

Armenian Church Library <http://hygradaran.weebly.com>

Armenian Church Library
<http://hygradaran.weebly.com>

Gyrg Thghthotz.

This book has no definite author. It is a collection of letters, writings, discussions and debates on religious questions written by ~~church~~ Armenian church dignitaries, ~~gover~~ governors, rulers etc.

It is dedicated to
~~Jacob~~ Joseph Ismeriantz.

ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Ե.

Գ Ի Ր Ք Թ Ղ Թ Ո Յ

ԲԱՑԵՆԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽՆԵԱՅ

Թ Ի Փ Ղ Ի Ս

Տպարան Տ. Ռօտինեանց և Մ. Շարաճէ

1901

Armenian Church Library

<http://hygradaran.weebly.com>

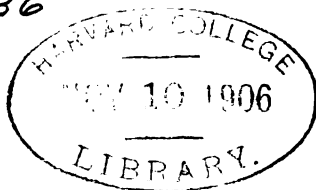
1114
11/2

~~77, 10090~~

~~OL 70946.5~~

~~OL 45420.5~~

~~OL 45430.36~~
✓

Price Greenleaf fund

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 12 Августа. 1899 г.

Armenian Church Library
<http://hygradaran.weebly.com>

Ի ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ ՅԻԾԱՏԱԿ

ԱԶԳԱՍԻՐԻ ԱՌՆՆ

ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ

ՂԱԼԱՐՆԵՒԻՑ

Անբախի լարացդ անյակ յիշապալ
Քո խօսքն է՝ որ էր իննսիկ նպարալ, —
«Կո՛ւ գոյ օր, երբն է՛ չար իննկեպանան,
«Միայն բարի գործք յաւիտեան իշխան»:

ՆԱԽԱԲԱՆ

ՍԱՀՈԿ-ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆ

Բարեկիշատակ Աղա Յովսէփ Իզմիրեանց՝ Ղզլարցի վանա-
աւական, որ 1874 Ապրիլ 13-ին կտակադրով Սահակ—Մեսրոպեան
գրական մրցանակը հաստատեց և իւր կենդանութեան իսկ
սկսաւ զայն գործադրել, երբ մրցանակի արժանաւոր երկա-
սիրութիւն չներկայացաւ՝ մրցանակներու գումարով նախնեաց
մատենագրութիւն հրատարակելու խորհուրդը լղացաւ և իրա-
գործեց, և մրցանակի սահմանուած դրամագլխին արդիւնքնե-
րով երկու հրատարակութիւններ կատարել տուաւ:

Յովսէփ—Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողովը, որ պաշտօն
ունի Կ. Պօլսոյ Աղգային Պատրիարքարանի հսկողութեան ներ-
քն նոյն բարեկիշատակ Անձին կտակը գործադրելու, պարտ
անձին համարեցաւ հետեիլ միենոյն ուղղութեան:

Բարեկիշատակ կտակարարին մահուանէ յետոյ՝ Յանձնա-
ժողովոյն գործի ձեռնարկելէն առաջ անցած տարիներուն
տոկոսները և պատահաբար խնայուած ժասերը դրամագլխի
վերածուելով և շահի դրուելով՝ առձեռն ղումար մը գոյա-
ցած է արդէն, որուն արդիւնքովը որոշուած է մերթ ընդ
մերթ հրատարակութիւններ ընել «ՍԱՀՈԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՄԱ-
ՏԵՆԱԳՐԱՆ» անուան ներքեւ, նախադասելով միշտ նախ-
նեաց անտիպ երկասիրութիւնները, որք զանազան պատճառ-
ներով և մանաւանդ տպագրութեան ծախսոց անշահաբերու-
թեան պատճառաւ տակաւին մատենադարաններու անկիւն-
ները մնացած են, և երբեմն ալ օրինակաց նուազութենէն
կորսուելու վտանգի ևս ենթակալ են:

Սահակ—Մեսրոպեան Մատենադարանի առաջին հատո-
րներ պէտք է համարուին ակն երկու հրատարակութիւնները,
զորս կտակարարն Յովսէփ Իզմիրեանց իւր կենդանութեան
կատարել տուած է, և են:

Ա. ՄՈՎՍԻՍԻ ԽՈՐԵՆԱՑԻՈՅ, Պատմութիւն Հայոց, հրատարակուած Թիֆլիզ, տպարան՝ Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի 1881:

Բ. ԱԳԱՆԹԱԳԵՂԵԱՑ, Պատմութիւն, հրատարակուած Թիֆլիս, տպարան՝ Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի 1882:

Այս երկու հրատարակութիւններուն վրայ երկու ևս աւելցուց Վսեմ. Պ. Կարապետ Եղեանց, որ կատակատար նշանակուած էր Աղա՝ Յովսէփ Իղմիրեանցի կողմանէ, և սորա ժահուանէ ետքը (1883 Նոյեմբեր 15) մատակարարեց նոյն կապին գործերը՝ մինչև Յանձնաժողովոյ կազմութիւնը:

Վերջին երկու հատորները եղան.

Գ. ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ ՏԱՐՕՆԵՑԻՈՅ ԱՍՈՂԿԱՑ, Պատմութիւն Տիեզերական, հրատարակուած է Ս. Պետերբուրգ, տպարան Ի. Ն. Սկորոխոզովի 1887:

Դ. ՂԵՒՈՆԴԻԱՑ մեծի վարդապետի Հայոց, Պատմութիւն, հրատարակուած Ս. Պետերբուրգ, տպ. Ի. Ն. Սկորոխոզովի 1887:

Սկզբնական ժամանակներէ իբր շարունակութիւն կամ իբր Սահակ-Մեսրոպեան Մատենադարանի հինգերորդ հատոր կը նկատեմք ներկայ հրատարակութիւնը:

Գ Ի Ր Բ Թ Ղ Թ Ո Ց

Ուխտանէս պատմիչ՝ Վրաց խնդրոյն վրայ խօսած ատեն, կը լինէ ԳԻՐԲ ԹՂԹՈՑ անուամբ աղբիւր մը, գետի քաղած է եղելութեանց պարագաները և մանաւանդ գլխաւոր անձանց՝ Վրթանէսի, Մովսէսի, Աբրահամու և Կիւրիոնի մէջ փոխանակուած թղթակցութիւնները: Ահա իւր խօսքերն համաձայն Ս. Էջմիածնի 1871 տարուոյ տպագրութեան, « ի ժամանակն Աբրահամու Հայոց կաթողիկոսի եղև բաժանումն Վրաց՝ քաջայայտ գողով՝ որպէս ուսուցանեն մեզ ԳԻՐԲ ԹՂԹՈՑն»:

Բայց ալսոքիկ գրեալքս ի մէնջ մինչև ցայս վայր ի ժամանակս Մովսիսի Հայոց կաթողիկոսի եղև, որպէս պատմեցաք ձեզ ստուգիւ, և իւր և այնմ վկայեն ԳԻՐԲ ԹՂԹՈՑն» (Հոգի Բ. երես 23): Եւ ուրիշ տեղ Մովսէսի և Կիւրիոնի թուղթերուն համար կ'ըսէ թէ « ոչ գտաք ի գրել ի ԳԻՐՍ ԹՂԹՈՑն » (եր. 14): Նմանապէս Կիւրիոնի թուղթերուն պակասներուն համար կ'ըսէ թէ « ոչ գտաք գրեալ ի ԳԻՐՍ ԹՂԹՈՑն » (եր.

45), և կը լաւելու պատճառը. « Ոչ արժանի և պատշաճ հա-
մարեալ զանարժան և զանընդունակ նոցա պատասխանիւն
գրել ի ԳԻՐՍ ԹՂԹՈՑՆ » (եր. 46.):

Այսպիսի հաւաքածոյ մը՝ որ հեղինակութիւն մ'է լայն
պատմին, շատ աւելի կարեւորութիւն ունի քան պարզ մաս-
նաւորի մը գործը: Այս տեսութեամբ՝ բանաւոր կը համարինք
կարծել թէ ալք թուղթերու հաւաքածոյն պաշտօնական խմ-
բագրութիւն մ'էր, նման կանոններու հաւաքածոյին, ուր
կ'ամփոփուէին հեղինակութիւն ունեցող և գործելու ուղեցոյց
եղող գրութիւններ: Ըստ ալսմ ԹՂԹՈՑ ԳԻՐԲՐ՝ ԿԱՆՈՆԱ-
ԳԻՐԲՐ: տեսակէն հաւաքածոյ մըն էր և հոգևոր իշխանութեան
ձեռք կը կազմուէր հայրապետանոցի մէջ և հետզհետէ կաճէր,
չաւելմամբ նոր ու կարեւոր գրուածոց:

Կանոնագիրքը առաջին անգամ Ս. Յովհանն Օձնեցի Ի-
մաստաաւր հայրապետին ձեռքով կազմուեցաւ, և հայրապե-
տանոցի օրինագիրքը եղաւ, բայց հետզհետէ Կանոնագիրքը
քնդարձակեցաւ նոր գտնուած և կամ նոր կազմուած կանոն-
ներով, որք երբեմն Հայրապետներու կամքով և երբեմն ալ
թերես լոկ գրիչներու և ընդօրինակիչներու ձեռքով հաւաքա-
ծոյին մասը կազմեցին:

Չենք գիտեր ստուգիւ թէ ո՞վ առաջին անգամ Փղթոց
Գիրք մ'ալ կազմելու նախաձեռնութիւնը ունեցաւ, սակայն
և այնպէս բոլորովին անհաւատալի պիտի չլինէր, եթէ նորա
ժագումն ալ Կանոնագիրքին ծագման միացնէինք: Առ այս
կը նպատէ նկատել ԳԻՐ՝ Փղթոցն սկիզբները գտնուած գրու-
թեանց ժամանակն ու արժէքը, որք խոհական ընտ-
րութեան մը կնիքը կը կրեն. մինչ լետ ժամանակաց միևնոյն
խոտութիւնը չէ պահուած, ինչպէս կերեւի ինչ ինչ կանոննե-
րու անընտրողաբար ընդունելութենէն:

Փղթոց ԳԻՐԻ՛ն պարունակութիւնն ալ դիտելով, կրնանք
չաւելուլ թէ առաւելապէս Նեստորական և Քաղկեդոնական
մեծ խնդիրը եղաւ պատճառ՝ որ անոր վերաբերեալ գրու-
թիւններ ի մի հաւաքուին և ծառայեն Հայաստանեայց Սկե-
զեցւոյն և Հայրապետական Աթոռոյն իբր ձեռնարկ մը, ալք
խնդրոյն զրաւ որոշ ուղղութիւն մ'ունենալու համար ընդգի-
մախօսից հանգէպ:

Այս է Փղթոց ԳԻՐԻ՛ն նկատմամբ մեր գաղափարը, զոր

պարզապէս դիտողութիւններով և մերձեցումներով կազմած ենք, քանի որ լայտնի բան մը գրուած չենք գտներ, և զայն պարզապէս բանասիրաց կարծիքին կ'ենթարկենք:

Թղթոց Գեղտին գոլութեանը մասին Ուխտանէսէ գուրու ուրիշ լիշատակութիւն առ ալժմ չենք գտներ. նախնեաց մօտ, և անոր օրինակին անգամ չենք հանդիպիր աչն մատենադարանաց մէջ, ուր հալ գրչագիրներու մեծագոյն հաւաքածոյներ կազմուած են: Միայն Անտոնեան Միաբանութեան մատենադարանին մէջ տեսնուած էր ձեռագիր մը ալս անուամբ, իր տեսակին մէջ միակ, և որ արդէն բանասէրներէ ոմանց հետաքրքրութեան առարկայ դարձած էր: Նոյն իսկ Վենետիկոց և Վիէննայի Միթթարեան հալրերէն սղգալին և բանասիրական նիւթերով զբաղողներ առիթ ունեցած էին տեսնել զայն, մասեր ընդօրինակել և տանիլ, և լետոյ իրենց աշխատասիրութեանց մէջ անկէ օգտուիլ, երբեմն լիշատակելով աղբիւրը և երբեմն ոչ:

Յովուէփ Իզմիրեանց Գրական Յանձնաժողովը տեսնելով որ միակ օրինակ մը միշտ կորստեան վտանդի ենթակալ է, և միւս կողմանէ Թղթոց Գեղտին պարունակութիւնը նոր և կարևոր լուսիր կը սփռէ սղգալին մատենագրութեան և պատմութեան և եկեղեցական տեսութեանց վրայ, փափաքեցաւ զայն ամբողջովին իւրու ընծայել և իւր առաջարկութիւնը ներկայեց Անտոնեան Միաբանութեան Արքահայր Գերապաւծառ Հ. Ռափայէլ Մ. Վարդապետ Միւսէրեանի, և գրչագիր հատորը ամբողջութեամբ և նսնութեամբ ընդօրինակել տալով և տպագրութիւնը աւարտելով ահա կ'ընծայէ զայն լուսումնասիրութիւն և ի քննադատութիւն հալագգի և հալագէտ բանասիրաց:

Հարկաւ աւելի լաւ կը լինէր, որ Թղթոց Գեղտին հրատարակութիւնը պարունակէր միանգամայն քննական և քննադատական տեսութիւններ, լուստարանութիւններ և բաղդատութիւններ, սակայն ալսպիսի աշխատութիւն մը Յանձնաժողովոյ գործաւնութեանց չրջանակէն դուրս ըլլալով հանդերձ՝ միւս կողմանէ թերեւ տարապալման պիտի լապաղէր հրատարակութիւնը, եթէ օրինաւոր աշխատասիրութեան մը լրման ոպաւուէր:

Հետեալաբար Յանձնաժողովը, որ միայն և միայն հրատար-

րակութիւնը իրեն նպատակ ընդունած է, հոգ տարաւ որ պարզապէս ձեռագրին օրինակները շատցուն ամենայն ճշգրութեամբ և հաւատարմութեամբ: Ըստ այսմ տպագրութեանս մէջ մոծուած փոփոխութիւնները կը վերաբերին ա՛յնպիսի կէտերու, որք բնաւ օրինակը չեն ալլալլեր: Այդպէս են՝ լատուկ անուանց գլխագիրները՝ որք հին գրչագրաց մէջ չեն գործածուիր, կէտագրութիւնները՝ որ գրչագրին մէջ բոլորովին անկանոն էին, հատուածոց բաժանումները՝ որոց մտադրութիւն չէր դարձուցած ընդօրինակողը՝ գրեթէ միահետ դրութիւն մ'ընծալելով, տեղ տեղ ալ տառից և գրութեանց տարբերութիւններ՝ երբ ասոնք հաստատուն սովորութեան մը նշանները չէին կրեր և լոկ գրողի անմտադրութեան պէտք էր վերագրուէին պատահական ըլլալնուն համար. երբեմն ալ պակաս գիրերը կամ մաշած բառերը նօտր գիրով լրացուցինք: Ասոնցմէ դուրս որչափ հնար էր, ամենայն ինչ բառ առ բառ և տառ առ տառ տպագրուած է, պահելով մինչև իսկ —, է-երկբարբառները, առողանութեան ինչ ինչ նշանները, ընդօրինակողին լիշատակարանները, և ալլ հնութեան հետքերը, ուղեղով ալսու ամէն դիւրութիւն ընծալել բանասիրաց և քննադատից, որոց կը թողունք ամէն ուսումնասիրութիւն և ամէն հետազօտութիւն՝ վաւեր գրութիւնները անվաւեր գրութիւններէն զատելու, հեղինակները որոշելու և ճշգելու, ընթերցուածները ուղղելու, պատմական խնդիրները ուսումնասիրելու, հին և նոր աղբիւրներ և բնագիրներ բաղդատելու, և վերջապէս համեմատելու այն մասերը որք Թղթոյ 'Իբրէն գուրս ուրիշ հեղինակութեանց մէջ կը գտնուին կամ ուրիշ հրատարակութեանց մէջ ի լոյս ընծալուած են, օրինակ իմն վրաց խնդրոյն թղթակցութիւնը Ուխտանէսի մէջ *), և Սահակալ թուղթերը Սոփերքներու մէջ, և ալլն, մէկ խօսքով Յանձնածոդովը պարզապէս նախնական նիւթ մը կը դնէ գրական ճարտարներուն ձեռքը իւր բնական վիճակին մէջ,

*) Այդ հեղինակի էջմածնական տղագրութեան համաձայն իբր տղայի 'նշանակած ենք ի կարգի վրէպակաց՝ քանի մը նամակներու կաշեք տաքբերութիւնները:—նոյնպէս ուղղագրած ենք ինչ ինչ բառեր՝ որքնք յայտնի սխալներ կընային նկատուելի՝ ըստ պահանջման իմաստից:

որպէս զի զտեն և լզկեն և ամէն հնարաւոր օգուտ քաղեն անկէ։

Ձեռագրին ընդօրինակութեան և առաջին բազդատութեան հսկողը եղաւ գլխաւորապէս Տ. Յովհաննէս Աւագ քահանայ Մկրեան. տպագրութեան հոգը կատարեց Տ. Գիւտ Աւագ քահանայ Աղանեանց. իսկ՝ Տ. Բաբգէն Մ. վարդապետ Կիւլէսէրեան՝ վերջին բազդատութիւնը ըրաւ և կազմեց լատուկ անուանց և վրիպակներու ցանկերը։

ԳՐԶԱԳԻՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆՑ

Անտոնեան Միաբանութեան Կոստանդնուպոլսոյ մէջ ունեցած Օրթաքէօլի վանքին մատենադարանին կը պատկանի և գրչագրաց ցուցակին մէջ՝ ԺԲ թուահամարով արձանագրուած է սոյն Թղթ-յ Դիւբը, ինչպէս և կոչուած է ալն կողքին ներսի կողմը գրուած ծանօթութեան մէջ. Դիւբ-ի Թղթ-յ է Վառ-յ Սըբ-յ Լառաւորէ . . . է Լաւ-ի. թէպէտև ցուցակին մէջ լիշուած է Նաճալէ Նաճալ-ի անունով. Գրչագրին առաջին ստացողը եղած է Գրիգոր արքեպիսկոպոս Բաղինեան որ Լոռվմի մէջ կապրէր իբր ձեռնագրող հալ եպիսկոպոս, և իւր գիրքերը նուիրած է նոյն Անտոնեան Միաբանութեան Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուամբ Լոռվմալ մէջ ունեցած վանքին շուրջ 1840 թուականներուն. իսկ 1871-ին լիշեալ վանքին փակուելուն առթիւ ուրիշ գոյից հետ ալդ ձեռագիրն ալ փոխադրուած է ի Կոստանդնուպոլիս և զետեղուած Անտոնեանց վանքին մատենադարանը, յՕրթաքէօլ։

Գրչագիր հատորիս մեծութիւնն ու թանձրութիւնն են 24×18×8 հարիւրորդաչափ (սանտիմէթր), կողքը փալտեալ և կաշէպատ, ալ թէ կաշին և թէ կազմը չինցած և խախտած վիճակի մէջ։

Թուղթը բամպակեալ է, հնութեամբ գորշացեալ, և կը պարունակէ այժմ 355 թերթ կամ 710 երես։

Թուղթերը թուահամարեալ են վերջէն հալ տառերով լուսանցքին մէջ, իսկ երեսները սովորական թուանշաններով երեսներուն ներքեւ. թուղթերուն թուահամարը կը հասնի մինչև 84Ա—361, և երեսներուն թուահամարը՝ մինչև 722, բալց միջանկեալ անճշդութիւններ և տարբերութիւններ կան,

ինկած թերթերուն պակասը նկատի առնուելէն կամ չառնուելէն լառաջ եկած:

Թուղթերուն թուահամարը չունի Ժ. և ԺԱ. և ԺԲ. թիւերը, թէպէտև գրուածքին ընթացքը, Ակակայ թղթոյն ևս «չ յոյն աշխարհ և Բայր յոյն աշխարհ» (Էր. 14) բառերուն միջև բնաւ թերի մաս մը չցուցնելու Այս տեղ երեսներուն թուահամարը ուղիղ կ'ընթանալ և 18էն կ'անցնի 19:

Երեսներուն թուահամարը տասը թիւի սխալ մ' ունի, ՂԴ. թուահամարեալ թերթին վրայ և առաջին երեսը 181 նշանակուած ատեն ետեը 192 գրուած է և արեւելս շարունակուած անմտադրութեամբ:

Թուղթերուն թուահամարէն կը պակսին ձԼԹ և ձԽ թերթերը, և իրօք ալ այստեղ երկու թերթ ինկած են և կը պակսին Աբրահամ կաթողիկոսի թղթոյն վերջը և Կոմիտաս կաթողիկոսի թղթոյն սկիզբը (Էր. 211): Իսկ երեսներու թուահամարը պակասին միտ չգնելու և 280էն կ'անցնի 281:

Թուղթերուն թուահամարէն կը պակսի ձԿԲ թերթը, և իրօք թուղթ մըն ալ այստեղէն ինկած է, և կը պակսի Կելեստինոսի Հայրապետին թղթոյն վերջը և Պետրոս Հայրապետին թղթոյն սկիզբը (Էր. 242): Իսկ երեսներու թուահամարը առանց պակասին մտադրութիւն դարձնելու 322-էն կ'անցնի 323:

Երեսներու թուահամարին մէջ դարձեալ երկու թիւ կը պակսին անմտադրութեամբ, որովհետև գրուած կը գտնենք հետզհետէ 403, 405, 406, 408, իսկ 404 և 407 թիւերը ըստ յորովին մոռցուած են միևնույն թերթի լետ և լառաջին մէջ:

Թուղթերուն թուահամարէն 8Թ թերթին թուատառը երեսին ներքև գրուած է, որովհետև թուղթին կէսը վերէն վար պատուած է, և թէպէտ թուղթի կտորով մը նորոգուած, բայց միշտ ընթերցուածը անկատար մնացած է (Էր. 453):

Երեսներուն թուահամարը կարգաւ կը շարունակէ:

Երեսներուն թուահամարներուն մէջ երկու թիւ կը բացակայուած անմտադրութեամբ և գրուած է 622, 623, 622, 623, 624 և ըստ այսմ շարունակած, ալ թերթերուն թուահամարը չունի կրկնութիւն:

Թուղթերուն թուահամարին մէջ 8ԻԸ թերթէն ետքը թուղթ մը ինկած է և տեղը ճերմակ թուղթ դրուած և անոր

վրայ 655 և 656 երեսներու թուահամարը շարունակուած, մինչ թուղթերու թուահամարը պակասին մտադրութիւն չընծայեր և ՅԻՂ թերթէն ետքը կը գրէ ՅԻԹ. Այս տեղ կը պակսի Հալրապետի և Պատրիարքի վիճաբանական զրուցատրութեան սկիզբը (եւ. 483):

Վերջապէս հատորին վերջէն ալ կը պակսի ընդօրինակողին լիշատակարանին վերջը, և գոնէ թերթ մը ինկած պէտք է ըսենք, թէպէտ գրքին ամբողջութիւնը լրացած կը լինի փշատակարանի սկզբնաւորութեամբ:

Գիրքը նախադուռ ալ չունի, սակայն տետրները 12 թուղթէ կազմուած լինելէն և առաջին տետրը ալժմ 9 թուղթ ունենալէն կրնանք հետեցնել թէ 3 թուղթ ինկած են ըսկիզբէն, որք նախադուռը, գուցէ և նախաբան մը կամ բովանդակութեան ցուցակը պարունակէին: Այսու հանդերձ գիրքին բովանդակութիւնը ամբողջ է, որովհետև ճիշտ ու ճիշտ առաջին գրուածին մակագրութենէն կ'սկսի ձեռուըն/ս գրանուած հատորը:

Գրուած էջերուն ընդարձակութիւնն է 20×12 հարկբորդաչափ, իւրաքանչիւր երես 30 տող, սովորական և լստակ և կանոնաւոր բոլորգիր, սև մելան, լաւ պահուած:

Իսկ մակագրութլւններ հաւասար բոլորգրով, բայց կարմիր մելանով գրուած են, զարդագիրեր և զարդեր բոլորովին կը պակսին: Գրութիւնը ընդհանրապէս ինամոց ձեռքէ ելած է, թէպէտ ընդօրինակութեան վրիպակներէ զերծ չէ, որոց մէջ կան ես քերականական սխալներ կամ լեզուական աղաւաղումներ: Աւանցներուն մէջ երբեմն ուղղուած են գլխաւոր վրիպակները, երբեմն ալ մոռցուած բառերը աւելցուած են, զորս մենք տպագրութեան մէջ ուղղեցինք կամ ներս առնելով աւելցուցինք:

Պարունակեալ գրութեանց մակագրութիւնները համառօտ կերպով իւրաքանչիւր թերթին ներքև կրկնուած են մինչև ՅԻՂ թերթը կամ 655 երեսը և անկէ ետքը զանց եղած է: Մեր տպագրութեան մէջ ատոր նմանութիւնը ըրինք իւրաքանչիւր էջին ճակատը մակագիրը կրկնելով համառօտ կերպով:

Գրութեան տեղուոն և թուականին վրայ երկար գրելու պէտք չունինք, որովհետև բոլոր փշատակարանները նոյնու-

թեամբ տպագրուած են և բանասերք պէտք եղածը կրնան ուսումնասիրել: Բայց կարևորը դիտել տալու համար կըսենք թէ ընդօրինակողն է Թումաս քահանայ Հռոմկլայեցի, որ նոյն բերդին առումէն տարի ու կէս առաջ մեկնած է անտի, բայց թէ ուր հաստատուած և գրած է, չէ բացատրուած, ալլ հաւանաբար Սիւս եղած ըլլալ կ'ենթադրուի:

Գրութեան թուականն է՝ Հռոմկլայի առումէն վեց տարի ետքը (եբ. 537.) և որովհետեւ առումը տեղի ունեցաւ 1292 Մուզապիտի տարին, գրութեան թուականը կը լինի 1298:

Գրութեան թիւն 435 ծանօթութիւնը, զոր մենք ալ տրտպագրութեան մէջ պահեցինք (եբ. 8), գիրքին գրութեան հետ կապ չունի, ալլ ետքէն նոսր գրով գրուած ծանօթութիւն մ'է. Պրոկպի թուղթին թուականը ցուցնելու մտքով՝ օտար ձեռքէ աւելցուած:

Թումաս քահանայ իր հաւաքածոյին առաջին մասին համար առջեւ ունեցած է նոյն իսկ Գրիգոր Բ. Վկայասէր կաթողիկոսին ձեռագիրը Շիէ—1078 թուին գրուած (եբ. 219), որով նախատիպ բնագրին լարգին հետ կը շատնայ և կը բարձրանայ մեր օրինակին ալ լարգն ու պատիւը: Այդ առաջին մասը կը հասնի մինչև Կոմիտաս կաթողիկոսի թուղթը: Յայտնի չէ մեզ թէ գիրքին մնացորդը ուր տեղէն ընդօրինակի է, գուցէ լիշատակարանին պակաս մասերուն մէջ բացատրած էր:

Փոքրիկ լիշատակարան մըն ալ կալ Անաստաս կայսեր լալտագրին ներքեւ թէ «Մինչքէն Գրեցաւ և ալլն» (եբ. 278) սակայն ալդ ծանօթութիւնն ալ ընդօրինակութեան համար չէ, ալլ պարզապէս Անաստաս կայսեր թղթին թուականը կուզէ լալտնել:

Այս բոլոր խնդիրները, ինչպէս ըսինք, կը թողունք բանասէրներու զննութեանց և քննադատութեանց, մեզի պահելով միայն նախնաց կարևոր մատենագրական մէկ առանդը կորստեան վտանգէ ազատած լինելու և քննադատներու ուսումնասիրութեանց առատ նիւթ մատակարարած լինելու գուհաւանդութիւնը:

ՅՈՎԱԷՓ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑ ԳՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

Յ Ա Ն Կ Թ Ղ Թ Ո Յ

Ա. Թուղթ Պրոկղեայ եպիսկոպոսի առ սուրբն Սահա
հայրապետ հայոց եւ առ սուրբն Մաթդոց, էրէ՝ 1.

Բ. Պատասխանի թղթոյն Պրոկղի երանելոյ ի Սահակայ
եւ ի Մաշդոցէ սուրբ վարդապետացն հայոց, էրէ՝ 9.

Գ. Թուղթ լԱկակայ եպիսկոպոսէ Մելիտինացւոյ առ
սուրբ Սահակ հայոց հայրապետ, էրէ՝ 14.

Դ. Պատասխանի Տեառն Սահակայ թղթոյն Ակակայ, էր. 16.

Ե. Թուղթ լԱկակայ եպիսկոպոսէ ի հայս, էրէ՝ 17.

Զ. Երանելի մեծի Քերզողահաւոն Մովսէսի Խորենացի,
եպիսկոպոսի, էրէ՝ 22.

Է. Երանելոյն Յովհաննու հայոց եպիսկոպոսապետի, ա-
պացոյց լերկոց բնութեանց ասել զփրկիչն եւ կամ մի բնու-
թիւն, էրէ՝ 29.

Ը. Թուղթ հայոց ի պարսս, առ ուղղափառս, էրէ՝ 41.

Թ. Թուղթ հայոց ի պարսս առ ուղղափառս, էրէ՝ 48.

Ժ. Թուղթ Ասորեաց ուղղափառաց ի հայս, էրէ՝ 52.

ԺԱ. Պատասխանի թղթոյն Ասորեաց, ի Ներսէսէ հայոց
կաթողիկոսէ, եւ ի Մերչապոյ Մամիկոնէից եպիսկոպոսէ,
էրէ՝ 55.

ԺԲ. լԱբդիսոյէ եպիսկոպոսէ Ասորեաց առ Տէր Ներսէս
հայոց կաթողիկոս թուղթ ողջունի, էրէ՝ 59.

ԺԳ. Աբդիսոյի եպիսկոպոսի Ասորեաց ուղղափառաց, առ
Տէր Ներսէս կաթողիկոս հայոց, եւ առ Աթուակիցս նորին.
յաղագս անիծեալ նեստորականաց հերձուածողաց, էրէ՝ 62.

ԺԴ. Նորին Աբդիսոյ եպիսկոպոսի, յաղագս անիծեալ
նեստորականաց եւ ամենայն հերձուածողաց, էրէ՝ 66.

ԺԵ. Նորին Աբդիսոյի եպիսկոպոսի յաղագս նշովելոյ
զամենայն հերձուածողս, որք էին հակառակ ուղղափառաց,
էրէ՝ 68.

ԺԶ. Տեառն Ներսէսի հայոց կաթողիկոսի թուղթ մե-
ղադրութեան առ եպիսկոպոսունան, էրէ՝ 70.

ԺԷ. Ուխտ միաբանութեան հայոց Աշխարհիս ի ձեռն. Ներսէսի հայոց կաթողիկոսի. եւ Մերչապհոյ Մամիկոնէից եպիսկոպոսի, եւ Պետրոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, եւ ալոց աթոռակցաց եւ Տանուտէրանց եւ Ազատաց եւ համաւրէն ժողովրդականաց. էրեւ 72.

ԺԸ. Թուղթ զոր Տէր Յովաննէս հայոց կաթողիկոս եւ ալլ եպիսկոպոսք առ սիւնեաց եպիսկոպոսն եւ առ Տէրն աբարին. էրեւ 78.

ԺԹ. Թուղթ զոր Տէր Յովաննէս հայոց կաթողիկոս եւ ալլ եպիսկոպոսունք, առ Աղուանից եպիսկոպոսունս տրարին. էրեւ 81.

Ի. Յովաննու հայոց կաթողիկոսի ի Յովանութիւնն Քրիստոսի. էրեւ 85.

ԻԱ. Փառաւորելոյ տերանց Վրթանիսի տերանց նուիրակի եւ վարդապետի Քչկան որդոյ, ի Սորմենայ Ստրատելաատէ. եւ հայոց զաւրավարէ. էրեւ 90.

ԻԲ. Պատասխանի թղթոյն Սորմենայ, որ առ Վրթանէս վարդապետ գրեաց. էրեւ 93.

ԻԳ. Հաւատարմագունի եւ իմաստնագունի եւ աստուածասիրագունի եղբաւր՝ ողորմելիս Պետրոս տերամբ խնդալ. էրեւ 99.

ԻԴ. Սրբասէր եպիսկոպոսաց Մանասէի, Յովանէսի եւ Տեառն Կիզալ Դաշտեարանի եւ Տեառն Սարգսի եւ Տեառն վարդապետի ի Սահակայ կորուսեալ ծառայէ խոնարհ երկըրպագութիւն. էրեւ 108.

ԻԵ. Այս առաջին թուղթ գրեցաւ ի Մովսէսէ եպիսկոպոսէ առ Վրթանէս Քերդող սրբոյն Գրիգորի Տեղապահ. էրեւ 110.

ԻԶ. Պատասխանի թղթոյն Մովսէսի ի Վրթանիսէ. էրեւ 112.

ԻԷ. Թուղթ շրջագալական Մովսէսի եպիսկոպոսի. էր. 113.

ԻԸ. Պատեառք Դ. ժողովոյն երկաբնակացն, Մովսէսի վրաց ուղղափառ եպիսկոպոսի. էրեւ 119.

ԻԹ. Պատասխանի թղթոյն Մովսէսի եպիսկոպոսի. էր. 128.

Լ. Թուղթ շրջագալական Տեառն Վրթանիսի Քերդողի. էրեւ 130.

ԼԱ. Պատասխանի թղթոյն Տեառն Վրթանիսի. էրեւ 132.

ԼԲ. Թուղթ երկրորդ ի Մովսիսէ եպիսկոպոսէ առ Վարթանէս Քերզոզ. երէ՞ 133.

ԼԳ. Պատասխանի թղթոյն Մովսէսի. երէ՞ 135.

ԼԴ. Տեառն Պետրոսի ի Վրթանիսէ. երէ՞ 136.

ԼԵ. Տեառն Կիրովի ի Վրթանիսէ. երէ՞ 138.

ԼԶ. Թուղթ երրորդ Մովսէսի եպիսկոպոսի առ Վրթանէս Քերզոզ. երէ՞ 140.

ԼԷ. Պատասխան թղթոյն Մովսէսի եպիսկոպոսի ի Վրթանիսէ. երէ՞ 141.

ԼԸ. Կանոնք որ եղան ի Դուռնի, մինչդեռ մտածութիւն էր ժողովելոյ եպիսկոպոսացն կարգել կաթուղիկոս հալոց լետ մահունն Մովսէսի կաթուղիկոսի, եւ խափանեցան աջն՝ առ զամ. երէ՞ 146.

ԼԹ. Ձեռնարկ՝ զոր խնդրեաց Սմբատ Վրկան Մարզպան, լալն եպիսկոպոսունս, որք դարձեալ ժողովեցան նորին հրամանաւ ի Դուռն, կարգել կաթուղիկոս հալոց, լետ մահունն Մովսէսի. եւ զալս ձեռնարկ ետ նոցա՝ երէ՞ 149.

Խ. Ձեռնարկ՝ զոր ետուն Աբրահամու հալոց կաթուղիկոսի ի միաբանութեանն աշխարհիս հալոց, աշնոքիկ որ էին ընդ իշխանութեամբ հռոմոց ի թագաւորութեանն Մաւրկան. երէ՞ 151.

ԽԱ. Սրբասիրի Տեառն Աբրահամու հալոց կաթուղիկոսի ի Գրիգորէ նուաստ Քերզոզէ. երէ՞ 153.

ԽԲ. Առ սրբասէր Տէր Աբրահամ, ի Մովսիսէ. երէ՞ 161.

ԽԳ. Պատասխանի. երէ՞ 163.

ԽԴ. Թուղթ առաջին Տեառն Աբրահամու հալոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն զրաց կաթուղիկոս. երէ՞ 164.

ԽԵ. Պատասխանի. երէ՞ 166.

ԽԶ. Թուղթ Տեառն Սմբատալ Վրկան Մարզպանի, առ Կիւրիոն՝ զրաց կաթուղիկոս. երէ՞ 168.

ԽԷ. Պատասխանի. երէ՞ 170.

ԽԸ. Առ Տէր Սմբատ ի Մովսիսէ. երէ՞ 172.

ԽԹ. Պատասխանի. երէ՞ 174.

Մ. Թուղթ երկրորդ՝ եառն Աբրահամու՝ հալոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն զրաց կաթուղիկոս. երէ՞ 174.

ՄԱ. Պատասխանի. երէ՞ 178.

ԾԲ. Թուղթ երրորդ Տեառն Արքահամու հայոց կաթուղիկոսի, առ Կիւրիոն վրաց կաթուղիկոս. էրե՝ 180.

ԾԴ. Պատասխանի.—186. Զորորդ՝ Քաղկեդոնի ժողովն. էրե՝ 185.

ԾԵ. Թուղթ շրջագաւական Տեառն Արքահամու հայոց կաթուղիկոսի. էրե՝ 189.

ԾՆ. Պատասխանի ի հայոց թղթոյն Աղուանից, վրթանիսի Քերդողի. էրե՝ 196.

ԾՁ. Տեառն Կոմիտասու հայոց կաթուղիկոսի վասն հաւատոյ. էրե՝ 212.

ԾԷ. Յովհաննու իմաստասիրի հայոց կաթուղիկոսի սակս ժողովոյ որ եղեն ի հայք. էրե՝ 220.

ԾԸ. Նորին Տեառն Յովհաննու հայոց կաթուղիկոսի ընդդէմ այնոցիկ որ ապականեն զսուրբ խորհուրդն ի ձեռն խմորոյ եւ ջրոյ. էրե՝ 234.

ԾԹ. Յովհաննու Մանգակունտոյ հայոց կաթուղիկոսի. էրե՝ 239.

Կ. Երանելոյն Կելեստիանոսի եպիսկոպոսի Հռոմայ, Թուղթ առաջին առ Նեստոր. էրե՝ 241.

ԿԱ. Առաջին Թուղթ Պետրոսի առ Ակակ. էրե՝ 243.

ԿԲ. Երկրորդ Թուղթ Պետրոսի առ Ակակ. էրե՝ 244.

ԿԳ. Թուղթ Ա. Ակակայ առ Պետրոս պատրիարք. էրե՝ 245.

ԿԴ. Երրորդ Թուղթ Պետրոսի առ Ակակ հայրապետ. էրե՝ 247.

ԿԵ. Թուղթ երկրորդ Ակակայ առ Պետրոս. էրե՝ 249.

ԿԶ. Թուղթ չորրորդ Պետրոսի հայրապետի առ Ակակ. էրե՝ 250.

ԿԷ. Թուղթ երրորդ Ակակայ առ Պետրոս. էրե՝ 251.

ԿԸ. Թուղթ հինգերորդ Պետրոսի առ Ակակ. էրե՝ 253.

ԿԹ. Թուղթ չորրորդ Ակակայ առ Պետրոս. էրե՝ 256.

Հ. Թուղթ վեցերորդ Պետրոսի առ Ակակ. էրե՝ 258.

ՀԱ. Զեռնարկ զոր արար ի թղթին Ակակիոս հայրապետ, որ է ի Կոստանդնուպաւլիս. էրե՝ 264.

ՀԲ. Թուղթ հինգերորդ Ակակայ առ Պետրոս. էրե՝ 265.

ՀԳ. Թուղթ եօթներորդ Պետրոսի առ Ակակ. էրե՝ 267.

ՀԴ. Թուղթ վեցերորդ Ակակայ առ Պետրոս. էրե՝ 268.

ՀԵ. Միաւորութեան գիր՝ որ տուաւ բերել ի ձեռն երա-

նեղուն Պերգմիոս Ագաթեղիոսի ի բարերար արքայէ Զենոնէ, եւ Ակակայ գլուխ եպիսկոպոսաց՝ որ են ի Կոստանդնուպաւս-
լիս, առ երանելին Պետրոս՝ գլուխ եպիսկոպոսաց եւ հայրա-
պետ հաւատարիմ՝ քաղաքին Աղեքսանդրացոց եւրէ՝ 269.

ՀԶ. Թուղթ ութերորդ Պետրոսի առ Ակակ. եւրէ՝ 272

ՀԷ. Վեցերորդ ? Ակակայ առ Պետրոս. եւրէ՝ 274.

ՀԸ. Թուղթ իններորդ Պետրոսի առ Ակակ. եւրէ՝ 276.

ՀԹ. Թուղթ զոր արար Անաստաս Թագաւորն ընդդէմ-
ամենայն հերձուածողաց. եւրէ՝ 277.

Ձ. Պատճէն թղթոյն հայրապետին Կոստանդնուպաւսի
Փոտայ առ Աշոտ իշխանաց իշխանն. եւրէ՝ 279.

ՁԱ. Պատասխանի թղթոյն Փոտայ. գրեալ Սահակայ
հայոց վարդապետի հրամանաւ Աշոտայ իշխանաց իշխանի.
եւրէ՝ 283.

ՁԲ. Թուղթ Գաղկայ Վասպուրականի հայոց Թագաւորի.
առ Կալսրն Յունաց Ռոմանոս, վասն հաւատոյ. եւրէ՝ 295.

ՁԳ. Տեառն Խաչկայ հայոց կաթողիկոսի, բան խոստո-
վանութեան, պատասխանի Յունաց գրոյն՝ զոր արձակեալ էր
առ նա Մեարապոլիոն Մելետինոյ.

Ի չափն թուղթ Սամուիէլի Կամրջաձորեցոյ հայոց-
փիլիսոփայի, պատասխանի թղթոյն Քէոդորոսի Մետրապաւ-
տի Մելիտենոյ, գրեալ հրամանաւ Խաչկայ հայոց կաթողիկո-
սի. եւրէ՝ 302.

ՁԴ. Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի, մեծի իմաս-
տասիրի, պատասխանի թղթոյն Անաիոքոս եպիսկոպոսի, զոր
վասն հաւատոյ գրեալն էր. եւրէ՝ 323.

ՁԵ. Տեառն Գէորգեայ հայոց վերադիտողի եւ հոգեշնորհ-
փիլիսոփայի. պատասխանի թղթոյն Յովնանու Ասորւոյ
պատրիարքի. եւրէ՝ 335.

ՁԶ. Թուղթ հռոմոց ի հայս, ձայնակից եւ համախոհ ժո-
ղովոյն Քաղկեդոնի եւ Տոմարի հայհոլութեանն Լեւոնի, զոր
երբ աստուածապատիւ Տէր Ստեփաննոս Սիւնեաց եպիսկո-
պոս, լառաջ քան զեպիսկոպոսութիւնն իւր, որ վասն Թարգ-
մանութեան հասեալ ի Թագաւորական քաղաքն ի Կոստանդ-
նուպաւսլիս. իսկ նոցին լաղազս միաբանութեան հաւատոյ ընդ
ձեռն նորա գրեալ, եւ առաքեալ հայրապետին կապարեալ
կնքով, զոր ոչ ընկալեալ զնոցայն հայհոլութիւն մերոյ աշ-

խարհիս, ալլ արձանացեալ ի հաւատս սուրբ Առաքելոցն, եւ ի խոստովանութիւն երիցս երանելոյ Սրբոյն Գրիգորի, ամենեւին անշարժ մնացեալք ոչ ետուն տեղի դրողեւելով ի շաւղաց ուղղափառութեան. երեւ 358:

ԶԷ. Պատասխանի թղթոյն՝ զոր գրեաց Տէր Ստեփաննոս Սիւնեաց եպիսկոպոս, առ Տէր Գերմանոս Կոստանդնուպալսի հայրապետն, որք երկու թնութիւնս եւ երկուս ներգործութիւնս եւ երկուս կամս խոստովանին տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ որք ի կենդանարար խորհուրդն ջուր խառնեն, հետեալք ժողովոյն՝ Վաղկեդոնի. երեւ 373:

ԶԸ. Սրբոյն Կիւրղի եպիսկոպոսի առ Նեստոր, զի տալր նմա տեղի ապաշխարութեան լառաջ քան զմերժել նորա. զի չեւ ես էր լեալ սուրբ Սիւնհոգոս որ կամաւքն Աստուծոյ ժողովեցան լսփեսոս: Թուղթ Կիւրղի առ Նեստոր. երեւ 396:

ԶԹ. Երանելւոյն Մակարայ սրբոյ քաղաքին Երուսաղէմի հայրապետի, կանոնական թուղթ ի հալս վասն կանոնագրութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ կարգաց, զոր չէ արժան ընդ սահման եւ ընդ կարգ անցանել. Կլուխք ինն. երեւ 407:

Ղ. Բացալստութիւն համաձայն աստուածաբանութեան հոգելից հորցն սրբոց ըստ առաքելասահման աւանդիցն եկեղեցւոյ Քրիստոսի, հանդերձ հաւատարանութեամբ ճշմարիտ ուղղափառ դաւանութեան Հայաստանեայց, ասացեալ սրբոյ վարդապետին Սահակայ հայոց կաթողիկոսի եւ մեծի թարգմանչի ընդդէմ երկաբնակաց նեստորականացն. երեւ 413:

ՂԱ. Զրուցք Կոմիտասայ հայոց հայրապետի եւ Պատրիարքի Կոստանդնուպալսոյ. երեւ 484:

ՂԲ. Թուղթ ամենաշնորհ վարդապետին Գրիգորի Նաբեկացւոյ, զոր գրեաց ի հոլակապ եւ լականաւոր ուխտն Կճաւայ, վասն կարծեացն անիծելոյ Թոնրակեանց Յանեսի եւ Յամբեսի, որ եկն զգեստու ոչխարաց, եւ ի ներքոյ գալլ լափըշտակող, որ եւ ի պտղոյ ծանուցաւ ամենից, զոր լուեալ սուրբ վարդապետին գրեաց սակա ազատութեան ի չար կարծեացն. երեւ 488:

ՂԳ. Թուղթ Կոստանդեայ կաթողիկոսի հայոց, զոր գրեաց առ Հեթում Թագաւորն ի լաստուածապահ դղեկէս, ի հայրապետական աթոռոյս Հռոմկլաէս ի մալրաքաղաքն Սիս. պատասխանի թղթին որ ի Պապն Հռոմայ բերաւ առ Թագա-

ւորն Հալոց Հեթում ի ձեռն Լիկաթին որ կոչէր իմանչ, ի
թուիս Հալոց ի ՈՂԼԵ. ի ձեռն արդիւնական վարդապետին
Վարդանալ յարմար իրիս. էրէ՞ 503.

ՂԿ. Բանք իրատականք վասն հաւատոյ զոր լալտնեալ
է հոգին սուրբ՝ առտուածաւէր արանց աւգտակարք ի ժամա-
նակս ժամանակս. էրէ՞ 510.

ՂԼ. Վարդանալ վարդապետի ասացեալ. էրէ՞ 526.

ՂԶ. Տեսիլ առն Աստուծոյ սուրբ և ճգնազգեաց կրանա-
ւորին Յովհաննու Գառնեցւոյն. էրէ՞ 530.

ՂԷ. Վանական վարդապետի ասացեալ Բան հաւատալի
ազգիս մերում. էրէ՞ 533.

ՂԸ. Ալլ բան է ասացեալ Վանական վարդապետին.
էրէ՞ 536.

Յիշատակարան. էրէ՞ 537.

Յանկ անուանց. էրէ՞ 539.

Յանկ վրիպակաց տպագրութեան. էրէ՞ 574.

ԹՈՒՂԹ ՊՐՈԿՂԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՍՈՒՐԲՆ ՍԱՀԱԿ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ԱՌ ՍՈՒՐԲՆ ՄԱԺԴՈՑ:

ԱՎԵՆՔ՝ ՀՈՒՐԻ ՍՈՒՐԲՆ ՊԷՐ ՆՈՐՈԳՈՂԵՍ:

Երանի որ հանապազորդ լինիցին ի բաղցրահայեաց տեսիլ աստուածագեղ երեսացդ. և զի ասեմ հանապազ. այլ զոնեա յաւուրս, կամ յամիսս, կամ ի տարեկանս: Ասացէ և իմ անձն սառնացեալ, ո՞ւր առնէր զիս արժանի հասանել անկանել յոտս աւետարանիչս և ասել. Մեղայ յերկինս և առաջի բո, և չեմ արժանի եթէ անուանեցայց բո որդի, այլ համարեաց բոլոր բազմազուծ ողորմութեամբդ իբրև զմի ի վարձկանացդ: Եւ ուստի ինձ այդ լինիցի, բայց եթէ յաղաւթից սրբոյդ. զոր մեծ պատերազմաւ միշտ ի վերայ արժանեաց և անարժանեաց, ամենասուրբն Աստուծոյ հատուցանես:

Եւ վասն հաստատութեան եկեղեցեաց, զոր կարծեաց յանկարծյարոյց հողմ մոլորութեան շարժել՝ աղաւթից բոց տեսառն սրբութեան դադարեաց. և ի միաբանութիւն եկին ամենայն եպիսկոպոսք Հոռոմոց, ունել հաստատուն զառաջին երեք հարիւրոցն հաւատս, և նպովեցին զի մի *) որ իշխեսցէ դնել նորաձին ինչ և աւտարոտի հաւատս. այլ ի նորին վերայ շինել և զնոյն ուսուցանել. Խոստովանել զԲրիստոս Աստուած Ճշմարիտ, Որդի Աստուծոյ, և միաձին, ծնեալ ի Հաւրէ յառաջ բան զամենայն արարածս, և Տէր արարիչ ամենայնի, և զնոյն Բանն Աստուած ի վախճան ժամանակաց զգեցեալ մարմին, եղեալ վասն մեր մարդ առանց շրջելոյ և անկանելոյ և խախտելոյ յիւրոյ աստուածային ինքնութենէն, և ծնեալ ի սուրբ կուսէն Աստուած՝ ըստ մարմնաւոր ծննդեանն մարդ կատարեալ:

*) Յօդակէն որ:

և կոչի և է կոչսն Տիրածին և Աստուածածին. և կատարեալն Աստուած ասի մարդ կատարեալ, վասն զի կատարեալ անդամովք, և շնչապատեաց զիւր սուրբ մարմինն. և ոչ իբրև մարդ. Եւ յայտ արասցեն հակառակողքն, և հանապազ իւրեանց բարբանջանացն զոտայնս հանցեն, ապա թէ այս նոյն է հասարակ բուռոյն ծննդեանն սկիզբն, Իսկ Աստուած Բանն Ճշմարտիւ եղև մարդ. վասն էր է, զի խոստովանին զընուծիւնն, և բամբասեն զանցս անցից ծննդեանն: Արդ մի ի յերկուց անտի ընդրեսցեն. կամ ամաչեսցեն յանցս անցից անտի ծննդեանն. ուրասցին ի բարուց ընուծենէ անտի, և զխստն հիւանդացեալ Մանիբեցուցն ընդ ամբարիշտսն համարեսցին. կամ թէ յարեն յանձինս իւրեանց զաւգուտն մարդանալոյն. և խոստովանին զընուծենէ անտի, մի ամաւթ համարեսցին զանցս անցից բուռոյ ծննդեանն:

Արդ ես զարմացեալ եմ ընդ պակասամտութիւնն որ նոր նոր ճանապարհս խոտորս ձեւեն. զի իմ զմինն դիտացեալ և ուսնալ բարեպաշտութեամբ Որդին, և մի խոստովանութիւն ուսնիմ զմարմնացելոյն Աստուծոյ Բանին զաւրուծիւն: Իսկ արդ զի մի է որ անցից անցից համբերութեամբ յանձն առ, զմեծասքանչ զաւրուծիւնսն կատարեաց. արդ ընդէր զաստուածեղէնս լռեալ՝ զվառթարագոյնսն յերկարեալ բարբաջեն. զի նա ինքն իբրև կամեցաւ թէ հաւատարիմ արարիչ Աստուած եմ և Բան, հաստատեցաւ՝ կաց որ էրն, իսկ եղև մարմին և մանուկ և մարդ, ոչ միով իւրեք բա... թեամբ զխորհուրդն թշնամանեաց. նոյն ինքն և զմեծասքանչ զաւրուծիւնսն առնէր, և նոյն ինքն ընդ չարչարանաւքն մտանէր, Նշանաւքն և արուեստիւքն կալ և մնալ յայնմ որ էրն իսկ՝ երեւցուցանէ. իսկ չարչարանաւքն որ եղեն զինչ ստեղծն՝ հաստատէ: Արդ՝ մի և զնոյն մշտնջենաւոր իսկզբանէ և ի կատարածի մարմնացեալ խոստովանեսցուք Որդի և մի ինչ այլ ամենեկին յաստուածութեանն ընուծութիւնդ աւտարոտի և խոտան խառնեսցուք. զի ոչինչ այլ աւելորդ գոյ յայն աթոռ:

Իսկ արդ ապաքէն ի միւս ևս այլ ի բազում հռչակաւոր խորհուրդս նիւթեալ տողեն տկարագոյն բան զսարդի ոտայնս: Եթէ Երրորդութիւնն, ասէ, միազաւր է, Երրորդութիւնն առանց անցից անցից չարչարանաց է. ապա թէ Երրորդութիւնն առանց անցից չարչարանաց է, ապա թէ Աստուած Բանն առանց չարչարանաց

է, գտանի որ ի խաչն ել այլ ոմն բան զԱստուած Բանն որ առանց չարչարանացն է: Արդարեւ ճշմարիտ սարգի ոստայն հենուռն որ զայդպիսիս խաւսին, և ի վերայ ջուրց գիր հանեն, որ զընդու-նայն խորհուրդս զայս վարեն. ասեն ըպ իմաստունք են. և մո-ր սեցան և խաւարեցան անմտութեամբ սիրտք իւրեանց. զի աչք թժաբերք զարեգական ճառագայթս սուրբս ընդունել չկարեն, և միտք հիւանդացեալք ի հաւատոց բարձրութիւն անդր հայել չկարեն: Արդ զինչ ասեմք մեր, եթէ լուր բանին աստուածու-թեանն. Երրորդութիւնն միապաւր է և առանց չարչարանաց, արդ ոչ եթէ զի ասեմք զՈրդին մտեալ ընդ չարչարանաւք, ըստ բա-նի աստուածութեանն ասեմք եթէ չարչարանք հասին նմա, զի առանց պամենայն չարչարանս ընդունելոյ է բնութիւն աստուա-ծութեանն. այլ խոստովանիմք զԱստուած Բանն՝ որ մի յԵրրոր-դութենէ անտի է՝ մարմնացեալ. և տամք մեր պատճառս իմաս-տութեան գտանել այնոցիկ որք հաւատովքն հարցանեն վասն որոյ մարմնացաւ: Քանզի կամեցաւ Աստուած Բանն խափանել զչարչարանս ամենայն ցանկութեանց, որոյ վախճան էր մահ. և թողուլ դարձեալ զչարչարանսն ի տեղոյ՝ անմահ բնութիւնն հչ առնոյր յանձն. զի եթէ ամենայն չարչարանք հակառակու-թիւն է և կոխ է կցկցեալ արարածոց, իսկ որ անհիւթանիւթն է ոչ մի կցկցութիւն ի նա ժամանելոց է չարչարանաց, բանզի ոչինչ կցկցութիւն ի նմա չգոյր: Արդ կամեցաւ նա որ բռնա-դատէին զբանաւոր մարմինն չարչարանքն՝ խափանել, որպէս և յառաջն ասացաք, որոց զլուխն ինքնին է մահ: Մարմնացաւ նա ի կուսէ անտի, որպէս գիտէ Աստուած Բանն. և կերպարանե-ցաւ իբրեւ զմարդ, զի այս ինքն կամք էին նորա, և ինքն զինքն յինքն ամփոփեաց. ի կերպարանս ծառայութեան եղև. ոչ մի ինչ պակասութիւն աստուածութեանն արար, և այնպէս փրկեաց զամենայն ազգս մարդկան, և մարմնով իւրով խափանեաց զամենայն չարչարանս, ողջ և անարատ զաստուածութիւնն պա-հեաց: Վասն այսորիկ և Գարրիէլ ի տալ զաւետիս ծնընդեանն զինքնիշխան զաւրութիւնն զոչէ առ Մարիամ. նա ինքն, ասէ, փրկեսցէ զԺողովուրդ իւր յամենայն անաւրէնութեանց նորա: Իսկ արդ ժողովուրդ ոչ լինի մարդոյ այլ Աստուծոյ, և ոչ զաշ-խարհ որ կարէ փրկել ի մեղաց որ ինքն անպականութեամբ յեր-կիր անկեալ և ոչ իցէ սկիզբն ծննդեան իւրոյ առանց արատոյ. ապա՛ յայտ է եթէ նոյն Աստուած է և մարդ, ոչ եթէ բաժա-

Շեալ ինչ յերկուս, այլ կայ մնայ մի և նոյն: Ծնանելն ի կնո-
 ջէ յայտ առնէր՝ եթէ մարդ էր, իսկ առանց ամուսնութեան
 կոյս պահել զմայր՝ յայտնի վկայեալ թէ Աստուած է. զի ապ-
 րեցոյց զաշխարհ Յիսուս, որ Քրիստոսն է, որ եկն յերկիր և
 ընդ մարդկան շրջեցաւ: Ապա թէ Քրիստոս զոյլն մարդ ոք է,
 և ոչ ինքն Աստուած Բանն. զի արդ ստեղծ նա իսկզբանէ զա-
 մենայն, մինչդեռ չէրն. զի եթէ կրտսեր ամենայն արարածոց է
 մարդն, յայտ է եթէ որ յառաջն էին քան զնա, նոցա զկենդա-
 նութիւն չէ շնորհեալ Քրիստոսի. իբրեւ կրտսերոյ արարածոց,
 իբրեւ զոյգնաբեայ ինչ մարդոյ: Իսկ զի արդ Պաւղոս գոչէ. Մի
 է Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն ինչ եղև. զի եթէ ի
 Քրիստոս է ամենայն ինչ, յայտ է եթէ Քրիստոս Աստուած է
 Բանն, որպէս գոչէ աւետարանիչն. Իսկզբանէ էր Բանն և Բանն
 էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն, նա էր իսկզբանէ առ
 Աստուած, ամենայն ինչ նովաւ եղև. եւ Պաւղոս զնոյն բարո-
 զէ և ասէ. Մի է Տէր Յիսուս Քրիստոս որով ամենայն, յայտ է
 եթէ Քրիստոս Աստուած է Բանն: Ապա եթէ բերեն ի մէջ որ ի
 սուրբ գիրս բարբառք են, յորում անուանեալ մարդ, զի Պետ-
 րոս ասաց զՅիսուսն որ ի նաչարեթէն՝ այր, և Պաւղոս աղա-
 ղակէ, յառն անդր յորում հաստատեաց զհաւատսն. և նոյն իսկ
 Տէրն ասաց, Զի խնդրէք զիս սպանանել զայր մի. զիտասցեն
 նորա եթէ կամ վասն վատթարութեան հնգգութեան տգիտու-
 թեան պակասեցան ի զրոյն խորհրդոց, և կամ վասն խորա-
 մանգութեան խարդախութեան խոտորեն զգեղեցիկ զրեալն. զի
 ասէ մարդ իսկ է ճշմարտիւ Քրիստոսն. այլ ամենայն նովաւ
 եղև. ոչ եթէ յառաջ ինչ էր մարդ, բայց միայն Աստուած էր.
 զի զոր աւրինակ Աստուած ոչ ստեղծանելով է, և նոյն մարդ ե-
 րևելով: և զոր աւրինակ Հաւրն ըստ աստուածութեանն միազաւր
 է, սոյն աւրինակ և կուսին ըստ մարմնոյ հոմատոհմակ է. յա-
 մենայնի ճշմարտութեան խորհրդոյն ճառագայթեալ. և յամենայն
 խարէութեանց դատարկացեալ, ապա թէ՛ ոչ ծնաւ զԱստուած
 Կոյսն, և ոչ բաղում զարմանալեաց արժանի է, որ առանց ա-
 մուսնութեան ծնաւ. զի բաղում և այլ կանայք պողարեր ե-
 գեն արդարոց յաշխարհ, Ապա թէ մարգարէիցն լեզուք զան-
 ճառ խորհուրդն յառաջագոյն փող հարեալ գոչեն. Ահա առիկ
 կոյս յղասցի և ծնցի որդի և կոչեսցեն զանուն նորա Եմմա-
 նուէլ, զոր թարգմանեաց Գաբրիէլ՝ ասէ Ընդ մեզ աստուած,

արդ ընդէր վասն ծննդեանն խոնարհման, զփառս ծնելոյն շուրջ՝
յապաւեն:

Դարձեալ ընդդէմ դնեն զայս. ամենայն ծնունդ համատոհմակ է ծնելոյն, զի եթէ մարդ է որ ծնաւն, ապա յայտ է եթէ մարդ է զոր ծնաւն: Զայս բարուր ասացէք այսպիսիք. նա յայնժամ համատոհմակ ծնանի, որ երկնայն^{*)}, երբ ըստ բուսոյ բարուց ծննդեամբ ծնունդն երեւեցի, իսկ բուսոյ բարուց ծննդեան սկիզբն խառնակութիւն ամոսնութեանն է. քանզի խառնակութիւն յառաջագոյն լինի քան զապականութիւնն, իսկ ուր թշնամանայս այսոցիկ բնաւ և ոչ զմտաւ ածելով, անդ ամենեւին ժամանակ երեւի, այլ յանկարծակի համառաւտ որ ի վերինն է, քան զասել մեծասրանչ զարմանալիքն, իսկ որ ի վեր է քան զբոյս բարուցն՝ անդ ծնունդն ինքն աստուած:

Արդ խոստովանիմք այսուհետեւ եթէ նա ինքն է որ զաշխարհ արար, և զլարէնսն եղ, և ի մարգարէսն շնչեաց, և ի կատարածի մարմնացաւ, և զառաքեալսն ի փրկութիւն հեթանոսաց և ժողովրդոց որսացաւ, փախիցուր ի պղտորաց անտի, և ի խոհեական խաբէութեան հեղեղալուրց անտի, զի ընդ աստուածամարտ հերետիկութիւն խոստմանցն ասեմ, Վերայ, Մածեայ, Մարածովայ^{**)} մոլեգնութիւնսն ասեմ որ ի մէջ մատուցեալ ի մէջ անբաժին երրորդութեանն, բաժինս արկանեն, զեւնոթեայ ժպրհութիւնսն ասեմ, որ չափէ լուրջ գիտութեամբ զանհաս բնութիւնն, Վակեդովի կատաղութիւնն, որ քակէ յաստուածութենէ անտի զանքակ բղբումն Հոգոյ. և զնորակերտ զնորածայնս զայս ասեն զնոր ընդունայն հայհոյութիւնսն, որք ըստմապատիկ հայհոյութիւն հրէութեան խորհրդովք, ըստմապատիկ անցանեն զանցանեն ըստ նոցա հայհոյութեամբն, զի նոքա զնորդին անարգելով զլանան զարմատ շառաւելին, սոքա քան զճշմարիտն, որ էր՝ միւս ևս այլ ի ներքս, մատուցանեն, թշնամանեալ նշկահեն իբրև զըստմածին զանարատ բնութիւնն: Արդ մեք եկայք ասացուր Պաւղոսիւ հանդերձ. Քրիստոս է խաղաղութիւն մեր, որ արար զերկուսին մի, և զհրեայս և զհեթանոսս ի մի, նոր մարդ ստեղծ միաբանեաց հաւանեցոյց զարուածեամբն, այն որ մեկնեալ էին ի միմեանց գործովք գնացիւք իւրեանց:

*) Երեւի. երկնէն:

**) Այսպէս ի ձեռագրին:

արդ սոսկացին ի դատապարտութենէ անտի, որ զնորաձայն ամպարշտութիւնն ի ներքս արկանեն, զի եթէ որ այլոց պատամանցն ի միաբանութիւն հաւանութեան եղև արարիչ և որ հաւանեցոյց և միաբանեաց, ինքն յերկուս բաժանեալ գտանիցի ըստ նոցա բանիցն ասացեալ: Բայց արդ պսուհետև զերկայնութիւն քանիցս թողեալ ի համառաւտ անդր եկեսցուք ուղղութեան հրամանին:

Եթէ որ կամեսցի գիտել ճշմարտութեամբ թէ սա ինքն է մի և միայն Որդին, որ յառաջ քան զԱբրահամն էր, և ի կատարած հաս մարմնոյն հասակաւ, զի կա, միշտ յաստուածութեան անդ կատարեալ, հարցչիւր ցՊաւղոս և նա որոտացէ զաստուածպաշտութիւնն ցուցեալ. զի աստուած էր յաւիտենից և եկն ի հրէից մարմնով, զի վասն Հերայեցեացն ասաց զկերեւորաց և զաստուածամարտաց ազգն զորս յարգէին վասն արմատոյն, զԱբրահամն և զլաւակն որ է Տէր Յիսուս Քրիստոս. զի այսպէս ասէ, Որոց, ասէ, որդեգրութիւնն էր. ինքն Աստուած կոչէ ի բերանոյ մարգարէիցն. Որդի իմ անդրանիկ Իսրայէլ, և փառքն, զի անչափ փառս շահէ զանգիտելոցն, մի զմիով արկեալ էր զսքանչելիսն. զկտակարանս ասէ, որ առ Աբրահամն էին. զբազմութեան զաւրհնութիւնն յերաշխեալ, զաւրինադրութիւնն ասէ որ ի լերինն մատամբն Աստուծոյ գրեալ էր, և զաւետիսն ասէ, զերկրին Պաղեստինեայ, և ի զաւակէ անտի ասէ Աբրահամու աւրհնեալ զամենայն հեթանոսս. ուստի հարքն՝ ոյք ի մոլորութեան գիշերին ծագեցին իբրև լուսաւորք հաւատովքն, ուստի և Քրիստոսն է ըստ մարմնոյ զի յայտնեսցէ զծնունդն. Եւ ոչ եթէ կացոյց պսուհետև Պաւղոս զբանն, զի ոչ եթէ յորմէհետէ ծնունդն Մարեմայ է՝ յայնմ հետէ սկիզբն անսկզբնականին զոյութեան, այլ աստուած թափեաց վաղվաղակի և ասէ ըստ մարմնոյն յայտնութեան, այլ ոչ եթէ ըստ աստուածութեանն ծնունդն. արդ ով է այս. ինքն Քրիստոս որ ի կուսէ անտի ծնաւ, որում այրք եղեն բաւական զոր ինքն միայն գիտէ. որ ի մտուր անդ բազմեցաւ, որ ի ժամանակի ըստ մարմնոյ աճեաց, որ մինչ ի ստորինս երկրի էջ, որ զամենայն անցս մարմնոյ համբեր. զի հաւատարիմ աւրասցէ ճշմարտութեամբ եթէ եկն եղև մարդ, ոչ եթէ այլ ոմն է քան զայն որ էջն, այլ նա ինքն է որ էջն և որ ելն. զի ոչ եթէ ել նախ, այլ էջ, իբր ոչ եթէ ուրուք ձեռամբ ինչ

յառաջ ածելով է աստուած. քաւ լիցի. այլ վասն գթութեան իւրոյ եկն և եղև մարդ, զի այսուիկ իսկ էաք մեր կարուստ: Արդ մի՛ յինէն ուսանիր զայդ կամ յայլմէ ումեքէ, այլ ի Պաւլոսէ. որ ի Հաւրէ յայտնութեամբ ուսաւ զՈրդի և ասէ. Այլ յորժամ հաճոյ թուեցաւ Աստուծոյ որ ընտրեաց զիս ի միջոյ մաւր իմոյ, և կոչեաց զիս ի ձեռն շնորհաց իւրոց յայտնել զՈրդին իւր յիս. նա ուսուցէ բեզ ճշմարտիւ՝ Ո՛ր է Յիսուս Քրիստոս. զի ինքն աղաղակէ և ասէ. Ուստի Քրիստոսն է ըստ մարմնոյ որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս: Զինչպիսի սպրդութիւնս հայհոյութեան մարդկան ոչ բակեն Պաւլոսի լանքն բամբասասէր մարդկան: Ասաց զնա ըստ Քրիստոս, զի յայտ արասցէ և թէ ճշմարտիւ եղև մարդ: Ասաց զնա ի հրէից ըստ մարմնոյ, զի յայտ արասցէ, զի ոչ է թէ յորմէհետէ մարմնացաւ, յայնմ հետէ միայն է: Ասաց զնա՛նէ թէ էր, զի անսկիզբն երևեցուցեալ որոտացէ Պաւլոս: Ասաց զնա ի վերայ ամենայնի, զի արարածոց ամենայնի Տէր զնա քարոզեսցուր: Ասաց զնա Աստուած, զի մի՛ որք վասն չարաբանացն և կերպարանացն լշմորեալ զանսատակման նորա՝ ուրասցուր զընութիւնն: Ասաց զնա աւրհնեալ, զի իրբև ամենակալի երկիրպագցուր նմա, և ոչ իրբև զծառայակից մեր բամբասեսցուր: Ասաց զնա յաւիտեանս, զի յայտ արասցէ, թէ որ բանիւ արար, միշտ մշտնջենաւոր ի մէջ նոցա իրբև Աստուած փառաւորի: Արդ ունիմք զՔրիստոս որ էրն, և աստուած է, և աւրհնեալ է, նմա երկիրպագցուր, և ասասցուր ցայլանդական յայտնապէս, եթէ որ զհոգի Քրիստոսի ոչ ունի, սա չէ նորա, զի մեր զմիտս Քրիստոսի ունիմք. քանզի և ակն ունիմք զալստեան երևելոյ փառաց մեծին Աստուծոյ, և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ հատուցանէ բարեպաշտիցն զյաղթութեան փառաց պարգևս, և ժխտողացն անհնազանդիցն ժպրհութեան պատիժս:

Եւ զի այս ամենայն զի գրեցաք առ ձեր սէր պղբ, զի լու եղև մեզ եթէ արր ոմանք ժանդախաւսք ցնորախաւսք, անկան ի յաշխարհ պղբ, և կամին ժանդաժող իմն գրովք, հակառակութեամբ, ստաբան խտախտորհուրդ գիտութեամբ, խոտորել զպարզամտութիւն, զանպաճոյճ, զանմեքենայ, չուղղափառ գեղն հաւատոյն, բայց ես զերանելոյն Պաւլոսի զառաքելոյն դարձեալ ասեմ ձեզ. Զգոյշ լինիչիք զուցէ իցէ որք, որ զձեզ կապուտ կողոպուտ թողուցու ճարտարմտութեան բանիւք, և ընդունայն խա-

րէութեամբ վարդապետութեան, ընդունայն խորհուրդն մարդկան, և ոչ ըստ վարդապետութեանն Քրիստոսի. զի հինն սրբութեան հաւատոյ, այլ ինչ որ ոչ կարէ դնել բան զայն որ եղեալն է, այսինքն է Յիսուս Քրիստոս: Արդ կացէք հաստատուն ի մի հոգի, և ի մի անձն, նահատակակիցք եղեալ հաւատովք աւետարանիս, և մի՛ խրտուցեալք ընդուստանիցիք. մի՛ յիմիք ի չարեաց թշնամոյն, և մի ի նշով և ի կորուստ մատնիչիք ընդ նստաբեայ, և ընդ Թէոդորեայ որ վարդապետն լեալ էր նորա, և որ զչար բոյան երեւցոյց և չարաբան՝ նորաձայն, որ անցուցին զանցուցին ըստ ուրացութիւն հրէութեան, և ըստ հերետիկութիւն առաջին Արիանոսացն, Թեանցն, և Մարեթոնեաց *) և այլոցն որ խտորեցան ի փառացն սրբութենէ և յուղիղն հաւատոց, նշովեցան նոքա յամենայն ժողովրդոց և այրեցան որ վատի խորհրդոց գիրք էին նոցա, յանդիման ամենայն ժողովրդոց, յորմէ և զուր պահեսչիք զանձինս, և զնոյն գործ գործեսցիք զոր սուրբ ժողովք եպիսկոպոսացն գործեցին, և մի որ զառժամանակեայ ամաւթն, ամաւթ անձին համարեալ զյաւիտենից ամաւթն ժառանգեցէ, և ընդ նոսա դատապարտեալ ի դժոխս կործանեսցի: Այլ պահեսչիք զուր զվարդապետութիւն, զոր ընկալեալ ի հարցն սրբոց որ ի նիկիա սինհոդոսն էր ժողովոյն, և զուղիղ սուրբ փառս հաւատոցն հաստատեցին: Եւ զոր վարդապետութիւն սուրբն երանելիք, Բասիլիոս, և Գրիգորիոս, և ոչ միանգամ նմանն նոցա, որ սրբութեամբ և հաւանութեամբ, սուրբ հաւատս ի կեանս իւրեանց հաստատեցին, որոց անուանքն զրեալ են ի պարութեան կենացն: Ողջ լերուք ի տէր և շնորհալ լիչիք մեւ աստուածատէր եղբարք:

գրեալ յամի Տեառն

435

*) Այսպէս ի ձեռագրին:

ՊԵՏԱՍԻԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՊՐՈԿԼԻ ԵՐԱՆԵԼՈՑ, Ի ՍԱՀԱԿՈՑ ԵՒ Ի ՄԱՂԴՈՑԷ, ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱ- ՊԵՏԱՅՆ ՀԱՅՈՑ.

Առ ճշմարիտ և աստուածաւէր պատուական տէր մեր և
Հայր՝ սուրբ եպիսկոպոս Պրոկղոս. ի Սահակայ և ի Մաշդոցէ
ողջոյն:

Ճառագայթք մշտնջենաւոր յաւիտենական լուսոյդ որ առ
մեր տկարութիւնս երեւցան ի ձեր լուսաւոր սրբութենէդ, յոյժ
ի ծագել իւրեանց վարացուցին զմեր տկարութիւնս, և զմեր
տկար խորհուրդս բաղմապատիկ վարացուցին, և մեծապէս զկող-
մըն տկարացեալ անդրէն արծարծեալ նորոգեցին, զի անդէն
վաղվաւակի թուեցաւ մեզ որպէս նոր ինչ անցք ի վերայ հա-
ւանել բազում անձկալի գթոյն զոր աւրինակ անցք անցանի-
ցեն ընդ բաղքաբեր բոյսս արտոցն բաղքութեան ցաւոյն ի
վերայ իջանելով և զտապ տառապոյն հասկալից բուսոյն ի
ջերմախառն յանքարեխառն աւդոցն՝ իւրով բաղքութեամբն յա-
ռողջութեան բժշկութիւն դարձուցանելով: Արդ ցայս վայր զե-
ղեցիկ իմն ցանկալի և ուխտիւք խնդրելի էր մեզ լսել և ասել
զլաւորութիւն թղթոյդ ի միջի՝ որ զերանելի պատգամս ի ձէնջ
առ մեզ հասուցանէին՝ և մեր աղաւթք հանապազորդեին արժա-
նի լինել յամենայնի՝ ընդունել և վայելել յաւրհանութիւնս հո-
գեորս ձերոյ մեծասքանչ սրբութեանդ: Զի բաղքացեալ էր
մեզ կալ մնալ մեզ աստէն ի սմին ընտանացեալ տգիտութեան՝
որպէս ի բերդ ինչ ամուր և յաշտարակ հլաւր փախստեայ ան-
կեալք յանգիտութիւնս: Արդ պահպանութիւն զմեւք առեալ
զաւգնականութիւն աղաւթից ձերոց սրբութեանդ, հաստատեալք
և զաւրացեալք պահել զհաստատութիւն հաւատոյ, զոր ի սկըզ-
բանէ ի ձեր ճշմարիտ վարդապետութենէդ ընկալեալ ունեաք,
մի պղտորութիւն ընդունել ի վերայ մկրտութեան տգիտու-
թեան պարզամտութեան մերոյ, և բնաւ ամենեւին՝ չընդունել

զգուր կորստական մոլորութիւնս, մանաւանդ զմեասակար նորարան նորաձայն զհերեսիութիւնս, զոր պլանդակաշատ ամբարշտութիւն՝ տակաւին զբոյսս դառնութեան սերմանցն ցանէ ի վերայ սրբութեան սերմանեաց որոմնախառն ուսուցնն, որք ի հանձարաջնաս սատանայախառն սովորեալ են: Արդ որովհետեւ մոլարն առաջին և գլխաւորն ի չարիս զիւր ժանգ աղտեղութեանն կարկառեալ սերմանել ժպրհեցաւ: Վայս մեր մեղաց գործ համարեցաք: և ընդ մեծամեծ բազում և անչափ ձերում թղթոյդ տրտմակից եղեալ՝ ըստ մերում տկարութեանս ողբացաք, և յամենայն տեղիս որ շուրջ զմեւք բնակեալ էին յղեցաք, մեծ և պատուհասալից պատուիրանաւ մի՛ լսել բնաւ ամենեկին զպոյգլիսի բարբարոսս, մի ընդունել ամենեկին զմեասարեւր կորստական մոլորական հերեսիութեանն վարդապետութիւնն:

Ելլ մեր հաւատամբ ի մի Աստուած Հայր ամենակալ արարիչ երկնից և երկրի, երեւելի և աներեւելի արարածոց: Եւ ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս ի միածին Որդին Աստուծոյ, այսօր ինքն է եութիւն յեութեանէ, եութիւն ծնեալ՝ որով ամենայն եղև, Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, ծնեալ և ոչ արարեալ իսկակից Հաւր, որ վասն մեր մարդկութեան էջ և մարմնացաւ, յանձն առ չարչարանս, յարեալ յերի աւուր, և ել յերկինս, և գալ դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Եւ ի սուրբ Հոգին հաւատամբ: Իսկ որք ասնն էր երբեմն զի չէր, և մինչև ծնեալ էր չէր, և ասնն ի չեութենէ եղև, և յայլմէ իմեմնէ և զաւրութենէ, և կամ եղծանելով և փոփոխելով, զայնպիսիսն նշովմբ: զի միշտ Հայր, միշտ Որդի, միշտ սուրբ Հոգին, Հոգի Աստուծոյ Հոգի սուրբ, կատարեալ, բարեխաւս, անստեղծ, անեղծ, որ խաւսեցաւ աւրինաւք և մարգարէիւք և առաքելովք, որ էջն ի յորդանան:

Եւ վասն մարմնազգեցութեան Որդոյ այսպէս հաւատամբ: զի առ յանձն ինել մարդ կատարեալ, յաստուածածին Մարիամայ սրբով Հոգւով, առեալ շունչ և մարմին ճշմարտիւ և ոչ կեղծեալք, այսպէս և կատարեաց փրկել զմեր մարդկութիւնս, և ճշմարտիւ չարչարեցաւ, ոչ եթէ ինքն պարտէր չարչարանաց, զի ազատ է աստուածութիւնն ի չարչարանաց: ալ վասն մեր ետ յանձն զչարչարանս, խաչեցաւ և թաղեցաւ և յերի աւուր յարեալ, և յերկինս համբարձաւ, և ընդ ալմէ Հաւր նշտաւ, և գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Ելլ առ կա-

տարման հաւատոց՝ հաւատամբ ի մի մկրտութիւն ապաշխարութեան, և մի կաթողիկէ եկեղեցի. և յարութիւն մեռելոց, և յարբայութիւնն երկնից և ի դատաստանսն յաւիտենականս. Եւ աստուած խոստովանիմք զՀայր և զՊրդի և զսուրբ Հոգին, մի Աստուածութիւն սրբոյ Երրորդութեանն, զի Հոգի է Աստուած, և կամաւք երեւեալ, խաւսեալ աւրինաւք և մարգարէիւք և առաքելովք:

Հաւատամբ ճշմարտիւ անգիտութեամբ և անհասութեամբ. զի ամենայն մարդ ըստ պատկերի Աստուծոյ, այլ թէ որպէս կամ զիմորդ, Աստուծոյ միայն է գիտել, բայց զարմացեալ եմ ընդ այնս որք աւելի քան զինքեանց չափն ջանան և նկրտին ըմբռնել զանհասն զառանց ըմբռնելոյն: Բայց կարծեմք զայնպիսին, իբրև ի մեր տգիտութեան կարծեաց. թէ այնպիսիքն ոչ գիտեն ամենեւին զգիրս, և ոչ զպարութիւն հոգոյն. որ ի գիրս է, բայց եթէ հրեարէն, միայն զմուրն նկատիցեն: Եւ որպէս զողացեալ համարիմք զնոցա միտս ի թշնամոյն, զի արբեցեալ են զչար հիւանդութեան արբեցութիւն, որոց ի բազում և ի թանձր արրեցութենէն զգայութիւն ճաշակելեացն թարշամեցուցեալ է, և ոչ ճաշակելեացն անգամ կարեն առնուլ զհամ գինոյն, ի բազում կիլիմանն զպրութենէ զզգայութիւնն կորուսեալ է. և կամ զայս իմանամք ի կարծել մերում, թէ ի վրէր տատապարտուց է գիտութիւն բազում ուսմանն, զի ի սատանայութեան մոլորութիւնն կործանեալ են. հասանել անհաս չափոցն ժպրհին. զի ոչինչ է այլ տգիտութիւն, այլ խաւար խորհրդեան և ամենայն կեղծաւորութեան խորամանգութիւն, և գործ սատանայութեանն Երկուս որդիս և երկուս տաճար մեքենայեն գտանել ընդ միտս իւրեանց, խորհել աներկիւղութեամբ և անամաւթութեամբ, զամաւթ իւրեանց լըրութեամբ յայտնապէս պատմն. զի և Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս կամաւք Հաւր գթացաւ ի վերայ մոլորութեան մարդկան. Բանն որ ի սրտէ Հաւր ըղիւթեալ կամեցեալ հաճոյ առնել, հովանի լինելով Սրբոյ Հոգւոյն, մարմին լինել յարգանդի Վուսին սրբութեան, և ընդունել զմարմին հնացեալ որ ըստ խաբէութեան սատանայի յապականութիւն դարձեալ էր, նորոգել մարմնով շնչով և հոգով, զի առանց ապականութեան ստեղծուածն առաջին ի միւս անգամ ծննդեանն յարութեան մեռելոց երեւեցի, զի ճշմարիտ մարմին զգեցաւ վասն մեր. և սերմանեաց ի մեզ հաւատով զաս-

տուածութիւնն, և արար նշանս և արուեստս զի նորա Աստուածութեամբն հաւատարմացուք: Ինքն յանձն եառ քաղց և ծարաւ, աշխատութիւն և բուն, իրր ոչ եթէ աստուածութիւնն ի մարմնոյն չարչարանաց ի պարտութիւն մատնեալ էր, այլ զի խցցէ վանամաւթ ընդանս և անաւրէնութեամբ սրեալ զլեզուս, որ արդէն իսկ յաւժարեալ են հայհոյութիւնս խաւսել որք ասենն՝ ոչ ճշմարտութեամբ այլ կեղծեալք ի ցնորս առ աչաւք երեւելով զալուստն եղև, համբեր յանձն առեալ ապտակս և անարգանս, խաչ և մահ, իրրև ոչ եթէ ինքն պարտական և արժանի էր այսմ: և ոչ մահուն արժանի էր զոր մեռաւ, զի անմահ է Աստուածութիւնն, այլ զի զմեր անարգանս որ ի մեղաց մերոց եղև, սրբով Աւետարանաւ և պատուական արեամբն քննել ի մէջ և լուանալ արժանի արասցէ: Եւ որ ի փայտէն զայթազողութիւն եղև ի դրախտին՝ ի մէջ միջնաժողով ժողովորոց զխաչն կանգնեաց՝ փայտ առ փայտ, և ծառ առ ծառ, և զպտուղն կենաց, փոխանակ ապականաբեր պտղոյն զկենդանաբեր փայտէն կախեաց, կամաւք կամակարութեամբ, և ոչ ակամայ կամաւք զանձն մատնեաց: Ինքըն զինքն եղ, և անդրէն ինքն զինքն յանձն իւր ընկալաւ, զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն պաշար կենաց մեղ (որք ճշմարտութեամբ հաւատացաք) յաշտիճանաւոր ճանապարհն որ յերկինսն է, սիրելիաց իւրոց պատրաստեաց: Այլ վասն տարապարտ և անազգուս, մանաւանդ վասն նշովեալ մոլորութեան նոցա, զի՝ պարտ է զբաղում բանիւք անկանել, և զսուրբ ալատութեանն լսելիս, զանարատ լտաց հաստատութիւն մեղ իշխել ալտեղել: զի որ միանգամ մոլորական եղեն ի ճշմարտութեան ճանապարհէն, և յուզեղ հաւատոյն վրիպեալք ընկեցան: Այլ զինչ խորհիցին, կամ զինչ խաւսիցին թէ ոչ որ ի հուր գեհնէն պատրաստեալ հատուցումն նոցա է: զի մեք աստ, որ զայնպիսի իշխեն յանձն առնուլ և կամ ուրեք ուրեք ի տեղիս այնպիսի գտանիցի խորհել կամ խաւսել, ոչ միայն չընդունիմք կամ հալածեմք, այլ բաղում և մեծամեծ պատիժ պատուհասի առնել ոչ դանդաղեմք: Որչափ ևս առաւել պարտ և պատշաճ է ձեզ որ ի մեծամեծ իշխանութիւնդ վայելէք, նախանձել զնախանձ Աստուծոյ և ի գլուխ վարել զայնպիսին նախանձու վրիժոց հատուցմունս, և ոգով և մարմնով ջանալ զի բարձցին ի միջոյ եկեղեցոյ Քրիստոսի անուանարկ անաւրէն ամբարշտութեանն զայթազողութիւնք: Մանաւանդ զի թագաւորս ունիք, որ զհոգ Աստուծոյ յանձին

բարձեալ բերնն, և հաւասարութեան Երրորդութեանն սրտի մտաւք ընդանեցեալ են, կարող են զփուշն ի միջոյ սրբել, զի ըոյսն սուրբ սերմանեաց հաւատոյն, բարձրացեալ ծաղկալից պարարտայեալ լի արմտեացն բաղլորութեամբ՝ լանկեալ զհատն սերմանողացն մատուցէ ատրբացեալ, բաշխապատիկ զբերրի զպտուղն մատուցանել մարթասցէ և ուրախ արասցէ զտէրն արդէնարարաց և զմշակն արգարապէս հատուցման պարգեաց արժաւի արասցէ: Զի եթէ որ երկրաւոր թաղաւորաց սպասաւորք իցեն դուզնաբեայ ինչ բանք, մանաւանդ որ վասն ծիրանեաց լինին, ոչ յանձն առնուն դատարկացուցանել, թէ ոչ մեծապէս պատժել և պատուհասիւ մեծապէս վրէժ խնդրեացն, որչափ ևս առաւել պարտ և պատշաճ է որ զանեղծ և զանարատ հաւատն յապականութիւն դարձուցանել ջանան, և որ անհասն է՝ հասանելի ժպրհին. և յաւիտենական լուսոյն գեր ի վերոյ լինել յաւժարեն, և սրբոյ զանձառ զանքննին Երրորդութեանն՝ քննութիւնն ջանան ընդ խնդիր արկանել. առաւել ևս նոցա ընդունել պատիժս պատուհասի ըստ իւրեանց խորհրդոյ, զի սրբութիւնն Երրորդութեանն անմատոյց հրեշտակաց և աներեւելի բերովրէից և սրովբէից, լոկով միայն փառաւորութեամբ և աւրհնութեամբ պաշտի:

Արդ տէր մեր և ճշմարիտ աստուածասէր հայր մեր, և ամենայն եկեղեցոյ Աստուծոյ ընդունելի, և ի սուրբ աղաւթս բոյիշել զմեւ հանապաղ անդարշ լինիչիւր. և զմեր տկարութիւնս զաւարացուցանել մի դանդաղիցիս, և եթէ ինչ ըստ չափ թըղթոյդ առ տգիտութեան վրիպեալիցէ, ուզղել անգաւր լինիչիւր. եւ որ Թէոդորեայ Մամուկեստացւոյ աշակերտեալք իցեն՝ առ ժամանակս ի շնորհացն աստուծոյ պնդիսի ինչ աստ չեւ է յայտնեալ, ապա թէ իցէ ծածկեալ ի ժանգոյ աղտեղութեան, ի հարկէ ջան լիչի մեղ խլել զխոշն, և զգայթաղութիւնն զայն ի միջոյ ի բաց կորուսանել, զի միաբանութիւն որպէս ի ձերում միջի փառաւորի, և զմեղ ի նմին հաւասարութեան փառաւորութիւն առ Աստուած հասուցանել արժանի արասցէ:

Ամենայն ուխտի որ ընդ ձերով սրբութեամբդ են, մեր և եղբարք որ ընդ մեւ են ողջունի թղթովդ աղաչեմք, զի աղաւթիցէք ի վերայ եղբայրութեանս հասարակաց:

**ԹՈՒՂԹ ՅԱԿԱԿԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ՄԵԼԻՏԻՆԱ-
ՑԻՈՅ,
ԱՌ ՍՈՒՐԲ ՍԱՀԱԿ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ.**

Որ ամենայնիւ աստուածասէրդ ես և լի սրբութեամբ տէր
իմ և գործակից, ըստ նմանութեան միոյ մարմնոյ յաւդապա-
տեալ, այսպէս բազում ազգս ի միաբանութիւն Հաստատեաց ըստ
Պաւղոսեան բանին թէ Որ ոչ զոյ Հրեայ, և ոչ յոյն պլովքն՝
բայց յամենայնի Քրիստոս, ցուցանէ այս զմիաբանութիւն Հա-
ւատոյն, զոր շարժեաց չար աղանդն Նեստորի, որ էր նա ի բա-
ղարի Վոստանդինեայ եպիսկոպոս. և ապա Հերետիկոս գտեալ
կործանէր յաշտիճանէն, որով ծանեաք զգայլն յափշտակող յար-
ձակեալ ի վերայ սուրբ եկեղեցեաց, և ուրեք ուրեք զպարզա-
միտս յիւր դարձուցեալ ի չարակամութիւնն. Զասի Հարեալ թէ
գուցէ և ի ձեր եկեղեցիսդ արատ գտեալ ճարակեսցի, լաւ Հա-
մարեցաք ազդել առ ձեզ զհասարակաց աւգուտն խորհելով,
զի ոչ ուստեք են դէմքն այլ ի հրեաբէն ախտն զանգեալ գտա-
նին. զի սխալեն ի խոնարհելոյն Տեառն ընդ բնաւ կիրս մարդ-
կաւրէն անցանելոյն բաց ի մեղաց, ծպրհին զլանալ զերկրպա-
գութիւնն Տեառն, ընդ ամենայն գիրս հակառակ եղեալ. ոչ ընդ
այն հայեցեալ որ ի ծնէ կոյրն բժշկեցաւ ի Տեառնէ, և հարց
ցնա և ասէ. Դու հաւատաս յՈրդի Աստուծոյ. ետ պատասխա-
նի և ասէ. Տէր ով է զի հաւատացից ի նա, և ասէ Տէր. Եւ
տեսեր զնա և որ խաւսիդ ընդ բեզ՝ նա է. խոնարհեալ երկիր
պագանէր ասելով, Հաւատամ Տէր: Իսկ փրկիչն ասէ. Ի դատաս-
տանս եկի յաշխարհս, զի որք ոչն տեսանեն՝ տեսցեն. և որք
տեսանենն՝ կուրացին: Ոչ աւելի առնեն զնա քան զառաքեալ-
սըն և զայլ սուրբսն. Պաւղոս լցեալ աստուածախն զաւրու-
թեամբն բարբառէր. Թէ զփորձ ինչ առնուլ կամիք զՔրիստոսի
որ ինեա ընդ ձեզ խաւսի, և չորոր սուրբքն զոր ինչ արարին
սքանչելիս, ոչ իւրեանց զաւրութեամբ, այլ աստուածութենան

շնորհիւ Թաղաքս նորին և Տէրն ասէր ցմատուցեալսն, Հաւատայք եթէ կարող եմ զայդ առնել, յայտ արար զանձնէ եթէ ոչ է մարդ գուշնաբեայ, այլ Աստուած ճշմարիտ:

Բերեն ի մէջ ասելով զբանն, թէ Մարմին ինչ ոչ ազնէ, Իսկ զիարդ Տէր ասաց, Եթէ ոչ կերիչիք ի մարմնոյ իմմէ և արրջիք յարենէ իմմէ, ոչ ունիք կեանս յանձինս ձեր: Արդ այս բան՝ է՝ յանդիմանիչ և կշտամբիչ նոցա անաւրէնութեան, որչափ պատշաճ է ըստ չափոյ թղթոյդ առաջի արկեալ: Բայց և զայն ևս պարտ է ասել որով նախատեն զմեզ, և գիտուն առնել սիրոյդ ձերում, զի բամբասեն զմեզ իրրե թէ Աստուած զայն պաշտեմք որ ընդ չարչարանաւք է, Իսկ մեր ոչ միայն չընդունիմք զիմաստս նոցա, այլ և նզովեմք որ զայս իշխեն ասել թէ ի բնէ իսկ էր Աստուած ընդ չարչարանաւք. մահկանացու զան մահս, և եղծանելի զանեպծն և զանարատն համարին. ոչ հային ի գիրս սուրբս, և ոչ ի վարդապետութիւնն, ԹժՎ եպիսկոպոսոցն որ ի Նիկիայեաց քաղաքին: Այլ մեր հաւատամք և հաստատիմք, և ի վկայութիւն հասանեն մեզ վարդապետք սուրբք և գիրք աստուածաշունչք, Բանն ասէ մարմին եղև, ոչ եթէ եղածաւ ինչ յիւրմէ ընութենէն, կամ փոփոխեցաւ, այլ ըստ անհաս զարմանալեաց մարդկային մտաց և խորհրդոց եկաց ի նմին որպէս էրն իսկ և եղև զինչ կամեցաւ: Որպէս եմուտ ընդ չարչարանաւք, ոչ լոկով մարդկութեամբն, այլ և Աստուածութեամբն, ըստ բարբառոյն Թումայի, որ իրրե շաւշափեաց զվէրսն, ասաց մեծանայն, Տէր իմ և Աստուած իմ. ոչ ասաց եթէ՝ պրդ Աստուծոյն իմոյ ըստ ամբարշտացն մտաց:

Արդ իրրե առնուցուք զթուղթդ, ի վերայ իմոյ տկարութեանս աղալթս անպակաս մատուցիք Աստուծոյ: Բայց մեզ երկիւղ է, թէ գուցէ ի Թէոդորեա Մամուկեստեայ ոխմանէն աշակերտեալ որ գոյցի և ի չար ժանգէն Նեստորի, ի միամիտ անձինս ազդիցէ: Զի զնորա մնացեալ գրեանն իրրե խնդիրս այս յայտնեցաւ, և մանաւանդ որ վասն մարմնախառնին գրեալ էր, վճիռ հրամանի ետուն սուրբ աշխարհաժողով եպիսկոպոսացն, որ յԵփեսացեաց քաղաքին եղև. ի մի վայր ժողովել զընազդ բանն և պրեւ: Արդ փոյթ լիցի ձեզ առանց պղտորութեան զհաւատսն պահել, զի կատարեալ զարդարութիւնն անապական ընկալիք:

ՊԱՏԱՍԻԱՆԻ ՏԵՆՈՒՆ ՍԱՀԱԿԱՅ, ԹՂԹՈՑՆ ԱԿԱԿԱՅ

Առ ճշմարիտ և աստուածասէր տէր մեր և հայր սուրբ եպիսկոպոս Ակա՛հ, ի Սահակայ ի տէր ողջոյն:

Ճառադպար մշտնջենաւոր յաւիտենական լուսոյդ որ առ մեր տկարութիւնս երեւցան ի ձեր լուսարեւ սրբութենէդ, յոյժ ի ծագելն իւրեանց զաւրացուցին զմեր տկարութիւնս, և զնուալ խորհուրդս մեր աճեցուցին, զոր արինակ տապ ինչ ջերմագին յանխառն աւդոյ հասեալ ի ռոյսս արոտց, և զկնի նորա ցաւղ քաղցրութեան, հասեալ՝ վութով յառողջութիւն դարձուցանէ, այնպէս գեղեցիկ իմն ցանկալի և ուխտիւք խնդրելի էր մեզ լսել զերանելի պատգամս ի ձէնչ առ մեզ հասեալ: Մեր աղաւթը հանապազօրոյ էին արժանի լինել յամենայնի ընդունել և վայելել յարհնութիւնսդ հոգեորս ձերոյ մեծասրանչ սրբութեանդ զի քաղցրացեալ էր մեզ կալ մնալ աստէն ի սմին ընդանացեալ տգիտութեան. իրեւ ի ընդ ինչ ամուր փախստեայ անկեալ յանգիտութեանս: Արդ պահպանութիւն զձեր առեալ զաւգնականութիւն աղաւթից ձերոց, պահել զհաւատսն ճշմարտութեան ոչ ի ձեր ի սուրբ վարդապետութենէդ ունէաք և անպղտոր լեալ տգիտութիւն և պարզամտութիւնս մեր, մանաւանդ ի նորաբան հրեութեանն զոր պլանդակքն տակաւին զառոյս դառնութեան և աղտեղութեան սերմանեացն ցուցին և ցանեցին ի վերայ սուրբ սերման զորոմնախառն ուսմանսն, որ ի հանճարալիսս սատանայէ խառնման ուսեալ սովորեալ են: Արդ որովհետեւ միշտն առաջին զլիաւորաւքն չափ յիւր ժանգ աղետութիւնն սերմանել ժպրհեցաւ, զայդ մերոց մեղացն զործ համարեցաք, և յոյժ ձերում թղթոյդ տրտմակից եղեալ ողբացաք, և ընդ ընաւ տեղիս մերոյ նահանգիս մեծաւ պատուհասալից պատուիրանաւ արձակեցաք՝ մի՛ լինել ամենեին այնպիսի բարբարոսացն, մի՛ ըն-

ընդունել զչար հերետիկութեանն բարրաջանս Բայց ես զարմացեալ եմ ընդ այնոսիկ որ աւելի քան զաւրինացն չափն ջանան և նկրտին ըմբռնել զանըմբռնելին. այլ կարծեմք զայնպիսեացն չգիտել ամենեկին զգիրս և զվարութիւն նորին, բայց եթէ հրէաբէն միայն զմուրն նկատիցեն, Եւ իբրեւ դողացեալ իմն համարիմք զմիտս նոցա ի թշնամոյն և ակտացեալ ի չար հիւանդութիւն, արքեալ ի թանձր արքեպիսկոպոսնէ, և զգալութիւնս ճաշակացն թարգմանցուցեալ չկարէ առնուլ զճամ գինոյն, ի սաստիկ կիւմանէ ընկզմին միտքն ի թմբիրն խելագարութենէ. թէ զոր տարապարտ գիտութիւն քաղում ուսմանն ի սատանայութիւն զառածէ, որ հասանել անհաս չափոցն ժպրհին, Բանս զի ոչ գոյ այլ գիտութիւն խաւարահեղց. քան երկուս որդիս կամ երկուս տեարս անուանել ի Քրիստոս. աներկիւղաբար անամաւթաբար զլրբութիւնն իւրեանց յայտնապէս պատմեն. Այլ զի խցցին անամաւթ բերանքն, և անաւրէնութեամբ սրեալ լեզուքն. Ճշմարիտ մարմնացաւ բանն առ ի նորոգել միւսանգամ մարմնով շնչով և ոգով, զմարդն հնացեալ զապականեալն ի մեղաց, և զի ի փայտէ գայթակղութիւն եղև և մահ. փայտ կենաց առ փայտն կանգնեաց, և ծառ առ ծառն բարձրացոյց պտուղ կենդանարար փոխանակ այնր մահածին պողոյն պարգեւէր, ինքն զինքն եղ, և ինքն զինքն անդրէն յանձն իւր ընկալաւ, զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն պաշար կենաց մեզ հաւատացելոցս յաշտիճանաւոր ճանապարհն պատրաստեաց:

Եւ արդ որ միանգամ յայն ի ճանապարհէ և յուղիղ հաւատոյն վրիպեցան, հուր գեհենին պատրաստեալ պահի նոցա. և մեք աստ եթէ յանկարծ յայնպիսեացն գոցուք, ոչ միայն չընդունիմք կամ հալածականս առնեմք, այլ և ընդ մեծ պատժովք արկանել ոչ զանդաղիմք: Որչափ ևս պարտն է ձեզ որ ի մեծամեծ իշխանութեանդ վայելէք նախանձել զնախանձն Աստուծոյ. և մարմնով և հոգով ջանալ բառնալ ի միջոյ չեռոյդ եկեղեցոյ Քրիստոսի, մանաւանդ զի թագաւորս ունիք, որ զհոգ Աստուծոյ յանձինս իւրեանց բարձեալ բերիցեն. կարող են ըզլոռդ ի միջոյ խլել և զբոյս սուրբ սերմանց հաւատոցն պարտացեալ արմտեացն քաղցրութեամբ զանկեալ հասկն սերմանաւղաց, նմա մատուցէ ատորացեալ, բազմապատիկ զբերրի պտուղն հատուցէ, և ուրախ արացէ զտէրն արդիւնարարաց, և զմշակն առատապէս պարգեւաց արժանի արասցէ. Զի թէ որ

երկրաւոր թագաւորաց սպասաւորք իցեն, և դուզնաբեայ ինչ բանք մանաւանդ որ վասն ծիրանեաց լինին, ոչ յանձն առնուն դատարկ լինցուցանել՝ եթէ ոչ մեծապէս պատուհասիւ զվրէժն խնդրիցեն. Դրչափ ևս պարտ է որ զանեղծ և զանարատ հաւատս ընյապականութիւն դարձուցանեն և յանհասն հասանել ժըպրհին և մշտնջենաւոր լուսոյն գեր ի վերոյ լինել յաւժարեն, զանքննին Երրորդութեանն քննութիւն ջանան ընդ խնդիր արկանեն: Պարտ և պատշաճ է առաւել ևս նոցա ընդունել պատիժս պատուհասի: Քանզի սրբութիւն Երրորդութեանն անմատոյց հոեշտակաց և աներևոյթ բրովբէից և սրովբէից, լոկով միայն փառաւորութեամբ և աւրհնութեամբ միայն պաշտի: Արդ տէր մեր և հայր, յընդունելի և ի սուրբ աղաւթս բոյիշել անգարշ լինիչիւր. և եթէ ինչ ըստ չափոյ թղթոյդ առ տգիտութեանս վրիպեալ իցէ ուղղել կամեսչիւր, և զտկարութիւնս զաւրացուցանել մի՛ դանդաղեսցիս: Այլ յաղանդոյն որ գրեցեր գարշել, առ ժամանակս ի շնորհս աստուծոյ պսպիսի ինչ չե է հասեալ. ապա եթէ իցէ ինչ ծածկեալ ի ժանգոյ անտի, ի հարկէ ջան լիցի խլել յիռն ի միջոյ զի միաբանութեամբ փառաւորեսցուք զՔրիստոս:

ԹՈՒՂԹ ՅԵԿԵԿԵՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ, Ի ՀԱՅՍ.

Պատուական և առաքինի նախարարը Հայոց, սիրելիք և ծառայք Քրիստոսի, մեծամեծք և փոքունք, յԱկակայ եպիսկոպոսէ Մելիտինէ. ի կրտսեր ծառայէ խոնարհութեամբ և սիրով ողջոյն.

Վասն դիմադարձացն ճշմարտութեան որ զկնի գնացին ամբարշտութեանն նեստորի, և Թէոդորի, և ոչ հեղգացան գովիչք լինել ամպարշտութեան նոցա և մինչ ի սահմանս ձեր փութացան առաքել զԹունաւոր և զապականիչ վարդապետութիւնն, անմարթ և անկարգ համարեցաք լռել, որք ունին զճշմարիտ վարդապետութեան բարոյութիւն, և եթէ յայսպիսի ժամանակի ոչ ձգնեսցուք ցուցանել ձեզ, որոց ընկալեալ զճշմարիտ հաւատոյն բարոյութիւն, աւգնել անձանց անմեղաց և յստակամիտ մարդկան, զի մի վնասեսցին ի խարդախամտացն և ի նենգաւոր մշակացն. Արժանի և իրաւ համարեցաք գրել առ ձեր աստուածսիրութիւնդ, զի տացէ ձեզ շնորհին Աստուծոյ. եթէ սուրբ և ճշմարիտ վարդապետքն ձեր հաստատուն և անշարժ կան ի վերայ հիման ճշմարիտ հաւատոյ, և ոչ տան տեղի յափշտակող գայլոյն, ունել ժամանակ գողանալ զոր ի հաւառէ Քրիստոսի. զի արդ լցեալ է ժամանակն զոր յառաջագոյն առաց երանելին Պաւղոս, եթէ գիտեմք զի եկեսցեն առ ձեզ գայլք յափշտակողք որք ոչ խնայիցեն ի հաւտ Յեառն, զի և ի ձէնջ յարիցեն որ խաւսիցին անարժանս, ձգել զմանս յաշակերտելոցն զկնի իւրեանց. Արդ կատարեցաւ և այն մարգարէութիւնն որ ասէր, դարձեալ ասէ թէ՛ Գալոց է նախ ապստամբութիւնն, և ապա յայտնեսցի որդին կորստեան, մարդն անաւրէնութեան հակառակորդն հպարտացեալ ի վերայ ամենայնի, որ ասի աստուած կամ պաշտան, ի գալ մտանել նմա ի տաճարն Աստուծոյ. և նստել որպէս աստուած և ցուցանել զանձն

իւր թէ աստուած իցէ Ահա ժամանակ ապստամբութեան, ահա ժամանակ գայլոց, ահա ժամանակ որ խաւսիցին խոտորնակս, արդ աղաչեմ զսէր ձեր, մի՛ խաբեսցեն զձեզ բանք սնոտիք, մի՛ նայիր ընդ պատուականս պատուականութեան մարդկան, և մի՛ ընդ բազմութիւն որ միաբանիցին լինել ընդդէմ իւրեանց կենարարին Քրիստոսի և ճշմարիտ հաւատոյ, զի պարտ է կատարել ասացելոյ բանին Տեառն որ ասէ, թէ Եկեսցէ որդի մարդոյ, գտանիցէ՝ արդեաւք հաւատոյ յերկրի Զի բազմութիւն որ ի չարիս և յամպարշտութիւնս միաբանին, չէ պարտ պատուոյ արժանի համարել քան զճշմարտութիւն. այլ գիտել պարտիմք զի ժամանակս փորձութեան է, և ապստամբութեան, ձգել ըզբազուամ յամպարշտութիւն. Այլ երկիւղածաց Աստուծոյ պարտ է պահել զկրանս հարցն և զուսումն ՅԺԸ իցն եպիսկոպոսաց սրբոց, զհաստատութիւնն որք մեծաւ ճշմարտութեամբ և խորհրդիւ և հրամանաւ սրբոյ Հոգոյն առաքելութեան և աւետարանութեան վարդապետութեամբ ուսուցին մեզ հաւատ, զոր ասեմք հանապազ ի սուրբ եկեղեցիս. Ըստ այնմ հաւատոյ, սուրբ եկեղեցիք զկոչեցեալն մկրտեն մինչ ի ժամանակս անաւրէն Նեստորի և չլիշելի անուանն Թէոդորի վարդապետութեանն, զոր ամպարիշտն Նեստորիոս յայտնեաց և բազումք գնացին զկնի նոցա ամպարշտութեան. Սակայն զուսումն ճշմարտութեան յերկուս ցուցանել ոչ կարացին ի սիւնհոգոսին և ի ժողովն որ եղեն յԵփեսոս. Մ. և թէ սակաւ աւելի կամ պակաս որք ժողովեցան սուրբ եպիսկոպոսքն յամենայն տիեզերաց, և եկին միաբանութեամբ, բաց յԱնտիոքացւոյն, զնոյն ուսումն հաստատեցին որք գայցեն ի հաւատս և ի մկրտութիւն. Եթէ որ արտաքըս բան զայն ուսուցանիցէ, և երկուս որդիս բարոյլիցէ, մի որ ի Մարիամայ, և միւս որ յԱստուծոյն Բան, կամ շրջելի և այլայլելի որ ասիցէ զԱստուած ի մարմնանալն նշովեսցի, որ որ և իցէ, զի ոչ մեր նշովեմք զայնպիսիսն. այլ սուրբն Պաւղոս ասէ. Եթէ ես կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր ընկալայքն, նշովեալ լիցի. Եւ մեր Երրորդութիւն ընկալաք, և զեաչեալն ի սուրբ Երրորդութենէն գիտեմք, և մահուամբ նորա մկրտիմք, որպէս և ասաց. Մկրտեցէք զնոսա յանուն Հաւր և Որդոյ և Հոգոյն սրբոյ. ոչ ասաց որդոց, այլ որդոյ, և երանելին Պաւղոս թարգմանեաց թէ զինչ է անուամբ Որդոյ մկրտել. որ միանգամ ասէ մկրտեցաք Քրիստ-

առսիւ Յիսուսիւ, մահուամբ նորա մկրտեցաք. թէ ի թշնամու-
թեան մերում հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ, մահուամբ Որդոյն նորա:

Աղաղեմք մի որ զձեզ խաբեսցէ, մի՛ պատուականութիւն
երեսաց, մի՛ բազմութիւն, մի՛ թողացուցուք զճշմարիտ հարցն
կրանս և զհաւատ որով հաւատացայքն, որով ապրեցայքն, զայս
հարկեցա, գրել առ սէր ձեր. զի ի գալ առ մեզ սիրելեաց մե-
քոց երիցանց, Հոնայ, Քոթայ, Անձնայ, պատմել մեզ զբարի գործ-
քն զոր գործեցէք, զի զգրեալսն Դիողորի կապեցէք կնքեցէք:
Արդ մի՛ որ հաւանեցուցէ զձեզ տալ անդրէն զայնոսիկ որք
փութով և ախորժելով ստանան զայն ի կործանումն ստացաւ-
ղաց նոցա և լսաղաց. զի եթէ նեստորիոս, վերացաւ յամե-
նայն եկեղեցեայ՝ զիարդ Դիողորն, գիրքն և խումն ընդունելի
ցէ որք զնոյն միտս և վեասակարութիւն ունին: Զայնպիսին
գիտասցիք, զի են նոքա սուտ մարգարէք, մշակք նենգաւորք
կերպարանեալ կերպարանաւք պաշտանէից Քրիստոսի: Եւ այն-
պիսեացն զգուշասցիք, և նշովեալս համարեսցիք. և մի՛ ընդու-
նիցիք զսուտ համբաւս նոցա զոր բերեն առ ձեզ ի կողմանցն
արեւելեայց: Այլ ես թէպէտ և խոնարհ և զձուձ եմ քան զա-
մենայն մարդիկ, սակայն վասն փրկութեան ձերոյ հոգալ ոչ
դադարիմ: և ես երկնչիմ գուցէ զոր շարժիցէ ի ձէնջ պատ-
րանք մոլորութեանն. եդի զայս վկայութիւն առաջի Աստուծոյ և
Յիսուսի Քրիստոսի և սրբոյ Հոգոյն և ընդրելոց հրեշտակաց:
Արդ ձեր է գիտել, զի ոչ ունի պատճառս յաւուրն յայնմ, որ
երթայցեն զկնի մոլորութեանն: Այլ դուք զգուշացարուք ան-
ձանց և ընկերաց ապրել ի մոլորութենէ և ի պատրանաց փրի-
պելոցն լինել պատճառք կենաց և առաջնորդք ժառանգութեան
գոգոյն Աբրահամու և բնակիչք արքայութեանն երկնից: Ողջ
լիւրք Տէրամբ ամենայն սիրելիք նորա, սուրբ ծառայք Քրիս-
տոսի:

ԵՐԱՆԵԼԻ ՄԵԾԻ ՔԵՐԴՈՂԱՀԱՌԻՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԽՈՐԵՆԱՑԻ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ.

Յաղագս ի յօլովիցն կատարեալ կենդանի՝ ընդէր մի ընու-
թիւն, այլ միոյ կենդանոյն՝ հարկ է և ընութիւն մի լինել. Ա-
հա և արարչական ժանին տնաւրէնութեանն, մի՛ ընութիւն ա-
սի ըստ աստուածային գրոց, և եղծ վաժանողացն, զանքննե-
լի աստուածութեանն գործ, նախախնամաւղ արարչութեանն, և
կարասցէ հասու լինել, պատմե՛լ, սահմանադիր լինել ռանիւ, զի
անգիտելի՛ նշանակեցաւ որպէս զոսկերս յորովայնի յղեացն. Եւ
լինելութեանն իսկ ծանուցումն, մեծի մարգարէին՝ սանձահարե-
լով գաղարեցուցանէ առաւել բան զչափ խորհաւղսն. զի ան-
խոնջ իմն, և հրաշալի հրամանաւ զգոլոր գոյացելոյն պատմէ յար-
մարութիւնս. և զկազմութիւն տիրական մարդոյն, և զորպի-
սութիւն ընդհանուր կենդանեացն լռելով, բանականաւն միայն
պատմեցելոյ իմանալի ձեռաւք. Զի հոգոյն ասէ կառուցեալ մար-
մին և փշել շունչ և հոգի, և զիւստն և զինչ ոչ հալանէ *):
զի փոքրն, անճառութեամբ ուսուցանելով պատմել, կարճեսցէ
ի վեհագոյն պատճառէն, զտարապատկան՝ խնդիրս յուզել, բա-
ւական համարելով զաստուածաշունչ գրոց զյայտարարութեան
կէտն. Արդ զի զամենայն զստեղծեցելոցն ճշդիւ և համառատա-
բար կատարէ զվերծանութիւնն, արդարաբական շնորհիւ սուրբ
Հոգոյն երևելի է. ըստ արդեամբք զլինութեանն յարմարութիւն,
չհամարի իրաւացի ուսուցանել. Ընդէր արդեաւք, զի կարծո-
ղական. **)

վարկանի զառաջագործութիւնն. Քանզի վար-
ժեալ էր ըովանդակ եգիպտական բնութեանցն խրատաւք, և
գիտէր զգուպարս ստեղծմանցն որ ի նմա և եղծից, վասն այնր
ոչ ճոխարանէ յինքենէ ինչ, կամ ի շահեալն պիտակաբարն հրա-
հանգաց. Մանաւանդ թէ չթողացուցանէ իսկ պարգեաւղ վե-
րակացութեանն զգետնաբարչիցն ի կիր առնուլ վստմախոհու-

*) ԹԵՐԷԱ ՏՈՒՄՆԷ. **) Ի բնագրն ելեալ.

Թիւն։ Այլ անսպլթաք և ճշմարիտ սահմանաւ աստուածային հա-
ճոյիցն, սքանչելի նորակերտութեան ցուցանէ հաստատութիւն,
և աններհական զնոյն մարգարէից և առաքելոցն, վկայեալ մա-
տենիցն մեծարին ի տիեզերական եկեղեցիս, ըստ արժանի վայել-
չականն ընդունելութեանն։ Բայց ունի և ինչ յունական հետա-
զաւտութիւնն, և առ սուրբ կտակարանսն փոքր մի յանկուծիւն,
Քանզի ընկալան որպէս յաւետախաղաց աղբերէ, յերջանիկն
Մովսէսէ աւգուտ ի տիրական պարապմունցն իւրեանց, և է զոր
քակտելով իմաստասիրութեանն, հաւանականս խաւսեցան։ Զի
զմարդ ի չորից նիւթոց բնաւորեցին, իհողոյ, և ի ջրոյ, և յաւ-
դոյ, և ի հրոյ։ յաղագս ջերմութիւն և ցրտութիւն և խոնա-
ւութիւն և ցամաքութիւն ի նմա համեմատելով և զանձն և
ռամասն, և գոյ հնար դատողութեամբն յաւելուլ և պակասեցու-
ցանել ըստ մասանցն, որ ի շնչականսն և ի զգայուն կենդանոյն
և ի բանականումն և յանհատին հարցափորձի բնութեան ա-
նուամբն յեղանակելով։ Զի այսքանեացս կատարելութիւն մար-
դոյն, ընդէր ասի մի բնութիւն։ զի առ հասարակ սեռին ան-
ստգտանելի է սահմանդ։ Իսկ ի վերայ անհատին առաւել պար-
սաւելի, և ևս յովովիւքն մաքառիցիմք։ Քանզի մարմին իսկ չէ
հոգի, և ոչ անձն մարմին։ և կիրք այլ և այլ երկպառնչելոցն,
և անպանգ և անչիօթ է կցորդութիւնն, և յայտնի այն ի բա-
ժանմանն։ Այլ զի անձեղբելի և անանջատապատ՝ պատկանեալ
յարգարեցան տեսակն, թերեւ անբաղայաբար կոչեցաւ։ Մի
զի՝ յիմանալի ի ռացարձակութենէն, զարմազան ունի անբա-
ժանութիւն, և ի զատուցմանն, ոչ ևս կարէ անուանիլ նոյն։
Այսպիսի ուրեմն գաղափարաւ և արարչական բանին իմանի
տնաւրէնութիւնն։ Թէպէտ և ոչ զաւրին հասու լինելով միտք
մեր զի համանգամայնիւքն գերազանցեալ և անյանգ է առե-
ցումն ի մէնջ անչափ իսկութիւնն։ չգոյ հուն յերկուանալ ու-
մեք, այլ զի անդր եւս քան զհրաշս է խոնարհելն, զծառային
ընդունելով պատկեր՝ ոչ յեղլով կամ սպառելով ի բաց բար-
ձութեամբ միայն զմիւսն, այլ անմեկնելի հաղորդութեամբն։
Վասն որոյ ի դէպ և յոյժ ճահողագոյն թուի խոստովանողաց
մի բնութիւն ասելով։ զի և յաջմէ նստեալ համեմատութեամբ
մի Տէր քարոզի։ ապեթէ հակառակս ինչ վարկանիցին ոմանք
զպատասխանեալդ անկարելի համարելով, որպէս թէ երկուս
բնութիւնս պատշաճիցէ ասել։ Գիտասցեն զի զնոյն զանհա-

րուծիւն և ի մարդու մէջ գոյ՝ նկատելով ճանաչի ոչ միայն ի փիլիսոփայական ստորոգութիւնն, այլ և սուրբ գիրք աստուածաշունչը, Թէպէտ և բնութեանց վարդապետութեամբ ոչ վարին որպէս նոյն ինք տեղեկացուցանեն պատմութիւնը, սակայն պատուական յաւէտ յարգանաւք և արհամարքն բազում միջոց ունին տարբերութեամբ, Զի մարմին յանարգ կաւոյ ստեղծանիւ զեկուցին՝ և շունչ և հոգի անեղին փշուռն, Ծանուցանէ և նուիրական առաքեալ ստուգիւ գիտելով զիւրաքանչիւրոցն զանաշանութիւն, և աղաւթէ՝ Անրիծ պահել զհոգի և զմարմին և զշունչ մինչև ի գալուստն տեառն, Լուսաւորագ յնս և փրկչին վարդապետութիւն յայտնէ՝ զհոգին առաւելն ասելով քան զմարմին, և այլք բազմապատկեք յաղագս նորին, Իւր զո ի նոցանէ կանգնիցէ ընկեր զերկուս կամաւոյն ցուցանել բնութիւնս Ապողինարի լինելով ջատագով և նորին հետեւեցիւր ուր են աղճատանք, և շամբուշ յիմարութեան ձեռնարկութիւն, Զի Թէ չէր ըստ պատկերի գումարութեանն մի, բոլորեցունց ծանաւթանայ այլ և այլ գուր, Բայց Թերևս ասիցեն եթէ մարմնոյ կազմութիւն արարածական է՝ և թէպէտ յորունց գոյ հնար, մի լսել Իսկ անբաղդատելի արարաւորն ո՛չ ևս նոյնպէս, Թէ այդպէս իցէ ուրանալ պարտին և զմարդանալոյն վկայութիւնս, Բանն մարմին եղև ասէ, և զծառայի առնուլ՝ նմանութիւն, զի զայն ռսուցանէ առնուլ՝ զոր ոչն ունէր, յոր չքունադատեցան յուսմբէ, և ի՛նչ ամաւթ վարկաւ, յոր չէար յանկ եղբայրութեան, եղբարս անուանեաց, Ապա Թէ անչափ անկարելի համարեսցին զմիաւորութիւնն, պարսպելով զբաղցրութեամբն խոնարհաւ յանշիւթութիւն և զանգումն փաստարանելով մի՝ ևս վարեսցին ձայնիւ միաւորութեանն՝ մանաւանդ գիմացն, Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր ասէ, զկերպարանս ծառայի էառ, Տեսանեա, զի կերպ և կերպ ասէ, զոր արդեաւք կերպարան զանգեալ եղծանիցեն ըստ նոցա դաւանութեանն, զի Թէ զրովանդակին հպաւորութիւն, խառնակումն պատճառին՝ զնոյն և գիմացն պարտին իմանալ, ծաղո՛ւ արժանի են բանքն, զպատուականն, ոչ զանգիտես, ըստ նոցա շմկեալ *) և խառնափնդորեալ վարկի՝ յոնձն առնուլ, և զայլսն ևս սարսափեալ քստմին, Զի ըստ առասպելական բարբաջմանցն, զգլուխն մի գուլ ստեղծցեն և

*) Այսպէս յոր.

զտտունն երկաբանչիւր: Աւաղ թշնամանացն որ լի է դառնազոյն ամպարշտութեամբ: Մինչեւ զմեզ ըմբռնէին, տիմարս և հայհոյիս գոլով յաղագս զմարդկանն նաւթնել անպատանելի, ինքեանք ոչ զանտեսութեանն լոկ պատառեալ անշատեցին զսքանչելի փրկութեանն անբակութիւն: այլ զնորին իսկ էակից Հաւր Բանի ընդթիւն: Քանզի զԱստուածային զգէմն, այլ-այլելի՝ ըացայայտեցին, միաւորութեամբն զանգեալ և շիրութեալ որպէս իւրեանց լեզուքն վկայեն: և զայլն ամրողչ պահել զի առանց կերպարանի հնարեցին ցուցանել զանձնաւորութիւնն Որդւոյ Նոյնպէս և զմարդոյն՝ ի խելայեղ ըարբաշանս ընկղմին, և զյաւիտենական կորուստն ժառանգեն: զպսպիսի տոկարի պղտորութիւնս զգայոելով: Ոչ զիտեմք ուստի եկին յայս, զի հաւատ որ ընդ տիեզերս տարածեալ բարերանի: յետ զմարմին և զհոգի և զմիտս ստանալոյ Բանին, մի Տէր զԹիսուս Քրիստոս բարոյն: ի կենդանարար բերանոյն բղիւսալ պատգամս ոչ դոյզն ինչ մարդոյ, այլ որ ի ծոցոյ անսկզբնականի Հաւրն է, նմա վկայեն պատմել և զսիրագործականսն և զաղքատութիւնն նմին մարմնովն ծագեցելում, անբակելի բարբառին: Եւ ճշմարտիւ զոյ զնոյնս յարարողեցելումն տեսանել: զի եթէ մոլեգնեալ ըստ ոմանց, քարկոծել որ փութասցի, Մարդ՝ է. և թէ նշանս խնդրել բարեպաշտաբար յորդորիցի: Աստուած իսկապէս: Քանզի մի և ոչ երկուս անձնաւորութիւնս տեսին ի Տեսունէ ապաքինեալքն, և զերանութիւնս ընկալեալք:

Զինչ և աստանաւր կամիցիս, ո՞վ անշրպեւորող: ուրեմն աստուածային զգէմն, ի մարդկանն անհաւատար ընդթեանն միաւորեալ անարգութիւն կրեաց, միշտ մնալով յանպատուին. և թարց պատկերի մնացեալն, զգերաշնչութեանն ընկալաւ ճոխութիւն: Քստմեք մ' յաւեժ սարսափմամբ յամպարշտութեանս յամելով թշնամանս: Քանզի պարտ է կամ ըստ արժանի միաւորութեան՝ ի ըաց թողուլ զանոպայ բաժանմունս, կամ ամենեկին իսկ ուրանալ: Ընդէ՛ր իսկ կրճատել սիրէք կիսով հաղորդութեամբ որպէս թէ երկու կատարեալք, ոչ կարէ մի կատարեալ լինել: զպոյ՜ հարկաւորութիւն իմաստուն և առաւել բարգաւաճեալն հովիւ ուսոյց Բասիլիոս՝ յամալթ առնելով զԺպիրհ ախոյեանն: և կատարեալ անշիթ թնաւրէնութեանն Աստուծոյն և մարդոյ մի ընդթիւն ասել զնոյն զմի

զտնաւորինական եղելութիւնն: Եւ Յոհան կոստանդնուպաւսեայց ունի ի փիլիպեցուոց թղթին ընդդէմ հերձուածողացն դաւանեաց: Մի՛ շփոթեցուք ասէ, և մի անշրպետ ի մէջ արկցուք: Վասն զի միութիւն խոստովանիմք, և ո՛չ քայքայութիւն ինչ և լուծումն, այսր ընութեան յայն, կամ այնր յայս, այլ միացեալ ասեմ և մի լեալ: Նոյնպէս և մեծն Յուլիոս ի թղթին որ առ երջանիկն Դիոնիսիոս Աղեքսանդրացի, եւ Կիւրեղոս յԱղեքսանդրացուոց քաղաքին պայծառացեալ յերկրորդում ճառին, որ առ Սուկենոս Դիոսկուրացի. և յորս առ Նեստորն, և որ առ մեկնութեան հաւատոյ երեք հարիւրոցն՝ և Երեքթեայ երանելոյ Անտիոք Պիսիդեայ եպիսկոպոսի, և յաստուածայայտնութիւնն ի Կոստանտինոյպաւլիս. և Գրիգորիոս Նեղիկեաւրացի յորում ըստ մասին հաւատոյն. եւ Եփրեմ ի ճառին որ ի սուրբ երրորդութիւնն. եւ Գրիգորիոս Նազազացի աստուածաբանութեամբն մեծարոյ, յուղագոյնս ասելով ժամանակի զարմանս և այլ անթիւ հովիւք ուղղափառութեանն համարաբառք սոցին մի Տէր, և մի զնորին ընութիւն զիտելով անբաժ միաւորութեամբն աւետարանեալ յաշխարհի, հաւասարելով առաքելոց և մարգարէից պատգամաց, որք վայելչական լծակցութեամբ աւարտեն զխորհուրդ միաւորութեանն:

Զի աստուածափառ նախամարգարէն, զի փայտէն կախեալ կեանս կոչէ, եւ որդին որոտման Յովհաննէս, Ճշմարիտ Աստուած և կեանս յաւիտենականս. Սերովբէից տեսաւն Եսայիաս, զի կուսէն ծնիցեալն ընդ մեզ Աստուած լինել ճոխաբանէ, եւ Տարսոնացի փողն բարեձեագոյնս գոչելով հնչեցուցանէ զբարբառն՝ Մի՛ կարծէք ասէ ի ժամանակեան կուսէն առնուլ զսկիզբնն. զի Աստուած առաքեաց զՈրդին իւր, որ եղև ի կնոջ, և եմուտ ընդ աւրինաւք զաւրինաւորսն ապրեցուցանելով, եւ դարձեալ նոյն տեսանալոյ հանդերձ միւսոյն, թէ Ոչ պատգամաւոր որ և ոչ հրեշտակ որ, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ. զոր ինքնին իսկ կենարարն ուսոյց, ի խաւարէն բուժեցելում կուրին ասելով, Դու հաւատամս յՈրդի Աստուծոյ, և նորա զարմացեալ, զՈյն առաջի դնէր, և նա ասէ եւ տեսեր զնա, և որ խաւսիդ ընդ բեզ նա է, եւ յԵրեմիայ ասէ, բայ՛ Սա է Աստուած մեր ընդ որում ոչ համարեսցի այլ որ ետ զիմաստութիւնն Յակովբայ. յետ այսորիկ ի յերկրի երևեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ: Երևեալն յաշխարհի աղաղակէր,

զնոյն հաստատելով, թէ Որ առաքեացն զիս Հայր ընդ իս է, և որ տեսանէ զիս, զՀայրն իմ տեսանէ, զի ես և Հայր իմ, մի՛ եմք։ Եւ թէպէտ և զբազմապատիկսն քննեսցուք կամ քննեսցէ որ յաղագս այսորիկ յայտարարութիւնս ի սուրբ գիրս՝ ոչ ուրեք գտանի երկուց ընութեանց բաժանելոց, հանկանակաւ բաշխել տալ, այլ եղում մարմնով յայտնեցելում, նոյն հովիւ և ոչխար, քահանայ և պատարագ. ճանապարհ և դուռն. լոյս և ճշմարտութիւն. Իսկ եթէ ըստ արտաքին փիլիսոփայիցն պանծացեալ, մարտնչել պէս պէս ընութեամբ թէպէտ աւտար է նոցա այն բազում իւրիք յաստուածապարգև պատուիրանէն՝ բեր աղէ՛ անցուցուք ի հանդիսի, բողայայտելով զեղիպսութեալդ։ Գանչի նշանակեցաւ ի մէնջ փոքր մի և յառաջագոյն, զի մարմին չէ հոգի, և ոչ շունչ որ ի մեզ՝ մարմին. թողցուք զայլն ևս արդ մի ընութիւն բանին աստուածութիւնն է, իսկ միւս ևս ընկեր շարայարմարութեանն կամ զուգաճանապարհորդութեանն, ըստ անուղղայ բարբաջմանցն. զո՛ր կանկնիցեն ի մարդկային ընութենէն՝ զհոգին առանց մտաց, թէ զանզայ մարմինն, զի ոչ ևս գոյ հնար յաղագս պողորիկ ճոռոմել, մի ընութիւն ասելով զմարմին և զանձն. Այդ ուրեմն է բարձրայաւն նազանացն խորհուրդ. որ նման է գերեզմանաց բռնւոց. վարտաբոյսն գեղեցիկ կեղծաւորելով, և ծածկեցելոյն փռեկումն՝ ժահահոտութիւնս ըղիւէ։

Աստանաւոր անբաւ տարակուսանաւոր ունին պապանձել պարտութիւն յանձն առնելով, զի թէ երկուս ասել մաքառին, զմարդկային ընութիւնն աւցտեն, զրկելով զհոգին կամ զմարմինն ի փրկութենէ առաւելին. նոյնպէս և զաստուածայինն հատանեն յերկուս, զգէմն ընդ մարդկային դիմիս միարանելով. և թէ հաւանեսցին միաւորութիւն խոստովանելով, որպէս էն իսկ, ո՛չ ևս այլ համարձակեսցին անդուռն բերանովք երկուց ձայնիւ զաւղանջել. Այլ մեք, ով սիրելիք, յամենայնի կարող և բաւական զանսկզբնական էութիւնն Հաւրն երկնաւորի փառաբանեսցուք, որ իմանալի ձեռաւքն զմարդոյն յարմարեաց կազմութիւն. այսինքն Որդւոյն և սուրբ Հոգւոյն, ո՛չ որիչ զարտաքին կամ զներքին մարդն ասել, այլ մի. Եւ զարարչական բանին զտնաւրէնութիւնն ի Մարդ և յԱստուած, մի յաւակնեալ բաժանեսցուք ամպարչտարար, զի խորհուրդ է անքննելի գուցէ ի փայլակնացայդ մեծի աւուր զալստեանն, և զմեզ հրամայես-

ցէ կտրել ընդ մէջ յառաջ հետևող հրոյն ընդ կեղծաւորսն տալով ռաժին. այլ ամբիժ հաւատով հանդիպել նմա, զի մի տէրութեամբ և կերպարանաւք ծագելոց է արեգակն ի բարձանց փառաւք Հաւր և ոչ երկուք: Եւ յայնժամ հայեսցին ի նա բաժանաւորն որպէս որ խոցեցինն, սաստիկ ամաւթ կրելով յաւիտեանս և յաւիտեանս յաւիտենից:

Զայս բեզ փոքր ի շատէ պատճառ յանդիմանութեան, յաղազս բաժանեալ ուսման պլանդակացն, զի ծանիցես, թվ աստուածասէր, յոմանց փախչել, և բաղձալ անսասանելի և անշուշտ հաւատոյ դաւանութեան ի մարգարէիցն տնկեալ, և յառաքելոցն վարդապետալ, պայծառացուցանելով ընդ տիեզերս, զի ընդ նոսին և պարգևացն հասանիցեմք: շնորհաւք և մարդասիրութեամբ տեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հաւր և Հոգւոյն փառք յաւիտենից յաւիտեանս:

ԶԹՒՆՈՒՄ ՆՈՒՄԱՊԱ յՈՒՆՈՒՅՆԻ՝ յԵՂԵՉԻ՜Ք Ի ՊԷՐ:

ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ ՅՈՎՀԱՆՈՒ ՀԱՅՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԵ- ՊԵՏԻ, ԱՊՈՑՈՑՑ ՅԵՐԿՈՒՑ ԲՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻ ԶՓՐԿԻՉՆ ԵՒ ԿԱՄ ՄԻ ԲՆՈՒԹԻՒՆ:

Եւ բանյի առաքելականն և մարգարէիցն կտակքն ոչ ուրեք յիշատակեն զերկուց ընութեանց այլուծիւն. ապա պարտ է անդրդուելի խոստովանութեամբ դաւանել ի սուրբ Երրորդութեանն զԲանն Աստուած զմարմնացեալ Որք ալեկոծութեան յաղթողք լինիցին և բազմապատիկ առաքինութեամբ պայծառացեալք ընդորովիմր նուիրելով զինքեանս մաքրութեանն՝ ընկալեալ զՏոգի որդէգրութեանն շնորհի, բաւական լիցին ասել զինքեանս բրիստոնեայս. բանյի գրեալ է, եթէ Ոչ որ համարձակիցի ասել Տէր զՅիսուս եթէ ոչ Հոգւոյն սրբով. Իսկ եթէ Հոգւով սրբով է գիտուծիւն վայելչապէս խոստովանողացն զՔրիստոս. մի որ յաւակնեալ մոլեգնութեամբ, զնորայն յափըտակել զպատիւ, որ և զդիւացն զանց առնէ զամպարշտութեամբ, Հոգին զամենայն բննէ, ասէ, և զխորս Աստուծոյ. ապա ուրեմն թէ որ լինելով ժպրհիցի խնդիրս յուշել խորոցն Աստուծոյ, վաղվաղակի հեղձամղձելով մատնի սատակման, Զարքունի ճանապարհ գնասցուք, ոչ խոտորելով յաջ կամ յահեակ. բանյի հմուտ նաւաստին ոչ երբեք բաղձայ ստերիւրելով անկանել ի յորձանուտն, այլ անսպթաբ մաղթանաւք ցանկայ հանդիպել յապահովական նաւահանգիստն. Իսկ մեզ զինչ զուցէ այլ փափաքելի կամ թաղաղաւտ նաւահանգիստ՝ եթէ ոչ անսասանելի ճշմարիտ հաւատոց ամրութիւն. յառաքելոցն և ի մարգարէիցն աւանդեալ հաւատալն ի Հայրն ամենակալ. և յանսկզբնական Բան նորա և ի Հոգին սուրբ. Աստանաւր յաւէտ զգուշանալով յորովայնեղանակ զաղփաղփուն մտաց մերոց, զսուրբ Հոգին ձայնեսցուք ի թիկունս աւգնականի զի մի կործանեսցուք

զանկանգնելին՝ Գանդի ասեմք Ամենակալ զՀայրն և յաղթեմք. ոչ առնելով ի միտ այսպիսի ինչ. զի ամենակալն զնաւա պարունակէ, ինքն անրովանդակելի մնալով: Արդ զի զբոլոր գոյացեալսն ընույնելին և յերկրի արարչական Բանին և էակից Հոգւովն, հաւատամք. բայց թէ ո՞րպէս, ոչ առնումք ի միտ. այլ անհետապաւտելի արարչութեանն նուիրեմք զկարաւորութիւնն:

Խոստովանիմք զգալն *) ընթանուրս երկրպագելով երկցն իսկապէս անձնաւորութեանցն, և միում աստուածութեանն: Ունիմք զաւանդութիւնս զայս, սիրելիք, յերջանիկ առաքելոցն և ի ճշմարիտ հարցն, որք ամենակալ Բարոյեցիին զՀայրն, և մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս առ ի զերկուսին աղանդսն ի բաց կտրել մանաւանդ թէ զբազմապատիկսն: Գանդի ամենակալն բարբառելով՝ զբազմաստուածութիւնն և որք յոլով զյաւիտեանսն առասպելաբանելով տողեն, առ հասարակ տապալեալ կործանեցին և մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս վարդապետելով վիրաւորեցին անբժշկելի վիրաւք, որ զանբժշկելին մոլեգնեալք բաժանեն. այլ ոմն զՅիսուսն գոլով ախտակրելի, և այլ զՔրիստոսն, անախտ և անչարչարելի միշտ մնալով առանց հաղորդութեան երկաքանչիւրոցն, զոր իսկապէս տապառնելով, նշան կանգնեալ յաղթութեան հռչակեցելումն ընդ տիեզերս կաթողիկէ եկեղեցւոյ: Եւ նմա զվայելչականն իմանալ և զխոնարհագոյնսն. զի ճշմարտութեամբ եղև մարմին խոնարհութեան մերոյ՝ Բանին Աստուծոյ մարմին. վասն որոյ անորոշաբար յերկնաւորաց և յերկրաւորաց. և ի վայր սանդարամտիցն ընդունի երկրպագութիւն: Զի թէ անջրպետութիւն գոյր յանրաժ հաղորդութեանն ոչ զերծանէր Բանն որդի մարդոյ գոլ զինքն, կամ խոնարհական մերկ մարդն՝ Որդի Աստուծոյ զանձն ճոխաբանել համեմատական ձայնիւ՝ Ես և Հայր բայ մի եմք. Եւ թէ՛ Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ: և դարձեալ թէ Ծանիչիք և տեսչիք զի ես ի Հայր և Հայր յիս է:

Տեսանե՛ս, զի կերպարան զինքն բացայայտէ. ի լուսոյն ծագեալ մեզ ճառագայթ. և ոչ երբեք զերկուց ոմանց շարունակութիւնս ճառէ կամ զուգաճանապարհութիւն տարբերութեամբ երկաքանչիւրոցն: Որպէս Պետրոս և Յովհաննէս շարունակեալով ի ճանապարհակցութեան կէտն, և անյարմար է

*) Թերևս զգուն

զերկեակն՝ մի թարգմանել Խսկ փրկաւորին զմեզ Տեառն բազմաւորական անուանքն. ոչ յոլով երեսս կամ զանազան ընտելիւնս, այլ մի Տէր զՅիսուս Քրիստոս վարդապետելով հանդերձ մարմնովն:

Բայց կամիմ փոքր ի շատէ անցանել ըսնիւ յաղազս ճառի ընտելեանցն, զոր ոմանք չարաչար ի կիր առեալ վարեցան, զամպաստանութիւնսն ի վայելչապէս ճառաւորսն կամելով թափել: Բայց նախ ճանաչել պարտ է. զի ոչ յիշատակեցաւ ընտելեանցդ անուն՝ ի դէմն բրիստոսասէր ուղղափառաց. այլ չարաչարն պատառամր խոստովանողաց, զորս անվրէպ գոյ ասել բան զընաւս անաւրինագոյնս և տարագրեալս յուրտէ աւետեացն, որք ըստ գոյացութեանց իմն բնախաւսելով զէակս քննել առին ի կիր, զերկրիս խորհելով ընդ նոյն շաղեալք, ի խորքենի կաւրութեան հաղթս: Խսկ լուսաշաւեղ պատգամ վարդապետական սահմանին ի նուիրականն առաքելոյ ընկալեալ խրատ, գիտեն յինել ընդ անաւրէնս՝ որպէս զանաւրէն, ըստ հնարաւորութեան ճարտարապետ բժշկաց, որ ի դժմոյակ և ի խիստ աշտմունս մարմնոյ կամ պէս պէս ախտիցն խղիւսյութեւն, զվիրացն միայն նկատելով զապաքինութիւն, զհատանողականն և զխարմանն և զյուժգնակի կսկծեցուցիչ դեղսն, նա և յանարեցն առ հասարակ առեալ ի կիր: Խսկ կապդուրեցելումն և յաւէտ առողջականին ոչ ևս նոյնպէս, զի անկարգ է և շամբուշիմարութեան ձեռնարկութիւն: Արդ ճշմարիտ վարդապետացն յաղազս այնպիսի իմն գաղափարի տուեալ զանձինս ի ջան՝ որք ընտելեանց պատճառաւ վարէին, զի զմոլեկանաց սոյն աստուածաբանութիւն ի մահ ծնկելոցն յանդիման կացուցանելով: Թերևս շահեսցի զանգիւտն կորուսեալս: Վասն այսորիկ իսկ զիւրաքանչիւրոցն փութացեալք տալ ապացոյց լինելոցն, զընտելիւն տրտմական և ախտակիր հոգւոյս մերոյ խոցումն ընդունաւ շաւափելի մարմնոյս և զիշխանական մտացն: Քանզի յոլովք ուրացեալք զփրկիչն մեր և զՏէր՝ ունել զճառեցեալս, որպէս Ապաւղինարի թուի և նորին հետեցեւոցն զորոց փորձ ձախողակի մաքառմանց ի նոյն հակառակութեանց դիւրաւ գոյ ուսանել զի բոլորովին գտանին տարագրեալք ի հրաշալի փրկութենէն մեզ պարգեցեցելում: Ապա ուրեմն վասն զարտաքինսն պապանձեցուցանել նոցին մարտուցեալք տրամիմացութեամբ, ըստ առաքելական սահմանադրութեանն

լինել ընդ հրեայս, իբրև հրեայ, ոչ որպէս ոմանք ի հերետիկոսացն՝ հրէիցն հաւասարել խտրութեանց և հեթանոսաց կոմուլ զոհից, այլ ուղղակի ծանուցեալ գիւրաւան, ընդ հրեայս՝ նոցին գրովք պատերազմել, ընդ հեթանոսս՝ անհաւաստի կարծողական մատենիւքն: Եւ մի չարաչար պարբեր գրեցեալս յեղանակել կամ ընդ սուրբ Ատակացն համեմատելով, ճառել զճառս նոցա: Քանզի բազում ինչ գտանեմք ասացեալ այլուստ երջանիկն Պաւղոսի, զՎերտացիսն հանապազատուս, զԱրին որ նշնջեսդ, և զԼուկանացւոցն առասպելաբանութիւն, և զայլն եւ: Սակայն ոչ որ համարձակի ի ճշմարիտ քրիստոնէից, յաղագս զուղապատուութեան *) յիշատակել այլ պիտակապէս. և մանաւանդ զանզգամնն, անպգամացն մատենիւք յանդիմանել. զի մեհարանաւք ասել զընդունելն ի պատասխանիս վարդապետութեանն, յանրաւ կործանմանէ ամպարշտութիւնն, ի միտսն հայելով ճառիցն նովին կանոնաւ զրնութեանցն պարտիմք ճանաչել ձեռնարկութիւնս, որպէս նոցին իսկ լացայայտեն առաջարկութիւնք: Զի որք զհոգի և զմիտս մարդկային ժխտելն ունել զիբրկիւն մեր, կամ մարմին յոյով ընութեամբք եղեալ մարտ կռուէին, ամբիժ հաւատոյն ախոյեանի, զանազանութիւնս որոշելով զիւրարանչիւրոցն: Քանզի այլ ընութիւն է մարմնոյ, և այլ հոգւոյ, նոյնպէս տիրական մտացն: Սակայն առ հարկի հիւանդացելոցն ի հաւատս, քննեալ լինիւր այս ամենայն:

Այլ ընախաւսութեամբ որ ի մարդկանէ զաւրեսցէ յանդիման կացուցանել զորչափութիւն մտաց և ոգւոյ և զտարացոյց երկաքանչիւրոցն յեղանակի, կամ զկապակցութիւն ի մարմնին՝ զի մի, և ոչ բազում ասի մարդն: Յետանեն, քննեալն անքննելի մնայ, ի բազում տարակուսանս արկանելով զքննաւղն: Քանզի ոչ որ զինքն տեսանեն միտքն, որպէս առաքելականն ստուգաբանէ յայտարարութիւն, թէ Ոչ որ է որ ճանաչէ զմարդոյն բայց հոգին որ ի նմա եթէ: Ապ եթէ յանդգնեալ համարձակեսցի որ ասել ճշդիւ գիտել, ուրեմն և զխորսն Աստուծոյ քննէ, քանզի յերկուցունց է հրաժարեցուցեալ անկարելի գոլով վիճերելն. այլ որպէս վերագոյնն ասացաք յաղագս ախտացելոցն ի հաւատս զանասելին խաւսել: Զի թէ չէ հնար ի յովովից մի եղեալ զմարդն քննել, կամ զմերձակայ ընկերն, կամ

*) Յօր. զուղապատութեան.

զինքն իսկ գլխովին, զիարդ արարչին որ բաւիցէ լինել հասու, սահման դնելով անհետազաւտելի տնտեսութեանն խորհրդոյ, թէ այդպէս է խորհուրդն, ոչ ևս է խորհուրդ: Տի նա ճոխ և վեհագոյն պարտի ասել զինքն սահմանադիր խնդրաւզն, քան զայն որ սահմանն ընկալաւ. զի մեծ է հասու եղեալն բննաւ սահմանադիրն, քան զայն որ ընդ չափովն անկեալն սահմանն ընդունի: Տեսանես զնաւարեկութիւն անուղղայ հայրցման, զայսպիսեաց ասէր՝ երանելին Պաւղոս, թէ նաւակոծեցան ի հաւատսն. քանզի ոչինչ պարտիմք աւելի ածել զմտաւ, բայց միայն խոստովանել զնա յամենայնի կարող, և արարիչ, և Տէր: Եւ զարարչութեանն իսկ աւրինակ, որպէս զմեզ յանեութենէ ի գոյութիւն ստեղծանէ, ինքն միայն գիտէ: Քանզի չես բաւական միտք մեր նկատել զբովանդակն: Վասն որոյ և անվրէպ գոյ ճանաչել պհարցն. զի և առ հարկի հիւանդացելոցն ի հաւատս՝ բննեալ իւնիւր այս ամենայն. զոր վայելապէս գոյ ի նոցին տեղեկանալ անստգիւտ վերասացութեանցն: Քանզի Յովն քն ի նիկիա գումարեալքն յարիանոսացն ի բակումն, ոչ կալան փոյթ երկուց կամ յոլով ևս բընութեանց առնել ընդհուրութիւն զանազանութեամբ, այլ ըստ վիրաց վիրաւորելոյն բարբառեալ վաղվադակի՝ կտրելով զարմատ ժահհոտ փտութեանն: մի բնութիւն ասացին նպատակ ուղղափառութեան կանգնելով յաղթութեանն յերեսս յրբենի լինողաց, որք ուրացան զնորդի յետութենէ հաւր՝ յաղբատութիւն և յապականութիւն իրողացանն տաժանեալք: Նոյն բնութիւն Բանի*) հաւր որով ամենայն եղև. և այս առաւել իմն դիպողագոյն, զի բնութիւն Բանին աստուածութիւնն է, բոլորեցունց դաւանելի է: քանզի չէ որք ի սուրբ Երրորդութեանն յայլմէ եութենէ կամ ի գոյութենէ, մի նետիւ երբեսայրեան սլաքաւորաւ, սպաննն զթշնամիտ արդարութեան՝ աւետարանելով զյաղթութիւն, հանգերձ հրաշալի տնտեսութեանն ձրիւք: Իջեալ, ասէ, մարմնացաւ և մարդացաւ և ծնաւ կատարեալպէս ի Մարիամայ ի սուրբ կուսէն: Դարձեալ աստանաւր զիջանելն, ոմանք կերպարանաւք, և ոչ ճըշմարտութեամբ վարկանին. զի տեղեացն ի տեղիս փաստարանելով՝ փոփոխուին հաճութեամբ իմն և կամաւք, զխոնարհմանն տան աւրինակ. և ոչ գիտեն թէ որով զայլսն ըամբասեն՝ ին-

*) Յօր. ըան:

բեանք վարմին նովին, յայտ առնելով թէ միով վայրաւ բովանդակին, եւ վասն այնորիկ իսկ զայլսն դատապարտեն, Տայհոյիւս գոլ յամենայնի, և զայն ոչ իմանան թէ տարրական նիւթեղինաց այնպիսի իրք ուրեմն լինել, և ի հնռաձիգան կամաւք մի և հաճութիւն ունել անարգիւնաւոր՝ զոր ոչ զաւրէ բոլորն աւարտել, իսկ անրովանդակելի եութեանն՝ ո՛ր կարէ առնել որոշումն վայրաւք զանազանելով. յայտ է թէ ամբարիշտն. Ո՛չ ապաքէն զերկինս և զերկիր ես ընում, ասէ Տէր, և երկինք ամբող իմ են և երկիրս պատուանդան ոտից իմոց. եւ հեղն Դաւիթ բողոք բարձեալ յուժգնագոյն, գոչէ. Մի մոլորիք, ասէ. զի Աստուած մե՛ծ յերկինս և յերկրի է, ի ծովս և յամենայն խորս. և այս է ամենակալ ապա թէ անկարելի գոլ թուի բնութեամբ մարմնանալն, և յընթանուրսն լինել, զիտասցէ զի և հաճութիւն՝ ի հաճելումն աւարտի. ոչ ևս ուրեք բաւելով, բայց ճշմարիտ բրիստոնէին ոչ է պարտ ընդ այնպիսի տղմուտ խոհերս դեգերելով թաթաւել, քանչի մահ գործէ. եւ որք ժպրհեցան բնել զխորս Աստուծոյ, իսկապէս շահեցան զսատակումն, այլ հաւատալ մարմնացելով՝ բանին Աստուծոյ և ապա զարմացմամբ փառաւորել, որ զծառային կերպարանս առնելով երեւեցաւ և է ի վեր քան զհրաշս խոնարհութիւնն:

Նյլ Բանն յաշխարհի էր, որպէս աւետարանագիրն իսկ ասէ, և աշխարհ նովաւ եղև, և որպէս էրն, է՛ միշտ ծածկատեսն. Միայն յայտնի եական աւետաւոր պատգամացն, և մարգարէիցն գուշակութեան երթիցուք զհետ. և մի՛ ընութեամբք գուպար եղեալ զանճառելիսն բաց ասելով չարաչար աւցտիցեմք, իսկ արդ եթէ չէին մոլեգնեալ դասք հերձուածողացն, որք յառաքելոցն ընկալան զբարոգութիւն՝ արդեաւք չէ՛ին բրիստոնեայք. քանչի ընութեանդ անուն և յականջալուրս ուրուք չէ՛ր հասեալ, այլ նորին հակառակն. Կեանքն յայտնեցան, ասէ, և տեսաք և վկայեմք. քանչի որ էրն առ Հաւր, և երեւեաւ մեզ. Ո՛վ սբանչելի առաջի եղեալ նպատակիս որ առաւել իմն ուշմնագոյնս տայ ընթանալ ի կէտ կոչմանն Աստուծոյ. զի որք զմարմնոյն միայն տեսանէին կերպարան՝ որպէս էր իսկ ճշմարտիւ եղեալն մարդն, որդի Յովսէփու կոչէին. այլ և սամարացի և Տայհոյիւս, իսկ զիմանալին ունաւոր հոգեորական աչս՝ Լոյս փառաց և նկարագիր էութեան անսկզբնականի Հաւրն խոստովանէին. Քանչի լուան ի կենսատու փրկէն, և հաւատացին թէ

Ես ի Հայր և Հայր յիս է։ Ապա զինչ ասիցէ աստանաւր ընու-
 թեանցն խնդրաւ զոր քրիստոնեայ զինքն անուանէ. զոր ընու-
 թին տեսին աշակերտքն. զաստուածութեանն եթէ զմարմնոյն.
 յայտ է զի զմարմինն տեսին. Այլ թէպէտ բիւր անգամ կամի-
 ցին ուսանել, զիրն ըողո՞ք բարձեալ աղաղակէ՝ թէ Հաւատափե-
 ցէք զիս և տեսէք զի ոգի, մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս
 և զիս տեսանէք զի ունիմ. զոր եառն ի զաւակէ Դաւթի. Քան-
 զի Հայեին ի նա որպէս ի մի որ ի մարդկանէ, այլ Բանն միա-
 ցեալ էր ի մարմնին, բառնայ ի բաց զխորութիւնն անշրպետու-
 թեան. Քանզի ոչ ասաց թէ՝ Որ ետես զաստուածութեանն
 . ընութիւն կամ զմարմնոյն, այլ անորոշաբար ասէ թէ՝ Զիս. Եւ
 դարձեալ՝ թէ Ոչ որ ել յերկինս եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին
 մարդոյ որ էն յերկինս. ուր էր որդին մարդոյ յերկինս զորմէ իշա-
 նելն ասէ. աղէցուցցեն. Զի թէ երկնաւոր էր մարմինն, ոչ յոր-
 ջորչիւր Որդի մարդոյ, և թէ յերկրէ և ի զաւակէ Աբրահամու
 որպէս խոստովանիմ իսկ պանծալով. զիմարդ էր յերկինս, եթէ ոչ
 ուղղակի իմաստցուք յաղագս անբաժ միաւորութեանն. Արդ եթէ
 ստուգիւ Հաւատամք ասացելում փրկչին և Տեսողն՝ ի բաց թողցուք
 զխորութեանն բաժանմունս, զի մի նմանեալք լիցուք փարիսե-
 ցացն, թէ Դու մարդ ես, և զանձն բո Աստուած առնեսու Զի եթէ
 որոշութիւն գոյր տարբերութեան, ընդէր դատապարտին Հրեայք,
 զի նորա ի մարդն արկին ձեռս նախանձ ունելով յաղագս ան-
 տեսանելի և անըմբռնելի աստուածային ընութեանն. Եւ զի
 լուեալ էր յահել ցուցականութենէն՝ թէ Ոչ որ տեսանէ զե-
 րեսս իմ և ապրի. և Տեսիլ նորա անարգ նուազեալ քան զա-
 մենայն որդոց մարդկան, և այլ ևս. զի զհրապուրաւորսն պաշ-
 տել զաստուածս աւտարս, յանինայս հրամայեն սպանանել աւ-
 րէնքն, որչափ ևս առաւել՝ որ զինքն լոյս կոչէ աշխարհի հա-
 մեմատ Հաւրն, թէ Ես և Հայր իմ մի եմք. Թէ այդպէս իցէ.
 քան զամենայն նախնեացն բարեպաշտագոյն էր հրեիցն զԲարձն
 ի մէջ ասել և Հան ի խաչ. Որպէս զայր մի ի հարուածսն
 գիտէր համբերել ցաւոց, այլ զիրք ընդդէմ սմին ասեն. զի իբր
 և զայր մի որ կայր ի հարուածսն. նոյն ինքն տեսանողն ասէ.
 Նորա վիրաւքն բռնեցաք ամենեքին, յայտ առնելով զվիրացն
 Տեսող գերազանցութիւն. Զազգատոհմն նորա բայ, ո՞ր պատմեա-
 ցէ, զի բառնան յերկրէ կեանք նորա. Եւ եկեղեցւոյ փողն
 Պաւղոս, փառաց Տէր կոչեաց զխաչելեալն. զոր մարգարէն

կանխաւ զուշակեաց, թէ Ինքնին եկեսցէ և փրկեսցէ զմեզ. և թէ Ոչ պատգամաւորք և ոչ հրեշտակք, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ: ԶՔրիստոսի գալուստն գրեթէ ակնյանդիման տեսանելով, մատամբ ցուցանէին, Ահաւասիկ ասէ Աստուած մեր: Ո՞վ բանի զաւրուծիւնն, որ առհասարակ տապալէ զգաստ բաժանող երկաթնակ աղանդոյն: Ոչ ասաց, թէ ահաւասիկ աստուածային ընուծիւնն՝ կամ մարմնոյն՝ կամ հաճութեանն ասպնջափան՝ կամ մարգարէն, այլ անորոշաբար գոչէ. Ահաւասիկ Աստուած մեր, և բարիորդ ասէ՝ մեր. զի որք մարգարէին լինին ձայնակիցք խոստովանութեան, նոցա է Աստուած և Հայր հանդերձելոյ աշխարհին, իսկ պատառուկացն զտնաւորէնութեանն պատմութեան, հատուցանողն զգատաստանս, և հատուցէ: Վասն որոյ վկայութիւն դնէ. վաստակաւքն առաւելեալ նահատակն պահել զպատուիրանն ամրիժ անարատ մինչև ի յայտնութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ զոր յիւր ժամանակս ցուցցէ, երջանիկն և միայն հզաւրեղ թագաւոր թագաւորաց և Տէր տէրանց՝ որ միայն ունեւելով ասէ, զանձա՜նութիւն ընկեալ ի լոյս անմատոյց: Դարձեալ և աստուածաբան պապանձեցուցանէ զանջրպետութեանն զանազանաւոյս. բանչի Կորնթացւոցն գրէ զոր ինքն ընկալաւ, թէ Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մերոց, և աստ թէ Միայն ունի զանմահութիւն: Երկուս արդեաւք բրիստոսս բարոյիցէ, զայն ինքն իսկ դաւանեալ կնքէ, թէ մի Տէր Յիսուս Քրիստոս: Կամ ընուծեամբք ինչ վարդապետեսցէ, և ոչ երբէք, բանչի յոյժ հեռագոյնս կամին փախելի յայտնի բարոյ յառաքելոցն և մարգարէիցն դասք, զմի Տէր գիտեն զմեռեալն և անմահ մնացեալն, որպէս ի միում մարմնի անդամքս բազումս ունիմք զանազանեալս գործով: Զի ոչք աչք լսեն, և ոչ ականջք տեսանեն, և ոչ ձեռք զլեզուոյն պատկանեն զպատգամաւորութիւն, և միանգամայն իսկ անդամքն զնոյն ունին աւրինակ, այլ ոչ որ հակառակեալ ցկարի իսկ անարգագոյնն ասիցէ եթէ Ձեռ ինձ պիտոյ. որպէս առաքելականն ստուգէ զուցականաբար: Վասն զի բազում անդամովք աւարտեալ մարմին՝ կոչի մարդ. բանչի բազումքն մի մարմին են և մարդ: Այսպէս զփրկչին մերոյ և տեառն իմասցուք՝ որպէս հաւատոյն ուսուցանէ կարգ: Բանն Աստուած մարմնացաւ և մարդացաւ ասէ, զի միաւորեաց աստուածավայելաբար զմարմինն խոնարհութեան մերոյ ըովանդակ զհոգի և զմարմին, զի ճշմարիտ

եղև մարմին Բանին Աստուծոյ, Վասն այնորիկ ասի անտեսա-
նելոյն տեսանիլ, և անշաւշափելոյն շաւշափիլ, խաչիլ, թաղիլ,
և յառնել յառուր երրորդի. քանզի ինքն էր չարչարելին և
անչարչարելի, անմահ, և որ զմահն ընկալաւ. Ապա թէ ոչ,
զիւրդ լինիւր տուեալ Հաւր զՄիածինն. կամ փառաց Տէր գոլ
խաչեցելումն. Այս է ի իրազում անդամոցն մի՝ մարմին. թէպէտ
և զնոյն գործ չունին. Զի ոչ հոգին ըստ ինքեան խոցումն
ընդունի, և ոչ մարմինն տրտմութիւն, և Բանն գերիվերոյ
և անընդունակ երկաքանչիւրոցն. Եւ է ամենայնիւ տարեալն
և անտանելին, և վասն այնորիկ ասի մարդ և Աստուած, ըն-
դունելով սահման աստուած մարդացեալ. Ապաքն թէ զմի
ինչ ի լաց բառնայցեմք յանդամոցն անջրպետելով. կրճատու-
թիւն է թշնամանելի. Մի թշնամանեսցուք որպէս հրեայք,
տարաւրէն անջատմամբ զաստուածազայելչարար միութիւնն.
Յիսուն ամ չե՛ ևս է լան քո և զԱրրահամ տեսեր, և փոխա-
նակ զընդդիմազոյնսն լուան. Յառաջ քան զլիննելն Արրահամու
եմ ես. Արդ ո՛ւմ տայցեմք իրաւունս ըստանորդ իննելով մա-
սին. աւետարանչին՝ որ զտէրունակունն երկրորդէ զպատաս-
խանիս, թէ հրեիցն քանզի մարդ տեսին՝ զծնունդն անգամ՝
գիտելով. վասն այնորիկ իսկ փութացեալ, մատնել ի սպանդ
խաչի, զի աստուած զինքն բարոյէր. Իսկ եթէ բանն էր մար-
մին եղեալ ընութեամբ և լան ինչ էր մարմինն, նորա զմարդն
ուրացան մահու մատնելով. Բարեպաշտազոյն պարտ է համա-
րել զգործն. զի ունէին հրամանս Տեառն Աստուծոյ միայն եր-
կիրպադանել և պաշտաւն մատուցանել. զՄի առնիցեսն քեզ նմա-
նութիւն յերկնի և յերկրի, և ի ջուրս. Ի յերկինս ասելով ի լու-
սաւորաց հրաժարեցուցանէ, և յայլ ևս զաւրութեանց պաշտա-
մանէ. իսկ յերկրի՝ ի մարդոյ և առհասարակ ի սմա բնակելոցս,
շնչական և անշունչ արարածոց տարերբն հանդերձ, համալոյզ
նմին և ջրոց. թէ որ ինչ միանգամ ի դոսա է նմանութիւն հա-
մարելով արարչին և երկրպագել անաւրէնութիւն է. Այլ ասեն
իւր համարէր զերկրպագութիւն Բանն. նոյնպէս և զթշնամանս
կամաւք և ոչ բնութեամբ գոլով ի մարմնի, Որ ի վերայ պ-
լց սրբոցն կան մեծարանք. Ոչ զձեզ անարգեցին, ասէ Աս-
տուած ցՍամուիէլ, այլ զիս մերժեցին. և զմովսէս, ասէ, Աս-
տուած Փարաւոնի, և զնոսա առ որս բանն Աստուծոյ եղև, Ես
ասէի թէ աստուածք իցէք, և Տէրն ցաշակերտան. թէ Որ զձեզ

ընդունի զիս ընդունի: Այս է համարելն, որք յորջորջանս միայն ընկալան, և ոչ ևս դտանեմք ուրեք աստուած քարոզեալ զնոսաւ: Զի Մովսէս զլուեա գոլով մարգարէիցն, և բոլոր մարգարէքն որ ի Մովսէսէ և պար խաւսեցան, ոչ աստուած, այլ հաւատարիմ ծառայ զնա կոչեցին: Զի որ պիտակարարն ընկալաւ անուն յորջորջանաց վրէժ առնուլ ի Փարաւոնէ, փոխարկի դարձեալ հաւատարիմ մարգարէ. նա զի ընկալաւ իսկ պատիժ պատուհասից յաղազս բամբասական ջուրցն, ոչ մտանել յերկիր պարզեացն:

Իսկ ծնիցեալն ի կուսէն, Եմմանուիէլն Աստուած և հչաւոր, իշխան, և ոչ գոլ ումեք կարողութիւն զնորայն պատմել զազգատոհմ, և լոյս Երուսաղէմի, և ծագումն փառաց Տեառն, և ի բեզ Տէր յայտնեսցի, և ի զալ անդր արանց Սաբէացւոց, ի բեզ աստուած է, և սա է Աստուած մեր՝ ընդ որում ոչ համարեսցի այլ տուաւ զիմաստութիւն Յակովբայ, այսինքն բարեպաշտելի աւրէնս: Եւ զնոյն ասէ յերկրի երեւելով ընդ մարդկան շրջել, և ահաւասիկ Աստուած մեր երեւեալ արեգակն ի բարձանց. ունելով բժշկութիւն ի թեւս. լուսաւորել զեւաւար մեր. և ոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս. որ վերծանէ զփշուամն առաջին մարդոյն: Նաեւ ի մառնամուտ և ի վիմափոր զրին զնոյն ազդէին զՅարիցէն Աստուած, և Զարթիր ընդէրն ննջես Տէր և Զարթիր սաղմոսարան և բնար. և Զարթեաւ որպէս ի բնոյ Տէր, Գանչի Տէր զմարդացեալն և ամենակալ զիտէին մարգարէքն: Ահաւասիկ ես եկից և ընկեցայց ի միջի բո, ասէ Տէր ամենակալ և Ծանիչիք թէ Տէր ամենակալ առաքեաց զիս. Ամենակալ զԱմենակալ առաքէ, այսինքն, Հայր զՈրդի Տեսանեմ, զի ոչ է ասացեալ թէ ամենակալն առաքեաց զամենակալն համարեալ, և ոչ զՏէրն համարեալ, և ոչ զԱստուածն: Թէ պարզ բազմապատիկն որ բննեսցէ զճառս որ յաղազս փրկչին մերոյ. մարգարէականն պարունակէ ասացեալ, նոյնպէս և առաքեալքն, որոց խաւսեցաւ թէ Որ զձեզ ընդունի, զիս ընդունի, ոչ ուրեք տեսանեմք համեմատել զինքեանս անհամեմատական էութեանս: Ո՛չ եթէ զանձինս ինչ քարոզեմք, ասեն. այլ զՅիսուս Քրիստոս Տէր, և զմեզ ծառայս ձեզ վասն Քրիստոսի. և թէ նա է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք, և Ակն ունիմք յայտնութեան մեծին Աստուծոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. և Յորոց Քրիստոս ըստ մարմնոյ որ է ի վերայ ամենեցուն Աս-

տուած. հանդերձ մարմնովն գիտելով զնա Աստուած. և լոյս փառաց և նկարագիր եռութեան նորա, և չհամարել ումբեյա- փշտակութիւն զգոյն հաւասար Աստուծոյ: Զի թէ համարելով է կամ յափշտակութիւն է, բռնազբաւութեամբ կամ պարզա- կան տուր, և զերկաքանչիւր յաստուածային եռութեանն իմանալ մեծագոյն ամպարշտութիւն է: Այլ գիրք զտրին հակառակն ասեն, եակից Հաւր ցուցանելով թէ Բանն էր առ Աստուած, և իսկոյն զարարչականն յարէ ի նոյն, թէ Աստուած էր Բանն և Զնա հայր կնքեաց Աստուած, այսինքն սքանչելի վկայու- թեամբն, որ ահեղ որոտմամբն բարբառեցաւ, զի վկայել՝ կնքել փոխարկի: Եւ Թովմաս զի հրեից խոցեալն Տէր և Աստուած խոստովանեաց, զիշխանականն և զարարչութեանն անուն և գտանեմ ուրեք զհամարեալդ դասակի: Զի համարեալդ՝ զերկուց կերպարանաց ցուցանէ ընդրութիւն. որպէս այն թէ Որ զիս ընդունի, զառաքիչն իմ ընդունի, և ահա առաքիչ հանապազ զհայր ծանուցանէ, թէ Որ առաքեալն զիս հայր ընդ իս է. և չասոց ևրբեր թէ Որդի առաքեաց:

Արդ մեր զի՛նչ ասասցուք կամ զոր ընտրիցեմք. մարգա- րէիցն և առաքելոցն հաւանիցիմք պատգամաց, որք Աստուած և Տէր փառաց և ամենակալն դաւանել ուսուցանեն մեզ զեա- չեալն, թէ կուտա՞նք պոռտտարան Աստուծոյ քայքայութեանց և խնդրոց, և սոսկալի բաժանմանց: Այլ մի՛ լիցի. բանզի բանն մարմնոյն է բան, և մարմինն՝ բանին մարմին. ոչ կարծեալք կամ համարելով՝ պատուոյ միայն ճոխութեամբ, այլ ճշմարիտ միաւորութեամբ: Քանզի հանապազ քարոզի ընթանուր ի կա- թոլիկէ եկեղեցիս, թէ Գալոց է նովին մարմնով. զոր երանե- լի առաքեալքն տեսին երթեալ յերկինս: և զոր տեսինն՝ աւե- տարանագիրն վկայէ. թէ Խսկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին, ընդ Որս և մեզ եղիցի զերանատրական պատգամն լսել, թէ Երանի որոց ոչ իցէ՝ տեսեալ զիս և հաւատասցեն: Եւ այս է հաւատն, եթէ զոր տեսին առաքեալքն և շաւղափեցին զԲանն կենաց, նա է ճշմարիտ Աստուած և կենարշաւիտենա- կանք, զոր ցանկային տեսանել զոնեա ընդ աղաւտ հրեշտակն: Եւ որք ոչ հաւանին այսմ. զխնդիրսն յուզաւորն, և ոչ զտնտեսու- թիւնն Աստուծոյ հաւատովք: Փախիցուք ի ստանուն գիտութե- նէ նորաձայն բանից նոցա զարշելի՝ և պիղծ համարելով. և մի եղիցուք հաղորդք չար գործոց նոցա, զի յերեւել փրկին մերոյ

Հայրական փառաւրն, արժանաւորս արասցէ զթուրեամբ իւրով
որպէս և էն, ըստ աւետարանին, ընդունելով ի բաւական աջոյն
զանվախճան պարգեացն զեղմունս, և միշտ փառաւորել զան-
օկիզնն Հայր՝ եակից Որդւոյն, և սուրբ Հոգւոյն յաւիտենից
յաւիտեանս. ամէն:

Զնոսոս և զանպիսոս գրողք թո՛ւաւ և զծնունդսն ի՞նչե-
լէք ի չրխառոս ապառաժ:

ԹՈՒՂԹ ՀԱՅՈՑ Ի ՊԱՐՍՍ, ԸՌ ՈՒՂՂԱՓԵՒՍ

Սրբասէր և ճշմարտասէր, և սուրբ հաւատոց, և առաւել քրիստոսիւ ծառայեցելոց. տէրանց մերոց և եղբարց սրբոց հաւատակցաց, Տէր Դանիէլ Գարմա եպիսկոպոս եւ Մաղբայ և Շաւտայ բովրհսկոպոսունք, և Արայ և Մարի երիցունք, Միր-հորմիզդ, և Արղահայ սարկաւազունք, և ալատ մարդիկ, Արտաշիր և Բրատոկ, և այլ քրիստոնեայք սուրբ հաւատացեալք յՌմմեան շահաստանի, ի Գարմեկան շահաստանի՝ Կարմենանան նահանգ։ Յոհան երիցապետ, և ալատ մարդիկ, և Վարազպան-դակ ի Մաղոկան, տաճկաց պահապետ, և Հարթայ ի Մուշեղեան, և այլ քրիստոնեայք սուրբ հաւատացեալք, որք ի Պերոզապուհ ի տաճկաց քաղաքի՝ Յովնաթան անապատաւոր, և այլ սուրբ հաւատացեալք քրիստոնեայք յԱսորեստանի և ի Խուժաստանի, և ի Հերթ և ի Նանարարսագէ։ Որիկնի անապատաւոր, և Սահակ՝ Բղադ շահաստանի, բովրհսկոպոս. Յակոր Բեղ՝ Եկաթարա, և որ այլ սուրբ հաւատացեալ քրիստոնեայք յԱսորեստան ի Մծրին նահանգ, և Բասագէ Իմաթեան անապատաւոր, և ալատ մարդիկ, Գնիրա, և այլ հաւատացեալ քրիստոնեայք, Նոշիրականին ի Նինուէ նահանգ. և առ ամենայն եպիսկոպոսունս, և առ բովրեպիսկոպոսունս, և առ երիցունս, և առ սարկաւազունս, առ անապատաւորս, և առ աշխարհականս, առ ալատս. և առ գեղ-ջաւագս, առ մեծամեծս և առ փոքունս, և առ ամենայն հաւատացեալս Պարսից աշխարհի, որ ընդ Կաւասայ արքայից արքայի ընդ իշխանութեամբ էք։

Ի Մեծաց Հայոց ի Բարգենայ ի Հայոց Եպիսկոպոսապետէ, և ի Նորին աթոռակցաց, ի Մերշապհոյ Մամիկոնից եպիսկոպոսէ, ի Ներսեսէ Մարդաբետական եպիսկոպոսէ, ի Տեառնորոյ Հարբայ եպիսկոպոսէ, ի Սամուելէ Բշնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Փովկասայ և ի Սամուելէ Բշնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Փովկասայ և ի Սամուելէ Բասենոյ եպիսկոպոսաց, ի Թաթալոյ Արշարունեաց եպիսկոպոսէ, ի յԱղանայ Խորխորունեաց եպիսկոպոսէ, ի յԱտատայ Տայոց եպիսկոպոսէ, ի Տաճատայ

Արշամունեաց եպիսկոպոսէ, ի Դանիելէ Ռուշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Յափկանէ Մոկաց եպիսկոպոսէ, ի Խաբբայ Արծրունեաց եպիսկոպոսէ, ի Շահեէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Սահակայ Պալունեաց եպիսկոպոսէ, ի Պաւղոսէ Գնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Մովսեսէ զարիհունի եպիսկոպոսէ, ի Դաւթայ Յմորեաց եպիսկոպոսէ, ի Դանիելէ Անձեացեաց եպիսկոպոսէ, ի Թէմրայ Մեհնունեաց եպիսկոպոսէ. զնոյն համարձակապէս բերելով զողջոյն, յաստուածապաշտ և յուղղափառ ճգնաւորաց եկեղեցւոյ, երիցանց և վանականաց և միայնացեալ մոնազանց, և ի բարեպաշտ պետաց և իշխանաց Հայաստան աշխարհիս, որ բերեն զուղղափառ հաւատ յինքեան, Վարդ Մամիկոնեան, Սահակ Վամարական արշարունեաց տէր, Սպանդիատ Հայոց ասպետ, Արտաշիր Հայոց մախաչ, Ջիկ վանադայ տէր, Մանգեն Ամատունեաց տէր, Տիրոտ Պալունեաց տէր, Վարապնեմեհ Դաշտակարանի, տէր, Վստամ Ապահունեաց տէր, Գնէլ Գնունեաց տէր, Բաշխեն Վահեունեաց տէր, Արտաշիր Սիւնեաց տէր, Ղարնբեմեհ Ռշտունեաց տէր, Արտաշիր Առաւելդինից տէր, և յայլ յամենայն յուղղափառ իշխանաց ի մեծաց և ի փոքունց, և որք ընդ նոցին իշխանութեամբ են. Ի սուրբ կաթուղիկէ և յառաքելական եկեղեցւոջ, որք զճմարիտ հաւատս ունիմք, ի Հայր, և յՈրդի, և ի սուրբ Հոգին, յամենայն Հայաստան աշխարհէս, յեպիսկոպոսաց, յերիցանց, և ի վանականաց. յապատաց, և ի շինականաց, առ ձեր ուղղափառ սրբութիւնդ, սիրովն Քրիստոսի ուրախանալ:

Վասն զի ութեւաններորդ ամի Վաւատայ արքայից արքայի, մինչդեռ ևս Բարգէն Հայոց եպիսկոպոսապետ, ամենայն եպիսկոպոսաւք և վանականաւք և նախարարաւք ժողովեալ էաք յԱյրարատ գաւառ, յոստանն Հայաստան աշխարհիս ի Դուին բաղաբ, եկեալ հասին առ մեզ արք ոմանք, որք ասացին զինքեանս լինել ի կողմանցդ յայդցանէ, ի Տեսրոնէ և ի Գարմիկանէ, և ի Վեհարտաշիր նահանգէ, ծանուցանելով մեզ ստուգազոյն զանուանս և զտեղիս ընակութեան իւրեանց, Սամուիէլ Մահարձոյ վանաց երէց ի Կարմիկան նահանգէ, Հմաւոն Բերդոյ երէց, և Ախայ երէց, ի Պերոզ շապուհ ի Տաճկաց քաղաքէ. ի Վեհարտաշիր նահանգէ, և Մարայ դպիր, և այլ ընկերք նոցին. Եւ կացեալ յատենի յանդիման ամենեցուն, ունէին զիր ի ձեռս՝ որով խոստովանէին ի վերայ ուղիղ հաւա-

տոյ. ընդ բազում աշխատութեամբ զանձինս արկեալ առ ի գտանել զճշմարիտ և զուղղափառ հաւատ սրբոյ Երրորդութեանն. եւ վասն նորին համարձակութիւն առեալ թաղաւորական հրովարտակ, զԿաւատայ արքայից արքայի, յորում առեալ իշխանութիւն զի ըստ կամաց և խնդրոյ ստուգութեան քրիստոնէութեան, հաւատ յանձինս հաստատեսցի ըստ կանոնի և գիտութեան աշխարհին Հոռոմոց, Վրաց և Աղուանից, և մի՛ վայրապար բանիւք և աւելորդ իմացուածովք խրամատեսցի և սահման առ ի Քրիստոս հաւատացելոց, եւ զպատճառս գալոյն առ մեզ ուսուցին այսպէս, եթէ ծառայ եմք մեր Կաւատայ արքայից արքայի. և վասն ամենայն բարւոյ թաղաւորին և որք ընդ թաղաւորութեամբ նորա՝ հանապազ փոյթ ունիմք յանձինս ըստ կարի մերում խնդրել յԱստուծոյ զառողջութիւն և զխաղաղութիւն և զերկայնակեցութիւն, և որ միանգամ այսպիսի բարիք են՝ զի շնորհեսցի յԱստուծոյ. եւ հաւատ ունիմք զայս ի նախնեաց հարց մերոց զճշմարիտ երեք հարիւր տասն և ութիցն ի Նիկիայ ժողովելոցն, ի ժամանակս թաղաւորութեան երանելոյն Կոստանդիանոսի, զոր ամենայն տիեզերք ընկալան, և ի նոյն հաստատեսցաւ սուրբ և ընթանրական կաթողիկէ եկեղեցի, զոր և ի սկզբանն իսկ տերունեան բարբառն վարդապետեաց աշակերտելոցն ասելով. Գնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսս յանուն Հաւր և Որդւոյ և սրբոյ Հոգւոյ. որ լարծր և հռչակաւոր կնիք եղաւ ի վերայ ամենայնի. Զայս հաւատս ստուգեալ ունէր աշխարհս մեր միաբանութեամբ, և ոչինչ ամենեին արատաւորութիւն յայտնի երեւցաւ, մինչև ի քսաններորդ եւթներորդ ամիս թաղաւորութեանն Պերդի. Իսկ ի ժամանակին յայնմիկ երեւցաւ խմոր չարութեանն, որ էր ծածկեալ յանձինս անսուրբս. որք և սկսան այնուհետեւ պղտորել զյստակ հաւատ ճշմարիտ Երրորդութեանն պատրել զանձինս անհաստատս մարմնասէր ցանգութեամբք, և տարածեցաւ երկրայութիւնն, և հիւանդացան բազումք զախտ անհարին, մինչև ի տեղիս տեղիս ժողով արարեալ զխաւոյաց հայհոյութեան հերձուածոյն, երբեմն ի Գունտշապուհ, երբեմն յԱսորեստանի, Ակակ և Բարծումա, և Մանի, և Յոհաննան. և Պաւղէ, և Միքա, և այլք նոցին հաղորդք, զնեստորի և զԻհողորի. և զԹէոդորոսի միաձայնելով՝ զմի ասացուածս և զամպարշտութիւնս անձանց. և այսու ձեռնարկութեամբ յամենայն ժամ

առաջի իշխանաց և դատաւորաց բազում աշխատութիւն և վրտանգս հասուցանեն յանձինս մեր, և այլոց ամենեցուն ուղղահաւատից որ յաշխարհին մերում են: Եւ ոչ կարացեալ մեր տանել այնպիսի չար անհնար և դառն հայհոյութեան, փութացաք առ թագաւորս ցուցանել հասար և առ ձեզ վասն նորին վտանգի և նեղութեան, գտանել աւգնականութիւն վկայութեամբ աստուածային գրոց, որպէս զի հաստատուն կացցեն անշարժ սրբոց հարցն աւանդութիւնք և պատուէրք: և մի հանապազորդ նեղութիւնք հոգեկան և մարմնական տարակուսանաւք վասն այդպիսի իրաց տառապեցուցէ զմեզ:

Տեղեկացեալք զայս ամենայն առ ի դոցանէ, է ինչ որ բանիւ, և է ինչ որ գրով, զոր և ինքնատեսք եղաք. երանելիս այսուհետեւ համարիմք զանձինս ձեր, եւ աստուածասէրք, որք զբարի նախնա՝ նախնաձեցայք և զերանելի և զցանկալի կեանս անձանց ընտրեցէք ուղղափառ հաւատով և կատարեալ վարուք առաքինութեան, որք զփափաքելի զբարրառ փրկչին զանազան սիրողութեամբն զաստուած երեւցուցէք տեսաւղաց: Եթէ աւարգելով զընչիցն փափագ, եթէ արհամարելով՝ զփառս մարդկեղէնս. եթէ աղբատանալ՝ վասն Քրիստոսի, եթէ սրբութեամբ սրտի՝ տեսաւ լինել Աստուծոյ և ևս որ առ նոսին կատարեալագոյնք ի Քրիստոսէ, և քրիստոսասիրաց աւետարանել: Արդ հարկաւոր է և մեզ զբեռումն սրբոյ հաւատոյն զոր երանելի հարցն ի նիկիսա ժողովեցելոցն, ՅԺՆ եպիսկոպոսացն ընկալեալ պարկեշտութեամբ, և առանց զայլթակղութեան զսոյն աւետարանել: Ընդ որս պատահեաց ըստ աստուածային շնորհաց ի սուրբ ժողովին, երանելի հայրապետն մեր Առիստակէս, և ընկալեալ ի սուրբ հարցն ըղլորովիմք զհաւատն ճշմարտութեան, երբ որ յաշխարհս ճշմարտութեամբ: Զոր առեալ ի նմանէն հայոց, և նովին հաւատովք լուսաւորեցաք, և ի նմանէն յաջորդեցաւ մինչև ցայժմ, ձեռնադրութիւն բահանապապետութեան աշխարհիս Հայոց, և կամք հաստատուն ի նմին: Եւ այսպէս, հաւատամք ի մի Աստուած. Հայր ամենակալ ամենեցուն երեւելեաց և աներևութից արարիչ, և մի Յէր Յիսուս Քրիստոս. յՈրդին Աստուծոյ, ծնեալ ի Հաւրէ, Միածին այսինքն է ի գոյութենէ Հաւր: Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ և ոչ արարեալ. նոյն եութիւն Հաւր, որով ամենայն ինչ եղև յերկինս և յերկրի: Որ վասն մեր

մարդկան, և վասն մերոյ փրկութեան, էջ և մարմնացաւ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ. չարարեցաւ վասն մեղաց մերոց. մեռաւ և յերորդ առուր յարեաւ. եւ յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ Հաււր, զայ դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Եւ վասն պնոյցիկոյր ասեն, էր երբեմն զի չէր, և մինչև ծնեալ էր չէր, և զի յունչէ եղև. կամ իրրև յայլմէ ետութենէ կամ ի գոյութենէ համարին թէ իցէ, կամ փոփոխելի, կամ անցանելի զՈրդին Աստուծոյ, զնոսա նշովէ՝ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցի:

Այսպէս հաւատացաք, որպէս մկրտեցաք, և սուրբ հարբն կաշնոնեցին: և այլ սահման արտաքոյ պսոռիկ կանոն ոչ է, և ոչ ընկալաք. և ոչ ընդունիմք: Քանզի և վարդապետն երկնային Սաւղոս Դոյժ զգուշացուցանէ զմեզ յերկրաւոր իմաստից մարդկան և ի մոլար խարեութենէ: Բազում են վկայութիւնք սուրբ գրոց, յովիվագոյն և սրբոց հարց ուղղափառաց լուսափայլ վարդապետութիւնք, որով լուսաւորեալք լուսաւորին, և զգենուն միութարութիւն վհատեալքն հոգևով ի սէր, և ի յոյս, և ի հաւատս սրբոյ Երրորդութեանն, հիմնաւորեալ որ կենդանութիւն է, և պաշտպանութիւն հոգւոյ և մարմնոյ: Զայս հաւատ չողովք և մեք Հայք և Վիրք և Աղուանք ունիմք: Բայց որպէս ասացին առ մեզ առաքեալքն առ ի ձէնջ եղբարք Սամուէլ վանական, Հմառն երէց, և այլ նոցին ընկերք, եթէ Բարէ՝ Աստրեստան կաթուղիկոս, և այլ որ եպիսկոպոսք են նեստորիանոսք՝ զայս խաւսին. երկուս Որդիս ասեն լեալ Աստուծոյ. զմին Աստուածն բանն հաւասար Հաււր՝ որ էջն յերկնից. և այլն Յիսուս՝ մարդ մահկանացու նման մեր, որ ծնաւն ի Մարիամայ, և վասն Վի արդարացաւ աւելի բան զամենայն մարդ՝ պատուեցաւ և շնորհաւ կոչեցաւ Որդի Աստուծոյ, անուամբ միայն և ոչ Որդի Աստուծոյ. և ոչ հաւասար Հաււր. այլ մարդ էր արարեալ մահկանացու որպէս զմեզս: Եւ վասն զի աւգնեաց նմա Հոգին սուրբ, կարաց յաղթող լինել սատանայի և ցանկութեանց, և վասն արդարութեան նորա և վասն բարի գործոց արժանի եղև շնորհի, լինել տաճար Աստուծոյ Բանին: Եւ ասեն. թէ արժանի է բաժանել և ասել յայտնապէս՝ Աստուած կատարեալ և մարդ կատարեալ: պսինքն է, Աստուած կատարեալ եառ մարդ կատարեալ զԵիսուս Քրիստոս. և վասն զի սիրեաց զնա. արժանի արար զնա պատուել ընդ իւր յերկրպագութիւն, և պատուեցաւ մարդն որ

եառ շնորհս յինքն: և նշանս և սքանչելիսն զոր առնէր բանիւն Աստուծոյ՝ որ էջն յերկնից և բնակեաց ի նմա պսիւնքն է ի Յիսուս, և զաւրացան ի նմա սքանչելիքն զոր առնէր, և զամենայն ցաւս և զխոնարհութիւն ունէր յինքեան, և գտաւ մահկանացու որպէս զմեզ, լեալ ի մարդկան աղգէս հաւասար իւր, բանիւն Աստուծոյ, որդի Աստուծոյ: Եւ ասեն ոչ վասն Յիսուսի եկն ձայնն յերկնից ի Յորդանան՝ Իս է որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ, այլ ի Բանն Աստուծոյ էջ որ է հաւասար Հաւր, որ էջ յերկնից և բնակեաց՝ ի նմա: Եւ ասեն, դրաւքն փակելովք յորժամ եմուտ առ աշակերտսն, ոչ էր փակեալ զդուրսն, այլ աշակերտացն յերկիւղէ հրեիցն ի ըսաց թողեալ էր զդուրսն: Եւ ասեն հերձուածողքն, թէ Յիսուս Քրիստոս մարդ էր մահկանացու, արարեալ հաւասար մեր և ոչ յերկնից իշեալ: և ոչ յերկինս ելեալ: այլ որպէս Եղիա և Ենովք վերացան յաւդս և չե՛ւ՝ ևս տեսեալ զԱստուած. և ոչ տեսանեն զնա մինչև լինի յարութիւն: Զայս ասեն նեստորիանոսքն ընդդէմ մեր, ուժաւորութեամբ գրոց Դիոդորի և Թէոդորի և Նեստորի և Թէոդորիտի և Հաւայի, կանոն է, զոր եղին, Ակակ և Բարծումէ և Մանի և Պաղի, և այլ ընկերք նոցուն: Եւ այդպէս ասեն, թէ Հոռոմբ, և Հայք, և Վիրք, և Աղուանք՝ զնոյն կանոն և զհաւատ ունին զոր մերս ունիմք: Զայս լուաք ի սոցանէն թէ ասեն նեստորիանոսքն:

Եւ զի կամեցայք ի մէնջ վասն նորին իրաց ուսանել, ծանուցանեմք ձեզ եթէ Հոռոմբ և մեր Հայք, և Վիրք, և Աղուանք, զհայհոյութիւնս զայս ճշ ընկալաք, և ոչ ընդունիմք, և ոչ հաղորդիմք, և ոչ հաւատամք, այլ և նզովեմք. որ այսպէսն ասեն և ուսուցանեն: որպէս Պաղղոս առաքեալ ասաց. եթէ որ աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առնէքն, նզովեալ լիցի, և դարձեալ զնոյն երկրորդելով ասէ, Այլ թէ մեր կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաքն ձեզ, նզովեալ լիցի: Եւ զնոյն հաստատեցին աստուածային շնորհաւքն լցեալ երանելի հարքն Յով եպիսկոպոսունքն ժողովեալ ի Նիկիայ. Միաբանեցին նմին կանոնի և ճ և Ծ եպիսկոպոսունք ուղղափառք ժողովեալ վասն նորին խնդրոյ ի Կոստանդիանուպալիս որոց մեր միաբանեալ նզովեմք զհակառակորդսն այն ճշմարիտ հաւատոյ և և կատարեալ աստուածաշնորհ կանոնի:

Եւ զայս խնդիր ճշմարիտ հաւատոյ գրեցաք և կնքեցաք: Ես Բարգէն Հայոց Կաթողիկոս ամենայն եպիսկոպոսաւք, իշխանաւք և նախարարաւք Հայաստան աշխարհիս: Եւ Սերգիս որում Բարգէն անուն է, Արդիշոյեան խուժիկ, ի Շողորի շահաստանէ, ի նմին յանջմնի *) առաջի մեր ամենայն Հայոց առաջ. թէ այդ պղպէս է լսեմ յաղագս այդ իրաց և ի Խուժաստանի հերձուածք են, և յայսմ հաւատոյ, ինձ հաւատոյ նամակ պիտի, և հաւատոյ նամակ հաստատ և ճշմարիտն և զանշարժ արարէք: Եւ ես Բարգէն Հայոց Կաթողիկոս և ամենայն եպիսկոպոսունք, և Վարդ Մամիկոնեան, և այլուր միանգամ իշխանք, և նախարարք էաք, գրեցաք հայերէն և պարսկերէն, և կնքեցաք մերով մատանեաւ. և Սամուիէլի, և Շամաւոնի, և Աջսայի, և Մերայի, և այլ ընկերակցաց առեալ ի մէնջ էր, զոր ի ձեռն Սերգեսեայ ետուն, և զայս հաւատոյ նամակ ընդ իւրեանս առին յաշխարհ իւրեանց:

Ջոռաասո և զանարժանս յամենայնի պիտաւս և զթաւադն իմ յեւեյէք ի Քրիստոս, ոչ դատի ուղղափառաց:

*) Բառս յ'անջմնի մարգօք էնճիւմէն բառն է պարսկական, որ նշանակէ ժալով:

ԹՈՒՂԹ ՀԱՅՈՑ, Ի ՊԱՐՍՍ ԱՌ ՌԻՂՂԱՓԱՌԱՍ

Եղբարց մերոց սիրելեաց ուղղափառաց և հաւատարմաց, մտերիմ ծառայից Աստուծոյ, Եպիսկոպոսաց և վիճակաւորաց, վանականաց և ժողովրդականաց. Բարգէն Հայոց Եպիսկոպոսապետ, Մերշապուհ Եպիսկոպոս Տարաւն գաւառի ի Հայս, և այլոց Եպիսկոպոսաց հայոց որք ըստ գաւառաց և ըստ տանց, և յամենայն ուխտէ սրբոյ եկեղեցւոյ մերոյ, և յիշխանաց ի Վարդայ Մամիկոնից տեառնէ և ի Հայոց Մարզպանէ Եւ ի Սահակայ Սաւսարականէ և յԱրտաշիւ Մաղխալէ և յամենայն ազատաց մեծամեծաց և փոքունց. սիրովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ուրախանալ:

Քանզի եկեալ երկրորդ անգամ ի ձէնջ առ մեզ Սիմոն երէց աշխատասէր և անձանձրոյթ յամենայն ժամ ի խնդիր հաւատոյ, որ պատմեաց տակաւին զմարտ պատերազմի նորոգելով միւսանգամ նետորի, ոչ ընդունելով զգրեալսն ձեզ յամենայն ուղղափառաց յաղագս ճշմարիտ հաւատոյ, ընդ նմին և զառիմէն՝ զի ապրեսցին. այլ զի թերեւ կարասցէ շարժել զհաստատութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ նսեմացուցանելով զհաւատս ուղղափառութեան յաշխարհի ձերում. և թէ որպէս աճեցեալ տակաւին ևս առ նոսին մոլորութիւն վտանգեցուցանէ զճշմարիտ հաւատ եղբայրութեան ձեր, որպէս սովորեաց նախնն խնտանեաց իսկզբանէ, որով տարագիր եղև ազգ մարդկան յաստուածայնիցն բարեացն, և ոչ դադարեաց մինչև ցայսաւր ժամանակի, ալեկոծեալ սուրբ եկեղեցի, ի ժողովոյն Քաղկեդոնի զաւրացեալ Սկիզբն առնելով ի նստորէ չարիմաց խորհեցաւդէ, յաղագս սրբոյ Երրորդութեանն. բաժանելով զմարմնանալն Տեառն ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, որ իսկապէս մարդ միանգամայն և Աստուած խոստովանիմք և երկրպագեմք հանդերձ Աստուածութեամբն զմարմնաւորութիւնն, և հանդերձ մարմ-

Նաւորութեամբն զԱստուածութիւնն. նովին աւանդութեամբ խոստովանիմք և մեր զոր ընկալաք ի սուրբ ժողովոյն որ ի Նիկիեա. Յ և ՓԼ եպիսկոպոսաց, և նոցին խորհրդոց հաղորդիմք ի կանոնացն շարագրեցելոց, քանչի է ճշմարիտ արդարեւ աստուածային գործակցութեամբ: Եւ փախչիմք ուրացեալ զի Քաղկեդոնին ստութիւն նեստորի և պլոցն նմանից, զոր գիտեմք կեղծաւորութեամբ փախուցեալ ի հեթանոսութենէ, և ի հրէական մոլորութենէ, և զնոյն խոստովանին զհեթանոսութիւն, միանգամայն և զհրեութիւն, պատրել ի մոլորութիւն զմիտս անմեղաց՝ որ է տգիտաց, վրիպեցուցանելով ի ճանապարհէ վկայոս, որով սահմանեցաւ ի սրբոյ Հոգւոյն մարգարէին հատուցումն նոցին, զոր սուրբ հարբն միաբանութեամբ իւրեանց ի Նիկիեայանդիմանեալ խպեցին զընթացս չար խորհրդոց նոցա. ի սրբոց գրոց նշուելով զնեստորիոս, և Արիոս, և Վիդոզորոս, և Վիդոգորիոս, և զԵւտիքոս, և զՊաւղոս Սամուսացի, և զնմանս նոցին, որ խառնակութիւն զանգուածոյ զմարդանալն բրիստոսի. ասել իշխեցին, իբր զլոկ մարդ, ոչ կատարեալ աստուած ի մարմնի կատարելում: Զոր և մեծն Ամպեղիս եպիսկոպոս Քերսոն բաղաբի, ճշմարիտ հաւատոյ սրբաւղ և ապասաւոր, գրեաց ճշտիւ, ճշմարտապէս, յորում փութացեալ ոչ վերջացաւ. նմին գրոյ նախանձաւոր լեալ երէցն բարեպաշտ Անատոլիս Կոստանդիանուպաւլսի վկայեալ սրբոյ եպիսկոպոսի Ամպեղի գրոյ, յաւելուած սրբոյ Երրորդութեանն ոչ գիտացեալ՝ զի սրբոյ կուէն զծնունդն Որդւոյ, այլ զնոյն ինքն Աստուած և Բան մարդացեալ անախտաբար՝ մնաց նոյն, որ յառաջ բան զյաւիտեանս երկրպագի ընդ Հաւր և ընդ սուրբ Հոգւոյն: Ժշմարտապէս գրեաց սուրբ բահանայապետն Քերսովնացւոց Ամպեղիս, հանդերձ երկոտասան գլխովք Կիւրղի եպիսկոպոսի երանելոյ, ի նոյն յարելով և զթուղթն Զենոնի բարեբանելոյ թագաւորին Հոռոմոց, ստուգութեամբ վկայեաց երէցն աստուածասէր Անատոլիս: Քանչի սրբոց հարանցն է աւանդութիւնս այս, մշակայն առաքինութեան, որոց ստուգիւ զհետ գնացեալ արդարութեան հալածեցին զստութիւն: Հաւանեալ եմք ամենայն իրաւք գրելոցն առ ի նոցանէ և նովին վարիմք հաւատովք, ի սրբոց ՅԺԸ. իցն ժառանգեալ և ի ՃԾ. իցն հաստատեալ: Իսկ որք ոչն խոստովանին այսպէս՝ ուրանալով զՈրդի. նորա մոլորեալք ի տուրնչենէ, մոռանան զՀայր, զորս

յիրաւի ծայնէ առաքեալն. Ծառս պտղակորոյսս խլեալ արմատաբի, աստեղս մոլարս, որոց վիճ խաւարին յաւիտենից պատրաստեալ մնայ, յաղագս որոց Քրիստոս Տէրն փառաց զուր մեռաւ. Քանզի զգեղեցիկ բանին Աստուծոյ ճաշակեցին բաղցրութիւն, և հնազանդեցան կարծեաց աւտարաւտեաց: Յաղագս որոյ յամառեալ ոչ գիտեն զինչ խաւսին, և յորում պնդեալն ետ վասն զի աստուած աշխարհիս պսորիկ, ըստ ասացելումն, կուրացոյց զմիտս նոցա, զի մի ծագեացէ ի նոսա լուսաւորութիւն աւետարանի փրկչին արարածոց. զոր յամենայն ժամ ընթերցեալ, և երբէք ոչ ծանեան. Քանզի ոչ խոստովանելով զՈրդի ուրանան և զՀայր, զոր ասաց ուրանալ և ինքն Քրիստոս առաջի Հաւր, և պատուիրեաց և մեզ հրաժարել ամենեկն ի նոցանէ, և առել մինչև բանիւ անգամ զողջոյն նոցա: Արդ զի և յայնադոյն եղիցի խոստովանութեանս մերոյ բան, որպէս հաւատամք մեր Հայք ի Հայր և յՈրդի և ի սուրբ Հոգին, յորոյ վերայ շինեալ և հաստատեալ է սուրբ եկեղեցի. Խոստովանիմք զՀայր, և զՈրդի զծնեալն ի Հաւրէ յառաջ բան զյաւիտեանս, անսկիզբն, մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, ի փրկութիւն արարածոց. անքննելի անարատ ծննդեան աւրինակաւ, կոյս մնալով մաւրն, և ի սուրբ Հոգին յանեղն և ի կատարեալն աստուած զՀայր, աստուած զՈրդի, աստուած զսուրբ Հոգի, յորում մկրտեցաքն, և մկրտիմք, ոչ հրեարար պակասեցուցանեմք, և ոչ հերձուածողաւրէն վրիպեալ յաւելուածով և ոչ նուազ և առաւել բան զմիմեանս: Այլ երկրպագեմք, զերիսն ի միութեան փառաւորելով, և զմին յերրորդութեան: Այսպէս հաւատամք որպէս աւանդեցին մեզ սուրբ հարքն ՅԺԸ եպիսկոպոսքն ի նիկիա, նահատակք Ճմարտութեան, և որք յԵփեսոս: և նպովմք զնեստորիոս, և զԱրիոս, զԹէոդորոս, զԴեոդորոս, զԹէոդորիոս, զԵւտիբոս, զՊաւղոս Սամուստացի, զԻբա, զԱկակ, զԲարծումէ, զԲարէ, որք ի Պարսից աշխարհի զնոցուն զկանոն և զհաւատ, զարմատն դառնութեան, ի վեր երևեալս, յորոց բաւումք նեղեալ արտաքս հալածեցան, ի Ճմարտութենէն սերման որսմամք, առ ի նոցանէ մշակեալք: Զոր և աստուածաշնան արանցն առաքիներաց, և երիցս երանելեացն նմանիցն նոցուն, Իգնատիոս որ յառաքելոցն տունկ բարեպտուղ Աթանասիոս ճառագայթն լուսոյ աշխարհի, Բարսիլիոս Վապովդեացոց եկեղեցւոյն կոչեցեալ: Գրիգորիոս մեծն և երկուն ևս նո-

քին համանունք, և Յուլիոս զարևոտացն ճանապարհին կենաց առաջնորդ. և Ամպրոսիոս, Յովաննէս, և Ատտիկոս, և Թէոփիլիս և Կիրղոս, և Պրոկղոս, և չքնաղ հայր մեր Առիստակէս, զաւակն արդարութեան սրբոյն Գրիգորի, և զհայոց եղեալ սկիզբն և պատճառս աստուածային սիրոյն, և հաշտութեան. Սոքա ամենեքեան ժողովեալ սրբոց, ասպնջական Երրորդութեանն, հաստատեցին վկայութեամբ հին և նոր կտակարանաց ընթանուր ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, այսուիկ վարիմք հաւատովք զոր և գրեցաք իսկ ձեզ յառաջագոյն, Վրաց և Աղուանից միաբանութեամբ իւրաքանչիւր աշխարհի գրով. Եւ այժմ զնոյն երկրորդեցաք, ի ձեռն հասարակաց եղբաւր ըստ հաւատոյ Սիմէոնի նախնիւնէս երիցու, զի մի ոք համարձակեցի յայսմ հակառակել և ընդդիմանալ պատճառաւ առ ի մէնջ:

Այլ զի և այսու ևս խզեսցի յանդուգն և ախտաւոր խորհուրդ հերձուածոյ նոցա, և աղաւթեսցուք հասարակաց, զի նոյն ինքն Երրորդութիւնն խափանեսցէ զթշնամիս իւր, զհակառակորդ ըս ճշմարիտ հաւատոյ. Եւ զաւրացուսցէ զպաշտանեայս և զերկրպագուս անուան իւրոյ. Եւ զայս ևս ծանիցէ եղբայրութիւն ձեր, թէ որք ատեցին զհայր՝ ուրացան զՈրդի՝ ոչ հնազանդեցան, սուրբ Հոգւոյն, Նոքա, ոչինչ են զարմանք, թէ և զգրեալն ի բարւոյ խորհրդոյն ուղղափառաց և ի մէնջ ոչ ընկալան, զի ելցեն յաչաց ամենեին ամալթալից եղեալ յորժամ եկեսցէ Տէր, առնել վրէժխնդրութիւն ի վերայ այսորիկ և յայտնել զգաղտնիս խաւարի և զծածուկս սրտից նոցուն ի դատապարտութիւն և զղջումն տարաժամ. Եւ վասն թղթոյն սրբոյ Ամպեղի եպիսկոպոսի, և Անատոլեայ երէցու, հրամայեցաք աստ գրել. Եւ եթէ ի հերձուածողաց ոք գայ և դառնայ ի մեր սուրբ հաւատս, ընդունել արժան է զնոսա, վասն զի դուռն ողորմութեան աստուծոյ հանապազ բնց է խոստովանողաց և ապաշխարողաց:

ԹՈՒՂԹ ԼՍՈՐԵՆՑ ՌԻՂՂԵՓԵՌԵՆ Ի ՀԱՅԽ

Լաւաց ճշմարտից և աստուածասիրաց, հովուաց արգարոց, և հարանց հոգևորաց, որ էք լոյս աշխարհի և սիւնք հաւատոյ. բարոյիչք արդարութեան, և աշակերտք առաքելոց, ընկերք սրբոց, և ռարեկամք արդարոց. սիրելիք Քրիստոսի, և պահապանք խաչին նորա. Տէր ներսէս Վաթուղիկոս Հայց Մեծաց, և Մերշապուհ եպիսկոպոս Տարաւնոյ և Մամեկոնենից, և այլ աթոռակցաց, և իշխանաց աշխարհիդ. Սամուիէլ բովոնպիսկոպոս: և Դանիէլ վանից երէց և Սիւնական Սարեբայի, Գարիէլ վանից երէց Ովփեսի և Նդիա սիւնական և վանից երէց Սուսինայի, և Հապուհ վանից երէց Գնիսթայի, և Յազգեն վանից երէց Գումայի, և Դանիէլ վանից երէց Բդնայի, և Բդեշխ վանից երէց Սաղիմայի, և Մեղրի վանից երէց Յովդամնայի, և Դաւիթ վանից երէց Սոբփոնեի, և այլ երիցունք և սարկաւազունք գաւառիս եկեղեցեաց, և վանից սպասաւորք, և ամենայն ժողովրդականք ուղղահաւատք ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր՝ Ողջոյն:

Գիտեմք մեք, իմ ճշմարիտք, զի հարք արդարք և հաւատացեալք էք, և ըժիշկք իմաստունք հիւանդաց, և վասն այսորիկ որպէս որդիք որ խնդրեն ի հարանց, նոյնպէս և մեր խընդրեմք զկարաւտութիւն մեր ի ձեր հայրութենէ. եւ որպէս հիւանդք որ ցուցանեն զցաւս իւրեանց ըժիշկաց, նոյնպէս և մեք ցուցանեմք զմեր ցաւս առաջի սրբութեան ձերոյ. Ծանուցանեմք ձեզ, զի եմք մեք յաշխարհի հերձուածողաց. և բնակեալ եմք ի մէջ սոցա որպէս զառիւնք ի մէջ գայլոց, և համարեալ եմք սոցա թշնամիք. զի բարոյեմք զճշմարիտ հաւատս և կրեմք ի սոցանէ զբաղում չարչարանս, կապանս, զհարուածս, և զհալածականութիւնս և զլաւարուութիւնս կենաց. և վասն այսորիկ աղաչեմք զճշմարտութիւն ձեր. եթէ ազնեցէք տկա-

քուժեանս մերում, և տուք ձեռն եկեղեցւոյ Քրիստոսի ի ժամանակի նեղութեան. կայուցանել մեզ հովիւ որ ժողովէ զմեզ և հայր և ուսուցիչ մեզ. զի մի յափշտակեսցուք ի գայլոց յափշտակողաց, և մի՛ երթիցուք զկնի թշնամեաց արդարութեան. Հայր էք դուք մեր արդարութեան, և մեր որդիք եմք ձեր հաւատովք, զի հաւատ մեր և ձեր մի է. զոր քարոզեցին մարգարէք և առաքեալք, և ուսուցին հայր ճշմարիտք Յ և ԹԸ. եպիսկոպոսն որ ժողովեցան ի նիկիա բաղաք և ՃԾ քն այն որ ժողովեցան ի Կոստանտնուպաւիս. և Մ. քն որք ժողովեցան յԻփեսոս. Զայս հաւատս ունիմք, և զայս երիս ժողովս. և հաւատամք եթէ սուրբ Մարիամ կոյս, աստուածածին է. զի ի նմանէ մարմնացաւ Աստուած Բանն ստուգապէս ի մարմնոյ և յոսկերաց, և մարդացաւ կատարելապէս, մինչ եառ ի կուսէն մարմին ճշմարիտ և անձն և միտս. չարչարեցաւ, խաչեցաւ և մեռաւ վասն մեր որպէս և կամեցաւ, ստուգապէս և ոչ կարծեալք, և ապականութիւն ընաւ ոչ գտաւ ի նմա, զի մարմինն՝ որ ի մեղէ առաւ, անապականութիւն էր և փառաւոր ի նմանէ միութեմէ, և նովին մարմնով յարեաւ, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր. Իւ այսպէս փառաբանեմք, սուրբ Աստուած. տուրք և հլաւր, սուրբ և անմահ, *) որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ. Եւ նշովեմք զնեստորիոս պեղծ. և զԹէոդորոս, և զԻւեոդորոս. և զգիրս իւրեանց, և զխորհրդակիցս նոցա, և զԲարձումա, Հնծիհնա **) և զպեղծ կանոնս նոցա, և զԹէոդորիոս, և զԺողովն Քաղկեդոնի, և զտումարն Լեոնի. և զԱպաղինարիս, և զԵւտիբոս, և զՍեբրոս, և զգիրս իւրեանց ապականութեան. և զՊաւղոս սամուստացի, և զՄանի, և զՄարկիոնն, և զԱրիոս, և զամենայն խորհրդակիցս նոցա. Եւ որ ընդունի մի յայդ գիմաց և յուսմանէ, ընդ նմա ոչ հաղորդիմք, զի գիտեմք եթէ դուք զայս հաւատս ունիք. և զայն հերձուածողսն նշովէք, և ընդ խորհրդակիցս նոցա ոչ հաղորդիք, վասն այսորիկ ի ձեզ ապաւինեցաք յետ Աստուծոյ, և ընդրեցաք արս ի մենչ և առաքեցաք առ ձեզ, և թուղթս աղաքանաց, որ ծանուցանեն զսիրտս մեր և զխորհուրդս, և արս զոր առաքեցաք առ ձեզ, անուանքն են այսորիկ. Ահարոն վաշից երէց Մարհալայի, Դաւիթ վանից երէց Խափայի, Յակոբ

*) Յօր. Սուրբ անմահ ***) այսպէս յօր. Թերևս Մծքնայ.

բահանայ ի վանաց Սարեբայի, նոյ վանից երէց Կենայի, Բրիխոյ
բահանայ միայնակեաց, Սէթ պաշտաւնեայ Տաւրա, Դաւիթ
վանից երէց Փարթնայի, և Եղիա. և Յովսէփ ի նմին վանաց
Սարեփայի, և Դաւիթ սարկաւագ ի վանից Բղնայի, և Սերգիս
երէց զեղջ Մարտի. Զայդ եղբարս և միապաշտաւնս որ տան ձեզ
զթուղթս աղաչանաց, և մատուցանեն առաջի ձեր կամաւք մեր և
կամաւք սրբոյ Հոգւոյն զճեզ այրդ Երզիսոյ երէց, ի վանաց
Սարեբայի, մեր խնդրեմք ի ձեզէ, ողորմութեամբն Աստուծոյ,
զի իշխանութեամբ *) զոր ընկալայր ի Քրիստոսէ տացէք ձեռ-
նադրութիւն դմա որ ընդրեցաւ, և առաքեցէք առ մեզ զգա-
լարդարեալ լուսով Աստուծոյ. ի ձեռն ճշմարտութեան ձերոյ,
և դարձցի առ մեզ վառեալ ի ձեռն գրոյ ձերոյ և պինդ հրա-
մանաւ ընդ եղբարս իւր, որ առաքեցան ընդ դմա, և ծանու-
ցէք ստուգապէս, թէ հաւասար է հաւատս մեր ընդ հաւա-
տոյդ ձերում, և ցուցանել պնոցիկ որք կամին ճանաչել զհա-
ղորդութիւն մեր ընդ ձեզ. եւ եղեցի ձեռնադրութիւն ձեր զոր
տայք, որպէս կանոնք եկեղեցական, և յերկբայս ինչ մի լինի-
ցիք վասն դորա, զի վառեալ է ճշմարիտ հաւատով և սիրով
Աստուծոյ ի կարգ հեզ և խոնարհ, և ունի զբան վարդապե-
տական, և կարող է աւգնել ուժովն Քրիստոսի խաչինս, որ
փրկեալ է արեամբն Աստուծոյ, զի նմա փառք յաւիտեանս ա-
մէն. Հարցանեմք զողջոյն սրբոյ եկեղեցւոյդ ամենայն հաւա-
տացեալք ի Քրիստոս Յիսուս, շնորհք Տեառն ընդ մեզ աղաւ-
թիւք ձերովք, և ընդ ձեզ Հոգւովն սրբով յաւիտեանս. ամէն.

ԶԱՆՈՒՄԱՆ յԻՆԷՄ Ի ՊԵՐՏ

*) Յօր. իշխանութիւն.

ՊԵՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ԱՍՈՐԵԱՑ, Ի ՆԵՐՍԵՍԷ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԷ, ԵՒ Ի ՄԵՐ- ՉԱՊՀՈՑ ՄԱՐԻԿՈՆԷԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ:

Ի բազում ժամանակաց լուեալ զեղբայրութեանդ ձերոյ ուղղափառութիւն համբաւով, իսկ այժմ ընկալաք գրով առ ի ձէնջ աներկբայանալ ի սրբոյ հաւատոյ հաստատութիւն, որպէս ունին ճշդաբար ընդ ամենայն տիեզերս եկեղեցիք Քրիստոսի Աստուծոյ մօրոյ, ըստ բարոյութեան սրբոց առաքելոց, և վկայութեան սրբոց մարգարէից, որ առաք ի ձեռաց եղբարցդ եկելոցդ առ մեզ. Արդիսոյ երբեմն բաճանայի, իսկ այժմ շնորհքն Քրիստոսի եպիսկոպոսի, և այլոց ընդ նմա ուղեւորելոց գործակցաց. Ահարոն վանից երէց Մարհալայի. և նոյ վանից երէց Կենայի և Բրիտիսոյ բաճանայ միայնակեաց. և Սէթ պաշտաւեա Ռամսբա. և Ռաւիթ վանից երէց Փարթնայի, և Եղիայ և Յովսէփ ի նմին վանից Սարեբայի, և Ռաւիթ սարկաւագ ի վանից Բղնայի, և Սարգիս բաճանայ ի գեղջէ Մարաի. և Ռաւիթ վանից երէց Խափայի, և այլ հաւատարիմ վանաց երիցունք, և բաճանայք. և սարկաւարգք *), զիւր որ ունէր այսպէս զկնի թանիցն ողջունականաց. Թէ հաւատ մեր այս է, որ միարանեալ է ընդ ձեր լուսաւոր հաւատոյ ուղղափառութեանդ, զոր քարոզեցին մարգարէք և առաքեալք, և ուսուցին հարբ ճշմարիտք. Յ և. ԺԷ. եպիսկոպոսն որ ժողովեցան ի Նիկիա բաղաք, և ԾԾ. քն ի կոստանտնուպօլիս, և Մ. քն որ ժողովեցան յԵփեսոս. Զայս հաւատ ընդունիմք և պայս երիս ժողովս, և հաւատամք եթէ սուրբ Մարիամ կոյս աստուածածին է, զի ի նմանէն մարմնացաւ Բանն Աստուած սուղգապէս ի մարմնոյ և յոսկերաց, և մարդացաւ կատարելա-

*) այսպէս յօր.

պէս, մինչ եառ ի կուսէն մարմին ճշմարիտ և անձն և միտս, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, մեռաւ վասն մեր որպէս և կամեցաւ, ստուգապէս և ոչ կարծեալք, և ապականութիւն բնաւ ոչ գրտաւ ի նմա, զի մարմինն որ ի մեզէ առաւ անապականութիւն էր, և փառաւոր ի նմանէ միութենէ, և նովին մարմնով յաւրեաւ, և նստաւ ընդ աջմէ Աստուծոյ Հաւր. և այսպէս փառաբանեմք, Սուրբ Աստուած, սուրբ և հլաւր, սուրբ և անմահ որ խաչեցար վասն մեր ողորմեա մեզ, եւ նպովեմք զնեստոր պեղծ, և զԹէոդորոս, և զԻւեոդորոս, և զգիրս իւրեանց և զհաղորդս նոցին, և զԲարձուսայ, Ընծիհնայ, և զպեղծ կանոնս նոցա. և զԹէոդորիտոս, և զԺողովն Քաղկեդոնի, և զտումարն Լեոնի, և զԱպաղինարիս, և զԵւտիբոս, և զՍեբրիոս, և զգիրս իւր ապականութեան, և զՊաւղոս սամուստացի, և զՄանի և զՄարկիոն. և զԱրիոս, և զամենայն խորհրդակիցս նոցա. Զայդ ամենայն հաւատ ստուգիւ լուեալ զհաստատունս, և տեսեալ զփախուստ ձեր ի դաւաճանող որոմանն սերմանաց՝ թշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որք ուրանան ամենեւին զմարմնանալն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ, ապախտ առնելով անձանց իւրեանց զամենայն կիրս մարմնոյ բայց ի մեղաց, զոր մեր ըստ գրեցելոց եղբայրութեան ձերոյ, խոստովանիմք և հաւատամք իսկապէս զմարդանալն կատարելապէս ամենայնիւ, զկաթնաբոյծ լինելն, զսնանիլն, զչարչարանն ի վերայ խաչին, զմահն, զթաղումն զերերաւրեաց յարութիւնն՝ որպէս կամեցաւ աստուածաբար, նովին մարմնով փառաւր զհամբարձումն, զնստելն ընդ աջմէ Հաւր. յաղագս ամենայն տիեզերաց. զգալուստն նովին մարմնով և փառաւր, դատել զկենդանիս և զմեռեալս յաւիտենական թագաւորութեամբ, և նովին հաւատով և յուսով երկրպագեմք և փառաւորեմք զԱստուածութիւնն հանդերձ մարմնաւորութեամբն, և զմնարմնաւորութիւնն հանդերձ Աստուածութեամբն. և երիցս սրբաբասացութեամբ զխաչիլն խոստովանիմք:

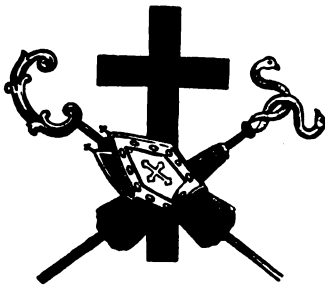
Եւ նպովեմք և մեր հանապազ զուրացողսն. և զնեստորիոս չարագտաւոն հնարաւորութեան հերձուածողութեան, և զնմանս նորին, և զԹէոդորոս, և զԻւեոդորոս, և զԵւտիբոս. և զԱրիոս, և զամենայն գիրս ապականութեան, և զԱպողինարիս, և զտումարն Լեոնի, զՊաւղոս Սամուստացի, և զՄանի, և զՄար-

գիտիմ, և զԲարձուժմա, և զՍևերիոս, և զԻբու, *) և զԱկակ. և զպիղծ ժողովն նոցա և զստանուն կանոնս նոցա, և զԹէոդորիտոս. և զանաւրեն ժողովն Բաղկեդոնի, և զԹշնամանաւղ և զանյիշելի բռնադատեալ կանոնսն ի նոցանէ՝ զորս նշովեաց և ժողով սրբաբոցն ՅԺԸ-իցն ի Նիկիա. և Ճ և Ծ-իցն ի Սոստանդինուպաւլիս և Մոցն յԵփեսոս, զոր հնազանդեալ ունին եկեղեցիք Քրիստոսի կարգաւորեալ: Այդ և զամենայն իսկ պիղծ և արհամարհելի հերձուածս հեռացեալս ի ճշմարտութենէն, ուրացաք և ուրանամք և միշտ ուրասցուք. մի՛ լինիլ հաղորդ անպտղութեան գործոց նոցա. և մի՛ լսել հրապուրող և չարաթոյն ըանից նոցա մահարերաց, որ հանապազ վառեն անձանց զհուր գեհենին, անուցանեն զորդն անվախճան, թանձրացուցանեն զխաւարն շաւշափելի: Զնոսա որոշեաց առաքեալն մանգունս անիծից, և զնոցին կորստական վարդապետութիւնն անուանեաց ամրս անջորդիս, վարեալս ի մրկէ ի կորուստ. ծառս գաւսս պողակորոյսս, նիւթս կիզման յաւիտենականի: Եւ հրամայեցաւ մեզ ճշմարիտ հաւատացեալոցս ի սրբոյ աւետարանչէն Յովհաննէ, ամենեւին չընդունել ի տունս, և ոչ ողջունել ընդհին, զի մի՛ որ ի մենջ լիցի հաղորդ չար գործոց նոցա:

Ըշմարիտ գտար զձեզ հաւատով, և հաւատարիմ ծառայս Աստուծոյ. զրեցաք ձեզ հաստատուն ունել զնոյն ամենայն բաջութեամբ, ոչ երկնել ի սպառնալեաց նոցա, համբերութեամբ ասնել, եթէ դիպսցի, զկապանս, զբանդս, որով լցան խնդութեամբ սուրբ առաքեալքն, ցուցեալ մեզ աւրինակ բարի բաջալերութեան կամաւք, և յաւժարութեամբ ընդունել զյափշտակութիւն ընչից ապականելեաց ժամանակեան կենցաղոյս. արհամարհել զամենայն նեղութիւնս եկեալս ի վերայ վասն անուանն Քրիստոսի: Եւ մեք գոհանալով յուսամք ի ձեր հաստատութիւն հոգւոյ, և հաղորդիմք կամաւք և խորհրդովք, կարեկցեալ ամենայն կարեաց ձերոց, և խնդրեմք ի տուողէն բարեաց, զի ինքնայորդոր յաւժարութիւն ձեր, յաւելուածով պահել աւր ըստ աւրէ աւգնականութեամբ և շնորհիւ փրկչին Քրիստ սի Աստուծոյ մերոյ: Հնազանդեցաք և հաւանեցաք հրամանի ձերում, և զկայութեամբ ձերով ձեռնադրեցաք զայրդ ընտրեալ ի ձեզէ զԱրդիսոյ, ի մեծապատիւ աշտիճան Բահա-

*) Եփ. զգեբա:

նայապետութեան, ամենայն եպիսկոպոսաւք աշխարհիս հանդերձ քահանայիւք և վանականաւք և ուխտիւս սրբոյ եկեղեցւոյ. կամաւք ազատաց, աշխարհականաց, և համաւրէն ժողովրդականաց. և առաքեցար առ ձեզ. Աղաւթեմք և մեր ի մեր եկեղեցւոյ, լերուք մեզ աղաւթակիցք և դուք միանձնութեամբ հաւատոյ՝ հպցել Սատուծոյ, զի աստուածատուր շնորհիւ դորա, եղիցի խաղաղութիւն աշխարհի, հաստատութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ, զաւրութիւն ուղղափառութեան. եւ ձեր հնազանդութիւն եղիցի առ դա ստոյգ, որպէս առ հրեշտակապետ Սատուծոյ, ողջամիտ պահել զվկայութիւն ձեր ի վերայ դորա, զի ռաւական եղիցի կարգաց սրբոյ եկեղեցւոյ, վարուց ուղղութեան, պաշտաման և աղաւթից պայծառութեան, և փութոյ եղբայրութեան, զի ամենայնաւք զարգարուն եղեալ ձեր թելադրութեամբ եղիցի ձեզ պարծանք՝ և մեզ ուրախութիւն նրկնաւոր. որով փառաւորեսցի հասարակաց սուրբ Երրորդութիւնն Հաւր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյն, ամէն:

ՅԱՐԿԻՍՈՑԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՍՈՐԵԱՑ ԱՌ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԹՈՒՂԹ ՈՂՋՈՒՆԻ

Հայր հոգեւոր, կարգի՛չ իմաստուն, հովիւ արթուն, անձըն լուսաւոր, նահատակ արդարութեան, զանձաւոր այր արդար հաւատոց, ընկեր առաքելոց, հաւասար վարդապետաց. որոյ է պարծանք խաչն, և նովի՛ն պարտես զպատերազմունս, հալածես զգունդս թշնամոյն, լոյս պայծառ, գոր գրեաց Աստուած յեկեղեցւոյ լուսաւորել հոգեւորութեամբ զամենայն աշխարհս, Տէր Ներսէս, ողորմութեամբն Աստուծոյ կաթուղիկոս Հայոց Մեծաց, և այլ աթոռակցաց, եպիսկոպոսակցաց, երիցանց, և սարկաւազաց, և այլ իշխանաց աշխարհիդ, և ամենայն ուխտի սրբոյ եկեղեցւոյ. յԱրդիսոյէ շնորհիւն աստուծոյ եպիսկոպոսէ ասորեաց, և սրտի սրբութեան ձերոյ, ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ողջոյն:

Նախ բան յամենայն աղաչեմ զձեզ աղաւթել ի վերայ մեր փրկիլ մեզ յայնչանէ որ ապստամպեն ի ճշմարիտ հաւատոյ: Եւ մինչ ի ձէնչ գնացաք ողորմութեամբն Աստուծոյ յամենայն աւթեանս ուր հասաք, սիրով ընկալան զմեզ. և մինչ ի մեր գաւառս հասաք աղաւթիւք ձերովք, և ցուցաք զառ ի ձէնչ գրեալ թուղթս ուղղափառաց աշխարհիս, խնդացին եկեղեցիք, ուրախացան անապատք, փախտական եղև մոլորութիւնն, և տիրեաց խնդութիւնն, պայծառացան գիր ողջունի ձերոյ որպէս զարեգակն, կորեան մոլորութիւնն որպէս ստուեր, և եռո հաստատութիւնն յյաղթութիւն. քայքայեցաւ խաբէութիւն, և զարացաւ ճշմարտութիւն յաղթողական ուժովն, կործանեաց պատելիս, ցրուեաց զթշնամիս, և կատարեցաւ ի վերայ կորուսելոցն ասացեալն ի մարգարեէն, Մերժեցան մեղաւորք ի Սիոնէ, և զողումն կալաւ զՅեթանոսս: Անթացաւ, լուր համբաւի գրե-

լոյ ձերոյ յամենայն Ասորեստանի, ոչ միայն ի հաւատացեալս, այլ և ի հերձուածողս, զի մինչ յուան թէ եպիսկոպոս ձեռնադրեցէք ուղղափառաց, և նշովեցէք զմոլար վարդապետն խաբէութեան զնեստոր պեղծ, և զԹէոդորոս, և զԻնոդորոս, և զԹեոդորիտոս, և զԺողովն Քաղկեդոնի, և զտումարն Նեոնի, և զՍեւերիոս. և զգիրս իւր ապականութեան, և զամենայն հերետիկոսս. և մինչ զայդ ամենայն լուան զեղծքն՝ անկաւ ի վերայ նոցա դժուամն և երկիւղ, զի հարան ի նշովից ձերոց որպէս ի նետից խոցեալք: Ժողովեցան առ միմեանս, որպէս զի տացեն ընդ մեզ պատերազմ, խորհեցան ընդ միմեանս վասն իմ. եթէ զդա, Հայոց կաթողիկոսի, և եպիսկոպոսացն ձեռնադրեալ է միարանութեամբ տանուտերաց, և այլ իշխանաց աշխարհին, և պատուիրեալ ընդ մեզ չհաղորդել, և արքայից արքայի հրաման է, թէ իւրաքանչիւր որ զիւր հաւատ կայցի, գուցէ յորժամ մեր ընդ դմա կռուիմք և խոռվեցուցանեմք, դա Հայոց գիտել տայ, և Հայք արքայից արքայի ցուցանեն, և մեզ չարաչար աշխատութիւն հասուցանեն, և յայդ երկիւղէ լռեցին, և ոչ աշխատեցին ինչ զմեզ: Բայց և այլ հերձուածող որ ունին զՍեւերոսի չար ուսումն, և ասեն եթէ՝ Մարմինն տեառն ապականացու էր ի խաչին, և ապականութեան հնազանդեցաւ, և յանդգնեալ նոյնպէս ասեն, եթէ Յորժամ չարչարեցաւ տեառն *) ապականութիւն ընկալաւ, և զայն ոչ լսեն զոր Պետրոսն ասէ թէ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն: Եւ արդ ասեն նորին իսկ Սեւերիանոսըն, թէ մեր ի Հայս երթամք, և զկաթողիկոսն և զեպիսկոպոսն ուսուցանեմք, և ի նոցանէ թուղթս բերեմք թէ հաւատ այդ արդար է զոր դոքայդ ունին, և մերայնպէս հաւատամք. և առ ձեզ որպէս յանգէտս կամին գալ: Բայց դուք, Հարք հոգեւորք, վառեալ հաւատով Աստուծոյ որ ընակեալ է ի ձեզ, որպէս իմաստութիւնդ ձեր աստուածային է, խաւսել ընդ նոսա բանիւ գիտութեան, զի նոցա տեսեալ եթէ ոչ ընդունին զմեզ, ամաչեսցեն ի խաբեալ իմաստից իւրեանց և մեր զաւրասցուք ի վերայ նոցա ուժով հաստատութեան հրամանաւ ձերով: Ո՞ր գիտէ թէ մինչ ի ձէնչ նեղին և ի մէնչ, ապաշաւեալ յապաշխարութիւն եկես-

*) Այսպէս յօրինակին:

ցեն և խնդրեսցեն զհաստատութիւն, և մեր թէ կամեսցի Աստուած ընդ մաւտ առ ձեզ հասանեմք յերկրպագել ձեզ տերանց և հարանց, և ի ձէնջ աւրհնիւ Գրեցաք զայդ սիրոյ ձերում: Ողջոյն տան ձեզ սուրբ եկեղեցիքս. և վանաց երիցունք, և ամենայն հաւատագեալք աշխարհիս, աղաւթել ի վերայ մեր ընտրեալը Աստուծոյ:

Զըռաֆա նոստոս յամենայնի և զծնունդն ի յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս Աստուած:

ԱՌԴԻՍՈՑԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՍՈՐԵԱՑ ՈՒՂՂԱ- ՓԱԹԱՑ, ԱՌ ՏԵՐ ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ԵՒ ԱՌ ԱԹՈՌԱԿԻՑՍ ՆՈՐԻՆ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԻ- ԺԵԱԼ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆՆԵՑ ՀԵՐՉՈՒԱԾՈՂԱՑ

Ուղղափառաց, և ճշմարիտ հաւատացելոց, ընկերաց առաքելոց, որդոց արդարոց, և բարի նահատակաց, և հովուաց ընդրելոց. Տեառն Ներսէսի Կաթողիկոսի Հայոց Մեծաց և Մերշապհոյ Ցարաւնոյ և Մամիկոնենից եպիսկոպոսի, և այլ եպիսկոպոսաց աշխարհիդ, վանից երիցանց, բահանայից և ամենայն ուխտից սրբոյ եկեղեցւոյ հանդերձ իշխանաւք և ամենայն ժողովրդականաւք. Արդիսոյ ողորմութեամբն Աստուծոյ եպիսկոպոս Ասորեաց ուղղափառաց, որդի և սնունդ սրբութեան ձերոյ. Յիսուսիւ Աստուծով, լուսով կենդանութեամբ և անապական փրկութեամբ, ողջոյն:

Պարտ է մեղ յիշել պոթմ գսրրոյ Պաւղոսի առաքելոյ զրանն որ ասէ. թէ Ով է մեր յոյս կամ խնդութիւն, կամ պսակ պարծանաց եթէ ոչ դուք առաջի Աստուծոյ. Եւ զի՛նչ փառաբանութիւն կարեմք մատուցանել աստուծոյ վասն փութոյ որ ի ձեզ յաղագս ճշմարտութեանն. դուք ձեզն գիտէք, զի գրեցեալք որ ի մէնջ առ ձեզ, և որ ի ձէնջ առ մեզ, ոչ միայն վասն հաստատութեան ճշմարիտ հաւատոյ, այլ և վասն նշովելոյ զմոլորեցուցիչ հերձուածողսն զամենեւեան, մանաւանդ զպեղծն Նեստոր, և զժողովն Քաղկեդոնի, և զՍեբրիոս զուսուցիչն ապականութեան, որք յիրաւի իսկ նշովին, զի նորա են պղտորիչք եկեղեցւոյ աստուծոյ. յայժմու ժամանակիս յամենայն տեղիս. Եւ վայելէր իսկ ձեզ, իմ աստուածասէրք, զի ատեցէք և հալածեցէք, և նշովեցէք զմբռնեալսն ի չար մտածութեանն Նեստորի նշովելոյ, զի մի ապականեցնն պեղծ ուսմամբ իւրեանց զհաւատդ շնորհեալ ձեզ ի Քրիստոսէ Աստուծոյ, որք անուանեցան

Քակ ի սրբոց առաքելոց եղբարք սուտք, և մշակք անաւրէնու-
թեան, թշնամիք խաչին, և վախճանն նոցա կորուստ. ասաց զնո-
սա և սուրբ մարգարէն՝ արծաթ պեղծ զի անարգեաց զնոսա
տէր: Եւ երանելի ևս էք, ով ճմարիտք, եթէ զգուշանայցէք
հաւտի Աստուծոյ զորս փրկեաց պատուական արեամբն իւրով-
զի յաւուր գալստեան նորին ընդունիցիք ի նմանէ զարդարու-
թեան պսակն. զի դուք էք լոյս աշխարհի և աղ երկրի, և որ-
պէս ոչ կարեն հոգմք և մրիկք թաւարեցուցանել զարեգակն,
և ոչ մոլորութիւն հերձուածողաց կարող է խափանել զճմար-
տութիւն: Տեսէք, Հարք հոգևորք, մի գուցէ հաւատս մեր որ է
մարգարիտ, որում ոչ գոն գինք, ապականիցի ի մոլորեցուցեաց,
և խռովեցուցանիցէք զսուրբ Հոգին, որով մկրտեցաքն յաւուրն
փրկութեան, զի գրեալ է, թէ Յաւուրս յետինս, բակեսցին ու-
մանք ի հաւատոց, և հայեսցին յայսս մոլորութեան, և ի վար-
դապետութիւնս դիւաց: Բայց մեր ուղղափառքս՝ հսկեսցուք հա-
ւատով խորհրդով, րանիւ և գործով, սիրեսցուք զհաւատ, զգեղն
կենդանութեան, ըստ գրեցելումն, թէ Արդարն ի հաւատոց
կեցցէ, և եթէ որ երկմտեսցէ, ոչ հաճեսցի ընդ նա անձն իմ:
Բայց մեր ոչ առաք զհոգին երկմտութեան, այլ առաք զհոգին
հաւատոյ, սիրոյ, և ճմարտութեան, և ուսաք թէ որ հաւատայ
յՈրդին Աստուծոյ, ունի կենդանութիւն յաւիտենական. և որ
ոչ հաւատայ յՈրդին Աստուծոյ, ոչ գոյ նորա կենդանութիւն
յաւիտենից: Զի Յէրն ասէ, Ես և Հայրն իմ մի եմք, և Որ ե-
տես զիս, ետես զՀայր իմ: և դարձեալ թէ Ելի ի Հաւրէ և
եկի յաշխարհ, և ելանեմ յաշխարհէ, և երթամ առ Հայր. և
առաքեմ առ ձեզ զհոգին ճմարտութեան, նա ուսուցէ ձեզ
զամենայն:

Արդ որպէս աւանդեցաւ ի սրբոյ Հոգւոյն ճմարիտ հա-
ւատ սրբոց հարանցն և աւանդեցին մեզ, նշնպէս և խոստովա-
նիմք. Հաւատամք ի Հայր և յՈրդի և ի սուրբ Հոգին, ի Հայր,
որոյ հայրութիւնն անհասանելի է. և յՈրդի, որոյ ծնելութիւնն՝
անբննելի է, և ի սուրբ Հոգին, որ ի Հաւրէ ելանէ, և ընդ
Հաւր և ընդ Որդւոյ երկրպագի և փառաւորի. և ի մի Երրորդ-
ութիւն երկրպագեալ, և զուգեալ յեութեան: Ես հաւատամ
թէ ի մի դէմ իցէ Երրորդութեանն, այսինքն Որդի ճմարիտ
ի հաւրէ ճմարտէ, բարձրեալ որպէս զՀայր, փառաւորեալ որ-
պէս զծնաւդ, զաւրութիւն և իմաստութիւն Հաւր, բազուկ և

կարողութիւն, ճառագայթ և ծնունդ եութեան, և զուգեալ զաւրութեամբ, և կարողութեամբ և գործակցութեամբ, ընդ Հաւր և ընդ սրբոյ Հոգւոյն: Որդի մշտնջենաւորութեամբ ի բնութեանէ Հաւր, իշեալ յերկնէ աւետաւորութեամբ Գարրիէլի Տրեշտակապետի բնակեցաւ յարգանդին Մարիամայ սրբոյ կուսին առտուածածնի, վասն փրկութեան ամենայն մարդկան. և ոչ հետեցեալ ի Հաւրէ, և որպէս Աստուած որումամենայն ինչ դիւրին է, արար իւր ճանապարհ զալստեան և յայտնութեան ստուգապէս, որով մատոյց զինքն առ մեզ սիրովն անպատմելի, և առ ի կուսէն մարմին անապական և շունչ անփոփոխելի, զի անամուսնութեամբ մարմնացաւ, և զմարմին մեր արար մարմին իւր, և զշունչ մեր՝ շունչ դիմի իւրոյ: Բնակեցաւ յարգանդին իննամենայ, որ նկարէ զսաղմն յարգանդի, ծնաւ որպէս զմարդ, և ոչ ելոյժ զկուսութիւն ծնաւդին: Այն՝ որոյ ոչ գոյ սկիզբն ծնելութեանն ի Հաւրէ, պատեցաւ ի խանձարուրս, որ շրջապատեալն է ճառագայթիւք, և սնաւ հասակաւ, որպէս տղայ, որոց ոչ չափի բարձրութիւն մեծութեանն. մկրտեցաւ ի Յորդանան գետ ի Յովննէ, որ և զանդունդս չափեաց ափով իւրով, զկայեաց Հայր ի յերկնից թէ Դա է Որդի իմ սիրելի, ի դահաճեցայ. և յայտնեցաւ մեզ Երրորդութիւն ի մկրտութեանն Միածնին. Հայր ձայնիւ, Որդի յայտնութեամբ, և սուրբ Հոգի իջանելով. և մկրտութեամբ իւրով սրբով եղ հոռո՞) և հոգի ի ջուր, զի մեր սրբեցուր մկրտութեամբն և եղիցուր հոգեւորք: Եւ ել յանապատ փորձիլ ի բանսարկուէն որ զարհուրեցուցանէն զարարածս, ցուցակութեամբ ճշմարտութեանն, և պահեաց, և բաղեցաւ յաղեցուցիչն ամենայն մարմնոյ. ծարաւեցաւ, և ծարաւմարն իւրով անցոյց զծարաւ մեր. ննջեաց որ անբունէր, վաստակեցաւ և նստաւ ի վերայ ջրհորին որ հզարն է, և կամաւը պատրաստեաց զանձն յերուսաղէմառ սպանողսն զմարգարէսն: Եւ եմուտ ի դատաստան, դատաւորն կենդանեաց և մեռելոց, և հայհոյեցաւ յամպարշտաց արարիչն ամենայնի, հարցաւ ի Պեղատոսէ՝ որ սերովբէք և բերովբէք երկեղիւ աւրհնեն զեութիւնն նորա, կոփեցաւ եղեգամբ ի պղծոց՝ լոյսն արդարութեան, տանջեցաւ հեծանաւը՝ հուրն ծախող, ընկալաւ թուր ի պղծոց՝ որ փչեացն շունչ յերեսս Ադամայ, երարձ զեւէ իւր և ել ի

*) Այսպէս յօրինակին:

Գողգոթայ, որ ունի զաշխարհ ակնարկութեամբ հրամանի իւրոյ. պրկեցաւ ի վերայ փայտին՝ որ ձգեաց զերկին, հայեցաւ յերկիր՝ և դողաց, ակնարկեաց երկնի և խաւարեցաւ, արեգակըն փաթոյց զճառագայթ իւր, զի մի տեսցէ զՏէրն իւր կախեալ զփայտէ. աղաղակեաց թագաւորն կենդանեաց ի վերայ փայտին՝ և դողացին հիմունք երկրի, աղաղակեցին և վէմք թէ ո՞վ է. բարոյեցին և բնութիւնք թէ ո՞յր որդի է. համարձ զձայն իւր ի վերայ Գողգոթայի, և խրամատեաց զգոթոս մուռնոց, սասանեցան տարերբ ի լուծանել՝ եթէ չէր կալեալ զաւրութեան խաչեցելոյն, և ճշմարիտ չարչարանաւք՝ խափանեաց զչարչարանս մեր. և մահուամբն կենդանացուցաւ՝ սպան զմահ մեր, էջ ի գողգոթայէ զաւրութեամբ ի դոթոս, և զարհուրեալ դողացին ի նմանէ. անկաւ մահ յաթոռոյ իւրմէ, և կործանեցաւ ապականութիւն ի պատուոյ իւրմէ, և կամեցաւ անմահն լուծանել զիշխանութիւն մահու չարչարանաւքն իւրով. յԵրրորդ աւուր յարեաւ ըստ գրոց. և բացան դրունք գերեզմանին ընդդէմ դրանց երկնից, և իջին զաւրք հրեշտակաց պատուել զՏեառնորդին իւրեանց զկենդանի, որ էջ և եհան զզաւրութիւն մարդկան յաշխարհէն մահու, զի ոչ ի չարչարանացն արատաւորեցաւ. և ոչ ի մահուանէն ըմբռնեցաւ, զի զոր կամեցաւն արար, և զոր էրն ոչ կորոյս, և մինչ վայելչանայր իշխանութեամբ իւրով, արար փրկութիւն ամենեցուն. և մինչ եղև մարդ, և չարչարեցաւ և մեռաւ վասն մեր. ի բնութենէ մեծութեան իւրոյ ոչ փոփոխեցաւ, ել յերկինս նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, և թագաւորութեան նորա ոչ գոյ վախճան:

Յաղագս այսր հաւատացեալ եկեղեցի, աղաղակէ ասելով, Ինչ մի լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ ամենայնի. որով փառք և պատիւ, և երկրպագութիւն յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Ջանարժան Ժառայոս Աստուծոյ, զԹաւմատ յիշեցէ՛ ի Քրիստոս:

ՆՈՐԻՆ ԱՐԳԻՍՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ. ՅԱՂԱԳՍ Ա- ՆԻԺԵԱԼ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆԸՑ ԵՒ ԱՄԵՆԸՑՆ ՀԵՐ- ՉՈՒՆԺՈՂԱՑ

Քանչի պոսպէս հաւատամ առ ջնորդութեամբ Միած-
նին որ վան մեր մարդացաւ, խոստովանիմ որպէս ուսուցին
գիրք սուրբք, և վարդապետեցին ճշմարիտքն հարբ. ՅԺԸ. քն
որ ի նիկիայ. և ՃԴ. քն որ ի Կոստանդինուպաւլիս, և Մ. քն
որ յԵփեսոս, որ հաճեցան և հաստատեցին զհաւատ և զսահմանս
անշարժելի զր բզին. ՅԺԸ. հարքն, որ ժողովեցան ի սրբոյ
Հոգւոյն և յիւրեանց ժամանակի հալածեցին զմոլորեցուցիչս
որպէս զայլս ապականիչս ի հատէ Բրիստոսի, և զի նահատա-
կեցան հաւատով, և նշովեցին զամենայն հերձուածողս. Ահա զը-
րեալ են անուանք նոցա ի գիրս կենդանութեան, և մեք որդիք
և ժառանգք հաւատոյ նոցա, քանչի նախանձաւորք նոցա եմք.
և զաւրանամք հաւատովք, նշովեմք զհերձուածողս զառաջինս և
զմիջինս և զվերջինս որպէս զն սա:

Նշովեմք զԱրիոս որ հայհոյեաց և ասաց, թէ Որդի ոչ է
ի բնութենէ Հաւր:

Նշովեմք զՊակեդոնիս, որ ասաց թէ Հոգին սուրբ նուազ
է քան զՀայր և զՈրդի:

Նշովեմք զՊաւլոս Սամուստացի, զի ասաց թէ Յիսուս
մարդ էր և իմաստութեամբ զաւրանայր և ուսանէր, և իմաս-
տութիւնն մեծ էր քան զՅիսուս:

Նշովեմք զՄանի, և զՄարկիոն, և զԲարդեճան և զԵւտի-
րոս. որ ասացին թէ որպէս նմանութեամբ և ստուերիւ և կար-
ծեաւք երևեցաւ յաշխարհի Որդին Աստուծոյ, և ոչ ստուգա-
պէս առ մարմին և հոգի և շունչ ի սուրբ կուսէն աստուա-
ծածնէ:

Նպովեմբ և Վապաւղինար որ ասաց թէ մարմին եառ ի Կուսէն, և հոգի և շունչ և միտս ոչ առ:

Առաւել նպովեմբ զպեղծն Նեստոր որ հայհոյեաց և ասաց եթէ Մարիամ ոչ ծնաւ զԱստուած, բայց զմարդ արարած, որպէս զմի որ ի մարգարէիցն. և այսու մեծ էր բան զմարգարէսն, զի տաճար եղև բանին աստուծոյ:

Նպովեմբ և զԹէոդորոս, և զԴիոդորոս, և զԹէոդորիտոս, և զԻբա, և զԱկակ, և զԲարծուայ հնծիհնայ և զպեղծ կանոնս նոցա, և որբ միանգամ հնազանդեցան, և կամ հնազանդին չար ժողովոյն Նեստորի, որ ամպարչտութեամբ իւրով ասաց, եթէ ի ձեռն շնորհի արժանաւորեցաւ Քրիստոս լինել տաճար բանին Աստուծոյ. և նոյն այս մարդ Քրիստոս ի զաւակէ Դաւթի, չարչարեցաւ և մեռաւ վասն մեր և մահուամբ իւրով արար փրկութիւն ամենեցուն, և յաղագս այսր պատուեցաւ լինել Որդի Աստուծոյ, և հայհոյեն և ասեն, եթէ այլ որդի է որ ի Հաւրէ, և այլ այն որի Մարիամայ, և մինչ խելագարեցան՝ արհամարհեցին զչայր երկու որդւովք, միովն բնութեամբ. և միւսովն եկամտիւ, և այսու մուծին չորրորդութիւն ի խոստովանութիւն իւրեանց, և մոռացան զսուրբ երրորդութիւնն որ յերկնայնոց և յերկրայնոց Երրորդութիւն փառաբանի:

Եւ ըստ նոցա բանիցն անաւրէնութիւն հաստատի. եթէ նոր աստուած երկրպագիցի որոյ սկիզբն ի Մարիամայ և այսոր, եթէ այդպէս իցէ, ամենայն ազգք և տոհմք կորեան. եթէ մօրդոյ խաչի երկրպագանեն և զմարմին և զարիւն մարդոյ ճաշակեն:

Նպովեմբ զԺողովն Քաղկեդոնի և զտումարն Լեոնի զի ասացին երկուս բնութիւնս և երկուս դէմն բրիստոսի յետ միաւորութեանն:

Նպովեմբ և զսեբրոս և զգիրս նոցա ապականիչս որ արար բաժանումն աստուածութեանն ի մարմնաւորութենէն, և ասաց եթէ ապականացու էր մարմինն աստուծոյ որպէս ամենայն մարդկան, ի կուսէն մինչև ցարութիւնն, և անփառաւոր և անկատար. բայց ի յարութեանն փառաւորեցաւ և կատարեցաւ, և ոչ լուաւ զբանն Պետրոսի որ ասէ, եթէ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն:

ՆՈՐԻՆ ԸՐԴԻՍՐՈՅԻ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՅԵՂԱԴԵ ՆՋՈՎԵԼՈՅ ԶԸՄԵՆԱՅՆ ՀԵՐՉՈՒՆԾՈՂԱՍ, ՈՐՔ ԷԻՆ ՀԱԿԱՌԱԿ ՈՒՂՂԱՓԵՆՈՒՑ

Որ ոչ հաւատոյ եթէ ընութեամբ եութեանն ճանաչի միութիւն Երրորդութիւն՝ միութիւն եութեանէ, և երրորդութիւն դիմաց. և անս կիցն է միութիւն եութեանն և երրորդութեանն դիմաց, եղիցի նշովեալ:

Որ ոչ խոստովանեսցի զՅիսուս Աստուած որ համբերեաց խաչի, զխաչն կամաւորութեամբ վասն մեր, մի ի դիմաց Երրորդութեանն և ի ընութենէ Աստուծոյ Հաւր. այլ փոխանակ պղծորիկ ասէ, եթէ մարդ է ընութեամբ, և պր է արարած, և Աստուած է շնորհաւոր, և որդի է ընդրութեամբ և ապակաշացու մարմնով, և չարչարելի և մահկանացու ընութեամբ մարդկայնով, եղիցի նշովեալ:

Որ ասէ եթէ յերկնից, և կամ յայլմէ ընութենէ եառաստուած մարմին և արիւն, և ոչ առաւել խոստովանի եթէ ի Մարիամայ ի սրբոյ կուսէն որ ի մեր ընութենէս եառ Տէրն մարմին և շունչ, և չարչարեցաւ և մեռաւ վասն մեր որպէս և կամեցաւ, եղիցի նշովեալ:

Որ համարձակին ասել զմարմինն աստուծոյ ապականացու ի միաւորութեանն, և ասէ բաժանումն աստուծոյ և մարմնոյն և ոչ առաւել խոստովանի մի Աստուած անապական, և մի ընութիւն անմահ և մի դէմ երկրպագեալ, զի է Աստուած և մարմին մի ընութիւն և մի դէմ աներկբայանալի, եղիցի նշովեալ:

Որ ասէ զկնի միաւորութեանն անբաժանելոյ, երկուս ընութիւնս ի Քրիստոս, և կամ երկուս դէմս, և երկուս կերպարանս, և պղծու մուծանէ չորրորդութիւն յերրորդութիւնն, եղիցի նշովեալ:

Որ ասէ զմահն Տեառն կենդանացուցիչ և զչարչարանն փրկարար՝ ապականացու՝ և ոչ առաւել խոստովանի, եթէ չար-

չարանաւքն անչարչարելի, և մահուամբն անմահ՝ որպէս Աստուած, որում ամենայն ինչ դիւրին է, եղիցի նշովեան:

Որ ասէ զմարմինն ճշմարտի Աստուծոյ և Տեսոն Յիսուսի Քրիստոսի, եթէ ի միաւորութենէն մինչև ցյարութիւնն ապականացու էր և անփառաւոր և անկատար, ըստ ի յարութեանն փառաւորեցաւ և կատարեցաւ, և ոչ առաւել խոստովանի, եթէ որպէս զկնի յարութեանն, նոյնպէս և յառաջ քան զյարութիւնն կենդանի և կենդանացուցիչ, փառաւոր և կատարեալ և անապական, եղիցի նշովեալ:

Զայս ամենայն զոր զրեցար և նշովեցար զպեղծ Հերձուածոզս, զի ուսար ի մարգարէից, առաւել ի Պաւլոս երանելոյ. և թէ Զատելիս. քո Տէր ատեցի, և ի վերայ թշնամեաց քոց մաշեցայ, ատելութիւն կատարեալ ատեցի զնոսա, և եղև ինձ ի թշնամիս. և իմաստնացար յառարելոյն որ ասէ եթէ Փախիր ի պեղծ և ի նորածայն ընդից և ի հակառակութենէ և ի մոլորեցուցիչ գիտութենէ, և ճշմարիտ վարդապետքն, որ պատուիրեցին մեզ, Գրիգորիոս և Բարսեղիոս, և Ամանասիոս և Վիլրիզզոս և ամենայն ուղղափառ վարդապետք, որ նահատակեցան վարդապետութեամբ սրբոյ եկեղեցւոյ, և ուսուցին յայտնապէս ամենեցուն. եթէ որ ոչ հաւատայ թէ աստուած ծնաւ ի Մարիամայ ի սրբոյ կուսէ, չարչարեցաւ խաչեցաւ և մեռաւ վասն մեր, յարեաւ յերրորդ աւուր, համբարձաւ յերկինս, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, և գալոց է դատել զկենդանիս և զմեռեալս անվախճան թագաւորութեամբ. եղիցի նշովեալ:

Եւ յաղագս այդր փառաբանեմք. Սուրբ Աստուած, Սուրբ և Հղաւոր, Սուրբ և Անմահ, որ խաչեցար վասն մեր ողորմեա մեզ. և առաւել քան զայս հաւատ ոչ ընդունիմք, քանդի ասէ առաքեալ, եթէ մեր կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեացէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցարն ձեզ, նշովեալ եղիցի:

ԶԼուսա և զԺառանգն ի՛նչ յիշեցէ՛ք ի Քրիստոս:

ՏԵՆՈՒՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԵԹՈՒՂԻԿՈՍԻ. ԹՈՒՂԹ ՄԵՂԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈ ԵՊԻՍԿՈ- ՊՈՍՈՒՆՍՆ

Սրբասիրաց և քրիստոսասիրաց աթոռակցաց մերոց. Գրիգորի Արծրունեաց եպիսկոպոսի, Սահակայ Ռշտունեաց եպիսկոպոսի, Սողովմնի Մոկաց եպիսկոպոսի, Ստեփաննոսի Անձնեաց եպիսկոպոսի, Հոռոմանոսի Ակիոյ եպիսկոպոսի, Քրիստափորի Պալունեաց եպիսկոպոսի, Միքայէլի Զարեհաւանից եպիսկոպոսի, Աստուածատրոյ Բժննունեաց եպիսկոպոսի, Թադէոսի Մեհնունեաց եպիսկոպոսի. ի Ներսիսէ Հայոց կաթողիկոսէ, ի Մերչապէշ Ծարաւնոյ և Մամիկոնեաց եպիսկոպոսէ. ի Գրիգորէ Մարդաբետական եպիսկոպոսէ, ի Պարգեայ Հարրայ եպիսկոպոսէ. ի Տիրկանէ Բագրեանդայ եպիսկոպոսէ. ի Գրիգորոյ Բասենոյ եպիսկոպոսէ. ի Պետրոսէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ. ի Մաշգոցէ Խոռոսոունեաց եպիսկոպոսէ. ի Խոսրովայ Ամասունեաց եպիսկոպոսէ, հոգեոր սիրով ողջոյն:

Վասն անիծեալ խուժկայ նեստորականաց՝ որ եկեալ բնակեցան յաշխարհիս մերում պատճառաւ վաճառաշուքեան, և այժմ չարահայտ պղծալից անիծաբեր արուեստիւ իւրեանց ցողիս մեր ազգեցին, մինչև իւրեանց պղծութեան հաւատոյ առաջնորդ չեպիսկոպոս ածեալ, և մեզ լուսաւոր և ուղղափառ հաստատուն հաւատոյս խնդնդակն կացուցանել, յառաջագոյն վասն նորին իրաց, մեք և աշխարհիս մերոյ տանուտեարբ, և ազատք միարանութեամբ ի ձեռն գրոյ հրաման արարաք վասն ձեր, փութապէս ի Դուին ի սուրբ եկեղեցիս ժողովելոյ. և աստ միաբանութեամբ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ առնել խորհուրդ. և հնար լինել բառնալ զայսպիսի անհնարին աղէտս, և զհանապազորդ հեծութիւն հոգեոց մերոց, եւ ձեր ոչ ունելով զնախանձ վասն Աստուծոյ, հեղգացեալ սպուժեցէք, և ի ձեր առ-

Նեւոյ՝ ռազում գործ սրբոյ եկեղեցւոյ մնաց. բանդի գործ Աստուծոյ է, և հանդէս հոգեւորական, ձեր զմարմնոց հեշտութիւն կարեւոր համարելով. որոց յոյժ մեղադիր եմք:

Արդ վասն նորին վայս դիր միաբանութեամբ առ ձեզ հրամայեցաք առնել, և զձեզ տեարս, ստիպեմք փութով հասանել, ոչ վասն մարմնաւոր պիտոյից. այլ նախանձախնդիր լինելոյ գործոյ Աստուծոյ և հոգւոյ փրկութեան ի սահմանեալ ժամագրութիւնս, ամենայն հաստատութեամբ առանց յապաղանաց ի սրբոյ Գրիգորի ժողովն. միաբանութեամբ ի սուրբ եկեղեցիս ժողովել. Ապա լծէ որ առանց պատճառի հիւանդութեան, այլ սրաւսանաւք կենցաղոյս հեղգացեալ գտցի. և ի սահմանեալ ժամդ ոչ եկեսցէ, այնպիսին ի միաբանութենէ եպիսկոպոսութեան որոշեալ լիցի. Իսկ որ կամաւոր յաւժարութեամբ ի ժողով միաբանութեան ուղղսփառ հաւատոյս ի սուրբ եկեղեցիս փութասցի, նա հատուցումն բարի ի սուրբ Երրորդութենէն ընկալցի, և ի մէջ և յաթոռակոյաց մերոց աւրհնեսցի. Եւ դուք տեարք, որպէս լծուի կամաւորութեամբ, ի ձեռն գրոյ պատասխանի արարէք: Ողջ լերուք յուսովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

**ՈՒՒՏ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ ԱԶԽԱՐՀԻՍ Ի
ՁԵՌՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԵՒ
ՄԵՐՉԼՊՀՈՑ ՄԱՍԻԿՈՆԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ԵՒ
ՊԵՏՐՈՍԻ ՍԻՆԵՍՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ԵՒ ԱՅՂՈՑ
ԿԹՈՒՆԿՑԱՑ, ԵՒ ՏԱՆՈՒՏԵՐԱՆՑ: ԵՒ ԱԶՏԱՑ:
ԵՒ ՀԱՄԱԻՐԷՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱԿԱՆԱՑ:**

Վասն զի եհաս մեզ վտանգ հոգևոր դիպուածի, որ
եղև հանապազորդեան հիւանդութիւն. եկար ի խորհուրդ միա-
բանական, զի բարձցուք զհառաչողին հեծութիւն ցաւոյս պո-
սորիկ հոգւոց մերոց և զխիղճ ի խորհրդոց փախչել ի մեղաց
աւտարոտեաց, որում լինել երբէք չէր ակնկալութիւն: Եւ վա-
սըն զի եղև, վասն այնորիկ հարկեցաք առնել զմիարանութիւնս
զայս համաշխարհական, մեր ամենայն Հայր, ի բսան և չորրորդ
ամի Խոսրովու արքայից արքայի, ի սուրբ ի բառասներորդան, ի
կիւրակէի իւղղոգմենին, վասն չար աղանդին խուժկաց նեստո-
րականաց, զորս նշովեաց սուրբ Հոգին ի ձեռն սրբոց ուղղա-
փառ և պիսկոպոսաց ՅԺԸ. իցն ժողովելոց ի Նիկիայ, և ԴՄ. իցն
ի Կոստանդիանուպոլիս, և Մ. ոցն յԵփեսոս, որոց անիծեալ
զնեստոր խղկնին ի բաց ընկեցին, արարեալ զնա հալածական
յաւտար աշխարհ ի կողմանս Մծրնացւոց, զորս երթեալ խմո-
րեաց, չարագիւտ արուեստիւ իւրով զոգիս նոցա, արարեալ զնո-
սա փշարերս և խաւարարնակս, յոր ըմբռնեցան և կողմանքն
Խուժաստանի, յորոց ոմանք հասեալ յառաջագոյն յաշխարհ մեր,
վաճառաշաղթեամբ կեցին ընդ հարսն մեր և ընդ մեզ, միա-
բանութեամբ ի մեր եկեղեցւոյ խոստովանելով զինքեանս միա-
հաւատ ընդ մեզ, Եւ ի տասն և յեթներորդ ամի Խոսրովու
արքայից արքայի, ի մարզպանութեանն Նիհորականայ, արա-
րին իմն շինած յանուն Մանածրհի Ռաբկի որ հաւատացեալ ի

Քրիստոս և մկրտեալ անուանեցաւ Գրիգոր, և սպանաւ վասն նորին հաւատոյ, և ապա անուանեցին զնա տեղի ժողովոյ պըղծութեան իւրեանց, Ածին և վարդապետս առաջնորդ կորստեան ինքեանց, որք եկեալ ձեռնարկեցին՝ զապականութիւն իւրեանց բերելով ի սուրբ և ի ճշմարիտ հաւատ մեր, և պատրեցին ի ժողովրդականաց տգիտաց զարս և զվանայս, հաղորդել հաւատոյ յաղտեղութեան աղաւթից նոցա, տանել հաց ընծայի ի տեղի անաւրէնութեան նոցա. ընդունել ի ձեռաց նոցա հաղորդութիւն՝ իբրեւ յուրտէ նուիրաց պաւղիկենաց, յանդգնեցան տալ զիւրեանց ջնջագիր կնիք անկնիք մանկանց ժողովրդեան մերոյ՝ առ ի մեռանել նոցա առանց մկրտութեան զմահն յաւիտենական, և զգողս և զպոռնիկս և զպղլ փաստակարս զոր մեր արտաքոյ եկեղեցւոյ և աւրհնութեան առնեալ և համարեալ արժանի սրբոյ հաղորդութեանն, երթային առ նոսա և նորա ընդունէին յիւրեանց ի պիղծ և յանաւրէն աւրհնութիւնն և հաղորդութիւն ժողովարանին՝ հակառակ մեզ, Զայս աղէտ հոգեւոր տեսանելով ի նոցանէն, հասաք՝ թէպէտ և անազան, ի վերայ պատճառող ստութեան նոցա, զի կեղծաւորութեամբ ունելով զանուն քրիստոնէութեան և ուրանան զճշմարտութիւնն, Իսկ մեր ոչ կարացեալ համբերել այսպիսի չար գործոց նոցա, համաւրէն ամենեքեան արարաք զգիրս զայս ուրտի և հաստատութեան ամենեցուն կամաց յաւժարութեամբ, առաջի աեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, Քանզեալ աւերեցաք զտեղի ապաւինի անաւրէնութեան նոցա՝ և բարձաք ի մէջ զիշերայինն զայն խաւար:

Եռ Ներսէս Հայոց կաթողիկոս, Եւ Մերշապուհ Տարաւնու և Մաթիկոնեից եպիսկոպոս. Գրիգոր սեպհական զնդին եպիսկոպոս, Պարգե Հարբայ եպիսկոպոս, Տիրակ Բագրեանդեայ եպիսկոպոս, Գրիգոր Բասենոյ եպիսկոպոս, Ներսէս Մարդաղոյ եպիսկոպոս, Վաղոտ Արշամունեաց եպիսկոպոս, Պետրոս Միւնեաց եպիսկոպոս, Գրիգոր Արծրունեաց եպիսկոպոս, Մարկոս Բագրեանդեայ եպիսկոպոս, Մաշդոց Խոռխոռունեաց եպիսկոպոս, Յոհան Ապահունեաց եպիսկոպոս, Արդիսոյ Ասորեաց ուղղափառաց եպիսկոպոս, Յովնան Վանանդայ եպիսկոպոս, Հաւուկ Արշարունեաց եպիսկոպոս, Քրիստոփոր Պալունեաց եպիսկոպոս, Յոյս Գողթան եպիսկոպոս, Թադէոս Մեհնունեաց եպիսկոպոս՝ և ամենայն եպիսկոպոսունք Հայոց աշխարհիս Եւ

իշխանք. Համալսարանի Գուգլաթոման ի տանէ Մամիկոնից: Գարջոյր Հայոց մաղխաղ: Սամէղ յԱրդտաւաղդան սպարապետ: Գրիգոր ի Հմայական: Սահակ ի Վարդանան: Աստուածատուր Վանանդայ տէր: Գատոյ ի Գարջուղեան: Գրիգոր և Վարդան ի Վասակոյ: Զաւարակ ի Գղաւոնան: Վարաղ՝ Յոհան ի Յոհանան: Վարդան ի Մուշեղեան: Համալսար. Սահակ ի Հմայական: Գնեալ Գնունի: Վարաղ Գարեղեան: Գրիգոր Արեղեան: Մերշսպուհ ի Շինական: Համալսար Զինականեան: Աստուածատուր Հաւնունի: Արշոտ ի Վարապիրոցեան: Մուշեղ ի Հմայեկեան: Վրիւ յԱրտաշրան: Աստուածատուր Արշաւրեան: Սամուելո՞ ի Մամական: Վարդ ի Հմայական: Ներսէս ի Սամսոնեան: Վարդան Վահեղունի: Հմայեակ Վարաժնունի: Մանուել Սպանդուկ: Վարդ և Արտաւաղդ ի Մամական: Համալսար ի Սահական: Սահակ ի Մանուելեան: Վարդան ի Մուշեղեան: Եւ ոչ որ արտաբոյ մնաց յաշխարհականաց ի յայս ի կամաւոր զործոյ, ի քահանայից, ի վանականաց, ի ժողովրդականաց, ի բարևոցմից, և յամենայն շինականաց: Եւ բարձաք ի միոյ զնոցա կրճիմն չար: ի լոյս խաղաղական ոգոյ և մարմնոյ:

Եւ սահմանեցաք ըստ հրամանի սուրբ առաքելոյն, և երանելի ուղղափառ վարդապետաց, ամենեւինք մի՛ վիճել ընդ նոսա հակառակաբանութեամբ, այլ՝ հեռանալ ի նոյններն՝ արդարեւ որպէս ի թշնամաց Քրիստոսի Աստուծոյ: և մեզ կալ ի նմին ուխտի հաստատուն որպէս արարաք և զործեցաք հանդերձ Աստուծով: յաջաքս սքրոյ հաւատոյ խոստովանութեան: Ապա թէ իցէ որ որ սայլմաբիցէ ի մէնջ կամ ի գաւակէ և կամ ի գաւակաց զաւակէ մերմէ մինչև յաւիտեան, և կամիցի թիւրեւ և դառնալ յուխտէ հասարակաց. և խորհիցի առնել ինչ ընդդիմութիւն կամակոր մտաւր. բանիւ և կամզործով, հաւանել երբեք՝ միւսանգամ չինութիւն բանգման աւերեցելոյն միաբանեալ նեստորիանոսաց: և հեռանալ ի մէնջ այսու մասամբ՝ և առեալ զանձն յետս կալով ի մեծ խորհրդոյ բրիստունէութեան: Նշովեսցի հոգւով. նշովեսցի մարմնով. և ամենայն կենցաղիւ իւրով ի սուրբ երրորդութենէն. և որոշեալ լիցի հալածանաւր. և արտաքս ընկեցեալ լիցի յամենայն ուղղափառաց. ի ժամանակի զիպեցելոյ նովին անիծիւք, եթէ ի կաթուղիկոսաց որ իցէ, եթէ յեպիսկոպոսաց, եթէ ի քահանայից՝ եթէ յիշխա-

նայ՝ եթէ յայդ՝ ժողովրդականաց, եւ արարաք զայս Հաստա-
տութիւն պատուիրանի. մեզ և որդւոց՝ և որդւոց որդւոց մե-
րոց, մինչև ի կատարումն ժամանակաց, և կնքեցաք առաջին
սրտիւք մերովք յուսովն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ և ապա
մատանեալք մերովք:

ՈՐՈՇՈՒՄՆ ԴԵՍՏՈՐԵԿԱՆԸՑՆ Ի ՍՐԲՈՑ ԵԿԵ- ՂԵՑԻՈՑ

Ուղղափառաց և ճշմարիտ հաւատացելոց աթոռակցաց մերոց, Գրիգորի Մարգարետական եպիսկոպոսի. Գրիգորի Արծրունեաց եպիսկոպոսի, ի ներսէսէ Հայոց կաթողիկոսէ, ի Մերշապհոյ Ցարա՛ւնւոյ և Մամիկոնենից եպիսկոպոսէ, ի Պետրոսէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, հոգեւոր սիրով ողջոյն:

Գիտութիւն լիցի սրբութեանդ ձերում յաղագս հոգեւոր վտանգիս որ և հաս մեզ յանիծեալ նեստորականաց, քսան և հինգերորդ *) Խոսրովու արքայից արքայի, մեր և այլ եպիսկոպոսունք և իշխանք և ապառք Հայոց, ամենեքին համաւրէն ժողովեալ ի սուրբ եկեղեցիս, զանիծեալ նեստորիանոսս որոշեալ ի սրբոյ եկեղեցւոյ և յամենայն ուղղափառ կարգաց մերոց խզեալ ի բաց ընկեցաք. և միաբանութեամբ ամենեքեան հրաման արարաք ճշմարիտ հաւատացելոց ի Քրիստոս՝ ամենեւեմ մի՛ հաղորդել ընդ նոսա. մի՛ յաղաւթս, մի՛ ի կերակուրս, մի՛ յըմբելիս, մի՛ ի բարեկամութիւն, մի՛ ի խնամութիւն, մի՛ ի դսկութիւն, և մի՛ վասն մարմնաւոր իրաց տալ և առնուլ ինչ ի նոցանէ, բայց միայն վաճառել ինչ և կամ գնել՝ որպէս ի Հրեից և կամ յայլ ազգաց, որք ոչ ճանաչեն և ոչ խոստովանին լիապէս զսուրբ Երրորդութիւնն. Իսկ որք հաղորդիցին ընդ նոսա և կամակից լիցին նոցա պղծալից հաւատոյն և անաւրէն գործոցն, այնպիսիքն նշովեսցին հոգւով, նշովեսցին մարմնով, և ամենայն կենցաղով իւրեանց, և որոշեսցին ի սրբոյ եկեղեցւոյ, և ի ճշմարիտ հաւտէ Քրիստոսի, և սատնեսցին սատանայի և հրեշտակաց նորա, և եղիցին թաւարաբնակք, և յաւիտենից հրոյն կերակուր:

Եւ վասն ծանուցանելոյ ձեզ այնոցիկ որոց չիցէ յուեալ զայս պատուէր, վասն նորին զայս թուղթ առ ձեզ տեարս

*) Այսպէս յօր. Ի Դժ ի քսանեւինգերորդ ամի.

հրամայեցաք գրել: Դուք, տեարք, վանից երիցանց և բահանայից և համաւրէն ժողովրդականաց՝ ճշմարիտ հաւատացելոց ի Քրիստոս. որք մերձաւորք և որք հեռագոյնք են ի ձէնջ, հրաման տուք և պատուէր արարէք, զի ամենեին մի՛ հաղորդեսցին ընդ նոսա, պլ հեռացին ի նոցանէ ամենայն կարգաւ, որպէս ի վերոյդ գրեալ է: Իսկ որք վասն պատրանաց կենցաղոյս սիրեսցեն զնոսա առաւել քան զՅէրն և զՓրկիչն մեր Քրիստոս Աստուած և զսուրբ և զճշմարիտ հաւատ մեր, իջցեն նշովքդ այդ ամենայն զոր ի վերոյդ գրեալ է ի վերայ գլխոյ նոցա, և աստէն ի կենցաղումս երեւմամբ շրջեսցին ըստ նմանութեանն Կայենի: Իսկ որ կամաւոր յաւժարութեամբ զամենայն պատուիրանս ընկալցի և պահեսցէ, այնպիսին աւրհնեսցի հոգւով, աւրհնեսցի մարմնով. և ի կենցաղումս զուարճացեալ բերկրեսցի. և յաւիտենից բարինս վայելեսցէ:

ԶԹուս և զԺաւղսն ի՛նչ յիշեցնէ ի Քրիստոս:

ԹՈՒՂԹ ԶՈՐ ՏԷՐ ՅՈՎԱՆՆԷՍ ՀԱՅՈՑ ԿԱ- ԹՈՒՂԻԿՈՍ ԵՒ ԱՅԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՔ, ԱՌ ՍԻՒ- ՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆ ԵՒ ԱՌ ՏԷՐՆ ԱՐԱՐԻՆ:

Քրիստոսիւ պայծառացելոյ սիրելի եղբաւր և աթոռա-
կցի մերոյ տեառն Վրթանէսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի. և մեծա-
վայելչի և փառաւորելոյ Միհր արտաշրի Սիւնեաց տեառն,
ի Յովհաննիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, յԱբրահամայ Տարաւնոյ
և Մամիկոնենից եպիսկոպոսէ, ի Ներսայ Բասենոյ և Մարդա-
ղոյ եպիսկոպոսէ, ի Մաշդոցէ Խոռխոռունեաց եպիսկոպոսէ, ի
Գտայ Վանանդեայ եպիսկոպոսէ, յԱրդիսոյ Ասորեաց ուղղափա-
ռաց եպիսկոպոսէ, ի Բաբայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, աւրո-
հնուլթեամբ և հոգեւոր սիրով ողջոյն:

Դուք ինքնին գիտէք զանհնարին վտանգս, որ պոժմյաշ-
խարհս մեր եհաս. զի յառաջագոյն երանելի հարբն մեր և զկնի
նոցա մեր ընկալաք զհաւատ ճշմարտութեան. զայն զոր քա-
րովեցին մարգարէքն և առաքելքն, և ուսուցին հարբն ճշմա-
րիտք, սուրբն Գրիգորիոս սրբոյն Թադէոսի յաջորդն, և ՅԺՎ
եպիսկոպոսքն որ ժողովեցան ի Նիկիայ քաղաք, և ՃԾ. քն որ
ժողովեցան ի Վոստանտնուպաւլիս, և Մ. քն որ ժողովեցան
յԵփեսոս. որ սրբոյ Հոգւոյն ազգամամր ուսուցին մեզ, զոր և ի
սկզբանէ իսկ տէրունեան բարբառն վարդապետեաց աշակեր-
տացն ասելով. Կնացէք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս.
մկրտեցէք զնոսա յանուն հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյ սրբոյ, և
բարձր և հռչակաւոր կնիր եղաւ ի վերայ ամենայնի. Զայս հաւատ
ճշմարտութեան ստուգեալ ունէր միաբանութեամբ աշխարհս
Հայոց, և ոչինչ ամենեին յուսեք արատութիւն յայտնի երեւէր,
և ընկեալ էաք ի սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ. ընդ հովա-
նեաւ սուրբ խաչին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ի խոր խաղա-
ղութեան: Իսկ ի ժամանակիս յայսմիկ, Նեստորի անիծելոյ, որ

Կուրացոյց չարահայտ հերձուածոնքն իւրով զկողմանս Խուժաս-
տանի, երեւցաւ խմոր չարութեան և յաշխարհիս մերում: որ
էր ծածկեալ յանձինս անսուրբս, որք սկսան պղտորել զյստակ
հաւատս ճշմարիտ սուրբ Երրորդութեանն. պատրել զանձինս
անհաստատաց մարմնասէր ցանկութեամբք, և տարածեցաւ երկ-
բայութիւնն, և հիւանդացան բազումք զախտ անհնարին: Եւ ոչ
կարացեալ մեր տանել այսպիսի չարաչար և դառն հայհոյութեան,
փութացաք մեք՝ և այլ աշխարհիս Հայոց եպիսկոպոսունք, ընդ
որս էր և երանելին Պետրոս եպիսկոպոսն ձեր, և քահանայք
և ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ, և վանաց երիցունք, չապտք և հա-
մաւրէն ժողովողականք ուղղափառք ժողովեալք ի սուրբ եկե-
ղեցիս. և միաբանութեամբ զպեղծ Նեստորիանոսս. և զՔաղ-
կեդոնիտս, և զայլ հերձուածոնքս ի մեր սուրբ եկեղեցւոյս, նյո-
վիւք հալածական արարաք, և սուրբ և փառաւորընկալ սեղա-
նոյս և կենտաւոր սուրբ աւետարանիս և փրկչական սուրբ խա-
չիս առաջի՝ պայման արարաք ամենեւեմ հեռանալ ի հաղորդու-
թենէ նոցա, և չլսել բանից նոցա մահաբերաց:

Եւ վասն զի ի հաւատարիմ մարդկանէ լուաք եթէ պեղծ
Նեստորականք բազումք և ի ձեր աշխարհիդ բնակեալ են, և
դուք զդոսս ի սուրբ եկեղեցիս ընդունիք, և ընդ դոսս հա-
ղորդիք: Իիշխով զսրբոյն Գրիգորի զմեծ վաստակ և զբան որ ի
մեր և ի ձեր աշխարհիդ վերայ հասարակաց, և զսուրբ ծնունդն
զոր սրբով աւազանաւն վերստին ծնաք, և զլուսաւոր և զճըշ-
մարիտ հաւատ զոր մեք և դուք ընկալաք և այժմ ունիմք,
զհոգեւոր սէր զոր ընդ ձեզ ունէաք, սուաւել բան զամենայն
զայդ հոգ յանձին կալաք հեռացուցանել և ի ձենչ զչարի որո-
մանն սերմանս: Վասն նորին յուխտէ մերմէ զհաւատարիմ այր
Մաթէոս քահանայ, առաքեցաք առ ձեզ և աղաչեցաք Քրիստո-
սիւ Աստուծով մերով, որպէս զայժմ լեալ էք ազգ սուրբ, ժո-
ղովուրդ սեպհական տեառն Աստուծոյ, նոյնպէս և այժմ էք և
մինչև յաւիտեան, դուք և զաւակք ձեր, զաւրացարուք Տերամբ,
և կարողութեամբ զաւրութեան նորա, և առէք զսպառապի-
նութիւնն Աստուծոյ, և զսուրբ և զճշմարիտ հաւատ զոր ի
սուրբն Գրիգորէ և յայլ հոգեկիր երանելի հարանցն ընկալաք,
հաստատուն և անշարժ պահեցէք յանձինս ձեր. և զպեղծ Նես-
տորիանոսսդ և զայլ հերձուածոնքս որ յաշխարհիդ ձերում են,
նոյնպէս ի սրբոյ եկեղեցւոյ և ի ձեր հաղորդութենէ նյովիւք

ի բաց մերժեցէք, և ամենայն ուղղափառաց պատուիրեցէք, մի՛ լինել հաղորդ անպտուղութեան գործոց նոցա, և մի՛ լսել հրապուրող և չարամոյն բանից նոցա մահարեացոյ: Քանզի զնոսա որոշեաց սուրբ առաքեալն մանկունս անիծից, և զնոցին կորստական վարդապետութիւնն անուանեաց ամպս անջրդիս՝ վարեալս ի մրրկէ ի կորուստ ծառս զաւսս պտղակորոյսս, նիւթս կիզման հրոյն յաւիտենից, որք յիրաւի իսկ նշովին, զի նորա են պղտորիչք եկեղեցւոյ Քրիստոսի Աստուծոյ, յայժմու ժամանակիս, յամենայն տեղիս. որք և անուանեցան իսկ ի սրբոյ առաքելոյ. եղբարք սուտք, մշակք անաւրէնութեան, և նեոխք եկեալք յաշխարհ, և հրամայեցաւ մեզ ճշմարիտ հաւատացելոցս ի սրբոյ աւետարանէն ի Յովհաննէ՝ ոչ ընդունել զնոսա ի տունս, և ոչ ողջունել բանիւ. այլ հեռանալ ամենեւին ի նոցանէ որպէս ի թշնամեաց խաչին Քրիստոսի:

Եւ մեր աղաւթեմք զի նոյն ինքն սուրբ Երրորդութիւնն խափանեացէ և նկուն արասցէ զթշնամիս իւր զհակառակորդսն ճշմարիտ հաւատոյ. և զաւրացուցէ զպաշտանեայս և զերկրպագուս անուան իւրոյ սրբոյ: Եւ եթէ յումեր ի հերձուածողս գտցի զղջումն և ամենայն կամաւք իւրովք դառնայցէ ի սուրբ հաւատս մեր, և ոչ խաբէութեամբ. նշովեալ գրով զպեղծ՝ նեստոր և զամենայն հերձուածողս և զգողովն Քաղկեդոնի, և ապա ընդունել զայնպիսին ապաշխարութեամբ, վասն զի դուռն ողորմութեանն Աստուծոյ խոստովանողաց և ապաշխարողաց հանապազ բաց է:

**ԹՈՒՂԹ ԶՈՐ ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅՈՑ ԿԵ-
ԹՈՒՂԻԿՈՍ ԵՒ ԱՅԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՔ,
ԱՌ ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՍ ԱՐԸՐԻՆ:**

Լաւաց և Ճշմարտիյ աստուածասիրաց, սիրելի եղբարց
և աթոռակցաց մերոց, Աբասու Պարտաւայ եպիսկոպոսի, Մովսէսի Բ. . . զասու եպիսկոպոսի, Գրիգորի Կապաղականու եպիսկոպոսի, Հոռոմակայ Ամարասու եպիսկոպոսի, Տիմաւթէի Բաղասականու եպիսկոպոսի, Ամրակունայ Շարիոյ եպիսկոպոսի, Յոջանկայ Գարդմանայ եպիսկոպոսի, Ղեոնդի Մեծկունց եպիսկոպոսի. ի Յովաննիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ, յԱբրահամայ Տարանոյ և Մամիկոնենից եպիսկոպոսէ, ի Գրիգորէ Մարդակետական եպիսկոպոսէ, ի Ներսայ Բասենոյ և Մարդաղոյ եպիսկոպոսէ, ի Ստեփանոսէ Տայոց եպիսկոպոսէ. ի Մաշգոցէ Խոռոհունեաց եպիսկոպոսէ, ի Գտայ Ասնանդեայ եպիսկոպոսէ, յԱրդիսոյէ Ասսրեաց ուղղափառաց եպիսկոպոսէ. ի Քրիստափորէ Ռըշտունեաց եպիսկոպոսէ, ի Բաբայ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, ի Սեկունդոսէ Մոկաց եպիսկոպոսէ, և յայլ եպիսկոպոսաց աշխարհիս աւրհնութեամբ և հոգեոր սիրով ողջոյն:

Քանզի եհաս առ մեզ լուր դժնդակ համբաւոյ, եթէ են ոմանք գայլք յախշտակողք զգեստու ոչխարաց, որք եկին յաշխարհ ձեր ի վանաց պղծոյ Պետրոսի, որ անուամբ Աղրատուսէր կոչի, և գործով Քրիստոսատեաց և ուրացող զսուրբ Երորդութիւնն. զչար որոմն անիծելոյն Նեստորի և զժողովոյն Քաղկեդոնի անարգելաբար սերմանեն յողիս անմեղաց, թիւրեւով զնոսա յուղղափառ հաւատոյ. մատնել ի յաւիտեական կորուստն, զորմէ լսելով առհասարակ ողւոյ և մարմնոյ եղեն անբժշկելի ցաւք, վանորոյ ամենայն հարկաւորութեամբ փութացաք կարեկից լինել և գրել ձեզ. յիշեցուցանելով զբանս սրբոյ առաքելոյն, Զգուշանալ անձանց և ամենայն հաւտիդ. յո-

րում եղ զձեզ սուրբ Հոգին տեսուչս և վարդապետս, հաստատուն պահել զհաստ ուղղափառութեան, զոր ընկալան հարն մեր ի սրբոց զրոց, ի հին և ի նոր կտակարանաց ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի, որ յերից երանելեաց ժողով ԲԺԸ-իցն ի Նիկիա, ՃԹ-իցն ի Վոստանդիանուպաւլիս, և Մ.ոցն յԵփեսոս, որոց ձայնակից և ժողանդաւոր նոցա հաւատոյն եղաք մեր ամենայն եկեղեցիք:

Խոստովանիմք մեր, զմի Աստուած Հայր ամենակալ. յաբարաւոյն ամենայն երեւելեաց և աներեւելեաց, և ի մի տէր Յիսուս Քրիստոս յՈրդին Աստուծոյ ծնեալ ի Հաւրէ. Աստուած յԱստուծոյ. լոյս ի լուսոյ. Աստուած ճշմարիտ, յԱստուծոյ ճշմարտէ, որով ամենայնրն. և ի սուրբ Հոգին՝ որ ի Հաւրէ եւլանէ, և ընդ Հաւր և ընդ Որդւոյ երկրպագի և փառարանի, արարչակից և հաւասար Հաւր և Որդւոյ. Երրորդութիւն կատարեալ միով բնութեամբ. փառաւր և զաւրութեամբ և իշխանութեամբ. նախանամութեամբ ընդհանուր եղելոյ *), Իսկ ի վախճան ժամանակիս, Աստուած գոլ մշտնջենաւոր Բանն Աստուծոյ եղև մարդ կատարեալ անյեղապէս. մարմնացեալ ի սուրբ Վուսէն անճառաբար, ոչ հեռացեալ ի բնութենէն, և ոչ քայքայեալ ի մարմնաւորութիւն, այլ եկաց մնաց նոյն որ էրն անփոփոխելի և անայլայլելի Աստուած մարմնացեալ ոչ մասամբ, այլ բոլորիւ, ոչ պակասութեամբ. այլ լիութեամբ. ոչ երկուութիւն, այլ միութիւն անբաժանելի. ոչ Հայր եւ ու մարմին, այլ Որդի. և ոչ սուրբ Հոգին թանձրացեալ մարմնով, այլ Միածինն ի Հաւրէ. բայց կամաւ Հաւր, զաւրութեամբ սուրբ Հոգւոյն. այլ գոյութեամբ միայն Բանն Աստուծոյ. Այսպէս սուրբ Ժընունդն ճանաչի. նոյն ինքն անբովանդակելին խանձարրապատեցաւ, զի մեր զգեցցուր զանապականութիւն. եղաւ ի մսուր, զի զանասնականն ի րաց փոխեսցուր զբարս. ի հրեշտակաց փառարանեցաւ, զի մեր կոչեսցուր լինել փառարանակիցը նոցա. ընձայեցաւ ի մոգուցն, զի պողաբերեսցուր զհաւատս. կաթնարոճեցաւ, զի զանմեղութիւն ընկալցուր. զարգացաւ ըստ մարմնոյ ամենակատարն, զի ժամանեսցուր ի չափ հասակի լրմանն կատարմանն Քրիստոսի. Եկն կամաւ ի չարչարանս, զի ի տանջանաց մեղացն զերծուցէ. խաչեցաւ, զի ի կենդանու-

*) Այսպէս յօրինակեն.

թեան պտղոյն վայելեցուք. մեռաւ, զի մահուամբ սպանցէ
 զմահ. եղաւ ի գերեզմանի, զի խորտակեցաւ զնիզս դժոխոցն.
 յերրորդ աւուր յարեալ, զի զմեզ ի նորոգութիւն կենդանու-
 թեան փոխեցաւ. համարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր,
 զի և մեր դասեալք լիցուք ընդ աջմէ նորա. Գալոց է միւսան-
 գամ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և թագաւորութիւն նորա
 վախճան ոչ ունի:

Այսպէս հաւատամք և երկրպագեմք և փառաբանելով ա-
 սեմք. Սուրբ Աստուած, սուրբ և հպաւր, սուրբ և անմահ, որ
 խաչեցար վասն մեր ողորմեա մեզ, Իսկ զոչ խոստովանողսն այս-
 պէս նշովեցին սուրբ հարբն. նմանապէս և մեր նշովեմք զհինս
 զամենեանեան եղեալ հերձուածողս և զնորս, զԱրիոս և զՊաւ-
 ղոս Սամուստացի, զՄանի և զՄարկիոնի, զԵւնոմիոս և զԵւտի-
 բոս. զԱպաղինարոս և զպեղծն նեստոր, և զԹէոդորոս, և զԹէո-
 դորիտոս, և զսնտի ժողովն Քաղկեդոնի. և զտումարն Լեոնի, որ
 լրբարար յանդգնեցան ասել երկուս ընտելութիւնս և երկուս դէ-
 մըս ի վերայ միոյ Քրիստոսի Աստուծոյ, և թէ սուրբ կոյսն ոչ
 ծնաւ Աստուած, այլ մարդ սոսկ ըստ մեզ և տաճար բանին
 Աստուծոյ. Այլ են ոմանք որ ասեն, մինչ յերկրի էր Քրիստոս՝
 ոչ էր յերկինս, և մինչ ի խաչին վերայ էր՝ ոչ էր յաթոռ փա-
 ոաց և մինչ ի գերեզմանին էր՝ ոչ էր յաջմէ Հաւր. զետրհե-
 ցողսն այսպէս՝ նշովեմք, և զերա և զԱկակ, և զԲարձումա ի
 Մծբնայ, որք հնազանդեցան ժողովոյն նեստորի, և եղեն պատ-
 ճառք կորստեան բազմաց, և զՍեբրիոս և զգիրս ապականու-
 թեան նորա, այլ և զամենեանեան իսկ զայնոսիկ որ այսմ հա-
 ւանին և հնազանդին նոցա ամպարիշտ սպանող վարդապետու-
 թեանն՝ նշովեմք:

Եւ առաքեցաք առ ձեզ ի յուխտէ մերմէ զայր հաւատա-
 րիմ զՄաթէոս քահանայ, բերել զգրեալսն մեր առ ձեզ, ընդ նմին
 յիշեցուցանելով զբանս Յովհաննու աւետարանչի որ ասէ, Ե-
 թէ որ եկեացէ առ ձեզ և զվարդապետութիւնս զայս ոչ ու-
 նիցի, մի՛ ընդունիցիք զնա ի տունս, և մի՛ բանիւ ողջոյն ասել
 նմա. եթէ որ ասիցէ այնպիսումն ողջոյն, հաղորդեսցի և չար
 գործոց նորա. զի որ ոչ խոստովանի զտէր Յիսուս մարմնով ե-
 կեալ. նա իսկ է նեռն և մոլորեցուցիչ. զայնպիսիսն ի տանց
 և ի սահմանաց ձերոց հալածել և զմահաբեր վարդապետու-
 թիւն նոցա ամենեւին ոչ առնել արժանի լսելութեան. Արդ

վասն զի հարքն ձեր հաւատակից էին հարանց մերոց, և դուք մեզ, հաճոյ թուեցաւ զալ ի ձէնչ պար եպիսկոպոսաց երից կամ աւելեաց. ըսելով ի մէնչ յանդիման զճշմարիտ վարդապետութիւնն, զի մի՛ որ կորիցէ ի հովուաց կամ ի հաւտից. այլ ի վերայ բարւոյ զիւտի ձերոյ եղիցի ուրախութիւն հրեշտակաց յերկինս, և մեզ յերկրի ծառայիցս և երկրպագուայս նորին՝ Քրիստոսի Աստուծոյ:

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍՈՍԻ Ի ՅԱՅՏ- ՆՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ձգարնանային ժամանակին աւուրսն նշանակելով, որ և աշխարհի լինելութեան սկիզբն ըստ մեծի մարգարէին Մովսէսի, խաւսելով ընդ Երրայեցական ազգին, Ամիսս այս եղիցի ձեզ սկիզբն ամսոց. և աստուածապաշտ ազգին ի դա՛ռն ծառայութենէ ազատութիւն ելանել ի խոստացեալ երկիրն պարգեաց մարդասիրին Աստուծոյ կանխաւ հասանել, հետեակելով ընդ ատակս Վարմիր ծովու զմեծամեծ սքանչելեացն յիշատակս ի միտ ունելով, Խորհրդարար և զճշմարիտ աշխարհարարութեանս պսորիկ սկիզբն, զգալստեանն Տեսոն նորոգելով զհնացեալ պապականեալ գառ ի ներքոյս երկնից յազատութիւն ճշմարիտ, ի ծառայութենէ բրիստոնեայս Աստուածապաշտս ի հեթանոսութենէ առնելով, զյառաջ ասացեալ բանն դարձուցանելով ի սա. Տաւնս այս եղիցի ձեզ սկիզբն ամենայն տաւնից, Ո՛վ բրիստոնեայք, առաջին է յամենայն տաւնս սրբոյ եկեղեցւոյ, յորում նորոգումն համաւրէն աշխարհի լեաւ. յոյժ վեհագոյն բան յոչ չընչէն լինելութիւն. առաջին գտաւ ի ծագել արեգականն արդարութեանն, ամենայն հոգեւոր կարգք զիւրաքանչիւր կալան զտեղի, որ ի հրեշտականման պաշտաւնէից կատարին հանապազ. ոչ յերկիր անցաւոր պարգեացս, այլ յերկնից արքայութիւնն, և յաւիտեական պարգեսն. ոչ ծառայակցաւ Մովսէսիւ առաջնորդութեամբ, այլ ճշմարիտ աւրինադրաւ Տերամբ և Աստուծով Մովսէսիւ, և ամենայն արարածոց Քրիստոսիւ. որ թէպէտ և զկերպարանս ծառայի եառ կամաւք վասն մերոյ փրկութեան, զի զմեզ առ ինքն մերձեցուցէ, և ազգակցաւ մերով մարմնովս՝ զոր խառնեաց և միացոյց ընդ իւրումն Աստուածութեանն, կեանս մշտնջենաւորս շնորհեաց մեզ. սակայն եկաց մեաց յիւրում Աստուածութեանն անփոփոխելի:

Եւ թէ զանուն որ կամի ուսանել զտաւնիս, յորում սքան-
 չելիք մեծամեծք կատարեցան, լուիցէ զանսուտ քանն երկուս
 ի միասին գումարեալ ծնունդս, միոյ և նորին Միածնի Որդոյն
 Աստուծոյ. առաջին յԱստուածածին կուսէն սրբոյ. և երկրորդ
 յետ երեսունմե ամի ի սմին աւուրս մկրտութեամբ ի Յորդանան
 ի կարապետէն իւրմէ ի Յովհաննէ ծանուցեալ աշխարհի. վը-
 կայեալ Հաւր ի վերուստ բարբառով՝ Դա է որդի իմ սիրելի
 ընդ որ հաճեցայ. և ահանատես Հոգին սուրբ ի նմին աւուր
 իջեալ յերկնից նմանութեամբ աղանդոյ. հանգչէր ի վերայ՝ յայտ-
 նելով զնա փրկիչ աշխարհի, որպէս ի Ծննդեանն, նոյնպէս և
 ի Մկրտութեանն. Յալազս որոյ և Յայտնութիւն ասի աւրս և
 Ծնունդ. միոյն պատճառք, վասն զի Բանն Աստուած մարմին
 եղեալ բնականց ի մեզ հաւատացեալս. և միւսոյն՝ վկայութեամբ
 Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ ի մարդիկ ծանաւթութիւն. զորոյ զկնի
 ճշմարիտ վկայութեանցն համարձակեալ և Մկրտչին բարբառէր
 մեծաձայն ասելով. Ահա գառն Աստուծոյ որ բառնայ զմեզս աշ-
 խարհի. Յայտնաբոյնս ասացից. Հիմն և արմատ ամենայն շի-
 նուածոյ սուրբ եկեղեցւոյ, և ամենայն աստուածապաշտից բրիս-
 տոնէից, զայս տաւն անդրանիկ ամենայն տաւնից հաւատացելոց
 ի փրկիչն Քրիստոս, պատուեսցուք զսա որպէս սկիզբն փրկու-
 թեան մերոյ ամենայն սրբութեամբ և հոգեւոր աւրհնութեամբք
 և երկնային ուրախութեամբ լցեալ. Բայց յաղագս կրկնապատիկ
 լինելոյ պատճառք տաւնիս այսորիկ երկուցուն սքանչելի ծը-
 ննդոցն, մերով մարմնով ի սուրբ Կուսէն, և մկրտութեամբ ի
 Յորդանան հոգեւոր աւազանաւն, ի մի եկեալ միարանութիւն
 յաւուրս յայսմիկ. բազմապատիկ արարին զուրախութիւն. միովն
 զի ի բնութենէ մարդկան առեալ զմարմինն՝ ընդ անճառելի
 Աստուածութեանն խառնեալ միաւորեցաւ, և միւսովն զի բար-
 բառ Հաւր ի յերկնից ոչ որոշեաց զմարդկութիւնն, այլ զմիա-
 ւորեալն ի մարմնի աստուածութիւնն, մարդկութեամբն՝ իւր
 Որդի սիրելի անուանեաց. ասէ, Ընդ որ հաճեցայ. Մեզ հրա-
 մայեաց լսել նմա և հնազանդ լինել, պատուեսցուք առաւելա-
 գոյն զայս ուրախութեամբ մեծաւ, յորում բնութիւնս մեր պա-
 տուեցաւ, յաղագս առեցելոյ ի մէջ ընդ ճշմարիտ աստուածու-
 թեանն միաւորեալ, և դուստր ազգիս մերոյ Աստուածածին կո-
 չեցաւ և եղև, որում ի սպասու կան բիւրաւոր բանակք հրեշ-
 տակաց Որդւոյ մարդոյ. եւ զտաւնիս այսորիկ զպատճառս ին-

քեանք բարբառէին և մարդկան ուսուցանէին ասել. Փառք ի բարձունս Աստուծոյ և յերկիր խաղաղութիւն և ընդ մարդկան հաճութիւն. Գանգի ասէ, ակնկալութիւն արարածոց յայտնութեան Որդւոյն Աստուծոյ սպասէր, առ ի մերժել և ի բաց ընկենուլ յինքեան զծանրութիւն նզովիցն, որք յաղագս յանցանաց մարդոյն եղան:

Լուիցուք այսուհետեւ և յաւետարանէն. եթէ զիարդ եղև ծնունդ բանին, ասէ. Բանն մարմին եղև և բնականաց ի մեզ. և դարձեալ ինքն Հայր բերանով մարդարէին Դաւթայ, ոչպէս յերեսաց Միածնի Որդւոյն խաւսեցեալ Բանն ընդ Հաւր. Յէր ասաց ցիս որդի իմ ես դու, և ես այսաւր ծնայ զքեզ. Ասան զի ծառայի կերպարան եառ կամաւր, ոչինչ դանդաղի տէր իւր կոչել զծնանիլն իւր բնութեամբ. Որդի իմ ես դու, ի վերայ բերէ. զառաջին ծնունդն նախ քան զամենայն յաւիտեանս լեալ անուանէ, վասն զի երկու ծնունդս ամենայն մարդոյ Հնար է լինել, ի գրոց սրբոց ուսանիմք. Առաջին ըստ բնութեանն ի միմանց. երկրորդն որ յոյժ լաւագոյն ես է քան զառաջինն և աստուածային, վերստին ծնունդ ի ջրոյ և ի Հոգւոյ սրբոյ, առանց որոյ ոչ յորդեգրութիւն Աստուծոյ որ զասի. և ոչ զերկնից արքայութիւնն կարէ տեսանել. վասն զի և թողութեան մեղաց ոչ լինել արժանաւոր հասանել, ընդ որ թէպէտ և Նիկողիմոս տարակուսեալ յերկուանայ թանձրագոյն մտաւր, անհնարին ծերոյն ասելով անդրէն միւսանգամ յարգանդ մտանել մաւր իւրոյ և վերստին ծնանիլ և յանդիմանի ի փրկէն Քրիստոսէ, իրրև զտգէտ վարդապետ Իսրայելի Նյլ մեք ուսեալք ի հասարակաց Վարդապետէն և յիմաստութենէն Աստուծոյ. հաւատամք եթէ է Հնար մտանել հին մարդոյն, ապականեցելովն մեղաւք ցանկութեան. ի հոգեոր արգանդ աւազանի ջրոյն սրբութեան և ելանել հաւատովք նոր մարդ ամենեկն առանց մեղաց, զգեցեալ զլաւութիւն Աստուծոյ զկատարեալ սրբութիւնն. Եւ երրորդ ծնունդ զհամաւրէն մարդկան նորոգումն ի հոգոյ, ընդ որ սքանչանալով մարդարէն Եսայիաս, Ո՛վ լուաւ, ասէ, կամ ո՞վ ետես թէ երկիր զազգ մի բովանդակ ծնանիցի ի միում աւուր. Թուի այ՛դ աւրինակ ծննդեան լինել, որ ըստ ուսման և բանի վարդապետութեան հաւատոց է. որպէս երանե-

*) Այսպէս յօրինակին

լին Պաւլոս զՎորնթացիսն աւետարանաւն ծնեալ ի Քրիստոս Յիսուս, և զՈնեոսիմոս ի կապանս ծնեալ ասէ:

Արդ մարդկան պսոթիկ են ծննդեան աւրինակ. իսկ Քրիստոսի հանդերձ երեքումք պսոթիւր որ ի Վուսէն սրբոյ. Դաւթի և Աբրահամու որդի ասի. Եւ մկրտութեամբն ի Յորդանան ի կարապետէն իւրմէ ի Յովհաննէ, երկոքեան ծնունդքս ի նշմին աւուր հանդիպան. *) յետ երեսնամեայ ժամանակի. և յարութեանն որ ի մեռելոց, յերրորդ աւուր. յսոցիկ երից ծննդոց փրկչին մերոյ Քրիստոսի եղելոյ ի վերջին ժամանակ աշխարհիս. է՛ և չորրորդ ծնունդ նորա նախ քան զամենայն յաւիտեանս, անճառելի և անպատում ի Հաւրէ միայն, Աստուած յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Զի լծէպէտ և ամենայն աւրինակք ծննդեան նորա, աստուածայի՛ն և անճառելիք, այդ՛ պն առաւել ևս է սքանչելի և անպատում, և վերագոյն քան զմիտս մարդկան. զի յորմէ հետէ Հայր իմանի և Որդի ընդ նմին, ոչ պատուով. և ոչ երկցութեամբ առաւել որ քան զոր, բայց միովն միայն որոշեալ ի միմեանց. զի մին ծնաւդ միայն է, և միւսն ծնեալ իսկ միւսն ի նոսին էութենէ, նորա պսաւր ի Յորդանան ծանուցան աշխարհի. վասն որոյ առաւել զայս տաւն պատուեսցուք մեծաւ ուրախութեամբ. Եւ. Կիւրդոս Երուսաղէմի եպիսկոպոս, վարժեալ հոգեւորական արհեստիւք և լի հոգևով սրբով, որ ի Սիմոն կաթողիկէ և ցիւր ժամանակն զամենայն աղանդս յանդիմանեալ կշտամբեաց և զանիրաւ ժողովս նոցա, և զտաւնս և զընթերցութեամբս և զսագմոսս ի սրբոց առաքելոցն զեղեալսն հաստատեաց, և զյիշատակս մարգարէից և առաքելոց և մարտիրոսաց ստուգեալ կարգեաց, և զլուի տաւնից զյայտնութիւնն եդ՝ զոր սուրբ առաքելոցն էր կարգեալ, և չասաց զծնունդն յառաջ քան զյայտնութիւն, այլ զմի և զնոյն. Եւ զոր յայլ բաղաքս ըստ Արտեմանդիւր ընթերցութեանց գեկտեմբերի ամսոյ ի քսան և հինգն ծնունդ առնեն, զայն Յակովբայ. առաքելոյ և Դաւթայ մարգարէի յիշատակի աւր եդ. Կիւրեղ. քանզի և սուրբ հարբն որ ի Նիկիա ժողովեալ, և երանելին սուրբն Գրիգորիոս և սուրբն Արիստակէս ոչ կարգեցին երկուս տաւնս զԾնունդն և զԵյայտնութիւն, այլ մի տաւն. Եւ ըստ նոցունց հոգեկիր վարդապետն և թարգմանիւր, որք յԱղեքսանդր և յայլ յայտ-

*) Այսպէս յօրինակին.

նի քաղաքս վարժեալ, ոչ աւելիս և նորս ինչ թարգմանեցին, և ոչ ընկալան, և ոչ մեզ աւանդեցին. այլ հաստատեալ եմք ի վերայ հիման սուրբ առաքելոցն և երանելի հարցն, որ զմի և նայն տաւն կատարեցին, և կատարեմք ի պատիւ սուրբ Երորդութեանն, զաւր սուրբ Յայտնութեանն՝ ոչ բաժանելով յերկուս զայսաւր ի Յորդանան զձնիցեալ Բանն:

Ամենայն յիշեալ ի Տէր:

ՓԱՌԱՌՈՐԵԼՈՑ ՏԵՐԱՆՑ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՏԵՐԱՆՑ ՆՈՒՒՐԱԿԻ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՔԶԿԱՆ ՈՐԴԻՈՑ. Ի ՍՈՐՄԵՆԱՅ ՍՏՐԱՏԵԼԱՏԷ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ԶԱՒ- ՐԱՎԱՐԷ

Մեր բազում անգամ յանդիման բանիւր, և ի հեռուստ
գրով խաւսեցար ընդ ձերում իմաստութեանդ, և ակն ունէաք
գտանել զձեզ որպէս զմիաժառանգս ի սրբոյ աւազանին հարա-
կատ եղբարս և որդիս հասարակաց հաւատոյ մեր հաւրն սրբոյն
Գրիգորի, և դուք շատ ինչ աւտարաբար վարեցայք առ մեզ, և
հաւասար առաջնոցն այժմու պատասխանիքս լի խարդախանաւք
և պատճառանաւք խարէութեան: Զի եթէ չէր իշխան, որպէս
գրեցէքն, տեղապահդ ձեր եկեղեցւոյդ առանց աթոռակցաց իւ-
րոց ասել ընդ մեզ և կամ լսել, և կամ որ ասէրդ բերդող, նստեալ
ի Դունայ, աւերածին հաւատոյդ նոր կարապետդ, և յառաջնու-
թաց նեոին, պաճուճեալ սնափառութեամբ ի մէջ ախմար և
մտամոլար մարդկան, և ցուցանէ զանձն իւր թէ ես իսկ եմ
վարդապետութիւն, ապա պարտ է ինձ անսալ համախոհ միա-
բանութեան և կամ ժողովական գրոց առ միմեանս հաւանու-
թեան. և ոչ այնպէս յանկարծաւրէն, և վարկպարազի որպէս
զոչինչ՝ զսրբոց հարանցն հաստատեալ սեղանս կործանել, և որ-
պէս զպիղծ ինչ և զանաւրէնութեամբ թաթաւեալս վերստին
մկրտել, և զանմեղ բահանայս բռնադատել, և տալ հաստատել
գրով մի իշխեսցեն հաղորդել ընդ մեր բարեպաշտութիւնս՝
Խմացաք և զասացեալսդ ձեր զինուորական կարգի, առանձին ի
դոցանէն. զի այդ ըստ դոցա կամաց լինիցի. առ ի լինելոյ պա-
տիր պատճառանաց առ ի յապա, եթէ առաքեցէ զոր կամիք,

Թող գան, գհարցն հաւատ կարգեալ տեսանեն: Եթէ զԴէոսկո-
րոսին ասէր, զՏիմոթէոսին զԱղէքսանդրացւոյ որ ընդդէմ բա-
րեպաշտութեան հոգեկիր հարցն յանդգնեցան ասել, ուստի և
մերժեցան ի սրբոյ եկեղեցւոյ, և անջինջ վիճակեցան յիշատա-
կի նշովից, զայդ և մեր բաջ գիտեմք, և ունիմք ի կապարճս
հաւատոյ մերոյ ճշմարտի, որպէս զսուտ և զաւտար և զան-
գործ նետս: Եյլ ինչ եթէ ունիր զոր ոչ գիտեմք, որ ոչ է հա-
սեալ առ մեզ, տուք բերել Իսկ եթէ զսրբոյն Աթանասի՝ որ
զհոգեխառն ժողովն զարդարեաց, և զմեծին Բարսղի, և զճորից
Գրիգորանցն, և զանխարդախ վարդապետութիւնն տեսուն Յով-
հաննու և զնմանից նոցունց ասէր. այս ի սիրտս մեր առ մեզ
է. և ոչ կարաւտիմք Խորասանիկ և Ատրպատիճ կանոնադրու-
թեան և վարդապետութեան, Աստ ունիմք և զմեծի հաւրն
Աիւրդի Աղէքսանդրի եպիսկոպոսապետին զժողովական զԹուղթ-
սըն, որ զամպարշտութիւնն նետորի վանեալ ձաղեաց, Եւ յու-
սամք յամենեցունց աղաւթս սոցա և ի բարեխաւսութիւն և ի
բոլորովին ի ճշմարիտն Աստուած Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս,
որ մարմնացաւ և մարդացաւ ի սուրբ և յԱստուածածնէն ի
միշտ կուսէն Մարիամայ, և յանձն էառ զչարչարանս և համ-
բեր խաչի, և մեռաւ և թաղեցաւ և յարեաւ, և ել յերկինս և
նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, եթէ պահէ անսասանելի և անխռով
զընդհանրական զսուրբ եկեղեցի իւր:

Եւ զայս կամիմք զի գիտացէք, եղբարք, զի որ ի ձեր տե-
սութիւն կարի թեթեւ և ոչ համարիք, մեր տառապելութիւնս
զայս ոչ կարաց բառնալ. այլ զկնի շատ ողբոյ և արտասուաց,
հարկ եղել ծանուցանել մեր բարեպաշտ և խաղաղական տերանց,
Եւ մի որ փորձեսցի ըստ իւրում սովորութեան մտանել կեղ-
ծաւորութեամբ և նենգութեամբ ընդ նեղ դուռն սիրոյ, և բա-
նալ զչայն դուռն թշնամութեամբ: Եյլ պարտ է այնպիսեացն
մեծախիղճ լինել և հայելի դատաստանս և յիրաւունս և ի վրէժ-
խնդրութիւնս անաչառ դատաստանին Աստուծոյ աստ և ի հան-
դերձելումն: Եւ թէպէտ այսպէս եղև մեր բանս, և հարկաւո-
րութեամբ եկաք ի բազում ինչ իրս, սակայն նա էքաջ և յաղ-
թող նահատակ՝ որ վասն սիրոյն Քրիստոսի խոնարհի և զզլո-
րեալն քանայ կանգնել: Վասնորոյ աղաչեմք յայսմ ևս նուազի,
եթէ հաճոյ է ձեզ, պատուիրեցէք ժողովեալ եպիսկոպոսաց և
երեւելի բահանայից, յոր կարծէք ունել գիտութիւն բանի, և

զպատշաճ տեղի յայտ արարէք, և զժամադրութեան ժամանակ
ստուգեցէք, և մեք զառաջնորդ մերոյ եկեղեցւոյ աղաչեմք. զը-
տանել և սոցա անդ միաբանութեամբ, Եւ յուսամք ի Քրիստոս
Աստուած մեր եթէ այդպիսի համբաւակոծ և սնոտի երկպա-
ռակութիւն յանդիմանութեամբ միմեանց լուծանի, և ըստ ա-
ւետարանին բանի լինիմք Մի հաւտ և մի հովիւ:

ՊԼՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՍՈՐԾԵՆԸ, ՈՐ ԸՌՎԹԱՆԷՍ ՎԼՐԴԼՊԵՏ ԳՐԵԼՑ

Քիտեմք զի բազմադէմ և պէսպէս աւրինակաւ խաւսեցայք ցուցանել զանձինս Համախոհս և միարանս ընդ մեզ հաւատով զոր տնկեաց երանելի նահատակն Քրիստոսի և հայր մեր Գրիգորիոս ի մշտնջենաւոր պայծառութիւն Հայաստան աշխարհիս. համարեցաք եթէ այդպէս իցէ. վասնորոյ յոլով անգամ թախանձեալ զսրբասէր եպիսկոպոսս քննութիւն առնել, և ուսոյց մեզ, թէ ոչ է աւրէն առանց միարանական ժողովոյ՝ զոր այսպանեալ էր ձեր մտաց՝ ի պատասխանել անձանց թըշնամանս յաճախելով. թէ յորժամ չէր իշխան ընդէր զհաստատեալ սեղանսն յուղղափառացն կործանեաց. և վերստին մկրտութիւնս արար, Վասն որոյ տեղեկացաք, եթէ ոչ այդպէս, այլ զկանոնականն և զիրաւացի՝ն կատարեաց: Եւ դուք ըստ որումն անձամբ անձին յաղթել անարդանաւք, բան զամենայն յաղթութիւնս առաջին և բաջ վարկայք զմեր բերդողս, նեոինն կարապետ առնելով ոտնհար եղայք. եթէ ի Գունա պրեցեալ և յաւերակ եկեղեցւոյդ նստի՝ և նորոգաձեւութիւն վարդապետէ. նեոի՝ն ասպնջական և առաջնորդ, և կարապետ զնա պատրաստել. որ ազդի միոյ ապստամբութեան եղեալ պատճառ, և զարս ի կանանց վարատելոյ. և զկանայս յարանց, յորոց բազումր թափառական կենաւք ի տար աշխարհ վախճանեցան, թաղման անգամ ո՛չ լինել արժանի և մանաւանդ յիւր ընակ և յուղղափառ վարդապետաց կարգէ՝ սրանալով է փախուցեալ. որպէս զամպարիշտն՝ առանց ուրուք հալածելոյ, և տարադիր եղեալ յամրիծ և հոչակաւոր՝ և կնցուցանող նոցին հաւատոց, Բայց և զայն պարտ է ճանաչել՝ զի որ բերանովք աւրհներ, այսինքն ժառանգաւորս հաւատոյ համբաւելոյ զձեզ սրբոյն Գրիգորի, զընծայ պրեցմանս այսորիկ և աւերածի.

դո՛ւք մատուցէք նմա՛. թողումք ասել զայլն ևս: Եւ վանից եւրիցունք և դոցին քահանայք, որք ձեռն արկին, նշովելով զանաւրէն ժողովն Քաղկեդոնի. զի առանց բռնադատելոյ արարին՝ ամենեցուն է յայտնի. Քանչի որք ոչ կամեցան ձեռնարկել տակաւին ևս ի տեղւոջս գնան առանց իրիւր խոշտանգանաց, և ոչ որպէս բազումք ի ձէնջ հալածական եղեալ յաւուրս ձմեռայնոյ՝ վէրս ընկալան, և ցարդ ևս մորմորին: Եւ բանսի վըստա՛հ էաք ի սահման հաւատոյ հարցն և ճշմարիտ վարդապետացն մերոց, ո՛չ ակամայ՝ այլ կամաւք երանելի եպիսկոպոսին՝ և այլոց կոչէաք ի պարծանս անձանց մերոց տեսանել և ի պտուղ խաղաղութեան:

Բայց այս առաւելագոյն ևս սրանչելի, և յոյժ վարմացման արժանի. զի մինչդեռ ուրանայիք երդմամբ հաստատելով, ոչ աւելի ինչ ունել կամ պակաս զգրութիւն հաւատոյ. քան զոր Հայաստան աշխարհիս է ընկալեալ, այս եկեղեցւոյս առաջնորդաց և հնազանդել կամ ընդունել զժողովոյն Քաղկեդոնի բռնադատեալ կանոնսն՝ ամենեկին չառնուիր յանձն, այժմ ի ձեր գրեալսն՝ զնորին հակառակն և հաս տեսանել: Զի զոր մեր պատուական հարցն և հոգեկիր վարդապետացն ընդ ուղղափառ հովիւսն և ընդ մարտիրոսս է դասեալ. զԴէոսկուրոս. և զՏիմոթէոս Աղեքսանդրացի, անչինջ նշովից վիճակի առնէք արժանի, սուտ և մալորեցուցիւս կարգաւով. և զԹիւրսն և զչարապաշտսն և հերձուածողս զՔաղկեդոնիտսն՝ բարեփառ աւսէք, և փոխանակ միաւորութեան երեւցուցանէք: Գիտեմք արդ. թէ և այլ ինչ զոր ունիմքն՝ կարեւորագոյն են. և աւգտակարագոյնք ցուցանիցեմք. չիք ի ձեզ տեղի. ընդէ՛ր ևս և զառաջինն քաջ և անդրդուելի վարդապետացն զանուանսն ի կիր առեալ. փաստաբանութեամբ պարծիք զարդոյն Աթանասի, և զԲարսղի, և զսրանչելի Գրիգորանցն. և զյորդորաբանն Յովհաննու և զմեծի հաւրն Քրիստոսասիրի Նիւրղի, և զերից աւանակիտ և անթերի ժողովոցն, որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեան գումարեցան: Զի թէ ճառեցելոյդ մեծարոյ թուէր ձեզ՝ լիութիոն հաւատոյ, զմեզ ի Քաղկեդոնի նորաձեւն կցկցեալ կարկատէիք. և ոչ նմանեալ Աստուածընկալ հարցն որ յԵփեսոս՝ մի Որդի դաւանելով՝ գնայիք զհետ խոստովանուութեան հաւատոյ բարեպաշտ հարցն: Այլ զի ընդդէմ նոցին է, չզոյ յուժեք հնար ծածկել. բայց զոր ճառելոցս եմ, ճարտա-

րարանեալս ի ձէնչ ամենապատիկ ծաղճւ է պատարուն, թէ չեմք կարաւոտ Խորասանիկ և Ատրպատիճ կանոնաց և վարդապետութեան, Սակայն յոյժ ստեցէք և ոչ մասնաւոր պոսպիսի ինչ զի Խորասանիկն յարուցեալ ընդ առաւաւտս լուանայ և համարի թէ զամենայն գործեալ աղտեղութիւնսն ի բաց մաքրեցի, Եւ դուք մտանելով առ բոլս, ի բաղանիս լողացեալ նոցին հաւասար սուրբ կարծէք լինել Վասն որոյ անխտիր ի տէրունական մարմինն մերձենայք՝ զոր պատգամն Աստուածային ընդ դատապարտութեամբ փակեաց, Եւ Ատրպատիճս՝ զի ոչ գիտեն եթէ խնդիր զհաւատ լուծանէ, միշտ ծփին փոփոխելով ի բաղմաստուածութիւնս, զոր և վասն ձեր ճշմարտութեամբ է ասել հանդերձ արտասուաւք, զի անդադար էք ալէկոծական պղտորութեամբ շփոթեալք, այլ և այլ սահմանադրութիւնս առնել հաւատոյ ոչ շատանայք, Ապա ուրեմն սուտ էր և կարի անպատրաստաբար զԽորասանիկն բամբասել և զԱտրպատիճս, զի ոչ կարէք ժխտել զայս՝ որպէս թէ չիցէ այդպէս, Այլ պարծանաց յոյս ունել ի Փրկիչն մեր և ի Տէր Թիսուս Քրիստոս, որ ի վերայ ամենեցուն է Աստուած՝ բաղձալի պանծանաւր առնումք յանձն, մարմնացեալն, մարդացեալն յԱստուածածին և ի միշտ կուսէն Մարիամայ, խաչեալն և թաղեալն, և յարուցեալն յաւուր երրորդի, ամբարձեալ յերկինս, նստեալ ընդ ալմէ Հաւր Աստուածախառն մարմնով պամենայն կատարեաց արդարութիւնս:

Արդ զի արտաբոյ ամենակալ Երրորդութեանն, Աստուած զոք ասել հաւասար անհամեմատականին ամպարչտութիւն է, ըստ այնմ թէ, չիք Աստուած՝ բայց ի միոյն, որ է ամենասուրբ Երրորդութիւնն, Անձնաւորութիւնն որոշմամբ, և միաւորեալ Աստուածութիւնն, Զիմրդ զՔրիստոս Աստուած խոստովանիք, և զխաչն արտաբոյ Երրորդութեանն, ոչ է ասէք պարտ յԵրրորդութեանն դնել զնորախաչն, զի չհաճի Աստուածութիւնն, որ ի թշնամանս ինչ նմա բերի, և պատճառս՝ զնիկիական հոգեյարդար ժողովն ունիք: Եւ այս զի նանիր և մնոտի պատրանաւք և պաճուճեալ, լուր, զի ի նիկիա հարքն դաւանելով ըլլաւ Հայր ամենակալ, ի նոյն վաղվաղակի յարեալ մի Տէր զԹիսուս Քրիստոս քարոզեցին, ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ յառաջ բան զամենայն յաւիտեանս, և զնոյն մարմնացեալ ի Մարիամայ միշտ կուսէն և խաչեալ, ահաւասիկ յԵրրորդութենէն նորա խաչն:

Քանզի Բանն Աստուած, մի ի դիմաց Երրորդութենէն՝ մարմնով իւրով, որ բնութեամբ մարդկային էր. և միաւորութեամբ տնաւարեցութեանն Աստուածային, արար զփրկութիւն ի մէջ երկրի. Ապա ուրեմն ոչ Երրորդութեանն այլ յԵրրորդութենէն խաչն. զոր դուք արտաքոյ Հանեալ առանց զանդիտելոյ, ասէք թէ չէ յԵրրորդութենէն խաչն. կարծեալ աւրինադրել ինչ, և մեղի մարդոյ տալք զփրկական և զկենդանաւորար զչարչարանսն, որում ոչ զոյ Հնար ապրեցուցանել զոր, Այսպիսի վկայութեամբ չարաչար ի կիր առնելով զբարիոր ասացեալսն. թէ Մատնելոց է որդի մարդոյ ի ձեռս մեղաւորաց. և թէ Պարտ է որդւոյ մարդոյ բաղում չարչարանս կրել և զԵրեսու Նազովրեցի զայր ցուցեալ յԱստուծոյ. և որ ինչ ի կարգին է, և զայն Երեսու զոր դուքն սպանէք. և զայն ևս նման սոցին, զոր Բանն Աստուած զծառայի առաջին առնելով կերպարանս՝ ոչ Համարեցաւ ամալթ կատարեալ սոսկ մարդոյ կրել ձեռնարկել, և մարդն է Երեսու Քրիստոս ըստ Պաւղոսի. Արդ եթէ սոսկ մարդ է Քրիստոս որ մեռան վասն մեր՝ ընդունայն են Հաւատք և դատարկ աւետիքն փրկութեանն՝ և լի նշովիւր, բանզի գրեալ է, թէ Անիծեալ է որ զիցէ զյոյս իւր ի մարդ, եւ եթէ Աստուած խոստովանիք՝ յայտ է, եթէ եկամուտ և պիտակ Համարիք զԱստուածութիւնն և շնորհաւք ընկալեալ, վասն որոյ և զխաչն արտաքոյ Երրորդութեանն դնէք, և այսպէս յայտաբար երկուս որդիս բարոյէք՝ մի բնութեամբ զԱստուածն Բան, և միւսն շնորհիւ զ'ի Մարիամայ մարդն, բանզի լցեալ է ամենայն աշխարհ Հայհոյութեամբս այսորիկ ի ձեր գրեցելոցն.

Եթէ Որդի Աստուծոյ՝ ոչ միայն Աստուածութեան բնութեամբն ի վերայ կայ, այլ և ի մարմնոյն բնութեան այսպիսի երեւութիւք. թէ Ես եղէց նմա ի Հայր, և նա եղիցի ինձ յորդի. ահաւասիկ, ասեն, որդիս անուն և ի մարմնոյս բնութեան վերայ կայ. եւ դարձեալ թէ. Տէր ասաց ցիս, որդի եմ ես դու, և ես այսաւր ծնայ զբեղ միայն, և այս ասեն որդի մարմնոյ բնութեան կոչի. եւ աւետաւորութիւնն նոր առ երջանիկ կոյսն ի հրեշտակէն՝ թէ Ահա յղասցէս և ծնցիս որդի. և կոչեսցեն զանուն նորա Երեսու. նա եղիցի մեծ և որդի բարձրելոյ կոչեսցի. Տեսանես, ասեն, զի և ի մարմնոյն վերայ կայ որդիդ անուն՝ և ոչ միայն Աստուածութեանն բնութեան. Այսպիսի և ևս դժնդակազոյն իրաւք լի են ընդհանուր զաւառք, ոչ գիտեմք

ուստի՝ յորդեցայր զվաղնչուցն շխուցեալ արծաշծել. զի վաղնտիանացն, և այլ ստանուն գիտնախառն. բանդի այն դըպրոցի էր գուպար վստահութեանդ պղծորիկ. այլ զոմն չարչարեալն աղանդելով. և այլ զի չարչարեալն, որոց գլուխ և արմատ դառնութեան Սիմոն ճանաչելու կախարդ, երկուս ուղիս անուանելով, մի ըստ ընտելեան՝ և մի շնորհաւոր. զոմն անմահ, և զոմն մահկանացու. Երգ որ նորանշան հարուածովքն անկեալ հերձաւ՝ վայրապարին ճապաղեալ քրթփշրն՝ *) ճարակ լինելով յաւիտեանական հրդեհ, մեծարանաւոր առնալ ի կիր համառուտէր բարեպաշտ ծանուցանել յամառեալը զստուած վայելչարար միաւորութիւն Բանին ի մարմնին իւրում. Սահմանեցին խոստովանել՝ և մի լինել մշտնջենաւոր սնրակուծեամբ. վասն որոյ մի Քրիստոս և Տէր բարոյի յերկնաւորայ և յերկրաւորաց. անջինջ նշովից պարտաւոր էր:

Աչինչ նուազ և հանդերձեալ պատասխանիրս ընչայնն զարմացումն պսպիսի ինչ. թէ զտեսութիւն ձեր թեթեւ համարեալ մեր նուաստութիւնս՝ ոչ զաւրաց բառնալ. այլ՝ յաճախագոյն արտասուաւ փութացայ տեղեկութիւն տալ թագաւորաց մերոց. Երգ տեսութիւն թուել ծանր՝ ըստ իրաւանց արդեաւ էր, բայց զանձին իւրոյ զողջս թողեալ, որ սաստկագոյն քան զամենեցուն իցէ, կարի իսկ յետին անմտութիւն լինի՝ զայլոց ի կիր առնուլ զաշխարումն. Պարտ է ձեզ զձերոյն աշխարհդ լալ անմիտութար սգով թախծանալ. զի ճեղքեալ էք և աղմկեալք անթիւ աղանդոց զանապանութեամբ. և միաբանել կամ ցասնուլ ոչ նկատէք. Իսկ յորժամ որ իւրում տան վերակացութիւն առնել չգիտիցէ կամ չզաւրիցէ, զի արդ ի վեհագունից հրապարակախաւս համարձակեալ հոռման տայցէ ճոռմաբանելով. ոչ ապաքէն յամենեցունց կրիցէ ծաղր և յայն կատականաց. և փոխանակ նեղ դրան, ի թշնամանաց զլալնն բանայցէ. Զանձինս բնեցէք, և ոչ դատապարտիք. զի իւրաքանչիւր որ ընդ անձին իւրոյ տալոց է դատ առաջի Աստուծոյ. Այլ թէպէտ այս՝ այսպէս է. սակայն պարտ և պատշաճ է մեզ յուսալ ի Քրիստոս Աստուած մեր, լինել ձեռնտու՝ բառնալ ի միջոյ զնորոգաձե գայթակղութիւն որ ի Քաղկեդոնի յարձանէն Լեոնի բռնապաւսութեամբ սերմանեցաւ:

*) Այսպէս յօրինակին:

Քանզի նա միայն է բաշ և յաղթող հովիւ և սիրող պատուի-
րանապահաց իւրոց. խոնարհ և պղծելու. որ երբեմն զԱրիանո-
սացն բակեաց կարճեալ ճոխութիւն. նոյնպէս հաւատամ, և
զԲաղկեդոնիտսդ տեսանել նորին զաւրավիգն աւգնականու-
թեամբ. և ապա լինի հաճոյ ժողովել միշտ ի բարեպաշտու-
թեան ամրացեալ բոլոր եպիսկոպոսաց մերոց և ճշմարիտ քա-
հանայից ամենայն ուխտի սրլոյ եկեղեցւոյ, խորտակել և բառ-
նալ ի միջոյ զտիեզերակործան արձանին գայթակղութիւնս.
և զանբաժանելի և զանպլայլելի զբաշ Հովիւն Փրկիչ և Տէր
մեր խոստովանելով ձայնին տալ լսել:

Զյոգնամէշ և զանարժան ծառայո՞ւ Աստուծոյ զԹոմաս և զԵ-
նաւդն ի՞նչ յեշեշէ՛ ի Քրիստոս Աստուած:

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱՌՈՒՆԻ ԵՒ ԻՄԱՏՏՆԱՌՈՒՆԻ ԵՒ ԱՏՏՈՒՆԵՆՈՒՆԻ ԵՂԱՆԻՐ՝ ՈՂՈՐՄԵԼԻՍ ՊԵՏՐՈՍ ՏԵՐԱՄԲ ԽՆԴԵԼ:

Աւարհնեալ է Աստուած՝ որ ամենայն բարւոյ տուիչն է, և ամենայն կատարեալ պարզեաց լցուցիչն և պահաւորն ըստ զրեցելումն. որ ետ իմաստութիւն մարդոյ՝ խնդրել զինքն և հաւատոյ աչաւր հասանել, և հաստատութեամբ ի նմա կալ մնալ յուսով կենացն յաւիտեանականաց, զոր խոստացաւ անսուտն Աստուած, ըստ որում ասէ աստուածայինն առաքեալ, Յառաջ բան զժամանակն յաւիտենից, բայց յայտնեաց այժմ ի ձեռն յայտնութեան Միածնի Որդւոյն իւրոյ Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ: Աւարհնեալ է Աստուած որ ետ մեզ ուրախութիւն կատարեալ հոգեորական առ միմեանս՝ սիրովն և հաւատովք ուղղափառութեան, զոր սիրեցեր ի մանկութենէ՝ և սննդակից բեղ արարեր. և ամենեցուն մեզ առաւել նախապատիւ՝ Ո՛վ Աստուածաւ սէրդ ըստ իմաստնական Սողովմանի խրատողութեան: Եւ վըկայէ բանիցս այսոցիկ յառաջեալ քո վարքն, և վկայեն այժմութս իրք. բանզի ի բացուստ լինելդ բեղ ի նոյն նախանձ և յուղղափառ տարփաւդացն և միշի թողանիլ յորոց ոչ նմանապէս զայս սիրողաց և նմին ունել զգուշութիւն և համարձակութիւն: Այսչաւն նմանի քո ցանկութեանն առ Աստուած բերէ ճշմարիտ: Նշանակ և զհաստատութեան առ աւետարանն՝ յորում պարտ է կալ մեզ պինդ եղեալս և անշարժս. ըստ որում ասէ Աստուածային գիրն. պատրաստ միշտ առ պատասխանատրութիւնս ամենայնէ որ խնդրիցէ ի մէնջ բան յաղագս որ ի մեզ ուղղափառութեան հաւատոյն. այլ հանդերձ հեղուքեամբ ցուցեալք: Զի ոչ յաղագս փոքունց մեզ է հանդէսս, և ոչ յաղագս զիւրաբար արհամարհիլ չարացելոց, այլ յաղագս տիրականա-

գտնին՝ որոց ի մարդիկ բարեաց, և առանց որոյ անկարելի է ապրել Գանդի Առանց հաւատոյ, ըստ գրեցելումն, անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ: Բայց գիտեմք զի և հոգեւոր իմաստութեամբն՝ մեծատուն է բո կատարելութիւնդ, և ոչ ևս աշխատեսցի առ ի ցուցումն ուղիղ և ճշմարիտ բանին, ունելով մարտակից՝ նախ առաջին զԱստուածային շնորհն, և առ պսուիկ ևս զսրբոց հարանցն խոստովանութիւն, զոր իրրեւ յեարիսիս ունիցիմք, զգուշաւոր և հաստատուն առ ի հերձուածոցն առարկուածս, որք զաւրէն յանդուգն ալեաց ի վերայ եկելոց ընդդիմացուք. տրտմեալք ի վերայ ըստ ժամու ժամու անտեղաբար շարժանց ընդդէմուղէդ հաւատոց: Եւ սակայն ոչ աւտար կարծեցեալք, յաղագս յառաջագոյն լսելոցն յաստուածային գրոց հանդերձեալ լինել հերձուածս, զի ընդդիմեն երեւելիք լինիցին պայծառացեալք լուսով բարեպաշտութեանն իբրեւ զլուսաւորս յաշխարհի, բան կենաց ունելով ըստ պատկերի առաջնոցն հաւատովք հաճոյացելոց, զոր թուէ մեզ աստուածայինն առաքեալ, սակաւս ըստ թուոյն ի մէջ բազմութեանն անչափի. և ազգաց յաւիտեանց, Բայց մեծս և առաւելս վասն առաքինութեանն և առ ի յԱստուծոյ պատուոյն, և զգալի զստացուածս. զպսոսիկ յաղթութեամբն, բանլի ասէ գիր. Զորս ոչ արժէ աշխարհ, վասն զի ճշմարտութեամբ ոչ ի բազմութենէ կերպարանաց բարեպաշտութիւն, այլ ի պաշտամանցն ճշմարտութենէ. և առ պաշտանն փութոյ և յարակայութեանց՝ ցուցանելով զառ ի Տէրն սէր, Գանդի հաւատոյն փրկական և ինքն ծնաւդացն մերոց բաղում անգամ լինի պարզե դեռ ևս մեզ տղայոց երեւցեալ Խսկ առ Տէրն ցանկութիւն՝ յետոյ ի վերայ եղեալ առանձինն իւրաքանչիւրում գործէ զկատարելութիւն, բաժանելով զփոյթն ի յուղացելոյն, և զճմարիտ հաւատագեալն ի լոկ և ի միայն և յանպտուղ անուանն ունաղէ. ապա ուրեմն թէեւ թողանին յԱստուծոյ՝ փորձութիւնք լինել և հերձուածոցն զանազանմունք վասն այնորիկ թողանին՝ զի ընդդիմեն՝ երեւելիք լիցին, արժանիք եղեալք հանդերձելոցն նոցա տուելոց պատկացն՝ յերանելում և յանմահ կեանան: Այլ վասն զի մեզ և արթնոց պէտք են խորհրդոց բարեպաշտից և փութոց, բանս՝ անցանիմք ընդ մէջ որոգայթից ըստ առաքողին, և ի վերայ արձանաց գնամք, անընդհատ մեզ պէտք են աղաւթից առ ի պահիլ ի հլաւրացն ձեռանէն, որպէս. Գի. մի. յեղեալ անկցուք ի վարս պեղծս:

և կամ ի չարհաւատութեան մեղադրութիւն: Եւ որչափ մեծագոյն այժմ հաւատոյ ընդդէմ աճեաց գայթակղութիւնն, այսչափ պնդադոյնս զարթուցանել զմեզ պարտ է առ ի պահպանութիւն և ի փոյթ Աստուածայնոցն աղանդոց, մի՛ գուցէ եթէ գաղտնաբար զմեզ չարհաւատութեանն նետը վիրաւորեսցեն: Արդ յառաջնունն յորժամ եկեղեցեաց խաղաղութիւն բազաւարիւր և զատեալք էին գայթակղութիւնքն, ոչինչ մեզ փնաս էր պարզամտութիւն բաւական եղելոյ խաղաղութեանն սրբոց եկեղեցեաց ի զգուշութիւն իւրաքանչիւրում տալ: Իսկ այժմ վասն զի փնաս ի ներքս եղև եկեղեցւոյ և կալաւ ամենայն ուրեք, սկսեալ ի նստորի մոլորութենէն և հաստատեալ ի ֆաղկեդոնի ժողովին, վասն այսորիկ ցայժմ ոչ պարզամտութեան մեզ պէտք են, այլ իմանող սրտի. բանյի գրեալ է, Ջառմնայն ինչ փորձեցէր, և զբարին ընկալարուք: Քանզի այսպէս ճշմարտութեամբ բարին՝ եղիցի ի բարի, յորժամ անխառն իցէ ի չարէ: Եւ զի զայս ոչ ընդունայն ասեմք այլ ծածկեաց ճշմարտապէս մոլորութիւն զեկեղեցիս ֆաղկեդոնի ժողովն. և զվաղուցն դատապարտեալ նեստորի աղանդն՝ ի նմա հաստատեաց. ոչ է դժուարին ցուցանել ի յեղեղոց, որոց ի նմին իսկ ի ժողովին կազեղոց բանիցն, և յորոց նեստորի և յորոց միախորհնմա աղանդոցն, սոցա զհամաձայնութիւն յանդիմանողաց մօր՝ և զնորին մտաց զիմացուած: Իսկ զսրբոցն հարանց մերոց զընդդէմ սոցա կոիւ, և զի բաց շրջումն զԱթանասի ասեմ զմեծին, և զԵուլիոսին զՀռովմայեցւոց առաջնորդին, և զԲարսղի զիմաստնոյն և զսքանչելեացն Գրիգորացն և զՅովհաննու, և զԿիւրղի յաղագս հաւատոց ճգնեցելոցն և զայլոց զամենեցունց; որք մեզ զկնի առաքելոցն առաջնորդք փրկութեան եղեն: Ումանք առ Յ. և ԺԲ. ից սրբոց հարցն ժողովոյ պայծառացեալք. իսկ ումանց զկնի յայլ ժողովս, այլ զի ըստ մասին առնուլ յաղագս այսոցիկ երկայնագոյնից է բանից:

Եւ ունի բո աստուածսիրութիւնդ զամենապատուականին և զերանելի հաւրն մերոյ Տիմոթէի զգիրս՝ որ ընդդէմ ֆաղկեդոնի ժողովին, յանդիմանելով զայս ամենայն յայտնապէս՝ յաղագս այսոցիկ զայլն ամենայն թողեալ միոյ որպէս զլիաւորի յիշեցից ժողովականի նորա՝ բան ամենեցուն: Սուրբ հարքն մեր զտնաւորէութեան և զմարմնանալոյն Աստուծոյ Բանին զանասելին պատմելով բան, մի ասացին հաւատալ պարտ է, և

խոստովանել զԱստուծոյ Բանին բնութիւն զմարմնացելոյն կատարելապէս, և ոչ երկուս բնութիւնս կամ երկուս ներգործութիւնս, ըստ որում և յայնժամ ոմանց թուէր Հերձուածողաց. զի մի՛ երկաւորութիւն որդոց՝ ի ներքս ածիցեմք. Որպէս ոչ եղև ի մարմնանալոյ Միածնին յաւելուած Որդւոյ. ոչ ընկալելոյ Աստուծոյ բանին, այլ ունայնացելոյ թափեցելոյ զինքն անյեղարար յաղքատութեան չափս. կցորդութիւն առեալ մարմնոյ և արեան յԱստուածածին Մարիամայ. ըստ որում ասէ առաքեալ մերձաւորութեամբ մեզ և իմանալի անձին, զի ըստ ամենայնի զառ ի մեզ նմանութիւն ցուցցէ յինքեան ճշմարիտ առանց մեղաց մնացեալ, որպէս և էրն Աստուած Բանն, նորոգելով յինքեան զմեր բնութիւնն յաղագս առ մեզ ազգակցութեան հնարաբար ունաւղացս մեզ լինել վասն զաւրացելոց մեղացն, և զյարութեանն յոյս պարգեւելով՝ որոց զնմանէ առ մարմին ի վեր քան զապականութիւն և զմահ եղեալ վասն տնաւրէնութեան, Իսկ Աստուածարար զմեզ ապրեցուցանելով վասն բնական իւրոյ անշարչարական բնութեանն և իշխանութեանն. Քանզի անփոփոխելի ոչինչ, նուազ և անայլայլելի մնայ, ըստ որում ինքն է և եղեալ մարդ. Քանզի այս է մեծ բարեպաշտութեան խորհուրդն, որպէս զի մեզ, մի և զնոյն խոստովանել՝ և յորս սքանչելագործէն՝ և յորս չարչարին, և զխոնարհութեանցն կրէ, ունելով ի մարմնանալոյն զպատճառս խոնարհութեան. Իսկ որք ի Քաղկեդոնի ժողովին՝ երկուս բնութիւնս ներգործել ի Քրիստոսի կամին առաջնակի, և ըստ մասի միոյն զխոնարհականսն խաւսեցելոյ, իսկ միւսոյն զԱստուածայինսն գործաւղի. և զայս բան ամենայն գործեցելովքն ի նա զզիմացն երկաւորութեան զաղտնաբար ի ներքս ածեալ աղանդ՝ պարկեշտական ձայնի բնութեանցն. զի ստուարացեալ եղիցի փնասն. Եւ ըստ անգամ զի և յայտնապէս իսկ զայս խաւսին կերպարանաց ներգործութիւնս, և երկուց ոմանց հաղորդութիւնս ի ներքս ածեալք, և ոչ որպէս յաղագս միոյ ուրուք Տեառն խաւսեցեալք, այլ որպէս յաղագս երկուց շարամանեցելոց միմեանց պատուոյ և անփառութեան, և այլոց ամենեցունց, ըստ որում եթէ ոք թողացուցէ ճշմարիտ լինել՝ որչափ ի նոսա եկն, ոչինչ եղիցի աւտար և կամ զարմանման արժանի տնաւրէնութիւնն Տեառն. Այլ և ոչ թափման ճշմարտապէս. և ոչ խոնարհութեան համբերեալ երեւեցի Աստուծոյ

բանն, և ոչ Հաւր զՄիաժին Որդին իւր՝ յաղազս մարդկան փրկութեան տուեալ, այլ և ոչ փառաց Տէր լինել խաչեցեալն:

Զի թէ զխոնարհականսն մարդկային բնութիւնն ըստ ինքեան ներգործէր, իսկ Բանին դարձեալ ըստ ինքեան զԱստուածայինսն գործաւորի, որպէս ոչ սրբոց հարցն մերոց՝ և ոչ կշռող բանի ճշմարիտ թուեցաւ լինել ընտելութեամբն՝ ընկալեալ Աստուծոյ Բանին զմարդեղութիւնն. և այսպէս իւր անձինն տարեալ զշնչական մարմինն որպէս իւրաքանչիւրում մարդոյ առանձին իւր մարմինն: Զի այսպէս ամենայնի միոյ զիմաց անբաժանարար վերագրեալի. և միում էացելոյ Աստուծոյ Բանին սարմնացելոյ, Իսկ որք յառաջ ասացելոյ ընդունայնարունութեան զհետ երթեալք, բովանդակ կոչելում տումարին համաձայնութեամբ նմա արարին արտադրեցին սահման հաւատոյ, յորում և յայտնապէս ընդդէմ հարցն բերեալք՝ եղեն բարեպաշտութեան ի բաց բարոյեալք:

Զոր ասեն մի բնութիւն գոլ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և ոչ երկուս, ոչ պատկառեալք ոչ ի մերձուորագունից լուսաւորացելոց եպիսկոպոսաց պատուոյ որպէս ի Վիւրդէ Աղէքսանդրացւոյն ասեմ, և յԱկակայ՝ որ ի Հայոց աշխարհին բահանայապետ եղելոյ, և ոչ յորոց Վիւրեղ նոյն յորս առ Սեկունդոս. և Վաղերիանոս թուղթսն, և ոչ միայն յաշխատացելւմն, յորում վերագրեալն է. թէ մի է Քրիստոս, զյաղազս պատուիկն արտադրէ բան. եթէ պարտ է մեզ ասելով մի բնութիւն զԱստուծոյ բանին սարմնացելոյ խոստովանել՝ և ոչ երկուս ընտելութիւնս ի ճշմարիտ միութիւն երկաւորութեան բան ոչ մնացելոց: Իսկ Ակակ միւսն՝ յորում առ Անդրէաս աշխատութիւնսն յորում առ երանելին Վիւրդի թղթի, զնոյն ունի բան. և զի և այլոց բազմաց եպիսկոպոսաց են յաղազս պատուիկ պէտք, գիտէ բո իմաստութիւնդ յառաջասացելոց զրոցն երանելոյն Տիմոթէոսի: Բայց ուստի որք քաղկեդոնացւոց ժողովն յայտոսիկ յառաջ եկին ի բանս՝ Թէոդորիտոս, և յԵբաս առաջնորդք նոցա, որք Նեստորի խորհրդակիցք էին համախորհուրդք, և զուգուութեան նորա լուծման յեպիսկոպոսութենէն հասեալք, ևս առաւել եթէ նորին նզովից որք մնացեալք եղեն մինչև ի Քաղկեդոնի ժողովն առ ի բազմաց մնաս. զի և յայլ փոխադրեցեն յընտանեկան մոլորութենէն, և որպէս բազմաց հաւատարմացուցին զմեզ բանք. եթէ կենդանի եւս էր Նեստոր յաքսորն

մինչդեռ ժողովին ժողովեցելոյ, և առաքեցան վերստին ածաւոր
 զնա Մաղիստորիանոսը հանդերձ բազում պատուով, և ուսնալ լայս
 նեստորի պարծէր ի վերայ Աստուածանին, որպէս թէ արդա-
 րապէս՝ որ արժանի արարեալ զնա այսմ անուանակոչութեան
 թէ չէր Աստուածածին Մարիամ, ասէր։ Եւ ասաց հայհոյութիւն
 ի բարկութեան Աստուծոյ, արդարապէս վայել է ի լեզուն յոր-
 մէ յառաջ զհայհոյութիւնն երեր, քանզի լուծելոց՝ որք ի ներ-
 քուստ ունաւոյց անյամոցն երկայնացեալ բազում յատամանց
 արտաքս վազեաց։ և վիրաւոր ի ժանտահոտ թաքախով՝ բղիւ-
 ցելոյ որդանց բազմութեան, և այս աւրինակաւ թշնամանելի
 մատնեալ մահու՝ արդելաւ աթոռակից ժողովոյն։ Եւ այս առա-
 ւել յայտնի ի վերայ ամպարշտութեանն լինի, որպէս զի մի
 այնոցիկ որ զնորայն իմանան ընդդիմաբանութեան տեղի թող-
 ցի, զոր իմացեալ որք զոյգ նորա չարահաւատութեան էին՝ առ
 մին միայն հայեցեալոր, և թէ որպէս զիւրեանց աղանդսն հաս-
 տատել կարասցեն, և եկեղեցեաց սերմանել։ Խորհին այնուհե-
 տե զնա նզովել, առ ի խարէութիւն պարզամտաց, զի զիւրեանցն
 ի ներքս ածելով հերձուածս՝ ոչ մի ինչ փնտս կրել կարծեցեալք
 յիւրեանց աղանդն ի նորա երեսացն մերժմանէ։ և վասն այնր
 բանի՝ ի նմին իսկ ժողովին՝ զայն հայհոյեալք՝ զնորին հեր-
 ձուածս հաստատեցին։

Արդ ոյց բարի խորհաւոյց ոչ ընդրելի է ի նոցա փախ-
 չել հաղորդութենէ, թէ և հարկ լիցի ի բիւր ըմբռնիլ շարիս։
 Քանզի գրեալ է. Ո՛վ մեկեացէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի, նե-
 ղութիւն թէ անձկութիւն։ և որ զկնի այսոցիկ, Ապա թէ որ
 ասիցէ յաղագս պիտոյից Եւտիքեայ աղանդոյն՝ ուրացողին զայն
 ճշմարիտ մարմնանալն, այսպէս հարկաւորութեամբ շարագրելն
 զտուժման բազում այսպիսին պարտական է անմտութեան։ Բան-
 զի զոր աւրինակ բժշկաց մանգունք՝ յորժամ հիւանդացելոց
 անդամոց հոգ տարցին, ոչ է հարկ զիւրեանցսն վիրաւորել մար-
 մինս՝ զի այլոց առողջութիւն տայցեն։ Բանզի զինչ աւգուտ է
 հիւանդացելունմ յընկերին վիրաց, այլ պիտանացուաւր վարիլ
 դեղովն աւգնականութիւն հիւանդին։ Այսպէս և ոչ սոցա հարկ
 է որ ըմբռնիլ յաղանդից ի բաց դառնալ կամեցելոց զմիւսն, այլ
 որպէս կարգաւոր է ուղիղ համառաւտաւոյց զբանն ճշմարտու-
 թեան. դադարեցուցանելով զնա ի մոլորութենէն, զի լցեալ են
 Աստուածային զիրր և լիւր և սրբոց հարցն շարագրութիւնր,

առողջ և փրկական բանիւր, յորոց է գիւրաբար զամենայն հերձուածողս յանդիմանել: Այլ որպէս յառաջեալ ասացաք, մի եղև սոցա փոյթ՝ և ոչ այլ ինչ զիւրեանց հերձուածսն աղանդել ժամանակ գտեալք ի հաստատութիւն այսորիկ. զի աւգնակաւնութիւն այնորիկ որ յայնժամ առ ժողովն Բաղկեդոնի բոլոր իրաց իշխէր, որ յոյժ ջերմութեամբ յարեալ ի նեստորի աղանդն:

Այլ վասն զի ըստ մեր առ պատասխանատուութիւն ասացելոցս չարեացս՝ վասն գիտութիւն եղելոցս՝ առաջի արկանեն. և այլք դարձեալ զգատապարտութիւն չարեացս մինչև ի յանցուցեալսն որոշեն, և ոչ մի ինչ զինքեան ասացեալ փնաս կրել յայլոց յանցանայն, հարկ եղև զնոցա զանմուտութիւնն՝ բռնմ Լստուածսիրութեանդ՝ յաղազս անմեղացն ուղղութեան, ցուցանելով նոցա յիւրեանց յանդգնութենէն զփնաս. Բանդի նախ առաջին ոչ յանուրջս եղեն չարիքս, և ոչ սակաւուց մարդոց զի մի մոռասցի եղեալս. այլ ի մեծագունին և ի պայծառագունին՝ րադարին, և յայսչափաց եպիսկոպոսաց՝ գրեթէ յամենայն աշխարհաց ժողովելոց, որպէս զի մի՝ ինչ ի գործելոցն անլուր լինել հաւատարիմ եպիսկոպոսացն՝ հեծելով զեղեալն, և բռնութեամբ յայնժամ ունաւդացն զչարսն վերագրելոցն, Բայց ևս և այսպէս՝ և ոչ լուութեան իսկ իրքս մատնեցելոցն ընդդէմ ասեմ, և ի նմին իսկ ի թագաւորական րադարին, և յայլս եւ լեւիս բաղարս ժողովորդոց պատրաստաբար միշտ զժողովն զայն նյովաւդաց, յորժամ զփոքր ինչ պատճառաց բունն հարցեն. զի ամենայն իրաւր և զայս գիտացեալք զի և ի բաց և քաղաքավարութեան չարիք՝ և խտրութիւնք պատերազմաց անդուստ զսկիզբն առին, որպէս զի և զառաջինն զայն՝ զթագաւորակաւնըն զհռովմայեցւոց՝ յորմէ կոչեցեալ տումարն առաքեցաւ՝ չարեաց զփորձ առնուլ. Բանդի ի ժամանակէն յայնմանէ առանց թագաւորի և ըստմատիկ եղեալ և կցորդութիւն ընկալան, ոչինչ նուազ և այլ րադար չարեաց՝ որպէս զի ժամ լինել Տեառն ձայնին ասացելոց. Հանդերձեալ էք, ասէ, լսել պատերազմունս և համբաւս պատերազմաց. բանդի որպէս ի վերայ զգուշաւոր ամրութեան վաւրաւորի որ առ դաւաճանութիւն թշնամուցն է յորժամ ի ներքուստ ընակաւդացն՝ մասն ինչ ի սմանէ հատցի դիւրեկակ թշնամեացն առնէ զեւն, և փոքր մի սորա ի վերայ ելեալք մինչև ի կատարեալ առումն:

Այսպէս են ուղիղ հաւատոյն մատնեցելոյ, որ քան զամենայն է զգուշութիւն, և մերոց անձանց և այլոց իրաց պահպանաւոր, ճանապարհ եղիտ թշնամին առ ի մեզ, և ի հասարակաց իսկ նենգութեան, և վասն այսորիկ ամենայն ուրեք խոռովութիւնս ծաւալեցոյց, Այլ զայս ևս խորհիլ պարտ է, զի Տեառն ասացեալ է անորոշարար՝ եթէ Որ ոչ է ընդիս՝ հակառակ իմ է. հարկ է ամենայնի ընդ պնոսիկ կարգիլ, ընդ որս և հաղորդութիւն ունին թէ գիտիցէ և թէ ոչ գիտիցէ: Բանզի որպէս որք ուղղափառութեան հաւատոյն են զլուս, և փրկիչ ունելով իւրեանց զՏէրն, միմեանց անդամք յայտնին շաղկապաւ հաւատոյն և սրբոյ Հոգւոյ զաւրութեամբ՝ որչափ և իւրեքն, կամ թէ ուր և վարեցին. կամ ո՞ր չափում հասակի, այսպէս և ի վերայ առանց ուղիղ հաւատոյն՝ հարկ է ընտրել, և որպէս ի վերայ այլոց հերձուածոյն դատիմք. և մանաւանդ զի բիւրացելոց ի նոսա անգիտից զհերձուածոցն չարութիւն. կամի այսուհետեւ զմեզ բանն ճշմարտութեանս ստոյգ լինել և արթունս, ըստ որում յառաջագոյն ասացար յաղագս ուղղափառ հաւատոյ: Վասն զի չարիքն ոչ մինչև յարարաւորն հաստին՝ այլևայլս տարեալ լինին, որք նոցա հաղորդութեանն կցորդ եղեալք: յաղագս միաւորութեան բանին զոր պարտ է առ միմեանս ունել՝ որք ի նոյն պատարագս վայելեմք: Զայսոսիկ գիտացեալք, մանաւանդ թէ ուսեալք յԱստուածաշունչ գրոց ի հարցն վարդապետութեանց՝ ի ձեռն Աստուծոյ մարտակցութեանն պահեսցուք զմեզ, ոչ եղեալք հաղորդ պատրանաց այսոցիկ, այլ աղաւթելով զսուրբ հաւատն՝ անրիծ պահել և անշաղախ մինչև ի գալուստն Տեառն, որում սպասեսցուք. ոչինչ մեծ կարացեալք զմերձակայսս. քանզի անցե՛ ձև աշխարհիս այսորիկ, իբրև զտաղաւար լուծեալ, յորժամ ճշմարտութիւնն՝ առ միշտ հաստատուն կացեալն մերձեսցի, յորժամ երանելի եղիցի ուղղափառութեան հաւատոյն, Որդին Աստուծոյ եկեալ երևեսցի գտցէ զնա, և ամբիծ վարուք, յորս և զրոյդ աղաւթեմք և հաւատամք, լինել Աստուածսիրութիւն՝ համբերութեամբ առ նա սիրոյն, և այսու առ Աստուած սէրն, ասէ Աստուածաբանն Յովհաննէս. զի ըստ պատուիրանաց նորա գնասցուք, քանզի բազում սուտ մարգարէք ելին յաշխարհ: Ոմանք ուրացեալք, մարմին համագոյակա՛ն առնուլ մեզ զՏեառնն՝ որպիսի լինել ասեն զԵւտիքոսի տգիտի. Իսկ ոմանք ընտելեան

երկաւորութիւն, երկուս ընտրութիւնս առանձինն գործով ներգործել ի Քրիստոս, ասացեալ երկաքանչիւրոցն առանձնակի և կատարելապէս զընտանեկան գործաւղաց, որ է բաժանուամբն անասելի Աստուծոյ Բանին, որպիսիս լինել ասացաք զորս ի Քաղկեդոնին՝ և որք՝ յարեելս ցարդ ևս եպիսկոպոսք պնդաբար աւգնական են Նորոգաձեռութեան այսպիսեացս աղանդից, Քանչի ուսաք և որ ի Մծբին զաթոռն ունի եպիսկոպոսութեան՝ յայտնապէս զնեստորին գովել անամաւթաբար զամպարչտութիւն զգայուելով։ յորոց մեզ ի բաց կալ բովանդակ ամենայն իրաւք և որչափ է զաւրութիւն, բանչի ասէ դիր։ Ելէք ի միջոյ նոցա և մեկնեցարուք, և ի պիղծս մի մերձենայք, և ես ընկալայց զձեզ։ Բայց դու ո՞վ Աստուածասէրդ՝ յայսոսիկ յառաջատեան, և որ որ բեզն հաւանին, բարի խորհելով պահեա՞, և զոր անխորարար ամենեցուն հաղորդել յանձին ունին՝ յորում և իցեն յերկրի, բանչի նմին ամբաստանութեան և սորա արժանիք են, որոց և յանցուցեալք են, զի կատարեալ զհամբերութեան վարձն բո ի բաց առցես։ Քանչի ինքն ասաց ի ձեռն մարգարէին։ Կաց մնա ինձ յաւուրն յանդիմանութեան իմոյ, աղաչեա՞ զՏէր, և զմեզ զամենայն ուղղափառս՝ պահել ի յուսացելումս յայսմիկ յերանելի հաւատիս, և հոգալ պիտանացու վարուց՝ զի արժանի լիցուք հասարակաբար ընդ սուրբս հասանել ողորմութեանն Աստուծոյ՝ սուրբ պառ ի նա պաշտաւնն պահեցեալք՝ ամէն։

Եւ զմեզ տառապեալքս որ զրեցաք զայդ, յիշելոյ արժանի արարէք, ո՞ր որ և կարդացէ։ և եթէ որ ի մէնջ կոչեսցէ պատրաստ եմք վասն նորին հաւատոյ պատասխանի առնել և եթէ իցէ յուսեք ճշմարիտ նախանձ հաւատոյն Քրիստոսի՝ յայտարարէք՝ կարգալով զթուղթդ զպղդ, և մի՛ լոկ պարծեսցի Քրիստոնեայ լինել, զի ոչ բանիւք արքայութիւնն Աստուծոյ, այլ գործով։

Զամենահաւասար, ևս զանպիկարանս, զթաւա ևս զծնաւցն ի՞նչ յիշեցէ՜ ի սուրբ աշխարհ չեք, ո՞վ դասս ուղղափառայ։

**ՍՐԲԱՍԷՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՆՑ ՄԱՆԱՍԷԻ, ՅՈՎՀԱՆ-
ՆԷՍԻ ԵՒ ՏԵԱՌՆ ԳԻԳԱՅ ԴԱՃՏԿԱՐԱՆԻ ԵՒ
ՏԵԱՌՆ ՍԱՐԳՍԻ ԵՒ ՏԵԱՌՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ
Ի ՍԱՀԱԿԱՅ ԿՈՐՈՒՍԵԱԼ ԺԱՌԱՏՅԷ ԽՈՆԱՐՀ ԵՐ-
ԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆ:**

Գթաճման հաւատոյ՝ զոր ուղղափառ վարդապետաց
Հայաստան աշխարհիս հաստատեալ էր անշարժելի պահել, և
հետեանալ յամենայն հերձուածոց, մանաւանդ յաղանդոյն տարա-
զիր եղելոյ ուրաջողին Նեստորի, և յորմէ առաւելագոյն պարտ
էր փախչել և պիղծ և աղտեղի համարել, բարիատեաց չար
բանսարկուն մտամոլար և պակշտեալ պատրանաւք զիս գայ-
թագղեցոյց, խնամութիւն առնելով ընդ աշակերտս անյիշելոյն
Նեստորի, Վասն որոյ արժանի էի տանջանաց և իսպառ կորուս-
տեան ըստ անաւրէն գործոց իմոց, և դուր, տեարք, զողորմու-
թիւնն Աստուծոյ արարէք ի վերայ իմ տալով ինձ տեղի ապաշ-
խարութեան. և ես պայման արարի առաջի վարդապետաց իմոց
և տերանց Աստուածային ուխտիւ, ամենեւին չհաղորդել ընդ
պատուիրանազանցս և թերահաւատ ազգին և որ ծնաւդն ա-
նուանեալ են կնոջ իմոյ, մի՛ յաղաւթս, և մի՛ կերակուրս, և
մի՛ յայլ ինչ երթեկութեան սէր և ընդանութիւն, այլ որպէս
զմի որ յաւտարականաց համարել, եւ թէ թերի գտայց միով
իւրի նշովեալ եղէց յամենասուրբ Երրորդութենէն. և ի ձէնջ
տերանց պատուհաս կրեցից, և հազար ստեր *) դրամ տուգան

*) Այսպէս յօրինակին.

տացից ի սուրբ եկեղեցի, և կնքեցից ^{*)} զայս պայման նամակ.
Եւ Սահակ Համալասպայ որդի յԱրածի գեղջէ իմ մատամբ:

Եւ վաւերական մատանի՝ Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս.
և Յովհաննէս Ամատունեայ եպիսկոպոս, և Գրիգ Դաշտկարին.
և Սարգիս Զաւրականեան, և վարդապետ Քչկան ի վերայ
եղին:

^{*)} Այսպէս յօդինակին:

**ԱՅՍ ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ԳՐԵՑԱԻ Ի ՄՈՎՍԷՍԷ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ
ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԴՈՂ ՄՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ
ՏԵՂԱՊԱՆ**

Փ ափաբելի վիճակի Քրիստոսեան հաւատոցն սիրելու-
թեամբ ընդունաւ, և ինձ երեւալ հայրաձե և մերձաւոր Տէր
Վրթանէս. ի Մովսէսէ անարժանէ, բեւ և բոյոցդ, բազում խո-
նարհութեամբ երկրպագութիւն. ընդ որով և առաւել ոգջունի
հարցութիւն:

Ծանուցանեմ փոքր ի շատէ Տեառն մերում զդժնդակ նե-
ղութիւնս որ եհաս մեզ: Դէպ եղև ինձ ի տիս տղայութեան
հասանել յեպիսկոպոսարանն Յուրտաւայ: որոյ եկեղեցւոյ ըստ
աւրինաց աշակերտ իսկ էի. որ սնայ և ուսայ դպրութիւն
հայերէն և վրացերէն, ուր և պարզեցաւ իսկ ինձ արժանի ի
Տեառնէ հասանել յաթոռ վարդապետական նոյն տան դրանն
բղեշխի Ոչ եթէ ըստ արժանեաց ինչ իմոց ասեմ. այլ որպէս
կարծեմ ի յանդիմանութիւն ուրացաւոյց զՈրդին Աստուծոյ.
քանզի յայսչափ անցելոց ժամանակաց ապա ևս հասի ի վերայ.
Թէ որպէս Վիրք զկանաչագեղ տերէն միայն ունէին. ո՞տս
առանց պողոյ ունելով յինքեանս, ըստ աւրինակի սաղարթա-
լից թզննելոյն՝ յորում ոչ եղիտ պտուղ Տէրն, այլ տերև միայն.
ըստ որում և այսօրիկ ի հաճոյս մարդկան, զամենայն պաշ-
տաւնն լի և կատարեալ կարծեցուցանէին ցուցանել Իսկ յոր-
ժամ ծանեաք զմեծարանսն հրէական սահմանի ժողովոյն Քաղ-
կեդոնի, և զհայհոյութիւնս՝ որ յՈրդին Աստուծոյ. նա և ոչ
տերէն կանաչ գոյր ի նոսա, վասն որոյ զբանն ի վեր առեալ՝
թշնամի՝ եղեաք կաթուղիկոս անուանն, և ամենայն իշխանացն
և աշխարհին և վախճան՝ հալածեցայ. և թէպէտ վասն իմ մե-

դացն. ի ժամուսյառաջնորդութենէ վրկեալէ աշխարհս Հայոց,
 հարկ համարեցայ զալ ծանուցանել սրբութեանդ ձերում վկո-
 րուստ աշխարհին, և զիմ տառապանս. և թէ ո՞րպէս վանն
 խստութեան ձմերայնւոյս և դնդայոյդ լինելոյ, արգելեալ եղէ
 ի սրբոյ Մկրտչի Յովհաննու ի վանս որ յԱրեգածու ոտին. և
 ընկալեալ ես ի ձեռն երանելոյ տեառն Բարիւլասայ վանից
 երէցու՝ զայդ ի մանկանէդ լսէք: Բայց առ ժամս գրեցի և ես
 ի հայ լեզու ցիշխանութիւնն Յուրտաւայ Եկեղեցւոյն: Հրա-
 մայեցէք զրել և դուք զի նախանձաւոր են ուղղափառ հաւա-
 տոյ. թո՛ղ զի յաղանդոյն առաւել զգուշանան. Եւ ինձ ի ձեռն
 թղթոյ խրատ տո՛ւք բերել. և զողջոյն սրբութեան ձերոյ ծա-
 նուցէք:

ՊԼՏԱՍԻՆՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՄՈՎՍԷՍԻ. Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ:

Ձգիրս ողջունի սրբութեան քո ընկալեալ, զոհանալով
վնասուծոյ ուրախացայ. զի նախանձաւոր էր ուղղափառ հաւս-
տոյ. և ասպնջական սուրբ հարցն:

Ճշմարիտ վարդապետութեանն որ տնկեցաւ յաշխարհս
մեր ի ձեռն երից երանեալ սուրբ և բաշ, և անվանդիտող նա-
հատակին տեառն Գրիգորի, և զի յապստամբող, և ի վերջին
ժամանակս հասեալ եմք, ոչինչ են զարմանք տեսանել՝ զոր սըր-
բութիւնդ ձեր զրեաց: Քանզի տակաւնն ևս տեսանեմք զգու-
շակութիւն նուիրական առաքելոյն, թէ Հերձուածք լինելոց են
ի ձեզ, և զպն ևս թէ Որ ընդիրքն են ի ձեզ՝ երեւցին. զոր
ճշմարտիւ սրբութիւնդ քո կատարեաց. հալածանաց և բազ-
մապատիկ նեղութեանց համբերելով: Եւ ի վերայ դորին եղի-
ցի բեզ միշտ արիանալ. և անկնքելի շնորհիւն Քրիստոսի Աս-
տուծոյ մերոյ, և լրջմտութեամբ ստանալ պարգևս՝ ի բաւական
աջոյն: Իսկ որ ի բազմացն փութայք շահաւորութիւն, ցանկա-
լի է. և որ յընկերսիրութիւնն ընթանայք աւգուտ, տենչալի է.
ըստ պնմ. թէ Ոչ խնդրեմ զանձին աւգուտ՝ այլ զբազմաց, զի
ապրեացին: Զթուղթն զոր խնդրեցեր ի հայ լեզուսն, արարի.
և եթէ կամի Քրիստոս Աստուած ի մաւտէ աւուրս Կաթողի-
կոս կամին նստուցանել, զհոգս ձեր շնորհիւն Քրիստոսի Աս-
տուծոյ՝ նա հոգայ և մեր սատարեմք մինչև ի կատարումն գոր-
ծոյդ ըստ կարի մերում:

ԹՈՒՂԹ ԶՐՋԱԳԱՅԱԿԱՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ:

Ի ժամաւրութիւն երկնից վիճակաւը սրբութեամբ երկրպագեալը սրբոյ Երրորդութեանն, Քրիստոսեան Հաւատոյն սիրելութեամբ ընդունաւոր. ի ձեռն երեւ երանելոյ անվան-գիտող Նահատակն տեսոն սրբոյն Գրիգորի Հայալեզու իւրա-նութեանդ Յուրտաւայ եկեղեցւոյ, առ որս առաւել հարկ հա-մարեցայ գրել իսկ յաւթարութեամբ լսաւոց, առ հասարակ ա-մենայն պաշտանէից սրբոյ եկեղեցւոյ հանդերձ միաբանական ժողովրդեամբ. ի Մովսիսէ անարժանէ Տերամբ ողջոյն. ընդ ու-րով և առաւել ի խաղաղութեան պահպանեալ լիջիւր, յուսով սրբոյ Երրորդութեանն:

Սիրելիք. ի սկզբանէ իսկ ընդ որս հաճեցաւ Աստուած և կոչեաց ի սպասաւորութիւն մեծի տէրութեան իւրոյ, զյոյժ քաջահաճոյսն ընդրեալ՝ իմացեալ տեսանեմբ, որոյ զվերակա-ցութիւն ժողովրդեան շնորհաց, և կամորոց զմարգարէութեան շնորհն առաջի էարկ Ոմանք տեղի ետուն և յաւթարութեամբ լուան կոչմանն, և կէսք յապաղէին զշնորհն և բամբասէին՝ և ոչ մի որ ի նոցանէ, վասն զի կէսքն ի սպասաւորութեանն մե-ծութենէ զարհուրեալ երկնէին, այլքն հաւատովքն. համարձա-կեալը կոչաւդին զհետ չողան, Վասն որոյ ոմանք հրաժարմամբն զզաւրութիւնս նշանացն պահանջեն որ յեղիպտոսն, և այլը յաւթարութեամբն հաւատացան այլոյ բերան լինել և ոմանք համարձակութեամբ ի ձեռն սերովքէին կայծակամբն սրբեցան, և այլը երկչոտութեամբն զաւետիսն պահանջեն՝ թէ յարդանդի իսկ սրբեցի: Բայց դարձեալ տեսանեմբ և այլս ոմանս կոչեցեալս և ի նոյն սպասաւորութիւն կարգեալս. զոմանս աւծեալ ի թա-գաւորութիւն ի հրամանէ Աստուծոյ. և զոմանս դասեալ յա-ռաքելութեան շնորհս. և զի չետուն զինքեանս բովանդակ Հոգ-

ւոյն սրբոյ, և զի ոչ ցուցին զնացս արժանաւորս ըստ կամաց կողողն, ոչ միայն չաւգտեցան ինչ ի շնորհէն, այլ զի և պատժեցան. ևս և պատժելոյ են չարաչար Գաղայայտ է ամենեցուն զի Աստուած մեր ոմանց է լոյս. բայց ոմանց հուր, ըստ իւրաքանչիւր նիւթոյ որպիսութեանն. ապա ուրեմն զստացուած զոր տայ ումբ Տէր յաւանդ, պարտ է երկիւղել զգուշանալ և պահել, և առաւել ևս աճեցուցանել, այլ ոչ ևս կորուսանել. զի պարզեւր Աստուծոյ առանց համարողական հանդիսի ոչ ունին դիւրանալ, այլ որպէս տուեալն լինի առատութեամբ ըստ նմին և հատուցանելի է աճելութեամբ. մանաւանդ զառաջնորդութեան ստացուած զաւրինաւոր, որոյ որբան է բարձրութիւն՝ նոյնքան և վտանգն:

Որ որ ջանայցէ կատարել զհրամայեալսն բովանդակ, որ եպիսկոպոսաց և երիցանց կարգեցան, աշխոյժ և ողջախոհս լինելն և ուսուցիչս անբաղդաղայս յամենայնի. ծախելով զմարմինն ի հոգին յաւելուլ զգոյլսն հալածելով՝ ի գահափիժութենէ զփարախն պահել, մերձենալ առ Աստուած և ընծայել զայլս: Արդ վասն զի և մեզ զգիպուած աշտիճանին. թէպէտ և կարգ մի զհրաժարելն ուսուցանէր, և առաւել ևս երկնչոտանալ ընդ երկնչոտան. զի թէ յարժանաւորաց իսկ որ լեալք, և յոյժ իսկ ի քաջահաճոյիցն, սակայն ի վերագոյն էր բան զմեր տկար բնութիւնս. միջնորդ ընդ Աստուած և ընդ մարդիկ լինել. զմտաւածելով թէ զուցէ վրիպեալք ինչ պատուհաւիցիմբ, թող թէ և յանարժանից ևս: Բայց դարձեալ միւս ևս կարգն. զհնազանդելն ուսուցանէր, զի որպէս ի հայրենեաց իմն ի սննդեան տեղւոյ կոչեցեալ եղեաք հաւատովք Աստուծոյ նախախնամութեանն զշնորհս վարկանելով, յաղազս որոյ տնդի տուեալ յաւժարութեամբ լուաք կոչմանն. վասն որոյ և յանկարծակի իմն ի վերայ հասեալք հացհոյութեան ինչ զոր յորդին Աստուծոյ էր հաստատեալ շնորհակորուսացն, առ որս ծանուցեալ զվէրս անհրեանարինս. և չիշխեցեալ ընկենուլ ընդ լուութեամբ զախտն զոր և շարժեցաք իսկ: Վասն որոյ և թշնամի եղեաք ամենեցուն, և որչափ յանդիմանեցաք, առաւել ևս սպառնացեալ եղեաք, ի քահանայապետից և յիշխանաց, մինչև հայածել Ինձ այսպէս թուի թէ զոր աւրինակ ընդ դատապարտութեամբ անկեալ լինէի թէ զիտէի զախտն և ծածկէի, նոյնպէս և չարաչար բարկութեան էի արժանի, որ լսէն և անփոյթ առնէ, որպէս և ա-

րարին իսկ անփոյթ. որք զառաջնորդել ուրուք չունին յանձին, և ինքեան և ոչ զգիւրագիտելին անգամ կարեն առնուլ ի միտ, թէ երբ և կամ յուժմէ՝ գերեալք եղեալ իցեն ի գեղեցիկ հայրենի իւրեանց ժառանգութենէն, այլ և վարիցեն ևս ընդ ինքեանս ի գերութեան և պհաւտն, որ պարտէին կենաց, Ապա ուրեմն յիրաւի լուիցեն զսպառնացեալսն Աստուծոյ, զորս և աստուածանւովն Երեմիայիւ. Քահանայք, ասէ, ոչ ասացին, ուր է Տէր. և հովիւք ամպարշտեցան յինէն, և ցրուեցին զոչխար արաւտի իմոյ, Եւ ապա զի՛նչ. Յաղագս այդորիկ, այսպէս ասէ Տէր. Ո՛վ հովիւք, որ կորուսէք և ցրեցէք զոչխարս արաւտի իմոյ, արդ հաւաքիկ ես վրէժ առից ի ձէնչ, զի լցան աւուրք ձեր ի հողհողումն *): Արդ զի զսիրելի զՄիածին Որդին Աստուծոյ զսպանաւոյն ախտացան, յայտ է. թէ ըստ աւրինակի նոցա և ոչ ի մարմնաւոր պատուհասէ վրիպելոց են. Եւ նոքա զի՛նչ պատուհաս կրեցին արդեաւք. սովոյն դեղ արարին կանայք նոցա զսիրելի որդիս իւրեանց՝ զորս խորովէին և ուտէին ի պաշարելն Տիտոսի զԵրուսաղէմ. Զորս Զրիւր՝ սովովն սատակեաց, ձ. և Ի. բիւր սրով կոտորեաց, Ծ. բիւր ի գերութեան վարեաց. և պատճառք այսչափ բազմութեան ի քաղաքին գտանելոյ՝ գատիկ տաւնին էր. յորում ամենայն ազգն ի մի վայր գումարեալ էին և իրրեւ ի բանդի արգելան. զի յորում աւուր նենգեցին զկեանսն իւրեանց զՔրիստոս Աստուած, ի նմին աւուր զհատուցումն ընկալան. Եւ այժմ որք զնոցայն ախտանան՝ յայտ է. թէ ընդ նոսին և պատժելոց են՝ և զաստիս և զանտին:

Արդ զի ընդ որս մի՛ և մեզ լիցի լսել զհաղին սպառնալիսն Աստուծոյ, և կրել զանողորմ զպատուհաս վայն, հարկ համարեցայ ի ձեռն զգուշացուցիչ թղթոյս խաւսել յականջս Աստուածսիրութեանդ ձերոյ. զգոյշ և աշխոյժ լինել ի հաղորդութենէ տէրութեաց և տիրասպանաց մեծարողաց ժողովոյն Քաղկեդոնի. Քանչի առաջնորդք ժողովոյն՝ աղանդակիցք նեստորի էին, և հալածեալք յեկեղեցւոյ, բոց սատար գտեալ զթագաւորն Մարկիանոս և զկին նորին Պաղքերիառէ. սոքա քինախնդիրք եղեալ նեստորի, յեղեալ ի բաց տապալեցին զառաջին սահմանս զերանելի վարդապետացն. և ոչ մնաց խոստովանութիւն առաքելոցն, որք ի սկզբանէ ականատեսք և սպա-

*) Այսպէս յորինակին.

սաւորք եղեն բանին, և այլ սահման հաստատեցին, այլաձեքան զնեստորին. և նոյնամիտ որպէս զնորինն, զի զիւրաւ կորուսանել մարթասցեն զպարզամիտս: Զորոց զկեղծաւորութիւն, նոցին իսկ գրեալքն յայտ առնեն. զի յետ հրաշալի խառնմանն և ճշմարիտ միաւորութեանն, երկուս ընութիւնս սահմանեցին ի վերայ միոյ Քրիստոսի, բաժանեալս և անշատեալս ի միմեանց. և վրիպեցուցանելով մերթ ասեն մի՜ է և միադէմ: և նոյն Քրիստոսն՝ Որդի Աստուծոյ և Տէր և Միածին: Եւ անդորէն դարձեալ ասեն, և յերկուց ընութեանցն անխառնելի է, և որք խառնել համարին՝ ասեն զերկուս ընութիւնսն Քրիստոսի այսինքն զմարդկութիւն իւր բովանդակ, ընդ իւրում Աստուածութեանն, զնոսա նոյովեմք ասեն, վասն որոյ իսկ և յերկուս դէմս և յերկուս պարութիւնս բաժանեն զբանս գրոց սրբոց. և որ խոնարհազոյնք ասացեալ՝ միում ընութեանն առանձինն որոշեն. և զբարձրագոյնսն՝ միւս ևս ընութեանն առանձին պատուցանեն:

Այսպէս՝ զասելն, թէ ես և Հայր իմ մի եմք. և ի վերայ ծովուն զգնալն, զվորձէին յյաղթելն, զխեղսն ողջացուցանելն, զբաղցեալսն կերակրելն, զհորեբաւրեայ զմեռեալն յարուցանելն, և որ ինչ նման է դորին, միայնոյ՝ և մերկի Աստուծային ընութեանն առանձին պատուցանեն: Իսկ ասելն, թէ Հայր իմ մեծ է բան զիս. և զվաստակելն, և զննչելն, զբաղցնուլն, և զծարաւելն, և զհաղիւն զչարչարանսն, և զկամաւոր մահն, մարդկային ընութեանս միայնոյ առանձին որոշեն, և իբրեւ սոսկի մարդոյ, զամենայն տկարութեամբ կրել վարկանին՝ Բանին զնա վարելով յայն: Եւ այսպիսի կեղծաւորութեամբ՝ ընութեանցն բաժանմամբ, զհայցոյութիւն առաջնոցն սահմանեցին: Զի թէ ընութիւնք երկուք անհաղորդելիք և անխառնք են ի միմեանց՝ որպէս ասենն, յոյտ է թէ և դէմք երկուք. ապա և որդիք երկուք: Եւ արդ զի՜ ևս ըստ առաջին կեղծաւորութեամբ մեղմխանայն նոցա վեր ի վայր ընթացուցանեմք զբանս. յորում ժամանակի գետնազողի, և սողեցուցանելով մոռածանէին զհերձուածն, վասն զի և աշխարհ ծաղկեալ ևս էր տակաւին սրբով հաւատովն: Իսկ այժմ առաւել ևս յայտնապէս գրեալ տեսանեմք զաղանդն նեստորի, յես առաւել նորաձե գրեալս նոցա, զոր ես տեսի և կարգացի նոցին իսկ գրով, որ թարգմանի է մեր լեզուս այսպէս: Ասէ, Զոր աւրինակ աղնիւ հիւսան, զը-

տեալ նիւթ ինչ առնէ զնա անաւթ պատուական, այնպէս Աստուածութեանն գտեալ զարգանդ կուսին սուրբ և ամբիժ, արար ի նմա ասէ, զմարդն զոր զգեցաւ և ծնաւ ի կուսէն: Եւ դարձեալ, զի վարմանաս, ասէ. ով այր դու, զի զոր աւրինակ զկինն ի կողից առնն ստեղծ, սոյնպէս և զայրն յարգանդի կուսին արար ասէ, զոր զգեցաւ և ծնաւ ի կնոջէն: Եւ յայլում տեղոջ ասէ, և ոչ ամաւթ համարեցաւ զի որ արարեալ զմարդն՝ զգննուլ և ծնանել ի կուսէն. և զոր միանգամ երանելի վարդապետացն զթուղթս տեսի և կարդացի՝ զոր յաղագս հրաշալի խառնմանն և անճառ միութեանն էր ասացեալ, զամենայնն յայսպիսի հայհոյութիւնս փոփոխեալ տեսի:

Իսկ զևս առաւել հրէական սարսափելի հայհոյութիւնս նոցա, զիճնդովն մերկացուցեալ զարմանայաք. թէ որպէս ամենեւեմ իսկ արտաքոյ Երրորդութեանն, այլ և եթ զոմն զխաչեալն Քրիստոս, հրէաբար հայհոյէին: Արդ զայս ամենայն զիտացեալ, սիրելիք, զճանապարհ արքունի գնացուք. մի՛ յաշխոտորեսցուք, և մի՛ յահեակ, Յամենայն ծառոյ դրախտի Աստուծոյ կերիցուք, այսինքն սուր և սուրբ աչաւք մտացն հայել յամենայն ի սուրբ եկեղեցական գրոց և յուղղափառ վարդապետաց ճաշակեսցուք զբանն Աստուծոյ և կեցցուք: Իսկ որ աւտարաւտիսն բերեն ի մէջ, ի նոցանէն ասաց Աստուած ոչ ճաշակել մեզ, զի մի՛ մեռցուք: Բանլի հաւատք են ամենայն բարեաց դործոց գլխաւորութիւն. և առանց ուղիղ հաւատոց՝ անհրաժեշտ է հաճոյ լինել Աստուծոյ: Պահեցին նոքա սրբութեամբ, և մի՛ ոք պղծեսցէ զնոսա. բանլի հիմն սրբութեան հաւատոց այժմ, այլ ոք ոչ կարէ դնել բան զեղեալն որ է Յիսուս Քրիստոս, մի՛ Երրորդութենէն. մեծատունն՝ վասն մեր աղքատացեալն, որով ամենայնքն ըստ Պաւղոսի. զորմէ և Յովհաննէսն ասէ. թէ Որ էրն ի սկզբաննէ Բանն կենաց՝ առանց որոյ, եղևն և ոչինչ. զնա՝ աչք իսկ մեր տեսին, ասէ. և ձեռք մեր շաւշափեցին: Արդ՝ թէ սոսկ մարդ է ծնեալն ի կուսէն ըստ բանին նոցա, յորմէ մեծութենէ արդեաւք աղքատացաւ, և կամ ամենայնքն նովաւ զիարդ եղեն, և թէ ոչ բնութեամբ էր խառնեալ և միացուցեալ Աստուածն Բանի զբովանդակ մարդկութիւն իւր. այսինքն մարմին և հոգի և միտս և զինչ ի մարդ է ընդ իւրում Աստուածութեանն որպէս գիտէ միայն Երրորդութիւնն զանտեսանելի զբանն. զի՛արդ արդեաւք տեսանէին. և կամ զաներևոյթն զիարդ

շաւշափէին: Այլ զի յաղաղս պսպիսեացս իսկ որք ասէին. թէ ոչ եկն Տէրն մարմնով, փութով պնդութեամբ զհամառաւս գրէ առաքեալն և աւետարանիչն ասելով՝ թէ զ'Ի սկզբանէ Բանն՝ առանց որոյ եղևն և ոչինչ աչք մեր իսկ տեսին, ասէ, և ձեռք մեր շաւշափեցին, և որ ինչ այլ պսպիսիք:

Արդ մեր, սիրելիք, պարտական գլծով շարժեցեալք ի վերայ եղբայրական կորստեանն վախճան, անձանց զգուշացուր որպէս և պարտ է, և ի վերայ նոցա աղաւթս արասցուր որպէս արժան է. դառնալ նոցա ի վրիպեալ մտացն և դալ յուղեղ հաւատս, որ տուեալ են ի սկզբանէ յեկեղեցիս, յաստուածատես առաքելոցն, և յերանելի վարդապետացն: Եւ զայս պսւափ փոքր ի շատէ հարկ համարեցաք գրել ձեզ, և զմեղանս յանձանց ի բաց թափել առաջի Աստուծոյ և մարդկան, եւ ետու բերել զպատճառս ժողովոցն, և այլ հաւասարս հաւատոց զերանելի վարդապետացն, և զընդդիմակաց հերձուածողացն, զյուլովագոյնն պստի տեղեկացիք: Եւ որք յետ այսր պատուիրանի անփոյթ առնելով անխրատարար վարեսցի ի հաղորդութիւն աղանդին, ինքն բարձրէ զդատաստանն ի Տեսոնէ և զասդիս և զանդին ո՞ր և իցէ, և մեր անպարտ լիցուր:

ՊԵՏԱԿ Դ. ԺՈՂՈՎՈՅՆ ԵՐԿԱՐՆԱԿԱՑՆ, ՄՈՎՍԷՍԻ ՎՐԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Արդ յետ փոխելոյ յանարատ և յաստուածահաճոյ կե-
նաց պանդխտութեանս երանելեացն Թէոդոսի թագաւորի բա-
րեպաշտի. և Կիւրդի եպիսկոպոսի Աղերսանդրի. և վասն զի
որդի իջ զոյր Թէոդոսի, թագաւորութիւնն քեռն անկ էր որ զկու-
սութիւնն պահել կեղծաւորեալ, և ապա կին լեալ ումնմն Մար-
կիանոս անուն, զորմէ ասեն աղանդակից Նեստորի. Եւ սորա թա-
գաւորեցելոյ, նախանձ ունելով յաղագս Նեստորի, հրամայէ
ժողով լինել ի Բագկեդոնի. ՈՒ. և Զ. եպիսկոպոսաց. և իբրեւ
հրամանն յանգ ելանէր և ժողովն լինէր. եպիսկոպոս էր ի Հոռովմ՝
Լեոն, յԱնտիոք՝ Մաքսիմու, ի Կոստանդնուպօլիս՝ Անատոլի,
յԵրուսաղէմ՝ Յուրնադ. յԱղերսանդրիա՝ Դիոսկուրոս. Զայս ե-
րանելիս Դիոսկուրոս՝ ամպարիշտն և անհաւանք ճշմարիտ հա-
ւատոյ. Ո և Լ. բն զրպարտեցին խորհրդակից Եւտիքի համա-
ւելով. թէ վասն սոցին իսկ՝ եղև ժողովն. զորոց ստութիւն՝ ան-
սուտ յիշատակարանք մեր յանդիմանեն. Զի Եւտիքէս՝ լեալ
մոնացն ի Կոստանդնուպօլիս, և Փղարիանոս պաղատան եպիս-
կոպոս, զորմէ ասէին սիրելի քեռ թագաւորին Թէոդոսի. և վի-
ճեալ ընդ միմեանս առսջի Թէոդոսի, հրամայէ ժողով լինել
երկրորդ անգամ յԵփեսոս. և բնեալ և ոչ գտեալ յուղղութեան՝
զերկուսինն մերժեն և արտաքսեն յեկեղեցւոյ. Այլ խորհուրդ
ամպարիշտն Մարկիանոսի զժողովն առնել ի Բագկեդոնի. վասն
զնիկեական սահմանադրութիւնն ի սուրբ նախահարցն փոխե-
լոյ էր, և ոչ յաղագս երանելոյն Դիոսկուրոսի:

Արդ Թէոդորիտոս Կիւրոս քաղաքի եղեալ եպիսկոպոս հա-
մապոյգ Նեստորի՝ զոր լուծեալ յեպիսկոպոսութենէ յԵփեսոսի
ժողովին, զսա հրամանաւ ամպարշտին Մարկիանոսի ընկալեալ
եղև յառաջնորդութիւն Բագկեդոնի ժողովին. Եւ Յուրնադ՝ որ

նախ ի յԵփեսոսի ժողովին ընդ ուղղափառսն նշովեաց զԹէոդորիտոս. սորա թագաւորին և թագուհւոյն երեսաց ակն առեալ հնազանդեցան: Եւ նեստոր դեռեա կենդանի էր յաբսորն, և առաքելին ածել զնեստոր ի ժողովն: Եւ ի հասանել հրովարտակին, ժամանեալ ըարկութեանն Աստուծոյ՝ սատակեաց ըդ նեստոր: Եւ նոցա իմացեալ զիրաւական վճիռն, զսուրբ կոյսն Աստուածածին խոստովանին կեղծաւորութեամբ. և սկիզբն արարեալ կանխապատրաստ եղելոյ՝ մահացան խորհրդոյն ի տուամարէն Լեոնի. Իսկ ըպուեք յուղղափառացն որ յԵփեսոսի ժողովին, միաբան ասեն. Այդ՝ ի նեստորի խմորոյն է: Եւ անաւրէն վիրազն Մարկիանոս՝ ի սաստիկ ցասմանէ շարժեալ՝ հրամայեաց խոշտանգել զնոսա. և նոքա ոմանք յերկիւղէ, և ոմանք աչառութեամբ՝ հաւանեցան հրէական սահմանի ժողովոյն Քաղկեդոնի. Բայց երանելին Դիոսկուրոս՝ եպիսկոպոս Աղեքսանդրի, ըպուով չարարանս կրեալ ի Մարկիանոսէ, քսորեալ լինէր, որ և խոստովանող Քրիստոսի կոչեցաւ, զի մեռանել լաւ համարեցաւ քան թէ կալ անաւրէնութեամբ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի. Իսկ նոցա նշովեալ զերանելին Դիոսկուրոս հերձուածող անուանելով:

Եւ Թէոդորիտոս առեալ զգրեալսն հրամանաւ թագաւորին, հասանէ յԱնտիոք, ի դուրս խցկանն հռչակաւոր և երանելոյն Սիմէոփի. և իսկոյն տեղեկութիւն տուեալ, թէ ոմն ի թագաւորէն եկեալ է և խնդրէ տեսանել զքեզ. և նորա յառաջադոյն հրատ լուցեալ՝ հրամայէ ի ներքս թողուլ: Եւ Թէոդորիտոս մտեալ ի ներքս, ըպուով թախանձանս մատուցանէր, և աղաչէր ձեռնարկ առնել և հաւանել անաւրէն սահմանադրութեանն: Եւ նորա յինքն առեալ վաղվադակի զգրեալսն՝ ի վառեալ հրատն ընկենոյր ասելով. Նշովեալ Մարկիանոս, և նշովեալ ժողովն Քաղկեդոնի, և նշովեալ որք հաւանին այնմ սահմանադրութեանն: Եւ նորա դարձեալ առ թագաւորն պատմեաց զոր ինչ արար երանելին Սիմէոն: Եւ ապա յայնժամ եկեղեցիք ամենայն արեամբ շաղախեալ լինէին. և մետաղք և կղզիք կապանաւորաւք լցեալ, զի ուղղափառքն չարչարիլ լաւ համարեցան քան հնազանդել և հաւանել երկարնակ սահմանադրութեանն ժողովոյն Քաղկեդոնի. և ըպուով խռովութիւնք ի ժողովողականաց յեալ, յաղազս չընդունելոյ զհերձուածող զեպիսկոպոսունսն, և թշնամանելով զթագաւորն Մարկիանոս, Եւ էր աղմուկ մեծ և ամբոխ յոյժ

յաշխարհին հոռոմոյ. զի մանկունք եկեղեցւոյ վանեալ լինէին աւարառութեամբ և պէս պէս տանջանաւք և վարդապետք սուրբք հալածեալք յեկեղեցւոյ. նոյնպէս և յաստուածակերտ քաղաքին Երուսաղէմ եկեալ Յուրնաղ արքունի զաւրականաւք՝ վեր ի վայր տապալեաց զաստուածային և զառաքելական հաւատն, և զկարգ եկեղեցւոյ սրբոյ, և հաստատեաց զնեստորական հայհոյութիւն ժողովոյն Բաղկեդոնի. Եւ էր սուգ տրամութեան մեծի սուրբ քաղաքին զի ելից արեամբ ծայր ի ծայր իրրեւ յաւուրսն Մանասէի, զի ոչ կամեցան ճշմարիտքն ընդունել զառասպելաբան հայհոյութիւն տուժարին Լեոնի. նոյնպէս և Աղեքսանդրացւոց քաղաքն դժնդակ նեղութեամբ ըստ իւր տարածս ընկալաւ յամպարիշտն Մարկիանոսէ, յաղագս չընդունելոյ զԵպիսկոպոսն Պրոտորէ, զի ի սկզբանէ իսկ ուղղափառք էին և հնազանդեցան աղծապիղծ կրաւնիցն և ատելի կարգաց Ո և Լ-իցն եղելոց:

Արդ զայս գիտասցէ ձեր սիրելութիւնդ. զի ողորմելին նեստոր, թէպէտ և ամպարշտեաց, այլ ինքն զդժոխսն ժառանգեցուցանել, փոխումն որումանն ոչ կարացաւ աւանդել աշխարհի. այլ ժողովեալքն ի Բաղկեդոնի վնեստորին և յԵրուսղից այս լոց հերձուած զաղտագողի և սողեցուցանելով մուծին, և այսու պատրեցին զպարզամիտս Զի նեստորն ամպարիշտ զԱստուածածինն ձայն՝ ի վերայ կուսին ուրացաւ. իսկ նոքա խոստովանեցին, և այսու մոլորեցուցին զԼաղուսմ, որք ոչ կարէին գիտել զմիտս գրոց սրբոց. զի թէպէտ և ձայնքն որիշ են, այլ միտքն զնոյն բերեն զնեստորին. Զի նեստոր ամպարիշտ՝ մարդ սոսկ ասաց զԲրիստոս, շնորհաւք արժանաւորեալ տաճար բանին Աստուծոյ լինել, և ի Բաղկեդոնի ժողովեալքն, նոյնպէս երկուս անձնաւորութիւնս և երկուս դէմս համբաւեն զկնի միաւորութեանն. և ասեն, այլ էր որ ի Հաւրէ, և այլ որ ի Մարիամայ. այլ էր որ վաստակենայր *) և քաղցնոյր, և այլ էր որ զհանգիստն խոստանայր և զքաղցեալսն կերակրէր. այլ էր որ զսքանչելիսն առնէր, և այլ էր որ չարչարեցաւն:

Արդ Հրէայքն ոչ հաւատալով Աստուածութեանն՝ ի խաչ հանին. և նոքա երկուս բնութիւնս ուսուցանելով՝ սոսկ մարդասեն զխաչեցեալն և յաղագս հաւատացուցանելոյ զամպարշտու-

*) Այսպէս յորինակին.

թիւնն՝ զնեստոր նշովն ժառանգս սատանայի անուանելով,
 զորոց կեղծաւորութիւն, նոցին իսկ զրեալքն յայտ առնեն: Մերթ
 ասեն մի է և՛ միադէմ: և նոյն Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ և Տէր
 Միածին. և անդրէն դարձեալ ասեն յերկուց բնութեանց ան-
 խառնելի, և որ խառնեալն Համարին ասեն զերկուս բնութիւնսն
 Քրիստոսի. զմարդկութիւնն իւր ըովանդակ ընդ իւրում Աստուա-
 ծութեանն, զնոսա նշովմբ ասեն: Արդ եթէ երկու բնութիւնքն
 անխառնք և անփոփոխելիք են, որպէս թէ երբեմն մարդ, և
 երբեմն Աստուած, ապա չորրորդութիւն դաւանի: Այլ սուրբ
 Հարքն ՅԹ և Ը, որ ի նիկիա հաւատացեալ ասացին, ի մի Տէր
 Յիսուս Քրիստոս, որպէս ուսանն ճշմարտութեամբ ի սուրբ ա-
 ռաքելոցն բարոյութենէ. և զՈրդի մի յերրորդութենէն՝ իջեալ
 և մարմնացեալ. մի լեալ բարոյեցին: Եւ ասեն այսպէս. թէ
 Մի է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. եւ դարձեալ թէ Յորոց և
 Քրիստոս, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած աւրհնեալ յա-
 ւիտեանս ամէն: Եւ ի կաթողիկէին ասէ. Սա է ճշմարիտ Աս-
 տուած և կեանք յաւիտենականք. եւ ո՛չ ուրեք ասացին եր-
 կուս բնութիւնս. և որ ասացեալն է յաղագս ճշմարիտ մարդա-
 նալոյն՝ թէ մարդով եղև յարութիւն մեռելոց. կամ թէ երկ-
 րորդ մարդն Տէր յերկնից. ո՛չ եթէ զբնութեանց ինչ ճառեաց,
 այլ զնոսա կշտամբէ, որք ասեն եթէ ոչ էառ ճշմարտութեամբ
 մարմին և հոգի ի սուրբ կուսէն և Աստուածածնէն: Սոյնպէս
 և յաղագս ամենակեցոյց խաչելութեանն՝ զի՛արդ է զերկուա-
 նալ. որ և նախ վերինք իսկ եղեն քարոյ. զՅիսուս խնդրէք
 զնազովրեցի զխաչելեալն. և Պաւղոս. Ոչ եթէ ի մոի եղի գի-
 տել ինչ ձեզ, բայց միայն զՅիսուս Քրիստոս. և զնոյն ի խաչ
 ելեալ: Եւ Պետրոս, Քրիստոսի չարչարելն մարմնով վասն մեր.
 և Մարմին նորա ո՛չ ետես զապականութիւն. և դարձեալ ա-
 սէ. ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք: Ապա ապա-
 կանելի էր, և ընդունայն այն բարոյութիւն առաքելոցն. զի
 նոքա Աստուած ճշմարիտ, և Տէր փառաց. և կեանս յաւիտե-
 նականս, և զնոյն ի խաչ լիեալ բարոյեցին: Եւ որք իշխեցին
 ասել երբեք ապականացու. նշովն զնոսա սուրբ Հարքն և ա-
 սեն այսպէս. Որ ասէ զմահն Տեառն կենդանացուցիչ և զչար-
 չարանսն փրկարար՝ ապականացու. իբրև սոսկի մարդոյ, և ոչ
 առաւել խոստովանեցի, եթէ չարչարանաւք՝ անչարչարելի.
 և մահուամբն լանմահ որպէս Աստուած՝ որում ամենայն ինչ

ղիւրին է. Լղիցի նշովնալ Զի ամպարշտութիւն Քծ է զԱստուծոյ մարդկապէս կարծել. թէ ուրեք է՝ և ուրեք ոչ Այլ ճշմարիտ հաւատ այս է. Իջեալն ի յերկնից և բնակեալ ի յարգանդի կուսին սրբոյ. և ոչ մեկնեալ ի ծոցոյ Հաւր. շրջեալ ընդ մարդկան յերկրի. և ի գուարթնոց պաշտեալ ի յերկինս. ի վերայ խաչին տարածեալ, և ոչ հեռացեալ ի Հաւրէ. ճշմարտութեամբ և ոչ կարծեաւր, Այսպէս բարոյեցաւ ի սուրբ առաքելոցն սփռեալք ի սուրբ քաղաքէն, Ըստ այնմ, Աւրէնք ի Սիոնէ ելցեն, և բան Տեառն յերուսաղեմէ Եւ ճշմարտապատում սուրբն Գրիգորիոս զնոցայն ուսոյց մեզ, և ոչ եթէ յանձնէ ինչ. Նոյնպէս սուրբ ամենագով հարբն ժողովեալք ի սուրբ Հոգւոյն՝ որոց ղահազլուի էր աներևութութեամբ ինքն Քրիստոս, ըստ այնմ, Ժողովելոց յանուն իմ՝ անդ եմ ես ի մէջ նոցա. այսպէս հաստատեցին:

Արդ՝ պահեսցի սա անարատութեամբ, և մի՛ որ պղծեսցէ նորաձայնութեամբ իրրե զաւցտող ժողովն Քաղկեդոնի, Քանզի հարկ է զկնի ընթեռնոյց սուրբ աւետարանին՝ յամենայն եկեղեցիս Քրիստոսի հաւատն որ ի Նիկիա աւանդեցաւ. առեալ պատուէր ասել զերդուն և պատարուն, և ոչ յաճախել, և ոչ պակասեցուցանել, այլ սոսկալի նշովիւք իրրե ցանկով ինչ փակեալ Նոյնպէս երիցս սրբասացութեամբ՝ որ խաչեցար հրամայեցին մեզ ասել անդանդալ յարձակ աւուրս առաւաւտու և երեկորի. իսկ ի յարութեանն առաւաւտու և երեք ժամու. և երեկորի. երիցս սուրբ Աստուած. սուրբ և հլաւր, սուրբ և անմահ՝ որ խաչեցար վասն մեր՝ որորմեա մեզ, Իսկ բաղումք հանդերձ բնակչաւք սրբոյ քաղաքին՝ ոչ կացին ի Նիկիական սահմանին, և ուրացան զհրաշալի խառնումն և զանճառ միաւորութիւնն, և զամենակեցողք խաչելութիւնն. իրրե սոսկի մարդոյ համբաւեցին. և վասն այնորիկ ոչ ի հաւատ ինչ նշովն, և ոչ ի սբասացութեանն՝ որ խաչեցար ասեն. և այսու հաւանեցուցանեն զպարզամիտս, թէ խաչեցարն ասել՝ սուրբ Երրորդութիւնն խաչել է. որ մի լիցի կարծել, այլ որպէս տնաւրէնութիւնն Որդւոյ միայն առանձին է, Նոյնպէս և խաչելութիւնն. և վասն զի Աստուած է ճշմարիտ որ խաչեցան, պարտ է ի հարկէ խոստովանել ընդէմ ուրաղոյցն, թէ Աստուած ես. և հլաւր ես. և անմահ ես. և վասն մեր խաչեցար.՝ որորմեա մեզ, Եւ ոչ սոսկ մարդ էր:

Արդ՝ զսուրբ և զպարկեշտ հաւատն սոսկալի նշովիւր և զերիշ սրբասացութիւնսն որ խաչեցարն ասելով՝ իբրեւ դժնդակ ինչ ցանկով փակեալ՝ և մի որ խրամատեսցէ. ապա թէ ոչ գիրն ըողոր է. Որ քակէ, ասէ, զցանկ՝ հարցէ զնա աւծ. այսինքն զամուր պարիսպ հաւատոյն. և Որ գլէ զվէմ, այսինքն զհաստատուն հիմն ճշմարիտ խոստովանութեան, ի վերայ անձին իւրոյ զլեսցէ. Եւ զայս տեղեկացեալք զիտասլիք. զի բաւում գիրք մեծարանաց անաւրէն ժողովոյն հասեալ են ի տեղիս տեղիս, ուղղափառ ուսուցանելով զչարափառութիւնն Մարկիանոսի և ժողովոյն Քաղկեդոնի. և մեք ոչ միայն ի խմորոյն նետտորի ունիմք ի սուրբ հարցն պատուէր հեռանալ և նզովել, այլ առաւել ի տիեզերակործան ժողովոյն Քաղկեդոնի, և ի ջնջեալ տումարէն Լեոնի, և ընդ ընդունաւդսն նոցա ոչ հաղորդել ըստ պատուիրանի առաքելոյն և աւետարանչի. Եթէ որ զայցէ առ ձեզ և զվարդապետութիւնս զայս ոչ ունիցի, մի՛ ընդունիցիք զնա ի տուն. և մի՛ ողջոյն տայցէք նմա, և որ ասիցէ նմա ողջոյն, կցորդ լիցի չար գործոց նորա. Եւ երանելին Պաւղոս, Աղաչեմ զձեզ զիտել զայնպիսիսն որ հերձուածս և զայթակղութիւնս առնիցեն արտաքոյ վարդապետութեանն, զոր դուքն ուսարուք, և ի նոցանէն խորչեցարուք. Եւ դարձեալ՝ Յիսուս Քրիստոս երեկ և այսաւր՝ նոյն և յաւիտեանս. յուսմունս պէսպէսս և աւտարաձայնս՝ մի՛ դանդաչէք:

Արդ՝ որպէս առաք պատուէր ի սուրբ հարցն ոչ հաղորդել անխտիր ընդ ամպարիշտս, և ոչ միարանել և զուգել զտան մեծի զատկին ընդ հրէայսն, և ընդ անուանեալ Կաթարոսն, նոյնպէս և յաղազս միաւորական տանին Յայտնութեան՝ որ է հրաշափառ ամենասուրբ ծնունդն՝ յունուարի ամսոյ ի վեցն կատարել. զոր կանոնեալ հին ընթերցուածոց. Վասն զի մի աւր դիպեցաւ Ծնունդն և Մկրտութիւն. Եւ ոչ հաւասարել ընդ նոսա, և ոչ ընդ մեզ հաղորդել հաւատով, և ոչ ապականել զխորհուրդ եւթն շաբաթուցն պահոց. այլ ընուլ զսուրբ քառասներորդսն, հինգաւրեայ յառաջաւոր պահովքն. Ահիւ և տրտմութեամբ և սրբութեամբ տանել ի գլուխ զսուրբ քառասներորդացն պահս, և ոչ վայրապար յաւուրս պահոցն քարոյել աւետարան և մատուցանել պատարագ հրամայեցին. Թէ և յիշատակ ուրուք դիպեցի, բայց ի շաբաթու և ի կիրակէի. Եւ սահմանեցին այսպէս. Եթէ որ կատարեալ հասակաւ, առողջ մարմնով, քրիստոնեայ անուն ի վերայ, և զքառասնաւրեայ պահսն ի

գրուեալ ոչ տանիցի, նյովեալ լիցի, եւ եթէ յաւագ շարաթուն ի հինգշաբաթին աւր քան զհաղորդել սուրբ խորհրդեան՝ բերան որ լուծցէ, նյովեալ լիցի եւ ամենայն պահք քառասներորդացն ընդունայն լիցին:

Արդ մի պատրեսցուք հռչակաւոր և տենչալի անուամբ սրբոյ բաղարին, և մի պաշարեսցուք աստուածապարզ և շնորհելոյ ամոռոց սուրբ առաքելոցն. զի որպէս յամոռն Մովսէսի նստան բահանայսպետքն. և դպիրք, և փոխանակ մեծի երախտեացն զտուիչ ամոռոցն ի խաչ հանին, նոյնպէս Լևոն և Թէոդորիտոս և Յուսէպոս և Փղաբիանոս և այլ համախոհակը նոցուն վեց հարիւր և երեսունն. նստեալ յամոռ սուրբ առաքելոցն, որ դատելով զսուրբ հաւատն, վերստին ի խաչ հանին անձանց զՈրդին Աստուծոյ, և դարձեալ թայտառակեցին: Այլ դուք, եղբարք իմ սիրելիք, հաստատուն եղերուք, անշարժ կացէք, առաւել լերուք ի գործ տեսն յամենայն ժամ. գիտասցիք զի վաստակքն ձեր՝ ոչ են ընդունայն առաջի Աստուծոյ. և Պետրոս. Պատրաստ լինել միշտ առ ի պատասխանատուութիւն ամենայնի որ խնդրէ ի ձէնչ զրանն որ վասն յուսոյն ձերոյ է. եւ եթէ դիպեսցի ձեւ յախշտալութիւն ընչից ձերոց. խնդութեամբ ընկալարուք. Գիտասցիք թէ յիսուսի ստացուած ընդունելոց էք, այլ թէ և կապանք և նախատինք և չարչարանք ևս յաւժարութեամբ մատուցուք զանձինս. զի եթէ չարչարանացն Գրիստոսի կցորդ լինիմք. և փառայն հաղորդ լինելոց եմք. եւ պայս հաւաստեալ քննեալ ծանիչեր, թէ յետ երկուս ընտրութիւնս խոստովանելոյ, զինչ մոլորութիւն յաշխարհ եմուտ, և առ ոտն հարկանել զՈրդին Աստուծոյ, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարել, որով սրբեցաւն, և զհոգին շնորհաց թշնամանեալ, ըստ գրեցելումն, այսինքն անկարգ կրուանիք պահեղ և զսոսկալի և զսուրբ խորհուրդն յանպարտ և յանպառաջած տեղիս կատարել, և անարժանութեամբ հաղորդել, ընդդէմ առաքելական հրամանին և աւանդութեան սուրբ նախահարցն:

Վասն զի հին աւրէնքն զսուրբ սեղանն յաղագս անշարժութեան հողեղէն հրամայեցին առնել, և ի քաջանց անշարժից, և ի տեղին մին մատուցեալ՝ ուր ողջակէզքն և զոհրն մատուցէին: Ո՛րչափ ևս առաւել, որ նորոյ ուխտիս է միշտորդ կենդանարար և ազատիչ պատուական մարմնոյ և արեանն Տեառն, յանշարժ և հաստատուն սեղան ելանել, Վասն որոյ և կարգե-

ցին իսկ առաքելքն և հաստատեցին ընդհանուր ի սուրբ եկեղեցիս. և ճմարտեցին սուրբ սեղան Տէրունեան և աւագան մկրտութեան, որով արժանաւորիլ որդեգրութեան շնորհին. ի բաղաքս և յաւանս և ի գեաւոս և յագարակս և յանդաստան, ուրեք ի վանորայս կուսանաց, և այլ հաւատացեալ կրանաւորաց, այլ ոչ եթէ ուր և պէտ յամայի վայրս մատրունն անուանել, ուր ոչ հանապազորդելոյ և սրբութիւն պաշտաման կատարեսցի, յաղագս որովայնապարարութեան ուխտ անուանեալ և ծրթեալ կիսարան ինչ տարեալ և կամ բար ինչ կանգնեալ, զարդարեալ կտաւովք՝ և ի վերայ զահեղ սուրբ խորհուրդն Տէրունեան կատարել և համարին ուղղութիւնս ինչ առնել և ոչ դիտն և իմանան՝ եթէ զանձինս իւրեանց ի դատաստան մատնեն. ըստ այնմ եթէ Ե՛ժանապարհ որ թուի մարդկան թէ ուղիղ իցէ. բայց կատարած նոցա հայի յատակս դժոխոց, Քանզի սուրբ Հարբն ՅԺ. և Ը. ն. որ ի Նիկիա գումարեալք ի սուրբ Հոգւոյն, ոչ հրամայեցին վայրապար ուրեք մատուցանել և անխտիր հաղորդել սուրբ խորհուրդն. այլ ընդրեալ պարզարութիւն ի մեղաց, և սահման եղեալ ոչ անցանել ըստ այն. Իսկ ընդունաւոր Քաղկեդոնի ժողովոյն, թէ և կարի զանգեալ և շաղախեալ ի մեղս անհնարինս իցեն, զոր ծանր ապաշխարութեամբ հազիւ որ կարասցէ բաւել. հանապազ անխտիր ճաշակեն ի պատուական մարմնոյն և յարէնէն Տեսուն, զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարելով. Արդ՝ դու նախանձաւորդ աստուածայնւոյն, բննելով զայս. ապա զգոյշ, զի ԱՅ մեծ է անկանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ, զի Իմ են վրէժինդրութիւնք և ես հատուցից ասէ, Տէր:

Եւ որ յանդիմանեն և նյովեն զժողովն և զտումարն՝ թուղթն Զենոնի ուղղափառ թագաւորի, որ կուի Հենատիկոն և թուղթն երանելոյ Անաստասայ թագաւորի, և զիրք Տիմոթէոսի Աղեքսանդրացւոյ. և թուղթ Յովհաննու եպիսկոպոսապետի. և թուղթն Պետրոսի Անտիոքացւոյ. և պատճառն իսկ. և այլ բազում թուղթք ուղղափառաց, եւ մի զարմանար, սիրելի, թէ զի ծաւալեցաւ ստութիւն և նուաղեաց ճմարտութիւն: Նա և յովթերորդ դարուն՝ ութ ոգի միայն գտաւ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ. յաշտարակաշինութեանն՝ Փաղէկ միայն, իսկ ի Նոյէ ի տաներորդ դարուն՝ Արրահամ միայն. ի Հրէաստանի ճմարիտ մարգարէքն՝ սակաւ, սուտքն անսակաւ. ըստ

այնմ թէ Բաղրամբ են հրաւիրեալք, և սակաւ ընդրեալքն: Ա-
ղաչեմ գձեզ եզրարք իմ սիրելիք, Ռափայէլ և Նաթանայէլ:
Հեղութեամբ ընդունիցիք յրանն՝ որ կարողն է կեցուցանել զո-
գիս ձեր: Մի բանավէճ լինել ճոխարար յանձինս առ ղիտունս
համարել և հպարտանալ ի վերայ ընկերին. այլ նախ աղաւթիւք
խնդրել յԱստուծոյ՝ որ տայն առատապէս և ոչ նախատէ, և ա-
ռաքեսցէ զՀոգին սուրբ ի թիկունս ձեր. և դուք հանդարտու-
թեամբ և պարկեշտութեամբ համրերել ամենայն բանի, զաւ-
րէն աշակերտաց սուրբ առաքելոցն, տեղի տալով խաւսել և մի
գոռողասաստ, որ է սկիզբն աղաղակի:

Ձեռնաս նուազ և անարժան յաջնայնի և զծնունդն ի՛, և
զաջնայն ազգապոհմն և զէրախաւորսն յիշէյէ՛ ի Քրիստոս Աս-
տուծ ո՛վ դատ ուղղախաւաց:

ՊԵՏԱՍԻԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Ձգիր ողջունի սլրութեան քո՝ զերատուութեան և զգուշացուցիչ, ընկալեալ ամենայն եղբայրութեանս, զոհանալով զԱստուծոյ մեծաւ ուրախութեամբ լցար, որ Տէր, սլրոյ երրորդութեանն պահպանութեամբ, ողջ է:

Եւ որք մնացեալ ի ձէնջ զաշխարհս հոգայք որպէս արժան իսկ է, ամենայն ուղղափառ խոստովանողաց աղաւթից լուիցէ Աստուած. և առաքեսցէ զՀոգին սուրբ ի բեզ տէր, և յաւդնականս քո, զաւրացուցանելով զձեզ և լինելով վերակացու և աւգնական զարտուղեալ կողմանցս մերոց, և վերստին ի ձեռս ձեր տեքանց սուրբ Հոգին քարոլեսցի, և հաստատեսցէ՝ յաշխարհս մերում զընդհանուր բանն կենաց՝ որ յառաջ բան զյաւիտեանս ի Հաւրէ և ընդ Հաւր:

Եւ ի վախճան ժամանակացս վասն մերոյ փրկութեան ի սրբոյ կուսէն մարմնացեալ լինելով ամենայնիւ որպէս զմեզ բաց ի մեզաց մնալով և այնպէս Աստուած որպէս էրն յառաջ ընդ Հաւր իւրում և սուրբ Հոգւոյն. զոր և յառաջավաստակ սուրբ մարգարէիցն զծածկոյթ խորհրդոյն որ յաւիտենից ընդ Հաւրն մարգարէացեալ. զոր և երանելին Պաւղոս մեկնէ. թէ որ այժմս յայտնեցաւ զիովք սրբովք:

Եւ ամենայն ուղղափառաց ընկալեալ հաստատեցաւ ի սրբոյն Գրիգորէ ի Հայաստանեայս հաւատն, և յոյսն, և սէրն, զոր Աստուածայինն Պաւղոս աւանդեաց եկեղեցւոյ՝ զհաւատն ի Հայր, զյոյսն՝ յՈրդի. զսէրն՝ ի սուրբ Հոգի. Զայս երիս պտուղս ի ձեռն քո տեառն, և երանելի վարդապետացդ, լի՛ և զեղուն յեկեղեցիս կողմանցս մերոց, պահեսցէ Քրիստոս Աստուած մեր. և զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, ժողովաւ լինել ձեզ երից պտղոցն. ընդու-

նեւ ընդ միոյ երեսուն. և ընդ միոյ Կ. և ընդ միոյն Ճ. նորոգեսցէ
Տէր Աստուած և զաթոռն քո տեառն ի նմին եկեղեցւոյ՝ յոր
վիճակեցարն ի ձեռն ուղղափառ խոստովանողացդ Քրիստոսի.
ապա թէ ոչ և մեզ այլ ինչ ճար չէ. բայց կամ կալ յաշխար-
հիս և ըստ կամաց սորա ինեւ, կամ թողուլ և գնալ ի բաց:

ԹՈՒՂԹ ԶՐՋԱԳԱՅՆԱԿԱՆ ՏԵԱԹՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՔԵՐԴՈՂԻ

Սրբասէր ուղղափառաց և ճշմարտից և վանից երիցանց և զեղջ քահանայից, ազատաց և շինականաց, ծերոց և տղայոց. և համաւրէն ամենայն ժողովրդականաց, հայալեզու աշխարհացդ, որ էքդ ընդ իշխանութեամբ եկեղեցւոյն Ցուրտաւայ, ի Վըրթանիսայ և յայլ պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյս Տերամբ ողջոյն:

Վասն զի եհաս լուր չախորժելի, եթէ զհերձուածն նեստորի և զժողովոյն Քաղկեդոնի՝ զոր Հայոց և Վրաց և Աղուանից միարան կանոն եպիսկոպոսաց և իշխանաց սոսկայի նպովիւք անյիշատակութեամբ էր ի բաց ըրաձեալ, արդ կաթուղիկոսդ անուանեալ եպիսկոպոսակցաւքդ, հանդերձ իշխանաւք ընդունելութիւն և մեծարանս առնեն հերձուածոյդ: Լուաք և վասն արդարութեանդ ձերոյ ունել նախանձ վասն ուղղափառ հաւատոյ ամենայն բարեպաշտութեամբ ընկալեալ ի սկզբանէ յաշխարհիդ ձերում, և աղաւթիւք միշտ հաստատուն մնալ և արիանալ՝ անզանգիտող համարձակութեամբ: Գիտացէք, եղբարք, զի ի վերջին ժամանակս եմք, և չար գազանին հրապոյրք մերձեալ են, ապստամբութիւն առնելով յուղղափառ հաւատոց. զի սովորութեան իւրոյ կազմեսցէ ասպնջական: Վասնորոյ արթո՞ւն կացէք և հսկեցէք և մի՛ իւր մեղկիցիք, զանգիտելով ի մահկանացուացն երկիւղէ, այլ համարձակութեամբ պայն համառաւտել՝ զոր ի սկզբանէն ունեաք զճմարիտ հաւատն. զի և պարգեացն Աստուծոյ արժանի լինիցիմք. գուցէ ձեռն զմաճով արկեալ՝ լքանիցիմք աչառելով կամ զանգիտելով յոմանց, վասն որոյ գայ բարկութիւնն Աստուծոյ: Այլ զի՞ք ի սիրտս ձեր զյորդորական բան Փրկչին մերոյ և Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ. եթէ մի՛ հոգայցէք, որպէս թէ զինչ խաւիցիք

ընդ հակառակորդս ձեր. զի հոգի իմ պարգևէ՛ որ ինչ պիտոյ է ձեզ խաւելի. եւ եթէ աւելի ինչ պէտք եղիցին հակառակութեան և պատասխանաց, հրամայեսցէ գրել առ մեզ Սրբութիւնդ ձեր. և շնորհիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն հասեալ առ ձեռն պապանձեցուցուր զբերանս՝ զհայհոյութեան բանս քանախաւսողացն:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՏԵՆՈՒՆ ՎՐԹԱՆԻՍԻ

Տեսաք զթողութ ուղղափառ հաւատոյ ձերոյ. և լուաք զողջոյն ձեր և զամենայն պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյդ՝ մեծաւ ուրախութեամբ լցեալ գոհացա՛ք զՔրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ, և որպէս երկիր ծարաւի՝ ի ըստ զում երաշտութենէ պասքեալ, ընդունելով անձրեւ շահեկան՝ զուարճացեալ յինքեան ցուցանէ զսովորութիւն, զանուշահոտ ծաղիկն երևցուցանելով տեսաւղացն, զի էք իսկ շնորհին Քրիստոսի հոտ առնոյշ, ըստ գրեցելումն, կենաց ի կեանս ոչ միայն ի ձերում աշխարհի. այլ և ամենայն հիւսիսային կողմանս, զոր մեր ընկալեալ զգրեալն ի ձէնը. ցուցեալ ամենայն եղբայրութեան մերում, զոր ախորժելով լուեալ ետուն գոհութիւն վարդապետութեան ձերում հոգալով զաշխարհս մեր. յիշեցուցանելով սուրբ և զուղիղ հաւատն զոր մեծին սրբոյն Գրիգորի սերմանեալ էր յայս ի Կաւկասային կողմանս. Արդ. համարձակիմք և աւրհնեմք զՏէր Վրթանէս. և եղիցիս աւրհնեալ ամենայն ուխտիւդ հանդերձ, և պահպանեալ լիջիք հոգւովն սրբով յայս ի ծովածուփ կենդադիս. աղաւթեմք միշտ նորոգել և սրբոյ Աթոռոյդ Գրիգորի. զի արասցէ խնդիր մոլորեալ աշխարհիս մերում ըստ աւրինակի առաջնոց վարդապետացն. զի մեզ առանց այտի աւգնականութեան և թիկանց՝ աստ չմարթի կալ. զի այնպիսի բռնաւոր զոռոզի որ հայրապետս անուանի դիպեալ եմք, բայց թողուլ զաշխարհս և գնալ:

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴԻ Ի ՄՈՎՍԻՍԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԷ ԱՌ ՎՐԹԱՆԷՍ ՔԵՐԴՈՂ

Տեսի զգիր ողջունաբեր սրբութեան քո, և յուեալ ըզ-
բանս մխիթարութեան որ ի սմա, գոհանալով զՔրիստոսէ Աս-
տուծոյ անհոգացայ, Զի ձեր ի ձեռն առնելով զիս, ահա կըր-
կին կենաց դիպեցայ, հոգալով զիս և զաշխարհն որպէս արժան
իսկ է. և իմ վստահութիւն էր. Արդ որպէս զսկիւքնդ յաւժա-
րութեամբ արարէք, աղաչեմ բարեխաւսութեամբ սրբոց ջանա-
ցարուք և ի գլուխ տանել. Այս անգամ հրամայեցէք գրել
թուղթ մի առ կաթողիկոս անունն, և առ Ատրնբեսէ և Վա-
հան և Բրզմիհր. յանդիմանելով զժողովն Քաղկեդոնի. և
թուղթ մի առ Պետրոս յանձնութեան. և ամէն աւրինակ ի
ձեռն ձերոյ աշակերտի առաքեցէք որ իմ մանուկս տանի և
ածէ խաղաղութեամբ՝ շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ. Եւ յոր-
ժամ զպատասխանիսն ընդունիք, ապա թէ ձեզ պիտի երթալ,
թող զի լինիք աշխատ, յիշելով զյորդորականն Տեառն՝ բար-
բառով մարգարէին. Թէ երթայք ի դրունս իմ, դուք որ կա-
րող էքդ և զբարինսն ի ճանապարհէն ի բաց ընկեցէք, զի մի
իւրք սպլծագիցին ժողովուրդ իմ. Զի և մեք թէպէտ և կամ
վասն տգիտութեան և միայնութեան, կամ վասն չարութեան
առաջնորդին մերոյ զանգիտեցաք ինչ, յոյս ի ձեզ եղաք, զի և
նախ իսկ այդր սրբոյ Աթոռոյ աշակերտ մեք հանդերձ, թէ-
պէտ և ի ժամուս ի սնոտի մեծութենէն իբրև զգետ ինչ ի բա-
զում ուեից է յարուցեալ. և իբրև զգապան ինչ դժնդակ ճի-
րանամբքն և մագլամբքն է սաստկացեալ, զոր ամաչեցուցէ
Տէր Աստուած աղաւթիւք սրբոյն Գրիգորի, և ըստ առաջնոց
վարդապետացն ի ձեռն ձեր խզել զայդ վարմ խորամանգ ան-
ձին, և երգակցել ընդ երանելոյն Պաւղոսի, թէ յԱղուանից
մինչև յաշխարհն Վրաց, մեզ եհաս լի՝ առնել զաւետարանն

Քրիստոսի, եւ լսել զուրախարար զբարբառն զհրաւիրական,
 թէ Բարի մշակ և հաւատարիմ, հանդերձ ընդ բեզ փրկեալ
 գնդաւդ, եկ մո'ւտ յուրախութիւն Յեանն բո. որոց լիցի ձեզ
 հասանել, Տէր Վրթանէս, հանդերձ ամենայն ուխտիւդ. ի ձեռն
 ձեր և մեզ՝ շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

ՊԵՏԱՍԻԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՄՈՎՍԷՍԻ

Ձգիր ողջունի արքութեան քո ընկալեալ՝ զԱստուծոյ գոհացաք և ուրախ եղեաք, որ Տէր, պահպանութեամբ ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ ողջ է:

Եւ զոր գրեալս էր առ նուաստութիւնս մեր, բազմապատիկ շնորհակալութեամբք և արդիւնաւոր աւրհնութեամբք էր պատարուն: Զթուղթն զոր խնդրեցէքն առ կաթողիկոսն առնունեալ, և առ այլ իշխանս աշխարհին, արարաք որպէս արժան էր. բայց որ վասն մանկանն գրեալ էր, մի՛յաղադս նուազութեանն, և մի՛յաղադս ժամանակիս զժուարութեան, չեղև հնար արձակել, Տէր. անմեղադիր լե՛ր, Թո՛ղ զի քո մանուկդ պատասխանի բերէ, որ մեք ըստ նմին իմանալ գիտեմք, և թէ շնորհէ գթութիւն ամենասուրբ Երրորդութեանն և ի ձեռն գրեցելոցդ խաղաղութիւն լինի, որպէս և ունիմք իսկ յոյս, բարի է որ դուք ի ձեր սուրբ եկեղեցին հասանէք բարգաւաճեալ անուամբ: Ապա թէ յերկարէ ինչ յամառութիւն ուրացելոցն, պատուէր տուք ծանաւթից ձերոց և սիրելեաց իշխանաց, որ գրեն առ փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ մեզէն իսկ երթամք հրամանաւ սոցա, և աւգնականութեամբ Քրիստոսի Աստուծոյ յանդիմանեմք, է՛ղի զան յուզողութիւն: Ապա թէ վասն բազում մեղաց մերոց զհակառակսն և զընդդէմն հասանէ լսել, զփոշի ոտից մերոց ի նոսա թաւթափեմք, և յաղաքս այդր պատճառի է զի անմեղադրելիք յԱստուծոյ և ի մարդկանէ լինիմք:

ՏԵՆՈՒՆ ՊԵՏՐՈՍԻ, Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ

Փ առաւորելոյ Տեառն Պետրոսի Աստուածաշնորհ պարգեւաւ պայծառացելոյ, ի Վրթանիսայ և ի միսրանական սրբոյ եկեղեցւոյս պաշտաւնէից Տերամբ ողջոյն:

Գրէ երանելի առաքեալն որ հանդերձեալն էր լինելոց. թէ Հերձուածք լինելոց են ի ձեզ, և որ ընդիրքն են երեսցին: Լուաք յաղագս պատուականութեան քո, եթէ նախանձաւոր ես և սիրաւղ ճշմարիտ հաւատոյ. զի որպէս յառաջագոյն երանելի հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց յաշխարհդ հեռանալ ի Խուժիկ չեպիսկոպոսէն խարէութեանց. առաւելագոյն ևս պարտիմք յանաւրէն ժողովոյ Քաղկեդոնի հայհոյութեանցն. զի հաւասար հրէութեան է. զոր համբաւ. չախորժելի պիտի եհաս մեզ լսել. թէ յաշխարհիդ ձերում մեծարանս մատուցանեն ժողովոյն պնորիկ. վասն որոյ եպիսկոպոս աշխարհիդ փախստական գնացեալ է, զդառն և զանրժշկելի վիրառնութիւն ժողովոյն պնորիկ ճանաչելով: Արդ՝ որպէս ընկալայք զնախանձ Աստուծոյ յանձինս ձեր, պինդ կայէք մինչև ի կատարում գործոյդ, զի և պարգեացն երկնաւորաց արժանի լինիցիք: Թուղթ արարաք վասն դորին իրաց ցկաթուղիկոսդ և ցայլ իշխանսդ, զի շորոգաձեութիւն ինչ հաւատոյ մի՝ եղիցի ի մէջ երկուց աշխարհացս. և մի՝ աւտարութիւն հոգեւոր և մարմնաւոր սիրոյ թուեսցի պատուականութեանդ քում, որպէս եղեր իսկ ասպնջական ուղղափառ հաւատոյ, զոր ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի հաստատեաց բազում պանչելագործութեամբք Տէր Աստուած յաշխարհիս: Առաւելագոյն խաղաղութեան պատճառս լեր, զի նորոգաձեութիւնքն որ ստութեամբն է պաճուճեալ՝ կորիցէ, և ճշմարտութիւնն հաստատեսցի, և սրբասէր եպիսկոպոսս, որ

Ճշմարիտ հաւատոյ նախանձաւոր է, ի տեղի իւր դարձցի, զի
թէ այդ՝ այդպէս ոչ լինի յաւիտենական թշնամանք մնան ի
վերայ աշխարհիդ: Եւ եթէ ի ձեռն գրեւորդ հակառակութիւնդ
չբառնայ, գրեցէք առ փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ,
որ զմեզ այդր արձակեն, և այնպէս լինի որպէս Աստուածն
կամի:

ՏԵՆՈՒՆ ԿԻՐՈՎՆԻ Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ.

Սրբասիրի Տեառն Կիրովնի Վրաց կաթողիկոսի, և Ատրնբրսեհի և Վահանայ, և Բյւմրհի իշխանաց, ի Վրթանիսայ, և ի միարան պաշտաւնէից սրբոյ եկեղեցւոյս՝ Տերամբ ողջոյն.

Յառաջագոյն առ պատուականութիւն ձեր գրեաց երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս յաղագս Խուժիկ չեպիսկոպոսին խաբէութեանց. զի մի եղիցի նորոգաձեւութիւն հաւատոց ի մէջ երկուց աշխարհացս, որ սքանչելի հիմնադրութեամբ տնկեցաւ յանպանդիտող և ի բաջ նահատակէն Տեառն Գրիգորի Արդ՝ ոչ միայն ի նեստորի խմորոյն ունիմբ պատուէր ի հարցն և յուղղափառ վարդապետացն մերոց հեռանալ և նշովել, այլ և զԵւտիբոս և զԵւնուոնս, և զՍեբրոս և զՄարկիոնի, զՍաբէլիոս և զայլ նմանիս նոցա, և առաւելագոյն ևս գտիեպետակործան և և զանյիշելի զժողովն Քաղկեդոնի, որ յետ ճշմարիտ միաւորութեանն Տեառն երկուս բնութիւնս բաժանեալս և անջատեալս ի միմեանց սահմանեցին ի վերայ միոյն Քրիստոսի Այժմ լուաք թէ դուք զանաւրէն ժողովոյն Քաղկեդոնի և գտումարն Լեւոնի ուղղափառ համարիք և մեծարանաց արժանի. վասն զի չունիք կրթութիւն բնեւ զհերձուածոց չարութիւնս, զի չարագոյն քան զհրէական ուրացութիւնս՝ հեռացուցանէ ի միափոխ հաւատոյն՝ որ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր է. Արդ՝ ոչ է պարտ Աստուածսիրութեան ձերում աւելի ինչ վարդապետութիւն զուրուք ընդունել, քան զերից սուրբ և անարատ ժողովոյն՝ որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան, ՅԹ և Ը. իցն ի նիկիա. և ԾԾ իցն ի Վոստանդնուպուլիս. և Մ. ոցն յԵփեսոս. և աւելի քան զայս սահման հաւատոյ, մեր և ձեր հարցն և վարդապետաց ոչ կալեալ է և ոչ ընդունիմք. և որ ընդունի և կամի խառնել յականակիտ և յամբիծ

սահման հաւատոյ վարդապետութեան նոցա հրապոյրս ինչ պըղտորս, գիտասցէ զի աւտար է և տարագիր յուղղափառ հաւատոյ. զի հաւատով ուսանիմք, հաճոյ լինել Աստուծոյ, Արդ՝ զի ի վերջին ժամանակս եմք՝ չցոյ յուսեք լինել յերկրայս. և զի նախ ապստամբութիւնն է գալոց՝ երանելի առաքեալն ուսուցանէ, և յաղագս նորին, նոյն ինքն հանդիպողական պատասխանին, Եթէ որ աւելի ինչ աւետարանեսցէ ձեզ քան զայն նկատեալ լիցի, Զի ընդ ամենայն տիեզերս յեկեղեցիս ուղղափառաց, յետ ընթեռնելոյ զսուրբ աւետարանն, որ ի նիկիա սահմանեցաւ սուրբ հաւատն՝ ասեմք, ոչ եթէ զԲաղկեդոնի ժողովոյն չայհոյութիւնս, ապա թէ այսպէս է, ոչ պարտիմք զամուրկցանկ հաւատոյս մերոյ խրամատել, զի Որ քակէ զցանկ՝ հարցէ զնա աւձ. գիշն ըողորէ, և Որ գլէ զվէմ, այսինքն զհաստատութիւն ճշմարիտ հաւատոյ, զանձն իւր կորուսանէ, Արդ՝ պարտ է պատուականութեանդ ձերում նախանձաւոր լինել ճշմարիտ հաւատոյ հարցն որ սքանչելեալք և աստուածաշնորհ պարգեւաւք արմատացաւ յաշխարհիս մերում, Եւ թէ է ինչ երկբայութիւն ի միտս ձեր և կամիք զփորձ առնուլ յաղագս պոգորիկ, գրեցէք առ միաբան փառաւորեալ իշխանս աշխարհիս մերոյ, որ գամք այդր. և որպէս ի հեռաստանէ թղթոյս պատգամաւ՝ նոյնպէս յանդիման վկայութեամբ գրոց սրբոց յայտնի առնեմք՝ զճշմարտութիւն բանիցս.

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐԱՐԴ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՎՐԹԱՆԵՍ ՔԵՐԴՈՂ:

Սրբասիրի Տեառն Վրթանիսի, ի Մովսէսէ անարժանէ
Տերամբ ողջոյն:

Զթուղթսն զոր գրեցէք առ կաթուղիկոսն անուանեալ և առ
այլ իշխանս աշխարհին, ետու տանել մանկան իմոյ, և այժմ եկն:
Բայց յաշխատութենէ պար ոչ կաբաց գալ և ձեզ զըղոյց տալ: Թէ
որպէս նախ յանդիման իսկ որ չիշխեաց տանել զթուղթն կաթու-
ղիկոս անուանն. ապա թէպէտ վերջոյ տարան, յընթեռնուլ թըղ-
թոյն, ասէ, ի սաստիկ բարկութիւն շարժեալ, զայրացեալ սըր-
տիւ և եղծեալ գունով զաւրէն ցաւածաց, նզովէր և թշնամա-
նէր, ասէ, զՀայաստանեայս, և թղթոյն պատասխանի ոչ ինքն
արար և ոչ պոյոցն ետ առնել: Զայս յերուսաղէմ առ Հայրա-
պետ քաղաքին տամ տանել, ասէ, որ պատասխանի առնէ: Բայց
սակաւուց ոմանց որոց արարեալ է պատասխանի, ետու ընդել
առ Տէր, հրամայեցէք ընթեռնուլ, և մեզ ծանուցէք զինչ գը-
րեալն է: Զձեզ յարաժամ յաշխատութիւն պահեցի, Աստուած
եղիցի վարձահատոյց: Բայց ձանձրանայք մի, աղաչեմ: որով աւ-
րինակաւ և է, յանձին լիցի մոլորեալ աշխարհն և անձն իմ տա-
ռապեալ: Եւ զայս ևս աղաչեմ զՏէր. զգիրս երանելոյն Տիմո-
թէոսի բովանդակ ստացայ. և թուղթք որ ի սուրբ եկեղեցւոյդ
և առ ձեզ գտան զամենայնն գրեցի: Հասին առ իս և այլ թուղթք
բովանդակ տեղաց տեղաց երանելի վարդապետացն որք յան-
դիմանեն և նզովեն զժողով երկաբնակացն: Բայց յետ ի բաց
բարձութեան սահմանի հրէական ժողովոյն. բարեպաշտ թագա-
ւորացն երանելոյն Զենոնի և Անաստասայ. ոչ գտի ուրեք, թէ
որպէս դարձեալ նորոգաձեւութիւնն շարժեալ կործանեաց զաւ-
ղում եկեղեցիս, և կամ ի ձեռն որոց. որպէս տեղեկացեալ է
արրութիւնդ ձեր, հրամայեցէք գրել առ մեր նուաստութիւն:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ ԹՂԹՈՑՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ Ի ՎՐԹԱՆԻՍԷ:

Չողշոյն սրբութեան ձերոյ լուսոյ և ուրախ եղէ, Ծա-
նեա, և զպատճառսն թղթոյն պատասխանի չառնելոյ, և զոր
արարեալն իսկ է առ իս պատ արանց ոմանց այնպէս է՝ որք
ի հիւանդութեան ինչ ընդ բարրաջ անկեալ զինչպէտ խաւսին:
Ասեն, մեր և զայս ունիմք հաւատ և զայդ, աւրինաց աստ հա-
ղորդիմք և այդր. Մովսիսի եթէ կամք են եկեսցէ կաթողիկո-
սիս հնազանդ լիցի, զի մեզ պս հաճոյ է, և զիւր տեղի կալցի:
Աւելորդ համարիմ ես ինչ ասել պսմ ամենայնի, Աստուծոյ զաւ-
րութեանն պահեսցի: Բայց յաղագս զաշխարհս մեր նյովելոյ և
թշնամսնելոյ, որպէս և այլ կորստեան և աստուածառաք բար-
կութեանն ասպնջական եղեն, թերեւ և զայդ յանդգնութիւն
արարին, անրժշկելի վէրս անձանց իւրեանց կալմեցին, զինքեանս
ինքեամբ խոցոտելով. մեր հետի եմք յայնմ անիծից: Դու Յէր
աղաւթեա, զի ի ժամուս պնդեալ են առաջնորդ կարգել. եթէ
զպս գործ աւգնէ ի կատարումն տանել Բրիստոս Աստուած մեր.
ապա գիտեմք եթէ ձեր կամք այնպէս կատարին՝ որպէս Աս-
տուծոյ ողորմութեանն թուի: Բայց վասն խնդրոյն զպատճառս
ընթերձուածասէր և ուղղափառ պատուականութեանդ յաղագս
վերստին հաստատելոյ աւտարացուցանող և կորստական անաւ-
րէն ժողովոյն Գաղկեդովնի. զոր երարձ ի միջոյ բարեպաշտն
Ջենոն միաւորիչ թղթովն. և յետ նորա՝ նորին սահմանի նա-
խանձաւոր եղելոյ, ցանկային հրեշտակաց և մարդկան Անաս-
տասիս, արդ. այսպէս ունի պատմութեանս պսորիկ պատճառս:
Քանզի յետ փոխելոյ յանարատ և յԱստուածահաճոյ կե-
նաց պանդխտութեանս պսորիկ երանելոյ քաջ անուանն Անաս-
տասայ, Յուստին անուն կալաւ զյաջորդութիւն իշխանութեանն,
այր ժանդ և անաւրէն, որ վարժեալ էր աղանդովն Նեստորի-

և ի նմին զանգեալ և հաստատեալ, նորա թագաւորեցելոյ ըստ ցանկութեան անձինն և կանխապատրաստ եղելոյ մահացան խորհրդոյն, սկիզբն արար թշնամանել, հերետիկոս կոչելով զբարեպաշտ և զխաղաղասէր թագաւորսն՝ զԶենոն և զԱնաստաս, եւ զպեղծեալն ի նոցանէ զսոււմարն Լեոնի և զԺողովն Քաղկեդոնի, հրամայն տայր շրջաբերական թղթովք գոռոպասաստ և անխիղճ իշխանաց անդրէն հաստատել. եթէ որ համարձակեսցի ընդդէմ կալ թագաւորին հրամանաց, սրով սպառել և պէսպէս տանջանալ. Յայնժամ եկեղեցիք ամենայն արեամբ լինէին շաղախեալք. և մետաղք և կղզիք կապանաւորաւք լցեալք. Զի քաջ հովիւքն զմեռանելն լաւ համարէին, և անարատութեամբ առ Քրիստոս ժամանել. բան թէ կալ անաւրէն վարդապետութեամբ ժողովոյն Քաղկեդոնի, Իսկ անաւրէն վերագին, զաղանդոյն սիրաւղս և աշակերտս և որք զանցաւոր պատուոցս բան զմշտնջենաւորին կամեցեալք ընտրել զփառս, եպիսկոպոս կարգեալ բազարաց քաղաքաց հաստատեաց զԺողովոյն խորհուրդ. Աստանաւր էր ինչ յիշատակի արժանի, բայց այլում ժամու պահեսցի. բանի բազում խռովութիւնք եղեալ ի ժողովրդականաց. յաղագս ընդունելոյ զհերձուածող եպիսկոպոսսն. Արդ՝ սուղ ինչ ժամանակ կայեալ զթագաւորութիւնն Յուստինէ, վախճանի ծանր ախտից հարուածովք, և թագաւորէ Յուստինիեան *), որ յետ նորա, և աղմուկ հակառակութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի տակաւին ևս հնչէր և ի նորա ժամանակս. Իսկ յաւուր միում խորհուրդ արարեալ ընդ ումանս ի մեծամեծացն, յաղագս սպանման ուղղափառ եպիսկոպոսաց, և հալածանաց. թէ իպուր արար թագաւորն զխռովութիւնս զայս ամենայն քաղաքաց. և այժմ ոչ է պարտ մեզ անտես առնել և ոմանք ի յանդիման կացելոցն, որք աղանդոյն այնր էին աշակերտք, ասենց թագաւորն, թէ անհետարին է ումեք ի մարդկանէ ասել զայդ, զի Սիմեոնի ձեռն արկեալ է և հաւանեալ է սահմանադրութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի, և ցարդ ևս պահի զգուշաբար ի ներքս ի տապանին սրբոյն Եւփիմեայ, ուր ժողովն իսկ եղև. Քանչի Սիմեոնս այս եղեալ միայնակեաց յԱնտիոք քաղաքի, հրաշալի և հուսկաւոր, և ընտանի սրբոյ Հոգւոյն շնորհաց, որպէս և զմի որ ի տեսողացս. Եւ ոմն ի մաւտաւորացն նախանձաւոր ելեալ ուղղափառ

*) Յօր. Յուստինի բան.

հաւատոյ, ասէ ցլծագաւորն. եթէ երանելի Սիմեոնի ձեռն արկեալ և հաւանեալ է սահմանադրութեան հաւատոյ ժողովոյն Բաղկեդոնի, և կայ ի տապանի սրբոյն Եւփիմեայ, ես դռն չարհարանաւք ընկալայց զրաւումն կենաց իմոց, Բանդի պսպէս ունի պատմութիւն անսուտ յիշատակարանաց մերոց, թէ Թէոդորիտոս որ համապոյգ 'նեստորի գտեալ' լուծեալ եղև յեպիսկոպոսութենէ իւրմէ, և հրամանաւ ամպարշտին Մարկիանոսի ընկալեալ եղև յառաջնորդութիւն Բաղկեդոնի ժողովոյն, և առեալ զսահմանեալ գրեալսն ըստ հրամանի թագաւորին հասանէր ի դուրս խցկանն երանելոյն Սիմեոնի. Իսկ նորա յառաջագոյն ծանուցեալ զգալուստն, հրամայէ սպասաւորացս յարգելանոցէն զինքն ի խոնարհ իջուցանել և հրատ լուցեալ վասն որոյ յոյժ պարմացեալ սպասաւորացն եթէ զինչ լինիցի այն, և իսկոյն տեղեկութիւն տուեալ երանելոյն, թէ ոմն ի թագաւորէն եկեալ խնդրէ տեսանել զքեզ. Եւ նորա հրաման առեալ թէ վասն այդորիկ իսկ եկի ի տեղս յայս, և մտեալ ի ներքս Թէոդորիտոս, բազում բանիւք թախանձանս մատուցանելով ազաւէր ձեռնարկ առնել և հաւանել առաջիկայ ինեւ սահմանին, քանզի ամենեւին ի մարդկանէ յայսպիսի իմն գործաւոյաց և ոչ ակն առնուլ գիտէր երեսաց. Վաղվաղակի զգրեալսն յինքն առեալ ի վառեալ հրատն ընկենոյր. նշովելով զՄարկիանոս և զԺողովն և զհաւանեալսն անմ սահմանի. և աւելի ինչ բան զայդ քչ գտանես ասէ, թվ թագաւոր. Իսկ թագաւորին թոյլ տուեալ առ ժամն լուռ լինելով, հրամայէ ի միւս աւուրց մակուկաչու ուղղեգնացութեամբ ի Բաղկեդոնն ելանել սակաւուք արամբք, և մտեալ ի վկայարանս սրբոյն Եւփիմեայ ստիպեն զսպասաւորն քանալ զտապան ոսկերացն պահարանի. Իսկ նա ասէ, թվ դուք որ զայդ համարձակիք գործել, զոր ոչ ուրուք արարեալ ի մարդկանէ. և իմացեալ զմուտ ինքնակալ թագաւորին վաղվաղտկի քանայ նմա, և սիրեալ զբղամիթն, հրամայէ զնշխարս սրբոյն անդր հանել, և ասէ ցսպասաւորսն, այլ կայ ինչ ի ներքս. և նա ասէ, այլ ոչինչ գոյ ամենեւիմբ. Եւ հայեցեալ թագաւորին տեսանէր ինքն իսկ. զի այլ ինչ ոչ գոյր. հոգոց հանեալ ծեծէր զձակատն, ապաշաւելով և ողբալ վ զսուրբ և զերանելի հովիւսն. որք յաղագս ուղղափառ և ճշմարիտ հաւատոյն հալածեցան և սպանան, և խորհուրդ արարեալ ընդ մեծամեծս իւր՝ բառնալ ի միշոյ զսահման նորոգաձեւութեան ժողովոյն Բաղկեդոնի.

և զվաղընչուցն յառաքելոցն և սուրբ Հարցն զքարոզեալն Հաստատել, և իսկոյն Հասեալ նմա մահ դաւողական, որպէս բազմաց բան է, ի նմին մնաց յառաջագոյն գործեցեալն: Եւ դու մի զարմանար. ո՞վ նախանշաւորդ Աստուածայնոյն, թէ ընդէր նուագեաց ռազմափառութիւնն և զարգացեալ ծաւալեցաւ հրէական սարսափելի Հայհոյութիւնն: Ասան զի ի յետին ժամանակս եմք. և զարհուրեալ կասկածեմք թէ ի մեր իսկ առուրս Հասցէ կատարած: Եւ բանզի բազում ինչ եղեալ էր ի նշանաց, պարտ էր և այդմ լինել. զոր կանխաւ գուշակեաց բանն երջանիկն առաքելոյ. Եւ ո՞ր իցէ այն. Նախ եկեսցէ, ասէ, ապստամբութիւնն և ապա յայտնեսցի մարդն անաւրէնութեան որդին կորստեան: Ապստամբութիւն աստ ոչ եթէ զերկրաւոր թագաւորացս ճակատամարտից ինչ ասէ, զի այդ ի վաղընչուց կալաւ սովորութիւն. այլ ի ճշմարիտ հաւատոյն բակելոցն, և այսուն մոլորութեան զհետ երթաւոյցն, ասէ, ըստ այնմ եթէ Ի ժամանակս յետինս բակեցին ոմանք ի հաւատոց, Եւ զի յոյժ նուազունք մնալոց են անթիժ և կեցուցանող հաւատոյն պաշտաւնեայք Փրկչի մերոյ և Տեառն, հաւանեցուցէ զբեզ անշուշտ բանն, զոր ի դէմս մեր որպէս ըղձալով իմն ճառեաց. Իսկ Որդին մարգոյ, ասէ, եկեալ գտանիցէ արդէք հաւատս յերկրի: Ասան այնորիկ վաղվաղակի գայթաղեցուցանէ և տիրէ դերաբրիստոսն. զի յուղիղ ճանապարհէն զմոլորեալն դիւրաւ ըմբռնելով յափշտակէ զայլն ապականիչ, և յաճախէ զշուրս ձախակողմանն գասու գժոխըմբար կորստեան. Բաղագս որոյ պարտ է մեզ զգուշանալ և անսասանելի պահել զանձինս ի վերայ ճշմարիտ հաւատոյ ի մարգարէիցն տնկեալ. և ի սքանչելագործ առաքելոցն տնկեալ, և պտղաբերեալ ոռոգմամբ ի սուրբ Հոգւոյն. և ի սուրբ Հարցն դաւանեալ և համառաւտեալ ՅԺ և Ը. իցն ի Նիկիա, և ԾԾ, իցն ի Վոստանդնուպաւլիս. և Մ. ոցն յԵփեսոս. որք ի պատիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն գումարեցան. Եւ մի որ բանիւ կամ գործով ըստերիւրեցուք ի հետոց նոցա. թէ և ի պատուոյ ինչ հասցէ անկանել և մերկանալ ի փառաց երկրաւորաց, կամ բանդից կամ կապանաց մատնել սովոյ և սրոյ յաւժարութեամբ մատուցուք զպարանոցս մեր, զի առանց այսց աստուածահաճոյ երիցս ժողովոցս անթերի հաւատոյ խոստովանութեան՝ անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ. Զորոց զգրութիւն հաւատոց, և ոչ ի Բաղկեդոնի ապստամբեալքն իշխեցին

յայտնապէս հայհոյել, այլ ի ծածուկ զաղտնապէս երկուս բնութիւնս ասելով անխառնս և անհաղորդելիս, բստմեելի անշատմամբ, և զգործ երկաքանչիւրոցն ըստանեն տա՛ն լըբենի յանդգնութեամբ. զի և զաստուածավայելչաբար միաւորութեանըն խառնումն և հաղորդութիւն ուրանալ և ի բաց բառնալ հնարեսցին, Վասն որոյ պարտ է ճանաչել Աստուածսիրութեան քում. զի կտակ այս չարեաց և հիմն Սիմոն է մոգն և կախարհն՝ որ առ սուրբ երանելի առաքելովքն էր. և ձաղածանակ նշաւակութեամբ հերձեալ կորեաւ. զոր և ի հինգետասան ներորդում սաղմոսին մեկնութեանն ծանուցանէ. Այս փոքր ի շատէ ծանուցումն քում Սրբութեան:

Զնուառս Գրող և զսիրող այս՝ Գրութեան և զծնաւան իմ, աշաշէ՛մ յիշել աշաւիւնս ի Քրիստոս Աստուած, և ճեղաց
Լուղաւիւն խնդրել ինչ և ինչն:

ԿԵՆՈՆՔ ՈՐ ԵԴԱՆ Ի ԴՈՒՆԻ, ՄԻՆՉԴԵՌ ՄՏԱ- ԺՈՒԹԻՒՆ ԷՐ ԺՈՂՈՎԵԼՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑՆ ԿԵՐԳԵԼ ԿԵԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ ՑԵՏ ՄԱՀՈՒՆՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԿԵԹՈՒՂԻԿՈՍԻ: ԵՒ ԽԱՓԱՆԵՑԱՆ ԸՑՆՄ ԱՆԳԱՄ

Վասն զի յառաջագոյն սուրբ Հարցն և ուղղափառ վարդապետացն՝ մերժեալ էր և ի բաց ընկեցեալ սոսկալի նշո-
վիւք զամենայն Հերձուածողս. զՍարելիոս և զԼրիոս, և զԵւ-
նոմոս և զՄանի, և զՄարկիոն և զնոցին նմանիս, և զՊաւղոս
Սամուստացի, և զԹէոդորոս *) և զԴիոդորէ զանյիշելին Նես-
տոր և զԹէոդորիտոս, և զԵւտիրոս և զՍեւերոս, և զԱնդրէաս և
զնոցին Հաղորդս, և զԵւդոյիոս Նիկոմիդացոց եպիսկոպոս և
զնոցին Հաղորդս, զանաւրէն ժողովն Քաղկեդոնի և զպիղծ տու-
մարն Լեոնի, որ զյօլովից յառաջ ասացելոցդ Հաստատեաց Հեր-
ձուածս. և այժմ՝ բազումք ընդ խոստովանողս և ընդ ընդու-
նաւըս ժողովոյն Քաղկեդոնի և տումարին Լեոնի Հաղորդեցան
յաշխարհէս մերմէ. ոմանք կամաւորութեամբ յաղագս սնոտի
փառասիրութեան և աշտուութեան, և կէսք ակամայ բռնադա-
տեալք ի նոցանէ. և այլք առ տգիտութեան և կամ անձեռն-
Հաս լինելոյ. վասն որոյ ժողովեցաք եպիսկոպոսքս այս ի մայ-
րաքաղաք եկեղեցիս Դուննայ. Թէոդորոս մարդպետական ե-
պիսկոպոս, Յովհաննէս Արծրունեաց եպիսկոպոս, Քրիստոփոր
Սիւնեաց եպիսկոպոս, Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, Աբրա-
համ Ռշտունեաց եպիսկոպոս, Յովհաննէս Ամատունեաց եպի-
սկոպոս, Գրիգոր Անձեացեաց եպիսկոպոս, Սիոն Գողթան եպի-
սկոպոս, Ահարոն Մեհնունեաց եպիսկոպոս, Ներսէս Բոժանեաց
եպիսկոպոս, Յոհանիկ Ելոյ եպիսկոպոս, Թադէոս Առնայոյ ե-

*) Յօր. Դէոդորոս.

պիսկոպոս. Եպիսկոպոսը Ծ. և Հարք և բաճանայր Յ. և Ղ. կամաւք և այլոց, հաստատել սահմանս կանոնականս յաղագս այնպիսեացն, որք գան ի խոստովանութիւն զղջանալով զվնաս և զմեղս զոր գործեցին կամաւ և ակամայ, զի գիտասցեն պատարաստութեամբ գտանել անձանց փրկութիւն ի Յեանէ:

Եթէ որ Եպիսկոպոսաց եկեսցէ զղջանալով և խոստովան լինելով զվնաս անձին իւրոյ, որպէս թէ ակամայ եղև հաղորդութիւնն ի բռնութենէ ձգեալ յայն, և չէր ձեռնհաս. և կամ թէ տգիտութեամբ ինչ եղև, այլ ոչ յաղագս փառասիրութեան և զաւշաբաղութեան, այնպիսոյն ներելով տայցէ զըլ խաւոր վարդապետն զապաշխարութիւնն, մինչև երգմամբ և ձեռնագրաւ իւրով նշովեսցէ զհերձուածն յեկեղեցւոյ առաջի ամենեցուն: Բայց ի պատիւն մատուցանել, մի և երկուք մի՛ իշխեսցեն առանց կամաց և բնութեան ամենայն եպիսկոպոսաց:

Իսկ եթէ որ չառնուցու յանձն զվնասն, և կամաւորութեամբ իցէ արարեալ զհաղորդութիւն, և այլոց ևս պատճառք իցէ եղեալ բռնադատութեամբ գայթակղեցուցանելոյ, ծանր բնութիւն եղիցի. և քաջ փորձեսցեն. յոլով զապաշխարութիւնն տալով նմա զլիւաւոր վարդապետին. մինչև երգմամբ ուխտեսցէ պահել զուղղութիւն, և նշովեսցէ զհերձուածն ձեռնարկութեամբ իւրով. ապա թէ կամք իցեն կաթուղիկոսին ամենայն եպիսկոպոսաւք հանգերձ. շնորհեսցէ զպատիւ աթոռոյն, բայց զղջումն կալցի զամենայն աւուրս կենաց իւրոց. նոյն կանոն և բաճանայիցն եղիցի:

Եթէ որ եկեալ կամաւորութեամբ խոստովանեսցի. և նշովեսցէ զհերձուածն ձեռնարկութեամբ իւրով, և ապա անդրէն երթայ, ի նոյն փոխած դառնայցէ, և դարձեալ այսրէն գայցէ, զայնպիսին խոշտանգեսցեն բանիւք վարդապետութեան, և խստագոյն զապաշխարութիւնն տալով զլիւաւոր վարդապետին. Գաջ բնութիւն արասցեն և յանդիմանեսցեն. զի և այլքն երկիցեն. Բայց զպատիւ աթոռոյն մին կամ երկուքն մի իշխեսցեն տալ Բայց եթէ ուղղութիւնս և կրօնս առաքինութեան ցուցցէ յանձին իւրեւմ և ամենայն եպիսկոպոսաց լինիցին կամք:

Իսկ որք ոչ են հաղորդ ընդ մեզ հաւատով և աւտար ի միարանութենէս յայսմանէ, և ի պատճառս ինչ պիտոյից հասա-

Նիցեն առ մեզ եպիսկոպոսը կամ բաճանայր, մի՛ որ իշխեսցէ հաղորդել կամ պատուել բաճանայական պատուով, այլ որպէս զմի յաշխարհականաց ընկալցին վանատուութեամբ և այլ կարգաւ:

Ապա թէ որ զայցէ ի խոստովանութիւն ի բաճանայից, զձեռնարկութիւնն առաջի եպիսկոպոսին արասցէ՝ յորոյ վիճակի կալն կամիցի, և մի՛ որ իշխեսցէ վանից երէց կամ բաճանայ առանց եպիսկոպոսին իւրոյ ընդունել զոր յայսպիսեաց յընտանութիւն կամ ի հաղորդութիւն:

Արդ՝ եթէ որ յաւժար ւթեամբ ընկալցի զկանոնական սահմանս մեր և արասցէ, աւրհնեսցի հոգւով և մարմնով, և ի կենցաղումն զուարճացեալ բերկրեսցի, և ի յաւիտենից բարիսն վայելեսցէ: Իսկ եթէ որ՝ ոչ լուիցէ և ապստամպեսցէ յաստուածահաճոյ կեցուցանող պատուիրանէս՝ յիշխանաց կամ ի բաճանայից կամ յեպիսկոպոսաց կամ ի ժողովրդականաց, նշովքսցի՝ հոգւով և մարմնով և ամենայն կենցաղով իւրեանց և ընկալցին անողորմ՝ պատուհաս յարդար դատաստանացն Աստուծոյ՝ աստ և ի հանդերձելումն:

**ՉԵՌՆԱՐԿ՝ ԶՈՐ ԽՆԴՐԵԱՑ ՍՄՐԱՏ ՎՐԿԱՆ ՄԱՐ-
ԶՊԱՆ, ՑԱՑՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒՆՍ, ՈՐՔ ԴԱՐՉԵԱԼ
ԺՈՂՈՎԵՑԱՆ ՆՈՐԻՆ ՀՐԱՄԱՆԱԻ Ի ԴՈՒՒՆ,
ԿԱՐԳԵԼ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ՀԱՅՈՑ, ՑԵՏ ՄԱՀՈՒՄ-
ՆԸՆ ՄՈՎՍԵՍԻ. ԵՒ ԶԱՅՍ ՉԵՌՆԱՐԿ ԵՏ ՆՈՑԱ:**

Ամենագովելի և փառաւորելոյ և աստուածաշնորհ պատ-
ւովք պայծառացելոյ Տեառն Սմբատայ վրկան մարզպանի և
տերանց զինուորի, և Տեառն Գիգայ Դաշտկարանի, և վարդա-
պետի Հայոց Հարսաւարի. Ի Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոսէ,
ի Քրիստոփորէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, յԱբրահամայ Ռշտու-
նեաց եպիսկոպոսէ, ի Յովհանէսէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ,
ի Գրիգորէ Անձեացեաց եպիսկոպոսէ, ի Սիոմէն Գողթան ե-
պիսկոպոսէ, ի յԱհարոնէ Մեհնունեաց եպիսկոպոսէ, ի Ներսէսէ
Բոժունեաց եպիսկոպոսէ, ի Յոհանկայ Եղոյ եպիսկոպոսէ, ի
Թադէոսէ Առանոյ եպիսկոպոսէ, Տերամբ ողջոյն:

Եւ թնուտաներորդ ամի Ապրուեզ Խոսրովու արքայից ար-
քայի, յամսեանն մարերի, որպէս փառաւորութիւնդ ձեր յայս
եպիսկոպոսաց՝ զոր ի վերոյդ գրեալ է. որ ի ժամուս ի Դուռնի
ի սուրբ եկեղեցւոջս զիպաք, ձեռնարկ խնդրեցէք վասն սուրբ
և ուղղափառ հաւատոյ, զոր մեր հարանցն և երանելի վար-
դապետացն կալեալ է, և այժմունիմք կամաւքն Աստուծոյ: Արդ՝
որպէս յառաջագոյն հայրապետացն Հայաստան աշխարհիս, և ե-
պիսկոպոսացն և քահանայից և իշխանաց և աշխարհականաց,
սոսկալի նշովիւք մերժեալ և ի բաց ընկեցեալ է զամենայն հեր-
ձուածողս. զԱրիոս և զՄակեդոն, և զանյիշելին Նեստոր և զԵւ-
տիրոս, և զԺողովն Քաղկեդոնի և զպիղծ տումարն Լեոնի, և հե-
ռանամք ի հաղորդութենէ նոցա ճշմարտութեամբ. Ապա եթէ
խաբէութեամբ ինչ իցեն բանքն մեր, նզովեալ եղիցուք յամե-

նասուրբ Երրորդութենէն: Նոյնպէս և ես, Սմբատ Վրկան մարզպան և տերանց զինուոր, և Գիգ Դաշակարեն, և վարդապետ Հայոց Շարսաղար, նզովեմք զնզովեալսդ ի ձէնք, որպէս հարքն մեր երանելիք նզովեցին զնզովեալսն ի ձերոց հարանցն, և աւրհնեմք զաւրհնեալսդ ի ձէնք, որպէս և հարքն մեր աւրհնեցին զաւրհնեալսդ ի ձերոց հարանցն երանելեաց և վարդապետաց աշխարհիս: Եւ յայս ուղղափառ հաւատոյս վերայ հաստատուն և անշարժ կացցուք. ի կեալ և ի մեռանել ընդ ձեզ: Ապա թէ խաբէութեամբ ինչ իցեն ըմբս մեր. նզովեալ եղիցուք յամենասուրբ Երրորդութենէն:

Եւ կնքեցաք զձեռնարկս այս, և եղաք ի սուրբ եկեղեցւոջս Դուռնայ: Ես Մանասէ Բասենոյ եպիսկոպոս, իմ աթոռակցաւք հանգերձ, որոց անուանքն ի վերոյդ յիշատակեալ են: Եւ Սմբատ Վրկան մարզպան, և տերանց զինուոր, իւր եղբարաւք հանգերձ, առաջի ամենասուրբ Երրորդութեանն, նախ սրախսք մերովք, և ապա մատանաւք մերովք:

ՁԵՌՆԱՐԿ՝ ԶՈՐ ԵՏՈՒՆ ՆԱՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆՆ ԸՁԻՍԱՐ- ՀԻՍ ՀԱՅՈՑ, ԱՅՆՈՔԻԿ ՈՐ ԷԻՆ ԸՆԴ ԻՁԻՍԱ- ՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀՈՌՈՄՈՑ Ի ԹԱԳԱՌՈՐՈՒԹԵԱ- ՆԸՆ ՄԱՐԻԿԱՆ

Եթն ու տասներորդ ամի Ապերուէշ Խոսրովու ար-
քայից արքայի, իմ Արրահամու Հայոց կաթողիկոսի և աթո-
ռակցաց իմոց, Մանասէի Բասենոյ եպիսկոպոսի, Քրիստափորի
Սիւնեաց եպիսկոպոսի, Յովանիսի Ամասունեաց եպիսկոպոսի,
Գրիգորի Անձեացեաց եպիսկոպոսի, Սիովնի Գողթան եպիսկո-
պոսի, Ահարոնի Մեհնունեաց եպիսկոպոսի, Ներսէսի Բոժունեաց
եպիսկոպոսի, Յոհանկայ՝ Էղոյ եպիսկոպոսի, Թադէոսի Առա-
նայ եպիսկոպոսի և իշխանաց մերոց. Տեառն Սմբատայ Վրկան
մարզպանի և տերանց զինուորի, Եւ Գիգա Դաշտկարանի, և վար-
դապետի Հայոց Շարսաղարի, և այլ իշխանաց և աշխարհակա-
նաց և ուղղափառաց առաջի կացեալ. Թէոդորոս սեպհական գըն-
դին եպիսկոպոս, Ստեփանոս Բագրաւանդայ եպիսկոպոս, Մովսէս
Խոխոռունեաց եպիսկոպոս, Քրիստափոր Ապահունեաց եպիս-
կոպոս, Ներսէս Վանանդայ եպիսկոպոս, Հանդերձ վանից երի-
ցամբբս պսղքիւք, Արրահամ սրբոյ կաթուղիկեի^{*)} վանից երէց,
Սամուիէլ սրբոյ Հոնիսիմնի, Բաբիւլաս սրբոյ Յովհաննու վա-
նաց երէց, Խոսրով Աւշականու, Յաւիտեան Աղիւփարայ, Դաւիթ
Երևանայ, Իսմայէլ Դառնոյ, Յունանէս Աւանի, Իսրայէլ Պտղա-
վանից, Զոյիկ Երևանից, Յոհանիկ Արտաւազդայ ապարանից,
Արաս և Որդեակ և Արրահամ Փարպիոյ, Միքայէլ Աղցից, Գիոր-
գիս Արձոյ, Կոզմաս Ուրդայ, Մայէն միւս Արձոյ, Յոհանիկ Ար-
ծափաց, Սիմոն Դատ աւանից, Սամոտ Բագարանի, և այլ վանից

*) Այսպէս յօրինակն.

երիցամբ հանդերձ. եկեալ յանդիման մեր զբարեպաշտութիւն խոստովանեցին, նշովելով նշանաձեւ ըստ երանելի հարցն մերոց զամենայն հերձուածողս, և զԱրիոս. և զՄակեդոն. և զնեստոր, և զԵւտիքոս, և զչար ժողովն Քաղկեդոնի, և զպիղծ տումարն Լեոնի, և աղաչանս մատուցանելով առաջի մեր, խառնել զինքեանս ի միարանութիւն եկեղեցւոյ ճշմարիտ հաւատին Քրիստոսի. և ասացին միաբանութեամբ ամենքեան. թէ զխոստովանութիւն և զսահման զոր հաստատեցին երանելի հարքն մեր անշարժ պահեսցուք առաջի Աստուծոյ և հոգեոր հարանցդ մերոց, և զապաշխարութիւն զոր տայք, յաւժարութեամբ ընդունիմք, և կամաւք կատարեմք, և ի հաղորդութենէ նշովեցող ամենեւին հեռանամք. եւ թէ խաբէութիւն ինչ իցէ ի կամս ուրուք, նշովեսցի հոգւով և մարմնով յամենասուրբ Երրորդութենէ:

Եւ ընկալեալ զնոսա ապաշխարութեամբ, ըեռն ինչ և մեր բառնալով զնոցա, ըստ գրեցելուն. կնքեցաւ ձեռնարկս այս ի նոցանէն յանդիման մեր ամենեցուն, վկայութեամբ սրբոյ Երրորդութեանն:

ՍՐՐԱՍԻՐԻ ՏԵՆՈՒՆ ԱՐՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԸ- ԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի ԳՐԻԳՈՐԷ ՆՈՒԱՍՏԷ ՔԵՐԴՈՂԷ

Պարտ է կարաւղացն, ասէ առաքեալ, զտկարութիւն
տկարացն բառնալ վասն շինութեան, և ըստ մարգարէին Տրա-
մանի զքարինս ի ճանապարհէ ի բաց ընկենուլ, զի մի՛ որ կա-
ղըն իցէ զլորիցի. և ոչ գնել առաջի սակաւատեսի գայթաղու-
թիւն, և այս թէպէտ և առ այլս է, բայց առաւելագոյն պատշա-
ճեցաւ առաջնորդաց: Եւ այժմ իմ և ըստ մեզ խորհաւորացս բանքս
են առ երանելի հարս մեր ի Քրիստոս, որք ի մերում ժամանա-
կիս զհետ երթաւորաց սրբոց առաքելոցն խրատու և նմանութեան՝
որոշեալք ի ստոցն: Եւ աղերս ապարանութեան, զարժանն
թուեցեալ մեզ խնդրել առ արգելաւդս համառատագոյն ձայ-
նիւ. բանսն յեկեղեցիս և ի ժողովանոցս՝ զորս Աստուծոյ շինած
գիտեմք բանաւոր արժանացելովքս, զսեղանն մեծ ձւաք ի նոյն
ինքն ի Բանէն Աստուծոյ և ի նորին առաքելոցն, զնոյն պաշ-
տելի և զատուցեալ և որոշեալ զձմարիտն և զանմերձենալին:
Վասն այլապէս է խորհիցն. և ոչ զնմանութիւն պաշտաման
առաքելոցն վարդապետութեան ունաւորաց, որպէս գրէ երանե-
լին Պաւղոս Եբրայեցւոցն կանոնեալ սովորութիւն առ և այնց,
որք ոչ ուղղակի խորհին ի հաւատ, յամառական պնդութեամբ,
արտաքս վարել, հանել յեկեղեցւոյ բարոյական ազդամբ յա-
ղաքս ոչ աղաւթակցելոյն և Քրիստոսի երկրպագու լինելոյ ընդ
մեզ: Եւ գոչէ ևս թէ սուրբ սրտիւ և անխիղճ միտս ունել ի
կատարեալն հաւատ, և կալ առաջի սուրբ և Աստուծոյ սեղանոյ,
եւ զի Աստուծոյ սեղան խաչարգաբար *) աւրհնութեամբ յուղ-
ղոցն և ի կատարելոցն զլիաւորացն եղանի, ամենեցուն յայտ
է: Իսկ զորս և ոչ առաջի սեղանոյն սովորութիւն ընկալաք

*) Այսպէս յօրինակին.

Թողու՛ր վասն հարման նոցա մտացն խղճի։ Քանզի չէ հաղորդութիւն լուսոյ ընդ խաւարի, զի նոցանէ յուղղութիւնն առարկեալ զսեղանն մեզ կեցուցանող մարմնոյն, և մեղսակէզ հրոյն՝ յայնձն առցէ հաւաստի եղանիլ։ զի Տէրն մեր և Աստուած ի ձեռն թեղանոյն ճշմարտագործ է, որպէս պատմէ աւետարանագիրն և գինքն իսկ առնէ յուտել կերաւղացն. ապա հակառակ ունարան^{*)} ի լուծումն փոխէ ղէութիւն զտենչալ ի հրոյն կայծակն. որպէս և ոչ կենդանի ջուրն առ գերութեամբն, որ Թուի ինձ դասք հերետիկոսաց. զոր փորեցին իւրեանց գուրս ըստ մարգարէին ամբաստանութեան։ Բայց սեղան Տեառն կենդանի ջրով շրջագայեալ, կարէ հուրն իմանալի փութանակի բորբոքել որպէս առ Եղիպիւն։ Իսկ ապա որք պատուէրս առաք փորձել քննութեամբ զբարիքն ընդունել, և ի չարեաց իրէն հեռանալ, առնդորդ և խառնակ մտաւք վարիլ արդեք ոչ լինիցի առիթ ղեհներին։ Թողից զպատուէրն զամենայնիւ ոչ հաղորդելն ընդ այնպիսիսն։ Բայց պատճառ զայլոց եղեալ մեծի դատապարտութեան յԱստուծոյ ակնունելի է։ Զի կամ անդրէն շինիցի հաղորդել կամայ հերձուածողաց հեռացեալն, ևս չարագունիցի զպարացական մտաւք, ի Քրիստոս զմեղանչելն ամբարիցէ, կամ բամբասեալ և զմէնջ իրրե զմի յորոշելոցն. ի սուրբ հարսն թացուցանէ զպատճառս յանդգնութեանն իբրեւ ամբարհաւաճելոց և զիրեանցն խնդրաւղ կացուցողի, թէ միութիւն պոյժ պայտի։ Եւ ահա կորնչիցի տկար եղբայրն՝ վասն որոյ Քրիստոսն մեռաւ, և պատճառաւղին եղելոյ ըղձալի և հեշտ է երկանաբար հարստել ընդ պարանոցն, և տալ զինքն ովկիանեան յորձանացն վըճիռ հրաւիրէ։ Բայց պոյժ ինձ ընդ միտ ածէք ձեզ Աստուծով զթշնամանողն մեր աւանդիս հանդերձ աւանդաւղաւքն, և կամեցող շրջել զաւետարանութիւն՝ առի ի մէնջ մեծի միջոցաւ, ի բաց հեռացուցանել նզովին ձայնիւ, և ըստ նորա զնուիրեալն նորին միում շարայարութեան կրկնակացն Քրիստոսի, որպէս իւր Թուի. որ է արդարեւ թշնամանք մարդացելոյն Աստուծոյ։ Մեզ արժանի համարիք ասել ի ձեռն մաղթման զչայր, առաքել զսուրբ Հոգին ի նա, զի արասցէ ճշմարիտ մարմին և արիւն փրկաւղին մերոյ Բանին մարմնացելոյ, և զի նոցանէ խորհրդոյն հրաժարեցուցանէք, զի թէ ի նմա թերութիւն և անվայե-

*) Այսպէս յօդինակին.

լուսիք Աստուծոյն մարդացելոյ, նոյն և աստ հաւասար նմին, Գանդի ոչ առանց աւրհնութեան, որպէս ասացի, ուսաք զսագոյ, և ըստ երկրորդ բանի զդարձեալսն ի խոստովանութիւն, ի հովուական աշտիճանի կացելոցն՝ սակս առաջին գործոյ, զի ոչ յուղղոց ընկալան զձեռնադրութիւնն յապաշխարութեան կարգի կացուցանէք, ոչ համարձակել ի սեղան աւրհնել, և զյառաջն կանգնել, որպէս յուղղաց համարիք, Բայց թէ վասն քահանային մերձեցման զվատթարագոյն սրբեալ համարիք, մի՛ գուցէ և նա վարակիցի, քանզի վատթարի և առաքինւոյ առ միմեանս յարմար հարկ է և զհառնումն *) առնուլ, որ լինի ո՛չ առաքինի և ո՛չ վատթար, և այս ի բազումս:

Արդ՝ հայցաւորս ի ձեռն գրոյ աղաչեմք զսրբութիւնդ ձեր, թէ այլ ինչ յայտնեցաւ ձեզ ի հին և նոր կտակարանաց, ցուցէք և մեզ, և կամ թէ ի ձեռն հոգւոյն շնորհի նշանակել ձեզ, Գանդի սովոր է զհակառակութիւնս լուծանել, և զկամս երկիւղածաց առնել, ապա թէ ոչ զհայցումնս մեր կատարեցէք, փոխել զսեղանս նորս ի նորոց հաստատեալս, որ ոչ ըստ հարանցն մերոց որ ի Բրիտտոս կացեալ, այլ ըստ աւտարատեսուչ հովուաց յաջորդութիւն առին, Եւ քանզի որպէս նորա զբարեպաշտութիւնն խոստովանելով յառաջին ի մտացն փոխեցան, այսպէս գոյ հնար փոխարկել յառաջին սրբութեանն պատուականութիւն և զսեղանս, որպէս առ Մակարայեցւոյն եղև, յեղեալ զիդձեռն յանխղճագոյնս: Սակս փոխելոյ է՝ մեր բանս աւրինակեալ՝ թէ կար գոյ, այլ ոչ զհինն աւրինադրեմք տապալել, քանզի թէպէտ և լայով և արտասուաւք և բոքովք և թերահաւատութեամբ ծածկեցին զսեղանն Յեառն, բայց հաստատուն հիմն Աստուծոյ կայ և ունի զկնիքս զայս զորոց ասեն, թէ ծանեաւ Տէր զիւրան, Իսկ յանաւրինացն և յանհաճելացն բացակայի: Իսկ զորոց խորհրդագէտն և վարդապետն հեթանոսաց որոշումն դնէ, զինչ որ առ այս ասիցէ: Ապա թէ անընդրութեամբ վարիցիմք. մի՞թէ կայ ինչ ի միջի. ի բաց քակել զարգելումն, և զմեզ յեկեղեցիս նստորականաց մտանել, և ի նոցա հաստատեալ սեղան կատարել զխորհուրդն տէրունեան, և զնոցին չերիցունս ի մերս: Ո՛չ ապաքէն առաջինքն՝ յորժամ կամին միաբանել հաւատով, այ-

*) Այսպէս յորինակին.

սու իրաւք զմիաւորութիւն ցուցեալ՝ համարձակէին կատարել ի միմեանց եկեղեցւոյ սեղանս: Արդ՝ որք զկերպարանս Քրիստոսադաւանութեանն, թէև բազումք ունին, ի զաւրութենէն հեռիք են. որպէս այժմ առ մեզ հերիսիոսայքս, և կամ յարեւելս ի Պարսս, ի Տիսպոն, և յայլ տեղիս ամենեւոր իսկ զատուցեալ յեկեղեցեացն, զի և զգուշնոքա *) անդ երկրպագութիւն դատապարտութիւն ի հոգևորին ուսուցանէք: Վասն այսորիկ սեղանակտաւս աւրհնէք և երիցունս արձակէք, կարեկցել նոցա որք արբունի հրամանաւ անդր երթան:

Արդ՝ վարդապետացն հրաման հաստատուն կայցէ, և առանց հաւասարութեան խտորելոցն զպաշտան կատարեսցեն. ապա թէ յաշխարհիս թիւրացելոցն արարուածի թոյլ տայք, ոչինչ արգելէ և ի մէնջ յիշատակելոցդ սեղան ցնոյն սովորութիւն ունել. և լոկ ի հացէն և ի բաժակէն աւրհնութեանց արգելու ծիծաղելի է: Արդ՝ աղաչեմք, մի լիցի մերոցս լսել զՏէրունեան զայն ձայն. Առաջնորդ կոյր. զի՝նչ մեծ է. հացն՝ թէ սեղանն որ սրբէ. և ի վերայ երբ, թէ Ուրեմն վկայէր դուք ձեզէն, զի որդիք էք այնպիսի հարանց, Ոչ ապաքէն կամակար մտաւ յանձն առին մերքս յայն յեղուլ, ոմանք վասն ազահութեան, և այլք սակս սնափառութեան. և կէսք կաշառովք եղեալք ընդ սուրբ հարանցն նստովիւք: Իսկ յաթոռոցն իշխանութեան արժանաւորելոյ ըստ կանոնին սահմանի, դուք առաւել ողորմութեան արժանի արարէք, և այժմ զայս ևս մինչ ընդարձակէք: Վասն որոյ ասեմքս մեզէն իսկ որոշիմք յառաքելոցն և ի սուրբ հարցն. և չէ՞ ինչ անուամբ լոկ յորջորջելն, զի լսելոց եմք. Թէ որդիք նոցա էիք. զգործս նոցա կատարէիք. Քանզի նոքա և զբաղանիս անգամ ի հերձուածողաց կոթեալս պիղծ համարէին, և արդարև ապաշաւելի մասին հասանեմք, մինչ այդմ ևս թոյլ տայք լինել:

Արդ՝ թողեալ զսուտ քահանայականն դաս, և զեորհուրդ հացին բեկման և զբաժակին. զսեղանոյս միայն բնութիւն յառաջ ձգեսցուք, և յայսոսիկ զհեթանոսականն, որում բազին սովորեցին ասել. և զհրէիցն յառաքելոց չիշատակեցաւ առ մերս յարակցել. նոյն կանոն և աստ. Իսկ առ սա որպէս բանս է, մինն ուղիղ ըստ լի հաւատոյ, և միւսն թիւրացեալ ըստ

*) Այսպէս յօրինակին.

պակասահաւատն բարուց: Քանզի սա՛, Տեառն՝ զաւրութեանց և նա՛ ոչ: Սա զսուրբս միայն ընդունի և զխոստովանողս, որպէս և նախացուցաւ Եսայեայ աւրինակելով զսա՛ Քանզի՛ նախ՛ զՏէր զաւրութեանց ետես, և առ նմին զնուէրին սեղան՝ կայծակնապարուկ ^{*)}, զի և խոստովանողին զՏէր զաւրութեանց տեսեալ աչաւք՝ կայծակն պղծակէլ ի նորին սեղանոյ առաքի, որպէս և մերքն ասեն, տեսաք մեր զնա, և առ մեզ Հաւաստի եղանիլ: Իսկ պղծաշուրթն ժողովըգեան՝ որ զՏէրն զաւրութեանց մեզ ասեն, անսրբութեան ընդունիչ, և զայ՝ «հօգէ, Երեմիաս, մեղքն Յուդայ, ասէ, գրեալ ի տախտակս սրտից նոցա և յեղջիւրս սեղանոց ձերոց. այսինքն զոր նոքա մեղանչէին. թէ դու մարդ ես, նորին մեղաւք գրեցան թիւրացս սեղանոյ եղջերբ: Քանզի և նա՛ նոցա և ձեր ասաց. որք ըստ Հնոցն մտաց, և որդիքս Քաղկեդոնիսք զխոստովանութիւնն ի սեղանս գրեցին ադամանդեա, եղեգամբ: Եւ որոշէ դարձեալ առաքեալ՝ այսպէս ունիմք մեր սեղան՝ ուստի ոչ ունին իշխանութիւն այսպիսիքն ճաշակել, և մեզ ի նոցայն թէ Մի՛ մերձենար, մի՛ ճաշակեր, և մի՛ հպիր, որ է ի պէտս ապականութեան: Եւ դարձեալ քաջերեսագոյն իսկ դրաւչէ զմին Տեառն, և որք ըստ Տնառն խորհին, և զմիւսն դիւաց, որք ի բաց դարձեալ ի ճշմարտութենէն: Եւ թէ ոչ այսպէս, ո՞ր այլ վատապաշտի սեղան՝ հայ՝ կամ բաժակ ելանէ յաւրհանութիւն, քանզի զոչ կարողութիւնն հաւասարապէս եղ, որպէս ի բաժակէն դիւաց, մերձեցելոցն ի Տէրունականս: Եւ յանդգնութիւն ինձ ոչինչ թուի գոլ ի բանիս: առ ասել զայս ձայն ի վերայ հերձուածողաց, զի թէ հակառակող՝ սատանայ անուանի, որպէս Տէրն մեր և Աստուած Պետրոսի կոչեաց սաստելով. յորժամ զմարդկաւրէնսն միայն խորհէր ի վերայ նորա՝ և ոչ զԱստուծոյսն, թէ Յետո երթ սատանայ՝ զայթազողութիւն իմ: Եւ դարձեալ թէ այսս և դէս չարս՝ զհրապուրողս յաւտար՝ վարդապետութիւնս կարգայ, վասն զտրգէտսն զյողդողոս շարժահին առնելոյն: Ըստ երկնաբաղաբացւոյն առնն, որ ասէր զպատերազմ ունել ընդ այսս չարս, որ ի ներքոյ երկնից, որք խոովեն և տատանեն հողմով վարդապետութեամբ և թէ այնպիսի վարդապետութիւն, որ է հողմ, այսքանուանին, որպէս սաղմոսերգակն ասէ, թէ Այսք և մրրիկ՝ աւր-

*) Այսպէս յօրինակին.

Հնեցէք զՏէր, զոր ի լսումն ածողքն՝ հողմս փոխարկեն։ Եւ այսակի հողմոյ սկիւզն ի չարադէն Սիմոնէ կախարդէ եղև։ Իսկ ապա ո՛ւմ խղճելի է ի Պաւղոսէ, զսեղանս դիւացն ասացեալ՝ զհերձուածողացն իմանալ, որ ստուգապէս կարծի ինձ և առանց երկբայութեան։ Եւ վասն քննութեան այսքան իսկ զիսագոյնսն ի պարապ ժամու խնդրոյացն մատուցուր։

Բայց առ հակառակամարտսն կայ ևս ասել. որք սուրբ Երրորդութեամբն ասեն սրբել թէպէտ և հաւատ ի Քրիստոս ոչ լի՝ իցէ։ Մի՛ փոփոխել, ասէ մարգարէն, զսահմանս հաստատեալս ի հարանց մկրտութիւն։ Այո, զի ի հարցն լուար զարժանն. և է սա այսպիսի ինչ. Նախ՝ ասել. թէ վա՛յ ինձ, զի պիղծ շրթունս ունիմ, և խոստովանել զարժանաւորութիւն հաւատոցս անպակաս ունելով, հանդերձ ողորմութեամբ, որպէս գրէ առախոյն, և ապաշաւելով զոչ բարւոյն յառաջագոյն. ապա սերովրէ իմն մատուցանէ զմաքրական զեղն, զմարմինն Աստուածն Բանի, հրացեալ աստուածային հրո՞յն հախականաւ։ Իսկ ի վերայ սեղանոյ՝ այսպէս ուսար. թէպէտ և սուրբ Երրորդութեանն անուն՝ պատմիւր և առ զբաւորականսն ի նորա վերայ. որպէս Բանիւ Տեառն և հոգւով բերանոյ նորա ամենայն հաստատեալք և Լուսով երեսաց բոց տեսանեմք զլոյս։ Եւ երիցս սուրբն ասելով, զմի Տէրութիւնն խոստովանելով, և այլք բազում այսպիսիք բազումք բարբառք ի տաճարին։ Բայց զի ի Քրիստոս Յիսուս զհաւատն կատարեալ ոչ ունէին, թէպէտ սեղան է, այլ առաքեալ որոշեաց զմերս ի խորանին պաշտաւնէից, զսոյն իմանալի է և աստ։

Այլ ասեն ոմանք, թէ սաղմոսերգն՝ նշանակարարս զիսանց ուցանելով մեզ, զսեղանդ անուն յիշատակեաց, որ ձև և պաւրինակ յայտեալ վասն վերունակ լինել մարմնոյն Տէրունեան։ Ապա աւրինադրի մեզ. զի նոցունց արարեալ խաչ նիւթեղէն՝ քակտել կամ չընդունել. ապա թէ այս ոչ, հանգոյն նորին և սեղանն։ Ասասցուր և առ այս, թէ հրաման ունէպք ի գրոց, կամ ի ճշմարիտ հարանցն. այո. որպէս և այժմ բազում անգամ հրաժարիմք ի տէրունեան նշանէն որ հանաւ յայսց՝ ի վերայ հացին բեկելոյ և բաժակին, հրամանաւ ներբարգաւաճիցն, թէ և է պատուական։ Իսկ զնիւթեղէնդ վասն այնք ոչ զի թէ և նոցա յիմարութիւն է, իսկ մեզ զաւրութիւն Աստուծոյ. քանզի պատուիրէ։ Մի՛ ինչ քան զգրեալսն իմանալ։

այս ըստ տիրագոյն մտաց, Բայց աղէ՛լ զնշանակ սիրաւոր, և զպատիւ անպանապանողդ, վասն զի զխաշն նշանակէ և զաւազանն, յաղագս նոր պտուղն բերելոյ, և բարունակ՝ վասն ճոխն ողկուլոյ. և ծառ՝ սակս կախման խոյին, թէ կամիս յաւելից և զսանդուղսն. Իսկ ստուգագոյն է՝ տուեալն երկիւղածաց նշան. Արդ՝ հաւասարապէս տալի է մեզ զպատիւն, որք զճշմարտութիւնն զլիւաւորեալ առաք, որով նշանաւ պարծիմք իսկ. և այնց որ յառաջ նշանակարարսն ցուցանէր, և կամ թէ ըստ անձնիւր հարկաւոր պիտոյիցն առ նոսա, որ գուշնաբեայ խնամ ունիմք, անարգութիւն ինչ հասանիցէ ի խաչ կամ ի սեղան: Ապա ուրեմն ոչ հասարակ է պատիւ խաչին և սեղանոյ. Իսկ որք ասեմ մանկանց անրանից ունել զպատուականութիւն սեղանոյս, և հասարակ զընկալումն. քանզի բան ոչ զոյ երկաքանչիւր խոստովանութեան, յայտնի են պատճառք կամաց նոցա. ի լսելն թէ ոչ է երկրորդ մկրտութիւն որ ի սուրբ Երրորդութիւնն, ջնան անորոշ մտաց իմացուցանել, զի երկուցեալք ի հարանցն աւանդութեանց փոխելոյ, տկամայ յայնպիսի սեղանոց վայելեսցեն, զանվայելն մակարդ, առ այնպիսին՝ և ոչ մի բան առնել պատասխանի, կատարեալ իմաստութիւն:

Իսկ առ բարի հովիւդ ասացուք, ոչ ապաքէն կանոն աւարինադրեցաւ ծնաւդաց յանգգուշութենէ մահ ի վերայ հասեալ համրակաց, ապաշխարութիւն ամաւք որոշելովք. եթէ յեղգութիւն մարմնոցն հասցէ գգուանաց անաւթովք, զծնաւդսն ասեմք պարտաւոր. Եւ թէ չարափառ եղեալք կամ առանց մկրտութեան զերկնաւդսն մեղադրութեան արժանի առնեմք. Եւ առաքեալ ծնաւդացն պատուիրէ. Սնուցանիչիք, ասէ, . ուսմամբ և վարդապետութեամբ. Եւ Աստուածաբանն իմ Մովսէս՝ որդւոցն պատուիրէ զաստուածս քո բաց մի՛ լամբասիցես. զի որպէս Աստուածն մեր զմեզս մեր՝ նա վերացոյց. այսպէս հարք և մարք մեր ի տղայութեանն զմեր. Եւ զընութիւնն իսկ ասէ առաքեալ, թէ որ կաթնկերն է, տգէտ է բանին արդարութեան, քանզի տղայ է. իսկ կատարեալքն են կիրթ վասն ի չափն հասմանն: Ճանաչելիքն՝ հասու են ընտրութեան բարւոյ և չարի, քողցու և դառինն, որք և զպարտսն պահանջին. ապա թէ ոչ և հաւատայ առաջնորդաց համարս ընդ մեր պահանջել. Այսպէս իմացի և ի վերայ տղայոցն, քան համբակացն ծնաւդացն խոստովանութիւն յաղագս անձանց և նոցա՝ բաւական իմանամք:

հնեցեք զՏէր, գոր ի լսումն ածողքն՝ հողմս փոխարկեն։ Եւ այսակի հողմոյ սկիզբն ի չարագէն Սիմոնէ կախարդէ եղև։ Իսկ ապա ո՛ւմ խղճելի է ի Պաւղոսէ. զսեղանս զիւացն ասացեալ՝ զհերձուածողացն իմանալ, որ ստուգապէս կարծի ինձ և առանց երկբայութեան։ Եւ վասն քննութեան այսքան իսկ զլիազոյնսն ի պարապ ժամու խնդրուպցն մատուցուր։

Բայց առ հակառակամարտսն կայ ևս ասել. որք սուրբ Երրորդութեամբն ասեն սրբել թէպէտ և հաւատ ի Քրիստոս ոչ լի՛ իցէ։ Մի՛ փոփոխել, ասէ մարգարէն, զսահմանս հաստատեալս ի հարանց մկրտութիւն։ Այո, զի ի հարցն լուար զարժանն. և է սա այսպիսի ինչ. նախ՝ ասել թէ վա՛յ ինձ, զի պիղծ շրթունս ունիմ, և խոստովանել զարժանաւորութիւն հաւատոցս անպակաս ունելով, հանդերձ ողորմութեամբ, որպէս գրէ առակողն, և ապաշաւելով զոչ բարւոքն յառաջագոյն. ապա սերովրէ իմն մատուցանէ զմաքրական դեղն, զմարմինն Աստուածն Բանի, հրացեալ աստուածային հրո՞վն հախականաւ։ Իսկ ի վերայ սեղանեոյ՝ այսպէս ուսար. թէպէտ և սուրբ Երրորդութեանն անուն՝ պատմիւր և առ զբաւորականսն ի նորա վերայ. որպէս Բանիւ Տեառն և հոգւով բերանոյ նորա ամենայն հաստատեալք և լուսով երեսաց բոց տեսանեմք զլոյս։ Եւ երիցս սուրբն ասելով, զմի Տէրութիւնն խոստովանելով, և այլք բազում այսպիսիք բազումք բարբառք ի տաճարին։ Բայց զի ի Քրիստոս Յիսուս զհաւատն կատարեալ ոչ ունէին, թէպէտ սեղան է, այլ առաքեալ որոշեաց զմերս ի խորանին պաշտանէից, զսոյն իմանալի է և աստ։

Այլ ասեն ոմանք, թէ սաղմոսերգն՝ նշանակարարս զխաչն ցուցանելով մեզ, զսեղանդ անուն յիշատակեաց, որ ձև և զաւրինակ յայտեալ վասն վերունակ լինել մարմնոյն Տէրունեան։ Ապա աւրինագորի մեզ. զի նոցունց արարեալ խաչ նիւթեղէն՝ բակտել կամ չընդունել. ապա թէ այս ո՛չ, հանգոյն նորին և սեղանն։ Ասացուրք և առ այս, թէ հրաման ունէաք ի գրոց, կամ ի ճշմարիտ հարանցն. այո. որպէս և այժմ բազում անգամ հրաժարիմք ի տէրունեան նշանէն որ հանաւայաց ի վերայ հացին բեկելոյ և բաժակին, հրամանաւ ներբարգաւառ ճիցն, թէ և է պատուական։ Իսկ զնիւթեղէնդ վասն այնր ոչ, զի թէ և նոցա յիմարութիւն է, իսկ մեզ զաւրութիւն Աստուծոյ. բանպի պատուիրէ։ Մի՛ ինչ բան զգրեալսն իմանալ։

այս ըստ տիրագոյն մտաց, Բայց աղէ՛ զնշանակ սիրաւոր, և զպատիւ անպանազանողդ, վասն զի զխաչն նշանակէ և զաւազանն, յաղագս նոր պտուղն բերելոյ, և բարունակ՝ վասն ճոխն ողկուլոյ. և ծառ՝ սակս կախման խոյին, թէ կամիս յաւելից և զսանդուղսն. Իսկ ստուգագոյն է՝ տուեալն երկիւղաժաց նշան. Արդ՝ հաւասարապէս տալի է մեզ զպատիւն, որք զճճմարտութիւնն զլիաւորեալ առաք, որով նշանաւ պարծիմք իսկ. և այնց որ յառաջ նշանակարարսն ցուցանէր, և կամ թէ ըստ անձնիւր հարկաւոր պիտոյիցն առ նոսա, որ դուզնաբեայ խնամ ունիմք, անարգութիւն ինչ հասանիցէ ի խաչ կամ ի սեղան. Ապա ուրէմն ոչ հասարակ է պատիւ խաչին և սեղանոյ. Իսկ որք ասեն մանկանց անրանից ունել զպատուականութիւն սեղանոյս, և հասարակ զընկալումն. քանզի բան ոչ գոյ երկաքանչիւր խոստովանութեան, յայտնի են պատճառք կամաց նոցա. ի լսելն թէ ոչ է երկրորդ մկրտութիւն որ ի սուրբ Երրորդութիւնն, ջնան անորոշ մտաց իմացուցանել, զի երկուցեալք ի հարանցն աւանդութեանց փոխելոյ, սկիւմայ յայնպիսի սեղանոց վայելեսցեն, զանվայելն մակարդ, առ այնպիսիսն՝ և ոչ մի բան առնել պատասխանի, կատարեալ իմաստութիւն.

Իսկ առ բարի հովիւդ ասասցուք, ոչ ապաքէն կանոն աւարինադրեցաւ ծնաւդաց յանդգուշութենէ մահ ի վերայ հասեալ համբակաց, ապաշխարութիւն ամաւք որոշելովք. եթէ յեղգութիւն մարմնոցն հասցէ զգուանաց անաւթովք, զծնաւդսն ասեմք պարտաւոր. Եւ թէ չարափառ եղեալք կամ առանց մկրտութեան զերկնաւդսն մեղադրութեան արժանի առնեմք, Եւ առաքեալ ծնաւդացն պատուիրէ. Մնուցանիչիք, ասէ, ուսմամբ և վարդապետութեամբ. Եւ Աստուածաբանն իմ Մովսէս՝ որդւոցն պատուիրէ զաստուածս բոք բաց մի՛ լամբասիցես. զի որպէս Աստուածն մեր զմեզս մեր՝ նա վերացոյց. այսպէս հարք և մարք մեր ի տղայութեանն զմեր. Եւ զընտութիւնն իսկ ասէ առաքեալ, թէ որ կաթնկերն է, տգէտ է բանին արդարութեան, քանզի տղայ է. իսկ կատարեալքն են կիրթ վասն ի չափն հասմանն. ճանաչելիքն՝ հասու են ընտրութեան բարւոյ և չարի, քողցու և դառինն, որք և զպարտսն պահանջին. ապա թէ ոչ և հաւատայ առաջնորդաց համարս ընդ մեր պահանջել. Այսպէս իմասցի և ի վերայ տղայոցն, քան համբակեցն ծնաւդացն խոստովանութիւն յաղագս անձանց և նոցա՝ բաւական իմանամք:

Իսկ սեղանոց՝ ոչ այսպէս: Քանզի որպէս սովորութիւն կալաւ առ ոմանս շարժել զսեղանոցն զհաստիչն ինչ ոչ փնասեաց: Արդ՝ որպէս այս եկն ըմանս. է՛ զոր շնորհատուր իշխանութեամբ յարժանաւորութիւն կոչէք. և է՛ զորս խոստովանութեամբ՝ ասել նախ զանաւրէնութիւնն յորմէ արդարանան: Իսկ սեղան ուրեմն փոխել իրաւունք են:

Այս ի մէնջ աղերս առ ձեզ. և խնդիր ըստ գրոց. ուղղել ի պատուիրանաց զսխալումն կամաց մերոց. ձեզ է բաւականութիւն. ապա թէ իշխանութեամբ ինչ կամիր և ոչ ըստ գրոց, մեր վերջին բան վասն այդր գոյնդ է:

ԱՌ ՍՐԲԱՍԷՐ ՏԷՐ ԱՐԲԱՀԱԹ. Ի ՄՈՎԱՍԷՍԷ

Սրբասիրի Տեառն Աբրահամու Հայոց Կաթողիկոսի. Ի Մովսէսէ անարժանէ բազում խոնարհութեամբ երկրպագութիւն. ընդ որով և առաւել զսրբութենէ ձերմէ ողջունի հարցութիւն:

Լուայ, հայր պատուական, պայծառութեամբ զնորոգութիւն սրբոյ աթոռոյդ Տեառն Գրիգորի, և բազում խնդութեամբ լցաւ անձն իմ տառապեալ, զի ի վաղուց հետէ փափաքեալ սպասէի լսել զայդ: Մանաւանդ զԱստուածասէր առաքինութենէդ ձերմէ. յորժամ լուայ, որ ի մանգութենէ, վասն որոյ ընտրեաց իսկ Աստուած, և պարգեւաց առաջնորդ և վարդապետ աշխարհիս, ի նեղութեան ժամանակի, յոյժ խնդացար և ուրախեղար: Քանզի ահա արդէն իսկ աւրհնեաց Աստուած յոտին բռնմ զաշխարհս հայոց. և ամենայն ընտրեաց հիմնադրութեան սկիզբն և առաջնորդ, իշխանացդ բազմամեայ ժամանակաւ հեռացելոց յաշխարհէս, պայծառացեալք պատուովք և գոհութեամբ թողաւորաց այսրէն դարձ: Սրբոյ եկեղեցւոյդ շինութեան և նորոգութեան աշխարհիս յերկոյունց կողմանց, հոգեւոր և մարմնաւոր պատասխանն՝ անդրէն միաւորութիւն: Եւ որպէս հիմնս բարիոր եղաւ ի ձեռն ձերոյ սրբութեան, յուսամք յողորմութիւն Քրիստոսի Աստուծոյ զկատարումն ևս լաւագոյն լինել:

Արդ՝ փութացուք ծանուցանել և զցաւս մեր՝ սրբութեան ձերում, որպէս հիւանդք որ ցուցանեն զվէրս իւրեանց ճարտար բժշկաց, և խնդրեն զառողջութիւն ի նոցանէ: Աղաչեմք և մեր ձեռնտու լինել ձեզ եկեղեցւոյ Քրիստոսի, որ հաւատակից և աշակերտ ձեր էր, և այժմ հիւանդացեալ ի նեղութեան է: Նախ աղաւթիւք խնդրելով յԱստուծոյ և աշխատասէր վարդապետութեամբ ձերով, սատարութեամբ և փառաւորեալ իշխանացդ, ջանացարուք դարձուցանել զժողովուրդն

ժխտող և զապստամբեալ յուղղութիւն, և ածել ի նոյն գաւիթ միոյ հովուի Եւ փութացարուք պատահեալ և որ ի հասարակացն է շահաւորութիւն և ի բազմաց կարեբարձութիւն. ըստ աւրինակի երանելոյն Մովսէսի և սրբոյն Պաւղոսի. յորոց մինն առանց իւրացոյցն թողութեան հասման, և զինքն տարագրեալ ի դպրութենէն կենաց աղերսէր. և միւսն ասէր, եթէ Ուխտիւք խնդրէի ես իսկ ինքն նշով լինել ի Քրիստոսէ՝ վասն եղբարց իմոց և ազգականաց ըստ մարմնոյ. Որոց ահա առաքինութիւնն ընդ ամենայն բոլոր ազինս, մշտաբարոյ բանիւ ընթանայ պայծառացեալ, զի ունելով զնոցա գործսն աւրինակ, և հետեւելով նոցա, եղիցի և ձեզ պարծել ի Քրիստոս՝ թէ ինչ տուան շնորհքս պս ի Տեառնէ, ի Վրաց մինչև յաշխարհն Աղուանից քարոյն վանքննին մեծութիւն փառացն Քրիստոսի. և զայս չափ ազգս շահել ձեր, և Քրիստոսի պատարագեալ. Ընդ որոց եղիցի լսել և զբարբառն հրաւիրական. Թէ Բարի մշակ և հաւատարիմ, հանդերձ ընդ բեզ սատարիչ բարեկամաւոր և փրկեալ գնդաւոր, եկ մուտ յուրախութիւն Տեառն բո, ընդ նախնիս բո, և ընդ սիրելիս անուան իմոյ. Իսկ եթէ զանարժանութենէս մերմէ հարցանէք, ի Վրթանէսէ բերդոդէ տեղեկանայք. և անձն իմ տառապեալ և աշխարհն մոլորեալ սրբութեան ձերում յանձն եղիցուք:

Ձարտապեալ և զանաբժան Թուս և զԵսայան ի՛ յիշեցէի
 ի Քրիստոս ո՛վ սուրբ ընթերցող:

ՊԱՏԱՍԻԱՆԻ

Սրբասիրի Տեառն Մովսէսի եպիսկոպոսի յԱրարհամար, քննադատ և ոչ կամաւ՝ Հայոց Վաթուղիկոսէ Տերամբ ողջոյն:

Տեսի զգիր ողջունի որ լի՝ էր բազում գոհութեամբ զորմութեանցն Աստուծոյ և արդիւնաւոր օրհնութեամբք զմեր տկարութենէ. նաև արժանաւոր ասել զանբաւականութիւնս իմ: որ և յանձնեցաք իսկ պարզեաբաշխին ըռլորեցունց շնորհահատոյց լինել ձեր սրբութեանդ:

Իսկ զսոսկալի և զծանր բեռանցն բառնալոյ, որում ոչ ունէի ակն. անդիտելի է ինձ որպէս ըմբռնեցայ, և կամ թէ զբազմութեանն կամս ի միաբանութիւն գար. Գանգի թէ ի վերուստ կարծիցի ումբք, զանարժանութիւնս իմ դիտելով, որ ոչ այսմ աստիճանի նմանութիւն ցուցանի, այլ և ոչ փոքրագուռնին բան զսոյնս՝ զոր ունէին, և եթէ ի փորձութիւն և յերեւոյթ մմենեցուն եդ Աստուծոյ. այս յոյս՝ ոչ ուստեք է ինձ. քպց թէ յետ Աստուծոյ ոլորմութեանն, ի ձեր սրբութեան աղաւթս: Արդ՝ աղաչեմ, զձեր սրբութիւնդ ոչ դադարել աղաչանս մատուցանել առ Ամենազաւրն, զի տալէ ինձ յոժ կարողութեան ըստ իւրն հաճոյից, կատարնագոյնս ցուցանել զնորայն տնտեսութիւն առ մերս երկիր. նմանարարս և առ աշխարհն Վրաց և Աղուանից, պայծառանալ ի Քրիստոս Աստուած Ճշմարիտ հաւատով. ի ձեռն մերոյ նուաստութեան, և կամիմ աւրհնել ի ձեր սրբութենէդ: Մի՛ դանդաղիցիս ի սուրբ Զատիկն գալ այսր, զի բազմաց լինի խնդութիւն և գործք հոգեւորք առաջի կայ՝ մինչդեռ Տէր Սմբատ աստէն է, փութամբ որով և է աւրինակաւ նախ զայդ ի գլուխ տանել՝ շնորհիւն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

**ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՆՈՆ ԸԲՐԱՀԱՄՈՒ ՀԱՅՈՑ
ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ,
ԱՌ ԿԻՐԻՌՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ**

Սրբասիրի Տեառն Կիւրովի Վրաց կաթողիկոսի, և
այլ եպիսկոպոսաց բոց. յԱբրահամայ Հայոց կաթողիկոսէ, և
յայլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց. Տերամբ եղջոյն:

Յառաջագոյն երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց
առ ձեզ մեղադրութիւն յաղագս հաղորդելոյն ձեր ընդ այնոսիկ՝
ընդ որս չէր պարտ. և ձեր զրով և պատգամաւորաւ յանձն էր
առեալ, չհեռանալ ի միաբանական հաւատոյ հաղորդութենէ
աշխարհիս մերոյ: Այժմ զչարագոյնն և զծանրագոյնն մեզ եհաս
լսել, զի զմիաւորութիւն հաւատոյ, և զասպնջականութիւն
զերկուցունց աշխարհացս Յուրտաւայ եկեղեցին անշարժ միջ-
նորդութեամբ պահէր, ուստի սէր և խնամութիւնք մարմնա-
ւորականք և հաղորդութիւնք հոգեորականք կատարէին ցնծալից
ուրախութեամբ: Աստի, ի Մծխիթայի ի Խաչն գալով. և այտի
ի Սուրբ Կաթողիկէ: Այժմ զՅուրտաւայ եպիսկոպոսն հալա-
ծեալ, թէ ընդէր խոստովանել հրամայեն զհաւատ ուղղափա-
ռութեան, և զպաշտանն հայերէն սրբոյ Շուշանկան զկարգա-
ւորեալն՝ լսեմ թէ ի բաց փոխելէր: Մեզ՝ մահուցափ և ևս
չարագոյն թուեցաւ զործդ այդ: Զի թէպէտ և յամս Կաւա-
տայ՝ արբայից արբայի եղև խնդիր բննութեան մեր աշխար-
հիս և Հոռոմոց, որք զժողովն Քաղկեդոնի ընկալան, և զտու-
մարն Լևոնի, Մեր և ձեր աշխարհիս վարդապետք և իշխանք
հեռացան ի հաղորդութենէ նոցա, և միաբանութեամբ և զրով
պահի ի միջի մերում մինչև ցայժմ: Այժմ ոչ է պարտ սրբու-
թեանդ ձերում աւտարութիւն ի մեջ արկանել երկուցունց
աշխարհացս, և հեռացուցանել զսէր և զխնամութիւն զմարմ-
նաւորական և զհաղորդութիւն հոգեորական, զի մի որ եկես-

ցէ աղաւթել աստի ի սուրբ Խաչդ. և պտի ի սուրբ Կաթուղիկէ: Զի թէ ի զինուորաց որ լինէր պատճառ պատահան և չար խռովութեան, սրբութեան ձերում պարտ էր խնամ ունել և լինել պատճառ խաղաղութեան: Իսկ եթէ դուք լինիք պատճառ աւտարանալ մեզ ի միմեանց, ո՞ր բան ըովանդակիցէ պայդպիսի աղէտս:

Կամեցայ եպիսկոպոսունս արձակել առ սրբութիւն ձեր, և զճմուտս դրոց սրբոց, ծանուցանել զվնասամտութիւն ժողովոյն Քաղկեդոնի և զտուժարին Աւոնի և զաղծապիղծ կրանս և զանսուրբ վարս որ յայնմ՛նետէ եմուտ յաշխարհ, վասն որոյ սրբասէր եպիսկոպոսս հալածեալ է: Բայց ապա առժամս պատշաճ համարեցաք նախ ի ձեռն պատուական ազատ արանցդ, թղթով ընդունել ի ձէն՝ պատասխանի. զի է՛ ինչ՝ որ չաւատալի իսկ թուեցաւ մեզ. զի ընդ աւտար թաղաւորութիւն՝ արքայի՛յ արքայի ծառայի՛յ սիրոյ միաբանութիւն առնել և զբնական հաղորդակիցս որոշել, կարի իսկ դժուարին է: Ողջ պահեալիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով: Եւ զպատասխանի թղթ թոյս, և զողջոյն ձեր ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ եղիցի մեզ լսելն որ առիթն և միաւորութեան և խաղաղութեան:

ՊԱՏՏԱՍԻԱՆԻ

Սրբասիրի և պատուական Տեառն Աբրահամու Հայոց Վաթուղիկոսի, և ամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց բոց, ի Վիւրիոփնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, և յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց, աւրհնութեամբ սրբոյ Խաչիս՝ ողջոյն:

Թուղթս զոր արարեալ էր՝ տեսի, և զի՞նչ գրեալս էր իմացայ, վասն արժանի լինելոյ տեառնդ զսուրբ աթոռ երանելոյն Գրիգորի ժառանգելոյ, վասն ողջութեան ձերոյ մեծապէս ուրախ եղէ և զԱստուծոյ գոհացայ: Եւ որ գրեալ էր թէ յառաջագոյն երանելի Հայրապետն մեր Մովսէս գրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղաքս Հաղորդելոյ ձեր ընդ այնոսիկ ընդ որս չէր աւրէն, եթէ վասն Խուժկացն ասէք, մեր յայնժամ ընդ աշխարհի խորհելով Հանդերձ եպիսկոպոսաւքս աթոռակցովքս իմովք և լաւաւք աշխարհիս, և որպէս աւրէնք հրամայեն ոչ ի բաց ընկենուլ, այլ ընդունել՝ որք դառնան ի չարութենէ ինչ և կամ ի հերձուածոց յապաշխարութիւն, այն իրաւք ընդունելութիւն արարաք: Այլ յորժամ գիտացաք, թէ նոքա զեռասու վանութիւնն ստութեամբ արարին և անդրէն յիւրեանց ի տիղմն չարութեան դարձեալ՝ կործանեցան, նշովեցաք ցնոսա, և ի բաց կործանեցաք ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, և ի մէնջ բրիստոնէից: Այժմ նոցա ողջոյն որ չիշխէ տալ:

Եւ որ գրեալ էր թէ վասն հոգևոր Հաղորդութեան և մարմնաւոր սիրոյ եկեղեցին Յուրտաւայ հաստատեալ էր ի մէջ երկուց աշխարհացս, և այժմ Յուրտաւայ եպիսկոպոսն վասն ուղղափառութեան հալածեալ է, և զպաշտաւնն հայերէն ի բաց փոխեալ է. մեր զպաշտաւնն չէ փոխեալ: Բայց զի որ եպիսկոպոսն եղև՝ վրացի ուսումն գիտէ և հայ նոյնպէս, և երկուքումք դպրութեամբք պաշտաւնն կատարի: Այլ վասն Յուրտաւայ եպիսկոպոսին հալածման, դործք իւր ծա-

նուցանեն եթէ վասն ուղիղ հաւատոյ գնացեալ է, թէ վասն այլ իրիքս Գանդի որպէս և գրեալ է, թէ Որ գործէ զչար՝ ատէ զլոյս, և որ գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ ի լոյս: Եւս զնա ոչ հալածեցի, այլ էր ինչ որ լսեցի վասն նորա յետին գործոց, և կոչէի առիս և կամէի խրատ տալ, և ուսուցանել որպէս պարտ էր աշակերտի. իսկ նա յիմ կոչ չեկն, այլ զեկեղեցին եթող և ի գիշերի գաղտ գնաց:

Իսկ այն որ վասն հաւատոց և ժողովոյն և տուժարին զըրեալ էր, և զայս գրեալ էր թէ, արքայից արքայի ծառայից ընդ աւտար թագաւորաց ծառայս հաւատի ի զուգաց ունել և զբնական հաղորդակիցս ուրանալ՝ յոյժ անհնարին թուի: Մեր և ձեր հարբն արքայի ծառայք էին, և զհաւատ զԵրուսաղեմի ունէին, և մեք և դուք նոյնպէս: Թէպէտ և ծառայք արքայից արքայի եմք, զհաւատ զԵրուսաղեմի ունիմք և կայցուր. Զի թէ ցայժմ խոնարհո՞ւնք *) էին Տեաֆր, այժմ որչափ ևս առաւել երանելի եմք, որք յարքայից արքայի ծառայութեան հասեալ եմք: Զի մինչ երկինք և երկիր լեալ էին, չէր եղեալ և ոչ մի տէր, որ ամենայն ազգի զիր աւրէնս ի վերայ թողեալ էր, որպէս այս տէր եթող, և մանաւանդ զմեր բնիկսն ի միջ հաւատոս. իսկ ալատի աշխարհի մերոյ աւելի քան զամենայն աշխարհաց, և բարի անձինս իմոյ՝ լաւագոյն քան զամենայն ընկերաց իմոց. և արքայից արքայ, նոյնպէս տէր է Հոռոմոց, որպէս և տիրեաց աշխարհի. և չէ այսպէս, որպէս դուք գրեցէքս, թէ որիշ որիշ թագաւորութիւնք են:

Եւ որ գրեալ էր թէ կամէաք եպիսկոպոսունս արձակել, որ գային և ուսուցանէին. թէ կամիք արձակեցէք, թո՛ղ զի զան որ ուսուցանեն և ուսանին: Բայց պարտ էր ինձ զի գայի և յաղաւթս կայի ի սուրբ եկեղեցիսդ և ի ձէնձ աւրհնէի. կամ արձակել զիմ աշակերտս որ զողջոյն սրբութեանդ ձերոյ առ մեզ բերէին. բայց վասն չար ժամանակիս և աշխարհի կարեաց խափանեցաք. ի բնի մի ունիր. ողջ պահեսցիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով, և զպատասխանի թղթոյս՝ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ և մեզ տացէ լսել ի ձէնձ:

*) Այսպէս յօր.

ԹՈՒՂԹ ՏԵԱՌՆ ՍՄԻՆՏԵՑ՝ ՎՐԿԱՆ ՄԱՐԶ- ՊԱՆԻ, ԸՌ ԿԻՐԻՌՆ՝ ՎՐԱՅ ԿԱԹՈՒՂՈՍ

Սրբասիրի Տեառն Կիրոնի՝ Վրաց կաթողիկոսի, և այլ եպիսկոպոսաց աթոռակցաց ձերոց, և իշխանաց աշխարհիդ Ատր- ներսեհի և ամենայն լաւաց, ի Սմբատայ Գուրկան մարզպանէ և տերանց զինուորէ, և ի Գիգայ Գաշտկարանէ, և ի վարդապետէ Հայոց Շարսաղարէ, և յայլ ազատ որերոյ խոնարհու- թեամբ և սիրով ողջոյն:

Քանզի յառաջագոյն հարանցն մերոց և ձերոց, և վարդապետաց աշխարհիս միարանութեամբ զյետին կարգս ոմանց և զատելի վարս տեսեալ, որ աննման և թիւր էր մեր հաւատոյ, և կանոնաց մերժեալ էր զնոսա նշովիւք, և վասն հեռաւորու- թեան մեր և նոցա աշխարհաւ և ոչ խիղճն այն առ ամենեսեան ի մտի էր, ըպցա առ սակաւս ոմանս հաստատուն կայր: Իսկ մինչ մեղաց յաճախութիւն եղև առ միմեանս եհաս ապրս- տամբեալք ի ընդ տերանց՝ ա վասն հաւա- տոյ էր, և կամ վասն կար վարուց նոցա, ևս քան ի վերայ հասաք նմանք և թիւրք էին ամե- նեիմր մեր կար այլ տեսանէաք և յարեաց աշ- խարհի քրիստոնեայքն ուղղափառք էին. զնոյն պայման մեր և ձեր հարանցն և նոցա աջ պատուիրանաւ: Ա- պա առաւել ևս հասաք ի վերայ, թէ որք ի մէջ էին և միա- րանեցին ընդ նոսա պակասամիտք և լոյծք ուրէմն էին յառա- քինութենէ և ի հաւատոց, և այս պատերազմս որ ընդ հաս- տատունսն և ընդ լոյծսն էր, չար և դառնագոյն թուէր քան զամենայն չարս. և յորժամ մարդասէրն Աստուած ողորմեցաւ, և արքայից արքայ ըարերարութեամբ արար, և զմեզ յաշխար- հարձակ հաւատոյ և եկեղեցեաց կարգի աւելագոյն պատուէր

ի վերայ արար, զի ընդ միմեանս խաղաղութիւն եղեցի, բանդի էր ինչ որ լուաւ Եւ մինչ բարեաւ յաշխարհս հասաք առաջնորդութեամբ սուրբ Հոգւոյն հայրապետ կարգեցաւ, և այն ամենայնի հակառակութեան և թերութեան, ուղղութիւն եղև, Քրիստոս Աստուած փառաւորի, որպէս յառաջագոյն ուսուցին մեզ երանելի վարդապետքն, և եղեաք ամենեքեան մի հաւատ, որ ընդ արքայից արքայի իշխանութեամբ եմք, Զնոյն հարկաւորեցաք գրել և առ ձեր սրբասիրութիւն, զԴերս պատմել ձեզ, և զձեզ ընդ մեզ միաբանել, որպէս և մեր հարբն էին, Քանչի միոյ իսկ վարդապետի աշակերտ և վիճակ եմք, կեսլ և մեզ նովին հաւատով որպէս և հարբն մեր, և զհաւատ առ Աստուած ունել, և զսէր առ միմեանս, Բայց է և ինչ լուր որ յաշխարհականացս լուայ և սակաւ ինչ հաւատացի Իսկ հաւաստի յեպիսկոպոսէս Յուրտաւայ որ աստս է՝ լուար և կարի դժուարացաք, բանդի մեր, և այդ աշխարհի աշատ որերոյ թէպէտ արիւն և հարապատութիւն ի միջի կայր, բայց հաստատութիւն և վստահ լինել մեզ որպէս յերդումն ինչ, այդ սուրբ վկայարան որ ի Յուրտսւ, պատուական եկեղեցիդ հաստատեցաւ, և պաշտօնդ և կարգդ հայերէն ի ձեր միջի էր, և փոխելդ թշնամութիւն ի մեջ արկանէք, մանաւանդ թէ և թերութիւն, արգելուլ և մեզ աստ որբ կամին գալ և երկրպագանել սրբոյ Խաչիդ, և ոչ տալ մրտանել որբ պոտի գան ի սուրբ Վաթուղիկէ եկեղեցի, և յայլ վկայարանս յաղաւթել, Եւ այսմ մեծի պարգևի որ Վստուծոյ տունն մեզ և ձեզ, և խափանիչ թէ որ յաներատից և կամ ի ազիտաց լինէր, ձեզ պարտ էր խրատել վարդապետութեամբ զպնդիսիսն և պատուահասել որ հակառակութիւն ի միոյր բռնայր, Թող թէ ձեզ առնել զայդ որ կարի անհնարին և չար է, Վամբար եպիսկոպոսունս հանդերձ քերդողաւք արձակել, զկիրթսնն գիտել զչարութիւն հերձուածոց, որ զձեզ ի վերայ հասուցանէին, Բայց ապա առ ժամս բաւական համարեցաք ի ձեռն աղատ արանցդ, նախ թղթով զկամն ձեր գիտել:

ՊԱՏԱՍԻՍՆԻ.

Փ առաւորելոյ Տեառն, Սմբատայ Գուրկան մարզպանի, և տերանց զինուորի. և Գիգայ Դաշտկարանի. և Վարդապետի Հայոց Շարսաղարի. և այլ ազատ որերոյ Հայոց աշխարհիդ՝ ի սրբոյ Խաչէս աղաւթք. և ի Սիւրոմլէ Վրաց կաթուղիկոսէ. և յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց և իշխանացս Ատրնեքսեհէ շա և յամենայն լաւաց աշխարհին վրաց խոնարհ նրկրպագութեամբ և սիրով ողջոյն:

Գոհանամ զամենասուրբ Երրորդութենէն՝ որ զքեզ Տէր Սմբատ ի ժամանակի յայսմ փորձութեան պատրաստեաց ի բարեխաւսութիւն բարերար տերանց՝ որ գոհ են զքէն, և ետ մեզ: Քանզի ալտիհդ ձեր և փառաւորութիւն մեծութեամբ հանդերձ, ոչ միայն Հայոց աշխարհիդ խնդութիւն է, այլ և Վրաց:

Թուղթս զոր արարեալ էր տեսի. և զողջոյն ձեր լսելով խնդաղաք, և որ գրեալ էր թէ Հարանցն ձերոց և մերոց՝ զթիւր և զատելի կարգս ոմանց և զհաւատս տեսեալ, խոտեալս էր և ի բաց ընկեցեալ. Վասն որոյ էր ինչ՝ որ այժմ եղև հակառակութիւն ի մերում աշխարհիս, որ մինչև յարքայից արքայ եհաս. և արքայից արքայ բարերարութեամբ արար զիս աշխարհարձակ, և վասն եկեղեցեաց և հաւատոյ և ընդ միմեանս խաղաղութիւն ունելոյ՝ պատուէր ի վերայ արար. և յորժամ բարեաւ յաշխարհ եկար, ի մեր ձեռն Աստուած զհակառակութիւնն զայն եբարձ ի միջոյ: Վասն այդր բարերարութեան հրամանի և զՏէր յայտ գործ պարապեցուցանելոյ, Աստուած զարքայից արքայ անմահ արասցէ, և զքեզ, Տէր, աւելի տերանց վասպուրականագոյն արասցէ զաւակաւդ հանդերձ, բան որչափ եսդ, զգիտութիւն և զիմաստութիւն և զհրահանգ տերանց աւելի ետ Տէր Աստուած բան զրաւմաց, Նախ՝ Քեզ Տեառն և ապա ինձ, զի ալտիհոր և ինձ հասեալ է ի տերանց վասն իւրեանց բարերարութեան, թէ ամենայն բրիստոննայք զձեռս:

յերկինս համբառնային և զնոցա անմահութիւն խնդրէին, արժան էր:

Եւ այնր որ վասն հաւատոյ գրեալ էր, թէ հարքն մեր և ձեր ապաքան ունէին յորմէհետէ և սուրբն Գրիգոր զուղդափառ հաւատ կարգեաց:

Բայց զի եպիսկոպոսն զոր արարար՝ Վրացի և Հայ զըպրութիւն զոյգ գիտէ և զպաշտաւն կատարէ երկուքումք զըպրութեամբքն: Բայց ի մարտի պակասութիւն մի է. և մեծ է մարդոյ միոյ բանից հաւատալ ձեզ՝ որ իւր գլխոյ չէր հաւատարիմ: Թող թէ վասն մեր, որ վասն չար գործոյ իւրոց գաղտ ի գիշերի փախստական գնաց, և յապստամբս չոգաւ առ Վահրամ, և այնպէս չարութեամբ գիտաց առնել, զի սակաւիկ ինչ պիտեցաւ, և դեռ զբաղաքսն առնուլ տայր, և Արեաց աշխարհի մեծ զիեան հասուցանէր:

Եւ արդ զուր նմա հաւատացէք, և նորա բանիւ առ մեզ խափանեցէք զալ, և երկրպագել պատուական և կենսատու սրբոյ Խաչիս Մծհիթայի, յորմէ խնդրելով պարգեւեար հաւր և մաւր բուժ, և սորա առաջի սնար, և սորա առաջնորդութեամբ ի բարի հասեր: Թէպէտ և դուք չեկիք յերկրպագել, այլ մեր յամենայն ժամ յաղալթս յիշեմք առաջի սրբոյ Խաչիս, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս բարեխաւսութեամբ սրբոյ Աստուածածնին, և պատուական խաչին, վասնքեզ ի կամս հասուցանելոյդ և առաւել բարի առնելոյ, զարքայից արքայ անմահ արասցէ. և աւելի ի կամս հասուցէ. և զՔեզ Տէր նոցա զոհութեամբ, շատ կեցուսցէ զաւակաւդ հանդերձ, և ի կամս հասուցէ. և արժանի լինիչիք ի մատէ աւուրս գալ և երկրպագել սրբոյ Խաչիս:

ԱՌ ՏԷՐ ՍՄՐԱՆՏ Ի ՄՈՎՍԷՍԷ

Աստուածաշնորհ պատուովք պայծառացելոյ Տեառն Սմրատայ՝ Գուրկան մարպպանի, և տերանց զինուորի, ի Մովսէսէ նուաստէ, Տերամբ ողջոյն:

Զպատասխանիս թղթոցս տեսի, զոր անաւրէնութեամբ և ամպարշտութեամբ գրեալ էր Վրաց աւերչի կաթուղիկոս աշուանն. և առ մեր տէր կաթուղիկոս՝ և առ բեզ տէր, Եւ յաղագս տեառն կաթուղիկոսի չէ՝ սրտի պակասութիւն. զի տեղեկացեալ է և բովանդակ ի վերայ հասեալ. թէ վասն է՛ր և կամ զի՛ հալածեցայ. բայց վասն ըո տեառն, և կարի պակասութիւն է սրտի Գուցէ՛ արդեք ամպարիշտ թղթովքն զոր գրեաց առ ձեր փառաւորութիւնդ երկմտեցոյց ինչ զձեզ: Բայց տեառն ձեռնհասութիւն է ողորմութեամբն Աստուծոյ, թէ և ի հեռագոյն տեղիս՝ բննութեան իմիք պէտք էին տեղեկանալ թող թէ որ կարի ի մատոյ է. Հոյք և Վիրք սահմանակիցք են միմեանց. շատ յալատաց և յոլովք ի շինականաց՝ աստի անդր հասանեն, և անտի՝ պար. յորոց մարթի տեղեկանալ և թէ արդարեւ պրպէս գտանիմ, որպէս առ ձեր փառաւորութիւնդ գրեցաւ ի նոցանէն. և ես այլ տարազ ծանուցի զիս ձեզ, և զայսպիսի վարդապետս և զիշխանս, և զաշխարհ խաբեցի. պատուհաս՝ զայն արժան է առնել ի վերայ իմ, զի որ ընդ իմն նայի, այլ զլուս չկարէ խաբել: Բայց թէ բաշ բննել հրամայէք, յուսամ յողորմութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ թէ զամենայն բանս թղթոյն՝ որ վասն իմ գրեալ էր, սուտ գտանէք, և մանաւանդ զի հալածանացն ժամ, զինն աւր ի Տփղիս ի նոբա դուրս կացի, և յանդիման չարար. և աշխարհն ամենայն գիտէր զի չէ՛ր վասն այլ ինչ իւրաց, բայց վասն հաւատոյ. և յետ ինն աւուրն ինքն ի Մծհիթա գնաց. ես պար, լուսով գնացի, և ոչ ընդ իաւար. որպէս նոքայն գրեցին, և որ աւր և թն էր ի սուրբ Յովհաննու վանս եկի. և չեմ առ Վահրամ երթեալ:

Այլ և այսու ևս անգուման առնեմ զՏէր, զի Վահրամայ առ իս գրեալ էր, թէ ի սրտի մեծ պակասութիւն է ձեր ի սրբոյ եկեղեցւոյն հնունալդ. բայց մինչ գնացէքդ՝ ճանապարհ առ մեզ պիտէր ունել. զի և եկեղեցւոյն մեծ բաժին կայ աստ, որով զանձն ունել մարթ էր. Զայս թուղթ Տեառն կաթուղիկոսի ցուցեալ է, և Գեղ Տեառն ցուցանեմ. և ես անդրէն պատասխանի արարի:

Արդ՝ ասեմ ապա անտի զի գնացի, զի առ ձեզ գայի, զի հաւատ ձեր՝ և նոցա մի՛ է:

Իսկ որ վասն չար գործոցն գրեալ էր թէ հալածեցաւ, ի ծածուկ՝ մարդ քան զիս մեղաւոր չմարթի լինել. զմեղս իմ զոր Աստուած միայն գիտէ և ես. Բայց յայտնի զի կարի շատ աշխարհի զիմյետնութիւն չկարէ ցուցանել. Եւ զպաշտաւնն զի փոխեցին՝ յայտ է, և զլեպիսկոպոսն Նեստորական զոր արարին, դպրութիւն զի և վրացերէն չգիտէ՝ որպէս արժան է, թող թէ հայերէն, և այն յայտ է. Բայց փառաւորութեան ձերում տեղեկութիւն լիցի, զի նա այդպիսի չարութեան մեքենայս շատ գիտէ և զձեզ հաւատացուցանել կամի և զգործդ խափանել. Բայց վասն Աստուծոյ և ձեր հոգւոց ջանացարուք որով և դրաւք. Ո՛գիտէ տառապեալ աշխարհին փրկութիւն առնէ Տէր Աստուած ի ձեռն փառաւորութեան ձերոյ, վարձս յԱստուծոյ ընդունիք, և բարգաւաճանք ի մարդկանէ լինին. և անարժանութիւնս իմ մինչ և է կենդանի, զտեառնդ և զորդեկիդ՝ զփրկութիւն հոգւոց և մարմնոց, որպէս զանձինս խնդրեմ ի Տեառնէ Աստուծոյ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Չգիր ողջունի սրբութեան քո ընկալաք, և ի Գրիստոս
ուրախացաք: Որ վասն թղթոյն պատասխանեաց զոր ասացեալ
էք, զոր առ մեզ գրեալ էր Վրաց կաթողիկոսին. մեք աւելի
զարմացեալ կայաք յերկուցունց կողմանց՝ յաղագս նորա. եթէ
զիարդ զպսպիսի մահաբեր բաներ՝ սուտ գրէր առ մեզ, և վա-
ղիւ յանդիմանէր ՚ի մէնջ. և զձէնջ, թէ զի յանձն չէր վստահ
աստանաւր ի մաւտ, զիարդ կայր արդեք և զմեզ յորդորէր և
թուղթս տայո առնել յաշխարհն. և զինքն ինքեամբ յանդիմա-
նէր: Ապա էր ինչ որ յառաջագոյն իսկ յաշխարհականաց լու-
եալ էր յաղագս սրբութեան ձերոյ, և այժմ ի Վրթանիսէ
Քերդողէ աւելի տեղեկացաք. թէ ո՞րպէս հալածեցայք և ե-
կիբ այսր. և մանաւանդ վասն հոգեւոր իրաց, որում Տէր կա-
թողիկոս ի վերայ հասեալ է և տեղեկացեալ և զձեզ ընկա-
լեալ: Մեզ աւելի բննութիւն առնելոյ զի՞նչ պէտք են: Արդ
զիս աւասիկ փութով ի դուռն խնդրեալ է. քեզ վաղ ասացի
թէ գրեմ առ արքայից արքայ որ բարեբարութեամբ հրաման
տայ, և որ երթաս ի քո եկեղեցւոյ նստիս և քո հաւատով զքո
Ժողովուրդս ունաս: Դու ասես, ես Ատրնեբսեհի և Վահանայ
եղրարց ի՞նչ եմ, և ոչ սուր առնուլ և ընդ ամենայն Վիրս
կոռել: Արդ՝ քո հոգդ և գործդ նախ ողորմութեանն Աստու-
ծոյ յանձն լիցի, և ապա Տեառն կաթողիկոսի. թող զի գրէ
երկիցս և երիցս անգամ, ո՞ր պէտք, թող զի զան յուղղութիւն.
ապա թէ ի նոյն յամառութեան կան, զի ի նորա ի թղթին
իսկ աւանիկ գրեալ էր, ասէ, հարբն մեր և ձեր ցերեւսաղէմի
հաւատն ունէին, և սուրբն Գրիգոր զայն ետ նոցա, և մեր
զնոյն ունիմք: Արդ՝ այդում պատասխանի Տէր կաթողիկոս
առնէ, և թէ ի նոյն խելագարութեան կան և ի միաբանու-
թենէ մերմէ հեռանան, զարիւն նոցա ի գլխոց իւրեանց խընդ-

քեցէ Տէր Աստուած, և մեր անպարտք եղիցուք: Բայց սակայն
զի՛արդ գործդ ի գլուխ երթայ, զրեցէք և առիտ: Թէ վան-
հնազանդութենէ լսեմ, և տայ Տէր Աստուած ժամ յաջող, ո՞
գիտէ թէ և աստէն իսկ ընդունի հատուցումն յԱստուծոյ ի
ձեռն մարմնաւոր տերանց:

ՊԵՏԱՍԻՆԻ

Սրբասիրի և պատուական Տեառն Արարհամու Հայոց Վաթուղիկոսի, և ամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց բոց, ի Վիւրիովնէ Վրաց կաթուղիկոսէ, և յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց, աւրհնութեամբ սրբոյ Խաչիս՝ ողջոյն:

Թուղթս զոր արարեալ էր՝ տեսի, և զինչ գրեալ էր իմացայ, վասն արժանի լինելոյ տեսնող զսուրբ աթոռ երանելոյն Գրիգորի ժառանգելոյ, վասն ողջութեան ձերոյ մեծապէս ուրախ եղէ և զԱստուծոյ զոհացայ: Եւ որ գրեալ էր թէ յառաջագոյն երանելի հայրապետն մեր Մովսէս զրեաց առ ձեզ մեղադրութիւն յաղաքս հաղորդելոյ ձեր ընդ այնոսիկ ընդ որս չէր աւրէն, եթէ վասն Խուժկացն ասէք, մեր յայնժամ ընդ աշխարհի խորհելով հանդերձ եպիսկոպոսաւքս աթոռակցովքս խմովք և լաւաւք աշխարհիս, և որպէս աւրէնք հրամայեն ոչ ի բաց ընկենուլ, այլ ընդունել՝ որք դառնան ի չարութենէ ինչ և կամ ի հերձուածոց յապաշխարութիւն, այն իրաւք ընդունելութիւն արարաք: Այլ յորժամ գիտացաք, թէ նորա զխոստովանութիւնն ստութեամբ արարին և անդրէն յիւրեանց ի տիղմն չարութեան դարձեալ՝ կործանեցան, նշովեցաք զնոսա, և ի բաց կործանեցաք ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, և ի մէջ բրիստոնէից: Այժմ նոցա ողջոյն որ չիշխէ տալ:

Եւ որ գրեալ էր թէ վասն հոգևոր հաղորդութեան և մարմնաւոր սիրոյ եկեղեցին Յուրտաւայ հաստատեալ էր ի մէջ երկուց աշխարհացս, և այժմ Յուրտաւայ եպիսկոպոսն վասն ուղղափառութեան հալածեալ է, և զպաշտաւնն հայերէն ի բաց փոխեալ է. մեր զպաշտաւնն չէ փոխեալ: Բայց զի որ եպիսկոպոսն եղև՝ վրացի ուսումն գիտէ և հայ նոյնպէս, և երկուքումք դպրութեամբք պաշտաւնն կատարի: Այլ վասն Յուրտաւայ եպիսկոպոսին հալածման, զործք իւր ծա-

նուցանեն եթէ վասն ուղիղ հաւատոյ գնացեալ է, թէ վասն այլ իրիքս Բանդի որպէս և գրեալ է, թէ Որ գործէ զչար՝ ատէ զլոյս, և որ գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ ի լոյս, եւս զնա ոչ հալածեցի, այլ էր ինչ որ լսեցի վասն նորա յետին գործոց, և կոչէի առիս և կամէի խրատ տալ, և ուսուցանել որպէս պարտ էր աշակերտի. իսկ նա յիմ կոչ չեկն, այլ զեկեղեցին եթող և ի գիշերի գաղտ գնաց:

Իսկ այն որ վասն հաւատոց և ժողովոյն և տումարին զգրեալ էր, և զայս գրեալ էր թէ, արքայից արքայի ծառայից ընդ աւտար թագաւորաց ծառայս հաւատի ի զուգայ ունել և զքնական հաղորդակիցս ուրանալ՝ յոյժ անհնարին թուի: Մեր և ձեր հարքն արքայի ծառայք էին, և զհաւատ զերուսաղեմի ունէին, և մեք և դուք նոյնպէս: Թէպէտ և ծառայք արքայից արքայի եմք, զհաւատ զերուսաղեմի ունիմք և կալցուք: Զի թէ ցայժմ խոնսունդ *) էին Տեաֆր, այժմ որչափ ևս առաւել եւրանելի եմք, որք արքայից արքայի ծառայութեան հասեալ եմք: Զի մինչ երկինք և երկիր լեալ էին, չէր եղեալ և ոչ մի տէր, որ ամենայն ազգի զիր աւրէնս ի վերայ թողեալ էր, որպէս այս տէր եթող, և մանաւանդ զմեր բրիստոնէից հաւատս. իսկ ազատի աշխարհի մերոյ աւելի քան զամենայն աշխարհաց, և բարի անձինս իմոյ՝ լաւագոյն քան զամենայն ընկերաց իմոց. և արքայից արքայ, նոյնպէս տէր է Հոռոմոց, որպէս և տիրեաց աշխարհի. և չէ այսպէս, որպէս դուք գրեցէքս, թէ որիշ որիշ թագաւորութիւնք են:

Եւ որ գրեալ էր թէ կամէաք եպիսկոպոսունս արձակել, որ գային և ուսուցանէին. թէ կամիք արձակեցէք, թո՛ղ զի զան որ ուսուցանեն և ուսանին: Բայց պարտ էր ինձ զի գայի և յաղաւթս կայի ի սուրբ եկեղեցիսդ և ի ձէնձ աւրհնէի. կամ արձակել զիմ աշակերտս որ զողջոյն սրբութեանդ ձերոյ առ մեզ բերէին. Բայց վասն չար ժամանակիս և աշխարհի կարեաց խափանեցաք. ի ընի մի ունիք. ողջ պահեսցիք Քրիստոսիւ Աստուծով մերով, և զպատասխանի թղթոյս՝ ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ և մեզ տացէ լսել ի ձէնձ:

*) Այսպէս յօր.

ԹՈՒՂԹ ՏԵԱՌՆ ՍՄԲԱՏԱՅ՝ ՎՐԿԱՆ ՄԱՐԶ- ՊԱՆԻ, ԱՌ ԿԻՐԻՌՆ՝ ՎՐԱՅ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ

Սրբասիրի Տեառն Կիւրոնի՝ Վրաց կաթողիկոսի, և այլ
ևպիսկոպոսաց աթոռակցաց ձերոց, և իշխանաց աշխարհիդ Ատր-
շերսեհի և ամենայն լաւաց, ի Սմբատայ Գուրկան մարզպանէ
և տերանց զինուորէ, և ի Գիգայ Իաշտկարանէ, և ի վարդա-
պետէ Հայոց Շարսաղարէ, և յայլ ալատ որերոյ խոնարհու-
թեամբ և սիրով ողջոյն:

Քանզի յառաջագոյն Հարանցն մերոց և ձերոց, և վարդա-
պետաց աշխարհիս միարանութեամբ զյետին կարգս ոմանց և
զատելի վարս տեսեալ, որ աննման և թիւր էր մեր հաւատոյ,
և կանոնաց մերժեալ էր զնոսա նշովիւք, և վասն հեռաւորու-
թեան մեր և նոցա աշխարհաւ և ոչ խիղճն այն առ ամենեսեան ի
մտի էր, ըսպց առ սակաւս ոմանս հաստատուն կայր: Իսկ մինչ
մեղաց յաճախութիւն եղև առ միմեանս եհաս ապրս-
տամբեալք ի ընդ տերանց՝ ա վասն հաւա-
տոյ էր, և կամ վասն կար վարուց նոցա, ևս
քաջ ի վերայ հասաք նմանք և թիւրք էին ամե-
նեիմք մեր կար այլ տեսանէաք և յարեաց աշ-
խարհի բրիստոնեայքն ուղղափառք էին. զնոյն պայման մեր և
ձեր հարանցն և նոցա աչ պատուիրանաւ: Ա-
պա առաւել ևս հասաք ի վերայ, թէ որք ի մէջ էին և միա-
րանեցին ընդ նոսա պակասամիտք և լոյծք ուրէմն էին յառա-
քինութենէ և ի հաւատոց, և այս պատեւրազմս որ ընդ հաս-
տատունսն և ընդ լոյծսն էր, չար և դառնագոյն թուէր քան
զամենայն չարս. և յորժամ մարդասէրն Աստուած ողորմեցաւ,
և արբայից արբայ բարերարութեամբ արար, և զմեզ յաշխար-
հարձակ հաւատոյ և եկեղեցեաց կարգի աւելագոյն պատուէր

ի վերայ արար, զի ընդ միմեանս խաղաղութիւն եղեցի, քանզի էր ինչ որ լուաւ Եւ մինչ բարեաւ յաշնարհս հասար առաջնորդութեամբ սուրբ Հոգւոյն հայրապետ կարգեցաւ, և այն ամենայնի հակառակութեան և թերութեան, ուղղութիւն եղև, Քրիստոս Աստուած փառաւորի, որպէս յառաջագոյն ուսուցին մեզ երանելի վարդապետքն, և եղեաք ամենեքեան մի հաւատ, որ ընդ առջայից արքայի իշխանութեամբ եմք, Զնոյն հարկաւորեցաք գրել և առ ձեր սրբասիրութիւն, զՊերս պատմել ձեզ, և զձեզ ընդ մեզ միաբանել, որպէս և մեր հարբն էին, Քանզի միոյ իսկ վարդապետի աշակերտ և վեճակ եմք, կեալ և մեզ նովին հաւատով՝ որպէս և հարբն մեր, և իհաւատ առ Աստուած ունել, և զսէր առ միմեանս Բայց է և ինչ լուր որ յաշխարհականացս լուայ և սակաւ ինչ հաւատացի Իսկ հաւաստի յեպիսկոպոսէս Յուրտաւայ որ աստս է՝ լուար և կարի դժուարացաք, քանզի մեր, և այդ աշխարհի աշատ որերոյ թէպէտ արիւն և հարազատութիւն ի միջի կայր, բայց հաստատութիւն և վստահ չենել մեզ որպէս յերդումն ինչ, այդ սուրբ վկայարան որ ի Յուրտաւ, պատուական եկեղեցիդ հաստատեցաւ, և պաշտօննդ և կարգդ հայերէն ի ձեր միջի էր, և փոխելդ թշնամութիւն ի մեջ արկանէք. մանաւանդ թէ և թերութիւն, արգելուլ և մեզ աստ որք կամին գալ և երկրպագանել սրբոյ Խաչիդ, և ոչ տալ մրտանել որք այտի գան ի սուրբ Վաթուղիկէ եկեղեցի, և յայլ վկայարանս յաղալթել, Եւ այսմ մեծի պարգևի որ յԱստուծոյ տուան մեզ և ձեզ, և խափանիչ թէ որ յանխրատից և կամ ի ազիտաց լինէր, ձեզ պարտ էր խրատել վարդապետութեամբ զայնպիսիս և պատուահասել որ հակառակութիւն ի միջոյ բռնայր, Թող թէ ձեզ առնել զայդ որ կարի անհնարին և չար է, Վամեաք եպիսկոպոսունս հանդերձ քերդողաւք արձակել, զկիրթսնն գիտել զհարութիւն հերձուածոց, որ զձեզ ի վերայ հասուցանէին, Բայց ապա առ ժամս բաւական համարեցաք ի ձեռն աշատ արանցդ, նախ թղթով զկամս ձեր գիտել:

ՊԱՏՆԱԽԱՆԻ.

Փ առաւորելոյ Տեառն, Սմբատայ Գուրկան մարզպանի,
և տերանց զինուորի. և Գիզայ Գաշտկարանի. և Վարդապետի
Հայոց Շարսաղարի. և այլ ազատ որերոյ Հայոց աշխարհիդ՝
ի սրբոյ Խաչէս աղաւթք. և ի Սիւրովնէ Վրաց կաթուղիկոսէ,
և յամենայն եպիսկոպոսաց աթոռակցաց իմոց և իշխանացս Ատր-
նեքսեհէ շա և յամենայն լաւաց աշխարհին
վրաց խանարհ երկրպագութեամբ և սիրով ողջոյն:

Գոհանամ զամենասուրբ Երրորդութենէն՝ որ զքեզ Տէր
Սմբատ ի ժամանակի յայտս՝ փորձութեան պատրաստեաց ի բա-
րեխաւութիւն բարերար տերանց՝ որ գոհ են զքէն, և ետ մեզ:
Քանզի ազատից ձեր և փառաւորութիւն մեծութեամբ հանդերձ,
ոչ միայն Հայոց աշխարհիդ խնդութիւն է, այլ և Վրաց:

Թողութս զոր արարեալ էր տեսի. և զողջոյն ձեր լսելով
խնդադար, և որ գրեալ էր թէ Հարանցն ձերոց և մերոց՝ զթիւր
և զատելի կարգս ոմանց և զհաւատս տեսեալ, խոտեալս էր և
ի բաց ընկեցեալ: Վասն որոյ էր ինչ՝ որ այժմ եղև հակառա-
կութիւն ի մերում աշխարհիս, որ մինչև յարքայից արքայ ե-
հաս. և արքայից արքայ բարերարութեամբ արար զիս աշխար-
հարձակ, և վասն եկեղեցեաց և հաւատոյ և ընդ միմեանս խա-
ղաղութիւն ունելոյ՝ պատուէր ի վերայ արար. և յորժամ բա-
րեաւ յաշխարհ եկաք, ի մեր ձեռն Աստուած զհակառակու-
թիւնն զայն երարձ ի միջոյ: Վասն այդ բարերարութեան հրա-
մանի և զՏէր յայտ գործ պարապեցուցանելոյ, Աստուած զար-
քայից արքայ անձահ արասցէ, և զքեզ, Տէր, աւելի տերանց
վասպուրականագոյն արասցէ զաւակաւդ հանդերձ, քան որչափ
եսդ, զգիտութիւն և զիմաստութիւն և զհրահանգ տերանց ա-
ւելի ետ Տէր Աստուած քան զբաղմաց, Նախ՝ Քեզ Տեառն և
ապա ինձ, զի ազտիհոր և ինձ հասեալ է ի տերանց վասն իւ-
րեանց բարերարութեան, թէ ամենայն բրիստոնեայք զձեռս:

յերկինս համբառնային և զնոցա անմահութիւն խնդրէին, արժան էր:

Եւ այնր որ վասն հաւատոյ զրեալ էր, թէ հարբն մեր և ձեր ապաքան ունէին յորմէհետէ և սուրբն Գրիգոր զուղդափառ հաւատ կարգեաց:

Բայց զի եպիսկոպոսն զոր արարաք՝ Վրացի և Հայ զըպրութիւն զոյգ գիտէ և զպաշտան կատարէ երկուքումը զըպրութեամբն: Բայց ի մարտի պակասութիւն մի է. և մեծ է մարդոյ միոյ բանից հաւատալ ձեւ՝ որ իւր զլիւղ չէր հաւատարիմ: Թող թէ վասն մեր, որ վասն չար գործոյ իւրոց գաղտ ի գիշերի փախստական գնաց, և յապստամբս չոգաւ առ Վահրամ, և այնպէս չարութեամբ գիտաց առնել, զի սակաւիկ ինչ պիտեցաւ, և դեռ զբաղաքսն առնուլ տայր, և Արեաց աշխարհի մեծ զիեան հասուցանէր:

Եւ արդ զուր նմա հաւատացէր, և նորա բանիւ առ մեզ խափանեցէր զալ, և երկրպագել պատուական և իննսատու սրբոյ Խաչիս Մծհիթայի, յորմէ խնդրելով պարգեցար հաւր և մաւր բոււ, և սորա առաջի սնար, և սորա առաջնորդութեամբ ի բարի հասեր: Թէպէտ և զուր չեկիք յերկրպագել, այլ մեր յամենայն ժամ յաղալթս յիշեմք առաջի սրբոյ Խաչիս, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս բարեխաւսութեամբ սրբոյ Աստուածածնին, և պատուական խաչին, վասն բեւ ի կամս հասուցանելոյդ և առաւել բարի առնելոյ, զարքայից արքայ անմահ արասցէ. և աւելի ի կամս հասուցէ. և զՔեզ Տէր նոցա զոհութեամբ, շատ կեցուցէ զաւակաւդ հանդերձ, և ի կամս հասուցէ. և արժանի լինիչիք ի մաւտէ առուրս գալ և երկրպագել սրբոյ Խաչիս:

ԱՌ ՏԷՐ ՄԱՐԱՏ Ի ՄՈՎՍԷՍԷ

Աստուածաշնորհ պատուովք պայծառացելոյ Տեառն Սմրատայ՝ Գուրկան մարգպանի, և տերանց զինուորի, ի Մովսէսէ նուաստէ, Տերամբ ողջոյն:

Զպատասխանիս թղթոցս տեսի, զոր անաւրէնութեամբ և ամպարշտութեամբ գրեալ էր Վրաց աւերչի կաթուղիկոս աշուանն. և առ մեր տէր կաթուղիկոս՝ և առ բեզ տէր, Եւ յաղագս տեառն կաթուղիկոսի չէ՝ սրտի պակասութիւն. զի տեղեկացեալ է և ըովանդակ ի վերայ հասեալ. թէ վասն է՛ր և կամ զի՛ հալածեցայ. բայց վասն բո տեառն, և կարի պակասութիւն է սրտի Գուցէ՛ արդեք ամպարիշտ թղթովքն զոր գրեալ առ ձեր փառաւորութիւնդ երկմտեցոյց ինչ զձեզ: Բայց տեառն ձեռնհասութիւն է ողորմութեամբն Աստուծոյ, թէ և ի հեռագոյն տեղիս՝ բննութեան իմիք պէտք էին տեղեկանալ թող թէ որ կարի ի մատոյ է. Հայք և Վիրք սահմանակիցք են միմեանց. շատ յալատաց և յօլովք ի շինականաց՝ աստի անդր հասանեն, և անտի՝ այսր. յորոց մարթի տեղեկանալ և թէ արդարեւ այդպէս գտանիմ, որպէս առ ձեր փառաւորութիւնդ գրեցաւ ի նոցանէն. և ես այլ տարազ ծանուցի զիս ձեզ, և զայսպիսի վարդապետս և զիշխանս, և զաշխարհ խաբեցի. պատուհաս՝ զայն արժան է առնել ի վերայ իմ, զի որ ընդ իմն նայի, այլ զլուս չկարէ խաբել. Բայց թէ բաշ բննել հրամայէք, յուսամ յողորմութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ թէ զամենայն բանս թղթոյն՝ որ վասն իմ գրեալ էր, սուտ գտանէք, և մանաւանդ զի հալածանացն ժամ, զինն աւր ի Տփղիս ի նոբա դուրս կացի, և յանդիման չարար. և աշխարհն ամենայն գիտէր զի չէ՛ր վասն այլ ինչ իրաց, բայց վասն հաւատոյ. և յետ ինն աւուրն ինքն ի Մծհիթա գնաց. ես պսր, լուսով գնացի, և ոչ ընդ իաւար. որպէս նոքայն գրեցին, և որ աւր և թն էր ի սուրբ Յովհաննու վանս եկի. և չեմ առ Վահրամ երթեալ:

Այլ և այսու ևս անդուման առնեմ զՏէր, զի Վահրամայ առ իս գրեալ էր, թէ ի սրտի մեծ պակասութիւն է ձեր ի սրբոյ եկեղեցւոյն հետանալդ. բայց մինչ գնացէքդ՝ ճանապարհ առ մեզ պիտէր ունել. զի և եկեղեցւոյն մեծ բաժին կայ աստ, որով պանծն ունել մարթ էր: Զայս թուող Տեառն կաթուղիկոսի ցուցեալ է, և Քեզ Տեառն ցուցանեմ. և ես անդրէն պատասխանի արարի:

Արդ՝ ասեմ ապա անտի զի գնացի, զի առ ձեզ գայի, զի հաւատ ձեր՝ և նոցա մի՛ է:

Իսկ որ վասն չար գործոցն գրեալ էր թէ հալածեցաւ, ի ծածուկ՝ մարդ քան զիս մեղաւոր չմարթի լինել. զմեղս իմ՝ զոր Աստուած միայն գիտէ և ես: Բայց յայտնի զի կարի շատ աշխարհի զիմ յետնութիւն չկարէ ցուցանել. Եւ զպաշտաւնն զի փոխեցին՝ յայտ է, և զչեպիսկոպոսն նետտորական զոր արարին, դպրութիւն զի և վրացերէն չգիտէ՝ որպէս արժան է, թող թէ հայերէն, և այն յայտ է: Բայց փառաւորութեան ձերում տեղեկութիւն լիցի, զի նա այդպիսի չարութեան մեքենայս շատ գիտէ և զձեզ հաւատացուցանել կամի և զգործդ խափանել: Բայց վասն Աստուծոյ և ձեր հոգւոց ջանացարուք որով և դրաւք: Ո՞գիտէ տառապեալ աշխարհին փրկութիւն առնէ Տէր Աստուած ի ձեռն փառաւորութեան ձերոյ, վարձս յԱստուծոյ ընդունիք, և բարգաւաճանք ի մարդկանէ լինին. և անարժանութիւնս իմ մինչ և է կենդանի, զտեառնդ և զորդեկիդ՝ զփրկութիւն հոգւոց և մարմնոց, որպէս զանձինս խնդրեմ ի Տեառնէ Աստուծոյ:

ՊԱՏՏԱՍԻՆՆԻ

Չգիր ողջունի սրբութեան քո ընկալաք, և ի Քրիստոս ուրախացար: Որ վասն թղթոյն պատասխանեաց զոր ասացեալ էք, զոր առ մեզ գրեալ էր Վրաց կաթողիկոսին. մեք աւելի զարմացեալ կայաք յերկուցունց կողմանց՝ յաղագս նորա. եթէ զիարդ զայսպիսի մահարեր բաներ՝ սուտ գրէր առ մեզ, և վաղիւ յանդիմանէր ՚ի մէնջ: և զձէնջ, թէ զի յանձն չէր վստահ աստանաւր ի մտաւ, զիարդ կայր արդեք և զմեզ յորդորէր և թուղթս տայր առնել յաշխարհն. և զինքն ինքեամբ յանդիմանէր: Ապա էր ինչ որ յառաջագոյն իսկ յաշխարհականաց լուեալ էր յաղագս սրբութեան ձերոյ, և այժմ ի Վրթանիսէ Քերդողէ աւելի տեղեկացար. թէ ո՞րպէս հալածեցայք և եկիք այսր. և մանաւանդ վասն հոգևոր իրաց, որում Տէր կաթողիկոս ի վերայ հասեալ է և տեղեկացեալ և զձեզ ընկալեալ: Մեզ աւելի բննութիւն առնելոյ զինչ պէտք են: Արդ զիս աւասիկ փութով ի զուռն խնդրեալ է. բնզ վաղ ասացի թէ զրեմ առ արքայից արքայ որ բարերարութեամբ հրաման տայ, և որ երթաս ի քո եկեղեցւոյ նստիս և քո հաւատով զքո ժողովուրդս ունաս: Դու ասես, ես Ատրնբրսեհի և Վահանայ եղբարց ինչ եմ, և ոչ սուր առնուլ և ընդ ամենայն Վիրս կոուել: Արդ՝ քո հոգդ և գործդ նախ ողորմութեանն Աստուծոյ յանձն լիցի, և ապա Տեառն կաթողիկոսի. թող զի գրէ երկիցս և երկցս անգամ, ո՞ր պէտէ, թող զի զան յուղղութիւն. ապա թէ ի նոյն յամառութեան կան, զի ի նորա ի թղթին իսկ աւանիկ գրեալ էր, ասէ, հարբն մեր և ձեր զԵրուսաղէմի հաւատն ունէին, և սուրն Գրիգոր զայն ետ նոցա, և մեք զնոյն ունիմք: Արդ՝ այդում պատասխանի Տէր կաթողիկոս առնէ, և թէ ի նոյն խելադարութեան կան և ի միաբանութենէ մերմէ հեռանան, զարիւն նոցա ի գլխոց իւրեանց խընդ-

քեցեք Տէր Աստուած, և մեր անպարտք եղիցուք: Բայց սակայն
 զի՛արդ զործդ ի գլուխ երթայ, զրեցէք և առիտ: Թէ զան-
 հնազանդութենէ լսեմ, և տայ Տէր Աստուած ժամ յաջող, ո՞ր
 գիտէ թէ և աստէն իսկ ընդունի հառուցումն յԱստուծոյ ի
 ձեռն մարմնաւոր տերանց:

**ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԵՆՈՒՆ ԱՐԲԱՆՄՈՒ՝ ՀՆՏՈՑ
ԿԱԹՈՒՂՈՍԿՈՍԻ,
ԱՌ ԿԻՐՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍԿՈՍ:**

Արասիրի տեառն Կիւրոֆի Վրաց կաթողիկոսի, յԱր-
աջամայ Հայոց կաթողիկոսէ Տերամբ ողջոյն:

Զգիր ողջունարեւ ձերոյ սրբութեան ընկալաք. և որ զը-
րեալ էր թէ ընդ նորոգութիւն սրբոյ աթոռոյդ Տեառն Գրի-
գորի յոյժ խնդացար, և զանարժանութիւնս մեր աւրհնեալ էր
գոհացեալ զԱստուծոյ. յաղագս այգորիկ շնորհաճատոյց Աս-
տուած եղիցի տեառնդ:

Իսկ զոր ընդդէմս և զհակառակս գրեցէք, ծանեաք և
զայս: Արդ՝ մեր զհակառակարանութեան պատասխանիսն թող-
ցուք. զի չգրեմք ի վիճաբանութիւն, այլ փութամք ի սէր և ի
հաւատս հայրենի միաւորութեանն, և չխնդրեմք միայն զանձին
աւգուտ, այլ զբազմաց զի ապրեսցին: Արդ՝ մի պաշարեսցուք
իւրի, յորմէ ոչինչ աւգտիմք, և մի պարծեսցուք միայն բարդա-
ւաճեալ և նազելի անուամբ սրբոյ բաղարին Երուսաղեմի, յոր-
մէ զԱստուածային փառսն կողոպտեալ մերկացուցին, և զհաւա-
տըն առաքելական զերծեալ բարձին ի նմանէն, և յօլովս և զա-
նազան հերձուածս ի հաւատս և ի գործս ազանդեցին ի նմա,
զոր դուք այժմ ևս պարծելով գրեցէք առ մեզ, թէ հարցն մե-
րոց և ձերոց սուրբն Գրիգորիոս Կերուսաղեմի հաւատն ետ, և
մեք զնոյն ունիմք: Արդ՝ բաջ քննեցէք և տեսէք, զի դուք և
յօլովք այլք հանդերձ ընակչաւք սրբոյ բաղարին, փոխեցայք
յայնմանէ, այլ ոչ եթէ զնոյն ունիք: Իսկ մեք և այժմ ունիմք
զհաւատն Երուսաղեմի, զայն՝ որ ի Սիոնէն ելանել մարգարէա-
ցան աւրինացն յառաջագոյն մարգարէքն, և բանին Տեառն յե-
րուսաղէմէ, ուստի և Փրկիչն մեր ծագեաց Քրիստոս Բանն, և

շնորհաւոր Հոգւոյն սրբոյ ելից զերանելի առաքեալսն, և նորաւորսաց զամենայն տիեզերս ի կենդանութիւն, և ըզխեցոյց նորաւոր զկենդանարար վտակն. և զաշխարհ ի մեռելութենէ դարձոյց ի կենդանութիւն և զամենայն եկեղեցիս ծաղկեցոյց յաշխարհի, և արար ոչ ստորին՝ այլ վերինն Երուսաղէմի, և զԺողովս հաւատացելոց տէրունական աւետարանաւն փութացոյց յաճելութիւն, զորս գնեաց և աղատեաց կենդանարար մարմնով և արեամբն իւրով, և արար ժառանգորդս արքայութեանն վերին Երուսաղէմի:

Եւ ոչ եթէ զհայհոյութիւնն ունիմք զանիծեալ Ժողովոյն Քաղկեդոնի և զտումարն Լեոնի, զոր երբեմն բերեալ սերմանեաց Յուրնաղիոս եպիսկոպոս անուանեալ յԱստուածակերտ բաղարին. և զամենայն աստուածային և զառաքելական հաւատս և զկարգս ապականեաց և վեր ի վայր տապալեաց: Եւ նմալորութիւնս այս, որպէս յառաջագոյն գրեցաք և ի մեր աշխարհս առ Բարգնեաւ Հայոց կաթողիկոսաւ և առ Գարրիէլիւ վրաց Կաթողիկոսիւ, և միաբանութեամբ եպիսկոպոսաց և ազատ որերոյ, նյովեցին և ի բաց հեռացան ի միաբանութենէ մեծարաւդացն զԺողովն և զտումարն հրէական և այժմ գրով պահի առ մեզ: Արդ՝ աղաչեմք և մեք զձեր սրբութիւնդ, մի՛ ախտանալ զախտ ուրացողացն, զի մի՛ ընդ նոսա պատժիցիմք, և մի՛ ընդ նյովիւք հարցն եղիցուք, զի մի՛ զգեհնն ժառանգիցեմք: և մի՛ հանգոյն թշնամեաց զերատուտուն վարկանիցիմք, և յանձինս պանծայցեմք. զի մի՛ անմիտ և անխրատ երեւեցուք, այլ լցեալ և աճեցեալ առաքելական և հայրենի հաւատովն փութացուք կանխել և յառարկնութեան շաւիղս. զի արժանի լիցուք հասանել, և պարգեացն խոստացելոց ի Փրկչէն մերմէ Քրիստոսէ Աստուծոյ:

Իսկ որ յաղագս սրբասէր եպիսկոպոսիս Յուրտաւայ գրեցէք. բաջ հասեալ եմք ի վերայ սորա բարեպաշտութեան և լաւութեան. և աւելի վկայ որ չէ պիտոյ. ապա թէ է՛ ինչ երկրապետութիւն ի միտս ձեր վասն սորա, միայն բան միաւորութեան յաղագս սուրբ հաւատոյն գրեալ առ իս, և ընդ նմին պատմեալ ինձ վասն տեղւոյ ի բո սահմանի, կամ ի մեր, որ յետ քորոյ Զատիկին զմիմեանս տեսանեմք. և եթէ առ սմա ինչ թիւրութիւն գտանի, թող զի աշխարհաւ յանդիմանի և մեք անխոռով պահեմք:

ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԻ:

Սրբոյ և Ճշմարտի Տեսոն Արարհամու Հայոց կաթուղիկոսի, ի Վիւրոնքէ Վրաց կաթուղիկոսէ, խոնարհ երկրպագութիւն և սիրով ողջոյն:

ԶԹուղթս ձեր տեսի, և զինչ գրեալ էր իմացայ, Բայց թէպէտ և դու ինքն իսկ բաջ գիտես, սակայն յիշեցուցանել և մեղ չէ՛ զիւնան. զի որ յառաջ բան զրեպայդ ի սուրբ եկեղեցւոյ վարդապետր էին, և որ ի մեր տեղւոյ վարդապետր լինէին, ընդ միմեանս խաղաղութիւն էր և սէր. և մին հաւատ էր և կարդաւորութիւն, և մանաւանդ յիմ ժամանակիս, մինչ Մովսէս աւրհնեալ կենդանի էր՝ զրեաց առ իս, թէ չէր պարտ հաղորդել ընդ Խուժիկսդ, և զիտէի թէ արդար էւ Ըստ նորա հրամանի հեռագուցի զնոսա ի մէնջ:

Եւ զայդ Մովսէս, մինչ Յուրտաւայ եպիսկոպոս կամեցար առնել, դմա պարտ էր ասել, թէ ես ի ձէնջ, չաւրհնիմ, զի չէ ուղղահաւատ: Մինչ յայնժամ աւրհնեցաւ ի մէնջ, արդ զի պարտի զմեղ բննել. մի՛թէ յետ այնր ինչ փոխեցաք զհաւատս: Եւ յառաջ բան զգա եպիսկոպոսունր որ ի Յուրտաւ լեալ են, ի սրբոյն Շուշանկանէ և այսր, Ափոց, Գառնիկ, Սահակ, Եղիշայ, Յակովբ, Յոհան, Ստեփանոս, Նսայի, Սամուէլ, Ստեփանոս, Յոհանէ, և այլ եպիսկոպոսունր ի հայոց և ոմանր ի վրաց էին ի հայս ուսեալք զիտունր և վարդապետք. նորա և մեր վարդապետր ընդ միմեանս խաղաղութեամբ կեցին. ի միմեանց ուսանէին, և զմիմեանս ուսուցանէին, և մեր բան զմեր հարանցն ոչ թողեալ ինչ է, և ոչ յաւելեալ ի հաւատոց: Եւ ապա մարդիկն որ ի Հայոց ի Վիրս խնամութիւն արարեալ էր, ի սրբոյն Շուշանկայ պաշտանն զային, և ի սուրբ Խաչս Մծխիթայի աղաթել և աւրինաց հաղորդէին. Նոյնպէս և որ աստի այդր զային ի սուրբ Վաթուղիկէ և յայլ եկեղեցիսդ աղաթել, ան-

խիղճ ի միմեանց աւրինաց հաղորդէին, եւ միաբանութիւն էր Վրաց և Հայոց ընդ միմեանս, և ամենայն իսկ վիճակիս սրբոյ տեառն Գրիգորի միաբանութիւն էր ընդ հաւատոյն Երուսաղէմի, որով Հոռոմբ վարին. և այլ ինչ բանք և խաւսք չէին ուրուք եղեալ ի ներքս, իսկ այժմ ուստի եղեն, Հոռովմայ հայրապետն ի սրբոյն Պետրոսի աթոռն նստի, և Աղեքսանդրացին ի սրբոյ Մարկոսի աւետարանչի, և Անտիոքացին՝ ի սրբոյն Ղուկասու աւետարանչի և Վոստանդնուպաւսացին ի սրբոյն Յովհաննու աւետարանչի. և Երուսաղէմացին՝ ի սրբոյն Յակովբայ եղբաւրն Տեառն: Արդ՝ զոր նոցա հաւատն կալեալ է և մեզ տուեալ և մեր հարանցն, և մեր մինչև ցայժմ պահեալ, այժմ՝ զիւրդ թողուցումբ զայն և ձեզ հաւատասցուք: Եւ այլ եպիսկոպոսունք ուղղափառք որոց համար չկայ, և թագաւորք և իշխանք և աշխարհք ամենայն ուղղափառք, զնոսա զամենեսեան զիւրդ մարթի թողուլ, և ընդ ձեզ միայն միաբանել: Եւ կամ միանգամայն, և և ե. եպիսկոպոսունք են ի Վիրս, Մովսէսդ. այդ ուստի գտաւ միայն ուսեալ և ուղղափառ և այլքս ամենեքեան հերձուածող. մանաւանդ զի յիմումն Տէր Աստուած մեր, զեկեղեցիս մեր աւելի պայծառացոյց, և զհաւատս մեր առաւել հաստատեաց, և յարբայից արբայի փառաց զիս աւելի մեծացոյց. և յառաջագէմ արար բան զհարսն իմ, մանաւանդ թէ, և քան զամենայն ընկերս իմ:

Արդ՝ թէ միաբանութիւն և սէր կամիս պահել, և կեալ ընդ մեզ խաղաղութեամբ, որպէս հարն մեր և ձեր կեցին, մեք պատրաստ եմք ի խաղաղութիւն: Իսկ եթէ այլ տարազ ինչ կամիք խորհել աւելի աշխատ մի՛ լինիք, և յաղագս այդորիկ այլ մի դրէք առ մեզ. զի ապա ինձ ընդ Հայս, ըսյց թէ ճանապարհաւ հասանէ անցանել երրէք՝ թէ Աստուած արժանի առնէ երթեալ երկրպագել սուրբ տեղացն Երուսաղէմի. թէ ոչ այլ ինչ գործ չկայ. և որ վստն ինձ և ձեզ ի մի տեղի դայոյն դրեալ էր, ինձ ձեր տեսութիւն կարի պիտի. ըսյց վասն ժամանակիս անպարապ եմք. անմեղադիր լերուք:

**ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ ՏԵԱՌՆ ԱՐԲԱՆՄՈՒ ՀԱՅՈՑ
ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ,
ԱՌ ԿԻՒՐԻՈՆ ՎՐԱՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ**

Զինչ առնեմք, թվ պատուական եղբայր, պատուածային պատուիրանացն զձայն որ միշտ բողոքէ մեզ. թէ զգոյշ կացէք հաւտիդ՝ յորում եզ զձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս, հովուել զժողովուրդ. Տեսոն՝ զոր փրկեաց պատուական արեամբն իւրով. և ասել թէ Համարս տալոց էք ընդ նոցա. և մեր ի ծուլութիւն հատեալ եմք, և մեղիք և ծոյլք լինիմք իբրև զքնածս որ ոչ երբէք սթափին ի ննջելոյ. և ոչ զմի ինչ չիորձեմք զայն զոր գրեալն է, թէ Փորձեցէք զամենայն ինչ, և զոարին ընկալաւորութիւն, և յամենայն Հարէ ի բաց կացէք. Քանզի առաջնորդի եկեղեցւոյ և գլուխ կացելոյ զբաւականութիւն գիտութեան ի հարկէ պիտի ստանալ և ուսանել, և այնպէս ապա զԱստուած առաւել սիրել բան զեղբայր և բան զորդի և բան զայլ զամենայն սիրելիս. և յայնժամ ապա Աստուծոյ արժանի լինի որդեգրութեան, և մանաւանդ զիս վասն այսոր որ սիրոյ եղբայրութեանդ բով աւելի հասանէ ինձ ակն առնուլ, և պատուիրանին առաքելոյ ի խոնարհ մնալ. այն որ ասէ, Հաստատեցէք զմիմեանս և շինեցէք զիրեարս. և միոյն առաւելութիւն՝ զմիւսոյն պակասութիւն լցցէ. Բայց արդ մի՛ հեղգասցուք, զսէրն հոգեւոր՝ որ կայր ի մէջ երկուց ազգացս նորոգել, զայն՝ որ ի միոջէ աղբերէ առեալ էր զվարդապետութիւն, որ նախ ինքեանք զլինդանութեանն լոյս առին, որպէս ուսուցին մարգարէքն և առաքեալքն և ապա մեզ և ձեզ հասարակ սերմանեցին զԱստուածապաշտութիւն. նախ երանելին սուրբ Գրիգոր, և ապա Մաշդոց, և զորոց ծանալութիւնն ի պնդութիւն հաւատոց, և այժմ աղաւթեսցուք նովիմք կալ մեզ, մինչև ի գա-

լուստն Աստուծոյ մերոյ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, և զնոյն հաւատ ճշմարտութեան ընծայել նմա:

Քանզի և սէր իսկ աստուածային այն է, և յայդ վրիպեալ մտաց ի բաց փոխել արժան է. գոնեա՛ թէ այժմ՝ զոր ասէքդ. թէ մեք զհայրենի ունիմք հաւատ և այժմի Զի թէ զհայրենի հաւատն ունիք, մեր այլ խնդիր զի՛նչ էր, և կամ բնաւ զաշխատութիւնս զայս զի՛ կամէաք տեսանել, այլ զի փոխեցայք յայնմանէ. վասն այնորիկ այս երրորդ թուղթ գրեցաւ ի մէնջ առ ձեր սրբութիւնդ, բանզի գրեալ է. յերկուց և յերկից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան. Զի յառաջ մինչ առաքելն չարքն մեր ապգացս երկոցունց, և որք յայս իշխանութիւն կարգեալ զոր այժմ մեք ունիմքս, նորաւք հանգերձ միաբանէին յամենայն բարիսն, և զուգաց հեռանային յամենայն չարէ. թուի ինձ թէ տեղեակ է ձեր սրբութիւնդ այնմ: Եւ յեկեղեցւոյ սուրբ զերրորդութիւնն փառաւորել մեզ ուսուցին առաքեալքն, և որք ի նոցանէն ճշմարտութեամբ ուսան, և ի նոյն սուրբ Երրորդութիւնն մկրտիլ և զմրդի յերրորդութենէն մարմնացեալ՝ միացեալ՝ մի լեալ բարոյեցին, և զնոյն Աստուած՝ ընդ Հաւր և սուրբ Հոգւոյն: Եւ ասեն այսպէս. Մի՛ է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, եւ դարձեալ. յորոց և Քրիստոս, որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած՝ աւրհնեալ յաւիտեանս: Եւ այլ դարձեալ ի Կաթողիկէին. Սա՛ է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտեանականք, և այլք բազումք նոյնպէս բարոյեցին առաքեալքն, որ վասն ժամուս այսչափ բաւական համարեցայ, նոյնպէս և մարգարէքն յառաջագոյն ծանուցեալ վկայեցին: Երեմիա ասէ, Սա՛ է Աստուած մեր ընդ որում ոչ համարեսցի այլ որ. սա՛ որ ետ զիմաստութիւնն Յակովբայ. յետ այսորիկ յերկրի երեւցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ, և այլք նոյնպէս վկայեն:

Իսկ եթէ վասն ճշմարիտ մարդն լինելոյ, է ուրեք որ յիշատակէ, որպէս զայն թէ՛ Մարդով եղև յարութիւն մեռելոց և կամ թէ՛ Երկրորդ մարդն՝ Տէր յերկնից, ոչ թէ զընծութեանց ինչ ճառեն առաքեալքն. այլ վասն այնր զի իւրով մարմնովն ի սրբոյ կուէն Աստուածածնէ եառ՝ մարդ է, և իւրով մարմնովն Աստուած, և ոչ երբեմն մարդ և երբեմն Աստուած է: Մի՛ ինչի. չբարոյզեն այսպէս: Սոյնպէս և երանելի հարքն որ ի նիկիայ ժողովին այսպէս ուսուցին ըստ առաքելոցն վարդապետութեան. Հաւատալ, ասեն, ի մի Աստուած ի Հայր ամենակալ:

այլ ոչ երկուս բնութիւնս, կամ երկուս Որդիս ասացին, այլ զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ ծնեալ ի Հաւրէ անճառաբար, և զնոյն մարմնացեալ, և մարդացեալ, և խաչեալ, և թաղեալ, յարուցեալ, և գայ ի դատել, որոյ թագաւորութեանն վախճան ոչ կայ: Եւ ի սուրբ Հոգին՝ որով խաւսեցան առաքեալք և մարդարէքն: Զայս կալաւ հաւատ եկեղեցի Աստուծոյ ի սրբոց առաքելոց. և սովիմք պարծի ի վերինն Երուսաղէմ ժողով լինել:

Իսկ ի Քաղկեդոնի ժողովեալքն՝ հակառակ առաքելոցն և սուրբ ժողովոյն, խոստովանեցին երկուս բնութիւնս ասելով՝ միոյ Քրիստոսի, խաբելով զպարզամիտս, և փոխանակ Երրորդութեանն՝ չորրորդութիւն քարոզեն. յաւելուն ներմարդութեան բնութիւն և որդոց երկակաց, և այլ նոյնպիսիս բարբաջեն որ է ի սատանայի վարդապետութենէն: Նոյնպէս և ի ջնջեալ տումարէն Լեոնայ այսպէս պատմէ վասն Քրիստոսի Աստուծոյ ասէ, Ազգէ՛ կերպարան երկուցունց ընտնեանցն ընդ ընկերին՝ շարայարութեամբ, միովն գործել զաստուածայինսն որ ինչ Աստուծոյ վայել է, իսկ միւսովն զմարդկայինսն՝ որ ինչ մարդոյ արժան է, և այլ ինչ բազումս այսպիսիս: Նրդ՝ զայս յորմէ՝ առաքելոյ լուան, և կամ ո՛ր ճշմարիտ վարդապետ պատմեաց, եւ թէ ճշմարիտ էր ասացեալ ի ժողովոյն Քաղկեդոնի և ի Լեոնի տումարէն, ապա մինչ փառս տան, զի՝ չասեն Փառք Հաւր և Որդւոյ երկուց ընտնեանցն, և Հոգւոյն սրբոյ. և կամ ի մկրտութեանն, եթէ՝ Մկրտի այս անուն յանուն Հաւր և Որդւոյ երկուց բնութեանցն և Հոգւոյն սրբոյ. և կամ ի ժամ պատարագին. թէ՝ Հայր սուրբ Որդւոյ երկու բնութիւնքն սուրբ և Հոգի սուրբ. ապա թէ չիշխեն ասել այդպէս, այլ Հաւր և Որդւոյ, և Հոգւոյն սրբոյ փառս տան. ապա ուրեմն լոկ խոտորումն յԱստուծոյ ուսուցանեն ժողովն Քաղկեդոնի և տումարն Լեոնայ:

Արդ՝ եթէ չէք փոխեալ ի հայրենի հաւատոյ որպէս բազում անգամ գրեցեր առ մեզ, եկ նշովեալ և դու զանիծեալ ժողովն Քաղկեդոնի և զպիղծ տումարն Լեոնի, որպէս նախնին բո երանելին Գաբրիէլ կաթողիկոսն Վրաց նշովեաց ընդ երանելի հարսն մեր հանդերձ թմոռակցաւք իւրովք. որոց առնուանքն են այսոքիկ. Որ ինքն Գաբրիէլ եպիսկոպոս Մցխիթայի անուանի և Պաղգէն եպիսկոպոս թագաւորութեան

տանն. Եղիփաս եպիսկոպոս Սամուրիադ. Սամուէլ եպիսկոպոս Տոմասուէլ. Դաւիթ եպիսկոպոս Բողնիս. Յակովբէ եպիսկոպոս Որտաւի. Ստեփանոս եպիսկոպոս Ուսթաւի, Սահակ եպիսկոպոս Տիղեաց, Եղազէս եպիսկոպոս Մանգղեաց, Ենէս եպիսկոպոս Մարուէլ, Եւզենէս եպիսկոպոս Սամթաւացի, Յովսէփ եպիսկոպոս Աղսուէլ, Յովան եպիսկոպոս Սառուսթիէլ, Յովսէփ եպիսկոպոս Վուխորդոյ, Եղրաս եպիսկոպոս Վիսգադ, Ննովբ եպիսկոպոս Ծիղկանու, Յովսէփ եպիսկոպոս Միդամիդ, Ղազար եպիսկոպոս Փողգրիդ, Թէոդորոս եպիսկոպոս Փորթայ, Զաքարիաս եպիսկոպոս Վասդրացի, Փոկաս եպիսկոպոս Տսերմիդ, Իսահակ եպիսկոպոս Գունանակերտ, Թովմաս եպիսկոպոս Տարսի, Եստղեն եպիսկոպոս Գորչոնաւ: Արդ՝ այս երանելի եպիսկոպոսունքս որ յաշխարհէ ձերմէ էին, և ընդ Աղուանիւք և ընդ Սիւնիւք ի Հայս դիպեցան յաւուրս Բարգենայ Հայոց կաթողիկոսի, յայն ժողովի յորում անիծան ի նոցանէն միաբանութեամբ ժողովն Քաղկեդոնի և տուժարն Լեոնի: Եւ զի պայման նամակն՝ որ Հայերէն գրով էր, յապստամբութեանն կորեաւ, և թարգմանեցաւ այս յՈւրհայ քաղաքի ի Հոռոմ գրոյ. քանզի և նորա ունէին ի մէնջ. և ստոյգ և սուրբ, որպէս արժան էր, չկարացին թարգմանել, զի են որ քաջ յայտնի են եպիսկոպոսացդ և եպիսկոպոսարանացն անուանք, և են որ կարի ի ծածուկ և պլաձեք: Բայց թէ կամիք անուամբք եպիսկոպոսացն և յաջորդաւք տեղեացն և պլաձե անուամբք եպիսկոպոսացդ՝ որպէս գրեալ են, կարէք զստոյգ անուանս եպիսկոպոսարանացն գտանել. և զայլոցն ևս, քանզի և մեք զմերս, այդ տարապու մարթացաք գտանել, և մանաւանդ թէ զպայման նամակն իսկ գտանիցէր զբով ձերով:

Իսկ զոր դարձեալ գրեցէքն յոլովիցս անգամ, թէ յառաջ և դուք յԵրուսաղէմի Հաւատն ունէիք, և արդ ունիմք մեք զայն որ յառաքելոցն բարոյեցաւ, որպէս և գրեալ է թէ Աւրէնք ի Սիոնէ ելցեն, որ են առաքեալքն ժողովեալք ի վերնատունն, և Բան Տեառն յԵրուսաղէմէ, որ է Բանն Աստուած Քրիստոս, և զոր ի նոցանէն ուսաք պահեմք և պահեսցուք մինչև յաւիտեան, և այլոց պատուիրեմք մի՛ խոտորել և մի՛ զաւտար ուսումն ուսանել: Քանզի զայս դիտէր Պաւղոս առաքեալ, զրէր, եթէ՝ Զարմանամ զի այդպէս վաղվաղակի փոփոխիք յայլ աւետարան, որ ոչ գոյ այլ աւետարան. և ոչ միայն

Նրուսաղէմացիք, այլ թէ՛ եւ մեք, ասէ, և կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեսցէ ձեզ՝ աւելի քան զոր առէրն, նշովեալ լիցի: Զնոյն և ես ասեմ զոր առաքեալքն ասէին:

Իսկ զոր վասն եպիսկոպոսիս Յուստաւայ գրեալ էր, թէ յորժամ չգիտէր զմեզ ուղղափառս՝ չէր արժան աւրհնիլ ի մէնջ: Երգմամբ հանդերձ հաստատեաց զայդ տեղի, թէ չգիտէաք, ըստ զի յետ ձեռնադրութեանն ծանեաք: Եր և մեզ կարի հաւատալի թուեցաւ: Քանզի չգիտէր, որ յուղղափառաց ստոյգ զայդ պղպէս: Վասն զի և երանելին Մովսէս որ յառաջ քան զիս յառաքելական աթոռս յաջորդեալ էր, չգրեաց պնդէս, թէ զուր չէր ուղղափառոր, այլ թէ ընդ չուղղափառսն ընդէր հաղորդեցայք: Արդ՝ ինձ այս անգամ յաղագս անիծեալ ժողովոյ և պիղծ քահանային՝ թէ իրպէս ընդունիր, ճշմարտութեօք և հաւաստի պատասխանի արարէր, և էլէ Աստուած կամի, և բան միաւորութեան գրէր, իսկ ժամադրես ինձ և քեզ ի փ տեղի զալ, և Աստուծով լինի խաղաղութիւն, թէ Աստուած կամի:

ՊԵՏԱՍԻԱՆԻ

Սրբասիրի և ճշմարտի Ցեառն Արրահամու Հայոց կաթողիկոսի, ի Կիւրովնէ Արաց կաթողիկոսէ, խոնարհութեամբ և սիրով ողջոյն:

Ահաւասիկ այս և ի մէջ երրորդ թուղթ գրեցաւ Եպիսկոպոս էր ի Հոռովմ Կելիստինոս, յԱղեքսանդրիա Կիւրեղ, յԱնտիոքիա Յոհան, յԵրուսաղէմ, Յովբնադ, ի Կոստանդինուպալիս երեւեցաւ դարձեալ պր մի՝ որ ունէր պատիւ հովութեան բայց ճշմարտութեամբ ուրացող էր, և անաւրէն որդի կորստեան և ժառանգ սատանայի, որում անուն կոչէր Նեստորիոս: Ասաց և սա հայհոյութիւն վարդոյ կուսէն՝ թէ չէ Աստուածածին, այլ մարդ սոսկ ծնաւ, որ և Քրիստոս անուանեցաւ: Ասան որոյ հայհոյութեան և սուրբ ժողովն եղև, և բազում անգամ յանդիմանեցաւ ի նոցանէ, և ոչ կամեցաւ ընդրել զբարին, և տեսնալ զանաւրէն յամառութիւն նորա սուրբ ժողովոյն, նյովեցին և հալածեցին զգայն ապականիչ ի հաւտէն Քրիստոսի, և յայտնեցին մեզ հաւատս պսպէս նոյն ինքն յԱստուծոյ Հաւրէ ընութեամբ Որդի, միայն ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ, Աստուած ճշմարիտ և լոյս ի լուսոյ. զոր վասն մեր ամենեցուն պատրաստեաց Հայրն. իջանել, մարմին զգնուել, մարդանալ, չարչարել, մեռանել և յերրորդ յաւուր յառնել: Զայս խոստովանիմք և մեր զհաւատս, և զհարանցն մերոց առաջնոց, և գիտեմք ճշմարտապէս զի մարմին զգեցաւ Բանն Աստուած և մարդացաւ: Բայց ոչ ասեմք որպէս թէ Բանն զընութիւնն փոխեաց, այլ ի պատկեր եղև մարմնով: Ոչ իբրու թէ ոչ ամենեւեմ մարդ ըովանդակ զգեցաւ հոգով և մարմնով՝ ոչ պսպէս. այլ վերագոյն առաւել ևս հարցն մերոց վարդապետութիւն, մարմին հոգով հանդերձ ասացին առնուել հոգի խաւսուն միաւորեցոյց բանիւ զաւրութեամբ հանդերձ, և էութեամբ զանքննելին և զանհասա-

նելին, Եղև մարդ որպէս կամեցաւ, և անուանեցաւ որդի մարդոյ, Կամեցաւ յերկուց դիմաց զէութիւն բնութեանցն զերկուսեան միաւորել, ի մի միաւորութենէ Գրիստոս եկորդի *). ոչ թէ յիւրաքանչիւր բնութենէ ան զիստենը. այլ առաւել բովանդակեաց ի մեզ, մի Տէր, և մի Գրիստոս, և մի Որդի, աստուածութիւն և մարդկութիւն, որ զանքննելի էութիւնն մի արար որ յառաջ քան զյաւիտեանսն էր՝ և միշտ ընդ Հաւր ի գաղտնիսն ծածկեալ. այլ վասն մերոյ փրկութեան միաւորեցաւ սրբութիւն նորա զաւրութեամբ Հանդերձ և վառաւք, Եւ մարդոյ մարմնով ծնաւ ի կնոջէ մարմնաւոր, ոչ իրրու թէ յառաջագոյն սատակ **) մարդ ծնաւ, և ապա եմուտ ի նա Բանն, զայս գիտասցէ ձեր սէրդ, զի անմիտն Նեստորիոս այսպէս ի մաստնանայր, Բայց մեք Հաւատամք ի Տէր մեր Յիսուս Գրիստոս Որդի Աստուծոյ, միայն ծնեալ, Աստուած կատարեալ և մարդ կատարեալ նման Հաւր աստուածութեամբն, նման մեզ նոյն ինքն և մարդկութեամբն, զի յերկուց բնութեանց եղև միաւորեալ, վասն որոյ մի Գրիստոս, մի Որդի, մի Տէր, զայս խոստովանիմք անխառնակելի իմանալով. Խոստովանիմք և զսուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածին. յորմէ Աստուծոյ Բանն մարմին եղև և մարդացաւ, և ի նմանէն՝ յոր ընակեցաւն ի նմա, և միաւորեաց զիւրն ի նմա՝ զոր զգեցաւն ի նմանէն զտաճարն:

ՉՈՐՐՈՐԴ ՔԵՂԿԵԴՈՆԻ ԺՈՂՈՎՆ.

Չորրորդ ժողովն որ եղև ի Քաղկեդոն ի սուրբ Հարցն Ո. և Լ. իցն ի թագաւորութեանն Մարկիանոսի. եպիսկոպոս էր ի Հոռով Լեոն, յԱնտիոք Մաքսիմոս, ի Կոստանդնուպոլիս Անատոլի, յԵրուսաղէմ Յուրնադ, յԱղեքսանդրիա Դիոսկորոս, վասն որոյ և ժողովն իսկ եղև, և վասն Եւտիբու խորհրդականի նորա. Այս Եւտիբի բահանայ էր և վանական ի Կոստանդնուպոլսի. բայց աւտարացեալ էր յարդար և ի ճշմարիտ Հաւատոց, Վարդապետութիւն իմն ի մէջ երեր յիւրոց մտացն սատանայականաց և ասաց. թէ յառաջ քան զմիաւորութիւնն երկուս

*) Այսպէս յօր.

**) Այսինքն՝ պարզ.

բնութիւնս խոստովանիմ Բրիստոսի. իսկ յետ միաւորութեանն մի, վասն զի ի սրբոյ կուսէն ի Մարիամայ մարմին ոչ զգեցաւ. եւ յաղագս այսորիկ բազում անգամ յանդիմանեալ լինէր ի սրբոյ ժողովոյն, որք խոստովանութիւն խնդրէին ի նմանէ այսպէս. եթէ ոչ խոստովանիս յառաջ քան զմիաւորութիւնն մի՝ բնութիւն Աստուծոյ բանին, իսկ յետ միաւորութեանն երկուս անփոփոխելի և անխառնելի և անբաժանելի և եթէ ոչ խոստովանիս զԱստուածածինն նման մեր, և ի նմանէ զծնեալն նման մեր, մարդկութեամբ յամենայնի նման մեր առանց մեղաց, և ոչ նզովես զամենայն Հերձուածս միացեալս և խառնեալս, և ոչ Հեռանաս յամենայն չար վարդապետութեանց սատանայականաց, չունիս իշխանութիւն ժառանգել զեկեղեցի Բրիստոսի:

Իսկ ողորմելին Եւտիբի ասաց. զկոյսն խոստովանիմ նման մեր լինել, բայց զմարմինն Բրիստոսի նման մեր լինել չասեմ և ոչ նշովեմ: Ապա յարեաւ սուրբ ժողովն և նշովեցին զնոսա և ասացին այսպէս. նշովեալ Եւտիբի, և նշովեալ Դիոսկորոս, Երրորդութիւնն սուրբ նշովէ, և հանէ *) առաքելական աթոռն սրբոյն Պետրոսի: Եւ հայածեցին զնոսա ի սրբոյ կաթողիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, և մեզ յայտնեցին հաւատս այսպէս.

Բաւական ահա էր առ ի կատարելութիւն բարեպաշտութեան գիտութիւն իսկ և հաստատութիւն. իմաստուն և փրկականս այս Աստուածային շնորհին հմայումն, քանզի յաղագս Հաւր. և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ ի բաց ուսուցանէ զկատարեալն, և զՏեառնն ներգործութիւնն՝ որք հաւատովք ընդունին յառաջակայ: Եւ ոմանք վասն մեր զՏեառն տնաւրէնութիւնն ապականել իշխեցեալք, և զԱստուածածին՝ ի վերայ կուսին զձայնն ուրանան: Իսկ ոմանք խառնել և խառնակել ասեն, և մի բնութիւն զմարմնոյ և զաստուածութեանն կարծեն տգիտութեամբ իւրեանց և զՄիածնին զաստուածութեանն զբնութիւնն խառնակելովն ծածկեն: Եւ ոմանք վասն չարչարանացն ձեռն արկանել իշխեն ի գաղտնիսն, և սոսկ մարդ լինել ի սրբոյ կուսէն ծնեցելոյն անամաւթարար առասպելաբանն: Եւ որք յՈրդին ձեռն արկանեն՝ բաժանել յերկուս, ի գաղտնիսն նոցա ընդդիմանայ: Եւ որք չարչարել զՄիածնին զաստուածութիւնն իշխեն ասել զայնոսիկ ի բահանայութեան ժողովարանէս հեռացուցա-

*) Այսպէս յօր.

նէ, եւ վասն երկուց ընտելեանցն՝ Քրիստոսի՝ որք խառնակել համարին՝ նոցա ընդդիմանայ։ Եւ որք յերկնից այլազգ ինչ յինել զէնութեանն ասեն որ ի մեզէ առեալ նորա, և զծառայութեան պատկերս արտաքոյ պատմեն, զնոսա հալածէ։ Եւ որք երկուս ընտելեանս յառաջ քան զմիաւորութիւնն զՏերութեանն առասպելաբանեն, և մի ընտելեան զկնի միանալոյն առասպելաբանեն. զնոսա նպովէ սուրբ և աշխարհի ժողովն։ Եւ խոստովանի մի և զնոյն Քրիստոսն Որդի և Տէր և Միածին և յերկուց ընտելեանցն անխառնելի, Զայս ահաւաստիկ արարեալ աշխատութեամբ և պատերազմաւ, և ամենայն ճշմարտութեամբ յայտնեաց սուրբ աշխարհաժողովն։ Այլ քան զայս աւելի հաւատս ամենեին ոչ է պարտ ի մէջ բերել, և կամ գրել, և կամ խաւսել կամ ըսնիւր և կամ ուսմամբ։ Իսկ որք յանդգնին գրել այլ հաւատս, կամ յառաջ բերել և կամ ուսուցանել, այնորիկ թէ իցեն եպիսկոպոսք կամ քահանայք, և կամ սարկաւագոսք, աւտար եղիցին եպիսկոպոսքն յեպիսկոպոսութենէ, և քահանայքն ի քահանայութենէ, եթէ մոնալն իցէ և կամ զինուոր, նպովեալ եղիցին նոքա։

Արդ զայս գրեցաք վասն սիրոյ ձերոյ, զի արդար և զճշմարիտ հաւատն պահիցէք և կեանս ունիցիք։ Գիտիցէք զի անձամբ ինչ զայս ոչ գրեցաք, այլ յիւրաբանչիւր ժողովոցն գրոց, և հաւատս ողորմութեամբն Աստուծոյ ի մեզ է՝ կնքեցաւ, և զայս ամենայն վասն ձեր շինութեան գրեցաք ամենայն ճշմարտութեամբ. և ոչ եթէ սակաւ քննութեամբ, այլ մեծապէս աշխատեցաք և ծանեաք, զի այս է ճշմարիտ հաւատս։ Եւ դուք ճշմարտութեամբ հաւատացէք զարդար հաւատս զայս, և մի՛ դեղեկելով ան և անդր անկանիցիք. գիտացէք զի իւրաբանչիւր որ ի մէնջ համարս տալոց եմք դատաւորին յաւուրն մեծի։

ԹՈՒՂԹ ԶՐԱՆԴԱՅԱԿԱՆ ՏԵՆՈՒՆ ԸՐՐԱՅԱԾՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԵԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Նապելի և ի վեր բան զրանի բերման պարզև, զշնորհ
զոր ետ Բանն Աստուած արժանեաց մարդկութեանս, աթոռ
ունել երկնային զառաքելական ասեմ, և զնոցուն յաջորդաց,
որ և ես Աբրահամ անարժան, կոչեցայ յաթոռ երջանիկն Գրի-
գորի յաջորդեցելոյ մեծի առաքելոյն Թադէոսի. Ամենեցուն կա-
ցելոց ընդ այսմ հովուական իշխանութեամբ, առաջնորդաց ե-
կեղեցւոյ, վանից երիցանց, և քահանայից, և սարկաւագաց, և
բնաւ ուխտի եկեղեցւոյ, անապատականաց և մենացելոց, ա-
պատաց և շինականաց, և համաւրէն ժողովրդականաց, արանց
և կանանց, ողջունիւ և խղարկութեամբն Քրիստոսի Աստուծոյ
մերոյ, հասցի ձեզ զարգանալ, կարգ վարուց, և յաշտիճան ի-
րական կոչումն:

Սովորութիւն կալաւ պատահել թէպէտ և մեծ անձանց
յառաքինաւետն, այլ ոչ նուալ և դուզնաբեպ յառաքինու-
թեան և ի զգաստալի խոհականութիւնս, նա և ի բաց որո-
շեալ ի նմանութեանցն բարութ. թէպէտ և երկուքն ի վերին
տեսչութեանն ակնարկեալք. և մինն ի թոյլ տալոյ, որոց զպատ-
ճառսն ինքն միայն գիտէ, և է մեզ խորշելի, մի ըստ դուզնա-
բեպցն ըմբռնեցաք և մեր ակամայ ածեալք յաշտիճանս բա-
հանայապետական ի կամողացն զայս հրաժարեալք. գիտէ զա-
մենեցուն սիրտս ճանաչաւոն Քրիստոս՝ զի ոչ ստեմբ, Այլ զինչ
քան զբաւականսն զիմ զհաւատացեալսն համարէի, և արհա-
մարհնիք, ցանկացաւք տիրել վիճակաց, նա և սոսկալի՝ մի՛
վասն գերամբարձ զհակցութեան Աստուծոյ քահանայապետե-
լոյ. և երկրորդ յաղագս սղալայեղց և ըմպահակոտի մարդկային
ընութեանս. գուցէ՛ ծանրաբեռնեալ ոչ ախորժակաւքն ըստ
պատուոյ, և կամ զվարդապետութեանն ընտրութիւն առ ար-

ժանս ոչ բաւականել. և թէ այսք ինձ առ նախն, քանի՛ք ևս առ արդեանս: Բայց յետ բռնաձգութեանս դիմադարձեալ, գուցէ ի փոխաւըն զսիրտս իշխանացն հաշուէ, և ի պատուէրն հնազանդ եղանիւն վասն Տեառն, ամենայն մարդկային ստեղծուածոյ, առաւել որք ի մահ Որդւոյն Աստուծոյ կենդանացեալք, հաղորդեցան անձառարար զՀոգւոյն սրոյ զորդեգրութեան շնորհն յինքեան բերեալ, հարկաւորեցաք հնազանդել ընդ լծով կոչմանս այսորիկ, և ընդ հուպ ի ձեռն առնուլ զայցելութեանն բան ի պատիւ անոռանն Աստուծոյ, ի պայծառութիւն վարդապետութեան նորա:

Զի թէպէտ և ձեռաց ժամանակիս մարդկան գործք են, ամպարշտելն առ Աստուած, և անիրաւ գնացքն պտուղ սպառմունս պատրաստեաց, և զմնացեալս դարձեալ տասանորդել, սակայն հոգաւոր վերատեսչութեանն զծուլական լրումն՝ որ դասակցէ պատժապարտիցն, ի վերջ հրամայեցաք հարկանել և ի բաւական լինել անաշխատարար յառաջատիւ, զՀոգւոյն սրոյ զվարդապետութիւնն, որ է հաստատուն մխիթարութիւն, ամենայն ումեք բաշխեալ. մանաւանդ որք պատշաճին ժամանակին. թէ պարտ է համբերել նեղութեան և տանել առարինութեամբ կարեաց, համբառնալ զանձն առ Աստուած մարութ մտաւք և յուսալ ի նա. Գանլի խորհուրդք թիւրք անջատանեն յԱստուծոյ, որպէս ուղիղքն և մաքուրքն անքակ պահեն: Վասն զի յաճախութիւն թեթեւ նեղութեան յանհաստատ և ի վաղանցուկ ի կեանսս, յաւիտենական զմեծութիւն փառաց գործէ: Միայն իրրեւ սպանող զնեղութիւնն մի՛ ընկալջէր, և զարչարելն, կամ իրրեւ զդող, կամ իրրեւ զաւտարատեսուչ, որ է հերձուածող. սպա թէ իրրեւ զբրիստոնեայ՝ երանելի է այնպիսին, բանլի սովոր է մարգասէրն ի բարկութեան զողորմութիւն յիշել, և կեցուցանել յորժամ դառնան առ նա և յողոց հանն: Զի որպէս երկրագործն՝ համբերէ տապախառն ջերմութեան աշխատանաց, վաճառականն՝ զերկայնուղղեաց տուայտանս, նաւաստին՝ ընդդէմ ալեացն և մրրկին հնարել, ախտաժէտն ի բուժողական կտրումն խարմամբ, մինչև առցէ իւր. . . զաւգուտն: Այսպէս և մեք ի նեղու. . . . թիցն փութով նահտաւեալք զ. . . . ի բարձանց ընկալցուր, և զկատարել. . . . զիւն յուսոյն: Վամբար մերով բարբառով ասել ի բարեպաշտացդ լսելիս: Բայց ի հալի պիտոյից շինածոյ եկեղեցւոյս հասարա-

կացս Հայաստաննայցս որ ի Դուռնի՝ արգելեալ եղեալ, փուլ-
թացայ զգուշացուցանել շրջաբերական թղթովս՝ ի գայթաղ-
դութեանցն ցարթուցելոյ ի մահացան թշնամոյն, զոր թանձ-
րամիտքն և մարմնասէրք ախտացեալ ի նոյն ապերախտք եղեն,
և զփրկութիւնն յորդոյն Աստուծոյ և վասն մարմնոյ նորա
զհաշտութիւնն ընդ մեզ, և զմեզ ի վեր տանուամի ի բարձրու-
թիւն երկնից երկնի ուրանան. զի յայսպիսեացս խորշնսջիւր,
զընտանիսն հաւատոյ ճանաչելով, ոչ աւտար ինչ ձայնիւ նորա-
ձեւեալ յայլայլակն, որպէս զաւցտոյսն լեզուաւ, մեր վարդապե-
տութիւնս:

Այլ յառաջագոյն աւետարանեալքն յիսկզբանէ ականատե-
սացն և սպասաւորաց բանին. և ի մարգարէիցն զուշակեալք,
յոր մատուցին մեզ Յ. և Թ. հարքն ժողովեալք ի Նիկիա,
նովիմբ քաջ նահատակքն ԾԾ. քն ի Կոստանդնուպոլիս. կոր-
ծանեցին զհոգեմարտն. Եւ Մ. իւրքն յԵփեսոս՝ զամպարիշտն
նետոր. և իւրեանց խոստովանութիւն առաջնորդ կալան ի
կեանան յաւիտենից, զոր և ես կարճառաւտաղոյնս և մեկնո-
ղաւրէն յիշատակեցից, և է այս:

Հաւատամ ի մի Աստուած՝ Հայր ամենակալ, արարիչ երկ-
նի և երկրի, երեւելաց և աներեւելաց, Եւ ի մի Տէր Յիսուս
Քրիստոս, յՈրդի Աստուծոյ, ծնեալ յԱստուծոյ Հաւրէ, միածին՝
այլ ոչ արարեալ կամ հաստատեալ, համագոյ Հաւր. այլ ոչ
յոջնչէ. արարիչ ամենայնի երեւելաց և աներեւելաց, Եւ ի
սուրբ Հոգին, արարիչ և կենդանացուցանող և նորոգիչ. ո՛չ
ծնունդ, այլ ելումն. Աստուած ասի Հայր. Աստուած Որդի, Աս-
տուած սուրբ Հոգի, ոչ երեք աստուածք, այլ մի Աստուածու-
թեամբ կամաւ և զաւրութեամբ փառաբանի սուրբ Երրորդու-
թիւնն, զոր իմանամ միաւորութեամբ բաժանեալ, և բաժան-
մամբ միաւորեալ. ո՛չ սկիզբն և ոչ զադարումն, կամ երկցու-
թիւն, քանզի որպէս փառք առանց լուսոյ ոչ իմանի, և ոչ կամ
պատկեր առանց էութեան, և զաւրութիւն առանց զաւրու-
թեան, կամ իմաստուն առանց իմաստութեան. այսպէս և ոչ
Հայր առանց Որդոյ, Եւ որպէս ի լուսոյ երեսաց. նորա միշտ
լոյս ծագէ տեսաւղացն, և ոչ որ զատանի առանձնարար, կամ
մինն յառաջ երեւի, այսպէս և ոչ Հայր և Որդի առանց սրբոյ
Հոգոյն. Իսկ ի վերջին աւուրս, Որդի իջեալ մարմնացաւ և
մարդացաւ. ծնաւ անճառարար ի սուրբ կուսէն Աստուածածնէ

մարմնով, հոգով, բանականաւ, շնչովք, մտաւք, և զի՛նչ ի մարդ-
յարունակ աստուածային ճութութեամբ: Եւ է մի Տէր Յիսուս
Քրիստոս, անմեկնելին ի Հաւրէ, և ըովանդակ յերկրի, խա-
չեալ, թաղեալ, և յերրորդ աւուր յարուցեալ, ելեալ յերկինս
նստու ընդ աջմէ Հաւր, զայ նովիմբ մարմնով զատել զկենդա-
նիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ո՛չ զոյ վախճան:
Իսկ որք ասենն, եթէ էր՝ յորժամ ոչ էր, և նախ քան զլինելն
չէր, և կամ զայս զսրբոյ Հոգւոյն, կամ փոփոխելի, և կամ պո-
ղայելի, և կամ յայլմէ էութենէ և կամ ի գոյութենէ. զայն-
պիսիսն նշովէ կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցի:

Այս է խոստումն նախասացեալ ցուցակաւրէն երանու-
թեանցն պայծառութիւն, որ առ Թովմաս ձայնն, և սովիմբ
մկրտեալք պահեցաք ի մեզ, և աւելի հաստատեալք պահեսցուք.
յորս զտեալ Տեառն մերոյ և Աստուծոյ, պատուականս համարի
յայակողման դասուն: Եւ մի երբէք ըստ հաւատոյն մասին մե-
ղիցուք, այլ և ընդ ըստդտեալսն ամենեւիմբ ոչ հաղորդել, որ
կամակարն զյաւիտենական կորուստն. հասարակ ժառանգեցու-
ցանէ: Իւրց եղիցին կամք ձեր ըստ մարգարէին բանից, ատել
ձեզ զժողովս չարեաց և ընդ ամպարշտեալսն մի՛ նստել, և
զՏեառն, ատելիսն ձեզ կատարեալ թշնամիս դնել, որք են յաշ-
խարհիս մերում բազում չարք, բայց առաւել երկաքնակբդ,
Քանզի յաւուրս Մարկիանոսի Հոռոմոց թագաւորի, որ զրեթէ
ի ժամանակս Կաւատայ Պարսից արքայի, և կամ թէ փոքր ինչ
յառաջ, ժողովեալք ի Քաղկեդոնի, ի ճշմարտութենէն վրիպե-
ցին. զի և զնոյն ինքն զթագաւորն ամենաչար կամայն նեստո-
րի միաբանեալ, և ժողովեալքն գլխաւորք համախոհակք նմին,
արձան կացուցեալ իւրեանց չարափառութեան զթուղթն Լե-
նի. հաստատեաց զյառաջ եղեալ աղանդն նեստորի, և կամ զևս
վերնադուներն զՍամուստացւոյն, զի թէպէտ և ձայնքն որոշին,
միտքն զմիոյ բերին: Քանզի չյիշատակելին նեստոր անդուռն
բերանով, յանդգնի ասել երկուս օրդիս, մի զՈրդին Աստուծոյ,
և միւս, զի՛ն Մարիամայ ծնեալն, մարդ սոսկ, և տաճար բանին,
և զաւրանալ զնա ի Հոգւոյն սրբոյ ուսուցանէ: Քանզի մար-
դածին, և ոչ Աստուածածին ասէ զսուրբ կոյսն, և մարդ մե-
ռեալ ասէ, և ոչ խոստովանի զԱստուածն Բան՝ իւրով մարմն-
նովն կրեալ զամենայն, վասն որոյ նշովեցաւ Իսկ ի Քաղկե-
դոնի ժողովեալքն ոչ իշխեցեալք զնոյն ասել, երկուս բնու-

թիւնս աւրինադրեցին, որք ի սուրբ վարդապետացն՝ Երկա-
րնակբ անուանեցան և հայհոյողք: Քանզի և որոշեն իսկ զկիրսն:
Միում բնութեան զբողոքենայն, զծարաւելն, զվաստակելն յու-
ղեգնացութենէն, զլալն ի գթոյն, յանդգնին և անգիտութիւն
ասել զխաչն և զամենայն տկարականսն: Իսկ զնշանադործու-
թիւնսն, և զաստուածային և զհրաշափառսն ի բժշկութիւն և
յայլսն, միւսում բնութեանն՝ իրբ և թէ պարզագունի և քաջ
մեկուսացելոյ ի մարմնականացն: Եւ այսպէս երկուս ուսուցա-
նեն, զմինն մարդ և ընդ կարեաւք անկեալ, և զմիւսն ի վեր
բան զկարիս, զմինն բնակութիւն, իսկ զմիւսն ընակիչ, զմինն՝
չարչարելի, և զմիւսն անչար արելի: Թէպէտ և դէմ մի համ-
բաւեն: Ապա յիրաւի նշովեցան յուղղահաւատից և ի վարդա-
պետաց աշխարհիս:

Քանզի առաքեալոն Փրկչին մերոյ, մի՛ Տէր բարոյեցին
զՅիսուս Քրիստոս, և զնոյն ի խաչ ելեալ: Պաւղոս յայտնադոյն
աղաղակէ, թէ՛ զՏէրն փառաց ի խաչ հանին, և Որդին Աստու-
ծոյ զմահ ճաշակեաց. ասէ. Մինչ թշնամիքն էար, հաշտեցար
ընդ Աստուծոյ մահուամբ Որդւոյ Նորա. և թէ՛ Քրիստոս վասն
մեր մեռաւ. և զնոյն ասէ՝ Ի վերայ ամենեցուն Աստուած աւրհ-
նեալ յաւիտեանս: Եւ այսպէս զԱստուածն Բան իւր մարմնով
և անձամբ զամենայն մարդկայինսն կրեալ առանց մեղաց ու-
սուցին մեզ, և հրաման ետուն՝ որք այսու վարդապետութեամբ
ոչ դան՝ զնոսա մի՛ ընդունել ի տունս և մի ողջոյն ասել, զի
մի՛ նոցա մեղացն կցորդիցիք: Արդ ըստ առարկելոցն և երանելի
մեր վարդապետացն հրամանի՝ փախիցուք ի նշովեցելոցն, և ի
նոցունց զժողովաւսն զեկեղեցւոցն փախմանց, զամրիծ հաւատսն
զառեալ ի մեզ պահելով: Քանզի և զեռ որպէս զբողոքեկոյ ճա-
րակի իմոր հերձուածոյն, մինչ զի և զրէթէ ի սահմանակիցս
և միով վարդապետութեամբ լուսաւորեալս ժամանեաց. զԱրաց
ասեմ և զԱղուանից, որք զժահահոտ սերման նախասացելոցն
մեծարանաւք ընկալեալ յինքեանս հաստատեցին, զԱստուած-
պաշտութեան յոկ զկերպարանս ցուգանելով պարզամտաց, և
որք սովորութիւն ունին զմիարանելն ընդ նոսա. և ի վաւրու-
թենէն ինքեանց նման՝ և զնոսա հեռացուցանեն. վասն այսր
հարկաւոր համարեցայ գրել: Յառաջագոյն բան զմեզ կացեալքն
յաստիճանի կաթուղիկոսութեան՝ յԱղուանս. իսկ մեր ի Վերս

առ Կիւրոֆէ՝ որ կաթուղիկոսն անուանի, և նորին աթոռակիցս:

Քանզի զեպիսկոպոսն եկեղեցւոյն Յուրտաւայ, որ զՔիչնորդութիւն ունէր երկուց աշխարհացս, յաղագս ուղղափառ հաւատոյ հայածական արար, և զպաշտանն հայերէն զոր սըրբոյն Շուշանկան էր կարգաւորեալ, հակառակ մեզ խրոխտացեալ ի բաց փոխեաց: Յաղագս որոյ գրեցաք դառնալ ի ճշմարիտ հաւատն, և կալ հաստատուն յաւանդութեան առաքելոցն, որ տուաւ ի ձեռն մեր վարդապետացն և նոցա ընդդիմացեալ երկիցս անգամ զհակառակն գրեցին առ մեզ: Քանզի նոյնդ իսկ ստւտանուն՝ կացեալ զլուսն եկեղեցւոյն Վրաց, ի նմին ժամանակս Խոսրովու արքայի որդւոյ Որհմալի, ընկալեալ ի Նեստորի ուսմանէն *) եպիսկոպոս զոմն, և ի նոյն հայհոյող վարդապետութիւն զինքն տուեալ: յառաջ ունելով զՔաղկեդոնի ախտն. ապա թէպէտ և զայրն մերժեալ զի միուր մեղացն պահեցին, և ուժգնագոյն ևս զամպարշտութիւնս իւրեանց, յերրորդ գրին ընկալաք, և պարծանաւք խրոխտեալ, ոչ թողուլ զաղանդն, այլ և զմեզ զկնի իւրեանց թիւրեալ խորխորատն ուսուցանել **) համարձակեցաւ: Վասն որոյ և զյառաջագոյն սահմանն վարդապետացն մերոց, զոր ի վերայ Հոռոմին հատին, և կացցէ մինչև ցրւն՝ թէ ոչ դարձցին ի ճշմարիտն, մեք զնոյն ի վերայ Վրաց հրամայեցաք, ամենեւոր մի՛ հաղորդել ընդ նոսա, մի՛ յաղաւթս. և մի՛ ի կերակուրս, և մի՛ յըմպելիս, մի՛ ի բարեկամութիւն, մի՛ ի դաեկութիւն, մի՛ աղաւթիւք երթալով ի Խաչն որ ի Մցխիթայի տեղաւքն համբաւի. մի՛ ի Մանգղեաց խաչն և մի՛ ի մեր եկեղեցիս զնոսա ընդունել. այլ և ամուսնութեամբ ամենեւոր հեռանալ. բայց միայն գնել ինչ և կամ գնոյ տալ որպէս Հրէից: Նոյն հրաման և վասն Աղուանին անշարժ կացցէ, զի պատկառեալ դարձցին ի թիւր ճանապարհէն:

Իսկ մեք ոչ լուծաք ի խրատելոյ որչափ և եմք ի կենցաղիս, և որք զկնիսն, աղաչեմք նախանձաւորս մեզ լինել, ածել զնոսա յուղղութիւն: Իսկ յարդեան ժամանակիս որք հաղորդեցան ընդ յառաջ որոշեալսն, և կամ ընդ որս ի մէնջ, կամաւ

*) Յօր. սխմանէն.

**) Յօր. սխուցանել.

Թէ ակամայ, և կամ տգիտութեամբ, մարգարէին ձայնակից լի-
ցի այնպիսին աղաւթիւք. Թէ Զմեղս մանկութեան իմոյ և
պանդիտութեան մի յիշեր. և այլ զգուշացի ըստ կանոնաւոր
հրամանիդ մերոյ. Ապա Թէ անխրատաբար վարեսցի ոք հա-
ղորդելով ընդ նոսա և կամակից լիցին պղծութեան հաւատոց
նոցա, այնպիսիքն նշովեսցի՝ն հոգւով, նշովեսցի՝ն մարմնով և
ամենայն կենցաղով իւրեանց, և որոշեսցին ի սրբոյ եկեղեցւոյ
Աստուծոյ. և եղիցին խաւարաբնակք և յաւիտենից հրոյն
կերակուր. Իսկ եթէ ոք ամրարտաւանեսցէ արհամարհելով
քննովիւքս, գիտասցէ այնպիսին զի յետ հոգեւոր պատուհասի, և
քմարմնաւորս պատրաստեմք ի վերայ ածել:

ՊԼՏԱՍԻՆՆԻ Ի ՀԱՅՈՑ ԹՂԹՈՑՆ ԸՂՈՒՆՆԻՑ, ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՔԵՐԴՈՂԻ

Պատուական զտերյոցդ և վեհ հռչակելոցդ, որք զկարու-
թիւն ըրերել յաւթարութեամբ յառարկութիւնս և զանտեղիս
բացասողք, նաև նմանք թուեցեալ ի դէպ է ինձ իմանալ կա-
մաւր հաւասար հալց ջանի ամենականիցն նորագունից լսաւզս
և պատմիչ յարդեան ժամանակիս ի մէջ հիւսիսոյ կողմանդ
տաղաւարողը զրոյր լսաւզս տարաբերմամբ, մանաւանդ սակս
ջարոցել^{*)}։ զ'ի խորհրդոյդ սեւոռումն, Տէր Մխիթար Ամարա-
սոյ եպիսկոպոս, և Սիմոն Մեծ կողմանց, և թէ այլ եպիսկոպո-
սունք նմին համախոհակր, և ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ, և ալատ
մարդիկ կամ այլ ի ժողովրդեան միաբանակր, յԱրրահամայ
Հայոց կաթողիկոսէ, և ի Թէոդորոսէ Մարգարտական եպիս-
կոպոսէ, ի Դաւթ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, ի Ստեփանոսէ Բագ-
րաւանդայ եպիսկոպոսէ, ի Մովսէս Խոռխոռունեաց եպիսկո-
պոսէ, ի Քրիստսփորէ Ապահունեաց եպիսկոպոսէ, ի Մատթէո-
սէ Ամատունեաց եպիսկոպոսէ, և յայլ եպիսկոպոսաց. և յուխ-
տէ սրբոյ եկեղեցւոյ, և յալատ մարդկանէ և ի ժողովրդակա-
նաց, ըղձամբ աղաւթալիւր և ուժգն խնդրուածովք սրտի զտե-
րունեան հոգեխառն ողջոյնն՝ համարձակապէս մեզ առ ձեզ ա-
սել։

Քանզի գրով ի ձէնչ պատմեցէր մեզ, զձեր զորպէս պաշ-
տութիւն և զկամս. թէ անհակառակ արդեւը զգործեալ հակա-
ռակութիւն զոր ընկալար ի նախարարէ միոյ Սիւնեոյ Գրիգոր
անուն։ Քանզի և զարրանեկէն ձերոյ ասաց. ի կէր^{**)} ուղւոյ
հրաժարի, բայց մեզ բարեպաշտութիւն խնդրել զուշակեցաւ. և

*) Այսպէս յօր.

**) Այսպէս յօր.

կամաց շարժութիւն ի հաստան և ի կատարեալ խոստովանութիւն երանելի նախահարցն հասարակաց ի Քրիստոս, թէպէտ և զլուրս ի նմա զնաղանեալ տեղեկացար, և թէ ըստ կարծեացս զորաբեցէ *), աստուածվայելուչ խոստովանութիւնք. թո՛ղ յաշակերտելոց բանին, ըստ յաւատարոտաց նղեալք. իմ աչ սրտալիւր ուրախութիւն թուիցի՝ Քանզի նա աւելագոյն անդր և անկումն խաւարային իշխանին է, և աշխարհի յալութիւնն զբաջալերութիւնս ի փրկաւղէն ամենեցուն առաւելագոյնս հնչեցուցանէ, թէպէտ և ինքն անպարտելի է միշտ Քանզի նա զայն ձայն յսել տայ թէ անդաստիարակ ամենեքեան դուք որդիք Աստուծոյ էք հաւատովն ի Քրիստոս, Զի որք ի մի հաւատ միով հոգևով նահատակեալք, թէ երկու կամ երեք խմբեալք, զամենայն զինչ է խնդիր յանուն Որդւոյ ի Հաւրէ շնորհի. բանի՝ ևս եկեղեցւոյ որ մի մարմին են բազումքս:

Արդ՝ և բարին և ուղիղ խոստովանութիւն հաւատոյ է հիմն, ի վերայ հաստատուն վիմի նդեալ, առեալ ընդհատութիւն յԱստուծոյ իմաստութենէն, կատարեալ պարկան հասակաւ, զչափ խոստովանութեան որ ի Քրիստոս, լիագոյն ընդգրկել, որքան թողանի մարդոյ ի շնորհէն որ յուղիէ վատ ամպարշտութեանն և հոգմոյ աւտարածայն վարդապետութեանն անդրդուելի մնայ. Զայս գոյ իմանալ միարանեալս ցնծութեամբ և երգով հրեշտակաց, թէ և յերկրի են նոցուն դասակից, զի զսրբոյ Երրորդութեանն խորհուրդ անյաւելուած և առանց թերանալոյ երգեն խաղաղութեան ծնիցելոյ յերկրի ի բարձունս Աստուծոյ, և հաշտարարին մարդկան փառք ասիցեալ. Քանզի ի Պաւղոսէ ուսայ պսպէս փոխադասել, նոյնպէս անհարկելի յերկինս պարակից, զնոյն փառարանելով ի միութիւն, և են կամահաճոյ ամենեցուն արարչին, և եթէ նորա որպէս ցուցաբերելիք խնդութիւն և պսակ առաքելոցն: Անպիտանքն ի հաւատս տարագիրք են ի յաւիտեանցն ուխտէ և խոտորեալք զկնի սատանայի, բանզի զհետ երթեալք են այնր՝ որ միշտն ատեալ զճմարտութիւն. և էութիւն իւր ի ստութեան է, ուրախութիւն այնց որ խնդացուցանեն ի տարտարոսն ըստ չորրորտանեացն բնութեան. բանզի թողին զարդարութեան ճանապարհն, դար-

*) Այսպէս յոր.

ձեռք հաւասարեցին անասնոց անմտից: Դարձեալ սովեալք իրրեւ շունք յերկնից իջեալ հացէն, յածին յայրատաբարս զբաղաբաւ՝ զեկեղեցեաւն Աստուծոյ. զաւղանջն բերանով իւրեանց զորս ոչ ունէր եկեղեցի. քանզի սուր է ի շրթունս իւրեանց յաւտարացուցանել ի մաւրէն ըստ ինքեանց և զայլս և առնել բաժինս աղուեսուց դիւաց որոց նմանն, և անշնարին կործանումն ինի այնմ տան, զի ի վերայ աւազոյ հիմնեցաւ:

Բայց մեր եղբարք, թէ ոչ տեսնէաք պառակտեալ զգեղեցիկ հաւտ քաջ հովուապետի, և դողն խարդախութեամբ ի գողաւնս, և միշտ ի մէջ հեթանոսաց վասն անմիաբանութեան անուանն Աստուծոյ հայհոյումն, թերեւ զանգիտութիւն և խորհրդոյ զոչ քաջաբերութիւն փառարանէաք, ի պարսաւասիրացն բարս հայեցեալ զմեզ հրաժարեցուցանէաք, ասելով թէ ով եւլանիցէ ի բարձրութիւն հաւատոյն բանի, գուցէ զԲրիստոս ըստ մեզ վայրարեցիցս հաւասարել, կամ իջանել յանդունդս իմաստից որոց ըստ մերում մեռելութեան զանծախապէս աղբատացեալն, որ ըստ մեր . . . փշուլեան վերագոյն գոլ ասել այսմ մտաց, Իսկ զի ոռոգումն կաթողիկէ առաքելական եկեղեցւոյ հանապազաբուխ՝ որ է բան հաւատոյ, աստուածաշունչ գրովք ի ընի սրտի դրեալ ի նմա և արձանագրեալ անշինջ, ոչ տայ տարակուսել ողջամտիցս զհայհոյողս Բանին Մարմնացելոյ, արտաքս բեցել հանել յեկեղեցւոյ Աստուծոյ, և զթիւր միտսն խորամանկեալս զպէսպէս ուսուցանողս և զաւտարաձայնութիւնս յառաքելոցն և կամ զխաւսս սպասաւորաց Բանին ի թիւր իմացումն զջանալն բազմաց ցուցանել, և զգուշացուցանել զանձինս բարեմտացն, այլ և ձեր ըստ նախնեացն հարապատ եղբայրութեանն գութ ընի ձգեալ էած զմեզ յայս:

Արդ՝ գրով ձեր առ մեզ զիոստովանութիւն հաւատոց կամեցաք համառատագոյնս յիշատակել և առ նմին զհոգւոյն սրբոյ վարդապետութիւնն դնել ըստ մասին, ի ճշմարտութենէն հեռանալ, և կամ միաբանել յետ ծանաւթանալն բազմաց, սուր և ինձ զբո միտադ, ոչ զլանալ զուղիղս, և մի՛ դասիլ ի հակառակող կաման. զի եկեղեցւոյ Աստուծոյ այս չէ սովորութիւն: Քանզի ի ձէնջ զիրն՝ ծանոյց մեզ այսպէս, յետ գուշաբեայ զմէնջ գոհութիւն իմն ասելոյ, ամբաստանութեան ճառ զմարդոյ՝ զոտի կարագունի *) էր նշանակեալ, և զմեր նմա հա-

*) Թերեւ՝ զուկարագունի.

ւատալն իրր անիմաստ անմեղի զիրն համբաւեալ, և թէ ոչ թե-
րի՝ այլ լի, նման ձեզ եմք ի հաւատոս, զի առաքեալքն և վաթ-
դասեալքն հասարակ և միապէս աւետարանեցին:

Եւ ապա յետ սակաւ ինչ րանից զսրբոյ Երրորդութեանն
յյառաջ քան յյաւիտեանս զէութիւնն էր աստուածաբանեալ
տարաբերմամբ, և յետ յոլովից զմարմնաւորութիւն րանին մեզ
պատմեցէք զանազանեալ մտաւր, զոր վարդապետութեան միտս
եկեղեցի Գրիստոսի յառաքելոցն չէառ, և ոչ զբանս զրոյց ի նոյնս
բռնաձգել. այլ գայլոյն յափշտակեալ ի նմանէ արս որ խաւսին
թիւրս ձգել զկնի իւրեանց զաշակերտեալսն: Իսկ զայլ խաւսսն
որք ոչ ընդ սոսայն միաբանին, իրր զպարզամիտսն խաբելոյ
կեղծաւորութեան դուռն առ մեզ հաւատացեալ՝ փակի, և զի
այսպէս է՝ յէ՛ պատուականր, միտ զիք խոստովանութեանդ ձե-
րոյ, ուր ձգէ, և որպէս մեկուսացուցանէ ի Հոգւոյն սրբոյ
վարդապետութենէ: Անդ զՀաւրէ ասել ամենակալ կատարեալ
Աստուած, արարաւ զամենայնի, և այլքն, ձայնակից մեր են: Իսկ
յառաջագէտ և նախակարծ զնա ցուցանել աւտարին սերմն, զի
եթէ յառաջգիտակ կարծող չէ, և թէ երկոքեան յանհաս էութեան
ըստ բեզ մուտ և շարժումն, ուրեմն հակառակութիւն է.
բանիչ նախ զիտութիւն, և յառաջ կարծէ. և ստութիւն յընդունայ-
նանալ կարծեաց վրիպումն, և իրն վասն որոյ յառաջ
իսկ վաղ և սկզբնագոյն քան զ ի րանին
վասն զի ըստ կարծեաց բանն շարժի, և նո-
րին զՀ նմն ասէ կարծիքն իմըն
բարութեանց միանգամայն վրիպել և զիստունումն,
ուրեմն սուրբ Հոգին մարմնացաւ, զի որ խառնեցաւ, նոյն և
մարմնացեալ ասի, ապա թէ զԲանն խառնեալ յառաջ ասես, ո՞վ
առ զնա ի վերջնոյն: Եւ կամ դարձեալ փոքր մի յառաջ յաջորդն
որ ասէ թէ՛ Բանն Աստուած՝ և Աստուծոյ Բանն և Եմմանութիւ-
նն, և զայն խաւսս մինչև ցայն վայր, թէ աստուածախառն և
Աստուծոյ մարմնոյն ի Մարեմայ է. զԵմմանութիւն զանուն րա-
նին առանց մարմնոյն իւրոյ ո՞վ ուսուցանէ կոչել: Եւ դարձեալ
որպէս ասեսդ, թէ զառեալն ընդ եին է՛ արար. ըստ այնմ թէ՛
Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն, զի թէ ըստ Պաւլոսի ասե-
լոյն Գրիստոսդ անուն մարմնացեալ րանին առասացաւ, զով
շինեաց իւր տուն ի միաւորութիւն: Արդ՝ զանց առնելով զնո-

րաչարչար միտս րացայայտելոյ, զի իմաստնոցն յայտնի է, ի գրոց սրբոց վարդապետութիւնն փութասցուր:

Քանզի իբրեւ եկն լրումն ժամանակին ասէ, առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր ի կնոջէ եղանիլ. 'Նրդ' աւետաւորեցաւ կոյսն ի ձեռն Տրեշտակապետին Հոգւոյն սրբոյն զալ ի նա. և ուժգնութեան բարձրելոյն հովանանալ ի վերայ նորա. Քանզի զձեռնոցն զեկուցանէ և բարձրելոյն որդի. և ասի Բանն մարմին եղեալ և զի մարմինդ անուն զմարդ ասեն, Յովել պատմէ, Հեղից ի վերայ ամենայն մարմնոյ, Եւ Բանին ի կուսէն մարմին եղեալ և զի Բանն Աստուած հոգի է՝ ձեր իսկ խոստովանեալ, և զի մարմին ի սրբոյ կուսէն, Տրեշտակապետն գեկուցանէ: Մարմին մինչ ասեմ, ընդ նմին իմա հոգի բանական, և միտս, և զի՝ նչ ի մարդ է, Եւ պսպէս իբր հոգի և մարմին միացեալ Բանն մարմին եղև, սաղմնացաւ որ իսկզբանէ Որդին Աստուծոյ, ո՛չ ի կամաց առն և ոչ մարմնոյ, Ծնաւ կատարելապէս ի սլրոյ Կուսէն, կոյս պահելով զըստ մարմնոյ զիւր մայրն վասն որոյ և Աստուածածին ասի, և կուսածին ծնունդն է: Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, զծառային կերպ առեալ, ի նմանութիւն մարդկան եղեալ, և ձեռով իբր զմարդ գտաւ առանց մեղաց. և Որդին Աստուծոյ եղև ի զլաւակէ Գաւթի, վասն ըստ մարմնոյ սահմանելոյ Որդւոյն Աստուծոյ, զաւրութեամբ ըստ Հոգւոյն սլրութեան: Աստ իմա ինձ և ոչ փոփոխեալ յեութենէ զՈրդի, և զՀոգին սուրբ որպէս առ Հաւր՝ Հոգի Աստուծոյ, պսպէս և Հոգի Որդւոյ, և ի մարմնանալն Որդւոյ, սոյնպէս և զՈրդի ի Հաւր, և զՀայր յՈրդւոյն, բայց ոչ զՀայր մարմնացեալ ասեմք, և ոչ զՀոգին սուրբ, այլ զԲանն Աստուած:

Քանզի համրակ դեռաճիղմն որպէս ասացի յառաջ բան զարուեսեակն՝ մարմնով՝ հոգւով՝ մտաւք՝ զգայնութեամբ ծնաւ, որոյ անուն կոչի Ընդ մեզ Աստուած: Ո՛վ նոր խառնմանն . . . յեղ, որ յերրորդութեանն ոչ այլ տեսանի ըստ մեզ, տայ աւետիս Տրեշտակն Տեառն պսաւր ծնաւ Տէր է Յիսուս որ է Քրիստոս և ըստ Փրկիչ՝ որ է Աւծեալ: Արդ՝ ո՞վ է որ ձեր յառաջ ասելոյդ, կամ զԱստուածախառն մարմինն առնուլ, կամ Եմմանութիւն առանց մարմնոյն Աստուածն Բանի, և կամ զմիաւորութիւն ասել, որպէս իմաստութիւն շինել տուն Կաթնասուն, որ յառաջ բան զյաւիտեանս որովայնի բարձրեալն երգեալն ի Զա-

քարիա, այսպէս զմերն ի մարմնանալն յանձն առ կրել: Աճէ լի իմաստութեամբ, բանդի իմաստութիւն Հաւր ինքն, և շնորհք Աստուծոյ Հաւր ի վերայ նորա, զի նա իսկ է շնորհն երևեալ և այսպէս ընդ ամենայն տիս հասակի աճմամբ անցեալ. զի առ ձեզ պարտաւորութեանն տեղի ոչ լիցի: Մի՛ բեկ առանց վկայութեան թուեսցին ասացեալքս զի ի գրոց է և ձեզ չէ ի ծածուկ:

Դարձեալ յիշատակեալ ձեր յայսմ վայրի թէ լինի հպատակ հաւր և մաւր իւրոյ հնազանդական աստուածաբառն մարմնոյն՝ թուիք ձեզ երկուս ցուցանել, մի զայն՝ որ հպատակն լինի և միւս զհնազանդական աստուածաբառն մարմինն իբր աւգնականաւ վարեցեալ, և զի վերագոյնն արարեալ է զսորա հարցուն արդ զայս խնդրեմք: Ո՞վ ուսուցանէ զայդպէս նոր վարդապետութիւն՝ զոր առաքելոցն չէ խաւսեցեալ, արդեւք զառմանդ կարծիս այնու նմանութեամբ իմացալք, առանց աճման զհրամանն ընկալեալ նախնոյն, և թէ առ յինքն զկին իւր, և կամ թէ առ իւր կին, և են երկուքեան մի մարմին և ըստ Մաղաքիայ, և որպէս Յակոբ յեր տութեանն Յովսեփայ Հաբեշել ևատարեալ զերազոյն ձեկնութիւն: Այսպիսի միտք համարձակութիւն բերեն ասել, ոչ իջեալ յերկնից, ոչ մարդացեալ, և ոչ ծնեալ, այլ անպէս իմանալ իբր զմարդ որ, որպէս ի հնուն զԻսրայէլ անդրանիկ որդի իւր կուէր, այլ բաւ մի՛ լիցի, անաստուածութիւն է այսպէս իմանալ: Իսկ աւանդորդն ձեզ զիւրեանցն առեալ ի կերպին Աստուծոյ եղեալն կերպ ային առ և նա եղև ի նմանութիւն մարդկան և կերպարանաւն իբրև զմարդ զտաւ. և զնա ասացին լոյս փառաց և կերպարանք էութեան Հաւր, և թէ որով ամենայնն եղև, և զնա մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն և մեր նովաւ ուսուցին մեզ, և ոչ այդպիսի կարծիս:

Գրեալ է ձեր վասն մկրտութեանն, թէ իբրև երեսնամեան լինի մկրտի. ձայն Հաւր յերկնից վկայէ. Հոգին աղանդակեալ իշանէ: Այո՛ ի՞նչ զուսուցեալս աւետարանացն ասես. Իսկ զՀոգւոյն սրբոյ պսակ բերել՝ զայդ ոչ ուստեք լուայ յաստուածաշունչ գրոց յեկեղեցւոյ: Քանզի որ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ է, և ի վերջոյ ժամանակիս ի կնոջն ծնաւ ըստ մարմնոյ, և Հոգին նորին հոգի որպէս Հաւր. թէպէտ և զիմաւք ի բարձունս ընդհանուր. թեմ բերէ պսակ. բանզի պսակ յանարգութենէ ճոխացելոյ բերի, և զոչ պատուեալն ի պատիւ հա-

սուցանելոյ, այլ ոչ այսպէս. բանդի Գիսուս Գրիստոս երէկ և այսաւր՝ նոյն և յաւիտեանս: Բայց որպէս եղև մեզ ճանապարհ նորոգ, ուսուցանէ մեզ զվերստին ծնունդն յաւապանէ: Արդ՝ Որդի մկրտի, ո՛չ ի մաքրութիւն, այլ յաւրինադրութիւն զնոյն մեզ, Հաւր ձայն յերկնից, Ոգին աղանակերպ իջմամբ, թէպէտ Մկրտիչն ուսուցանէ. Հայր և Հոգին, թէ որ ի բարձունս Որդին է մարմնացեալդ, այլ զմեր որդեգրութեան մեծութիւն յայտնեաց աւապանաւն: Արդ՝ զոչ գրեալն ընդէ՛ր հարկիբ ասել, և ջանայր զտնաւրէնութիւն Փրկչին այլոյ լինել, և ապա յետ այսց բանից ի վերայ բերէք թէ Հայր իմ մինչև ցայժմ գործէ, և ես գործեմ այդ Աստուծոյ գործ: Իսկ բաղցնուն, և վաստակելն Աստուած ընկալ մարմնոյն զմարմին Փրկչին մերոյ աստուած ընկալ՝ չէ ուրուք աւետարանեալ. այլ կենդանացուցիչ, և կամ զնոյն իսկ զԱստուած մարդ: Բայց թէ զամենայն լրումն աստուածութեանն ի նմա ընակել, զայդ ասել կարծիցես՝ ուրեմն ո՛չ իմանայցես թէ զմի աստուածութիւնն մարմնապէս ի նմա լինել ասէ: Բանդի ընդունաւդ յընդունաւդ անհնար է լինել, որպէս ասէն թէ էք դուք նովաւ յցեալ: Իսկ որ զԱստուած վայելուչն զատուցանեն իրր բարի և զտնտեսութեան տնաւրէնութիւն մարմնոյն. մարդոյն արժան էր ասել ըստ բեզ, զի անձն և միտս ունէր. և համարձակեցուցանել, թէ Աստուած որ հաստեաց զծագս երկրի, ոչ բաղցիցէ և ոչ վաստակիցէ, և ոչ բուն՝ պահապանն իսրայէլի. և փոխանակ բրիստոնէի՝ լինել Հրեայ ըստ թլփատութեան, և թէ, ոչ որ կարէ տեսանել զԱստուած. և ուրանալ զգիրն որ ասէ՝ Տեսար մեր զնա, և ոչ զոյր նորա տեսիլ և ոչ փառք՝ և տեսակ նորա նուազ բան զորդոյ մարդոյ, որոյ զազատոհմն չկարէ որ պատմել, և զաղբատութիւն մեծատանն, և զթափումն անձինն, որ . . . ութեան Աստուածութեանն էր:

Ապա թէ զԲանն Աստուած մարմնացեալ ասեն յորում էր հոգի բանական, միտք ըստ մարդկութեանս, նոյն ոտիւր որով վաստակեցաւն և ի վերայ ծովուն գնաց, և ձեռաբն աշխատողաւր, կաւ արար և եդ ի վերայ երեսաց կուրին, և զնոյն կաւ՝ ակն ստեղծագործեաց. զի ծանիցես դու թէ որ զառաջին մարդն ստեղծ՝ նոյն է և երեւալ ըստ մարմնոյ: Ապա թէ երբեմն Աստուած, և երբեմն մարդ կարծիցես, ոչ կարես զնա անմեղ ցուցանել, զի մարդոյ միտք, ի վայրկենի յեղումն ընդու-

նին ի չար և ի բարի: Այլ մի՛ լիցի աւտարաձայնս իմանալ արտաբոյ պնց՝ քան զոր ուսարն, զի միում դիմի մարդկացելոյ զԱստուածվայելութեան և զըստ տնտեսութեանս բարոյեցաւ:

Բայց հարկաւոր է մեզ և զհաւատալն ձեր փրկաւէտ չար-չարանաց փրկչին որպէս ծանուցէքն առ ձեզ երկրորդել: Բայց զի՛ կրկնաբանեալ զնոյն միտս յօլովէ ի մի տեղուոյ ցուցցուք: Արդ՝ ասացեալն այս է. Թէ մինն կամաւք Հաւր և սուրբ Հոգւովն եկն ի խաչն. և մեք այսպէս ասեմք. Թէ Սուրբ Քրիստոս Աստուած՝ որ խաչեցար մարմնով և զՀայր անմահ և առանց չարչարանաց և որդւոյ խաչակից անարգութեամբ համարել և ոչ ցաւեցուցեալ զի գէութիւն զաստուածութիւն Որդւոյ, անմահ և առանց չարչարանաց ասեմք: Բայց զՈրդւոյ զԱստուածութիւնն՝ զգէութիւնն՝ զանմահութիւնն և զՀոգին ոչ ի Հաւրէ մեկնեմք և ոչ ի խաչէն, և ոչ ի գերեզմանէն, և ոչ յիւր ի մարմնոյն, և թէպէտ չմեկնեմք ի մարմնոյն՝ զանչարչարելին՝ ի չարչարելումն, չպանանեմք, այլ զչարչարելին յանչարչարելումն չարչարեմք: Արդ՝ փոքր ինչ հարցից. և մանաւանդ ըստ հետապատութեան, զի ի վերայ իսկ մեր հասեալն. զՈրդի Աստուած խաչակցելն, կամաւ անարգութեամբ համարելն, որպէս է ուրեմն հանգոյն Սամուիէլին որ ասէրն. Աստուած թէ ոչ զբեզ անարգեցին. այլ զիս. և կամ որպէս յառաջագոյն ցՊաւղոսն ասէր ի կոփահալածն առնել զառաքեալսն. Թէ զի՛ հալածես զիս, և որք այլ այսպիսիք, ապա չէ ինչ ընդ մէջ ասել. Թէ վաղ իսկ էր մարմնացեալ զի դորին համարեալդ ասելոյ զհետ երթայ և ծննդեանն աւրինակ և կոյսն մնալոյ մաւրն, թէ զաւրութեամբ և ոչ գործով, և զիս, անգամն լինել Քրիստոսի, և զամենայն իսկ կիրսն ըստ տնտեսութեանն և յապատութիւնն զմեզ կոչել շնորհիւն չե ևս է. այսպէս է և ասացեալն թէ հանդերձ սրբով հոգւովն անմեկնելին ի խաչէն՝ և ի գերեզմանէն և ի մարմնոյն և յամենայն ուստեք, զի թէ որպէս սուրբ Հոգին էր ի մարմնի Բանին և ի խաչին և ի գերեզմանին և գԲանին Աստուծոյ զմարմնանսլն՝ և ի խաչին և ի գերեզմանին չլինելն նմանապէս ասիցես, ըստ այդմ և յառաջ քան զմարմնանալն խոստովանէին աստուածապաշտք և ուղիղք, և արդ մինչև ցյաւիտեանս:

Եւ յուրաստ չիշխես լինել զլրութենէն նորա մեզ բոլորիցս առնուլ և զլնուլն զամենայնս, և զընակելն նորա ի սուրբս:

Ապա ուրեմն սուրբքն սպանեալք և կամ որ սպանին զնա՞ պիտի ասել վասն զի զիւր կամսն վասն նոցա մահու՝ զՊետրոսէ ասելն իմացուցանէ, թէ՛ Ե՛կ զկնի իմ. և զոմանս վասն կայոյն. Եւ թէ որպէս ասիցէքն կամելովն միայն, ապա անհամար քրիստոսսք եկեալ են և զալոց են. Եւ այլ ևս՝ համարեալդ նշանակէ. գամենայն ընուն ի սմա միշտ և զմիջոցս երկնի և երկրիս. իսկ բարինս և նետս առաքեալ ումբ անսր, ուրեմն զայն իւր համարիցի. իբր թէ ծեծեալ և խոցոտեալ նոքաւք, բանզի ընու զամենայն անմեկնելին, և մարդիկ արժանիք և կամաւք, և թէ այլ կենդանիք այնպիսեաւքն ծախեալք, ահա և այս չարարելիք յանձարարելումն չարարին. և անհուն աստուածք այլ և այլք աղանդաբանին մեզ պաշտել. Ո՛վ մտացածնոց յիմարութեան խաւք, որ դարչի աւելի բան զգրեալն իմանալ:

Եւ դարձեալ ըստ ասելոյդ թէ զՀոգին սուրբ և զՈրդոյ աստուածութիւնն ի մարմնոյն և յամենայն ուստեք չմեկնէք, կարծիս տայք ասել վասն համարնակութեանն ցուցանելոյ, և Հոգին սուրբ մարմնացաւ, բանզի զերկուսեան ի մի յնթակայում պատմէք. Այլ ո՛չ պղպէս ուսուցանէ վարդապետութիւն Հոգւոյն սրբոյ. զի թէպէտ և սուրբ Հոգին Բանին մարդացելոյ հոգի ասի, ըստ այնմ թէ ԶՀոգի Քրիստոսի ոչ ունի, և ԶՀոգի Որդւոյն իւրոյ առաքեացն. այսպէս և Հաւր հոգի ասի, և զիմաւր որոշեալ մեզ պատմի, այլ ոչ զատանի ի Հաւրէ և յՈրդւոյ. և թէպէտ անզատանելի է, այլ ոչ ի միում մարմնի, Որդի և Հոգի, և ի խաչի կամ ի գերեզմանի. իբր թէ մարմնացեալ որ յառաքելոցն և ի մարգարէիցն ասաց. Բայց միայն զՈրդին Աստուծոյ զԲանն Հաւր մարդկացեալ գրեցին. և զի այսպէս է. լուր. Փիլիպպոս ցնաթանայէլ ասէ, Զորմէ գրեաց Մովսէս և մարգարէքն. գտաք զՅիսուս ի նաչարեթէ. Եւ զի նոյն է Բանն Հաւր մարդկացեալ որ խաչեցաւն, Մովսէս պատմէ. տեսանիցէք ըմբ զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ յանդիման ձեր, զոր և Յովաննէս մեկնեաց ասէ. Ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք. Եւ Երեմիա, զկեանս իւր մեռուցանել ի զրի ասաց, և վիրաւորեալ և պատժեալ զնա. զորոյ պապատոհմն ո՛չ որ կարէ պատմել. Գոչէ Եսայի. և զՏէրն փառաց խաչեալ պատմէ Պաւղոս, զոր այլուր՝ յոյս փառաց կոչեաց, և՛ Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր որպէս պատմի մի ըստ միոջէ, զինքն թափեաց, հնազանդեաց մահու և խաչի:

Եւ զի ոչ ըստ ամենայն ուրեք լինելոյն էր Որդւոյ աստուածութիւնն յիւր մարմինն որպէս ասացէքն, այլ մարդացեալ եկ տես և զաւետարանացն բարբառս: Քանզի Ղուկաս յետ գրելոյն ականատես լինել զԲանն, նորին սպասաւորաց զաշգարտութիւնն պայպէս արար. Յիսուս որոց կարծէր՝ որ ի Յովնէփայն, որ յԱդամայն, որ յԱստուծոյ ասաց. զի որ յԱստուծոյն էր նոյն մարդացեալ և ի հովուացն տեսեալ, և ի խաչ ելեալ ասաց: Եւ Յովհաննէս զԲանն՝ մարմին եղեալ, և զկեանսն յայտնել, ցնոյն ասաց խաչեալ, և եղեալ ի գերեզմանի որպէս Երեմիաս յառաջ պատմեաց, թէ տեսեալ զմեռեալսն յաւիտենից ինքն էջ առ նոսա ի հող երկրի զի կեցցեն և Աստուած մարդացեալ պնդէս յաղթեաց զաւրացեալ մահու և ապականութեան, և եհատ զարտաւոր յամենայն երեսաց: Իսկ թէ Հոգին սուրբ պայպէս ուսուցանէ յաստուածաշունչ գիրս, և ոչ մարդ աստուածապգեաց որպէս Ստեփաննոսն լի Հոգւով սրբով մեռանէր չարչարելին յանչարչարելումն զհանգոյն ամենայն ուրեքն լինել էր ի մարմին, ի խաչին և ի գերեզմանին հանգերձ այլովքն: Զայդ ԴՊ որ ոչ ասիցէ թիւր վարդապետութիւն յաւելեալ ի բանսդ ասացէք զրեւոսն ոչ ի զաւրուութեան անմահութեանն հարկանեմք իրրեւ թէ ի ցաւեցուցանել. այլ յաստուածացեալ մարմինն:

Բազում անգամ ասացաք, զի թէ աստուածացեալ մարմինն այլ է, և զաւրութիւն անմահութիւնն այլ, որ թուի բեղասել զԱստուածն Բան սոսկ, երկուս ուրեքն պատմել ձեռնարկէք, զմինն մարմնեղէն Աստուած և զմիւսն զաւրութիւն անմահական Աստուած: Բայց զպարզամիտս խաբէք. թէ զաւրութիւնն անմահական հաղորդ է մարմնոյն. մինն Աստուած է, և միւսն մարդ: Իսկ ապա ուր է միանալոյն բան ձեր, զոր վերագոյն փոքր մի խոստովանեցէքն:

Բայց մեր նախ աւրինակաւ ինչ կամիմք հարցումն առնել, թէպէտ և ոչ պատշաճ է, Հուր եթէ ի բնութեանց իւրոց զատոցի ի ջերմութենէն, ի լուսաւորութենէն մնացեալ նիւթ կարիցի կոչել հուր, և կամ ձիւն ի ցրտութենէ և ի սպիտակութենէն, կարիցի կալ շաւշափելի նիւթն և զձեանն ունել: Արդ՝ որպէս նոցա երից տեսակաց ի մի բնութիւն եկեալ առանց զատուցման, զգոյութիւնն և զատուցանելն ջանալ եղծումն դործէ. իսկ յերեւելոյ արեղականն ի բարձանց արդէք ոչ առաւել:

լազոյն զմիաւորութիւնն ունիցիս ի միտսդ: Զի և յարեգակա-
նէ թէ զատչի ճառագայթ լուսոյ ջերմութեամբն, զնդաձև տարրն
առաւից պնց ոչ ասի արեգակն, այսպէս թէ զատցի Աստուածն
Բան ի մարդանալոյն իւրմէ ծնեալն ի կուսէն, ոչ Աստուած
մարդ մնացեալ, այլ մարդ ընդ մեղաւք անկեալ: Զի եթէ միա-
ւորութիւն Աստուծոյն Բանի. եթող մարդոյն միտք ըստ պլոց
որպէս ասացաք ի վայրկենի, մերթ ի չոր և դարձեալ ի բարի
փոփոխելով ոչ դադարեն:

Ապա ուրեմն ոչ առանց մեղաց էր, այլ քաւ լիցի. արե-
գակն միշտ արեգակն եկաց, որպէս պատմէն Զաքարիաս. քան-
զի՝ առաքելոցն գուցեալ զոտս և զձեռն ի վերնատանն աստուած-
վայելչաբար ի մտանելն, զնոյն իմն վարդապետեաց, եւ Թով-
մայ տեսեալ զտեղի բեռուցն և զխոցումն կողիցն, Տէր Աստուած
իւր խոստովանեաց: Վասն որոյ երանեաց Տէրն զպնս՝ որոց ոչն
տեսեալ, և այնպէս հաւատասցեն, որպէս տեսաւն առ տեսեալն
բարբառեցաւ: Բայց Բանին մարդկացելոյ մարմնոյն և հոգւոյն
որ երեսաց մերոց է Տէր, զբեռուն թափանցանց առնել ասել, իմ
ոչ յայտնի է յիմարութիւնն: Քանզի զմարդիկ մի և կամ եր-
կու անդամովք, թէ ասեմք, և զոգիսն ընդ նմին հեղեալս, և
կամ խոցմամբ և բեռուաւք ի փայտի մեռեալք պոժմ և կամ ի
հնուան, ոչ որ կարէ ասել և զոգիսն ընդ նմին բեռեալս և խո-
ցեալս: Իսկ յառաջ քան զմարմնանալն որ էութիւն Բանին էր
խառնեալ և միայեալ ընդ իւր մարմինն, ի մարդկանալն զիարդ
վիրաւորիցի: Այլ անհնարին է ասէք այդպէս խոստովանութեամբք
յնա առանց վիրաւորութեան ասել: Հաւանեցիր յաւրինակէդ
և զխոստովանութիւնն, որպէս գիրք Աստուածաշունչք ուսու-
ցանեն: Մի թիւրբոր ի մտացն, և թէ յաղթիս զտնաւրէնութիւն
նորա ի քննել, յանձն առ, քանզի դու և ամենայն իսկ մարդ
կարիցեն ասել զինքեանց ընութեանն էութիւն: Որպէս հոգին
ընդ մարմնոյն խառնեալ է և կամ շունչ ընդ ջիւս ներգործեալ
աւթանդակէ նմին մարդոյն, և կամ թէ լոյս արեգական և կամ
թէ ճրագի ընդ ական յատկագունի միաւորեալ զտեսութիւն
գործէ: Իսկ տնաւրէնութիւն նորա սոսկալի ումբք չթուիցի. և
ի վեր քան զիւր միտս և զբան: Ապա թէ ոչ, իմա ինձ զնա
յարգանդի կուսին, որպէս մարմին ինքնեակ ոգւով և մտաւք,
և զինչ ի մարդ է, սաղմն առեալ լինէր Բանն Աստուած ի հոգ-
ւոյն սրբոյ յամենայն մարդկութենէս, ի սկզբանէ լինելութեան

մարդոյն, և որք ի ժամանակիս, մինչև ցկատարածն, Աստուած մարդկացեալ ծնանէր առանց մեղաց հասակաչափ միոյ մարդոյ, որպէս Պաւղոսն պատմէ թէ Որ ոչն է Հրեայ և ոչ Հեթանոս, խո՛ւժ, դո՛ւժ, Սկիւթացի ծառայ, ապառ, այլ յամենայնի Քրիստոս է: Ունիցիս ինչ ասել զորպիսութենէն, ապա իմա և զայլսն՝ թէ են մեզ անհասանելիք. և մի խուզեր, վասն որոյ մարդաբէն ի տնտեսութիւն նորա հայեցեալ երկնչել իւր և զարմանալ ասէր. ապա հաւատ պիտոյ է և ոչ քննութիւն:

Յետ այսր հակառակութիւնս ոմանս նշանակեալ էր. թէ սորբա ասեն. Սուրբ անմահ Աստուած՝ որ խաչեցար. անմահ էր... մեռաւ, հոգւով և Աստուածութեամբն, մարմնով մեր ընտելեամբ: Արդ՝ թէ հակառակողս զմեզ կոչէք և թէ զայլ որ, որպէս ցուցայք ձեզ գրով ըստ Աստուածաշունչ գրոց վարդապետութեան զխոստովանութիւն հաւատոյն մերոյ յՈրդին Աստուծոյ, թէ բիւր անգամ հարցանէք, ցնոյն երկրորդեմք: Բանն Աստուած մի և նոյն էր որ զամենայն ըստ տնտեսութեանն, և ցնշանսն նա գործեաց, Բայց ո՞վ որ է թերուսումն որ ի վերայ մարդոյն չգիտէ զմահ, թէ որոշումն հոգւոյ ի մարմնոյ է, և մարմնոյ յերկիր լուծանել. իսկ հոգին կենդանի և անապական, որպէս գիրք ասեն զնահապետացն՝ թէ պակասեալ յաւելաւ առ ժողովուրդ իւր, և զոմանս թէ յաւելաւ առ հարս իւր: Իսկ վասն մարմնոյ թէ զապականութիւն ետես, բանպի մարդոյ հոգւոյ յանգագայականս լուծումն ոչ որք գիտէ. զի Աստուած միշտ կենդանեաց է Աստուած, և որպէս ինքն կենդանի է և կարող, ոչ փոփոխեցաւ ի մարդանալն: Բայց մեռաւ զիմ մահն և պարտեաց զմահ. և վասն զի միութիւն ոչ բաժանի, վասն այնորիկ Բանն Աստուած ոգւովն իւրով որ ի մարդկանէ երեւեցաւ ի դժոխս արդելեալ ոգւոցն, յորժամ ներէր նոցա Աստուծոյ երկայնմութիւնն, որպէս ասէն Պետրոս, և այնպէս աւարեաց զդժոխս, և Աստուած մարմնով ի գերեզմանի զապականութեան իշխանութիւն ի ըմբ քայքայեալ՝ մեզ զանապականութիւն ստացոյց:

Եւ վասն այնորիկ ասեմք զերից սրբասացութիւնն. Սուրբ Աստուած, սուրբ հլաւր, սուրբ անմահ որ խաչեցար վասն մեր: Երիւք սրբասացութեամբք Երրորդութեանն զիմաւք, և միով աստուածութեամբ զաւրութեամբ և անմահութեամբ ընդ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ խաչեալն առանց այլ երեմամբ. ի մի է ու

Թենէն զողորմութիւն հայցեմք: Քանչի առաքելական եկեղեցի այս բարբառով և ձեռով միշտ պարծի, զի ի ժամ պատարագի զովաբանութեանն զգրուակս ի դէմս Հաւր արարեալ երիցս սուրբն ասելով միով տէրութեամբ ընդ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, զեկեալն և զգալոցն ի բարձունս արքայ փառաւորեալ գոչէ: Եւ աստ թէ խաչ ասեմք մի՛ զարմանար. քանզի նա ըզջարչարանս իւր փառս կոչէր:

Իսկ յետ այլ բանից, այսպէս գրեալ էր թէ, մեր զմարմ. նոյն մեռանել ձեզ գրովք ցուցանեմք. թէ՛ Մարգ. Յիսուս Քրիստոս որ մեռան, մանաւանդ թէ յարուցեալ իսկ է. թէ զՅիսուս Քրիստոս զխաչելեալն խնդրէք, և թէ Խաչեցաւ ի մերմէ տկարութենէ, և թէ՛ Մարգ. Յիսուս Քրիստոս. և այլ այսպիսիս, ուր ինքն Յիսուս Քրիստոս ըստ խոնարհութեան մերոյ ցուցեալ լինի: Արդ՝ նախ զայս հարցանեմք, մինչ այդպէս զՈրդի, երկուս ասել սիրէք, և զԵրրորդութիւնն չորրորդութիւն ի մտաց ստեղծանէք: Յիսուս Քրիստոս անունդ, ո՛ւր ըստ մեզ կիրս նշանակէ, զի ըստ տնտեսութեանն կամ սքանչելագործութեանն, առ նմին այլ ո՞ր Որդի Աստուծոյ, կամ Բան Աստուած գտանէք, և թէ որպէս ի վերայ մարմնոյն լոկ ուրոշեցէք ասել զՅիսուս Քրիստոս միշտ, և կամ մի ուրեք կարիցէք ցուցանել սոսկ ի վերայ մարմնոյն: Իսկ թէ լսեցես՝ մարմինն Քրիստոս է. միթէ աւտար իցէ այս ձայն յայնմանէ, որ ասէն թէ Բանն մարմին եղև, այլ բա՛ւ. ոչ զանապան բարբառ. Եթէ ոչ այնպէս կարծես, լո՛ւր զՔրիստոս զիտել մարմնով ասեն գիրք. Քրիստոսի չարչարելն մարմնով. արդ եթէ ըստ բոլոր ասելոյդ Քրիստոս Յիսուս մարմնոյն ասիւր, նորին մարմնոյ այլ մարմին որպէս էր. արդե՛ւր մարմին ի մարմնի եղեալ. մի՛ որով չարչարէրն, և միւս մարմին Քրիստոսն որ ի ներքսն: Եւ այսպէս իմանալն ի պառաւանց առասպելս ձգեալ տանի. այլ մի այդպէս լիցի իմանալ զբարոկութիւն առաքելոցն, զի որ ի ձէնչ կամեցեալ բանաձգել ի վերայ մարմնոյն զՅիսուս Քրիստոս անունդ, նոյն ցուցաւ ի մեծութեանն ականատեսից՝ Որդի Աստուծոյ և Բան Աստուծոյ. Այնչափ ինչ գրեցաւ ասէ, զի հաւատայցէք թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ. և թէ՛ Որ փոխեացն զմեզ յարքայութիւն Որդւոյ սիրելոյ իւրոյ որով ունիմք զբաւուրութիւն արեամբ նորա, զթողութիւն մեզաց մարմնով նորա որ է պատկեր աներևութին Աստուծոյ. և թէ՛ Քրիստոս ի վերայ

ամենայնի Աստուած. և թէ՛ Որ էրն ի սկզբանէ զորմէ լուաքն, որում ականատեսն իսկ եղեար, ընդ որ հայեցաքն, և ձեռք մեր շաւշափեցին զԲանն կենաց, Խողից ասել զիւրութիւն այսպէս բանից որ ի նոր կտակարանս, վասն խաւսիցս բազմանալով՝

Եպա հաստագոյնս տեղեկացիր, և թէ՛ Քրիստոս Յիսուս զԲանն Աստուած մարդկացեալ կոչն գիրք, որպէս և սուրբ ժողովն որ ի Նիկիա ասացին, թէ՛ Ծնաւ կատարելապէս ի Մարիամայ հոգւով, ըստ այնմ, թէ՛ հոգի երեսաց մերոց Տէր Քրիստոս, և որովն հոգի և միտք և ամենայնն, այն մարդկայի՜նս. եւ ծնեալն կոչեցաւ Յիսուս Քրիստոս. եւ Պաւղոս ասէ, Ոչ զայլ որ ի մտի եղի ձեզ գիտել, յայլ միայն զՅիսուս Քրիստոս, և զնոյն խաչեալ, ապա մի մեռեալ, և մի իմանալի ի ձէնչ, զի՜ առասպելարանի.

Բայց ևս առաւելագոյն տարաւրէնութիւն մեկնութեամբս արարեալ ի ձէնչ իմանի. թէ՛ վասն երկուց և մի ընտելեանն Քրիստոսի ի նախագրին աւրինակեցաւ. հրամայեցաւ, ասէ, երկուս հաւս առնուլ և աւան իւեցեղէն, և փայտ նոճի, և կարմիր զոպայ և զենուլ զմի հաւն յաման խեցեղէն, որ գուշակեցաւ ի ձէնչ, այն մարդոյն ընտելութիւն, և զմիւսն թացեալ յարին հաւուն սպանելոյ, զիցեն ի վերայ զփայտն և զսլշւն. և արձակեցեն ի դաշտն, այն՝ զԱստուծոյ զընտելութիւնն ասացէք, եւ արդ պշտմբա՛ զմիտ զիք ձերում մեկնութեանդ, Պաւղոս զրէ երբայեցւոցն, յիշեցուցանելով նոցա զխորանն և զնորին կահ, և զժողովուրդն, և զարեանն սրսկումն ի վերայ նոցին, և ասէ, թէ՛ Ամենայնքն արեամբն սրբէին, զի վասն մարբելոյ արիւնն անկանէր զնորաւր. Եպա ուրեմն ըստ ձեր ասելոյդ, ընտելութիւն Աստուծոյն Բանի ի մարդոյն ընտելենէ սրբեցաւ, և նորա արեամբն թացեալ ի նմանէ պիտոյ եղև առնուլ զանապականութիւն և զհոգւոյն սրբոյ զմաքրութիւն. նմա՛ որ յէտելենէն հաւր էր. եւ այսպիսի բանք իւր ոչ շարժիցեն արտասուս, զկարծիսդ տալ նմա որ զփրկութիւն ի մարդոյն հայցել. նոյնպէս և վասն նոխալացն՝ թէ՛ որ զենաւն, մարդոյն ընտելութիւն էր, և կենդանոյն յորոյ ձեռս ի վերայ եղեալ և զանաւրէնութիւն և զմեղսն ի վերայն ասացեալ, և նորա յինքն առեալ, Բանին Աստուծոյ ընտելութիւնն էր. Եպա ուրեմն ըստ ձեզ աստուածութեամբն իւրով զմեղս մեր վերացոյց, Թէ ստեալ եղև Պաւղոս, որ ասաց,

Նա զմեզս մեր՝ մարմնով իւրով վերացոյց ի խաչափայտն, շրջ պետութիւնն ի վշտաց վերագոյն կամիք ասել քան զնոյն էութիւն, ընդմեղաւ և ընդ ամպարշտութեամբ անկեալ ասացէք, այլ քան և մի լիցի այդէ՝ զարհուրելիս իմանալ ի ղետականին զգրեալն։ Քանզի երկու հաւուրն ասելով նշանակեալ լինի Որդին Աստուծոյ մարդացեալ մահուամբն, որպէս վերագոյնն ասացաք. աւրեամբ նորա մեր թացեալ գտաք զփրկութիւն, և յայնժամ ի մեզ ստացաւ անապականութիւն՝ որ նոճի անփուտ փայտն. և զոպայն որ է Հոգւոյն սրբոյ ի մեզ մաքրութիւն, և կարմիրն զշնորհս զորդեպրութեանն Աստուծոյ, և կատարեցաւ ըան մարդարէին, թէ Անդ եղիցի ուրախութիւն հաւուց, այսինքն մարդկանս։ Սոյնպէս և նոխայն՝ յորոյ վերայ վիճակ Տեառն էր, զենաւ ըստ իմ, որպէս ըստ իմ անդամ ասացաք, և արձակման վիճակն անկաւ ի մեր վերայ, զի վիճակել մեզ ընդ ընտրեալսն մասն մեղաց թողութեանն, և առնու նոխայն զանաւրէնութիւն որդւոցն Խորայէլի, առաքելովքն առաջնորդաւք եկեղեցւոյ, որչափ նոցայն շնորհեցաւ ընդ ոմանց համարս տալ և որոց կամին յետ մկրտութեանն թողուլ զմեզս։ Իսկ անապատն եկեղեցի հիմանոսաց աւազանաւն ծաղկեալ. զոր նսային ասէ. Տնծասցէ անապատ, և ծաղկեսցէ որպէս շուշան անապատն Յորդանանու։ Եւ այս ո՛չ թուեսցի բեզ առաքելական եկեղեցի յորում մկրտութիւն է։ Բայց թէ ի վերայ Բանին Մարմնացելոյ կամի որ ասել, մի և զնոյն պարտի իմանալ զՏէրն նշանակեալ վիճակաւն զննանի զինն, և մի և զնոյն յյարուցեալն որ բարձիչն եղև դժոխոցն խայթոցաւն և զընդ աշմէ Հաւր նստեալն։ Ապա ուրեմն երկուս իմանալ զնա, ըստ երկուց նոխապան։ յանաստուածիցն դասու կացուցանէ։

Բայց առաջիկայ ըանս թուի մեզ իմանալ յաւանդութենէ առաքելոցն ի բաց փոթումն, զի նշանակեալս ասէ այսպէս, թէ Զսուրբ Հոգին զմիայն հչաւրն, զթագաւորն թագաւորաց, և զՏէրն Տերանց, որ միայն ունի զանմահութիւն ընկեալ ի լոյս անմատոյց, զոր ոչն որ ետես ի մարդկանէ, և ոչ տեսանել կարող է, ձեզ յայտնի լիցի, և մեր առանց չարչարանաց և մահու ասեմք։ Արդ՝ զսուրբ Հոգին, և զՀայր զԱստուած ոչ մարմնացեալ ասել քրիստոնէից, յայտնի է ամենեցուն՝ որպէս ցուցաքն և թէ ասէ որ, նշովեալ է։ Բայց ձեզ զտոյր ասել՝ զի զԱստուած ըն Բան է, առանց չարչարանաց և մահու զնա ցուցանել զե-

կուցանէ արդ, որպէս ասէքդ, թէ ոչ երևեցաւ և ոչ չարչարեցաւ և ոչ մեռաւ: Ի՞նչի և ոչ մարդոյն, զոր ասէին ի կուսէ ծնելոյ, Աստուածն բան ի յառելութիւն ինչ եղև, քանզի որպէս այն ո՛չ և այս ոչ, ապա զսուրբն զայն զկոյս Աստուածածին զի՛ ասէք, զի նորա՝ ուրեմն սոսկ մարդ լինի ծնեալ: Երեւի չարչարելի և մահկանացու, և Հրէիցն բարբառոյ առ ի ստուգել, թէ դու մարդ ես, և զանձն քո Աստուած առնես: Այլ և ուրեմն ի մահ մարդոյ մկրտիք, քանզի ի նորա մահն մկրտիմք: և զմարդ պաշտեն երկնաւորք և երկրաւորք և սանդարամետականք, ի ծունր կրկնելն Յիսուսի Քրիստոսի: Ստեցին ուրեմն առաքեալքն զնա գոլ ասելով Որդի Աստուծոյ, և մանաւանդ ի ձեր ասելոյդ, և Փիլիպպոս վրիպեցոյց զներքինին Եսայեաւ, թէ Իբրև զուգար ի սպանդ վարեցաւ, որոյ զազատո՛մ նորա ոչ որ կարէ պատմել: և նա զհաւատաւն բարբառէր թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ և ինքն զնոյն այլոց բարողէ: Բայց ոչ ստեցին մարգարէքն և առաքեալքն, այլ այնք որ ի ճշմարտութենէն թիւրեալ են: Քանզի Որդին Աստուծոյ մարդացեալն ասէ, թէ՛ Գտայ այնոցիկ որ զիսն ոչ խնդրէին: յայտնի եղէ . . .

Թուղթք երկուք անկեալ զուգարիսկին, պակասին աստէն աւարտն թղթոյն Աջորհամու առ Աշուան, և սկիզբն թղթոյն Կոմիտասայ ի Միջագետք:

ՏԵԼՈՒՆ ԿՈՄԻՏԵՍՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԵԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՎԵՍՆ ՀԱՒԵՏՈՅ

..... անշրդիս, ծառս պտղակորոյսս կըրկ-
նամուս, նիւթս կիւման հրոյն յաւիտենականի, որք վառեն ան-
ձանց զհաւր զեհնին, սնուցանեն զորդնն անմահ, Արդ՝ ոչ ևս
յամուլ ի նախերգութեանս, այլ պատրաստարար և խոհականա-
ղոյնս յԱստուածայինսն վերաձգել զմիտսս:

Նս և հաւատացեալ ինձ հաւտս, այսպէս հաւատամք և
խոստովանիմք, որպէս և հանգիտապատիւ սուրբն Գրիգորիոս
հայրապետ սրբոյ եկեղեցւոյ Հայաստան աշխարհիս ուսոյց մեզ,
Հաւատամք ի մի Աստուած ի Հայրն ամենակալ և ի Տէր, ա-
րարիչ երկնի և երկրի, երեւելաց և աներեւելեաց, Նւ ի Միւ-
ծին Որդին Աստուծոյ որ ի Հաւրէ և առ Հաւր և ընդ Հաւր,
Նւ ի սուրբ Հոգին՝ որ ի նորին յէութենէ, և նովաւ արար
զամենայն, որ է մի տէրութիւն, մի զաւրութիւն, մի աստուա-
ծութիւն, Հայր յանձնէ, Որդի ի Հաւրէ, Հոգին ի նոցունց ի
նոսին իսկութեամբն, էութեամբն, աստուածութեամբն, երեք
անձինք, մի կատարեալ կամք, հարթ հաւասար, հասարակ ի
բարձրութիւնս, ի խորութիւնս, ի լայնութիւնս, ի յերկայնու-
թիւնս, Մի ընութիւն աստուածութեանն, մի պսակ՝ Ներորդու-
թեանն, և լի են երկինք և երկիր փառաւ նորա՝ Այսպէս հա-
ւատամք և խոստովանիմք, և երկրպագեմք սրբոյ Ներորդու-
թեանն ի Միութիւն անդր, նշնպէս և սրբոյ Միաւորութեանն
յՆերորդութիւն անդր, անարարք, անխռնք, անսկզբունք, հա-
մագոյականք, զի որպէս անխառնելի է սուրբ Ներորդութիւնն,
նշնպէս և անբաժանելի անխառնելի յաղագս իւրաքանչիւր
յատուկ առանձնաւորութեանցն, Իսկ անբաժանելի, վասն զի
ամենակալ է Հայր, ամենակալ Որդի, ամենակալ սուրբ Հոգի,
մի ընութիւն աստուածութեանն, մի իշխանութիւն, մի զաւ-
րութիւն մի պետութիւն, Նւ ի վերջին ժամանակս Միածին

Որդին Աստուծոյ կամաւ Զաւր և Իւր և սրբոյ Հոգւոյն, վասն մեր և վասն մերոյ փրկութեան խոնարհեցոյց զերկինս և էջ յարգանդ կուսին, և էառ մարմին ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Աստուածածնէն, և միացոյց զանմեռն ընդ մեռոտն. և զապականացուն և զմահկանացուն ընդ անմահ աստուածութեան իւրոյ, խառնեաց և միացոյց, և արար անապական, զի առանց ամենայն հակառակութեան, նուազն ի լաւէն աւրհնեցիւ Աստուածավայելարար ծնաւ ի սրբոյ կուսէն, որոյ հետք կուսութեանն ոչ ապականեցաւ, և ի խանձարուրս պատեցաւ կաթնասուն լեալ. և յետ երկոտասան ամի եկն ի տաճարն, զի յայտնի արասցէ զիւր աստուածութիւնն. Ի վերայ երկրի երկւեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ միաւորութեամբ տնաւրէնութեան, բաղցեաւ և ծարաւեցաւ, ոչ սոսկ մարդկային բնութեամբ, այլ միաւորութեամբ տնաւրէնութեան աստուածավայելաբար. Եւ յետ երեսուն ամի եկն ի մկրտութիւն, մկրտեցաւ ի Յովաննէ Յորդանիս, վկայեցաւ ի Հաւրէ՝ Դս է որդի իմ սիրելի, պահեալ զբառասուն տիւ և զբառասուն զիշեր՝ յետ այսորիկ փորձեցաւ ի սատանայէ. Բանն մարմնացեալ բաղցեաւ և ծարաւեցաւ. Բանն մարմնացեալ զկոյրս լուսաւորեաց, և զգիշերն ի տիւ փոխարկեաց, զչորեքաւրեայն զսիրելին ձոյնին զուգընթաց արար. Բանն մարմնացեալ ապտակեցաւ, չարարեցաւ, ոչ սոսկ մարդոյն ասեմ զչարարանսն, զխաշն և զմահն, և ոչ զնշանագործութիւնսն միայնում Բանին Աստուծոյ, այլ միաւորութեամբ տնաւրէնութեանն. բանզի Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ են ամենայն բարձրագոյնքն և խոնարհագոյնքն. Եւ այսպէս կամաւ եկն ի խաշն, մեռաւ, և թաղեցաւ, և յերրորդ յաւուր յարեաւ ըստ գրոց, զի տիրեսցէ կենդանեաց և մեռելոց. Եւ յետ բառասուն տուրնջեան և բառասուն գիշերոյ համբարձաւ յերկինս, որպէս տեսին առաքեալքն, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, որպէս ետես սուրբն Ստեփանոս, ի վկայելն իւրում ասէ. Տեսանեմ զերկինս բաղեալ և զՅիսուս զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ. Եւ զալոց է նովին մարմնով և փառաւք դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան.

Եւ յետ այսորիկ, որպէս Նազիւնզունն Գրիգոր Աստուածաբանն ասէ. Մի է Աստուած Հայր կենդանի բանին էական իմաստութեան և զաւրութեան կերպարանին իւրոյ, կատարեալ

կատարելոյ ծնաւդ. Հայր Որդոյ Միածնի, մի Տէր միայն՝ միայնոյ, Աստուած յԱստուծոյ, կերպարան և պատկեր աստուածութեանն: Բանն գործաւոր իմաստութիւն պարառական ամենեցուն ընդ լինելութեամբ անկելոցս, զաւրութիւն և բոլոր էիցս արարաւդ, Որդի ճշմարիտ անտեսանելոյն, անապական՝ անապականին, անմահ՝ անմահին, մշտնջենաւոր՝ մշտնջենաւորին: Մի սուրբ Հոգի Աստուծոյ զէութիւնն ունելով, և Որդւով երեւալ յայտնապէս մարդկան, պատկեր Որդւոյ կատարեալ ի կատարելոյ, պատճառ կենդանեաց, սրբութիւն՝ սրբութեանց շնորհաւդ, որով ծանուցանի Հայր՝ որ ի վերայ ամենեցուն և յամենեւին, և Ուրի Աստուած՝ որով ամենայնք, Երրորդութիւն կատարեալ փառաւ և մշտնջենաւորութեամբ և թագաւորութեամբ, անբաժանելի և անաւտարելի, ոչ ստեղծական ինչ և ոչ ծառայական յԵրրորդութեանն, և կամ ի ներքս ածական, որպէս թէ յառաջագոյն ոչ եղելոյ զկնի ի ներքս ածաւ և ոչ երբէք նուազեաց Որդի ի Հաւրէ, և ոչ յՈրդոյ Հոգի, այլ անփոփոխելի և անայլայլելի է միշտ Երրորդութիւնն: Եւ մեր երկրպագեմք Հաւր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյ, Աստուած զՀայր: Աստուած զՈրդի, Աստուած զսուրբ Հոգի. մի բնութիւն երից առանձնաւորութեանցն իմանալեաց, կատարելոց ըստ ինքեանց էութիւնս, բաժանելոց թուով, ոչ բաժանելոց Աստուածութեամբն:

Ընդունիմ և զերկոտասան զլուսնսն երանելոյն Յիւրդի որ ընդդէմ նետտորի ասացեալ է այսպէս: Թէ որ ոչ հաւատայ թէ Բանն Աստուած չարչարեցաւ մարմնով, խաչեցաւ մարմնով, ճաշակեաց զմահ մարմնով, և եղև անդրանիկ ի մեռելոց, քանզի միշտ կենդանի է, և կենդանացուցանէ զամենեանս որպէս զԱստուած՝ եղիցի նշովեալ, Եւ յետ այսորիկ որպէս Աստուածաբանն Գրիգորիոս, և Գրիգոր Նէոկեսարիայ, և Բարսիլիոս Անսարու եպիսկոպոս, և Աթանասիոս և Յիւրիղղոս Հայրապետ աղերսանգրի:

Եւ սուրբն Գրիգորիոս Պարթև Հայրապետ Հայոց Մեծապետ և սուրբաբարութեամբ և զիտութեամբ սոցա ճանաչելով զհին և զնոր կտակարանս, այսչափ հասու եղեալ մի բնութեան աստուածութեանն երից առանձնաւորութեանցն: Ըստ որում ես և հաւատացեալ ինձ հաւտս այսպէս խոստովանիմք աներկբայեի հաւատովք և զարգարիմք Երիւք ժողովովք այսորիւք ի պա-

տիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն. սահմանաւ զոր եղեալ է Յօժ և Ը աստուածաշունչ սուրբ Հարցն որ ի Նիկիա, որոց գլուխ սուրբ Արիստակէս Հայրապետ Հայոց Մեծայ, Եւ աստուածոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ և ոչ արարեալ. իջեալ ի յերկնից, մարմնացեալ մարդացեալ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, չարչարեալ պսիւնքն խաչեալ, թաղեալ և յերիւր աւուր յարուցեալ, համբարձեալ յերկնս, և զայ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ է վախճան. Նոյնպէս և զամենայն աղանդոս Նշովեցին և արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ:

Նախ առաջին զԱրիոս՝ որ զՈրդի արարած կուէ, և ոչ զԲանն մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն, այլ ասէ, նա է անդրանիկ ամենայն արարածոց, և նովաւ արար զամենայն:

Ըստ նմին և Ճ. և Ծ քն որ ի Կոստանդնուպաւիս ժողովեցան, որք մարտնչէին ընդ Հոգին սուրբ, Նշովեցին և ի րաց ընկեցին:

Նոյնպէս և Իրկերիւրքն որ յԵփեսոս ժողովեցան, և զամպարիշտն Նեստոր Նշովեցին և արտաքս ընկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, որ անդուռն բերանով ասէ, ոչ է պարտ և արժան զՄարիամ սուրբ կոյս Աստուածածին խոստովանել՝ այլ մարդածին, և զխաչելեալն Քրիստոս՝ ոչ Աստուած, այլ տաճար եղեալ Աստուծոյ Բանին, և զԲանն ոչ խոստովանեալ մարմին եղեալ ըստ աւետարանին աւանդութեանցն, այլ ի մարմնի բնակեալ, պսիւնքն ի Քրիստոսին ի Մարիամայ ծնիցելոյ մարդոյն, զուգապատիւ զնա կամեցեալ ցաւցանել, կամ նուազ ինչ, մեծագոյն միում ի սրբոց և ի հոգէկիր արանց, և րազում և այլ Հայհոյութիւնս խաւսեցաւ զի յորժամ զսորա աղանդակցաց րանս ի մէջ լերիցուր, պատմեսցուր զբովանդակն:

Նշովեցին և զԵւտիբոս, որ էր վանական ի Կուկի կղզի, որ զմարմինն Տէրունական առ աչաւք խոստովանի, և ոչ ի մարդկային բնութենէս, այլ ինքն իսկ մարդ կերպացաւ, ասէ, յարգանդի կուսին և ծնաւ ոչինչ առնլով ի բնութենէ կուսին:

Նշովեցին և զՍարէլիոս Լիւբացի՝ որ զսուրբ Երրորդութիւնն մի դէմ խոստովանի, և ոչ երիս անձինս կատարեալս:

Նշովեցին զԱպողինարիս Լաւողիկեցի, որ մասն ինչ ա-

ոեալ, ասէ, Քրիստոսի՝ պալներն մարմին միայն, և ոչ բովանդակ մարդ եղեալ, Աստուածորդին էր, ասէ, Հոգեւորութեամբ Հոգիացեալ, և պէտք ինչ ոչ էին նմա մարդկեղէն հոգւոյ:

Նստութեան և զՄարկիոյն Պոնտացի, որ ասաց թէ, Աստուած որ զամենայն արար՝ չէ բարեբար, և ոչ Հայր բարեբարին Քրիստոսի. այլ, այլ ոմն է արդար, և ստոյգ Քրիստոս մարմին ի մէնջ ոչ առ:

Նստութեան և զՄարկեղղոս, և զՓոտինոս, և զՍոփիոնիոս, որ զԲանն ապրումն ասեն, և զազգումն բնակեալ յայնմ որ ի զաւակէն Նաթի եղև, և ոչ էութիւն ինչ անձնաւոր:

Նստութեան և արտարս բնկեցին ի կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ զՊաւղոս Սաւուստաւի և զտումարն Լեոնի և զԺորջի Բագլեղոյնի, զի ասացին երկուս բնութիւնս և երկուս կերպարանս ի Քրիստոս Բիսուս, յետ միաւորութեան տնաւրնութեանն ի սուրբ կուսէն, որ լինի յայտնապէս երկու անձինք:

Նստութեան և զՍեբրոս, որ ասաց թէ մարմինն Քրիստոսի ապականացու էր մինչև յյարութիւնն, և յետ յարութեանն արար զնա անապական:

Նստութեան և զՄոնտանոս որ զինք Հոգի սուրբ անուանէ, և կախարդութեամբ և պոռնկութեամբ վարի:

Նստութեան և զՄակեդոնիսս՝ որք զՀայր և զՈրդի խոստովանին և զՀոգին սուրբ ուրանան:

Նստութեան և զՄելքիսեդեկիդոս, որ զՄեքիսեդեկ Աստուծով ասեն թէ նա է Որդին Աստուծոյ:

Նստութեան և զԳալինոսս, որ զմարդկային բնութենէ ասեն, որի որպէս մոմ մատանեալ, և շուրջ գան ողիւր փոփոխամբք, և ցանկութեամբք ի միմանս իջանեն:

Նստութեան և զՀերովդիանոսս, որ ասեն թէ Հերովդէս էր Քրիստոսն, և արդ նմա մնան:

Նստութեան և զԱրքանգելիտոս որ զՀրեշտակապետն Աստուած գով ասեն, թէ նա մարմնացաւ ի սուրբ կուսէն:

Նստութեան և զՆաւատիանոս, որ զապաշխարութիւն ոչ բնորոշին:

Նստութեան զՎաղենտինոս, և զՄանի, և զՎուլմորինոս, և զԷդորոս Տարսոնացի, և զԷդորիտոս որ եպիսկոպոս էր ի Սիրոս քաղաքի, և զԱկակ, և զԲարժումա Ընծիւհնացի, որ զբնութիւն Որդւոյ յերկուս բաժանեն և աստուածութեամբն

անչարչարելի ասեն, զիսան և զմահն մարդոյն միայն կապեն,
և ոչ միաւորութեան տնաւրէնութեանն խոստովանին:

Ըստ նմին նշովեմք, ես՝ և հաւատացեալ ինձ ժողովուրդս,
և արտաքս ընկե՛նումք ի սրբոյ եկեղեցւոյ զամենայն հերձուա-
ծողս, զորս նշովեալ է սուրբ և աստուածահաճոյ հարցն իմոց
և վարդապետացն: Քանզի գրեալ է թէ, Զգոյշ եղերուք ի չար
մշակացն, և դիտեսցիք պայնպիսին՝ որ պնպէսն գնայցեն ար-
տաքոյ վարդապետութեանն՝ զոր դուքն ուսարուք, և խորշեցա-
րուք ի նոցանէ, զի պնպիսիքն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստո-
սի ոչ ծառայեն: Եւ ամենայն հաւտիդ՝ յորում եդ զձեզ Հոգին
սուրբ տեսուչս հովուել զժողովուրդ Տեառն: Արդ՝ ես զոհացայ
զԱստուծոյ ի վերայ այսոցիկ որ ասացանս յիմ նուաստիմաստ դի-
տութենէս. և աղաչեսցուք զմարդասէրն Քրիստոս, տալ մեզ
զգուշութիւն առ ի պահել զոր ինչ լուարս և ծանեաք՝ զուղիդ
հաւատս, զի և մեր և դուք ուրախ լիցուք, և հերձուածողքն
զամաւթ զգնցցին: Խնդրեսցուք ի Տեառնէ զի ընդ հաւատոցս
և վարս արժանաւորս շնորհեսցէ մեզ, զի ի նորա փառս կնց-
ցուք, և մի աստեալքս վրիպիցեմք յաւիտենական հանգստեանցն,
զորս պատրաստեալ է ընդրելոց իւրոց, այլ բարեխաւսութեամբ
սուրբ Աստուածածնին եղիցուք նմանողք այնոցիկ որք հաւատովք
և երկայնմտութեամբ ժառանգեցին զաւետիսն Աստուծոյ:

Նմա փառք ամենատեառն որ վասն մերոյ փրկութեան
մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ, եկեր իբրեւ զմեզ և արր,
տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, բեկեցաւ, սպանաւ, թա-
ղեցաւ, կենդանացաւ, յարեաւ և վերացաւ, և նստաւ ընդ աջմէ
Հաւր ծնաւդին իւրոյ: Եւ Հայր կենդանացոյց զամենեւին որ ի
նա հաւատացին, և հաղորդեցան աստուածեղէն փառացն, և նո-
րոգեցան ի փառս անապականս: Եւ իշխանութիւն ետ որդիս
Աստուծոյ լինել, և եցոյց նոցա Հայր շնորհաց զծնաւդն իւր, և
հրաման ետ մեզ կոչել Հայր զԱստուած:

Արդ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ եղբարք անուանեալ,
զորս առեալ Որդւոյ առ Հայր մատուցէ, եթէ՝ Ահաւասիկ ես
և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Հայր: Եւ դարձեալ ասէ, Պատ-
մեցի պանուն քո եղբարց իմոց, ի մէջ եկեղեցեաց աւրհնեցից
ըբեզ: Որպէս վասն բարիք դաւանութեանն Պետրոս՝ զՔրիս-
տոսն Որդի Աստուծոյ ծանուցեալ, ըստ որում և զերանութեա-
նըն անուն ժառանգեաց. և թէ՝ Դու ես վէմ, և ի վերայ այդր

վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, և դրունք դժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն: Ընդ նմին և տուան նմա փականք արքայութեան երկնից, կապել և արձակելն յերկինս և յերկրի: Որոյ եղերուքն դուք որդիք և ժառանգաւոր նորին ամուսնոյ, ուղիղ հաւատով և բարիք խոստովանութեամբ: Կամրիշոյ մետրապոլիտ, Պաւղոս Արուստայ եպիսկոպոս, Գարրիէլ Տաճկաց եպիսկոպոս, Յովնան Հերթայ եպիսկոպոս, Սիմոն Նինուէի եպիսկոպոս, Սաբախոյ Վոհոնի Հորական եպիսկոպոս, Գարրիէլ Քարմայ եպիսկոպոս, Բենիամին Մնգրի եպիսկոպոս, Ստեփանոս Արզն եպիսկոպոս: Եւ այլ ըստ ըստ եպիսկոպոսք, եպիսկոպոսակցաւք և սարկաւադաւք և ուխտիւ սրբոյ եկեղեցւոյ, որ խնդրեցէք ըզհաւատ Քրիստոսասէր Հայոց որք ի դրան արքունի հասեալ կայիք:

Ի խնդրոյ ձերմէ, հրամանաւ տերանց, ես Կուսմիտաս Մամիկոնից եպիսկոպոս, որ յաջորդեցայ ի կաթողիկոսութիւն Հայոց Մեծաց, ետու զյետկարս զայս բոլորով սրտիւ և աներկրայելի հաւատով, առաջի նախարարաց Հայոց և այլազգաց ազգաց քրիստոնէից, որք ի դրան արքունի հասեալ կային: Մանաւանդ առաջի մեծի տանուտեառն Խոսրովշում կոչեցելոյ, որոյ ձանաչիւր անուն Սմբատ՝ յազգէ Բագրատունեաց, շինեալ՝ ես և իմս հաւատացեալ հաւտ, ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից. և սրբոյ Գրիգորի՝ կենդանի մարտիրոսին Քրիստոսի, և որք ըստ նմանէ սուրբ Հարքն: Որով և մեք ոչ խոտորեսցուք քան զասացեալ հաւատս զսուրբ և զաստուածաշունչ հարցն, ո՛չ յաջ, և ոչ յահեակ: Զճշմարիտ գովելին Աստուծոյ միայն վայել է ասել, և որոց յայտն է սուրբ հարանգս, մարդկան՝ այլազգ զողել բանիւք անբաւ լայնութեան ծովու յիմաստութենէ: Սակայն ի մեզ մին և եթ պահեսցի զգուշութեամբ, ուղիղ հաւատով և առաքինիասէր գործովք հասանել ի նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնից արքայութեանն, անշարժ կալ ի հնազանդութեան Հաւրն հաւատոց, և կամարար մարմնականաց, և ձայնակցելով մեզ ուղիղ հաւատով, մի հաւտ լիցուք Քաջ Հովուին, և կամ որդիք ըստ աւետարանին բանի, զի յերեւել ճշմարիտ Հովուապետին արժանի եղիցուք ընդունել զմեզ յաթեւանս և առնուլ զանթառամ փառաց զպսակն: Միանական և սուրբ երրորդութեանն փա՛ռք յանարժան րեւրանոյս, ամէն:

Աւրինակ գրոցս՝ որ լեալ էր Տէր Գրիգորիսի Վկայասիրին՝ մինչև ցայս վայր էր. և նա պսպէս էր գրեալ. ԶՎ. ահա՛ որդի Գրիգորոյ Մագիստրոսի, յիշեսցիք յաղաւթս ձեր, ո՛վ երջանիկ դասք ուղղափառաց խմբիցդ Ազբանագեան սեռի։ ՀԻԷ. Թուական։

ԶՋեղապարս, և զանաբնոս Գրոշ լուսաւոր սուրբ աստիւ, զԹոմաս անարժան բահնայ, և զԺնաւան ի՛նչ և զանկնայն ազգաբոհն զկենդանիս և զհանգուցեալն, յեշեցէ՛ ի սուրբ աշտաւն չէր, ո՛վ սուրբ ընկերոյոց։

ացեալ որումն զաղծին փասակարի Նեստորի անիծելոյ,
ոյ զիր արարեալ Տէր Բարդէն, սահման կապելով, թէ
եալ խարեսցեն զձեզ ընդ դոցա, քանզի մեր Հայր
Վերբ և Աղուանք մի խոստովանութեամբ եմք հաս-
նարիտ հաւատով ի լաւ անդր, զոր աւանդեցին
Հարքն յերիս ժողովսն, ոչ ընդունիմք զայդպիսի

սա հայհոյութեան. այլ նշովեմք միարան զնմանիս նորա. և
ևս մանաւանդ որք կցորդին զինի պիղծ աղանդոյն նոցա. նը-
ղովեալ եղիցին, և ի սուրբ եկեղեցւոյ արտաքս մերժեսցին:

[Եւ սկզբան թուականութեանս Հայոց, Վեցերորդ ժողով
արար Տէր Ներսէս Ի Դունի. ի չորրորդ ամի կաթուղիկոսու-
թեան իւրոյ, և ի ԻՎ. ամի թագաւորութեանն Խոսրովու ար-
քային Պարսից. և ի ԺՎ ամի Յուստինանոսի կայսեր: Զայս ժո-
ղով արար Տէր Ներսէս, հակառակ ժողովոյն Քաղկեդոնի. վա-
սըն զի էր ախտ պղտորման խոստովանութեան Քաղկեդոնի
յաճախակէս յաւելեալ ևս բան զևս յոյժ յոյժ երկարնակ հա-
ւատն, և սկզբնաւորեալ Տէր Ներսէս սահմանադրութիւնս մձիռ
տալով, և եղեալ միաւորութիւն խոստովանութեան.] Հաստա-
տելով նախ և առաջին զծննդեանն և զմկրտութեանն միաւո-
րելով յոյժ ստիպմամբ հաստատութեամբ անխլելի, և անորո-
շաբար կանոնաւ վասն երկուց ընութեանցն միաւորելով զմիու-
թիւն ունեւով սրբեցին դարձեալ զխաչեցարն յերիս սրբասա-
ցութիւնս, ընդդէմ բաժանման նոցա վասն Քրիստոսի միաւո-
րեալ ընութեանցն, զի թէպէտ և տեսար զնա մարդացեալ,
այլ Աստուած էր, թէպէտ և ի տկարութիւն կամաւորաբար
խոնարհեցաւ, այլ հղար էր. թէպէտ զմահ ճաշակեաց կամա-
ւորաբար, այլ անմահ էր: Իսկ յետ ժամանակաց լնչառ թագա-
ւորութեամբն Հերակլի, որ թագաւորեաց Հռոմոց ամս ԱՆ-
առ սովաւ առաւ աստուածաշէն քաղաքն Երուսաղէմ, և սուրբ
Խաչն զերեցաւ ի Պարսից թագաւորէն: Սա ի ԺԵ, ամի թա-
գաւորութեանն իւրոյ սպան զԽոսրով արքայն Պարսից, և
դարձոյց զսուրբ Խաչն. իսկ ապա զինի ԸԺ. ամի արար ժողով
ի Վարնոյ քաղաքի, յաճախաղոյն իմաստասիրաւքն Յունաց.
Ածէ և զԼաւրումն ի հայրապետացն Հայոց հաւանել երկարնակ
խոստովանութեանն նոցա, և զԵղր. Հայոց կաթուղիկոս հաս-
տատեն, և զսուրբ ժողովն որ ի Դունի, նշովիւք չափ ի բաց
մերժեն, և զմիաւորութիւն Ծննդեանն և զՄկրտութեանն՝ և

Թենէն զողորմութիւն հայցեմք: Քանզի առաքելական եկեղեցի այս բարբառով և ձեռով միշտ պարծի, զի ի ժամ պատարագի զովաբանութեանն զգրուակս ի դէմս Հաւր արարեալ երիցս սուրբն ասելով միով տէրութեամբ ընդ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, զեկեալն և զգալոցն ի բարձունս արքայ փառաւորեալ գոչէ: Եւ աստ թէ խաչ ասեմք մի՛ զարմանար. քանզի նա ըզջարչարանս իւր փառս կոչէր:

Իսկ յետ այլ բանից, այսպէս գրեալ էր թէ, մեր զմարմ. նոյն մեռանել ձեզ զրովք ցուցանեմք. թէ՛ Մարդ Յիսուս Քրիստոս որ մեռան, մանաւանդ թէ յարուցեալ իսկ է. թէ զԵիսուս Քրիստոս զխաչելեալն խնդրէք, և թէ Խաչեցաւ ի մերմէ տկարութենէ, և թէ՛ Մարդ Յիսուս Քրիստոս. և այլ այսպիսիս, ուր ինքն Յիսուս Քրիստոս ըստ խոնարհութեան մերոյ ցուցեալ լինի. Արդ՝ նախ զայս հաքցանեմք, մինչ այդպէս զՈրդի, երկուս ասել սիրէք, և զԵրրորդութիւնն չորրորդութիւն ի մտաց ստեղծանէք: Յիսուս Քրիստոս անունդ, ո՛ւր ըստ մեզ կիրս նշանակէ, զի ըստ տնտեսութեանն կամ սքանչելագործութեանն, առ նմին այլ յոր Որդի Աստուծոյ, կամ Բան Աստուած գտանէք, և թէ որպէս ի վերայ մարմնոյն լոկ որոշեցէք ասել զԵիսուս Քրիստոս միշտ, և կամ մի ուրեք կարիցէք ցուցանել սոսկ ի վերայ մարմնոյն: Իսկ թէ լսեցես՝ մարմինն Քրիստոս է. մի/թէ աւտար իցէ այս ձայն յայնմանէ, որ ասէն թէ Բանն մարմին եղև, այլ բա՛ւ. ոչ զանազան բարբառ. Եթէ ոչ այնպէս կարծես, լո՛ւր զՔրիստոս զիտել մարմնով ասեն գիրք. Քրիստոսի չարչարելն մարմնով. արդ եթէ ըստ բոյ ասելոյդ Քրիստոս Յիսուս մարմնոյն ասիւր, նորին մարմնոյ այլ մարմին որպէս էր. արդեն՝ մարմին ի մարմնի եղեալ. մի՛ որով չարչարէրն, և միւս մարմին Քրիստոսն որ ի ներքսն: Եւ այսպէս իմանալն ի պառաւանջ առասպելս ձգեալ տանի. այլ մի այդպէս. իցի իմանալ զբարոյութիւն առաքելոցն, զի որ ի ձէնչ կամեցեալ բանաձգել ի վերայ մարմնոյն զԵիսուս Քրիստոս անունդ, նոյն ցուցաւ ի մեծութեանն ականատեսից՝ Որդի Աստուծոյ և Բան Աստուծոյ. Այնչափ ինչ գրեցաւ ասէ, զի հաւատայցէք թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ. և թէ՛ Որ փոխեացն զմեզ յարքայութիւն Որդւոյ սիրելոյ իւրոյ որով ունիմք զբաւութիւն արեամբ նորա, զթողութիւն մեղաց մարմնով նորա որ է պատկեր աներևութին Աստուծոյ. և թէ՛ Քրիստոս ի վերայ

ամենայնի Աստուած. և թէ՛ Որ էրն ի սկզբանէ զորմէ լուսաբն,
որում ահանատեսն իսկ եղեար, ընդ որ հայեցաբն, և ձեռք
մեր շաւշափեցին զԲանն կենաց: Խողից ասել զլիութիւն պս-
պէս բանից որ ի նոր կտակարանս, վասն խաւսիցս ըստմանա-
լոյ՝

Ապա հաւաստագոյնս տեղեկացիր, եթէ Քրիստոս Յիսուս
զԲանն Աստուած մարդկացեալ կուէն գիրք, որպէս և սուրբ
ժողովն որ ի Նիկիա ասացին, թէ՛ Ծնաւ կատարելապէս ի Մա-
րիամայ հոգւով, ըստ այնմ, թէ՛ հոգի երեսաց մարոց Տէր Քրիս-
տոս, և որովն հոգի և միտք և ամենայնն, այն մարդկայի՛նս:
Եւ ծնեալն կոչեցաւ Յիսուս Քրիստոս: Եւ Պաւղոս ասէ, Ոչ զայլ
որ ի մտի եղի ձեզ գիտել, լայլ միայն զՅիսուս Քրիստոս, և
զնոյն խաչեալ, ապա մի մեռեալ, և մի իմանալի ի ձէնչ, զի՛ ա-
ռասպելաբանի:

Բայց ևս առաւելագոյն տարաւրէնութիւն մեկնութեամբս
արարեալ ի ձէնչ իմանի. թէ վասն երկուց և մի բնութեանն
Քրիստոսի ի նախագրին աւրինակեցաւ: Հրամայեցաւ, ասէ, եր-
կուս հաւս առնուլ և աման իւնցեղէն, և փայտ նոճի, և կար-
միր զոպայ և զենուլ զմի հաւն յաման խեցեղէն, որ զուշակե-
ցաւ ի ձէնչ, այն մարդոյն բնութիւն, և զմիւսն թացեալ յարիւն
հաւուն սպանելոյ, դիցնն ի վերայ զփայտն և զայլսն. և արձա-
կեցնն ի դաշտն, այն՝ զԱստուծոյ զբնութիւնն ասացէք: Եւ
արդ այժմ քաջ միտ գիրք ձերում մեկնութեանդ: Պաւղոս զրէ
Երրայեցուոցն, յիշեցուցանելով նոցա զԽորանն և զնորին կահ, և
զժողովուրդն, և զարեանն սրսկումն ի վերայ նոցին, և ասէ, թէ՛
Ամենայնքն արեամբն սրբէին, զի վասն մաքրելոյ արիւնն ան-
կանէր զնորաւր: Ապա ուրեմն ըստ ձեր ասելոյդ, բնութիւն Աս-
տուծոյն Բանի ի մարդոյն բնութենէ սրբեցաւ, և նորա արեամբն
թացեալ ի նմանէ պիտոյ եղև առնուլ զանապականութիւն և
զհոգւոյն սրբոյ զմաքրութիւն. նմա որ յէութենէն հաւր էր:
Եւ այսպիսի բանք ըւմ ոչ շարժիցնն արտասուս, զկարծիսդ
տալ նմա որ զփրկութիւն ի մարդոյն հայցել. նոյնպէս և վասն
նոխազացն՝ թէ որ զենաւն, մարդոյն բնութիւն էր, և կենդա-
նոյն յորոյ ձեռս ի վերայ եգեալ և զանաւրէնութիւն և զմեղսն
ի վերայն ասացեալ, և նորա յինքն առեալ, Բանին Աստուծոյ
բնութիւնն էր: Ապա ուրեմն ըստ ձեզ աստուածութեանքն իւ-
րով զմեղս մեր վերացոյց: Թէ ստեալ իղև Պաւղոս, որ ասաց,

Նա զմեզս մեր՝ մարմնով իւրով վերացոյց ի խաչափայտն, շրջյ
 գեութիւնն ի վշտաց վերագոյն կամիք ասել քան զնոյն էութիւն,
 ընդմեղաւք և ընդ ամպարշտութեամբ անկեալ ասացէք, այլ բա՛ւ
 և մի լիցի այսօր զարհուրելիս իմանալ ի ղետականին զգրեալսն:
 Քանզի երկու հաւուրն ասելով նշանակեալ լինի Որդին Աս-
 տուծոյ մարդացեալ մահուամբն, որպէս վերագոյնն ասացաք. ա-
 րեամբ նորա մեր թացեալ գտաք զփրկութիւն, և յայնժամ ի
 մեզ ստացաւ անապականութիւն՝ որ նոճի անփուտ փայտն. և
 զոպայն որ է Հոգւոյն սրբոյ ի մեզ մաքրութիւն, և կարմիրն
 զշնորհս զորդեպրութեանն Աստուծոյ, և կատարեցաւ բան մար-
 դարէին, թէ Անդ եղիցի ուրախութիւն հաւուց, այսինքն մարդ-
 կանս: Սոյնպէս և նոխայն՝ յորոյ վերայ վիճակ Տեառն էր, զե-
 նաւ ըստ իմ, որպէս բազում անգամ ասացաք, և արձակման վի-
 ճակն անկաւ ի մեր վերայ, զի վիճակել մեզ ընդ ընտրեալսն
 մասն մեղաց թողութեանն, և առնուել նոխայն զանաւրէնութիւն
 որդւոցն Իսրայէլի, առաքելովքն առաջնորդաւք եկեղեցւոյ, որ-
 չսի նոցայն շնորհեցաւ ընդ ումանց համարս տալ և որոց կա-
 մին յետ մկրտութեանն թողուլ զմեզս: Իսկ անապատն եկեղեցի
 հեթանոսաց աւազանաւն ծաղկեալ. զոր Նսային ասէ. Տնծասցէ
 անապատ, և ծաղկեսցէ որպէս շուշան անապատն Յորդանանու-
 Եւ այս ո՛չ թուեսցի բեզ առաքելական եկեղեցի յորում մկրտու-
 թիւն է. Բայց թէ ի վերայ Բանին Մարմնացելոյ կամի որ ա-
 սել, մի և զնոյն պարտի իմանալ զՏէրն նշանակեալ վիճակաւն
 զնշանի զիմն, և մի և զնոյն յյարուցեալն որ բարձիւն եղև
 դժոխոցն խայթոցաւն և զընդ ալմէ Հաւր նստեալն: Ապա ու-
 րեմն երկուս իմանալ զնա, ըստ երկուց նոխապաշն. յանաստուա-
 ծիցն դասու կացուցանել:

Բայց առաջիկայ բանս թուի մեզ իմանալ յաւանդութենէ
 առաքելոցն ի րաց փոխումն, զի նշանակեալս ասէ այսպէս, թէ
 Զսուրբ Հոգին զմիայն հչաւրն, զթագաւորն թագաւորաց, և
 զՏէրն Տեառնց, որ միայն ունի զանմահութիւն բնակեալ ի լոյս
 անմատոյց, զոր ոչն որ ետես ի մարդկանէ, և ոչ տեսանել կա-
 րող է, ձեզ յայտնի լիցի, և մեր առանց չարչարանաց և մահու
 ասեմք: Արդ՝ զսուրբ Հոգին, և զՀայր զԱստուած ոչ մարմնա-
 ցեալ ասել քրիստոնէից, յայտնի է ամենեցուն՝ որպէս ցուցաբն
 և թէ ասէ որ, նշովեալ է. Բայց ձեզ զայդ ասել՝ զի զԱստուա-
 ծըն Բան է, առանց չարչարանաց և մահու զնա ցուցանել զե-

կուցանէ արդ, որպէս ասէքդ, թէ ոչ երեւցաւ և ոչ չարչարեցաւ և ոչ մեռաւ: Է գի և ոչ մարդոյն, զոր ասէքն ի կուսէ ծնելոյ, Աստուածն բան ի յառելութիւն ինչ եղև, քանզի որպէս այն ո՛չ և այս ոչ, ապա զսուրբն զայն զկոյս Աստուածածին զի՛ ասէք, զի նորա՝ ուրեմն սոսկ մարդ լինի ծնեալ: Երեւի չարչարելի և մահկանացու, և Հրէիցն ըստ ըստ ըստ ըստ, թէ դու մարդ ես, և զանձն բո Աստուած ատենս: Այլ և ուրեմն ի մահ մարդոյ մկրտիբ, քանզի ի նորա մահն մկրտիմբ: և զմարդ պաշտեն երկնաւորք և երկրաւորք և սանդարամետականք, ի ծունր կրկնելն Յիսուսի Քրիստոսի: Ստեղին ուրեմն առաքեալքն զնա գոլ ասելով Որդի Աստուծոյ, և մանաւանդ ի ձեր ասելոյդ, և Փիլիպպոս վրիպեցոյց զներքինին Եսայեաւ, թէ Իբրև զոչխար ի սպանդ վարեցաւ, որոյ զազատո՜ճ նորա ոչ որ կարէ պատմել: և նա զհաւատալն ըստ ըստ ըստ ըստ թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ և ինքն զնոյն պլոց բարոյէ: Բայց ոչ ստեղին մարգարէքն և առաքեալքն, պլ պնք որ ի ճշմարտութենէն թիւրեալ են: Քանզի Որդին Աստուծոյ մարգարեալն ասէ, թէ՝ Գտայ այնոցիկ որ զիսն ոչ ինչէին: յայտնի եղէ . . .

Թուղթք երկուք անկեալ գոլով յօրինակին, պակասին աստէն աւարտն թղթոյն Արարչամու առ Աշուհիս, և սկիզբն թղթոյն Կոմիտասայ ի Միջազնու:

ՏԵԼՈՒՆ ԿՈՄԻՏԵՍՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԵԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՎԵՍՆ ՀԱՒԵՏՈՑ

..... անշրդիս, ծառս պտղակորոյսս կըրկ-
նամուս, նիւթս կիլման հրոյն յաւիտենականի, որք վառեն ան-
ձանց զհար զեհնին, սնուցանեն զորդնն անմահ: Արդ՝ ոչ ևս
յամել ի նախեղութեանս, այլ պատրաստաբար և խոհականա-
ղոյնս յԱստուածայինսն վերաձգել զմիտսս:

Եւ և հաւատացեալ ինձ հաւտս, այսպէս հաւատամք և
խոստովանիմք, որպէս և հանգիտապատիւ սուրբն Գրիգորիոս
հայրապետ սրբոյ եկեղեցւոյ Հայաստան աշխարհիս ուսոյց մեզ,
Հաւատամք ի մի Աստուած ի Հայրն ամենակալ և ի Տէր, ա-
րարիչ երկնի և երկրի, երեւելաց և աներեւելաց: Եւ ի Միա-
ծին Որդին Աստուծոյ որ ի Հաւրէ և առ Հաւր և ընդ Հաւր:
Եւ ի սուրբ Հոգին՝ որ ի նորին յէութենէ, և նովաւ արար
զամենայն, որ է մի տէրութիւն, մի զարուծիւն, մի աստուա-
ծութիւն: Հայր յանձնէ, Որդի ի Հաւրէ, Հոգին ի նոցունց ի
նոսին իսկութեամբն, էութեամբն, աստուածութեամբն, երեք
անձինք, մի կատարեալ կամք, հարթ հաւասար, հասարակ ի
բարձրութիւնս, ի խորութիւնս, ի լայնութիւնս, ի յերկայնու-
թիւնս: Մի բնութիւն աստուածութեանն, մի պատճառ Ներորդու-
թեանն, և լի են երկինք և երկիր փառաւ նորա: Այսպէս հա-
ւատամք և խոստովանիմք, և երկրպագեմք սրբոյ Ներորդու-
թեանն ի Միութիւն անդր, շոյնպէս և սրբոյ Միաւորութեանն
յՆերորդութիւն անդր, անարարք, անխռնք, անսկզբունք, հա-
մագոյականք, զի որպէս անխառնելի է սուրբ Ներորդութիւնն,
նշնպէս և անբաժանելի անխառնելի յազազս իւրաքանչիւր
յատուկ առանձնաւորութեանցն: Իսկ անբաժանելի, վասն զի
ամենակալ է Հայր, ամենակալ Որդի, ամենակալ սուրբ Հոգի:
մի բնութիւն աստուածութեանն, մի իշխանութիւն, մի զաւ-
րութիւն մի պետութիւն: Եւ ի վերջին ժամանակս Միածին

Որդին Աստուծոյ կամաւք Հաւր և Իւր և սրբոյ Հոգւոյն, վասն մեր և վասն մերոյ փրկութեան խոնարհեցոյց զերկինս և էջ յարգանդ կուսին, և էառ մարմին ի Մարիամայ սրբոյ կուսէն Աստուածածնէն, և միացոյց զանմեռն ընդ մեռոտն. և զապականացուն և զմահկանացուն ընդ անմահ աստուածութեան իւրոյ, խառնեաց և միացոյց, և արար անապական, զի առանց ամենայն հակառակութեան, նուազն ի լաւէն աւրհնեսցի. Աստուածավայելչարար ծնաւ ի սրբոյ կուսէն, որոյ հետք կուսութեանն ոչ ապականեցաւ, և ի խանձարուրս պատեցաւ կաթնասուն յեալ. և յետ երկոտասան ամի եկն ի տաճարն, զի յայտնի արասցէ զիւր աստուածութիւնն. Ի վերայ երկրի երեւեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ միաւորութեամբ տնաւրէնութեան, քաղցեաւ և ծարաւեցաւ, ոչ սոսկ մարդկային բնութեամբ, այլ միաւորութեամբ տնաւրէնութեան աստուածավայելչարար. Եւ յետ երեսուն ամի եկն ի մկրտութիւն, մկրտեցաւ ի Յովաննէ Յորդանիս, վկայեցաւ ի Հաւրէ՝ Դա է որդի իմ սիրելի, պահեալ զքառասուն տիւ և զքառասուն զիշեր՝ յետ այսորիկ փորձեցաւ. ի սատանայէ. Բանն մարմնացեալ քաղցեաւ և ծարաւեցաւ. Բանն մարմնացեալ զկոյրս լուսաւորեաց, և զգիշերն ի տիւ փոխարկեաց, զչորեքաւրեայն զսիրելին ձայնին զուգընթաց արար. Բանն մարմնացեալ ապտակեցաւ, չարարեցաւ, ոչ սոսկ մարդոյն ասեմ՝ զչարարանսն, զխաչն և զմահն, և ոչ զնշանագործութիւնսն միայնում Բանին Աստուծոյ, այլ միաւորութեամբ տնաւրէնութեանն. քանզի Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ են ամենայն բարձրագոյնքն և խոնարհագոյնքն. Եւ այսպէս կամաւք եկն ի խաչն, մեռաւ, և թաղեցաւ, և յերրորդ յաւուր յարեաւ ըստ գրոց, զի տիրեսցէ կենդանեաց և մեռելոց, Եւ յետ քառասուն տուրնջեան և քառասուն գիշերոյ համբարձաւ յերկինս, որպէս տեսին առաքեալքն, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր, օրպէս ետես սուրբն Ստեփանոս, ի վկայելն իւրում ասէ. Տեսանեմ զերկինս բազեալ և զՅիսուս զի կայ ընդ աջմէ Աստուծոյ. Եւ գալոց է նովին մարմնով և փառաւք դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թագաւորութեանն ոչ գոյ վախճան.

Եւ յետ այսորիկ, որպէս նազիանդունն Գրիգոր Աստուածաբանն ասէ. Մի է Աստուած Հայր կենդանի բանին էական իմաստութեան և զաւրութեան կերպարանին իւրոյ, կատարեալ

կատարելոյ ծնաւդ. Հայր Որդոյ Միածնի, մի Տէր միայն՝ միայնոյ, Աստուած յԱստուծոյ, կերպարան և պատկեր աստուածութեանն: Բանն գործաւոր իմաստութիւն պարառական ամենեցուն ընդ լինելութեամբ անկեկոցս, զաւրութիւն և բոլոր էիցս արարաւդ: Որդի ճշմարիտ անտեսանելոյն, անապական՝ անապականին, անմահ՝ անմահին, մշտնջենաւոր՝ մշտնջենաւորին: Մի սուրբ Հոգի Աստուծոյ զէութիւնն ունելով, և Որդւով երեսալ յայտնապէս մարդկան, պատկեր Որդւոյ կատարեալ ի կատարելոյ, պատճառ կենդանեաց, սրբութիւն՝ սրբութեանց շնորհաւդ, որով ծանուցանի Հայր՝ որ ի վերայ ամենեցուն և յամենեանին, և Որդի Աստուած՝ որով ամենայնք, Երրորդութիւն կատարեալ փառաւ և մշտնջենաւորութեամբ և թագաւորութեամբ, անբաժանելի և անաւտարելի, ոչ ստեղծական ինչ և ոչ ծառայական յԵրրորդութեանն, և կամ ի ներքս ածական, որպէս թէ յառաջագոյն ոչ եղելոյ զկնի ի ներքս ածաւ և ոչ երբէք նուազեաց Որդի ի Հաւրէ, և ոչ յՈրդոյ Հոգի, այլ անփոփոխելի և անայլայլելի է միշտ Երրորդութիւնն: Եւ մեր երկրպագեմք Հաւր և Որդւոյ և սուրբ Հոգւոյ: Աստուած զՀայր: Աստուած զՈրդի, Աստուած զսուրբ Հոգի. մի բնութիւն երից առանձնաւորութեանցն իմանալեաց, կատարելոց ըստ ինքեանց էութիւնս, բաժանելոց թուով, ոչ բաժանելոց Աստուածութեամբն:

Ընդունիմ և զերկոտասան զլուխն երանելոյն Յիւրդի որ ընդդէմ Նեստորի ասացեալ է այսպէս: Թէ որ ոչ հաւատայ թէ Բանն Աստուած չարչարեցաւ մարմնով, խաչեցաւ մարմնով, ճաշակեաց զմահ մարմնով, և եղև անդրանիկ ի մեռելոց, քանզի միշտ կենդանի է, և կենդանացուցանէ զամենեւեան որպէս զԱստուած՝ եղիցի նշովեալ: Եւ յետ այսորիկ որպէս Աստուածաբանն Գրիգորիոս, և Գրիգոր Նէոկեսարիայ, և Բարսիլիոս Աեսարու եպիսկոպոս, և Աթանասիոս և Յիւրիդղոս հայրապետ աղբքսանդրի:

Եւ սուրբն Գրիգորիոս Պարթև հայրապետ Հայոց Մեծաց, ուսումնասիրութեամբ և գիտութեամբ սոցա ճանաչելով զհին և զնոր կտակարանս, այսչափ հասու եղեալ մի բնութեան աստուածութեանն երից առանձնաւորութեանցն: Ըստ որում ես և հաւատացեալ ինձ հաւատս այսպէս խոստովանիմք աներկբայելի հաւատովք և զարդարիմք Երիւք ժողովովք այսորիւք ի պա-

տիւ ամենասուրբ Երրորդութեանն. սահմանաւ զոր եղեալ է ՅԺ և Ը աստուածաշունչ սուրբ Հարցն որ ի Նիկիա, որոց զլուր սուրբ Արիստակէս Հայրապետ Հայոց Մեծայ, Եւ ասացին այսպէս վասն Բանին մարմնացելոյ. թէ Աստուած է ի յԱստուծոյ, լոյս ի լուսոյ, Աստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ և ոչ արարեալ. իջեալ ի յերկնից, մարմնացեալ մարդացեալ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, չարչարեալ, պսիւնքն խաչեալ, թաղեալ և յերիւր առույ յարուցեալ, համարձեալ յերկինս, և գայ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, որոյ թաղաւորութեանն ոչ է վախճան, Նոյնպէս և զամենայն աղանդոս նշովեցին և արտաքս ընկեցին ի կաթողիկէ առաքելական եկեղեցւոյ:

Նախ առաջին զԱրիոս՝ որ զՈրդի արարած կոչէ, և ոչ զԲանն մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն, այլ ասէ, նա է անդրանիկ ամենայն արարածոց, և նովաւ արար զամենայն:

Ըստ նմին և Ժ. և Ծ քն որ ի Կոստանդնուպալիս ժողովեցան, որք մարտնչէին ընդ Հոգին սուրբ, նշովեցին և ի ըսց ընկեցին:

Նոյնպէս և Իրկերիւրքն որ յԵփեսոս ժողովեցան, և զամպարիշտն Նեստոր նշովեցին և արտաքս ընկեցին ի կաթողիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, որ անդուռն բերանով ասէ, ոչ է պարտ և արժան զՄարիամ սուրբ կոյս Աստուածածին խոստովանել՝ այլ մարդածին, և զխաչելեալն Քրիստոս՝ ոչ Աստուած, այլ տաճար եղեալ Աստուծոյ Բանին, և զԲանն ոչ խոստովանեալ մարմին եղեալ ըստ աւետարանին աւանդութեանցն, այլ ի մարմնի բնակեալ, պսիւնքն ի Քրիստոսին ի Մարիամայ ծնիցելոյ մարդոյն, զուգոպատիւ զնա կամեցեալ ցաւցանել, կամ նուազ ինչ, մեծագոյն միում ի սրբոց և ի հոգեկիր արանց, և ըստ իմ և այլ հայհոյութիւնս խաւսեցաւ զի յորժամ զսորա աղանդակցաց բանս ի մէջ բերիցուք, պատմեցուք զլուսնդական:

Նշովեցին և զԵւտիքոս, որ էր վանական ի Կուլի կղզի, որ զմարմինն Տէրունական առ աչաւք խոստովանի, և ոչ ի մարդկային ընտելեանէս, այլ ինքն իսկ մարդ կերպացաւ, ասէ, յարգանդի կուսին և ծնաւ ոչինչ առնլով ի բնութենէ կուսին:

Նշովեցին և զՍարէլիոս Լիւբացի՝ որ զսուրբ Երրորդութիւնն մի դէմ խոստովանի, և ոչ երիս անձինս կատարեալս:

Նշովեցին զԱպողինարիս Լաւողիկեցի, որ մասն ինչ ա-

ոճալ, ասէ, Քրիստոսի՝ պսիւնըն մարմին միայն, և ոչ բովանդակ մարդ եղեալ, Աստուածորդին էր, ասէ, հոգեորութեամբ հոգիացեալ, և պէտք ինչ ոչ էին նմա մարդկեղէն հոգւոյ:

Նշովեցին և զՄարկիոֆն Պոնտացի, որ շասաց թէ, Աստուած որ զամենայն արար՝ չէ բարեբար, և ոչ հայր բարեբարին Քրիստոսի. այլ, այլ ոմն է արդար, և ստոյգ Քրիստոս մարմին ի մէնջ ոչ առ:

Նշովեցին և զՄարկեղոս, և զՓոտինոս, և զՍոփիոնիոս, որ զԲանն աղղումն ասեն, և զաղղումն ընակեալ յայնմ որ ի զաւակէն Նաթի եղև, և ոչ էութիւն ինչ անձնաւոր:

Նշովեցին և արտարս ընկեցին ի կաթուղիէ առաքելական եկեղեցոյ զՊաւղոս Սամուստայի և զտումարն Լեոնի և զԺողովն Քաղկեդոնի, զի ասացին երկուս ընութիւնս և երկուս կերպարանս ի Քրիստոս Թիսուս, յետ միաւորութեան տնաւրէնութեանն ի սուրբ կուսէն, որ լինի յայտնապէս երկու անձինր:

Նշովեցին և զՍեբրոս, որ ասաց թէ մարմինն Քրիստոսի ապականացու էր մինչև ցյարութիւնն, և յետ յարութեանն արար զնա անապական:

Նշովեցին և զՄոնտանոս որ զինք Հոգի սուրբ անուանէ, և կախարդութեամբ և պոռնկութեամբ վարի:

Նշովեցին և զՄակեդոնիսս՝ որք զհայր և զՈրդի խոստովանին և զհոգին սուրբ ուրանան:

Նշովեցին և զՄելքիսեդեկիդան, որ զՄելքիսեդեկ Աստուծով ասեն թէ նա է Որդին Աստուծոյ:

Նշովեցին և զԳայինոսս, որ զմարդկային ընութենէ ասեն, զրի որպէս միմ մատանեալ, և շուրջ զան ողոր փոփոխմամբք, և ցանկութեամբք ի միմանս իջանեն:

Նշովեցին և զհերովդիանոսն, որ ասեն թէ Հերովդէս էր Քրիստոսն, և արդ նմա մնան:

Նշովեցին և զԱրքանդեղիտոսն որ զհրէշտակապետն Աստուած զոլ ասեն, թէ նա մարմնացաւ ի սուրբ կուսէն:

Նշովեցին և զՆաւատիանոսս, որ զապաշխարութիւն ոչ ընդունին:

Նշովեցին զՎաղենտինոն, և զՄանի, և զՊոմփրինոս, և զԷդոգորոս Տարսոնացի, և զԷդոգորիտոս որ եպիսկոպոս էր ի Սիւրոս քաղաքի, և զԱկակ, և զԲարծուիմ Ընծիւհնացի, որ զընութիւն Որդւոյ յերկուս բաժանեն և աստուածութեամբն

անշարժարելի ասեն, զխաչն և զմահն մարդոյն միայն կապեն, և ոչ միաւորութեան տնաւրէնութեանն խոստովանին:

Ըստ նմին նշովեմք, ես՝ և հաւատացեալ ինձ ժողովուրդս, և արտաքս ընկե՛նումք ի սրբոյ եկեղեցւոյ զամենայն հերձուածոցս, զորս նշովեալ է սուրբ և աստուածահաճոյ հարցն իմոց և վարդապետացն: Քանզի գրեալ է թէ, Զգոյշ եղերուք ի չար մշակացն, և դիտեսոյ՛ք զայնպիսին՝ որ այնպէսն գնայցեն արտաքոյ վարդապետութեանն՝ զոր դուքն ուսարուք, և խորշեցարուք ի նոցանէ, զի այնպիսիքն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ոչ ծառայեն: Եւ ամենայն հաւտի՛դ՝ յորում եդ զձեզ Հոգին սուրբ տեսուչս հովուել զժողովուրդ Տեառն: Արդ՝ ես գոհացայ զԱստուծոյ ի վերայ այսոցիկ որ ասացանս յիմ նուաստիմաստ դիտութենէս. և ազաչեսցուք զմարդասէրն Քրիստոս, տալ մեզ զգուշութիւն առ ի պահել զոր ինչ լուարս և ծանեար՝ զուղիղ հաւատս, զի և մեր և դուք ուրախ լիցուք, և հերձուածողն զամաւթ զգեցցին: Խնդրեսցուք ի Տեառնէ զի ընդ հաւատոցս և վարս արժանաւորս շնորհեսցէ մեզ, զի ի նորա փառս կեցցուք, և մի աստեալքս վրիպիցեմք յաւիտենական հանգստեանցն, զորս պատրաստեալ է ընդրելոց իւրոց, այլ բարեխաւսութեամբ սուրբ Աստուածածնին եղիցուք նմանոյք այնոցիկ որք հաւատովք և երկայնմտութեամբ ժառանգեցին զաւետիսն Աստուծոյ:

Նմա փառք ամենատեառն որ վասն մերոյ փրկութեան մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ, եկեր իբրեւ զմեզ և արր, տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, րեւոնցաւ, սպանաւ, թաղեցաւ, կենդանացաւ, յարեաւ և վերացաւ, և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր ծնաւղին իւրոյ: Եւ Հայր կենդանացոյց զամենեսին որ ի նա հաւատացին, և հաղորդեցան աստուածեղէն փառացն, և նորոգեցան ի փառս անապականս: Եւ իշխանութիւն ետ որդիս Աստուծոյ լինել, և եցոյց նոցա Հայր շնորհաց զծնաւղն իւր, և հրաման ետ մեզ կուել Հայր զԱստուած:

Արդ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ եղրարք անուանեալ, զորս առեալ Որդւոյ առ Հայր մատուցէ, եթէ՛ Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Հայր: Եւ դարձեալ ասէ, Պատմեցի զանուն քո եղրարց իմոց, ի մէջ եկեղեցեաց աւրհնեցից զքեզ: Որպէս վասն բարիք դաւանութեանն Պետրոս՝ զՔրիստոսն Որդի Աստուծոյ ծանուցեալ, ըստ որում և զերանութեանն անուն ժառանգեաց. և թէ՛ Դու ես վէմ, և ի վերայ այդր

վիժի շինեցիցի զեկեղեցի իմ, և զրունք զժողոջ զնա մի՛ յաղթահարեցեն: Ընդ նմին և տուան նմա փականք արքայութեան երկնից, կապել և արձակելն յերկինս և յերկրի: Որոյ եղբուքն դուք որդիք և ժառանգաւոր նորին աթոռոյ, ուղիղ հաւատով և բարիոր խոստովանութեամբ: Վամրիշոյ մետրապոլիտ, Պաւղոս Արուստայ եպիսկոպոս, Գաբրիէլ Տաճկաց եպիսկոպոս, Յովնան Հերթայ եպիսկոպոս, Սիմոն Նինուէի եպիսկոպոս, Սաբաիոյ Առհնի Հորական եպիսկոպոս, Գաբրիէլ Քարմայ եպիսկոպոս, Բենիամին Մնգրի եպիսկոպոս, Ստեփանոս Արզն եպիսկոպոս: Եւ այլ ըստ ըստ եպիսկոպոսք, եպիսկոպոսակցաւ և սարկաւագաւ և ուխտիւ սրբոյ եկեղեցւոյ, որ խնդրեցէք ըզհաւատ Քրիստոսասէր Հայոց որք ի դրան արքունի հասեալ կայիք:

Ի խնդրոյ ձերմէ, հրամանաւ տերանց, ես Վուսիտաս Մամիկոնից եպիսկոպոս, որ յաջորդեցայ ի կաթողիկոսութիւն Հայոց Մեծաց, ետու զյետկարս զայս ըղձորով սրտիւ և աներկրայելի հաւատով, առաջի նախարարաց Հայոց և այլազաց ազգաց բրիտանից, որք ի դրան արքունի հասեալ կային: Մանաւանդ առաջի մեծի տանուտեառն Խոսրովշնում կոչեցելոյ, որոյ ճանաչուր անուն Սմբատ՝ յազգէ Բագրատունեաց, շինեալ՝ ես և իմս հաւատացեալ հաւտ, ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարեից. և սրոյ Գրիգորի՝ կենդանի մարտիրոսին Քրիստոսի, և որք ըստ նմանէ սուրբ Հարքն: Որով և մեք ոչ խոտորեցուք բան զասացեալ հաւատս զսուրբ և զաստուածաշունչ հարցն, ո՛չ յաջ, և ոչ յահեակ: Զճմարիտ գովելին Աստուծոյ միայն վայել է ասել, և որոց յայտն է սուրբ հարանցս, մարդկան՝ այլազգ զողել բանիւք անբաւ լայնութեան ծովու յիմաստութենէ: Սակայն ի մեզ մին և եթ պահեսցի զգուշութեամբ, ուղիղ հաւատով և առաքինիասէր գործովք հասանել ի նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնից արքայութեանն, անշարժ կալ ի հնազանդութեան Հաւրն հաւատոց, և կամարար մարմնականաց, և ձայնակցելով մեզ ուղիղ հաւատով, մի հաւտ լիցուք Քաջ Հովուին, և կամ որդիք ըստ աւետարանին բանի, զի յերեւել ճմարիտ Հովուապետին արժանի եղիցուք ընդունել զմեզ յաթեանս և առնուլ զանթառամ փառաց զպսակն: Միասնական և սուրբ երրորդութեանն փառք յանարժան ընդունոյս, ամէն:

Աւրինակ գրոցս՝ որ լեալ էր Տէր Գրիգորիսի Վկայասիրին՝ մինչև ցայս վայր էր. և նա պսպէս էր գրեալ. ԶՎ. ահարամ որդի Գրիգորոյ Մագիստրոսի, յիշեսցիք յաղաթս ձեր, ո՛վ երջանիկ դասք ուղղափառաց խմբիցդ Ազբանազեան սեռի. ՇԻԷ. թուական:

ԶԲեշարաբ, և զանարհեաք Գրոշ լոսաւոր սուրբ աստի, զթուանս անարթան բանանայ, և զծնաւան ի՛նչ և զանկանայն ազգաբոհն զինդանիս և զանգոյեալսն, յիշեցէ՛ք ի սուրբ աշտաւս յէր, ո՛վ սուրբ ընկերոյդդ:

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍԻԿՈՍԻ ՍԱԿՍ ԺՈՂՈՎԱԾ ՈՐ ԵՂԵՆ Ի ՀԱՅԲ

Առաջին ժողով արար երանելի Հայրապետն մեր սուրբն Գրիգոր, ի քսաներորդ ամի կաթողիկոսութեանն իւրում, և յերեսուն և եւթն ամի թագաւորութեանն Տրդատայ. ի թագաւորաւորակ քաղաքն յարքայութեանն Հայոց, յորժամ եկն Ռատակէս ի Նիկիայ սուրբ ժողովոյն, ընդ ինքեան յգիր կանոնաց թուեալ միահամար կարգաւ տունս ԾԱ, յորս նայեցեալ սուրբն Գրիգորի սուղ ինչ յաւելումն արարեալ յեղեալ կանոնսն սուրբ Հայրապետացն՝ որք ի Նիկիայն ժամանեալ ժողով:

Երկրորդ ժողով արար սուրբն Ներսէս, յորժամ դարձաւ ի Վոստանդնուպաւսի ժողովոյն ԺԾ. սուրբ Հարցն որք անդ զումարեցան ի կործանումն Մակեդոնի:

Երրորդ ժողով՝ արար սուրբն Սահակ և երանելին Մեսրոպ Մշտիշատ, յորժամ հասին թուղթքն ի Վիւրդէ և ի Պրոկդէ որ յԵփեսոս երկու հարիւրքն հաւանեալ եղեն, յորժամ զՓառք ի բարձունսն կարգեցին, յաճախելով ի բանս հովուացն, պարսպելով ընդդէմ Նեստորի անիծելոյ:

Չորրորդ ժողով արար Յովսէփ աշակերտ Մաշդոցի և սրբոյն Սահակայ նորին տեղապահ ի Հահապովանի ի Զ ամի իշխանութեանն Յակեբրտի, վասն կարգաւորութեան եկեղեցւոյ, ուր ժողովեցան եպիսկոպոսք Խ. և երիցունք բազումք և կանոնս յաւրինեցին սահմանեալ կարգաւ բանս քսան:

Հինգերորդ ժողով՝ արար Բաբգէն ի Քաղաքուդաշտի, ի ԵԺԺ. երրորդ ամի թագաւորութեանն Վաւատայ արքայի, յաղագս չար հերձուածոյն Ակակայ և Բարսումայի, որք պեղծ աղանդաւն վարժեալ անիծեալ ախաւն Նեստորի, ջանային շիջուցանել զուղղափառ հաւատս կողմանց արեւելից, և տնկել

զժանդացեալ որոմն զաղծին փնասակարի Նեստորի անիծելոյ, Վասն որոյ զիր արարեալ Տէր Բարդէն, սահման կապելով, թէ իւ պատրեալ խորհսցեն զձեզ ըսնք դոցա, քանզի մեր Հայր և Հոռոմբ, Վիրբ և Աղուանք մի խոստովանութեամբ եմք հաստատեալ ճշմարիտ հաւատով ի լաւ անդր, զոր աւանդեցին մեզ սուրբ Հարքն յերիս ժողովսն, ոչ ընդունիմք զպաշտիսի բանս հայհոյութեան. այլ նշովեմք միարան զնմանիս նորա. և ևս մանաւանդ որք կցորդին զկնի պիղծ աղանդոյն նոցա. նըղովեալ եղիցին, և ի սուրբ եկեղեցւոյ արտաքս մերժեսցին:

Ի սկզբան թուականութեանս Հայոց, Վեցերորդ ժողով արար Տէր Ներսէս Ի Դունի. ի չորրորդ ամի կաթուղիկոսութեան իւրոյ, և ի ԻՎ. ամի թագաւորութեանն Խոսրովու արքային Պարսից. և ի ԺՎ ամի Յուստինոսի կայսեր: Զայս ժողով արար Տէր Ներսէս, հակառակ ժողովոյն Քաղկեդոնի. վասն զի էր ախտ պղտորման խոստովանութեան Քաղկեդոնի յաճախապէս յաւելեալ ևս բան զևս յոյժ յոյժ երկաթնակ հաւատն, և սկզբնաւորեալ Տէր Ներսէս սահմանադրութիւնս վճիռ տալով, և եղեալ միաւորութիւն խոստովանութեան. հաստատելով նախ և առաջին զծննդեանն և զմկրտութեանն միաւորելով յոյժ ստիպմամբ հաստատութեամբ անխլելի, և անորոշաբար կանոնաւ վասն երկուց ընութեանցն միաւորելով զմիութիւն ունեւով սրբեցին դարձեալ զխաչեցարն յերիս սրբասացութիւնս, ընդգէմ ըստմանն նոցա վասն Քրիստոսի միաւորեալ ընութեանցն, զի թէպէտ և տեսար զնա մարդացեալ, այլ Աստուած էր, թէպէտ և ի տկարութիւն կամաւորաբար խոնարհեցաւ, այլ հզաւր էր. թէպէտ զմահ ճաշակեաց կամաւորաբար, այլ անմահ էր: Իսկ յետ ժամանակաց ինչառ թագաւորութեամբն Հերակլի, որ թագաւորեաց Հոռոմոց ամս ԼԱ. առ սովաւ առաւ աստուածաշէն քաղաքն Երուսաղէմ, և սուրբ Խաչն գերեցաւ ի Պարսից թագաւորէն: Սա ի Ժն, ամի թագաւորութեանն իւրոյ սպան զԽոսրով արքայն Պարսից, և դարձոյ զսուրբ Խաչն. իսկ ապա զկնի ԲԺ. ամի արար ժողով ի Վարնոյ քաղաքի, յաճախաղոյն իմաստասիրաբն Յունայ. Ածէ և զհաջումս ի հայրապետացն Հայոց հաւանել երկարնակ խոստովանութեանն նոցա, և զԵզր՝ Հայոց կաթուղիկոս հաստատեն, և զսուրբ ժողովն որ ի Դունի, նշովիւք չափ ի բաց մերժեն, և զմիաւորութիւն Ծննդեանն և զՄկրտութեանն՝ և

վխաչեցարն յերիս սրբասացութեանցն ի բաց մերժեցին. և հաւանեալ լինէր Եզր կաթուղիկոս, վասն նորընկալ իշխանութեանն իւրոյ, և ժառանգելոյ զաթոռ հայրապետութեանն մինչև ցեղիայ, որ եկաց ամս ԺԴ. Սոբա հնազանդեալք խոստովանութեանն Բաղկեղովի անիծելոյ և ոչ ընկալան զսուրբ ժողովն Դուռնի, զաւանդեալն ի Տէր Ներսէսէ և ի Պետրոսէ Բերդողէ Սիւնեաց եպիսկոպոսէ, որ զմիաւորութիւն ճառեալ աւանդեցին Հայաստանեայցս ամենեցուն. զոր ընկալան Հայրապետն որ զկնի յառաջ բան զսոսա յայտրդեալ էին յաթոռ հայրապետութեան սրբոյն Գրիգորի, որ են այսոքիկ. Առաջինն Տէր Ներսէս՝ ամս Թ. առ որով ժողովն Դուռնի եղև. և Տէր Յովհաննէս ամս ԺԵ. և Տէր Մովսէս՝ ամս Լ. և Տէր Աբրահամ՝ ամս ԻԳ. և Տէր Կոմիտաս՝ ամս Ը. և Տէր Քրիստափոր՝ ամս Բ. Եյսորիկ են կաթուղիկոսք Հայոց, խոստովանութեամբ սուրբ ժողովոյն Դուռնի. որք են կարգեալ մինչև ցեղի կաթուղիկոս բաղկեղովիկ, զոր ոչ ընդունի սուրբ եկեղեցի. վասն զի այս Եզր ընկալաւ զհայրապետութիւնն հրամանաւ Հերակղի թագաւորին Հոռոմոց, և ընդդէմ եղև սուրբ ժողովոյն Հայոց, վասն զի հաւանեալ ընկալաւ զժողովն Բաղկեղովի, և բաժանեաց ի միմեանց զմիաւորեալ Ծնունդն և զՄկրտութիւնն, և վխաչեցարն յերիս սրբասացութեանցն որոշեաց, և զկնի նորա կաթուղիկոսք Զ. կարգեալք մինչև ցեղիայ՝ որ էր աւանդութեամբ նոցա.

Արդ՝ զկնի Տեառն Եղիայի ի տուելութենէ ամենախնամ շնորհաց սուրբ Հոգւոյն, պարգեւեալ ընձեռեցաւ աթոռ հայրապետութեան Սրբոյն Գրիգորի, ինձ Յովհաննիսի ներգեւալ տառապատկան փանաբէի, մեղաւոր և անարժան ծառայի Քրիստոսի Աստուծոյ, և ձեռնտու եղև ինձ շնորհք կամաց բարձրելոյն. ոչ ըստ իմոյ անարժան տկարութեանս ըստ գուշնաբեայ մեղաւորութեանս, ի յաստեաց ախտից երիկեան վայրահայեաց բնութեանս, այլ ըստ իւր ամենակարող զաւրութեանն առաջնորդ եղև մեզ ամենատէրն մեր Քրիստոս ըստ շնորհի *) սուրբ կամաց իւրոց, և զայր հասանէր մեզ ի թիկունս հանդերձ Հարբ և Հոգւով սրբով, առ ի զաւարացուցանել զմեզ առնել սիւնհոգոս հաւատոյ ճշմարիտ ուղղափառութեամբ խոստո-

*) Յօր. շնորհիւ.

վանել մեզ զսուրբ աւանդ միացեալ ընտելեան բանին Աստուծոյ, միութիւն խոստովանելով, և ոչ երկու ընտելիւնս, լինել մեզ վրէժինդիր առաջնոցն որ նախ քան զմեզ հաստատեալ էին ի սուրբ հաւատ միութեան անապականաբար, ի ձեռն Տեառն Ներսէսի որ ի Դուին հաւաքեալ ընդ ձեռամբ նորա, և ջատաշով լինել իմոյ անարժանութեանս առ ի խնդրել զվրէժ պարտուց հատուցման երկարնակ խոստովանութեանն Եզրի, որ քաղկեդոնական ախտին զմայլեալ կործանեցաւ յուղղափառ հաւատոյ սուրբ ժողովոյն Դունի, և վասն աթոռնկալ տէրութեան իւրոյ հրապուրեաց զբաղումս զկնի իւր, և առ զաթոռ տէրութեան իւրոյ ի ժողովոյն Վարնոյ ի թագաւորէն Հերակղէ, որ տիրելով թագաւորեաց Հայոց և Հոռոմոց, վասն զի սպան զԽոսրովարբայն Պարսից և երարձ զթագաւորութիւն նորա, քանզի ցայն վայր հնազանդեալ էին Հայք ընդ ձեռամբ Խոսրովու արբային Պարսից: Իսկ նորա հաստատեալ զաթոռ հայրապետութեան Եզրի զՀայք քաղկեդոնիկ արար, վասն զի կաթողիկոսը յԵզրէ նստեալք մինչև ցայժմ, նոյն խոստովանութեամբ Քաղկեդոնի վարեալ լինէին առ ի յաստեացս, որ էր չար պատառումն հերձուածոց՝ զորս ոչ ընդունի սուրբ եկեղեցի, այլ նշովելով արտաքս մերժէ զշփոթ և զերկաբնակ հաւատ նոցա: Վասն որոյ հրամայեցաք ժողով լինել ի բաղումն և ի խումն աղանդոյն Քաղկեդոնի և Եզրի և ի նորոգումն հաստատման սուրբ ժողովոյն Դունայ, որ աւանդեցաւ մեզ սուրբ և ճշմարիտ հաւատ ի ձեռն սուրբ խոստովանողացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

Արդ՝ շնորհիւ կամաց բարձրելոյն և ամենաչղղակ սիրոյ Հոգւոյն սրբոյ շնորհեցաւ ինձ Յովհաննէսի կաթողիկոսի առնել Էրրորդ ժողով ի Մանազկերտ գեաւղ ի սահմանազուխ վիճակին Հարբայ՝ ըալմաւրեայ ժամանակաւ միատեղայք համաժողովք: Այս եղև ի ճՀԵ, թուականիս հայոց. յ Է. Տրէ ամսոյ, որոյ ժողովեալ ի մի վայր յԱպահունեաց գաւառ ի գեղն Մանազկերտ, ամենայն եպիսկոպոսաց համաբնակ խոստովանութեամբ աշխարհիս Հայոց, և առաջնորդութեամբ քաջին և իմաստասիրի առն փիլիսոփայի Գրիգորիսի Արշարունեաց բորեպիսկոպոսի, ժողովեալ Քրիստոսասէր տեարք եպիսկոպոսք, որք են այսոքիկ Նդրէոս Հարբայ, Թաղէոս Ոստան, Սահակ Մամիկոնենից, Յեսու Բասենոյ, Սարգիս Տայոց, Թէոդորոս Բյնունեաց,

Գրիգորէս քորեպիսկոպոս Արշարունեաց, Հանդերձ ամենայն եպիսկոպոսաւ Զայոց, բահանայր և սարկաւազունք, և ուխտի մանկունք սուրբ եկեղեցւոյ, որք աւգնականութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, ի մի վայր զուծարեալք, հաստատելով զհաւատս ուղղութեան տնաւրինական Բանին Աստուծոյ:

Եկին ընդ մեզ զարձեալ արք ոմանք եպիսկոպոսք Զ. ի Յակոբիկ տանէ, վասն միարանութեան խոստովանութեան ընդ մեզ լինելոյ, որոց անուանքն են այսորիկ. Առաջինն Աոստանդին եպիսկոպոս, Երկրորդն Մետրապալիտ Ուոհայ բաղաքի, Երրորդն՝ Ըմառն Խառանու եպիսկոպոս, չորրորդն Թէոդոս Գարդմանից եպիսկոպոս, Հինգերորդն Տէր Ամանաս Նիսիկերտոյ եպիսկոպոս, վեցերորդն Թէոդորոս Ամասիա *) եպիսկոպոս: Սորա ամեներին հրամանաւ արքեպիսկոպոսին Անտիոքայ եկաւորեալ եղեն առ մեզ ի միարանեալ ժողովն, և միարանեալք ընդ միմեանս հաւատով զմիութիւն խոստովանելով, կարգեցար ճառս բազումս հակառակ երկարնակացն Քաղկեդոնի, և խնցար զորոմն ապականութեան, որ սփռեալ էր յեղրայ ցայս վայր տարածեալ վասն որոյ բազումք կործանեցան յերկունակ հաւատն, և մերժեցար զախտ ժողովոյն Քաղկեդոնի, և որք անկեալն էին ընդ խոստովանութեամբ նոցա, զայնս ևս յուղղութիւն ածելով, շինելով յայսմհետէ և յաւիտեանս ժամանակաց, զի այլ մի ևս կարասցեն հակառակել խախտել զուղղութեան գիր խոստովանութեանն որ ի Քրիստոս:

Վասն զի խոստովանիմք մի ընութիւն Բանին և մարմնոյն Աստուած կատարեալ և մարդ կատարեալ և միաւորեալ անբաժանաբար յստակ միացեալ ընութեամբ և անշփոթ միութեամբ՝ անսկզբունն ընդ սկզբունն, Բանն ընդ մարմինն, ըստ այնմ լծէ՝ Իսկզբանէ էր Բանն. և Բանն էր առ Աստուած. և Աստուած էր Բանն: Բանն մարմին եղև, և ընակեաց ի մեզ, և ինքն Որդին ասէ, Ոչ որ ել յերկինս, ելծէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս: Եւ Լուսաւորիչն մեր մեկնէ ասելով. Տեսանեմ իջեալն յերկիրս, և էն յերկինս, այս է առ ի զմարդն աստուածացուցանելոյ, զոր և ասէ իսկ դարձեալ լծէ՝ Տեսանիցէք զՈրդի մարդոյ զի ելանիցէ, ուր էր զառաջինն, այսինքն զմարդն աստուածացուցանել կոչէ, և մի ընութեամբ Հանգոյն Հաւար ի ծոց

*) Այսպէս յօր.

էութեանն գերազանցէ զմարդկային ընութիւնս: Ահա ճշմարիտ մի ընութիւն աստուածութեան և մարդկութեանն, զոր և ասէ Յովհաննէս. եթէ՝ ԶԱստուած ոչ որ ետես երբեք, բայց Միածին Որդին՝ որ ի ծոց Հաւր, նա պատմեաց մեզ: Այս է ելանելն ուր էր զառաջինն, և յառաջ քան զարե անուն նորա. վասն զի արգանդ և ծոց ասի ինքնին էութիւն Հաւր, զոր և Տէր, Աստուածորդին մեկնեալ ուսուցանէ մեզ, վասն երկուց ընութեանց միաւորութեան, որով յոյժ վստահացեալ առաւելապէս խոստովանիմք անորոշաբար միութիւն աստուածութեանն և մարդկութեանն ըստ վարդապետութեանն իւրում: Իսկ Աստուած Բանն յասելն՝ Ոչ որ ել յերկինս եթէ ոչ, որ էջն յերկնից որդի մարդոյ որ էն յերկինս, և՛ Որպէս Մովսէս բարձրացոյց զաւճն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ պարտ է որդւոյ մարդոյ. ահա որդին մարդոյ այս է. աղէ՛նայեա թէ զի՛նչ մեկնեալ զաստիարակէ իմեզ որդին մարդոյ: Վերագոյն որդի մարդոյ ասէ. իսկ ի ներքսագոյն ճառեալ՝ Աստուած միացեալ ի մարմնի և որդի Աստուծոյ: Քանզի ասէ թէ, Այնչափ սիրեաց Աստուած զաշխարհս մինչև զՈրդին իւր Միածին ետ. ահա մեկնեաց զորդին մարդոյ, որ է մարդ և Աստուած ճշմարիտ, մի ընութեամբ, և՛ Որ Հաւատայ ի նա ընդունի զկեանսն յաւիտենից: Արդ՝ աղէ՛նայեա և միտ դիր, վերագոյնն ասէ, Ոչ որ ել յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս, և ի բացուստ ի ներքսագոյն ասէ տեսանիցէք զորդի մարդոյ զի ելանիցէ, ուր էր զառաջինն: Ահա ամփոփեաց միացոյց զԱստուածութիւնն և զմարդկութիւնն, և ընկղմեաց զմերայինս, խառնեաց յիւր Աստուածութիւնն, վասն զի անբակեցաւ ի մարմնի ընութեամբ և մեկնեալ պարզեաց ի մեզ զյստակութիւն միացեալ ընութեանն: Քանզի միութեամբ աստուածացոյց յասելն այսպէս, եթէ Հոգին է կենդանարար, մարմին ինչ ոչ աւգնէ, և դարձեալ թէ՛ Բանն զոր խաւսեցայ ընդ ձեզ Հոգի է և կեանք. և այլ վերագոյն ասէ. Հոգի է Աստուած, և երկրպագուաց նորա պարտ է Հոգւով և ճշմարտութեամբ երկրպագանել: Ահաւասիկ բան, և Հոգի, և կեանք, և մարդ, և որդի մարդոյ միացեալ՝ Աստուած ճշմարիտ ուսուցանելով մեզ. քանզի ասէ դարձեալ եթէ՛ Ոչ կարէ որդի մարդոյ առնել յանձնէ և ոչինչ, եթէ ոչ տեսանիցէ զՀայրն զի առնէ, զի զոր նոյն առնէ, ցնոյն և Որդի նմին նման դործէ. և դարձեալ թէ՛ Որպէս Հայր յարուցանէ զմե-

ռեալս և կենդանի առնէ, նոյնպէս և Որդին զորս կամի կենդանի առնէ. և Որ զրանն իմ յսէ և հաւատայ այնմ որ առաքեալն զիս, և որ ի կարգին է, և դարձեալ թէ, արդարեւ ասեմ ձեզ, զի զայ ժամանակ և արդէն իսկ է, յորժամ մեռեալք լուսինն ձայնի Որդւոյն՝ Աստուծոյ, և որ ի կարգին է և որոշէ ի կողմանս երկուս, յարութիւն կենաց և տանջանս դատաստանի. Ահա պատշաճապէս դաստիարակեալ ճշմարտեաց զմիւթիւն բնութեանցն, ասելով որդի մարդոյ վերագոյնն, և ընդ հաւր համեմատեալ, միաւորէ յասելն, Տեսանիցէ զհայրն զի առնէ և ի ներքսագոյն դարձեալ թէ՝ Յորժամ մեռեալք լուսինն ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ, մեկնեաց ճշմարիտ զորդի ի մարդոյ, Որդի Աստուծոյ կատարեալ, և դարձեալ անդրէն վերստին հաստատեաց միաւորելով զաստուածութիւնն և զմարդկութիւնն. քանզի ասաց դարձեալ թէ՝ Որդի մարդոյ է, ընդ այն զի զարմանայր. Ասաց եթէ Որդի Աստուծոյ է և Աստուած բովանդակ և ամենայնի ստացող և արարիչ, քանզի ինքն իսկ ասաց եթէ Ես եմ յարութիւն և կեանք. և Յովհաննէս ասէ, թէ՝ Սա է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտեականք, և ի կաթուղիկէական ի Յուդայեան թղթին ասէ, Միայն Աստուծոյ և Տեսառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի վայելէ փառք յաւիտեանս ումն. և Պաւլոս ի Գալատացոց թղթին ասէ ի սկզբանն թէ՝ Պաւլոս առաքեալ ոչ ի մարդկանէ, և ոչ ի ձեռն մարդոյ, այլ ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի և ի ներքսագոյն ասէ, Յուցանեմ ձեզ եղբարք զաւետարանն, զի ես ոչ ի մարդոյ առի և ոչ ուսայ յուսմեքէ, այլ ի Քրիստոսէ Յիսուսէ և ի Հոռովմայական թղթին ասէ, Ըստ մարմնոյ՝ որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհանեալ յաւիտեանս. Այս է ճշմարիտ միութիւն Աստուածութեան և մարդկութեան անբարժանաբար, և ոչ երկութիւն բարձունարար հակառակ ի միմեանս, որոշելով զախտական յանախտականէն ըստ անջատման ի միմեանս չար աղանդոյն Քաղկեդոնի, որ զՆորորդութիւնն դաւանեալ չորրորդութիւն խոստովանին ըստ անիծեալ տումարին Լեոնի, և Բ. բնութիւնս խոստովանեալ ասն, այլ որ յԱստուծոյ և այլ որ ի Մարիամայ, այլ աստուածութիւնն, և այլ մարդկութիւնն, յատուկք և զանազանք ի միմեանց. Վասն որոյ նշովեալ խոստովանութիւնն ինքեամբք հանդերձ:

Իսկ մեր խոստովանիմք զմարմինն զախտական և զցանկա-

Կան, զմեռոտ և զմաշական բնութիւնս մեր, խառնեալ զանախա-
տականն ընդ ախտականիս և արարեալ անախտական, անմեռն
ընդ մեռոտս և արարեալ զմեռոտն՝ անմեռ. միաւորեալ Աս-
տուած բանն ընդ մարդկութեանս անախտարար, և անորիշ
միշտ Աստուած և մարդ, և ոչ երկուութիւն, այլ միութիւն
հանապազորդ: Այսպէս գրաւեալք եղիցուք խոստովանութեամբ,
և կարգեալ դիցուք ճառս յաճախ և առաւելս ըստ կարգի խոս-
տովանութեանս մերում, զոր ես Յովհաննէս Հայոց հայրապետս
կարգեցի ձեզ կէտ սահմանադրութեան, միութիւն խոստովանե-
լով աստուածութեանն և մարդկութեան անապականաբար,
վասն որոյ բարի ընկալ հաճութեամբ զայս խոստովանութիւն
ընկալեալ հաճեցան հայրապետքն Ասորոց, և ընկալեալ ող-
ջոյն գնացին խաղաղութեամբ յաշխարհն իւրեանց, փառաւորե-
լով զԱստուած յաւիտեանս ամէն:

Արդ կէտ եղեալ սահման կարգեսցուք մերովք հաւատովքս
սկիզբն առեալ, բակելով զապականութիւն խորհրդոյ բնութեանց,
որով փրկագործութիւնս կատարի, այսինքն է մարմնոյ և ա-
րեան Տեառն, և բակեսցուք այսպէս զապականացուն յանապա-
կանէն, զեմիր և զլուր յայսմ հետէ արտաքս ընկեսցուք, ի սուրբ
և ի կենսատու խորհրդոյն, զի մի յայս նայելով առաջնորդացն
որք զայցեն զկնի մեր, դարձեալ ապականութեամբ խոտորեա-
ցին անկանել յերկաթնակն Քաղկեդոնի, և այսու խոտորեցու-
ցեն զվիճակս Հայոց, որպէս երբեմն ի ձեռն Եզրի սփռեալ տա-
բածեցաւ, զոր Տէր հրամայեաց մեզ բակել զորումն բարկու-
թեան նորին անբարժանելի և անորոշ յաւրինելով, ցանկ հաս-
տատելով և խորահիմն հաստայատակ լայնապարիսպ ամրա-
փակեալ քառասնաւրեայ պահաւք. Ե. աւրեայ առաջաւորաւն:
Եւ զշարժ և զկիրակէ որոշեսցուք յուրախութիւն ճաշակման
գաւթոացն, զի թերեւ հնարեսցին ի հնազանդութիւն խոստո-
վանութեան մերոյ, զի այսու ածցուք զըռամբ զարտաբինսն և
զանհաւան ազգս մեր:

Դարձեալ յաւրինաւոր սուրբ Զատիկն ի մեծի Հինգշա-
բաթոյն, ոչ հրամայեմք հաղորդել ժողովրդեան մարմնոյ և ա-
րեան Տեառն, զի մի քաղկեդոնական ախտիւն շաղախեալ կոր-
ծանեսցին յուղիղ հաւատոց անտի, զի պէսպէս ախտիւր խածեալք
այսոյն չարէ, և մի՛ անմաքրապէս հպեալք մերձեսցին ի մաւր-
մին Տեառն, ոչ խոստովանեալք զյանցանս անձանց իւրեանց,

Երախայապէս առեալ զմարմին որդւոյն Աստուծոյ Հաղորդիցին անմաքուր, սատանայապատիր և որովայնամով ըստ քաղկեդոնական հաւատոյ, որք ասեն, սուրբ մարմինն մերձենալով ի շրթունքս մեր, մերժէ զանաւրէնութիւնս մեր: Եւ մանաւանդ զճաշակս իմն կերակրոց անխտրապէս զկնի Հաղորդելոյ նոցա ի մարմնոյ և յարենէ Տեառն, և ապականեցին զլիովին զամենայն պահս քառասնորդացն: Եւ դարձեալ զի մի խափան լիցի աղատութիւն Ձատկին, այսինքն աւր աւետարեբ յարութեանն, յորում պատմի զենումն զառիւնն անարատի եռաւրեայ յարութեամբն, զի ի մեծ Հինգշաբաթին նուիրի մարմին և արիւն Որդւոյն Աստուծոյ մեղ ի փրկագործութիւն, և տպաւորէ զպատկեր հացին ինքեամբ, և անուանէ զնա հաց կենաց, և կոչէ մարմին իւր և արիւն, և իւր ընտրելոցն տայ զինքն կերակուր, և աշակերտաւրն մեզ պատմիչ լինի և առ յապա աւրինակ և հրնոյն կատարումն, և նորոյս սկիզբն, պատուիրէ երկոտասանիցն ասելով. զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի. և յաւրհանէն ճաշակէ ինքն Աստուածորդին, և ինքեամբ կերակրէ զերջանիկ աշակերտսն, և մատնչին առեալ արտաքս ելանէ: Ի դարձողաց հաւատացեալ ժողովորոց որ ի Տէր Յիսուս Քրիստոս, ոչ հպեալ յայս խորհուրդ կենաց առ ի ճաշակել, և ոչ ի լուր պատմութեան երախայիցն խորհրդոյ, ուրուք ի գրեհականացն հասեալ և հասու եղեալ այսմ խորհրդոյ մեծի Ձատկին: Եայս աւրինակ և մեք տրոհեալ որոշեմք զժողովուրդն ի սուրբ խորհրդոյ մեծի Հինգշաբաթին, զի թէպէտ և փրկագործութեան կատարի խորհուրդն, այլ աղատութիւն երախայիցն չե ևս է կատարեալ: Բայց ի թարգմանութեան նստելով քահանայիցն պատմիչ լինելով ժողովորդեանն, և հրաւիրելոցն զաղատութիւն խոստանալով, իբրեւ Աստուածորդին իւրայոցն, նոյնպէս և քահանայն իւրոյ հաւտին: Եւ դարձեալ ևս, զի թիւ պահոց պատեբին չե ևս կատարեալ, և յուծումն աղատութեան չե ևս եղեալ է ի ծառայութենէ մեղսածին ախտիցն, յորում լինի թողութիւն ծառայից, գեւղից և պարտուց, զի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս չե ևս խաչեալ և զմահ յուծեալ և անարգեալ, և ոչ ի գերեզմանի եղեալ, և ոչ եռաւրեայ զյարութիւնն ի մեղ ցուցեալ, և ոչ զաւետիս յարութեանն ընկալեալ ուրուք յումեքէ. զայս ամենայն ի Հինգշաբաթին ոչ գտանեմք այսպէս եղեալ, այլ ասեմք ի Տեառնէ պատմիչ լինելով դեռ զկնի այնր ամենայնի, և ի Հին

Ձատկին գիրկագործ խորհուրդն կատարեմք, և մեր Քրիստոսի մարմնովն սպասաւորեալք յաւրինակ Տեառն մերոյ Փրկչին իւրով աշակերտաւքն, որպէս և այժմ վերադիտողին միայն հրամայեմք քահանայիւր հաղորդել ահաւոր խորհրդոյն և զգուհիկան արտաքսելանել:

Նա և ոչ զոր ի դպրաց կամ ի մանկանց ուսումնասիրաց հրամայեմք կալ յեկեղեցւոյ սակս վկայութիւն տալոյ, զի զատեալ որոշեսցուք ամենայն կարգաւր յերկարնակ ազանդոյն Քաղկեդոնի, Քանչի նորա անխտրապէս և անխոստովանաբար ոչ լեալ մաքուր, մերձեանան յահաւոր խորհուրդն, իրրե ոչինչ համարելով, համարձակութիւն ետուն և մերոյ վիճակիս յոր սոսկալի և հահաւոր է մատչել երախայից, զի այսպէսն ոչ է բաժակ անմահութեան, այլ բաժակ պրման: Իսկ մեր նախ քան զսոսկալի խորհուրդն, երախայիցն պարզես շնորհմք, և զազատութիւն խոստանամք, մուծանեմք ընդ դուռն արքունական պողոտային, և հրաւիրեմք յառազաստն լուսոյ ասելով, Այդ դուռն Տեառն է, և արդարք մտանեն ընդ սա. և յայնմ աւուր խորհրդոյ մարմնոյ և արեան Տեառն սրողեալ պատրուակեմք զնոսա, և զերախայս զգուշացուցանեմք հրաժարելով ի նոցանէ, և ի խոստովանութիւն ուղղութեանց մերոց վերաբերիլ վարժիմք, և զերախայս և զպասքեալ սիրտս նոցա զովացուցեալս սփոփեմք. և նուիրեալ հրաւիրեմք զնոսա յուրախութեանն աւր աւետեաց, և զազատութիւն կենացն անվախճանից, որ է նոր արքայութեան սկիզբն, և տեսչութիւն էական փառացն և նկարագիր լուսոյն յաւիտենից, յորում ազատեալքն փրկագործեալ ցնծան: Անդանաւր աւարտումն յորեղինին, և ազատութիւն ծառայից, զիւղից, և պարտուց, իսկ աստ ազատութիւն երախայից, մերձումն ի սուրբ առազաստ, և հաղորդել ճաշակման հահաւոր խորհրդոյն, և բալմել յերկնաւոր փեսային հարսանիսն, և երանաւետեալք ի փառս Աստուծոյ, Արդ՝ այս աւուր յաւրութեան ճաշակի, գառն զենեալ, որ է նոր զատիկ աւետեաց յարութեան համասփռական, տիեզերատարած և լուսասփիռ, հրեշտակաբարոյ և առաքելաբարբառ պատմի աւետաբեր երաւարեայ յարութիւնն: Աստանաւր արձակումն կապելոց ոգւոց ի յանդընդակն բանդէն, և ուրախացեալք յանմահական ճաշական հոգեւոր կերակրոց հանդերձ մարմնովն, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ինքե մր ճաշ կէ զմ բրե լսն հ նդիպմամբ ի

մարմնի. և արբեալը լինէին յուրախութեան լուսոյ անմահ բաժակին և լցեալ լինէին անսպառ փառաւր կենաց անմահ անեղին, զի ի հանդէպ արարչին սուրբ հոգւոյն, որը յԱդամայն ի փառս Աստուածորդւոյն ճաշակեալը լինէին, և անպրաւական կենացն հանդիպեալը մնային, զասագրեալը ընդ անմարմնոցն երամս, և ազատեալը ի վերինն Երուսաղէմ: Սոյնպէս և երախայիցն զայս աւրինակ գնելով, զի որպէս ոգւոցն հանդիպեալ մարմնացեալ Բանին անձառ փառաւր ճաշակեալ եղեն և ազատեալը ի բանդէն կապանաց: Աստ նմին աւրինակի և երախայիցն յաւուր սուրբ յարութեանն, հանդէպ սուրբ աւետեաց հրեշտակին քարոզման, և լուծման դառն դժոխոց, ի կապանաց լուծումն հրամայեմք, և ի Քրիստոս ճաշակումն հաղորդելոյ մարմնոյ և արեան փրկչին մերոյ, զի աստանաւր հանդիպելովք ի Քրիստոս ընդորովմք հոգիացեալ ոչ ևս կոչին երախայք, այլ հոյլք աստուածարդիլք, և տունկք աստուածածաղիկք, և ճրագունք յարալուցեալք, յորս Հոգին սուրբ հանապաղ բուրէ ի նոսա. զի աստանաւր լուծումն երախայութեան, և մոլծանիլ յերկնաւետեալ առադաստն, և երկնաւոր փեսային փեսաւէրք, իրր տղայացեալ արդարութեամբ ի կատարեալ գուժ եկեալք: Եւ մանկունք հարսանեաց լցեալք պայծառ խորհրդովք հոգիացեալք և ի ճաշ մտեալ ընդ անմահ փեսային, ճաշակեն ի լուսոյ հարսանեայն, և լինին անմահացեալք. զի այսուհետեւ ոչ ևս երախայացեալք, այլ բրիստոսաւետեալք, և աստուածաբարբառ կրթեալք յաւետարեւր քարոզութիւնն՝ աւրհնել զեկեալ փեսայն, և առադաստի երգել երգս, և յերգելն, աղաղակելն է այս. Աւրհնեալ որ եկիր յանուն Տեառն, աւրհնեալ որ գալոցդ ես, և Այսաւր է զոր արար Տէր, եկայք ցնծասցուք և ուրախասցուք ի սմա, զի և նոր արարած ի Քրիստոս կոչեցաւ: Վասն այսորիկ ոչ հրամայեմք երախայացեալ ժողովրդոցն յաւուր մեծի հինդշարաթովք հաղորդել մարմնոյ և արեան Որդւոյն Աստուծոյ, զի կարկեալ փակեսցի աղանդ երկարնակացն, և կազմիչ հաղորդելոյ ի սուրբ խորհուրդն եղիցի յաւուր յարութեանն, և աւետիբ հրեշտակին, և ընթացումն կանանցն ի ցնծութիւն:

Իսկ զնուիրական աւուրսն ի սուրբ քառասնորդոն կատարեալ յորեղինին, այսինքն զշարաթ և զկիրակէ, յուրախութիւն պայծառութեան ի կրթոց կերակուրս հրամայեմք լուծանել զաւ-

շոտացն և որովայնամոլիցն, և պղու ընդդէմ հերձուածողացն ցանկս պարսպեմք և շրջափակեմք զպարսպեալ առագաստն, զի մի սպրդեալ մոծցի ի ներքս չար աղանդն հերձուածոյն Քաղկեդոնի, որ սիռեալ տարածեալ էր ընդ բոլոր Հայք, և կանոն կարգեմք պսպէս, Զծու և զձուկն և զձէթ և զթան և զեղ և զպանիր և զղինի միաճաշակ կերակուր կարգեսցուր: Արդ՝ եթէ որ յայս աւրէհետէ և առյապա ժամանակ զայս ամենայն բաժանէ ի միմեանց, նստիմալ եղիցի: Ահաւասիկ զայս գրեցաք կանոնս. ես Յովհաննէս Հայոց կաթողիկոս *), ամենայն եպիսկոպոսաւր և բահանայիւբ, և ուխտի մանկամբք եկեղեցւոյ սրոյջ *): Ո՛վ անհեթեթ զգայարան. այդ իսկ նեստորի անխճելոյ աղանդն է, զի Բարսեղ Կեսարացին զձուկն գաղան ասէ, և առարեալն վկայէ այլ մարմին է ձկանց, Արդ առաքեալ մարմին ասէ, և հերձուածողն ջուր: Արդ՝ ի՞նչ իցէ ջուր, զի կենդանի է, և ահա յաւդք և ոսկերք, սիրտ և աղիք և ամենայն որ ինչ կենդանւոյ է: Ա՛ղէ բննեա՛ խորհրդիւ ի ձկունս և ի գաղանս որ ի ցամաքի են, առիւծ, իւնծ, արջ, վիշապ որ է աւճ, գիրք ասեն օիկդ և հիդրայն՝ ծովայինբ, սիկզն՝ շուն ասի երեքդիւի, և հիդրայն չար բան զնա. և զիւրեանց որդիսն ոչ ուտեն, իսկ ձուկն զմերձաւորս իւր ուտէ. և զիւրդ իցէ ջուր, Կան և հաւք ջրայինբ և անասունք, և ո՛վ իցէ որ առանց ջրոյ սնանի: Եկ առ ձէթ. գիրք զեւղ և զձէթ մի ասեն. Եսայի ասէ՝ Փայտ եւղոյն, և Գաւթ՝ ծերութիւն իմ ի ձէթ պարարտութեան: Ե՛րթ առ աւետարանագիրն որ ասէ վասն կուսանաց, թէ՛ Ձէթ ոչ առին, և դարձեալ թէ՛ Տո՛ւբ մեղ յեւղոյդ ձերմէ, և ահա յայտ է թէ եւղ և ձէթ մի են: Եւ Ադամ ոչ եթէ պանիր եկեր և ել ի դրախտէն: Գիրք ասեն թէ՛ Արեւոյն չար է բան զգիւհար և առաքեալ ասէ, Մի՛ արեւնայք գինւով, յոբուս զեւթութիւն է. զի յորժամ կեւակուր ուտեմք և ընումք, ի նմին կամք, իսկ իւրեւ գինւով ընումք, զայլ խորհուրդ խորհիւրբ: Եւ եթէ որ զկիրակէ իւրեւ լուրբաթ պահէ անհնարին մեղք են, և որք յուրբաթու և ի չորերշաբաթոյ յիշատակ առնեն մարտիրոսաց՝ մեղք են: Զի ի թէ կարգ էր, ապա Զատիկ յուրբութուն պարտ էր առնել, զի Քրիստոս Աստուած մեր յուրբութուն խաչեցաւ և ընթերցուածք և սաղ-

*) 'Ի լուսանցան.

մոսք և աւետարանք՝ այն աւուրն շատ են, և ամենայն մարդիկ յայնմ աւուր ազատեցան ի ծառայութենէ մեղաց. և դրախտն յայնմ աւուր բացաւ աւազակին, և ամենայն կարգ եկեղեցւոյ զայն ուրբաթ պահէլ հրամայեն. և զայլ ուրբաթսն ի Զատիկէն մինչև ցՊենտեկոստն ուտելլ Եւ որ զծնունդն յառաջ քան ըզՅայտնութիւնն առնեն, մեծ մեղք են. և յայտ յԱւետարանէ անտի է, որ ասէ, և Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս. և ի սոյն դէմս աւրինակի փակեալ կայ զիր ընթերցուածովն. զորս կարգեալ են ուղղափառացն սրբոց: Մի՛տ զիր խոստովանութեանն՝ որ նախ քան զմեզ հայրապետը: Այս աւանդ կացցէ ի վիճակիս մերում և այս մատենագիր եղիցի ամենայն Հայաստանեայց, որք ընդ ձեռամբ մերով հաւանեալ կան ի պահեստի: Ահաւասիկ ես Յովհաննէս Հայոց կաթողիկոս, գրեցի իմով ձեռամբ զայս կանոնս, հաստատութեամբ սուրբ հաւատոյ, յընդունելութիւն ուղղափառաց, ի պայծառութիւն ուղղակարգ եկեղեցւոյ, յընդունելութիւն հաւատացելոց, և ի գովութիւն բարեբանութեան համագոյ Երրորդութեանն՝ ամէն.

Դարձեալ հաստատութեամբ հիմնարկելով հրաման տամ մեծի փիլիսոփայիս Արշարունեայ քորեպիսկոպոսի, զի զառաջաւորսն ընդ սուրբ պահս քառասնեկին՝ մեկնումն արասցէ, որ ախեալ կնքեցաւ ի մէնջ Եւ աւրեայ առաջաւոր պահցն, և պասեքին Բ. շաբաթս լուծեալ բարեկենդան կոչին, և անխորաբար յամենայն կերակրոց: Արդ՝ ձեռնարկու լեր, սիրելիդ Աստուծոյ, քաջդ յիմաստակս. և նախընդիրդ ի վարդապետս Հայոց, կարկիչդ Յունաց, և դադարեցուցիւդ աղանդոյն Քաղկեդոնի, և կորուսիչ ապականաբնակ հերձուածոյն Նեստորի անիծելոյ, բռնահարեալ զկամացն Աստուծոյ իրրե հանդիսի նահատակ, կոչեալ բեզ ի թիկունս աւգնականութեան զմարմնացեալն ի մէնջ Ճշմարիտ Աստուած Յիսուս Քրիստոս, առաջնորդ ունելով զՀայր արարիչ և անեղ անքննին յարարածոց, որպէս զի Հոգւովն սրբով, որ է ուղղեկից, սկզբնեալ ընթերցուածոց մեկնումն արարեալ բանաստեղծեսցես, որպէս զի թարգմանեսցես զամենայն կարգ ընթերցարանիս մերոյ, մանաւանդ զԽորհրդածութեան ընթերցուածսն չորից յարմարմանցն, որ զանց առնէ զպասեքիւն և սկզբնեալ առաջաւորաւն հանդերձ: Իսկ դու ինքնին աշխատելով մատենագրեսցես, և ի լուր ականջաց բերելով տգիտաց ծանուցես զայս իր խորհրդոյ որ զան զա-

Նեալ աստուածասբանչ խորհուրդ Տեառն բարձրելոյ. և ընդ միոյ սակաւուդ՝ վարձս ընկալցիս յԱստուծոյ մերմէ. բիւրապատիկ հազարաւորեալ, բիւրաքաշե և մշտալցոյց. և յանվրաւ ուրախութեան երախտաւորեալ, ծաղկաւէտ շահաւորեալ, փառաւք վպեղելով՝ բերկրեսցիր ի Քրիստոս Յիսուս, յահեղ փառազոյս յայտնութեան նորա, որում փառք յաւիտեանս ամէն:

ՆՈՐԻՆ ՏԵՍՈՒՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍԻ ԸՆԴԴԷՄ ԱՅՆՈՑԻԿ ՈՐ ԱՊԱԿԱՆԵՆ ՋՍՈՒՐԲ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ Ի ՁԵՈՒՆ ԽՄՈՐՈՑ ԵՒ ԶՐՈՑ:

Ահա յառաջագոյն ծանուցեալ առաքելոցն զապստամբութիւն հերձուածոյն ի ճշմարիտ հաւատոյն, եթէ այլայլեն զխորհուրդ տնաւրէնութեանն Քրիստոսի, յառաջագոյն հաստատեցին զդեղ բժշկութեան ի դիրս և ի զլուստ ընթերցարանաց, զի որք հակառակին ոչ զոլ Աստուածածին զկոյսն՝ գտանեն ի դիրս Ծննդեան և Յայտնութեանն որ նոյն ինքն է Մկրտութեանն, եթէ Ահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և ծնեալն Սքանչելի՝ Աստուած՝ Հղաւր՝ Իշխան և Հայր: Իսկ ի դիրս չարչարանաց գտանես, եթէ Աստուած էր որ չարչարեցաւ վասն փրկութեան մարդկան, զոր յայտնէ Եսայի, թէ՛ նա զմեզս մեր վերացոյց և վասն մեր չարչարի: Եւ եթէ մարդոյ համարի և ոչ Աստուծոյ, որպէս սովոր են գնալ ի ճշմարտութենէն, այլ ոմն քեզ վկայէ ի դիրս չարչարանացն, եթէ՝ Եկեցէ հասցէ Տէր Աստուած մեր, և ամենայն սուրբ ընդ նմա: Յաղագս պնդորիկ անխտիր մերձենան ի մարմին և յարիւնն Տեառն, զի սոսկ մարդոյ համարեցան, և ոչ Աստուծոյ միաւորելոյ ընդ մարմնոյ, և զպատկառեցան ի հրամանացն, որ Պաւլոսին խաւէր ընդ հաւատացեալս թէ՛ Որ ուտէ և ըմպէ անարժանութեամբ, և որ այլն:

Գտանես յսկզբունմ ընթերցականացն ճառ հոգեպատումն, որք արմատաքի իլին զհերձուածն, որ ապականացու խոստովանին զանապական մարմինն Քրիստոսի, և յաղագս պնդորիկ արկանեն խմոր և ջուր պղծել և ապականել զանապական խորհուրդն, յանհետ առնել հրամայեաց նոցա. յաղագս անխմոր աւրինաց նշանակէ և զԹն աւր ճաշակել առանց խմորոյ զբա-

դարձն՝ զնոյն բերէր աւրինակ, զի խմորեալն ոչ լինի կենդանի հաց, որպէս ասաց Աստուածաբան ի Զատիկին ճառի Իսկ յետ ելիցն յԵզրիպտոսէ, յորժամ վասն այսորիկ աւրինադրէր Մովսէսի Աստուած, ոչ ապաբէն յերկնից զայր մանանայն, ուստի հրամայէր առնել զշաւթս և զնաշիկս զոհիցն և զհացն զառաջաւորութեան, որ բերէին զաւրինակս մարմնոյն Քրիստոսի, զի իւրեանց արմտիք ոչ գոյր և յաւտար աշգաց ոչ առնոյին զի պիղծէր. և միւս վասն այնորիկ, զի աւրինակ էր մարմնոյն Քրիստոսի, ոչ կամէր Աստուած թէ ուտիցեն միս ընդ սուրբ հացին, մինչև երթիցեն յերկիրն աւետեաց, եւ այս անտի յայտ է զոր ասաց Աստուած, թէ յորժամ մտանիցէք յերկիրն, եթէ ցանկանայցէք մտոյ յայնժամ կերիցիք միս. և վասն այսորիկ ասէ Դաւիթ թէ՝ Ոչ անսացին խորհրդոց նորա, այլ ցանկացան զցանկութիւն յանապատի, և բարկութիւն Աստուծոյ էջ ի վերայ նոցա, այլ զխմոր ոչ էր պարտ գտանել Իսկ անաւրէնք ասեն թէ յերկնից իջանէր խմորն ընդ երկնային հացին, և կամ եթէ զոր ասէ Տէրն, եթէ՝ ես եմ հացն կենաց՝ որ ի յերկնից իջի. արդեւք խմորեալ են կեանքս մեր. Բայց մի՛ լիցի ուսումնասիրաց զմտաւ ածել զպղծապիղծ կրանս նոցա, թող թէ զործով ի կիր արկանել Բայց այսու հաւանեցուցանեն զպարզամիտսն, մանաւանդ եթէ զանմիտսն այսպէս ասելով, եթէ Տէր ասաց եթէ՝ Որ ուտիցէ ի հացէս յայսմանէ, մի ճաշակեսցէ զմահ:

Եւ ասեն թէ հաց կատարեալ խմորեալն է, զայս ի մտաց ասեն և ոչ ի գրոց, եւ եթէ չեն սուտ և անտի, ցուցցեն յաւրինաց կամ ի մարգարէից զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, եթէ արժան է ածել զապականեալ խմորն. այլ ոչ զգիրս գիտեն, և ոչ զլաւութիւն զրոց կամ թէ զոր ասաց Մովսէսի Աստուած, Որ ուտիցէ խմորեալ սատակեսցի, նշանակէ զյաւիտեանական սատակումն, որ ճաշակեն ի սուրբ խորհրդոյն զխմորն. նա թէ և կամէր որ գտանել զխմորեալն յաւուրս զատկին Եսայէլի՝ ոչ գտանէր, բայց միայն ի տուն հեթանոսաց, Բայց զու նայեալ և քննեալ զխորհուրդ հինգշարաթին. զի նմա կատարեաց Քրիստոս, պատառելով զխմոր և զչուր, զոր վասն ապականութեան խանեն թէ ապականացու է մարմինն Քրիստոսի և ոչ լուսն մարգարէին, եթէ՝ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն, և կամ Պետրոսի եթէ՝ Զոր Աստուածն յարոյց, ոչ ետես զապականութիւն. Այլ ոչ գիտեն մոլորեալքն եթէ զի՛նչ է ապակա-

նութիւն, Այլ մեր ճշմարտապէս յաղագս պստորիկ իմաստասիրեսցուր Սատուածաշունչ գրոց:

Կոչեն Աստուածաշունչ գիրք ապականացու զծառայն մեղաց. իսկ ի՞նչ կարէ ասել զնմանէ թէ մեզս գործէր, որ յառաջ քան զտնաւորենութիւնն քարոզեաց մարդարէն թէ՛ Առանց մեղաց ընթացայ, և ուղիղ է, և այլ ոմն եթէ՛ Անաւրէնութիւն ոչ գործեաց, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա. և Պաւղոս ասէ զնմանէն՝ Սուրբ անմեղ, զատեալ ի մեղաւորաց, առեալ զխորհուրդս զայս և ասաց, թէ Զայս արարէր առ իմոյ յիշատակի. Աղէ՛ցուցցեն թէ խմորեալ էր հացն կամ ջրով խառնեալ բաժակն, այլ ոչ կարեն ցուցանել ի գրոց այլ անձնահանձար իմաստիւր իրակերպին ընդդէմ ճշմարտութեանն: Զի փրկիչն ասէ, յետ աւրհնելոյն զբաժակն. Աչ ևս արիցի ի բերոյ որթոյ. ուստի յայտ է, թէ որթն զինի և ոչ շուռ ծնանի, և այս ոչ յաւրինաց և ի մարդարէից այլ Աստուածային բերանոյն աւրէնք են: Եւ զայս ամենայն գեղեցիկ իմն յեղեղուն, Գրիգոր Աստուածաբան և Յովհանն Ոսկիբերան, որք համառատ բանիւր պատմեցին մեզ զառաքելական և զաւետարանական տառիցն միտս, և զայս ամենայն հաստատուն եկեղեցական կարգաց, ևս առաւել ընթերցականաց ծագեն պատմութիւնք: Արդ՝ եթէ հազար ինչ ճարտարեն երկարնակ աղանդոյն պաշտանեայրն, և բարձրացեալ քան զերկինս ամբարտաւանութեամբ. Արդ՝ եթէ ի սերմանէ էր ծնեալ Քրիստոս, ապականացու էր մարմինն. իսկ եթէ ի Հոգւոյն սրբոյ, ապա մի՛ ոք իշխեսցէ ասել ապականացու: Բայց հացին անուամբ զարհուրեցուցանեն զպարզամիտսն, և ասեն հաց՝ կատարեալ խմորեալն է: Սուղ ինչ և յաղագս պստորիկ ասասցուր:

Հաց անուն՝ սովորական ի խաւսից է, և հասարակ անուն ի բերանս բաղմաց, այլ ոչ յատուկ ձայնի նշանակ, և զայսբան զհացարարութեան արուեստն հասկացն և շեղչիցն ի վերայ առեմք: Այս անուն, ասեն, հաց շատ ժողովեաց, աղէ՛ ասիցեն անաւրէնքն, եթէ հասկը և շեղչը խմորեալ է: Իսկ մեր ի գրոց ցուցանեմք, եթէ զբաղարջն հաց կոչեն Աստուածային գիրք: Յորժամ քաղցեաւն Գաւիթ, որպէս կայ ի թագաւորական մատենին, եթէ ի պահանջին ի քահանայիցն հաց՝ պատասխանի տուեալ ասեն, Զիք աստ հաց. բայց առաջաւորութեան հաց, ահա զբաղարջն հաց կոչեն Աստուածային գիրք որպէս ասացար:

Եւ սուրբն Գրիգոր զնոյն ուսուցանէ մեզ, զի ասէ նա ուրեմն ի հոգէապատումն վարդապետութեանն, եթէ Հայն առաջաւորութեան բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, Տես դու և զմի պատկառելի աւրինակն. զի ի ճաշակելն նոցա ասէ քահանայն. Եթէ սուրբ իցեն ի Լանանց մանկունքդ՝ մարթ է ճաշակել ի սուրբ հացէն. իսկ ի պատասխանելն եթէ Յերեկէ և յեռանդէ, ապա համարձակեցոյց սուրբ հացին, Արդ եթէ ի հնումն որ ստուերն էր հանդերձելոց բարեազս Քրիստոսի, պատկառանաւք և երկիւղիւ էր ճաշակելն, որ աւրինակ բերէր զպսմուս, եթէ արժանաւորս պարտ է կալ յահաւոր խորհրդեանն. զիւրդ երկաթնակ աղանդոյն պաշտանեսցոյն անխտիր մերձենան. և զՈրդին Աստուծոյ առ ոտն հարկանեն, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարելով, որով սրբեցաբն, և թշնամանցին զշնորհաց հոգին, Այլ ես պատկառեմ յայնմանէ որ ասացն, Իմ են վրէժխնդրութիւնք և ես հատուցից, Վասն որոյ պատկառեսցուք ալաչեմ և մի յանարժան անձինս մատչիցիմք ճաշակել, այլ ապաշխարութեամբ մերձեսցուք ի կենդանութիւն ի Քրիստոս Յիսուս Աստուած մեր, որում փառք յաւիտեանս:

Ի տաններորդն նիսան. արարին որդիքն Իսրայէլի զԶատիկն յԵգիպտոս, և ապա ելին յերկրէն Եգիպտացւոց, և յաւրըն չորրորդ ընդ ծովն անցին, զոր առաքեալն մկրտութիւն կոչէ, աւրն միաշաբաթ, և մանանային աւրն միաշաբաթ. որ պառաջին պատարագն որթք *) մատուցին երիտասարդքն Իսրայէլի Տեսուն Աստուծոյ, զի յայնժամ չե էր աւծեալ քահանայ. և նախանձեալ ընդ այն սատանայի՝ որթուն ետ երկրպագանել և ոչ եգիտ Ահարոն եթէ զո՞ր նման արասցէ զկուռն. ի տագնապել զնա ժողովուրդն. Եւ իբրեւ ել ոսկին ի հրոյն չուէր ինչ նմանութիւն որթու. ապա կոչեաց Ահարոն բանդակիչս և ետ մաքրել զնա ճշմարիտ որթ. Արջառ և ոչխար բազում ունէր ժողովուրդն յանապատին, ըսպէ միս ոչ ուտէին զի այնպէս աւրինադրեալ էր Աստուծոյ, Եւ պատարագ զոր առնէին՝ հօրն ճարակէր. և յայտ անտի է զի ասաց Աստուած. Յորժամ մտանիցես յերկիրն ժառանգել, եթէ ցանկաս մնոյ, յայնժամ ուտիցես միս, և զարիւն մի ուտիցես, այլ յերկիր հեղցես: Որով յայտ է թէ յԵգիպտոս զանսուրբն անխտիր ուտէին.

*) Այսպէս յօր.

իսկ յանապատին աւրէնս ընկալան չուտել միս, վասն որոյ և մարդարէն ասէ, Յանկացան զցանկուծիւն յանապատին: Բայց առաջաւորութեան թաղարջ էր որ բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, և շաւթ էր նաշի՜ զո՜հիցն: Խնդրելի է մեզ եթէ ցորեան է, եթէ մանանա, զի իւրեանց արմտիս ոչ գոյր և յաւտար ազգաց չառնուին զի պիղծ էր. և զմանանայն յերկանի աղային և ի թոնրի եփէին, որ բերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի. զի թէ աւրինակն անխմոր էր, զի՜արդ ճշմարտութիւնն խմորեալ լինի: Փառք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յաւիտեանս:

ՉՏԷՂԱԿԱՐԻ ԳԻՐԱՆ ԶԹԱՆԱՍ Խ ԿԵՆԱՆՆԻ ԻՆՆԷՆԷԻ Ի ՔՐԻՍ-

ՄԱՍ:

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍԻ ՂԵԿՈՍԻ

Արդ՝ վասն զի ի պահոց քառասներորդան կոչի աւր քուրբաթ՝ չարչարանք խաչելութեանն Տեառն, և առիթ կոչման չարչարելոցն յաշխարհիս, ունել յանձին զաւրինակ չարչարանացն Տեառն՝ առ ի փրկութիւն հոգւոց չարչարակցացն Տեառն, և առ ի պահպանութիւն անձանց պատուիրանապահացն Տեառն, առ ի լինելոյ չարչարակից խաչելութեանն Տեառն, փառակից յարութեանն, և առիթ կոչման մեղաւորացն յապաշխարութիւն, Արդ՝ յայսմ քառասներորդի, որպէս զի աւրէն է զշաբաթ և զկիրակէն որպէս զուրբաթ և զչորեքշաբաթ պահել զհետ աւրինացն առնլոյ, եւ յայնմ քառասներորդի որ կոչի կիրակէն կոչի աւր առաջին, և սկիզբն աւուրց յարութեան, և ուրախութիւն աշխարհի, և աւետիք արքայութեան, լի ամենայն ուրախութեամբ անձանց պատուիրանապահացն արդարութեան. աւրէն է զուրբաթն և զչորեքշաբաթի իբրև զկիրակէն և զշաբաթն ուտել. Բանդի զոր աւրինակ ի պատկէն մինչև ցվերացումն կիրակէ կոչի, այսպէս ի բարեկենդանէ մինչև ցվատիկն՝ ուրբաթ, Արդ՝ բեզէն ամ զբեզ ի հաւան, և զուգեա զայս քառասուն բաւութեան և զայն քառասուն ուրախութեան. Յշոնա զքառասուն ընդ քառասնի, և զուրբաթ և զչորեքշաբաթ՝ ընդ շաբաթու և ընդ կիրակէի. և գտանես հասարակ. ի սմա յագումն և ուրախութիւն. և ոչ ի նմա պահք և տխրութիւն, Այս քառասուն առիթ բաւութեան մեղաց տաւրւոյն, և այն քառասուն յաջորդ ուրախութեանց տաւրւոյն:

Արդ՝ աւրէն է զայս պահոց քառասներորդս հարթիկ պահել ի բարեկենդանէն մինչև ցվատիկն. այլ գինի և իւղի, ձու, ձուկն, պանիր, կոզի, կաղտի, բաժին, շճուկ, կաթն, խեր, և ձկան մորէ, զայս բնաւ ամենեին չէ աւրէն, և ոչ վայել է ճաշակել ամենայն ումբ մեծի և փոքու, արդարոյ և մեղաւոր-

րի: Հատ են մեզ այլ կամարն բառասուն աւուրն, կանեփ հատ, կտաւատ, փոթինդ, հատ, սամթաջուր:

Արդ այսու բառասնորդաւ Տէրն ի լերինն փորձութեան տարաւ յետս զփորձիչն սատանայ, որ է աւրինակաբեր յաղթութեան ամենայն հաւատացելոց: Միթէ Աստուծոյ պահել ինչ պիտոյ էր ոչ ապաքէն վասն աւրինակի մարդկան առնէր զայն: Արդ եթէ զհանապազաւրն մեռանել ոչ կարեմք ըստ բանին Պաւղոսի, այլ զոնեմ բառասուն աւուրբքս լինել հաղորդ չար-չարանացն Քրիստոսի: Զի զբազանակեալ *) մեղք տարւոյն, բառասուն աւուրբքս ընկեսցուք յանձանց: Ոչ զիտես, զի որ միտեալ մտաւ չարչարակից լինին չարչարանացն Քրիստոսի, նոքա միայն կարեն լինել փառակից յարութեանն: Քանզի ասէ թէ յի միայն հաւատալ ի Քրիստոս, այլ վասն անուան նորա չարչարանս ընդունել:

Արդ՝ այս բառասունք չարչարանք խաչելութեանն Տեառն, և այն բառասունք յարութիւն կենդանութեան Տեառն: Այս բառասուն քացախ և լեղի չարչարանացն Տեառն, և այն բառասուն խորիսի մեղու, և ձկան խորովելոյ յարութեանն Տեառն: Այս բառասուն պինուորացն կնքով պահել զգերեզման Տեառն և այն բառասուն, հրեշտակացն զաւետիսն տալ Մարիամանցն զյարութենէն Տեառն: Այս բառասուն միջնորդ ապաշխարութեան, և այն բառասուն երաշխաւոր թողութեան: Այս բառասուն բաւիչ յանցանաց. և այն բառասուն թողիչ մեղաց: Այս բառասուն լալոյ և արտասուաց, և այն քառասուն ցնհութեան և ուրախութեան: Այս բառասուն սերմանելոյ ցաւովք և տրամութեամբ, և այն բառասուն ժողովելոյ փառաւ և զովութեամբ: Արդ՝ այս բառասնորդաւ մեծ մարդարէն Մովսէս ետ զաւրէնս ժողովրդեանն, և այն բառասնորդաւ բաւեաց Մովսէս զյանցանսն Ահարոնի և զյանցանս ամենայն ժողովրդեանն: Այս բառասնեւորդաւ չորաւ Եղիա ի լեառնն Սինէական առնուլ հրաման ի Տեառնէ զվերանալոյն իւրոյ յերկինս: Այսու պահաւր ապրեցան Լերեք մանկունքն ի բարձրարեւոյն տոգորական հրոյն սատակման: Այսու պահաւր լուծին Նինուէացիքն զվճիռ մահուան զՏէրունական հրամանին առ ի լինելոյ ընդունելական պահք ապաշխարութեանն նոցա, և արագաթող լինելոյ մեղք յանցանաց նոցա:

*) Այսպէս յօր. 'ի լուսանցս. զգարան.

ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ ԿԵԼԵՍՏԻԱՆՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՀՌԻՄԱՅ, ԹՈՒՂԹ ԼՈՒՇԻՆ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ

Ոչ գիտեմ ուստի ի մերս հասանէ լսելիս, իրր թէ հաւատ իմն հեղեալ ի բէն նորաձեւս, որ է արտաքոյ ըրարեպաշտութեանն, այլ զլուր բոյոց հաւատոցդ անտես արար. քանզի գարմացումն մերձ է առ մեզ, եթէ դու որ յիմաստութիւնսն մեծագոյնս խորհեցեալ, և վայելչիցս գիտութեան ըրարձաթիւն բարձրացեալ, զի՛արդ այդպէս վաղվաղակի յանգիտութեանց ընկղմեցար խորիւրատ: Իսկ եթէ այսպէս, որպէս բանս հաստատէ, թշնամանեալ լինի ուրեմն ի բէն Երրորդութեանն համագոյութիւն: Ուրացեալ լինի և արժանաւոր պատիւ Աստուածածնին Մարիամայ, վասն որոյ պատշաճաբար համարիմ ըստ բեզ, և առ բեզ և ընդդէմ բո զասացեալն որ զոչնով աղաղակէ, եթէ՝ Բազում դպրութիւնբդ՝ զբեզ ի մոլորութիւն դարձուցին: Բայց ես ոչ դարձուցին միայն ասեմ, այլ և զանցուցին ևս: Քանզի ձգեցեր զձեռս քո առ ի յԱստուածամարտութիւն, և զաւտի ածեալ տարեալ եղեր, ուր ոչն կամէիր և ոչ գիտէիր. զի թէ էիր գիտացեալ, ոչ արդեաւք զԱստուած խորհէիր բեզ ընդդիմամարտ, և կամ ընդդէմ խթանի աքացել, որ ոչն էր բեզ կարողական:

Ուստի և վայելուչ կարծեմ յաղագս քո առնուլ զՄովսէսեանն ձայն փոթ, և սուղ ինչ այլարանելով ընդ քո յեղափոխութեան հաւատոցդ, մանաւանդ թէ յանհաւատութեանդ կամաց, ասեմ, Այս այր յիմար և ոչ իմաստուն. ոչ առ ինքն է հայրն քո որ ստացաւ, արար և ստեղծ զբեզ, և դու զայդ Տեառն հատուցանես, քանզի Աստուած գոլով ստացաւ զբեզ, և էած յանգոյութեանէ ի գոյութիւն: Իսկ դու անստացար զբազմազին մարգարիտն Քրիստոս, և ոչ նարովմայ արեանն զոչնով յերկրէ վնդնգունակ ի բեզ բերելով նմանեցուցեր: Քանզի

նա ի հայրենի ժառանգութեանցն զրկել ո՛չ առնոյր յանձն, և զմահ՝ յաղագս այնորիկ կրէր: Իսկ զու զհարցն նախասահմանեալ ի բեզ հաւատս ի ըաց մերժելով՝ զրկեցար և փախտական եղեր իբրև զամպարիշտն ոչ հալածեալ, Եւ այժմ մեր այսչափ աղաչելովս և նախագոչելովս զբեզ, ոչ կամիս դառնալ որպէս ցնմանին: քո ցնաւայէլ որ երբեմն հալածելով զԱրեւնեւեր յուսացեալ ի յիւրոցն արագութիւն ոտից, ոչ կամեցեալ լսել աղաչանացն մինչև ցանլսաւորութեանն ժողովեաց զվարձ, նոյնժամայն խոցեալ կայր մեռեալ յերկրի հանդերձ մատնչաւքն իւրովք ոտիւք: Վասն որոյ և ես բեզ խրատ տամ, ոտիցդ քոց ոչ հաւատալ զբեզ, քանզի աւճն դարանակալ հարկանել զգարշապարսդ. այլ մանաւանդ զլիւոյդ եթէ իցէ Քրիստոս, յորմէ ամենայն մարմինն յաւդիւք և խաղալեալք տարպրերի և խառնեալ աճէ ցածունմն Աստուծոյ:

Ապա երբ հաւանեցիս դառնալ յընդունայն յանսուրբ մոլորութենէդ, մեր ընդդէմ շնորհին արտաձայնեայուք: Քանզի չէ պարտ զսրբութիւնս շանց տալ, և կամ զմարդարիտն առաջի խողից: Քանզի ո՛յր արդեւք զբեզ տեսանելով ի բարեպաշտութենէն յամպարշտութիւն հաստատեալն ոչ զարմասցի. և կամ ո՛յր զպղպիսի լսելով համբաւ, և ոչ երկոքին հնչեցցեն ականջքն: Քանզի զիս.^{*})

^{*}) Աստուծոյ թերթ մի անկեալ է յօրինակէն և պակասին վերջն թղթիցն Կելեստինոսի, և սկիզբն առաջին թղթիցն Պետրոսի:

ԱՌԱՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ. ԱԿԱԿ

. Կոր սերմանեաց սատանայ ի մէջ եկեղեցեաց: Եւ մինչ զպղծ զամենայն լուայ ես կրտսերս Պետրոս, երկեայ յոյժ ի դատաստանէն Աստուծոյ, և ասեմ ցԹուլիանէ սարկաւադ իմ. Թէ արա՛ւ ընդ իս հաստատութիւն, և մի որ զիտասցէ զխորհուրդդ զպղծ, մինչև կատարեսցին կամք Աստուծոյ, եւ երդուաւ ինձ: Յայնժամ վստահացայ և գրեցի թուղթ իմով ձեռնարկութեամբ, և ետու ցԹուլիանէ զնոյն բան զոր ասաց ցիս, թէ գրեա՛ւ քոյով ձեռնարկութեամբ, եւ արձակեցի զնա և ասացի, թէ կոչէ զքեզ. և տայ թուղթ ի ձեռն մարդոյ որ քեզ հաւատարիմ թուի, տո՛ւր ըերել, նոյնպէս և ես ի նորա ձեռն տամ ըերել, և երդումն տուր նմա զի մի՛ պլ ումեք պատմեացէ զխորհուրդդ զպղծ, եւ ասէ ցիս սարկաւազն Թուլիանէ, և թէ է իմ ծառայ մի որպէս զիմ անձն հաւատարիմ: Եւ մոյծ զնա յեպիսկոպոսարանն իմ, և երդմեցուցի ի սուրբ աւետարանիչն, և հրամայեցի ցսարկաւազն իմ Թուլիանէ, զի նստցի ի քաղաքն Վոստանդնուպալիս, և եղիցի միջնորդ թղթոցն զոր ես և նա գրեմք առ իրեարս ի ձեռն մանկանն իւրոյ Թէոդոսի. և կաշեալ յաղաւթս արձակեցի զնա ի նմին ժամու, և ևս մուտ ի նաւ: Այն որ Աստուծոյ հաճոյ և մարդկան. գրեցաւ առ իս վաղվաղակի, և զթուղթն իմ ետու ըերել առ քեզ կընքով. և ի վերայն չգրեցի մինչև ուսանիմ ի քէն, թէ որպէ՛ս են կամք քո առ իս, և կնքեցի զթուղթս իմ խաչիւ ի վերուստ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պատրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոյ առ Ակակ:

ՅուԹառն առուրց կատարելոյ ելանելոյ աստի Յուլիանէ՝ սարկաւագին իմոյ, ետ բերել առ իս Թուղթ ի ձեռն Թէոդոսի մանկան իւրոյ, որ ՚ի ձէնջ գրեցաւ առ իս, և մինչ տեսի որպէս՝ գրեալն էր ի վերայ, ոչ առի յանձն բանալ զնա և կարդալ՝ վասն գրոյն որ ի վերայն գրեալ էր: Քանզի գրեալ էր այսպէս. Տացի Թուղթս այս առ երանելի եպիսկոպոս և Հայրապետն Աղեքսանդրացւոյ Պատրոս, յԱկակայ եպիսկոպոսէ, որ է Հայրապետ ի Վոստանդնուպաւլիս: Ո՛ւմ կոչես Հայրապետ, ասա ինձ. այն որ յառաջպոյն լի էիր բարկութեամբ ի վերայ նորա: Քանզի Հայրապետ եմ որպէս ասացերն, եթէ կամաւ և եթէ ակամայ, բանզի Աստուծոյ պահեցի և պահեցից զՀաւատոս իմ և ոչ ուրացայ. իսկոյ դու զբեզ զի՛արդ Հայրապետ անուանեցեր, և ոչ ցաւեաց սիրտ քո թէ ո՛վ ես դու:՝ որ այդպիսի չարիք կործանեցեր զերկիր, զայդ յիշեա՛ ռվ մարդ, և գիտեա՛ յանձն քո, թէ զամենայն շարժումն Հաւատոյս ի ձեռաց քոց խնդրելոյ է դատաւորն արդարութեան: Մինչև տեսի զԹուղթն զայն որ ի բէն գրեցաւ, ոչ լուծի և ոչ կարդացի որ ի ներքս ի Խրիստին գրեալ էր: Բայց ի նմին ժամու դարձուցի անդրէն քահնքովն որպէս և առ իսն եհաս:

ԹՈՒՂԹ Ը. ԱՎԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ ՊԵՏՐԻԱՐԿ

Իմաստունը թշկաց՝ զանդամս ապականեալս ի ձեռն երկաթոյ սրոյ սովոր են հատանել. նոյն աւրինակ և դու, հայր իմ իմաստուն, ի ձեռն հոգեւոր սրոյ հափէր զկամս ամպարշտութեան և ցուցեր արդարութեամբ սկիզբն թշկութեան, վասն պսորիկ և ես աւելի ևս վստահացայ. և հաւատամ յԱստուած յայն՝ յոր հաւատացեր դու ի նաւ. եթէ զամենայն ցաւս և վէրս խղիւթեալս սպեղանաւք կակղաւք աւծցէ ի ձեռն քո և ողջացուցէ Յիսուս Միածին Որդին Աստուծոյ, և զաւրացուցէ և կանկնեսցէ զանդամս կոտորեալս եկեղեցւոյ իւրոյ, և նորոգեսցէ Տէր Աստուած միւսանգամ ի ձեռն քո, Հայր մեր, զայն հաւատ զոր էր յառաջագոյն, զոր ի մոլորութենէ լելւոյ իմոյ ուրացայ, և անգիտութեամբ նշովնցի զսրբութիւն քո, պիտի զղջանամ և դառնամ որպէս յայնժամ Պետրոս զլուիս առաքելոցն սրբոց, զուրացումն իւր որ եղև վասն Քրիստոսի, և ի ձեռն տրտմութեան վաղվադակի դարձաւ:

Եւ պիտի խնդրեմ ի քէն, հայր իմ հոգեւոր, եթէ հաղորդութեամբ ընդ ձեզ յինիցիմ, չարչարանաց խնդութեամբ համբերեցից, միայն այս աւտարութիւն բարձցի հարսինն եկեղեցւոյ Քրիստոսի Քանչի պարտ է ինձ չարչարանս կրել իմով մարմնով, որպէս և գրեալ է, և զՔրիստոս շահեցայց, յորմէ ցայտմ զրկեցի զանձն. Զգեցիր այսու հաւատով, Հայր, զողորմութիւն քաղցրութեան, և հեշտալի զառաքելոյն Պաւղոսի, և առ առ մեզ ամենեսեան, Որդեակը իմ զորս դարձեալ վերստին երկնեմ մինչև նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ:

Այլ բարիոք արարեր, որ ոչ բացեր և կարգացեր զառաջին թուղթն, բանչի որպէս ասացեր, չէր բարի ոք գրեալ ի վերայն, բայց ի ներքս այսպէս գրեալ էր. Ծագեցաւ լոյս ուղղափառութեան, որոց պիտի ծածկեալ էր, և լուսաւորեաց որք

ՆՈՐԻՆ ՏԵԱՌՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍԻ ԸՆԴԴՈՍԻ ԸՆԴԴԵՄ ԸՅՆՈՑԻԿ ՈՐ ԱՊԱԿԱՆԵՆ ԶՍՈՒՐԲ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ Ի ՁԵՌՆ ԽՄՈՐՈՑ ԵՒ ԶՐՈՑ:

Ահա յառաջագոյն ծանուցեալ առաքելոցն զապստամբութիւն հերձուածոյն ի Ճշմարիտ հաւատոյն, եթէ այլայլեն զխորհուրդ տնաւրէնութեանն Քրիստոսի, յառաջագոյն հաստատեցին զգեղ բժշկութեան ի գիրս և ի զլուստ ընթերցարանաց, զի որք հակառակին ոչ զոլ Աստուածածին զկոյսն՝ գտանեն ի գիրս Ծննդեան և Յայտնութեանն որ նոյն ինքն է Մկրտութեանն, եթէ Ահա կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և ծնեալն Սբանչելի՝ Աստուած՝ Հղաւր՝ Իշխան և Հայր, Իսկ ի գիրս չարչարանաց գտանես, եթէ Աստուած էր որ չարչարեցաւ վասն փրութեան մարդկան, զոր յայտնէ Խաչի, թէ Նա զմեզս մեր վերացոյց և վասն մեր չարչարի. Եւ եթէ մարդոյ համարի և ոչ Աստուծոյ, որպէս սովոր են դնալ ի Ճշմարտութենէն, այլ ոմն բել վկայէ ի գիրս չարչարանայն, եթէ՝ Եկեսցէ հասցէ Տէր Աստուած մեր, և ամենայն սուրբ ընդ նմա. Յաղագս պնդորիկ անխտիր մերձենան ի մարմին և յարիւնն Տեառն, զի սոսկ մարդոյ համարեցան, և ոչ Աստուծոյ միաւորելոյ ընդ մարմնոյ, և ոչ պատկառեցան ի հրամանացն, որ Պաւլոսին խաւսէր ընդ հաւատացեալս թէ՝ Որ ուտէ և ըմպէ անարժանութեամբ, և որ այլն:

Պտանես յսկզբունմն ընթերցականացն ճառ հոգեպատումն, որք արմատաբի խլեն զհերձուածն, որ ապականացու խոստովանին զանապական մարմինն Քրիստոսի, և յաղագս պնդորիկ արկանեն խմոր և ջուր պղծել և ապականել զանապական խորհուրդն, յանհետ առնել հրամայեաց նոցա. յաղագս անխմոր աւրինաց նշանակէ և զեթն աւր ճաշակել առանց խմորոյ զբա-

դարչն՝ զնոյն բերէր աւրինակ, զի խմորեալն ոչ լինի կենդանի հաց, որպէս ասաց Աստուածաբան ի Զատիկին ճառի. Իսկ յետ ելիցն յԵգիպտոսէ, յորժամ վասն պսորիկ աւրինագրէր Մովսէսի Աստուած, ոչ ապաքէն յերկնից զայր մանանայն, ուստի հրամայէր առնել զշաւթս և զնաշիհս զոհիցն և զհացն զառաջաւորութեան, որ բերէին զաւրինակս մարմնոյն Քրիստոսի, զի իւրեանց արմտիք ոչ գոյր և յաւտար աշգաց ոչ առնոյին զի պիղծէր. և միւս վասն պնորիկ, զի աւրինակ էր մարմնոյն Քրիստոսի, ոչ կամէր Աստուած թէ ուտիցեն միս ընդ սուրբ հացին, մինչև երթիցեն յերկիրն աւետեաց, Եւ այս անտի յայտ է զոր ասաց Աստուած, թէ յորժամ մտանիցէք յերկիրն, եթէ ցանկանայցէք մտոյ յայնժամ կերիլիք միս. և վասն պսորիկ ասէ Դաւիթ թէ՝ Ոչ անսացին խորհրդոյ նորա, այլ ցանկացան պանկութիւն յանապատի, և բարկութիւն Աստուծոյ էջ ի վերայ նոցա, այլ զխմոր ոչ էր պարտ գտանել. Իսկ անաւրէնք ասեն թէ յերկնից իջանէր խմորն ընդ երկնային հացին, և կամ եթէ զոր ասէ Տէրն, եթէ՝ Ես եմ հացն կենաց՝ որ ի յերկնից իջի. արդեւք խմորեալ են կեանքս մեր. Բայց մի՛ լիցի ուսումնասիրաց զմտաւ ածել զպղծապիղծ կրանս նոցա, թող թէ գործով ի կիր արկանել. Բայց պսո՛ւ հաւանեցուցանեն զպարզամիտսն, մանաւանդ եթէ զանմիտսն պսպէս ասելով, եթէ Տէր ասաց եթէ՝ Որ ուտիցէ ի հացէս յայսմանէ, մի ճաշակեսցէ զմահ:

Եւ ասեն թէ հաց կատարեալ խմորեալն է, զայս ի մտաց ասեն և ոչ ի գրոց, Եւ եթէ չեն սուտ և անտի, ցուցցեն յաւրինաց կամ ի մարգարէից զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, եթէ արժան է ածել զապականեալ խմորն. այլ ոչ զգիրս զիտեն, և ոչ զլաւութիւն գրոց կամ թէ զոր ասաց Մովսէսիւ Աստուած, Որ ուտիցէ խմորեալ սատակեսցի, նշանակէ զյաւիտենական սատակումն, որ ճաշակեն ի սուրբ խորհրդոյն զխմորն. Նա թէ և կամէր որ գտանել զխմորեալն յաւուրս զատկին յԵսրայէլի՝ ոչ գտանէր, բայց միայն ի տունս հեթանոսաց. Բայց զու նայեալ և քննեալ զխորհուրդ հինդաւարութիւն. զի նմա կատարեաց Քրիստոս, պատառելով զխմոր և զչուր, զոր վասն ապականութեան խառնեն թէ ապականացու է մարմինն Քրիստոսի և ոչ լուսն մարգարէին, եթէ՝ Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն, և կամ Պետրոսի եթէ՝ Զոր Աստուածն յարոյց, ոչ ետես զապականութիւն. Այլ ոչ զիտեն մոլորեալքն եթէ զի՛նչ է ապակա-

նութիւն, Այլ մեր ճշմարտագէտ յաղագս պսոթիկ իմաստասիրեացուր յԱստուածաշունչ զրոց:

Կոչեն Աստուածաշունչ գիրք ապականացու զծառայն մեղաց. իսկ իվ կարէ ասել զնմանէ թէ մեղս գործէր, որ յառաջ քան զտնաւրէնութիւնն քարոյկեաց մարգարէն թէ՛ Առանց մեղաց ընթացայ, և ուղիղ է, և այլ ոմն եթէ՝ Անաւրէնութիւնն ոչ գործեաց, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա. և Պաւղոս ասէ զնմանէն՝ Սուրբ անմեղ, զատեալ ի մեղաւորաց, առեալ զԽորհուրդս զայս և ասաց, թէ Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի. Աղէ՛ ցուցցեն թէ խմորեալ էր հացն կամ ջրով խառնեալ բաժակն, այլ ոչ կարեն ցուցանել ի զրոց այլ անձնահանձար իմաստիւր իրակերպին ընդդէմ ճշմարտութեանն: Զի փըրկին ասէ, յետ աւրհնելոյն զբաժակն. Ոչ ևս արբից ի բերոյ որթոյ. ուստի յայտ է, թէ որթն գինի և ոչ ջուր ծնանի, և այս ոչ յաւրինաց և ի մարգարէից այլ Աստուածային բերանոյն աւրէնք են: Եւ զայս ամենայն գեղեցիկ իմն յեղյեղուն, Գրիգոր Աստուածաբան և Յովհան Ոսկիբերան, որք համառատ բանիւր պատմեցին մեղ զառարեւական և զաւետարանական տառիցն միտս, և զայս ամենայն հաստատուն եկեղեցական կարգաց, ևս ւսուել ընթերցականսց ծագեն պատմութիւնք: Արդ՝ եթէ հազար ինչ ճարտարեն երկարնակ աղանդոյն պաշտաւնեայքն, և բարձրացեալ քան զերկինս ամբարտաւանութեամբ. Արդ՝ եթէ ի սերմանէ էր ծնեալ Քրիստոս, ապականացու էր մարմինն. իսկ եթէ ի Հոգւոյն սրբոյ, ապա մի՛ ոք իշխեսցէ ասել ապականացու: Բայց հացին անուամբ զարհուրեցուցանեն զպարզամիտսն, և ասեն հաց՝ կատարեալ խմորեալն է: Սուղ ինչ և յաղագս պսոթիկ ասասցուր:

Հաց անուն՝ սովորական ի խաւսից է, և հասարակ անուն ի բերանս բաւմաց, այլ ոչ յատուկ ձայնի նշանակ, և զպսքան զհացարարութեան արուեստն հասկացն և շեղչիցն ի վերայ ասեմք: Այս անուն, ասեն, հաց շատ ժողովեաց, աղէ՛ ասիցեն անաւրէնքն, եթէ հասկք և շեղչք խմորեալ է: Իսկ մեր ի զրոց ցուցանեմք, եթէ զբաղարջն հաց կոչեն Աստուածային գիրք: Յորժամ քաղցեաւն Դաւիթ, որպէս կայ ի թագաւորական մատենին, եթէ ի պահանջեն ի քահանայիցն հաց՝ պատասխանի տուեալ ասեն, Զիք աստ հաց. բայց առաջաւորութեան հաց, ահա զբաղարջ՝ հաց կոչեն Աստուածային գիրք որպէս ասացար:

Եւ սուրբն Գրիգոր զնոյն ուսուցանէ մեզ, զի ասէ նա ուրեմն ի հոգեապատումն վարդապետութեանն, եթէ Հացն առաջաւորութեան ըերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, Տես զու և զմի պատկառելի աւրինակն. զի ի ճաշակելն նոցա ասէ քահանայն. Եթէ սուրբ իցեն ի կանանց մանկունքդ՝ մարթէ ճաշակել ի սուրբ հացէն. իսկ ի պատասխանելն եթէ Յերեկէ և յեռանդէ, ապա համարձակեցոյց սուրբ հացին, Արդ եթէ ի հնումն որ ստուերն էր հանդերձելոց բարեացս Քրիստոսի, պատկառանաւք և երկիւղիւ էր ճաշակելն, որ աւրինակ ըրէր զայժմուս, եթէ արժանաւորս պարտ է կալ յահաւոր խորհրդեանն. զի արդ երկաքնակ աղանդոյն պաշտանեայքն անխտիր մերձենան. և զՈրդին Աստուծոյ առ ոտն հարկանեն, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարելով, որով սրբեցաքն, և թշնամանեցին զշնորհաց հոգին, Այլ ես պատկառեմ յայնմանէ որ ասացն, Իմ են վրէժխնդրութիւնք և ես հատուցից, Վասն որոյ պատկառեսցուք աղաչեմ և մի յանարժան անձինս մատչիցիմք ճաշակել, այլ ապաշխարութեամբ մերձեսցուք ի կենդանութիւն ի Քրիստոս Յիսուս Աստուած մեր, որում փառք յաւիտեանս:

Ի տասներորդն նիսան. արարին որդիքն Իսրայէլի զԶատիկն յԵգիպտոս, և ապա ելին յերկրէն Եգիպտացւոց, և յաւրըն չորրորդ ընդ ծովն անցին, զոր առաքեալն մկրտութիւն կոչէ, աւրն միաշարաթ, և մանանային աւրն միաշարաթ. որ պառաջին պատարագն որ(թք *) մատուցին երիտասարդքն Իսրայէլի Տեսառն Աստուծոյ, զի ցայնժամ չե էր աւծեալ քահանայ. և նախանձեալ ընդ այն սատանայի՝ որթուն ետ իրկրպապանել և ոչ եգիտ Ահարոն եթէ զո՞ր նման արասցէ վկուսն. ի տագնապել զնա ժողովուրդն. Եւ իբրեւ ել ոսկին ի հրոյն չուներ ինչ նմանութիւն որթու. ապա կոչեաց Ահարոն բանդակիչս և ետ մաքրել զնա ճշմարիտ որթ. Արջառ և ոչխար բազում ունէր ժողովուրդն յանապատին, ըսցց միս ոչ ուտէին զի այնպէս աւրինադրեալ էր Աստուծոյ, Եւ պատարագ զոր առնէին՝ հուրն ճարակէր. և յայտ անտի է զի ասաց Աստուած. Յորժամ մտանիցես յերկիրն ժառանգել, եթէ ցանկաս մնոյ, յայնժամ ուտիցես միս, և զարիւն մի ուտիցես, այլ յերկիր հեղցես: Որով յայտ է թէ յԵգիպտոս զանսուրբն անխտիր ուտէին.

*) Այսպէս յօր.

իսկ յանապատին աւրէնս ընկալան չուտել միս, վասն որոյ և մարգարէն ասէ, Յանկացան զցանկուծիւն յանապատին: Բայց առաջաւորութեանն լաղարջ էր որ ըբերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, և շաւթ էր նաշի՛հ զո՛հիցն: Խնդրելի է մեզ եթէ ցորեան է, եթէ մանանա, զի իւրեանց արմտիս ոչ զոյր և յաւտար ազգաց չառնուին զի պիղծ էր. և զմանանայն յերկանի աղային և ի թոնրի եփէին, որ ըբերէր զաւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի. զի թէ աւրինակն անխմոր էր, զի՛արդ ճշմարտութիւնն խմորեալ լինի: Փառք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յաւիտեանս:

ՁԵՂԱԿԱՐԿ ԳԻՐԴՍ ԶԹՈՒՄԱՍ Խ ԿԵՂԱՆՆ ԻՆ ԵԼԵՅԷ Ի ՔՐԻՍ-

ՊՈՍ:

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՑ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍԻ

Ա

րդ՝ վասն զի ի պահոց քառասներորդի կոչի աւր ք
ուրբաթ՝ չարչարանք թաչելութեանն Տեառն, և առիթ կոչման
չարչարելոցն յաշխարհիս, ունել յանձին զաւրինակ չարչարա-
նացն Տեառն՝ առ ի փրկութիւն հոգւոց չարչարակցացն Տեառն,
և առ ի պահպանութիւն անձանց պատուիրանապահացն Տեա-
ռն, առ ի լինելոյ չարչարակից թաչելութեանն Տեառն, փա-
ռակից յարութեանն, և առիթ կոչման մեղաւորացն յապաշխա-
րութիւն: Արդ՝ յայսմ քառասներորդի, որպէս զի աւրէն է զշա-
բաթ և զկիրակէն որպէս զուրբաթ և զչորեքշաբաթ պահել
զհետ աւրինացն առնլոյ, Եւ յայսմ քառասներորդի որ կոչի
կիրակէն կոչի աւր առաջին, և սկիզբն աւուրց յարութեան,
և ուրախութիւն աշխարհի, և աւետիք արքայութեան, լի ա-
մենայն ուրախութեամբ անձանց պատուիրանապահացն արդա-
րութեան. աւրէն է զուրբաթն և զչորեքշաբաթի իբրև զկիւ-
րակէն և զշաբաթն ուտել. Գանդի զոր աւրինակ ի զատկէն
մինչև ցվերացումն կիրակէ կոչի, այսպէս ի բարեկենդանէ
մինչև ցվատիկն՝ ուրբաթ: Արդ՝ բեզէն ան զբեզ ի հաւան, և
զուգեա զայս քառասուն քաւութեան և զայն քառասուն ուրա-
խութեան: Կշտեա զքառասուն ընդ քառասնի, և զուրբաթ և
զչորեքշաբաթ՝ ընդ շաբաթու և ընդ կիրակէի. և գտանեա
հասարակ. ի սմա յազումն և ուրախութիւն. և ոչ ի նմա պահք
և տխրութիւն, Այս քառասուն առիթ քաւութեան մեղաց տա-
ւոյն, և այն քառասուն յաջորդ ուրախութեանց տաւոյն:

Արդ՝ աւրէն է զայս պահոց քառասներորդս հարթիկ պա-
հել ի բարեկենդանէն մինչև ցվատիկն. այլ գինի և իւղի, ձու,
ձուկն, պանիր, կոգի, կաղտի, բածին, շճուկ, կաթն, խեր, և
ձկան մորէ, զայս ընաւ ամենեկին չէ աւրէն, և ոչ զայել է
ճաշակել ամենայն ումեք մեծի և փոքու, արդարոյ և մեղաւո-

րի: Հատ են մեզ այլ կամարն բառասուն աւուրն, կանեփ հատ, կտաւատ, փոթինդ, հատ, սամթաջուր:

Արդ այսու բառասնորդաւ Տէրն ի լերինն փորձութեան տարաւ յետս զփորձինչն սասանայ, որ է աւրինակարեր յաղթութեան ամենայն հաւատացելոց: Միթէ Աստուծոյ պահել ինչ պիտոյ էր ոչ ապաքէն վասն աւրինակի մարդկան առնէր զայն: Արդ եթէ զհանապազաւրն մեռանել ոչ կարեմք ըստ ըանին Պաւղոսի, այլ զոնեա՝ բառասուն աւուրբքս լինել հաղորդ չարչարանացն Քրիստոսի: Զի զբազանակեալ *) մեղք տարւոյն, բառասուն աւուրբքս ընկեսցուք յանձանց: Ոչ զիտես, զի որ միտեալ մտաւ չարչարակից լինին չարչարանացն Քրիստոսի, նոքա միայն կարեն լինել փառակից յարութեանն: Բանպի ասէ թէ յի միայն հաւատալ ի Քրիստոս, այլ վասն անուան նորա չարչարանս ընդունել:

Արդ՝ այս բառասունը չարչարանք խաչելութեանն Տեառն, և այն բառասունը յարութիւն կենդանութեան Տեառն: Այս բառասուն բացաի և լեղի չարչարանացն Տեառն, և այն բառասուն խորիսի մեղու, և ձկան խորովելոյ յարութեանն Տեառն: Այս բառասուն զինուորացն կնքով պահել զգերեզման Տեառն և այն բառասուն, հրեշտակացն զաւետիսն տալ Մարիամանցն զյարութենէն Տեառն: Այս բառասուն միջնորդ ապաշխարութեան, և այն բառասուն երաշխաւոր թողութեան: Այս բառասուն բաւիչ յանցանաց. և այն բառասուն թողիչ մեղաց: Այս բառասուն լալոյ և արտասուաց, և այն քառասուն ցնդութեան և ուրախութեան: Այս բառասուն սերմանելոյ ցաւովք և տրտմութեամբ, և այն բառասուն ժողովելոյ փառաւ և զովութեամբ: Արդ՝ այս բառասնորդաւ մեծ մարգարէն Մովսէս ետ զաւրէնս ժողովըրդեանն, և այն բառասնորդաւ բաւեաց Մովսէս զյանցանսն Ահարոնի և զյանցանս ամենայն ժողովրդեանն: Այս բառասնեւորդաւ չորաւ Եղիա ի լեռոնն Սինէական առնուլ հրաման ի Տեառնէ զվերանալոյն իւրոյ յերկինս: Այսու պահաւ ապրեցան Լերեք մանկունքն ի բարձրաբերձ տողորական հրոյն սատակման: Այսու պահաւ լուծին Նինուէացիքն զվճիռ մահուան զՏէրունական հրամանին առ ի լինելոյ ընդունելական պահք ապաշխարութեանն նոցա, և արագաթող լինելոյ մեղք յանցանաց նոցա:

*) Այսպէս յօր. 'ի լուսանցս. զգարան.

ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ ԿԵԼԵՍՏԻՆՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՀՈՌԾԱՅ, ԹՈՒՂԹ ԸՌԱՋԻՆ ԸՌ ՆԵՍՏՈՐ

Ոչ գիտեմ ուստի ի մերս հասանէ լսելիս, իբր թէ հաւատ իմն հեղեալ ի քէն նորաձեւս, որ է արտաբոյ բարեպաշտութեանն, այլ զլուր բոյոց հաւատոցդ անտես արար. ք, բանդի գարմացումն մերձ է առ մեզ, եթէ դու որ յիմաստութիւնսն մեծագոյնս խորհեցեալ, և վայելչիցս գիտութեան բարձրութիւն բարձրացեալ, զի՛արդ պղպէս վաղվաղակի յանդիտութեանց ընկղմեցար խորխորատ: Իսկ եթէ պսպէս, որպէս բանս հաստատէ, թշնամանեալ լինի ուրեմն ի քէն Երրորդութեանն համագոյութիւն: Ուրացեալ լինի և արժանաւոր պատիւ Աստուածածնին Մարիամայ, վասն որոյ պատշաճաբար համարիմ ըստ քեզ, և առ քեզ և ընդդէմ քո զասացեալն որ զոչելով աղաղակէ, եթէ՝ Բազում դպրութիւնքդ՝ զքեզ ի մոլորութիւն դարձուցին: Բայց ես ոչ դարձուցին միայն ասեմ, այլ և զանցուցին ևս: Քանզի ձգեցեր զձեռս. քո առ ի Մաստուածամարտութիւն, և զաւտի ածեալ տարեալ եղեր, ուր ոչն կամէիր և ոչ գիտէիր. զի թէ էիր գիտացեալ, ոչ արդեաւք զԱստուած խորհէիր քեզ ընդդիմամարտ, և կամ ընդդէմ խթաննի աքսցել, որ ոչն էր քեզ կարողական:

Ուստի և վայելուչ կարծեմ յաղագս քո առնուլ զՄովսէսեանն ձայն փոխ, և սուղ ինչ պլարանելով ընդ քո յեղափոխութեան հաւատոցդ, մանաւանդ թէ յանհաւատութեանդ կամաց, ասեմ, Այս այր յիմար և ոչ իմաստուն. ո՛չ առ ինքն է հայրն քո որ ստացաւ, արար և ստեղծ զքեզ, և դու զանգ՝ Տեսա՞ն հատուցանես, բանդի Աստուած գոյով ստացաւ զքեզ, և էած յանգոյութենէ ի գոյութիւն: Իսկ դու անստացար զբազմազին մարգարիտն Քրիստոս, և ոչ նարովթայ արեանն զօղելով յերկրէ զնշնգունակ ի քեզ ըրելով նմանեցուցեր: Քանզի

նա ի հայրենի ժառանգութեանցն զրկել ո՛չ առնոյր յանձն, և զմահայտագոս պնտորիկ կրէր: Իսկ զու պհարցն նախասահմանեալ ի բեզ հաւատոս ի բաց մերժելով, զրկեցար և փախտական եղեր իբրև զամպարիշտն ոչ հալածեալ, եւ այժմ մեր պոստալի աղաչելովս և նախագոչելովս զբեզ, ոչ կամիս դառնալ որպէս ցնմանին: Բո զԱսայէլ, որ երբեմն հալածելով զԱրեններ յուսացեալ ի յիւրոցն արագութիւն ոտից, ոչ կամեցեալ լսել աղաչանացն մինչև զանլսաւորութեանն ժողովեաց զվարձ, նոյնժամայն խոցեալ կայր մեռեալ յերկրի հանդերձ մատնչաւքն իւրովք ոտիւք: Վասն որոյ և ես բեզ խրատ տամ, ոտիցք բոց ոչ հաւատալ զբեզ, քանզի աւձն դարանակալ հարկանել զգարշապարսդ. այլ մանաւանդ զլիւյդ եթէ իցէ Գրիստոս, յորմէ ամենայն մարմինն յաւդիւք և խաղալիաւք տարպրերի և խառնեալ աճէ զաճումն Աստուծոյ:

Ապա երբ հաւանեցիս դառնալ յընդունայն յանսուրբ մոլորութենէդ, մեր ընդդէմ շնորհին արտաձայնեայուք: Քանզի չէ պարտ զսրբութիւնս շանց տալ, և կամ զմարդարիտն առաջի խողից: Քանզի ո՛յր արդեւք զբեզ տեսանելով ի բարեպաշտութենէն յամպարշտութիւն հաստատեալն ոչ զարմացի, և կամ ո՛յր զպղպիսի լսելով համբաւ, և ոչ երկոքին հնչեցեն ականջքն: Քանզի զիս. . . . *)

*) Աստանոր թերթ մի անկեալ է յօրինակէն և պակասին վերջն թըղէ Լոյն Կելեստիստի, և սկիզբն աւալին թղթոյն Պետրոսի:

ԱՌԵՋԻՆ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԸՌ ԵԿԸԿ

. զոր սերմանեաց սատանայ ի մէջ եկեղեցեաց: Եւ մինչ զայդ զամենայն լուայ եւ կրտսերս Պետրոս, երկնայ յոյժ ի դատաստանէն Աստուծոյ, և ասեմ ցՅուլիանէ սարկաւադ իմ. թէ արա՛ ընդ իս Հաստատութիւն, և մի որ գիտասցէ զխորհուրդդ զայդ, մինչև կատարեսցին կամք Աստուծոյ: Եւ երդուաւ ինձ: Եայնժամ վստահացայ և գրեցի թուղթ իմով ձեռնարկութեամբ, և ետու ցՅուլիանէ զնոյն բան զոր ասաց ցիս, թէ գրեա՛ քոյով ձեռնարկութեամբ: Եւ արձակեցի զնա և ասացի, թէ կոչէ՛ զքեզ. և տայ թուղթ ի ձեռն մարդոյ որ քեզ հաւատարիմ թուի, տո՛ւր բերել, նոյնպէս և ես ի նորա ձեռն տամ բերել, և երդումն տուր նմա զի մի՛ այլ ումեք պատմեաց զխորհուրդդ զայդ: Եւ ասէ ցիս սարկաւազն Յուլիանէ, և թէ է իմ ծառայ մի որպէս զիմ անձն հաւատարիմ: Եւ մոյժ զնա յեպիսկոպոսարանն իմ, և երդմնեցուցի ի սուրբ աւետարանիս, և հրամայեցի ցսարկաւազն իմ Յուլիանէ, զի նստցի ի քաղաքն Կոստանդնուպալիս, և եղիցի միջնորդ թղթոցն զոր ես և նա գրեմք առ իրեարս ի ձեռն մանկանն իւրոյ Թէոդոսի. և կացեալ յաղաւթս արձակեցի զնա ի նմին ժամու, և ևս մուտ ի նաւ: Այն որ Աստուծոյ հաճոյ և մարդկան. գրեցաւ առ իս վաղվաղակի, և զթուղթն իմ ետու բերել առ քեզ կընքով. և ի վերայն չգրեցի մինչև ուսանիմ ի բէն, թէ որպէ՛ս են կամք քո առ իս, և կնքեցի զթուղթս իմ խաչիւ ի վերուստ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ

Յուլիսուն առուրց կատարելոյ ելանելոյ աստի Յուլիանէ սարկաւագին իմոյ, ետ բերել առ իս Թուղթ ի ձեռն Թէոդոսի ժանկան իւրոյ, որ ՚ի ձէնջ գրեցաւ առ իս, և մինչ տեսի որպէս՝ գրեալն էր ի վերայ, ոչ առի յանձն բանալ զնա և կարդալ՝ վասն գրոյն որ ի վերայն գրեալ էր, Քանզի գրեալ էր այսպէս. Տացի Թուղթս այս առ երանելի եպիսկոպոս և Հայրապետն Աղեքսանդրացւոց Պետրոս, յԱկակայ եպիսկոպոսէ, որ է Հայրապետ ի Աոստանդնուպաւլիս: Ո՛ւմ կոչես Հայրապետ, ասա ինձ. այն որ յառաջագոյն լի էիր բարկութեամբ ի վերայ նորա, Քանզի Հայրապետ եմ որպէս ասացերն, եթէ կամաւ և եթէ ակամայ, բանզի Աստուծոյ պահեցի և պահեցից զհաւատս իմ և ոչ ուրացայ. բայց դու զբեկ զիարդ Հայրապետ անուանեցեր, և ոչ ցաւեաց սիրտ բո թէ ո՛վ ես դու՝ որ այդպիսի չարիք կործանեցեր զերկիր, զայդ յիշեա՛ ռվ մարդ, և զիտեա՛ յանձն բո, թէ վամենայն չարժումն հաւատոյս ի ձեռաց քոց խնդրելոյ է գատաւորն արդարութեան: Մինչև տեսի զԹուղթն զայն որ ի բէն գրեցաւ, ոչ լուծի և ոչ կարդացի որ ի ներքս ի շաւիսն գրեալ էր: Բայց ի նմին ժամու դարձուցի անդրէն բո՛ կնքովն որպէս և առ իսն եհաս:

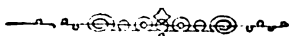
ԹՈՒՂԹ Ա. ԱԿԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿ

Խմաստունը ըժշկաց՝ Կանդամս ապականեալս ի ձեռն երկաթոյ սրոյ սովոր են հատանել. նոյն աւրինակ և դու, հայր իմ իմաստուն, ի ձեռն հոգեւոր սրոյ հաբէր զկամս ամպարշտութեան և ցուցեր արդարութեամբ սկիզբն ըժշկութեան, վասն պսորիկ և ես աւելի ևս վստահացայ. և հաւատամ յԱստուած յայն՝ յոր հաւատացեր դու ի նա: Եթէ զամենայն ցաւս և վէրս խղիւղութեալս սպեղանաւք կակղաւք աւծցէ ի ձեռն քո և ողջացուցէ Յիսուս Միածին Որդին Աստուծոյ, և զաւրացուցէ և կանկնեսցէ զանդամս կոտորեալս եկեղեցւոյ իւրոյ, և նորոգեսցէ Տէր Աստուած միւսանգամ ի ձեռն քո, Հայր մեր, զայն հաւատ զոր էր յառաջագոյն, զոր ի մոլորութենէ լեււոյ իմոյ ուրացայ, և անգիտութեամբ նզովեցի զսրբութիւն քո, պիտի զղջանամ և դառնամ որպէս յայնժամ Պետրոս զլուխ առաքելոցն սրբոց, զժուրացումն իւր որ եղև վասն Քրիստոսի, և ի ձեռն տրտմութեան վաղվաղակի դարձաւ:

Եւ պիտի խնդրեմ ի քէն, հայր իմ հոգեւոր, եթէ հաղորդութեամբ ընդ ձեզ լինիցիմ, չարչարանաց խնդութեամբ համբերեցիցի, միայն այս աւտարութիւն բարձցի հարսինն եկեղեցւոյ Քրիստոսի Քանչի պարտ է ինձ չարչարանս կրել իմով մարմնով, որպէս և գրեալ է, և զՔրիստոս շահեցայց, յորմէ ցայժմ զրկեցի զանձն: Զգեցիր այսու հաւատով, Հայր, զողորմութիւն քաղցրութեան, և հեշտալի զառաքելոյն Պաղղոսի, և աս առ մեզ ամենեսեան, Որդեակը իմ զորս դարձեալ վերստին երկնեմ մինչև նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ:

Այլ բարիորդ արարեր, որ ոչ բացեր և կարգացեր զառաջին Թուղթն, քանչի որպէս ասացեր, չէր բարի որ գրեալ ի վերայն, ըստ ի ներքս այսպէս գրեալ էր. Ծագեցաւ լոյս ուղղափառութեան, որոց պիտի ծածկեալ էր, և լուսաւորեաց որք

ի խաւարի և ի ստուերս մահու նստէաք. ապա ուրեմն առ մեզ
 աղաղակէ երանելին Դաւիթ թէ՛ Ամենեքեան խոտորեցան ի
 միասին և անպիտանացան, ոչ որ է որ առնէ զբարի, և չէ որ
 մինչև ի մի. Այն որ ասաց թէ՛ ըսյց մի ասաց մարգարէն, առ
 ուսաց, պսինքն առ Աստուծոյ մերոյ. Բայց թուի ինձ պիտի
 ասել ի վերայ սրբութեան բում, բանզի դու միայն արդարու-
 թեամբ պահեցեր զճմարտութիւն ի մէջ բահանայից. զի ամե-
 նայն քահանայք, ըստ բանի Եղիայի մարգարէին, թողաք զԱս-
 տուած և զնացաք զհետ ամպարիշտ թաղաւորաց. Բանզի զլոյս
 ուղղափառութեան, որ հանապազ լուսաւորէ ի փոռս, անպիտա-
 նութեամբ փոխեցաք, և արդ ի նեղութիւն և ի չարչարանս
 կամք: Այլ յայտնեա զանձն բո, ճառագայթ ծածկեալ ուղղափա-
 ռութեան, և լուսաւորեա ի վերուստ. որք ի խաւարի և ի ստուե-
 րս մահու նստէին: Լապտերդ բազմալոյս ուղղափառ առաքի-
 նութեան, լեր նման Ստեփանոսի առաջին մարտիրոսին, և դո-
 չեա առ Աստուած փոխանակ մեր զի հալածեցաք զքեզ, և ա-
 սա. Հայր թո՛ղ նոցա, զի ոչ զիտեն զի՛նչ զործեն:

ԵՐՐՈՐԴ ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԵԿ ՀԱՅ- ՐԱՊԵՏ:

Ետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակի:

Զգրեալսդ որ ի ձէն՝ առ մեզ ետուր բերել, տրտմութիւն ի վերայ տրտմութեանց յաւելին յանձն իմ, բանդի մինչև ցայժմ մի տրտմութիւն էր անձին իմոյ թրպէս արժանացայց հրաժարել յայսմ աշխարհէս ուղղափառութեամբ և արդարութեամբ, և առից զպսակն ուղղափառութեան. և ամբիժ և անսրատ կացից առաջի ահաւոր բեմինն Աստուծոյ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Այժմ, թ՛վ սիրելի, զի՛նչ կոչեցից զքեզ ոչ գիտեմ, զի ի շղթայս՝ ուստի ոչ եմ գերծանելոց փակեցեր զիս: Եւ արդ զի՛նչ զործեցից ոչ գիտեմ, նենգել ո՛չ կարեմ, քանզի ոչ եմ նենգաւոր Քրիստոսի Տրտմութիւն որ եղև ձեզ՝ ձեր կամաւորութեամբ լժճել չեմ արժանի, քանզի ԱՅ, ամ զհաւտն Քրիստոսի անողորմաբար սպանէր անհաւատութեամբ ձերով, զի որբ ոչն եղեն ձեզ կամակից, զնոսա սրով և ալզի ալզի չարչարանաւ ամպարիշտ թագաւորացն զրկեցէր յայսմ կենաց, և զգեղեցկութիւն եկեղեցւոյն որում փառանակ Քրիստոսն մեռաւ՝ մինչ էրն ընդ հաւրն և առ հաւր՝ ուրացայք, և ձեռնարկութեամբ տուամարին Անոնի ապականեցէր, երկու բաժանեալ բնութեամբն, նմանելով առիւծոյ անողորմի, և որպէս կերակուր յատամունս ձեր զհաւտն աւձտեալ պատառեցէր: Քանզի բաժանեցէր ամպարը տութեամբ ձերով զանրարժանելին Աստուծոյ: Եւ արդ՝ զի՛նչ զործեցից ոչ գիտեմ: զի տրտմութիւնդ ձեր ո՛ր եղև կամաւորութեամբ լժճել ոչ կարեմ, քանզի այր մի մեղաւոր եմ ես և մահկանացու, բայց խնդրուածս մատուցէր Աստուծոյ, յորմէ ուրացարուքն, և մի դաղարէք որպէս զի դարձցի և ողորմեսցի և փրկեսցէ զձեզ:

Սո՛ւկ առցեն ընդ մեզ ամենայն դասք սրբոցն: Սո՛ւգ առ-

ցեն ընդ մեզ բալմուծիւնք երկնաւորացն զի մերկացար զփա-
որս նոցա, Սո՛ւգ առցէ ընդ մեզ և դրախտն որ վասն մեր տըն-
կեցաւ, այն որ ոչ ընդունի զմեզ վասն մերոյ թերահաւատու-
թեան: Սո՛ւգ առցէ արեգակն, այն որ ոչ կամեցաւ տեսանել
զլարչարանս Տեառն իւրոյ, ըստ խաւար փոխանակ լուսոյ զգե-
ցաւ, զի յանդիմանեացէ զթերահաւատսն որք յայնժամ էին: Եւ
այժմ սո՛ւգ առցեն ընդ մեզ ամենայն ժողովք արդարոց երեւե-
լիք և աներեւելիք: Սո՛ւգ առցեն ընդ մեզ ամենայն զաւրք վեր-
նայինք, և խնդրուածս մատուցեն Աստուծոյ մարդասիրի Գար-
րիէլ և Միրայէլ զլուիք վերին պաւրացն հրեշտակաց, խնդրուա-
ծըս մատուցեն փոխանակ մեր Գերովբէք և Սերովբէք ըստ
մահայեալք: Կառք աւետեաց, այն որ զերրորդութիւնն սուրբ
փառաբանեն զանսկզունականն Աստուած. զի զօրորմութիւնն
իւր սրսկեսցէ ի վերայ մեղուցեալ ժողովրդեանս: Այլ այսու
ամենայնիւ խրատել զձեզ ոչ զադարիմ զի զԱստուած՝ զոր ու-
րացայրն, նմա աղաչանս և խնդրուածս մատուցեալ մի զադա-
րէք, մինչև դարձցի առ ձեզ և ողորմեսցի:

ԹՈՒՂԹ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱԿԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

ՅԱկակայ առ Պետրոս Տայրապետ Աղեքսանդրացւոյ՝

Ես այժմ ինձ արդար հանդիմ վանձն իմ, բանկի տեսի զբեկ զի յանձն առեր զտրտութիւնս մեր, և զսուրբ զաղաւանսդ զոր մատուցանես փոխանակ մեր առ Աստուած, որ ոչ ուրացար ի նմանէ։ Արդ ես երանեցից իմ անձինս զի խրատեսցայց ի բո բարի վարդապետութենէդ, և այժմ ծանեայ եթէ աշակերտ ես սեպհական Յիսուսի Քրիստոսի. զի ըստ յանցաւորութեանս մերում ոչ արարեր մկ, այլ խրատիչ բարի ամենայն մարդկան երևեցար յԱստուծոյ՝ Քանկի բարիքը ուսուցանես թէ առ այն Աստուած զոր Գուրն ուրացարուք, վայել է ձեզ անդադար խնդրուածս մատուցանել զի դարձցի և ողորմեսցի և փրկեսցէ զձեզ։ Այլ զտուժար այնր ամպարշտին այսինքն Լեոնի, կամակից եղեն հարրն մեր որ յառաջ բան զմեզ էին ամպարշտի արքային Մարկիանոսի, նոյնպէս և մեր որ յետ նոցա եղար, ուրացար դրով ի միածին Որդւոյն Աստուծոյն ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ։ Այլ զտուժարն զայն ամպարշտութեան առաջի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց նշովեմ ի թղթիս յայսմ զոր գրեաց ձեռն իմ։

Այլ այժմ, ի՞նչ հայր սուրբ, նայեաց յողորմութիւնն որ տուեալ է բեկ յԱստուծոյ, եթէ բարկանայցես և մատնեսցես զմեզ, և եթէ հատուցանիցես փոխանակ չարի չար, այլ հօտո՛ր բարիս փոխանակ չարի որպէս հաւատարիմ Քրիստոսի. եթէ թողուցուս զմեզ յայսմ կապանս ուրացութեան, եթէ ոչ ընդունիցիս զայնոսիկ որ ապաշխարիցեն, եթէ ոչ լուծցես իշխանութեամբ որ տուաւ բեկ յԱստուծոյ՝ զայս կապանս որ ի վերայ մեր է, այլ ձեռնարկութեամբ իմով նշովեցի զամպարշտին տուժար, յայսմ թղթի զոր գրեաց ձեռն իմ։ Եւ այժմ լրոնցի մինչև խնդրուածս մատուցից Աստուծոյ մարդասիրի և վարդապետութեան բում։

ԹՈՒՂԹ ՉՈՐՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ՀԱՅՐԵՊԵՏԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

ետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացուց:

Լուեա՛, սիրելի, ռժափ աշխատ առնես զանձն իմ: Լուեա՛
այն որ ցայժմ դատապարտէիր զանձն իմ. բանդի որպէս զամ-
պարիշտ ի մահ մատնէիր զիս, և զսուր թաղաւորին հանէիր ի
վերայ իմ: Բայց այժմ տեսանեմ զքեզ զի պատերազմող երեւիս.

յառաջագոյն յապականիչ մարդկան ի նեղութիւն և ի չարա-
րանս կամէիր ընկենուլ՝ այլ այժմ որ Աստուծոյ աղաչանս
մատուցանես վասն իմ՝ ի հոգեւոր սուրն այն՝ որ զանձն և
զմարմին կարէ սպանանել՝ ընկեցեր զիս: Այլ ինձ բա՛ւ լիցի
հատուցանել չար փոխանակ չարի, այլ փոխանակ չարին զբարի,
և եթէ թողից, և եթէ յամեցից, և եթէ ոչ ընդունիցի՛մ զայ-
նոսիկ որ ապաշխարեն: Այլ այժմ գիտեա՛, թէ սիրելի, եթէ ա-
մենայնիւ աւտար համարիմ զքեզ: Այլ ինձ բա՛ւ լիցի հատու-
ցանել փոխանակ բարոյ չար: Եթէ Աստուած ոյժ տայ ինձ ոչ
յամեցից և ոչ թողից, այլ ընդունիմ զայնոսիկ որ ապաշխարեն:
Այլ ես մինչ կարգացի զթուղթն զայն՝ որ ձեռնարկութեամբ
ձերով գրեալ էր, որ նպովեցեր ի նմա զտուժար ամպարշտին,
զարմացայ և ի զարմանալոյ ոչ դադարեմ, եթէ ո՛չ գիտես թէ
մարդ եթէ ո՛չ գիտեմ զի՛նչ արարեր, բանդի յորժամ՝ նպո-
վեցեր զտուժարն, նպովեցեր զհարսն բո զայնոսիկ որ ի տու-
մարին ձեռնարկ արարին, որք և զքեզն բահանայացուցին: Քան-
զի նպովեցան նորա ի բէն, և քա՛ւ շքեղ նպովեցեր, բանդի դու
ի նոցանէ բահանայացար: աւտար ես այսուհետեւ յեպիսկոպո-
սութենէդ, և զի մի սրտմտեցուցանիցեն զքեզ բանքս այսորիկ,
բանդի զարդար խաւսել ոչ ամաչեմ, եթէ հատցէ ռք զգլուխ իմ:

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ ԵԿԵԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Յ

Ակակայ առ Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց,

Մի ժամ ասացից, և այլ ոչ յաւելից խաւսել այսուհետեւ։ Ո՛վ հայր սուրբ. նայեաց ի շնորհս որ տուեալ են բեղյալստուծոյ, եթէ յամիցես և եթէ թողուցուս, եթէ ոչ ընդունիցիս զայնոսիկ որ ապաշխարենն, եթէ այժմ որ նշովեցի զորով ըզտումար ամպարշտին, և զիս նշովեցի, և խնդամ զի ոչ խնայեցի յանձն իմ, զի այսպէս զՔրիստոս շահեցայց։ Այսուհետեւ զանձն իմ Աստուծոյ մարդասիրին և վարդապետութեան բուռ յանձնեցի։ Բայց նայեալ յողորմութիւնն որ յԱստուծոյ տուեալ են բեկ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ, եթէ և ամենայն եպիսկոպոսքն նշովեն որպէս զիս զամպարշտին զտումար, զտանին և նոքա ընդ նշովիւր լինել։ Ո՛ւր իցեն աղբիւրք ողորմութեանն Աստուծոյ մերոյ, զի՛արդ և զգիրն ընդունիցիմք խոստովանեալ զմեզս բո, զի արդարասցիս. ապա ուրեմն զտանի սա, եթէ ոչ վասն թողութեան լինի ապաշխարութիւնս այս, այլ կործանումն ամենայն ժողովրդեան։ Սեղանք՝ որ արհամարհեալ են ի բազմութենէ բահանայիցս այսոցիկ, մինչ տրտմին վասն որդւոց մարդկան ապականութեան՝ որ յանկարծ որբ մնային ի նոցանէ և բազմութիւն բարբարոսական ժողովրդոց խառնակեցին, և հերետիկոսք ծաղր արասցեն զհարսնն Քրիստոսի. և եղիցին վերջինքն՝ չար բան յառաջինսն։ Բայց այժմ լո՛ւր ինձ, հայր իմ, և կայ զաւրութեամբ մինչև հաշտեցուցանես զԱստուած, որ ոչ ուրացար ի նմանէ, զի ջնջեսցէ ի մէջ ի բահանայիցս որ ապաշխարեմք յձեռնարկութիւն ուրացութեան մերոյ և զարձուսցէ առ մեզ զուղղափառութեան պսակն։

Գոչեա՛ և դու, ո՛վ հայր, առ Աստուած, այն որ ոչ ուրացար ի նմանէ, որպէս զերանելին Մովսէս որ ասէր՝ եթէ թողուցուս դոցա զմեզս թո՛ղ, թէ ոչ և զիս ջնջեա՛ ի դպրութենէ

քումմէ՝ Նոյնպէս և Ահարոն բահանայապետ ընդ ժողովրդեանն մեղաւ, բանդի պաշտեաց ընդ Նոսա զկուռսն. բայց ի խնդրուածոց երանելոյն Մովսէսի ուրախացաւ ի բժշկութեանն որ յԱստուծոյ եղև նմա ի նմին ժամու, և ոչ աւտարացաւ ի բահանայութենէն այլ եկաց և նովիմր պաշտեաց զԱստուած մինչև ցմահ՝ Նոյնպէս և դու, հայր մեր, նմանեա երանելոյն Մովսէսի, և զոչեա առ Աստուած, որ ոչ ուրացար ի նմանէ. և ասա. Եթէ թողուս դոցա զմեղս՝ թողլ եթէ ոչ և զիս ցնջեա ի դպրութենէ քումմէ. այսպէս ասելով հաշտեցուցես ընդ մեզ զՔրիստոս, եթէ կամեսցիս, միայն բուռն հարկանել կորուսելոցս ի ձեռն բո, և մի ամենեին կորիցուր. Էջ առ մեզ վաղվադակի և յափշտակեա զմեզ ի թերահաւատութիւն դժոխոցս, և կացո զմեզ ի վերայ վիմին հաստատութեան որ է Յիսուս Քրիստոս, որպէս ասէ սուրբ առաքեալն. Թէ Վէմն է ինքն Քրիստոս, այն որ ոչ յաղազս այլ ինչ իրաց մարդացաւ, այլ զի փրկեսցէ զսպաս որդեոց մարդկան:

Եւ այժմ հաստատուն կաց, ռվ հայր, բանդի հաւատացի յայն, որ այժմ հաւատամ յԱստուած զի ոչ արդելու գրեցի. Մի դադարեր այսուհետև փոխանակ մեր յանցաւորացս խնդրուածըս մատուցանել, բանդի տուան բեզ շնորհք յԱստուծոյ մինչև ընկալցիս շնորհս յԱստուծոյ փոխանակ մեր, բանդի՝ Զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր, ասէ սաղմոսարանն, և զխնդրուածս նոցա լսէ և իրկէ ցնոսա՝ Վասն այսորիկ զաղաչանս զայս Աստուծոյ մարդասիրի և ողորմութեան բում մատուցի՝ Նայեա այսուհետև, ռվ հայր, յողորմութիւնն որ տուեալ են բեզ փոխանակ եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ, միանգամ ասացի և այսուհետև լռեմ և ոչ խաւսիմ. բայց զի մեղալ, թող ինձ:

ԹՈՒՂԹ ՀԻՆԳԵՐՈՐԿ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿՈԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրապոլոս առ երանելի Ա-
կակ հայրապետ որ ի Կոստանդնուպոլիս:

Նեղութիւն է ինձ յամենայն կողմանց՝ և որոգայթք մա-
հու սփռեցան ի վերայ իմ, զի յայդպիսի յեղբարէ զապաշխա-
րութիւն լուսայ, որ ի վեր է քան զորդւոց մարդկան: Եթէ ոչ
կայցիք ընդ ձեզ և չարչարեցայց և կեցիցք ընդ ձեզ, և ընդ ձեզ
մեռայց, զի կեցիցք ընդ ձեզ, և ընդ ձեզ թագաւորեցայց: և թէ
փակեմ զդուրս առաջի այնոցիկ որ ապաշխարեն, յորոպայթս
ամպարչտին Լեւոնի անկանիմ, այլ ընդրեմ ինձ պիտի, եթէ ընդ
բազումս որ ապաշխարեն մեռայց, զի ուրախ եղէց յողորմութիւ-
նքս Աստուծոյ մերոյ:

Լուր պատահեաւ Հայր, լուր զետրհուրդս Աստուծոյ մերոյ,
զբառասուն աւր պահեսցուք ես և դու մինչև այլ ոք ոչ գիտէ,
բայց միայն Աստուած, որ յիմ ձեռն հրամայեաց բեզ. Այլ զայդ
բառասուն աւուրս մի՛ գիտասցեն քահանայք և ժողովրդականք,
զպատճառս հիւանդի ընկալցիս, և մի՛ մտանիցես ի սուրբ սե-
ղանն Աստուծոյ մինչև ցլնուլ հրաման կանոնին, և փոխանակ
ամենայն ժողովրդեանն ուղղափառաց աւրհնութեան արժանի
եղիցիս. որպէս զի փոխանակ ամենայն մարդկան արգելցիս. զի
փոխանակ ամենեցուն ընկալցիս զթողութիւն: Քանզի զամենե-
սեան դու զայթակղեցուցեր, քանզի խափանեցեր յաւուրս Բա-
սիլիսկոսի ինեւ միաւորութիւն եկեղեցեաց: Այլ զայդ զի, ա-
ւուրս կանոնի, զոր Աստուած ամենայնի Յիսուս Քրիստոս, յիմ
ձեռն հրամայեաց բեզ, պահեսցուք խորհրդիւ ես և դու միայն,
փոխանակ ամենայն ժողովրդեան եկեղեցւոյ սրբոյ, Հաց ըստ կա-
մաց ոչ կերիցուք, և իւղով ոչ աւծցուք, զգինի և զեաւղի մի՛
արբուք, բայց յընդոց ինչ երկրի, և լալով և արտասուաւք

լուսացուք զմարմինս մեր մեղաւոր զցայգ և զցերեկ, և անդա—
դար խնդրուածս մատուցուք Աստուծոյ մերոյ, զի նայեսցի ի
խնդրուածս մեղաւորիս փոխանակ բո, և փոխանակ ամենայն
քահանայից որ ապաշխարեն, և փոխանակ ամենայն ժողովրդեան,
զի Աստուած ողորմութեամբ իւրով դաշտացէ զքահանայան որ
ապաշխարեն ի արքութիւն աւծման առաջին ուղղափառութեան, և
Հոգին սուրբ որ ի Հաւրէյիս բնակեալ վառ ողորմութեան իւ—
րում ի վերուստ, իջցեն ի վերայ բո, և ի վերայ քահանայիցդ
որ ապաշխարեն:

Այլ յայն նշովից, որ դու զբեկ նշովեցեր, և զքահանայու—
թիւն բո, ես վասն ողորմութեան Տեառն Աստուծոյ մերոյ Յի—
սուսի Քրիստոսի, այն որ հրամայեաց ինձ Հոգւովն սրբով, ար—
ձակեմ զբեկ, և եղիցիս արձակեալ, և այսք ամենայն նոյնպէս
եղեն, և կատարեցաւ Հոգւով սրբով ամէն:

Այլ յորժամ Աստուած մեծ և հզար հրամայեաց ինձ, զի
կանոն եզից բեկ զպայտափ աւուրս, մինչև ես մարդ մահկանա—
ցու զԱստուած աղաչեցից, զի ողորմեսցի ի վերայ իմ փոխանակ
ամենայն ժողովրդոցս, կամ վաղվաղակի ջնջեսցէ զիս յառաջ
քան զձեզ, Այլ այժմ ահիւ և զողութեամբ ընկալցիս զկանոն,
բանդի հաւատամ յողորմութիւն նորա, թէ ընդ ձեզ ամենեսին
կեցից. զի ինքն ի սուրբ Աւետարանին իւրում աղաղակէ և ա—
սէ. Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալքդ, և ես հանգուցից
զձեզ:

Այլ վասն այնոցիկ որ յուրացութեան մեռան տուժարին
հաւանեալք. և ոչ ապաշխարեցին, մի՛ իշխեսցես դու, և ոչ ես, և
ոչ այլ որ վասն նոցա պատարագ մատուցանել, բանդի ոչ ըն—
դունի Տէր Աստուած մեր զպատարագսն վասն նոցա, զի ուրա—
ցան ի նմանէ, այլ դնէ ընդդէմ նոցա զդրունս արքայութեանն՝
Յիսուս Քրիստոս Աստուածն ամենայնի, այն որ ասաց իւրով
ըրբանովն, Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ որ ուրասցի զիս առաջի
մարդկան, ուրացայց և ես զնա առաջի Հաւր իմոյ որ յերկնս
է. Բայց ևս առաւել ասեմ բեկ վասն այնոցիկ որ զպատարագս
նոցա արարեր ապիրատութեամբ, այսինքն Մարկիանոսի և Պող—
բերայ թագաւորաց հերետիկոսաց, և Պողինայ և Անտեղիսեայ
և Եզնադիտեայ՝ որ յառաջագոյն եպիսկոպոսք էին հերետիկոսք,
և Հմաւոն վանաց երիցու, և պլոց սարկաւաղաց և անապատա—
ւորաց: Այլ զայդ ամենայն պարտ էր բեկ ծանուցանել ինձ վասն

Նոցա առաջի Աստուծոյ. զի վասն Հաւատոց ասեմ զոր ինչ ասեմն, մի՛ եթէ Թողացեալ ինչ որ քննիցեմք զայդ ամենայն և անկանիցիմք: Քանզի ոչ չարչարեցաք ինչ վասն Հաւատոց, զուրկ է լինիցիմք տգէտք և Հաղորդիցիմք ի պատարագս Հերետիկոսաց: Ո՞չ լեր Տերամբ եղբայր իմ սիրելի:

ԹՈՒՂԹ ԶՈՐՐՈՐԴ ԵԿԵԿԵՑ ԵՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ահալ հայրապետ որ է ի Կոստանդնուպոլիս, առ Պետրոս հայր իմ և հայրապետ Աղեքսանդրացւոց:

Ամենայն ինչ ըստ աղաւթից իմոց կատարեցաւ առ իս, և այժմ յանձն իմ դիտեմ թէ կոչիմ ես ի փառաւորելոյն որ յերկինս է յողորմութենէն Աստուծոյ մարդասիրի, որ հրամայեաց քեզ խոնարհել և խնդրել ի նմանէ փոխանակ մեր՝ որ էաք ի մոլորութեան: Այլ վասն նշովիցն այնոցիկ որ զիս նշովեցի, լուծումն կատարեալ ընկալայ ի Յիսուսէ Քրիստոսէ որ ի ձեռն քո խաւսեցաւ հոգեով սրբով: Եւ վասն պահոցն զոր խորհրդիւ ի ձեռն քո հրամայեաց ինձ Աստուած, եթէ կամեսցի Տէր, կատարեցից որպէս սահման եղբոր աւուրց քառասնից ըստ բում հրամանի: Այլ վասն այնոցիկ որ ձեռնարկ արարին ի տոմարին, և ոչ ապաշխարեցին, եթէ ոչ մատուցից փոխանակ նոցա պատարագ, ոչ կարեմ առնել:

Քանզի ահա եպիսկոպոս Գնադիոս, որ յառաջ քան զիս էր, մեծապէս մատուցանէր զպատարագս փոխանակ նոցա, մանաւանդ Շմաւոնի երիցու և վանականի: Եւ արդ ես զիմիդ կարիցեմ յետ այսչափ ամաց արգելուլ զժողովուրդս զայս, քանզի թէ արգելում ի նմին ժամու հրով այրիմ ի նոցանէ, այսինքն ի թագաւորաց և յեպիսկոպոսաց և յերիցանց և ի ժողովրդականաց: Քանզի ասեն ցիս այսպէս. եթէ այն ամենայն ժողովուրդք կորեան, եթէ ամենայն ժողովուրդ որդւոց մարդկան որք յառաջադոյն ննջեցին ի Մարկիանոսէ մինչև ցայս աւր կորնչել ասեմք, լինի խառնակութիւնք մեծ ամենայն եկեղեցեաց: Բայց զգուշացիր և քննեա, ի՞նչ հայր, զուցէ անդէն դարձցին ամենայն ժողովուրդքս ի տոմար ամպարշտին Լեռնի, որպէս յայնժամ Խորայէլն դարձաւ յեգիպտոս. և որպէս յառաջագոյն ասացի. լինի յետինս չար քան զառաջինն: Բայց որպէս այժմ վասն

մեր եցողց բեզ Աստուած որ կենդանիբս եմք, սղյնպէս և վասն
պնոցիկ որ մեռանն, յայտնեսցէ բեզ, որք ձեռնարկ արարին ի
տումարին ամպարշտին Լեռնի, Նայեաց պսուհետե, ո՛վ Հայր,
ի շնորհսն որ տուեալ են բեզ յԱստուծոյ փոխանակ եկեղեց-
ւոյ իւրոյ, Վասն պսորիկ առողջութեամբ պահեցար մինչև ցայժմ
ի մարդասիրէն Աստուծոյ, զի ի ձեռն բո յուծցէ զամենայն բա-
հանայս իւր Տէր Աստուած բո, և զամենայն ժողովրդեանս զու-
րացութիւնս, Գանգի պն որ կարողն է արձակել և ազատեցու-
ցանել ի կապանաց, զիւրաւ կարող է արձակել զպնոսիկ որ ի
կապանս իցեն, Այլ Նայեաց պսուհետե, ո՛վ Հայր, յողորմու-
թիւնն որ տուեալ է բեզ յԱստուծոյ փոխանակ կաթուղիկէ ե-
կեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ:

ԹՈՒՂԹ ՎԵՑԵՐՈՐԴ. ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿՆԿ

Պետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ Հայրապետ որ է ի Կոստանդնուպաւիս:

Քանզի պամենեսեան որ Աստուծոյ Հաճոյ են և ընդունելի ընկալայ, այսինքն զապաշխարութիւն քո և զայլոց բահանայից որ կենդանի են և ամենայն ժողովրդեան բժշկութիւն վաղվադակի ընկալայ. վասն որոյ յայտնելոց են ի ձեզ: Այլ վասն այնոցիկ որք մեռան անաւրէն ձեռնարկաւ տումարին Հրէականի, այն որ երեւցաւ յամպարշտէն Լեոնէ, չէ պարտ մեզ, եթէ զպատարագս նոցա առաջի Աստուածութեանն մատուցուք, զի մի և մեր ընդ նոսին կորնչիցիմք: Եթէ երանելին Մովսէս, Հեզն բան զամենայն որդիս մարդկան, մատոյց երէք պատարագս փոխանակ Կորիեա, և Դադանա, և Արիւրովնի, ապա և մեզ պարտ է փոխանակ նոցա պատարագս մատուցանել: Եւ վասն առաքելոցն սրբոց զիւրոգ ոչ ասեմք, եթէ Պետրոս զլուին առաքելոցն սրբոց՝ Սիմոնի մոգի որ մկրտեցաւ և անդրէն դարձաւ, մատոյց երէք պատարագ նորա փոխանակ, ապա ուրեմն և մեր պարտիմք մատուցանել: Եթէ երանելին Պաւղոս փոխանակ Հիմէոս, և Աղեքսանդրոսի, այնորիկ որ ի ճշմարիտ Հաւատոցն ուրացան, մատոյց երէք պատարագ, ապա և մեր պարտիմք փոխանակ նոցա մատուցանել պատարագ: Եթէ ամենայն ժողովք առաքելոցն սրբոց, փոխանակ ամենայն Հերետիկոսաց որ մեռան, այսինքն Պրոտէի կամ Աւղոսի մատուցին պատարագս, ապա ուրեմն և մեր պարտիմք մատուցանել: Եթէ ամենայն ուղղափառ Հայրապետ և եպիսկոպոսք զպատարագս Հերետիկոսաց ընկալան, այսինքն Արիանոսաց Պոտէի*),

*) Այսպէս յօր.

ապա և մեր պարտիմք ամենեին զհետ հարցն մերոյ գնալ եթէ կամաւ և եթէ ակամայ, եւ վասն այսորիկ ոչ կարես ինձ ցուցանել, ո՛չ Նատուածային պատուիրանաց, և ո՛չ յառաքելոցն սրբոց, եթէ մատուցին պատարագս առաջի Նատուածութեանն փոխանակ հերետիկոսաց:

Այսուհետեւ յո՛ւր յինէն կրտսերոյ հրամանի բեզ յԱստուծոյ, զոր ինձ՝ որպէս թէ հաւատամ յողորմութիւնս նորա՝ ի շինութիւն յանձնեաց եկեղեցւոյ իւրոյ, եւ վասն այնորիկ զոր առացեր թէ ոչ կարեմ չառնել զպատարագս նոցա վասն ժողովրդեանս, զի մի եղիցի աղաղակ և խառնակութիւն եկեղեցեաց սրբոց: Պարտ է մեզ այսուհետեւ հրամանաւ Աստուծոյ պատուէր տալ սրբութեան բում, եթէ յորժամ առնիցես զպատարագս նոցա, այսինքն Մարկիանոսի և Պողոբերայ ամպարիշաթագաւորաց, և Պեղինեայ, և ԱնՏեղիսեաՅ և Գնադիսեայ, որ յառաջ բան զբեզ եպիսկոպոսք էին հերետիկոսք, և Շմաւոնի երիցու և վանականի, և այլոց բա՛հանայից և անապատականաց, յորժամ սարկաւագն զանուն միոյ ի նոցանէ քարոյլէ ի պատարագամատուցին, յայնժամ դու հայրապետդ ի պատարագին յայնմ զոր մատուցանես՝ գոչեա՛ խորհրդիւ առ Աստուած որ քննէ զծածկեալս: Տէր Աստուած ամենակալ մի՛ արհամարհեր զպատարագս վասն անուանցն որ բարոյեցաւ ի սարկաւագէն, զի անունն այն յիւր մասն գնայ, զի առաջի արդար դատաստանի բո մարդ ոչ կարէ կալ, այսուհետեւ ընկալ Տէր Աստուած մեր զպատարագս զսոս սուրբ, ի վերայ սուրբ սեղանոյ բոյբերկինս, փոխանակ այնոցիկ որ ուղղափառութեամբ ննջեցին, վասն անուանդ բո սրբոյ և մարգասիրի: Այսուհետեւ փոխանակ Պողինէի եպիսկոպոսի հերետիկոսի, մատո՛ զպատարագն բո առաջի Աստուածութեանն վասն Դէոսկորոսի հայրապետի որ էր յԱղեքսանդրիա, այն որ վկայեաց յաւուրս Մարկիանոսի թագաւորի հերետիկոսի, եւ փոխանակ Անտեղիսեայ եպիսկոպոսի հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն Թէոդոսի եպիսկոպոսի Երուսաղէմի, այն որ վկայեաց յաւուրս Մարկիանոսի արքայի հերետիկոսի, եւ փոխանակ Գնադիոսի եպիսկոպոսի հերետիկոսի, արա՛ զպատարագն երանելոյն Տիմոթէոսի հաւատարիմ Հաւր մերում հայրապետի Աղեքսանդրացւոց, եւ փոխանակ Շմաւոնի վանայ երիցու հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելի եղրաւրն Տիմոթէոսի այսինքն Անտեղիս երիցու՝ այն որ վկայեաց ի Գանգրա

յաւուրս Լեոնի արքայի հերետիկոսի, եւ փոխանակ Մարկիանոսի արքայի հերետիկոսի, արա զպատարագն էրանելոյն եւսեբի երիցու եղբաւր մերում որ վկայեաց յԱղեքսանդրիա, եւ փոխանակ Պողբերայ թագուհոյ հերետիկոսի, արա զպատարագն երանելոյն եււդոկեայ թագուհոյ ուղղափառի, եւ փոխանակ ամենայն ժողովրդեանն եւ հերետիկոս եպիսկոպոսաց որ մեռանն, արա զպատարագն ամենայն ժողովրդեան փոխանակ որ կենդանի են այժմ, եւ ուղղափառ եպիսկոպոսաց, եւ բաճանայից, եւ անապատականաց եւ շինականաց:

Այլ զայդ ամենայն, ո՛վ սուրբ Աստուծոյ, մինչ խորհրդիւ կատարես, զամենայն ժողովուրդդ անարատ պահես եւ ամբիժ, եւ փրկես ի ձեռաց հերետիկոսաց, եւ պատարագն այն որ ի բէն Տեառն Աստուծոյ մատչի, սուրբ անարատ եւ անխտիր ընդունի, եւ սուրբ պատարագն որ ի բէն մատչի մարդասիրի Աստուծոյ մերում, վասն այնր զի զանուանս հերետիկոսացն ոչ յիշեցեր. ո՛չ բարկանայ: Լե՛ր այսուհետեւ առ Տեառն Աստուծոյ մերում յահեղ ժամուն յորժամ զաւրբ ամենայն վերնայինք աշիւ եւ դողուլթեամբ շուրջ զբե կան. եւ նային ի Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ որ ի բէն հայրապետէ պատարագի փոխանակ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ: Գոչեա՛ն այսուհետեւ խորհրդիւ ի սրտի բում առ Աստուած ամենայնի շնորհաւ որ տուեալ են բեզ, եւ սաա. Ոչ յիշեցից զանուանս նոցա ի շրթունս իմ. ըստ յիշեցից զայնոսիկ որ վասն անուան բում ուղղափառութեամբ մարտիրոսացան, զի եւ մեք ընդ նոսա արժանաւոր լիցուք ժողովուրդաւոր լինել արքայութեան բում: Եւ Հոգին սուրբ լուիցէ բեզ եւ ինչցէ ի վերայ պատարագի բում, եւ իւրով Աստուածային զաւրութեամբն սրբեցէ զբեզ բաճանայ, եւ զայնոսիկ որ շուրջ զբե կան զաւրբ երկնայինք, այնք որք յառաջագոյն շուրջ կային զբե, եւ զամենայն բաճանայս, եւ զամենայն ժողովուրդս որ ի խնդրուածոց բոց կան, բանզի հանգեալ Հոգին սուրբ այն որ հաւասար է զաւրութեամբ եւ իշխանութեամբ ընդ Հաւր եւ ընդ Որդւոյ. նոյն Հոգին սուրբ զաւրութեամբ Աստուծոյ, ինչցէ եւ ինչցէ զամենայն խորանն, այսինքն զսուրբ սեղանն յորոյ վերայ Քրիստոս ի բէն բաճանայէ պատարագի, բաշխի կոչեցելոց եւ ընտրելոց: Ինքնին իսկ Հոգին սուրբ ինչցէ ընդ քեզ բաճանայապետի եւ ծածկեսցէ զամենայն խորանն եւ մեծաւ իշխանութեամբ եւ կարողութեամբ

իւրով դարձուցէ և արասցէ զհացն զայն մարմին Որդւոյն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի. նոյնպէս զրաժանէ՝ զգինին արկեալ՝ դարձուցէ և արասցէ իւրով Աստուածային իշխանութեամբն արիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Միածին Որդւոյն Աստուծոյ, այն որ ել և հեղաւ յԱստուածային կողիցն ի բաւութիւն և ի թողութիւն մեղաց: Քանզի յայնմ Աստուածային աւրեան լուացաք և սրբեցաք և փրկեցաք, և թագաւորէ կաթուղիէ առաքելական սուրբ եկեղեցի իւր մինչև ի տիեզերս երկրի: Այսպէս ճշմարիտ հաւատովք ուղղափառութեան, բահանայք Տեառն ամենակալին զամրիծ և զանարատ առնուցումք զմարմին և զարիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, այլ նմա փառք և պատիւ և յաղթութիւն և արքայութիւն յաւիտենից ընդ Հաւր և ընդ կեցուցիչ Հոգւոյն այժմ և միշտ և յաւիտեանս ամէն:

Այլ վասն այնոցիկ որ ի բազում եկեղեցիս ուղղափառ եպիսկոպոսք, և այլ բահանայից սրբոց որոց պատարագ առնեն, այնորիկ ձեռնարկ արարին ի յամպարշտին տումարին և անպաշխար մեռան, բանզի ոչ կարէ ամենայն մարդ խելամուտ լինել պատուիրանին Աստուծոյ՝ յորմէ ոչ լինի աղաղակ և խառնակութիւն, վասն զի չեն արժանի խորհրդեանն Աստուծոյ, այն զոր ասաց Աստուած ի մէջ երկուց վկայից սին և զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ անքննելի Աստուծոյ ամենակալի երեւելաց և աներեւելաց, եթէ ընդունիմ այսուհետև զայս ամենայն որ յայսմ թղթի գրեալ են: Եւ մինչ դու ձեռնարկ առնես ի ներքս, տուր բերել վաղվաղակի առ իս, զի և ես յորժամ տեսից զձեռնարկն քո որ ի նմա գրեալ ի, փառաւորեցից զԱստուած, զի այսուհետև ընկերակից եմ ես: Այլ յորժամ ընդունիմ զթուղթն քո զուղղափառութեամբ որ վկային յամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց և բահանայից և յանպատականաց, և առաքեմ ի նմին ժամու խնդրութեան և աղաչանս մատուցանել արքային Զինոնի. բանզի այսուհետև յայտնապէս ամենայն մարդկան նպովեցի զտուժար ամպարշտին զի եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց:

Այլ դու, ռվ սիրելի, պատրաստեալ զանձն քո, զի յորժամ ի թագաւորէն կոչեսցիս, զի՜նրդ պատասխանի արասցես հեղութեամբ և հանդարտութեամբ, որպէս թէ ոչ գիտիցես զիրաւայս, զի մի անկանիցիս ի փորձութիւն: Եթէ գիտիցէ զխոր-

Հուրդս մեր ամենեին և ասիցէ ցբեզ, ցայժմ և զիս մոլորեցուցանէիր և զժողովուրդս, բանցի ասէիր ամենայն մարդոյ, թէ Պետրոս Աղեքսանդրացի Հերետիկոս է, զիա՛րդ այժմ ուղղափառ համարիս դու զնա, վասն այսորիկ հրամայեմ սրբութեան բում, եթէ բազում իմաստութեամբ խաւսեսցիս ընդ արքայի, միթէ անկանիցիս և ի բանից բոց դատապարտեսցիս: Այլ Աստուած որ յուսացար ի նա, այն որ ընկալաւ զապաշխարութիւն քո, նա տացէ զաւրութիւն և իմաստութիւն սրբութեան բում, և եղիցի միաւորութիւն եկեղեցեաց անշարժ և հաստատուն հաւատոյն: Այսուհետեւ եթէ ընդունի արքայ զաղաչանս մարդկան, սրբասէրք որ այդր կան և կամեսցին ընդ ուղղափառութիւն մեր, յայնժամ և դու այնուհետեւ աներկիւղ խնդրուածս և յայտնապէս աղաչանս մատոյ արքայի. զի արասցէ իւր ձեռամբ զիր, զի դարձցի և նզովեսցէ զամենայն Հերետիկոսս, և զամպարիշտ կործանաւղն ամենայն ժողովրդոց, որ կոչեցան Պոտէ Լեւնի եպիսկոպոսին Հոովմայ հրէական տումարն, այն որ ի Քաղկեդոնի ամպարշտութեամբ եղև ընկալեալ վասն թերահաւատին Եւտիմիոսի: Եւ զթողութն թագաւորին մինչ ուղղափառութեամբ լինի գրեալ յարքայէ Զենոնէ և ի սրբասիրութենէդ բումմէ, տուր բերել առ իս և կարգացից զնա, եթէ նմանիցէ հաւատոյ առաքելոցն սրբոց, և հարցն մերոց սրբոց որ ի Նիկիա ՅԺԸ. և որք յետ նոցայն ժողովեցան ԾԾ. որ ի Սոսանդուպաւլիս և Մ. բն որ յԻփեսոս ժողովեցան վասն ամպարշտին Նեստորի, ապա և ես ի նմին ժամու ձեռնարկ արարից ի զիրան, և յայտնեցից զանձն իմ: Եթէ կամք իցեն Տեառն Աստուծոյ մերում, դարձայց անդրէն յաթող սրբոյ աւետարանչին Մարկոսի. և առից զհարցն իմոց, զոր Աստուած ինքնին ետ ինձ որպէս և ես հաւատամ ի նա, և այնուհետեւ լինի միաբանութիւն եկեղեցեաց սրբոց և հաւտք Քրիստոսի արածեսցին ի միասին խաղաղութեամբ և խնդութեամբ, զմին կեցուցանող ճարակ ի մէջ որ յԱստուծոյ ընդրեցաք հովիւք, և խնդութիւն կատարեալ, և ուղղափառութիւն թագաւորէ ի մի միաբանութիւն սուրբ և կաթողիկէ առաքելական եկեղեցւոյ: Յորժամ մեր աղաւթը կատարին վասն ամենայն հովուաց և հաւտից, այսինքն զքառասունսն զայն որ հրամայեցաւ բեզ Ակակայ հայրապետի յինէն կրտսերոյ հայրապետէ Պետրոսէ Աղեքսանդրացւոց, ի Հաւրէ և յՈրդւոյ և ի Հոգւոյն սրբոյ միասնական Աստուծոյ մերոյ, մինչև կատարես

ցուր խորհրդիւ որպէս և հրամայեաց ինձ Տէր Աստուած չպահս
զայս սուրբ ապաշխարութեան և փրկութեան ի կատարել Խա-
ւարց յաւուր կիւրակէի, յայնժամ ինքն Յեր Աստուած յայտ-
նապէս եկեսցէ, որպէս և յայտնեաց ինձ ի գիշերի, և հաւա-
աամ ի նա, ինձ աստ, և բեզ պղբ ժողովրդեամբ հանդերձ ի
նոյն կիւրակէի, յերրորդ ժամու, մինչ մատուցանեմք զսուրբ
նշխարսն զանապական և զանքննելի, և փառաւորեմք զսուրբ
զԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆ ընդ զաւրս երկնային և բազմահայեաց սերով-
բէք և բրովբէք. յայնժամ երեւեցի բեզ պղբ, և ինձ աստ, ինք-
նին Աստուած Յիսուս Քրիստոս, սուրբ և զարմանալի նշան որ
լինիցի այսպէս. Զի զՄիածին Որդին Աստուծոյ տեսանիցես փա-
ռաւք իւրովք յայտնապէս, ի կերպարանս մանկան, որ զգեցեալ
է պարեգաւտս կտաւի, և բազմեալ ի վերայ սկհոյն և մաղվա-
յին որ ի վերայ սրբոյ սեղանոյն եղեալ է. Եւ ձգեսցէ զձեռն
Թւր ի վերայ քո, և բարձցէ ի քէն զահ և զերկիւղ, և ասիցէ բեզ
պղբ, և ինձ աստ. Քաջալերեցարուք, բանլի ջնջեցի ի ձէնջ
քահանայիցդ որ ապաշխարիցէք, և յամենայն ժողովրդոց որ ա-
պաշխարեցին զխափանումն, և զուրացութիւն որ ի ձէնջ եղև
վասն իմ ի տումարին հրէականի, և այսուհետև մի' տեսցես դու
զնա, մինչև յերկրորդ անգամ գալուստն:

ՉԵՌՆԱՐԿ ԶՈՐ ԱՐԱՐ Ի ԹՂԹԻՆ ԱԿԱԿԻՈՍ ՀԱՅ- ՐԱՊԵՏ, ՈՐ Է Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Երարդացի և ընդունիմ պամենայն որ ինչ յառաջագոյն
գրեալ էր, և յայսմ թղթի, զոր գրեաց ձեռն քո Պետրոս Հայր
և գլուխ եպիսկոպոսաց և հայրապետ Աղեքսանդրացւոց, ուղ-
ղափառ և հաւատարիմ, և խնդամ և փառաւորեմ պԱստուած
որ ի քեզ բնակեցաւ, Հայր իմ սուրբ, Ի նմին թղթի զոր գրեաց
ձեռն քո, գրեցի և ես իմով ձեռնարկութեամբ և հաւատամ յա-
նուն Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ: Այսպէս հաւատամ պա-
մենայն աւուրս կենաց իմոց, և այսպէս հաւատ պահեմ պատհ-
մանս վայս՝ զոր եղի, մինչև եկեսցէ Յիսուս Քրիստոս Աստուած
մեր դատել զաշխարհ արդարութեամբ, այն որ խաւսեցաւ ի ձեռն
քո զայդ պմենայն ուղղափառութիւն մինչև յաւիտեան. զի նմա
վայել է փառք և մեծութիւն, և երկրպագութիւն ընդ Հաւր,
և ընդ Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտե-
անից. ամէն:

ԹՈՒՂԹ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԵԿԵԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ակակ հայրապետ որ է ի Կոստանդնուպոլիս եպիս-
կոպոս, ցՊետրոս հայր իմ և հայրապետ Աղեքսանդրացւոց:

Որպէս զճարտարապետ իմաստուն ընկալար յԱստուծոյ
հիմն ապաշխարութեան հաստատուն և անշարժ յանձն առեալ
զշինութիւն եկեղեցեաց սրբոց, ոչ եթէ քարամբ և երկրաւ
և կրով հաստատեցեր յերկրի զհիմն հաւատոյ, այլ ընդ
հոգեւորաւք լցար յերկնից յԱստուածային իմաստութենէն, այն
որ ինքն միայն է Աստուած իմաստուն: Քանզի ուղղափառ խոս-
տովանութեամբ զամենայն մարդ խրատեցեր որպէս Մովսէս
եղև յայնժամ, որպէս Պաւլոս զհեթանոսս: զի ընդ ամենեսին
ամենայն եղեր և զամենեսին շահեցար: Եւ ի՞նչ գիտեմ զինչ
կոչեցից զքեզ: քանզի այլ երկրորդ Պետրոս կոչեցից զքեզ: այն
մեծն և առաջինն առաքելոցն յորժամ առաքեցաւ յԱստուծոյ
առ Կոռնելիոս զայս ասէր: Եւ ինչ Աստուած եցոյց ոչ զոր ի
մարդկանէ խառնակ ինչ կամ անսուրբ ասել: Նա զլուծ էր ա-
ռաքելոցն դասու սրբոց և դու զլուծ ես ուղղափառաց և բա-
հանայից որ նորոգեցան, քանզի և դու արարեր զայն զոր նա
արարն: զի ընկալար զյանցաւորս յապաշխարութիւն: Քանզի
որպէս Պետրոս զՄիմին մոգ, աղաւթիւք կործանեալ ջնջեաց,
նոյնպէս և դու, ի՞նչ հայր, աղաւթիւք և արտասուաւք և խնդ-
րուածովք գոչեցեր առ Աստուածն վասն մեր և ջնջեցեր զԼե-
ւոն և զտուժարն զոր եհան ամպարիշտ բերանովն, զոր նզովե-
ցին հարբն մեր: Այսուհետև և դու, ի՞նչ հայր և բահանայ, ո-
ղորմութեամբ զամենայն որ ընկալար, զամենեսին փրկեցեր:
Բայց յողորմութիւն կոչեմ զԲանն Աստուած, այսինքն զՔրիս-
տոս, այն որ ի ձեռն բո խաւսեցաւ զապաշխարութիւն բահա-
նայից, և ամենայն ժողովրդոց: Վասն այսորիկ ընդունիմ զամե-
նայն զոր ինչ ի թղթի աստ գրեաց ձեռն բո, Հաւատամ և
ընդունիմ զամենայն որ ինչ գրեալ է ի թղթիս, և խնդամ և

ուրախանամ և փառաւորեմ զԱստուած, զայն որ բնակեալ է ի քեզ, հայր իմ սուրբ, այն որ երևեցոյց քեզ զգարմանալիս որպէս և հաւատայիր, նշոյպէս և ինձ անարժանիս առաց թէ ցուցանեմ:

Եւ որպէս զայդ ամենայն ընդունիմ և հաւատամ, գրեցի ի ներքս ի թղթիս ձեռնարկութեամբ իմով. և հաւատամ յամենասուրբ Երրորդութիւնն զամենայն աւուրս կենաց իմոց, և այնպէս պահեցի որպէս հրամայեցեր ինձ մինչև եկեսցէ Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր դատել զաշխարհս արդարութեամբ: Եւ ետու բերել առ սրբութիւնդ. բո զթուղթն բո յորժամ արարի ի նմա զձեռնարկն բո: Այլ որպէս ի սուրբ թղթին ձեռ առացէք առ մեզ ի նմին ժամու առաքեցէք զուղղափառ և զսուրբ հարսն առ բարեբար արքայ Զենոն, զի աղաչանս և խնդրուածս մատուցեն վասն միաւորութեան եկեղեցեաց սրբոց, զի այսուհետև և յայտնապէս նշովեսցի յամենայն մարդկանէ զրով տոմար ամպարշտին: Քանզի յուսամ Աստուած իմ զի բանայ զբերան իմ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, զի զամենայն ինչ որպէս Աստուծոյ հաճոյ է՝ խաւսեցայց ընդ թագաւորին Զի որպէս և զձեր հրամանն և զգիրն արասցէ արքայն Զենոն, և ես ըստ նմին, և վաղվաղակի տաց ներել սրբութեանդ. բո: Բայց զայս խնդրեմ ի Տեառնէ զի հանապազ յիշեսցես զիս, որ պաշտանալիցս և կամակիցս եմ բո:

ԹՈՒՂԹ ԵՒԹՆԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԱԿԱԿ

Պետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ զլուծեալսկոպոսաց որ ենն ի Կոստանդնուպաւլիս:

Զթուղթն իմ զոր ետուր բերել ցիս, զոր իմով ձեռնարկութեամբ գրեալ էր, յորժամ ընկալայ յերանելի Թէոդոսիս մանկանէ, փառաւորեցի զմարդասէրն Աստուած մեր, զի տեսի և կարգացի, և ընդունիմ ի նմա զձեռնարկն քո, այն որ ամենայնիւ հաւասար է ուղղափառութեան: Ոչստի արդիւք իցէ այս, զի կամակից և պաշտանակից եղեր դու ինչ առաջի Աստուծոյ, ըպց զերանելիսս որ ընդ իս են եպիսկոպոսունք և երիցունք, և որք ընդ Աստուծոյ խաւսին անապատականք, առաքեցի զի աղաչանս մատուցեն առ բարերարի արքայի Զենոնի վասն բաւման ամպարշտին տումարի և վասն միաւորութեան եկեղեցեաց սրբոց: Այլ վաղվսդակի գրեալ առ իս, թվ երանելի, և զգիրն որ գրեալ է ուղղափառութեամբ յարքայէ Զենոնէ, և ի սրբութեանէ քումմէ, աւցես ինչ բերել, և աղաթեա վասն մեր սուրբ և սրբասէր ընկերակից և պաշտանակից հայր իմ Ակակիոս:

ԹՈՒՂԹ ՎԵՑԵՐՈՐԴԻ ԱԿԱԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ

Ալիակ հայրապետ եպիսկոպոսաց որ ենն ի Կոստանդ-
նուպաւլիս, ցՊետրոս հայր իմ, և հայրապետ Աղեքսանդրոս-
ցւոց:

Յորժամ եկին յայս քաղաք թագաւորութեան, երանելիք
և սրբասէր եպիսկոպոսք և քահանայք և անապատականք. զա-
մենայն ինչ սքանչելապէս արար Աստուած զարմանալիս. քան-
զի ի նմին ժամու արքայ Զենոն երանելի ետ զանձն իւր և
զմարմին յուղղափառութիւն, և ի նմին ժամու առաքեաց և կո-
չեաց զիս, զորս մի մի ի մէնջ չէ՝ պարտ ասել. քանզի ուսանիս
զամենայն ինչ ի սրբասէր արանցդ՝ զորս առաքեցերդ առ իս-
Զի ի նմին ժամու հրամայեաց առնել զգիրն, այն որ ի նմա
նշովեաց գտումար ամպարշտին, և զամենայն հերետիկոսս և
զամպարիշտն Եւտիքէս, և խոստովանի զհաւատս ուղղափառու-
թեան զոր յանձնեցին մեզ սուրբ առաքեալքն: Եւ վաղվաղակի
գալոց են առ ձեզ, նոյն սուրբ հարքն զոր առաքեցեր այսր, և
պայծառացեալ մեծութեամբ իւրով Պրեզմիոս Ագատդիոս մեծ
քաղաքի Աղեքսանդրիայ, այն որ զգիրսն Թրանելոյ արքայի
Զենոնի յիմ ձեռաց էառ, զի բերցէ վաղվաղակի առ քո սրբու-
թիւնդ: Այլ զայն գիր մինչ ընդունիս, թվ երանելի, ի նմին ժա-
մու ձեռնարկ արասցես ի նմա և զի յայտնեցի այսուհետեւ
ճառագայթ ուղղափառութեան որ ծածկեալ էր, և լուսաւո-
րեացէ զամենայն մարդ՝ յորժամ արձակես զմեզ յուրացմանն
կապանաց, որ ի խաւարի և ի ստուերս մահու նստեաք, և
առցես յԱստուծոյ զաթոռ քո և զհարսն քո՝ զսիրելի զսուրբ
զեկեղեցին Աղեքսանդրացւոց:

Ընկալ այսուհետեւ զհաւատարիմ Աստուծոյ զպսակն ուղ-
ղափառութեան որ տուաւ քեզ յԱստուծոյ ի դատաւորէն ուղ-
ղութեան ի Հաւրէ և յՈրդւոյ և ի Հոգւոյն սրբոյ, այն որ նմա
վայել են փառք և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն: Եւ
աղաւթս արա՛ ի վերայ իմ ընկերակից և պաշտաւնակից հայր իմ:

**ԾԻՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐ՝ ՈՐ ՏՈՒՆԻ ԲԵՐԵԼ Ի
ՁԵՌՆ ԵՐԱՆԵԼՈՅՆ ՊԵՐԳՄԻՈՍ ԱԳՍՏԵՂԻՈՍԻ
Ի ԲԱՐԵՐԱՐ ԱՐՔԱՅԷ ԶԵՆՈՆԷ, ԵՒ ՅԱԿԱԿԱՅ
ԳԼՈՒԽ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ՝ ՈՐ ԵՆ Ի ԿՈՍՏԱՆԴ-
ՆՈՒՊՈԼԻՍ, ԱՌ ԵՐԱՆԵԼԻՆ ՊԵՏՐՈՍ՝ ԳԼՈՒԽ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ ԵՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏ ՀԱՆՏԱՐԻՄ
ՔԱՂԱՔԻՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՅԻՈՅ**

Ինքնակալ կայսր Զենոն բարեպաշտ և յաղթող և նը-
շանաւոր մեծ և միշտ բարի և Աւգոստոս աշխարհակալ, որք
յԵգիպտոս և յԱղեքսանդրիա և ի Լիբիոս, և ի Պենտուպալա-
լիս, երկիւղածաց եպիսկոպոսաց և ուխտաւորաց միայնակեցաց
և այլոց ամենեցունց ի Տէր խնդալ, Զիշխանութիւնս և զըն-
դիմութիւնս, զաւրութիւնս և զզէնս անկողելիս մերոյ թա-
գաւորութեանս:

Գիտացէք զի է՝ Ճշմարիտ ուղղափառ հաւատն, զոր ի
ձեռն Աստուածային զալստեանն եղին որք ի նիկիա ժողո-
վեայք ՅԺԱ, սուրբ հարքն, և հաւատացին դարձեալ ՃԾ քն
նմանապէս սուրբ հարքն որ ի Վոստանդնուպալիս ժողովեցան:
Ի տուէ և ի գիշերի ամենայն աղաւթիւք և փութով և աւրի-
նաւք խնդիր առնեմք բազմանալ և աճել ի ձեռն հաւատոյս
այսորիկ ամենայն ուրեք զսուրբ և զկաթուղիկէ եկեղեցի ա-
ռաքելական. զանապական և զանմահ մայրն մերոյ զաւազա-
նիս ի խաղաղութեան, և առ յԱստուած միաբանութեան զբա-
րեպաշտ ժողովուրդս կալ և մնալ, ընդունելով ի թագաւորու-
թենէս մերմէ հաստատական աղաչանս, զոր մատուցանեմք հան-
դերձ Ճշմարիտ եպիսկոպոսապետեաւքս և Աստուածապաշտ
ուխտաւորաւքս և վանականաւք և անապատականաւք, Փրկչաւն
մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ, որ ի սուրբ և յԱստուածածին

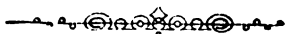
կուսէն Մարիամայ մարմնացեալ և ծնեալ. զի միաձայնական փառաբանութիւնս և զպաշտաւնն գովելով պատրաստեմք յընդունել, զի հակառակորդացն ալդ փշրեսցի և ի բաց ջնջեսցի: Ամենեցուն աստուածութեանն զիւրաքանչիւր պարանոց խոնարհեցուցեալ ընդ մերով իշխանութեամբ զի խաղաղութիւն և բարութիւն ի սմանէ եղիցի, աւդոց բարեխոնութիւն, պտղոց բարեբերութիւն, և այլ ինչ որ եթէ աւգտակար իցէ մարդկան մեծապէս շնորհեսցի:

Արդ՝ այսպէս ամբիժ և անարատ հաւատոյս, զմեր և ըզհոռումոց զիրս ապրեցուցանել աղաչանք և պաղատանք մեզ մասուցանել յԱստուածասէր վանականաց և անապատականաց և յայլ պարկեշտ մարդկանէ, հանդերձ աւտասուաւք աղաչել զմիաւորութիւն սուրբ եկեղեցեաց առնել, և ժողովել զանդամս առ իւրաքանչիւր անդամս, զոր բարիատեաց բանսարկուն ի բազում ժամանակս որոշել և բարժանել փութացաւ: Գիտասցեն զայս, զի եթէ որ ընդ միաբան և ընդ ողջանդամ մարմնոյ սուրբ եկեղեցւոյ մարտիցէ, ի պարտութիւն մատնեսցի: Վասն զի դիպեցաւ յայսպիսի իրաց ազգաց անբաւից և անհամարից փեսասք մեծամեծք, ռբբան ժամանակս, յայսքանս ամս կենաց մերոց որ անցին, զոմանս ի փրկական և ի վերստին ծննդենէն զրկեալս. և զոմանս յԱստուածային աւրինացն և ի հաղորդութենէն ոչ ընկալեալ, առ մարդկային անխնայ պառակտելի վախճանն հասանել մահունս բազում անդամ իշխեսցեալ գործել հեղմամբ արեամբ պղծեալ զերկիր, և ոչ զերկիր միայն, այլ և զաւդդ:

Արդ՝ զայս ո՞ր որ ոչ աղաւթիցէ առ բարին փոփոխել, և զմիաբանութիւն տեսանել: Յաղազս այսոցիկ ծանուցանել ձեզ փութացաք զի ամենայն ուրեք ուղղափառ և սուրբ եկեղեցւոյ միաբանութիւն եղիցի: Բայց այլ հաւատ կամ բնութիւն կամ սահման հաւատոց, բան զասացեալս յառաջագոյն սուրբ հաւատն, ՅԺԸ սուրբ հարանցն, զոր հաստատեցին ՃԾ. սուրբ հարքն, ժողովեալք յառաջագոյն իշխեցեալքն որ ի Կոստանդինուպոլիս. ո՛չ ունէաք և ոչ ունիմք և ոչ կայցուք: Եւ ոչ եթէ ունիցի որ և գիտեմք, և թէ ունիցի որ, աւտար զնա ի մէնջ համարիմք: Այսու միայն քաջալերիմք, որպէս յառաջագոյն ասացաք, և այսու համարիմք կենդանի պահել զմեր թագաւորութիւնս, և միաբան զամենայն ժողովուրդս, որ փրկա-

կան մկրտութեանն արժանաւորք եղեն, զմի և զնոյն ընկալեալ նովին լուսաւորին մանաւանդ, որք յԵփեսոս ժողովեցան: Որոց և զհետ իսկ չոգան ամենայն սուրբ հարքն որք լուծին և ի ըսաց հերքեցին զանաւրէն նեստորիոս, և որք յետ նորա զնորայն խորհին և ունին, զոր և մեր զնեստորիոս միանգամայն ընդ Եւտիքեայ հակառակս իրերաց մտածեալս, և որք զնոցայն խորհին և մտածեն, և կամ մտածեսցեն, նշովեմք: Ընկալեալ զԺԲ. գլուխն, զասացեալն յԱստուածասիրէն Կիւրղէ, այն որ եղև գլուխ եպիսկոպոսաց սրբոյ եկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց:

Քանզի հաւատամք եթէ Միածին Որդին Աստուծոյ, Աստուած է ճշմարտութեամբ. այն որ մարդացաւ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, այն որ ի բնութենէ Հաւր յԱստուածութեան իւրում, և ի բնութենէ մերմէ եղև մարդկութիւն իւր. այն որ էջ և մարմնացաւ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ Աստուածածնէ Հոգւովն սրբով, քանզի մի է որդի և ոչ երկու: Խոստովանիմք զի մի է Միածին Որդին Աստուծոյ, և նորա է սբանչելագործ զաւրութիւնքն և չարչարանքն, զոր կամաւորութեամբ կրեաց ժարմնով իւրով: Այլ զայնոսիկ որ բաժանեն, և կամ փոփոխելի ասեն, կամ այլայլելի, զայնպիսին ոչ ընդունիմք: Քանզի ճշմարիտ մարմնաւորութիւն, անապական և առանց մեղաց որ յԱստուածածնէն եղև, յաւելուած որդւոյ ոչ արար, այլ եկաց մնաց Երրորդութիւնն՝ Երրորդութիւն, մինչ կամեցաւ և մարդացաւ մի յԵրրորդութենէն Բանն Աստուած:

ԹՈՒՂԹ ՈՒԹԵՐՈՐԻ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌ ԵԿԵԿ

Պետրոս Հայրապետ Աղեքսանդրացւոյ առ Ակակ սիրելի իմ և զլուսեւեակոպոսաց որ են ի Կոստանդնուպաւիս:

Ի տասն և ինն ամսոյն որ կոչի Փիւրոն, և ըստ Հռովմայեցւոց համարոյ ի տասն և չորս ամսոյն Միայիս, որ կոչի ասորերէն Եյար. և ըստ Հայերէն բարբառոյ կոչի Մարգաց ամիս: Մինչ եկին առ իս որ առաքեցանն ի Կոստանդնուպաւսոյ, ընկալայ զնոսա, Տէր, զսուրբ և զպաշտաւնակիցս իմ եւեակոպոսս և զքահանայս զպաշտաւնեայս և զսուրբ հարսն առնապատականս, որ ընդ Աստուծոյ խաւսին: Եւ մինչ տեսի զնոսա փառաւորեցի զԱստուած մեր մարդասէր. որ զարթոյց զերանելի արքայ Զենոն, զի արասցէ ի ձեռն սրբութեան բողոքիս զայս, զոր ընկալայ ի ձեռն երանելի Պրեզմիոսի Ագաթողիոսէ, և զայդ մինչ առի և կարգացի զիտացի զի նզովէ զամպարշտին տուժար որ եղև ընկալեալ ի Բաղկեդոնի. և զամպարիշտն Եւտիբոս և զամենայն Հերետիկոսս: Տեսի թէ ամենայնիւ հաւասար է զիրս այս հաւատոյն ՅԺԸ եակոպոսացն որք ի նիկիա ժողովեցան սուրբ Հարբն, և ճԾԺիցն որ ի Կոստանդնուպաւիս ժողովեցան, յաղագս այնոցիկ որ ընդդէմ Հոգւոյն սրբոյ մարտնչէին: Եւ սուրբ ժողովն որք յԵփեսոս ժողովեցան, Մ.քն ընդ սուրբ Հաւրն մերոյ Սիւրբի, զլուսեւեակոպոսաց և Հայրապետի մեծին եկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց: Այսուհետև փառաւորեցից զԱստուած մինչ ընկալայ և ձեռնարկ արարի ի զիրս, և խնդամ և ուրախանամ և երկրպագանեմ Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. էական Երրորդութեանն անձնաւորութեանց, և միաւորեալ Աստուածութեանն: Եւ առի յողորմութենէն Տեառն զաթոռ իմ զսրբոյ աւետարանչին Մարկոսի, և նստեմ ի վերայ սորա ընդ հարս հոգևորս, յանընդու-

նակ պղծութեան սուրբ եկեղեցւոյս Աղեքսանդրիայ, այլ յաւուրս ուրբաթու, ի տասն և ինն ամսոյն Փիքոն, և ըստ Հոռովմայեցւոց ի տասն և չորս ամսոյն որ կոչի Միայիս, և յասորերէն Իյար և ըստ Հայոց Մարգաց:

Ընկալ այսուհետեւ, թվ երանելի, ահիւ և զողութեամբ ի Հաւրէ և յՈրդւոյ և ի Հոգւոյն սրբոյ, այն որ յիմ ձեռն կրտսերոյ Հրամայեցաւ բեղլ ընկալ այսուհետեւ զսահման բառասնից աւուրցն պահոց որ տուաւ մեզ խորհրդաբար, այն որ լինի փոխանակ բո, և փոխանակ ամենայն բահանայից որ ապաշխարեն, և փոխանակ ամենայն ժողովրդեան որ ապաշխարեն յաղագս թողութեանս Վասն որոյ սրբութեամբ ընկալցիս զաւրհնութիւն և զկրկին նորոգումն և զաւծութիւն և զգեղեցկութիւն որ էր յառաջագոյն հաւատարիմ բահանայութիւն, այն զոր յառաջագոյն յանձնեաց մեզ Միածին Որդին Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոս Աստուածն ամենայնի ի ձեռն առաքելոցն և հարցն սրբոց, եւ արդ սկիզբն առնեմք ի սուրբ պահսն ըստ մեր համարոյ ի վեցերորդ աւուր ամսոյն որ կոչի Թովթ և ըստ Հոռովմայեցւոց ի յԱ ամսոյն յերեքն որ կոչի Սեպտեմբեր, և Յասորերէն Իլուլ, և Հայերէն Վթոց, և կատարեսցուք զսուրբ պահսն մինչև ցարեքշարաթի աւր զգուշաւոր խորհրդիւ, եւ յաւուր կիւրակէի ի մեր համարուէ ի տասն և հինգ ամսոյն Փոպի, և ըստ Հոռովմայեցւոցն ի տասն Հոկտեմբեր, և Ասորերէն Թշրին կաիմ, և ըստ Հայոց Տրեկանի. այսպէս կատարեսցուք զսուրբ պահսն ես և զու, թվ սիրելի, փոխանակ մի մարմննոյ սրբոյ եկեղեցւոյ:

ՎԵՑԵՐՈՐԻ ԵԿԵԿԱՅ ԱՌ ՊԵՏՐՈՍ *

Ակակ զլուի եպիսկոպոսաց որ են ի Վոստանդնու-
պուլիս, ցՊետրոս Հայր իմ և Հայրապետ Աղեքսանդրացւոց:

Սուրբ և հաւատարիմ, բանյի Պետրոս կոչեցից զբեզ
զբարոյիչդ ուղղափառութեան, բանյի ի վարմանայոյ ոչ դա-
դարեմ: Վասն վաւրութեան և տեսութեան և գիտութեան որ
յԱստուծոյ տուաւ բեզ, Հայր իմ, այն որ ի վեր է բան զորդ-
ւոց մարդկան: Եւ արդ զի՞նչ կոչեցից զբեզ՝ ոչ գիտեմ. զգո-
վութիւն բո ոչ կարեմ ասել. զի կամակից ես սիրելի Աստու-
ծոյ. բանյի ճշմարտութեամբ գիտացի այժմ զի սրբութեամբ
և արդարութեամբ պաշտես, և մատուցանես պատարագ առաջի
Աստուծոյ, և տեսանող լինիս մեծութեան վաւրութեան նորա:
Քանզի տեսի և ես, տեսի զամենայն ինչ՝ զոր ասացեր, թէ
Հայր սուրբ, յայնժամ յորժամ կատարեցան Խ աւուրբ պահոյն,
որ ի բէն հրամայեցաւ ինչ(ձ) խորհրդաբար, և կատարեցաւ
որպէս հրամայեսց սուրբ բանք մարգարէութեան բո յաւուր
կիւրակէի, մաւտ յինն ժամն, որպէս և ասացէք, մինչդեռ կայի
ահիւ և դողութեամբ, և մատուցանէի զսուրբ պատարագն
Տեառն Աստուծոյ ի վերայ սեղանոյ նորա, և մինչդեռ փառա-
բանէի զսուրբ զԵրրորդութիւնն. յանկարծակի ծագեաց ինձ
լոյս, այն՝ զոր ոչ երբէք տեսի՝ լոյս մեծ և անճառելի, և ծած-
կեաց զիս ընդ սուրբ սեղանովն, և տեսի ճշմարտութեամբ և
արդարութեամբ. եւ տեսի զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի ման-
կան կերպարանս, և զգեցեալ էր պարեգաւտ սպիտակ կտաւի:
Տեսի ի նմա և գնշան բեւեռացն, և բազմեալ էր որպէս ի գա-
հոյս ի վերայ սկհոյն և մաղվմային, որ ի վերայ սուրբ սեղա-
նոյն էր եղեալ. եւ եբարձ յինէն զահ և զերկիւղ ի նմին ժա-
մու, և ելից զիս խնդութեամբ, և այնպէս կարծէի թէ չեմ ի

*) Պարտ է ուղղել եօթներորդ.

Պերկրի. և լուսյ զձայնն որ ասէր ցիս, որպէս ինքն Աստուած
գիտէ, քաջալերեցարո՞ւք քահանայք, քաջալերեցարո՞ւք ժողո-
վուրդք իմ: քանզի բարձի ի ձէնջ զնախատինս ուրացման ձեռ-
նարկութեան ամպարչտին տումարի Լևոնի անիծելոյ, և այլ
ոչ տեսի զնա, և ոչ զձայն նորա լուսյ. և զլոյսն պայծառացեալ
ոչ ևս տեսի: Եւ վասն այսորիկ փառաւորեմ զսքանչելագործ
Աստուածն մեր. և ծանուցի զայդ ամենայն սրբութեան բում,
զի յամենայն ժամ աղաւթս մատուցանիցես վասն իմ, այնմ զոր
սիրեցեր, և ոչ ուրացար ի նմանէ, այսինքն յԱստուծոյ Գան-
զի խոստովանեցար զնա առաջի դատաւորաց և իշխանաց զԱս-
տուած մեր Յիսուս Քրիստոս: Այնմ որում ոչ էի արժանի, տե-
սի զնա ճշմարտութեամբ և արդարութեամբ. զի նմա վայելէ
չփառք և թագաւորութիւն յաւիտենից, ընդ Հաւր և ընդ Հոգ-
ւոյն սրբոյ. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

ԹՈՒՂԹ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌԱԿԱՆ

 ետրոս հայրապետ Աղեքսանդրացւոց առ Ակակ պաշտաւնակից իմ և ընկերակից, և հայրապետ եպիսկոպոսաց որ են ի Կոստանդնուպաւլիս:

Ահա արժանի եղեր, սուրբ հայր իմ, տեսանել զփառօ Տեառն մերոյ. և լսել զբանս յԱստուծոյ մարմնացելոյ, զոր և ես ի կատարման պահոցն խորհրդեան յաւուր կիւրակէի ի մաւտ յերրորդ ժամն մեծ, մինչդեռ մատուցանէաք յեկեղեցւոյն զսուրբ պատարագն Աստուծոյ մերոյ մարգասիրի, նոյնպէս և ես տեսի, և նոյնպէս լուսյ որպէս և գրեցեր առ իս ի Թղթին որ քոյով ձեռնարկութեամբ գրեալ էր, և ոչ աւելի և ոչ պակաս ինչ տեսի կամ լուսյ, որպէս ինքն իսկ Աստուած գիտէ: Այսուհետեւ պահեա խորհրդիւ զուղղափառութիւն վասն որոյ տեսաք զՅիսուս Քրիստոս Աստուած մեր, այն որ վասն ազգի որդւոց մարդկան անփոփոխելի և անյլայլելի և անբաժանելի, ինքն միայն մարմնացաւ և եկն ի ծնունդ ահաւօր և զարմանալի, եկն ի ծնունդ Աստուածածնին Մարիամայ, չարչարեցաւ և խաչեցաւ և թաղեցաւ, և յարեաւ ի մեռելոց յաւուր երրորդի, և զաւուրս բառաստունս ընդ սուրբ աշակերտս իւր շրջեցաւ, և հաղորդեցաւ ընդ նոսա և ապա վերացաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ Հաւր ի բարձունս, և դարձեալ ի վախճանի աշխարհիս պսորիկ գայ յերկնից, փառաւք զաւուրութեան իւրոյ դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Զի նմա վայել է փառք և պատիւ և յաղթութիւն և թագաւորութիւն պիտի և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

ԹՈՒՂԹ ԶՈՐ ԱՐԱՐ ԱՆԱՍՏԱՍ ԹԱԴԱՒՈՐՆ ԸՆԴԴԻԵՄ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԵՐՉՈՒՆԺՈՂԱՑ

Քանզի մի է սահման հաւատոց զոր ունիմք յ. ՅԺԸ սուրբ հարցն որք ի նիկիա ժողովեցան. այն որ ցուցանէ մեզ թէ մի ի սուրբ Երրորդութենէն էր Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս Բանն Աստուծոյ, այն որ մարմնացան ի սուրբ և յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ և մարդ եղև. Զայս սահման ընկալան և սուրբ Հարքն ՃԾ.քն, որ ի Կոստանդինուպաւլիս ժողովեցան վասն սրբոյ Հոգւոյն. Ըստ նմին և երանելի ժողովն որ յԵփեսոս ժողովեցան և նշովեցին զՆեստորիոս հերձուածող և զամենայն որ ըստ նմա խորհին և հաւատան, որպէս և թուղթն որ կոչի Հենատիկոն Զենոնի ուղղափառ թագաւորի, նոյնպէս և թուղթն երանելոյն Յովհաննու եպիսկոպոսապետին Աղեքսանդրի՝ որ ցուցանեն այսպէս. Երբովն չկու վէ զտումարն Լեւոնի և զժողովն Քաղկեդոնի, որ անցին ընդ նոյն սահման, և երկուս ընութիւնս զկնի միաւորութեանն սահմանեցին վասն Քրիստոսի:

Եւ մեր որպէս ընկալաք ՚ի սուրբ ճշմարիտ հարցն, ոչ ասեմք երկուս ընութիւնս, ըստ յերկուց մի ընութիւն որ մարմնացաւ Աստուածն բանն խոստովանիմք, և նշովեմք զժողովն Քաղկեդոնի և ընդ նմին և զԼեւոն և զտումարն նորա և զայնոսիկ որ երկուս Քրիստոս և երկուս որդիս ասեն, մի յառաջ բան յյաւիտեանս. և միւս՝ որ ի վերջին ժամանակս. եւ որք ասեն զկնի խոստովանելոյ զմիաւորութիւնն երկուս ընութիւնս, և երկուս գէմս, և երկուս աւրինակս, և երկուս յատկութիւնս, և երկուս զանազանութիւնս, և կամ երկաբանչիւր ընութեան գործք, խոսեմք և նշովեմք, վասն զի ընդգէմ երանելոյն Յիւրդի երկոտասան զլիոցն զտանին:

Նշովեմք զՊաւլոս Սամուստացի, և զԴէոդորոս, և զԹէո-

դորիոս, և զնեստորիոս, և զԹէոդորիտոս, և զԼուծարիս, և զՆնդրէաս, և զՀիրաս, և զԿիւրէ, և զԹոհան Եգեացի, և զԲարծուամ, և զԱկակ պարսիկ, և զԱպողինարիս, և զԵւտիբոս, և զՍարելիոս, և զԱրիոս, և զԵւնոմիոս, և զՄակեդոնիս, և զՄանի, և զՄարկիոն, և զԲարդէժան, և զպիղծ ուսմունս նոցա, և որք որպէս զնոսայն հաւատան՝ եթէ ոչ ապաշխարիցեն, և զամենայն աղանդս որք մարտեան և որք մարտնչին ընդդէմ ուղիղ հաւատոյ կաթողիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, և զամենայն որ ոչ խոստովանին եթէ Աստուածածին է Մարիամ սուրբկոյսն, և ի նմանէ մարմնացաւ և եղև մարդ անփոփոխելի և անմեկնելի, այն որ հաւասար և Որդի է էութեանն Աստուծոյ Հաւր, և Որդի ընդ էութեան մերոյ նոյն ըստ մարմնաւորութեան: Եւ մի է որ յառաջ քան զմարմնաւորութիւնն, նոյնպէս և զկնի մարմնաւորութեանն, որպէս յառաջն ասացաք. մի ընդ էութիւն մարմնացելոյ Աստուծոյ Բանին խոստովանիմք: Զարչարեյաւ որպէս զմարդ, և իւր չարչարանաւքն եբարձ զչարչարանամուր. և մեռաւ, և մահուամբ իւրով սպան զմահ. և մնաց անչարչարելի և անմահ որպէս զԱստուած: Նմա և Հաւր որ առաքեաց զնա, և սուրբ հոգւոյն փառք յաւիտեանս յաւիտենիցամէն:

ԶԵՂԱԿԱՐԻՔ ԳՐՈՂԵ ՂԹՈՒՄԱՍ ԵՎ ԶԵՆԱՆԵՆ ԻՄ յԵՂԵՅԷԷ Ի ՔԻԷ՝
 րոս Աստուած. ո՛վ դաստ ուղղութեամբ:

Ի լուսանցս գտանի գրեալ.

Մինչդեռ գրեցաւ թուղթս այս զՄաւրկայ ԳԺաներորդ ամն թագաւորութեանն ԶԹ ամ է. և ի Քաղկեդոնի Ժողովոյն ՃԽԴ ամ էր. ի հայրապետութեան Հայոց Գէորգեայ, և ի Թուին ՅԻ իշխանայ իշխա. . . Ա. . .

ՊԸՏՃԷՆ ԹՂԹՈՅՆ ՀԱՅՐԵՊԵՏԻՆ ԿՈՍՏԱՆԴ- ՆՈՒՊԵԼԼՍԻ ՓՈՏԱՅ ԸՌ ԵԶՈՏ ԻԶԽԱՆՈՑ ԻԶ- ԽԱՆՆ

Քաջայայտդ բարեստոհմութեամբ, հպարագոյնդ ճո-
խութեամբ, բարձրագոյնդ ի համասեռս Աշոտ իշխանդ Հայոց
մեծաց. Փոտ, շնորհին Աստուծոյ գլուխ եպիսկոպոսաց Նոր
Հռովմայ և պատրիարզ հանուրց:

Մեր փոյթ յանձին ունիմք վարդապետելով ձեզ զճմար-
տութիւն, մանաւանդ իմացեալ զաշխարհս ձեր ի վերնական
շնորհացն պահպանեալ, և լծակից եղեալ հանրական սուրբ ե-
կեղեցւոյ յամենայնի, ըստ ի միոյն որ է այս. Քանզի ընդդէմ
Աստուծոյ և հակառակ ճմարտութեան զշրորորդ ժողովն սահ-
մանէր, որ հաստատեաց զանկումն և զտարամբժումն Նեստո-
րի և զբարձումն գարշելի նորա խոստովանութեանն. Ո՛վ որ
արդեաւ որ իմացի եթէ ոչ ընդունողքն զժողովն Քաղկեդոնի
անզգամք են. միտս ունելով հանգոյն այնոցիկ որք զՏէրն մեր
և զփրկիչն պաշարակէին, հայհոյելովն որ հալածականն առնէր
զգէս. զի չիք ինչ որոշումն ընդ զլիաւորսն դիւաց, և ընդ
այնոսիկ որք հայհոյեն զորս հալածական զգէսն առնէր ի
մարդկանէ. Արդ վասն զի սուրբ ժողովս այս նպովեաց զնես-
տոր և արտաքս ընկէց հանդերձ հետեոցաւքն իւրովք. ո՛վ որ
դեռ ևս անդիտացի սատանայի գլ զնեստոր սպասաւոր, որ
թշնամանեաց զժողովն սուրբ, որ յԵփեսոս գումարեցան, որ և
զումանս մոլորեցոյց ի նոցանէ զկնի իւր. Արդ քանզի չորրորդ
ժողովս երրորդիս միաբանեաց, զի՛արդ յանձին ունիք հայհոյել
և չարահամբաւել. Եւ արդ վասն զի հաստատագոյն ունիմք
զգիտութիւն Աստուծոյ զոլ մեծութեանդ ձեր ի վերնական

զաւրուածեանցն պահպանեալք և ժողովուրդ Աստուծոյ ազգդ ձեր և արտաքոյ անվայելուչ կարծեաց, այլ վասն զի ժամանեցին առ մեզ վասն ասացելոյս ի մէնջ անընդունակ պատճառք ի ձէնջ ի ձեռն գրոյ, Եւ արդ՝ յորժամ ի միջոյ բարձիկ կարծիրս այս, և չորրորդ սիւնհոգոսն ի թիւ երկից ժողովոյն ի ձէնջ խոստովանեալ փառաւորեսցի, այնուհետեւ բարձեալ զըտանի ամենայն որ ըստ ձեզ անուղղայ կարծիք:

Վասն զի Հոռմն առաջին այսպէս պատուէ զժողովն չորրորդ, ըստ որում և մեր զերիս ժողովն յառաջագոյն բան զստեղեալ: Սապէս պատուակցուածեալք ընդունի և մեծ աթոռն Աղեքսանդրի, և աթոռն Երուսաղէմի, և ոչ կրեն հակառակուած թիւն վասն ժողովոյս այսմիկ սրբոյ: Այլ և ժողովք հետեւեալք սմին, այսինքն չորրորդին՝ հինգերորդ և վեցերորդ և եւթներորդ: Արդ ռժ որ իշխեսցէ ընդդէմ կալ հաւատոյն, որ սրբոնեալն և տարածեալն է ընդ ոլորտս երկրի, վասն որոյ Տէրն այսպէս ասէ թէ, Դուռնք դժոխոց զնա մի յաղթահարեսցեն: Ապա ուրեմն ոչ է պարտ հետեւել զուր բանից որք անուամբ միայն են որիչ ի դերաբրիստոսէն, որք արուցանեն զգեղն մահացու և ապականիչոյն որոշելով ի վարդապետութենէ սուրբ Հոգւոյն և ի նշանաց տուելոց: Եւ կամ զիարդ ոչ ասի դարձեալ եթէ որք հիւանդութեամբ մտաց իւրեանց պատարագն զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս զԱստուածն և զմարդն. այսինքն յԱստուածային և ի մարդկային ընութենէն, և զկնի տե սութեանն միասին ընութիւն, զի որք զայն բարաշեն այնպիսին ուրացան զերկաբանչիւր զընութիւնսն: Զի եթէ զմինն զայն զընութիւնն զոր ասեն՝ սոսկ ասեն, ապաքէն զմիւսն ուրացան: Եւ եթէ յերկուց պարզագունից խառնեալ, յայտ է եթէ ոչ մին եկաց մնաց յիւրայուծեանն, այլ իւրաբանչիւրքն դատարկացան:

Արդ՝ զիարդ, թերեւս ասիցեն եթէ այս խառնեալ որ ինքն ընութիւնս որ ի Հայր և ի Հոգին սուրբ յատկացեալ է, եթէ նորին հակառակն է: Արդ եթէ ասիցեն եթէ ոչ է յատկացեալ, հայհոյութիւն նոցա եղիցի ի վերայ զլից իւրեանց. զի ընութիւն Հաւր իմանի խառնեալ: Իսկ եթէ յատկացեալ ասիցեն, իմանի Որդի ոչ ունեւ զընութիւն Հաւր: Արդ որ զայդ համարձակին ասել քաջայայտ է թէ յորպիսի հրաւիրին տեղի Եւ ռժ որ բաւականացի առ ի զրովանդակն պատմել զորբա-

նույն թիւն պայտիսեաց բանից զհանդէսս ի ձեռն գրոց. զոր և Հոգին սուրբ ի ձեռն չորրորդ ժողովոյն բազայայտեաց որոց հետեւեցին իսկ նշանակք հաւատարմագոյնք առ ի հաստատութիւն հաւատոյն և ի խորտակումն հակառակողացն, և յեղծումն խաւարային նոցա խորհրդոցն:

Դարձեալ զի թէ թուղթս մ.ր առ ոմն ի հասարակականաց մարդկան էր, թերեւս յոլովագունից էր պէտք բանից առ ի բազայայտել զճշմարտութիւնն: Այլ բոլոր մեծութեան և հանձարեղ իմաստիցդ և ցանկացողի ճշմարտութեանն և սիրոյն կապակցութեանն ախորժողի. բաւական ուրեմն են ասացեալոս, մանաւանդ զի բազում անգամ գրեցաք յառաջնորդդ ձեր և բահանայապետդ յոլովակի բանիք, զոր և այժմ դարձեալ աղաչեմք զբոլոր մեծութիւն հաստատել ի ձեռն սրբոց ժողովոցն յամբիժ հաւատն, և ոչ խոտորել ի թագաւորական շաւղացն, այլ ընդ նոցայն գնալ ուղիղ ճանապարհ. զի որք համարձակին ասել ի Քրիստոս մի բնութիւն, ածէ ի վերայ անձին իւրոյ զԵւտիբեայ դատապարտութիւնն, և զհաւատն զոր ունին Սալասահիկք բազմագլուխ գոլ, և ոչ մի ունել գլուխ. նաև Մանեայ ևս լինի ձայնակից, Դարձեալ եթէ այլ ոչ խոստովանեսցի ոչ որոշեալս, և ոչ յատկացեալս յերկուս բնութիւնս, և յերկուս անձնաւորութիւնս, այնպիսին նեստորին է արժանաւոր պատժոց, Վասն որոյ եկեղեցին Աստուծոյ հերքեալ զերկաբանչիւրսն մերժեաց, լուծանելով զնոցա չարափառութիւնն յիւրոց աստուածային յարկաց, և խոստովանեցաւ մի դէմ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, երկուս անուանելով բնութիւնս յատուկս անշփոթս, հակառակս սահմանելով ընդդէմ որոց զկիրսն և զչարչարանսն աստուածութեանն դնեն:

Արդ՝ մի հեղգասցիս, ով վսեմագոյնդ, ուսուցանել զժողովուրդն Քրիստոսի և ածել ի ճշմարիտ խոստովանութիւն հաւատոյ, զի չիք ինչ հաճոյագոյն Աստուծոյ բան զճշմարտութեամբ ճանաչել զնա և ուղղակի խոստովանութեամբ փառաւորել, և սիրով առաւելեալ և հաստատեալ և ոչ երբէք խոտորեալ, որով ևս քան զևս հանդիպիս ճոխութեան, նախ յԱստուծոյ. պահպանական շնորհիւն ամրացեալ ի թշնամեաց և յորոգայթիցն պահպանեալ պատահմանցն, զկնի և յոր Թէոդոսաց սուրբ թագաւորացն զերկաբանչիւրսն ժառանգելով զայժմուս և զհանդերձեալսն, ի ներկայութեաց ասեմ և յապառնին,

բարեխաւսութեամբ փառաւորելոյ տիրուհւոյն և Աստուածած-
նէն, հանդերձ ամենայն սրբովք:

Առաքեցաք քաջատոհմութեան և մեծանձնութեանդ քո
յիշատակ աւրհնութեան ի պաշտպանեալ Աստուածընկալ պա-
տուական խաչէս:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ՓՈՏԱՅ. ԳՐԵԱԼ ՍԱ- ՀԱԿԱՅ ՀԱՅՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՀՐԱՄԱՆԱԻ ԱՂՈ- ՏԱՅ ՀԱՅՈՑ ԻՂԽԱՆԱՅ ԻՂԽԱՆԻ

Քաջանայապետ զգաւնացեալ պարկեշտ և առաքինա-
սէր որ ի Քրիստոս վարուք ^{*)}, Փոտ. վերադիտող թագաւո-
րական մեծ բաղարիդ, Նոր Հոռմայ պատրիարդ, Աշոտ իշխա-
նայ իշխան Հայոց Մեծաց:

Զգիր հանձարեղ խոհականութեանդ ձերոյ, ^{ԽՊ} Աստուա-
ծարեալդ, ընթերցայ, և յոյժ ուրախութեամբ լարեալանցի
զերկնաւորն զՔրիստոս, զփրկիչն մեր և զկեցուցիչ յաւէտ կեն-
դանութեամբ, զսրբութիւնդ ձեր տեսանելով պաշտպանեալ,
այլ և զնսխականդ առ միմեանս զսիրոյն կապակցութիւնս,
յորս ներքողակսն բանիւ յիշատակեալ էիք: Հնորհ բազում ու-
նիմ և կալայց ձերում սրբութեանդ, այլ ես ստորերկրայս որ
Քշտ ի խոնարհ ունիմ աշխարհական խորհրդածութեամբ ըմ-
բռնեալ և ի նիւթականիս ցանկ, անվարժ գոլով առ տեսու-
թիւն երկնային գեղեցկութեանն և պայծառութեան արուսե-
կին վասն բնաբար ունելով զի վայր նկատումն այլ բոլոր
մաքրատեսակ առաքինասէր անձն, հետեւեալ բնութեանց աս-
տուածային գրութեանցն, և պատուիրանին՝ որ մեզն աւանդե-
ցաւ, եթէ՛ Յայսմ ծանիցեն իմ գոլ աշակերտք եթէ՛ զմիմեանս
սիրեսնիք: Յիրաւի պսքան յորդորական և հանձարեղ բանիւք
առ սիրոյն դաստիարակես կապակցութիւն, զոր եթէ ոչ ու-
նիցիմք, ամենայն ձե պատկերին շրջեալ փոխեցաւ, նաև ա-
ռանց աշխատութեան ամբարին սորայս առաքինութեան մա-
տուեր, որոյ գրուատիբն ոչ ի մարդկանէ, և ոչ ի ձեռն՝ մաք-
րոյ, այլ ի նոյն ինքնաւոր զաւրութեանցն: Սէր զԱստուած

^{*)} Յօր. վարիւք.

իմագեալ՝ որում ոչինչ յէիցս համեմատի այնմ ըարձրութեան, և անպուզական շնորհացն զոյ հայորդ սիրոյն ունակութեամբ. և երանի թէ հաւատով ևս, զոյր կապել զկապակցութիւն խոստովանութեան սուրբ և ճշմարիտ հաւատոյս, և ի միասին պայծառանալ, և միակրանք ի տան Աստուծոյ ընակեալք:

Այլ վստն զի ոմանք հետեցին սուրբ և ճշմարիտ ուղիղ խոստովանութեանն, աւանդեալ ի սրբոց առարեւոյն և զարգացեալ յերից սրբոց ժողովոցն, զոր գումարեցին երջանիկ և սուրբ թաղաւորքն ի լուծումն Արիսի և Մակեդոնի և Նեստորիանոսի. . . . ոստուածային ամրիծ հաւատոյն լինել վրէժ-խնդիր, զոր ոչ հանգոյն նոցա Մարկիանոս խորհցեալ. այլ թագաւորասաստ հրամանաւ գումարեաց զչորրորդ ժողովն ի կնոջէն իւրմէ Պողբերէ հրապուրեալ, որ երեսն ջատագովն էր Նեստորի. յորոց ոմանք յերկիւղէ և այլր ակնադուրեւամբ թագաւորին հաւաքեցան, զոր ոչ է պիտի ըստ երկայնութեան բանից ասել, մանաւանդ թէ մասն ինչ ծանուցանել բոլոր սրբութեան՝ ոչ զանխուլ ի մէնջ զոյ կատաճաստ ժողովոյն: Եւ վստն զի ի թղթի աստ նախակարգեալ էր բոլոր սրբութեան զչորրորդ ժողովոյն յիշատակ, և ի թիւ երից սրբոց ժողովոցն կարգեալ, և զնոյն և ի մէնջ խնդրեալ զընդունելութիւն, զոր ոչ ընկալան հարրն մեր և վարդապետքն. ծանուցեալք զնոցա աւտարածայնութիւնս. և զլուծումն սահմանաց ժողովոցն զոր աւանդեցին ընդհանուր մի Տէր և Որդի զԲրիստոս բարոզելով աշխարհի, միացեալ յերկուց ընութեանցն անշփոթ և անբակ միաւորութեամբ, զոր սոքա յերկուս բաժանեցին ընութիւնս և ներգործութիւնս և կամս. նեստորական մոլորութեանցն հետեւեալք: Բայց զոր միաւորեալ ասացին և այնու զպարզամիտոն հրապուրելով ի բաց լինել ինքեանց ի նեստորական աւանդիցն, զոր և առընթեր բանիս կարգեսցուք զսահմանս երկաքանչիւր դաւանութեանցն, զնեստորին ասեմ և զՔաղկեդոնին հանդերձ Լեոնական տումարիւն, յորոյ վերայ կառոյցն իսկ ժողովն Քաղկեդոնի զսահմանս աւտարոտիս և խորթաբարոյ իւրոյ խոստովանութեանն:

Գրէ նեստոր յիւրում զլիաւորագոյն տրամաբանութեան հաւատոյն բանի պսպէս. Ես անփոփոխելի և անայլալի բանին Աստուծոյ երկուս ընութիւնս խոստովանիմ: Աստուած ճշմարիտ Աստուծոյ ճշմարտէ, և մարդ կատարեալ ի զաւակէ

Գաւթի և Արրահամու: Գրէ Լեոն յիւրում տուամարին. Աստուած խոստովանիմ ըստ այնմ ըստ որում ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. և մարդ խոստովանիմ ըստ այնմ ըստ որում՝ Մարմին եղև և աղաւարեաց ի մեզ:

Գրէ Նեստոր. Ոչ բանն Աստուած հանդերձեցաւ պատանաւր ի Յովսեփայ, այլ մարմինն ի Յովսեփայ: Գրէ Լեոն. Մինն փայլէր նշանագործութեամբն, և միւսն ընդ չարչարանաւքն ստոր անկեալ:

Գրէ Նեստոր. Բանն մարմին եղև և աղաւարեցաւ ի մեզ: Գրէ Լեոն, Իմաստուն շինողին իւր տուն. զի բանն մարմին եղև և աղաւարեաց ի մեզ:

Գրէ Նեստոր. Զերկակսն առ Քրիստոս որոշեմքնութիւն, զի կրկնակ ահա բնութեամբ, իսկ արժանաւորութեամբ մի: Գրէ Լեոն, բաղնուլն և ծարաւելն, վաստակելն, ննչելն, խոստովանարար է մարդոյ, այլ ի հինգ հացէ զհինգ հապարսն յագեցուցեալ, և սամարուհւոյն զկենդանական ջուրն շնորհեալ, և ի վերայ մկանանց ծովուն ձեմելն, և զկոհակս պայտանց ծովուն վերասաստելով մրկին խաղաղագուցանել, աներկբայապէս է Աստուծոյ:

Տեսե՛ր, ռվ սիրելութիւն, զհամաձայնութիւնդ Նեստորի ընդ Լեոնի, առ բնութեանցն զանապանութիւն և ներգործութեանցն յատկութիւն: Արդ՝ զի՛նչ աստանաւր իմասցուք, որ ստիպիմ ի բոլոր սրբութենէդ ընդունել զժողովն Քաղկեդոնի: Տեսան մերոյ ասացեալ է, Որ սիրէ զհայր կամ զմայր առաւել բան զիս, չէ ինձ արժանի: Արդ ո՛չ կարեմք զՔաղկեդոն օրել զրաժանողն յերկուս զմի Քրիստոսն, և զՔրիստոս ատել, որ իւրովն փրկեաց զմեզ պատուական արեամբն:

Յիշատակեցից դարձեալ նոյն ինչ և ի Քաղկեդոնական ուհմանացն հաւատոյ, և առնութեւր զսրբոյն Կիւրղի, և տեսցուք թէ ունի՞ն ինչ առ միմեանս զհամեմատութիւնս: Գրէ ժողովն Քաղկեդոնի, եթէ՛ Ոչ երարձ զբնութեանցն զանապանութիւնս վասն միանալոյն. այլ առաւել ողջ պահեաց յատկութիւն երկաթանչիւրոցն բնութեան: Գրէ սուրբն Կիւրեղ յառաջնում թղթոյն Սիւնկիտոսի. Մի ասեմք Որդի որպէս և հարբն ասացին, մի է բնութիւն բանին մարմնացելոյ: Արդ՝ զի՛նչ հաղորդութիւն կայցէ Քաղկեդոնի ընդ Կիւրղի, զի զոր

նա մի ընտելծիւն միաւորեալ յերկուցն սահմանեաց ըստ սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի, Քաղկեդոն յերկուս ընտելծիւնս որոշեալ սահմանեաց, Եւ վասն զի ոչ ի թղթի աստ փոյթ զսրբոց վարդապետացն և հարցն ընթերցաք զպիտառութիւնս, և ոչ մեք կարգեցաք յորոց ունէաք զրապումս. այլ միայն ըստ բոլորն խընդորոյս, ով սիրելութիւն, կարգեմք զպատասխանիս:

Արդ՝ վասն զի գրեցաւ ի բոլոր սրբութեանէդ առ մեզ, եթէ՛ Որք մի ասեն ի Քրիստոս ընտելծիւն՝ Եւտիբեանք են, և զնորայն ընկալցին զհատուցումն. աստանաւր ո՛չ ուղիղ դատեցար, վասն զի ամպարիշտն այն Եւտիբէս մի ընտելծիւն ի Քրիստոս ըստ փոփոխմանն ասաց, տալով աւրինակ պոսպիսի ինչ. Որպէս անգործ ոսկի ի պատկեր ի ձեռն գործաւորութեանն երկաթոյ ձևացեալ, և զնկարագրութիւնն միայն յերկաթոյն ընկալեալ յինքն. այլ ոչ ի նիւթոյ երկաթոյն ընկալեալ յինքն. այսպէս և ոչ Տեառն մերոյ յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ ընտելծիւն մարդկային ինչ ընկալեալ, այլ մնալով յորովայնի կուսին փոփոխումն միայն աստուածային ընտելծեանն ի մարդկութիւն գործեաց, Տեսե՛ր զամպարիշտ մտացն զհարաշար խորհուրդն և զգաւաճանող խորամանկութիւնն. թէ յորպիսի հայհոյութեան յանդունդս գլորեցաւ. Արդ զի՛արդ հաւանեալ բո ամենահատար գիտութիւնդ ի մեզ յարել զպոյգպիսի աւտարոտի խորհուրդ զրարանութեան առ ի չարահամբաւել զմեզ, զոր ոչ վայել է քո սրբութեանդ, զոմն նշովեալ և յաստուածային ընկեցեալ յարկացն ի մեզ յարելով. Վասնորոյ և ասեմք, եթէ՛ որք պոյգպիսի խորհրդածութեամբ ասեն ի Քրիստոս մի ընտելծիւն, և կամ ընդունին զնորա վարդապետութիւնն, ընդ նովին նշովիւք փակեալ մնացեն յաւիտեանս ժամանակաց:

Եւ արդ՝ ընդարձակագոյն բանիւ ասասցուք զմեր դաւանութիւն, ըստ որում Մի ասեմք ի Քրիստոս ընտելծիւն, որ և ամենեցուն բաջայայտ է. Ապաքէն մի ընտելծիւն յերկուս դէմս իմանի և ասի. քանզի է՝ որ ըստ պարզութեանս է մի՝ որ ոչն յաւդական, որպէս Գաբրիէլ և Միքայէլ. և է՝ որ ըստ յաւգաւորութեանն է մի, որպէս Ադամ և Նոյ. Արդ եթէ՛ ըստ այնմ ասէաք ի Քրիստոս մի ընտելծիւն ըստ որում պարզն է, ոչ էր ի գէպ ասել նմա Աստուած մարդացեալ. Իսկ եթէ՛ ըստ այնմ ասասցուք, ըստ որում յաւդականն մի ընտելծիւն, ոչ

լինի բարձունքն Աստուածային կամ մարդկային բնութեանն։ Արդ եղիցի մեզ աւրինակ մարդս. որպէս ի վերայ սորա ասի որ ինչ անկ է մարմնոյ, և որ ինչ մարթ է հոգւոյ, Բայց մարդն աչ ասի երկու բնութիւնք՝ այլ մի. Իսկ եթէ որ ընդդէմ եկեալ երկուս ասիցէ բնութիւն Քրիստոսի, երիս լինի հաստատեալ. երկուք մարդկային և մի աստուածային։ Արդ զոր յեւրիցն զմինն կամին բառնալ՝ երկուսն ասելով ըստ այսմ բնութեան, զի եթէ զմարմինն, այնպիսին Եւտրիեան է, Իսկ եթէ զհոգին մարդկային, Ապողինարիտ է, Իսկ եթէ զԱստուածայինն, նման է Հրէիցն որք ասէին դու մարդ ես. և զանձն բո Աստուած առնես։

Եւ արդ ի հանդիսի անցուցաք զոր ասեմքս մի բնութիւն ըստ միաւորութեանն երկուց անշփոթ բնութեանցն, Եւ վասն զի յորժամ զմարդոյն զգոյացութիւնն ի կիր առնու աստուածային պատմութիւնն. երբեմն զհոգին յիշէ միայն՝ ասելովն՝ ի պատկեր Աստուծոյ արար զմարդն, և երբեմն զմարմինն միայն՝ ասելովն, Հող էիր և ի հող դարձցիս. և այն՝ վասն երկուց բնութեանցն զմիաւորութիւն ունելոյ։ Դարձեալ զի երբեմն զհոգին յիշելով, զմարմինն նշանակէ, որպէս յորժամ ասէ, Մի հոգայք վասն հոգւոց ձերոց թէ զինչ ուտիցեն կամ զինչ զգեցցին. զհոգիսն յիշելով, զմարմինն նշանակեաց, Եւ դարձեալ ասէ. Ոչ գիտէք թէ մարմինք ձեր տաճար են Աստուծոյ. զմարմինսն յիշելով զհոգիսն նշանակէ. զի ի հոգիսն բնակէ Աստուած։ Դարձեալ ասէ. Եւթանասուն և հինգ ոգի մտին յԵզրիպտոս. զհոգիսն յիշելով զբոլոր մարդիկսն նշանակեաց, Եւ դարձեալ թէ, Առ բեզ ամենայն մարմին եկեսցէ. զմարմինսն յիշելով, զբոլոր մարդիկն նշանակեաց։

Այսպիսի աւրինակաւ գիրք սուրբք և ի վերայ Քրիստոսի Աստուծոյ միաւորեալ բնութեանցն ասեն, որպէս յորժամ գրէ առաքեալն, Քրիստոսիւ եղև ամենայն որ ինչ յերկինս, և որ ինչ յերկրի, զաստուածութիւնն միայն նշանակելով։ Դարձեալ գրէ ասելով. Մի է միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան, մարդ Յիսուս Քրիստոս, զմարդկութիւնն նշանակելով։ Եւ այսոքիկ և վասն յերկուց բնութեանցն անորիշ զմիաւորութիւնն ունելով. Դարձեալ զի զաստուածութիւնն յիշելով՝ զմարդկութիւնն նշանակէ, և զմարդկութիւնն յիշելով՝ զԱստուածութիւնն նշանակէ, որպէս Յովհաննէս ասէ. Որ էրն ի սկզբանէն զբոլոր

յուսքն, որում ականատեսն իսկ եղաք. և ձեռք մեր շաւշափեցին ի վերայ Բանին կենաց. զտեսեալն և զշաւշափեալն ասելով, զաստուածութիւնն նշանակեաց, զի առ Հաւր, և ընդ Հաւր Բանն էր. և շաւշափեալն սարմինն: Դարձեալ ասէ, Ոչ որ ել յերկինս՝ եթէ ոչ, որ էջն յերկնից որդին մարդոյ որ էն յերկինս. զորդին մարդոյ յիշելով՝ զՈրդին Աստուծոյ նշանակեաց: Զայս ամենայն գործէ անձառ միաւորութիւնն:

Արդ՝ ոչ ի վերայ սոսկ մարդոյ ասեմք, որ ինչ ի ծննդենէն մինչև ցհամբարձումն, և ոչ ի վերայ մերկ աստուածութեանն, զի մերկ Աստուած ոչ տեսանի, և ոչ շաւշափի, և սոսկ մարդ ոչ կարէ ասել թէ՛ Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես: Եւ ոչ եթէ զփառսն՝ զոր ունէի յառաջ քան զլինելն աշխարհի, այլ ասեմ զայսոսիկ ի վերայ բանին մարմնացելոյ: Որովք հետեին նմա երկուք նշանակութիւնքն. ալ ոչ որոշին կիրքն և ներգործութիւնքն երկուց բնութեանցն, զի յորժամ որոշեմք զբնութիւնսն. գան ընդ նոսա և երկաքանչիւրքն յատուկքն բնաւորաբար ըստ նեստորի մոլորութեանն:

Դարձեալ վասն որոյ գրեաց սրբութիւնդ քո թէ՛ Հիւանդամիտք են, որ զկնի պատարագելոյն զփրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս և ականատեսք լինելոյ, մի ասեն բնութիւն: Մեր յորժամ մատուցանեմք զպատարագն կենսաբեր, ոչ իբրև լուկոյ ի մէջ մարդոյ մարմին և արիւն գոլ ասեմք. զի լոկ մարմինն կենդանութիւն տալ ոչ կարէ, որպէս ասաց Փրկիչն թէ՛ Մարմին ինչ ոչ աւգնէ, հոգին է կենդանարար: Այսու իմանի և է կենդանարար. որպէս փրկիչն ասաց, թէ՛ Որպէս առաքեաց զիս կենդանին Հայր, կենդանի եմ ես վասն Հաւր, և Որ ուտէ զիս և նա կեցցէ վասն իմ: Իմաստութեամբ նայեացուք ի խորհուրդ բանիս, վասն զի ի Հաւրէ առաքեալ Բանն է, և կերեալ յերկրի մարմինն: Արդ եթէ բաժանեալ են բնութիւնքն որպէս ասէք, յայտ է եթէ ճաշակողքն զԲանն ուտեն, զկենդանի զառաքեալն ի Հաւրէ, ըստ որում ասացն թէ՛ Որ ուտեն զիս. զոր սարսափելի է իմանալ. իսկ եթէ զմարմինն ուտեն, և մարմինն կենդանարար է, յայտ է թէ միաւորեալ է ընդ առաքելոյն ի Հաւրէ, և ոչ ունի բաժանումն:

Դարձեալ ոչ փոքր ինչ հիացայ վասն որոյ գրեցէք ի թղթի աստ, եթէ յորժամ խառնումն ասիցէք ի վերայ Քրիստոսի երկուց բնութեանցն, յայտ է թէ և ոչ մինն եկաց մեաց

յիւրութեանն, այլ լուծեալք ի միմեանց զատարկացան. զի եթէ այս խառնեալ բնութիւնս ի Քրիստոս, որ ի Հաւրէ և ի Հոգւոյն սրբոյ է, յայտ է թէ Հաւր և Հոգւոյն բնութիւնն զխառնումն ունի ընկալեալ. Իսկ եթէ յատկացեալ է Որդւոյ բնութիւն առանձնաւորութեամբ և խառնեալ, յայտ է թէ ոչ ունի Որդի զՀաւր բնութիւն. Լի են բանքս աղտեղութիւնամբ, զի եթէ ապականութեան խառնումն ասէաք ի վերայ Քրիստոսի բնութեանցն, որպէս ջուր ընդ գինի խառնեալ և երկոքին ի միմեանց լուծեալ, և կամ որպէս այլասեռ հրահալքն, զոսկին ասեմ և զարծաթն, և ի միմեանց ապականեալք, թերեւ ի դէպ էր զոր ասէիրդ. Իսկ եթէ արտաքոյ սորին է զոր ասեմք, զի խառնումն Բանին Աստուծոյ ընդ իւրոյ մարմնոյն, որպէս լոյս ընդ աւգ՝ կամ հուր ընդ ոսկի՝ կամ հոգի ընդ մարմին, անխփոթք և անանջատք գոլով, ուրեմն ի զուր չարահամբաւէք զմեզ՝ պաշարակելով զճշմարտութիւնն. Սմին և մեծ և հռչակաւոր հոգեւորն Աստուածաբան վկայէ ասելով. Ո՛վ նոր խառնմանս, ո՛վ սքանչելի խառնուածոյս, արդարեւ նոր իսկ՝ աստուածութեանն ընդ մարդկութեանն խառնումն, և սքանչելի խառնուած անեղի ընդ եղականի. Գարձեալ նոր իմն գրէ երանելիս. քանզի մաքուր զնորա զաստուածութիւնն բերել ոչ է հնար, ի լինելութեան և յապականութեան է բնութիւնս. վասն այնորիկ և զանխառնելիսն խառնէ. Գրէ և սքանչելագործ այրն Աստուծոյ և հաւատարիմ ծառայն սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայոց. Այս է ճշմարիտ խոստովանութիւն, խոնարհեցաւ և խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութիւնս, և զանմեռն ընդ մեռոտս. Եւ դարձեալ ասէ. Կորոյս զչարն և պարտաւորեաց զմեղս աստուածախառն մարմնովն. Եւ դարձեալ ասէ, Խառնեաց միացոյց զմարմինն ընդ աստուածութեանն.

Տեսե՛ր, ո՛վ պատուական գլուխ, ո՛րպէս վկայեաց յաստուածականիցն խառնումն և անշփոթ միաւորութեանն բնութեանցն որ ի Քրիստոս, ըստ որում և բազումս ունէի առ այս դրել, այլ քոյոյդ կատարելութեանդ բաւական համարեցաք ըստ իմաստնոյն խրատով թէ տրամամիտն պատճառաւն բաւականացի.

Գարձեալ խնդրելի է, թէ ընդէ՞ր սուրբ հարքն, երկուք այսմ վարեցան ծայնիւր, երբեմն խառնումն ասելով և երբեմն միաւորութիւն. Այլ վասն զի խառնումն ոչ ունի բաժանումն, և միաւորութիւնն ոչ ունի բաժանումն, վասն այսորիկ երկրորումքս

այսօրիւք վարեցան բանիւք: Քանզի որպէս որոշմունքն ոչ ունին խառնումն, այսպէս և ոչ խառնումն՝ ասի բաժանումն: Եւ որպէս երկուութիւնն զմիութիւնն բառնայ, այսպէս և միաւորութիւնն բառնայ զերկուութիւնն: Վի եթէ ոչ էր խառնեալ անշփոթաբար ընդ մարմնոյն, ընդէր ասեն՝ Մարմնացաւ: Եւ եթէ ոչ էր միաւորեալ ընդ մարդկութեանն, զի՛արդ ասեն՝ Մարդացաւ: Վի մարմնանալ և մարդանալ անմարմին էութեանն ասի, Վի մարդն ոչ ևս կարէ այլազոյ լինել, քան եթէ մարմնով:

Նա և այլ իմն հրաշալի ընթերցաբ ի թղթի աստ, եթէ ժողովն Քաղկեդոնի մի դէմս և երկուս բնութիւնս վասն այսօրիկ ասաց ի Քրիստոս, Վի մի ի Բանն Աստուած ընթացիկն չարչարանքն: Ծաղու ուրեմն արժանաւոր են բանք նոցա թե՛րաշաւատութեանցն: Վասն Վի զնոյն զայս բան և պիղծն նեստոր ախտացաւ, այսպէս ասելով ընդդէմ մեծին Վիւրդի: Եթէ յորժամ ասիցես բնութեամբ զմիութիւնն՝ ապա ի Բանն իսկ բնութեանն վիշտքն: Իսկ երանելին Վիւրեղ այսպէս պատասխանեաց: Եթէ վնասեացի ուրեք բնութիւն մարդոյ կամ անդամին ինչ յանդամոց, կամ կուրասցի ակն, կամ հարցի այլ ինչ անդամ երկաթով, կամ ժանեալ գաղանի: Խեղեսցի՛ն արդե՛ք և ոգիքն: Եւ ո՛չ, ասէ, երբէք: Արդ՝ եթէ զսա միացոյց Աստուած ի մարմնի միաւորութեամբ բնութեանն, և յոռնց վշտանալոյ և խեղութեան եկաց մնաց յիւրում բնութեանն, վշտանայր արդեք Բանն Աստուած յիւրում բնութեանն, զի՛աչէն ասեմ և զամենայն վշտացն: Գրէ դարձեալ և նոյն ինքն Վիւրեղ՝ Որպէս հրացեալ ոսկին և կոանահարեալ նիւթ ոսկւոյն ընդունի զկոանահարութիւնն, այլ ոչ և ընդ նմա միաւորեալ հուրն, սակայն ոչ որոշի և ոչ բաժանի յիւրում նիւթոյն: Այլ յերեւել ոսկւոյն երևի և հուրն, և յազգել հրոյն, ազգէ և ոսկին, և գտանին ամենեւում մի, թէպէտ և ժամանակաւոր գտանին յարեալ ի միմեանս: Այսպէս և աստուածութիւնն ընդ մարմնոյն իւրոյ, մանաւանդ թէ առաւել քան զայս: Այլ և զայս ևս ծանիցէ բոլոր խոհականութիւն, Վասն Վի աւրինակն մասն ինչ նմանէ զճշմարտութիւնն: Զի եթէ ըովանդակ ճշմարտութիւնն յաւրինակին գտանէր, նաեւ ոչ էր այնուհետեւ աւրինակն, այլ նոյն ինքն ճշմարտութիւնն վասն որոյ աւրինակն:

Ասացուր դարձեալ ընդդէմ միւս ևս անընդրող բանիցն զոր ասեն, որպէս ընթերցաբ, զբնութիւնսն բաժանեալ և ըլլ

դէման միաւորեալ անտեղի խորհրդով: Զի եթէ բնութեանցն միաւորութիւն խառնակումն է, որպէս ասեն, որումն և դիմացն *) պարտի լինել, զոր մինն ասեն. վասն զի Առաքեալն երկուս դէմս գրէ, Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր, զկերպարանս ծառայի առ, կերպիւ և կերպ ասաց: Արդ զոր յերկուցն ախորժեն բառնալ զիմաց, ըստ որում մինն ասեն. զի թէ աստուածութեանն, զՍաբբէի ախտն ախտանան, իսկ եթէ զմարդկութեանն, զինչ պն որ ի ճշմարիտ կերպարանս մարդոյ զՏէրն տեսանէին: Արդ՝ կամ եղիցի դէմն ըստ միաւորութեանն մի՝ արտաքոյ շփոթման, որպէս էն ճշմարտութեամբ, այսպէս և բնութեանն միաւորութիւն մի՝ անշփոթարար, և կամ բաժանելով զբնութիւնսն, բաժանեալ իմասցի և դէմքն, զի և ոչ ուրեք երբէք իմացողացն իմանի և ասի երկուք կատարեալ անձնաւորութիւնք ի մի դէմ: այլ իմացեալք թէ ըստ երկուսն ասելով բնութիւնս և ներդործութիւնս և կամս. երկուս և զդէմսն ևս ասելով, երկու որդիք իմանին կատարեալք զանազանեալք ըստ նեստորի շարափառութեանն. մինն ի Հաւրէ բնութեամբ Որդի, և միւսն ի մաւրէ շնորհիւ յարեւութիւն և ճոթութիւն պատուոյ միայն ընկալեալ մարմնոյն ի Բանէն Աստուծոյ. որով իմանի Քրիստոս ինքն իւր Տէր և իւր ծառայ, այսինքն աստուածութեամբն՝ Տէր, և մարդկութեամբն՝ ծառայ:

Արդ զիմարդ կամ որպէս երկրպագեն ծառային ընդ Տեառնն, և պաշտեն զարարածն ընդ արարչին, լուծանելով զսահմանս հաւատոյ սուրբ Երրորդութեանն՝ յոր մկրտեցանն, և կամ պախարակեն զայն՝ որ գնեացն զնոսա իւրով պատուական արեամբն: Եւ վասն զի ընդ հմտաղոյն և կատարելագոյն սրբութեանդ քո է բանս, բաւական զասացեալս վարկանիմբ, և զայս միայն կամիմք ծանուցանել հեղահայեաց բոլոր տեսողութեան, եթէ յիսկզբան մերոյ սբանչելագործ Հաւրն և նախաշար վարդապետին Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Պրիզորի ուղղակի սահմանադրութեան ամբիժ հաւատոյն, որովք աշակերտեացն զՀայաստան աշխարհս, հանելով յաղճամղչին խաւարէ կոապաշտութեանն ի լոյս Աստուածգիտութեան, նշանագործ և հրաշալի զաւրութեամբքն, զոր կատարէր բազմաւրինակ հրաշագործութեամբքն, որ ոչ անհմուտ զբոլոր վարկանիմ ճոթութիւն, ոչ կարաց երբէք ուրեք

*) Երեւի. որում ի դիմացն.

մտանել հերձուած յաշխարհս հայոց, այլ ի նմին ամբիժ հաւատըս հաստատեալք անշարժ և անփոփոխք կացին մնացին զոր շինեաց սուրբն այն ի վերայ առաքելական վիմին, զոր ոչ կարաց երբէք դուռնք դժոխոց յաղթահարել ըստ բանին Տեառն մինչև ցայսաւր ժամանակիս, ոչ խոտորեալ յաջ կամ յահեակ, ուստի և ոչ պէտք եղեն նորաձայն վարդապետութեանց և ժողովոց ի տեղիս տեղիս գունակ գունակ, որոց գիտեմք առ ի նորաձեւութեան կարգաց և սահմանաց հաւատոյ որ կարգեցաւ աղգեցութեամբ սուրբ Հոգւոյն, ընդ որ այժմ առաջի կայ անցանել դուշնաբեայ բանիւ առ ի բացայայտել զոր ուսաք ի Բրիտոս փրկողն մեր զբարիոք դաւանութիւնն:

եղիցի Եւտիքիանոսացն յաւէտ լացակայութեամբ պիղծ աղանդոյն լինել հեռաւորագոյն, որով կարծէք զմեզ չարահամբաւելի:

Խոստովանիմք զՈրդին Աստուծոյ զԲանն Աստուած զէակից Հաւր և փառակից սուրբ Հոգւոյն, խոնարհեալ կամաւ Հաւր և սուրբ Հոգւոյն, ընակելով յորովայնի Աստուածածնին և միշտ կուսին, առեալ կատարելապէս զմերս ընութիւն, զհոգի և զմարմին և զմիտս, ոչ փոփոխելով զմարմինն յանմարմնութիւն, և ոչ Բանն Աստուած փոփոխեալ յանփոփոխելի յիւրմէ ընութենէն, այլ միաւորեալ ի մարմնի անշփոթապէս և անխափանաբար, կրելով կամաւորաբար զամենայն կիրս մարդկայինս՝ բայց ի մեղաց, սուրբ և միաւորեալ իւրով մարմնովն, ըստ որում աւետարանականքն պատմեն ճշմարտապատում ճառքն. նորա իւր զուով բարձրագոյնք կրիցն և խոնարհագոյնքն, իւրացուցանելով զմարմինն և որ ինչ մարմնոյն սովիմք անշփոթ և անբակ մարմնով, խոստովանիմք զՈրդին Աստուծոյ զԲրիստոս կամաւորաբար չարչարեալ և մեռեալ, և իշխանաբար յերիւր աւուր յարուցեալ Բրիստոս մեռաւ, ասէ, ըստ մեղաց մերոց ըստ գրոց, և դարձեալ եթէ՛ Միայն ունի զանմահութիւն ընակեալ ի յոյս անմատոյց, Մի Բրիստոս բարուկեաց աշխարհի և ոչ երկու, մինն մեռեալ և միւսն անմահ մնացեալ, Զայս ինքն իսկ առաքեալն բացայայտեալ կնքէ. Մի է Տէր Երեսուն Բրիստոս որով ամենայն Եւ՝ Յանուս Երեսուն Բրիստոսի ամենայն ծունր կրկնեացի երկնաւորաց և երկրաւորաց և սանդարամետականաց, Եւ եթէ՛ Երեսուն Բրիստոս երեք և պսաւր՝ նոյն ինքն է և յաւիտեանս, Եւ՝ ոչ երկուց ընու-

Թեանց բաժանեցելոց և շարնթացելոց, և զուգաճանապարհացելոց, իբրև հանգանակաւ ըաշխել զբարձրագոյնսն: Եյլ ժող Տեառն և իրկողի զմեզ Յիսուսի Բրիստոսի, իւրով անզուգական արեամբն զմերս դաւանելով փրկութիւն, զի մի՛ այլոյ պաշտանեայք լինիցիմք և մի ասիցեմք թէ՛ ի բաց լեր ի մարմնոյդ Բանդ Աստուած, զի երկրպագեցից բեզ՝ այլ ճշմարիտ աստուածապաշտը, ըստ որում միաւորեաց զհոգի և զմարմին և զմիտս, և եղև ճշմարիտ մարդ առանց փոփոխման և այլայլման, և ոչ ընեռումն մերոյ էակի *) սոսկացեալ մարդոյն ասեմ ըստ բաժանմանն Նեստորի, և ոչ զգրախոսն բանալ մերկ աստուածութեանն, զի և ոչ այլ ոմն կախեմ զփայտէն, և այլոյ լիցուն որ զգրախոսն աւապակին խոստանայ, այլ մի և նոյն ինքն մարմնացեալ և մարդացեալ Աստուածն Բան, որպէս յորժամ ասաց, Որ ետես զիս ետես զՀայր և յայտ է թէ մարմնոյն տեսաւորեցաւ աշխարհի, այլ ոչ յատուկ աստուածութեամբն: Արդ՝ յայտ է թէ ոչ Հայր մարմին ունի, և ոչ զՈրդի մերկ աստուածութեամբն տեսին, այլ զՀայրենի բնութիւնն, ի մայրենի բնութեանն միաւորեալ ցուցանէր աշխարհի: Ըստ որում և Յովհաննէս վկայէ թէ՛ Որ է՛ն առ Հաւր՝ երեւեցաւ մեզ, ըստ որում և Թումայի շաւշափեալ և զգինահարեալ կողմն՝ անորոշաբար Տէ՛ր և Աստուած վերակոչեաց, Որում և մեր հետեալք առաքելական ճշմարիտ վարդապետութեանն: Խոռոտովանելով զԲրիստոս անշփոթ և անբաժանելի մարմնով՝ մի Որդի և Տէ՛ր և փրկի՛չ կեցուցի՛չ և ազատիչ զմեզ իւրով անապական մարմնով և արեամբն: Գառաւորեալ ընդ Հաւր և ընդ Հոգւոյն սրբոյ, յամենայն յանսպառ յաւիտեանս:

Թաւէտ հեշտութեամբ ընկալայ, ո՛վ պատուական զլուխ և Հայր սուրբ, զառ ի բէն զրեալսդ, անխախտելի կալ մնալ մեզ ի սպասաւորական հնազանդութեան, սուրբ և աստուածապարգև Թագաւորութեանդ, ըստ աստուածային գրութեանցն որ մեզ աւանդեցաւ, յորմէ ոչ երբէք խոտորեալ, բան եթէ միշտ ի նոյն խոկալով հնազանդութեան և սպասաւորութեան խորհուրդս, ցանկ սպասելով ազդեցեալ ինչ ի մեզ հրամանի ինքնակալ Թագաւորութեանդ, զորս անսայթաք և առանց հեղգայոյ զփոյթ յաւժարութեանն արդիւնաւորիմք խորհրդով և երկիւղիւ վեր-

*) Ի ԼԵԱ. այլով դրշաւ մերունսկի.

նական շնորհացն ազդեցութեամբ, Այլ և զբոյժ պատուական սիրելութիւնդ անընդմիջարար ի խորհուրդս իմ յաւէտաբար կրեմ, զսիրոյն կապակցութիւն ըստ արժանաւոր բոյժ մեծութեան, և պարկեշտ և նազելի և մաքուր վարուց, ըստ որում հայցեմ ի նուիրական և մշտահայց յընդունակ քո աղաւթս և զմեզ յիշատակել՝ հայցելով յապէնիպն Աստուծոյ զի և ի մեզ կանխեսցէ զառատապարգև շնորհացն իւրոց զողորմութիւնս Եւ խաղաղութիւնն Աստուծոյ վերահովանացի ձերում սրբութեանդ պահպանելով անվրդով յամենայնի զբոյժ արժանաւոր և պարկեշտ գլխաւորութիւնդ:

Աւրհնութեանս զոր առաքեալ էիք յաստուածընկալ և յամենայաղթ նշանէդ, խոնարհ երկրպագութիւն մատուցի և շնորհակալութիւն յաւէտ մտաւս ևս վայելչական ողջունիս:

ԹՈՒՂԹ ԳԵԳԿԵՑ ՎԼՍՊՈՒՐԵԿԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐԻ, ԱՌ ԿԱՅՍՐՆ ՅՈՒՆԱՑ ԽՈՄԱՆՈՍ, ՎԼՍՆ ՀԱՒԱՏՈՑ:

Հովուականի հանդարտի և զգաւնազելոյ, ցածուն և պատուական վարուք ի Տէր, զլուխ եպիսկոպոսաց Նոր Հոռմայ, պատրիարգի յընթանուրս, Գաղիկ ի ծննդաբանութենէ Սենեքերիմայ, երկրպագող սուրբ խաչիդ, և ծառայ սուրբ հայրապետիդ, ի Տէր խնդալ:

Գրել առ սրբութիւնդ ձեր դանդաղելի է, և չգրելն զըրկանք մեծ, այլ յաւժարութիւնս ստիպեաց զերկոսեանն ի բաց բառնալ՝ զդանդաղումն և զլրկանս, զի չէ փոքր զըրկանք մերժել հեռանալ ի սուրբ հայրապետական խնամարկութենէ, և յարդիւնաւոր աւրհնութեանց և սրբամատոյց աղաւթից: Զնոյն համարձակութիւն առ ի գրել առ սուրբ և քրիստոսապսակեալ թագաւորն և զընդունելութիւնն առ սուրբ հայրապետդ ապաստան արարի, զոր յալն առեալ ձեր հեկարար՝ զիս ծառայ սուրբ և բարձրագահ արքեպիսկոպոսիդ, և առաքելաժառանգ պատրիարգիդ, և սուրբ թագաւորիդ քրիստոսեան աթոռաժառանգ աւանդապահի, զի բնաբար ունէաք աշխարհս Հայոց զհնազանդութիւն կայսերական աթոռոյդ, և հայրապետական զահակալութեանդ: որպէս ցուցանեն զիրք պատմադրացն: Զի ոչ միայն սիրողաբար հարկս հարկանէաք կայսեր, այլ և առ սուրբ հաւատոյն միաւորութիւն խոստովանութեան հաղորդս և հաւասարս գտանէաք: Որպէս և մեծն Առիստակէս որդի մեծի սրբոյն Գրիգորի ի սուրբ ժողովին ՅԺԸ. սուրբ հայրապետացն որ ի Նիկիա Բիւթանացւոց ժողովեալք առ ի կործանումն Արիոսի մոլորութեանն, Նոյնպէս և մեծն Ներսէս յերկրորդ ժողովին ՃԾ. սուրբ հարցն որ ի Նոր Հոռմ, աճապարեալ փութացան վասն պեղծ կատաղեալ Մակեդոնի յամառութեանն: Գարձեալ որք յեփեսոս

Ասիա ժողովեցան Մ. սուրբ Հարքն վասն Նեստորի յիմարութեանն, որ թէպէտ ոչ որ էր ի մերմէ աշխարհէս անոր հասեալ, սակայն երանելոյն Կիւրդի և Պրոկդի և առ Ահակայ զգուշացուցանող թղթովք փութացան հասին առ մեծն Սահակ և եւրանելին Մաշդոց, և միաձայնութեամբ ի մի ուղղափառ խոստովանութիւն վերագրեցան ընդ սուրբ Հայրապետսն՝ ժողովեալք յնիստս ծովահայեաց:

Իսկ վասն չորրորդ ժողովոյն՝ որ ոչ զմիաձայնութիւն յանձին ունին վարդապետքս Հայոց հաղորդել ընդ ժողովոյն ՈԼՁ. եպիսկոպոսմցն, հարցի յառաջնորդաց մերոց, թէ ընդէր և վասն որոյ պատճառանաց մեկուսի գոլով ի նոցանէ, և այնու պատճառանաւ ի հայրապետական և ի թագաւորական խնամարկութենէն և յընտանեւար գթասիրութենէն աւտարացեղութիւն ի մէջ արկեալ լինի, և այդր աղազաւ ոչ ուղղակի սուրբ Հայրապետքն, և սուրբ թագաւորքն զնայեցածսն առ աշխարհս Հայոց բացակարգեալ զլիաւորեն: Պատասխանի տուեալ ասեն, Վասն զի ընդդէմ երկից ժողովոցն գտաք զվարդապետութիւնն նոցա և բացեալ զգիրս ամբաստան լինէին, ասելով թէ Նեստորաբար իմացմամբ սահմանեցին յետ անձառ միաւորութեան Բանին և մարմնոյն՝ երկու ընութիւնս բաժանաբար ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս խոստովանեցին, և երկուս կամս, և երկուս ներդործութիւնս, և զխաչն և զմահն մարդոյն միայնոյ սահմանեցին, և ոչ Աստուծոյ մարգեղելոյ ի սուրբ կուսէն Աստուածածնէն, զոր ոչ աւանդեաց մեզ Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր հանգերձ այլաւք վարդապետաւք, զորս եդ Աստուած յեկեղեցւոյ, զոր սակաւ ինչ ի բաղմաց գրեմ՝ զասացեալս վարդապետաց մերոց ի զրոց սրբոց, Նախ՝ վասն ընութեանցն, միաւորութեանց, և ապա՝ խաչի խորհրդոյ:

Գրէ Յուլիոս Հռոմայ հայրապետն առ Գիորնէսիոս այսպէս. Քանզի հարկ է զնոսա որ երկուսն ասեն ընութիւնս, ըզմիւսն երկրպագելի. իսկ զմիւսն ո՛չ յԱստուածայինսն մկրտիլ. իսկ ի մարդկայինն ոչ մկրտիլ. իսկ եթէ ի մահ Տեառն մկրտեցաք, մի խոստովանիմք ընութիւն զանախտակիր աստուածութիւնն, և զխտակիր մարմնոյն, բանչի ի մահ նորա մկրտութիւն՝ ի մարմնոյն յարութիւն և թողութիւն մեզաց տուեալ լինի Ասէ և Երինոս հետեողն առաքելոց. Որ եկն և մի ընութիւն Աստուծոյ և մարդոյն գործեաց, մեր ոչ կարացելոյ պլ՝

աւրինակարար ինչ կորդուծիւն ընդունել զանապականութեանն, եթէ ոչ նորա էր եկեալ առ մեզ Ասէ և սուրբն Մելիտոս Անտիոքու եպիսկոպոս. Մի ընուծիւն խոստովանիմք և երկու գոյացուծիւնք, բանզի իմացեալ, և որպէս ճառեմք, զԱստուած Բանն, որ խաչեցեալ, որ Հաւրն անապական Որդին՝ ի ձեռն անապական ժաշուանն իւրոյ, զառ ի մեզ զմահն խափանեաց: Ուսուցանէ և Լուսաւորին մեր սուրբն Գրիգոր. Հաւատք ճշմարիտ այս են. խոնարհեցաւ աստուածուծիւնն, և խառնեաց զմարդկուծիւնն ընդ իւր աստուածուծիւնն: Եւ զարձեալ ասէ. Խառնեաց միացոյց ընկզմաց զմարմինն յաստուածուծիւնն: Եւ զարձեալ ասէ. Քանզի միացաւ ի մարմնի ընուծեամբ, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր աստուածուծիւնն: Եւ այլ յօրովագոյնս զնեն առաջի իմ ճառս վարդապետականս Յունաց և յԱղեքսանդրացոց վարդապետաց:

Հարցի զարձեալ վարդապետացս մեր. եթէ ընդէ՛ր դուք զԽաչեցարդ յերիս սրբասացուծիւնսն սահմանէք. թերեւս սուրբ Երրորդութեանն ախորժէք զխաչն կազմել, որով յիրաւի՝ խորշին և մերժին ի մէջ իմաստունքն Յունաց: Պատասխանի եւ տուն և ասեն. Քա՛ւ մի լիցի. ոչ Երրորդութեանն զփառաբանութիւնս զայս վերածայնեմք, այլ Որդւոյ միայնոյ. որպէս ըզմարդանալն ի կուսէն Որդւոյ միայնոյ Հաւատամք. այսպէս զխաչն և զմահն Որդւոյ խոստովանիմք: Քանզի մեծն Եսայի զՈրդի ետես նստեալ ի վերայ աթոռոյ բարձրացելոյ, և նմա սերովբէքն աղաղակէին զերիս սրբասացուծիւնսն. որպէս աւետարանիչն Յովհաննէս վկայէ. Ասան այսորիկ, ասէ, Ոչ կարէին Հաւատալ ի Յիսուս, զի գրեալ է, կուրացոյց զաչս նոցա և ափշեցոյց զմիտս նոցա. զայս ասաց Եսայի զի ետես զփառս նորա և խաւսեցաւ վասն նորա: Եւ այսր աղաղաւ երիս սրբասացուծեամբ զՈրդի փառաւորեմբ խաչին խորհրդովր. Եւ ասեն եթէ վարդապետքն Յունաց, վասն զի ոչ ախորժեն զմարմինն Քրիստոսի ի փառս Երրորդութեանն բարձրացուցանել, և ոչ զԱստուած ասեն խաչեալ վասն աշխարհի, այլ մարդ սոսկ, և յարելութեամբ առ Բանն մերձեցուցեալ որպէս Նեստորի և Թէոփրիտէ և Պաղէ սամուստացոյ և այլոց Հաճոյ թուի. Ասան այսորիկ մերձեցուցանել Հաճոյ Համարին առ Հերձուած, զոր ոչ է ծանուցեալ մեր, և ցուցանեն ի գրոց սրբոց այսպէս, առ ընուծեանսն միաւորութիւն, որով ոչ սոսկ մարդ զխաչեալն

խոստովանիմք, այլ Աստուած մարդ լեալ, և և մատուցին առաջի իմ գիրս Սոկրատայ պատմագրի եկեղեցական շարածի, և ունէր յիշատակարանն այսպէս. եթէ Յովհան Ոսկերերան ընդդէմ Արիանոսացն կարգէ դասս պաշտանէից մի փառարանութիւն և պատիւ տալով Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, Իսկ յերեկոյս և ի վաղորդեան զերիս սրբասացութիւնսն միոյ անձնաւորութեանն սահմանեալ ի վերայ Որդւոյ ի կուսէ մարդեղելոյ, որ խաչեցաւ վասն մեր, և երգէին Սոլոր Աստուած, սոլոր և Տղաւր, սոլոր և անմահ, որ խաչեցաւ վասն մեր, ողորմեա մեզ, և ասէ կարգեալ զայս յեզնատիէ Անտիոքացւոյ. որ ասի լինել յեթանասուն առարեւոյն, Տեսանէ, ասէ, սուրբն Իդնատիոս զվաւրս երկնայինս՝ որ երիս սրբասացութեամբ զսուրբ Երրորդութիւնն փառաբանէին. Չնոյն դարձեալ և ի վերայ Որդւոյ զերիս սրբասացութիւնն ընծայեցուցանէին. և սուրբ Լուսաւորիչն մեր ի կարգադրութեան սուրբ պատարադին զերիս սրբասացութիւնսն ի վերայ Որդւոյ կանոնեաց:

Չնոյն յարեն, և զառ ի վարդապետաց առաջնոց բանս առ ի հաւատարմութիւն իւրեանց աւանդեն մեզ. Գրէ Յուլիոս Հոռմայ Հայրապետն ի Պոստոլիոն Թղթին. Որ միւս փառաբանութիւն ի ներքս ածէ բան զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին, և որ յաւելու միւս փառաբանութիւն բան զձայն սերովբէիցն. և որ զի Մարիամայ մարմինն ոչ խոստովանեսցին ներմարմին, Աստուած համազոյ Հաւր, և անախտակրին ախտակրութիւն. նպովեալ եղեցի Գրէ և Երինիոս հետեոյն առաքելոց այսպէս. Որ որ զատանէ զԹիսուս ի Քրիստոսէ, զոր և անչարչարելին ասեն, Բ. անձինս յայտնեն, բանչի ոմն չարչարեցաւ, և ոմն անչարչարելի մնաց ո՛չ մի, այլ երկու. Բայց մի է ծնունդն և չարչարեալն, և նոյն միածին Որդին Աստուծոյ, զոր ետ Հայր վասն անբաւ մարդասիրութեան իւրոյ աշխարհի և զարձեալ Պաւղոս զայլ որ ոչ գիտէ Բայց զխաչեցեալն և զչարչարեալն և զմեռեալն, և զյարուցեալն, զոր և մարդ իսկ ասէ. Եւ Կիւրեղ Երուսաղէմի այսպէս ասէ. Ոչ եթէ մարդ որ էր դուպնաբեայ որ չարչարեցաւ այլ Աստուած որ մարմին զգեցաւ Արդ՝ եթէ մի է Քրիստոս, և ոչ երկու, ապա Աստուած է որ խաչեցաւ, և ոչ մարդ սոսկ. յաւէտ յիրաւի՝ փառարանեմք երիս սրբասացութեամբն որ խաչեցաւ վասն մեր. Եւ Գրիգոր սքանչելագործն այսպէս ասէ. Ոչ եթէ այլ որ է

որ խաչեցաւն և այլ որ ոչ խաչեցաւն. և որ ոչ խոստովանի
յառաանց չարչարանաց Բանն իւրով մարմնովն չարչարեալ. նոր-
ովեալ եղիցի. եւ Գրիգոր Նազազացի Աստուածաբան ասէ. Որ
ոչ խոստովանեցի զխաչելեալն զոչ Աստուած, նորովեցի. և
կարգեցի ընդ աստուածասպանն: Ի վերայ բերէ նոյն և ասէ.
Յիմ մերժէր ի լինելոյ Աստուած ճշմարիտ, զայն որ ի կուսէն
Աստուած ճշմարիտ և չարչարեալ. զի եթէ ոչ է Աստուած որ
ի կուսէն, և այլ ոմն է և այլ. ապա մինն միւսումն տէր Հան-
դիպանայ և միւսն ծառայ, և արդ տեսցուք թէ ո՞վ է տէր և
ո՞վ ծառայ:

Գրեալ է, թէ Հանէր Յիսուս զգիշերն ի զլուի յաղաւթան
Աստուծոյ, որ մերձ ի խաչելն արգելք մարմին Բանին առ ինքն
Բանն աղաւթէր ի միում զիմի և անձնաւորութեան, զի մի
մատնեցին խաչին, և մի դէմն՝ նոյն դէմի ծառայ և Տէր յար-
մարի, և ինքն զինքն աղաչեցէ, բանցի ահա խոստովանութիւն
ժողովոյն յայտ է, մի դէմ և մի անձն և Բ. բնութիւն, բաժա-
նաբար անհաղորդս ի միմեանց ունել Քրիստոսի. Բայց արդ՝
զի՞արդ մի դէմ և մի անձն ապտակի և խաչի և Բ. բնութիւն.
Արդ՝ զանձն և զդէմն, որում բնութեան պարտ է խոստովանել.
աստուածութեանն, եթէ մարդկութեանն. Զայս Հարցեալ վար-
դապետքս մեր ի տարակոյս արկին զիս:

Դարձեալ ասէ Գրիգոր Աստուածաբան. Աստուած խաչեալ
և երկիր շարժեալ և դարձեալ պարտ էր արարչին չարչարա-
կից լինել արարածոցս: Դարձեալ ասէ. Վարաւտացար Աստուծոյ
մարդանալոյ և մեռանելոյ. եւ դարձեալ ասէ, Արիւն Աստուծոյ
և չարչարանս և մահ. Այսպէս և Աթանաս Աղեքսանդրացի
ի խաչին բանի պսպէս, ԶՊեղատոս պնդանելոյ ինչ էր, այլ
Հաւատալոյ, եթէ ոչ զգատելոյն զոչ Աստուած. եւ այլ անթիւ
հոլովք գրոց եղին առաջի իմ, զոր աւելորդ համարեցայ յերկա-
րաբանել ի թղթի աստ, զի ոչ յուսուցանել կամ ի վարդապե-
տել ձեզ առաջի արկի զոր ինչ գրեցիդ, այլ բննել և ի միտ
առնուլ զերկպառակութիւն որ ի մէջ երկոցունց ազգացս հաս-
տատեալ կայ:

Ասն դարձեալ. թէ նորա ասնն, թէ երից սրբասացու-
թեամբ ոչ վայել է փառս տալ միոյն անձնաւորութեան, բայց
միայն սուրբ Երրորդութեանն, և Քրիստոս մի է յԵրրորդութե-
նէն, և Երրորդութեանն միայն յարմարական զոչ սրբասացու

Թիւնքն: Ապա ուրեմն այլ է Քրիստոս և այլ Բանն Աստուած, եթէ այդպէս է, ապա ո՛չ՝ Մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, որով ամենայն արարաւ, և ոչ Բանն մարմին եղև, և ոչ՝ ՉՏէրն փառացի խաչ Տանին, այլ զմարմինն Տեառն փառաց, և ո՛չ փառացն և զաւրուածեանն անուն Քրիստոս, այլ կամ յատուկ Բանն Տէր փառաց և ըստ բնութեանն սոսկ Աստուածութեանն խաչեալ և չարչարեալ, և կամ սոսկ մարդն Տէր փառաց և Քրիստոս որ խաչեցաւն վասն մեր, և նմա կրկնեացի ամենայն ծունր երկնաւորաց և երկրաւորաց, ապա և ամենայն մարդիկ երկրպագեալ եղիցին, և յաւելցի այլ փառաբանութիւն որով փառաբանի խաչելեալն, և այլ որով փառաբանի Բանն յԵրրորդութենէն որ ոչ ունի Հաղորդութիւն բնութեամբ առ Բանն:

Գարձեալ Համառուտեն զբանն ասելով, թէ ոչ միայն մեր Հայք ոչ ընկալաք զսահման չորրորդ ժողովոյն, այլ նախ ինքեանք յինքեանս բաժանեալ այսպանեցին զխոստովանութիւնն: Աղեքսանդրացիքն յինքեանս բաժանեցան և ընդդէմ կացին ժողովոյն. Դիոսկորոս և Պետրոս և Տիմոթէոս և Անատոլիս և այլք յովովագոյնք, և Երուսաղէմացիքն՝ թէպէտ և առ փոքր մի ունկընդիր եղեն Յորնաղի, այլ յետոյ և նորա բամահեալ յետս ընկեցին զսահման ժողովոյն, մինչև յաւուրս Յուստինանոսի կայսեր, որ Թազաւորասաստ Հրամանաւ Հաւանեալ Հնազանդեցոյց: Անտիոք ասորոց և որք ընդ նորաւք՝ նոյնպէս և նորա մերժեալ յետս ընկեցին զժողովն, մինչև ցայսաւր ժամանակի. Հայք և Վիրք և Աղուանք միաձայն խոստովանութեամբ, ի ժամանակս Բարգէն Հայոց կաթողիկոսի, ժողովեալ ի սուրբ կաթողիկէն Հայոց, ընդ որս Գաբրիէլ Վրաց կաթողիկոս, և ընդդէմ ժողովոյն միախորհ նզին ընդդիմակս. մինչև ցԿիւրիոն Վրաց կաթողիկոս: Զենոն կայսր Յունաց բամահեալ զժողովն Հենատիկոն Թղթովն, յաւարագոյն զբոլոր Թազաւորութիւն Հռովմայեցոց միաւորեաց ի բաց կալ ի սահմանէ ժողովոյն, և սահմանեալ շինեաց ի վերայ ԲԺ. գլխոցն Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ վարդապետութեանն, յորոյ յաւուրս Ակակ Կոստանդնուպալսի Հայրապետն խնդրեաց ի Պետրոսէ Աղեքսանդրացւոյ զուսումն ուղղափառութեան, որ և ընկալեալ ի նմանէն, զոր ինչ և խնդրեաց Ժ. Թղթովք և Ժ. պատասխանաւք: Անաստաս և Յուստինանոս և Յուստինոս կայսերք, և Նորա ի բաց բարձին զաւանդութիւն տուժարին Լեոնի և զկանոն ժողովոյն. Ագաթոն

Հոռույ Հայրապետ և Մաքսիմոս Կոստանդնուպուլսի մոնաշն, որ ծայրատեալ ի ձեռս և յոտս լուծին զնա ի կենաց որպէս զընդդիմակ ժողովոյն, զի հակառակս լեալ միմեանց յաւելին ի սահման հաւատոյն ըստ իւրեանց մտացն հաճութեան, և ապա ի վերայ սպանմանն Մաքսիմիոսի ընկալան զյաւելադրութիւնն: Արդ եթէ ուղղակի խորհեցաւ Մաքսիմիոս, ի զուր եղև ի մահ դատապարտեալ, և գտանին պարտականք արեան սպանելոյն. և եթէ ոչ բարիոր իմացաւ, ընդէր ապա զոչ ուղղագոյնսն յետոյ ի զղջումն եկեալ յանձն առին և տեղի ետուն բաջ ախորժելով:

Արդ բազում անգամ գրեալ է իմ ի թղթի աստ, ոչ փորձողականս կամ վիճողականս, այլ պատմողական և ցանկացող կապակցութեան սիրոյ, և ծառայական հարկատրութեան առ բարեպաշտ թագաւորդ և առ սուրբ Հայրապետսդ հաւատարմացուցանել, եթէ արդեւք հնարաւորել, ի բաց բառնալ զկրճիմն որ կայ ի միջի ըստ առաքելոյն Պաւղոսի, զցանկն բակել և զմիջնորմն յատակել, և զերկուսինն հաստատել ի մի նոր մարդ, յոր կոչեցաք ծննդեամբ սուրբ աւագանին. եւ յայնժամ կառարեսցին ասացեալք փրկչին ի կտակի աւուր նորոյ ուխտի, յորժամ տնտեսարար ընդ Հաւր միակամութեամբ աղերսէր. Որպէս ես ի բեզ Հայր և դու յիս, կամիմ զի և սոքա ի մեզ եղիցին ես ի սոսա և դու յիս, կամիմ զի և սոքա ի մեզ եղիցին. ես՝ ի սոսա և դու յիս, զի եղիցին կատարեալք ի մի, և ոչ վասն սոցա միայն աղաչեմ, այլ և վասն ամենայն հաւատացելոց բանիւ սոցա յիս:

**ՏԵՆՈՒՆ ԽԱՉԿԱՅ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ, ԲԱՆ
ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՅՈՒՆԱՑ
ԴՐՈՅՆ՝ ԶՈՐ ԱՐՉԱԿԵԱԼ ԷՐ ԱՌ ՆԱ ՄԵՏՐՈՅ-
ՊԱԽԻՏՆ ՄԵԼԵՏԻՆՈՅ**

**Ի ԼՈՒՍԱՆՅՈՍ ԹՈՒՂԹ ՍԱՄՈՒԻԷԼԻ ԿԱՄԱՐ-
ՋԱՅՁՈՐԵՑՈՅ ՀԱՅՈՑ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻ, ՊԱՏԱՍ-
ԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ԹԷՈԴՈՐՈՍԻ ՄԵՏՐՈՅՊԱԽԻ-
ՏԻ ՄԵԼԻՏԵՆՈՅ, ԳՐԵԱԼ ՀՐԱՄԱՆԱԻ ԽԱՉԿԱՅ
ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ**

Բերաւ զիր ողջունարեր աուցեալ իմաստայեղծ բնու-
թեամբ, և ըստմահանձար խոհականութեամբ: Գիր մեղադրա-
կան և հաւատաբանութեան, և հրաւիրականի ի ձերմէ Սբա-
ղիւնէդ: Սիրելի եղբայր և պատուական զլուսեալ եպիսկոպոսաց,
Տէր Թէոդորոս մետրոպոլիտ մայրաքաղաքիդ Մելետիոյ. առ
մեզ Հայաստանեայս՝ ի հայրապետական Աթոռ սրբոյն Գրիգո-
րի, և սրբոց առաքելոցն Բարդողիմէոսի և Թադէոսի, առ իմ
նուաստութիւնս որ շնորհաւրն Աստուծոյ եմ տեղապահ առա-
քելական աթոռոյս, նոցին աշակերտ և որդի կրտսեր, ողոր-
մութեամբն Աստուծոյ Վաթուղիկոս Հայոց Մեծաց:

Ընթերցեալ վերահասու եղար ըստմանդակ գրելոցս ի
սմա և յյժ ուրախացար ընդ ձեր բարեմտութիւնդ, որ տի-
րաբար մտաւ կամիր, զի ամենեքեան կեցցեն, և ի գիտութիւն
ճշմարտութեան եկեսցեն. զի իբրեւ զբաշ հովիւ զհետ ընթա-
ցեալ որպէս մուրեղոյ, հրաւիրեալ էք զմեզ թղթովս ընդ այլ
հեթանոսս ի կաթուղիկէ եկեղեցի՝ ի հաւատս ճշմարիտս՝ և առ
զաւաղանն երկաթի որ մանրէ պաշխարհս: Բարի է հրաւերդ,
եղբայր սիրելի, ըստ անաղան է յոյժ. այլք նախ քան զքեզ և
քան զրազումս հասին առ մեզ հրաւիրակր ի սուրբ Հոգւոյն,

առաքելքը և մարգարէք և աւետարանիչք և նոցուն աշակերտք
 հրաւիրեցին զմեզ կանխաւ, և մուծին ի հարսանիսն երկնաւոր
 առ փեսայն Քրիստոս՝ յեկեղեցիս Աստուծոյ կենդանւոյ, ի հա-
 ւատս ամրիծս և անարատս, և ի գաւազանն որ յառաջ բան զա-
 րեւ բուսաւ յանեղ լուսոյն և յարմատոյն Դաւթի, զարձեալ շա-
 ռաւիղեաց ի վեր բան զբնութիւնս Քրիստոս թաղաւորն, նա
 հովուէ զմեզ յեկեղեցւոյն իւրում, և հովուեսցէ մինչև յաւիտեանս
 Այլ և յերկաթի գաւազանէն մեք ոչ եմք ապստամբք, այլ ընդ
 նովաւ եմք նուաճեալք, և զաւրութիւն մեծ գաւազանին զոր
 կոչես երկաթի, է՛ ալգս Հայոց, և սովաւ վանէ զաշխարհս
 Բայց դու ոչ բարիորդ դարձես, չի ոչ միայն ի մետասաներորդ
 ժաման ըստ աւետարանին, այլ ընդ երեկս կամ թէ ի մէջ դի-
 շերի տաս զհրաւերդ, որ թէ և փութասցուք ի կոչդ բո՛ հա-
 սանել, ոչ ժամանեմք յաւթեանսն. զի մերձեալ է ժամանակ դա-
 տաստանին, և դատաւորն առ դուրս հասեալ կայ, այսուհետեւ
 հանդիսից և բրտանց, և ոչ հրաւիրման է ժամանակ. Գաղա-
 րեա՛, Խժ սիրելի, յայդմ խնդրոյ, թո՛ղ զմեզ և երթ յեր աւետա-
 րանիչ բարոյ և հրաւիրակ այնոցիկ, որ ոչ ճանաչեն զԱստուած,
 և ոչ հնազանդին աւետարանի փառաց Տեառն մերոյ Յիսուսի
 Քրիստոսի, զի զբարեացն առցես զհաստուցումն, և մի՛ ջանար շի-
 նել ի վերայ այլոյ հիման, զի մի՛ անվարձ մնասցես:

Ասան զի մեք վաղ ուրեմն ընկալաք զլոյս զիտութեան
 սրբոյ Երրորդութեանն, և հաւատովք Որդւոյն Աստուծոյ կըն-
 քեցաք ի մի յոյս կուման մերոյ, միով հոգւով ի Քրիստոս միա-
 ցեալ, միոյ Աստուծոյ ընծայեցաք յորդեգրութիւն ի ձեռն սրբ-
 քոյն Գրիգորի, որ իրեւ զարեգակն ծագեալ յարեւմտից՝ առա-
 քելաջան հանդիսիւ լուսաւորեաց զարեւելայս Երրորդութեանն
 ճառագայթիւք. յինրն լցեալ զպակասութիւն նեղութեանցն
 Քրիստոսի. երկնաւոր նահատակութեամբն ետ զձայն իւր ընդ
 ծագս երկրի. և զրոտումն բանին կենաց ի մեզ հնչեցուցեալ՝
 տեղալով զանձրեւ քաղցրութեան հոգւոյն սրբոյ, ելոյժ զամ-
 պարշտութեանն կռապաշտութիւն՝ զչար ձմեռն, և փարատեաց
 զխաւար մեղացն, ծագեաց ի մեզ զբաղցր ճառագայթ տիեզե-
 րածաւալն լուսոյ աւետարանին, և ետ մեզ պարզեւ զպաշար
 ճանապարհին կենաց, զբաղցրութեան վարդապետութեանն իւ-
 րոյ զբանսն. որ միարանի առաքելոց և մարգարէից և ամենայն
 տիեզերախաւս վարդապետաց եկեղեցոյ սրբոյ, նա շինեաց զե-

կեղեցի Հայաստանեաց ի վերայ հիման առաքելոց և մարգարէից. և յցոյց աստուածեղէն կրաւնիւք առաւել ևս բան զայլոց ազգաց հաւատացելոց. Բազում ինչ աւանդութիւնս և կրաւնս աստուածայինս առաքելաբար հրաման ետ պահել իւրում եկեղեցւոյ. ինքն զօրով վկայ ճշմարիտ՝ խոստովանող, և առաքեալ և աւետարանիչ Միածնին, առ ի նձանէ՝ լուսաւորեալ մեր. Ընկալաք դարձեալ զնոյն հաւատ առաքելական ի սուրբ հարցն յերեք հարիւր և տասն և ութիցն որ ի Նիկիա ի ձեռն օրոյն Առիստակէսի նորին որդւոյ, զոր ունիմք առանց յաւելման և պակասութեան. նոյնպէս և զՃ. և Ծ. սրբոց հարցն որ ի Վոստանդնուպաւլիս ի ձեռն սրբոյն Ներսէսի, և զերկու հարիւրոցն որ յԵփեսոս ի ձեռն աշակերտացն սրբոյն Սահակայ և Մեսրոպայ. Զայս երից սրբոց ժողովոց խոստովանութիւն և զհաւատ ընդունիմք և բարոյեմք, հաւատար սրբոյն Գրիգորի և սրբոց առաքելոցն հրեղէն լեզուացն աստուածախաւսութեան. եւ աւելի բան զայս որ առաքա, թէ և հրեշտակ յերկնից աւետարանեացէ. նշովեմք և ի բաց բառնամք.

Գուր եղբայրասէր մտաւք ջանայք վասն միութեան եկեղեցւոյ և կապակցութեան հոգեւոր սիրոյ և միաբանութեան առ միմեանս. վասն այնորիկ շատ ջանիւ և մեղադրութեամբ յայտնեալ էիք ի թղթի աստ զամենայն սրտից ձերոց զծածուկս. Ուսուցանելով զմեզ մի ըստ միոջէ, թէ որպէս հովիւքն առաջինք եղեն բարոյք և աւետարանիչք, մշակք քաջք, որ սերմանեցին ընդ տիեզերս զրանն կենաց և յցին անուշահոտ պտղովք զտիեզերս ամենայն՝ ջնջելով զգայթակղութիւն թըշնամւոյն յերկրէ, հաստատեցին զտիեզերս ի հաւատս ճշմարիտս. Թուեալ էիք ի թղթի աստ և զազգս հեթանոսաց, ըզ-Թուրքս, զԱլմանս, զՃիկս, զԼախուարոս և զայլս նման սոցա. և վկայեալ էք թէ ամենեքեան սորա ի մի բերան փառաւոր առնեն զԱստուած յեկեղեցւոյ. հնազանդեալք ընդ երկաթի դաւաղանաւն, որ է տէրութիւն Հոռոմոց և ոչ որ հերձաւ ի կաթ. Լղիկէ եկեղեցւոյ. Հոգացեալ էիք և զմեզ զՀայաստանայս որպէս աւտարս զօրով յեկեղեցւոյ Աստուծոյ, ախմարս և տրդէտս բանիւ և իմաստութեամբ, և մեղադրեալ՝ թէ զարատաւորն ոչ ծանաչէք, զի ոմանք յառաջնոցն անտի սերմանեցին ի ձեզ զորոմն չարին, զչարարտելով զհարսն մեր ի բանս սուտս՝ զոր ոչ նոցա. և վասն այնր ոչ ընդունիք զժողովն Քաղկեդոնի.

Հաւանեալք Դիոսկորոսի, որ մի ընուծիւն ասաց զՔրիստոս եւ յայտնի աստուածաբանական արտաճառութեամբ իմաստասիրեալ էիք մեզ զխորհուրդ բոլոր անաբէնութեան Աստուածն Բանի, թէ ո՞րպէս անմարմինն Բանն մարմնացաւ առանց սերման ի կուսէն և ի Հոգւոյն սրբոյ, և ընդ ամենայն կիրս ընթութեանս մերոյ անցանելով իւրով մարմնովն, յանձն էառ Լիամաւորութեամբ զխաչն. և թաղեցաւ, յարեաւ և համբարձաւ, նստաւ ընդ ալմէ Հաւր, զալոյ է միւսանդամ դատել զաշխարհս. և թէ կերպարանակից լինելոց է մարմին խոնարհութեանս մերոյ նմանութեան մարմնոյ փառաց նորա ըստ Պաւղոսի ձայնին, Զի զայս եկն ցուցանել, առեալ յապականացու մարմնոյս, զգեցուցեալ աստուածութեանն և ցուցեալ զսա անապական և անմահ, Զայսոսիկ յայտնապէս մեզ ատենարանեալ:

Գրեալ էիք զարձեալ, եթէ երկու ընուծիւն խոստովանիմք ի վերայ միոյ Քրիստոսի, որպէս ասաց ժողովն Քաղկեդոնի, և հաստատեաց զհաւատս առաքելական, և մեզ մեղադրեալ էիք թէ, Տէոսկորոս ընկեցիկ եղև ի ժողովոյն Քաղկեդոնի, մոլորեցոյց զձեզ ի բանս սուտս, զրպարտելով զժողովն Քաղկեդոնի, այլ նորա ուղղապէս խորհեցան ի վերայ պսր ամենայնի: Առ իս գրեալ էիք ցաւակցարար, թէ ի բաց կաց ի Հայաստանեայց գրոց և ի ձայնից, ապաշխարութեամբ և զըզմամբ գրէ՝ առ կայսր և պատրիարքն ի թաղաւորեալ քաղաքն, և միացի՛ր ի սուրբ հաւատս, և կեցցես: Արդ ըստ ամենայն գրելոց առ ի քէն, եղբայր սիրելի, հարկաւորիմ պատասխանի առնել բեզ կարճ ի կարճոյ համառաւտ բանիւ, ոչ ճարտարութեամբ և սնոտի փիլիսոփայութեամբ, զի մի՛ ընդունայն լիցի խաչին խորհուրդն, որ խափանեաց զիմաստութիւն աշխարհիս. և յիմարութեամբ քարոզութեանն ապրեցուցանել զհաւատացեալս. զի հաւատ քրիստոնէից ոչ իմաստութեամբ մարդկան է, այլ աստուածային հոգւովն շնորհիւ վերաձայնաբար քարոզել ընդ տիեզերս աշխարհալուր աւետիք:

Արդ թէպէտ և ոչ իցեմք հմուտ և տեղեակ պղատոնական պերճարանութեամբ բարձրայունակ վարժից և կրթութեանց, սակաւ ոչ ունելոյ նմա հաղորդութիւն ընդ աւետարանին, մեր Հայաստանեայքս, նուազ և փոքունք, աղքատք և տգէտք արհեստից և մակացութեանց, այլ սակայն շնորհիւ զաւրութեամբ Հոգւոյն սրբոյ լիով ունիմք յանձինս զվարդապետութիւն սրբ-

բոց առաքելոցն և մարգարէից, հանդերձ կենսաբեր աւետարանաւն Քրիստոսի, զսուրբ և զտիեզերական երից ժողովոցն զխոստովանութիւն և զհաւատս, զվարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի՝ որ է սիւն և հաստատութիւն ճշմարտութեան. զաստուածաբանութիւն տիեզերախաւս երիցս երանեալ պայծառ և մեծ սրբոց հայրապետացն զասուց, զԴիոնէսիոսի և զԵրնիոսի հետեւողի առաքելոցն, զՎղեմայ և զմիւս Դիոնէսիոսի, զՊետրոսի վրկայի, զԱթանասի սրբոյ և զԱիւրղի Աղեքսանդրացոց հայրապետաց, զՄակարայ երանելոյ և զԱիւրղի և զՅովհաննու որ յերուսաղէմ, զսրբոյն Սեղբեստրոսի և զՅուլիայ երանելոյ, զԳամասոսի և զԿէլէստիանոսի որք ի Հռոմ. զԵւսեբի ժամանակագրի որ ի Կեսարիա Պաղեստինացոց, զԵւսեբի Եմեսու, զՍեբերիանոսի, և զԵփրեմի խորին ասորոց, զԳրիգորի զսքանչեւագործի որ ի Նիուկեսարու, զԳրիգորի աստուածաբանի Նազապացոց, զսրբոյն Բարսղի և զԳրիգորի Նորին եղբաւր, և սրբոյն Եպիփանու Կիպրացոց, զԱղեքսանդրի և զՅովհաննու ոսկերբանի, զՆեքտառեայ և զՊրոկղի երանելոյ որ ի Աոստանդնուպալիս:

Սորա են սիւնք հաւատոյ և լուսատուք տիեզերաց, աշտանակք կենդանիք՝ վերամբարձեալ ունելով զլոյս եւթնարփի շնոյհացն ի պայծառութիւն և ի փոռս սրբոյ եկեղեցոյ, որք են կնիք հաւատոյ մերոյ և ճանապարհ խոստովանութեան մերոյ, ի Հայր և յՈրդի և ի Հոգին սուրբ, որք յայտ յանդիմանութեամբ վարդապետեալք ուսուցին մեզ սուրբ Հոգւովն վասն մշտնջենաւոր աստուածութեան Երրորդականութեանն, և զծածկեալ խորհուրդ տնաւրէնութեան Աստուածորդոցն ընթանուր մեզ բարուցեալ լուսաւորեցին զմեզ լուսով ճշմարտութեանն, և արտաբոյ աւանդութեան սոցա ոչ հարքն մեր և ոչ մեր ուսաք այլ ինչ նորաձայնութիւն հաւատոյ և կրանից, ոչ դու և ոչ այլ որք ի մարդկանէ կարէ յայտնել այլ որպէս ընկալաք զլոյս ուղղափառութեան հաւատոյ սոցա և կրանից՝ պահմք հաւատով յանձինս մեր, աներկմիտ և անվրդով յեցեալ և հաստատեալ ի վեմն կենդանի, որ է գլուխ անկեան Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Թէպէտ և հալածեալք յամենայն աղգաց, այլ ոչ երբէք լբեալք ի հաւատս, միշտ պատեալմ ունելով ընդ հեթանոսաց՝ Պարսից՝ Տաճկաց և բարբարոսաց, զերեալք, կողոպտեալք, նեղեալք, ձանձրացեալք յանաւրինաց յարուցելոյ ի վերայ մեր,

այլ զաւրութեամբն Աստուծոյ Հաստատուն է յոյս մեր կենդանի, և սին հաւատոց մերոց որ երբէք շարժեցաւ ի հիմանէ նախաճառեալ սրբոց աստուածազգեստից հարցն, զորոց վերագրեցի զանուանսն, այլ վարդապետութեամբ նոցա որ ի միջի մտնում հաստատեալք ի հաւատս ճշմարիտս, փառաւորեմք զսուրբ Երրորդութիւնն յեկեղեցիս սրբոցն, ակն ունելով յուսոյն յաւիտենից: Արդ, դու, եթէ աւտար ասես զմեզ յԱստուծոյ եկեղեցւոյ, նախ ասա աւտար զսոսա զամենեսեան, զի սորա են վարդապետք մեր. և ուսուցիչք, և զայլ որ բնաւ ոչ գիտեմք, և աւտար զսոսա ասելով, աւտարանաս և դու ի յուսոյն բուսմէ: Տես քաջ, մի գուցէ զուր նախատես զԺողովուրդ Աստուծոյ՝ զոր գնեաց արեամբ իւրով:

Գրեալ էիք, թէ Ուր քարոզեացն Պետրոս և այլ առաքեալքն, ոչ որ երեւցաւ անդ հերձուածող, և եթէ՝ Դուք առ անդիտութեան մոլորեալք զարատաւորն ոչ ճանաչէք, որ զհաւատս պղտորեցին, և զըպարտէք զԺողովն Քաղկեդոնի՝ հաւանեալք Պետակորոսի Սիրելի հաւատարիմ. ուր քարոզեաց Պետրոս և այլ առաքեալքն, ոչ ապաքէն ի Հրէաստանի, ի Սամարիա յԵփրատոս, յԱսորեստանի, ի Միջագէտս, յԱսիա, ի Յոյնս, և ի Հռովմ: Արդ եթէ ոչ որ գտաւ անդ հերձուածող, ասա ինձ, ուստի էին սորա: Նախ և առաջին Սիմոն Սամարացի, Մենանդրոս, Կարպոկոստէս, Սատառնիւղոս, Կորնթոս, Դովսիթէոս, Վաղէնտիանոս, Մարկիոն, պեղծն Արտեմոն, Կարգոն, Մանի անիծեալ, Մոնտանոս պեղծ, Արտեմոն, Փոտինոս, Պաւլոս սամուստացի, Սարեւ Լիբացի, Ապաւղինարէս լաւոգիկեցի, Աբիոն Աղեքսանդրացի, Եւնոմիոս, Ղուկիանոս, Նաւատիանոս հոռմայեցի, Մակեդոն, Նէստորիոս, Եւտիքէս Բիւզանդացի, ամենեքեան սորա ոչ ապաքէն յառաջասացեալ աշխարհացդ էին՝ ուր քարոզեցին առաքեալքն: Դու զի ասես թէ ոչ որ երեւցաւ անդ հերձուածող: Ումնք ի սոցանէ, և թագաւորեալ քաղաքիդ առաջնորդք իսկ էին և այլոց մայրաքաղաքաց ձերոց, որպէս Մակեդոն և Նեստոր և Պաւլոս Սամուստացի որ յԱնտիոք, որք յայտնապէս երեւցան, սերմն ժանդ, որդիք անաւրէնք, շառաւիղք չարին, և արմատ անիծից, զոր թոյնք մահաբեր աւճին բուսուցին, զի ոչ ասեմ եթէ առաքեալքն եղեն պատճառք կորուստեան նոցա, այլ ի սերմանէ չարին ի մէջ ցորենոյն բուսաւ որոմն ընդ ամենայն աշխարհս, որք անշէջ հրոյն յաւիտենից գանա

ձեռք կան, զորս երանելի հարքն մեծաւ աշխատութեամբ և բրտասրբ վանեալ հերքեցին ի դարս իւրաքանչիւր:

Արդ թէպէտ և դուք ոչ զոր ընդունիր ի սոցանէ, այլ նշովէք, ըստ ի վիճակի ժառանգութեան սրբոյն Գրիգորի և ոչ երբէք երեւցաւ յայլ աղանդից անտի, վասն զի փոքր իսկ է փարախս, սակայն ի գայլոց անկոփելի է զաւրութեամբ յուսոյն մերոյ Քրիստոսի Աստուծոյ: Այլ դու որ ասես թէ՛ յարատաւորն ոչ ճանաչել արատաւորք ոչ ապաքէն սորա են զորոց զրեցի զանուանս: Ճանաչեմք և նշովեմք զամենայն հերետիկոսս, զառաքինսն և զմիջինսն և զվերջինսն, զորոց զիրաքանչիւր աղանդոց և զհայհոյութեանց ասել մի ըստ միոյն, ոչ է ժամ: Թողից բեւ որպէս զիտողի զամենայն, զի աւելորդ է զպսոսիկ զրել առ քո աստուածսիրութիւնդ:

Այլ որ Դէոսկորոսիւ ստէպ ստէպ թշնամանես զմեզ իւրաւաբանելով, հարցանեմ զքեզ, ասա ինձ, ո՞վ է Դէոսկորոսն այն, ոչ ապաքէն հայրապետ քո է, զբուխ և առաջնորդ երկրորդ ժողովոյն որ յԵփեսոս, զորոյ ոչ գիր խոստովանութեան, և ոչ սահման հաւատոյ և ոչ այլ ինչ աւանդութիւն ունի աշխարհս Հայոց: Միայն լսեմք թէ ոչ հաղորդեցաւ համախոհից անիծելոյն Նեստորի, և Փղարիանոսի ասեմ և Թէոդորիտեանց և Յովհաննոս Կողաացւոյ, և վասն այնորիկ աքսորեալ ընկեցին զնա Մարկիանոս և ժողովն. այնր աղաղաւ ոչ նշովեմք զնա, այլ ընդունիմք զի չար ինչ զնա մեք ոչ գիտեմք: Արդ նա եթէ արժանի հաւատարմութեան է, ընկալեալ լիցի. և եթէ աւտար ինչ խորհի, մեզ չէ ինչ փոյթ, վասն զի քո է: Բայց վասն ոչ ընդունելոյ մեր զժողովն Քաղկեդոնի, զոր ասես դու սուրբ և հաւասար երկի ժողովոցն, զայդ ոչ ի Դէոսկորոսէ: Ուսաք մեք, այլ ի նոցունց սահմանադրութեանցն, և ի տոմարէն Աւոնի Հոռոմայեցւոյ, որ էր առ թ և պատճառ ժողովոյն Քաղկեդոնի, որք ոչ միարանին խոստովանութեան առաջին սրբոց հարցն, զոր ընկալաք մեք: Վասն զի իշխեցին ասել յեանձառ միաւորութեան Աստուծոյ Բանին՝ երկու բնութիւնս և երկու ներգործութիւնս և երկուս կամս: շինելով չարապէս ի վերայ հիման Նեստորի: Գողանալով զպարզամիտսն, ասացին մի անձն մի դէմ և երկու բնութիւնս, և առանձնապէս զկիրս նոցա, պատճառելով զանիծեալն Եւտիքէս, թէ նա ասաց մի բնութիւն. շփոթեալ խառնակութեամբ, յեղաշրջեալ

դրանն ի մարմին, և Աստուածային բնութեամբն իւրով ախտակրեալ և մեռեալ, այնր աղագաւ հաստատեալ աւրինադրեցին ի Քաղկեդոնի հաւաքեալքն, երկու բնութեանց յայտարարութիւնք առ ի զԵւտիքէսն պապանձեցուցանել:

Ո՛վ վատթար յաղթութեանն, չարիւ զչար բժշկել կամելով. և թիւրութեամբ զթիւրութիւն ուղղել, զի ասացին այսպէս, թէ Խոստովանիմք մի Տէր զԹիսուս Քրիստոս զՈրդին Միածին երկու բնութիւնս անշփոթելիս, անխառնակելիս, անորոշելիս, անմեկնելիս ծանուցեալ: Ոչ երբէք ի բաց բառնալով զբնութեանցն զանազանութիւնսն յաղազս միաւորութեանն, այլ առաւել ամբողջ պահելով զիւրութիւնն երկաքանչիւրոց բնութեանցն, ի մի դէմ և յանձնաւորութիւն ենթակացեալ, Համաձայնարար այսոցիկ գրէ Լեոն յիւրում տոմարին ասելով, Ապրեւոյց այսուհետեւ, և յատկութեամբ երկաքանչիւրոցն բնութեանց և ի մի դէմ էակցելոց, ամբարձաւ յաստուածութենէն նուաստութիւնն, նոյնպէս և ի նուաստութենէն աստուածայինն: Եւ դարձեալ թէ ներգործէ իւրաքանչիւր բնութիւնն միւսոյն հաղորդութեամբ, և որպէս ոչ ի բաց բառնայ զծառային կերպ՝ Աստուծոյն կերպ, այսպէս և ծառային կերպ՝ զԱստուծոյն կերպարան ոչ բացարառնայ. զներգործութիւն և զկերպն յաւել ի սահման ժողովոյն: Այսոքիկ ոչինչ ընթատ երեւին մեզ ի նեստորի չար իմացմանցն, զի և նա զբնութիւնսն խոստովանի անորոշելիս և անխառնելիս ասելով. մի զանգցես զբնութիւնն և մի դարձեալ զարժանաւորութիւնն այսր անդր կորզիցես, զի անորիշ և շարայարութիւնն և անխառն: Ահա ասաց նեստոր յայտա նապէս բնութիւնս անորոշելիս և շարայարութիւնս անխառն, որպէս ասաց ժողովն և Լեոն, և գտաւ համախորհ նոցա:

Արդ՝ զի հարկաւորես զիս հաղորդել նեստորի անիծելոյ, զի և ես ոչ ուրանամ զբնութիւնն՝ որպէս Եւտիքէս, և ոչ բախժանեմ՝ որպէս նեստորիոս, այլ մի բնութիւն ասեմ անշփոթելի: Բայց միութիւն յորժամ առեմ, ոչ փոփոխուամն այնր բնութեան յայս, և ոչ այսր յայն, այլ միացեալ մի՝ յետ անձառապէս և ի վեր քան զքան, որպէս ասաց սուրբն Յովհան Ոսկեբերան ի մեկնութեան թղթին Փիլիպեցւոց. Քանզի ըստ ճշմարտութեանն մարդ եղև և տնաւրինաբար Աստուծոյ Բանն, և անտեսանելին եղև տեսանելի մնացեալ անյեղլի բնութեանն: Արդ որք քարժանեն զբնութիւնսն յետ միաւորութեանն յայտա

Նապէս երկուս որդիս բարոզեն ըստ Նեստորի, և ոչ կարեն մկրտել ի մաշէ Տեառն, որպէս ասաց երջանիկն Սիւրեղ Հայրապետն Աղեքսանդրացոց առ Սեկունդոս, Թէ յետ միաւորութեանն ոչ ի բաց հատանեմք զընութիւնսն և ոչ որոշեմք յերկուս, զի մի՛ երկուս որդիս ի ներքս ածցուք, եւ մեծն Յուլիոս Հայրապետն Հռոմայ վկայէ թէ, Հարկ է զնոսա որք երկուս ասեն ընութիւնս, զմինն երկրպագելի, և զմինն ոչ, զմինն մարդկային, իսկ զմիւսն. աստուածային, և յաստուածայինն մկրտել, իսկ ՚ի մարդկայինսն ոչ մկրտել. Իսկ՝ եթէ ի մաշէ Տեառն մկրտեցաք, որպէս ասաց առաքեալն, մի խոստովանիմք ընութիւն անախտակիր աստուածութեանն և ախտակիր մարմնոյն, զի այսպէս յԱստուած իցէ մկրտութիւնն մեր և ի մաշէ Տեառն կատարեալ Վասն այնորիկ ոչ հաւանիմք նորաձայնութեան ժողովոյն Քաղկեդոնի և տումարին Լեոնի աւելոյն երկու ընութիւնս ի մարմնացեալն Աստուածն բանն, այլ խոստովանիմք զՔրիստոս ոչ Աստուած մերկ, և ոչ մարդ սոսկ, և ոչ Աստուած և մարդ որոշեալ հակառակ, այլ Աստուած մալդացեալ, և որպէս Միածին չաւրէ, նոյնպէս միածին ի մաւրէ, մի որդի. և որպէս մի որդի՝ մի Քրիստոս, և որպէս մի Քրիստոս՝ մի անձն, և որպէս մի անձն՝ մի դէմ, և որպէս մի դէմ՝ մի կամք, և որպէս մի կամք՝ մի ներգործութիւն, և որպէս մի ներգործութիւն՝ մի ընութիւն, որպէս և է մի ընութիւն.

Արդ եթէ բարժանես զընութիւնն, բարժանին ընդ նմին և երկաբանչիւրքն, զի ոչ այլ ինչ է ընութիւն մարդկային, այլ կամք և ներգործութիւն, անձն և դէմ, որ է մարդ կատարեալ. Իսկ եթէ այլ է ընութիւն մարմնոյն, և այլ է ընութիւն Բանին, այլ է կատարեալ մարդն, և այլ Աստուածն Բան, որպէս ասաց Նեստոր, զոր նշովեցին սուրբ Հարքն ասելով, եթէ ասացէ որ մարդ կատարեալ զՔրիստոս բարժանելով, և զԱստուածն Բան բարժանելով, և ոչ խոստովանեցի մի Տէր զԹիսուս Քրիստոս, նշովեալ եղիցի, եթէ այլ ընութիւն է մարմնոյն անխառնելի ի Բանն, ապա այլ է և կամք ընութեանն, այլ և ներգործութիւն կամացն, այլ է և անձնիշխանական՝ որ իշխէ կամացն և ներգործէ, այլ է և դէմք իշխանական անձինն՝ որ է մարդ կատարեալ, արտաքոյ Բանին զաւրացեալ ի Բանէն, և զայս Նեստոր ասաց, զոր նշովեցին դարձեալ սուրբ Հարքն աւելով. եթէ որ ասացէ մարդ զաւրացեալ յԱստուծոյ Բանէն

զՅիսուս, և ի Միածինն՝ փառս մերձեցեալ, որ արտաքս բան չնա իցէ, նյովեալ եղիցի:

Ասէք, երկու բնութիւն ի Քրիստոս և անձն և դէմ մի. առ սեմք և մեր, մի բնութիւն ի Քրիստոս. նորինպէս և անձն, և դէմ մի. Արդ եթէ շփոթես զբնութիւնն, վասն միանալոյն, զի՛նչ արասցես և զդիմացն միութիւն, զի և դու ասես դէմ և անձն մի, և բնութիւնս երկու. զի մի՛ շփոթեսցի, և թէ շփոթեալ է բնութիւնքն վասն միութեանն, շփոթեալ է ըստ բեզ և կերպարանն վասն միութեանն, զի ճշմարտապէս կերպարանն Աստուծոյ, կերպարան ծառայի եղև ըստ զրոց: Եթէ բարժանես զբնութիւնսն զի մի՛ շփոթեսցին, բարժանեալ դարձեալ և զդէմնն, զի մի՛ ի բաց բարձցէ զծառային կերպ՝ Աստուծոյն կերպ ըստ Լեոնի առ սելոյն, և որ ասաց յայտնապէս երկուս դէմս, որպէս ասաց Նեստոր, զոր նյովեցին դարձեալ սուրբ Հարքն ասելով Եթէ որ զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս բարժանեսցէ յերկուս դէմս յետ միանալոյն՝ և միայն մերձաւորութիւն և պատիւ, և ճոխութիւն տացէ նմա՝ և ոչ միութիւն բնութեամբ, նյովեալ եղիցի: Եթէ ոչ ի բաց բառնայ բնութեանցն զանազանութիւն վասն միանալոյն, այլ առաւել ամբողջ պահի իւրութիւն երկաբանչիւր բնութեանցն ըստ Քաղկեդոնի սահմանին, և ըստ Լեոնի տուժարին ասելոյն, ապրի՛ իւրաքանչիւր բնութեանն յատկութիւն. ապա իւր առանձինն է մարդկային բնութեան յատկութիւն՝ յղանալ և ծնանել, սնանել և զարգանալ, ներգործել և կրել, չարչարել և մեռանել: Արդ՝ եթէ ոչինչ յայսցանէ կրեաց Բանն զի ամբողջ պահեսցէ զիւրութիւն իւրոյ բնութեանն, ապա զի՛արդ ասէք՝ յղանալ և ծնանիլ Աստուծոյ Բանին, սնանիլ և զարգանալ, ներգործել և կրել, չարչարել և մեռանել իւրով մարմնովն, զի այսոքիկ առանձին իւրութիւնք են մարդկային բնութեան, արտաքոյ Բանին բնութեան, զի բնութիւն Բանին առանձին՝ է անմարմնութիւն, անփոփոխութիւն, անայլայլութիւն, անախտութիւն, անմահութիւն: Եւ եթէ պահեսց զիւրութիւն իւրոյ բնութեանն, ապա ոչինչ յայսցանէ կրեաց բանն, այլ մարդ սոսկ ըստ ասացելոյդ կրեաց զայս ամենայն, և փրկեաց զմեզ զայդ և ոչ Նեստոր իշխեաց յանդգնել:

Արդ տես, սիրելի, զասացողսն երկու բնութիւնս այլ և այլս, եթէ որպէս իհարկէ Հաղորդին Նեստորի Վասն զի ասաց Լեոն յայտնապէս յիւրում հաւատաբանութեանն այսպէս. Եւ է

իմաստութիւն շինողին իւր տանն, Բանն մարմին եղև, և տա-
 զաւարեաց ի մեզ. այս է յայսմ ի մարմնի զոր էառ ի մարդոյ,
 և զոր հոգևով կենդանութեան բանականի անձնաւորեաց: Տա-
 զաւարիլ ասաց Լևոն ի Մարիամայն մարդ զԱստուածն Բան, այլ
 գոյով քան զի կուսէն ծնիցեալ Փրկիչն Քրիստոս Տէր: Գրէ և
 Ննատոր նման սմին ասելով. Խոստովանեալ, ասէ, զրագինն այլ
 Ներբնականցելումն շարայարել: Թող Աստուծոյ Բանին շարայա-
 րել ի բագին յընտանի, մի՛ զընակեալն Աստուած յիւրմէն մեր-
 կսցուցանես բազնէ, և մի՛ զրագինն ի ընակեցելոյն աւտարա
 ցուցանես յաստուածութենէն: Եւ դարձեալ գրէ Բանն մարմին
 եղև, և տաղաւարեաց ի մեզ. քանզի տաղաւար ընկալաւ Բանն
 զմարդկութիւնս: Գրէ և Պաւղոս Սամոստացի հանգոյն սմին ա-
 սելով. Բնականաց իմաստութիւնն ի մարդն որպէս հնար զոյ ըը-
 նակել անմարմին ի մարմնի: Այսպէս ընակէ, որպէս զի մի ի
 Գաւթայն աւծեալ աւտար իցէ իմաստութիւնն. և մի իմաստու-
 թիւնն ի յայլում այսպէս բնակեացէ: Եւ դարձեալ թէ՛ ի միում
 տան՝ իշխանապէս ընակէ քանզի և ի մարգարէսն էր, այլ ա-
 ռաւելապէս ի Քրիստոսի. որպէս ի բազնի Աստուծոյ, Ահա ա-
 սացին Նեստոր և Պաւղոսն Սամոստացի, բագին և ընակիչ, տուն,
 և զիմաստութիւնն շինող, և զրանն տաղաւարեալ յիւրում մար-
 նին, որպէս ասացն Լևոն, և զտաւ համախորհ և միաձայն Նե-
 տորի և Պաւղոսի Սամոստացւոյ. քանզի տուն ասաց զի Մարիա-
 մայ առեալն, ընակել զԱստուած Բանն ի տանն աւրինագրէ,
 որպէս թուեցաւ հերձուածողացն առաջնոց, զի մի՛ Աստուած
 բանն՝ զոր կոչեաց իմաստութիւն՝ թափեալ զինքն գտանիցի
 վասն մեր, ըստ առաքելոյ ասելոյն, և մի տունեալ վասն մեր ի
 Հաւրէ ըստ գերազանցութեանն սիրոյ. Զի այնպէս սիրեաց Ա-
 տուած զաշխարհս, ասէ աւետարանիչն, մինչև զորդին իւր միա-
 ծին ետ, այլ և զի մի Տէրն փառաց, այլ Տեառն փառաց տուն
 ասացի ի թաքելեալ. Քանզի եթէ տուն իւր շինեաց ըստ Լեո-
 նի ասելոյն, և յայնժամ ընակեաց ի հաբժնի, ամենայն ի Մարիա-
 մայ մաշդ՝ Աստուծոյ բանն՝ արտաբոյ ի շինեցելոյ տանէ, մինչ
 զի իննամեայ ժամանակաւ զնա շինեացէ, այլ գոյով քան զի կու-
 սէ ծնեալն: Ապա ուրեմն ոչ յղացաւ անձառաբար յարգանդի
 Աստուածն Բան, և ոչ մնաց Աստուածածինն կոյս. Քանզի ոչ
 բանն բնութեամբ ծնաւ, այլ զտաղաւար բանին, և ըստ այսմ
 զիմանի Քրիստոս ինքն իւր տէր, և իւր ծառայ. բագին և ընա-

կարան, տուն և որ շինէ զտունն, տաղաւար և որ բնակէ ի տաղաւարին:

Բայց ոչ այսպէս ուսուցին մեզ աստուածային գրութիւնքն, այլ զինքն զԲանն մարմին եղեալ քարոզեն, մնալով Աստուած անփոփոխելի, տաղաւարեալ կամ բնակեալ ի մեզ ի մարդկութեան: Քանզի բնակեցայց, ասէ, ի նոսա, և գնացից. և Քնակել զՔրիստոս ի սիրտս մեր, աղաւթէ երանելին Պաւղոս. և Աստուծոյ միայն բնակել ի մարդկան: Իսկ Քրիստոս՝ իւր ոչ տուն և ոչ բնակիչ ասի յաստուածային զիրս: Թէպէտ և ուրեք մարդկային վարի ձայնիւ վասն հաւատարմութեան. զի մի երեւոյթ կարծիցի մարմնաւորութեան իւրոյ խորհուրդ: Քանզի մնալով Աստուած եղև անյեղապէս և անխառնակաբար մարդ. և նոյնապոյզ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ՝ և յորժամ եղևն ըստ մեզ: Իսկ մարմնաւորութեան և ծնելութեան նորա խորհուրդ անձառելի է և անիմանալի ամենեցուն, որպէս միայն զիտէ ինքն միածինն Աստուած ըստ իւրումն Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ. զի Թէպէտ և զմարմին իւր ասաց տաճար յաւետարանին իւր, իբրև աւծեալ տնաւրինաբար հոգւով սրբով՝ ունելով յանձին զՀայր և զՀոգին սուրբ, զի և մեր ցնա ընդունելով՝ մարմին նորա լիցուք ի մեզ բնակեցուցանելով զՀայր և զՀոգին սուրբ. զի Անդամք եմք մարմնոյ նորա, և ի յրութենէ նորա մեր ամենեքեան առաք, և բնակութիւն նորա եղեաք: Այլ ոչ եթէ ուրոյն առանձնապէս արտաբոյ աստուածային էութեանն ասաց տաճար գոյ զմարմինն, իբր զի բնակից է ինքն այլ յայլում, որ զմարմինն իւր, ասէր, հաց կենաց յերկնից իջեալ և աշխարհի կեանս տայ: Այլ ինքն Աստուած Բանն մարմնացեալ, որպէս մեղք կոչեցաւ վասն մեր՝ որ զիմն երարձ զմեղս, և անէծք՝ որ զիմն ելոյժ զանէծան. և ծառայ՝ որ զիսն ապատեաց. նաև տաճար զինքն ասաց տնաւրինաբար վասն իմ, միաւրեա քակեալ, և երեք աւրեա յարուցեալ, և մնացեալ յաւիտեան, զի և ես զնա առննկալայց, և տաճարացայց նովաւ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, զի ոչ այլ էր զոր քակեցին, և ոչ այլ որ յարոյց զքակեալն, այլ ինքն Աստուած Բանն մարմնով իւրով կատարեաց զամենայն, զի որ խաչեցաւ և թաղեցաւ, այն է որ յարեաւն: Ոչ այլ որ և այլ ինքն Աստուած և ինքն մարդ. նոյն ինքն ճշմարտապէս մեռեալ որպէս մարդ, և միշտ կենդանի որպէս Աստուած, որպէս ասաց սուրբն Եպիփան եպիս-

կոպոս Կիպրացւոցն ի զիրն հաւատոյ. եթէ ինքն Աստուած և ինքն մարդ, ոչ շփոթութիւն գործելով՝ զերկուսինն ի միասին խառնելովն, ոչ գոյութեամբ, այլ ի մի զաւրացուցեալ զերկրայինն ընդ Աստուածութեանն, և ի մի աստուածութիւն զաւրացեալ. և մի աստուածութիւն ժողովեաց, Ոչ երկու բրիստոսք և ոչ երկու որդիք, ոչ այլ որ և այլ, ի նոյն մարմին հոգեորական, ի նոյն աստուածութիւն անհասանելի, չարչարեալն ոչ ապականեալ, անապականելին՝ անապականելի, անապականութիւն ամենայն. Աստուած Տէր նստեալ ընդ աջմէ շաւր:

Արդ ըստ այսմ ամենայնի, իմաստութիւնն Աստուծոյ որ շինեաց իւր տուն, և բնակեաց ի նմա, ոչ ըստ ասելոյն Աւոնի, Բանն շինեաց տուն զմարմինն և տաղաւարեաց ի նմա, այլ ինքնին մարմնացեալն Աստուած շինեաց իւր տուն հոգեկան՝ զմեզ ի նա հաւատացեալքս, և բնակեաց ի մեզ, վասն այսորիկ և զկամաւորն համբերեաց թափումն, անթափին զընութիւն իրրեւ զԱստուած, և զաղքատութիւնս մեր զամենայն իւր աւարեալ զի մեր փարթամացուք ի ձեռն ի նա հաւատոցն, և բնակութիւն նմա եղիցուք սրբով մկրտութեամբն. սակս որոյ և ընդ մեզ է մինչև ի սպառել յաւիտենիս: Զի նա է ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք, որ և ի սիրտս հաւատացելոց բնակէ հանդերձ Հարրն և սուրբ Հոգւովն: Քանզի մի է Միածինն Աստուծոյ, որպէս Աստուած, և անդրանիկ ի մէջ եղբարց ըստ որում եղև մարդ տնաւրինաբար զոլով, և այսպէս ըստ բնութեան Աստուած՝ և մարդովն ըզմարդ:

Արդ թէպէտ և հարքն առաջինք ի մարտս հերձուածողացն յիշեցին ուրեք բնութեան հետս, միայն վասն հաստատելոյ զտնաւրենութիւնն, եթէ ճշմարտապէս մարդ եղև Աստուծոյ Բանն և մարմնով իւրով կրեաց զամենայն. այլ ոչ ուրեք սահման հաւատոյ զընութիւնսն կարգեցին երբեք. իսկ ժողովն Քաղկեդոնի, հաւանեալք Աւոնի յայտնապէս կարգեցին սահման հաւատոյ երկուս բնութիւնս առանձնացեալս, և շփոթեցին և բարժանեցին զեկեղեցիս տիեզերաց: Իսկ և պարտաւորեցին զանձինս, զի ասացին յԵփեսոսի երկրորդ ժողովն. Եթէ որ ասէ ի վերայ միոյ Քրիստոսի երկուս բնութիւնս, նպովեալ եղիցի: Եւ նովին դարձեալ ի Քաղկեդոնի,

նպով եցին զայնոսիկ՝ որք ոչ ասեն ի վերայ Քրիստոսի երկուս բնութիւնս. զոր ոչ ընդունիմք զսահմանադրութիւն Հաւատոյ նոցա. և ոչ ասեմք երկուս բնութիւնս զանազանաբարս ի Քրիստոս. այլ մի խոստովանիմք բնութիւն բանին մարմնացելոյ, ոչ շփոթեալ և ոչ անխառն մնացեալ, այլ և խառնեալ և միացեալ բնութեամբ, անշփոթաբար և անբաժանաբար ի վեր է քան զմիտս. Ոչ երկուս բնութիւն աստուածութեանն և մարդկութեանն, և ոչ շփոթումն, այլ միութիւն անշփոթաբար. Վասն զի առ Աստուածն Բան միացաւ, և նորին փառաց և բնութեան գտաւ Հաղորդ, որպէս անձինն և կերպարանին. Ոչ իբր ոմն առ ոմն՝ Համապատուարար լծակցեալ, այլ իբրեւ քնար իմն ընդ քնարհարաւ եղեալ առ նորայն յարմարեցաւ շարժութիւն կամաց. և կամ որպէս լոյս ճրագի յարեգական միացեալ ճառագայթից, առանց ի բաց ըստնալոյ ոչինչ կարէ զիւրն ներդործել ճառագայթիցն զանազանութիւն. այսպէս և մարդկային էութիւնն ընդ աստուածայնոյն միացեալ անխառնաբանալի, ոչինչ առանձնապէս զիւրն ներգործէ զաւրութիւն. Քանզի յաղթէ զաւրաւորագոյնն տկարագունին. Ընդ ինքեան զնա միաւորելով և աստուածացուցանելով, որպէս ասաց Գրիգոր Աստուածարան ի ճառին որ յաղագս Որդոյ. Եթէ՛ խառնեցաւ ընդ Աստուածութեանն և եղև մի, վեհագունին յաղթելով Եւդարձեալ ի Զատիկի ճառին ասէ, Որպէս աւծելոյ Աստուածութեամբն, և եղելոյ որպէս որ էաւծն, և Համարձակիմ ասել զոյդ Աստուած:

Յետ այսպիսի անձառ և անհաս միաւորութեան, ո՛չ որ իշխէ երկուս բնութիւն ի ներքս խառնել իմաստս, զի մի՛ որիչ իցէ յերկուս դէմն և յերկուս որդիս ըստ նեստորի, այլ միայն զի մարմին յառաջն և մարմնացեալ յերկրորդումն կատարեալ ի կատարելումն, և ի մի կատարեալ կենդանի, որպէս ասաց սուրբն Բարսեղ առ Ապողինարէս. Քանզի Բանն մարմնացեալ և միացեալ նոյնպէս մարմինն աստուածացեալ և ոչ փոփոխեալ յանմարմնութիւն, որպէս ասաց սուրբն Սեբերիանոս. զի թէպէտ և ծածկեցաւ, ասէ, մարմինն աստուածութեամբն և ներկաւ անմահ արմատովն, և եղև ամենեւին անմահութիւն, չկորոյս զնկարագիր մարմնոյն, այլ կայ և մնայ նկարագիր մարմնոյն, ներկեալ և ընկղմեալ ի կենաց անտի. Քանզի յորովայնի կուսին, զանփոփոխելի լուսոյն ճառագայթ, զփոփոխականաւն

փայլատակեաց ցնիւթով, և կայծակ իմն անշուշտ նոյնակերպ հրաշարուսեալ զխաւորիւր յըմբռնել զնա լուսոյն անապակա- նութեան յանհարմնացեալ յարգանդին: Սակս որոյ մի դէմ և անձնաւորութիւն միով էականութեամբ, և մի է նորաբանու- թիւն. ըստ որում Աստուածածին ծնաւոյն, և ծնեալն ի նմանէ Աստուած մարմնացեալ, և նոյն բնութիւն Հաւր և մարմնա- ցելոյ Որդւոյն: Քանզի բնութիւն Բանին կերպացաւ բնութիւն մարմնոյն, և եղև բնութիւն Աստուծոյ՝ մնալով մարմին անա- պական, և մնաց Երրորդութիւնն պարզ և անշարագիր, զի մի է յԵրրորդութենէն մարմնացեալ Բանն, և մի է նորա բնու- լթիւն, զի Երրորդութիւնն պարզ է, և առանց ի բազմաց գոյա- ցեալ, և ոչ որ յԵրրորդութենէն ծառայ և աւտար, որպէս ա- սէ Աստուածաբանն, և մարմնացեալ Բանն ընդ Հաւր և ընդ Հոգւոյ թուեալ երեք անձինս ասի, և մի բնութիւն, ապա ոչ ուրեմն ի Քրիստոս բնութեանց զանապանութիւնք, այլ մի է բնութիւն բանին մարմնացելոյ, որպէս և խոստովանիմք մեր, ուսեալք ի սուրբ գրոց և ի վարդապետաց եկեղեցւոյ:

Քանզի երանելի առաքեալն Պաւղոս, զմարմնացեալն Աս- տուածն բան հանդերձ իւրովն մարմնով Քրիստոս անուանեաց, և Աստուծոյ զաւրութիւն և իմաստութիւն զնա բարոյեաց ընդ երկնաւս, և զնա ասաց ի խաչ հլեալն: Մեր բարոյեացաբ, ասէ, զխաչելեալն Քրիստոս. զնա, ասաց, ի Հրէից ըստ մարմնոյ՝ Քրիստոս՝ ի վերայ ամենայնի Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս, և զնոյն՝ մեռեալ վասն մեր, Քրիստոս մեռաւ վասն մեղաց մե- րոց. զնա ասաց մեծատուն երկնաւոր, և զնոյն՝ աղքատ վասն մեր: Վասն ձեր աղքատացաւ ասէ, մեծատունն երկնաւոր: Չնա ասաց Որդի Աստուծոյ, և զնոյն եղեալ ի կնոջէ: Առաքեաց, ասէ, Աստուած զՈրդին իւր որ եղև ի կնոջէ: Չնա ասաց, ի- ջեալ ի ստորինս, և զնոյն ելեալ գեր ի վերոյ երկնի. Որ էջն, ասէ, նոյն է, և որ ելն ի վերոյ բան զերկինս: Չնա ասաց, անդրանիկ արարածոց, և զնոյն հաստիչ բոլորից. Նովաւ, ասէ, հաստատեցան որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի: Չնա ասաց, կերպարան Աստուծոյ և զինքն թափեալ ի կերպ ծառայի. Հնազանդեալ մահու խաչի, և զնոյն բարձրացեալ Առեալ ա- նուն՝ որ ի վեր է բան զամենայն անուն, որ է Աստուած. և Ամենայն ծունր կրկնեսցի թափեցելուն վասն մեր, և Ամենայն լեզու խոստովանի, թէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աս-

տուժոյ Հաւր, Զնա ասաց, Որդի որով Հայր խաւսեցաւ ժառանգ ամենայնի եւ յյաւիտեանս արարող. եւ նորա մահուամբն ասաց, Հաշտել մեզ ընդ Աստուծոյ. Հաշտեցարուք, ասէ, ընդ Աստուծոյ՝ մահուամբ Որդւոյ նորա Զնա ասաց, Ճառագայթ փառաց եւ նկարագիր էութեան նորա, եւ զնոյն Անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց, Զնա ասաց, Աստուած՝ ամբողջ ունելով ընդ Հաւր յաւիտեան, եւ զնոյն Աւծեալ ի Հաւրէ Աւծ զբեզ, ասէ, Աստուած բո իւղով ուրախութեան, Զնա ասաց, Ամենայնի Տէր, իբրեւ Որդի երկրպագեալ ի Հրեշտակաց, եւ զնոյն Բուռն Հարեալ զգաւակէն Աբրահամու, եւ Հաւասարեալ մեզ արեան եւ մարմնոյ, Զնա ասաց, Կրող զամենայն բանիւ զաւրութեան իւրոյ՝ սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ, եւ զնոյն՝ Առաքեալ եւ քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, եւ զինքն մատուցեալ պատարագ, Զնա ասաց, Յարուցեալ ի Հաւրէ եւ ամբարձեալ, եւ զնոյն զինքըն յարուցանէ եւ Համբառնայ, Յարեաւ, ասէ, Քրիստոս ի մեռելոց փառաւք Հաւր, եւ թէ՛ Համարձաւ փառաւք, Զնա ասաց, Միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան մարդ ասաց զնա, եւ զնոյն Յայտնեալ փառաւք Աստուած եւ փրկիչ, Յայտնութեան ասէ, փառաց մեծին Աստուծոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի:

Արդ՝ ո՛ւր են ընտելութեանցն զանազանութիւնքն, ըստ սահմանի ժողովոյն Քաղկեդոնի եւ Աեռնի, զի ահա մի է եւ նոյն, եւ ոչ այլ ոք եւ այլ՝ որ կրեաց զոյս, այլ ինքն մարդացեալ Բանն Աստուած որ է Քրիստոս: Ինքն զաւրութիւն ասի Աստուծոյ եւ իմաստութիւն, եւ ի խաչ ելեալ, եւ ոչինչ յայտնի ընտելեաց զանազանութիւնք, այլ ինքն ի վերայ ամենայնի Աստուած ասի, եւ մեռեալ վասն մեղաց մերոց, Ինքն միժատուն եւ վասն մեր աղքատացեալ, Որդի Աստուծոյ, եւ եղեալ ի կնոյէ, անդրանիկ արարածոց եւ Հաստիչ ըլլորից, ի կերպարանի Աստուծոյ եւ թափեալ ի կերպ ծառայի: Որդի եւ ժառանգ, եւ յաւիտեանցն արարող. եւ իւրով մահուամբն զմեզ Հաշտեցուցեալ, բացածագումն էութեանն Հաւր եւ անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց: Ընդ Հաւր յամբողջ Աստուած յաւիտենական եւ աւծեալ ի Հաւրէ, կրող զամենայն բանիւ զաւրութեամբ, եւ առաքեալ եւ քահանայապետ եւ պատարագ: Ամենայնի Տէր, իբրեւ Որդի, եւ երկրպագեալ ի Հրեշտակաց, եւ Հաւասարեալ մեզ արեան եւ մարմնոյ: Միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան, մարդ եւ յայտնեալ փառաւք Աստուած մեծ եւ փրկիչ: Ապա ուրեմն մի է ընտելութիւն բանին մարմնացե-

յոյ, և իւրոյ Աստուծոյ Բանին են աստուածաժպիտութիւնքն և մարդկայինքն, որպէս առաքեալ յայտնեաց, և ստուգագոյնս զիտէ Պաւղոս քան զԼեւոն: Պաւղոս զԲրիստոս զոր յինքեան ունէր խաւսող, այլ և աւետարանիչն Յովհաննէս զի սկզբանէ Աստուած բանն, առ Աստուած՝ որով ամենայն, մարմին լեալ բարոյեաց՝ մնալով Աստուած անփոփոխելի: Բանզի եղեալ անդրանիկ ի մէջ եղբարց, և տեսեալ յասացելոցն վկայէ, փառս ունելով իրրեւ զՄիածնի առ ի Հաւրէ, լի շնորհաւք և ճշմարտութեամբ. և զէն ի սկզբանէ Աստուած Բանն կենաց՝ տեսաք, ասէ, աչաւք, և վկայէ զտեսեալն և զշաւշափեալն ձեռաւք՝ ճշմարիտ Աստուած և կեանք յաւիտենականք: Ըստ ասացելոցս մի է ընդ թիւն բանին մարմնացելոյ, և ինքն Աստուած Բանն մարմնով իւրով կրեաց զամենայն, և ոչ բարժանեցաւ ի ընդ թիւնս այլ և այլս, որպէս ասաց ժողովն և Լեւոն, այլ և աստուածափառ նախամարգարէն, զի փայտէ կախեալն, կեանս կոչեաց, Տեսանիցէք ասէ զկեանս ձեր կախեալ առաջի աչաց ձերոց: Սերովքէից տեսանող մարգարէն Յսայի, Աստուած ասաց զի կուսէ յղացեալն և ծնեալն և յերկրի երեւեալն, և ոչ յայտնեաց ընդ թիւնս, այլ թէ՛ Ահա Աստուած մեր հասուցանէ զդատաստան, ինքնին եկեացէ և փրկեսցէ. և թէ՛ Ահա Աստուած, ահա Տէր գայ զաւրութեամբ, և բազումն տէրութեամբն: Եւ զնոյն առաց, Այր մի ի հարուածս, վիրաւորեցաւ վասն մեղաց մերոց, և թէ՛ Ահա կոյս յղացցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա ընդ մեզ Աստուած. և թէ՛ Պոչեսցի անուն նորա, մեծի խորհրդոյ հրեշտակ, Աստուած հլաւր: Եւ Երեմիա մարգարէ. զԱստուած ընդ որում ոչ համարիցի այլ, որ եղիտ զճանապարհս իմաստութեան, զնա յերկրի երեւեալ, ասէ, և ընդ մարդկան չբերեալ: Եւ Դաւիթ զերեւեալն մեզ Աստուած խոստովանի և Տէր, ասելով, Տէր Աստուած մեր երեւցաւ մեզ: Ահա առաքեալք և մարգարէք և աւետարանիչք մի ասացին զմարմնացեալ Բանն Աստուած, միով ընդ թեամբ, կամաւք և զաւրութեամբ, և նմա ետուն զբարձրագոյն և զխոնարհագոյն զձայնսն, որպէս միոյ Աստուծոյ մարմնացելոյ, և հետս ընդ թեանց ոչ յայտնեցին, զի մի է ընդ թիւն Բանին մարմնացելոյ: Եւ ահա սնտոի երեւցաւ Լեւոնի Աստուածաբանութիւնն, որ այլ և այլ զովմ իմաստաբանէ:

Այլ և երանելի հարքն որք ի նիկիա զի զոյութենէ Հաւր:

Աստուածն յԱստուծոյ, զլոյսն ի լուսոյ, որով արար զամենայն զնա՝ վասն մեր մարդկան, ստոր իջեալ և մարմնացեալ և մարդացեալ և ախտակրեալ և յարուցեալ ասացին, որպէս առաքեալք և մարդարէք և աւետարանիչք ասացին. և ոչ ետուն երկաբանչիւր բնութեանցն զպն ինչ, զոր ժողովն և Լեոն ասացին. այլ յայտնապէս զլոյսն ի լուսոյ, զԱստուածն ճշմարիտ՝ յԱստուծոյ ճշմարտէ, մարդացեալ և մարմնացեալ՝ խաչեալ և թաղեալ և յարուցեալ ասացին։ Եւ զնոյն Աստուած անփոփոխելի և անպլայլելի ընդ Հաւր և ընդ սուրբ Հոգւոյն իւրով մարմնովն, եւ արդ՝ ըստ այսմ ամենայնի Հետեւելով մեր աստուածային գրոց. Աստուած մարմնացեալ՝ զծնեալն յԱստուածածնէ՝ կուսէ խոստովանիմք, զնոյն ներգործաւդ և զնոյն կրաւդ՝ ըստ մեզ կենցաղաւարութեամբ՝ զաւետարանական զձայնս, վասն զի ներգործէ Աստուած որպէս և կրէ տնաւրինաբար, և սակայն յաստուածայինսն մարդկայնովն, վասն զի աստուածացաւ և ի մարդկայինսն աստուածայնովն, զի ո՛չ ըստ բնութեան կամ յախտից, ճշմարտապէս մարդկայնովն աստուածայինք՝ վասն զի տեսար ճշմարտապէս աստուածայնովն մարդկայինք՝ վասն զի փրկեցաք. որպէս մարդկայնովն հրաշագործեալ Աստուածն Բանի, աստուածայնովն տնաւրինեալ հրաշագործի, ըստ այսմիկ և աստուածայինքն՝ մարդկայնովն, և մարդկայինքն աստուածայնով անխորապէս առգրեցան։ Վասն զի զնոյն զմերս շողացուցեալ Աստուածութեամբն սպեղանի վիրաց մերոց առնէր։

Արդ այսպէս իմանաւր ի վերայ ամենայն կրիցն, ճշմարտապէս զիւրարանչիւր որ ի մերոցս կրեաց, զբաղցն, զծարաւն, զվաստակն, զտրնութիւնն, զերկիւղն, զանգիտութիւնն, զտրտմութիւնն, զարտասուսն, զհոգսն՝ ճշմարտապէս և ոչ կարծեաւք, անապական և աստուածախառն մարմնովն. ո՛չ զճշմարտութիւնն ստուեր համարիմք ի մերմէս երկնչելով ապականելի կրից, զի ոչ հարկաւորարար, այլ ինքնիշխան կամաւորութեամբ կրեաց. Քանզի Աստուած էր բովանդակն ի խնդիր ելեալ մեզ մահացելոցս՝ և որ զմեզն ապականէին, ի ձեռն առեալ այլանման սոքաւք վարեցաւ, վասն զի աճեաց կատարեալս զմեզ առնելով. Վարաւտացաւ, զկարաւտութիւն ի մէնջ ի բաց բառնալով՝ արտասուեաց, և եհատ զարտաւար յամենայն երեսաց. անգիտացաւ, զի ի մեզ դարձուցէ զյառաջգիտութեան զշնորհսն. երկեաւ, աներկիւղս զմեզ առ ի կոթել զաւծս

և զկարիճս յորդորելով մեռաւ, և մահուամբն զմահ մեռոյց՝ Գանգի մեռաւ անմահականն, և տակաւին անմահ ի նմին մեռելութեանն մնաց: Վասն այսորիկ զխորհուրդ խաչին, Հրէից գայթակղութիւն և հեթանոսաց յիմարութիւն, ասաց Պաւղոս: Զի թէ երեւայն ի վերայ երկրի Աստուած ո՛չ է, ոչ ևս գայթակղեցաւ Հրէայն, և եթէ մեռեալն անմահ ի նմին մեռելութեանն ո՛չ մնաց, ապա ոչ յիմարի հեթանոսն: Արդ՝ ասեմք կրեալ հաստատապէս, ոչ զայլոյ ուրուք զկիրս, այլ զմերս: Վասն զի ճշմարտապէս մարդ եղև ասեմք: Գարձեալ գեր ի վելոյ մնացեալ կրիցն: Վասն զի Աստուած էր: Ոչ զանգիտեմք յայսցանէ, վասն զի ոչ յաղթահարի ի կրից: անապական և աստուածախառն մարմինն, այլ յաղթութեան զէնս զնոսա մեզ յաւրինէ, ոչ յիմս հայելով ճշգրտեմ զնորայսն: Բանզի ես ոչ ի կուսէ և ի Հոգւոյն սրբոյ ծնայ, այլ ի սերմանէ առն և ի ցանկութենէ կնոջ, և ոչ միացեալ ի Բանն, եղէ մարմին Աստուծոյ, և ոչ անպարտական մահու, որպէս նորայն, այլ մարմին եմ մեղաց ընդ մահուամբ գրաւեալ: այնր աղագաւ յապականութիւն ի վայր քարշեալ հարկաւորապէս զիմն կրեմ կիրս, և պատժապարդ լեալ մահու մեռանիմ:

Այլ նա ի Հոգւոյն սրբոյ և ի զաւրութենէ բարձրելոյն անապականաբար յարդանդի Վուսին յղացաւ, ուր նախ տիրեաց մեզ ապականութիւն, անդր կանխաւ ժամանեալ զապականութեանն քակեաց զհիմն: սկիզբն ծննդեան ունելով, ոչ սերմն ապականացու այլ զՀոգին սուրբ, և զզաւրութիւն բարձրելոյն, զդատապարտեալ և զապականացուն ի կուսէն առեալ մարմին մարդկային՝ ճշմարտապէս անընդմիջաբար ինքեան միացոյց: որպէս լոյս ընդ արեգակն, եղեալ երկնաւոր հաց, առիթ անապականութեան աշխարհի, և աղբիւր անմահութեան, լուծեալ զապականութեան ընութիւն, ծնաւ ի կուսէ ոչ ըստ ապականեալ ընութեան ծնաւդին, այլ ըստ զաւրութեան ծնեցելոյն ընութեան, և բակտեցան աւրէնքն ընութեան: Վասն զի առմանդ անտեսեալ, և Աստուածածին կոյս բարեբանեալ, մանուկ ընդ մաւր եղեալ, և Աստուած ընդ մեզ բարոյեալ: Եւ ըստ այսմ ստուգապէս Աստուածածին ծնաւդն, և ծնեալն անապական և անմահ, որ ելոյծ զապականութեան ընութիւն, և շիջոյց զխայթոց մահու: Վասն որոյ և զմարմինն իւր ասաց Հաց կենաց իջեալ յերկնից, մի զինքն ցուցանելով

իւրով մարմնովն յերկնից՝ որպէս Աստուած, և ի կուսէն՝ որպէս որդի մարդոյ: Երկրորդ Ադամ, և տէր յերկնից, որ զսուրբ և զանմեղ մարմինն իւր, զոր ասաց Հայ Կենաց երկնաւոր և աշխարհի կենաց պատճառ, զայն որպէս անիծից և մեղաց պատժապարտ և մահու պարտական կամաւորապէս և տնաւորնաբար ընդ ապականութեան արկեալ կրիւք, [ԹՂ] և տ յինքն ձգել զհրացեալ նետս չարին, զի շիջուցէ իւրով ապականալոյց՝ կրաւորութեամբն, և ընդ ամենայնս մեր ճանապ՝ րհորդեալ հոգեկան և մարմնականս, յամենայնի իրամս չարին ընթացեալ՝ ցանկ արկեաց, իւրով մարմնովն սպանեալ զթշնամութիւն, և դատապարտեալ զմեղս ի մարմնի: Եւ յոյց՝ զըռնութիւն մահու, անպարտական իւրով մահուամբն մարմնովն ազատ ի մեղաց. եղեալ անդրանիկ ի մեռելոց, առաջին պտուղ ննջելեալոց, նստաւ. ընդ ալմէ զաւրութեան ի բարձունս: Այսպէս ըստ բնութեանն Աստուած գոլով և մարմնովն: Այս են կիրք մարմնացելոյ Բանին զոր կրեաց ոչ այլ որ և այլ բնութիւն, այլ ինքն մարմնացեալ Բանն Աստուած, մարմնով իւրով կրեաց զամենայն կամաւորութեամբ, և ազատեաց զմեղ յապականութենէ մահու և մեղաց, որպէս Աստուած սուրբ, Հաւար և անմահ զոր միշտ խոստովանեալ փառաւորէ եկեղեցի Աստուծոյ, զի Աստուծով լիցի մեղ փրկութիւն. և մի՛ յուսասցուք ի մարդ, այլ յԱստուած որ կենդանի առնէ զամենայն:

Վասն զի սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ, և պատուական արեամբն իւրով զմեղ փրկեալ, մշտնջենաւոր նստաւ ընդ ալմէ Աստուծոյ. Աստուած մարմնացեալ մերով բնութեամբս, կամաւք և զաւրութեամբ և էականութեամբ, և միշտ նոյնագոյ չաւր և Հոգւոյն սրբոյ, վասն զի մի՛ է բնութիւն սուրբ Երրորդութեանն երից անձնաւորութեան ցոյցք, և մի՛ յերից անձնաւորութեանցն մարմնացեալ Բանն Աստուած՝ որ է Քրիստոս, և մի՛ է նորա բնութիւն: Այս է մեր հաւատ. Զայս վարդապետեալ ուսուցին մեղ զիրք սուրբք սուրբ Հոգւովն, և ունիմք, և պահեմք յանձինս մեր, մինչև հասցուք առ այն՝ յոր հաւատացաքն:

Դո՛ւ եղբայր սիրելի և պատուական, զբարեկամութիւն սիրոյ խաղաղութեան, և զգուծ եղբայրական խնամոց կայսիս ընդ մեղ, որպէս մեր ընդ բեղ, և այլ ինչ աւելի ի մէնջ մի՛ պահանջեր, զի աւելի ինչ բան զոր գրեցաքդ, այլ ինչ ոչ կա-

րեմք առնել որպէս Աստուած վկայէ, զի ոչ եթէ միայն մեր ոչ հաղորդիմք ժողովոյն Գաղկեդոնի, այլ առաւել ևս բան զազգուն զոր քո ի թղթի աստ զրեալ էիր, են և այլ ևս բազմութիւնք ազգաց, որք ոչ ընդունին զժողովն Գաղկեդոնի, որպէսիք ամենայն Հայք, Ադուանք, Լիւիք, Սալիք, Սիղք, Ասորեստանայք՝ որք են Յակոբիկ, ամենայն Եգիպտոս, Եթիոպա մեծ, Արարիա, Արապիւնար, և ամենայն աշխարհն Հնդկաց. ամենեքեան սոքա ոչ ընդունին զժողովն Գաղկեդոնի, այլ ընդ մեզ մի բնութիւն ասեն բանին մարմնացելոյ. թէպէտ և ունին ինչ բաժանմունս և կրանս իւրաքանչիւր:

Սլ ժեք ոչ եթէ ապստամբ ինչ եմք, կամ անհնազանդ առկայսր և պատրիարկ, այլ սիրով հնազանդութեամբ մտերմարար ծառայեմք, մեր և թագաւորք և իշխանք աշխարհիս մերոյ: Եւ նորա ի մէնչ չեն երբէք պահանջել զայն ինչ, զոր չեմք ձեռնահաս առնել: Վասն զի թէ ոք ոչ գիտէ թէ այս Շամ էրարժանմանս մերոյ, աւելի կամ պակաս, և բազում անգամ թագաւորն առաջինք, հայրապետք և իմաստասէրք և վարդապետք՝ ջան եղեալ մեծաւ պնդութեամբ հոգ տարան և ոչ կարացին զմիանգամ բակեալն վերստին շինել: Մեր զինչ կարասցուք առնել փորձենքս և նուազքս և երեկոյացեալքս և տգէտքս, հասեալքս ի դունն դատաստանի: Եւ եթէ վասն էր այս պայտէս դործեցաւ, և կամ էր ետ Աստուած թոյլ այսմ մեծի բարձրամանս լինել, այլ թողի՞ է զիտողին զամենայն, որպէս և զայլսն սնրննելեաց նորա դատաստանաց, և միայն զայս ասել ըստ առաքելոյ. Ո՛վ խորք մեծութեան և իմաստութեան և զաւրութեանն Աստուծոյ, զի առանց բնեւելոյ են դատաստանք նորա, և առանց զնեւելոյ են ճանապարհք նորա: Քանզի թէ զիտաց զմիտըս Տեառն, կամ թէ եղև նմա խորհրդակից. զի ի նմանէ և նովաւ, ի նոյն ամենայն, նմա փառք յաւիտեանս ամէն:

ԶԱՅԿԱԿԱՐԻ ԳԵՐԴՆ ՂԵՌՈՒՄ Խ ԴԵՄԱՆՆԻ ԻՆՅԷՆԷՔ
ՂԱՄԷԻՔ Ի ԲԵՐԼԻՆԱՍ ԱՍՏԱՆԻԾ, ԵՎ ԴԱՍՔ ԵՂՉԱԹԵԱՆՈՅ:

ՍՏԵՓԱՆՆՈՍԻ ՍԻՒՆԵԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ, ԽԵԺԻ ԻՄԵՍՏԱՍԻՐԻ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹՈՅՆ ԱՆՏԻՈ- ՔՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԶՈՐ ՎԱՍՆ ՀԱՒԱՏՈՑ ԳԸ- ՐԵԱԼՆ ԷՐ

երաբունեղյ, առաւել իմաստութեամբ Աստուածային
գիտութեանն, որ իւրով Աստուածային արարչական ողորմու-
թեամբն զամենայն անձն կամի զի կեցցեն, և ի գիտութիւն
ճշմարտութեան եկեսցեն: Ուսեալ է ձեր ի Տեառնէ սիրել զՏէր
և զընկերն իբրեւ անձն, զոր մանաւանդ հոգ տարեալ էիք վասն
Արեթեան բնակչաց Հայաստան աշխարհիս, որ ի վերայ մեր
եղև հեղուամն արեան առաքելոյն Բարթողոմէոսի և Թադէոսի,
որ վասն այսմ աշխարհի լուսաւորութեան աղաւթս արարին
գալ ի հաւատս ճշմարիտս, որ և զնոյն Սուկաւեանքն՝ որ են
վկայք Քրիստոսի երեք հարիւր և վաթսուն և հինգ, ցմաւ յա-
ռաջ ըստ Հոգւոյն սրբոյ աշգմանն ասէին: Աստուած տեսցէ իւր
մշակ զաւրաղոյն քան զմեզ, որպէս եղև իսկ: Որպէս ի գալն
Անակայ ի Հայք, աւթեան եղև ի վկայարանի սրբոյ առա-
քելոյն Թադէոսի, և ի ննչելն ընդ կնոջն իւրում եղև ընծայումն
յղութեան մերոյ Լուսաւորչին, և ըստ շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ
որդի սուրբ առաքելոյն Թադէոսի, և փոխանորդեաց ցնորին ա-
ռաքելական աթոռ երանելին Գրիգորիոս, մեծն պարթևս
Պալհաւ՝ Արշակունի յաղդէ, զերստեսակ փառաւր զարդարեալ,
որ և եղև ծնաւդ մեր ըստ Աւետարանին և երաց մեզ զգուռն յու-
սոյ ճշմարիտ Աստուածգիտութեան, որ և նորին ձգնողական
աղաւթիւքն անարատ և ուղիղ մնաց հաւատս մեր, և ոչ ուս-
տեր յաղթեաց բռնութիւն հերձուածողացն, ոչ հայրապետ որ կա-
րաց դնել նոր կարգ ինչ և ոչ թագաւոր, և ոչ յայլ ումար լուար
աւտար ձայն ի սակաւ հաւտիկս և փոքր փարախիկս, անկոխե-
լի եղեալ ի զայլոց ըստ երանելոյն Աստուածաբանի, զի մեր

զոր ինչ լուար և ուսար ի մերոյ Լուսաւորչէն, զնոյն պահեցար և պահեմբ հաստատուն և ուղղափառ հաւատով և այլ զարամբ ելանելով ի յանձանց ոչինչ յաւելար, զոր և լսեսք զձէնչ եթէ բազում ինչ ասէք զմէնչ ոչ լինել ի հաւատս ուղիղս։ Ըստ գրոց սակաւ բանիւք ցուցից քեզ զգրեցելումն^{*)}, թէ իմաստնոյն մի բան ըաւական է, և որ հակառակեն կամի մեր զԲաւթայն ածեմբ զմտաւ թէ՛ Ի հակառակեն անզգամին լուռ եղէ, և՛ Ոչ բացցէ զբերան իւր։ Նա և առաջին սուրբ հաւատոյս մերոյ խոստովանութիւն որ ի Հայր և յՈրդի և ի սուրբ Հոգին այս է։

Խոստովանիմք զՀայր անսկիզբն և անժամանակ. և զՈրդին Բան և ծնունդ Հաւր անժամանակ և անսկիզբն ծնունդ. և զՀոգին սուրբ ելողութիւն ի Հաւրէ, և ընդ Հաւր անսկիզբն Երրեակ Միութիւն, Թուով և անձամբ և անուամբ որիչ. իսկ աստուածութեամբ և փառաւք մի, հարթ հաւասար, անբարձանելի միութիւն, մինն ի յերիսն և երեքն ի մի Աստուածութիւն. և մինն ի յերիցն Բանն Հաւր որ յառաջ բան զյաւիտեանսն ծնեալն ի Հաւրէ վասն հաշտեցուցանելոյ զարարածս ընդ Հաւր՝ իջեալ յերկնից աւետաւք հրեշտակապետին, եկեալ ի սուրբ յանարատ կոյսն մարմնանայ ճշմարտապէս և եղանի Աստուած և մարդ, և որպէս էր ճշմարիտ Աստուած նոյնպէս և ճշմարտապէս մարդ, մինն յերկուց բնութեանց անշփոթ և անբարձանելի, թէպէտեւ մարմնացեալ, այլ ի Հաւրէ անմեկնելի, զամենայն մարդկային կիրս կրեալ բաց ի մեղաց, բաղցեալ, այլ զՏիեզ հազարսն կերակրեալ, այլ և յազնցուցիչ է տիեզերաց, Ծարաւեալ, այլ ասէր, եթէ որ ծարաւի իցէ՝ եկեսցէ առ իս և արբցէ, Վաստակեալ, այլ ասէ, Եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք և բեռնաւորք. և ես հանգուցից զձեզ, եւ զինչ ասացից. ընդ նմին զբարձրութիւն աստուածութեանն աթոռակիր եղեալ անչարչարելի Աստուածութեամբն, Չարչարեալ, չարչարելի մարդկութեամբն, առեալ չարչարելի մարմին, և ի չարչարելովն չարչարեալ անչարչարելին. ինքն չարչարելի, և ինքն անչարչարելի. զի իւր ինքեան էր մարմինն որ չարչարէր. և այսպէս բնութիւն աստուածութեանն անչարչարելի, բայց ինքն Աստուած միացեալ էր ընդ չարչարական մարմինն իւր։

*) Այսպէս յգր.

ոչ չարչարելի աստուածութիւն, բայց չարչարակից լինի մարդ-
կութեանն զչարչարանսն՝ իւր համարի, և ինքն մնայ առանց
չարչարանաց անմահ՝ զի ինքն է կենդանութիւն. և կենդանու-
թիւն ոչ մեռանի ըստ Պաւղոսի. եթէ Քրիստոսի չարչարելն
մարմնով. Արդ ըստ այսմ բանի Յուդա՝ աստուածավաճառ, և
Հրեայք՝ աստուածասպանք, և խաչն՝ Աստուծոյ խաչ, և մեր՝
Աստուծոյ արեամբն փրկեալք, Եւ առ սուրբ սեղանն զհացն և
զբաժակն ճշմարտապէս խոստովանիմք մարմին և արիւն Որդ-
ւոյն Աստուծոյ, Առ այսքան՝ այս բաւական լիցի:

Դարձեալ ասէք եթէ զԱւետիսն ի մարտի ի քսան և
հինգն ոչ կատարէք, և ոչ զԾնունդն ի դեկտեմբերի ի քսան
և հինգն. Աղաչմի զի ուսուցես մեզ, թէ յոր զիրս կայ, յա-
ռաքելոց, թէ յուղղափառ վարդապետաց. կամ որով պատճա-
ռանաւք եղեալ էք զպրոքսիկ յայդմ տեղւոջ. Եթէ զԱրտեմա-
նին ասէք, ո՛չ ընդունիմք. զի մեք յԵրուսաղէմէ գիտեմք զսկիւ-
րըն հաւատոյ, և առաքեալքն յԵրուսաղէմ կարգեցին զկանոնսն,
և Յակոբոս Տեառն եղբայրն յԵրուսաղէմ կարգեաց զընթեր-
ցուածն. և Կիւրեղ Տայրապետն զնոյն դաւանեաց, Բայց որպէս
ասացի ձեզ մտերմաբար սիրով, ցուցէ՛ք մեզ ի զրոյց, և մի իշ-
խանաբար հպարտութեամբ. Այլ մեր ի ձեր զրոյց գիտեմք զի
զկնի ԼԳ. ամաց վերանալոյն Քրիստոսի, ապա աշակերտեցաւ
Արտեմոն Յովհաննու ամիսս եւթն, և ելեալ ի նմանէ նորաձե
կարգս դնէր ընդ հակառակս ինչ Աւետարանչին. Վասն որոյ
և ասէր իսկ յիւրում առաքելական թղթին, թէ առ ի մէջը Ե-
լին, այլ ոչ էին նորա ի մէջ, զի թէ ի մէջ էին առ մեզ էին
մնացեալ. Եւ դարձեալ թէ՝ Արդէն իսկ նեոխնք բազումք ե-
կեալ են. զայս զԱրտեմոնէ ասէր և զնորին նմանեաց, Արդ մի-
թէ կարէք ասել, եթէ Յակոբոս տգէտ էր ծննդեանն Քրիս-
տոսի, որ առաջին եպիսկոպոս նա էր յԵրուսաղէմ, և ոչ մեկ-
նէր ի տաճարէն, որոյ ծունկքն իբրեւ զուղտու էին խտացեալ
յանդադար աղաւթիցն և ի տքնութենէն. և նա ի Տիբէթա
ամսեանն ի քսանումէկն տաւն էր, որ է ըստ Հոռոմին ի յու-
նուարի ի վեցն, և այլ առաքեալքն ի նմանէ ուսեալք տաւ-
նէին զաւր ծննդեանն և զմկրտութեանն ի միում աւուր, որ է
վեց Յունուարոյ, որպէս և ի կանոնքն իւրեանց իսկ կայ. Եւ
զի ինքն Յակոբոս ընդ Յովսեփայ էր յաշխարհագիրն, և ինքն
էր սպասաւոր ծննդեանն Քրիստոսի յայրին, որ և ընդ նմա իսկ

փախչէր յԵգիպտոս, և ընդ նմա դառնայր, և ընդ նմին շրջէր զամենայն աւուրս որչափ և եկաց Փրկիչն յաշխարհի, և զիտէր ստուգապէս զաւրն և զամիս ծննդեան նորա, և զմկրտութեանն, և կարգէր և հաստատէր զլինթերցուածն ի միում աւուր, և ինքն տաւնէր ի վեցն յունուարի, Իսկ անիծեալն Արտեմոն, որ ոչ ծննդեանն էր սպասաւոր և ոչ մկրտութեանն և ոչ խաչելութեանն, և ոչ ինքն ծնեալ իսկ էր յայնմ ժամանակի, նա ուստի զիտէր զաւր ծննդեանն Յեառն կամ զմկրտութեանն Արդ եթէ առաքելոցն հրամանաւ էր գրեալ, ցուցէր մեզ. և եթէ յանձնէ, ոչ ընդունիմք, զի ոչ է հաճոյ Աստուծոյ. Զինչ կարգ է այն զառաքելոցն և զՅակոբայն թողուլ և զձերդ որ յԱրտեմոնայ է սահմանեալ և յամպարշտէն Յուստիանոսէ՝ զայդ ընդունել, և զհաւատոյ հիմն որ ի սրբոցն է հաստատեալ՝ զայն ընկեցիկ առնել. Առ այսորիկ դուր զիտասցիք. Թէ Արտեմոն ընդունելի է, տաւն ընդէ՛ր ոչ կատարէք նմա՝ որպէս և Յակոբայ, և ընդէր զամենայն սրբոց անուանս դնեն քրիստոնեայք զաւակաց իւրեանց, բայց յաղագս նորա չարափառութեանն՝ ոչ որ Արտեմոն անուն դնէ որդւոյ իւրում. մանաւանդ զի ընդ հակառակս գնաց առաքելոյն Յակոբայ և աւետարանչին Յովհաննու. Դարձեալ Կիւրեղ Երուսաղեմացի տրտունջ բառնայ և ասէ. թէ յայլ քաղաքս ծնունդ առնեն. յայտ առնէ եթէ երուսաղեմացիքն յայսմ կարգի էին՝ որ Յակոբայ առաքելոյ էր եղեալ, և զայս ասէր Կիւրեղ զգուշացուանելով. այլ ինքն ոչ ընկալաւ. Եւ եթէ ծնունդ յայսմ աւուր էր, նա զիարդ իշխէր զԴաւթի և զՅակովբայ տաւնն կատարել.

Դարձեալ ոմանք ի ձենջ ասեն ցմեզ թէ զինչ է որ երեսնամեայ այր մկրտէք, և դարձեալ զկնի ութաւուր թլփատութեան տաւն կատարէք նմա. Ծաղու և կատականաց արժանի են բանքդ, զի թէ մեք զծնեալն և զմկրտեալն ի միում աւուր թլփատեմք, զծննդեանն զկնի ութ աւուր դուք ընդէր ի յունուարի մկրտէք, և յետ Ի և հինգ աւուր ի փետրուարի ի տաճարն ածէք, և զերեւայի կարգս տայք նմա ի գիրկն Սիմեոնի. Արդ մեք կարգեմք զծնունդն և զմկրտութիւնն ի միում աւուր, զի ըստ երեսուն ամի շրջաբերութեանն դարձեալ ի յունուարի ի վեցն հանդիպեցաւ, և ըստ ծննդեանն համարիմք և ութաւրեա զթլփատութիւնն առնեմք, որպէս քառասնաւրեա

գալն ի տաճարն: Վասն զի բովանդակ զաւրինացն զամենայն կատարեալ ասեմք զՔրիստոսի, քանզի ինքն է տուիչն աւրինացն, որպէս Լուսաւորիչն մեր սուրբն Գրիգոր ասէ, թէ Աւուրք ութ համարեալ թլփատի յառաջ քան զարուսեակ որդին աւետաւր խոստացեալ զաւակն Աբրահամու, զոր և մեծն Պաւղոս ասէր. թէ Քրիստոսի սպասաւոր թլփատութեանն լինել, առ ի հաստատուն աննելոյ զաւետիս հարցն: Եւ եթէ այդ այդպէս է, որ մեր զերեսնամեայ մկրտեալն թլփատեմք, դուք զերկոստասանաւրեայ տղայ ըստ ձերոց աւրինաց ծննդոց ընդէր մկրտէք. զի աւետարանիչն երեսուն ամ ասէ. արդ եթէ ըստ զորոց կամիր առնել, լուռ լերուք մինչև ցերեսուն ամն, և ապա տաւնեցէք, կամ արարէք ըստ կարգի այսպիսի. Ի քսանուհինգն զեկտեմբերի զծնունդն ձերոյ Արտեմոնադիւր կանոնովդ, և զկնի ութաւրեայ ըզթլփատութիւնն, և ի փետրուարի յերկուքն զքառասնաւրեայ գալն ի տաճարն, և յետ երեսուն ամի զմկրտութիւնն. և ապա յետ երից ամաց զգալուստն յերուսաղէմ ի կամաւոր չարչարանն, ապա զթաղումն և զյարութիւնն, և այսպէս մոռացմամբ ի վայր հոսեալ յուղիղ հաւատոյս: Բայց մեր զտէրունական տաւնս ի միում աւուր տաւնեմք, որպէս ի ծնունդն՝ զմկրտութիւնն. և եթէ ի կիրակէ դիպի, ապա և զյարութիւնն. և չէ ինչ հակառակ միմեանց. զի տէրունական տաւնք են, որպէս և այլակերպութիւն փրկչին յարութեանն հանդիպեցաւ, և ի նմին միում աւուր տաւնեմք:

Բարձեալ ասէք և վասն կուսական աւետիսացն, եթէ մեք ոչ տաւնեմք, այս տաւնեմք և կարի քաջ. որպէս զծնունդն և զմկրտութիւնն ի միում աւուր, նոյնպէս զյարութիւնն և զաւետիսն, և եղև այսպէս: Զի յապրիելի ի չորսն լրումն տէրունական չարչարանացն, և ի հինգն թաղումն, ի վեցն յարութիւն: Արդ նոյն հրեշտակն որ յապրիելի ի վեցն զաւետիսն ետ կուսին, նոյն դարձեալ յապրիելի ի վեցն զաւետիս յարութեանն: Յաղագս որոյ Աստուածածնին զմեծացուսէն ի յարութեան աւուր խորհրդաբար ասեմք: Այլ թէ ընդէր ոչ կարգեաց Յակորոս յընթերցուածին տաւն աւետեացն, նաև ոչ Կիւրդի փոյթ ի եղեայ: Զի բազում անգամ դիպէր ի սուրբ պահս չարչարանացն յապրիելի ի վեցն, վասն այսորիկ բազում անգամ յամենայն կիրակէ հրամայեցին ընդ յարութեան տաւնել զաւետիսն: Բայց եթէ և տաւնէար յաղուհացսն, ոչինչ փնաս էր, զի տէրունական տաւն է, այլ զի սրբոցն երկուցեալ ի յուծ:

նելոյ զպահան, ո՛չ կարգեցին. և որ յետոյ կարգեցաւ յԱրտեմոնէ և Յորնաղէ և ի Մարկիանոսէ և Յուստիանոսէ, զայն ոչ ընկալաք, զի մեր զինչ լուաք ի սուրբ Հարցն և յուղղափառ վարդապետացն զնոյն պահեցաք և պահեմք ճշմարիտ հաւատովք: Եւ այր զարամր ելանել ոչինչ յաւելաք որպէս թագաւորքն ձեր և հայրապետքն, որք վասն իւրեանց յիշատակ սնափառութեանն, իրս իրս ջանացան յանձանց կարգեալ հակառակ սուրբ հաւատոյս. որպէս Մարկիանոս նախանձեալ ընդ սրբոյն Սոստանդիանոսի և երկուց Թէոդոսացն, և ընդ Զենոնի և Անաստասայ րարեպաշտ թագաւորացն զորս ընդունիմք և տաւն կատարեմք նոցա. նոյնպէս և դուք, որ վասն աւգոսի եկեղեցւոյ և ուղղափառ հաւատոյ արարին ժողովս. Բայց որք զանապան փառաց զհետ ընթացան, զնոսա ոչ դուք ընդունիք, և ոչ մեր: Արդ Սոստանդիանոս՝ վասն Արիոսի արար զժողովք. որ արարած ասէր զՈրդի և ոչ ի ընուութենէ Հաւր, այլ ստացական և ի ներքս ածական: Եւ մեծն Թէոդոս վասն Մակեդոնի, որ զհոգին սուրբ նուաստ ասէր քան զՀայր և զՈրդի. Եւ միւս Թէոդոս վասն Նեստորի, որ զՄարիամ Աստուածածին ոչ ասէր, և առ ծննդեանն երկուս ընութիւնս և երկուս որդիս ասելով, զմինն յԱստուծոյ Հաւրէ, և զմինն ի Մարիամայ: Արդ սորա վասն այսր Հերձուածողաց արարին ժողովս, և բազում կարգս ուղղափառս և կանոնս կարգեալ յաւրինեցին: Իսկ Մարկիանոս վասն ո՛յր Հերձուածողի արար ժողովս, և զո՛ր կանոնս գրեաց, եթէ ոչ վասն հակառակի և յիշատակի վասն իւրոյ անուանն, և գեր ի վերոյ կամեցաւ լինել սրբոյն Սոստանդիանոսի, և Թէոդոսացն, վասն որոյ և կրկին քան զնոսայն արար ժողով. որ զ Ա և զ Լ և Ձ չեպիսկոպոսացն զերեսպաշտիցն և ոչ զՔրիստոսասիրաց, և շիութումն մեծ արար յեկեղեցի Աստուծոյ: Վասն որոյ և զառաջին սուրբ Հարսն և զղլխաւորս սուրբ ժողովոյն խոտեաց և զյոռիսն մեծարեաց, և նորա վասն պատուի թագաւորին նշովեցին զմեծն Դիոսկորոս՝ որ յառաջին յերկրորդ սուրբ ժողովն զլխաւոր էր, և զՄարկոսի աւետարանչի ունէր զաթոռն, և գտուրն Պետրոս Անտիոքացի հանդերձ նորին սարկաւագաւքն սպանին սրով, և ո՛յլ բազումս սուրբք փախտականք եղեն ի ժողովոյն. որք միւսքան աղաղակէին թէ այդ Նեստորին աղանդն է, զի զկոյսն Աստուածածին ոչ ասէր, զերկուս որդիս ի ներքս ածելով. զոր

Ճարտարիմացութեամբ Յորնաղ ի մէջ կացեալ զդառն դեղ խա-

քէուլթեանն ծածկեաց. երկուս բնութիւնս ասելով ի խաչին. զմինն Աստուածութեանն տալով և զմինն մարդկութեանն. Ջնեստոր նշովեաց, և ինքն զնոյն դաւանեաց զփառաց զՀետ ընթացեալ. Եւ զսուրբն Յուլիոս Աղկորնացին, և զԱնատոլիս, և զՍտեփանոս, և զՏիմոթէոս, հանդերձ այլ հայրապետաւքն նշովեաց. Այս ամենայն ի չարափառ հայրապետացն, և ի սնոտի փառասէր Թագաւորացն եղև, որ մինչև ցղահեկանս և ցլոււայսն՝ զիւրեանց զանուանսն կարգէին, զոր և Թշուառականն այն Կաղանդէոս, զմահն իւր անփոյթ արարեալ, ի տարեգլուխ և ի խաղս տայր դնել զանունն իւր. Արդ վասն այս սնոտի պարծանացս նախանձեալ ընդ միմանս, և առ սակաւ սակաւ համարձակեցան ձեռն արկանել ի սուրբ հաւատս, և զառաջին սրբոցն եղծանել զսահմանս ճշմարիտս և զիւրեանցն հաստատել. Վասն որոյ զայս ամենայն տեսեալ մեր, և յարեցեալ յամենաթագաւորն Քրիստոս, և յառաջին սուրբ կանոնսն, և ի բաց կացաք ի բաշմագիր կանոնացդ:

Արդ նախ և առաջին մեծն Կոստանդիանոս յանձին կալաւ ի սուրբ ժողովն Նիկիա, նախ յառաջին զլուխ կանոնացն գրեալ հրամայեաց բառնալ զներքինսն յեկեղեցւոյն Քրիստոսի, զոր սուրբն անաստուած Թագաւորքն, վասն իւրեանց գարշելի ախտիցն որ ի պատերազմու *) մանէին պեղծ ցանկութեանն, զնոսա հնարեցան առնել, վասն զի քուրմքն՝ որ զկուռսն պաշտէին, ոչ տային զպարանալ յարուամուլութիւն զոր սուրբա առնեն, զի եղծումն լինէր ի բնութիւն մարդկութեանս. զախտս զայս առաւել խոտեցին և անարգեցին հեթանոսք. Իսկ սատանայի ի մէջ արկեալ, ուսոյց կտրել, որպէս և առ սկախւքն զարուադիստութիւնն և ի Սոգոմ և ի Գոմոր, նոյնպէս և աստ ուսուցին կտրել և չէզոք առնել ասելով, Թէ դա չէ որ, այս ոչ այր է և ոչ կին, և զախտ ցանկութեան իւրեանց անխտիր կատարեալ անցուցին ընդ նոսա իբրեւ ընդ կանայս, զոր սուրբ ժողովն Նիկիա գրեցին զայս. Եթէ որ կրճատեսցի կամայ կամ ակամայ, կամ յաւազեաց կամ ի բժշկաց կամ յայլ զիպուածոյ իմեքէ, մի իշխեսցէ գալ ի կարգ բահանայութեան, և թէ յանդգնեսցի, նշովեալ եղիցի. Եւ զայս ոչ ի յանձանց սահման եղեալ, այլ ուսեալ ի մեծ մարգարէէն Մովսէսէ որ յԱստուծոյ

*) Յօր. եղծեալ էին բանքս.

աւրէնսդրեալ զրեաց. թէ Մի մատուցանես Աստուծոյ զմօլեկանն, և մի զկրճատականն, և մի՛ զմիորձին և մի որ բնաւսուբն *)) է. Եւ դարձեալ ասէ, թէ մի եղիցի ի ձեզ ամլութիւն և սի անսերմնութիւն, զի նպոյս կարգեալ է այն զոր և դուք բաջ գիտէք, և ի մէնջ չէ ի ծածուկ եթէ կուրտր յախտ ցանկութեան բան զուղտ առաւել մոլէկանք են, Զի ջերմութիւն ախտի ի բնութենէն եռայ և ոչ կարէ ելանել, և նա զաւրէն աւձի ունի, որ մինչև ի ջերմանալ աւուրն յար ի զաղանութիւնն. և ի ցրտին աւուրն կաղուեալ իրրե զմեռեալ լինի. Սոյնպէս և սոքա զցայց և զցերեկ պրեցեալք ի պիղծ ախտէն անհանգիստ կան. Եւ դուք ընդդէմ դարձեալ աւրինադրին Մովսիսէ և մեծին Աոստանդիանոսի և սուրբ Ժողովոյն Նիկիա, դարձեալ այսպիսի պիղծ յեկեղեցի մուծանէք, զոր եթէ նոքա չեն արժանի հաղորդութեան, զսոսա պատրիարդունս և բահանայս կացուցանէք, մանաւանդ եթէ բնաւ ժողովուրդս եկեղեցւոյ կացուցանէք զնոսա, զոր եթէ բնաւ չեն արժանի կոթել զսեմս եկեղեցւոյ Քրիստոսի. Արդ մեք զայսպիսի չարիք և զյանդգնութիւնս տեսանելով ի ձեզ, ասացաք եթէ բնաւ չունիր առաջնորդ, և ամենայն ինչ ձեր ի հիմանէ խախտութեան, զի հիմն հաւատոյ քահանայութիւնն է, և մինչ հիմն չլինի, շինուած յոյր վերայ հաստատի. Արդ մեր հիմունք առաքեալն էին, և ի նոսա կուրտ ոչ գոյր. Բայեմ ամենայնէ սրտաբեկ եղաք ի ձէնջ, և ձեզ այլ ոչ դիցուք միտ, այլ զկարգս և զկանոնս զոր ուսաք, բնաւ այլ ոչ յաւելաք:

Լսեմք դարձեալ եթէ ասէք զմէնջ եթէ մեր զխաչեցարն Որդւոյ վասն անարգանաց ասեմք. եթէ մեր զխաչեցարն Որդւոյ՝ վասն անարգանաց ասեմք, և դուք զուրանայն զովե՛ստ համարիք. Արդ մեք ոչ ասեմք վասն անարգանաց, այլ վասն առաւել պատուոյ և պարծանաց. Եւ ասէք դարձեալ ցմեզ եթէ յուսմէ՛ ուսայր, զոր բազում ինչ ունէի ասել, եթէ բերան ի բերան էր. բայց այդ սակաւուք ցուցից ձեզ ըստ գրեցելումն, առէք ընթերցիք զձեր ժամանակագիրն զոր Սուկրատն կոչէք, եթէ յառաջնումն ձայնի ոչ նուագէին զՍուրբ Աստուածն խաչեցարիւն յեկեղեցւոյ եկեղեցի երթալով՝ զոր երանելոյն Ոսկերեանի՝ ընթերցեալ զգիրս Որոգինէի, կարգէր յուրում ժամանակին. Եւ Թէոփիլեանն արգելուին զնա ասելով. եթէ

*) Ը յսպէս յօր.

զՈրոգիներն խորհի, եւ ի ժողովն եփեսոսի Կիւրեղ Աղբաւանդ-
րացի ընդդէմ նոցա ասաց ձայնիւ. Միածին Որդի եւ Բանդ Աս-
տուած, եւ անմահ էութիւն, որ յանձն առեր մարմնանալ ի
սուրբ Աստուածածնէն եւ ի միշտ կուսէն, անփոփոխելի մարդ
եղեալ եւ խաչեցար Քրիստոս Աստուած. եւ որ ի կարգին է ա-
սացեալն, Վասն զի զՍուրբ Աստուած խաչեցարիւն ի Հոգւոյն
ազգմանէ կատարեցին զսրբասացութիւնն, զոր եւ այժմ Ասորիք
ստոյգ ունին ընդ մեզ մինչեւ ցայսաւր, Զայս Դէոսկորոս ասաց.
որ էր զուրիս յերկրորդ ժողովին եփեսոսի. եւ զՓղարիանոս եւ
զԵւտիքէս արտաքսեաց նպովիւր, Դարձեալ յառաջինսն երթի-
ցուր, Գրեալ է Ներտառիոս Հռովմայեցի, թէ չեղեւ Հնար Յու-
սիփայ իշուցանել զՏէրն ի խաչէն, զի փորուած ձեռաց փրկչին
փայլատակունք հատանէին, եւ նորա ոչ ժուժկալեալ ճառա-
գայլիցն. զձեռոս ի վեր տարածելով ասէր աղաւթիւր արտա-
սուելով, Սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզաւր, սուրբ եւ անմահ,
որ խաչեցար վասն մեր ողորմեա՛մեզ, եւ ի շեռն այսր ճշմա-
րիտ խոստովանութեան համարձակեալ, եւ առեալ ջուր ցանեալ
ի իշուցանէր, պատեալ եւ թաղեաց, Իսկ ի Ժամանակս առաքելոցն
յաւուր չորեքշաբաթու եւ ուրբաթի սկսեալ ի Ժամ պատարա-
դին նախ զայս ասէին, եւ ապա ի փոխման Աստուածածնին
ազգ եղեւ առաքելոյն Թումայի ի Հոգւոյն սրբոյ, եւ ասացեալ
զՓառաւորեալն զաղաւթսն, զոր եւ այլ առաքեալքն միաբանեալ
եւ զկնի Սուրբ Աստուածին եղեալ՝ զՓառաւորեալն զմիշտ
կոյսն, որ է ստոյգ վկայ խաչեցարին. Որդւոյ առ ընթեր րա-
րեթաւս կայով մայր նորին, Դարձեալ քննեսցաւ, թէ այսմ
չհաւանիք, եւ տեսցուք թէ զերեք Սուրբ Տէրն՝ Երրորդու-
թեանն ասացին Սերովբէրն, եթէ Որդւոյ միայն Ասէ մարգա-
րէն, տեսի զՏէր նստեալ յաթոռ բարձր եւ սերովբէրն ասէին
զերեքսուրբն եւ մի Տէր, Մի տէր ասացին, իրրեւ ի մի երեսաց
եւ ոչ Տեարք, եւ զարձեալ իրրեւ ի միոջէ բերանոյ. Ո՛վ երթի-
ցէ առ այն ժողովուրդն, եւ դարձեալ. Լի են երկինք եւ երկիր
փառաւր նորա. եւ այս ի միոյ երեսաց է, եւ զայս որդւոյ ետես
եսայիտաւ. Վկայէ մեզ աւետարանիչն Յովհաննէս զի ասէ. եթէ՛
Ետես զիստոս նորա եւ խաւսեցաւ վասն նորա. Արդ՝ աթոռ բարձր
եւ վերացեալ խաչն է, նոր սեղան, եւ սերովբէրն սրբասացք, զոր
եւ այժմ պարենն շուրջ զսեղանովն յաներեղոյթս՝ աղաղակեն եւ
ասեն, Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զաւրութեանց լի են երկինք

և երկիր փառաւք բո, աւրհնութիւն ի բարձունս, աւրհնեալ որ երկիր և գալոց ես անուամբ Տեառն, աւրհնութիւն ի բարձունս Տե՛ս թէ՛ ո՛յր ասացին զերեքսուրբն կամ զերեքաւրհնութիւնն. Երրորդութեանն է, թէ որ եկն և գալոց է. Արդ դուք և մեր զերեքսուրբն և զերեքաւրհնութիւնն՝ Որդւոյ միայն ասեմք, Եւ դարձեալ ի Փառք իրարձունսն, երեք անգամ որդւոյ ասաց ժողովն Եփեսոսի, զԱւրհնեալ Տէր ուսոյ ինձ պարտութիւնս բո. և ի կիւրակէ զկնի աւետարանին երեք անգամ ասելով, Ոչ դադարեցից Քրիստոս աւրհնել զքեզ, և այս որդւոյ միայն է:

Արդ եթէ կամիսցիս ցուցից բեց զԱստուածն և զհաւորն: Եւ եթէ երեք են սրբասացութիւնն վասն էր յաւելումք, Սուրբ Աստուած որ յառաջ քան զյաւիտեանս ի Հաւրէ և ի կուսէ ծնեալ և խաչեալ և թաղեալ անբակ աստուածութեամբն և անբարժանելի մարմնաւորութեամբն. մինչև ի մտածութիւնս անգամ սուրբ և հպարտ. զի թէպէտ և տեսաք ի տկարութիւնս մեր խոնարհեալ, այլ հպարեղապէս մեղաց յաղթեալ և զգոթս աւերեալ. սուրբ և անմահ. զի թէպէտ և կամաւորաբար կրեաց զմահ, այլ անմահ էր. Եւ եթէ խաչեցարն դժուար թուի ումեք, մեր գիտեմք որ անդունդք սարսեն յորժամ որ զխաչեցարն յիշէ, և եթէ դուր ոչ կամիր հաւանիլ այսմ, մեր այլապէս ասեմք, Սուրբ Աստուած որ ապտակեցար և թուր ընկալար, և զանեցար և գեղարդեամբքն խոցեցար, և վասն մեր հեղեր զարին բո սուրբ և մեր բո արեամբդ աշատեցար, ողորմեա՛ մեզ. Եւ չէ ինչ պարսաւանք զաւրհանապազ զայս ասիլ, զոր աւրինակ որդի թագաւորի երթեալ ի վերայ ապստամբ ծառայի իւրոյ, որ զիշխանութիւն նորա գերեալ էր, և զնախարարսն բանդարգել արարեալ, և նա երթեալ ի վերայ նորա յաղթեաց նմա, և զորս ընդ ձեռամբ նորա էին եհան և զնա սպան, և ինքն վէր առեալ և արեամբ թաթաւեալ, և գերիքն առաջի կացեալ ամենայն աւուր աղաղակէին, և ասէին թէ Մեր բո արեամբդ եմք աշատեալք և վասն մեր խոցեցար ողորմեա՛ մեզ: Արդ ասա ինձ նախառնս համարէր թագաւորն որդւոյ իւրում թէ ոչ Արդ զիւրդ ամաւթ համարեմք զկամաւոր խոցումն նորա որ վասն մեր զսպիսն ան, և դեռ ևս ունի առ Հաւր, առ ի յանդիմանութիւն Հրէիցն և յերախոսիս հաւատացելոց, զի թէ Աստուծոյ արեամբն եմք զնեալք, մեր զնորա խաչելութիւնն մեզ պարծանք

Համարիմք, Իսկ այդ ոչ է ճշմարիտ յայտնապէս: Գիտեմք զի Նեստոր կազմէ ձերոյ խոստովանութեամբդ, զոր նա ի կոյսն թեոքահաւատէր, և ուրանայր զՄարիամ Աստուածածին ոչ ասելով. թուի մեզ ասել ձեզ՝ եթէ չէր խաչն Աստուծոյ այլ սոսկ մարդոյ, արդ եթէ այդ այդպէս է, ապա և Նեստոր չէ ինչ աւելի մեղուցեալ քան զձեզ. և վասն այսորիկ զԴեոսկորոս և զՊետրոս արտաբանաց Մարկիանոս, որ զխաչեցարն ասէին: Եւ մեր ի Սարակինոսացն վասն խաչեցարից եմք զատեալք, զի նորա Բան Աստուծոյ և հոգի կոչեն զՔրիստոս, և զտիեզերական դատաստան նորա ասեն առնել, և զՄարիամ լուսոյ մայր խոստովանին և Ողոս անարատ, ըստ Աստուածածին ոչ. և յաղագս այնորիկ գերիմք և սրախոխողք լինիմք ի նոցանէ, զի ասեն ցմեզ, թէ Աստուած ասէք զայն՝ որ ի Հրէիցն խաչեցաւ, և նորա փայտին երկիրպագանէք, վասն որոյ և փայտապաշտ կոչեն զմեզ:

Դարձեալ ասէք ցմեզ եթէ Երրորդութեանն ասէք դուք զխաչեցարն. զի՛արդ ոչ գիտեմք եթէ զամենայն փառաբանութիւն՝ զոր ինչ որդւոյ ասեմք, զայն Հաւր և Հոգւոյն արժան է ասել, բաց ի խաչէն, զսուրբն և զհաւան և զանմահն, և զփառսն և զերիս երկրպագութիւնս Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ բաց ի խաչէն: Իսկ եթէ Որդւոյ. միայն ասեմք, և նորա խաչին զերիս սրբասացութիւնս և զերիս երկրպագութիւնն, ասա՛ ինձ փնտս է թէ ոչ. և այսպէս. Սուրբ Աստուած՝ որ ծնար ի կուսէն որպէս զԱստուած, Սուրբ և հաւր որ ըզդժոխս աւերեցեր. Սուրբ և անմահ որ ի մահու անմահ մնացեր, և զմեզ բո խաչիւղ և արեամբդ աղատեցեր. ողորմեա՛ մեզ. Արդ՝ եթէ փնտս է զայդ ասել, դուք ձեզէն տեսէք:

Այլ վասն Առաջաւորի պահոցն զմեզ զի՛ հայհոյէք: Առէք զգիրս մերոյ Լուսաւորէին, ընթերցէք. զի նա է մեր լուսաւորութեան աւուրք առաջինք, զնա եմք պահել ծովաջան և անսուաղ մինչև յանասունս անգամ. զի յորժամ ել նա ի վիրապէն, ետես զաշխարհս մեր զամենայն զիւամոլեալ. և ամենեքեան անկեալ առ ոտս նորա լային, մինչև ինքն ընդ նոսին յարտասուս եղեալ, և զհինգ աւրն անսուաղ պահեաց ինքն հանդերձ թաղաւորաւն և ամենեքումք, և ապա սկսաւ ի վարդապետութիւն աւուրս վաթսուն, և դեռ չէին մկրտեալք, և իրեւ մկրտեցան ամենեքեան ի միասին, վասն յիշատակի մերոյ լուսաւորութեանն կրկին անգամ պահեցար և պահեմք մինչև ցայժմ:

Եւ ապա զինի զբառասներորդ զպահսն հրամայեաց պահել, որպէս Իսրայելեանքն այն, զելիցն զփրկութիւնն ի փարաւոնէ, կամ զնինուէացուցն՝ որ դարձան և ապրեցան, Արդ մինչ առաջին մեր զայս պահեցաք, դուք Սեղընստրոսի և Կոստանդիանոսի տաւն կատարէիք, և Կոստանդիանոս զիւր լուսաւորութեան աւուրսն պահէր, և տաւն Գրիգորի և Տրդատայ տաւնէր. բառասուն և չորս ամ Էռովմ և Եգիպտոս պահեցին ընդ մեզ և ընդ ձեզ, և մինչև ցայժմ Ասորիք պինդ պահեն. Իսկ անաւրէնն Մարկիանոս զսրբոյն՝ Կոստանդիանոսի զլուսաւորութեան աւուրցն զպահսն երարձ, և պանդրուտոյս կարգեաց հակառակ այնմ, և փոխանակ այնմ շարաթու պանիր ուտելոյ, զբառասներորդ պահսն զամենայն ապականեաց. ձուկն և ձէթ և զինի անխտիր ուտելոյ և ըմպելոյ. զոր մեր և ամենայն սուրբ զիրք ան և հաց կոչեն, և Պաւղոս զձուկն՝ միս ասէ, և մարգարէն զգինին՝ արիւն, և աւետարանիչն զձէթն՝ իւղ. Միւսն ասէ, Իւղ ի լրացտերս նոցա, և դարձեալ ասէ. Ձէթ աւանաւր ընդ ինքեանս ոչ բարձին. և Ղուկաս *) ասէ, թէ Տուր մեզ յիւղոյդ ձերմէ. Յայտ է յայսցանէ, թէ ձէթ և իւղ մի են, և վասն ձկան Պաւղոս ասէ, Միս մարդկան և միս ձկան, և միս անասնոյ, և միս թռչնոյ. և մարգարէն ասէ, թէ Լուսացէ յարեան խաղողոյ զպատմութեան իւր. Եւ վասն ձկան ջուր զի՝ ասէր, միթէ ոսկր մեծ և արիւն չունի՝ բան զամենայն կենդանի. կամ ո՞ր զապան է բան զնա ապականիչ, վասն զի սիդոն շուն է երեքզլիւնն ի ծովու գազան, և զիւր ծնունդն ոչ ուտէ, ըսցց ձուկն ուտէ. Եւ մեծն Բարսեղ զապան ասէ ըզձուկն և զմարդ կյանէ. Եւ արդ զայս շփոթումն և զպղտորմունս Մարկիանոս արար. Իսկ մեր պահք աղ և հաց միայն է, այլ ոչ լուր ընկոյց, ո՛չ չամիչ, ո՛չ զինի, ո՛չ բացախ, և զամենայն ինչ ի ընկոյ որթոյ մինչև ցբին անգամ ոչ ճաշակել. Արդ դուք ձեզնէն ընտրեցէք զարժանն, և մի՛ ակն առնոյք ի Բաղկեդոնէ, զի մի ընդ նոսին ժառանգիցէք զանվախճան տանջանն.

ԶՅեշուպարք Գրողն ևս ստացու լուսաւոր արարի զԹուսոս, և զճնաւոյն ի՛նչ յեղեցէ՛ աշակերտ ի Բրիտանոս Աստուած ո՛վ զասի ուղղաթիտաւց:

*) Լուկաս Եօր.

ՏԵՆԻՆ ԳԷՈՐԳԵՆՑ ՀԱՅՈՑ ՎԵՐԵԴԻՏՈՂԻ ԵՒ ՀՈԳԵՃՆՈՐՀ ՓԻԼԻՍՈՓԱՑԻ, ՊԵՏԵՍԻԱՆԻ ԹԵՂ- ԹՈՅՆ ՅՈՎ ՀԱՆՆԻՍԻ ԸՍՈՐԻՈՑ ՊԵՏՐԻԱՐԳԻ

Չառ ի յԱստուածուստ պարգևեալ Տեառն Եղիշանու
Ասորոց Տոլուպատի և մեծապատիւ պատրիարքի. զգիծ սիրոյ
և ցնամակ ողջունի վերծանեայ նուաստ ծառայս Աստուծոյ
Տէր Գէորգ Հայոց վերադիտող, և զարծարծումն սիրոյ տե-
սեալ զուարթացեալ բերկրեցան միտք իմ, և աւրհնեցի զբա-
րեխնամն Աստուած, որ ոչ պակասեցուցանէ զողորմութիւն զը-
թութեան երկիւղածաց իւրոց, այլ միշտ հեղու որպէս ցաւ
վաղորդեան, և իրիւն զլոյս արեգական որով սրբեալ պայծա-
ռանան անձինք ի նա հաւատացելոց, և բերկրին բոլոր բանալք
բանականաց, և կատարին կամք սիրոյ արարչին յարարածս, որ
և զձերդ շարժէ բորբոքումն սիրոյ առ ի հաստատութիւն հա-
ւատոյ և լրումն կամայ կենարարին, որ ասացն թէ Սիրեցէք
զմիմեանս, որպէս ես սիրեցի, և դարձեալ եթէ՝ Որ սիրէ զիս
զպատուիրանս իմ պահեսցէ: Եւ պատուիրանք նորա այն իսկ
են զի զմիմեանց հոգասցեն անդամքն հոգեւոր սիրով և հաւա-
նութեամբ մինչև հասցուք ամենեւեան ի չափ հասակի կա-
տարմանն Քրիստոսի Որդւոյն Աստուծոյ որ ել ի Հաւրէ կա-
մաւք և հաճութեամբ ծնաւդին, միածին Բանն Աստուծոյ, որ
եկն սերմանել ի սիրտս որդւոց մարդկան զգիտութիւն Հաւր,
որպէս ասէին թէ Ծանուցի զանուն քո մարդկան:

Արդ զառ ի բարի սերմանողէն սերմանել սերմանս սուրբ
հաւատոյ յանդաստանս հոգւոյ ձերոց զուղիւ խոստովանութիւն
սիրոյ Նորորդութեան, զի և զանմերի զաւանդ սրբոց հար-
ցըն և վարդապետացն ձերոց՝ պատուեմք և ընդունիմք: Իսկ ի
վերայ եկամուտ կարգացդ և աւտարախորհ թերի կատարմանցդ
ոյժ հեծեմք տրտմալին, զոր ոչ ի սրբոյն Նփրեմէ, և ոչ ի նորին

նմանողաց ուղղափառ վարդապետաց, և ոչ ի կանոնական հրամանաց առաքելոյ և սրբոց հարցն ընկալեալ ունիք, այլ յամանց չարափառաց և ապականչաց զգեղեցիկ սերմանց սուրբ հաւատոյ, որք ջանացան մտանել և եղծանել զգեղեցկութիւն հարսինդ Աստուծոյ և կեղեցւոյդ Աստուծոյ, որք թէպէտեւ ոչ զաւրեցին զլիշ ուղիղ խոստովանութեանդ, սակայն աւելորդ և անպատուական կարգաւորդ ոչ թողին գոյ գեղեցիկս զոր ծանեաք զարդարապէսն ի ձերոց գրութեանցս:

Զի գրեալ էիք յաղագս խմորելոյ և աղելոյ և համեմելոյ և ձիթելոյ զկեցուցիչ մարմին Որդւոյն Աստուծոյ, և յիշեալ զստեղծութեան առաջին մարդոյն հող յերկրէ, և ըստ ստեղծմանն Ադամայ ի չորից նիւթոց ասէք կատարել զմարմինն Քրիստոսի, և արկանել ի խորհուրդ ջրոյն՝ ջուր, և ի խորհուրդ հողոյն՝ ալեւր, և ի խորհուրդ աւգոյն՝ խմոր, և ի խորհուրդ հրոյն՝ աղ, և առնէք մարմին մարդոյ մահկանացուի և ոչ Աստուծոյ անմահին, զի ապականելով խմորով և ձիթով և աղիւ աւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի, ծածկապէս ցուցանէք կրել զապականութիւն՝ մարմնոյն Աստուծոյ. վասն զի խմորուն, ոչ կարէ գոյ հաց կենդանական, որպէս ցուցանէ երանելին Աստուածաբան ի ճառին որ յաղագս Պասեքին, թէ Աստուած բարձուն խմորոյն եւթնաւրեայ՝ զի խորհրդականագոյն է թուոցն և աշխարհիս պսոթիկ քաջայարմար. այսինքն ի հնմէն *) և ի քաջախուտ չարութենէն, որ են մեղք առիթ մահու և ապականութեան, զոր անպատշաճ է յարել ի մարմինն Քրիստոսի, զի զմեղս ոչ արար, և Ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա. թէ ո՞վ ի ձէնջ յանդիմանեսցէ զիս վասն մեղաց, և եթէ, Գայ իշխան աշխարհիս պսոթիկ և յիս ինչ ոչ զտանէ, եւ ուր ոչ մեղք, զիւրդ և ապականութիւն, զի սկիզբն ապականութեան մեղք են, և որ ի վերայ բան զմեղս, արտաբոյ ապականութեանց. զի ապականութիւն ոչ ի բնութենէ՝ այլ յայլալուծենէ բնութեանցն, զոր եւրարձ ի բնութենէ արարիչն, զոր դու խմորոյ խառնուածովդ ասես ախտակրել մարմնոյն Քրիստոսի, և առնուս պսոթիկ վկայ զբան աւետարանին թէ, նմանեցաւ արքայութիւն երկնից խմորոյ. Արդ եթէ զաւրինակ արքայութեան կամ զընթացից աւետարանին առցես ի խորհուրդ մարմնոյն Քրիստոսի, ոչ պարտիս

*) Այսպէս յօր.

անտես առնել և պայսն, զի նմանեցաւ և ուռկանի և զանձի ծածկելոյ և մարգարտի և մանանխի, առցես և ի սոգանէ, զի և պստոցիկ նմանեցաւ։ Եւ զի ասէք, թէ պարտ է աղ արկանել, զի ասաց Տէրն առաքելոցն թէ, դուք էք աղ երկրի, և թէ պատուիրեաց Մովսէս ընդ զոհսն աղ խառնել, զի ի հնունձ զբաղարջն ձիթով ածառէին, և յաշտանակսն ձէթ արկանէին, և աղաւնին տերև ձիթենոյ երեր։ Ո՛հ մեծի մտակուրութեանդ, ասել թէ աղաւնին տերև ձիթենոյ երեր, մեզ պարտ է ի Քրիստոսի մարմինն ձէթ արկանել, և կամ ասել թէ արժան է ձէթ արկանել զի ի հնունձ զբաղարջն ձիթով ածառէին, և կամ ի մանալդ, թէ Յոր ասաց, թէ Ուտիցի հաց առանց աղի, պարտ է աղ արկանել։ Եւ զի՞նչ պստոցիկ խորհուրդ մարմնոյն Քրիստոսի, ճրագ, տերև, և կամ ոստ ձիթենոյ, և կամ չրէական զոհիցն աղն, և կամ բաղարջին ձէթն, որք են մանկանց անմտաց իմացուածք և ապշելոյ իմացմունք, թողեալ զճշմարիտ բանն, որ առեալ զհացն ասաց, Այս է մարմին իմ։ ի զատկին մեծին երեկոյին, յորում ամենայն աւելորդքն հետակորոյս, և միայն բաղարջաւ և դառնձաւ կերակրեալք։ և ի սեղանոյ անտի առեալ զբաղարջն ետ և ասէ։ Զայս արարէք։

Իսկ եթէ ասէք, զառեալ հացն խմորուն լինել, յաղագս ժամանակին և իշխանութեանն ասէք բարձեալ զտաւնսն և խափանեալ զաւրէնսն։ Արդ եթէ ըստ ձերում կարծեացդ խափանեալ էին տաւնքն, և բարձեալ էին աւրէնքն։ զի՞արդ ինքն Տէրն ասէր, Մի՛ համարիք թէ եկի լուծանել զաւրէնս, այլ ընու՛ զի զո՞ր ոչ լուծանէր զլուծեալն, կամ զո՞ր լնոյր զոր ոչ գոյին, կամ զի՞արդ ասէր ց՜րէայսն, թէ Յաթոռն Մովսէսին նստան դպիրքն և փարիսեցիքն, և եթէ ոչ իշխանութիւնք, զի՞արդ և աթոռք, և եթէ ոչ գոյին տաւնք, զի՞արդ և ինքեանք Հրեայքն իսկ ասէին, թէ Մի՛ ի տաւնի աստ, զի մի՛ խոովութիւն լիցի ժողովրդեանս. և եթէ ոչ գոյին տաւնք, զի՞արդ և Պիղատոս ինքն ասէր ց՜րէայսն, թէ Ե՛ ձեր սովորութիւն արձակել ձեզ զմի որ ի տաւնի աստ. և եթէ խափանեալ էին աւրէնքն, զի՞արդ ասէր դարձեալ, եթէ Առէք ի ձեզ, և ըստ ձերում արինաց դատեցարուք. և եթէ խափանեալ էին տաւնքն, զի՞արդ աւետարանիչն Յովհաննէս յովովակի զտաւնից պատմէ. եթէ Տաւն էր Հրէիցն և ել Յիսուս յերուսաղէմ, և դարձեալ թէ, Իրրե տաւնն ընդմիջեցաւ. և դարձեալ թէ, Ի

վերջնում առուր մեծի տաւին կայր Յիսուս. և դարձեալ զժամ չարչարանացն ցուցանելով ասէր թէ՝ Էր ուրրաթ մեծի զատկին, և դարձեալ զՀրէիցն ասէր, թէ Նորա ոչ մտին յապարանսն զի ուտիցեն զգատիկն Իսկ և թէ վասն Հերովդի զիշխանութիւնն ունելոյ, որ ի հեթանոսաց էր, կարծես խափանեալ գաւրէնսն, այլ ոչ կեայր իրեւ զհեթանոս, այլ իբրեւ ըզՀրեայ, և ոչ իբրեւ զհակառակ աւրինացն, այլ իբրեւ զյոյժ աւրինապահ, որ առ ի կարծել պահել գաւրէնսն. զկին եղբաւրն զկենդանւոյն առնոյր, զոր աւրէնքն յետ մահուն հրամայէին, և զանգաւակն մնացեալ. և վասն խառնելոյ զազգ տանն Իսրայելի, բազում ազգահամար ազգին Հրէից պրեաց, զի թերեւս հնար լիցի առ անգիտութեան համարել ազգին նորա յազգ տանն Իսրայելի Իսկ եթէ Պիղատոս ի հեթանոսաց, այլ և նա իբրեւ դատաւոր և հարկապահանջ, և ոչ իբրեւ հակառակ կամ լուծիչ, այլ պատուադիր ևս, և վկայ աւետարանիչն Յովհաննէս, որ ասէ, թէ Ի չարախաւսել զնմանէ Հրէից առ Պիղատոս ոչ մտին յապարանսն, մինչև Պիղատոս ել առ նոսա, և ոչ զնոսա ի ներքս առ ինքն տարաւ արհամարհելով գաւրէնսն, այլ ինքն աւրինապահացն հնազանդեցաւ, և ոչ յաղագս իշխանութեանն իւր հնազանդեցոյց, և դարձեալ ասելն, թէ Առէր ի ձեզ, և ըստ ձերոց աւրինաց դատեցարուր. Եւ դարձեալ Հրէայքն, որք ասէին թէ Մեր աւրէնս ունիմք ոչ սպանանել զոր, Եւ արդ պարտ էր ձեզ որպէս ասաց Տէր քննել զգիրս սուրբ մտաւորութեամբ թէ գոյին աւրէնքն և ոչ էին լուծեալ, կային և տաւնքն և ոչ էին խափանեալ ըստ մարգարէութեանն Դանիէլի մինչև ցաւծեալն առաջնորդ, և իւր Տեառնն՝ որ ասաց, թէ Լմենայն աւրէնք և մարգարէք մինչև ցեովհաննէս մարգարէացան:

Արդ ի մէջ բերցուր որ ինչ յաղագս հացին, զի ասէր և թէ բաղարջ՝ հաց ոչ ասի, և ոչ հացն՝ բաղարջ: Գրէ երանելի աւետարանիչն Մատթէոս. թէ յառաջնում առուր բաղարջակերացն մատեան առ նա աշակերտքն և ասեն, ո՛ւր կամիս զի պատրաստեսցուր բեկ ուտել զգատիկն. և նա ասէ, Երթայր ի բաղարն առ այս անուն. և իբրեւ պատրաստեցին, կայր ըզմաւ ևրելոյին երկոտասանիւրն հանդերձ, և մինչդեռ ուտէին ասէ ցնոսա, Մի ոմն ի ձէնչ մատնելոց է զիս. Եւ վճարեալ զիրս մատնչին, դարձեալ առնու և ասէ, թէ մինչդեռ ուտէին յառաջասացեալ բաղարջն՝ կոչեաց հաց, զոր առեալ ետ նոցա:

Նոյնպէս և Մարկոս պատմէ. թէ յառաջնում աւուր՝ բաղարջակերացն յորում զգատիկն զենուին, ասեն ցնա աշակերտքն, Ուր կամիս երթիցուր պատրաստեսցուք զի կերիցես զգատիկն, և առաքեաց երկուս յաշակերտաց իւրոց, և իւրեւ երեկոյ եղև, զայլ երկուսասնիւքն հանդերձ, և իւրեւ բազմեցաւ. և դեռ ուսեին, ասէ, ամէն ամէն ասեմ ձեզ զի մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս. և ապա վերստին առնու և ասէ, Եւ մինչդեռ ուտէին ան Յիսուս հաց զոհացաւ, երեկ և ետ նոցա և ասէ, այդ է մարմին իմ և վասն այնորիկ կրկին յիշէ աւետարանիչն զուսեին, զի դու մի այլապզ հաց կարծիցես, այլ զայն ասէ հաց զբաղարջն, զոր ըստ աւրինացն ուտէին, և զայն իսկ առեալ ետ նոցաւ իսկ Ղուկաս ասէ, թէ եկն աւր բաղարջակերացն, և ապա ասէ, թէ Իւրեւ բազմեցան ասէ ցաշակերտսն իւր, Յանկանալով ցանկացայ, զայս պասեք ուտել ընդ ձեզ, և ընկալեալ բաժակ զոհացաւ և ասէ, Առէք զայդ՝ և բաժանեցէք ի ձեզ, այսուհետեւ, թէ ոչ ևս արբից ի բերոյ որթոյ, մինչև եկեսցէ արքայութիւնն երկնից. Արդ յայտնապէս ցուցանէ աւետարանիչն զբաղարջն առեալ հաց, զոր ի պասեքին ուտէին ըստ աւրինացն. և զայն առեալ Տեառնն ասաց, Այս է մարմին իմ, և ապա թախանձանաւ ասէ, թէ Ոչ կերայց ի սմանէ. Արդ պարտ է հաւատալ հաւատարիմ վարդապետացս այսոցիկ որք ասեն զառեալ հացն բաղարջ, զոր յընթրիսն ուտէին, զի զրեալ է թէ, յերկուց և յերից վկայից հաստատեսցի ամենայն բան, և ոչ հակառակասիրութեամբ ընդդէմ յառնել աւետարանչացն որք զժամանակն և զժամն ճշգրիտ ցուցանեն զբաղարջակերացն, և իւր Տեառնն՝ որ ի սեղանոյն առեալ զառաջի եղեալ բաղարջն և ասէ, Այս է մարմին իմ:

Ապա թէ տկարանաս տակաւին մտաւրդ. և ոչ հաւատաս զով զասացեալ հացն՝ բաղարջ. և խնդրես ցուցանել թէ, ուր կոչեցաւ բաղարջն հաց. ինքն Տէրն տացէ բեզ վկայութիւն, որ պատուիրեաց Մովսէսի և ասէ, թէ մի՛ պակասեսցէ հաց ջերմ յերեսաց իմոց, որ և յոյժ տխմարաց յայտնի է թէ զբաղարջն կոչեաց՝ հաց ջերմ: Եւ դարձեալ իւր Տեառնն յաւետարանին յորժամ մեղադրէին աշակերտացն վասն ի շաբաթու հասկ կորզելոյ Հրէայքն, տայ նոցա պատասխանի. թէ Զիցէ՛ ընթերցեալ ձեր զոր արարն Ղաւթի յորժամ քաղցեաւն, զիարդ եւ մուտ ի տաճարն Աստուծոյ, և զհացն զառաջաւորութեան եկեր

և ետ այնուհետև որ ընդ նմայն էին. Ահաւասիկ յայտնի և հաստատուն վկայութիւնն զի ի հնունդն և ի նորումս զբաղարջն ասաց հաց, եւ արդ՝ չէ արժան ձեզ հակառակ կալ Աստուծոյ և աւետարանչացն, և յանդգնութեամբ ասել, թէ հացն խմորուն էր, և զի՛արդ կարէ որ խմորուն ասել, զի այրն յորոյ տանն էր Հրեայ էր, և ոչ յաննշանից և ոչ աւրինազանց որ, այլ յոյժ արդար էր, որպէս Ղուկաս ցուցանէ, եթէ Ահա այր մի Յովսէփ, որ էր նախարար. նախ զիշխանութիւնն՝ թէ չէր ի ռամկաց որ, և ապա զարդարութիւնն՝ թէ Այր բարեգործ և արդար, և եթէ ասանչականն այսպիսի որ էր, և նորա որ հիւրքն էին արբ Հրեայր, և աւուրքն բաղարջակերաց, զի՛արդ յանդգնի որ ասել խմորուն, և կամ ո՛ւստի բերէին զխմորունն. Ապա թէ ասիցես ի բաղարջն բերին, զի՛արդ արդեւք, զի ընակիւքն Հրեայք էին և աւրէնք այսպէս ունէին, որ մինչև ի ծակս մըկանց խուզէին, և եթէ զտանէր առ որ բարկոծ լինէր ի ժողովրդեանէն. Իսկ եթէ ասես եթէ հեթանոսք էին ի բաղարջն. ո՛չ գոյր այլ որ ըսցայ միայն Պիղատոս և իւր զաւարականքն, և այն եկր, և գնալոյն սպասողք. և չէր ինչ փոյթ հացարարութեան, այլ առաւրեայ զպէտս վճարէին, և զայն գրեթէ ի Հրէիցն իսկ. Ապա եթէ եզիտ յունքէ խմորուն զի ըստ բոմ կարծեացդ ասացից և ոչ ըստ ճշմարտութեանն, և զայն առեալ եկեր նախ ինքն ի մեծի երեկոյի զատկին, յորում առաւել պարտ էր զգուշանալ, և նա անց զաւրինաւքն և նոցա հարկ առնէր անցանել թէ, առէր կերայք այս է մարմին իմ, ապա արդարացեալ զոյ մատնիչն զի զաւրինազանց մատնեաց, և ոչ մատնիչ իսկ, այլ նախանձախնդիր որպէս զեղիպոս. և Հրէայք՝ ոչ աստուածասպանք, այլ աստուածասէրք, զի զյուծիչ աւրինացն սպանին. եւ եթէ այդ այդպէս էր, Յովսէփ ոչ արդար այլ յանցաւոր, զի զայնպիսին յաւուրս տանին ի տուն իւր ընդունէր, և ոչ լինէր վրէժխնդիր աւրինացն. Այլ ոչ այսպէս. և վչայ աւետարանիչն, զի արդար կոչէ և յոյժ արդար, և Տէրն՝ զի եղուկ կոչէ զմատնիչն, թէ Վա՛յ մարդոյն այնմ յոր ձեռն որդին մարդոյ մատնեսցի. և զՀրեայսն՝ սպանողս. Զի ասէ Խնդրէր զիս սպանանել, որ զճշմարտութիւնն ձեզ խաւսեացայ:

Ապա թէ բո ոչ է իմանալ զճշմարտութիւնն, ծառայ ես զրոյն, և կերակրիս անգործ կերակրով զաւրէն անբանից, և

ասես հաց գիմորունն, հարցից զբեզ թէ անուն ի բնութենէ է թէ յեղելութենէ, եւ գիտեմ զի ոչ կարես ասել յեղելութենէ զանունն, զի յետոյ բան զբնութիւն է եղելութիւն. որպէս մարդ բանաւոր ի բնութենէ անուն. իսկ եղելութեան՝ մարդ բար է և մարդ փայտ է: Այսպէս բնական անուն հաց բնութեամբ, բաղարջին հացդ է, որպէս զանգործ ցորեան իսկ հաց անուանեն, և ոչ եղելութեան խմորոյն, զի խմոր եղելութիւն է, և այլալուութիւն և ապականութիւն բնութեան, զի ոչ ի բնութենէ և ոչ ի վաւրութենէ խմոր, այլ ի վատախառնութեանց, որք են ապականութիւն բնութեանց և վաւրութեանց, որ յոյժ հեռի են ի մարմնոյն Քրիստոսի, իսկ եթէ ասացես ըստ յառաջասացեալ տարերցդ կատարել բեզ զմարմինն Քրիստոսի ի յալերէ և ի ջրոյ և ի խմորոյ և յաղէ, մի՛ անտես եղիցի բեզ և որակութիւնք տարերցդ, այլ առցես չորս այլս այլանմանս և խառնեացես յայդոսիկ, զի կատարեալ եղիցի ըստ բեզ մարմինն Քրիստոսի. իսկ եթէ ասես ըստ պատահման զորակութիւնսն, և ոչ այլս առանձնականս, ապա աւելորդ եղիցի բեզ և ի խորհուրդ հրոյ՝ աղն, և ի խորհուրդ աւդոյ՝ խմորն, զի հուրն և աւդ նուրբք են և մերձ յորակութիւնսն, և բաւական լիցի բեզ ալեւր և ջուր ի խորհուրդ հողոյն և ի խորհուրդ ջրոյն, ապա թէ ոչ և ըստ չորիցն արասցես մարմին Քրիստոսի, առցես և ըստ այլ որակութեանցն այլանմանս, և միաւորեցես զոչ միաւորեալսն, ապա արկցես և զձէթն բո, զի նշանակ է սիրոյն, և արասցես ոչ մարմին Աստուծոյ և կեցուցչի, այլ մարմին մարդոյ մահականացուի և ոչ Աստուծոյ անապականի:

Արդ արժան է հաւատացելոց և ճշմարիտ քրիստոնէից՝ ոչ մարդկեղէն մտաւր լինել արարիչ մարմնոյն Քրիստոսի, թէ Առդամ ի չորից էր ստեղծեալ, զոր և ոչ պարզ զիւրաբանչիւրածնուցանել, զի Մովսէս հոգ միայն ասէ առեալ, թէ Առ Տէր Աստուած հոգ յերկրէ, և զայլսն լուեաց: Այլ արժան է հաւատալ աւետարանչացն որք ստուգապէս զժամանակն և զաւուրսն և զժամըն ցուցանեն: Զժամանակն թէ յետ գարնանային հասարակաւորութեանն յառաջնոմ ամսեան ի չորեքտասաններորդ լուսնին՝ յորում զգառն զենուին, և զաւուրսն զբաղարջակերացն, և զժամըն զերեկոյ պասեբին, և զտաւնն հրէից, և զինքեանս զհրէայսն, յորում կարի անմարթ էր այլազունակ հացի ի խնդիր լինել և լուծանել վաւրէնսն, զոր ոչ խաչահանունքն յանդգնէին այսպէս,

Թո՛ղ թէ արբ արդարբ, զոր բաւական համարեալ թողցուբ:

Եկեսցուբ ի զրպարտեալն ի ձէնջ ի բանն Պաւղոսի թէ Հինն անց ասաց, ապա ո՛ւր մնաց բո բաղարջն, որ ոչ նորեցաւ: Խնդրես թէ ո՛ւր մնաց, և արդ ի՞նչ ասացեր թէ ուր մնաց բո աղն, որ ի հնումն ընդ զոհսն, զոր դու առեալ ի Քրիստոսի մարմինն խառնես և ասես, թէպէտ ոչ յայտնի, թէ Քրիստոսի մարմինն անհա՛մ՝ անկատար էր, և ես կատարեալ առնեմ: և կամ ո՛ւր մնաց բո ձէթն՝ որ ի հնումն. և կամ ո՛ւր մնաց բո Հրէական անխոր՛ խառնակութիւնքդ՝ ազգայնացոյ: Եւ արդ զի յոյժ թանձրամիտ ես՝ սիրով ըստ բեզ զիջեալ մեկնեցից զբանն: Գիտեն գիրբ սովորութեամբ՝ հին զմեղսն կոչել վասն զմեզ հնացուցանելոյ, և այսպէս յորովակի մարդ հին, և Ադամ հին զմեղսն կոչէին, որպէս ասէր նոյն ինքն առաքեալ թէ Զայս գիտասա՛ ջիբ զի հին մարդ մեր խաչակից եղև նմա, նոյնպէս և աստ, որ ասէ, թէ Հինն անց, զիշխանութիւն և զծառայութիւն մեղացն ասէ, որպէս և ասէր իսկ թէ՛ շնորհք Աստուծոյ, զի էիբ ծառայբ մեղաց, և դարձեալ թէ՛ Ապատեալբ ի մեղաց՝ ծառայեցէբ արդարութեանն: Ապա եթէ ըստ աւրինացն իմանաս զբանն, ոչ ասաց անցանել նոցա, զոր աստուածային ձեռքն փորագրեցին՝ զորոյ Տէրն լնուլ ասացն զինքն, և ոչ լուծանել, այլ անցանել ասագ առաքեալ զորս յաւրինացն, այսինքն է զշարաթապահութիւնն, զթլփատութիւն, զզոհքն, զճենճերքն, զխորութիւն աւուրցն, զառաւրեայ լուացմունսն, զծերոց և զգարաց մարդկային աւանդութիւնսն, զառտոն վրէժխնդրութիւնն, զակն ընդ ական և զատամն ընդ ատաման, այսոքիկ որ յաւրինացն՝ զոր ասէ անցանել, և ոչ զմեծամեծ պատուիրանս. զսիրել զԱստուած և զընկերն, չսպանանելն, չցողանալն, չչնալն, չերդնուլն, պատուել զծնաւզսն, և եթէ որբ զայսոսիկ պատուեն և պահեն՝ հրեայբ, որբ ոչն պահեն զայսոսիկ՝ հեթանոսբ և Աստալտեայ երկրպագուբ:

Եկեսցուբ արդ ի ջուրն զոր խառնէր սուտ կարծեալբ յանապական արիւնն Քրիստոսի, և ասէր թէ աւետարանիչն Յովհաննէս յիշէ ի խաչին, թէ Ել ի կողից նորա արիւն և ջուր, և յեկեղեցիս յիշատակ մահուն կատարի, որպէս ասաց, թէ՛ զայս արարէբ յիմ յիշատակ: Ո՛հ անտեղի անբանութեանդ. արդ ա՛սա ինձ, ո՛ւր ասաց թէ Զայս արարէբ. ի խաչին եթէ ի վերնատան. կամ զոր առաքեալ ասաց թէ Զայս արարէբ, փիմ՛

ջուր ասաց թէ զայս արարէք և յաւետարանչացն ծածկեցաւ, և բեզ միայն յայտնեցաւ, և Պաւղոս անդիտացաւ, որ ասաց թէ Տէր Յիսուս Քրիստոս ի գիշերին յորում մատներ ան Հաց գոհացաւ, նոյնպէս և զբաժակն և ասէ, այս է արիւն իմ, եւ կամ դու զո՞ր խորհուրդ կատարես յիշատակ մահուն Տեառն. զասացեալն ի նմանէ ի վերնատանն զՀացն և զբաժակն, թէ զոչ աւացեալսն ի խաչին զջուրն և զարիւն, զի ի խաչին չասաց թէ, զոր յիս տեսանէք զայս արարէք. և ի վերնատունն ուր ասաց ջուր ոչ ան, այլ զՀացն առեալ մարմինն իւր ասաց, և զբաժակն ի բերոյ որթոյ արիւն իւր, եւ դարձեալ զի զայդպիսի կարծիս բառեալ կամելով վերստին ասէ, թէ՛ Ոչ ևս արբից ի բերոյ, որթոյ, զոր Բերանն ոսկի Յովհանն Կոստանդինու եպիսկոպոսապետն մեկնէ, թէ Ասելովն ի բերոյ որթոյ զմիւս չար հերձուածն յանդիմանէ, որ ի սուրբ խորհուրդն ջուր ի կիր արկանեն, և Գրիգոր Նիսիացի եղբայր Բարսղի կրպակաւորս կոչէ զայնպիսին որ զջուրն խառնեն և ոչ խորհրդազգածս, և մեծ մարգարէն Եսայի ի վաղընջուց ամբաստանէ, թէ Վաճառականք ձեր խառնեն ջուր ընդ գինի, Իսկ եթէ բեզ աւելի յայտնեցաւ քան աւետարանչացն և առաքելոցն և սրբոց հարցն, և թեթեւացար մտաբոյզ և ընդ Պաւղոսի ի դրախտն մտեր և անդ այսոքիկ բեզ աւանդեցաւ ի Տեառնէ, թէ պարտ է ի Հացն խմոր և աղ և ձէթ խառնել և ի բաժակն ջուր, զի իմ մարմին՝ բացախեալ խմորն է, և արիւն՝ ջուրը ապականեալ բաժակն, զոր յայնժամ ոչ կարացի ասել:

Արդ եթէ այսոքիկ բեզ յայտնեցան, և դու հասու եղեր անհաս խորհրդոցն Աստուծոյ, ոչ պարտի բեզ անգէտ լինել և այլոց բազմաց անճառելեաց Աստուծոյ: Ասա՛ զի՞նչ զանազանու թիւն է դատաստանաց Աստուծոյ, հետազաւտեա և զճանապարհս նորա զանհետազաւտելիսն, պատմեա՛ և զաւր զալստեանն, զի այդ ի նոցանէ ծածկեցաւ, ապա թէ այսոքիկ բեզ ոչ, և դու կամացդ քոց հետեւելով և ոչ Աստուծոյ, և կատարես զայն որ ի խաչին և ոչ զայն որ ի վերնատանն ասաց, և ասես զբաժակն ըստ խորհրդոյ ապականելի, որպէս և զՀացն, արդ դու լեր նախ զինուոր և առցես սուր, թերեւ և գեղարդ իսկ ըստ խորհրդոյ ժամանակին, և խոցեսցես խստութեամբ զՔրիստոս, և արկցես նախ ջուր ի սկին, և ապա զգինին, զի անդ այսպէս նախ ջուր, և ապա արիւն, թէ ե՛լ ի կողից նորա ջուր և արիւն, և ապա որք

ուստնն ի քաւութիւն կամ ի դատապարտութիւն, իսկ բեց բոլորովին դատապարտութիւն, զի զինուոր՝ և ոչ քահանայ, անարգող զԲրիստոս՝ և ոչ պատուող:

Արդ ի մէջ առեալ զբան աւետարանչացն լուծցուք թէ ել ի կողիցն Տեառն ջուր և արիւն, ոչ զխորհուրդ ջրոյն տպաւորելով թէ, պարտ է ջուր արկանել, այլ պարտ է որ յիսն հաւատան նախ մկրտել ջրով աւազանին, և ապա արեամբս կերակրել, եւ դարձեալ ցուցանելով յայտնապէս զմեռանելն մարմնով և կենդանի մնալ աստուածութեամբն, կշտամբելով զայնոսիկ ոյր ասենն կրել մարդկութեանն զչարչարանսն ոչ հաղորդեալ աստուածութեամբն, որոց և դու իսկ աշակերտիս խորհրդոցդ կատարմամբդ, զի ջուր արկանելով ոչ զմահ նորա պատուելով, այլ ապականացու զմարմին նորա խոստովանիս, որպէս և հացին խոռակութեամբ զմարմնոյն ապականութիւն, և այսպիսի կատարմունք ոչ ուղղափառի են, այլ մարդադաւան երկարնակ խոստովանողի որք ասեն մարդ լոկ չարչարեալ, և ոչ Աստուած չարչարակցեալ, զոր թէ տացուք, ոչ Ադամ փրկեալ և ոչ մեղք լուծեալ, և ոչ անէծք բարձեալ, և մեր անդրէն ի մեղս և յանհաւատութեանն:

Այլ յաղագս ժողովոյն Խառանայ զոր ասէիք թէ նորա բաժակ միայն անէին ի խորհուրդն, և բնեալ ոչ համարեցաք պատշաճ, այլ հրամայեցաք արկանել ջուր: Արդ նորա զայնոսիկ ոչ եթէ ի զոյցն ումերէ էին ուսեալք, այլ ի սրբոյն Եփրեմէ, և յայլոց ուղղափառ վարդապետացն, և յաղագս հաւատարիմ և զգաստ վերակացուացն պահելով մինչև առ ձեզ, զոր դուք ձերով տղիտութեամբդ և զայն ևս եղծէք, քաղկեդոնականացն հետեւելով կատարմանց. զոր սերմանեաց ի ձեզ զիշերագող որոմնացանն այն, դարձան և դառնագոյն բղիւմանց աղբիւրն Բարսուա, նախ եղեալ աշակերտ Նեստորի, և յաղագս այնորիկ հալածական յԱնտիոք և ի Հոռոմ, և ի Հոռոմայ յեգիպտոս, և շրջեալ ընդ երկիր, և յածեալ ամբարտաւանութեամբ ընդ երեսս երկրի, հասեալ առկայացաւ ի ձերում սահմանի, և անդէն հարեալ հողմով հերձուածոյն իւրոյ զհաստատուն հիմնհաւատոյն և կարգաց և կատարմանց եկեղեցւոցդ սրբոյ, և եղծեաց զաւանդութիւն վարդապետաց ձերոց, զոր բազում աշխատութեամբ պահեալ, և մեծաւ ջանիւ մինչև ի ժամանակս երանելի եպիսկոպոսին Աբդիշոյ, եւ ապա յետ նորա անընդորդ

ումանք և ուսմանտեացք զկնի միմեանց տողելով, ոչ զգուշապան գեղեցիկ գանձու եկեղեցւոյդ Ասորոց և կատարմանցդ որ ի դմա, այլ առ սակաւ սակաւ գտաւ գողացեալ ի փնասակար գաղձուէ դանակած գայլոյն զոր յառաջն յիշեցաք:

Եւ արդ դարձցուք առ Հարցուածն ձեր. զոր վասն խաչ աւրհնելոյ, զի ասէք թէ աշակերտացն Հրամայեաց մկրտել, և որդիս արքայութեանն լինել, և առաքեալն Պաւղոս, թէ որք ի Քրիստոս մկրտեցարուք զՔրիստոս զգեցեալ էք. արդ խաչ և ժամահար զՔրիստոս զգեցեալ են և կամ որդիք արքայութեանն են. Արդ ասա, զո՞վ ասաց Տէրն մկրտել, և կամ առաքեալ որո՞ց զՔրիստոս զգենուլ. ոչ ապաքէն մարդկան մոաւորաց և բանաւորաց, և ոչ անշունչ նիւթոց բարի կամ փայտի. նոյնպէս և որդիք արքայութեանն ասեմք լինել ոչ անշունչ նիւթս, այլ զորդիս մարդկան որք ի ջրոյ և ի հոգւոյ ծնանին. Այլ զխաչ. զի աւրհնեմք և հեղումք ի վերայ ջուր և զինի, ոչ եթէ որդիս արքայութեանն առնեմք զբարն կամ զփայտն, այլ զաւրինակ խաչին Քրիստոսի ի նմա տպաւորեմք, որպէս յայնժամ սուրբ փայտն առիթ մահուն ըւեռելով ի նմա Բանին Աստուծոյ և բանալով զաղբերն կողի իւրոյ, և հեղ ի վերայ նորա ջուր և արիւն ի մարմնոյ իւրոյ, և ապա անսուրբն սրբեցաւ, և պատճառն մահու եղև պատճառք կենաց, նոյնպէս և մեր առնելով զաւրինակ խաչին Քրիստոսի, տպաւորեմք ի նմա և զխորհուրդ նորա. զի մի յոկ բարի և փայտի լիցի երկրպագութիւն հաւատացելոց Աստուծոյ, և հեթանոսական և դիւական, զի որք առանց խորհրդոյն Քրիստոսի ի նմա կատարելոյ երկրպագանեն, արդարև արարածոյ երկրպագանեն, և ոչ Աստուծոյ արարչի. Եւ զի՝ անարժան թուի բեզ զմեռոնն ի խաչն մերձեցուցանել. զի եթէ Քրիստոս ի խաչին ըւեռեցաւ և ոչ անարժան համարեցաւ, այլ զնա սրբեաց և ետ պահապան հաւատացելոց, զինչ փնաս է թէ մեռոն մերձեցուցանեմք ի խաչն. Ապա թէ դու բաւական համարիս զմին խաչն և զմին պատարագն, և ամենայն խաչաձևքն աւրհնեցան և պաշտելիք են, ապա և միանգամ ասաց Քրիստոս, Այս է մարմին իմ, եղիցի բեզ ամենայն հաց՝ մարմին Քրիստոսի. Միանգամ ասաց ցՊետրոս, դու ես վէմ, և ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, եղիցի բեզ ամենայն տուն՝ եկեղեցի. Միանգամ ետ զիշխանութիւն երիցութեան առաքելոցն, եղիցին բեզ ամենեքեան առանց ձեռնադրութեան երի-

ցունք և ևսկսկոպոսունք, եւ զի միանգամ պատարագեցաւ և սրբութեցաւ, եղիցին բեզ ամենայն զոհք հրէականք և հեթանոսականք՝ պատարագ, եւ զի միանգամ պատարագեցաւ և սրբեաց զխաչն. եղիցի բեզ ամենայն խաչաձեք պաշտելիք, նախ կառք Նշեկիէլի և չորք անիւքն որ ի նմա զի խաչաձեք, և ապա աշխարհս իսկ, զի չորքեկուսի, աւդ և տարերբս, և մարդ իսկ զի խաչաձեք. Պաշտեսցին բեզ և բազմութիւնք աստեղաց զի խաչաձեք են, երկրպագցես և ձկանց և թռչնոց զի խաչաձեք, պատուեսցուք և զնկարակերտ նիւթս աւգոց կամ հանդերձից. զի նշան խաչին դրոշմեալ է. Պաշտեսցին ի բէն և ազգ իշոց վայրենեաց և տնականաց, զի յայտնապէս զնշան խաչին կրեն ի վերայ թիկանց, և ապա եկեսցես յանտառս տնկոց վայրենեաց և կամ տանց դարաստանաց, զի բազումք են խաչանմանք, և պաշտեսցես և պատուեսցես զնոսա ոչ իբրեւ զխաչ Քրիստոսի, այլ իբրեւ զկաղնին Արամպդայ. Ապա եթէ ասիցես ի ձեռն արուեստաւորի ի ձեանայն սրբել, ապա պաշտելի է նախ արուեստաւորն և ապա զործին, թէ ուրազ և եթէ այլ ինչ, և ապա յետոյ խաչն, և եթէ քո արուեստաւորն և արուեստն խաչ կատարէ պաշտելի և պատուելի, զի՞նչ փեսա է իմ յիշելն զԱստուած՝ որ յայնժամ ի վերայ խաչին, կամ յեղու ջուր յաւրինակ ջրոյն, և կամ զինի՝ յաւրինակ արեանն Քրիստոսի, և մեռն յաւրինակ Քրիստոսի, և եթէ ես զայդոսիկ յառաքելոցն և ի կանոնաց ոչ ունիմ, և մեղադրելիք են, դու զաղելի և զհամեմելի կամ զծիթելի զմարմինն Քրիստոսի, իբրեւ զփտեալ և զապականեալ վէր, յորոջ առաքելոց կամ յորոջ կանոնաց առեալ ունիս, և եթէ այդորիկ բեզ արդարութիւն և ինձ մեռնելն զխաչն՝ ոչ մեղք.

Արդ եկեսցուք որ ինչ յազազս սկզբնաւոր և երկցուցանելոյ զգիշեր բան զտիւ, և զխաւար բան զլոյս, և ասելոյ սկիզբն զերեկոյն. և ասէք թէ մեր ուսաք ի Բանէն Քրիստոսի որ ասաց թէ, Ուրպէս եղև Յովնան ի փոր կիտին զերիս տիւս և զերիս գիշերս, նոյնպէս պարտ է լինել որդւոյ մարդոյ ի սիրտ երկրի զերիս տիւս և զերիս գիշերս. Ահաւասիկ բերանդ քո կշտամբեալ յանդիմանեսցէ զբեզ, և բանդ քո հակառակ կայ բեզ. զրանդ յառաջ հանելով և ոչ իմանալով. Զի զո՞ր ասաց Տէրն առաջին, ոչ ապաքէն զտիւն բան զգիշերն. զոր քո այլ ընդ այլոյ առեալ վարդապետես ի փեսա անձինդ և ի կուրուստ աշակերտելոցդ. Իսկ եթէ զլինելն ի սիրտ երկրի իւրդ-

րես նախ զայս ասա, թէ ինձ և բեզ չէ արժան Աստուծոյ
քննիչ լինել և դատաւոր: Թէ դու որպէս ասացեր, եղեր ի
սիրտ երկրի գերիս տիւս և զերիս գիշերս թէ ոչ. զի Աստու-
ծոյ միայն հաւատալ պարտ է և ոչ քննել, զի կամք նորա կա-
տարեալք են և ոչ կարաւտին ումեր: Ասաց Աստուած նոյի
հարիւր և քսան ամսերկարել զՅրհնդեղն, և ոչ յերկարեաց,
այլ ի հարիւր ամին ան, յորժամ զայն յաւգուտ դատեցաւ:
Ասաց Աբրահամու պանդխտանալ զաւակի նորա ամս չորեք-
հարիւր, այլ յերկերիւր և ի հնգետասան ամին ելին յեգիպտոս
է: Սահմանեաց և ծառայութեան ժողովրդեանն ի Բաբելոն
ամս եւթանասուն, այլ փութով ի հասարակել ամացն ելին:
Ասաց և աստ վասն մարմնոյն իւրոյ ի սիրտ երկրի լինել զե-
րիս տիւս և զերիս գիշերս և եղև. զի ի հինգշաբաթին ետ
զմարմինն աշակերտաց իւրոց. և ուրբաթն իւր գիշերաւն, և
շաբաթն իւր գիշերաւն, և ի լուսանալ միաշաբաթին յարեաւ
և կատարեցան երեք աւուրքն որպէս ասաց Տէրն: Իսկ եթէ
անհաւատիս պոսոցիկ և ասես պակաս գոլ զտիւն հինգշաբա-
թին, և ըստ բուժ զգիշերն դնելով սկիզբն ոչ կարես ցուցանել.
զի զերեկոյն ուրբաթին և իւր տիւն. և երեկոյն շաբաթին, և
իւր տիւն, և երեկոյն միաշաբաթին և առաւաւտուն յարու-
ցեալ, ահաւասիկ պակասեաց տիւն միաշաբաթին: Թէ որպէս
խնդրես և կատարես, արժան է բեզ զյարութիւն Տեառն երկ-
շաբաթի ասել, և սուտ առնել զաւետարանիսն որք ընդ առա-
ւաւտս և ընդ արեւագալն ասեն լինել յարութեանն: Այլ պարտ
է մեզ հաւատալ աւետարանչացն և սուրբ հոգեկիր հարցն՝ որք
ասեն զյարութիւնն ի միաշաբաթուոյ եղեալ, և զերիս աւուրս
կատարեալ որպէս ասէ Եփրեմ զուրբաթն: յերկուս բաժա-
նեալ խաւարմարն և կրկին լուսաւորելովն: Եւ դարձեալ փու-
թացուցանել ասէ Տեառն զյարութիւնն վասն տկարութեան
աշակերտացն, զի Յուդա խեղդեցաւ, և Պետրոս ուրացաւ, թեր-
ևս այլք կրելոց էին ասպիսիք, վասն այնորիկ կանխեաց զժամ
յարութեանն: Իսկ Յովհանն Ոսկեբերան, և այլք ի մեկնչացն
ասեն զկանխագոյն յառնելն Տեառն, յաղագս հաւատարիմ ցու-
ցանելոյ զյարութիւնն և առանց կարծեաց, զի մի յամելովն
կարծիցեն գողանալ զմարմինն, և ժխտիցեն զմեծաբանչ դաւ-
րութիւնն վասն այնորիկ մինչ պահպանքն մերձ էին և զգոյշ
ի պահպանութեանն, և կնիքն ի վէմն նորոգ, և կանայքն տրու-

մեալք հանդեպ նստեին, և հրեայքն խոկային լինել զյարու-
թիւնն, արար վաղվազակի զյարութիւնն իւր, զի առ հասա-
րակ ամենեքեան եղիցին վկայք յարութեանն յառաջ քան ըզ-
ժամադրութեանն ժամանել ժամ, և պահապանք որք մերձ, և
կանայք որք կանխադոյն տեսին, և հրեայքն՝ որք լուեալ ի
պահապանացն արծաթ խոստանային տալ, և շարժել երկրին
և թաւալեցուցանել վիմին, և աւետել հրեշտակին առ կանայսն,
և երևումն Տեառն, և ի Գալիլեա, փութացուցանել զաշա-
կերտսն, և անդ նոցա երևեալ։ Արդ եթէ այսքան ամենայնք
յառաջ քան զկատարումն երից աւուրցն եղև. և բահանայա-
պետքն և դպիրքն ի մէջ այսչափ վկայից ստացուցանել ջանա-
յին զյարութիւնն, և համբաւէին գողանալ աշակերտացն, որք
և անձանց իւրեանց չէին բաւական յապահով լինել յերկիւղէն.
զի՞նչ ապա հանդերձեալ էին ասել թէ յամելով, և յետ դնա-
լոյ պահապանացն եղեալ էր այս վասն լինելոյ ի սիրտ երկրի։

Իսկ յաղագս սկզբան աւուր, թէ երեկոյն եթէ առաւա-
տքն, ոչ է արժան մեզ յանձն ապաստանել և ի մէջ յառաջ
բերել բան. այլ երթիցուք ի սկզբան արարչութեան և ի մեծ
մարգարէն Մովսէս որ ասէ, Ի սկզբաննէ արար Աստուած զեր-
կին և զերկիր։ Ահաւասիկ զերկինն վերին ասաց, որ է լոյս,
բանդի հուր ասի. զի ընակեալքն ի նմա հրեղէնք որպէս ասէ
մարգարէն, թէ Զպաշտանեայս իւր հուր կիպելոյ. և կայանս
ունին ինքեանց զարփին վերին։ Ապաքէն ցուցաւ առաջին լոյսն
և ոչ յետին. զի երկրորդս իրին երկիր գոյացեալ և առաջաս-
տեալ աւդոյդ խոսութեամբ միջոցն երկնի, երկրի ստուերք
գործեցան ի վերայ արարածոց. վասն այսորիկ դարձեալ ասէ
աստուածայինն Մովսէս թէ, Եղիցի լոյս. Եւ եղև լոյսն թա-
փանցիկ ի մէջ աւդոյ, և ստուերք տարերց չբաւորեցան. քան-
զի ոչ եթէ ի ստուերէ գոյացան արարածք, որպէս ոմանք բար-
բանչեն, այլ լուսով զարդարեցան. զի թէպէտ և ոչ էր գոյա-
ցեալ արեգակն մինչև ի չորրորդ աւրն, սակայն փոխանակ ա-
րեգական, հեղեալ լոյսն տարածանէր զճառագայթս իւր մինչև
յերկոտասան ժամս տուրնջեան, և ապա տեղի տուեալ ամփո-
փէր յեթերն վերին և յառաջիւղացեալ ստուերացն գիշեր
գործէր։ Վասն այսորիկ ասաց Մովսէս, թէ կոչեաց Աստուած
զլոյս տիւ, և զիւաւարն գիշեր, և ոչ ասաց աւր, մինչև ցլնուլ
երկոտասան ժամու գիշերոյն, և վերաբերեաց առաւաւտուն

զսկիզբն երկրորդ աւուրն. ապա ասաց աւր առաջին՝ Արդ եթէ զիշերն է սկիզբն աւուրն. ընդէր յետ երեկոյին անցանելոյ ոչ ասաց աւր երկրորդ, այլ մի. բանչի վնի նորին ասաց թէ, արար զհաստատութիւն գերկինդ որ երեւի և ամենեցուն յայտնի՝ թէ երկրորդին է ստեղծուած աւուր. Բայց Աստուածային բանն լուսաւորչ անուն, մինչև ցկատարուին երկրորդ գիշերոյն, և սկիզբն երրորդ տուրնչեանն, ապա ասաց զնա աւր երկրորդ. Եւ յետ սորա պատմէ զժողովումն համատարած ջրոյն, և զերեւումն բուսոց և տնկոց, և զգաշտաց դալարաբերութիւն, և այսոքիկ երրորդ աւուր ստացուածք, զորոյ պանունն առնութեւր ոչ դրոշմեաց մինչև ցժողովն երրորդ գիշերուոյն, և ի մուտս չորրորդ տուրնչեանն, ապա անուանէ զնա աւր երրորդ. Եւ յետ սորին զեղելութիւն լուսաւորացոյ թէ, Արար Աստուած զլուսաւորն մեծ յիշխանութիւն տուրնչեան և զլուսաւորն փոքր յիշխանութիւն գիշերոյն. և պատեղս, որ և յոյժ տխմարաց է յայտնին՝ թէ ի չորրորդ աւուրն են գոյացեալ տարր լուսաւորացոյ, զորոյ պանունն ոչ բացայայտեաց մինչև ցկատարուին չորրորդ երեկոյին, և ի սկիզբն հինգերորդ տուրնչեանն, ապա կոչէ աւր չորրորդ. Եւ առ ետեղ պատմէ զեղելութիւն թոջնոց և ջրդաւղակ զեռնոց և զծովային կենդանեաց, և այս հինգերորդ աւուրն է գործ, զորոյ զանունն ոչ ակնարկեաց մինչև յաւարտումն հինգերորդ գիշերոյն սկիզբն վեցերորդ աւուրն, ապա ասաց զնա՝ աւր հինգերորդ. Եւ աստանաւոր ասէ զլինելութիւն զապանաց և սողնոց, և անասնոց կենդանաստեղծութիւն և զմարդն ըստ պատկերի Աստուծոյ եղեալ. Արդ ո՛ւմ ոչ է յայտնի ի վեցերորդին ստեղծեալ զմարդն ձեռամբ Աստուծոյ, սակայն ոչ ունի պանունն առնութեւր տիւն, յորում վայրի և իշխանութիւն տուեալ ասի նախաստեղծ մարդոյն ի վերայ ամենայն երկրածին կենդանեացս, և զաւղական զեռնոց և ջրաթոխ թոջնոց, և ի վերայ հոգածին տնկոց և մրգաբեր փայտից, և հասեալ առ երեկն, և զանց արար մինչև առաւաւտն սկիզբն եւթներորդի տուրնչեանն, ապա ասաց զաւրն վեցերորդ ի հաւաքել գիշերային մասանց, և ի նմին վայրի ասէ, թէ Կատարեցան երկինք և երկիր և ամենայն զարդ նոցա, և Կատարեաց զամենայն զգործ իւր զոր արար. և հանգեաւ յաւուրն եւթներորդի յամենայն գործոց իւրոց, զոր սկսաւ առնել Աստուած. Արդ

որից երիցութիւն գիշերոյն Ե՛վ իմաստունը յաւէտ եթէ
 յիմաբք:

Եւ դարձեալ նոյն ինքն աստուածայինն Մովսէս ի պա-
 տուհասական հրամանին և ի համալինջ նաւակոծութեանն գրէ
 թէ, Եղև անձրևն զբառասուն տիւ և զբառասուն գիշեր. և
 աստանաւր ոչ փոխեաց զկարգն, թէպէտ և ոչ աստեղը երե-
 ւէին: Եւ Աստուած յանցանել ջրհեղեղին ուխտագրէր նոյի
 զանցեալ կարգն, ասելով թէ Յուրտ և տաւթ, ամառն և զա-
 րուն, զտիւ և զգիշեր մի՛ դադարեցեն: Եւ Մովսէս վասն տա-
 լոյ կտակի աւրինացն գրէ այսպէս. թէ, Եղև յետ բառասուն
 տուրնջեան և բառասուն գիշերոյ, ետ ինձ Աստուած զերկոսին
 տափտակս բարեղէնս. և դարձեալ եթէ Զբառասուն տիւ և
 զբառասուն գիշեր հաց ոչ կերայ և ջուր ոչ արբի. և յայտո-
 սիկ և մի գիշեր ոչ յառաջեաց բան զտիւ: Իսկ Յովբայ մատե-
 նագրութեանն, թէ եկեալ ըարեկամքն նստէին շուրջ զնովաւ
 զինն տիւ և զինն գիշեր, և մարգարէն Դաւիթ իսկ զբան
 սաղմոսին, երանելով զայնոսիկ որ զաւրէնսն Տեառն խորհե-
 ցին ի տուէ և ի գիշերի. և թէ Արար զարեգակն յիշխանու-
 թիւն տուրնջեան և զլուսին իշխան գիշերուոյ, և դարձեալ թէ,
 Ի տուէ կարդացի և գիշերի առաջի բո. և թէ՝ Արեգակն ի
 տուէ բեզ մի մեղիցէ և լուսինն ի գիշերի. Իսկ համարձակա-
 խաւսն Եսայի աղաղակէ ի գիմաց Աստուծոյ և ասէ. Ես եմ Աս-
 տուած որ արարի զլոյս և հաստատեցի զխաւար դարձեալ ի
 վերայ արդարացեալ ժողովրդեանն ասէ, Ոչ եղիցի բեզ արե-
 գակն ի լոյս տուրնջեան և ոչ լուսինն ի փայլումն գիշերուոյ.
 Իսկ նորագոյն մարգարէն Երեմիա Տէր Տէր զաւրութեանց որ ետ
 զարեգակն ի լոյս տուրնջեան և զաստեղս և զլուսին ի լոյս գի-
 շերի: Դարձեալ թէ զլոյս տուրնջեան ոչ հաստատեցի, ապա ա-
 նարդեցի պետութիւն զաւակին Դաւթի. Եւ երջանիկ Ման-
 կունքն զաժնայն արարածս յաւրհանարանութիւն ածելով, նախ
 զերկինս և զերկնայինսն, և ապա խոնարհեալ ի ստորակայս,
 նախկին ասացին տիւ և ապա գիշեր. և դարձեալ լոյս և ապա
 խաւար: Իսկ ի նորումս աւետարանիչքս յայտնի ցուցանեն սկիզբն
 առուր զլոյս և ոչ խաւար: Նախ Մատթէոս զի յետ մկրտու-
 թեան գրէ վասն Տեառն, թէ պահեալ զբառասուն տիւ և զբա-
 ռասուն գիշեր ապա բաղցնաւ Իսկ Յովհաննէս զձանապարհոր-
 դութիւնսն Եւ եղև նմա անցանել ընդ Սամարիա, և էր ժամ

իբրեւ վեցերորդ, և Յիսուս վաստակեալ նստէր ի վերայ աղբւրըն, Եւ դարձեալ նոյն ինքն Տէրն ասէր առ Թովմաս յորժամ երկնչէր ի Հրէաստան գնալոյն. թէ ոչ ապաքէն երկոտասան ժամ է աւուրն, որ գնաց ի տուընջեան ոչ զայլթակղի, իսկ որ գնաց ի գիշերի գայլթակղի Եւ դարձեալ զժամ չարչարանացն Տեառն ասէ, թէ Էր ուրբաթ պատկին և էր ժամ վեցերորդ, և Հանին զնա ի խաչ. դարձեալ թէ՛ Ի վեցերորդ ժամու խաւար եղև ի վերայ երկրի. Որպէս դու կարծես, և եռեկոյն է սկիզբն աւուրն, և ժամ խաւարին վեցերորդ էր աւրն, ապա զի՛արդ ի մէջ գիշերի խաւարն, կամ ո՛րպէս խաւարեցաւ արեգակն, զի ի մէջ գիշերի արեգակն ոչ երևի և ոչ խաւարի. Իսկ ի պատմել սրբոց աւետարանչացն զաւետիս Միածնին յարութեանն՝ յայտնապէս ցուցանեն զորոշումն աւուրն, զի ասէ Մատթէոս, թէ Յերեկոյին շարաթին յորում լուսանայր միաշարաթին տես. զերեկոյն շարաթին ասաց, և զլուսանալն միաշարաթին. Իսկ Մարկոս, ևս յայտնի, թէ Իբրև անց շարաթն, պատրաստեցին խռնկս եւղս, և ընդ առաւաւտս միաշարաթին գան ի գերեզմանըն. նոյնպէս և Ղուկաս ասէ. Իսկ Յովհաննէս յետ յարութեան ժամուն զգալն առ աշակերտսն դրաւքն փակելովք ասէ, թէ Էր երեկոյ միաշարաթուոյ աւուրն, և դրաւքն փակելովքն եկն, ուր էին ժողովեալ աշակերտքն, տես զի զերեկոյն միաշարաթին ասաց, և ոչ երկշարաթի. Արդ՝ ուր իցէ երիցութիւն զի շերտոյն յետ այսքան վկայից մարգարէից և աւետարանչաց. Արդ անոպայ ասացին յեղուք ստախաւսացն, և ըմբերանեցին Հակառակամարտ խոհականութիւնք ընդդէմ սրբոյ Հոգւոյն և Հրամանաց Աստուծոյ, որ ի Հին և ի նոր կտակարանս ցուցանեն առ առաջին արարչութիւն զլոյս, և սկիզբն աւուրն զտիւն և զգիշեր, և յաղագս այսորիկ այսչափ շատ լիցի:

Իսկ վասն Հարցմանդ զմեզ թէ զճնունդ և զյայտնութիւն ի մի կատարէք, որպէս առաջին հարքն որք յառաջ քան զժողովն Քաղկեդոնի. Արդ թէ այնորիկ խոտելիք են՝ զոր նոքայն ուսուցին կամ կանոնեցին, արժան է բեյ և զուղիղ խոստովանութիւն՝ զոր ունիմ ի ժողովոյն նիկիայ ՅԺԸ. իցն, և կամ զԽԾ. իցն, որ ի Պոստանդինուպաւլիս, և զՄ. ոցն որ յԵփեսոս թողուլ, և դաւանել ժողովոյն Քաղկեդոնի, և լինել մարդսպաշտ փոխանակ աստուածապաշտի. Իսկ զբնութիւն կամ զսովորութիւն կամ զուսում զոր ասես դու, ի վերայ արարածոց ասի, և ոչ ի վերայ

արարչի, եւ զհարգ ոչ հաւատաս դու Գարրիէլի որ ասաց առ կոյսն թէ, Հոգի սուրբ եկեացէ ի բեզ, և զաւրութիւն Բարձրելոյն հովանացի ի բեզ, և թէ Որ ծնանելոցն է սուրբ է, և որդի Բարձրելոյն կոչեսցի և դարձեալ առ Յովսէփ ասէ թէ, Մի երկնչիւր առնուլ առ բեզ զՄարիամ կին բո, զի որ ի նմա ծնեալ է ի Հոգւոյն սրբոյ է: Արդ՝ ոչ ասաց յղացեալ կամ ստեղծեալ, այլ թէ ծնեալ, վասն զի աստուածային էր գործն, և ոչ բնութեան կամ սովորութեան ծնունդ, զի թէ սովորութեան կամ բնութեան կիրք գոյին անդ, պարտ էր ասել հրեշտակին, թէ որ ի նմա սաղմն ստեղծանի, զի ի վեց աւրն սաղմն արիւննանայ և յետ բառասուն աւուր ապա գոյացեալ բոլոր անդամաւր մարմնոյն շնչանայ, որ է սովորութիւն բնութեան և ոչ աստուածային տնտեսութիւն: Իսկ Քրիստոսի պսոթիկ ոչ պսպէս, այլ անդէն ընդ ասել հրեշտակապետին թէ Հոգի սուրբ եկեացէ ի բեզ, բոլոր անդամաւր և շնչով գոյացեալ եղև Բանն Աստուած:

Այլ զի գրեալ էիք թէ ոչ թէ անդիտութեամբ եդան տաւնքս պս յեկեղեցիս Հոռովմոյ և Յունաց և Եղիպտացւոց և Ասորոց, այլ ի կանոնաց և իմաստուն վարդապետաց, արդ ասացից բեզ թէ յորո՞ց վարդապետաց ընկալան Յոյնք, որոց յետոյ և դու աշտկերտեցար: Արտեմոն ոմն սուտանուն աշակերտ Յովհաննու աւետարանչի, ի վերայ գեղեցիկ սերման աւետարանչացն և առաքելոցն որոմն սերմանելով որպէս ի սկզբանն բանսարկուն յԱգամ զոյոյս աստուածանալոյն, և վասն պսոթիկ դիւրալուր եղեալ որք ընկալան, ոչ վասն տաւնասիրութեան կամ առաւել փառս վարկանելոյ բաժանեցին զմի տաւնն յերիս՝ յԱւետիս և ի Ծնունդ և ի Մկրտութիւն, այլ վասն հեշտասիրութեան և որովայնամոլութեան: Եւ վասն պսոթիկ ասեն լինել զյուութիւն Եղիսարեթի յեւթներորդ ամսեանն թշրինի տասն, ի քաւութեան տաւնին, և սեպտեմբերի ի քսան և հինգն, և անտի մինչև ի քսան և հինգն մարտի թուեն ինն ամիս և հինգ աւր, և անդ ասեն զաւետիս կուսին և անտի մինչև ի քսան և հինգն դեկտեմբերի ինն ամիս և հինգ աւր ժողովն յգութեան կուսին և ծնունդ կատարեն և յետ երկոտասան աւուր ի վեցն յունուարի յայտնութիւն: Արդ՝ ոչ է արժան ճշմարիտ և ուղղափառ բրիստոնէից հաւանել խոտոր հերձուածոյն Արտեմոնի, որ հակառակաբար սրբոց աւետարանչացն ասաց զյուութիւն Եղիսար-

բեթի ի տասն թշրին յաւուր քաւութեանն. որ յոյժ է ան-
տեղի. Զի զիւրդ մարթ էր քահանայապետին յետ այնպիսի սոս-
կալի տեսեան, և ի սրբութիւն սրբութեանցն մտանելոյ, ի կին
իւր գնալ. զի ամենայն Խրայեղ, յամենայն քաղաքաց Հրէաստա-
նի և Գալիլիայ վասն գլխաւոր տաւնիցն քաւութեան և տաղա-
ւարահարաց յերուսաղէմ ժողովէին նուիրաւք և պատարագաւք,
և նուիրիչ ընծայից և պատարագացն ինքն Զաքարիա էր՝ զիւրդ
զամենայն արտաքս ընկեցեալ, առ կին իւր գնայր. Զի թէ որ-
դիքն Հեղեայ յանխորհուրդ յաւուրսն յաղագս պղերգութեանն
ի պաշտաւնն, այնպէս անբուժելի դատաստանաւ պատժեցան.
զի՛նչ ակն ունէր կրել Զաքարիա, թէ ի քաւութենէ տաւնին,
յորում միանգամ ի տարւոյն ի սրբութիւն սրբութեանցն մտա-
նէր յաւրինակ Քրիստոսի միանգամ պատարագին, յայսրան
խորհրդական աւուրս խորհրդածուն ի կինն մերձ գնայր. Եւ
դարձեալ զեւթնաւրեայ տաղաւարահարացն զպատարագս և
գնուէրսն յաւրինակ եւթնաւրեայ աշխարհիս տաղաւարահարաց.
և ի գաղթականութեանս թողեալ զայնպիսի նշանաւոր տաւն
ի կինն իւր գնայր. Հանդերձ այսու դարձեալ և տունն Զաքա-
րիայ ոչ էր յերուսաղէմ, այլ ի լեռնակողմն վիճակին Յու-
դայ, որպէս վկայէ աւետարանիչն Ղուկաս, թէ Յաւուրսն յայ-
նոսիկ յարուցեալ Մարիամ փութանակի գնաց ի լեռնակողմն
քաղաք մի Յուդայ ե եմուտ ի տուն Զաքարիայ, և ևս ողջոյն
Եղիսաբեթի. և դարձեալ ասէ, թէ յետ կատարելոյ աւուրցն
այնոցիկ գնաց ի տուն իւր Զաքարիա, և դարձեալ թէ Իբրեւ
լցան աւուրք պաշտաման նորա.

Արդ՝ աւուրք պաշտաման կոչէ աւետարանիչն զքաւու-
թեան տաւնն և զտաղաւարահարացն զոր ի միասին տաւնէր ա-
մենայն Խրայեղ յեւթնորորդում ամսեան ի թշրինի տասն սկսա-
նէր աւր քաւութեանն և կատարէր ի հնդեստասն նորին ամ-
սոյ, և տաղաւարահարացն ի հնդեստասն թշրին ամսոյ սկսա-
նէր, և կատարէր ի քսան և երկուսն նորին ամսոյ, և ապա ար-
ձակէր ժողովուրդն յիւրաքանչիւր տունն. Վասն այսորիկ զրէ
աւետարանիչն Ղուկաս, թէ յետ աւուրցն այնոսիկ, որ են եր-
կոտասան աւուրք երկուց տաւնիցս այսցիկ, ապա գնաց ի տուն
իւր Զաքարիա, և եղև յողութիւն Եղիսաբեթի ի քսան երեքն
թշրին ամսոյ, որ լինի ի հոկտեմբերի յինն, և աստի մինչև յա-
ւետիս կուսին ի նիսան ի տասն և հինգն, և յապրիելի յեւթն՝

վճց ամիս ըստ Գաբրիէլի ձայնին, մինչև ցնոյնդ յունուարի ի վեցն՝ ինն ամիս և հինգ ար, ըստ անդրանկածնութիւնն, և յորում աւուր բանիաւնութեան ամուոյն յունուարի ծընաւ, ի նոյն բանիաւնութեան ամուոյն և մկրտեցաւ ըստ վկայութեան Ղաւկայ աւետարանչի որ զրէ թէ, Ինքն Յիսուս էր ամաց իրրեւ երեսնից սկսեալ Արդ սկսեալ ասելով զերեսներորդ ամն ցուցանէ, յայտնապէս ի վեցն յունուարի իննել մկրտութեանն, զի ըստ տոմարական արհեստի յետ քսան և ինն ամի անցանելոյ երեսներորդ ցնոյն ունի հանդիպուած, որպէս սքանչելին Անդրէաս ցուցանէ, յերկերիւրեակ ըլորին յերրորդ կանոնին զաւր արարչութեանն, և տաւնել աւետացն և զծննդեանն ամենայն ամի ըստ որքանութեան ամսոցն, զնիսան զտաւն և զհինգն, և զապրիլի վեւթն, զյունուարի զվեցն, զմի և զնոյն պատկեր բերելով աւուրն, Այսպէս և զծնունդն և զմկրտութիւնն յորքանիս ամսոյն ծնաւ, ի նոյն և մկրտեցաւ ի Յորդանան ի Յովհաննէ, որ ի վերուստ վկայէ Հայր, Իսկ է որդի իմ սիրելի, և Հոգին աղանակերպ ի վերայ իջեալ փառակցին իւրոյ, ցուցանէր զաւն Աստուծոյ և բարձող մեղաց աշխարհի, Ասան պսորիկ և եղբայր Տեառն Յակովբոս և Կիւրեղ աթոռակից նորա ի միում աւուր ի վեցն Յունուարի կանոնեցին զծնունդն և զմկրտութիւնն զի մի բաժանեցի խորհուրդն սքանչելի Եւ վկայ հաւատարիմ Աստուածաբան՝ ի վարդապետութեան Երաթայիցն ասացեալ, թէ Երիս ծնունդս գիտէ մեզ բանս որ ի մարմնոյ և ի մկրտութեան և յարութեան, և զայս ամենայն ինքեամբ պատուեալ իմ Քրիստոս երեւի:

Եւ արդ տես զի՛արդ բաժանէ, զմին փշմամբ առաջնովն և կենդանականաւ, և զմիւսն մարմնանալովն և մկրտութեամբն, իսկ զմիւսն յարութեամբն՝ զոր ինքն սկսաւ Արդ առաջին ծնունդ Քրիստոսի այս է, յորովայնի կուսին ի Հոգւոյն սրբոյ, որ է փշումն առաջին և կենդանական, զի յաւելն Գաբրիէլի, թէ Հոգի սուրբ եկեցցէ ի բեզ, յառաջեաց Բանն շարառեաց իւր մարմին, բանչի և ոչ ըստ բնութեան մարդկան և յառաջանալոյ առ սակաւ սակաւ. ստեղծագործիւր մարմինն տէրունական այլ իսկ և իսկ իբրեւ զբառասնաւրեայ զոյացեալ եղև, զոր ծնունդ առաջին կոչէ: Եւ վկայ հրեշտակն, որ յառաջ քան զծնանելն ըստ երևութի ի մարմնոյ ծնեալ ասաց, թէ Յովսէփ որդի Դաւթի մի երկնչիւր առնուլ առ բեզ զՄարիամ կին բո, զի որ է նմա

ծնեալ է ի Հոգւոյն սրբոյ է, որպէս և Բասիլ կեսարացի մեկնէ
զրան հրեշտակին, թէ վասն է՛ր ծնեալ ասաց և ոչ ստեղ-
ծեալ: Իսկ երկրորդ ծնունդ՝ զմարմնաւնալն պսիւնքն զմարմնով
յառաջ գալն ի կուսէն, և զմկրտութիւնն առանց բարժանման
ասէ պայսոսիկ:

Արդ ամաչեսցէ Արտեմոն, յամալթ լիցի և ժողովն Քաղ-
կեդոնի, զի ոչ կարեն ցուցանել առանձնական տաւն մկրտու-
թեանն Քրիստոսի, ոչ ի Յակովբայ եղբաւրէ Տեառն և ոչ ի Յիւր-
դէ, և ոչ գտանէ որ յընթերցուածագիրն, զի թէպէտ և զրե-
ցին աւետարանք և առաքեալք և պրակք առաքելոցն, Ղուկա-
սու զմկրտութիւնն Քրիստոսի, այլ ոչ հրաման սահմանեցին
կատարելոյ որպէս ծննդեանն, վասն ի ծնունդն լինելոյ մկրտու-
թեանն, և ոչ բաժանելոյ: Եւ վկայ մեծն Բարսեղիոս՝ որ ի Հա-
ւատոց գիրն պսպէս ասէ թէ Մեծքն և կարեւորագոյնքն բրիտ-
տոնէութեանս ոչ զրեցան, այլ աւանդութեամբ ունիմք ի կա-
տարմանէ նոցա և յաւրինակէ. և ոյք են պսոբիկ ընդ արեւելս
յաղաւթս կալ, մկրտութիւնն, և իւղն սրբութեան զոր միւսոն
անուանեմք, ձեռնադրութիւնք ամենայն աշտիճանաց, և որ այլն:
Արդ գիտեմք թէ յայտնեցաւ ի մկրտութեանն, բայց ի ծննդ-
դեանն ընդէ՛ր թաքեաւ. ո՛վ բարժանողք, ոչ ապաքէն ի ծննդ-
դեանն յայտնեցաւ երկնաւորաց և երկրաւորաց, ի յերկինս հրեշ-
տակաց յայտնեցաւ. և ի հրեշտակացն հովուացն յայտնեցաւ և
յաստեղէն մոգուցն յայտնեցաւ, որ և անրանիցն յայտնեցաւ ի
մարի և ի բարայրի, և այս է տաւն ծննդեան և յայտնութեանն
Քրիստոսի, ըստ բարձրաձայնութեան մեծին Գրիգորի Աստուա-
ծաբանի ի Ծննդեան ճառին, Այժմ, ասէ, Աստուծոյ յայտնու-
թեանս տաւն է, բանչի երեւեցաւ Աստուած՝ մարդ ծննդեամբ:
Եւ զարձեալ նոյն ինքն վերագրէ զճառն ի յայտնութեանն Քրիս-
տոսի, և սկսանի ի ծնունդն թէ, Քրիստոս ծնեալ լինի և ի
միում աւուր ասէ մկրտութեան ճառին, թէ Մկրտութեան է աւ-
րըս, և պարտ է վաստակել, և ոչ ասաց թէ յայտնութեան է
աւրս, թէպէտ է, զի զծնունդն գիտէ յայտնութիւն. եւ Բասիլիոս
ի Քրիստոսի ծնունդն յիւրականն, և՛ս յայտնագոյն ասէ մերձ ի
կատարումն ճառին, թէ Անուն գիցուր տաւնիս մերոյ Աստուա-
ծայայտնութիւն. եւ արդ զի բազում են յայտնութիւնք ի հարցն
սրբոց և ի վարդապետաց, բայց մեր զչափաւորութիւն սիրեալ
դադարեսցուր զբանս:

Եկեսցուք յուղիղ խոստովանութիւնդ որով ընդ մեզ միաբանիք, և եղծեալ կարգաւքդ Գաղկեդոնականացն հետեւիք կատարմանց, յորմէ ոչ աւգուտ և փրկութիւն: Զի զինչ աւգուտ բերանով խոստովանել, և գործովք ուրանալ, զի Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են, որպէս և գործք առանց Հաւատոց: Եւ արդ պարտ է մեզ Երեմիական հոգւովն հառաչել ի վերայ անզգայ հիւանդութեանդ և անգիւտ կորստեանդ, զի երկնեաց երկիր, և ծնաւ ազգ մի ողջոյն, զոր կորոյս տգիտութիւն, և հնացեալ սովորութիւն հին հերետոտացն: Որոց իմաստունն ընն անգուտ ի վերուտ աղաղակէր, թէ Հայեաց ի բեզ մի գուցէ շաւիղ ուլուց իցէ երեւեալն. որում անընտրող եղեալ հետեւիք զընդարձակն գնալով պողոտայ բազմացդ ուղեկցութեամբ զի բազումք են կոչեցեալք, և սակաւք ընդրեալք: Զինչ աւգուտ է բեզ ի բազմութենէ ուլուցն, և կամ որ շահ ի բազմութենէ ձախակողմանցն: Արդ ընդրեալ դու զսակաւութիւն ցորենոյ, և մի զյաճախութիւն յարդին, զնիւթ յաւիտենական հրոյն զթեթեացեալն հողմով ամբարտաւանութեամբ յունական յոթորտանաւն, որք և արգարե են որդիք անհաւանութեան, որք զուղիղ խոստովանութիւն հաւատոյ առաքելոց և վարդապետաց սրբոց եղծին, և ոչ կացին յութտին Տեառն. և ըստ պատուիրանացն Աստուծոյ ոչ կամեցան գնալ, այլ եղեալ իմաստունք յինքեանս և յաչս անձանց խորհրդականք, ոչ հնազանդեցան Որդւոյ ասաւղին թէ, Որ ոչ հաւատայ Որդւոյ, ոչ տեսցէ զկեանս, եթէ բարկութիւնն Աստուծոյ մնայ ի վերայ նորա: Կարծեցեալք պատուել աւելի տաւնիւք և կատարմամբք, գտան անկեալք ընդ նշովիւք առաքելոյ որ ասացն Թէ որ աւետարանեսցէ ձեզ աւելի քան զոր առնէքն, նշովեալ լիցի: Արդ զի՞ բեզ և նոցայն աւրինակ տաւնից և կատարմանց, որ հպաւրապէս փառչիս ի մարդագաւան խոստովանութենէ նոցա, ընդէր կատարմամբ խորհրդոյդ հաղորդիս ապականեալ խառնուածով զանապական մարմինն Քրիստոսի, և մարդ մահկանացու ցուցանել զանմահն Աստուած, ապաստանել ի մարդ և ոչ յԱստուած, ուստի անէծք և ոչ արհնութիւն, զի գրեալ է թէ, Անիծեալ որ եղ զիշոյս իւր ի մարդ, որոց սպառնայ փողն տարսովեացի թէ Արհամարհեալ ուրուք զաւրէնսն Մովսէսի, առանց ողորմութեան երկու կամ երեք վկայիւք մեռանէր, իսկ որչափ սաստիկ պատժոց արժանի համարեսցիք զայն՝ որ զորդին Աստու-

ժող առ ոտն եհար, և զարիւն նորոյ ուխտին խառնակ համարեցաւ, որով սրբեցաւ, և զհոգին շնորհաց թշնամանեաց. և դարձեալ թէ, Իմ են վրէժինդրութիւնք, ասէ, Տէր, և եթէ Ահ մեծ է անկանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանոյ. Երկիցուք, սիրելիք, աղաչեմ փութացարուք զերծանել յայնպիսի ահագին սպառնալեաց. զի թէ որ կամակից լինին՝ դատին ըստ Պաւղոսի, որչափ ևս որ առնեն զնոյն և յարգեն և պատուեն և ընդունին, որոց լիցի մեզ արտաքոյ լինել. Եւ մարգարէն աղաչակէ, թէ որդն նոցա ոչ մեռանի, և հուր նոցա ոչ շիջցի, և եղիցին տեսիլ ամենայն մանղեաց:

Այլ եղիցի ձեզ ամենեցուն հովուացդ և հաւտիցդ Տերաւոր և կարողութեամբ նորա՝ փախել ի նոցայոցն և ի մահացու և յաւտար արաւտէ. ի վայրի դալարւոյ ընակել, և ի քուրս հանգստեան սնանել, ի վարս ուղիղս և ի գործս արդարութեան ըստ կամացն Աստուծոյ Հաւր մերոյ, և ի փառս միածնին. Որով և ընդ որում Հաւր, և կենդանարարի Հոգւոյն սրբոյ, փառք պատիւ և իշխանութիւն, պսժմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից:

ԶԵՂԵԱՊԱՐԿ Խ զՍԱՊԱՆՈՒՆ ԿՐԱՆԱՆՈՐԱ, Խ ՍԱՊԱՆՈՐ ՍՈՐԵՔ ԿՐԱՆՈՐ ՎԹՈՒՄԱՍ, Խ ՂԵՆԱՆՈՐ ԻՄ յԵՂԵՅԷ Ի ՍՈՐԵՔ Խ Ի ՏԵՂԱՊԱՆԻԶ ԿՐԱՊԱՐԱԳԻՆ, ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ. Խ ՔՐԻՍՏՈՍ ԱՍՏՈՒԾ՝ ՂՅԵՂ յԵՂԵՅԷ:

**ԹՈՒՂԹ ՀՈՌՈՄՈՑ Ի ՀԱՅՍ, ՉԱՅՆԱԿԻՑ ԵՒ ՀԸ-
ՄԱԽՈՀ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ՔԱՂԱԿԵԴՈՆԵՒ ԵՒ ՏՈՄԱ-
ՐԻ ՀԱՅՀՈՅՈՒԹԵԱՆՆ ԼԵՒՈՆԻ, ԶՈՐ ԵՐԵՐ ԸՍ-
ՏՈՒԱԺԱՊԱՏԻ ՏԷՐ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ՍԻՆԵԱՑ Ե-
ՊԻՍԿՈՊՈՍ, ՅԱՌԱՋ ՔԱՆ ԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒ-
ԹԻՒՆՆ ԻՒՐ, ՈՐ ՎԱՍՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՍԵԱԼ Ի ԹԱԳԱՒԱՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆ Ի ԿՈՍ-
ՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ. ԻՍԿ ՆՈՑԻՆ ՅԱՂԱԳՍ ՄԻԱ-
ԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՒԱՏՈՑ՝ ԸՆԴ ԶԵՌՆ ՆՈՐԱ
ԳՐԵԱԼ, ԵՒ ԱՌԱՔԵԱԼ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ԿԱՊԱ-
ՐԵԱՑ ԿՆՔՈՎ, ԶՈՐ ՈՉ ԸՆԿԱԼԵԱԼ ԶՆՈՑԱՅՆ
ՀԱՅՀՈՅՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐՈՑ ԱԶԽԱՐՀԻՍ, ԱՅԼ ԱՐ-
ՉԱՆԱՑԵԱԼ Ի ՀԱՒԱՏՍ ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ, ԵՒ
Ի ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑՍ ԵՐԱՆԵԼՈՑ ՍԱՐ-
ԲՈՑՆ ԳՐԻԳՈՐԻ, ԱՄԵՆԵԻՒՆ ԱՆՂԱՐԺ ՄՆԱ-
ՑԵԱԼՔ ՈՉ ԵՏՈՒՆ ՏԵՂԻ ԴՐԴՈՒԵԼՈՎ Ի ՂԱՒ-
ՂԱՑ ՈՒՂՂԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ**

Քրիստոս է խաղաղութիւն մեր, որ արար զերկոսինն
մի, և զմիջնորմն ցանկոյն բակեաց, զթշնամութիւնն ի մարմնի
իւրուս. Բանդի պսուիկ առաքելական ձայնիւ վարիլ ի սկսա-
նել զրոյս մերոյ առ սէրդ ձեր՝ բարիոր զոլ համարեցաք, վասն
զի և բոլոր գիտումնս մեր, և նորին զրոյս հնթադրութիւն,
խաղաղութեան է ուղղութիւն, և խաղաղութեան ասեմք, ոչ
որպէս աշխարհս տայ, որպէս տէրն ասաց, պսիւնքն առ համա-
մատութիւն երկրայնոց իրացս տեսեցելոց, այլ զոր ինքն յերկ-
նից երբր մեկ խաղաղութիւն, և ի հրաժարելն իւրուս շնոր-
հեաց իւրոց աշակերտաց, յանձինս մեր ունել մեզ ախորժ է

առ Աստուած և Հայր, որպէս աղաւթիւք ասացեալ Արդ՝ զայս ոչ յաղագս սոցա աղաչեմ միայն, այլ և վասն ամենեցուն որ հաւատան ի ձեռն բանի սոցա յիս, զի ամենեքին մի եղիցին, ըստ որում դու Հայր յիս, և ես ի բեղ, զի և սոքա ի մեզ եղիցին, զի և աշխարհ հաւատասցէ, եթէ դու առաքեցեր զիս նկարագրական գոլ իւրութեան ի նա հաւատացելոց, նորին Յեառն համարեալ համամութեամբ և խաղաղութեամբ առ միմեանս կապին մեզ Որք զնորայն վարդապետութիւն պատուել գիտացին, ոչինչ պատուականագոյն բան զխաղաղութեանն բարին համարեսցին, և ոչինչ անարգագոյն բան զհակառակ նորին իմացուածս անջատողականաց բանից և մտածութեանց գիցեն, գիտելով եթէ ոչ նշանաց ցուցումն, և ոչ ճրմարիտ վարուց ուղղութիւն տարածանմամբ մարմնոյ և բաւմամբ ընչից մինչև մարտիրոսութեամբ չափ, ստացողացն զազատակարութիւն առաջի դնէ՝ առանց սիրոյ եղելոցս այսոցիկ՝ Իսկ սէր, որպէս ասէ այսորիկ արուեստաւորն նկարագրող աստուածայինն առաքեալ, զչար ոչ համարի, այլ խնդայ ընդ ճշմարտութիւնս Իսկ զոր յաղագս ընկերաց չարս մտածութիւնս, և մանաւանդ որովք յաղագս Աստուծոյ բանիւք՝ ամենին ի բաց մերժէ, որպէս խափանիչս իւրոցն ուղղութեանց գոլ զայսոսիկ համարեալ:

Արդ և մեք աղաւթելով աստուածայնոյն խաղաղութեան գոլ բոլորոջ, և ոչ խառնակութեամբ յոչ բարի կարծեաց յանձն առեալ ըմբռնիլ, և ոչ է տեղականաւք մեկուսութեամբք ըզբրիստոնէից համամութեանն վայելուչս ընդ նմին ի բաց հատանիլ ներեալ, զպժմուս առ ի մէնջ սիրովն Աստուծոյ ճառեմք բանս առ ձեր աստուածասիրութիւնդ, զնկարագիր Քրիստոսի աշակերտելոյն այսուիկ լնուլ փութացար, և զհաւանումն բարեպաշտիկ և աւրինաւոր, յաղագս ի մեզ յուսոյն որ ի Քրիստոս և հաւատոց ցուցանել կամեցեալք: Քանզի թէ և զատելիս եղբայրս կոչել և համարել մարգարէականն զմեզ խրատէ բանն, զի՛արդ ոչ եղբայրաբար առ որ ոչ այսպէս են առ մեզ բանիւ և հոգւով սիրով, որպէս զմտաւ ածեմք, վարիլ մեզ է իրաւացի: Բայց հաւատամք յԱստուած որ յամենայնի զիտակն է զործոց մերոց և մտածութեանց. թէ զմարուր խորհրդովս մերով՝ վասն մերձակայ բանիս յուշ առնելոյ առաջի վիշալից զիւտընկալ ներգործեսցէ յանձինս ձեր, բանզի զնորին Տեառնն, և ոչ

զանձին պիտոս խնդրեմք: Քանզի զայս խորհել է իրաւացի ամենեցունց որք ի հոգեորականի պարույն եկեղեցւոյ՝ առ ի բարեաց գործոց երկրագործութիւնն վարձկանեցաւ, որոց զլուծ ուղղափառութեանն յաւրինեցաւ Բանն, զոր և փայտ կենաց անուանեալ զմեզ Աստուածաշունչ գիրք, այսու անուամբ կոչելով յորդորէ պարգարեւ իմաստութիւնն: Զինչ արգեւեր իցէ իմաստագոյն բան զխորհիւն առողջարար յաղագս Աստուծոյ և աստուածայնոցն, և անսուտ զէիցն փառս և կարծիս ըստ Աստուածաշունչ գրոց աւանդութեան ստանալն, զոր ճշմարտապէս և ի մէջ գրախօսին առ ի յԱստուծոյ տնկեալ հաւատամբ, որ առթէ և սողել ձեռնարկէ հանապազ չարութիւն աւան, և զպատրանս բանի աստուածսիրութեան ձեռով արկանէ առաջի, որպէս և ի սկըրանն աստուածահաւասար խոստմամբ նախաստեղծիցն եղ առաջի, արգելեալ լինի առ ի պահողէն բոցեղէն սրոյն զայնպիսին ծառ, այսինքն ի Հոգւոյն շնորհէ. որով անգործ լինել նորին վիշապին խորհրդոց, և ոչ գոյ արգել որ ոք կամեսցի ուղղութեամբ սրտի զճշմարտութեան պտուղս, ոչ ճաշակել միայն, այլ և առատապէս վայելել, եթէ բնախն ըզձեռս ձգիցեն այսինքն զործաւորապէս և աշխատութեամբ ըզխուղղականն ճշմարիտ գիտութեամբ ի մտածութիւնս շարժեսցեն, զի յայսուսիկ հպեսցին, կեցցեն յաւիտեան:

Արդ և մեք աղաւթս առնելով համանդամայն, և փութացելք ընդ հովանեաւ պսպիսոյս իմացականի ծառոյ հանգչել հանապազ ի սորայոցս պտղոց առաքել՝ ոչ մերձաւորաց միայն, այլ և հեռաւորաց փոյթ յանձին ունիմք, զոր և առ ձեր աստուածապաշտութիւնդ առնել յաւթարեցաք՝ բարիոր համարեցաք ոչինչ իրաց ի պատճառս պսպիսոյս պարզեւտուութեան ունել:

Քանզի Ստեփանոս աստուածասէր բահանայ, եղեալ յայսմ աստուածապահ և ի թաղաւորական քաղաքիս, ծանուցաւ մեզ եթէ ի մեր սուրբ եկեղեցիսս հաղորդել ոչ առնու յանձն, զոր ըստ աստուածայնոց աւրինաց հեկութեամբ կոչեցաք և հարցաք, թէ զիարդ խորհիս, և վասն զինչ պատճառի ոչ կամիս հաղորդել ընդ մեզ. և խնդրեալ գրով խոստովանութիւն ի դմանէ առաք մինչև յառաջինն որ լսփեսոս սուրբ Ժողովն արարեալ զխոստովանութիւնն: Իսկ որ ի Քաղկեդոն զսուրբ և զտիեկերական Ժողովն, և զորս յետ նորայն յիշուեմք

և ոչ բնաւ արարեալ, յուզվիւք յաղագս պստորիկ հաւանակա-
նաւք առ դա վարեալ բանիւք, և իբր զի լուացողական աճա-
ռաւք ներգոյիդ ի դմա կարծեաց ոչ արւեստական հնարիւք,
այլ պարզութեամբ բարոյից, և յստակ սիրով ի մէջ յառաջ
րերեալ արարաք առ դա րանս: Սակայն մեզ հաղորդ լինել
առանց ձեր ոչ հաւանեցուցար, զոչ առանց ձեր խոստովանակ-
ցութեան առ այս գոյ դմա իրաւամբք պատճառ առաջի ար-
կեալ, ուստի որպէս ի նորին յաստիւլում սրբասիրի առնդ զձեզ
զամենեսեան տեսեալ. ոչինչ նուազ արարաք ըստ արժան գո-
լոյ առ ձեզ բանս ի ճշմարտութիւն հաւանեցուցանելով, և ի
ձեռն գրոյս խաւսից բարբառել առ ձեզ պարժանն. այսինքն
որպէս աստուածայինն առաքեալ ասէ զլաւագոյնն. և զհրկու-
թենէ բուռն հարեալ, առաւել կարեոր համարեցաք յայս ա-
սել յառաջագոյն, բանցի և պիտանի իսկ նախ անգործ առնել
զմտածութիւնս առ ի յանջատումն հայելոյ մեզ Բրիտոսի
խորհրդոյն, և այնպէս որպէս ի հերկս արդարութեան ի բաց
խլելով զգալթակողութեանն փուշս, զմերոյս իմացուածոյ ընկե-
նուլ զսերմանիս:

Ա. Եթէ որ ոչ խոստովանի Աստուած գոլ ըստ ճշմար-
տութեան զՅովմանուէլ, և վասն պստորիկ Աստուածածին զսուրբ
կոյսն, բանցի ծնաւ մարմնապէս մարմին եկեալ Աստուծոյ
Բանին, նզովեալ եղիցի:

Բ. Եթէ որ ոչ խոստովանի ընդ մարմնի ըստ անձնաւո-
րութեան միաւորիլ Աստուծոյ Հաւրէ Բանին մի գոլ Բրիտ-
ոսս ընդ իւրոյն մարմնոյ, յայտ է զի զնոյն աստուած համան-
գամայն և մարդ, նզովեալ եղիցի:

Գ. Եթէ որ ի վերայ միոյն Բրիտոսի որոշեսցէ զանձ-
նաւորութիւնս յետ միաւորութեանն միայն հպեցուցանելով
զնոսա ըստ յարակցութեան՝ որ ըստ պատուոյ, այսինքն ըստ
իշխանութեան կամ զաւրութեան և ոչ յաւէտ ժողովմամբ ըստ
միաւորութեան բնաւորականի, նզովեալ եղիցի:

Դ. Եթէ որ երկուց դիմաց, այսինքն անձնաւորութեանց
զորս յաւետարանականն և յառաքելականն գրեալ բաժանէ
ձայնս, կամ ի վերայ Բրիտոսի առ ի սրբոցն աստգեալս կամ
ի նմանէ յաղագս իւր, և է ինչ որ մարդոյ առանց Աստուծոյ
Բանին յատկապէս իմացելոյ հպեցուցանէ, և է ինչ զորս,

որպէս աստուածվայելուչս միայնոյ Աստուծոյ Բանին, նշուովեալ եղիցի:

Եւ եթէ զք՝ յանդգնեսցի ասել աստուածազգեստ մարդ զՔրիստոս, և ոչ յաւէտ Աստուած գոլ ըստ ճշմարտութեան, որպէս մի որդի ընտրեամբ, ըստ որում եղև մարմին Բանն, և հաղորդ եղև միւզ մերձաւորապէս արեան և մարմնոյ, նշուովեալ եղիցի:

Զ, եթէ որ ասիցէ Աստուած կամ Տէր գոլ Քրիստոսի զառ ի յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն, և ոչ յաւէտ զնոյն խոստովանի Աստուած համանկամայն և մարդ, որպէս մարմին եղելոյ Բանին ըստ գրոց. նշուովեալ եղիցի:

Է, եթէ որ ասէ, որպէս մարդ ներգործիլ առ ի յԱստուծոյ Բանէն զԵփսոս, և ի Միածնին փառաւորութիւն հպիլ, որպէս այլ գոլով քան զնա. նշուովեալ եղիցի:

Ը, եթէ որ յանդգնեսցի ասել, առեալ մարդ երկրպագակից պարտ գոլ լինել Աստուծոյ Բանին և փառաւորակից, և ընդ նմա երեւիլ Աստուած, որպէս այլ յայլում, և ոչ յաւէտ միով երկրպագութեամբ պատուէ զեմմանուէն. նշուովեալ եղիցի:

Թ, եթէ որ ասէ, զմի Տէր Յիսուս Քրիստոս փառաւորիլ առ ի Հոգւոյն, որպէս այլոյ զաւրութեամբ ինչ ի ձեռն նորա փառաւորեալ և առ ի նմանէ առեալ զներգործելն կատարել ի վերայ այսոց պղծոց, և կատարիլ ի մարդիկ զաստուածային նշանս, և ոչ յաւէտ իւր նորա զհոգին ասէ, որով և ներգործեաց զաստուածայինն նշանսն. նշուովեալ եղիցի:

Ժ, Բաճանայապետ և առաքեալ խոստովանութեան մերոյ զՔրիստոս լինել ասէ աստուածայինն գիր, և մատոյց վասն մեր զինքն ի հոտ անուշից Աստուծոյ և Հաւր. Արդ եթէ որ քաջանայապետ և առաքեալ մեր լինել ասէ, ոչ զինքն յԱստուծոյ Բանն յորժամ եղև մարմին, և ըստ մեզ մարդ, այլ որպէս այլ քան զնա յատկապէս, կամ եթէ որ ասիցէ և վասն իւր մատուցանել նմա զպատարազն, և ոչ յաւէտ վասն մեր միայնոյ, քանզի ոչ արդեաւ լինէր կարաւտ պատարագի որ ոչն գիտաց զմեղսն նշուովեալ եղիցի:

ԺԱ, եթէ որ ոչ խոստովանի զՏեառն մարմինն կենդանարար գոլ, և իւր նորա յԱստուծոյ Հաւրէ Բանին, այլ որպէս այլոյ ուրուր քան զնա ընդ նմա զոլով ըստ արժանաւորութեանն, այսինքն, որպէս միայն աստուածային ընակութիւն ունելով, և

ոչ յաւէտ կենդանարար ուրախ ասացի, զի եղև իբրև Բանին զամենայն կենդանագործել կարողին, նշովեալ եղիցի:

ԺԲ. Եթէ քո խոստովանի զԲանն Աստուած չարչարեալ մարմնով, և խաչեալ մարմնով, և զմահ ճաշակեալ մարմնով, եղեալ անդրանիկ ի մեռելոց, ըստ որում կեանք և կենդանարար որպէս Աստուած, նշովեալ եղիցի:

Արդ ամենայն նեստորական չարամտածութեան ի ներքոյ ընթացք ի ձեռն այսոցիկ նշովիցս նախ քան զարմատանալն ի բաց խի, և առաջի արկելովքս նորա ըստ ճշմարտութեան բանի, անգայթակղութեան առիթ լինի ամենեցուն, որք զուղղափառութիւնն ախորժեն և ոչ ի նանիր պատառել ձեռնարկեն ի վերուստ անկեալ պատմութեանն Քրիստոսի, այսինքն զնորա հաւատոցն ողջանդամութիւնւ Բանի եթէ զայն նեստոր զճշմարտապէս դժնդակն աւճ փախուցեալ, որպէս Նսայի ասէ, այսինքն զճշմարտութեանն պատճառս ի բաց ընկենուլ ի նստել կարթիւ գլորմամբ, այսպիսեաց բանից միայն որ ասաց մեծն Վիւրեղ. յոր ոչ կարաց զգանազանախոհ չարութիւնն իւր ցուցանել, այսինքն հնարել ինչ առ ճշմարտութիւնն, զիարդ այլովք յամենեցուն այսոցիկ խոստովանութեամբ ոչ զանպարտաւորութիւն յամենեցունց տարցի, քանզի և իւր նեստորի, եթէ զայսոցիկ ձայն խոստովանութեան էր ընկալեալ, ոչ արդեք լինէր ի բաց ընկեցեալ յեկեղեցւոյ, այլ և հալորդակից զնա և եպիսկոպոսապետ համարէր Վիւրղոս ըստ որում և յիւր թուղթն գրեաց:

Այլ մեր ի խորհուրդս մեր սրբազան հիմն կառուցեալ զայսոցիկ ուղղափառ գիտոցս զաւրութիւն զամենայն աւրինաւոր ձայն ի միտս ի մէջ յառաջ բերեալ շինել ի վերայ նորա ճեպիմբ, և երկուս ընտրութիւնս խոստովանելով ի վերայ Միածնի Որդոյն Աստուծոյ Տեառն մերոյ Թիսուսի Քրիստոսի, յետ ըստ ամենայնի նմանելոյ նորա մեզ առանց մեղաց ոչ այլ ինչ ասեմք կամ իմանամք: Բայց միայն զի Աստուած զու վ և հաւար համադոյ, մարդ եղև ճշմարտապէս մարդկան համադոյ, ալսինքն միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան, յինքն միաւորեալ մարդկային ընտրութիւն, այսինքն ընդ իւրոյ Աստուածութեանն, ոչ ի բաց բարձեցելոյ այսոցիկ տարբերութեանց և յետ միաւորութեան, այլ մի դէմ մեզ և մի անձնաւորութիւն ցուցեալ Աստուած ըստ ճշմարտութեան մարմնացելոյ և կատարեալապէս մարդացելոյ,

քանզի նախ քան զմիաւորելն, այսինքն միանալն Միածնի Բանին Աստուծոյ ընդ մերոյս բնութեան, միով և միայնով բնութեամբ զոլ զնա հաւատամք, այսինքն աստուածութեան էութեամբ, ըստ որում Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ համագոյ, Իսկ երկու բնութեամբ՝ յետ առնլոյն զոր ի մերոյս զանգուածոյ, այսինքն որպէս Աստուածութեամբն կատարեալ, այսպէս մարդկութեամբն կատարեալ և զիտեմք զնա և քարոյցեմք, որպէս ի նոցունց յայսցանէ յերկուց բնութեանցս մի որդի և Քրիստոս զնոյն ծանուցեալ։ Ուստի և զմի բնութիւն ասել Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, որպէս նորին գոլով մտածութեան, նշնապէս ընդունիմք և խոստովանիմք։ Քանզի ի ձեռն ասելոյն մարմնացեալ՝ այլ էութեան քան զԲանին բնութիւն յայտնումն՝ ըստ սրբոյն Կիրդի մուծանեմք, քանզի ոչ երկուս բնութիւնս մարմնացեալս ասեմք, այլ մի նորին բանին, այսինքն զնոյն Աստուածն Քան մարմնանալ մարմնով հոգի ունաւդ և բանականիւ իմանալի։ Եւ բնութեանցն իւրութիւնսն խոստովանելով. ոչ այլ ինչ ժողովիլ յայսմանէ ախորժեմք, բայց զի մարմին առեալն յԱստուծոյ էութենէն ոչ աստուածութեան բնութիւն եղև, և ոչ զզոյն մարմին ի րայ եթող. եւ աստուածութիւնն մարմին հոգեւոր, հոգի բանական և իմանալի յինքն միաւորեալ ըստ անձնաւորութեան, ոչ ի մարմնոյն փոխադրեցաւ բնութիւն, և ոչ բնաւին ինչ յիւրոց փառաց։ Եւ եղծ կամ փոխադրեցաւ, քանզի այսպէս խորհել մեզ յաղագս նորա ասել սրբոց հարցն ուսուցանեն ըսեմք։

Եւ նախ քան զամենեւին իմաստունն Կիրեղ յիւրութեանն որ ըստ բնութեանն ասելով մնացելոյ երկաքանչիւրին, այսինքն աստուածութեանն և մարդկութեանն զոլ միաւորութեան և ասաց զայս ուսուցանելով մեզ, թէ ոչ փոխադրութիւն ինչ միաւորեցելոյ ի ձեռն միաւորութեանն եղև, այլ մնաց իւրաքանչիւր ի նոցանէ զիւրոյն բնութեան անփոփոխութիւն պահելով։ Նշնապէս և Կիրեղի ուսուցիչն և վարդապետ մեծն Աթանասիոս զնոյն ճանապարհ ունի այսպիսեաց ըսելոց և մտածութեանց, որոց զվկայութիւնսն զկնի այսորիկ գիցուի։

Արդ երկու բնութեամբք ասել զմիսծին Բանն Աստուած Տէր Յիսուս Քրիստոս ի Քաղկեդոն ժողովեցելոցն ՁԺ. և Լ. ից հարց ըստ այսմ մտածութեան իմանալ նոցա և զնել խորհիմք և հաւատամք, ըստ որում և խոստովանիմք զնոյն ինքն Փրկիչն

մեր և Տէր, և աստուածութեամբն կատարեալ, և մարդկութեամբն կատարեալ, վասն զի և երկուց ընութեանցն զմի և զնոյն խոստովանելով յաստուածութենէ և ի մարդկութենէ առ սեմք, եւ վկայէ մերոյս բանի յազգս պսորիկ որ յեա նոցա յայսմ յաստուածապահ և յարբունական քաղաքի եղեալ. եւ երրորդ սուրբ ժողովն, յիւրումն սահմանի գրեալ պսպէս. Եթէ որ երկուս ընութիւնս խոստովանելով, ոչ որպէս աստուածութեամբ և մարդկութեամբ զմի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ճանաչել խոստովանեսցի, զի ի ձեռն պսորիկ նշանակեսցէ զվանազանութիւն ընութեանցն, յորոց անշիտութարար անպատմելի միաւորութիւնն եղև, ոչ Բանին ի մարմնոյ վախճանեալ ընութիւն, և ոչ մարմնոյն առ Բանին ընութիւն տարեալ եղեալ, բանյի մնայ յերկաքանչիւրսն որ ինչ են ընութեամբ, և եղեալ միաւորութեանն ըստ անձնաւորութեանն, այլ ըստ անշատման որ ըստ մասին, զպսպիսիս առնու ձայնս Քրիստոսի խորհրդոյն, կամ զթիւ ընութեանց խոստովանելով և ի վերայ նորին և միոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ, և ոչ տեսութեամբ միայնով զվանազանութիւն պսոցիկ տեսանելով, յորոց և շարադրեցաւն. ոչ ի ըսց բարձեցելոյ վասն միաւորութեան, բանյի մի յերկաքանչիւրիցն, և միով երկաքանչիւրքըն, այլ որ պսուիկ վարի թուով որպէս որոշեալս, և առանձին անձնաւորութեամբ զոլ զընութիւնսն, պնպիսին նյովեմլ լիցի:

Արդ հանրական ձայնիւ մեկնեալ զմիտս զերկու ընութեամբք խոստովանելով զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, յորոց ի Քաղկեդոնն ժողովեալք, ոչ կարեմք հաւանեցուցանել զմիտս մեր, առանց դատապարտութեան լինել առ ի յԱստուծոյ, առ պս ընդդիմաբանութեանն որք ոչն ընդունին և խոստովանին անյերկուարար զպսպիսի ձայնս: Քանզի ոչ պարզարար ասացին սուրբ հարբն երկու ընութեամբ ճանաչել զՔրիստոս, այլ ամենայն ուստեք փակեալ զմիտսն նեստորի զՄիածինն Աստուած Բանն պսորիկ ճանաչել ասացին, զի մի որ ըստ նորա ամպարըշտութեանն ասել ձեռնարկիցէ, եթէ Քրիստոսը և Տէրդ անունն ըստ իրիք համանունութեան և արժանաւորութեան հաւասարութեան Բանին Աստուծոյ և որոյ ի վաւակէն Դաւթի ըստ անշատման կոչի: Այլ ասելով զՄիածինն Աստուծոյ Բան երկուք ընութեամբք ճանաչել, զնորա չարափառութեանն մտածութիւն

ոչ փոքր ինչ ելոյծ, որ և յորս յառաջադոյնն բաւականապէս զգուշացեալք զբարեպաշտութեանն անաբատութիւն նախ բան զյաւիտեանս ծնանելոյն նորա ի Հաւրէ, ըստ աստուածութեանն յստակ խոստովանիլ, և ի սրբոյ կուսէն և Աստուածածնէն Մարիամայ զնոյն ինքն ըստ մարդկութեանն: Զորս ձայնս որպէս պատերս զմիջս իւրոցն կարծեաց, և ոչ տուլ ինչ ի լսելիս իւր երբեք ընդունել յանձն էառ Նեստոր, այլ խցեալ զականչս իւր առաւել, քան զորս ի վերայ Ստեփանոսի նախավկային սպանողաբար ժողովեալքն, յաւէտ որպէս ի թի քարի խցեալ զականջըս իւր զթովչին ճարտարի պատուածայնոյ առնն չփրկական աւանդութեանցն ձայն ոչ լուեալ Գանգի արդար և երանելի պարն պն յառաջնունն թղթին որ առ նոյն Նեստորիոս գրեալ ի նմանէ, զայս խնդրէր առ ի նմանէ պայպէս ասելով. Գանգի թէ և ճառեցաւ բան ի ժողովուրդ ընթացեալ, այլ ուղղեցի պացելութեամբք. և արժանաւորեալ շնորհել բան գայթաղեցելոցն Աստուածածին անուանելով զսուրբ կոյսն, զի ուրախացուցեալ ցտրտեալսն, և ուղիղ փառս ունելով առ ի յամենեցունց խաղաղութեամբ և Համաձայնութեամբ ժողովրդոց կատարեսցուք զտաւնս: Նոյնպէս և ի թղթին որ առ արեւելեանսն ասէ պայպէս, նոյն երանելիս Սիւրեղ. Գանգի պարտ էր նոցա զմտաւածել, զի գրեթէ ամենայն որ յաղագս Հաւառոյ Հանդէս մեր ժողովի Հաստատելով թէ Աստուածածին է սուրբ կոյսն:

Իսկ եթէ բնաւին երկուս բնութիւնս ասելն, որպէս մինչ Նեստորի պայպիսեաւ ձայնիւ վարեալ գայթաղութիւն առնէ բազմաց, որ զայսն ածէ զմտաւ իմացի նախ ի սրբոցն Հարցող զձայնս զայս, և եթէ ոչ է պարտ վասն որոց չարաչարն իմանան զբարեպաշտութեամբ ասագեալն, զայսոսիկ ուրաւալ զուղղափառութեանն բանս, վասն զի և Արիանոսացն բառս ինչ ի գրոց սրբոց առ իւրեանց չար մտածութիւնն առեալ, և ի ձեռն պետցիկ փորձեալ զառողջութիւն Հաւատոյն որ ի սուրբ Խորրգութիւնն շարժել, ոչ ուրուք որք յետ նոցայն ի բանս իւրեանց յառաջաբերելոյն զայն Հրաժարեցին: Այլ և Սիւրեղ, որ առ նոյն Նեստորիոս պատերազմն էր յեփեսացոց ժողովին, յորս ջատագովն էին նմա ի Հայրականս վարդապետութիւնս, զմեծին Գրիգորի Աստուածաբանի երեւ բանս յառաջ, որ են այսոսիկ. Եթէ որ ի ներքս բերէ երկուս որդիս, առաջին՝ զոր յԱստուծոյ և ի Հաւրէ. իսկ երկրորդ՝ զոր ի Մարիամայ, և ոչ մի

և զնոյն յորդեգրութենէն արտաքս անկցի, զոր խոստացաւ ուղիղ հաւատացելոցն: Բնութիւնք երկու, բանչի Աստուած և մարդ, վասն զի հոգի և մարմին, բայց որդիք ոչ երկուք և ոչ աստուածք, զի և ոչ աստանաւր երկու մարդք, թէ և այսպէս Պաւղոս զներքին մարդոյն և զարտաքին անուանեաց, Եւ ոչ այս միայն, այլ և առ Սեկունդոս յառաջին թղթին հաւաստեալ երկու բնութիւնս ի վերայ Գրիստոսի խոստովանեաց ասելով, Ապա ուրեմն որքան եկն ի մտածութիւն և է միայն տեսանել հոգւոյ ակամբ, թէ զինչ եղանակաւ մարդացաւ Միածինն:

Երկու բնութիւնս գոլ ասեմք միաւորեալս, բայց մի Գրիստոս և Որդի և Տէր զԲանն Աստուծոյ, մարդացեալ և մարմնացեալ, ոչինչ ի ձեռն այսպիսոյս բանի ուսուցեալ մեզ, բայց միայն զոր ինչ ի Հինգերորդ սուրբ Ժողովն ուսաք ըստ միայն տարբերութեան միաւորեցելոցն իմանալ, զայսոսիկ խոստովանել, որպէս և ինքն իսկ ի թղթին տո Ղէզէոս ասաց, եթէ Նեստորիոս յասելն երկու բնութիւնս, զվանազանութիւն նշանակելով մարմնոյն և աստուածութեանն, բանչի այլ է Բանին և այլ մարմնոյն բնութիւնն, ոչ ևս և զմիաւորութիւնն խոստովանելով ընդ մեզ, ստուգադոյնս եբեր ի վերայ, եթէ մեք զայսոսիկ միաւորեալ մի Որդի, մի Տէր, և մի Գրիստոս խոստովանիմք. և որպէս հարբն ուսուցին մի բնութիւն բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, բաջայայտ և առանց ընդդիմաբանութեան, եթէ միաւորութիւնն զվանազանութիւնն ոչ ի բաց եւ բարձ. վասն որոյ և երկուս ասեմք բնութիւնս, իսկ մի բնութիւն բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ. յայտ է զնորին բնութեան միածնին միաւորելն յինքն ըստ անձնաւորութեան բնութեան մարմնոյ, յայտ է զի հոգւորի և իմանալոյ:

Արդ բազում ինչ և այլ բանս յաղագս այսոցիկ ունել ասելով առ ի հաւանութիւն մեզ ուղիղ և անարատ հաւատոյս, և յանդիմանութիւն առ որոց ոչ առողջապէս, և ոչ բարիք անձանց իւրեանց զանչատումն եկեղեցւոյ Աստուծոյ հնարին առնել՝ այսոքիւք շատասցուք, խոյս տուեալ յերկայնութենէ զրոյ և Սողովմոնի հաւանեալք ասելոյն, եթէ Տո՛ւր պատճառս իմաստնոյն, և իմաստնագոյն լիցի:

Իսկ և յաղագս ներգործութեանց և կամաց կամաւորապէս արկանել ի ձեզ հոգեորականդ սեղանաւորս զհաւատացեալն մեզ տաղանդ բանի փութասցուք, զի անցեալ Տէրն ի

ձէնչ խնդրեսցէ հանդերձ տոկոսեաւք զիւրն, իսկ զմեզ ոչ իբրեւ զվատ ծառայս դատապարտեսցէ: Ասեմք այժմ ի վերայ Քրիստոսի երկուս ներգործութիւնս, նշանակելով զմինն և ըզնոյն ներգործել, և որպէս զմարդ, և որպէս զԱստուած, որպէս զԱստուած՝ զԱստուածայինսն, և որպէս զմարդ զմարդկայինսն. զերկաքանչիւրսն ընդ միւսոյն կցորդութեան և ոչ որոշարար և անջատուպէս, այլ ի ձեռն եղելոցն որ ինչ էրն հաւատարմացուցեալ. այսինքն թէ Աստուած ճշմարիտ և մարդ անսուտ, և ոչ ըստ ցնորից ցուցեալ. Բանդի վասն ոչ հաւատալոյն ի նա Հրէիցն և ասելոյ, Վասն էր դու մարդ ես և առնես զանձն բո Աստուած, և զղերաբունսն աստուածային նշանս ցուցանելով ասէր, Եթէ ոչ գործեմ զգործս Հաւար իմոյ մի հաւատալք յիս, իսկ եթէ գործեմ, թէ և ինձ ոչ հաւատալք սակայն գործոցս հաւատալքէր, զի գիտասցիք և հաւատասցիք եթէ Հայր յիս, և ես է Հայր: Իսկ առ որս յետ այնորիկ հանդերձեալ էին երեւել հերձուածողս և արհամարհել ըզանաւրէնութեան նորա խորհուրդ, յառաջագոյն զգուշանալով ճշմարտութեանն. թոյլ տայր մարմնոյն ներգործել զիւրսն յորժամ և կամէր, որպէս և սուրբն Գրիգորիոս ասաց Նիւսացւոցն եպիսկոպոս, այսինքն զանանգոսնելի գործս մարմնոյ և կիրս, ի հաւատարմութիւն անընդդիմանալի, ճշմարտապէս անդրանիկ լինելոյն նորա ի բազում եղբարս, և մերձաւորապէս հաղորդ լինել մեզ մարմնոյ և արեան: Ուստի և յետ անապականութեամբ յարութեան մարմնոյ նորա զնորին ընութիւնն հաւատարմացուցանելով ըստ մեծին Բարսղի ի կերակուր հպել արժանաւորաց:

Արդ Աստուած յաւիտենական որ միահամուռ ունի զծագս երկրի, որպէս Եսայիաս գոչէ, ոչ քաղցիցէ և ոչ ծարաւեսցի. առ և՛ քաղցեաւ և՛ ծարաւեցաւ մարմնով իւրով: Եւ դարձեալ ասեալ մարդ զաստուածութեանն գործէր գործս, զի այս իսկ էր ըստ իմանալոյն, և զայս իմաստունն Նիւերեզ խրատէ զմեզ ի գանձին այսպիսի ինչ ասելով. մի Քրիստոս բարոյսն աստուածային գիրք. բանդի մի է Աստուած Հայր, և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, բանդի ի գործոց յորքան ինչ վայել է միայնոյ Աստուծոյ ճանաչի Աստուած: Իսկ վասն զի մարմին եղև Բանն, ըստ որում գրեալ է, պարտ էր և մարդ երեւիլ, և ոչ էր այլուստ տեսանելի այսպիսի. բայց միայն ի մարմնոյն անրամբա-

սեցեալն կրից և բանից կարեորապէս, և զմարդկան վայելուչն գործէր և խաւսէր, զի արդարեւ ցուցցի և մարդ եղեալ և յետ սակաւուց. Բանդի Աստուած էր ճշմարիտ մարմնով և մարմին ճշմարիտ Աստուածութեամբ:

Արդ՝ որովք պարտն էր ճանաչիլ Աստուած, զայնոսիկ աստուածաբար ներգործէ, և յորոց էրն կարեոր արդարեւ մարդ երևիլ, զայնոսիկ գործէ և խաւսի տնաւրինելով զխորհրդոյն ճշմարտութիւն: Արդ մի որ զմեզ պատնքն զԱստուծոյ եկեղեցիս ձեռնարկեսցէ ըամբասել, որպէս պոսպիսեալք վարեալ ձայնիւք, ի հասարակաց խոստովանութեան հաւատոյս զմտաւածելով թէ որպէս ի ձեռն Արիանոսացն չարամտածութեան, և զուղիղ բանն առ իւրեանց գրել հերձուած, որք ի նիկիա ժողովեալ սուրբ հարքն մեր, որպէս մեծն ասաց Աթանասիոս, հետաքննին եղեալք զհամագոյն եղին բառ, յաղագս որոյ հաւրագիւտ ինչ լինել Արիանոսացն, ոչ ուրեք եղև կարի եւ դարձեալ զհաւատոյս նշանակ որ միշտ յեկեղեցւոյ Աստուծոյ ասի. խոտորեալ մտածութեամբ առեալ նեստորի, սրանչելին Կիւրեղ զըստ անձնաւորութեանն միութիւն եմոյծ ի ներքս: Այսպէս և որ ի Քաղկեդոնին, և Հոռուպեցւոցն առաջնորդ երանելին Լևոն, չարախոհ ծերոյն Նւտիբեայ ի վեր երևեալ, և մերոյս բնութեան գոլ զՏեառն մարմին ասել ոչ առեալ յանձն, այլ յետ միաւորութեանն. մի բնութիւն մարմնոյն և աստուածութեանն զանդաւեալ, կարեորապէս առ ի բաց բարձու. մնո-րայոցն ցնորական, և երկուք բնութեամբք ճանաչել զՄիածին Աստուծոյ Բանն՝ ուսուցին, և զերկաբանչիւրն բնութիւն ներ-գործել ընդ միւսոյն կցորդութեան, զոր ինչ իւրն ունէր՝ ընկալան, զի ի զանապանութենէ ներգործութեանցն, զանապանութիւն բնութեանցն միոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ծանիցի. Բանդի ի ներգործելոյն բնութիւնն ճանաչի, որպէս երանելիքն Կիւրղոս և Նիւսացոցն Գրիգորիոս ուսուցին ի բանն իւրեանց:

Իսկ և վասն կամաց զճշմարտութիւնն ասել ոչ է զանդա-ղելի, որպէս, և ոչ զայն պարզաբար և առանց բնեւոր իրաւա-ցուցաբ զերկուց կամաց ձայնն. ի ժամանակս մեր պոսպիսի խնդրոյս շարժեցելոյ. յորժամ լռել առաջնորդաց եկեղեցւոյ Աստուծոյ ոչ էր կարողութիւն, պոսպիսոյս ձայնի հրապարա-կագրութեամբ եղելոյ, յունայնավայելուչս աւճտել զմարմինս

եկեղեցւոյ Աստուծոյ կարողի Սյլ նախ զի և ոչ սրբոց հարցն է անկուռ ճանապարհ երկուց կամաց ծառումն, և ապա վասն որոյ ձեռնարկեցինն, մի ներգործութիւն ասել Քրիստոսի, և ըստ գանձութեան նմին ի ներքս բերեալ յառաջին և զգլխաւորն ներգործութիւնն մարդոյ, զիմացողականն ասեմ և կամեցողական, ոչ տեսնել ի նմա յառաջին զմերս ի Բանին Աստուծոյ առ ի բժշկութիւն և վերաստեղծումն, զոր պարտ էր և նախ քան զայլսն առնուլ նմա՝ Որպէս յառաջագոյն ախտացեալ զմեղացն հիւանդութիւնն և զբոլորն մարդ ժանդացուցեալ, քանզի բնութիւն անմեղ և կամ անձնիշխան արար զԱդամ։ Իսկ զբնութեան Աստուած, որպէս սքանչելին Աթանասիոս ասաց։ Արդ կամեցողական զնոյն զմի Տէրն մեր ըստ երկաթանչիւրին բնութեան գոյ բարոյեւ ախորժելով, և ցուցանել թէ և զկամելն առեալ ըստ մարդկային մտաց, ոչ հակառակ իւր ստացաւ պայն, այլ այն բոլորն աստուածացաւ, անշեղելի գոլով առ մեղս բոլորովին. և աստուածանալոյն ոչ ի բաց բարձումն մուծեալ բնաւորականին կամաց, այլ պայն ի յայտնի կացուցեալ հաւաստեաւ, զոր ինչ և վասն նորին Փրկչին մարգարէն ասէ, թէ նախ քան զգիտել մանկանն զբարի կամ զչար՝ անհասանելին ի չարութիւնն ընդրելով զբարին վասն փրկութեան ազգիս մերոյ զմահն կամաւորութեամբ հաճեցաւ։ Բայց ունէր բնաւորապէս և զչկամելն մեռանել վասն հրաժարելոյ մարմնոյն, ըստ ի սկզբանէ եղելոյ ի նմա ստացողէն զբնութիւնն զահն բնաւորապէս։ Զայսպիսիս ձայն, որպէս ասացի, ի հարցն իջեալ առ մեզ ընկալաք ոչ ընդդիմացումն ինչ խորհրդոյն ի ձեռն այսորիկ մուծանել ախորժեալք, մի լիցի, քանզի թէ և տրտմեցաւ և անզիտացաւ, և առ մահն զչկամելն եցոյց ի ժամանակի չարչարանացն, այլ ըստ հաճութեան Բանին բնակեցելոյ ի մարմնին այսորիկ կամեցողականեաւ որ ի նորին մարմինն գործիւր, յորժամ ըստ որում մինչև կամէր տայր մարմնոյն զիւրսն ներգործել, որպէս և գրեալ է։ Քանզի բնութեանն բանիւ ստացեալ է զկալումն չկամելոյն զմահն բնաւորապէս, կազմաց զնա երկիւղած ի մահուանէ, քանզի ոչ արդեւք էր ասացեալ ցնա սպառնալեաց բանիւ. եթէ Յաւուր յորում ուտիցէք ի նմանէ մահու մեռանիցիք. եթէ ոչ էր կազմեալ ի նմա զմահն ահագին գոլ։

Արդ և Տեսնոն հոգի ըստ բնութեանն՝ զչկամելն ունէր

առ մահն. իսկ ըստ տնաւրէնութեանն Բանի ամենեւին կամեցողապէս և յարձակողաբար, ուստի և իւրոց աշակերտացն ասէ, ծանկանալով ցանկացայ ընդ ձեզ ուտել զզատիկս նախ քան զչարչարել իմ, այսինքն զվախճան խորհրդոյն: Եւ առ չարչարանսն զկամաւորութեամբն զալ յայտնելով. և դարձեալ եթէ, Բաժակ մի ունիմ ըմպել, և զի՞նչ փութամ մինչև արբից զնա, և մկրտութիւն մի ունիմ մկրտել, և զի՞նչ փութամ մինչև կատարեցայց: Արդ ի ձեռի այսոցիկ ուսանիմք ըստ իմաստնոյն Կիւրդի թէ զբնաւորապէս չկամելն աստուածավայելաբար ըստ մեզ զբնութիւնն ի Քրիստոսի կամեցողական արար:

Արդ՝ գտաացեալս ամենայն վերստին ի ձեռն առեալ, և համառաւտ զմերոյս ասացուածոյս յայտնումն արարեալ, ասեմք, թէ Աստուած մարդ եղև, ոչ մարդ էառ. որպէս Նեստորի թուեցաւ. քանզի Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ, ոչ ցնորիւք երեւալ և ոչ ստուերի տեսեալաւ արարեալ զցուցումն, այլ բնութեամբ և ճշմարտութեամբ եղև մարդ, զի ի ձեռն պտղոյն բոլորն սրբեսցի մարդկանոյս ազգի զանգուած. և ունի՞ զոր մատուցանէ վասն մեր, որպէս մեծ առաքեալն ասաց: Ուստի անչարչարելի գոյով Աստուած, ոչ անարժան համարեցաւ չարչարելի լինել մարդ. և անմահ գոյով ընդ մահու աւրինակաւք լինել, զի իցէ նոյն ինքն չարչարեալ և ոչ չարչարեալ: Զարչարեալ, զի իւրն նորա մարմին, զոր յարգանդի սուրբ կուսին և Աստուածածնին էառ, զբնութեանն անանգոսնելիս եցոյց կիրս, և զորս ի ժամանակի փրկական չարչարանացն ի խաչահանուացն ընկալաւ տանջանս: Իսկ ոչ չարչարեալ, զի ոչինչ յաստուածութեանն բնութիւն կրէր, և ի չարչարելն կամաւորութեամբ սրբոյ մարմնոյ նորա Արդ և ի խաչին էր մարմնապէս, և եղեալ զանձն իւր յինքենէ ըստ իշխանութեան իւրոյ, որպէս և ինքն Տէրն ասաց, և մեռեալ ելեալ մարմնոյն, և ոչ միոյ ի նոցանէն որիշ էր աստուածութիւնն, այլ և բոլոր էր յանշունչ մարմինն որ կայր ի նոր գերեզմանին. և բոլոր էր ի հոգւոյն որ կայր ի սիրտ երկրի. որով և որոց ի պահեստի հոգւոցն երթեալ բարոյեաց, որպէս գլխաւորն առաքելոցն ասաց:

Արդ՝ մի՛ որ գայթակղեսցի ի մեզ պատճառելով զպատուառաւ մեղաց և մի զեկեղեցի Աստուծոյ որ ի մեզ հեգնեսցէ, որպէս անջատումն և որոշումն աւանդելով Քրիստոսի խորհրդոյն,

և բառս ինչ ի սրբոց հարցն մերոց հատանելով և գողանալով
 լարակամաբար, ժողովեսցէ որ ինչ ճշմարտութեանն բան ոչ
 կացուցանէ յանդիման և առաւելապէս որովք զերանելին Լե-
 տոն Հոռմայեցւոցն եղեալ նախագահ, և զնորայսն բանս ոմանք
 ընդ գայթակղութեամբ առնել ի նանիր և ոչ իրաւացի, զկնի
 պատրիկ թղթոյ գնոցա վկայութիւնս կատարեալ իմացուածով
 յառաջ բերցուք, որովք և ուղղափառութիւն նորա յայանի լի-
 ցի, և որովք ախորժեն նեստորի համախոհ ցուցանել զնա՝ ա-
 մաչեսցեն, Իսկ եթէ ինչ ի Քրիստոս սէրդ ձեր ընդդիմացի
 գրեցելոցդ ի մէնջ, մի՛ զանդադիցիք ի ձեռն թղթոյ և զթուե-
 ցեալսն ձեզ բարւոք գոլ ընդունել. և յաղաքս երկբայեցելոյն
 խնդրել բարւոք ընդրութեամբ պատասխանատրութիւն, քանզի
 պատրաստ եմք առ այս ըստ առաքելականի վարդապետու-
 թեանն, Վասն զի և մեծն Աթանասիոս ասէ, Որք մեկնեն զոր
 ինչ ասենն, ոչ ընկենու ի բաց, այլ և ընդունել արժան հա-
 մարեցաւ, բանզի պսպէս ասաց ի թղթին իւրում որ առ Եւ-
 սեբիանոս և Ղուկիփերա, և առ որս ընդ նոսայն. Արդ պատ-
 ցիկ պսպէս խոստովանելոցս աղաչեմք զձեզ, զոր պսպէս խոս-
 տովանին և մեկնեն զբառսն զոր ասենն մի՛ դատապարտել, և
 մի՛ առանց բնութեան ի բաց ընկենու, այլ յաւէտ աղաչելով
 և աղերսելով յանկուցանել. Արդ գիտելով եթէ յաճեղ ատե-
 նին Քրիստոսի, ուրանաւր ամենայն բանք և զորժք, այլ և որ
 ինչ ի մտածութիւնս մեր են, բննեցին բանքս մեր պատրիկ

ՊԸՏԸՍԻՍԸՆԻ ԹՂԹՈՅՆ՝ ԶՈՐ ԳՐԵԸՑ ՏԷՐ ՍՏԵ-
ՓԸՆՆՈՍ ՍԻՒՆԵԸՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, ԸՌ ՏԷՐ ԳԵՐ-
ՄԱՆՈՍ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍԻ ՀԸՑՐԸՊԵՏՆ,
ՈՐՔ ԵՐԿՈՒ ԲՆՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ԵՐԿՈՒՍ ՆԵՐ-
ԳՈՐԺՈՒԹԻՒՆՍ ԵՒ ԵՐԿՈՒՍ ԿԸՄՍ ԽՈՍՏՈՎԸ-
ՆԻՆ ՏԵԸՌՆ ՄԵՐՈՑ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ԵՒ
ՈՐՔ Ի ԿԵՆԴԱՆԱՐԸՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԶՈՒՐ ԽԱՌ-
ՆԵՆ, ՀԵՏԵՒԵԸԼՔ ԺՈՂՈՎՈՅՆ ՔԸՂԿԵԴՈՎՆԻ:

Յորնպատիւ հռչակելի փառաւորութեամբ յառաքելա-
կանդ ժամանեալ ծայրագոյն նախագահութիւն, Տէր Գերմանոս,
վերատեսուէ հոգւոց մեծանուն և թագաւորական բաղաբիդ Կոստանդնուպոլսի և տիեզերական հայրապետի:

ԶՔրիստոսի խղաղութիւնն առերևելով մեզ աւրինակ
բարեպաշտութեան և առ միմեանս կապակցութեան հոգեօր սի-
րոյ և միաբանութեան հաւատոյ ներգրաբար բացայայտութեամբ
ի ձերմէդ ընկալար մեծանձնութենէ, որպէս մոլորելոց զհետ
ընթացեալ մեզ, ըստ աւրինակի քաջ հովուապետին ի վերայ
լերանց զկորուսեալն խնդրելով. և յաւէտ յիրաւի Զի զսիրե-
լոյն ի ճշմարիտ սիրողէն՝ փոխանորդեալ զաթոռ հայրապետու-
թեանդ հետեաբար զնորին աւրինակ սիրոյ հազարապետու-
թեանդ, և՛ ունել ճշմարտապէս և՛ քարոյել ձեզ հաւատամբ ոչ
միայն նամեսական և մերձակայիցդ, այլ և բացականաց տարա-
կացելոցն, նաև ուր ոչ անուանեցաւ Քրիստոս, զի դոյն իսկ կո-
չեցարուք հաշտեցուցանել Քրիստոսի զամենեսեան ընդ Աստու-
ծոյ ի պարծանս ձեր յաւուրն Քրիստոսի, զի յերեւել ճշմարիտ
հովուապետին գտանիցիք անթառամ պսակացն հաղորդ. Իսկ
մեր նուազունք յազգ բացագոյն տարորոշեալք յողորտս հիւսի-
սային ալեաց, և ոչ յողով դեգերանաւք տեղեկացեալ իմաստու-
թեանն ներանձնական կրթութեանն մակածութեամբք, և ոչ

քարձրայականական վարժից գործական և տեսական ճարտասանություններն ճեմարանին ներհունը, նաև վերջացեալք ի գործառնությունէ երկասիրութեանն, և զանխլացեալք կոչողին ձայնի ի հոգևորականն պգի, զրկեալք ըստ ժամանակին և յառանձնական տառիցն գծագրութենէ՝ որով զանպեալսն մարթէաք գիտել. և աներկայսս ապագայիցն թողուլ առ ի յիշատակ, անճաճանչ աղջամղջաւ և անլոյս ստուերաւ պարփակեալ նստէաք ի խաւարի դիւցազանցն տաւնից և ջաշանցն հեթանոսականաց, հնազանդեալ ծառայէաք արարածոց և ոչ արարչի, դառնաշունչ հոգմովն ձմեռայնոյ պաղեալք անհաւատութեամբ, անբաժք ի պըտոյ սատուածային արգասաւորութեանն: Իսկ յորժամ քաղցրութիւնն և մարդասիրութիւնն Աստուծոյ կաթեցաւ ծագեաց ի մեզ զարդարութեանն արեգակն և զհարաւ քաղցրուայց վարդապետութեան Բանին կենաց ծաւալեցոյց, ելոյծ վկարծութիւն ստուամանեացն ի սրտից մերոց, և վարձկանեցոյց զմեզ թէպէտ հազիւ և անագան ուրեմն, սակայն մետասաններորդ ժամուն հաղորդեալք, կոչեցաք ի կոչումն սուրբ ի ձեռն խոստովանողին Քրիստոսի սրբոյն Գրիգորի, որ սքանչելագործ պաւրութեամբն Աստուծոյ ընդ ամենայն երկիր ետ զբարբառ իւր, և մեծաւ հանդիսիւ չարչարանաց զպակասութիւն նեղութեանն Քրիստոսի ի մարմնի իւրում ելից, և իբրև զորդիս սիրելիս վերստին կոչեաց զմեզ ի մահուանէ ի կեանս, ընծայելով երկըրպաղուս սրբոյ Երրորդութեանն, զոր ի դէպ է ասել, եցոյց մեզ զրանն կենաց, ընդ որ հայեցաք և տեսաք և խոստովանիմք և երկրպագեմք:

Եւ յետ այսորիկ յաստուածարեալ մեծի ժողովին նիկիայ որ ի բակումն Արիոսի ՅԺԸ. իցն գտեալ խոստովանակիցն ժեր սուրբն Առիստակէս, շառաւիղն ըստ մարմնոյ և հոգւոյ սրբոյն Գրիգորի, առեալ յԱստուծոյ զլուրն կենաց ետ մեզ անյն սահմանաւոր գրով զոր ունիմքս առանց յաւելման և պակասութեան: Եղինպէս և զժողովն որ ի Վոստանդինուպաւիս որ ի կործանումն Մակեդոնի, և անպիսոսին որ ի լուծումն նեստորի, ընկալաք որպէս հիմն կենաց և առաջնորդ ճանապարհի առ Աստուած, և այսպէս ներփառական առասութեամբ ըստ տիեզերական երիցն ժողովոց ի մի բերան փառաւոր առնեմք զԱստուած: Իսկ զժողովն Քաղկեդոնի, վասն զի ոչ ըստ սրբոց նախեղելոց վարդապետացն տեսանեմք ասացեալ, ոչ ընդունիմք:

Եւ վասն զի ընկալար մեղադրութիւն ի ձէնչ ի ձեռն Ստեփանոսի բահանայի բանիւ և գրով, եթէ ընդէր զտնաւրէնութեանդ պատառէք պատմունձան, որ է մի հաւատն ի Քրիստոս, զոր համարձակագոյն ասասցուք, եղիցի գործողացն վարձն ի Տեառնէ, և վախճան նոցա յայրումն 7 որ և իցէ: Եւ վասն զի երգմենացէք զմեզ թէ զոր արժանի ընդունելութեան համարիմք ի գրեցելոցդ խոստովանեցէք, և զոր հակառակ ճշմարտութեան կարծիցէք գրեցէք առ մեզ: Արդ թէպէտ և ոչ գեղեցկադիր յարմարութեամբ ստորագրութեան կարացար շարադասել ըստ ձերում արհեստագիւտ վսեմախոհ վերադասութեան, սակայն զանտեսանելի մեր սրտի խորհուրդ մակերևապէս ընթադրութեամբ յանդիման կացուցուք գերագոյնդ ձեր վարդապետութեան՝ որ ունի այսպէս:

Ձնախկարգեալ ի մատենիս ձերում, զերկոտասան գլուխքս բանի զերանելոյն Կիւրդի Աղեքսանդրացոյ, ըստ սրբոց առաքելոցն հրեղէն լեզուաց աստուածխաւսութիւնսն նախապատուեմք և խոստովանիմք: Իսկ առ ի ձէնչ ասացեալս, վասն զի զանխլարար յինքեան բերէ զնեստորի չար մտածութիւնս, ասելով երկուս ընութիւնս և երկուս ներգործութիւնս և երկուս կամս, և զի պատճառէք եթէ Եւտիբէս մի ընութիւն ասաց շրփութեալ խառնակութեամբ, հարկաւորապէս գրեաց Լեոն Լոռմայեցի առ ժողովն Քաղկեդոնի, ասել երկուս ընութիւնս, և առանձնապէս կիրս նոցին: Զինչ բան զայսոսիկ անտեղագոյն յաղթութիւն, չարիւ զչար բժշկել կամելով, և թիւրութեամբ զթիւրութիւն ուղղել: որ ոչ յաջ և ոչ յահեակ առաք հրաման խոտորել, այլ զմիջինն գնալ արքունական պողոտայ: Եւ ոչ զի Սաբելիոս և Եւտիբէս շփոթարար միաւորեն, հարկ է զի արիստաբար և նեստորաւրէն բաժանեցուք, այլ զերկոսեանն ի բաց վարել կողմանս իբր զապականիչս հաւտին Քրիստոսի, և զնոյն ինքն զաւանդիչս երկուց ընութեանց, և ընդդէմ զնեւ նոցա զասացեալսն ի սրբոց վարդապետացն, որ և զԵւտիբէսին պապանձեցուցանեն զրաբանութիւն, և զերկուցն ժողովումն մի ընութիւն սահմանեցին: Քանզի սուրբն Աթանասիոս Աղեքսանդրացոց եկեղեցւոյն վերատեսուչ յառ Ապողինար թղթին, մի ընութիւն Աստուծոյ բանին մարմնացելոյ՝ ասաց: Զսոյն և հետեոյ նորին մեծն Կիւրեղ յորժամ եհարց ցնա Սուկենոս եպիսկոպոս Դիոյկեսարիայ բաղաբին, թէ պարտ է երկուս ընութիւնս ա-

սել Բանին մարմնացելոյ թէ մի. և նա յայտնապէս զրով պատասխանի առնէ թէ, յետ միաւորութեան ոչ անջատեմք զընութիւնսն ի միմեանց, և ոչ յերկուս որդիս հատանեմք զմին և անբաժանելին, այլ մի ասեմք, և որպէս հարքն ասացին, մի ընութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ. Ահաւասիկ յայտնապէս, որք երկուս ասեն ընութիւնս որոշեն զընութիւնսն և յերկուս որդիս հատանեն, որպէս յայտ է ի հարցմանէդ և ի պատասխանելոյդ: Եւ դարձեալ յերկրորդ թղթին առ նոյն Սոկենոս. Այլ ասեն, ասէ, հակառակորդքն թէ մի ընութիւն է մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ, հարկ է ամենայնիւ շփոթումն ընդունել և խառնակումն, որպէս ծախեցելոյ և ի ներքս զողացելոյ մարդկայնոյն ընութեան. և անգիտացան դարձեալ որք զուգիշն թիւրեն, և թէ ըստ ճշմարտութեան է մի ընութիւն Բանին մարմնացելոյ. Եւ դարձեալ նոյն Սիւրբ զրէ առ Նիզարիոս բահանայ. Արդ եթէ ասեմք, ասէ, միաւորութիւն, խոստովանիմք թէ մարմնոյն հոգեորի իմանալոյ և Բանին, սակայն զմիութիւնն խոստովանեցելոյ, ոչ ևս մեկուսին ի միմեանս միաւորեալքն, այլ մի որդի այնուհետեւ, և մի ընութիւն նորա. Եւ դարձեալ զրէ առ Թէոդոս լծագաւորն բարեպաշտ, Թէպէտ և ի վանալանից, ասէ, և յանձնանից եկեալ առ միմեանս ընութիւնք, մի Քրիստոս, մի Որդի, մի ընութիւն խոստովանելի հանգերձ առեցելոյ. Զնոյն գրելով և առ Ակակիոս եպիսկոպոս Մելիտինեայ, Հետեւելով, ասէ, ամենայն ուրեք աստուածայնոյն գրոց՝ ի սրոյ կուսէն առնուլ զմարմինն հաստատեմք այսուհի. յորոց ենն մին և միայն որդի և Տէր Յիսուս Քրիստոս երկուս ընութիւնս միաւորեալ ասեմք. իսկ յետ միաւորութեանն որպէս ի բաց բարձելոյ յերկուս հատմանս մի զոյ հաւատամք զՈրդւոյ ընութիւն. Ահա ցոյցք յայտնիք, թէ հակառակաբար ունին ի ձէնչ ասացեալքս առ սրբոցն հարանց դաւանութիւն:

Դարձեալ տեսցուք և յաղագս երկուց ներգործութեանցդ, զոր համբաւէք, թէպէտ և նախ զկամսն ասելի է, և ապա զներգործելն, այլ վասն զի այս կարգեալ էր ի մատենիս ձերով ըստ այսոցիկ և զպատասխանիս ընկալարուր. Ասէք սահմանել Ղևոնի, Ժողովոյն Քաղկեդոնի, զոր և գրեցէքս առ մեզ, թէ և ներգործէ երկաքանչիւր ընութիւնս ի նոյն հաղորդութեամբ. Եւ անուանեալն ի ձէնչ վեցերորդ Ժողովն, դարձեալ հաստատեն զնոյն սահման թէ երկաքանչիւրն ընութիւն կամի և ներ-

գործէ, զկամելն յաւելին յասացեալն Ղևոնի ևւ այժմ գարձեալ գրէք թէ, մի և նոյն երբեմն որպէս մարդ ներգործէ, և երբեմն որպէս զԱստուած, որովք դրեթէ, մարտ եղեալ ընդ միմեանս պատեհալմին ասացեալքս ի ձէնչ, քանզի այլ է ըստ երկաքանչիւրոյն ներգործել, և այլ երկաքանչիւրի զիւրաքանչիւրսն, զի մին հակառակիցէ և երկուց իշխանականաց կամ դիմաց, և միւսն միոյ, և որպէս կամեսցի միով իշխանութեամբ ներգործել:

Արդ տեսցուք և յաղագս պսոռիկ զառ ի սրբոց հարանցն ասացեալ վարդապետաց, Ասէ երանելին Աթանաս ի չորոգ ճառին առ Արիանոսն, ևւ բանն զմարմնոյն բարձեալ ունէր զտկարութիւնս որպէս զիւրոյ, քանզի նորա էր մարմինն, և մարմին գործակից աստուածութեանն գործոց զի նովաւ լինէր. զի Աստուծոյ մարմին էր, ևւ յետ սակաւուց. Քանզի թէ Աստուծոյ Բանին գործք ոչ ի ձեռն մարմնոյն էին եղեալ, ոչ արդեւ էր աստուածացեալ մարդ: Եւ յետ այլոց. Քանզի զգործս հաւր ի ձեռն մարմնոյն գործէր, ևւ դարձեալ նոյն գրէ առ Գեղփոս եպիսկոպոս և խոստովանող. Քանզի զձեռն ձգեալ, ասէ, Բանին յարոյց զոր ի ջերմութենէն էր ըմբոնեալ. ձայն արձակեալ յարոյց զՎապարոս: Եւ Գրիգոր Նիւսացուցն եպիսկոպոս յերրորդ ճառին որ ընդդէմ Եւնոմիոսի, Քանզի ներգործէ, ասէ, որպէս ճշմարիտ Աստուած ի ձեռն իւրոյն մարմնոյ զամենեցունց փրկութիւնն, որպէս զի ձայնին կամ գործոյն մարդկաւրէն եկելոյ յառաջ. իսկ ի ներքուստ թագուցեալն իմանի զաստուածութիւնն ցուցանել: Գրէ և Յուլիոս եպիսկոպոսապետն Հոռոմայ, ասէ, Ոչ մի անշատումն Բանին և մարմնոյ նորա, բերի յաստուածային գիրս այլ է մի՛ անձնաւորութիւն, մի ներգործութիւն, մի դէմ, բոլոր Աստուած և բոլոր մարդ: Նոյն ինքն և Յովհան Ոսկեբերան ի ճառին յորում եթէ՛ եկաց յաղաւթս ի լերինն, և ի կողումն առաքելոցն ասէ. Միոյ զաւրութեամբն ներգործութեամբ զրազմատեսակ ախտս չարութեանն բժշկեաց և յետ սակաւուց ասէ, Զանապան զսքանչելիսն ի ձեռն միոյ ներգործութեանն ընլով: Եւ Նիւրեղ Աղեքսանդրացի ի Մատթէոսի աւետարանին մեկնութեան պսպէս գրէ. Ընդ իւր միաւորեաց զմարմինն որպէս ոչ է ասել ընդ Հաւր և ի Հաւրէ Աստուած բանն, և յիւր կազմեալ զնա ներգործութիւն բնաւորական, և մարմին պահեաց վասն ծնանելոյն ի մարմնոյ, և լցոյց. աստուածավայելուչ ներգործութեամբ և յիւրն եհան փառս

Նորին յերկուս կոյրսն. Եւ բժշկէ ձեռին մերձաւորութեամբ և ներգործութեամբ լի գոյ զիւր մարմինն ցուցանէ. Նորին ի բժշկութիւն զորանչին Սիմոնի. Քանզի բժշկեաց որպէս զԱստուած, զիւրոյ ձեռինն հպումն շնորհեալ անկեղոյն ի մահիճսն. և վասն զիւնչ պատճառի, զի զիւրոյ բնութեան աստուածութեան ասեմ միապաւր ցուցցէ զիւրն մարմին ի ներգործութիւնսն. Դարձեալ ասէ, Կարող գոյ զամենայն ինչ բանիւ ներգործել, վարի և թքովն, զի ծանիցուք թէ և մարմին նորա զամենայն ունէր զներգործութիւն զկենդանարար Բանին, և լուսաւորութեան առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորութեան, քանզի մարմին էր լուսոյն ճշմարտի. Եւ նոյն Կիւրեղ ասէ ի գիրս պարապմանցն. Եւ միաւորեալ միանգամայն մի համարեալ ընդ մարմնոյ իւրացուցեալ զնորայսն միաւորեալ և իւր ընդ նմա զիւրոյն բնութեանն ներգործութիւն. Եւ արդ բաւական համարիմք զասացեալսս առ ի յանդիմանութիւն որ զերկուսդ բարոզէն ներգործութիւն հակառակ սրբոց վարդապետացն. զի ահաւասիկ զաստուածագործութիւնսն և զմարդկաւրէնագոյնսն միոյ և նորին Բանին Աստուծոյ ներգործութիւն ասեն հանդերձ մարմնովն.

Դարձեալ զերկրորդս առ ի ձէնչ գրեցեալ առցուք բան՝ Ասէք երկուս ունել կամս Քրիստոսի՝ աստուածային և մարդկային, և դարձեալ ասէք եթէ, զբոլորն աստուածացեալ ասեմք, զմարմինն և զհոգին և զմիտսն, և առնուք զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, եթէ յորժամ կամէրն տայր թոյլ մարմնոյն զիւրսն կըրել, որ անհնար է պսոցիկ՝ ի միում լինել անձին, զի եթէ հարկաւորապէս զնէք երկաքանչիւրն բնութեան, կամել և ներգործել զիւրաբանչիւրսն, ապա ոչ էր աստուածացեալ բոլորն, այլ տակաւին ևս թշնամութիւն ունէր ի մարմնին, զի յորժամ առնէար զկամս մարմնոյ և զմտաց, էար արդարեւ որդիք բարկութեան որ ոչ և Պաւլոսի ծառայական բնութեանն հաւատարեցուցանէք զպատմ որ փոփոխմամբ զմիտս Քրիստոսի ստացաւ. Իսկ եթէ աստուածացեալ ասէք զբոլորն և ի մեր փրկութիւն անաւրինաբար միով իշխանականաւ թողացուցանէր մարմնոյն զիւրսն կրել զանանգոսնելի կիրս, յայտ է թէ զաստուածայինն միայն յայտ առնէք զկամս, զվեհագունութեամբ յաղթողն.

Արդ տեսցուք յաղագս պսոցիկ զասացեալսն ի սրբոց վար-

դապետացնւ Ասէ յաղթող սպառապէնն Քրիստոսի Աթանասիոս ի Ճառին որ յաղագս յայտնութեան Փրկչին, Վասն պստորիկ եկն Բանն՝ Աստուած գոլով և առաջնոյն մարդոյ արարչագործ, լինել մարդ ի կենդանագործութիւն մարդկան, ի բաց բարձումն անիրաւի թշնամւոյն, և ծնաւ ի կնոջէ, յառաջին ստեղծուածն զմարդկայինս կերպարան ինքեամբ Հաստատեալ ցուցմամբ մարմնոյ առանց մարմնականաց կամաց և խորհրդոց մարդկայնոց. ի պատկեր նորոգութեան, բանզի կամբն աստուածութեանն միայնւոյ, վասն զի և բնութիւնն բոլոր բանին ցուցմամբ կերպի մարդկայնւոյ մարմնոյ, Եւ դարձեալ Ոնորիոս եպիսկոպոսապետն Հռովմայ գրէ, Քանզի թէ էր, ասէ, ծանուցեալ ոչ արդեք զՏէր փառացն ի խաչ Հանէին, որ և յայտ է թէ աստուածութեանն ոչ ի խաչ ելանել էր Հնար, և ոչ զչարչարանացն զմարդկայնւոց զփորձ առնուլ. թէ զպստոսիկ կրէր, այլ վասն անպատմելոյն միաւորութեան, մարդկայնւոյն և աստուածայնւոյն բնութեան, վասն պնորիկ և Աստուած ասի չարչարել և մարդկութիւնն յերկնից իջանել ընդ աստուածութեանն, ուստի և մի կամս խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Նորին յետ այլոց: Քանզի կամք այլ և այլ հակառակ ոչ եղեն Փրկչին. Վասն զի ի վեր բան զաւրէնս մարդկայնւոյս բնութեան ծնաւ, թէ և գրեալ է, Ոչ եկի առնել զկամս իմ, այլ զառաքչին իմոյ, և ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու կամիս Հայր. Ոչ են այս, այլ և այլ կամաց, այլ ըստ առեցելոյն մարդկայնւոյն տնաւրէնութեան, պստորիկ վասն մեր ասացան, զոր ետ աւրինակ բարի վարդապետն զի զՏեո շաւղաց նորա Հետեւեցուք, և ոչ ընդ իւրն իւրաբանչիւր որ, այլ յամենայնի յաւէտ Տեառն նախապատուեացին կամք, և պստորիկ պար են. Իսկ զանճառ միաւորութիւնն և զաստուածանայն մարմնոյն զնոյն ինքն ի ձեռն առեալ զգիրս Պարապմանց սրբոյն Կիւրղի, զի առաւելն նմա փոյթ եղև զպստոսիկ բննել ընդդէմ Նեստորի և նմանից նորա, և զգիրս Գանձուն զառաջինն և զերկրորդն, և զոր թէ քի է Քրիստոս, և զթուղթսն որ առ բարեպաշտ թագուհիսն, և ի բազում յայլ թուղթս զոր յառաջագոյն նշանակեցաք վկայութեամբք, յորում պանխառնունսն խառնեալ անշփոթաբար ցուցանէ, և մի բնութիւն սահմանեալ բանին մարմնացելոյ. Եւ Գրիգոր Նիւսացի յերկրորդում գիրսն որ ընդդէմ Եւնոմիոսի. Քանզի մեր, ասէ, զմարմինն որով զչարչարանսն ընկալաւ, ընդ

աստուածային բնութիւնն իսառնեալ. զայս ասեմք արարեալ ի ձեռն միաւորութեանն, որ ինչ է առողն բնութիւն. եւ նոյն գրէ առ Թէոփիլոս եպիսկոպոսապետն Աղեքսանդրի. Թէ ամենայն որ ինչ տկար և մահկանացու բնութեանն էր իսառնեալ ընդ աստուածութեանն, եղև որ ինչ է աստուածութիւնն. եւ Գրիգոր Աստուածաբան ի Պասեբին ճառի. Վատարեալ, ասէ, Վերիստոս ոչ Աստուածութեամբն միայն, քան զոր ոչինչ է կատարելագոյն, այլ և վասն մարդկութեանն աւծելոյն աստուածութեամբն և եղելոյ որ ինչ էաւծն. եւ Բարսեղ Վեսարացի զքսաններորդ երրորդ սաղմոսն մեկնելով ասէ, Վարդակից արար զմարմինն հոգեղէն աստուածութեանն, ի մի զաւրութիւն միացոյց, և ի մի աստուածութիւն ժողովեաց:

Իսկ զի՛արդ է ծննդեանն յեղանակ, կամ որպէս ունին առ միմեանս իրր յաստուածային իրազորութենէ յաղթեալ, ոչինչ յանդգնեցան հարցափորձել, առաւել քան զոր Հոգին սուրբ ետ բարբառել, միայն զաստուածային ծնունդն խոստովանելով, և զորպէսն սքանչելագործին թոյլ տուեալ գիտել իբրև Վաստուծոյ խորհուրդ. ընդ որ և զարմացեալ Աստուածաբանն Գրիգոր, ասէ, Ո՛վ նոր իսառնմանն, նորաձևս առնեն բնութիւնքն. Իւ Գրիգոր Նիւսացւոց եպիսկոպոս ընդգէմ եւ նոմինոսի յերկրորդ գիրսն ասէ. Անձանաւթ բնութեան ծնունդ ի վերայ ինքեան ի ձեռն կուսին նորաձեւաց, զոր ոչ որ յայսքան ազգս մարդկան գիտաց, քանզի ոչ ի ձեռն ծանաւթից և սովորական բնութեամբ ճանապարհաց երևեցաւ ի մարդկանս կենցաղումս, այլ պլանման իմն և առանձնապէս. եւ Դիոնեսիոս Արիսպագացի աշակերտն Պաւղոսի զորոյ աշաւք տեսեալ Վերկիչն, ասէ պատմութիւնն, առաջին եղեալ եպիսկոպոս Աթենացոյն, գրէ առ Գայիոս սպասաւորն Պաւղոսի. Զառ ի Թագնութենէ դերագոյին ի մերս երևոյթ, մարդկաւրէն լինելով զալն. Թագուն է և յետ երևելոյն. կամ զի և աստուծոյն ազգոյն ասացից գերեւելն, քանզի և այս Յիսուսի անյայտ է, և ոչ մերոյ բանի կամ մտաց է հպելի խորհուրդ նորա, այլ ճառելով անձառելի մնայ, և գիտելով անգիտելի եւ դարձեալ ի չորրորդ թղթին որ առ նոյն Գայիոս գրէ, եւ զի միանգամայն ասացից, ասէ, ոչ մարդ էր Քրիստոս. ոչ որպէս ոչ մարդ, այլ որպէս ի մարդկանէ, անգր քան զմարդիկ և գերազոյն մարդ. ճշմարտապէս եղեալ մարդ, և ապա ոչ ըստ Աստուծոյ

զատուածայինսն ներգործեալ, և ոչ զմարդկայինսն ըստ մարդոյ, այլ պրացելոյ Աստուծոյ. նոր իմն աստուածայրական ներգործութիւն ընդ մեզ կենցաղավարեաց:

Արդ՝ ո՛ր, ո՛վ նախապատուեալք բնական և պիտախոհութեամբ առլցեալք, խոնարհեցարուք վասն Քրիստոսի և առ մեր նուաստութիւնս, զի և զանտոհմս և զարհամարհեալս և զողինչս ընտրեաց Աստուած: Ետուք մեզ բանս, ընկալարուք յդարձուածս բանիս, և տուք տեղի պատասխանելոյ զի՛նչ արժան է. ձեզ լսել, թէ աստուածային խորհրդածուցս այսոցիկ: Եւ ո՛րք այսոցիկ չրեշտակապետն Գարրիէլ որ Մարիամայն աւետարանեաց, Ար ծնանելոցն է ի բէն, ասէ, սուրբ է, և որդի բարձրելոյն կոչեսցի, ոչ եթէ բնութիւնն որ ի նմա, այլ որ ծնանելոցն է ի բէն, նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր ի մեղաց իւրեանց: Առ հովիւսն, Ծնաւ, ասէ, այսաւր ձեզ փրկիչ, ոչ եթէ բնութիւնն ի ծնիցելումն, այլ որ ծնաւն: Մեծն ի ծնունդս կանանց Յովհաննէս, որ հրաժարէր ի չիժեելն մերձենալ և դնել զհոգեղէն աջն ի վերայ ամենակատար զազաթան նորա, զոր հուրն ճանաչէր՝ անմեքանալի հրեշտակաց, յոր մատամբ ցուցանէր՝ թէ Ահա Քրիստոս գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի. ոչ եթէ բնութիւնն որ ի սմա, այլ զոր տեսանէքս: Պետրոս՝ զլուի առաքելոցն, որ հարցման պատասխանի, զՈրդին ես Աստուծոյ դաւանեաց, ոչ եթէ բնութիւն՝ որ ի բեզ, այլ թէ, դու ես որդի Աստուծոյ, որում վերայեսց փրկիչն, թէ Հայր իմ որ յերկինս է յայտնեաց բեզ զայդ, և երանեաց զնա: Պաւղոս, Ըստ մարմնոյ՝ որ է ի վերայ ամենեցուն Աստուած: Աշակերտն՝ զոր սիրէրն Յիսուս տայ աւետիս աշխարհի, թէ Ընդ որ հայեցաքն և տեսաքն, նա է Ճմարիտ Աստուած, և կեանք յաւիտենականք, ոչ եթէ բնութիւն՝ որ ի սմա, այլ սա զոր շաւշափեցաք ձեռաւք մերովք: Թովմաս զկողսն շաւշափէր և զձեռս և զոտս, և գտեղիս բեռեացն տեսանէր, ոչինչ միոցս արկ վիրաւորեալ մարմնոյն և աստուածութեանն, այլ համանգամայն Տէր և Աստուած խոստովանեաց զնա, ոչ բնութիւն ի նմա, այլ զոր շաւշափէր: Եւ Փիլիպպոս՝ որ զտեսութիւն Հաւր պահանջէր ի Տեառնէ, լուաւ, թէ Ար ետես զիս՝ ետես զՀայր: Եւ զի՛նչ ասեմք թէ մարգարէք և առաքեալք, որե նոյն ինքն առանձնաւորութիւն դիմաց սրբոյ Երրորդութեանն Յորդանան երեւալ:

ցուցանեն *գճմարտութիւնն*: Որդի մարմնացեալ մկրտի *Հոգին* սուրբ իջանէ և հանդէի ի վերայ փառակցին իւրոյ՝ զոր մկրտտէրն Յովհաննէս, Հայր ի վերուստ ճշմարտէ, *Թէ Դած է որդի* իմ սիրելի, ոչ *եթէ* բնութիւնդ որ ի դմա, այլ *Թէ դա, որ* առաքեցիդ ի նմանութիւն մարմնոյ մեղաց, որ երևեցաւդ անարգ նուազեալ, որոյ վիրաւքդ բժշկեցայք, որով ընկալայք *գիրկութիւն* ի ձեռն արեան դորա, և *գլորութիւն* մեղաց մարմնով դորա Դած է Մհաճինն իմ, զոր վասն փրկութեան աշխարհի ետու. ոչ *եթէ* զբնութիւնդ որ ի դմա, այլ *Թէ դա՝* զոր տեսանէքդ:

Եւ արդ, ո՛ւստի ձեզ այդ, և ո՛վ եզե գտակ նորոգ և անգիր բնութեանցդ, կամ առժամայն Աստուծոյդ. *Թէ* պարտ իցէ ասել, զոր փորձէքդ ի ներքս մուծանել, երկրպագակից առնել համագոյի և սրբոյ Երրորդութեանն, զոր ոչ առնուն յանձն եկեղեցիք Քրիստոսի, որք համարձակութեամբ քարոզեմք մարմին և արիւն Աստուծոյ, որով և փրկեցաք իսկ. զի ոչ պատգամաւոր որ և ոչ հրեշտակ, այլ ինքնին Տէր փրկեաց զմեզ, զոր դուք այլոյ իմն բնութեան համարիք, զհացն կենդանարար զմարմինն Քրիստոսի, զոր ետ վասն կենաց աշխարհի. Արդ եթէ ձեզ այլ իմն յայտնեցաւ այժմ ծածկեալ խորհուրդ. և բազմապատիկ իմաստութիւն Աստուծոյ, արարէք և զմեզ խելամուտ, *Թէ* արդարեւ մոլորեալ իցեմք, զի զայստոսիկ գիտել մեզ իբր ափով զլուրս ծովու չափել, և *Թզաւ զերկինս՝ հանդիպի*, և ափ ի բերան եղեալ ընդ արդարոյն Յովբայ առ հարցաւոյն առ նա զանճառելիսն. Ասացէք մեզ, զծննդեանն յեղանակ. զի՞արդ խառնեցան տնժամանակն և ընդ ժամանակաւն. զի՞արդ բոլորն ընդ Հաւր և յորովայնի կուսին, զի՞արդ մարմինն սուրբ որ ի Մարիամայն յոսկերաց և ի ջղաց կարծրացեալն շարագրեցաւ և միացաւ, և *Թուեցաւ* ի պարզ և ի նուրբ և յանյաւդ բնութիւնն սրբոյ Երրորդութեանն, ոչինչ արարեալ յաւելուան կամ *Թիւ*, յոր ոչինչ խառնի եղական բնութիւն ամենեւին. կամ զի՞արդ քանակութեամբ չափեալ մարմնովն աթոռակից Հաւր ասի և զերկինս և զերկիր ընդ. *Ձկտիցի՝ արդեւք* մարմինն ընդ աստուածային անբաւութեանն, կամ *Թէ* անփոփեցիք աստուածութիւնն ընդ մարմնոյն պարունակութեամբ. կամ *Թէ* որպէս մեք յաստուածային ճառագայթիցն մասամբ վայելեալ յաստուածային զաւրութենէն փառաւորիցի:

Զայտոսիկ ստոյգ գիտական յանդիման կացոյցէր մեզ:

Իսկ եթէ դանգիտութիւն խոստովանիք, իբրեւ ի խորոց Աստուծոյ յաղթեալք. յայլ փոխեցայց հարցումն: Զինչ իցէ այժմ երկաքանչիւր բնութեանն, զոր ասէք, ներգործութիւն և կամ: զի թէ այժմ ոչ ունիցի, աւելորդ և զաւտարի ուրեմն ունէր, և այժմ եկն ի կատարելութիւն, զի ընկէց յիւրմէ և կամ ըստ Փարկեղեայ Գաղատացւոյ ի յարեգակն եդ և կամ յաւդ ցնդեցաւ և յուծաւ, և գտաւ փոփոխելի: Այլ ինքն իսկ Տէրն ասէ, թէ Ես նոյն եմ, և ոչ փոփոխեցայց, զի որով ծընուն չարչարեցաւ, և նովիմք նստաւ ընդ աշմէ Հաւր, որով և զալոցն է: Իսկ եթէ ունիցի և այժմ ըստ երկաքանչիւրումն կամի և ներգործել, անդանաւր և հակառակութիւն և շփութումն, որում պէտք երթայ և յուծումն. ի ներքս մտանէ և անկարգութիւն և առասպելարան աստուածաստեղծ վիպասանութիւնն հեծանոսաց. զոր յաղագս Գիտսի և Ապողոնեայ և Հերակղեայ զրարանին. և ծննդոց նոցին: Ապա ո՛ւր տանիցիր զառ ի ձէնչ ասացեալ այլ բնութիւնն առանձնացեալ կամաւր և ներգործութեամբ, զի անհնար է ծառայ բնութեանն՝ համապատիւ լինել ապատին ըստ բնութեան: Եւ զայսորբիւ զանց արարեալ տեսցուք և ի ձերոցդ պանծալի բանաստեղծիցդ որք ճոխաբանեն զբնութեանցդ առնել զգառողութիւն:

Ի չորից ասացին բաղկացեալ ի տարերց. զմահկանացու կենդանին: Իսկ յերկուցս հակառակից յանդիման տեսանի խառնումնս, զոր և աստուածային գիրք զկատարեալ բնութիւն մարդոյս ասացին առեալ Բանին: Արդ՝ զոր արդեւք ի բաց բառնայցէք ի բնութեանցն, զմարմինն, թէ զհոգին, թէ զաստուածութիւնն. զի եթէ երկուս խոստովանիք բնութիւնս, ի բաց բարձ զհոգին ըստ Ապողինարի, թերակատար եղիցի ապա և իրկութիւնն մեր, և կամ ի բաց առ զմարմինն և հետեւեալ Եւտիբեայ առ աչաւք և ցնորիւք ասել զմարմնաւորութիւնն Տեառն, կամ որոշեալ զաստուածութիւնն, և սոսկ մարդ գնա խոստովանեա ընդ նեստորի. զի թէ զթիւ բնութեանցդ առցես ի վերայ Քրիստոսի, հարկաւորապէս մղիք յայտոսիկ, կամ երկուս ասել բնութիւնս, կամ ի ներքոյ անկանել յառաջասացելոցդ աստուածամարտից, և կամ փոփոխելի ասել. ապա թէ ոչ հաւանել պարտիք ձերոց ճարտարաց, զի ի կենդանւոյն զայլութեամբ զանապանեալսն տարբերապէս՝ սեռս և տեսակս

անուանեցին, և զսեռն հասարակ մի բնութիւն. և անհատն թուով ի բազումս կոտորեալ, Իսկ ոմն յերկուց անձնաւորեալ, մի ասացաւ բնութիւն, որպէս մեկնէ Յիւրիպիգէս Աթենացի, զպարզն անուանն զսերմանեալսն յԱրիստոտելէ, ասացեալ եղջերուաբաղս ի ստորոգութիւնսն, ոչ միայն ի վերայ պարզիցն ասէ, այլ և զշաղաշարաբար կապակցեալսն մի ասելի բնութիւն. զի այլ է ըստ բնութեանն միութիւն, և այլ ըստ անձնաւորութեանն. զի ըստ անձնաւորութեան միացեալքն թէ բաժանին ապականի կենդանին. Որպէս մարդ ի հոգւոյ և ի մարմնոյ, որպէս և ոչ տնաւրէնութիւն մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ կացցէ՝ եթէ բաժանեսցես. Իսկ ըստ բնութեանն մի, ըստ անձնաւորութեանն բաժանել՝ ոչինչ է արգել. որպէս միութիւն սրբոյ Երրորդութեանն՝ յերիսն կատարեալ անձինս. այսպէս և ըստ երկրորդ գոյացութեանն՝ տեսակն մի բնութեամբ, ի բազումս կոտորեալ անհատ:

Եւ դարձեալ ասէք թէ հակառակ նեստորի ասեմք զերկուսդ բնութիւնս. զի նա զՔրիստոս և զՏէրդ անուն, ըստ իրիք համանունութեան և արժանաւորութեան առ հաւասարութեան Բանին Աստուծոյ, ըստ անջատման կոչեաց. իսկ մեր երկու բնութեամբք մի որդի ասեմք. Այոցիկ պատասխանի տայցէ սուրբն Կիւրեղ, զոր յառաջագոյնն ասաց առ Սուկենոս, թէ Մի ասեմք զՈրդւոյ բնութիւն, այլ զձերդ՝ և ոչ նեստոր յանդգնեցաւ ասել. զի նա թէպէտ և չարաչար ժողովմամբ միաւորէր զաստուածութիւնն և զմարմինն իւր, սակայն միակամ և նոյնագործս ասէր զյարակցեալսն. Իսկ դուք և ոչ այսքան ներեցէք լինել զմիաւորութիւնն, զի ուր երկաբանչիւր բնութիւն կամի և ներգործէ ի բաց բարձեալ լինի նոյնաթոհութեան իւր. Եւ զոր զրեցէր առ մեզ զասացեալսն ի սրբոյն Կիւրղէ, նորին իսկ բաւական են առ ի յանդիմանութիւն ի ձէնջ աւացելոցս մանաւանդ զոր ասեն եթէ երկուց բնութեանց, այսինքն անձնաւորութեանց՝ զոր յաւետարանականսն կամ յառաքելականսն գրեալ բաժանէ ձայնս, կամ ի վերայ Քրիստոսի զառ ի սրբոցն ասացեալսն, կամ ի նմանէ յաղագս իւր և է ինչ՝ որ մարդոյ առանց բանին յատկապէս իմացեալ հպեցուցանեն. և է ինչ՝ զոր որպէս մարդոյ միայնոյ Աստուծոյ բանին. նպովեալ եղիցի Ահաւասիկ բաժանէք զձայնս ասացելոցն, և է ինչ՝ զոր Բանին հպեցուցանէք. և է ինչ՝ զոր

մարդոյ, զի երկուց բնութեանց երկաքանչիւր կամք, և ներգործութիւնք՝ հարկաւորապէս այսպէս բաժանին ըստ Թէոդորիտեայ ձերոյ խոստովանակցին. թէ ոմն բացափայլեալ սքանչելեաւ, և ոմն ընդ թշնամանաւ ստոր անկեալ. Գանդի թէ պնտաւատագոյնսն ներգործութիւնս միայն բնութեան մարմնոյն ապացէք, զի՞նչ նուաստագոյն և ծառայական կիրք, քան զծնունդի կնոջէ, և զմահ խաչի Վասն որոյ ասացէք, և ոչ Աստուած ծնաւ Կոյսն, և ոչ Տէր փառաց խաչեցաւ որպէս նեստորի թուի. ապա ուրեմն ոչ ետ Հայր զՄիածինն փրկանս, և մարդ սոսկ փրկել ոչ կարէ. թէ արդարեւ կիրք կրելոցն յատուկ են, որպէս ձեզ թուեցաւ ասել, զոր մի լիցի Ճշմարիտ հաւատացելոց Քրիստոսի այսպէս՝ խոստովանել, այլ զսորին հակառակն, զի յԱստուած յուսացաք, և ոչ ի մարդ:

Եւ դարձեալ զոր ասէք՝ երկուս ներգործութիւնս կամեցեալ հաւատարիմ առնել և խաբել զպարզամիտս, առնուք վկայութիւն ի սրբոյն Կիւրղէ, զոր յառաջին գիրս Գանձուն ասէ, թէ ոչ ուրեք մին տացուք բնաւորական ներգործութիւն Աստուծոյ և արարածի. Արդ ընդէ՛ր բռնադատիք յայլ բարշեւ մտածութիւնս զուղղապէսն ասացեալս. Գանդի եւնոմիոս ոչ ասէր զՈրդի ի բնութենէ Հաւր, իսկ սուրբն Կիւրեղ մարտնչելով ընդ չար ակոյեանէն ասէ, Ապա թէ ոչ ի բնութենէ Հաւր Որդի, զիմարդ զոր ինչ գործէ Հայր՝ գործէ Որդի, վասն զի ոչ է մի ներգործութիւն Աստուծոյ և արարածի. Արդ նա յաղագս աստուածութեան և մարդկութեան հաւորակաց ասաց. Իսկ թրունաւորու եալ զայսոսիկ ընդ կրուկն դար Բանին Աստուծոյ և մարմնոյն իւրոյ հպե էք: Ահա երկուս ասաց ներ սուրբն Կիւրեղ, իբր կապտեալ իմն ութիւնս զձերդ ջանայք փայ խրութիւնս ըստ Ուղափանու անութեանն, զիշերատեսակ հաւ նսն այլոցն պերճացեալ թեաւ, որոյ վախճան զամալթալին ածէ ի վերայ ծաղը, զի յանգիմանեալ այսորիկ ի սրբոյն Կիւրղէ ոչ առնու յանձն վկայ լինել ասացելոցդ ի ձէնչ երկուս ներգործութիւնս:

Եւ դարձեալ երկուց կամացդ՝ զոր ասէք, առնուք վկայութիւն ի սրբոյն Աթանասէ, զոր յաղագս մարմնաւորութեան ճառին ասէ, թէ՝ Աստանաւր երկուս կամս ցուցանէ, զմին՝ աստուածային և յաւժար, և զմիւսն՝ ընդդէմ կացեալ, որպէս տը-

կարութեամբ հասարակաց մարդոյ՝ Արդ զայս գրէք և զյետ
այսորիկն լռէք, զոր ի վախճանի թղթիս ասէ. թէ՛ Զիւրն Աս-
տուծոյ կամս ասաց, և Վեարոսին հասարակաց մարդոյ, որպէս
և Աստուածաբան Գրիգոր մեկնելով զասացեալսն, Զկամս իմ,
և զառաքելն իմոյ. Ոչ որ ըստ Փրկչին իմանի ասէ, քանչի նո-
րա կամելն ոչ ընդդէմ Աստուծոյ է, զի Աստուած է բովան-
դակն, այլ ըստ մեղս իբրեւ մարդկային ախորժակացս, որ ոչ ա-
մենայն իրաւք զհետ երթայ աստուածայնոյն, այլ ընդդէմ կոյ
և մարտնչի. ահաւասիկ մի կամս յայտ արարին Քրիստոսի՝ աս-
տուածային միայն, և միւս զմարդկանս հասարակաց:

Եւ դարձեալ զոր գրեցէքս յաղագս տնաւորենութեան Բա-
նին. մասն ինչ յասացելոցն սրբոցն Աթանասի և Նիւրղի և Նմանից
նոցին, և առ ընթեր եղիք հատակոտորս յասացելոցն Ղևոնի
Հոռովմայեցոյ և ասէք, ի զուր բամբասել մեզ զՂևոն և զտոմար
նորա, զի յասացելոցդ, ասէք, երեւի համաձայն Աթանասի և այլոցն
ուղղափառացն ասացեալ. Եւ այսոցիկ նոյն ինքն Աթանասիոս
տպցէ պատասխանի. Ոչ ասէ, յամենայնէ՝ զոր ասեն հերձուա-
ծողք փախելի է, քանչի բազում ինչ և նորա ընդ մեզ խոստո-
վանին, զի ոչինչ ամենեկին չարն կարէ հաստատուն կալ. բայց
թէ ունիցի ինչ յինքեան կարծիս բարոյ. Արդ՝ ոչինչ սքանչելի
է թէ ունիցի Ղևոն սուղ ինչ կարծիս ուղղութեան, զի զիւրն
շինել կարասցէ առաջարկութիւն առանց հիման, իբրեւ պղնձով
պիտարեութիւն շուրջ եղեալ:

Եւ դարձեալ զառաջին լինելութիւն մարդոյն յառաջ բե-
րեալ նախատէք զմեզ անգիտութեամբ, և ասէք եթէ, ունէր Ա-
դամ ի բնութեանն զկամսն և զերկիւղն. և յայտ է կամբն՝ ո-
րով մեղաւն, և երկիւղն՝ սպառնալովն Աստուծոյ, Թէ ուտիցէք
ի պտղոյն՝ մեռանիցիւր. Արդ թէ ասէք առեալ Քրիստոսի զբո-
լոր բնութիւնն Ադամայ, ունէր ապա և զկամսն, զի կամք հոգ-
ւոյ են ծնունդ, և եթէ ոչ ունէր զկամսն, և ոչ հոգի, և ի
հարկէ ասէք հետեւել ձեզ Ապողինարի, որ մարմին առանց հոգ-
ւոյ ասէր՝ առեալ Բանին. Արդ նոյն ինքն Բանին Հաւր յաղա-
գըս որոյ բանս է, տացէ մեզ բան՝ ի բանալ բերանոյ մերոյ.
Ասասցուք և առ այս. Քանչի իբրեւ հաստատեցաւ յարարչէն
նախահայրն պատուեալ բանաւորութեամբ՝ իմաստութեամբ, ի
բնութեանն ունելով զգիտութիւն բարւոյ և չարի, և զնախանձն
ի բարի, և զերկիւղ Տեառն՝ որ է կենաց, և այլ այսպիսի ինչ,

զի արարածական ընդ իշխանութեամբ, և ծառայ ընութեանս
հարկաւորք եղնս պսոբիկ, պլ ամենայն ինչ ի բարի եղև, զի
արարաւ ասէ մարդն յուղղութիւն, և կարգեցաւ ի միջասահ-
մանս վայրի կենաց և մահու, և ի ձեռս տուաւ անձնիշխանու-
թեանն իբրև կառավարի յոր կոյս և միտիցի կամաւք վիճակեալ,
եթէ կենաց և եթէ մահու Իսկ իբրև շեղեցաւ յաստուածային
պատուիրանապահութեանն ըստ ակործակաց իւրոց, յեւթնից
պարունակութեանց դասուցն հոգեղինացն, հեռագոյն բացորո-
շութեամբ եւթնից աշտիճանաւ ի վայր կործանեալ ի փառացն
զրաւեցաւ, ի հոգւոյ՝ մարմին եղև, և զպատիժ պատուհասին
զուգաթիւ ըստ յանցանացն տուծեցաւ թափուր եղեալ ի հոգ-
ւոյ, յիմաստութենէ, ի հանձարոյ, ի խորհրդոյ, ի պարտութենէ
ի գիտութենէ, յաստուածապաշտութենէ, ինքերոյ անկեալ երկու
զի աւտարին՝ ստուգանելով պատուիրանին Տեառն, Ի բաց ե-
կաց հոգւոյն շնորհն՝ կնոջն լսելով խրատու, Կորոյս զտիրական
վերինն իմաստութիւնն՝ ոտիցն հնազանդեալ զլիցն անհան-
ձարարար Իբր գեղեցկագոյն և բաղցրաճաշակ բան զպատուի-
րանսն աստուծոյ, զմահաբերն դատեցաւ պտուղ Թանմահականն
վայելից տարագիր եղև՝ անխորհրդապէս կորուսեալ զբոցածա-
ճանչ լուսափայլ զարդարանսն, Հակառակաբար հայթայթանաւ-
բն ջանայր ծածկել զամաւթալին իւր մերկութիւն պատառա-
տուն տերևով, անյուսացեալ ի զաւրութիւն ամենակալին կար-
ծեաց թաքնել յամենատեսչութենէ նորա, Ի ներքոյ անկեալ
երկեւղին մահու, ձայնելով Տեառն յապաշխարութիւն, տգիտա-
ցեալ անզղջութեամբ՝ արտաքս անկաւ ի փափկութենէն կե-
նաց, իբրև անծանաթ Աստուծոյ՝ ամպարշտութեամբ յարարիչն
գարձուցեալ զպատճառն որպէս ի հաղորդ յանցանացն, Թէ
Կինս զոր ետուրս ընդ իս, զանիծից և ցաւաղին ժառանգեաց
կենցաղ, Իսկ մի և նոյն մարդկութեանս արարիչ, որ իսկզբանն
և որ յետ այնորիկ, յայնժամ առեալ հոգ յերկրէ զմարդն ստեղծ,
գարձեալ առեալ ի կուսէն հոգ, ոչ պարպաբար մարդ ստեղծ,
այլ զինքեամբ շղջաստեղծեաց, յայնժամ Բանն մարմին արար,
իսկ յետ այնորիկ բանն՝ մարմին եղև, ընդ նոյն ճանապարհ ե-
կեալ մարդկութեանս յսկիզբն և յարմատ ծննդեանս հասեալ
հասարակաց, սրբոյ Երրորդութեանն լեալ ներդործութիւն,
Հայր կամակեաց, Հոգին սուրբ հովանացաւ, և Որդին՝ որպէս
հուր միացուցիչ նիւթոյ ի բովս, կամ իբրև զմակարթ ինչ կարծ-

րացուցիչ կաթին, յորովայնի կուսին մածոյց զինքեամբ մարմին՝ ի ճշմարիտ կուսական արենէ։ Եւ ոչ ըստ ինքեան ինչ ենթադրանքով մարմին, այլ աստուածային շարառութեամբն շարժեցաւ մարմինն ի գոլ մարմին, և բնութեամբ բանին կերպացաւ բնութիւն մարմնոյն, և բնութիւն մարմնոյն եղև բնութիւն Աստուծոյ, զի նովաւ էառ սկիզբն և գոլ բնութիւն յանապականանցունէն սկսեալ և վասն այնորիկ անապական մարմին, զի որպէս լոյս ընդ արեգական անընդմիջարար հանդէս ընթացեալ անապականութիւնն, ընդ յղութեանն ի բաց փախեաւ խաւար ապականութեանն, յըմբռնել զնա լուսոյ անապականութեան ի սուրբ արգանդին. և առեալն եղև այն՝ որ ինչ առաւղն բնութիւն, նշնպէս և կամբ առեցելոյն, և որ ինչ զհետ երթայ բնութեանն՝ իբրև ճառագայթ ճրագի առ արեգականն հասեալ պայծառութիւն, առանց ի բաց բառնալոյ ոչ ուրեք մնաց յիւրսըն անձնաւորութիւնս, այլ հզաւրագունին յաղթեալ յինքն փոխարկէ զապաւտագոյն նշոյսն, և ոչինչ ընտրութիւն կամ միջոց կամ տեսութիւն ճառագայթիցն մնայ։

Այսպէս և ոչ ի մարմնական բնութեանն, կամ կամաց կամ ներգործութեան թիւ մնաց ի մարմնացելոյ Բանին Աստուծոյ. բանչի բոլորն Աստուած և Աստուծոյ կամբ և ներգործութիւն ասի, զի մնասցէ Երրորդութիւնն պարզ և անվանազանապէս, անխառն ի նիւթականացս, որպէս Գրիգորի Նիսացւոյ թուի ասել, հարցման պատասխանի Բասլի եղբար իւրում. ասէ, Ո՛չ մի զանապանութիւն Բանին և մարմնոյն իւրոյ. պատասխանի առնէ, թէ Անապանութիւն ասէ՝ անմանութիւն, եթէ աննմանութիւն՝ ոչ պարզութիւն, և եթէ ոչ պարզութիւն՝ ի բազմաց դրութիւն. և զի մի այդպիսեալ որդի վարկցի համբարձեալ յերկինս, և այսպէս աստուածագործ խառնմամբն ճշմարտապէս մարմին առեալ յոսկերաց և ի ջլաց հաստատեալ և հոգի մտաւոր և բանական կամեցողական զաւրութեամբն, և որ ինչ մարմնոյ առանց մեղաց, Թէպէտ և զապականացունէն բուռն հարեալ զգաւակէն Արրահամու, իսկ և իսկ յանապականութիւն փոխեալ, զի նոյն ինքն Բանն անձնիշխանութեամբ զկամսն իւր գործ կատարեալ ունէր, զի Աստուած էր բովանդակն. Եկն ի խնդիր նախաստեղծին ազգակցին ըստ մարմնոյ, դիմեալ յնդովմայ՝ եզիտ զնա ընդ իշխանութեամբ բանսարկուն, և զիւր սուրբ և անապական մարմինն իբրև զանիծից և զապականա-

ցու, բալլիւ և ծարաւով, և զմարդկայինն ոգի՝ իրրև զանգիտացեալ և զերկուցեալ առաջի արկանէր. աւրինաւոր մարտիւ թոյլ ետ ինքն ձգել զհրացեալ նետս մուխ չարին, զի շիջուցէ յինքեան, ոչ ունելով ի նորայոցն զոր սերմանեացն յԱգաթ յուսով աստուածանալոյն, զի էր արգարութիւն ածեալ ընդ մէջ իւր, և ճշմարտութեամբ պատեալ զկողս իւր. Փորձի աւուրս քառասուն պահովք, ապա բաղցնու, և սակայն յայտ առնէ, թէ յորժամ կամեցան, որպէս ասէ սուրբն Նիւրեղ ի գիրս Գանձուհն, Զի ոչ եթէ բնութիւնն զնա հարկեցուցանէր, այլ ինքն շարժէր զբնութիւնն իւր. Ասէ. Այժմ անձն իմ խռովեալ է և այժմ յայտ առնէ, թէ յորժամ կամեցաւ. որպէս ասէ սուրբն Աթանասիոս առ Ապողինարիա. Անգիտանայ զթշուառնոյն անպտղութիւն և երկնչի ի մահուանէ, զի ի ձեռն նորին ուռկանի ըմբռնօսցի քանսարկուն, և հրաժարմամբ բաժակին անգիտացեալ ի վերայ արձակեսցի ժպրհութեամբ, որպէս նախաստեղծին երկուցելոյ, և անգիտութեամբ ի թշուառնոյն ապաւինեցելոյն, զնոյն գտցէ Աստուած անպարտելի Զաւարացեալ լինի ի հրեշտակէ փոքր մի խոնարհեայն քան զհրեշտակս, ըստ տեսչութեանն տաւնակից առնել կամելով բնութեանս մերոյ զվերին բնութիւնս. Աղաւթէ ի խաչին. Աստուած իմ ընդէր թողե՛ր զիս, որպէս զմի ի թողեցելոցս հաշուեալ զինքն, վասն հազորդ լինելոյն մեզ արեան և մարմնոյ մեզ բան հնազանդութիւնն, և զինքնակատար կամացն ներգործութիւն, ի հնազանդութիւն կրթելով՝ ասէ, Ես զկամս հաւր իմոյ կատարեմ, և զհաճոյսն առաջի նորա առնեմ, զի զհաւրն լսելի մեզ խոնարհեցուցէ, զոր ի թացն դարձոյց անհնազանդութիւնն Ադամայ. Եւ այսպէս թագաւորն փառաց հզաւրն ի պատերազմի, ել ի բարձունս հպարտացելոյն, կապեաց զհսկայն, աւերեաց զյափշտակեալ զանձն նորա՝ զարքունեանս պատկեր. եմոյծ ի դրախտն զԱգաթ՝ ուստի անկաւն և զեւթնեկին շնորհսն զոր կորոյս եւթնեկին յանցանաւք. ի վերայ ծննդոց նորին կոչէ, ոչ ի վերայ ինքեան, զի ի նմա էր ամենայն լրումն աստուածութեանն. Այլ շինեաց իմաստութիւնն հաւր զտունն. զխորանն Դաւթի՝ զհասարակաց բնութիւնս, յորում բնակիլ ասի Աստուած, կանգնեալ վերստին զկործանեալ սիւնն եւթն. Եւ վասն լինելոյն իւր ծաղիկ յարմատոյն Յեսայ, հանգչել ասի, ինքեամբ ի մեզ հոգի Աստուծոյ, հոգի իմաստութեան և հանճարոյ, հոգի խորհրդոյ, և զաւրու-

Թեան, հոգի գիտութեան և աստուածապաշտութեան, Իսկ միւսն պատեալ զեւթամբն, կրկնապատկեալ զշնորհսն ըստ աւուր յաբուութեան իւրոյ յուլեբորդն կատարեաց, որ է աւուրց կատարումն. լցաւ Հոգւով երկիւղի Տեառն և սկիզբն յարաձգակաւն յաւիտենի, զի ուր երկիւղ Տեառն՝ անդ պատուիրանին պահպանութիւն, և ուր պահպանութիւն՝ և՛ ոչ յանցանք. Բարձաւ և միջնորմն, տեղի ետ և բրովբէիցն բոցեղէն շրջապատեալ սուրն՝ պահողացն զճանապարհ ճշմարիտ կենացն, զի ընդ մեզ դաւա ճանապարհն և ճշմարտութիւնն և կեանք. անցոյց զմեզ ի վեր ընդ դրունս երկնից, եհան յանմահակաւն յերկնաւորն. ճոխութիւն, և նստոյց գեր ի վերոյ իշխանութեան և պետութեան և զաւրութեան, և խրախոյս տուեալ՝ Քաջաբերեցէք, ասէ, ես յաղթեցի մահու. Եւ ետ իշխանութիւն հաւատացելոց իւրոց, գնալ ի վերայ իժին և քարրին, և պարծելով ասել, Ո՛ւր է մահ յաղթութիւն քո:

Արդ՝ զայսքան և զայսպիսի առատ մարդասիրութեան և աստուածագործ զաւրութիւն, զի՛արդ որ իշխեցէ աւատար բնութեան, և ոչ յաւէտ Աստուծոյ համարել, ուր մարգարէքն աղաղակեն, թէ՛ Ինքնին Տէր փրկեցէ զմեզ, և առաքեալքն, թէ՛ Կեանքն յայտնեցան, և տեսաք և վկայեմք. թէ սո՛ւ է ճշմարիտ Աստուած և հետևողք ճշմարտութեանն նոցին դաւանեցին մեզ Հոգւովն սրբով ի Նիկիացոց քաղաքին ժողովեալքն. Աստուած յԱստուծոյ իջեալ, ասացին, ճշմարտապէս մարդ, իսկապէս մարմնացեալ ի սրբոյ կուսէն հոգւով և մարմնով և մտաւք, և նովին մարմնով խաչեալ և թաղեալ և յարուցեալ յաւուր երրորդի, և նովին մարմնով վերացեալ յերկինս, նստաւ ընդ աջմէ Հաւր. նովին մարմնով գալոց է դատեք զկենդանիս և զմեռեալս, և ոչ ուրեք թիւ բնութեանց կամաց յիշատակեցին ուրեք, որ և ոչ վայել է իսկ Աստուծոյ:

Արդ՝ ցուցէք մեզ այլ մարգարէս, և առաքեալս և վարդապետս, նա և Աստուած մարմնազգեստ, հաւատարմագոյնքան զայսոսիկ, և եթէ իցէ արդեւք, զոր և ոչ դեք անգամ յանգզնին զայս ասել. Զարմացան երկինք ի վերայ այսորիկ, ասէ մարգարէն, զի՜զգրեալսն լոէք, և զոչ գրեալսն յերգ արկեալ հնչեցուցանէք, զի փրկութիւն հասարակաց մարդով և ոչ Աստուծով ասէք եղեալ. Ո՛վ խորամանկութիւն չարին, անբուն ակամք երկնեալ սերմանեաց զայս քանակութիւն ի կոր-

ծանուցի լսաւոյց, հակառակադիպեալ Պաւլոսի վատաշուէր Սա-
մուստացւոյն և առողջեաց Նեստորիոս, և աճեցոյց սկզբնագիւտ
չարին բանսարկուն, զոր ծածկաբար ի ձեռն ժողովոյն Բաղ-
կեղոսի գիշերային մտածութեան, ի վերայ ցորենոյն զորոմ
սերմանեաց, ի ճշմարտեաց յսելիս, որոց եղաւ ժամագրու-
թիւն ի հունձն՝ ընդունելով ի փրկէն զհասուցումն։ Մի ոք
զմեզ իբրև զյանգգնախաւսս պարսաւիցէ, և կամ իբրև զան-
հանձարաբար թշնամանողս, զի սէրն Բրիստոսի ստիպէ զմեզ
քննել զայս ամենայն, և խաւսել առանց ամաւթոյ զվկայու-
թիւնս Տեառն առաջի թագաւորաց։

Թողում ասել, որ յաղագս հաւատոյս զինիք ընդգէմ և
հակառակ Յիսուսի առնել և ուսուցանել ջանայք, այլ և ի վե-
րայ այսոցիկ փոխեցէք զսահմանն յաւիտենական ի հարցն
հաստատեալ, կուրացուցէք զհաւան Տեառն՝ զոր գնեաց ա-
րեամբն իւրով սրբով։ Ընդէ՛ր փակէք զմեղուցեցոյն ապաշխա-
րութեան դրունս, և ծածկեցէք զկանոն աւրինաւոր ամուս-
նութեանն, որ հապիւ և զերկրորդն թողացուցանէ մարմնասի-
րացն։ Ի բաց բարձէք զպահոցն նշմարանս՝ զոր Տէրն աւրինս-
դրեաց։ Զինչ ունիք ասել և առ բանսն առաքելոյ՝ Արհամար-
հութեանն կոչել զմարմնոյ պղծալից ցանկութեանն կատարաւոյս,
զոր և այժմ գրեթէ առ ձեզ բարաւելով Պաւլոս՝ զՀռոմայե-
ցիսն և զԿորնթացիսն նախատէ, յաղագս պոռնկութեան խառն
անկողնոց և պղծութեան, և զծածուկսն գործելով զանց առնէ
ասելով, զոր մայր մեղացդ թեթեալոյնս կապմբ կարճամտացդ,
ի նոյն յուղարկել կորստեան խորխորատն, ընդ որոց զժրհ-
շեղին ընկալան արկածս. և զհրակիւցութիւնն Սոգոմ, և զԻս-
րայից խրատեալ յանապատին, և զՋամրի սատակելով՝ զիշա-
տակ արդար լթեանն հաստատեալ Փենեհեսի, Հեղի և որդիքն
և բազմահազարքն սատակեալ ժողովուրդքն. զոր և համարձա-
կիմք ասել, վասն աստորիկ աշխարհ ձեր հրձիգ, բաղաք ձեր ա-
ւերեալք յապգաց աւտարաց, դարձուցեալ զաւգնութիւն ի սրոյ
ձերմէ, խոնարհեցուցեալ զթագաւորութիւնդ, փոխանակ զաւ-
րացելոյ հերձուածիդ և անասնական անարգել ախտաւորու-
թեանդ։

Զինչ ևս զբահանայիցդ ասասցուք զանկարգ սովորու-
թիւնդ, զի սուրբ հարբն և ոչ զաղախարեալսն ընդունէին ի
բահանայութիւն կամ ի սարկաւագութիւն իբրև զանկեալսն ի

շնորհացն Բրիստոսի. իսկ ձեր պսոցիկ և ոչ հետք ուրեք երևին, այլ բոստ իւրաքանչիւր կամաց վարեցեալք բազում ամուսնութեամբք և յետոյ խորհրդապգածք աստուածայնոյն բեմի, և կարգեալ խորհրդածուր պյոց: Միայն թէ վարտաբին բաժակին և զսկաւառակի բարիոր իցէ յուացեալ, և բաշագոյնս ի թափչաց ողորկեալս ագանիցեն պարեզաւսս, և մանաւանդ թէ զՊղատոնական պերճաբանութիւնսն վարժեցեալք հեգնեացն բայս, քաջ քաջ համարձակագոյնս քան սերովքիմն ունելեալք յաւրինակն. սորա ձեռաւք ի ճշմարտութիւնն՝ առ կայծակն աստուածային հրոյն՝ յանդգնագոյնս մերձեցեալք ինքեանց ընդելլով *), և զմեղուցեալսն հաղորդեցուցանեն: Եւ վարմանք թէ պիարդ ոչ աստուածային հրովն ծախիցին ընդ նաբադայ և Արիուգայ. զորոց ամբաստան լինի Աստուած ի ձեռն մարգարէին Սուրբիայ. թէ՛ Քահանայքն պղծեն զսրբութիւն իմ և ամպարշտեն յաւրէնս իմ. և ի ձեռն միւսոյ մարգարէին ասէ, Մի՛ մտանէք ի սրբութիւնս իմ, ասէ, և կոխել զգաւթիմս իմ մի՛ յաճախէք:

Զի՛նչ և զհեթանոսական անուանեալ ամուսնութիւնսդ ասասցուք, զի հարալառաց որդիք և դստերք միաւորին յամուսնութիւն, և ամուրիք և պրիք զուգաւորեալք երկրորդ ամուսնութեամբն, և զայլմէ ծնունդս իւրեանց առ միմեանս զուգաւորեն, և ոչ ուստեր երկիւղ և ոչ վրէժխնդրութիւն:

Զի՛նչ զանիրաւ դատաստանսդ և զկուրացուցիչ կաշառակրծութիւնսդ ասասցուք, ընդ որ և մարգարէն վարմանայ, թէ՛ Առաջի իմ եղև դատաստան, և դատաւորն առնոյր կաշառ. Զի՛նչ և զազահութեանցդ և ի կշիռս մեղանչելով վաճառաշահ աւգտածարաւութեանցդ ասասցուք, զոր կռապաշտութիւն կոչէ խորհրդակիրն Բրիստոսի. Զի՛նչ և վասն սուտ երգմնաշարութեանցդ՝ որոց Ձաբարիաս սպառնայ թռուցեալ գերանդեաւն: Զի՛նչ զսուտ վկայութեանցդ՝ ընդ որոյ ի Դանիէլէն պատուհասեցան ծերբն: Զի՛նչ և զարեանցդ հեղլոյ անողորմաբար՝ ընդորոյ պատժեցաւ Վայէն նախահայրն սպանողաշ: Զի՛նչ և զթագաւորացդ արհամարհութիւն, որոց իբրև Աստուծոյ անհնազանդից դատաստան ասաց ընդունել Պաւղոս:

Եւ զպսոսիկ ասելով առ ձեզ, ոչ որպէս փարիսեցիք ո-

*) Այսպէս յօրինակին.

մաքը զանձինս արդարացուցանեմք, զի որովք ստգտանեմք ըզ-
 ձեզ՝ թերեւս և մեք ի գաղտնի զնոյն գործեմք: Այլ նախ այս,
 զի ոչ ըստ հնգից տաղանդի պահանջեմք տոկոսն: Քանզի պա-
 տուեցայք յարարէն բահանայութեամբ՝ թագաւորութեամբ՝
 գործական և տեսական իմաստութեամբ, և նախկին զբանն ըն-
 կալեալ քարոզութեան իբրեւ զանձրեւ՝ բազում անգամ խրա-
 տեալ յաւրինաց և ի մարգարէից, վարդապետ կարգեալ տղայոց,
 չոյս և աղ աշխարհի լինել: և դէտ կարգեալք, և ոչ ստուգա-
 պէս պահողացդ զարիւնն՝ ի ձեռաց ձերոց խնդրել ասաց մար-
 գարէն Եզեկիէլ, սպառնալով Աստուծոյ: Իսկ ըստ մերում աղ-
 քատութեանս ի վեր երեւեալ մեղք ուրուք՝ յանդիմանեմք,
 սաստեմք, և մխիթարեմք, արտաքոյ եկեղեցւոյ և սրբոյ խոր-
 հըրդոյն կացուցանեմք, նշաւակեալ զայնպիսին ըստ Պաւղոսի
 և այլ սրբոցն կանոնի, զոր դուք և ոչ ի լսելիս անգամ ձեր
 յանձն առնուք:

Եւ զիմարդ ոչ պատկանէք ի մտանել ձեր ի հրաշագործդ
 սրբարան անուանեալք Սուրբ Սոփի, ու արդարեւ իսկ հիմնե-
 ցաւ վերին իմաստութեամբն խորհրդարար յինքեան բերելով
 զլինելոցդ ձեր անվեղչ յանդգնութիւն, և զմոռացումն Աստու-
 ծոյ պատուիրանացն, իբրեւ զմեղսն Յուդայ գրեալ անշարժ
 զյանդիմանութեանդ կանոն՝ առաջի աչաց ձերոց սահմանաւ
 տպացուցեալ: Քանզի յարեւելից կրկին սրահիւրդ, և արծաթա-
 պատ դրամբքդ, և երեքկին գաւտաւրդ, կապուտակեայ բա-
 րամբք պատուականաւք յատակի եկեղեցւոյդ անջինջ գծագրու-
 թեամբ, եւթնեկին աշտիճանաւք մինչև ի մուտս բահանայա-
 րանիդ, զապաշխարողսն ըստ ժամանակի արժանաւորեալ հա-
 ղորդութեան երեւցուցանէ. զոր դուք այժմ իբրեւ զծաղու ար-
 ժանի առասպելս և ցնորս համարիք անիրաւարար կոխելով:
 զոր և ոչ Մովսէս թողացուցանէր յստուերի պաշտամանն մա-
 նել յեկեղեցի Աստուծոյ, զպտղակն ճայրոտեալ՝ առ արդարու-
 թեանն արեգակն ոչ կարացեալ հայել ուղիղ հաւատով, և
 կարճունչն՝ ոչ արժանաւորեալ ընդունակ լինել անուշահոտու-
 թեան Հոգւոյն սրբոյ հաւատով: Զորձա երկդիմիս արկեալ,
 զգեցեալ զՔրիստոս մկրտութեամբն, և զաւտարին կերպարանս
 ըստ հեթանոսացն ի վերայ արկեալ, զարիւն ոչ զոհել ի վե-
 րայ խմորոյ զնորոյ ուխտիս արիւն ըստ մարգարաւանն փա-

րիւնցեաց հին խմորոյն խոստովանելու Եզն և էշ ի միասին վարեցեալ, անուանեալ ուղիղ վարդապետութեամբ ընդ հեթանոսականն խառնակ գնացիւր անյուսուութեամբն թակցեալ մալեալն յերկոցունց զաւրութենէ, ի բաց անկեալն ի հոգւոյն աւղղութենէ և ի մարմնոյն սրբութենէ. սապատողն՝ ոչ ուղղական տեսակաւ հայեցեալ ի վերկոյս յաստուածայինն պատուիրանս և յերկնից բարութիւնսն, այլ ըստ անասնոցն ի վայր խոնարհեալ զերկրաւորս միայն, որ ինչ որովայնի և ընդ որովայնիւ է հոգայցէ. մատնեալ զծառայ տեսուն իւրոյ զփառութեան յիշխանութենէ խաւարի առ կործեցեալ լոյսն, իբրեւ զեկամուան՝ արարեալ սրտի գեհնին՝ կրկին ևս բան զինքեանս, մատնեալ անդէն մեղաց իւրոց, Այսոքիկ Մովաբացիք և Ամոնացիք, պիղծք և արատաւորք, մտանն ի տուն Աստուծոյ, և ձեր թողացուցեալ այսոցիկ գնալ իւրաքանչիւր ումեք զհետ սրտի իւրոյ չարի Ի բաց բարձէք զկարգ և զխորութիւն հովուի և հաւտի. բժշկի և վիրաւորեցելոյ, ծառայելոյ Տեսուն և Բահաղիմանցն, որոց այսպէս գործողացն՝ զորդն ոչ մեռանել և հուրն ոչ շիջանել, Եսայի սպառնայ:

Վասն որոյ երկնչիմք աւտարածայն և պէս պէս ուսմանցդ ձերոց հաղորդել, յորմէ և Պաւղոս հրաժարեցուցանէ, զի մի խոնարհեցիմք ի տեղի չարչարանաց և ծածկեսցեն զմեզ ստուերք մահու. Այլ զհետ սրբոց հարցն հետեւեցուր խոստովանելով ընդ նոսին զԱստուածն Բան մարմնացեալ ամենայնիւ՝ որ ինչ մարդոյ ըստ ի մեղաց, և ընդ ամենայնս ուղեւորեալ կենցաղոյս անարատապէս և աստուածային խառնումն, անմեկնելի է ի մարմնոյն իւրոյ, յարգանդէ կուսին մինչև ցաւիտեան. Եւ առի բոլորն Աստուած անմահ. Տէր փառաց խաչեալ, և որով ծնաւն, նովին մարմնով և հոգւով, կամաւր և ներգործութեամբ ունի զփառան զոր ունէր ընդ Հաւր, յառաջբան զիննեւն աշխարհի յերրորդութեանն երկրպագեալ որպէս նմին Տեսուն, և այժմ հանդերձ առեցելովն Եւ մնաց Երրորդութիւնն՝ Երրորդութիւն առանց յաւելման և պակասութեան, և նովին բնութեամբ, մի և նոյնն գայ հատուցանել ըստ իւրաքանչիւրոցն. Ուստի ուղղելով զգնացս մեր ի հաճոյս նորա պատու խոստովանութեամբ յանգելով զաստիս խաղաղութեամբ, հաւատամբ և յաւիտենիցն հասանել կենաց Քրիս-

տասիւ Յիսուսիւ Տերամբ մերով. որ կոչեացն զմեզ ի մասն
վիճակի սրբոցն ի լոյս. որում՝ փառք պատիւ և զաւրու-
թիւն և իշխանութիւն, պսժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտե-
անից, ամէն:

ԶՖեշտապար Գրոյս զԹուհաւ և զՅնաւան իՆ
յեշեյէ:

**ՍՐՐՈՅՆ ԿԻՒՐՂԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ.
ՋԻ ՏԱՅՐ ՆՄԱ ՏԵՂԻ ԱՊԱԶԻԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱ-
ՌԱՋ ՔԱՆ ԶՄԵՐԺԵԼ ՆՈՐԱ, ՋԻ ՉԵՒ ԵՒՍ ԷՐ
ԼԵԱԼ ՍՈՒՐԲ ՍԻՆԵՂՈԴՈՍՆ ՈՐ ԿԱՄԱԿՆ ԱՍ-
ՏՈՒԺՈՅ ԺՈՂՈՎԵՑԱՆ ՅԵՓԵՍՈՍ:
ԹՈՒՂԹ ԿԻՒՐՂԻ ԱՌ ՆԵՍՏՈՐ:**

Առ սուրբ և աստուածապաշտ և պաշտաւնակից մեր
Նեստոր. Կիւրղոս և ամենայն որք ժողովեալ են ընդ մեզ յԱղեք-
սանդրիայ՝ ի կողմանց և ի ընակութենէ Եզդիպտացոց, ող-
ջոյն:

Փրկչին մերոյ ասացեալ է յայտնապէս, եթէ՝ Որ սիրէ
զհայր իւր կամ զմայր առաւել քան զիս, ոչ է ինձ արժանի.
Ջի՛նչ արասցուք մեր որ յաստուածապաշտութենէդ բուժմէ պա-
հանջեմք առաւել սիրել զբեզ՝ քան զփրկիչն ամենայնի Յիսուս
Քրիստոս. Ո՛կարասցէ փրկել զմեզ յաւուր դատաստանի, և կամ
ո՞րպիսի պատասխանի գտանիցեմք, որ այսչափ յերկարեցաք որ
ի բէն հայհոյութիւն լինէր զնմանէ. զի թէ միայն յանձն բո լի-
նէր մեղանչականութիւնն այսպիսի մտաց և վարդապետութեան,
փոքր ի՛նչ էին հոգքն արդեաւ. այլ վասն զի զամենայն եկե-
ղեցիս զայթակղեցուցեր, և իրրե խմոր հերձուածոց փնասակար
և աւտարաւտիս արկեր ի ժողովուրդս, և ոչ առ այնոսիկ միայն՝
որ մերձաւորք էին բո, այլ յամենայն տեղիս հասին սուտ պատ-
մութիւնք գրոց քոց. Ջի՛արդ ևս հնար լիցի լռել մեզ և ոչ ի
հարկէ յիշել զասացեալսն Տեառն Քրիստոսի, եթէ՝ Մի համա-
րիք եթէ եկի արկանել խաղաղութիւն յերկիր, ոչ եկի արկանել
խաղաղութիւն յերկիր, ոչ եկի արկանել խաղաղութիւն՝ այլ
սուր, եկի բակել զայր ի հաւրէ և զդուստր ի մաւրէ. Ջի ե-
թէ փնասել հաւատոյն ընդունայն և անաւգուտ է, պատիւ ծնաւ-
ղաց և երկիւղ, դադարեալ են՝ և աւրէնք զթոյ և խնամոյ առ

եղբարս և սիրելիս, և աստուածապաշտից լաւ համարեալ է մահ քան զկեանս, զի առաւելութեանն արժանի լիցին հասանել որպէս և գրեալ է:

Եւ ահա մեծ սիւնհոգոսն որ եղև, որ ժողովեցան ի Հոռմէ, յորում էր սուրբ և աստուածապաշտ եղբայրն մեր և պաշտաւնակից Կելեստինոս եպիսկոպոս. արդ երրորդեմք զայս ընդ և դնեմք վկայութիւն և գրեմք և լինիմք բեզ խորհրդակից, ուղղել բեզ ի վրիպեալ մտացդ և ի գայթակղեցուցիչ կրանիցդ. զոր իմանասդ և ուսուցանեսդ, և զալ բեզ յուղիղ հաւատս որ տուեալ ի սկզբանէ յեկեղեցիս, ի սրբոց առաքելոց և յաւետարանչաց, որ ինքնատես և սպասաւորք եղեն Բանին, Զի եթէ զայդ ոչ արասցէ աստուածապաշտութիւնդ բո, որպէս սահմանեցաւ բեզ ժամադրութիւն ի թուղթսն զոր յառաջագոյն յիշեցաք, և սրբոյ և աստուածապաշտի եպիսկոպոսի Կելեստինոսի գործակցի մերոյ, զի գիտասցես զանձն բո, եթէ՝ ոչ ունիս ընդ մեզ բաժին և ժառանգութիւն ի բահանայութեան Աստուծոյ և յեպիսկոպոսութեան: Զի ոչ է հնար մեզ անտես առնել զխոռվութիւնս եկեղեցւոյ և զգայթակղութիւնս ժողովրդոց և զանարգութիւնս ուղիղ հաւատոյ, և ի գերութիւն մատնիլ ի բէն հաւտից՝ որ պարտ էին կենաց, զոր պարտ էր բեզ ընդ մեզ ուղիղ փառաւորութեան լինել ցանկացող, և գնալ զկնի սուրբ հարցն ընդ շաւիղս աստուածապաշտութեանն:

Արդ զայս գիտասցի, որ միանգամ մերժեցանն և անարգեցանն ի բէն վասն հաւատոցն, ի ժողովրդոցն կամ ի բահանայութենէն, ամենեքեան նոքա ընդունելի են, և մեզ հաւասարորդ համարիմք. զի ոչ է մարթ թէ որ միանգամ ուղիղ մտաւք և ճշմարտութեան խոստովանութեամբ կացին, թէ անարգեսցին և խոտեսցին ինչ բո վկայութեամբ այնոքիկ՝ որ բարիքն արարին և ընդդէմ կացին բո, վասն որոյ և գրեցերն իսկ դու ի մեծ քաղաքն Հոռոմ, և ցուցեր թղթովն բով սրբոյ եպիսկոպոսակցին մերոյ Կելեստինոսի: Զի ոչ եթէ այնչափ միայն պիտոյ է աստուածապաշտութեանդ: Բում զի խոստովանեսցիս ընդ մեզ, այլ և նշանակ հաստատութեան հաւատոցն ունել յանձին, որ եղաւ ժամանակաւ սուրբ Հոգւովն յընդրեալ և մեծ սիւնհոգոսին որ ժողովեցան ի քաղաքն Նիկիայ, զոր դուն թիւր իմացար և անարժան թարգմանեցեր: Զի թէպէտ և խոստովանիս լոկ զբարբառն բանիւք, այլ պարտ է բեզ ըստ կարգի աւ-

ըինացն գրով տալ զխոստովանութիւն, զի նպովեսցես պապականեայն և պանարժան կրանս վարդապետութեան բո, և իմասցիս ուղիղ և ուսցիս իբրև զմեզ ամենեսեան. Որպէս յարեալուս և յարեալս եպիսկոպոսք և վարդապետք, և առաջնորդք ժողովորոց, որպէս և կարգեցին ի Հոռոմ սուրբ սիւնհոգոսն, և մեք ամենեքեան, որպէս ուղիղ և անվրէպ և անսխալ գրեցաւ ի թուղթսն առ աստուածպաշտութիւնդ բո յեկեղեցւոյն. Աղեքսանդրացւոց, կարգեցաք ի թուղթսն մեր թէ զիմարդ աւրէն է ուսուցանել, և յորմէ՝ հեռանալն պարտ իցէ. Զի այս են կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցւոյ հաւատք, որոմ միաբանին ամենայն արեւմտեայք և արեւելեայք, որ թէ սիւնհոգոսք:

Հաւատամք ի մի Աստուած, ի Հայր ամենակալ, ամենայն երեւելաց և աներևութից արարիչ. Եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, Որդի Աստուծոյ ծնեալ ի Հաւրէ, Միածին, պսիւնքն է ի բնութենէ Հաւր, Աստուած ճշմարիտ. յԱստուծոյ ճշմարտէ, ծնեալ և ոչ արարեալ, ընակից Հաւր՝ որով ամենայն եղև յերկինս և յերկրի. Որ վասն մեր մարդկան և վասն մերոյ փրկութեան էջ և մարմնացաւ և մարդացաւ, մեռաւ և յարեալ յաւուր երրորդի, և ել յերկինս, և գայ դատել զկենդանիս և զմեռեալս. Եւ ի Հոգին սուրբ. Եւ որք ասենն թէ էր երբեմն զի չէր, և թէ յոչնչէ եղև, կամ յայլմէ զաւրութենէ և ի բնութենէ, կամ փոփոխելի և պլպլելի զՈրդին Աստուծոյ, զայնպիսիսն նպովէ կաթուղիկէ և առաքելական եկեղեցի:

Արդ ամենայնիւ երթամք զհետ խոստովանութեան սըրբոց հարցն՝ որովք խաւսեցաւ սուրբ Հոգին, և զկնի մտաց նոցա արասցուք զնայեցուածս զնացից մերոց, իրրև զարքունի ճանապարհ զնասցուք և ասասցուք, թէ նոյն ինքն Միածին Աստուծոյ Բանն, որ ի նոյն Հաւր բնութենէ իսկ է ծնեալ Աստուծոյ ճշմարտէ ճշմարիտ Աստուած, զլոյսն ի լուսոյ, որով ամենայն եղև յերկինս և յերկրի. Որ վասն մերոյ փրկութեան էջ և ունայնացոյց զանձն իւր, մարմնացաւ և մարդացաւ, պսիւնքն մարմին ի սուրբ կուսէն՝ իւր միացոյց, և յարգանդէ ըստ մերում նմանութեան ծնաւ, և երեւցաւ մարդ ի կնոյէ, ոչ անկեալ ի բնութենէ իւրմէ որ էրն, այլ թէպէտ և եղևն հաւասար մարմնոյ և արեան, սակայն և այնպէս կայ մնայ որ էն Աստուած, յայտ է, եթէ բնութեամբ և ճշմարտութեամբ. Եւ ոչ զմարմնոյ ասեմք եթէ փոփոխեցաւ ի բնու-

թիւն աստուածութեանն, և ոչ ի բնութիւն մարմնոյ զանձառ Բանին Աստուծոյ իջուցանել զբնութիւն. զի անշարժ է և անփոփոխելի ամենայնիւ նոյն կայ մշտնջենաւոր ըստ գրոց, Երեւցաւ տղայ և ի խանձարուրս պատեցաւ և ի գոգ ծնաւդին իւրոյ սրբոյ կուսին, և յերեւելն մանուկ, սակայն ընու զամենայն արարածս իբրև Աստուած, և ամբողջից է ծնաւդին զի աստուածութիւնն անչափ է և անսահման. և սահմանել չընդունի: Միացեալ ի մարմնի բնութեամբ՝ հոգւով բանաւորութեամբ խոստովանիմք զԲանն՝ միում Որդւոյ երկիրպագանեմք՝ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, և ոչ զատանեմք և բաժանեմք մարդ յԱստուծոյ մերձաւորութեամբ. ի միմեանս պատուով և յարգանաւք ինչ միութեան. զի պոպիսի միտք և բանք՝ ընդունայնութիւնք են և ոչ պլ ինչ: Զի ոչ ուրոյն անուանեմք Քրիստոս. որ յԱստուծոյ բանն, և ուրոյն դարձեալ Քրիստոս՝ որ ի կուսէն, պլ մի միայն գիտեմք Քրիստոս որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բան իւրով մարմնով, և յորժամ մարդկաւրէն աւժանիւր ըստ մեզ, և սակայն սրբոց իւրոց նոյն իսկ ու. զհոգին և ոչ չափով, որպէս ասէ երանելի աւետարանիչն Յովհաննէս Այլ և ոչ. զայն ասեմք, եթէ բնակեաց Բանն որ յԱստուծոյ իբրև ի լոկ մարդ՝ որ ի կուսէն ծնեալն, զի մի իբրև աստուածագգեստ մարդ իմանայցի Քրիստոս: Զի թէպէտ և բնակեաց ի մեզ Բանն, ասի և ի Քրիստոս բնակեալ ամենայն լրումն աստուածութեանն մարմնապէս, այլ պոպէս իմանամք թէ մարմին եղև: Ոչ եթէ որպէս և ի սուրբն բնակել ասի, ըստ նմին հաւասար և ի նմա ասիցեմք զբնակելն, այլ միութիւն բնութեամբ, և ոչ ի մարմին փոխել, պոպէս ասի բնակութիւն, որպէս ինչ ասի և վասն ոգւոյ մարդոյ ի մարմնի իւրում:

Այսուհետև մի է Քրիստոս՝ Որդի և Տէր, ոչ իբրև մերձաւորութիւն ինչ լոկ պատւոյն միութեան, և կամ իբրև համարձակութիւն ունել մարդոյ առ Աստուած. զի ոչ կարէ միացուցանել զընտրութիւնսն հաւասարապատութիւնն: Զի ահա Պետրոս և Յովհաննէս հաւասարապատիւր են միմեանց. զի առաքեալք և աշակերտք. սակայն չեն մին երկուքն. և ոչ յառեկութեան մերձաւորութեան կարգաւք ինչ իմանալ Զի չէ մարթ պոպիսի իրաւք իմանալ բնութեամբ միութիւն. և ոչ ընդունելութիւն խնամոց, որպէս մերձենամք առ Տէր, որպէս և զրեալն է, և լինիմք մի հոգի ի նա: Մանաւանդ ի մերձա-

աբուլթեանդ անուանէ ամենեկին հրաժարիմք, զի չէ բաւական նշանակել զմիութիւնն: Այլ և ոչ Աստուած կամ Տէր Գրիստոսի անուանեմք զԲանն որ յԱստուծոյ Հաւրէ, զի մի դարձեալ յայտնի յերկուս բաժանիցեմք զմի Գրիստոս զԱրդի և զՏէր, և ի հայհոյութիւն պարտաւորութեան անկանիցիմք, յորժամ Աստուած՝ Տէր իւր անուանիցեմք զնա: Այլ որպէս յառաջագոյն տեսցաք, միացաւ Բանն Աստուած ՚ մարմնի բնութեամբ, և է ամենեցուն Աստուած, և տիրէ ամենայնի, և ոչ ինքն իւր ծառայ է, և ոչ ինքն իւր տէր: Այլ անմարթ և անարժան է և լի հայհոյութեամբ իմանալ զայս և ասել. զի թէպէտ և ասէ Աստուած իւր զՀայր, սակայն Աստուած է ինքն բնութեամբ, և ի բնութենէ նորա: Այլ ոչ եթէ անգիտացաք ինչ պնմ, զի հանդերձ աստուածութեամբն և մարդ եղև և որ ընդ Աստուծով իցէ ըստ մարդկութեան կարգացն բնութեան, այլ ինքն իւր տէր իւր լինիցի Աստուած կամ Տէր: Այսուհետեւ իբրև զմարդ, որչափ վայել է ըստ ունայնանալոյն կարգաց ընդ մեզ, զինքն ընդ Աստուծով ասէ, պայպէս, Եղև ընդ աւրինաւք, և սակայն զաւրէնքն ինքն խաւսեցաւ, և աւրէնսդիր իբրև Աստուած: Հրաժարեմք դարձեալ, և զայն ասել վասն Գրիստոսի, եթէ վասն զգեներոյն զգեցեալն պաշտեմ, և վասն աներեւութին երկրբպագանեմ երեւելոյն: Արհաւիրք և դողումն են, և դարձեալ ի վերայ այնորիկ և զայս ևս ասել. թէ որ առան, վասն առնլոյն Աստուած յորջորջի, զի որ զայն ասէ, բաժանէ դարձեալ յերկուս Գրիստոս, և մարդ ուրոյն անուանէ, և Աստուած դարձեալ ուրոյն և ուր ունի զխոստումն միութեանն: Վասն զի մարթ իսկ է եթէ ընկեր յընկերէ երկրպագիցի որ, և ոչ յորջորջի Աստուած, այլ մի իմանալի է Աստուած Գրիստոս, Միածին Արդի, միով երկրպագութեամբ պատուի հանդերձ մարմնով իւրով:

Եւ խոստովանիմք եթէ նոյն ինքն որ յԱստուծոյ Հաւրէ ծնեալ Արդի և Աստուած Միածին, որ իւրով բնութեամբն անվիշտ էր, մարմնով իւրով մեռաւ վասն մեր ըստ գրոց, և էր ի խաչ ելեալ ընդ մարմնին իւրում, և անվշտութեամբ իւրացոյց զվիրշտ մարմնոյն, շնորհաւք Աստուծոյ, վասն մեր զմահ ճաշակեաց: Ետ մահու զմարմն իւր՝ այն որ բնութեամբն է կենդանի, և նա ինքն է յարութիւն, զի անհաս զաւրութեամբն կոխեսցէ զմահ, և իւրով մարմնովն ելիցի անդրանիկ ի մեռելոց և պտուղ ննջեցելոցն, և արասցէ ճանապարհ բնութեան՝

մարդկան յանապականութիւն վերանայ և որպէս այժմ առաջաք, շնորհաւըն Աստուծոյ վասն ամենեցուն զմահ ճաշակեսցէ, և յարեալ յաւուր երրորդի, և առ յաւարի զգոթոս: Արդ թէպէտ ասի թէ ի մարդոյ եղև և յարութիւն մեռելոց. այլ իմանամք զԲանն Աստուծոյ որ եղև մարդ և լուծաւ նովալ զաւրութիւն մահու: Գայ դարձեալ ի ժամանակի իւրում մի Որդի և Տէրն փառաւ Հաւար, զի դատեսցէ զտիեկերս արդարութեամբ իւրով, որպէս և գրեալ է. Յիրաւի և զայն ևս յաւելցուր թէ պատմեմք և աւետարանեմք զմահն Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ, այսինքն Յիսուսի Քրիստոսի, և զյարութիւնն ի մեռելոց և զվերանալն յերկինս:

Խոստովանիմք զպատարագս աւրհնութեան կատարեալ յեկեղեցիս այսպէս. մերձենամք ի խորհուրդն աւրհնութեան, և սրբիմք յորժամ կցորդիմք սուրբ մարմնոյն և պատուական առեանն փրկչին ամենայնի Քրիստոսի, և ոչ եթէ իբրև զլոկ մարմին ընդունիմք, բաւ լիցի, և ոչ իբրև զմարդոյ սրբեցելոյ և մերձեցելոյ ի բանն իբրև ի պատիւ միութեան, և կամ իբրև զաստուածութիւնն ընակիչ ունել յինքեան, այլ իբրև զկենդանարար ճշմարտութեամբ և Բանին մարմին, զի կենդանի է բնութեամբ իբրև զԱստուած, և վասն զի միացաւ ի մարմին իւր՝ կենդանարեցոյց զնա: Զի թէպէտ և ասիցէ ցմեզ, եթէ՝ Արդարև ասեմ ձեզ, եթէ ոչ կերիցէք զմարմին Որդւոյ մարդոյ և ըմպիցէք զարիւն նորա ոչ իբրև զմարդոյ՝ որ իբրև զմի ի մէջ համարիցիմք: Քանզի զի՜արդ էր հնար եթէ մարդոյ մարմին՝ որ բնութեամբ իբրև զմեզ իցէ, եթէ կարիցէ լինել կենդանարար, այլ ճշմարտութեամբ միացոյց իւր վասն մեր մարմին և եղև մարդ, և յորչորջեցաւ Որդի մարդոյ: Եւ յաւետարանի փրկչին մերոյ ի բարբառս ոչ յերկուս զաւրութիւնս և ոչ յերկուս երեսս բաժանեալ տեսնեմք, և ոչ է իսկ մին. մինաւոր Քրիստոս յերկուս բաժանեալ: Զի թէպէտ և յերկուց իբաց եւրեի, այլ ի միութիւն յանբաժին միացեալ, որպէս մարդ իմանալի է ի շնչոյ և ի մարմնոյ, և ոչ կրկին որ ասի, այլ մի՛ յերկոցունց: Այլ ըստ մարդկութեանն և ըստ աստուածութեանն իբրև զմիոյն իմասցուր ուղղութեամբ. զի յորժամ աստուածաբար ասիցէ զինքենէ ասէ, թէ՛ Որ ետես զիս՝ ետես զՀայրն իմ, և թէ՛ Ես և Հայր իմ մի եմք, զաստուածութենէ և զանհասութենէ նորա իմանամք. զի մի է առ Հայրն իւր, վասն նոյն

էութեանն բնութեան, զի պատկեր և կերպարան և ծագումն փառաց նորա է:

Դարձեալ և յորժամ զմարդասիրութեան կարգս ոչ անարգէ և խաւսի ընդ Հրեայսն ասէ. Այժմ ինդրէք զիս սպանանել, այր՝ որ զճշմարտութիւնն ձեզ խաւեցայ: Դարձեալ ոչինչ նուազագոյն երևի ի ճշմարտութենէն և ի հաւասարութենէն Հաւր Աստուածն Բան, յորժամ ի կարգս մարդկութեանն տեսանիցեմք: Եւ յիրաւի և հաւատալի է թէ որ Աստուածն էր բնութեամբ՝ եղև մարմին, այսինքն մարդ, հոգևով և մտաւր բանաւորութեամբ: Եւ զի՞նչ մարթ իցէ արդեք ամաւթ համարել ուրուք զբարբառոս նորա, թէ ասացի որպէս մարդկան վայել է, զի եթէ հրաժարեալ էր յայնմանէ որ ըստ մարդկութեան վայել էին բանքն, ով էր որ ստիպէր զնա լինել իբրև զմեզ մարդ, այն՝ որ իշոյց զանձն իւր կամաւր ի խոնարհութիւն վասն մեր, վասն որոյ պատճառանաց հրաժարէր յայնցանէ՝ որ ըստ խոնարհութեան իրացն վայել էին բանքն:

Այսուհետև միում երեսաց և միում զաւրութեան զբարրաոն աւետարանի վայել է գնել, այսինքն Բանին մարմնացելոյ, զի մի Տէր է Յիսուս Քրիստոս ըստ գրոց: Զի թէպէտ և անուանի առաքեալ և բաժանայապետ խոստովանութեան մերոյ, իբրև զբաժանայանալ Աստուծոյ և Հաւր, որ վասն մեր Հաւրն իւրոյ մատուցանէ զհաւատս խոստովանութեան մերոյ, եւ ի Հոգին սուրբ դարձեալ գնոյն ասեմք որ յԱստուծոյ բնութենէն ծնեալ է Որդի Միածին, և ոչ իբրև զմարդոյ ուրոյն համարիմք զբաժանայութեանն անուն, այլ նոյն ինքն եղև միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան և փրկանք, ածել ի խաղաղութիւն, տալ զանձն իւր ի հոտ անուշից Աստուծոյ և Հաւր: Քանզի և ասէ, Զոհս և պատարագս ոչ կամեցար, զողջակէզս և զվասն մեղաց ոչ հաճեցար, մարմին հաստատեցեր ինձ, յայնժամ ասացի ահաւասիկ գամ ես, ի գլուխս գրոց գրեալ է վասն իմ առնել զկամս քո Աստուած: Մատոյց զմարմին իւր ի հոտ անուշից վասն մեր և ոչ վասն իւր: Ո՞րպիսի զոհից և պատարագաց կարաւոր էր արդեւք նա, այն որ հեռին և ի վեր է քան զմեզս, իբրև զԱստուած: Զի թէ ամենեքին մեղան և նուապեալ են ի փառացն Աստուծոյ որով գայթակղեալ անկան ի վիշտս, և ախտացաւ բնութիւն մարդկան ի մեղս, այլ նա ոչ այսպէս, և մեր նուազեալ եմք ի փառաց նորա: Եւ զի՞արդ ասիցի արդեւք ե-

Թէ զենաւ գառն ճշմարիտ. եթէ ասիցէ որ արդեաւ բթէ մատոյց զանձն իւր վասն իւր, և ոչ վասն մեր: Ոչ երբեք կարեն խաւսել ի պարտաւորութենէ ամպարշտութեանն իւրեանց, զի և ոչ իւր իրաւ գտանի յանցուցեալ, զի և ոչ արար մեղս: Արդ՝ որպիսի պատարագաց լինէր կարաւտեալ, յորում ոչն էին մեղք՝ կարաւտ պատարագացն ի քաւութիւն: Եւ յորժամ ասիցէ վասն սրբոյ Հոգւոյն, եթէ՝ նա զիս փառաւոր առնէ, իմացցուք ուղիղ, զի ոչ եթէ նա փառաց ինչ կարաւտ է յայլմէ առնուլ, մի Որդի Քրիստոս և կամ ի Հոգւոյն սրբոյ փառս գտանել, զի ոչ եթէ ի վեր քան զնա գտանիցի Հոգի նորա, այլ վասն յայնտութեան աստուածութեանն իւրոյ, և վասն Հանդիսի մեծամեծ գործոցն որ իւրով Հոգւովն ցուցանէր, փառաւորել ի նմանէ ասի: Զոր աւերինակ և ըստ մեզ իսկ, յորժամ ասիցէ որ վասն զաւրութեան իւրոյ կամ իմաստութեան Թէ որովք փառաւորիմն ես, զի Թէպէտ և Հոգին առանձինն անձնաւորութեամբ և իմանի յանձն իւր և ի Հոգի սուրբ, և ոչ Որդի, այլ ոչ է աւտար ի նմանէն, զի Հոգի ճշմարտութեան առնուանի, և Քրիստոս ճշմարտութիւն, և երեւի նովաւ, որպէս յԱստուծոյ ի Հաւրէ:

Ազդէր և Հոգին ի ձեռն սրբոց առաքելոցն և առնէր փառաւորեալս, և յետ վերանալոյն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յերկինս, և փառաւորէր զնա զի Հաւատարիմ է Թէ Աստուած էր բնութեամբ: Դարձեալ և ինքն ազդէր Հոգւովն իւրով վասն որոյ և ասէն իսկ Թէ, Յիմմէն առնու և պատմէ ձեզ, և ոչ ևս ասեմք Թէ իբրեւ առնուլ Հոգին ընդունիցի զիմաստութիւն և զզաւրութիւն, զի կատարեալ է ամենայնիւ, և անկարաւտ ամենայն բարութեանց, վասն զի ի Հաւր զաւրութենէն և յիմաստութենէ Որդւոյ, Հոգին ինքն իմաստութիւն էր և զաւրութիւն: Եւ վասն զի Աստուած միացեալ ի մարմնի բնութեամբ, սուրբ կոյսն ծնաւ ըստ մարմնոյ, զսա և Աստուածածին ասեմք, ոչ եթէ բնութեան և էութեան բանին սկիզբն ունիցի ի մարմնոյն, զի էր ի սկզբանէ, և Աստուած էր Բանն, և նա ինքն արարածոց արարիչ մշտնջենաւորակից Հաւր և արարիչ ամենայն արարածոց, այլ որպէս յառաջագոյն ասացաք, վասն զի բնութեամբ միացոյց իւր զմարդկութիւնն, և առ յանձն ծնանիլ յարգանդէ ըստ մարմնոյ, ոչ իբրեւ կարաւտեալ ինչ յիւր բնութիւնն՝ և ընդ ժամանակաւ և ի վախճանի ա-

ւորոց ծնանիլ, այլ զի զծննդեանն մերոյ աւրհնեացէ զսկիւղնս եւ ի ծնանելն նորա ի կնոջէ միացեալ մարմնոջն, այնուհետեւ լոնցուցէ յամենայն ազգացս մարդկութենէ զերկրաւոր մարմինս մեր, և որ ի արտմութեանն որդիս ծնեալ ասացաւ, նսւմաւ խափանեսցի. եւ ճշմարտեացէ զբարբառ մարգարեութեանն՝ որ ասէ, Զաւրացաւ մահ և եկաւ եւ դարձեալ. եւ հատ Աստուած զամենայն արտաւար յամենայն երեսաց, Վասն այսպիսի պատճառանաց ասեմք զտեսչութիւն նորա. եւ զէ կոչեսցի սրբովք աշակերտաւքն հանդերձ և երթիցէ ի հարսանիս ի Վանա Գալիլեացւոց և աւրհնեացէ զհարսանիսն. Զայս ուսուցանել ուսար ի սրբոց աւետարանչացն և առաքելոցն, և յամենայն աստուածաշունչ գրոց և յերանելի հարգն ի ճշմարիտ խոստովանութենէն. Այսմ ամենայնի պարտ է և բռն երկիւղածութեանդ հաւասարել և վկայել առանց ամենայն նենդութեանց, և զոր ինչ պարտ է նշովել երկիւղածութեանդ բռն կարգեալ է ի թղթիդ մերում:

Ա. Եթէ որ ոչ խոստովանեսցի Աստուած ըստ ճշմարտութեանն զԵմմանուէլ, և վասն այսորիկ և Աստուածածին զսուրբ կոյնն, ծնեալ ըստ մարմնոյ զմարմնացեալ Բանն. Աստուած՝ նշովեալ եղիցի:

Բ. Եթէ որ ոչ խոստովանեսցի բնութեամբ միանալ ի մարմնի Բանին Աստուծոյ Հաւր, և մի Քրիստոս հանդերձ մարմնոջն իւրով զնոյն Աստուած միանգամայն և մարդ. նշովեալ եղիցի:

Գ. Եթէ որ զմի Քրիստոս բաժանեսցէ յերկուս դէմս, յետ միանալոյն, և միայն մերձաւորութիւն յառելութեան ասիցէ իբրև պատուով, և կամ ճոխութիւն և զաւրութիւն գտեալ, և ոչ միութիւն բնութեամբ. նշովեալ եղիցի:

Դ. Եթէ որ յերկուս երեսս և կամ յերկուս զաւրութիւն զաւետարանացն և զառաքելոցն զգրեալսն և զբարբառսն բաժանեսցէ, և կամ զՔրիստոսի ասացեալսն սրբովք իւրով, և կամ զոր իւր իսկ վասն իւր իցէ ասացեալ, և զոմանս իբր արդոյ ուրոյն ի բանէն Աստուծոյ՝ իբր յարելութեամբ իմանայցէ, և զոմանս դարձեալ աստուածարար միայն՝ որ ի Բանէն Աստուծոյ Հաւր. նշովեալ եղիցի:

Ե. Եթէ որ իշխեսցէ ասել մարդ աստուածազգեաց ըզՔրիստոս, և ոչ Աստուած ճշմարիտ՝ իբրև զմի Որդի բնու-

Ժեռամբ, որ եղև Բանին մարմին և հաւասարեաց մեզ արեամբ և մարմնով, նզովեալ եղիցի:

Զ. Եթէ որ ասիցէ եթէ, Աստուած և Տէր է Քրիստոսի որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն, և ոչ խոստովանեցի զնոյն Աստուած և մարդ միանգամայն ի լինել Բանին մարմին ըստ գրոց. նզովեալ եղիցի:

Է. Եթէ որ ասիցէ իրրու մարդ զաւրութիւն գտանէր ի յԱստուծոյ Բանէն Յիսուս, և զՄիածնին փառս մերձեցուցանէ իբրև յայլ որ բան զնա, նզովեալ եղիցի:

Ը. Եթէ որ իշխեսցէ ասել, եթէ վերացելոյ մարդոյն արժան է երկրպագութիւն առնել ընդ Բանին Աստուծոյ, և փառաւորակից լինել և անուանակից ընդ Աստուծոյ իբրև այլ յայլում. զի յորժամ ընդ ումեք ասիցէ ի հարկէ երկուս իմացուցանէ, և ոչ միով երկրպագութեամբ պատուեսցէ զնմմանուելն, և մի փառաւորութիւն տացէ նմա՝ որով եղև ըանն՝ մարմին, նզովեալ եղիցի:

Թ. Եթէ որ ասիցէ զմիոյ Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ եթէ փառաւորեցաւ ի Հոգւոյն իբրև յաւտար զաւրութենէ, և նովաւ առաւելութիւն զաւրութեան ի վերայ այսոց պիծոց կատարել ի մարդիկ զնշանս աստուածագործ, և ոչ նորին իսկակից զՀոգին՝ որով ունէր զԱստուածագործ նշանս, նզովեալ եղիցի:

Ժ. Առաքեալ և Քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ լինել ասեն զՔրիստոսէ աստուածաշունչ գիրք, և մատուցանել զանձն իւր վասն մեր ի հոտ անուշից Աստուծոյ Հաւր. Արդ՝ եթէ ասիցէ որ, առաքեալ և Քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ, ոչ զայն որ յԱստուծոյ Հաւրէ Բանն էր, եղև մարմին և ընդ մեզ մարդ. այլ ուրոյն ի նմանէ մարդ ի կնոջէ, և կամ եթէ ասիցէ որ եթէ վասն իւր մատոյց զանձն իւր պատարագ, և ոչ միայն վասն մեր, զի ոչ էր կառաւ պատարագի, որ ոչ գիտէր զմեզս. նզովեալ եղիցի:

ԺԱ. Եթէ որ ոչ խոստովանեցի զմարմինն Տեառն կենդանաբար, և իւր իսկ Բանին որ յԱստուծոյ, այլ որպէս այլոյ սուրումն արտաքս բան զնա մերձեցելոյ ի նա պատուով, և կամ որպէս բնակեցելոյ ի նա աստուածութեամբն, և ոչ կենդանաբար, որպէս ասացի, զի եղև իւր Բանին մարմին՝ որ զամենայն կարող է կենդանացուցանել. նզովեալ եղիցի:

ԺԻ՛ ԵԹԷ ոք ոչ խոստովանեսցի զԲանն որ յԱստուծոյ
չարչարեալ մարմնով, խաչեալ մարմնով, և զմահ ճաշակեալ
մարմնով, և լեալ անդրանիկ ի մեռելոց, որ է կենդանարար,
որպէս զԱստուած. նկովեա՛լ եղիցի:

**ԵՐԱՆԵԼԻՈՅՆ ՄԱԿԱՐԱՑ ՍՐՐՈՑ ՔԱՂԱՔԻՆ
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ, ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ
ԹՈՒՂԹ Ի ՀԱՅՍ ՎԱՍՆ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԲԿԱՐԳԱՑ, ԶՈՐ
ՁԷ ԱՐԺԱՆ ԸՆԴ ՍԱՀՄԱՆՋԵՒ ԸՆԴ ԿԱՐԳ
ԱՆՑԱՆԵԼ. ԳԼՈՒԽՔՅԻՆՆ:**

Ահա վասն ահի և երկիւղին Աստուծոյ և ի փափաք
սիրոյ բարեպաշտութեան ձերոյ փութացայ զարթուցանել ըդ
բարեսէր և զպարզամիտ սիրտս ձեր ի խնդիր ուղիղ բարեպաշ-
տութեան ճշմարիտ կանոնադրութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ,
և կարեոր կարգաց Աստուծոյ, զոր պարտ է բազում զգուշու-
թեամբ ստանալ, և աներկեան հաւատով պահել ամենայն եր-
կիւղածաց Աստուծոյ, Յորս և դուք ոչ յապաղեալ հեղգացուցիչ
ինչ դանդաղանաւ ծուլացարուք, այլ փութացեալ շնորհաւ
սուրբ հոգւոյն, ջերմութեամբ, և աստուածային սիրոյն բաղ-
ձանաւք, որ ոչ միայն ի մերձաւորացն յաւժարեցուցանէ ժառն
խնդրել զհոգեւոր աւգտութիւնն, այլ և ի տար աշխարհ փու-
թացուցանէ հասանել մեծաւ փափագանաւք, և ըզձալի տեն-
չանաւք յաղաքս աստուածահաճոյ խնդրոյ և հոգւոյ փրկու-
թեան, զմտաւ ածելով զասացեալսն, թէ՛ Մի՛ դանդաղեցի՞ս
երթալ հեռի ճանապարհ, թէ՛ պիտանացու ինչ ուսուցանել օր
խոստանայցէ՛ Որ և զսոյն փափաք հոգեւոր վաստակոց յանձինս
ձեր երեւցուցեալ, վասն մեծաշահ աստուածային գանձուցն
հոգեւորաց, առաքեցէք գիր ի հեռաքնակ աշխարհէ, ի կողմանց
արեւելից ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ, որ ի ձեռն երկիւղա-
ծաց բահանայից մատուցաւ առաջի բազմութեան եպիսկոպո-
սացս, որք մի մի ժողովեալ յիւրաքանչիւր քաղաքաց, որոց ա-
ռաջի անկեալ հոգեւոր մաղթանաւք խնդրեցին զգրոյն պատառ-
խանիս, զոր թէպէտ և ոչ կամեաք ծանրացեալ տկարութեամբ

հրամանատուութեանս մեծամեծ կրանիւք եկեղեցւոյ, սակայն հոգեոր ժտութիւն, և փոյթ աստուածասէր քահանայիցս հարկաւորեաց զմեզ գրել և տալ ձերում կամայաւժար բարեպաշտութեանդ, զգլուխ կարևոր կարգաց եկեղեցւոյ, զհաստատութեան հաւատոյ, ոչ մի ինչ երկբայութեամբ, և զամենայն կանոնադրութիւնս սրբոյ ժողովոյն, որ վասն հերձուածողացն եղև, զորս կարևոր է ընդունել ամենայն բարեպաշտաց, որ եղև վասն դրութեան կարգաց եկեղեցւոյ, Այլ և տեսեալ զրազմազգուշալի կենարար մկրտութեան սրբոյ քաղաքիս՝ հիացեալ զարմացան, թէ կողմանք արևելից թերի են զգուշութեամբ յայսպիսիս բազում ինչ իրաւք, զի ի տեղիս տեղիս աւագան կարգաւոր ոչ ունին, և յորպէս ամանի մկրտեն, և է որ սարկաւագունք մկրտութիւն առնեն, և եպիսկոպոսք և քահանայք առանձնակ ձէթ աւծման աւրհնեն, և զձէթ կնքոյ որ յառաքելոցն և այսր պահի, յաւելուածով ոչ ունին, և զբոլոր զգայարանս մանկան ոչ աւծանեն: Եւ է զի զժողովոյն կարգեալսն ոչ ասեն, ուրեք ուրեք քահանայքն ի ժամ մկրտութեանն, Եւ ձեռնադրութեամբ ժառանգաւորքն միապատիւ հաւասարին, և ոչ ընդ աւելեալքն հնազանդին: Եւ բազում և այլ շփոթութիւնք հպարտութեամբ և ծուլութեամբ, զոր ի կարգս եկեղեցւոյ մուծեալ են մարմնասէրք, զոր ծանուցին մեզ եկեալքս:

Ընդ որ հիացեալ մեծապէս զարմացաք, և վասն երկիւղին Աստուծոյ ոչ հեղգացաք գրել փութանակի, ես Մակարիոս Արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի և ամենայն բազմութիւն եպիսկոպոսաց՝ որ ընդ իս են, առաքել ի կողմանսդ արևելից, առ Քրիստոսասէր և երկիւղած եպիսկոպոսապետդ Տէր Արթանէս, և առհամաւրէն եպիսկոպոսս և քահանայս Հայոց բազում զգուշութեամբ, և երկիւղիւ կատարել զկարգաւորութիւն մեծի խորհրդոյն Աստուծոյ, որ կատարի ի կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, որով պարգևի ի շնորհաց Հոգւոյն՝ մեղաց լճողութիւն և ոգւոց փրկութիւն մկրտելոցն ի սուրբ աւագանին, և Հոգին սուրբ ոչ արհամարհէ զցանկացաւոյս բարեպաշտութեանն, այլ խնարհեալ իջանէ և սրբէ ուղիղ դասնութեամբն ի ձեռն բրբոյ ջրոյ աւագանին: Եւ յայսմ ամենայնի չէ պարտ ծաւառալ և դանդաղել եպիսկոպոսացն և երիցանցն ի մկրտել զայնոքիկ, որ կամին մորձենալ ի բարեպաշտութիւն աստուածապաշտութեան, զի այն է փոյթ քահանայից և գործ կարևոր առաջնորդաց եկեղեցւոյ,

զկամաւղսն բարեպաշտութեան խրատել և ուսուցանել բանիւ վարդապետութեամբ, մերժել ի սատանայէ և ընծայեցուցանել Աստուծոյ սրբոյ աւագանին լուսաւորութեամբ. և մի՛ ումեք լինել պատճառք կորստեան, անհնազանդութեամբ, և թերակատար ինչ կարգաւք մկրտութեան, վասն դանդաղութեան իւրոյ առ ոչ ածել զամենայն կարգաւորութիւն ի վերայ մատուցելոցն ի մկրտութիւն սուրբ աւագանին, զոր՝ բաւում զգուշութեամբ և ցնծալից դողութեամբ առանց դանդաղելոյ կատարէ ընդհանրական եկեղեցի Աստուծոյ:

Ա. Թէ արժան իցէ սարկաւազաց մկրտութիւն առնել և կատարեալ իցէ խորհուրդն:

Գիտութիւն լիցի Քրիստոսասէր եղբայրութեան ձերոյ զի եպիսկոպոսաց և բաճանայից միայն է իշխանութիւնս այս, և սարկաւազաց զայս առնել չէ արժան, բանդի սպասաւորք են և խափանեալ է այս առ ի նոցանէ, և աւելի է խնդրելն թէ կատարեալ է առ ի նոցանէ մկրտեալն: Բայց պարտ է նախ քննել թէ սովորութիւն իցէ գաւառին այնմիկ սարկաւազացն մկրտել. և եթէ գտցի որ արարեալ, ընդ անմեղութեամբ է վասն անգիտութեան կարգաց եկեղեցւոյ, զի սովորութեան գաւառին զհետ չորբաւ Իսկ եթէ գիտէր զկարգս եկեղեցւոյ, և անց ցնորբաւք, եղիցին ի վերայ նորա պատիժք ըստ կարգի յանցանաց:

Բ. Եթէ աւագան սրբեալ ոչ ունին և յանպէտ ամանի մկրտեն:

Ձի եթէ ոչ էր մերձ եկեղեցի շինեալ ի փառս Աստուծոյ և ի մուտս ժողովրդաց, առանց մեղադրելոյ արդեւք էր, և եթէ եկեղեցիս ունիմք, պարտ է և մկրտատունս առնել և աւագան, յորում մկրտէ որ գայցեն յուղիղ հաւատս բարեպաշտութեան: Ապա եթէ դիպեսցի որ հիւանդ՝ ուր ոչ իցէ եկեղեցի և կարգաւոր աւագան, չէ արժան արգելով որք կամիցին մկրտել, այլ կատարել զմկրտութիւնն առանց կարգաւոր աւագանի, վասն զի հարկ է պիտոյիցն, զի մի՛ գտցի պարտական փրկութեանն, խափանելով զմկրտութիւն՝ զի Հոգին տուրբ ըստ մաղթողին տայ զշնորհն, և ըստ ամանին ոչ լինի արգելեալ, և յամենայն Ժամ փափաքեալքն բաւականանան շնորհիւ հոգւոյն: Եւ ոչ ի գլխաւոր աւանսն միայն է կատարելութիւնն, զի առաքեալքն ոչ ըստ ընտրութեան տաւնիցն մկրտէին, այլ ըստ բաւականի եկելոցն լուսաւորէին ի ջուրցն վերստին ծնանելով Եւ երեքին ընկըղ-

Հրամանատուութեանս մեծամեծ կրանիւք եկեղեցւոյ, սակայն հոգեւոր ժողովին, և փոյթ աստուածասէր քահանայիցս հարկաւորեաց զմեզ գրել և տալ ձերում կամայաւժար բարեպաշտութեանդ, զգլուհի կարեւոր կարգաց եկեղեցւոյ, զհաստատութեան հաւատոյ, ոչ մի ինչ երկրայութեամբ, և զամենայն կանոնադրութիւնս սրբոյ ժողովոյն, որ վասն հերձուածողացն եղև, զորս կարեւոր է ընդունել ամենայն բարեպաշտաց, որ եղև վասն դրութեան կարգաց եկեղեցւոյ, Այլ և տեսեալ զբազմազգուշալի կենարար մկրտութեան սրբոյ քաղաքիս՝ հիացեալ զարմացան, թէ կողմանք արևելից թերի են զգուշութեամբ յայսպիսիս բազում ինչ իրաւք, զի ի տեղիս տեղիս աւագան կարգաւոր ոչ ունին, և յորպէս ամանի մկրտեն, և է որ սարկաւազունք մկրտութիւն առնեն, և եպիսկոպոսք և քահանայք առանձնակ ձէթ աւծման աւրհնեն, և զձէթ կնքոյ որ յառաքելոցն և այսր պահի, յաւելուածով ոչ ունին, և զբոլոր զգայարանս մանկան ոչ աւծանեն: Եւ է զի զժողովոյն կարգեալսն ոչ ասեն, ուրեք ուրեք քահանայքն ի ժամ մկրտութեանն: Եւ ձեռնադրութեամբ ժառանգաւորքն միապատիւ հաւասարին, և ոչ ընդ աւելեալսն հնազանդին: Եւ բազում և այլ շփոթութիւնք հպարտութեամբ և ծուլութեամբ, զոր ի կարգս եկեղեցւոյ մուծեալ են մարմնասէրք, զոր ծանուցին մեզ եկեալքս:

Ընդ որ հիացեալ մեծապէս զարմացաք և վասն երկիւղին Աստուծոյ ոչ հեղգացաք գրել փութանակի, ես Մակարիոս Արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի և ամենայն բազմութիւն եպիսկոպոսաց՝ որ ընդ իս են, առաքել ի կողմանսդ արևելից, առ Քրիստոսասէր և երկիւղած եպիսկոպոսապետդ Տէր Արթանէս, և առհամարէն եպիսկոպոսս և քահանայս Հայոց բազում զգուշութեամբ, և երկիւղիւ կատարել զկարգաւորութիւն մեծի խորհրդոյն Աստուծոյ, որ կատարի ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ, որով պարզեի ի շնորհաց Հոգւոյն՝ մեղաց թողութիւն և ոգւոց փրկութիւն մկրտելոցն ի սուրբ աւագանին, և Հոգին սուրբ ոչ արհամարհէ զցանկացաւորս բարեպաշտութեանն, այլ խոնարհեալ իշանէ և սրբէ ուղիղ դասնութեամբն ի ձեռն բրբոյ ջրոյ աւազանին: Եւ յայսմ ամենայնի չէ պարտ ծուլանալ և զանդաջել եպիսկոպոսացն և երիցանցն ի մկրտել զայնոպիկ, որ կամեն մերձենալ ի բարեպաշտութիւն աստուածապաշտութեան, զի այն է փոյթ քահանայից և գործ կարեւոր առաջնորդաց եկեղեցւոյ,

զկամաւղան բարեպաշտութեան խրատել և ուսուցանել բանիւ վարդապետութեամբ, մերժել ի սատանայէ՝ և ընծայեցուցանել Աստուծոյ սրբոյ աւագանին լուսաւորութեամբ. և մի՛ ումեք լինել պատճառք կորստեան, անհնազանդութեամբ, և թերակատար ինչ կարգաւ մկրտութեան, վասն դանդաղութեան իւրոյ առ ոչ ածել յամենայն կարգաւորութիւն ի վերայ մատուցելոցն ի մկրտութիւն սուրբ աւագանին, զոր բազում զգուշութեամբ և ցնծալից դողութեամբ առանց դանդաղելոյ կատարէ ընդհանրական եկեղեցի Աստուծոյ:

Ա. Թէ արժան իցէ սարկաւագաց մկրտութիւն առնել և կատարեալ իցէ խորհուրդն:

Գիտութիւն լիցի Քրիստոսասէր եղբայրութեան ձերոյ զի եպիսկոպոսաց և բաշանայից միայն է իշխանութիւնս այս, և սարկաւագաց զայս առնել չէ արժան, բանցի սպասաւորք են և խափանեալ է այս առ ի նոցանէ, և աւելի է խնդրելն թէ կատարեալ է առ ի նոցանէ մկրտեալն: Բայց պարտ է նախ քննել՝ թէ սովորութիւն իցէ գաւառին այնմիկ սարկաւագացն մկրտել. և եթէ գտցի որ արարեալ, ընդ անմեղութեամբ է վասն անգիտութեան կարգաց եկեղեցւոյ, զի սովորութեան գաւառին զհետ չորբաւ Խսկ եթէ գիտէր զկարգս եկեղեցւոյ, և անց գնորբաւ, եղիցին ի վերայ նորա պատիժք ըստ կարգի յանցանաց:

Բ. Եթէ աւագան սրբեալ ոչ ունին և յանպէտ ամանի մկրտեն:

Զի եթէ ոչ էր մերձ եկեղեցի շինեալ ի փառս Աստուծոյ և ի մուտս ժողովրդոց, առանց մեղադրելոյ արդեւք էր, և եթէ եկեղեցիս ունիմք, պարտ է և մկրտատունս առնել և աւագան, յորում մկրտէ որ գայցեն յուղիղ հաւատս բարեպաշտութեան. Ապա եթէ դիպեսցի որ հիւանդ՝ ուր ոչ իցէ եկեղեցի և կարգաւոր աւագան, չէ արժան արգելուլ որք կամիցին մկրտել, այլ կատարել զմկրտութիւնն առանց կարգաւոր աւագանի, վասն զի հարկ է պիտոյիցն, զի մի՛ գտցի պարտական փրկութեանն, խափանելով զմկրտութիւն՝ զի Հոգին սուրբ ըստ մաղթողին տայ զշնորհն, և ըստ ամանին ոչ լինի արգելեալ, և յամենայն ժամ փափաքեալքն բաւականանան շնորհիւ հոգւոյն. Եւ ոչ ի գլխաւոր տաւանն միայն է կատարելութիւնն, զի առաքեալքն ոչ ըստ ընտրութեան տաւնիցն մկրտէին, այլ ըստ բաւականի եկեղեցն լուսաւորէին ի քուրցն վերստին ծնանելով և երեքկին ընկղ-

մամբն թաղեալ ի ջուր սուրբ աւազանին, զերեքուրեայ թաղումն Ցեառն նշանակեմք յանձինս մկրտելոցն՝ զոր և աստուածային առաքեալն յայտնապէս ցուցանէ ասելով, թէ՛ Թաղեցաք ընդ նմա մկրտութեամբն, նմանողք եղիցուք նմանութեան մահու նորա, զի նորոգութեամբ յարութեանն հաղորդ լինիցիմք նմա ի կեանսն յաւիտենից, եւ այսպէս ուղիւ դաւանութեամբ ձեռս ի վերայ գնելով պարգեւեալ լինի Հոգին սուրբ ի փրկութիւն մեզ լուսաւորել զկոչեցեալսն յորդէգրութիւն, եւ հաւատովք աւծանիմք յիւղ սրբութեան և այսպէս ըստ իւրաքանչիւր եղեալ մասանց կարգք սրբոյ եկեղեցւոյ յաւրինին, ոչ ելանելով ըստ եղեալ սահման և գլխաւորեալք ըստ երկնաւորացն դասուց, որպէս ուսաք ի հարցն հոգեւորացն յաշակերտացն առաքելոցն սրբոյ:

Գ. Եւ զի՜նորդ կարգք եկեղեցւոյ սրբոյ յաւրինին.

Վերադառնալով ըստ կարգեալ կայենիցն ընկալցին իշխանութիւն, ուղղել ի բարին որոց կոչեցան ի վերակացութիւն, և առեալ ի նոցանէ մի փրասցին ամբարհաւաճութեամբ զանձինս առ իմաստունս ունելով և անկցին յիմարութեամբ, և անկցին ի չարութիւն, Զի թէպէտ միապէս տուեալ շնորհքն ի հաւատացեալքն, այլ ոչ միապատիւ ամենեքեան, եւ թէպէտ և փոքր կացոյց զինքն անբաւն, այլ զփառս աստուածութեանն ոչ ընդ նմին կորոյս, և առաքելոցն ամենեցուն յետ յարութեանն երևեալ կենարարին, այլ զումանս գեր ի վերոյ կարգէ, և նոյն սկզբնաւորեալ ի մեզ հաստատեցաւ, զոր և Պաւղոս ոչ հրամայէ զմիմեամբք ելանել, ասելով, Իւրաքանչիւր որ յոր կոչումն կոչեցաւ ի նմին կացցէ:

Դ. Եւ որպէս հրամայիցի բաւականանալ իւրաքանչիւր յեղեալն կարգի:

Արդ միաբանութեամբ ժառանգաւորաց և եպիսկոպոսաց և բահանայիցս և սարկաւազաց. եւ Մակարիոս Արքեպիսկոպոս սուրբ քաղաքիս Երուսաղէմի, աւանդեմ զկանոնադրութիւնս զայս ձեզ, ուսեալ յառաքելոցն պատմութեանց, և աւանդութեամբ հարցն առ մեզ հաստատել հիմնանայ, Զի զսուրբ մկրտութեանն ձեռնադրութիւնն, որպէս յառաջագոյն ասացաք, եպիսկոպոսաց և բահանայից միայն է կատարել, և զիւզ սրբութեանն եպիսկոպոսապետն աւրհնեցցէ, և վասն հեռաւորութեան և կարեւոր պիտոյից հրամանաւ արքեպիսկոպոսին եր-

կու և երեք միաբանեալ եպիսկոպոսք և սարկաւագունք սպասաւորք օրբութեանն, Եւ զիւղն աւծման մեռելոցն և հիւանդացն և մկրտելոցն առանձնակ աւրհնեսցեն բաճանայքն և եպիսկոպոսքն, Զայս սահմանեցին սուրբ հարբն մեր, և մի ոք իշխեսցէ փոխել զուղիղ եղեալ սահման, զի մի՛ զնոցին կապանք նոյովիցն ընկալեալ օրոշեսցի յԱստուծոյ:

Եւ Եւ Թրպէս մերձեսցուք առ սեղանն սուրբ և կենդանաբարն խորհուրդ:

Առ այդ անմահութեան վիճակ, մի՛ ոք երկմտութեամբ և մի՛ թերահաւատութեամբ և մի՛ գործովք անարժանութեամբ մերձ լինել յանդգնեսցի, զի մի զկամս Աստուծոյ բարկութեանն յամենայն երկիր շարժեսցէ, և ինքն լուիցէ զասացեալսն, Դու ընդէր բնաւ պատմես զարդարութիւնս իմ, զի ատեսցր զխրատ իմ. այլ ուղիղ գնացիւք և ճշմարիտ հաւատով մատուցեալ լուսաւորեսցի՝ և այլոց ինքեամբ գործեսցէ փրկութիւն:

Զ. Եւ զիւրդ է արժան զխորհուրդն կատարել, զփրկականն խորհուրդ մարմնոյ և արեանն Տեառն:

Պարտ է երկիւղիւ, և զգուշութեամբ կատարել և ուղիղ դաւանել խոստովանութեամբ՝ ուրոյն ի հերձուածողացն փորձիչ խորհրդոց, զի մի՛ Արիանոսացն մերձ լինելով ըստ առաքելոյն՝ անուն Աստուծոյ և ճշմարտութիւնն հայհոյեսցի:

Է. Եւ Թրպիսի աւրինակաւ նուէր սրբութեանն յաւրինեսցի:

Հանեալ ի սեղանն զհացն սուրբ, ջերմ ըստ առաքելոցն աւանդութեան, և բաժակ անապական առանց իրիք խառնման, զի ոչ ապականացու իւէք, այլ անապական մարմնով և արեամբ ամբիժ և անարատ գառինն, և զայս մինչ ի սեղանն սարկաւագունք յաւրինեսցեն, և զկատարելն ի վերայ, բաճանայքն կատարեսցեն:

Ը. Եւ զիւրդ եկեսցէ ի ձե սեղանն խորհրդոյն, և այլ ևս Գ. կորգքն:

Սեղանն բաւութեան ընդ վարագուրան, յորում Հոգին սուրբ իջանէ, և աւագանն յետոյ առ նմին տամբ և պատուփ հաստատեալ յաջմէ, և ժառանգաւորքն իւրաքանչիւր աշտիճաւ նաւ պաշտեսցեն, և ժողովրդականքն արտաքոյ վարագուրին, և երախայքն առ դրունսն ունկնդրութեամբ, զի մի ընդ միմեանս

ելանելով եղծցին կարգքն, այլ իւրաքանչիւր կայանիւ անարատ մնացէ:

Թ. Զայս աւանդեմ ձեզ պատուիրան հաւատոյ և կարգաց եկեղեցւոյ, ըստ խնդրոյ աղաչանաց ձերոց, և նշովեմք ի վերայ պսոցիկ զայլաձևսն խորհեցեալսն, զի ի միմեանց ընկալեալ ձեռնադրութեամբ զշնորհս, ոչ բերեմք պակասութիւն, և միապատիւ ոչ իրաւունս վարկանիմք զկարգեալսն ուղղապէս եկեղեցւոյ, և զփառամոլ անձինս կշտամբեմք, որք խորհին հակառակ որպէս պատմեալ եղև մեզ զՅուրգեայ Բասենոյ և Բագրեւանդայ եպիսկոպոսաց, որ սակաւուք ընդ Արիանոսս միաւորեալ է *), և դարձեալ խղճեալ, և արգև այլ ևս յանդգնագոյնս խորհի. եպիսկոպոս միայն աթոռաւ, և ընդ արքեպիսկոպոսին ինքեամբ անձին տայ պատիւ, զոր չէ արժան ընդունել, զի և ոչ հարքն աւանդեցին այսպիսի ինչ հակառակութիւնս յեկեղեցի մուծանել, և անվայելուչ է համարել հաւասար, մինչև կոչմամբ ի պատիւ աթոռոյն ժամանեցէ: Եւ արդ պարտ է զայնպիսին քաղցրութեամբ ի հնազանդութիւն կոչել, և եթէ ի նոյն մնացէ, խորշել իբրև յաւտարէ:

Ողջոյն տան ձեզ ամենայն եկեղեցիս: Ողջ լերուք ի Տէր հաստատուն և ուղիղ հաւատով, ամէն:

*) Այսպէս յօրինակին.

ԲԱՑԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՉԱՅՆ ԱՍՏՈՒԱԺԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԵԼԻՑ ՀԱՐՑՆ ՍՐԲՈՑ ԸՍՏ ԱՌԱՔԵԼԱՍԱՀՄԱՆ ԱՒԱՆԴԻՑՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԳՐԻՄՏՈՍԻ, ՀԱՆԴԵՐՁ ՀԱՒՏԱԲԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՃԸԶՄԱՐԻՏ ՈՒՂՂԱՓԵՌ ԴԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՏԱՆԵՑՑ, ԱՍՏՑԵԼ ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՍԱՀԱԿԱՑ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԵՒ ՄԵԺԻ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻ ԸՆԴԴԵՄ ԵՐԿԱՐՆԱԿԱՑ ՆԵՍՏՈՐԱԿԱՆՆԱՑՆ:

Աստուածային իմաստութեամբն միայն զաւրացեալ Հայաստանեայք, պարզաբար ստուգութեամբ ընկալեալ հաւատք ճշմարիտք ի ծագմանէ փրկչին. իսկ նախ քան զայն պերճաբանութիւն հռետորական արհեստիցն ըստ Պղատոնական վարժիցն ոչ երբէք ստորագրեալ ոտնառեաց ի կողմ Հայկազնեայց, և ոչ յալով մակածութեամբ դեգերեալ հինքն մերայնեայք ի հրահանգս հելլենական ճարտասանութեան ըստ իմաստնոցն Յունաց առ ունակութիւն եղելոց գիտութեանց, որ է առաջին մասն իմաստութեան. նաև և ոչ տեղեկագոյնք բարձրաշունակ իմաստիցն ճեմարանին ներանձնական հմտութեանցն գործական և տեսական ներհմանց. նախ քան զճանաչելն մեր վեհ իմաստութեամբ, այլ և ոչ առանձնական վայելումն գծագրական տառիցն վաղագոյն հարստացեալ մեր, առանց որոյ ոչ է հնար զանցեալսն իմանալ, և ոչ զներկայս ապագայիցն թողուլ առ ի յիշատակ, այլ այնպէս պարզական իմաստիւք վարել զկենցաղս, մինչև հապիւ բանականաւն ընդրեալք յանասնականէն, մինչև ի ծագումն մեծի և ճշմարիտ լուսոյն՝ որ լուսաւորէ զամենայն իմաստ գիտութեան մարդկան սեռի եկեալ յաշխարհ. Սակս որոյ անբաժացեալ մտաւորական տեսութիւն Հայազնեացս յամենայն

դժընդակ գծից արտաքին փիլիսոփայական հանձարոյն, որպէս նախ ասացաք, այնպէս պատրաստք գտեալք ի գծումն հաւատոյ հոգեղէն իմաստիցն:

Եւ վկայ բանիս արքայն մեր Արգար, որ թարգմանի Աւագ Այր յաղագս հեցութեանն անուանեալ, զի նախ քան զչորեքծագեան ոյորտս հեթանոսաց ըստ մարգարէին ձայնի յառաջագոյն ձեռնառու լեալ առ Աստուած առանց ակներեակի, միայն ի լուր բանից պլոց՝ հաւատաց ճշմարտութեանն, ըստ պնմթէ, Երանի որ ոչն իցէ տեսեալ և հաւատասցէ յիս: Եւ վաղվաղակի թուղթս պաղատանաց յղեալ առ Փրկիչն մեր և Աստուած, զի եկեալ ողորմութեամբ բժշկեսցէ զնա և զնորայսն հոգեպէս և մարմնապէս: Իսկ բարեբարն Աստուած՝ որ գիտէ զամենայն յառաջ քան զլինելն իւրեանց, ընկալեալ զաղաչանս նորա ի ձեռն թղթոյն, և արժանի առնէ զնա պատասխանական թղթոյ, և խոստանայ յետ կենարար խաչին և ամբառնալոյն յերկինս, առաքել զմի յաշակերտաց իւրոց առ նա, զոր և արար իսկ, զԹագէտս առաքեալ, որ զփոփոխումն անուանն ընդ Պետրոսի և ընդ Որդւոցն Որոտման ընկալաւ յայնմանէ, որ նորն առնէ և փոփոխէ զամենայն որպէս և կամի: Որոյ եկեալ սերմանեաց զրանն ճշմարիտ հաւատոց յաշխարհս մեր, և ինքն զընթացս առաքելութեանն ըստ հաւատոցն ի սմին աշխարհի կատարեալ՝ փոխեցաւ առ պն որ առաքեացն զնա, թողեալ զխմոր կենագործակ երկնային արքայութեանն ի սմա, զի մասնաւորաւն բոլորն խմորեսցի: Եւ զկնի նորա Բարթուղիմէոս ընկեր նորին զխորհուրդ առաքելութեանն ի սմին աշխարհի աւարտեալ, զի ի ձեռն երկուց աստուածային արանց հաստատեսցի ի մեզ վկայութիւն ճշմարիտ հաւատոյն բանի, անխախտելի մնալ մինչև իսպառ, որ և եղև իսկ: Եւ յետ սոցա ի ձեռն երիցս երանեան և ճշմարիտ վկային և խոստովանողին Քրիստոսի արքոյ Լուսաւորչին մերոյ ընդրելոյ մեծին Գրիգորի, ծաւալեաց զճշմարիտ զլոյս գիտութեան իւրոյ միասնական սուրբ Երրորդութիւնն ի բոլոր ազգս Հայաստանեաց, և խմորեաց զամենայն կենսականաւն ըստ նմանութեան երից գրուոցն, զմիտս և զշուշ և զմարմին մեր, մարմնանալով Որդւոյ խմորեաց զմեզ ստոյգ և ճշմարիտ և սեռն հաւատով, խարսխեալ զմեզ Երրորդութիւնն սուրբ ի վերայ վիմին հաստատնոյ անշարժ, յորոյ վերայ խոստացաւ միածինն շինել զեկեղեցի իւր սուրբ, զի ան-

յաղթ մնացուի ի դրանց գոհաց, ոչ վթարեալք մինչև յափտեան:

Եւ արդ ըստ որում ասէ Յովհան Ոսկեբերան, թէ տգիտութիւն յոյժ պատրաստական աւգտակարութիւն ունի յընդունելութիւն հաւատոյ, Վասնորոյ թուի ճմարիտ լինել ռանիս այսմ յարդեանց որ առ մեզ, զի յառաջագոյն ոչ գծեալ միտք և հոգիք Հայաստանեաց արտաքին արհեստիւք ճարտասանիցն, վասն այսորիկ դիւրընկալ եղև ի մեզ հաւատոյն բան. իբրև յանգիծ տախտակի ի խորոջ սրտին դիւրագիծ նշանեալ և անվթար մնացեալ մինչև ցայսաւր: Զի ոչ էին վաթար գիծք յառաջացեալք առ ի բնդորել զգեղեցիկ գիրս գրեալս շնորհաւք վերնոյն, և զի առաջին և վեհին *) իմաստութիւնն իջեալն ի վերուստ ի Հաւրէն լուսոյ, և յՈրդւոյ նորա միածնէ և փառակցէ, և ի Հոգւոյն կենագործողէ և էակցէ, յառաջեաց կալաւ զխորհուրդս մեր, և խարսխեալ հաստատեցաւ ի սիրտս մեր և ըմբռնամբ ձգեաց առ ինքն զիմաստս մերալնեացս, և տիրապետեալ ընդթեան մերում և շրջապատեալ աստուածային հրովն պարսպեաց զտկարութիւնս մեր, և զտգիտութիւն մտաց մերոց ինքեամբ կաւարացոյց, և ի բաց մերժեաց արտահոսեաց զամենայն աղանդս չարութեան հերետիկոսացն յազգէ մերմէ, և ոչ որ ի նոցանէ յամառեաց մտանել յեկեղեցի Աստուծոյ որ է յորդիս Թորգոմայ, և ոչ կարաց պղտորել զյոստակ բղիւսմն ջուրցն կենդանի ճմարիտ հաւատոցն՝ որ ի մեզ ըղիւեաց Հոգւովն Աստուծոյ կենդանւոյ:

Ոչ Արտեմոն ամպարիշտն որ ասաց մարդ զՈրդին Աստուծոյ իբրև զՀրէայն: Եւ ոչ դիւուսոյցն Կերինթոս Ասիացի, որ մարմնական վայելումն կարծեաց լինել զարքայութիւնն արդարոց՝ վասն մարմնաւոր բարուց իւրոց: Եւ ոչ սատանայաւորն և դիւամոլ արքն Մոնտանոս և Մարկեղոս Գաղատացի և Մարկիոն Պոնդացի, որ ասացին առ աչաւք երեւցաւ Տէրն մեր յաշխարհի և ոչ ճմարիտ մարմնով: Եւ ոչ չարիմացն Սաբէլ Լիբէացի որ զԵրրորդութիւնն միանձն համարեցաւ լինել ըստ մոլորութեանն Հրէից, և ոչ երիս կատարեալ անձինս ըստ քրիստոնէական հաւատոց: Եւ ոչ մոլեկանն Արիոս որ ասաց մեծ զՀայր, և կրսեր և արարած՝ զՈրդի, և ոչ խոստովանեաց

*) Թերևս վերին.

Համագոյ զԵրրորդութիւնն: Եւ ոչ ապտուածամարտն Մակեդոն, որ ասաց Նուազ զՀոգին սուրբ քան զՀայր և զՈրդի, և ոչ հաւատաց էակից և հաւասարափառ և համապատիւ աստուածութեամբ զՀոգին սուրբ Հաւր և Որդւոյ ըստ վկայութեան գրոց սրբոց: Եւ ոչ վատաշուերն Պաւղոս Սամուստացի, որ ասաց մարդ սոսկ զԳրիստոս ծնեալ ի Մարիամայ, և ոչ Աստուած ճշմարիտ: Եւ ոչ ճշմարտատեաց արքն Դեոդորոս Տարսնացի, և Նեստոր, և Փղաքիանոս, և Թէոդորիտոս Վիւրացի, որք ասացին մարդ առեալ Բանին Աստուծոյ. և բնակարան ինքեան կազմեալ զծնեալն ի պաւակէն Դաւթի, երկուս զմինն անուանելով կրկնապատիկ ընութեամբ, և ոչ խոստովանեցին զմարմն նացեալն մի Որդի՝ միով ընութեամբ ըստ սահմանի գրոց, որոց հետեոյ եղեալ Ղեոն Հոռմայեցի Թագնաբար զարգացողոյ զնոսա: Եւ ոչ դիւաբերանն Եւտիբէս, որ ասաց ոչ առնուլ Աստուծոյ Բանին մարմին ի կուսէն, այլ ցնորիւբ ասաց՝ զԵրեւումն Տեառն յաշխարհի:

Արդ այս ամենայն չար աղանդք հերձուածողաց, և այլք բազումք նման սոցին ի կողմ արեւմտից երեւեալք իշխանութեան Հոռմայեցւոցն, եթէ բարձան ի միջոյ, և եթէ մնացին ի նոյն իշխանութեան՝ ուստի ելինն, զայն դուք բաջ գիտէք: Իսկ յազգէ Հայաստանեայցս ոչ որք, ոչ ուրեք երբեք երեւեալ հերձուածող, և ոչ կարէ որ ցուցանել, այլ որպէս ընկալաք ի սրբոյ Լուսաւորէն մերմէ ի մեծէն Գրիգորէ հաւատս ճշմարիտս, անեպեր պահեցաք մինչև ցայսաւր: Իսկ այլ արտաքին յամենայն չար աղանդիցն հերձուածողաց որք երեւեցան յաշխարհիդ Հոռմայեցւոց կամ Լիւբեացւոց կամ Ասիացւոց, ոչ կարացին եկամուտ լինել յազգս մեր, զի ամրացեալ էր շնորհաւք վերնոյն ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի և նորին ժառանգաւորացն: Վասն այնորիկ անաղտ և անեզեր մնաց եկեղեցի սուրբ Աստուծոյ որ յաշխարհիս Հայաստանեաց, ի վերայ հաստատուն հաւատոյ վիմի շինեալ և յամենասուրբ Երրորդութիւնն խարսխեալ կայ անասանեի մինչև յաւիտեան, արտաքոյ ամենայն չարութեան հերձուածողական կարծեաց: Ներկեալք ստուգագոյն և սերտագոյն ներկուածով ճշմարիտ հաւատով կենարար բանին, որ աւետարանեալ յառաքելոցն, և վկայեցաւ ի մարգարէիցն, և աւանդեցաւ ի սրբոց վարդապետացն, զոր հաստատեաց ի մեզ երանելի Լուսաւորիւն մեր: Եւ յետ այսորիկ յաստուածագու-

մար երից սուրբ ժողովոցն, զնոյն ստուգութիւն հաւատոյ միա-
բան ընդհանրական եկեղեցւոյ ընկալեալ՝ խոստովանիմք առա-
ջի Աստուծոյ և մարդկան մինչև ցայտաւր, զնիկիայն՝ որ ընդ-
դէմ Արիոսի մոլորութեանն, և զՊոստանդնուպալսին՝ որ ընդ-
դէմ ամպարշտին Մակեդոնի, և զԵփեսոսին՝ որ ընդդէմ չարու-
թեանցն Նեստորի և Եւտիքեայ և Փղարիանոսի ժողովեցան:

Արդ այս երրիւր սուրբ ժողովովքս ըստ խորհրդոյ միասնա-
կան ամենասուրբ Երրորդութեանն պարսպեալ է առաքելական
եկեղեցի Աստուծոյ որ է ի մէջ Հայաստանեաց և յամենայն
աշխարհի, Եւ արդ այսպէս է հաւատոյն բան որ առ մեզ ճըշ-
մարտապէս մնացական եղեալ ի սկզբանէ մինչև ցայտաւր:

Հաւատամք յամենասուրբ Երրորդութիւնն, ի միասնական
յաստուածութիւնն, ի համագոյ ընութիւնն, անեղութիւն, իս-
կական գոյութիւն, մշտնջենաւոր զաւրութիւն, անսկիզբն թա-
գաւորութիւն, անայլալական փառք, անճառելի պատիւ, ան-
թերանալի բարութիւն, անգիտելի և անասելի որպիսութիւն,
անխուզելի և անզննելի բնութիւն, Երեք անձինք կատարեալք
առանձնաւորութեամբ ի նոյն գոյութեան, Հայրութիւն անհայր,
զի ոչ յայլ ումեք է նա. որդիութիւն անսկսումն և անորդի,
զի ոչ որ ի նմանէ. Հոգի ելողութիւն անփոփոխ, զի ոչ է այլ
նման նմա: Ոմն ծնաւոր և ոմն ծնունդ անսկզբնաբար. և միւսն
բղիւսմն անսկսանելի և մշտնջենաւոր, մի բնութիւն, մի կամք,
մի զաւրութիւն երից անձանց, մի աստուածութիւն, մի տէ-
րութիւն, մի իշխանութիւն, մի ունաւորութիւն, մի թագաւո-
րութիւն, մի բարձրութիւն, մի արարչութիւն, մի կեանք, մի
նախախնամութիւն, մի տեսչութիւն, մի ամենակալութիւն, մի
բարութիւն երից անձանց: Երեքեան մի նմանութեամբ առ ի
բարս անզանազան, զի ամենայն որ ինչ Հայր է, նոյնպէս և Որդի
և Հոգի, բաց յանձնելութենէն և ամենայն որ ինչ Որդի է, նոյն-
պէս և Հայր և Հոգի, բաց ի ծնելութենէն. և զի մարմին ոչ առին
որպէս և Որդի Եւ ամենայն որ ինչ Հոգի է նոյնպէս և Որդի
և Հայր, բաց յելողութենէն, զի մնասցէ Հաւր միշտ անձին և
միշտ ծնաւոր Որդւոյ. ըստ այնմ թէ, Ընդ բեզ է իմ սկիզբն. և
ծնունդն միշտ ծնունդ ի Հաւրէ, և բղիւսմն միշտ բղիւսմն
միշտ ելող ի Հաւրէ. ըստ այնմ թէ Հոգին սուրբ որ էն և ի
Հաւրէ եղանէ: Այստեիկ զբնութիւնն միաւորեն. իսկ զառանձ-
նաւորութիւն դիմացն ամբողջ և անշփոթ պահեն, զի մնասցէ

Հայր՝ միշտ Հայր, և Որդի՝ միշտ Որդի, և Հոգին սուրբ՝ միշտ Հոգի, Երեքեան մի աստուածութեամբ և բնութեամբ և ամենակալ իշխանութեամբ և հաւասարապատիւ փառաւր: Ոչ մինն առաւել քան զմինն, ոչ մինն յառաջ քան զմիւսն, և ոչ ոմն յետոյ, և ոչ ոմն նախ, ոչ ոմն փոքր, և ոչ ոմն մեծ, ոչ ոմն աւագ, և ոչ ոմն կրտսեր, այլ մի անսկզբնաբար պատիւ, և մի մշտնջենաւոր և ամենակար զաւրութիւն, միոյ բնութեանն միասնական Երրորդութեանն:

Ձի ոչ է հնար զՀայր յառաջ ասել քան զՈրդի և զՀոգի վասն անծնելութեանն. և ոչ հնար գոյ դարձեալ զՈրդի յետոյ ասել քան զՀայր վասն ծննդեանն և որդիութեանն. և ոչ դարձեալ հնար է զՀոգի յետոյ ասել կամ կրտսեր քան զՀայր և զՈրդի՝ վասն բղիժանն և ելողութեանն ի Հաւրէ: Այլ որպէս հուր ծնաւդ է լուսաւորութեանն, և բղիժող ջերմութեան, և ոչ է հնար զհուր յառաջ ասել քան զծնունդն իւր զլուսաւորութիւնն և ոչ քան զբղիժումն իւր զայրեցողութիւնն: Այսպէս չէ հնար Հաւր յառաջ լինել քան զՈրդի և զՀոգի: Եւ որպէս չէ հնար արեգական յառաջանալ քան զլոյս իւր՝ որ է ծնունդ նորա. և ոչ քան զարե՝ որ է բղիժումն նորա, այսպէս և ոչ հնար գոյ Հաւր յառաջանալ քան զՈրդի և զՀոգի: Եւ որպէս ոչ է մարդոյ հնար յառաջ երևել քան զմիտս և զհոգի իւր, նմանապէս ոչ է կարողութիւն յառաջ երևեալ Հաւր քան զՈրդի և զՀոգի, զի թէ ի բաց առցես զջերմութիւն, և զլուսաւորութիւն ի հոյոյ, այնուհետեւ հուրն՝ ոչ կարէ հուր լինել: Եւ եթէ մերկացուցես զլոյս և զարե, յարեգականէ, ապա ոչ է հնար արեգականն լինել արեգակն՝ կամ անուանիլ, և եթէ կողոպտեսցես զմիտս և զհոգի ի մարդոյ, այնուհետեւ ոչ է հնար մարդոյ՝ մարդ տեսնիլ կամ անուանիլ:

Այսպէս և առաւելապէս ըստ աւրինակի տարացուցացս և գաղափարացս. եթէ ի բաց բարձցես զՈրդի և զՀոգի ի Հայրական էութենէն. զոնէ յական թաւթափել չափ ինչ մտածութեան յառաջանալ զՀայր, և կամ յետոյ իմանալ զՈրդի և զՀոգի. ապա այնուհետեւ չէ հնար, չէ կարողութիւն Հաւր էութեանն երևիլ կամ անուանիլ առանց էութեան Որդւոյ և Հոգւոյ: Քանզի կատարեալ է Հայր անձամբ և զաւրութեամբ, գիտութեամբ և բարեբարութեամբ, արարչութեամբ և աստուածութեամբ: Ընդնմին կատարեալ է Որդի անձամբ՝ և զաւրու-

Թեամբ, գիտութեամբ և բարերարութեամբ, արարչութեամբ և աստուածութեամբ: Ընդ նոսին Հաւր և Որդւոյ, կատարեալ և Հոգին սուրբ՝ անձամբ և զաւրութեամբ, գիտութեամբ և բարերարութեամբ, արարչութեամբ և աստուածութեամբ: Մի թագաւորութիւն, մի տէրութիւն, մի աստուածութիւն, մի անսկիզբն սկզբնաւորութիւն Որդւոյ և Հոգւոյ, Հայր ոչ յառաջեաց զսկիզբն բան զայնս՝ որոց էն սկիզբն, այլ անսկանելի գոյութիւն երկոց անձնաւորութեանցն. ի նոյն բնութեանէ Հաւր՝ Որդի և Հոգի, ի նմանէ անսկզբութեամբ, և ընդ նմին մըշտնջենաւորապէս, և առ նմին անվախճանաբար իմացեալ և ծառայեալ, միաւորեալբ բաժանմամբ, և որոշեալբ միաւորութեամբ, հրաշափառ ունելով՝ չբաժանումն և զմիաւորութիւն: Զի ինքն է լոյս անճառելի, և ամենայն լուսաւորութեանց աղբիւր, կեանք անմահական, և ամենայն մահացելոց և անմահացից կենագործող, էութիւն անեղ, և ամենայն էութեանց ստացիչ և արարիչ բնութիւն անհատ, տարածանումն անամբփոփ, նրբութիւն անարգել, հնար ամենահաս, բաւականութիւն անծախելի, մեծութիւն անքանակ, Յերպարան անորակ է յամենայնի, և անխառն է ի բնաւիցս, ունի զամենայն, և ինքն անտանելի բոլորից անքննելի, անգիտելի, անասելի միասնական սուրբ երրորդութիւնն, էր միշտ և է և կայ յաւիտեան: Արդ պսակէս սեռն և ստոյգ հաւատովբ պայծառացեալբ Հայաստանեայքս ի սկզբանէ մինչև ցայժմ, և կամբ ի սմին միշտ փառաւորելով զամենասուրբ զերրորդութիւնն:

Իսկ յաղագս մնաւրէնութեան Բանին Աստուծոյ, Միածնի Որդւոյն մարմնանալոյ և մարդանալոյ նորա ի զաւակէ Դաւթի, պսակէս ուսոյց մեզ հռչակելի և զարմանալի այրն սբանչելին և մեծն Գրիգորիոս Լուսաւորիչն մեր, թէ հաւատք ճշմարիտբ ապս են: Խոնարհեցաւ Աստուած, և խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութեանս, զանմուն ընդ մեռոտս, և պարտաւորեաց զմեզս աստուածախառն մարմնովն: Եւ դարձեալ ասէ. Սկիզբն առնու անսկզբնականն, և աւուրբբ համարեալ թշփատի ութաւորեալ Եւ դարձեալ ասէ. Նմա փառք ամենատեառն, որ վասն մերոյ կենաց մարդացաւ և մարդակերպ չրջեցաւ: Եւ դարձեալ ասէ, միացաւ ի մարմնի բնութեամբ, և խառնեաց միացոյց ըզմարմինն յաստուածութիւնն իւր: Եւ դարձեալ ասէ, զմարմինն մարդկային առ խառնեաց միացոյց յինքեան և ընկղմեաց

զմարմինն յաստուածութիւնն իւր, եւ դարձեալ ասէ, զմեր հոգեղէն ընութիւնս զգեցաւ և խառնեաց զանխառն աստուածութիւնն, և զապականացու մարմինս խառնեաց յանապական աստուածութիւնն, և արար անապական: Եւ դարձեալ ասէ, Աստուածորդին իսկ խոնարհեցաւ և առ զմարմին մարդկան, և խոնարհեցաւ յանարգութիւն մահու մինչև ի թաղումն անգամ: Եւ դարձեալ ասէ, Որդին Աստուծոյ մեռաւ, զի զմեռելութիւն արարածոցս կենդանացուցէ, զի ոչ եթէ առանց իւրոյ մահուան կենդանութիւն տալ մեզ ոչ կարէր, այլ զի մեծացուցէ զարարածս իւր՝ իւրով յանարգութիւն իջանելովն: Եւ դարձեալ ասէ, Տէրն և արարիչն արարածոց խոնարհեցաւ ի բաժակն խոնարհութեան մահու անարգութեան, և արբ զխոնարհութեան չարչարանաց բաժակն ինքնայաւժար կամաւ: զի զմեր անարգութիւնս կրեսցէ, և զմեր չարչարանս յանձն առցէ, և մերում մահու հաւասարեսցէ հաճութեամբ կամաւ:

Արդ ի վերայ պոպկոսի անխախտելի և անշարժելի հիման հաւատոյ հաստատութեան շինեալ է եկեղեցի սուրբ ի մէջ Հայաստանեայս, զոր հիմնեցոյց Հոգին սուրբ ի ձեռն առաքելոցն, և աւարտեաց ի ձեռն մեծին Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, և կամբ մնամբ ի նոյն խոստովանութիւն հաւատոյ հաստատութեան մինչև ցայսաւր, ճշմարիտ աւանդութեանցն՝ աւանդապահք եղեալք մինչև յաւիտեան: Վասն որոյ ըստ այսմ ուղղափառ և ճշմարիտ հաւատոյ բանի հետեող լեալ սուրբ Լուսաւորչին մերոյ և նորին որդւոցն արանց Աստուծոյ սրբոց, որք հոգւովն Աստուծոյ յաջորդեցին զաթոռ նորա, և զնոյն ճշմարիտ աւանդութիւն հաւատոյ հաստատեցին ի մեզ, և մեր ընկալեալ ստուգութեամբ ի հարցն մերոց սրբոց:

Խոստովանիմք զմի ի սրբոյ Երրորդութենէն զՄիածին Որդին, զիսկական և զանսկզբնական ծնունդն հայրական, զփառակիցն Հաւրն և Հոգւոյն սրբոյ, զԱստուածն ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ, ինքնայաւժար կամաւ, հաճութեամբ Հաւր՝ և Հոգւոյն սրբոյ խոնարհեալ յանպատում բարձրութենէն, և իջեալ յանգազաթնելի դիտանոցէն յարգանդ ամենասուրբ Պապին, և խառնեաց ի ընութենէ մերմէ իւր մարմին ճշմարտապէս ի կուսական արեւնէ, և միացեալ ի նմա ընութեամբ, եղև մարդ ստուգապէս ի վաւակէ Գաւթի, ոչ մարդ առեալ, կամ ի մարդ բնակեալ, որպէս թուեցաւ ասել Նեստորի և Փղարքիանոսի Ան-

կիւրացւոյ, այլ որպէս Աստուածաբան Գրիգոր ասէ, առ Վղո-
դիանոս ճառին, թէ՛ Ըստ բնութեան միաւորեալ և ընդ նմին
ստեղծեալ և միացեալ, և որ զայս ոչ ասէ, եղիցի ունայն ի լա-
ւագոյն զաւրութենէն և լի հակառական:

Եւ արդ ահա ըստ բնութեան միաւորեալն ընդ աստուա-
ծութեանն ասաց ստեղծանիլ զմարմնոյն խառնումն, և լինել
մի բնութիւն և մի Աստուած միաւորութեամբն և խառնմամբն,
և մի կամբ և մի դէմ, և մի Որդի Միածին, մարմնացեալ Բանն
Աստուած, զի ոչ յաւելաւ թիւ Երրորդութեանն, և ոչ նուա-
զեաց, այլ որպէս էրն, կայ և մնայ յաւիտեան: Ոչ աւտար բնու-
թիւն, և ոչ աւտար կամբ, և ոչ աւտար գործ թուակցեալ սրբ-
ոյ Երրորդութեանն, այլ որպէս նախ քան զմարմնանալն Որդ-
ւոյ մի կամբ և մի գործ և մի բնութիւն էր սուրբ Երրորդու-
թեանն, և երեք դէմք. այսպէս և յետ մարմնանալոյ Բանին
Աստուծոյ, մի բնութիւն, և մի կամբ, և երիս դէմն սրբոյ Եր-
րորդութեանն, ոչ առաւելեալ և ոչ նուազեալ վասն մարմնա-
նալոյ Որդւոյն: Այլ որպէս հուր ըմբռնեալ զնիւթ ոսկւոյն խառ-
նեալ ի նա, ոչ յաւելու բնութիւն հրոյն և ոչ նուազէ վասն
ոսկւոյն որ միացաւ և խառնեցաւ ի հուր անդր, այլ նոյնպէս
կայ մնայ բնութիւն հրոյն, և գործ նորա որպէս էին իսկ, և
զոսկին զոր ըմբռնեաց հրացոյց ամենեկին ամենայն իրաւք, և ի
ցրտութենէն ջերմացոյց զնա, և յանլուսաւորութենէն՝ լուսաւոր
և ճառագայթարձակ գործեաց, և յանազգողութենէն՝ ազգող և
ներգործող տիրապէս զնա արար, ոչ ի միջոյ բարձեալ զնիւթ
ոսկւոյն, այլ պահեալ զնա ի նիւթութեանն, և այնպէս արար
զնա ամենեկին հուր և բնութիւն հրային, և ամենայն տկար և
ապականացու և նուազ բնութիւն՝ ի բաց բարձաւ ի նմանէ: Եւ
այլ նիւթոյ որ ըմբռնի ի հրոյ թէ փայտ և եթէ այլ ինչ, և
ոչ կոչի փայտն՝ փայտ յետ խառնման հրոյն, այլ հուր և կրակ,
այծ[՞] և լոյս, որ լուսաւորէ զմերձեցեալսն, և առաջին անուանքն
և բնութիւնն և կամբն և գործն ի բաց բարձեալ լինի ի նմա-
նէն ըմբռնմամբ հրոյն, և զգենու զանուանն և զբնութիւնս,
զներգործութիւն և զորպիսութիւն հրոյն ամենայն իրաւք: Այս-
պէս Աստուած Բանն՝ հուրն ահաւոր և իմանալի, յորժամ նա-
խաշաղկութեամբ Հոգւոյն սրբոյ էջ ի յարդանդ անապական Պու-
սին, և առեալ ի նմանէ մարմին և հոգի և միտք մարմնայինք,
և խառնեալ միացոյց ի հուր աստուածութեան իւրոյ և արար

ամենեկին Աստուած և բնութիւն աստուածային. Ոչ ի միջոց ի բաց բարձեալ և ծախեալ, և ոչ յանմարմնութիւն փոփոխելով, այլ պահեալ զմարմինն յեութեան ըստ որում շաւշափեցին առաքեալքն: Արար զնա ամենեկին ըստ բնութեան Աստուածութեան իւրոյ յարգանդի սրբոյ Կուսին, և ոչ եթող զմարմինն մնալ ըստ իւրութեան տկար և անվաւր բնութեանն ի խառնիյն և ի միանալն ի նմա, որպէս ռմանք կարծեն չարափառութեամբ, այլ անիմաստ և անասելի արագութեամբ, ի հողեղինէն՝ հրեղէն, և ի մարդկեղինէն աստուածեղէն, և յարարականէն՝ արարչական, և ի ծառայականէն ազատ արարեալ զմարմինն՝ զոր էառն ի մէջ՝ և ապա տիչ բոլորից և Տէր ամենայնի, և ի մեղանչականէն՝ անմեղական և քաւիչ ամենայն մեղուցեւոց, և յապականացուէն՝ անապական, և ի տկարութենէն՝ ամենազաւր, և յանբաւականութենէն՝ ամենաբաւական, և յանկարութենէն՝ ամենակարող, և յանգէտ բնութենէ մերմէ ամենազէտ և գիտութեանց տուող ամենեցուն, և ի կարաւտականէս՝ անկարաւտական և լցուցիչ ամենայն կարաւտութեանց վերնոց և ներքնոց արարեալ զիւր մարմինն յառնուլն ի կուսէն, և յանփառութենէս՝ տէր փառաց և սքանչելի և աշաւոր փառաւք՝ փառաւորեալ ի բոլորից, և յանարգութենէս ի պատիւ ամենագովելի բարձրագոյն և աստուածային, և յանիմաստն՝ ամենիմաստ և տուիչ ամենայն իմաստութեան մարմնաւորաց և անմարմնոց, և յանիծականէն՝ ամենաւարճեալ և լուծիչ անիծից առաջին Ադամայ, և աղբւր աւրճնութեան բոլոր բնութեան մարդկան մարմինն Քրիստոսի, ըստ այնմ եթէ, Աւրճեալ է պտուղ որովայնի բո, և յեղծականէն անեղծական և ստացչէ և նորոգիչ ամենայն եղծութեանց, և ի խաւարատեսակ բնութենէս՝ անմատոյց և ճշմարիտ լոյս, մարմին բանին՝ որ լուսաւորէ զամենայն մարդկային բնութիւնս եկեալ յաշխարհս յաղաթ ճշմարիտ և անմատոյց յուսոյն միաւորութեան:

Վասն որոյ փայլումն մարմնոյն ի լերինն անմատոյց լեալ աշակերտացն զգետնեալք եղեն, և ի չարութենէ մերմէ առեալ ոչ զչարութիւն այլ զմարմինս մեր՝ ամենարարի զնա արար, և աղբիւր ամենայն բարութեանց, և ի մահկանացուէն անմահական, մանաւանդ խափանիչ մահու և տուիչ կենաց վերնոց և ներքնոց. Որպէս ասէ Նիքիեմ ի գիրս հաւատոցն, Բանն Աստուած լոյս և կեանք, բնութեամբ իւրով եկն միացաւ ի մարմնի, որ

ոչ էր բնութեամբ իւրով բան և ոչ լոյս և ոչ կեանք, այլ յոր-
մէհետէ միացաւ ի նմա Բանն Աստուած, նոյն պնուհետեւ մար-
մինն լոյս և կեանք և նոյն իսկ Բան է միութեամբ, Եւ դար-
ձեալ ասէ Մարմին նորա ի կուսէն առաւ, այսաւր է բղձումն
որ բղձէ զկեանս ամենայն բնութեանց վերնոց և ներքնոց, Արդ
զամենայն՝ որ ինչ վայել է միայնոյ աստուածային բնութեանն
եղև և մարմին նորա խառնմամբն և միաւորութեամբն՝ Աստուած
ճշմարիտ, և որ ինչ վայելուչ է Աստուծոյ տիրապէս եղև և մար-
մինն, ոչ որոշաբար, այլ միեղինաբար, միանձնաբար, մի դէմ,
մի բնութիւն, մի կամբ, մի ներգործութիւն՝ մարմնացելոյ Ա-
ստուծոյ բանին:

Եւ երբ եղև մարմին Բանին համարնութիւն նմա, և կո-
չեցաւ մի բնութիւն, և մի դէմ Յիսուս Քրիստոս: Ոչ եթէ
յետ խաչին և յետ յարութեանն եղև մի բնութիւն և մի դէմ
մարմնացեալ Բանն. որպէս ոմանք չարափառութեամբ և ամ-
պարշտութեամբ յանդգնեցան ասել. զոր քաւ և մի՛ լիցի ըզ-
մտաւ ածել բրիստոնէից, այլ անդատին իսկ յարգանդէ սրբոյ
Վուսին ի մարմնանալ Բանին, ամենայն ինչ որ ինչ Բանն էր
միշտ, եղև մարմին նորա յորովայնի անդ սրբոյ Վուսին, ըստ ո-
րում ասէ Աթանաս եթէ, Բանն մարմին եղև զի մարմինն եղիցի
Աստուած Բան: Եւ Գրիգոր Նիւսիա գրէ աէ Թէոփիլոս Աղեք-
սանդրի եպիսկոպոս, Թէ ամենայն որ ինչ տկար և ապականացու
բնութիւն էր, խառնեալ ընդ աստուածութեանն՝ եղև որ ինչ
աստուածութեանն էր միշտ: Եւ արդ տես հաւաստի զգուշու-
թեալ որ զի ի մարմնանալ Բանին ստուգութեամբ ասէ ինքն Ա-
թանաս, զմարմինն Աստուած Բան լեալ:

Արդ երբ մարմնացաւ Բանն. ոչ ապաքէն յարգանդի Վու-
սին, և արդ յայտ է թէ և յարգանդի Վուսին եղև մարմինն՝
Աստուած Բան: Քանզի յիշանել Բանին Հաւր ի մեր բնութիւնս
իսկ և իսկ ի նոյնժամայն, անիմաց արագութեամբ էառ մար-
մին ի նուազ բնութենէ մերմէ՝ Աստուծոյ ահաւոր բնութիւնն
հայրական Բանին, ստուգութեամբ և ճշմարիտ սերտութեամբ:
Արդ ուր իցէ երկուց բնութեանցն կարծիս յետ միաւորութեա-
նըն, և ոչ ուրեք: Յես դարձեալ և զասացածն երանելոյն Նիւ-
սեա Գրիգորի զուգաձայն Աթանասի, զի զամենայն տկար և զա-
պականացաւ բնութիւն խառնեալ յաստուածութիւնն ասաց ի-
նել որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ, և ուր խառնեցաւ ա-

պականացու ընուծիւնն մարդկան՝ յանապական ընուծիւն աստուածութեանն: Ոչ ահա յայտ է հաւաստեալ եթէ յորովայնի կուսին եղև խառնումն, ապա ուրեմն յայտ է՝ ստուգութեամբ, եթէ յորովայնի անդ կուսին՝ եղև մարմինն որ ի Մարիամայ առաւ՝ աստուածային և անապական ընուծիւն, և ամենայն ինչ՝ որ ինչ աստուածութեանն էր միշտ, որպէս վկայեաց Գրիգոր Նիւսեայ:

Եւ արդ ահա յայտ է եթէ որք յառաջ քան զԽաչելն և զյարուծիւնն մարդկային տկար, և ապականացու և մահկանացու ընուծիւն ասեն, և կարաւտական և անփառաւոր զմարմինն Քրիստոսի, և արդարացուցանեն նոքա զնեստոր, և զՊաւղոս Սամուստացի, և զԹէոդորոս Տափասացի, և զԹէոդորիտոս Վիւրոս քաղաքի եպիսկոպոս, և որք նման լոցին ասացին մարդ ծնեալ ի կուսէն, և մահկանացու ընուծիւն չարչարեալ ի խաչին, և կամ որ բնակարան բանին ասացին զմարմին, և ոչ միութիւն ընուծեանն ըստ սահմանի գրոց սրբոց: Եւ կատարի ի վերայ նոցա ասացեալն ի սուրբ Լուսաւորչէն մերմէ մեծէն Գրիգորէ, թէ՛ Որք ի մարմինն հաւատացին, ծանոյց նոցա զաստուածութիւնն իւր, և որք ի մարմնոյն զթեցին՝ ուրացան զընուծիւն նորա, զանկոխն գնացին և զարտուղի անկան:

Տեսանենս զի հաւատալն ի մարմինն, այն է Աստուած ճրչմարիտ և անմահ և անապական, ըստ ընուծեան Բանին խոստովանել զմարմինն: Իսկ զայթակղելն ի մարմինն այն իսկ է մարդկային՝ տկար՝ մահկանացու և ապականացու ընուծիւն ասել զմարմինն Բանին յետ միաւորութեանն: Տեսանենս զի ուրացողս աստուածութեանն ասէ զգայթակղեալն ի մարմնոյն հրէաբար, որ բնակարան իմն համարին զմարմինն, և ոչ միութիւն ընուծեամբ: Զի եթէ երկու ընուծիւն է Քրիստոս յետ միաւորութեանն՝ ապա ուրեմն, ոչ ճշմարիտն Աստուած ծնալ ի կուսէն, այլ մարդ ապականելի՝ որպէս ասաց Նեստոր, և ոչ Տէրն փառաց խաչեցալ՝ որպէս վկայէ առաքեալն Պաւղոս, այլ ծառայ մահկանացու, և մարդկային տկար և անփառաւոր ընուծիւն, որպէս ասաց հակառակն առաքելոյն Պաւղոսի վառաշուէրն Սամուստացին:

Եւ եթէ այդպէս է, ուրեմն ստեցին առհասարակ վերինք և ներքինք: Նախ ստեցին մարդարէքն. զի Աստուած հպար և անմահ և անհամեմատ ասացին զայս աւրածին մանուկն՝ որ ի

կուսէն ծնաւ Ստեցին և հրեշտակբ, Տէր և փրկիչ ասելով զծնեալն ի բաղաքի Դաւթի, և Փառք ի բարձունս Աստուծոյ երգելով, որ եկն յերկիր առնել խաղաղութիւն և հաշտութիւն մարդկան: Ստեցին և մոգքն, զի թողեալ զկռապաշտութիւն դիմեցին յերկրպագութիւն ճշմարտին Աստուծոյ, և ահա եկեալ մահկանացու և ապականացու բնութեան երկրպագեցին, և ի մոլորութենէ ի մոլորութիւն փոխեցան, զի ոչ եթէ զմերկ և զանմարմին Բանն տեսին յայրին և երկրպագեցին, բաւ լիցի, այլ զմարմնացեալ և զմարդացեալն տեսին, զոր տեսին՝ նմին երկիրպագեցին: Եւ արդ եթէ երեւիլ մարմինն՝ զոր տեսին մահկանացու և ապականացու, և մարդկային տկար բնութիւն էր, յայտ է եթէ մարդոյ երկրպագեցին և ոչ Աստուծոյ ճշմարտի, և ի նոյն կռապաշտութիւն զանգեալք եղեն՝ յորում էինն: Եւ եթէ այդ՝ այդպէս է, ընդ նոսին և զաւրբ երկնից մոլորեցան, զի փոխանակ աստուածային անմահ և անապական բնութեանն, մահկանացու և ապականելի մարդոյ բնութեան երկրպագեցին: Յետ այսորիկ ստեաց և ինքն Հայր, զի ի վերայ Յորդանանու ձայնեաց ժողովրդեանն Հրէից, թէ՛ Դա է իմ Որդի՝ զոր տեսէք ի միջի ձերում ծնեալ ի Մարիամայ: Եւ Հրէայքն՝ ոչ եթէ զանմարմին Բանն տեսին ի Յորդանան, այլ զմարմնացեալն, և զոր տեսանէին՝ զնոյնն գիտացին վկայեալ ի Հաւրէ Որդի նորա լինել երեւմամբ սուրբ Հոգւոյն, և ահա եթէ զոր տեսինն՝ այն ապականացու և մահկանացու և տկար և մարդկային կարաւտական բնութիւն էր, ապա ստեաց Հայր, ընդ նմին և Հոգին սուրբ: Պարտ էր ասել Հաւր, եթէ ի դմա է իմ Որդին, և ոչ ասել եթէ՝ Դա է, և խաբել զմարդիկ: Եւ եթէ այսպէս է, ստեաց և ինքն Որդի, զի ասաց կուրին, եթէ՛ Տեսեր զՈրդի Աստուծոյ և որ խաւսիդ ցրեղ նա է, և ահա կոյրն զմարմինն ետես միացեալ Բանին, և ոչ եթէ զմերկ բանն, և եթէ տեսանելի մարմինն՝ այլացեղ բնութիւն էր քան զմիացեալն ի նմա Բան, մահկանացու մարդոյ և ապականելի, ապա ստեաց ճշմարտութիւնն ասելով կուրին, թէ՛ Տեսեր զՈրդին Աստուծոյ պարտ և արժան էր ասել թէ՛ յիս է Որդին Աստուծոյ, և ոչ ասել, թէ՛ Չոր տեսեր՝ դա է Որդի Աստուծոյ, և խաբել զնա, և զբոլոր արարածս:

Իսկ եթէ զայս խորհել կամ զմտաւ ածել յոյժ անկգամնութիւն է և խորին ամպարշտութիւն, և անդր բան զամենայն

հայհոյութիւնս զիւաց և հաւր նոցա սատանայի, ստուծիւն զնեւ անսուտն Աստուծոյ Հաւր կամ Ճշմարտութեան Հոգւոյն սրբոյ, կամ Միածնի Որդւոյն Աստուծոյ, կամ ամենայն սրբոց նորա, որք վկայք և քարոյք եղեն մարդեղութեան նորա, և եղական և միական կոյնմամբ դաւանեցին զմարմնացեալ և զմարգագեալ Բանն Աստուած, զծնեալն ի սուրբ Վուսէն, և զմկրտեալն ի Յորդանան, զրեւոեալն ի խաչին, մի ընութիւն, մի կամք, մի ներգործութիւն, մի դէմ, մի որդի, ըստ որում վկայեաց Հայր, Թէ՛ Իս է իմ Որդի՝ զոր տեսանէքդ, և Հոգին երևեալ ի վերայ աստուածախառն և աստուածացեալ մարմնոյն, հաստատեաց զվկայութիւն Հաւր ի նա, և հրեշտակք զգուշութեամբ պաշտեցին և երկրպագեցին մարգացելոյն, և երեւելոյն յերկրի, իբրև Տեսուն իւրեանց և Աստուծոյ, ըստ այնմ եթէ՛ Մատեան հրեշտակք, և պաշտէին զնա: Եւ մոգքն երեւցելոյն երկրպագին, իբրև Աստուծոյ ճշմարտի, ոչ որոշեալ ընութիւն ի ընութենէն, և ոչ մտածութեամբք հատեալք, այլ զերևեալն՝ Աստուած գիտացին, և այնպէս միոյ ընութեան և միոյ Որդւոյ մարմնացելոյ մատուցին զերկրպագութիւն:

Վասն որոյ և մեր ընդ նոսին հետեւեալք ձայնին Հաւր, երևմամբ սուրբ Հոգւոյն, և վկայութեան Որդւոյ յաղագս իւր, ունկնդիր եղեալ ամենայն սրբոցն նորա, մարգարէից և առաքելոց, և սրբոց վարդապետաց եկեղեցւոյ, խոստովանիմք հանգոյն նորա, մի որդի, և մի ընութիւն, մարմնացելոյ և մարգացելոյ Բանին Աստուծոյ՝ անշփոթ և անբակ միութեամբ, անընդոր և անրաժին խառնմամբ միացեալ, և մի լեալ յարգանդի Վուսին. և այնպէս անապական և անմահ և ամենազաւր մարմնով ծնաւ ի Վուսէն, և նոյն մկրտեցաւ ի Յորդանան, և նոյն բեւեռեցաւ ի խաչին, և նոյն եղաւ ի գերեզմանի, և նոյն յարեաւ ի մեռելոց, և նոյն համբարձաւ յերկինս, և նոյն նստաւ ընդ ալմէ Հաւր, և նոյն գալոց է: Վասն որոյ և Վոյսն՝ Աստուածածին՝ և ոչ մարգածին, և անապականածին՝ և ոչ ապականածին, վասն որոյ և ինքն մնաց անապական, զի անհնար է ապականացու և մահականացու մարմնոյ ծնելոյ, զծնաւոն անապական պահել: Իսկ եթէ յամառեսցի որ մահականացու և ապականացու առել զմարմինն յայտ է, Թէ զՎոյսն բարձրագոյն կամի առնել քան զծնեալն ի նմանէ եմմանուէլ, որ Թարգմանի ընդ մեզ Աստուած: Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է ասել զկոյսն մեծ քան

ԳՃՆԵԱԼՆ Ի ՆՄԱՆԷ ԱՍՏՈՒԱԾ, ապա ուրեմն ծնաւղն վասն ծնե-
 լոյն ի նմանէ եղև անապական, ուստի Հարկ է ինքեան որ ըզ-
 ծնաւղն անապական պահեաց, թէ և ինքն տիրապէս էր անա-
 պական և անմահ մարմին և Աստուած ճշմարտութեամբ: Վասն
 որոյ և Յորդանան աստուածակոխ և ոչ մարդակոխ, աստուա-
 ծային բնութեամբն մկրտեալ, որպէս ասէն Աթանաս, և ոչ մարդ-
 կային տկար և ապականացու բնութեամբ, որպէս թուեցաւ ա-
 սել Նեստորի, և նմանեաց նորին: Եւ խաջն աստուածընկալ աս-
 տուածախաչ, և զենարան Միածնին Աստուծոյ, և ոչ մարդընկալ և
 մարդախաչ և մարդազենակ, այլ որպէս ինքն Տէրն ասաց յա-
 զազս իւր, թէ՛ Զմի որդին Հաւր զսիրելին, զեկեալն ի Հաւրէ
 առ մշակսն Հանին արտաբոյ պղծոյն և սպանին: Վասն որոյ
 Հրէայքն աստուածասպանք՝ և ոչ մարդասպանք, զի զմի զՈր-
 դին Հաւր զսիրելի Միածնին ասաց սպանեալ Հրէիցն, և ոչ
 զմարդ որ ապականացու: Յաղազս այնորիկ Հրէայքն աստուած-
 ուրացք և ոչ մարդուրացք, որպէս վկայեաց Մովսէս, թէ՛ Տե-
 սանիցէք զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ առաջի աջաց ձերոց:
 Արդ Հրէայքն, ոչ զանմարմին Բանն տեսին կախեալ զփայտէ:
 Ու յանդգնեցի ասել զայս: Եւ արդ ահա յայտ է թէ՛ զմար-
 դացեալ բանն տեսին կախեալ ի խաչին և ոչ հաւատացին, և
 ահա զերեւելի և զտեսանելի զմարմինն խառնմամբ և միութեամբ
 Բանին միասեսակ կեանս անուանեաց Մովսէս: Արդ ո՞վ ամպա-
 ըշտեցի յանդգնել և զկեանսն մահկանացու ասել կամ ապա-
 կանացու, և ոչ դեք ասն զայս, թող թէ այլ որ: Վասն որոյ
 և գերեզմանն աստուածընկալ և ոչ մարդընկալ, զի մի փոխա-
 նակ կուսին՝ գերեզմանն երեւեցի աստուածածին: Այլ զոր
 Վոյսն ծնաւ, խաջն նմին վերամբարձող եղև և զնոյնն գերեզ-
 մանն յինքն ընկալաւ, և զնոյնն արտաքս ետ, ոչ առաւե-
 լեալ և ոչ նուազեալ ի գերեզմանի անդ, այլ որպէս եմուտ ի
 գերեզմանն, նոյնպէս ել առանց յաւելման և պակասութեան:

Իսկ եթէ երկուս բնութիւնս էր Քրիստոս նախ քան
 զխաչն, որպէս ասաց Առն Հոռմայեցի, և մարդկայնով բնու-
 թեամբ չարչարեցաւ և թաղեցաւ, և ապա աստուածային բնու-
 թեամբ յարեաւ, յայտ է թէ փոխանակ Վուսին, գերեզմանն
 եղև աստուածածին, և սուտ են, որք զՄարիամ անուանեն
 Աստուածածին, զի ահա թէ մարդկային բնութիւն ծնաւ ի
 նմանէ, և մարդածին է նա յաւէտ քան աստուածածին, որպէս

Թուեցաւ ասել Նեստորի Իսկ գերեզմանն աստուածածին փոխանակ Մարիամայ՝ որպէս Թուեցաւ ասել Յունաց, Ապա եթէ ամպարշտութիւն է փոխանակ սրբոյ Կուսին՝ զգերեզմանն ասել աստուածածին, ուրեմն յայտ է թէ մի ընտելիւն էր նախ քան զխաչն, յետ անշփոթ միաւորութեանն աստուածային միայն: Քանզի մարդկային ընտելիւնն եղև Աստուած խառնմամբ Քանի յարգանդի կուսին, և նոյն միոյ աստուածային ընտելեան ծնաւ ի նոյն, վասն որոյ Աստուածածին խոստովանեալ է ի վերնոց և ի ներքնոց, և նոյն մի ընտելիւն անշփոթ և անքակ միաւորութեամբ ծնեալ ի կուսէն, մկրտեցաւ ի Յորդանան, և նոյն միով ընտելեամբ չարչարեցաւ և մնաց անչարչարելի, և մեռաւ, և մնաց անմահ: Ըստ որում եղանակի ինքն միայն գիտէ, և նոյն միով ընտելեամբ եղաւ ի գերեզմանի, և նոյն ընտելեամբ յարեաւ, ոչ առաւելեալ և ոչ նուազեալ, և նոյն ընտելեամբ կայ և մնայ յաւիտեան, որպէս ինքն վկայեաց վասն իւր յետ յարութեանն, ասէ. Հաւչափեցէք զիս և տեսէք, զի ես նոյն եմ, որպէս էի և նախ քան զխաչն՝ և ոչ փոփոխեցայ: Եւ Պաւղոս գոչէ ասելով. Յիսուս Քրիստոս երեկ և այսաւր, նոյն և յաւիտեանս: Եւ Պետրոս՝ զլուխ առաքելոց ասէ. Մարմին նորա ոչ ետես զապականութիւն: Եւ Աթանաս Աղեքսանդրացի ասէ, յարեաւ յանկարծակի երեքաւրեայ, ոչ տեսանելով զապականութիւն, զորաւրինակ և՛ էր յառաջագոյն:

Արդ զի՛արդ որ լրբիցի ասել անպահպան բերանով մահկանացութիւն, կամ ապականութիւն, կամ տկարութիւն, կամ կարաւորութիւն յաստուածեղէն մարմին Քանին, նախ քան ըզխաչն լինել Հարկաւորութեամբ, զի ահա որ Քրիստոսին խառնէր Պաւղոս, յայտնապէս ձայնեաց մեզ, թէ Յիսուս Քրիստոս՝ որպէս այսաւր է յետ յարութեանն, նոյնպէս երեկ էր նախ քան զչարչարանն, նոյնպէս կայ և մնայ յաւիտեան: Արդ եթէ այսաւր յետ յարութեանն իշխէ որ մահկանացութիւն կամ ապականութիւն, կամ որ ինչ Հարկաւոր է մարդկային ընտելեանս ասել մարմնոյ Քանին; զնոյն իմասցի և յառաջ քան զխաչն լինել նմա: Ապա եթէ ամպարշտութիւն է Հարկաւոր կիրս մարդկայինս խորհել յետ յարութեանն ի մարմին Քանին, ամպարշտութիւն է և նախ քան զխաչն ասել ինչ Հարկաւորաբար ի մարմին Քանին, այլ կամաւորութեամբ զամենայն որպէս զԱս-

տուած: Զոր աւրինակ և յետ յարութեանն, նոյնպէս և նախ
քան զյարութիւնն մի աւրի՛ակ ասաց լինել զՆա Պաւղոս, և նոյն-
պէս մինչև յաւիտեան: Եւ արդ՝ զոր ինչ իմանայ որ և ասէ
Բանին, նոյն Հանդիպի և մարմնոյն լինել յետ մարմնանալոյ
Բանին: և զոր ինչ իմանայ որ և ասէ մարմնոյն, նոյն Հանդի-
պի և Բանին լինել յետ մարմնանալոյն: Քանզի մի իսկ է մար-
մինն և բանն՝ որոյ մարմին է: Որպէս վկայէ երանելին Եփ-
րեմ: Եթէ ոչ մի իսկ անջատումն Բանին և մարմնոյ նորա յաս-
տուածային գիրս, այլ է և մի բնութիւն, մի գէմ, մի զաւրու-
թիւն, բոլորն Աստուած և բոլորն մարդ, նոյն ինքն բնութիւն
նորա:

Տեսանե՛ս զի զբոլոր անձն Քրիստոսի՝ Աստուած ասաց.
և զբոլոր անձն նորա դարձեալ՝ մարդ, և ոչ զկէս անձին նո-
րա մարդ, և զկէս անձին նորա Աստուած, որպէս թուեցաւ ա-
սել Նեստորի և նմանեաց նորա, այլ զերկոսին անուանե-
միում անձին և միում բնութեան սահմանեաց, և ոչ միայն
զերկոսին անուանան միում բնութեան և միում անձին ասաց
լինել, այլ զամենայն անուանան Քրիստոսի՝ միում երեսաց և
միում բնութեան սահմանն գիրք: Այսինքն զմարդն, զԱս-
տուածն, զգա՛ռն, զբահանայն, զՏէ՛րն, զորդի՛ն Դաւթի, ըզ-
ճանապարհն, զկեանքն, զմիածի՛նն, զԲա՛նն, զվէ՛մն, զՈր-
դին Աստուծոյ, զմարգարիտն, զՃմարտութիւնն, զԹագաւորն,
զՏոբի՛ն, զԴո՛յն, զՅիսու՛ս, զՓրկի՛չն, զգա՛ռն, զՔրիստո՛սն, զԵմ-
անեռէ՛ն, զամենակա՛լն, և որ այլ ևս ասացեալ են անուանք
խորհրդաբար գիրք սուրբք ի վերայ Քրիստոսի, ամենայն անուանքն
միում անձին և միում բնութեան խառնվանեալ է ի գրոց
սրբոց: Զի թէ զԱստուածն և զմարդն անուն բաժանես ի
Քրիստոս, ապա հարկ լինի և ամենայն անուանցն բաժանիլ, և
յայնժամ ոչ միայն յերկուս բաժանի Քրիստոս, այլ ի բաշտմս
և յանճունս, այլ զպսպիսի զչարաչար բաժանմանց կարծիս ի
բաց վճարեաց մեծ առաքեալն յասելն թէ, Որպէս մի է Աս-
տուած և Հայր, այսպէս մի է Տէր Յիսու՛ս Քրիստոս Աստն
որոյ որպէս զմինն Հայր՝ ոչ է հնար բաժանել յերկուս, այս-
պէս և ոչ զմի Որդին նորա Յիսուս Քրիստոս՝ հնար է բաժա-
նել ընդ յերկուս բանգի մի խոստովանեալ է ի Պաւղոսէ, և
երկուութեան տեղի ոչ գոյ ի նմա:

Յաղագս որոյ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի յայս հայեցեալ ա-

սէ, եթէ ոք յերկուս երեսս, կամ յերկուս զաւրութիւնս բաժանեացէ զբարրառ աւետարանչացն և զառաքելոցն և զմարգարէիցն գրեալսն վասն Քրիստոսի, և կամ որ իւր ինքեան Քրիստոսի վասն իւր է ասացեալ, և զոմանս մարդոյ ուրոյն իմանայցէ արտաքս ի Բանէն, իրր յարելութեամբ, և զոմանս աստուածաբար միայնոյ Բանին Աստուծոյ Հաւր, նշովեալ եղիցի:

Տեսանե՛ս, զի միում զիմի և միում երեսաց, և միում ընդութեան սահմանէ զամենայն զգրեալսն որ վասն Քրիստոսի, և զոչ այսպէս ասացողսն սաստկապէս նշովեաց: Զնոյն և Աստուածաբան Գրիգոր միում անձին և միում ընդութեան զնէ զամենայն յառ Սղաւդիանոս ճառին, սաստկապէս նախատելով զԱպողինար, որ բաժանմամբ իմանայր զնեգործութիւնսն Քրիստոսի. զոմանս մարդկութեանն խմանալով և զոմանս աստուածութեանն: Իսկ ինքն միում զնէ զամենայն և ի ճառին որ ընդդէմ Արիանոսացն ասէ, զրովանդակն աստուածաբար լինել զգործսն Քրիստոսի, զբարձրագոյնսն նորին ինքեան Քրիստոսի ընդութեամբ ըստ վայելուչ բանի, իսկ զնուազագոյնս նորուն դարձեալ ինքեան Քրիստոսի կամաւորութեամբ և տնաւորինաբար, այլ ոչ հարկաւորութեամբ, այլ աստուածային իշխանութեամբ, ապա ուրեմն ամենայն ինչ որ ինչ Բանն էր ի սկզբանէ, նոյնպէս եղև և մարմինն խառնմամբն և միաւորութեամբն յարգանդի անդ. Սուսին: Որպէս գրէ սուրբն Եփրեմ, թէ անրաժանելի և անորոշելի է յիւրմէ մարմնոյն Աստուած Բանն, միաւորութեամբն ըստ բնական համագոյութեան Բանին առ Հայր, վասն զի հաւասար է անուանն և մարմին նորա, և եթէ ոչ հաւասարեաց ամենայնի ի բաց եկաց յաստուածութենէն, և ոչ Բանն երկրպագեսցի, այնուհետև սուտ գտանիցի, և անզուստ և աստուածային գիրք եթէ՝ Բանն մարմին եղև:

Տես դարձեալ և աստանաւր ամենայն զգուշութեամբ զի հաւասարիլ ասաց ամենայնիւ ընդութեամբ և անուամբ և գործով զմարմին Բանին բնական գոյութեանն Հաւր, իսկապէս և ճշմարտութեամբ. զոր աւրինակ ունի ասէ Բանն զրնական համագոյութիւնն առ Հայր, նոյնակշիռ պայմանիւ ասէ եղև մարմին նորա հաւասար համարնութիւն Բանին միաւորութեամբն. և ի վերայ երբ թէ, Որ ոչ խոստովանի հաւասարեալ ամենայնիւ ընդութեամբ բնական համագոյութեան բանին

զմարմին նորա, այնպիսին ի բաց ուրացաւ զաստուածութիւնն, և ոչ երկրպագող է նա Բանին, Եւ որ ոչ ասէ ընութեամբ և ճշմարտապէս աստուածացեալ զմարմինն միաւորութեամբն յարգանդի Կուսին, առաւ առնեն ասէ զգրեալն՝ Բանն մարմին եղև: Եւ դարձեալ ասէ Եփրեմ ի գիրս Հաւատոցն՝ այսպէս թէ՝ Բանն Աստուած՝ միացաւ ի մարմինն, և Հաղորդեցաւ մարմինն՝ ընդ Աստուած Բանն, և է Աստուած ճշմարտութեամբ մարմինն ըստ ընութեան Բանին եղեալ որ միացաւ ի նա: Վասն որոյ Հարկ եղև զի առցէ Բանն Աստուած՝ զանուն մարմնոյն, որպէս և մարմին՝ առ ստուգապէս զանուն Բանին Աստուծոյ, և որպէս եղև Հաղորդութիւն և խառնումն երկուցունց մի ընութիւն և միաւոր: Տէս զի ըստ ընութեան Բանին ասաց լինել զմարմինն Աստուած ճշմարիտ միաւորութեամբն: Սոյնպէս եղեն և անուանքն երկոքեան Բանին և մարմնոյն, մի անուն, միակամ, և ի վերայ բերեալ ասէ, թէ՝ Յաղագս խառնը մանն՝ մի ընութիւն միաւոր, ամենայն Հարկաւորութեամբ առնունք երկոքեան միոյ ընութեան, մի անուն և միաւոր:

Արդ զիմարդ որ իշխէ պլազան ընութիւն ասել մարմնոյն յետ միաւորութեանն: Քանզի ըստ ընութեան Բանին ասաց լինել զմարմինն ճշմարտութեամբ Աստուած միաւորութեամբն յարգանդի Կուսին, և մի ընութիւն սահմանեաց Բանին և մարմնոյ նորա ամենայն Հարկաւորութեամբ: Եւ արդ ահա յայտ է թէ զոր ինչ իմանայ որ յաղագս մարմնոյն ըստ Հարկաւորութեան լինել, նոյնք Հանդիպին և Բանին լինել՝ որոյ մարմինն է, և ամենայն որ ինչ Բանին է՝ նոյն՝ ընթանայ ի Հայր: Իսկ եթէ ի Հայր ոչ է տկարութիւն և ոչ ապականութիւն, և ոչ կարաւորութիւն, և ոչ մահկանացութիւն, զի յոյժ ամպարշտութիւն է խորհել ինչ այսպիսի յէութիւնն Հաւր, ամպարշտութիւն ուրեմն է, այսպիսի ինչ ըստ Հարկի ընութեան ի վերայ մարմնոյ Բանին իմանալ: Քանզի Հաւասարի առաջին Հարքն սուրբք զմարմին միութեամբ բանին իսկական եղութեանն Հաւր, անվրէպ նմանութեամբ Համեմատել ամենեկին, ամենայն իրաւք: Արդ՝ զայս ասելով ոչ ուրանամք զտնաւորինական կիրսն մարդկայինս՝ զոր կրեաց Որդի բաց ի մեղաց կամաւորութեամբ, և ոչ ի Հարկէ աստուածային իշխանութեամբ, և ոչ որպէս մեք: Քանզի մեք՝ որպէս ոչ կամիմք՝ քաղցնումք և ծարաւիմք, և աշխատիմք, և ննջեմք և երկնջիմք, և անգիտանամք, և որ այլն

ևս սոցին նման կրեմք հարկաւորարար առանց կամաց, Իսկ Գրիստոս Աստուած ոչ պայէս, այլ զոր ինչ իւր վայելուչ կամացն զհետ երթայր, որպէս արդարեւ իմանալի է զԱստուծոյ, Քանզի ոչ եթէ բնութեանն հարկի ի ներքոյ անկեալ էր նա, այլ ինքն էր Տէր, և շարժող բնութեան իւրոյ որպէս և կամէր Քանզի ամենակարող զաւրութեամբ, և ամենազաւր իշխանութեամբ ամենայն ինչ զհետ կամաց նորա ընթանայր իբր Աստուծոյ ճշմարտի, զի կարող էր քաղցնուլ՝ երբ կամէր, և կարող էր ոչ քաղցնուլ կարող էր ննջել, և կարող էր բնաւ ոչ ննջել: կարող էր վաստակել և ոչ վաստակել, կարող էր զարհուրել և ոչ զարհուրել, կարող էր չարչարիլ և ոչ չարչարիլ, կարող էր մեռանիլ և ոչ մեռանիլ, և զամենայն ինչ բաւական էր առնել որպէս զԱստուած, և կրեաց զամենայն կամաւորութեամբ առանց մեղաց՝ ողորմելով մեզ, և Ելոյծ զամենայն որպէս զԱստուած զաւրութեամբ իւրով, որպէս զրէ սուրբն Կիւրեղ ի գիրս Գանձուն. զի ոչ եթէ բնութիւնն ցնա հարկեցուցանէր, այլ ինքն շարժէր զբնութիւնն իւր:

Ահա ցոյցք յայտնիք, զի աստուածային իշխանութեամբ ազատ ասաց ցնա զուլյամենայն մարդկային բնութեան հարկէ բերման, զի Աստուած ոչ հարկի ի ներքոյ անկանի, այլ ինքն է գրիչ հարկի, և լուծիչ ամենայն հարկաւորութեանց որպէս և կամի: Ասան այնորիկ ասէ Գրիգոր Աստուածաբան, թէ զամենայն կիրս աստուածաբար կրեաց, վասն զի կարող էր զինչ և կամէր, և վկայ այն՝ զի յետ քառասուն աւուր, ապա ասէ աւետարանիչն քաղցնուլ նմա, և ահա ապայն յայտ առնէ՝ թէ յորժամ կամեցան՝ յայնժամ քաղցեաւ Իսկ մեք և ի միում աւուր քաղցնումք, և ոչ եմք բաւական անկարիս լինել և ոչ մի աւր և ոչ մի ժամ: Իսկ նա անկարաւտ գոլով, զոր ինչ կամէր կարող էր առնել, որպէս ասէ սուրբ Լուսաւորիչն մեր երանեալին Գրիգորիոս, թէ Յետ յարութեանն հաղորդեցաւ կերակրոյ յանձաշակ յարքայութեանն, զի զյարութիւնն իւր հաւատարիմ արասցէ առաքելոցն: Եւ նախ քան զչարչարանսն եկեր և արբ և ննջեաց, զի հաւատացուսցէ զմարդիկ թէ արդարեւ իսկական Որդին Աստուծոյ եղև Որդի մարդոյ: Գարձեալ և յետ յարութեանն յանկարաւտութեանն անդ հաղորդիլ կերակրոցն ցուցումն և ստուգութիւն էր, թէ նախ քան զհաշն ի կարաւտական և ի քաղցական աշխարհիս լի և անկարաւտ ամենեւին ա-

մենայն ուրեք շրջեր: Տեսանենս զի անկարաւա ասէ զմարմն
Բանին յառաջ բան զխաչն սուրբն Գրիգոր: Իսկ զկիրան կամա-
ւոր ասաց լինել վասն հաւատարիմ առնելոյ զմարդեղութիւնն
իւր:

Իսկ թէ յամառեացի որ ասել, թէ զիտրդ երկու կատա-
րեալ բնութիւնքն լինէր մի կատարեալ բնութիւն, պայտ Ապո-
ղինար ասաց ընդդէմ Բարսղի Կեսարու, որում պատասխանեալ
ասէր, թէ՛ Մարգկան անկարելի է, իսկ Աստուծոյ ամենայն ինչ
կարելի: որպէս կուսին ծնանելն, և ի վերայ ծովուն գնալն, և
դրաւքն փակեալք ի ներքս մտանելն: Եւ արդ որպէս այնքն
կարելիք Աստուծոյ, նոյնպէս և զերկուս բնութիւնսն՝ մի բնու-
թիւն առնել Աստուծոյ կարողութիւն էր խառնմամբն և միա-
ւորութեամբն: Բայց տեսցուք և ըստ հասարակական մտածու-
թեանցն. ոչ ապաքէն անասունն կատարեալ բնութիւն է ըստ
ինքեան, ըստ որում շնչական և զգայական է, և ունի զկամելն
և զարձակիլն ի հեշտալին, և ի բաց դառնալն ի տրոմեցուցա-
նողէն: Իսկ Հրեշտակք ըստ ինքեանց կատարեալ բնութեամբ
են և էութիւն, ըստ որում կենդանիք անմահականք են, և
միտք և բան ունող: Այլ ահա տեսանեմք զերկուս կատարեալ
բնութիւնս ի միասին խառնեալ, անասնականն այսինքն զգայա-
կանն, և բանականն այսինքն հրեշտակայինն, և անշփոթ միու-
թիւն գործեալ մի կատարեալ բնութիւն բանական կենդանի
եղև մարդ: և յետ միաւորութեանն՝ ոչ երկուս որոշեալ բնու-
թիւնս տեսանի ի մարդում, այլ մի բնութիւն անշփոթ և անո-
րիշ, և մի կամք, և մի ներգործութիւն տեսանի ի մարդում
հարկաւորաբար, ոչ երկուս բնութիւնս, և ոչ երկուս կամս ե-
րեւեալ ի մարդ յետ միաւորութեանն, այլ ըմբռնեալ բանական
բնութեանն և կամաց, և զանասնական և զշնչական կամն, և
զբնութիւնն, և միաւորեալ ընդ նմա, եղև բոլորովին բանական
կամք և բնութիւն, և խափանեցաւ ի նմանէ անասնական բնու-
թեանն կամելն և յարձակելն, և միայն բանական իշխանական
կամաւքն իբրև գործեալ վարի անասնականաւն յամենայն ինչ՝
զինչ և կամի: Եւ զայս ոչ միայն աստուածաշունչ գիրք և ներ-
քին հոգեկէր վարդապետք ընտանիք եկեղեցւոյ յայտ առնեն,
թէ մի բնութիւն է մարդոյ և մի կամք և մի ներգործութիւն,
այլ և արտաքին պանծալի բանաստեղծքն Հելլենացւոցն՝ որք
հաւաստի բնութեամբ ըստ բնութեանց արարին դատողու-

թիւնք, մի բնութիւն և մի կամք և մի ներգործութիւն ասացին մարդոյ, Որոց մի ի պերճիցն էր Արիստոտէլ, զի այսպէս ասէ, թէ Ոչ միայն պարզքն ըստ բնութեան մի են, այլ և որք ըստ շարադրութեան են յոլովից ժողովեալ մի են բնութեամբ, Տեսանե՛ս զի և արտաքինքն ճշգրիտ բնութեամբ համաձայն հոգևորացն մի բնութիւն ասացին մարդոյ:

Եւ արդ եթէ արարած ի միւս այլ արարած բնութիւն խառնեալ յինքն փոփոխեալ և միացուցեալ զանասնականն բանական արար, միացեալ բնութեամբ և կամաւք, և մի լեալ անշփոթ և անքակ միութեամբ, յիշատի ևս առաւել անեղ և արարիչ Բանն Աստուած յաւրինիչ բնութեանց և ամենայն գոյացութեանց ըմբռնեալ զբոլոր մեր բնութիւնս յորովայնի սրբոյ Կուսին, զհոգի և զմարմին և զմիտս, և յինքն փոխադրեաց խառնմամբն և միաւորութեամբն: Իսկ և իսկ զմարդկային բնութիւնս աստուածային արար, և ի մահականացուէն անմահ և անապական արար, անշփոթ միութեամբ և անծախելի խառնմամբ անքակ և սերտագոյն միութիւն գործեալ առաւել քան հոգւոյ և մարմնոյ Բանն Աստուած ինքեան և մարմնոյ իւրոյ, և ոչ ուրեք մարդկային և տկար բնութեան կամ կամաց կամ ներգործութեանց թիւ մնաց աստուածային միաւորութեան հարկաւորապէս առնելոյ, այլ բոլորն աստուածացեալ ասի աստուածային կամաւք և ներգործութեամբ յետ անշփոթ միութեանն: Զի մնաց Երրորդութիւնն պարզ և անզանազան և անխառն և առաւելորդ յամենայն նիւթական և ի նուազ բնութեան թուակցութենէ, նոյն միով բնութեամբ և նոյն նմանութեամբ Երրորդութիւնն յետ մարմնանալոյ Որդւոյ՝ որպէս էրն յաւիտենից, ոչինչ աննման բնութիւն յաւելեալ ի մի բնութիւն Երրորդութեանն, և ոչ այլանման կամք ի նոյնանման կամս նորա: Որպէս և Գրիգոր Նիւսեայ ասէ առ հարցումն եղբաւր իւրոյ Բարսղի. եթէ Որդի զմարմին զգենյով ի նոյն պատկեր ինքեան փոխեաց միաւորութեամբ, զի ոչ ներէր Հայր աննմանոյ իւրոյ՝ տալ զաթոռակցութիւնն իւր:

Տեսանե՛ս զի նման Հաւր ասէ զմարմինն, և ի վերայ բերեալ ասէ, Թէ ոչ էր նման Հաւր, ոչ կարէր աթոռակից նմա լինել, և արդ յայտ է թէ հարկ է մի բնութիւն լինել Բանին և մարմնոյն, զի այսպէս զանվրէպ նմանութիւն կալցի առ Հայր, զի և Հայր մի բնութիւն է, և որ նման է նմա ճշգրիտ նմա-

նութեամբ հարկ է և նմա մի բնութիւն լինել, զի այսպէս զաթոռակցութիւնն կայցի առ նա: Ապա եթէ յամառեացի որ երկուս բնութիւնս ասել Գրիստոսի յետ միաւորութեանն, հարկ է և զՀայր երկուս բնութիւնս ասել վասն զնոյն նմանութիւն ունենլոյ առ միմեանս Հաւր և Որդւոյ, վասն որոյ և աթոռակից միմեանց, Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է զՀայր երկուս բնութիւնս ասել, ամպարշտութիւն ուրեմն է և Գրիստոսի երկուս բնութիւնս ասել յետ միաւորութեանն զի ոչ կարէ երկուս բնութեամբքն՝ միոյ բնութեանն Հաւր նման լինել, և ոչ աթոռակից նմա որպէս վկայեաց երանելին Գրիգոր Նիւսեայ, Ուստի հարկ է մի բնութիւն խոստովանել զԳրիստոս, և մի կամք նորա յեւ միաւորութեանն, զի այսպէս անվրէպ նմանութեամբն առ Հայր աթոռակցութեանն Բանն ամբողջ պահեսցի միշտ առ միմեանս:

Վասն որոյ սուրբն Յուլիոս Հռովմայ հայրապետն ասէ, Թէ որպէս մարդ մի բնութիւն է, այսպէս ի նմանութիւն մարդկան եղեալն Գրիստոս մի բնութիւն է: Զնոյն և Եփրեմ ասէ, Թէ որպէս մարդ ի հոգւոյ և ի մարմնոյ միաւորեալ, ոչ երկուս բնութիւնս է, այլ մի: Սոյնպէս և Վիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ ի գիրս Պարապմանցն թէ՝ Առցուք մեզ աւրինակ դարձեալ զմարդ, զի ահա այլ բնութիւն է հոգւոյ և այլ մարմնոյ, և սորա ի միասին խառնեալ մի բնութիւն մարդոյ կատարեն, այնպէս և Աստուածն Բան խառնեալ ի մարմնի, և միացեալ ընդ նմա եղև մի բնութիւն: Տեսանես զհարգ արտաբերք և ներքինք զմարդ մի բնութիւն ասացին, և ըստ նմին աւրինակի զԳրիստոս յետ միաւորութեանն՝ մի բնութիւն սերտագոյն միաւորութեամբ սահմանեցին: Վասն որոյ և մեր ընդ նոսին զԳրիստոս յետ մարմնանալոյն յարգանդի կուսին մի բնութիւն իոստովանիմք, և մի կամք նորա աստուածայինք և մի ներգործութիւն և մի գէմք, վկայութեամբ ամենայն աստուածաշունչ գրոց:

Գանգի նախ Մովսէսիւ ասէ. Տեսէք տեսէք զի ես եմ Աստուած: Այս այն է զոր ինքն իսկ ասաց զՀրեայն յասել նոցա թէ՝ Դու ո՞վ ես. ասէ, Երբժամ բարձրացուցանիցէք զՈրդի մարդոյ, յայնժամ զիստաջիբ թէ ես եմ Աստուած: Արդ Հրեայքն տեսին զնա և մարդ կարծեցին ասելով, դու մարդ ես, և զանձնքո Աստուած առնես: Վասն այնորիկ զգուշացուցանէ զնոսա ի ձեռն Մովսէսի, Տեսէք ասէ, զի ես եմ ՈՐ ԷՆ և մի մոլորիբ: Արդ մի զուցէ և սոցա ասիցէ՝ արդի և նոր Հրէից, որք մարդ

զիւաշխարհաբն կարծեն, եթէ Զի ամպարշտիք. ես եմ էն Աստուած՝ որ երեւցաւ ի Կրկութիւն աշխարհի և ելի ի կառս խաչին փրկել զգերեալսն ի սատանայէ. Վասն որոյ և Դաւիթ ասէ, Եւ ի բարձունս և գերեաց զգերութիւն և դարձեալ ասէ, Սիրոնի ասի մայր և մարդ ծնաւ ի նմա. և նա ինքն է բարձաբեալն որ Հիմնեցուցիչն է նորա. Եւ Եպիփան մեկնէ զբանն սաղմոսիս այսպէս, յասել մարգարէին թէ Մարդ ծնաւ, զի մի ոք լոկ մարդ կարծեցէ զծնիցեալն ի Կուսէն. ան ի վերայ վաղ-վաղակի, թէ Սա է արարիչ և Տէր, և Հիմնեցուցիչ արարածոց իւրոց՝ որ. ծնաւս, և բարձրեալ և Աստուած ամենայնի, և դասաւոր հասարակաց. Ձայն և Աթանաս մեկնէ, թէ Մարդս այս ծնեալս ի Սիոն՝ սա է բարձրեալն. Արդ՝ տես յայտնապէս զի Դաւիթ և Աթանաս և Եպիփան Կիրարդի, զծնեալն մարդ ի Բեդղէմ՝ Աստուած բարձրեալ և Տէր և արարիչ ամենայնի բարոյեցին. Արդ ով այնքան և ամպարիշտ և անմիտ իցէ որ զբարձրեալն Աստուած կարաւտական կամ մահկանացու կամ ապականելի ասիցէ. զի ահա բարձրեալն վերագոյն գոլով բան զամենայն, ոչինչ գտանի անդր բան զընութիւն նորա՝ զի կարիցէ իշխել նմա, այլ ինքն գոլով վերագոյն իշխանութեամբ Տէր ամենայնի փոփոխէ զամենայն որպէս և կամի. Ըստ որում և Մովսէս ասէ, յերկրորդում աւրինացն յաւրհանութիւնսն Աստուծոյ. Ոչ գոյ իբրեւ զԱստուած սիրեցելոյն ի նմանէ, և մեծաբարն հաստատութեամբ, և ծածկոյթ Աստուծոյ իշխանութեանն.

Արդ տես հաւաստեալ, թէ ո՞ւր այնչափ զաւրասցի մինչև ծածկել զԱստուծոյ իշխանութիւնն բաւեացէ, և ոչ որ յարարածական ընութենէ չէ՝ ուրեք և չէ՝ հնար. բայց միայն աստուածային ընութեանն է այս, որպէս Որդւոյ առ Հայր, և Հոգւոյն սրբոյ առ նոսին, և ի նոցանէ ծածկել կամ ծածկիլ, այսինքն չափեալք ի միմեանց ճշգրիտ հաւասարութեամբ առ իրեարտ. Եւ արդ՝ աստ ծածկոյթ Աստուծոյ իշխանութեանն հաւաստեալ զմարմինն ասաց, վասն որոյ զհաւասարութիւն նշանակեաց մարմնոյն ունել առ Հաւր միութեամբ Բանին, և զնշանակչիւ սահման և չափ՝ ծածկութի անուամբ նշանակեաց. Եւ արդ յայտ է թէ մի ընութիւն է մարմնոյն և Բանին աստուածային, և մի կամք նորա միաւորութեամբ, զի այսպէս եղիցի ծածկոյթ և չափ անչափելի ընութեանն և իշխանութեանն Աստուծոյ Հաւր՝ մարմինն մի ընութեամբ. Վասն որոյ

ի վերայս բերեալ Մովսէս ասէ, թէ՝ Ե զաւրութենէ բազկաց մշտնջենաւորաց մերժեացէ յերեսաց քաց զթշնամին և ասիցէ թէ կորի՛ր Եւ ե՛րբ մերժեաց յերեսաց մերաց զթշնամին մեր և կորոյս զնա, ո՛չ ապաքէն ի խաչին, և ահա ամենազաւր առաջ և՛ մշտնջենաւոր զբազաւան Քրիստոսի տարածեալս ի խաչին, և մերժեաց և կորոյս զթշնամին յերեսաց մերոց, Արդ մի՛ թէ՛ ամենազաւրն տկար իցէ, կամ մշտնջենաւորն մահկանացուն և ապականելի. և ո՛վ յանդգնեացի ասել զայս Եւ ոչ զեք: Դարձեալ և Դաւիթ ասէ ի գիմաց Հաւր առ Որդի, ասէ. Որդի իմ ես դու, և ես այսաւր ծնաց զքեզ. ասեա զի զայսաւրածին մարմինն ընդ մշտնջենաւոր և ընդ անսկիզբն ծննդեան իւրոյ միացուցեալ և միական որդի և ծնունդ իւր անուանեաց: Քանզի յարժամ եղև Բանն՝ ծնունդ. Կուսին և կոչեցաւ Որդի մարգոյ. վասն որոյ և Կոյսն Աստուածածին քարոզեցաւ, ի նմին ժամու մարմինն՝ որ ի Կուսէն առաւ, իսկ և իսկ եղև աստուգապէս ծնունդ. Հաւր՝ և կոչեցաւ Ճշմարտապէս Որդի Աստուծոյ, ըստ Դաբրիէլի ձայնին աւ Կոյսն թէ՛. Որ ծնանելոցն է ի բէն Որդի Աստուծոյ և Որդի բարձրելոյ կուլեցի. Ակայցէ պստորիկ սուրբն Եփրեմ Ռաճայի եպիսկոպոսն ի գիրսն Հաւատոցն, և ասէ պսպէս, թէ որպէս ասէ զԲանէն՝ որ ծնուեղն է Հաւր յաւիտենեց՝ թէ երէկ ծնաւ ի Մարիամոյ, որպէս աղաղակեցին Հրեշտակքն. թէ՛ Ծնաւ ձեզ այսաւր կենտարար, որ է աւծեալ Տէր ի բազաբի Դաւթի նոյնպէս ասէ և զմարմնոյն, թէ ի Հաւրէ ծնեալ է, որպէս աղաղակեաց Հայր ի բարձանց, ասէ Դա՛ է Որդի իմ սիրելի, ընդ որ Հաճեցայ. Ապա թէ որ ասիցէ՝ վասն Բանին ասաց Հայր, պատասխանի տալի է նմա զպս ինչ. թէ զոր Հայր ոչ որոշեաց, դու մի՛ որոշեր. Նշնպէս և Պաւղոս ոչ որոշեաց. եթէ անդրանիկ ի մեռելոց մարմինն է, և կամ Հաստիչ ամենայնի՛ Բանն է, սոյլ զմիոյ երեսաց ասաց զամենայն. այլ և զմարմինն արարածական՝ արարիչ ամենայնի առաց. քանզի ասէ, Նա է նմանութիւն Աստուծոյ՝ որ ոչն երեւի, և նովաւ Հաստատեցան ամենայն որ երեւի և որ ոչն երեւի, և նա է անդրանիկ ի մեռելոց. և զմիոյ է ասացեալ զամենայն, և ոչ որոշեաց գիրք զմարմնոյն առանձին և զԲանին առանձին. Քանզի եղև մի Հաղորդութիւն կատարեալ միոյ ծննդեան կատարելոյ, որ ոչ է որոշումն:

Տեսանե՛ս զի՛արդ Եփրեմ ձայնակցեալ մարգարէին Դաւ-

Թի, ծնունդ Հաւր ասաց լինել զմարմինն յետ միաւորութեանն, զոր աւրինակ և Բանն եղև ասէ, ծնունդ Կուսին, նշոյնպէս և Գաբրիէլ ասէր ցՅուսէփ, Թէ՛ Որ ի նմայն ծնեալն է ի Հոգւոյն սրբոյ է, և ոչ յայլ ումեքէ: Արդ եթէ ծնունդ Հաւր, և ծնունդ Հոգւոյն սրբոյ եղև մարմինն ստուգապէս, զորաւրինակ և Բանն Հայրական եղև ստուգապէս ծնունդ Կուսին, արդ ո՞ւր այնքան մոռոս և անմիտ իցէ, որ իշխեսցէ զծնունդն Հաւր՝ երկուս բնութիւնս և երկուս կամս ասել, զի ահա՛ Հարկ է ըստ բնութեան ծնաւդին՝ ամենայն իրաւք և ծնիցելոյն լինել ամենայն Հարկաւորութեամբ: Ասան որոյ և Եռայի մարգարէն, զծնեալ մանուկն՝ Աստուած Հզաւր, և իշխան, և Հայր Հանգերձեալ յաւիտեանն ասէ: Տեսանե՛ս զի ի ծննդեանն Աստուած Հզաւր ասաց զմարմինն, և արդ միթէ Հզաւրն Աստուած չիցէ՝ մի բնութիւն և մի կամք նորա: Այո՛ է ճշմարտութեամբ. և եթէ յանդգնի որ ընդդէմ ինչ ասել և բաժանել զՀզաւրն Աստուած յերկուս բնութիւնս և յերկուս կամս, այնպիսին զԱստուած ոչ կարէ բաժանել, զի ոչ է ձեռնհաս բաժանել, այլ ինքն բաժանի յԱստուծոյ հրէաբար:

Զի՛նչ ասէ և Երեմիա մարգարէն. Սա՛ է Աստուած մեր՝ որում ոչ գոյ այլ որ համեմատ նմա, որ ետ զամենայն իմաստութիւն Յակովբայ ծառայի իւրոյ, յետ այսորիկ յերկրի երեւեցաւ և ընդ մարդկան շրջեցաւ. և Թէպէտ և մարդ է ո՞վ ծանիցէ զնա, այսինքն ոչ որ զի անքննին է և անծանաթ ի բոլորից իրրև տիրապէս Աստուած: Արդ միթէ անմարմին Բանն երեւեցաւ յերկրի և շրջեցաւ ընդ մարդկան, և կոչեցաւ մարդ. և արդ ո՞վ իշխեսցէ զայդ ասել, ապա ուրեմն յայտ է եթէ զմարմնով երեւեալն ասաց անհամեմատ Աստուած և անծանաթ ի բոլորից: Իսկ եթէ երկուս բնութիւնս է Քրիստոս և երկուս կամս, ապա ոչ միայն չէ անծանաթ ի բնաւիցս, այլ և ծանուցեալ է ի բնաւիցս. և քննելի է բոլորիցս, և ի վայր բան զբազումս: Քանզի և մարդիկ իւրեանց տկար բնութեամբն ճանաչեն զնորա բնութիւնն, և հրեշտակք ի վեր գալով բան զմարդիկ՝ քննեն զմարդիկ, և զնա ընդ մարդկան. իսկ ինքեանք անքննելիք ի մարդկանէ՝ քննին ի միմեանց և յաստուածութենէն: Իսկ աստուածութիւնն ոչ յումեքէ քննի, բայց միայն ինքն յինքենէ, որպէս Հայր յՈրդւոյ, և Որդի ի Հաւրէ, և Հոգին սուրբ զնոսա և ի նոցանէն: Զի որ քննի յումեքէ՝ Հարկ

է նուազ գոլ քան զնա կամ հաւասար, որպէս անասունք բն-
նին ի մարդկանէ, իսկ մարդիկ յանասնոց ոչ երբեք և մարդիկք
բննին ի հրեշտակաց և հրեշտակք ի մարդկանէ և՛ ոչ երբեք,
և հրեշտակք բննին յաստուածութենէն. իսկ աստուածութիւնն
անբննին է ի հրեշտակաց և յամենայն արարածոց:

Եւ արդ եթէ Քրիստոս երկուս բնութիւնս է, և երկուս
կամս ունի, ապա նուազ է քան զհրեշտակս, իբրև զմարդկային
բնութիւն բննեալ ի հրեշտակաց: Եւ զի՛արդ պաշտեցին զնա
հրեշտակք ի ծննդեանն և ի փորձութեանն և յամենայն ժա-
մուռ իբրև զԱստուած ճշմարիտ, ուրեմն մոլորեցան հրեշտակք
զմարդկային տկար և ապականացու և բննելի բնութիւն պաշ-
տելով. և ստեաց Երեմիա անբննելի և անծանալթ ասաց զնա
բոլորից և անհամեմատ ամենայնիւ. Իսկ եթէ ամպարշտութիւն
է մոլորութիւն ասել հրեշտակաց, և ստութիւն մարգարէհն,
ապա ուրեմն մի բնութիւն է Քրիստոս, և մի կամք՝ նորա աս-
տուածայինք, և մի ներգործութիւնք: Վասն որոյ ինքն ասէ
մարգարէիւն թէ՛ Աստուած եմ ես ի միջի ձերում, և ոչ մարդ
սուրբ: Տեսանե՛ս զի ինքն զկայեաց վասն իւր, ճշմարիտ Աս-
տուած ասաց զինքն և ոչ մարդ, զի մի մոլորեցին բրիստո-
նեայքն իբրև զհրէայքն՝ մարդ կարծելով զնա, և մարդկային
տկար բնութիւն բննելի և ապականելի. այլ Աստուած՝ ճշմա-
րիտ անբննելի բնութեամբ՝ անմահ և անապական: Եւ ոչ ա-
սաց յետ յարութեանն լինել զայս՝ մարգարէն, այլ պի՛մ իսկ,
ասէ, մինչ եմս ի միջի ձերում՝ երևեալ իբրև զմարդ, ոչ եմ
մարդ՝ որպէս դուք կարծէք, այլ Աստուած սուրբ և ճշմարիտ:
Որպէս և Պաւղոս ասէ, թէ՛ Քրիստոս ըստ մարմնոյ Աստուած
է ի վերայ ամենայնի, և աւրհնեալ է յաւիտեանս. և դարձեալ
ասէ, թէ՛ Անբննելի է մեծութիւնն Քրիստոսի. Իսկ եթէ մե-
ծութիւնն անբննելի է որչափ ևս առաւել բնութիւնն:

Ըստ որում և Դանիէլ ասէ, տեսանէի զորդի մարդոյ զի
գայր ընդ ամպս և ընդ երկինս, և հասանէր մինչև ի հինա-
ւուրցն: Արդ մի՞թէ զմերկ բանէն է ասացեալ գալ և հասանել
յետոյ առ Հայր. ո՛չ. բանցի Բանն յաւիտենից անսկզբնու-
թեամբ և մշտնջենաւորութեամբ ունէր զհասունմն առ Հայր, և
ոչ եթէ յետոյ եհաս, բա՛ւ. լիցի. այլ աստ զմարմնոյն ասէ
մարգարէն գալ և հասանել առ Հայր, վասն որոյ Որդի մար-
դոյ ասաց: Եւ զի՛նչ իցէ հասանին, այսինքն համեմատել և

Հաւասարել, քանզի եհաս մարմինն ի հաւասարութիւն իսկական ընդութեանն այնմիկ, որ հնացուցանէ զաւուրա, և ինքն միշտ կայ ի նշոյնութեան. եւ երբ եհաս մարմինն ի հաւասարութիւն հաւր. յորժամ ասացաւ Կուսին թէ՛ Յէր ընդ քեզ ի նմին ժամու յորժամ եղև Բանն ընդ Կուսին և հաւասարեաց ամենայնիւ մեզ առանց մեղաց, որպէս ասէ Պաւղոս, ինմին ժամու մարմինն՝ որ ի մերձ ընդութենէս բաւաւ ի Կուսէն, իսկ և իսկ հաւասարեաց ամենայնիւ իսկական ընդութեանն Հաւր, միաւորութեամբ Բանին յարգանդի անդ, ոչ տեղեաւ ասեմ, այլ ընդութեամբ և փառաւք, զաւրութեամբ և աստուածութեամբ մինչ էրն իսկ յարգանդի կուսին. Ամենայն ինչ որ ինչ Աստուածային ընդութեանն վայել է, եղև մարմինն յարգանդին խոռոմամբ Բանին, վասն որոյ և ի ծնանելն անապական պահեաց զկոյսն, և այս աստուածային ընդութեանն է զործ և ոչ մարդկային. Ապա եթէ յամառեսցի որ ասել յետ յարութեանն եհաս մարմինն ի հաւասարութիւն Հաւր, ապա ուրեմն և յետ յարութեանն եհաս Բանն ի հաւասարութիւն մեզ. Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է խորհել զայս, քանզի յիշանելն յարգանդ Կուսին եհաս Բանն ի հաւասարութիւն մեզ, ապա ուրեմն ամպարշտութիւն է և յետ յարութեանն ապա ասել զմարմինն հաւասարիլ Հաւր, քանզի յայնժամ հաւասարեաց Հաւր մարմին բանին, յորժամ Բանն հաւասարեաց մեզ. եւ արդ ասէ մարդաբանն անցանել ընդ ամպս և ընդ երկինս զորդին մարդոյ և հասանել մինչև առ Հայր. Ամպս անուանեաց զմարդկային ընդութիւնս, մանաւանդ որք միանգամ անուանեցան սուրբք և հաճոյք Աստուծոյ, ըստ այնմ թէ՛ Ո՛վ է յամպս որ հաւասար է քեզ. Իսկ երկինս անուանեաց զանմարմին և զհրեշտակական ընդութիւնն, և ասաց անցանել ընդ ամենայն արարածական բրնձութիւն, և գնացեալ, ասէ, եհաս ի պայման զուգութեան անգուգական և անհաս ընդութեանն, և համեմատեալ հաւասարեաց նմա ամենեւին ամենայն իրաւք անվրէպ նմանութեամբ մարմինն մի ընդութեամբ բանին յարգանդի անդ:

Ըստ որում ասէ աւետարանիչն Յովհաննէս, եթէ Յիսուս՝ Հայր իւր կոչէր զԱստուած, և հաւասար առնէ զանձն Աստուծոյ Հաւր. վասն այնորիկ հալածէին զնա Հրէայքն և ասէին, դու մարդ ես և զանձն քո Աստուած առնես: Եւ արդ մի գուցէ և այժմ ոմանք հալածեն զնա հրէաբար, որք ոչ խոտովա-

նին գմարմին Բանին Աստուած ճշմարիտ անմահ և անապական
 բնութեամբ։ Անդստին իսկ յարգանդէ կուսին բանաւոր առնէր,
 և հպեալ ձեռն ի մեռեալս յարուցանէր և բարբառ աթուածե-
 դէն ընդունէ հայնեալ Ղազարու յարուցանէր, զի ցուցցէ և յայտ
 արատցէ, թէ որ ետեղծ զԱգամ ձեռաւ և յետ յանցանացն
 ասէ ցնա, թէ՛ Ուր ես, նոյն ինքն վերստին եկն կեցուցանել
 զորդիս Ադամայ և ասէ, Ուր եղիք զՂազարոս։ և յարցց զնա
 յաւրինակ Ադամայ։ Արդ այսու ամենայնիւ վկայի աստուածո-
 թիւն մարմնոյն նախ քան զխաչն, ըստ որում և աւետարանիչն
 ասէ, Բանն մարմին եղև, և տեսաք զփառս նորա, զփառս իդ-
 րև զՄիածնի առ ի Հաւրէ։ Զի՞նչ քան զայս այլ սերտագոյն
 միութեան ցուցունմ պիտոյ է, զի գմարմին Միածնին առ ի
 Հաւրէ լի շնորհաւք, և հայրական փառաւքն ճոխացեալ ասաց-
 զի իբրն ասելով, այսինքն թէ իբրև զԲանն և մարմինն եղև
 Միածին, և ասի խառնմամբ և միութեամբ Բանին և նոյն միած-
 նական անուամբն և իսկական փառաւքն պսակեալ է մարմինն
 միութեամբ Բանին։ Արդ միթէ Միածինն մի բնութիւն և մի
 կամբ և անմահ և անապական ոչ իցէ։ Այս է ասուգովեամբ և
 ճշմարտապէս։ Ըստ որում և ինքն ասէ, Որպէս կենդանի եմ ես
 վասն Հաւրի, և որ ուտէն զիս՝ և նա կեցցէ վասն Իմ Տէս ըզ-
 ճշմարիտ միութիւն բանին և մարմնոյն, զի թէ երկուութեան
 քնդ կտրծիս կայր ինքն և ի մարմինն, պարտ էր ասել թէ, որ
 աւագ գմարմինս՝ յորում ես բնակեալս եմ։ Բայց ոչ այսպէս ա-
 սաց, այլ թէ՛ Որ ուտէն զիս. և ահա զինքն և գմարմինն իւր
 ճշմարիտ և սերտագոյն միութեամբ մի ասաց, և միապէս ու-
 տել ի բրիտանէիցն, և կենագործող կերողացն սահմանեաց։ Եւ
 արդ միթէ որ զայս անմահացուցանէ ինքն չիցէ անապական։
 Այս է հայրկաւորաբար ամենայն իրաւք, և ահա նախ քան ըզ-
 խաչն է տեսցեալ զայս եթէ՛ Որ ուտէն զիս՝ կեցցէ յաւիտեան։
 Վասն որոյ և նախ քան զխաչն տուեալ առաքելոցն կենագոր-
 ժեալց ցնասա, զի յայտնեսցի, թէ նախ քան զխաչն անմահ և
 անապական էր մարմին Բանին, իբրև զԲանն անդստին։ Իսկ յար-
 գանդի Առաքին և մի բնութիւն և մի կամբ Բրիտանոսի միշտ և
 հանապազ ըստ որում ինքն ասէ. Որ ետես զիս՝ ետես զհայր։
 Եւ ահա հայրական անվրէպ նմանութեամբն սահմանեաց զտե-
 սեալն յառաքելոցն գմարմնացեալ Բանն։ Վասն որոյ և Յովհան-
 նէս ասէ, Չեոք մեր շաւղափեցին զԲանն կենա Տէս զի զշաւ-

շափեալ մարմինն՝ Բան կենաց անուանեաց և մի անուն սահմանեաց Բանին և մարմնոյն, բան և կեանք ասացեալ:

Արդ յՎ իշխեսցէ զԲանն կենաց մահկանացու կամ ապականացու ասել, կամ երկուս բնութիւնս կամ երկուս կամ ինել ի նմա: Եւ ոչ զեք յանդգնին ասել զայտ Վասն որոյ սուրբ վարդապետքս եկեղեցւոյ Համարձակագոյն բարբառով բարոյեցին զՔրիստոս մի բնութիւն և մի կամք և մի ներգործութիւն նորա և անմահ և անապական զմարմին նորա, և նոյն աւրինակ զնա անփոփոխելի միշտ յարգանդէ կուսին, և մինչև ցիւաչն, և մինչև ցյաւիտեան. ըստ այնմ եթէ՝ Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսաւր՝ նոյն է և յաւիտեան:

Եւ արդ տեսցուք զի մի բնութիւն է Քրիստոս յետ միաւորութեանն: Ասէ մեծն Դիոնեսիոս Արիսպագացի, Քանզի մի բնութիւն և պարզութիւն և թաքնութիւն Յիսուսի աստուածպետական Բանին ըստ մեզ մարդանալոյն, զմեր նուաստութիւնս ընդ իւրոց ծայրագունիցն աստուածայնոց միացուցեալ, և մարդասիրապէս ի բնութիւնս մեր տեսակացաւ, և առ բաժանականս մեր անայլալարար ըստ բնութեանս մերոյ յառաջ եկն: Տե՛ս զի գտեսակացեալն մարմնով և զեկեալն յառաջ մի ասաց և ոչ երկուս, պարզութիւն ասաց, և ոչ ի բազմաց գրութիւն, միութիւն ասաց և ոչ երկուութիւն. թաքուն ասաց և ոչ բնունելի: Եւ զի արդ ոմանք երեւապէս յանդգնին բնել զթաքունն և զանքննելին, և յերկուս զմինն բաժանել: Վասն որոյ Գրիգոր Սբանչելագործն ասէ, Է՛ Աստուած ճշմարտութեամբ անմարմինն, ի մարմնի երեւալ կատարեալ ճշմարտութեամբ աստուածային կատարելութեամբ, ոչ երկուս գէմն և ոչ երկուս բնութիւնս, զի և ոչ ասեմ չորս երկրպագեալս, զԱստուած և զՈրդի Աստուծոյ, և զմարդն և զՀոգին սուրբ, վասն որոյ նշովմբ զայսպէս զամպարշտեալսն: Տե՛ս զի, որ երկուս բնութիւնս ասէ Քրիստոսի, հարկ լինի նմա չորս գէմ ասել և փոխանակ Կրորդութեանն՝ չորրորդութեան երկրպագել և նշովիլ յԱստուծոյ և ի սրբոց նորա: Եւ Աթանաս Աղեքսանդրացի գրէ առ Յորիանոս թագաւոր այսպէս, Նախ Տէր ընդ Կուսին աստուածաբար, ապա նոյն ինքն ի նմանն տնաւրինաբար մանուկ: Եւ արդ մի յաւէտ վայելուչ է ասել և խոստովանել զԲանին բնութիւն և անձնաւորութիւն մարմնացելոյ և ճշմարտապէս մարդայելոյ:

և որ զայս ոչ ասէ, աստուածամարտ է, և սրբոց հարցն պատերազմիչ:

Տեսանե՛ս զի որ ոչ խոստովանի մի բնութիւն զմարմնացեալ և զմարդացեալ Բանն՝ աստուածամարտ ասէ զայնպիսին և սրբոց հարցն պատերազմիչ: Եւ դարձեալ ասէ Աթանաս, Խոստովանիմք զնա Աստուած և Որդի Աստուծոյ ըստ հոգւոյ, և Որդի մարդոյ՝ ըստ մարմնոյ, ոչ երկուս բնութիւնս և ոչ երկուս դէմս և ոչ երկուս երկրպագութիւնս, այլ մի բնութիւն և մի դէմս բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ, հանգերձ միով երկըրպագութեամբ:

Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ առ յԵրեմիաս հարցմանն, որ ետես զիս ետես զՀայր իմ. և Ես և Հայր իմ մի եմք: Եւ դարձեալ, Զի խնդրէք սպանանել զիս մարդ, որ զճշմարտութիւն ընդ ձեզ խաւսեցայ, զոր լուայ ի Հաւրէ իմմէ: Միոյ զոյ տայցեմք և նորին զայսոսիկ զձայնս, և զայն ամենայնիւ ամենեկին իսկ. Քանզի բաժանի և ոչ բնաւ Քրիստոս, այլ է մի և միայն և ճշմարիտ Որդի զոյ, և որպէս միոյ Որդւոյ այնուհետեւ ըստ բնութեան և ճշմարիտ ըստ մեզ եղելոյ և մարմնացելոյ կրկին ամենայն ժուներ որպէս ասացի այժմ. Քանզի զայս խորհել աստանաւր և հաւատացեալք ի պարտաւորութենէ մարդապաշտութեան ի բաց վճարեմք զերկինս և զերկիր. զի գրեալ է Տեսա՛ն Աստուծոյ քոյ երկրպագես, և զնա միայն պաշտեսցես: Տես զի որ երկուս բնութիւնս իմանան ի Քրիստոս յետ միաւորութեանն, և զաստուածաբարսն աստուածային բնութեանն տայցէ, և զմարդկաբարսն՝ մարդկային բնութեանն, այնպիսին ասէ, մարդապաշտ է, և զերկինս և զերկիր պարտական առնել խորհի մարդապաշտութեանն պատժոց: Եւ դարձեալ ասէ Նոյն Կիւրեղ ի գիրս Պարապմանցն. Ոչ է բաժանեալ առանձնական այլալուծութիւն իբր ըստ մասին, այլ ժողովելի է յաւէտ յանհատանելի միաւորութիւն, զի եղև մարմին Բանն ըստ Յովհաննու ձայնին, և մի Որդի և մի զոյ զբնութիւն նորա ասեմք. Թէ և յառման իմանի լեալ մարմնոյ հոգի ունաւդի իմանալոյն: Եւ դարձեալ ասէ, Արդ չարահայրութեամբ է զմինն բնութեամբ և ճշմարտապէս Որդի մարմնացեալ և մարդացեալ բաժանեալ յերկուս: Եւ դարձեալ առ Նեստորի թղթին ասէ. Իսկ զյաւետարանսն փրկչին մերոյ ձայնս, ոչ բնութեամբք երկու և ոչ դիմաւր բաժանեմք, զի ոչ

է կրկնապատիկ մինն և միայն Քրիստոս, թէպէտ և յերկուց իմանայցի և ի զանապան իրաց ի մի միաւորութիւն զանբաժանելին հաւաքել, որպէս մարդ ի հոգւոյ և ի մարմնոյ ոչ է կրկնապատիկ՝ այլ մի, զի թէ ճշմարիտ է, այսպէս և Բանն Աստուծոյ Հօտր, թէպէտ և մարմին առեալ յառաջ եկն մարդ ի կնոջէ, ոչ է կրկնապատիկ, այլ մի միաւորութիւն, ոչ ուրեք երկու ամենեին, այլ մի և միայն յերկակաց իմանի Քրիստոս: Իւ զարձեալ գրէ առ Թէոդոս թագաւոր, Թէպէտ և ի զանպանից և յանմանից եկեալ առ միմեանս բնութիւնքն, սակայն մի Որդի, և մի Տէր, և մի բնութիւն նորա: Եւ զարձեալ գրէ առ Ակակ Մելիտինեայ եպիսկոպոսն, թէ՝ Աստուածային գիրք ի սուրբ Կուսէն ասեն առնուլ զմարմին Աստուծոյ Բանին, սակայն է՝ մի և միայն Որդի, և մի Տէր Յիսուս Քրիստոս յերկուց բնութեանց միաւորեալ, յետ միաւորութեանն անդէն ի քաց բարձեցելոյ յերկուս հատմանն, և մի գոլ հաւատամ զՈրդւոյ բնութիւն: Եւ զարձեալ յորժամ եհարց Սեկունդոս եպիսկոպոս, թէ պարտ է՝ երկուս բնութիւնս ասել բանին մարմնացելոյ, թէ մի. իսկ սուրբն Կիրեզ գրով պատասխանի առնէ նմա, Ոչինչ անջատեմք զբնութիւնսն ի միմեանց, և ոչ յերկուս Որդիս հատանեմք, զմինն և զանբաժանելին, այլ միաւորեմք որպէս և սուրբ հարքն ասացին, մի է բնութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ: Տեսանե՛ս զի որ երկուս բնութիւնս ասեն անջատեն զբնութիւնսն ի միմեանց, և յերկուս որդիս հատանեն, զմինն Քրիստոս, որպէս և ամենեցուն բաղայայտ է ի հարցմանէդ և ի պատասխանելոյդ՝ զոր արար սուրբն Կիրեզ Սեկունդոսի: Եւ զարձեալ գրէ առ Նեստոր այսպէս, Հրաժարեմք ասել զայն՝ յաղազս Քրիստոսի, թէ վասն զգեցողին՝ ըսգեցեալն պաշտեմք, և վասն աներևութին՝ երկրպագանեմք երևելոյն: Արհաւիրք և դողումն են ի վերայ այսորիկ և զայն ասել, թէ որ առաւն վասն առաւղին՝ Աստուած յորջորջի, զի որ զայս ասէ, բաժանէ զարձեալ յերկուս Քրիստոսս, և մարդ ուրոյն անուանէ, և Աստուած զարձեալ ուրոյն. և սուտ լինի խոստումն միութեան և մարթ իսկ չէ, թէ բնկեր՝ վասն ընկերի երկիրպագեսցի. և յորջորջի Աստուած, այլ մի իմանալի է Յիսուս Քրիստոս, մի որդի, Միածին, միով երկրպագութեամբ, միով բնութեամբ պատուի հանդերձ մարմնով իւրով: Տեսանե՛ս զի ոչ տայ թոյլ նման զգեստի իմանալ զմարմնանալ բանին,

այլ խառնուձմբ որպէս ոգի ընդ մարմին, և այլ սերտագոյն, և ոչ ներէ զերեւելին այլ իմանալ, և զաներեւոյթն այլ, այլ մի և նոյն գիտել զՔրիստոս:

Որպէս և Գրիգոր Աստուածաբան գրէ առ Կլաւդիանոս, թէ՛ նոյն է, ասէ, երեւելին և աներեւոյթն, անժամանակն և ընդ ժամանական, և ոչ այլ որ և այլ մի լինցի. քանզի մի է միաւորութիւն, ապա ուրեմն որք այլ և այլ ասեն զՔրիստոս յերկուս ընութիւնս և յերկուս կամս բաժանելով հակառակ սրբոց հարցն, որք հոգւով Աստուծոյ խաւսեցան և մի ասացին զՔրիստոս յձա միաւորութեանն անբաժանելի ամենեւին: Վասն որոյ գրէ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի. Թէ՛ որ ոչ խոստովանեցի ընութեամբ միանալ ի մարմնի Բանին Աստուծոյ Հաւր, և մի Քրիստոս հանգերձ մարմնով իւրով, զնոյն Աստուած համանգամայն և մարդ, նշովեալ եղեցի. Եւ դարձեալ ասէ, Թէ դք բաժանեցէ զՔրիստոս յերկուս դէմս յետ միանալոյն, և միայն ճոխութիւն և պատիւ տացէ նմա՝ յարելութեամբ և ոչ միութիւն ընութեամբ. նշովեալ եղիցի. Տեսանե՛ս զի որք ոչ խոստովանեցն մի ընութիւն Քրիստոսի յետ միաւորութեանն յերկուս դէմս բաժանեալ զՔրիստոս, և անկանին ընդ նշովիւք. Եւ Եփրեմ ասէ, ոչ բաժանեմք զԲանն յիւրմէ մարմնոյն յետ միաւորութեանն յերկուս դէմս՝ և ոչ յերկուս ընութիւնս, այլ է մի դէմ և մի ընութիւն ի Քրիստոս, և այս է խորհուրդ փրկութեան մերոյ, մարմնանալ Աստուծոյ Բանին. Եւ դարձեալ ասէ Եփրեմ ի գիրս հաւատոցն. Բանն և Տէր որ յաւիտենից, և մարմին նորա՝ որ երեկ ի Մարիամայ, մի է և ոչ երկուս ըստ ասացելոյն թէ, Որպէս մի է Աստուած Հայր՝ յորմէ ամենայն, նոյնպէս և մի է Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ որով ամենայն. Եւ դարձեալ ասէ, Այն որ էն ի սկզբանէն Աստուած առ Աստուած, նա է անդրանիկ գլուխ՝ որ յարեալ ի մեռելոց. վասն որոյ ասէ Պաւղոս, թէ՛ նովաւ հաստատեցաւ ամենայն որ երեւի, և որ ոչն երեւի, և նա է անդրանիկ որ յարեալն ի մեռելոց. Եւ արդ հաճ հաղորդէ զայն որ յաւիտենից՝ ընդ այն որ երեւին, և զայն որ երեւի՝ ընդ այն որ յաւիտենիցն, զի եղիցի այն որ յաւիտենիցն, այն որ երեւին, և այն որ երեւին այն որ յաւիտենիցն առանց որոշման, մի ծնունդ կատարեալ. Եւ հաճ զմիողէ երեսաց ասէ Պաւղոս զամենայն, և մի երեսաց երկոց և զայ յամենայն ընթերցուածս ցայն. Ի՛նչ նա է

Նմանութիւն Աստուծոյ՝ որ ոչն երեւի, մինչև ցայն թէ՛ Նա է անդրանիկն որ յարեաւն ի մեռելոց: Եւ դարձեալ ասէ Եփրեմ ի նոյն ճառի, Ասել ումք եթէ պն որ երէկն ծնաւ, չէ պն՝ որ ի սկզբանէն Աստուած է, չէ՛ հնար. զի պն որ ի սկզբանէն է Աստուած, և պն որ երէկն ծնաւն նոյն ինքն մի ծնունդ կատարեալ է: Քանզի իբրև ծնաւ մարմին Բանին երէկ, յայնժամ ծնաւ և Բանն՝ որ յաւիտենից է, ընդ մարմնոյն՝ որ ծնաւ երէկ, զի մի տացէ տեղի թէ, երկու որդիք անուանեացին, այլ մի որդի կատարեալ է. նոյնպէս իբրև ասաց զԲանէն Պաւղոս, թէ Էր յառաջ բան զամենայն, ասաց և զմարմնոյն՝ թէ յառաջ է բան զամենայն, զի մի տացէ տեղի, թէ երկու որդիք բարոյեցցին, այլ մի Որդի յաւիտենից առանց որոշման, որպէս զի և մարմինն այնուհետև Աստուած յաւիտենից, Եւ վասն զի ասի բնութիւն Բանին, թէ եղև, որ էր Աստուած ի սկզբանէ, նոյնանուանի և մարմինն թէ յառաջ է բան զամենայն, և թէ արարիչ է ամենայնի: Տե՛ս զսքանչելի և զանճառ միութեանն ցուցումն Բանին և մարմնոյն. զիարդ զմարմինն՝ որ ի կուսէն էառ Բանն, արարիչ ամենայնի և Աստուած յաւիտենից, և Տէր ըողորից ստուգապէս ասաց ինեւ միութեամբ Բանին, սուրբն Եփրեմ վկայութեամբն Պաւղոսի՝ որ Քրիստոս սին խաւսէր:

Եւ Թէոդորիտոս Անկիւրեայ եպիսկոպոսն ասէ, թէ՛ Մի՛ ասեր Բանիւդ զՔրիստոս մի, իմացիր և մտաւքդ, և մի մարտնչիր մտաւքդ ընդ բանիդ բո, մի ասելով՝ և երկուս իմանալով, իսկ թէ երկուս իմանաս, զմիաւորութիւնն ուրացար: Արդ մի առ բնութիւնս որոշեալս իջուցանել զմիտս բո, զի ծայրագոյն միութիւն սքանչելագործեալ է Աստուծոյ: Տեսանես զի որ երկու բնութիւնս իմանայ զՔրիստոս յետ միանալոյն, ուրացաւ զմիաւորութիւնն Քրիստոսի: Քանզի սուրբն Յուլիոս Հոռովմայ եպիսկոպոսն ասէ, Որ զյերկնուստն Աստուած խոստովանին ի սրբոյ Կուսէն ծնեալ, և ոչ մի գոլ զնա մարմնովն, ի զուր ծփին ի բաւնըս նոցա ամպարշտութեանն արտաբերեալք. զի ասեն և նոքա որպէս լսեմ երկուս բնութիւնս, իսկ Յովհաննէս Հաւաստեաւ ցուցեալ է, մի բնութիւն զՏէրն ասելով Բանն մարմին եղև: Եւ Պաւղոս ասէ, Մի տէր Յիսուս Քրիստոս՝ որով ամենայն: Արդ՝ եթէ մի ի սրբոյ Կուսէն ծնիցեալն անուանեցաւ, և նա ինքն է որով ամենայն եղև, մի բնութիւն է, վասն զի և դէմ մի

ոչ ունեցող յերկուս բաժանումն. վասն զի ոչ առանձին բնութիւն է մարմինն, և ոչ առանձին բնութեամբ աստուածութիւնն յետ միանալոյն. այլ որպէս մարդ մի բնութիւն է, այսպէս ի նմա նութիւն մարդոյ եղեալն Գրիստոս՝ մի բնութիւն է. բանզի աստուածութիւնն ճշմարտապէս հանդերձ մարմնով մի բնութիւն է, և յերկուս բնութիւնս ոչ բաժանի, և ոչ հնար իսկ է, այլ զի հարկ լինի պնոցիկ՝ որք երկուս առեն բնութիւնս, զմինն՝ աստուածային ասելով, իսկ զմիւսն մարդկային, զմինն՝ երկրապագելի, իսկ զմիւսն՝ ոչ երկրապագելի, յաստուածայինն մկրտութիւն, իսկ ի մարդկայինն ոչ մկրտել, իսկ եթէ ի մահն Տեառն մկրտիմք մի խոստովանիմք բնութիւն անախտակիր աստուածութեամբն, և ախտակիր մարմնով. զի այսպէս յԱստուած իյե՛ն մկրտութիւնն մեր, և ի մահ Տեառն կատարեալ. Տեսանեն զի ամպարիշտ ասէ զայն՝ որք երկուս բնութիւնս իմանան ի Գրիստոս՝ յետ մարմնանալոյն. Բանզի մկրտութիւնն յաստուածային բնութենէն ուրացեալ լինի և ի մարդկային յանաստուած և յաներկրապագելի բնութիւն լեալ, զոր ինքեանք ասեն չարչարեալ ի խաչին անիմաստ խորհրդով, ի հարկէ և ոչ ի կամաց.

Արդ զի մի՛ յայսպիսի խորիւրատ կորստեան անկանիցիմք ուրանալով զմկրտութիւնն յաստուածային և յանմահ բնութենէ խաչեցելոյն, և փոխանակ ի մարդկային մահկանացու և չարչարելի բնութիւն լեալ. արդ զի մի՛ լիցի այս ի խորհուրդս քրիստոնէութեանս, խոստովանիմք մի բնութիւն մարմնացելոյն Աստուծոյ հանգոյն առաքելոց և մարգարէից և հարցն սրբոց՝ զորս յիշատակեցաք սակաւուք, զի մի երկայնաբան լիցուք. զի այսպէս ճշմարիտ հաւատովք կատարեսցի խորհուրդ ամենասուրբ Երրորդութեանն ի մեզ ստուգապէս աստուած լեալ, և ոչ ի մարդ ապականելի և մահկանացու:

Եւ արդ զի բազում վկայիւք աստուածախաւս արանցն ստուգեցաւ մի բնութիւն Գրիստոսի յետ մարմնանալոյն. յետ այսորիկ տեսցուք թէ և մի կամք են նորա ըստ միոյ բնութեանն և ոչ երկուս, որպէս ոմանք ամպարշտեալ բարբառնու. Ասէ սուրբն Աթանաս ի Ճափն՝ որ յաղագս յայտնութեան փրկչին. Ծնաւ ի կնոջէ Աստուած Բանն, զի զառաջին ստեղծուածն զմարդկան կերպարանն՝ ինքեամբ հաստատեսցէ. ցուցաւ մարմնով առանց մարմնականաց կամաց և խորհրդոց մարդկայնոց, ի պատկեր նորոգութեան ի կամս աստուածութեանն:

միայն, վասն զի և բնութիւն բոլոր բանին ջուլմամբ կերպիւ մարդկայնոց մարմնոց։ Տեսանե՛ս զի աստուածային կամք միայն ասէ լինել ի փրկիչն մեր յետ մարմնանալոյն, և մարդկային կամք և խորհուրդք անհետ լեալ յաստուածային մարմնոյն ի մարմնեալ Բանին։ Եւ Եպիսկոպոսապետն Հոգովոյ Սնորիա գրէ այսպէս. Զփորձ եառ կրից չարչարանաց աստուածութիւնն, ոչ մերկ և անմարմին, այլ վասն անձառ միաւորութեան մարմնոյն և աստուածային բնութեանն, վասն որոյ մի կամք խոստովանիմք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, բանզի կամք այլ և այլ հակառակք ոչ եղեն ի Փրկչին մերոյ. զի ի վեր բան զաւրէն մարդկութեանս ծանուցեալ եղև. Տեսանե՛ս հաւաստեալ, զի ահա մի կամս խոստովանի Քրիստոսի, իսկ այլ կամք ընդդիմամարտ աստուածային կամացն ոչ ասէ լինել ի Փրկչին մեր, բանզի որ երկուս կամս ասէ ի Քրիստոս՝ ոչ խոստովանի զԱստուած մարդ լեալ, այլ ի մարդ բնակեալ որպէս Նեստորի թուեցաւ, զոր մի՛ լիցի ճշմարիտ հաւատացեղոց պատկէս խորհել, զի զԱստուած մարդացեալ խոստովանիմք և ոչ զմարդ որ աստուածացեալ ըստ հաճոյ լինելոյ։ Եւ մեծն Եպիփան ի գիրս հաւատոցն ասէ. Կարողակից առնել զհոգեղէն մարմինն աստուածութեանն ի մի զաւրութիւն զաւրացոյց և ի մի աստուածութիւն ժողովեաց։ Եւ արդ ահա մի զաւրութիւն և մի աստուածութիւն ասաց զմարմինն միացեալ Բանին և զիւրք ի մի զաւրութիւն և ի մի աստուածութիւն երկուս կամս հնար է լինել։ Եւ ոչ դեք յանդգնին ասել երկուս կամս ի մի զաւրութիւն և ի մի աստուածութիւն, թող թէ աշակերտքն նոցա։ Եւ սքանչելին Բարսեղ Կեսարու ընդդէմ Ապողինարի ասէ. Մարմինն բնութեամբ մարդկային, իսկ միաւորութեամբն աստուածային, բանզի աստուածացաւ միաւորութեամբն Աստուծոյ Բանին։ Եւ արդ զի՛ւրդ յաստուածացեալ միտսն հնար է մարդկային կամաց լինել։ Ո՛չ ապաքէն կամքն՝ մտացն է ծնունդ, և եթէ միտքն ստուգապէս աստուածացաւ միութեամբ Բանին, յայտ է ահա թէ և կամքն աստուածացան, և արդ ահա յաստուածութենէն չէ հնար մարդկային խորհրդոցն ծնանել, բայց միայն աստուածային, որպէս և ինքն ասէ մարգարէիւն, թէ՛ Որպէս հեռի են երկինք յերկրէ, այնպէս հեռի են խորհուրդք իմ ի խորհրդոց ձերոց, ասէ Տէր. Ահա և բան մարգարէին յանդիմանէ զայնոսիկ որք մարդկային կամք

և խորհուրդք ամպարշտաբար իմանան ի Քրիստոս յետ միաւորութեանն, և ոչ խոստովանին միայն աստուածային կամք և խորհուրդք որպէս վայել է նմա:

Վասն որոյ դարձեալ ասէ Բարսեղ առ Ապողինար, թէ որպէս ասր ներկեալ ծիրանեաւ ոչ երկգոյնս է այլ միագոյն, ողջնպէս և միտքն պայծառացեալ և աստուածացեալ, ոչ ևս երկու իշխանական, այլ մի, զի փոխանակ գործոյ մարդկային մտաւքն վալէր Բանն Աստուած: Տես յայտնապէս յարինակէդ, որպէս ասր սպիտակ ներկեալ ծիրանեաւ կորնչի ի նմանէ ամենեին սպիտակութիւնն, և ոչ կարէ երեւիլ տեսողացն առ ծիրանեաւն զի երկգոյն լիցի ասրն, այլ ամենեին միագոյն ծիրանի, այսպէս և մարդկային միտք և մարմին խառնեալ և ներկեալ ստուգապէս աստուածային բնութեամբն, ոչ է հնար այնուհետեւ երկատեսակ զնա իմանալ, և երկուս իշխանական կամս առ ընթեր միմեանց լինել, այլ մի աստուածային իշխանական կամք և մի բնութիւն զնա իմանալ և խոստովանել վերնոց և ներքնոց, ի բաց բարձեալ ի նմանէ ամենեին ամենայն անձնիշխանական կամք, որպէս բառնայ ծիրանութիւն՝ զսպիտակութիւն ասւոյն, զի բոլորն աստուածային կամքն և մի ներգործութիւն. ասիւ Ուստի յայտ է ստուգութեամբ, թէ որ երկուս կամս ասեն ի Քրիստոս, ոչ խոստովանին Աստուած ճշմարիտ զմարմինն միութեամբ Բանին, և ոչ ասեն զԱստուած՝ մարդ լեալ ըստ Պաւլոսի՝ որ ասէ. Եկն Որդին Աստուծոյ և եղև ի կնոջէ. այլ կարծեն ի մարդ բնակել որպէս Պաւլոս Սաւաւատացի և Նեստոր և նմանիք նոցա:

Յետ այսորիկ դարձեալ տեսցուք, թէ մի ներգործութիւն է մարմնացելոյ Բանին ըստ միոյ բնութեանն, և ըստ միոյ կամաց նորա, և ոչ երկուս, որպէս յանդգնեցան ասել Թէոդորիտոս Կիւրացի և Լևոն Հոռովայեցի և նմանիք նոցա: Եւ արդ ասէ երանելին Աթանաս ի չորրորդ ճառին առ Արիոս Եւ Բանն ասէ զմարմնոյն բարձեալ ունէր զտկարութիւն որպէս և զիւրս, զի նորա էր մարմինն գործակից աստուածութեանն գործոց, զի նովաւ լինէր, զի Աստուծոյ մարմին էր: Եւ դարձեալ ասէ. թէ Աստուծոյ Բանին գործքն ոչ ի ձեռն մարմնոյն էր եղեալ: ոչ արդև էր աստուածացեալ մարմինն: Եւ դարձեալ ասէ. Զի զգործն Հաւր ի ձեռն մարմնոյն գործէր: Եւ դարձեալ նոյն զրէ առ Դեղփոս եպիսկոպոս. Չեռն ձգեաց յարոյց, ասէ, զոր ի ջեր-

մութենէ էր ըմբռնեալ, և ձայն արձակեալ յարոյց զՊապարոս։
 Եւ Գրիգոր Նիւսեայ յերկրորդ ճառին որ ընդդէմ Եւնոմիոսի
 ասէ. Քանզի և ներգործելն որպէս և ճշմարիտ Աստուծոյ ի ձեռն
 իւրոյ մարմնոյն ամենեցուն փրկութիւն, որպէս ձայնին կամ
 գործոյն մարդկաւրէն եկեալ յառաջ իսկ ի ներբուստ իմացեալ
 լինի աստուածութիւնն, Եւ Յուլիոս Հովմայեցի ասէ. Ոչ մի
 ինչ անշատումն է բանին և մարմնոյն յաստուածային գործո,
 այլ է մի անձնաւորութիւն, և մի բնութիւն և մի ներգործու-
 թիւն Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւ Յովհան Ոսկերեան ի ճառին՝
 յորում ի լերինն աղաւթէր Յիսուս ասէ. Միով պաւրութեամբ
 և միով ներգործութեամբ զբաղմատեսակ ախտս բժշկեաց, Եւ
 դարձեալ ասէ. Զի զլանալան զսրանչելագործութիւնսն ի ձեռն
 միոյ ներգործութեան ընդով, Եւ Վիւրեղ Աղեքսանդրացի ի Մատ-
 թէոսի աւետարանին մեկնութեանն ասէ. Թէ՛ Ընդ իւր միաւո-
 րեաց զմարմինն, որպէս ոչ ասէն որ ընդ Հաւրն և ի Հաւրէ
 Աստուած Բանն, որպէս և զիւրսն կազմեալ զմարմնոյն ներգոր-
 ծութիւնսն բնաւորականս, և յցուցեալ զմարմինն իւր աստուած-
 վայելուչ ներգործութեամբ՝ և յիւրն եհան փառս, Եւ դարձեալ
 ասէ. Զերկուս կոյսն բժշկէր մերձաւորութեամբ ձեռնին և լու-
 սաւորէր, քանզի աստուածագործ պաւրութեամբն յի գոլ զիւր
 մարմինն ցուցանէր, որպէս և զորանչին Պետրոսի ձեռն ի վե-
 րայ եղեալ առ ժամայն բժշկէր, վասն զի իւրոյ բնութեանն,
 աստուածութեանն ասեմ, միսպաւր ցուցեալ զիւր մարմնոյն
 ներգործութիւնն՝ վարի և թքոյն, զի ծանիցուք թէ մարմին
 նորա զամենայն ունելով զներգործութիւն զկենդանարար Բանին
 և լուսաւորութեան, առիթ լինի ի ձեռն սուղ ինչ մերձաւորու-
 թեան, Եւ դարձեալ ասէ ի զիրս Պարապմանց, թէ զՄարմինն
 իւրացոյց Բանն, միաւորեաց և ընդ մարմնոյն զիւր բնութեանն
 ներգործութիւնսն, Եւ դարձեալ ասէ. Ընկալեալ ի մի վեհա-
 գունութիւն փառաց ըստ Հաւասար Բանի վերադրի ուրեմն է,
 և մարմնով նմա զերիցութիւնն որպէս Աստուծոյ ըստ բնութեան
 միաւորեալ ի մարմնի և զիւրսն բարութիւնս Հասարակորդեալ
 իւրն մարմնով, Եւ դարձեալ ասէ, Թէպէտ և երևէր իրեւ զմի
 ի մէջ, այլ գործէր զգործս Հաւր, և ոչ իւրի իրաւք կերպար-
 նաւք խոնարհագոյն ոչ գտանէր ի պաւրութենէ և ի փառաց
 ծնաւդին, Եւ դարձեալ ասէ. Մարմին բանին վայելչաբար զմե-
 ղացն շարժեաց զբնութիւն, և յաստուածայինսն Հարստացեալ

անճառաբար որպէս անպատմելի միացեալ ընդ Բանին՝ սուրբ է և կենդանարար և աստուածավայելուչ ներգործութեամբ լի:

Եւ արդ բաւական են ասացեալքս առ ի հաստատել զհաւատացեալքս թէ մի ներգործութիւն է Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ ըստ միոյ կամաց և ըստ միոյ ընութեան նորա, և յանդիմանել զայնոսիկ՝ որ յանդգնին երկուս ներգործութիւնս ասել Բրիստոսի հակառակ հարցն սրբոց, զի ա՛հաւասիկ զաստուածադործ զաւրուութեանցն և զմարդկաւրինադոյնսն միոյ և նորին Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ ասացին զներգործութիւնսն գիրք սրբոցն:

Դարձեալ և զայն իսկ տեսցուք թէ անապական և անմահական էր մարմինն Բրիստոսի անդստին իսկ յարգանդէ կուսին և մինչև ցեալն և մինչև ցյաւիտեան միաւրինակ, և ոչ մահկանացու և ապականացու նախ քան զիսալն որպէս ամպաբըշտեցին ոմանք ասել չլլ միշտ անմահ և անապական: Իրենիոս այսպէս գրէ. Եկն Որդին Աստուծոյ և զգեցաւ մարմին անապական՝ յանապական կուսէն Մարիամայ: Եւ դարձեալ ասէ. Անարգեն զՈրդին Աստուծոյ, և զմարմնոյն փրկութիւնն ուրանան, և զվերստին ծնունդ նորա անպատուեն, որք ոչն ասեն զնա զոլ ընդունակ անապականութեան: Տեսանե՛ս զի անարգիչ ասաց Որդւոյն Աստուծոյ և ուրացող փրկութեան մերոյ զայնոսիկ՝ որք ոչն ասեն անապական զմարմինն Տեսուն ի ծնանիլն ի կուսէն: Եւ Յովհան Երուսաղէմացի ասէ. Խոստովանիմք եթէ Յիսուս Բրիստոս ճշմարտապէս մեռաւ, մեռաւ վասն մեղաց մերոց, թաղեցաւ և յարեաւ, զնոյն ընութիւն ունելով զմարմնոյն՝ որով մեռեալն թաղեցաւ. յայտ է թէ անապականութեամբ որպէս էրն իսկ յառաջագոյն, նոյնպէս յարեաւ: Տեսանե՛ս զի որպէս էր նախ քան զչարչարանսն, նոյնպէս ասաց զնա յարուցեալ ի մեռելոց: Եւ Փիլաքսոն նարովք քաղաքի եպիսկոպոս ասէ. Սա վասն զի անապականելի էր ոչ փոխեցաւ: Եւ դարձեալ ասէ. թէ՛ Մարմնացաւ ի սրբոյ Կուսէն երկրորդ Ադամ նոր մարդ, ապա ի վեր է քան զապականութիւն: Եւ Պրոկղ եպիսկոպոս ասէ, Թէ ըստ ընութեան մերոյ ծնեալ էր Բրիստոս, յիրաւի ասէր չիք ի նմա ապականութիւն, և զի ապականութիւնն յամուսնութենէ լինի, ապա եթէ ի վեր է քան զամուսնութիւն, ի վեր է քան զապականութիւն: Դարչեալ ասէ. Պղատաւորեաց Կոյսն ի ձեռն անապականութեանն Բրիստոսի, և եղև Մայր անապականութեան, քանզի յորում ստեղծու և

նապականութիւնն, ոչ կարէր տեղի գտանել ապականութիւն-
բանդի ոչ կարէր պանապականութիւնն պարտել ապականու-
թիւնն, եւ դարձեալ ասէ. Միայն կին ծնաւ, բանդի աւտար էր
ապականութիւն ծնեալն. կոյս ծնաւ վասն պնն՝ որ էր արու-
թեան աղբււր, եւ Եպիփան Նիպրացի ասէ. Առեալ զմահչա-
նացու մարմինս մեր և զեղծանելի և միացուցեալ ընդ աստուա-
ծութիւնն եցոյց անապական, եւ Նիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ,
Եղև մարմին Բանն և անապական և անմահ զնա ցուցեալ.
բանդի ոչ մահկանացու մնալ, և ոչ ընդ ապականութեամբ ե-
թող զնա, զոր առաքեացն ի մեզ Ադամ, զյանցանացն զպա-
տիժս. այլ յաւէտ որպէս անապական մարմին Աստուծոյ, պե-
խքն իւր և ինքեան, և բան զմահ և զապականութիւն վերա-
գոյն եղեալ, եւ դարձեալ ասէ. Զի յեկամուտ ապականութե-
նէն ապրեցուցէ զմեր Հոգեղէն մարմին ըստ միաւորութեան
տնաւրէնութեանն զիւր կեանս ի ներս արկեալ, իւր արարեալ
և զմարդկայինն Հոգի, եցոյց զնա ի վեր բան զմեղս, զի զիւ-
րոյ բնութեան զսերտութիւն և զանփոփոխութիւն իւրեւ յար
զնեղ ինչ արկեալ և զունեալ զնա. արդ վասն զի եղև մար-
մինն կենարարին ամենայն բանիւ՝ բան զմահու և զապականու-
թեան ի վեր մնայ իշխանութիւն, Տե՛ս զի ի մարմնաւ Բա-
նին՝ բան զմահ և զապականութիւն ի վեր եղեալ ասաց զմար-
մին Բանին, զի Ադամ, ասէ, մեղաց սկիզբն եղեալ զապականու-
թիւն տնկեաց ի մեզ և զմահ, Իսկ Քրիստոս անմեղութեան
սկիզբն եղեալ մեզ՝ զանմահութիւն և զանապականութիւն սեր-
մանեաց ի մեզ անապական և անմահ մարմնովն՝ զոր էառ ի
Պուսէն, եւ Աթանաս գրէ առ Եպիփանիոս Վորլնթացուց ե-
պիսկոպոս, թէ՛ Բանն՝ որ ի մարմնի էր ի վեր բան զբնութիւն
մահկանացու մարմնոյ, արար զմարմին իւր անմահ և անապա-
կան, և միացոյց ինքեան, և ջնջեաց ի մարմնոյն զնական ըզ-
մահ. և զապականութիւն, վասն զի զգեցեալ և միացուցեալ
իւր զմարմինն Բանն Աստուծոյ՝ որ ի վերն է բան զբնութիւն
մարդկան, վասն որոյ եղև անապական մարմինն որ յապակա-
նացուաց աստի. եւ դարձեալ ասէ. Ոչինչ ապականէ զՀոգի և
զմարմին՝ բայց մեղք. իսկ ապա անհոսանուտ մարմնաւորու-
թիւնն Եմանուէլի որ ի Մարիամայ Աստուածածնէ անմեղան-
չական է, բանդի յանամուսնական որովայնէ մշտականէն է
վասն պննորիկ և անապական խոստովանելի է բանդի ամենայն

ապականութեանց և մեղաց բարձիչ է: Տես ամենայն զգուշութեամբ. զի ապականութեան և մահու պատճառս զմեղս ասաց լինել: արդ յայտ է թէ որք մահկանացութիւն կամ ապականութիւն ասեն լինել ի մարմինն Գրիստոսի նախ քան զիւսն, ապա ուրեմն և մեղանչումն յանմեղն և յամենասուրբն Աստուած յանդգնին իմանալ: Իսկ թէ զայս խորհելն անդունդք հայհոյութեան է և խորք ամպարշտութեան, ապա ուրեմն Գրիստոս է սրբութեան աղբիւր բնաւիցս վերնոց և ներքնոց. վասն այնորիկ և ճշմարտապէս անմահ և անապական էր մարմին նորա և նախ քան զիւսն, որպէս և այժմ իսկ է, նոյնպէս էր և յայնժամ: Քանզի դարձեալ ասէ Աթանաս, Ադամ զանմեղ մարմինն ի դատապարտութիւն և յապականութիւն էարկ. իսկ Գրիստոս զսա անապական և խափանիչ մահու և փրկանակ մահացելոցս եցոյց. ոչ կարաց մահ զին. ասել զհոգին Գրիստոսի և ոչ ապականութիւն յափշտակել կարաց զմարմին նորա *). զի զայս. թիւն է զի թէ զմեղս աշխարհի երարձ. կանութեան զիարդ ասեն ոմանք ի մոլ. կանացու էր մարմինն Գրիստոսի. Արդ տես. զի ամպարիշտս և մոլորեալս ի ճշմար. սաց զայնոսիկ որք ապականութեան և մ. թեան կարծիս առնուն ի մարմինն Գրիստոսի նախ ք. զի մայր մահու և ապականութեան մեղքն են ի. մեղք ոչ իցեն, ապականութեան և մահու անհնար. երեւեալ. Ըստ որում և Բարսեղ Կեսարու ասէ առ Ադողինար. Ոչ փոփոխելի էր Գրիստոս, մի՛ լիցի, զի մի մեղանչու. ի ներս մոցէ յանմեղանչելին, թէ կարասցես գտանել անձնաւոր մարմին յառաջագոյն գոյացեալ և. միաւորեալ ընդ Բանին Աստուծոյ ի մահ փոփոխումն. թէ գոյութիւն մարմնոյն՝ ոչ է առանց միութեան Բանին զի գոյացեալ զնա միութեամբ Բանին ծանեա. ըես փոփոխումն, զի մարմին և միտք միաւորեալ ընդ Բանին ոչ փոփոխին: Տեսանես զի ամենայն սուրբք համաձայն միմեանց ասացին ոչ. ապականութեան և փոփոխման մահու. մեղաց լինել. իսկ եթէ ապականութիւն և փոփոխումն, կամ մահկանացութիւն յորու. հարկ է նախ մեղաց լինել որ

*) Թերթ մի կիսովի պատահեալ է աստէն վերուստ ի վայր:

մայրն սորա ծնունդը նորա: Ապա ուրեմն
 և քան զհրէայսն անդէն չարութեամբ հ
 որք ապականութեան և փոփոխութեան ացութեան
 և կամ այլ ինչ մարդկային տալուիւնն իւրիս առնուի մարմինն
 Քրիստոսի նախ քան զ այսց կարծեաց և մեղացն դաք
 զհետ զ իշխեաց զայս խորհել, զի ասէ զա
 չ գտանէ յիւրայոցն և ցհրե
 նդիմաննսցէ ի ձէնը զիս վասն որոյ
 սաստկապէս նշովեցին զիրք ի խորհողսն:
 Սակս որոյ ասէ սքանչե իգոր. եթէ որ ասէ
 փոփոխելի կամ այլ և ոչ խոստովանեսցի զնա հոգ-
 ւով ա ի մարմնի որպէս և գրեալ է. նշովեալ ե-
 ղէցի. եւ դարձեալ ասէ. Զիւրդ ասէ որ փոփոխելի կամ այլայ-
 լելի զՔրիստոս, զի ինքն ասէ. ես նոյն եմ և ոչ փոփոխմ. և
 դարձեալ թէ ոչ թողաւ անձն նորա ի դժոխս, և ոչ մարմին
 նորա ետես զապականութիւն: եւ արդ բաւական են ասացեալքս
 ի յանդիմանութիւն այնոցիկ՝ որք ապականութեան կամ
 արութեան կարծիս առնեն, կամ փոփոխման, կամ իսկանացութե-
 թեան ի մարմինն Քրիստոսի նախ քան զիսալն ահա աս-
 տուածային զիրք մի և նոյն աւրինակ ասացին զՔրիս-
 տոս անդստին իսկ յարգանդէ կուսին և աչն և մին-
 չե յաւիտեանս, ըստ որում Պաւղոս, Յիսուս Քրիստոս երէկ և
 այսաւր, նոյն է և յաւի Յետ այսր ամենայնի տես-
 ցուք զհարց. թէ զիւրդ փոքր տեսակ չա-
 փովք տ խաչին, և զիւրակէզն կարող ա. . . .
 զանրովանդակելին և զամենա ահա
 Տէր Աստուած մեր հուր ծախիչ է. սնամբ ընդ ան-
 տեղի և ընդ անդէպ զի թէ վասն փոքրկու-
 թեան չափոյն ողանալ տանել, ապա ոչ երկինք և
 եր համուռ ամենայն արարածք բաւա
 նել զնա, թող թէ այս ինչ կամ Սողոմոն յաղաւթսն
 իւր թէ եր նից երկինք չեն բեզ բաւական. զիւ-
 րդ տունս այս կարէ տանել զքեզ, եւ Նսայի ասէ. Ի ձեռին
 նորա են ամենայն ծայրք երկրի. եւ արդ եթէ յափի նորա ժո-
 դովեալ են ամենայն արարածք երեւելիք և աներեւոյթք որպէս
 հատ մի մարգարտի յափ մարդոյ, զիւրդ կարեն զնա տանել,
 որ ափով նորա ծածկեալ են. կամ զիւրդ կարէ ափոյ չափ տե-

զի տանել զանձն մարդոյ, Իսկ եթէ վասն զիւրածախութեան նիւթոյն ասէր ոչ կարել տանել զաստուածային հուրն, ապա և ոչ լերինք և լեռնանման վէմք կարող են կալ առաջի նորա, և ոչ բոլոր արարածք, որպէս ասէ մարգարէն, Լերինք որպէս մոմ հալեացին յերեսաց Տեառն, յերեսաց Տեառն ամենայն երկիր, Եւ Յովհաննէս ի Յայտնութեան անդ իւրում ասէ, թէ՛ յերեսաց նորա փառչէին և կորնչէին արարածք, երկինք և երկիր, Եւ ինքն ասէր ցՄովսէս, թէ՛ Ոչ ոք կարէ տեսանել զերեսս իմ և կեալ, Եւ արդ եթէ երեւման նորա չեն բաւական կեալ յանդիման նորա ոչ լերինք և ոչ վէմք և ոչ մարդ, և ոչ այլ ինչ յարարածական բնութենէ, զի արդ խուսացեալ փայտ կամ այլ ինչ ի նիւթեղինացս մերձենալ առ աստուածութիւնն կարէր տեսել և ոչ վաղձաղակի կիպուլ, Եւ արդ զի արդ ի դրախտին գնալ ասային զիրք սուրբք, ոչ ահա մի ի նիւթեղէն արարածոցս է գրախտն: Գարձեալ և ի խորանն Արարհամու բացմիլ և սեղանն առաջի գնիլ Աստուծոյ, Եւ ի զիւրածախ մորենւոյն բորբոքեալ վարէր հուր աստուածութեանն և ոչ այրէր, այլ լուսաւորէր, Եւ ի լեառն Սինա իջեալ խաւսէր ընդ որդիսն Իսրայելի, և յերկկանկնեան տապանակին բնակէր, որպէս հաւատարմ ամենայն Իսրայել, և ի բերովքէս նստէր, Եւ ահա նոքա մի յարարածոցս են, բայց ի Վոյսն սուրբ ոչ շնորհիւ կամ փառաւք միայն եկն Աստուած, այլ ստուգապէս բնութիւն աստուածութեան բոլոր էութիւնն Որդւոյ բնակեաց ճշմարտութեամբ իննամեայ ժամանակաւ նոյնպէս և ի խաչն ասացին ձգանէլ զիրք Աստուծոյ ստուգապէս և ոչ կարծեաւք, որպէս ասէ մարգարէն Ամբակում, Ելեր դու ի կառս քո և հեծելու թիւն քո փրկութիւն եղև մեզ:

Եւ արդ զինչ. միթէ ստեցին աստուածային զիրք, զի անտանելի և անբովանդակելի ասացին զԱստուած, և ահա յայսց ամենայնէ տարեալ և բովանդակեալ եղև, Իսկ եթէ անտանելի ստուգապէս ըստ սահմանի գրոց, ապա ուրեմն ոչ ի մի ի ողորմենէ եկն Աստուած, կամ երեւցաւ առ Արարհամ, և ոչ ի դրախտին, ոչ ի մորենւոյն, և ոչ յայսն ամենեւեան, նաև ոչ ի կոյսն իսկ, և եթէ ոչ ի Վոյսն, և ոչ ի խաչն իսկ, Եւ եթէ այդ պղծապէս է, ուրեմն այսու դարձեալ ստեցին մեզ աստուածեղէն զիրք, զի յամենայն յայտոսիկ ասացին զալ զԱստուած: Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է և յոյժ մալորութիւն՝ և անդր քան զա-

մենայն. հայհոյութիւն ստուծիւն դնել Աստուածաշունչ գրոց-
զի ճշմարտութեամբ և ստուգիւ գրեալ ամենայն, ապա ուրեմն
զինչ կամեցաւ արար Աստուած որպէս ասէ մարգարէն, Եւ զոր
ինչ կամեցաւ և եղև, որպէս ասէ սուրբ Լուսաւորինն մեր մեծն
Գրիգորիոս, և որպէս վկայեաց մեծն առաքեալ. թէ՛ Բազում
կերպարանաւք և պէսպէս տեսեամբք խաւսեցաւ Աստուած
ընդ հարսն մեր. իսկ ի վերջին աւուրս ոչ աւրինակաւ, այլ ճշ-
մարտութեամբ եկն առ մեզ Միածինն Աստուած ստուգապէս,
և խաւսեցաւ ընդ մեզ ըրեան ի բերան. Եւ դարձեալ ասէ. Եկն
Որդին Աստուծոյ և եղև ի կնոյէ:

Արդ ուրեմն անբովանդակելի է Աստուած ըստ սահմանի
գրոց, և տկարք և անպարք արարածք, որպէս և վկայեցաւ ի
գրոց, Իսկ Աստուած ամենակարող գոյով ընդ հարկաւ ոչ ան-
կանի, այլ ամենայն ինչ դիւրին է նմա զինչ և կամի, յազգա-
պնորիկ զամենայն տկարութիւն նիւթական բնութեանս զաւ-
րացուցեալ ինքեան տանելի արար յոր ինչ և կամեցաւ երևիլ
Այնպէս և զնութիւն սրբոյ կուսին զաւրացոյց և անբաւ և
անտանելի բնութեան իւր տարող զնա արար ստուգապէս
Նոյնպէս և զիպոյտ խաչին ստուգապէս զսւրացոյց և տիրապէս
հարստացուցեալ, զի զամենազաւր և անբովանդակելի բնու-
թիւն աստուածութեանն տարաւ ճշմարտապէս առաւել քան
յմուրենին, և քան զգրախտն և քան զքերովբէսն. Եւ նշանակ
հաստատութեան բանիս այն, զի բերովբէքն, և ամենայն զաւրք
երկնից երկրպագեն խաչին և պաշտեն զնա իբրև տարող ճշ-
մարտապէս տեառն և արարչի իւրեանց. Նոյնպէս և առա-
քեալքն երկրպագէին և պաշտէին զխաչն իբրև ստուգապէս
բարձող Աստուծոյ. Սոյնպէս և ինքն իսկ սուրբ Կոյսն երկրպա-
գեաց խաչին, զի զոր յորովայնի իւր կրեաց ճշմարտապէս,
վնոյնն ճշմարտութեամբ և ստուգապէս ի վերայ խաչին ետե-
րազմեալ և բեւեռեալ. վասն որոյ ամենայն աստուածաշունչ
գիրք զճշմարտն Աստուած զՄիածինն Հաւր՝ զոր ծնաւ Կոյսն
ասացին չարչարեալ և խաչեալ կամաւորութեամբ, և ոչ ի
հարկէ, աստուածային իշխանութեամբ և զաւրութեամբ, և ոչ
ակամայ. Իսկ եթէ մարդկային տրուպ և ապականացու բնու-
թիւն էր բեւեռեալն ի խաչին, ապա ոչինչ մեղան հրէայքն զի
մարդասպանք են և ոչ աստուածապանք, և ահա երկինք և
երկիր ի զուր պաշտեն զխաչելեալն և տարապարտ երկրպա-

դեն արարչին վերինը և ներքինը: Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է զայս ասել կամ խորհել, ապա ուրեմն յայտ է ահա թէ հրէայքն ստուգապէս աստուածասպանք են, և երկնայինը և երկրայինը ճշմարտապէս աստուածապաշտը, պաշտելով զխաչելեալն և երկրպագելով խաչի նորա. և խաչն ստուգապէս Խաչ Աստուծոյ, որպէս վկայեն ամենայն գիրք հին և նոր:

Քանզի և նախ Մովսէս ասէ. Տեսանիցէք զկեանս ձեր կախեալ զփայտէ առաջի աչաց ձերոց, և ոչ հաւատացէք կեանաց ձերոց: Ահա յայտնապէս զտեսանելի մարմինն՝ միութեամբ Բանին՝ կեանս ասաց կախեալ ի փայտ խաչին, զոր աչաւք իւրեանց տեսին հրէայքն: Արդ միթէ զմերկ Բանն տեսին հրէայքն. և ի՞նչ յանդգնի ասել զայս. այլ յայտ է թէ զմարմինն միացեալ Բանին միապէս կեանս ասաց Մովսէս Հոգւովն սրբով, զոր տեին հրէայքն կախեալ ի խաչին, և անհաւատացեալ մարդ համարեցան զնա: Եւ արդ միթէ կեանքն ո՛չ իցէ անապականութիւն և անմահութիւն և աստուածային բնութիւն. այո՛, է հարկաւորապէս, և այնց՝ որք նմանեալ Մովսէսի կեանս անմահս և Աստուած խոստովանին զկախեալն ի փայտ խաչին՝ աստուածագգեստք լինին: Իսկ որք մարդ ասեն ապականելի և մահկանացու բնութիւն՝ անհաւատ են իբրեւ զհրէայսն:

Դարձեալ և Դաւիթ ասէ, Ե՛լ ի բարձունս խաչին, և գերեաց զգերեալսն ի սատանայէ, և լցոյց պարգեւաւ Հոգւոյն զդարձեալսն ի գերութենէ: Եւ գոհանալով դարձեալ ասէ, Տէր Աստուած աւրհնեալ և աւրհնեալ միշտ, որ հաներ զմեզ ի մահուանէ, Աստուած կենարար, և փշրեցեր զգլուխ թշնամւոյն, և ի միջոյ ժանեացն նորա զմեզ ի դուրս կորզեցեր, թանալով զոտն արեամբ ի խաչին: Տեսանե՛ս զի զոտն Տեառն Աստուծոյ փրկչի և կենարարի, որ փշրեաց զգլուխ թշնամւոյն՝ ասաց թանալ և ներկանիլ արեամբ ի խաչին, և ոչ գնացուն մարդոյ մահկանացուի և տկարի, այլ զամենազաւր թագաւորի և Աստուծոյ, որ երևեցոյց զգնացս իւր ի մեզ: Քանզի ասէ, Թացցի ոտն քո յարենէ, երևեցան զնացք քոյ Աստուած, զնացք Աստուծոյ թագաւորի մերոյ սրբոյ: Եւ ահա զնացք Աստուծոյ ճշմարտութեան երևելապէս այն են՝ զոր ինքն իով ասաց. Ելի ի Հաւրէ և եկի յաշխարհս, դարձեալ թողում զաշխարհս և երթամ առ Հայր: Քանզի ծնեալն ի Կուսէն՝ զնացեալ էանց ընդ ամենայն կիրս մարդկութեան մինչև ցեալն առանց մեղաց,

և կատարեալ զամենայն տնտեսութիւն ամբարձեալ առ Հայր-
 յաղագս պնդորիկ ասէ մեծն Դաւիթ, զոսն ամենազաւր թագա-
 ւորի և Աստուծոյ թանալ արեամբ ի խաչին՝ Արդ մի՞թէ ոտն
 ամենազաւրին Աստուծոյ րեւոեալն ի խաչին՝ չիցէ՝ անմահ և
 անապական. այլ է՝ ստուգապէս որպէս ասալն Դաւիթ, Վասն
 զի դարձեալ ասէ Դաւիթ. Կեանք իմ մերձեցան ի դժոխս, և
 Համարեցայ՝ ընդ իջեալսն ի զուր, և եղէ իբրեւ զմարդ, այլ ա-
 ռանց աւգնականի և ի մեռելութիւն անդ. ազատ ի մահուանէ:
 Տե՛ս Հաւաստեալ, զի զոր Մովսէս կեանս ասաց կախեալ ըզ-
 փայտէ խաչին, զնոյն կեանսն Դաւիթ ասաց մերձեալ ի դժոխս,
 և Համարիլ ընդ իջեալսն ի գերեզմանի. եւ զի մի ոք Հասա-
 րակական մարդ կարծիցէ զննջեալն վիրաւք խաչին ի գերեզ-
 մանի, ի վերայ բերեալ ասէ. Եղէ ոչ պարզաբար մարդ. այլ
 իբրեւ զմարդ, այսինքն թէպէտ և նման մարդոյ ունէր ստու-
 զապէս մարմինն՝ Գրիստոս, այլ յամենայն տկարութենէ մարդ-
 կային Հարկաւոր կրից վճարեալ էր մարմին Բանին յառնուլն ի
 Վուսէն, և նշանակ ստուգապէս այսմ տուեալ զոչն կարաւտիլ
 աւգնականութեան յուժեքէ. և այս միայն աստուածայնւոյ
 ընտելեանն է, իսկ այլ ումեք ոչ ընաւ, զի ահա Հրեշտակք և
 մարդիկ կարաւտ են միշտ վերին աւգնականութեան և խնա-
 մոց, իսկ աստուածութիւնն միայն ոչ կարաւտի աւգնիլ յուժե-
 քէ, և ահա զեղեալն իբրեւ զմարդ անկարաւտ աւգնականու-
 թեան ասաց իբրեւ ճշմարիտ Աստուած:

Ապա յայտ է թէ ի մարմնանալ Բանին՝ եղև մարմինն
 իբրեւ զԲանն, անկարաւտ ամենեւին ամենայն իրաւք, Աստուած
 ճշմարիտ, և աստուածային անապական և անմահ ընտելիւն.
 վասն որոյ ի մահու անդ. ազատ ի մահուանէ ասաց ստուգա-
 պէս: Իսկ եթէ մահկանացու էր, պարտական էր մահու, ապա
 ոչ էր ազատ ի մէջ ամենայն մեռելոց, և ստեաց մարգարէն
 զնա միայն ասացեալ ազատ ի մեռելոց. և ահա պարտականն
 մահու, ոչ կարէր յաղթել մահու. զի իրաւանայր մահ ի վերայ
 նորա խնդրել զպարտիսն իւր ի նմանէ, և ահա մինչ զպարտսն
 իւր վճարէր, չէր ձեռնհաս այլոց փրկութիւն լինելի: Իսկ եթէ
 ամպարշտութիւն է սուտ ասել զմարգարէսն, ապա ուրեմն ա-
 զատ է և ի մէջ ամենայն մեռելոց իջանելով առ նոսա, և ան-
 կառկած ի պարտուց մահու՝ ամենայն Համարձակութեամբ էջ
 առ մահ, և յաղթեալ նմա եհան զբոլոր ըմբռնեալսն ի նմանէ,

ըստ այնմ թէ՛ Ի Տեառնէ են ելք մեր ի մահուանէ. և դարձեալ եթէ՛ Տէր է հասուցանող ընդ իմ և ոչ այլ ոք. ըստ որում և ինքն ասէ. թէ՛ Այնչափ իրեաց Աստուած զաշխարհս, մինչև զՄիածին Որդին իւր ետ. Արդ ո՛ւր ետ. ոչ ապարէն ի խա. վասն կենաց մարդկան. որպէս դարձեալ ասէ ինքն, թէ՛ Զմի որդին զսիրելին՝ զսոսբեալն ի հաւրէ առ մշակսն, կայեալ հանին արտաբոյ այգւոյն և սպանին. Եւ աբդ ո՛վ է այն մի որդի սիրելին՝ սպանեալն ի մշակացն. մարդկային բնութիւնն՝ թէ աստուածայինն, զի թէ երկու բնութիւն էր, և մին ի նոցանէն մեռաւ, և միւսն մնաց անմահ. Ապա ուրեմն թէ մարմինն միայն մեռաւ, ապա նա էր որդին սիրելի, և ի րաց է Բանն յորդիութենէն. Իւկ եթէ չմերկ բանն ասէ ոք մեռանել, վասն զի նա է որդի սիրելի, ապա Արիոսին ստուգի աղանդ. Իսկ թէ մոլորութիւն է զայս ասել, ապա հարկ է մի՛ բնութիւն խոստովանել Բանին մարմնացելոյ, և մէ Որդի գիտել զնա Հաւր սիրելի միով բնութեամբ, զմարմինն միացեալ Բանիւն. և մեռեալ ստուգապէս վասն մեղաց մեբոց. և զնոյն մնացեալ կենդանի ի մահու անդր. ոչ միւս մեռեալ և միւս կենդանի, այլ նոյն մին մեռեալ և կենդանի, ըստ որում ինքն միայն գիտէր:

Զնոյն և Պաւղոս ասէ. Հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ մահուամբ ոբդւոյ նորա. Յե՛ս զի և Պաւղոս մահուամբ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ ասէ հաշտիլ ընդ նմա, ըստ որում և դարձեալ ասէ. թէ՛ Մինն մեռաւ վասն մեր. Յե՛ս զի մին ասաց և ոչ երկուս՝ զմեռեալն ի խաչին. ապա ուրեմն միոյն Աստուծոյ է խաչն և ոչ մարդոյ, որպէս անգիտացան հրէայքն և Նեստոր և ընկերք նորա, մարդ կարծելով զխաչեալն. Վասն որոյ ասէ Պաւղոս, Թէ էր գիտացեալ՝ ոչ արդեւր զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին. Արդ միթէ Տէրն փառաց չիցէ՛ Աստուած, և այլ զի՛նչ, եթէ ոչ Աստուած ճշմարիտ՝ սիրապէս և ստուգութեամբ. Որպէս սուրբն Դիոնեսիոս Արիսպագաչի ասէ. թէ՛ Աստուած ապետա. . . . Յիսուս կենսատու մահուամբ երիս տիւս և երիս զիջերս եկաց ի գերեզմանի. Տեսանե՛ս զի աստուածապետ, այսինքն, Աստուած աստուծոց ասաց յԅիսուս զմեռեալն ի խաչին, և կենսատու բոլորից զեղեալն ի գերեզմանի. Եւ միւս Դիոնեսիոս Աղեքսանդրացի գրէ ընդդէմ Պաւղոսի Սամուստացւոյ այսպէս. Զթիկունս իմ ետու ի հարուածս և զծնաւտս իմ

յապտակս. և զերեսս իմ ոչ դարձուցի յամալթոյ ընդ երեսս թքանելոյ. Ո՞վ իցէ սա եթէ ոչ Աստուած՝ որ եթուք յերկիր և արարեալ կա՛ն՝ երաց զաչս կուրին՝ Եւ դարձեալ ասէ. Զի՜նչ որքն զպատմութեան նորա չկարացին պատառել, իսկ հերետիկոսք զՈրդին Աստուծոյ պատառել կամին և բաժանել յերկուս, զայն՝ որ միայն անքննելին է և անբաժանելին՝ Քրիստոս. Տեսանե՛ս զի որք յերկուս բնութիւնս բաժանեն զՔրիստոս պատառել կամին զմիութիւն նորա, որպէս և հրէայքն զպատմութեան նորա, այլ ոչ կարեն. որպէս և ոչ նորա զպատմութեանն, ըպց ինքեանք բաժանին ի Քրիստոսէ, որպէս և հրէայքն:

Եւ դարձեալ ասէ Դիոնիսիոս, նա ետ նոցա մեղր, և նորա ետուն նմա յեղի, նա ետ նոցա մանանայ, և նորա ետուն նմա քացախ, և ի սուրբ խաչին կախեցին զայն՝ որ զոչնչէ՛. կախաց զերկինս որ էն կեանք ամենայն կենդանեաց. Տեսանես զի զարարողն երկնից և երկրի ասաց ի խաչին. Եւ դարձեալ ասէ. Ծանեաք թէ չէր մարդ՝ որ խաչեցան, այլ սուրբ Միածինն Յիսուս Քրիստոս Բանն և Որդի Աստուծոյ, քանչի ոչ յափշտակութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ, այն որ յանձըն իւր էառ զսուրբ խաչն՝ որ Բանն էր Աստուծոյ և Որդի, այլ մեր Աստուած և Տէր՝ որ խաչեցան ի փայտին. Եւ դարձեալ ասէ. Աստուած էր այն՝ զոր խաչեցին հրէայքն, և որդի էութեան Հաւր ծնաւդի. Տես հաւաստեալ զի զհաւասարն Հաւր զԲանն Միածին զէակիցն և զփառակիցն Հաւր և Հոգւոյն զՅիսուս Քրիստոս՝ զՏէրն և զԱստուածն բոլորից՝ ասաց ըւեռեալ ի խաչին, և ոչ զտկար ոմն մարդ որպէս կարծեցին հրէայքն և այլք՝ որք խորհրդակից լինին հրէիցն, մարդ համարելով զխաչեցեալն, և ոչ Աստուած ճշմարիտ, որպէս քարոզեցին հարքն սուրբք. Վասն որոյ սքանչելագործն Գրիգոր ասէ, Թէ որ ասիցէ, այլ է որ չարչարեցան, և այլ է որ ոչն չարչարեցաւ, և ոչ խոստովանեցի առանց չարչարանաց զԲանն մարմնով իւրով չարչարեալ առանց փոփոխելոյ, նկոյեալ լիցի. Արդ որք երկուս ասեն զբնութիւնն Քրիստոսի, ոչ ապաքէն զմինն չարչարելի կամին ասել, և զմիւսն անչարչարելի և անկանին ընդ նզովիւք. Իսկ որք ճողոպրեն կամին ի նզովից հարցն սրբոց, մի բնութիւն խոստովանեցին Քրիստոսի, զնոյն չարչարեալ կամաւորութեամբ, և զնոյն մնացեալ անչարչարելի, որպէս և վայել էր իսկ նմա. Իսկ թէ որպէս չարչարելի, կամ որպէս անչարչար-

րելի, ինքն միայն գիտէ. իսկ այլ ոք ոչ բնաւ, ոչ վերինք և ոչ ներքինք: Որպէս և Մովսէս ասէ, թէ՛ Յայտնիքն մեզ և որդւոց մերոց, և ծածուկքն Տեառն Աստուծոյ մերոյ: Եւ Դաւիթ ասէ, Ամենայն զործք նորա հաւատով են, և ոչ բնութեամբ: Եւ Պաւլոս ասէ, Հաւատովք իմանամք զնա և զպարութիւն յարութեանն նորա, և զհաղորդութիւն չարչարանաց նորա: Ահաւասիկ հաւատովք ասէ գիտել չարչարանացն Քրիստոսի և ոչ բնութեամբ:

Իսկ արդ եթէ սրբոց մարգարէիցն և առաքելոցն անբնութիւն է զործքն Քրիստոսի, որչափ ևս առաւել մեզ, քանզի բնութիւն անհաւատութեան է նշանակ. իսկ ճշմարիտ հաւատոյ նշանակ է զոր լսէ ի գրոց սրբոց և հաւատայ հաստատութեամբ և ոչ մտարերէ բննել ամենեին, այլ խոստովանի զեղիալսն և ոչ բննէ զորպէսն, այլ հաւատայ ճշմարտութեամբ և պատուէ լոութեամբ, որպէս մարգարէքն և առաքելքն և սուրբ վարդապետք եկեղեցւոյ. որպէս Աթանաս ասէ. Զխաչեցեայն ի Պոնտացւոյ Պիղատոսէ. զնա ասացին առաքելքն Աստուած, և զնոյն մարդ, զնոյն յերկնից, և զնոյն յերկրէ, զնոյն Որդի Աստուծոյ, և զնոյնն որդի Դաւթի, զնոյն չարչարելի, և զնոյն անչարչարելի, ոչ այլ ոք և այլ, ոչ երկուս դէմս, ոչ երկուս բնութիւնս, ոչ երկուս երկրպագութիւնս: Զի՞նչ պէտք են խնդրել և բանակոխ լինել հաւատայն է աւգտակար և պաշտել և երկրպագել լոութեամբ: Գիտեմ զնա Աստուած անչարչարելի, և զնոյն որդի Դաւթի չարչարեալ, ոչ գիտեմ զիմարդ չարչարելի և զիմարդ անչարչարելի, կամ նոյն ինքն զիմարդ Աստուած կամ զիմարդ մարդ: Մի՞ գուցէ զգիտողն խնդրելով անկայց ի բարեացն որ առաջի կայ: Տեսանես զի ի միոյ ասէ զամենայն չարչարելին և զոչ չարչարելին և զայլ ամենայն, և զորպէսն ասէ, ոչ գիտեմ: Իսկ եթէ երկուս բնութիւն էր, զիմարդ ոչ գիտէր, ոչ միայն Աթանաս, այլ ամենեքեան գիտէին զնա յայտնապէս, թէ մենն չարչարելի է և միւսն անչարչարելի, այլ զի մի բնութիւն էր և ի վերայ միոյ է ասացեալ ամենայն, վասն այնորիկ անբննելի և անգիտելի է ի բոլորից:

Եւ դարձեալ ասէ, Հրէայքն զՏէրն և զԱստուած և զԹադաւորն ամենայնի և զամենեցուն զհրեշտակացն զՏէր խողխողեղ ձեռնարկեցին, ոչ գիտելով թէ կենդանութիւն է խողխողեայն ի նոցանէ Քրիստոս: Եւ դարձեալ ասէ. Թերևս տեսանելով զՏէրն

և զՓրկիչն և զԹագաւորն բոլորից դատեալ ի Պոնտացւոյ Պի-
ղատոսէ, խաչեալ ի Տրէից սկսանիցի զակն ի վայր արկանել,
քանզի և արեգակն խաւարեցոյց զընդհանուրս, տեսեալ զՏէրն՝
չտուիչ պատուիրանի իւրոյ չարչարեալ ի Տրէից: Եւ դարձեալ
ասէ, Իսկ Պիղատոս զպատասխանին զձարեալ ոչ այլ ինչ էր,
բայց հաւատալ զգատեցեալն լինել Աստուած, և երազով կնոջն
և քաջութեամբ լուծեան ի միտ առեալ ծանիցէ, եթէ ոչ զմարդ,
այլ զԱստուած դատի: Եւ դարձեալ ասէ. Խոստովանեցին ապա
և որոց յառաջագոյն ուրացեալք զխաչելեալն զուրկ Աստուած
վրիպեալք, և հաւանեցին բոլորից աստուածաշունչ գրող. և
մանաւանդ Թովմայի. զի յետ տեսանելոյ ի նա զնշանս րեւեռացն
ասէ, Տէր իմ և Աստուած իմ, Եւ դարձեալ ասէ. Ոչ որ կարէ
գիտել զԱստուած, եթէ ոչ զխաչեալն և ի մեռելոց յարուգեալն
խոստովանեցի ընդ սրբոյն Թովմայի, Տէր և Աստուած, որ ա-
սաց ցառաբեալսն իւր, Թէ զիս գիտէիք և զչայրն իմ գիտէիք:
Տեսանե՛ս զի ուրացողս և աստուածս ասէ զայնոսիկ՝ որք զխա-
չելեալն ոչ խոստովանին Աստուած: Արդ յայտ է թէ Աստուծոյ
է խաչն և ոչ մարդոյ: Որպէս ասէ Յուլիոս Հռովմայեցի Երա-
նեալ է ասէ, որ ոչ գայթազդեցի յիս. և գայթակի որ վասն
մարմնոյ և կրից նորա փոփոխէ զՓրկիչն և զմարդն ի թերէ
Աստուծոյ ախորժէ: Քանզի մարդ ասացեալ զծնիցեալն, և մարդ
զխաչեալն, մարդ ի թերէ Աստուծոյ փոփոխեաց, ոչ կարացին
գտանել առ ի յԱստուծոյ փրկութիւն, քանզի կեցուցանէ որ
կրեացն զչարչարանսն կեցուցանէ որ ի կնոջն ծնաւ, ապա ու-
րեմն թէ ապրեցուցանելն Աստուծոյ է, և նորոգելն զաշխարհս
ոչ միւսոյ ուրեմն է: Իսկ ապրեցուցանէ ծնիցեալն և խաչեցեալն,
ոչ մարդ էր զոր ծնաւ Կոյսն, և ոչ մարդ՝ զոր խաչեցին Տրէպ-
քըն, այլ Աստուած ծնեալն ի Կուսէն, և Աստուած խաչեալն
ի Տրէիցն: Ապա ուրեմն որպէս կոյսն՝ Աստուածածին, և խաչն՝
աստուածախաչ, որպէս և Եփրեմ ասէ, Կոյսն զմարմինն ծնա-
նելով զԱստուած ծնաւ, և է Աստուածածին, և Տրէպքըն զմար-
մինն խաչելով՝ զԱստուած խաչեցին, և են աստուածասպանք:
Եւ դարձեալ ասէ, Ո՛վ սքանչելիք, զի ձեռք կաւեղէնքի հողոյ
ստեղծեալ՝ զարարիչն երկնի և երկրի ապտակեաց: Տեսանե՛ս
զի զապտակեալն Քրիստոս արարիչ ամենայնի սահմանեաց, Իսկ
թէ մարդկային տկար ընուծիւն էր մահկանացու և ապակա-
նելի, զիարդ որ իշխէր զնա արարիչ երկնից և երկրի ասելչ

ապա ուրեմն ճշմարտապէս աստուածային ընուծիւն էր ապտա-
կեալ ի ծառայէն անմահ և անապական: Վասն որոյ դարձեալ
ասէ Եփրեմ. Ձնոյն իսկ զԱստուած Բանն տեսնել կախեալ
գիւպտէ և սպանեալ յաղագս մեղաց մերոց: Եւ դարձեալ ասէ
յառաքելոյ մեկնութեանն, թէ՛ Մինն վասն ամենեցուն մեռաւ,
նոյնպէս և մեք վասն նորա պարտիմբ մեռանել: Տեսանեսս գի
զմինն Աստուած զԲանն Հայրական զնա ասաց սպանեալ ի խա-
չին, վասն մեղաց մերոց, և ոչ յմարդ որ զուշնաբեայ: Եւ
դարձեալ ասէ Եփրեմ ի գիրս Հաւատոց Աստուած որ եկն տալ
նոցա կեանս յերկրի իւրեանց, կալան և կապեցին զգիւպտէ: Արդ-
մարգարէքն՝ որ կոտորեցան, ոչ կարացին խել զբաղաբն սպա-
նող, վասն զի արարածք էին, իսկ Աստուած որ խաչեցաւ ի
միջի նորա, կործանեաց զնա, վասն զի դիւրին էր այնմ որ տըն-
կեաց զնա շնորհաւք, խել զնա ստուգութեամբ: Եւ դարձեալ
ասէ, Ջբարբառն արձակեաց Տէր մեր ի խաչին, լուսն ամենայն
արարածք, և ծանեան զչայն նորա թէ նա է Հաստիչն իւրեանց
և ի միասին զճիշ բարձին ամենայն արարածք, զի կարծեցին թէ
այն՝ որ ի վերոյն է բան զմահ ի ներքոյ մահու փակեցաւ, իբրու-
չէին տեղեակ թէ կալաւ զմահ և ելոյծ զնա յիշխանութենէ
իւրմէ. շիջաւ արեգակն՝ ճրագն աշխարհի, զի խաչեցաւ լոյսն աշ-
խարհի, մեղկեցան արարածք յանկանել, փոխանակ զի կապեցաւ
և կծկեցաւ ի վերայ խաչին զաւրութիւնն այն՝ յորմէ ծալեալ են
և կապեալ ամենայն արարածք, զի մի լուծցին և ցրուեցին:

Եւ Յովհան Ոսկերերան ի յետայոյ մեկնութեանն ասէ,
Թէ հարցանէ որ ցիս, թէ զի՞նչ մեծ տարա Քրիստոս. եւ թո-
ղից զամենայն արարածոց լինելութիւն ի նմանէ եղելոց յոչընա-
չէ, թողից զմեռեալս յարուցանելն, և զհացին աճեցուցանելն,
և զկոյրս լուսաւորելն. և որ մեծն է բան զամենայն խաչն՝
զայն ասացիդ, Խաչեցաւ ասեմ և ապտակեցաւ և թուք յերես
ընկալաւ, և այս Աստուծոյ գործ է և ոչ մարդոյ: Եւ դարձեալ
ասէ. Սեղանս այս կանգնեալ ոչ այլ ինչ, ըսպց զմահն Աստու-
ծոյ նշանակէ որ վասն մեր: Տեսանեսս զի զգործ խաչին յորում
քարձրացաւ Աստուած՝ մեծ ասաց բան զամենայն գործս Աս-
տուծոյ, որ արարեալ է Աստուծոյ ի սկզբանէ մինչև ցայսաւր-
և զի՞արդ յանդինն ամանք նուազ և տրուալ ընութեանն ասել
զիորհուրդ խաչին, զի ահա մեծ և սքանչելի է բան զամենայն:
Ձոր և Բարսեղ Կեսարու ասէ. թէ՛ Ոչինչ երկինք և ոչ երկիր,

և ոչ մեծութիւն ծովու, և ոչ ամենայն արարածոց լինելութիւն յանգղից պնակէս յայտնի կարէ կացուցանել մեզ զամենակարող և զսքանչելի զաւրութիւնն Աստուծոյ, որպէս շարամանիլ անմահ բանին Աստուծոյ ընդ մահու պարունակութեամբ:

Եւ արդ զի՛արդ որ իշխէ մարդոյ բնութեան ասել ըզիւ իաշն. զի ահա ճշմարիտ Աստուծոյ ասացին զիաշն ամենայն առար վարդապետք եկեղեցւոյ, և ահաւոր և զարմանալի, և գլուխ ամենայն խորհրդոցն Աստուծոյ՝ զիաշն սահմանեցին: Որպէս և Պրոկղ ասէ, բնութեամբ անչարչարելին՝ եղև զթուութեամբ բազմաչարչարելի: Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ. Յասելոյն չարչարիլ, ոչ աւտարացուցանեմք զԲանն, զի մի՛ նախ քան զայս, ըստ մարմնոյ ծնունդն, ոչ նմա, այլ, այլում ռւմբ ասիցեմ գոր, եւ դարձեալ ասէ. Չար հնարիւք փորձին փոխադրել ի մարդ առանձնապէս զչարչարանսն. բարեպաշտութիւն փնասակար անհանձարաբար խորհեցեալ, զի մի Բանն Աստուծոյ խոստովանեսցի փրկիչ, որպէս զիւրն վասն մեր տուեալ արիւն, այլ յաւէտ մարդ առանձնապէս միացեալ, և զաստուածային խորհուրդս մեր ի զաւրութիւն մարդապաշտութեան կացուցանեն: Տեսանե՛ս զի որք մարդոյ ասեն զիաշն և զչարչարանսն, ոչ խոստովանին փրկիչ զԱստուած, այլ ի մարդ է յոյսն նոցա, և փոխանակ Աստուծոյ պաշտեն զմարդ մահկանացու, և ոչ զտանեն փրկութիւն ի մահուանէ: Վասն որոյ դարձեալ ասէ Կիւրեղ, Չարահնարութեամբ ասեն ոմանք մարդկայնով բնութեամբ չարչարել Քրիստոսի, որպէս ի բաց որոշեալ զմարմինն ի Բանէն, և արտաքս ելեալ առանձնապէս, զի երկուս իմասցին և ոչ մի զմարմնացեալ և զմարդացեալ ի Հաւրէ զԲանն: Իսկ անորոշապէս դնել թուի ի մէջ ուղղակի հաւատոյ նշանական, բայց նոքա ոչ պոսպէս իմանան: Տեսանե՛ս, զի որ մարդկային բնութեան ասեն զչարչարանս, երկուս կամին առնել զմինն և զմիայն մարմնացեալ Բանն Աստուած, զոր և Պաւլոս ի գործս առաքելոցն ասէ, թէ՛ Բանն ձեզ փրկութիւն առաքեցաւ, յորմէ անծանալածացան իշխանքն Հրէից ըստ մարդարեութեանն. կալեալ կախեցին զնա զփայտէ, իջուցեալ ի փայտէն եղին ի գերեզմանի: Եւ արդ ո՛վ իշխեսցէ երկմտել թէ իցէ՛ իաշն Աստուծոյ. թէ չիցէ, զի ահա զԲանն ասաց ի իաշն, և ոչ զայլ որ:

Եւ արդ աներկմիտ հաւատով խոստովանեցաւ զՆախն Աստուծոյ, և զմարմնացեալ Բանն Աստուած բռնեալ ի նմա միով բնութեամբ և միով անձամբ Որպէս ասէ Գրիգոր Աստուածաբան, թէ՛ Արիւն Աստուծոյ և չարչարանս և մահ լսելով մի՛ ուրեք ի վայր անկցիս անաստաւածաբար իբրեւ Աստուծոյ ջատագո՞վ Տեսանես զի անաստուած ասաց զայն՝ որ ոչ հաւատայ զչարչարանն և զմահն Աստուծոյ վասն մեր Նազարձեալ ասէ, Կարաւոացաբ Աստուծոյ մարմնանալոյ և մեռանելոյ զի կեցցուք, Եւ դարձեալ ասէ, Աստուած խաչեալ և արեգակն խաւարեալ զի պարտ և արժան էր ընդ արարչին չարչարակից լինել և արարածոցս Տեսանես զի զարարիչն ասաց չարչարիլ և ոչ զայլ որ, և դարձեալ ասէ ի Բարսղի ճառին, զԱստուած խաչեալ տեսանելով և զնոյն ընդ աւազակս Եւ դարձեալ ասէ ի Վղդղիանոսի ճառին, Եթէ որ խաչելոյն Աստուծոյ երկիր ոչ պագանէ, եղիցի նշովեալ, և կարգեցի ընդ աստուածասպաննս Տեսանես զի հրէայքն աստուածասպանք են և ոչ մարգասպանք, և որ զխաչեցեալն Աստուած ճշմարիտ ոչ խոստովանի և ոչ երկրպագէ նմա ընդ Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, այնպիսին ասէ եղիցի նշովեալ իբրեւ զՀրէայսն:

Արդ վասն այսչափ բազմութեան վկայիցս՝ որ շուրջ ըզմեաւք մածեալ են, որք միարանութեամբ գոչեցին, զաւրուութեամբ Հոգւոյն սրբոյ և ասացին, թէ խաչեալն Յիսուս Քրիստոս՝ Աստուած է ճշմարիտ, Միածին Որդի Հաւր, համազոյ և էակից Հոգւոյն սրբոյ, սկսեալ ի Մովսէսէ ամենայն մարգարէքն և սուրբ առաքեալքն և հոգելից վարդապետքն եկեղեցւոյ՝ զորս յիշատակեցաք յանուանէ, և զրանսն նոցա առաք ի վկայութիւն, ամենեքեան միաբան Աստուած հղաւր և անմահ ասացին զխաչեալն և զչարչարեալն վասն մեր Յաղագս այնորիկ, և մեք համարձակաձայն բարձրաո՞վ և բազում աշարժութեամբ գոչեմք առ նա միշտ յերեկոյս և ի վաղորդեան և ի հասարակ աւուր ասելով. Սուրբ Աստուած՝ որ ի յերկրի երեսեցար, որպէս ասէ մարգարէն. Աստուած եմ ես ի միջի ձերումսուրբ և ոչ մարդ. Սուրբ և Հղաւր՝ ըստ այնմ թէ՛ Տէր հղաւր զաւրութեամբ իւրով. Տէր հղաւր ի պատեռազմի. Սուրբ և Անմահ, ըստ այնմ թէ՛ Տեսանիցէք զանմահ կեանս ձեր կախեալ զփայտէ. արդ որ խաչեցար վասն մեր Աստուած հղաւր և անմահ, ողորմեաց մեզ:

Եւ զայս աւանդեցին մեզ տուրք առաքեալքն և յետ նոցա տուրքն Իգնատիոս աշակերտ աւետարանչին Յովհաննու՝ եպիսկոպոս Անտիոքու, լուեալ ի զաւրաց երկնաւորաց՝ որք երգէին զփրկութիւնն զոր արար Որդին Միածին աշխարհի, թէ Պարտէ ամենայն աւուր խոստովանել և ասել. Սուրբ Աստուած՝ Հրաշալու և անմահ որ խաչեցար վասն մեր ողորմեա մեզ, Եւ զայս պատմէ Սոկրատէս. Յունաց իսկ պատմագիրն, թէ Իգնատիոս իսկ հաստատեաց զեկեղեցին Անտիոքու զուեալն ի զաւրաց երկնից, և անտի յընդհանրական եկեղեցի որ յաշխարհի՝ սըրբաւ հաստատեցաւ. Վասն որոյ Յովհան Ոսկերերան հակառակ Արիանոսացն՝ որք ոչ խոստովանէին զխաչելեալն Աստուած Ճշմարիտ, համազոյ Հաւր, հրամայեազ հանապազաւր առաւաւտու երգել և ասել. Սուրբ Աստուած հաււր և անմահ որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ, Իսկ Արիանոսն ոչ ժուժեալ ճշմարիտ խոստովանութեանն՝ մարտ պատերապմի սաստկապէս արարին ընդ ուղղափառսն, որպէս պատմէ նոյն Սոկրատէս, որ էր կոստանդնուպաւսեցի, ականատես Ոսկերերանին Յովհաննու, և ականջալուր աւանդութեանց նորա. Իսկ եթէ Յոյնք ոչ ընդունին զպատմութիւնն Սոկրատեսայ և զաւանդութիւն երանելոյն Յովհաննու, յայտնապէս վարդապետացն իւրեանց լինին անարգիք, որպէս և Հրէայք մարգարէիցն. Բայց թէ զայս ոչ ընդունին զուցցեն յաստուածեղէն գրոց թէ ո՛ր ի սըրբոց հարցն ասաց, Սուրբ Աստուած առանց խաչեցարի, և յորժմ գիրս գրեալ է. Ապա թէ ոչ կարեն ցուցանել, ուրեմն ճշմարիտ է պատմութիւնն Սոկրատեսայ, Վասն որոյ և մեր ընդ տուրքս, և ընդ Իգնատիոսի և ընդ Ոսկերերանին Յովհաննու խոստովանեալ եմք և ասեմք ի սկզբանէ մինչև ցայսաւր, Սուրբ Աստուած հաււր և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ, Եւ ոչ միայն մեր, այլ և Եգիպտացիք, և Ափրիկեցիք, և արեւմտեան Հնդիկք. և Եթովպացիք, և Հոտովայեցիք, և Սպանիացիք, և մեծ ազգն Փռանգաց, և արեւելեան Հնդիկք, և Ճենաստանեայք, և Ասորիք, և ազգ մի ի Հոնաց աշխարհին, և Աղուանք, և մեր Հայաստանեայքս. Այս ազգք երկոտասան միաբան ամենեքեան ասեմք. Սուրբ Աստուած հաււր և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ.

Իսկ Յոյնք, և որք հաւան եղեն Յունաց՝ վրացիք և մասն ինչ Այդուղոց որք ի նեստորէ խաբեցան, ոչ ասն զխաչելեալն

Աստուած՝ հզար և անմահ՝ որ խաչեցաւ վասն մեր, և ոչ խնդրեն ողորմութիւն յանմահէն Աստուծոյ, որ կամաւ յանձն էաւ վասն կենաց մերոց: Բայց եթէ Յոյնք ընդէ՞ր կացին ի բաց ի միաբանութենէ ընդհանրական եկեղեցւոյ, ծաղու արժանի են բանքն՝ որ պատմի ի մէջ Յունաց: Ասեն թէ, յետ բազում ամաց անցանելոյ, յետ ժողովոյն Քաղկեդոնի, պատանի ժմն ի Վոստանդնուպալիս յափշտակեցաւ յաւդս, և բարոյեաց նոցա մի՛ ասել զխաչեցարն ի Սուրբ Աստուածին: Եւ արդ՝ միթէ դեռագիւտ էր սատանայի չարութիւնն, թէ ոչ զիտէր պատրանաւք խաբել զմարդիկ որպէս և զամենայն հեթանոսս ի կերպս կերպս եղեալ մոլորեցոյց զնոսա: Եւ արդ չէր ինչ նմա զժուար ի կերպս պատանւոյ կամ հրեշտակի լուսոյ լինել և խաբել զմարդիկ, ըստ որում ասէ առաքեալ, եթէ Իշխանի աւդոյս այսու: Արդ զի՞արդ բազուս իմաստութեամբն խաբեցան Յոյնք, որպէս նոր աւետարան ի յաւդական այսոյն ընկալեալ ճեղքեցան ի միաբանութենէ առաքելական եկեղեցւոյ և մոռացան զասացեալն Պաւղոսի, Թէ որ աւելի աւետարանէ ձեզ քան զոր առէքն ի մէնջ, թէ և հրեշտակք յերկնից է և մարդ յերկրէ, նշովեալ եղիցի: Եւ արդ ահա պատանին այն՝ յաւդս յափշտակեալ ի դիւաց ի վերին աւդս, և կամ թէ դե որ կերպարանեցաւ ի նմանութիւն պատանւոյն՝ առ ի խաբել զմարդիկ, հակառակ խաւսեցաւ Պաւղոսի և ընկերաց նորա, ոչ տալ խոստովանել Աստուած հզար և անմահ զխաչելեալն:

Քանզի Պաւղոս Տէր փառաց ասէ զխաչելեալն, և զբան խաչին զարուծիւն Աստուծոյ, ասէ, ի փրկութիւն մեզ, և զՈրդին Աստուծոյ, ասէ, մեռեալ վասն մերոյ հաշտութեան ընդ Հաւր, և զՔանն առաքեալ ի Հաւրէ, ասէ, կախեալ զփայտէ իշխանացն Հրէից և եղեալ ի գերեզմանի, եւ Եսայի ասէ, Ժողովուրդ իմ տեսցէ զփառս Տեառն և զբարձրութիւն Աստուծոյ մերոյ: Եւ Յովհանն Ոսկեբերան մեկնէ զբան մարգարէիս և ասէ. թէ՛ Բարձրութիւն Աստուծոյ խաչն է: Եւ դարձեալ Եսայի ասէ. թէ՛ Ինքն եկեացէ և փրկեսցէ, և ոչ այլ որ: Եւ Պաւլոս ասէ. Աստուած փրկեսցէ զանձն իմ ի զժոխոց: և ոչ այլ որ, եւ ահա որ խաչեցան՝ նա փրկեաց զմեզ ի զժոխոց: Նոյնպէս և ամենայն սուրբ մարգարէքն և առաքեալքն և վարդապետք եկեղեցւոյ, զնոյն գոչեցին. թէ Աստուած է հզար, և անմահ խաչեցեալն վասն մեր: Իսկ պատանին այն հակառակ

Պաւլոսի և ամենայն սրբոց խաւսեցաւ, և նշովեցաւ ի Պաւլոսէ որ Քրիստոսի և ասէր. Թէ որ աւետարանեացէ ձեզ աւելի քան զոր առէքն, նշովեալ լիցի իսկ Յոյնք ոչ ի մացան թէ վեց հարիւր ամ յառաքելոցն մինչև ի պատանին յայն, ամենայն քրիստոնեայք ասացին զՍուրբ Աստուածն՝ խաչեցարիւն հանդերձ, եւ արդ հակառակ առաքելոցն և ամենայն սրբոց հարցն՝ չէ արժան առնել ինչ, և նշովի ի նոցանէ բաշիւ պատանեոյ միոյ յափշտակելոյ ի դիւաց:

Քանզի և սուրբ Ժողովն Նիկիայ, զԱստուածն յԱստուծոյ, և զլիցսն ի լուսոյ ասացին խաչեալ և թաղեալ և յարուցեալ. Վասն որոյ և մեր պարծանաւք ասացողք միշտ թէ, Խաչեալդ Աստուած հպարտ և անմահ, ողորմեա մեզ, Որպէս և ինքն ասաց, Թէ՛ Զմահ իմ պատմեցէք մինչև գամ ես: Եւ Պաւլոս ասէ, Ինչ մի՛ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ դարձեալ ասէ, եթէ՛ Զմահն Տեառն պատմեցէք մինչև եկեսցէ նա: Իսկ որք ոչն պատմեն զմահն Տեառն Աստուծոյ պարծանաւք, ամաչեն ի նմանէ յաւուրն դատաստանի, որպէս և ինքն ասաց, Թէ՛ Որ ամալթ համարի զիս և զբան խաչին իմոյ, և ես յամալթ արարից զնա՝ յորժամ գամ փառաւք Հաւր իմոյ, Արդ յիրաւի ամաչեն ի նմանէ յաւուրն յայնմիկ այնորիկ որ մարդ ասեն զխաչեցեալն ընդ Հրէիցն և ոչ ամաչեն, քանզի նա Աստուած է ճշմարիտ. իսկ նոքա մարդ ասեալով յուսան ի նա իբրև ի մարդ հասարակական և ոչ զարհուրին ի նշովից Երեմիայի մարգարէի, որ ասէ, Անիծեալ է որ դնէ զյոյս իւր ի մարդ մահկանացու, և ապաստան լինի ի մարմին բազկի նորա, ի Տեառնէ ի բաց անկաւ անձն նորա, և եղիցի իբրև զմոշվայրի յանապատի, և մի՛ տեսցէ զբարութիւնսն յաւիտենից:

Ահա ցոյցք յայտնիք, թէ որք մարդկային բնութիւն յատկացեալ իմանան ի Քրիստոս յետ անպատմելի և անճառ միաւորութեանն, և այնպէս մարդկութեան բնութեանն տալով զչարչարանսն յուսան ի նա, և մարմին մահկանացու խոստովանին զքաղուկան աստուածեղէն տարածեալսն ի խաչին, և նորին խորհրդով ապաստան լինին ի նա, այնպիսիքն սաստկապէս անիծիւք նշովիւք ըմբռնին ի մարգարէէն, և որոշեալ լինին անձինք նոցա ի Տեառնէ Աստուծոյ, և ոչ տեսցեն զյաւիտենական բարութիւնսն որ պատրաստեալ է այնոցիկ՝ որք ճշմարիտ Աս-

տուած խոստովանին զխաչելեալն, և անմահ է անապական զբա-
ղուկս նորա տարածեալս ի խաչին, և այնպէս ապաստան լինին
ի նա իբրեւ ի բազուկ աստուածեղէնս, և ոչ ի մարդկեղէնս:
Որպէս Մովսէս իսկ վկայէ թէ՛ Ի զաւրուածենէ բազկաց մշտն-
ջենաւորաց մերժեսցէ յերեսաց զթշնամին, և ասիցէ թէ կորիւ:
Արդ՝ տեսանեն զի մշտնջենաւոր ասաց զբազուկսն խաչեցելոյն,
որ խաչին իւրով մերժեաց զթշնամին յերեսաց մերոց և կո-
րոյս զնա իսպառու: Վասն այնորիկ յիրաւի նշովէ զայնպիսին
Երեմիա որք հակառակ Մովսէսի և զմշտնջենաւոր բազուկսն
խաչեցելոյն առ ժամայն և մահկանացու ասեն, և այնպէս վստա-
հանան ի նա իրրեւ ի մարմին մահկանացու, վասն այնորիկ ոչ
ապատին ի յաւիտեանական ի մահուանէն, ըստ այնմ թէ նման
եղիցին այնոցիկ որք յուսացեալ են ի նոսա, և ամենեքեան որք
վստահանան ի նոսա: Զի ահա որք ի մահկանացու վստահա-
նան ամենայն հարկաւորութեամբ մահաւոր ըմբռնին: Իսկ որք
ի կեանս յուսան, ամենայն հարկաւորութեամբ և կենաւք պար-
տականալ լինին:

Եւ ահա ամենայն աստուածաշունչ գիրք հին և նոր, Աս-
տուած ճշմարիտ ասացին զխաչեալն և անապական
և մշտնջենաւորս զբազուկսն տարածեալս ի խաչին: Իսկ որք
մարդ համարին զնա կանացու և ապականացու, և այն-
պէս յուսացեալ՝ լինին ապաստան ի մարմին բանի նորա իբրեւ
յառժամայն մարդոյ, վասն այնորիկ յարժանի և յիրաւի նշովէ
զնոսա Հոգին սուրբ ի բերանոյ մարգարէին Երեմիայի: Իսկ մեք
Աստուած ճշմարիտ խոստովանեսցուք զխաչելեալն Յիսուս Քրիս-
տոս, և անմահ և անապական զմարմին նորա, և այնպիսի յու-
սով ապաստան լիցուք յաստուածային և մշտնջենաւոր բազուկս
նորա տարածեալս ի խաչին, զի արժանի լիցուք աւրհնութեանց
որ զինի անիծիցն եղեալ է ի նոյն մարգարէէ, Աւրհնեալ է,
ասէ, մարդ որ դնէ զյոյս իւր ի Տէր, և եղիցի Տէր յոյսն նո-
րա: Եւ արդ մեք ի Տէր յուսացաք և ոչ ի ծառայ, յԱստուած
և ոչ ի մարդ, յանմահ և յանապական մարմին Աստուծոյ, և ոչ
յեղծանելի և ի մահկանացու մարմին մարդոյ, յաստուածային
և յամենապար բնութիւն, ոչ ի մարդկային տկար և ապակա-
նացու բնութիւն, ի բազուկս մշտնջենաւորս որպէս Մովսէս, և
ի կենարարս և յամենարաւականս որ սիռեցաւն ի խաչին և ժո-
ղովեաց զմեզ առ ինքն յամենայն կողմանց, յարեւելից և յա-

րեմաից, ի հիւսիսոյ և ի հարաւոյ, որպէս ասէ մարգարէն.

Իսկ թէ յամառի որ ասել, թէ զիարդ եղև այնպիսի սքանչելի և աներկբայ միութիւն բանին և մարմնոյն, այսմ պատասխանէ Դիոնեսիոս Արիսպագացի և ասէ, թէ՛ քան զամենայն Աստուածարանութիւն յայտնագոյն ըստ մեզ Յիսուսի աստուածաստեղծութիւնն, և անճառելի է ամենայն բանի, և անգիտելի է ամենայն մտաց, և նորին նախագոնի և առաջնոյ հրեշտակին քան զամենայն նախնագոյն հրեշտակս, զի ամբողջապէս թէ յորպէս ի կուսական արեւէ այլ այլ աւրինակաւ քան զընութիւնն ստեղծանիւր. Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ասէ. Ո՛վ նոր խառնմանս և սքանչելի խառնուծադոյս. Եւ արդ նոր ասելով զարմանալի և սերտագոյն միութիւն ասաց լինել Բանին և մարմնոյն, քան զհոգւոյ ընդ մարմնոյն, և քան զհոգւոյ ընդ երկաթ, և քան զչուր ընդ փայլակն մարգարիտ լեալ. Վասն զի նորն չքնաղ ինչ ասի և անծանաթ եկեալ ի լսելութիւն, և չէ երբէք ծանուցեալ ումեք և ոչ ինքնութիւն եկեալ ոչ ի վերնոց և ոչ ի ներքնոց. Արդ՝ զիարդ Յոյնք զնորն և անծանաթն բոլորից ի բնութիւն իշխեն մտարեբել, և անհաւատս լինել բնութեամբն զմին յերկուս բաժանելով. Քանզի և Աթանաս զայնպիսի բնողոսն անհաւատս իսկ ասէ, ընդդէմ Պաւղոսի Սամուստացւոյ խաւսելով ասէ, Դիմեցին ի յիբրն, և որով եղանակաւ և որով հետեութեամբ յանհաւատութիւն անկեալք և սոքա. Եւ ընակարան փոխանակ մարմնաւորութեանն կապեցին, և փոխանակ միաւորութեանն ներգործութեամբ մարդկային. Եւ փոխանակ միոյ ենթակացութեանն Տեառն մերոյ երկուս ենթակացութիւնս և դէմս, և փոխանակ սրբոյ Երրորդութեանն՝ չորրորդութիւն, անվայելչաբար և անաւրինապէս խորհեցեալ. Զի ահա անվայելչաբար ընդ Աստուծոյ շարայարեն մարդ. և ծառայ ընդ Տեառն համարին, և արարած դէմ՝ անարար դիմացն դասակցեն. Իսկ անաւրինաբար զմիւս ենթակացութիւն ի ներքս ածելոյ յԵրրորդութիւնն չորրորդ ենթակացութիւն առնել, աւտար ամենեւին և այլազգի. և ամենայն բանակաց հոգւոյ կատարածական և վերջին.

Տես ստուգապէս, զի որք երկու բնութիւնս իմանան ի Գրիստոս յետ միանալոյն յարգանդին, ծառայ ընդ տեառն կամին դասել, և զԵրրորդութիւնն՝ չորրորդութիւն առնել. Իսկ ապա զի մի լիցի անաւրինեալ բրիստոնէից և՛ անհաւատանալ, մի

բնութիւն խոստովանելով, և մի կամք նորա աստուածայինը, և զորպէ՛սն մի բննեսցուք, զի բնութիւնն անհաւատութիւն առնէ: Այլ լուիցուք աստուածայնոց զրոց, զի ահա մի ասագին զՔրիստոս, և հաւատասցուք առանց բնութեան: Որպէս ասէ Նիւսեայ Գրիգորի ի մարդոյ բնութեանն թէ՛ Աստուած բանն ոչինչ ի կցորդութենէն որ առ մարմին և անձն՝ այլայլեալ, և ոչ ընդունակ եղեալ նոցա տկարութեանն, այլ յաւէտ փ - փոխեալ զնոսա և հաղորդեցուցեալ իւրոյ աստուածութեանն՝ լինի նոքաւք մի, մնացեալ մի, և այնպէս մի, որպէս և էր նախ քան զմարմնանալն, նոյնպէս և յետ մարմնանալոյն մարմնովն հանդերձ ստուգապէս միութեամբ մի և միայնակ, և Միածին Որդի է Հաւր:

Արդ ո՛ր է երկուութեանն կարծիս յանբակ միութիւնն Քրիստոսի. և ոչ ուրեք: Որպէս դարձեալ ասէ Գրիգոր Նիւսեայ առ հարցումն եղբաւր իւրոյ Բարսղէ. ասէ, Նա զմարմինն իւր զգենլով ի նոյն պատկեր ինքեան փոփոխեաց, և նա ասէ. Այո՛ փոփոխեաց միաւորութեամբ, և ո՛չ մի զանազանութիւն է Բանին և մարմնոյն, և ոչ աննմանութիւն, այլ պարզութիւն, և ոչ ի բազմաց գրութիւն, զի և ոչ ներէր Հայր աննմանոյ իւրոյ տալ զաթոռակցութիւն իւր: Տեսանէս զի պարզ ասաց զՔրիստոս և նման Հաւր, և աթոռակից զմարմինն մի՛ բնութեամբ Բանին տահմանեաց: Իսկ թէ երկու բնութիւն էր, ապա չէր պարզ և ոչ նման Հաւր, և ոչ աթոռակից աննմանն նմանոյն. իսկ թէ աթոռակից է, որպէս և էն իսկ տիրապէս, ապա հարկ է մի բնութիւն լինել բանին և մարմնոյն յետ միաւորութեանն. զի այսպէս անվրէպ նմանութեամբն առ Հայր. աթոռակից նմա խոստովանեսցի ի բոլորից Յիսուս Քրիստոս: Որպէս և Կիւրեղ Առ զԵբեսանդրացի ասէ, Խոնարհեցոյց զինքն յոր ինչ ոչ էրն, զի և որ ինչ ոչն էր եղիցի մարդկայնոյս բնութիւն աստուածայնոյն գերունակութեանն պատուով և համբարձեալ եղև յաւէտ որ ի վեր քան զբնութիւն: Ահա ասաց լինել զմարդկային բնութիւնն որ ինչ ոչն էր, այսինքն աստուածային եղև:

Իսկ թէ յամառի որ ասել թէ թէ մարդկային բնութիւնն յատկացեալ կայ յիւրութեան առ ընթեր աստուածայնոյն, ապա սուտ է ասացեալն Կիւրղի, Թէ եղև որ ինչ ոչն էր: Իսկ թէ ճշմարիտ է, որպէս և էն իսկ, և եղև որ ինչ ոչն էր, ապա յայտ է թէ մարդկային բնութիւնն՝ աստուածային եղև ստուգապէս

խառնամբն և միաւորութեամբն, վասն այնորիկ մի ընութիւն Գրիստոսի և մի կամք նորա աստուածայինք, հաւասար և նման Հաւր հանդերձ մարմնովք: Եւ արդ զիարդ զասացեալն ի Պաւղոսէ, Որ էրն ի կերպարանս Աստուծոյ, առ զկերպ ծառայի: Յոյնք խոստովանին զերկուս կերպսն միաւորեալ մի կերպ և մի դէմ լեալ անշփոթաբար և անծախապէս: Իսկ զերկուս ընութիւնսն ընդէր ոչ ասեն միաւորեալ, և մի ընութիւն լեալ անշփոթաբար: Եւ արդ ահա եթէ ընութեանցն միաւորութիւն շփոթումն առնէ, ամենայն հարկաւորութեամբ և դիմացն միաւորութեամբն շփոթումն առնէ և ծախումն ստուգապէս: Եթէ ընութեանցն միաւորութիւն ոչ լինի, ոչ է հնար այնուհետեւ, և ոչ դիմացն լինել միաւորութիւն, այլ ըստ երկու ընութեանն և երկուս դէմս հարկաւորաբար, և երկուս որդիս ըստ նետտորի չարափառութեանն: Իսկ եթէ ամպարշտութիւն է ասել զայս կամ խորհել. ապա ուրեմն աստուածային կերպն զմարդկայինն առեալ և ընդ ինքեան միաւորեալ՝ մի կերպ եղև ստուգապէս անշփոթաբար:

Նոյնպէս ամենայն հարկաւորութեամբ աստուածային ընութիւնն զմարդկային ընութիւնն ըմբռնեալ և ընդ նմին խառնեալ՝ մի ընութիւն եղև ստուգապէս անշփոթաբար, նոյնպէս և Աստուածային կամք ընդ մարդկայինն խառնեալ՝ մի Աստուածային կամք է Գրիստոսի, և մի ներգործութիւն նորա, զոր ինչ և կամեսցի, զոր աւրինակ և երկնային փայլակն և ծովային ջուրն խառնեալ յորովայնի ոստրիոսի և գաղտակրի մին մարգարիտ լինի և մի ընութիւն նորա. նոյնպէս և երկնային Աստուածութիւնն և երկրաւոր մարմինս խառնեալ յորովայնի կուսին ի միմեանս, մի Գրիստոս եղև միով ընութեամբ և մի կամք նորա աստուածային ստուգապէս: Արդ եթէ կարող ես ի ներքս ի մարգարտին երկուութեամբ առանձնապէս իմանալ և որոշել ի միմեանց զջուրն և զփայլակն, ապա կարողացիր զսքանչելի և զսերտագոյն միութիւն աստուածութեան և մարմնոյն, առաւել քան զլորոյն և զփայլականն որոշել, և երկուս իմանալ զմիացեալն ընութեամբ յարգանդի կուսին: Իսկ եթէ զմարգարիտն ոչ կարես բաժանել յերկուս ընութիւնս, առաւել ևս զմինն Գրիստոս՝ չէ հնար երկուս ընութիւնս իմանալ յետ միաւորութեանն:

Դարձեալ յերգս երգոցն ասէ, որպէս խնձոր ի փայտս ան-

տառի, նոյնպէս և եղբաւր որդի իմ ի մէջ որդոց, եւ արդ խըն-
 ծոր ի չորից տարերց ժողովեալ ի մի՝ աւրինակ եղև Քրիստո-
 սի։ Արդ եթէ կարող ես բաժանեալ զչորս հակառակ բնութիւնսն
 խառնեալս ի միասին և մի խնժոր լեալ, և առանձնացո՞ զխո-
 նաւն և զցամաքն, զցուրտն և զջերն։ Իսկ թէ անկար է զայս
 առնել, ձրչափ ևս առաւել զՔրիստոս յաստուածութենէն և ի
 մարգկութենէն ժողովեալ և ի միասին խառնեալ։ մի բնութիւն
 և մի Քրիստոս լեալ, չէ հնար բաժանել յերկուս առանձնու-
 թիւնս, զի թէ չորս մարմինս միաւորեալս մի խնժոր լինի միով
 բնութեամբ, որչափ ևս առաւել անմարմին և մարմինն ընդ
 միմեանս խառնեալ սերտագոյն միութիւն գործեալ՝ մի անձն և
 մի բնութիւն լինէր անբակտելի միութեամբ։

Եւ արդ եթէ մի անձն է Քրիստոս և մի զէմ, զիարդ
 հնար է ի միում զիմի երկուս բնութիւնս լինել, և ո՞վ զայդ ա-
 սէ, ո՞վ յարտաքին իմաստնոցն, կամ ո՞վ յաստուածային գրոց,
 թէ ի միում անձին երկուս բնութիւնս տեսանի, առանձնական
 կամաւք և ներգործութեամբ, զի ահա ի միում բնութեան բա-
 ցում անձանց հնար է լինել. որպէս մարդիկ մի բնութիւն գո-
 լով յանհուն բազմութիւն անձինք են որոշեալք։ Եւ նոյն ինքն
 սուրբ Երրորդութիւնն մի է բնութեամբ և կամաւք, այլ երեք
 են անձինք կատարեալք։ Արդ եթէ յոլով անձինսն մի բնութիւն
 և մի կամք հնար է լինել, ո՞րչափ ևս առաւել ի միում անձին
 հարկ է մի բնութիւն և մի կամս լինել. զի թէ զէմն մի է,
 անդ և գոյացութիւնն և բնութիւնն մի և նոյն է։ Իսկ թէ բնու-
 թիւնն այլ և այլ է, ապա ամենայն հարկաւորութեամբ և զէմք
 այլ և այլ են։ Իսկ արդ եթէ մի բնութիւն երկնչի ասել, մի
 գուցէ շփոթումն ի ներքս անկանիցի, նոյնպէս և երկուս բնու-
 թիւնս ասել երկիւղ է, մի գուցէ երկուս զէմն մինն Քրիստոս
 լինիցի, և Երրորդութիւնն՝ չորրորդութիւն քարոյսացի, և մի
 բնութիւն և մի կամք սրբոյ Երրորդութեանն՝ յերկուս կամս
 և յերկուս բնութիւնս և ի չորս անձինս բաժանի, որ է յետին
 մոլորութիւն զայս խորհել։

Բայց ասասցեն մեզ, որք երկուս բնութիւնս իմանան ի
 Քրիստոս յետ միանալոյն, ո՞յք են այն երկուս բնութիւնքն,
 մարմինն և հոգին՝ որ Պաւղոս Սաւուստացին ասաց, եթէ մար-
 մինն և աստուածութիւն՝ որպէս Ապողինար ասաց, եթէ հոգին
 և աստուածութիւն՝ որպէս Եւտիքէս ասաց։ Զի թէ զթիւ

ընուծեանցդ առցես ի վերայ Քրիստոսի, ապա երեք ընուծիւն պարտիս ասել. զի ահա այլ ընուծիւն է մարմինն, և այլ հոգին, և այլ աստուածութիւնն: Բայց ոչ երեք միայն, այլ վեց իսկ արժան է ասել ընուծիւնս, քանզի չորս ընուծիւն մարմինն է, ի հոգոյ և ի ջրոյ և յաւդոյ և ի հրոյ ժողովեալ, իսկ հոգին այլ ընուծիւն է՝ իմանալի և հրեշտակային և անմարմին, իսկ աստուածութեանն զատ է յամենից: Ահա վեց ընուծիւն յայտնապէս ցուցաւ, և արդ պարտ է վեց ընուծիւն ասել Քրիստոսի և չորս գոյացութիւնս, մի ըստ մարմնոյ, և մի ըստ շնչոյ անասնականի, և մի ըստ հոգւոյ բանականի, և մի ըստ աստուածութեանն. և երիս կամս ասել նմա, մի անասնական՝ որ է շնչականն և զգայականն, և մի բանականն որ է հրեշտակայինն, և միւս աստուածականն:

Եւ արդ թէ՛ յամառի որ երկուս ընուծիւնս և երկուս կամս իմանալ ի Քրիստոս, ամենայն հարկաւորութեամբ ի բազումս բաժանէ ընուծիւնս և կամս: Տեսանես թէ զի՞արդ երկուս ասել կամս և ընուծիւնս յորպիսի ամպարշտութիւնս արկանէ զմարդն: Եւ արդ զի մի յայսպիսի խորիւրատ կորստեան անկանիցիմք, մին խոստովանեսցուք ընուծիւն Քրիստոսի յետ միաւորութեան, և մի կամք նորա՝ աստուածայինք և անմահ, և առնապական զմարմին նորա անդստին յարգանդէ կուսին. զի մի՞ ի հարկէ, այլ կամաւոր իշխանութեամբ իցին կիրքն ամենայն, որպէս ինքն ասաց. Իշխանութիւն ունիմ զնեւ զանձն իմ, և իշխանութիւն ունիմ առնուլ: Իսկ թէ պարտական մահու էր, ապա ոչ էր իշխան անձինն, ապա թէ տիրապէս իշխան էր, յայտ է թէ ոչ էր պարտական մահու, այլ անմահ և անապական, որպէս գրէ Կիւրեղ առ Նեստոր, զի ոչ ընուծեան պարտութեամբ այլ ցուցմամբ էութեանն եղև՝ զոր ինչ եղև:

Եւ Աթանաս ասէ, որպէս զի թէ և են ամենայն ճշմարիտ, այլ ամենայն տնաւրէնութեամբ և ոչ ի բնական հարկէ եղեն: Եւ Գրիգոր Նիսսեայ առ Եւնոմիոս ասէ, թէ Եւնոմիոս անեղին անմատոյց լոյս ասացեալ, և ի փորձ չարչարանացն գալ ոչ կարացեալ. իսկ ի վերայ եղականին պատշաճի հետեաբարդ. Թէ այդպէս է և ոչ մի ինչ շնորհս ունել մեզ Միածինն Աստուծոյ վասն մարդկաբար կրիցն, թէ ինքն ինքեամբ ըստ հարկի, ըստ բանի նոցա առ փորձ չարչարանացն անկաւ, ախտաւոր էութեանն ընաւորապէս յայս բարշեցելոյ, որ և ոչ միոյ գո-

հուլիսն է արժանի Բանդի ո՛վ որ գոհանալի ցուցցէ մասինն զըստ հարկի պատահեալսն, թէպէտ և շահաւոր և ազատակար իցէ, զի և ոչ ջերմութեան հրոյ և ոչ հոսման ջրոյ գիտեմք շնորհս ունել, զի հարկաւ բնութեամբ բերին. զի ոչ կարէ հուր արտաբախի ի ջեռուցանող բնութենէ, և ոչ ջուր ի վառի-թափի գետեղիւ: Արդ եթէ բնութեան հարկի է զոր ի ձեռն մարմնոյն երախտիս առ յՈրդւոյ եղեալ մարդկան, և ոչ մի շնորհք ամենայն իրաւք գիտեն, զի ոչ ի վաւրութիւն իշխանութեան, այլ ի բնաւորական հարկէ բերեն զեղեայն. իսկ թէ զգան, զերախտիսն ոչ անպատուեն:

Տեսանես զի որք մահկանացու կամ ապականացու ասեն զմարմինն Գրիստոսի նախ քան զխաչն, յայտնապէս ի հարկէ դնեն զչարչարանոն և զկիրսն ամենայն, որով անշնորհակալու առ Տէրն գտանին, հրէաբար ուրացեալք զերախտիսն Աստուծոյ, որ կամաւոր չարչարանաւքն փրկեաց զմեզ: Այլ մեր գոհանալով շնորհ կալցուք Աստուծոյ, որ անապական, և անմահ մարմնովն իւրով չարչարեալ կամաւորութեամբ փրկեաց զմեզ ի մահուանէ: Զի ահա և առաքելոցն նախքան զխաչն տուեալ զանապական և զանմահ մարմինն իւր կենսագործեաց զնոսա, զի յայտ լիցի թէ և յետ խաչին, նոյն էր որպէս և նախ քան զխաչն: Որպէս և Կիւրեղ Աղեքսանդրացի գրէ առ Սեկունդոս, թէ՛ Յետ յարու-թեանն էր նոյն մարմինն որ չարչարեցաւ, կենդանարար ամե-նայնի: Եւ Եփրեմ ի գիրս հաւատոցն ասէ, թէ՛ Յետ յարու-թեանն և համարձմանն ոչինչ յաւելումն եղև ի մարմինն Քրիստոսի: Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ասէ ի Կլաւդիանոսի ճառին, եթէ որ յետ մկրտութեանն և յետ յարութեանն արժա-նաւոր լեալ, ասիցէ որպէս զոր հեթանոսք թերի գրով ի ներ-ածեն, նշովեալ լիցի: Բանդի սկսեալն և յառաջագէմ լեալն կամ կատարեալն՝ ոչ է Աստուած, թէպէտ և յաղագս առ փոքր փոքր փոփոխմամբ այսպէս ասիցի: Տեսանես զի որք նախ քան զխաչն թերի ասեն զմարմինն յաստուածութենէն, և ապա ըս-կսեալ առ սակաւ սակաւ յառաջանալ, և ապա յետ յարութեանն ելանել յաստուածային ազատութիւնն, այնպիսիքն յիրաւի՝ նը-րովին յամենայն սրբոց:

Իսկ մեր անապական և ամենապաւ խոստովանիմք զմար-մինն Գրիստոսի միշտ և հանապազ անդստին իսկ ի միանալ բանին, վասն որոյ և զհացն սրբութեան որով և զփրկական

պատարագն մատուցանեմք բազարջ առնեմք, որ զանապակա-
նութիւն նշանակէ, Իսկ խմորն չարութեան և ապականութեան
է նշան որպէս ասէ Կիւրեղ ի Ղետականին մեկնութեանն.
Վասն որոյ և ինքն կենարարն ի վերնատանն բաղարջ հաց
առեալ արար իւր մարմին, և վկայէ աւետարանն, զի՝ Յառաջ-
նում աւուրն ասէ բաղարջակերաց, և ահա յառաջմէ աւրէ
հրամայէ Աստուած Մովսէսի անհետ առնել զխմոր ի տանէն
Իսրայելի, և ամենայն անձն ասէ, որ ուտէ խմորուն սատա-
կեցիք ի ժողովրդեանն: Եւ ահա Յովսէփ՝ այր արդար վկայեալ,
ոչ էր հնար արտաբոյ աւրինացն խմորուն հացի ի տան նորա
լինել, այլ բաղարջ ընդ եղեգի ուտել գառամբ, որպէս հրամայէ
աւրէնքն, այլ և նոյն ինքն փրկիչն ի կատարումն աւրինացն
էր եկեալ, որպէս ասէ առաքեալ, թէ՛ Լրումն աւրինացն Քրիս-
տոս է յարդարութիւն ամենայն, և ինքն ասէր առ Յովհաննէս,
թէ՛ Վայել է ինձ լնուլ զամենայն արդարութիւնս. և արդա-
րութիւն զամենայն հրամանս աւրինացն ասաց, եւ ահա մի ի
գլխաւոր աւրինացն բաղարջակերքն էին, և եթէ զամենայն
աւրէնսն կատարեաց Քրիստոս, առաւել ևս զբաղարջակերքն
կատարէր: Վասն որոյ ի վերնատանն, բաղարջ հաց առեալ ի
ձեռն ասէ, Այս է մարմին իմ, և պատուէր տուեալ ասէ, Ջայս
արարէք առ իմոյ յիշատակի: Արդ՝ զոր ինքն արար, և մեզ
պատուիրեաց զնոյն առնել զբաղարջն: Ո՛վ այնչափ յանդուգն
իցէ որ իշխէ համարձակել և խմորուն առնել հակառակ Քրիս-
տոսի: Ահա և աւրինակ մարմնոյն Քրիստոսի բաղարջ էր, հացն
առաջաւորութեան եղեալ առաջի Տեառն, որ միայն քահանայքն
ճաշակէին, վասն որոյ Աբիմէլէք քահանայ ասէր ցԴաւիթ, թէ
չկայ հաց պիղծ ալլ՝ ընդ ձեռամբ իմով: Այսինքն հաց խմորուն.
բայց միայն հացն սրբութեան, այսինքն հաց բաղարջ առեալ
յերեսաց Տեառն: Տեսանե՛ս զի յխմորուն հացն պիղծ ասաց, որ
ոչ կարէր լինել ի գալստեանն Տեառն մարմին նորա: Իսկ ըզ-
բաղարջն՝ սուրբ ասաց, զի լինելոց էր մարմին Քրիստոսի: Արդ
զի՛արդ պիղծ հացն՝ սուրբ կարասցէ լինել և ո՛չ երբէք:

Բայց տեսցուք և ըստ բնութեան իրացն եղելոյ: Եւ ասէ
սուրբ աւետարանն, թէ՛ նման է արքայութիւն երկնից խմո-
րոյ՝ զոր առեալ կնոջ թագոյց ի գրիւս երիւ ալեր, մինչև ա-
մենայն խմորեցաւ: Եւ ահա ոչ ասաց, եթէ խմոր է արքայու-
թիւն երկնից, այլ թէ նման է խմորոյ. զոր աւրինակ մարգա-

ըիտ և գանձ ասաց, և մարգարիտ և ոչ գանձ, այս թէ նման զինչ քցէ նմանն. այսինքն թէ որպէս առնալին կինն Եւայ առեալ խմոր ի չարութենէ բանասարկութիւն, խաբեալ թագնաբար խառնեաց ի բնութիւնս մեր ըստ երկոյ իրաց, ըստ խորհրդոյ, ըստ բանից, ըստ գործոց, խմորեաց չարութեամբ զամենայն բնութիւնս մեր՝ զհոգի և զշունչ և զմարմին, և յերկոյս երանական կենացն, երկոյս թշուառական արար, և ի խորհրդոյ Երրորդութեանն կողպտեաց զմեզ, և ի բարութենէ ի չարութիւն, և յանմեղութենէ մեղանչական, և ի կենդանութենէ մահկանացու, և ապականացու զմեզ արարեալ չարութեան խմորիմ, և փոխանակ աստուածատեսակ կերպարանին աւճատեսակ և խաւարատեսակ կերպարանս զգեցաք:

Արդ եկն Քրիստոս, և փոխանակ չարութեանն սատանայական խմորոյն, ինքն խառնեցաւ ի բնութիւնս մեր ի ձեռն սրբոյ Կուսին, և արտաբքեալ զհին խմորն չարութեան ի բնութենէ մերմէ՝ զոր առաջին կինն ի խրատուէ աւձին առեալ թագոյց ի սիրտ իւր, և ինքեամբ ի մեզ ամենեսեան, և յատկապէս զոյն զբնութիւնս մեր առանց խմորոյ մեղաց առեալ ի սրբոյ Կուսէն՝ խառնեցաւ ի նմա, և զբոլորն աստուածացուցեալ ըզմարմին և զհոգի և զմիտս, և ապա իւրովն մարմնով ի բոլոր որդիս Ադամայ խառնեալ, և զամենեսին ի մեղանչականութենէ յանմեղութիւն, և ի չարութենէ ի բարութիւն, և ի մահուանէ և յապականութենէ ի կեանս փոփոխեալ եհան, և գարձեալ զաստուածատեսակ կերպարանն զգեցոյց մեզ. որպէս ասէ առաքեալ թէ Զոր աւրինակ զգեցաք զպատկեր հոգեղինին, արդ զգեցցուք զպատկեր երկնաւորին՝ Վասն այնորիկ, որք անմեղանչական խոստովանիմք զմարմինն Քրիստոսի առեալ ի Կուսէն, զհացն սրբութեան առանց խառնման խմորոյ դնեմք ի վերայ աստուածային սեղանոյն: Զի որպէս ի Կուսէն զյըստակ բնութիւնս մեր էառ անմասն և անխառն ի հին չարութեան խմորոյն, և զբովանդակն աստուածացոյց, նոյնպէս և զյստակ բնութիւն երկնաւոր հացին անմասն և անխառն յամենայն բացաթուտ և ապականացու թթուութենէ խմորոյ առեալ՝ ճմարտապէս մարմին իւր արասցէ: Ըստ որում և Աթանաս ասէ. թէ՛ Գնեմք ի վերայ աստուածային սեղանոյն ի հասկէ հաց, և յորթոյ զինի, և հաւատամք եթէ, որպէս ի կուսէն էառ մարմին, նոյնպէս և աստ եկեալ հոգւովն իւրով ա-

րասցէ զհացս զայս մարմին իւր Իսկ որք խմորուն հաց դնեն
 ի վերայ սեղանոյն և համարին զնա մարմին Յեառն լինեն, **այնպիսիքն ոչ խոստովանին անմեղ և անապական զմարմինն**
Յեառն առեալ ի կուսէն, այլ որպէս թէ մասն ինչ ի հին չա-
րութեան խմորոյն խառնեալ ի նա, քան զոր ամպարշտութիւն
և անհաւատութիւն ոչ է ի ներքոյ երկնից խորհել այսպիսի
ինչ յամենասուրբ և յանապական և յԱստուածեղէն մարմինն
Քրիստոսի. զի ամենայն մեղաց և ապականութեանց ի բաց
բարձիչ և յուծիչ և դատապարտիչ նա է. Յլ մեր կազմութիւն
խրատուն Պաւղոսի, թէ մի ի խմորս հին չարութեան և ան-
զգամութեան, այլ յանխմորն ստուգութեան և ճշմարտութեան,
և դիցուք յանխմոր զհացն սուրբ առաջի Յեառն, զի արասցէ
իւր մարմին և կենդործեսցէ զմեզ Իսկ զխմորուն հացն ասէ
Աստուածաբան Գրիգոր ի Զատկին ճառի, թէ՛ Ոչ լին.
կենդանական. Իսկ մեր բաղարջ հաց անապակա-
նութեան նշան, անապական և կենդանարար
խոստովանեսցուք զմարմինն փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի,
զի այսպէս անմահական և անապական կենացն արժանի լիցուք
ընդ ամենայն սուրբս նորա:

Նոյնպէս և զմեղսբաւիչ արիւն նորա ճշմարտապէս ա-
 նապական արիւն Աստուծոյ խոստովանիմք. և ոչ ապականացու
 վարդոյ, այլ ստուգապէս աթոռակցին Հաւր Միածին Որդւոյն
 Աստուծոյ, որպէս ասէ սուրբն Նիւրեղ Աղէքսանդրացի ի գիրս
 պարապմանց, եթէ՛ Աթոռակիցն Հաւր ետ վասն մեր զա-
 րիւնն իւր, վասն այնորեկ անապական գինւով առնեմք մեր, զի
 մի ապականութեան կարծիս յանապական արիւնն Աստուծոյ
 մտցէ, որէ յոյժ ամպարշտութիւն ապականութիւն մտանել չա-
 նապական արիւնն Աստուծոյ. Քանզի և մարդիկ սովոր են ըզ-
 գինի՝ որ անխառն են ի ջրոյ՝ անապական կոչել, իսկ զջրա-
 խառնն՝ ապականեալ ասեն. Ահա յայտ է թէ որք ջուր խառ-
 նեն ի կենարար բաժակն, ապականել կամին և ամպարշտիլ ի
 Տէր, զոր մի՛ լիցի քրիստոնէից խորհել զայս. այլ անապական
 գինւով մատուցուք զսուրբ պատարագն. Որպէս ասէ Սողոմոն.
 Թէ՛ Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն, այսինքն ինքն Քրիստոս,
 շինեաց զեկեղեցի իւր և խառնեաց ի խառնելիս, այսինքն արկ ի
 տոման զգինի իւր և ասէ, Որ որ պակասամիտ իցէ արքէ զգինի
 իմ՝ զոր արկից ձեզ, Տեսանես զի գինի միայն ասաց, և ջրոյ յի-

շատակ ոչ արար, եւ Դաւիթ ասէ, Բաժակ ի ձեռին Տեառն գինի լի անապակ արկեալ է: Տեսանե՛ս հաւաստեալ զի անապակ գինի ասաց ի ձեռին Տեառն, ամենեին անխառն ի ջրոյ, զոր առ ի ձեռն իւր ի վերնատանն և ասէ, Այս է արիւն իմ, և դարձեալ ասէ. թէ՛ յայսմհետէ ոչ արբոյ ի ընդոյ որթոյ մինչև արբոյ զսա ընդ ձեզ նոր յարքայութիւնն:

Եւ Յովհան Ոսկերերան ի Մատթէոսի աւետարանին մեկնութիւնն ասէ, թէ՛ Յորժամ զԽորհուրդն աւանդեաց, գինուլ աւանդեաց և ոչ ջրով, և յետ յարութեան գինի արբ և ոչ ջուր, զի ի ընդոյ որթոյ ասէ, զի որթն գինի ծնանի և ոչ ջուր, այլ զի զմիւս՝ զջար հերձուածն արմատաքի խլեսցէ, զի են ումանք, զի ի սուրբ Խորհուրդն ջուր խառնեն, Տեսանե՛ս զի չար հերձուած ասէ զ՝այն՝ որ զջուրն խառնեն ի սուրբ Խորհուրդն: Իսկ թէ ասեն Յոյնք՝ թէ ի կողիցն Քրիստոսի ել արիւն և ջուր, զայդ մեկնէ նոյն ինքն Յովհան Ոսկերերան ի Յովհաննու աւետարանին մեկնութեանն, ասէ. Ե՛լ ի կողիցն փրկչին երկու աղբեւոյք, մին արեան և մին ջրոյ, զի այսու երկոքումք հաստատեալ է եկեղեցի. զի նախ ջրովն մկրտիմք յաւազանէն, վասն այնորիկ իսկ բղեբաց ջուր ի կողիցն Քրիստոսի, և ապա յետ մկրտութեանն ըմպեմք զարիւնն կննդանարար, յաղազս այնորիկ բղեբաց միւս վտակ արեան ի կենարար կողիցն անտի: Տես հաւաստեալ զորիշ որիշ վտակքն որ ելին, ջուրն՝ զմկրտութեան ունէր զԽորհուրդ, և արիւնն՝ զարեանն զոր ըմպեմք և կննդանանամք, զի թէ այսպէս ոչ էր, պարտ էր խառնել և ոչ որոշարար:

Եւ Դիոննսիոս Արիսպագացի ասէ, թէ զմիեղէնութիւն բաժակին առեալ, ի բազումս բաժանեմք, զի միաւորեցուք ի Քրիստոս, ահա միեղէն ասաց և ոչ երկուեղէն, զի թէ ջրախառն առնէր զպատարազն Դիոննսիոս, ապա ոչ ասէր միեղէն, այլ երկուեղէն, այլ զի անապական գինուովն մատուցանէր զսուրբ պատարազն Դիոննսիոս, որպէս ուսեալ էր յառաքելոցն, և նոքա ի Քրիստոսէ. վասն այնորիկ միեղէն ասաց զբաժակն պատարազին զոր մատուցանէր: Եւ Աթանաս ասէ, թէ՛ Դնեմ ի վերայ աստուածային սեղանոյս՝ ի հասկէ հաց և յորթոյ գինի, և հաւատամք հացիս այսմիկ՝ լինել մարմինն Քրիստոսի. և բաժակիս այսմիկ՝ արիւն Քրիստոսի: Ահաւասիկ յորթոյ գինի ասաց ի սուրբ պատարազն անխառն ի ջրոյ ամենեին, զոր և Քրիստոս

ի բերոյ որթոյ ասաց և արար. Զնոյն և առաքեալն արարին՝ զնոյն և մեր սուրբ Լուսաւորիչն արար և ուսոյց, և մեր կամք հաստատուն և անշարժ ի վերայ հաւատոյ հիման ճշմարիտ աւանդութեան հարցն սրբոց, և կացցուք մինչև իսպառ, ոչ խոտորեցուք յաչ և ոչ յահեակ ի ճանապարհէ արդարութեան հարցն սրբոց, և ոչ երկնչելով ի մարդկանէ առաւել քան յԱստուծոյ, որ Ցեքն է հոգւոց և մարմնոց, այլ խաւսիմք զվկայուածիւնս նորա համարձակութեամբ բազմաւ առաջի թագաւորաց և ոչ առաջիմք, և խոստովանիմք անմահ և անապական զմարմին և զարիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Որպէս և Եփեսոմ ասէ ի գիրս հաւատոց, Մարմինն որ զգեցաւ Ցէր մեր, վերացաւ ի մահկանացու բնութենէ իւրմէ և փոխեցաւ յանմահութիւն, զի խոռնեցաւ և միացաւ յայն որ զգեցաւն զնա, և է նա աղբիւր յորմէ բոլին կնանք ամենայն աշխարհաց վերնոց և ներքնոց. Վասն որոյ և մի բնութիւն և մի կամք նորա աստուածային, յետ անպատմելի և զարմանալի միաւորութեանն, որպէս ասէ մարգարէն, թէ՛ զարմացան երկինք ի վերայ այսոցիկ. Զարմացուք և մեք, և մեծաւ զարմացմամբ փառաւորեցուք զանհաս և զանքնին տնաւրէնութիւն Տեառն մերոյ և Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի որով ներգործութեամբ կատարեաց զամենայն զոր ինչ և կամեցաւ առնել վասն մերոյ կենաց և կամաւոր մահուամբ իւրով փրկեաց զմեզ ի ձեռաց դժոխոց, և յաւիտենական ի մահուանէն, և արժանի արար զմեզ մասին սրբոցն ի լոյս, որում արժանի լիցուք հասանել ուղիղ հաւատով և անեպեր գործովք և կատարեալ գիտութեամբ որ ի Քրիստոս Յիսուս Աստուած մեր և փրկիչ, ընդ որում Հաւր միանգամայն և Հոգւոյն սրբոյ, վայել է փառք իշխանութիւն և պատիւ և զաւրութիւն յաւիտեանս, և զաւրութիւն և գոհութիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս յամենայն արարածոց յաւիտենից. ամէն.

Տեսցուք և զառ ի Ղևոնէ ասացեալսն, և զԹէոդորիտայ Կիւրոս բաղարի եպիսկոպոսի ասացեալս, և զՆեստորի և զՊաղոսի Սամուստացւոյ, և զԴէոդորի Տարսոնացւոյ, թէ զիարդ զուգին ընդ միմեանս. Ասէ Պաղոս Սամուստացի. Բանն մարդ թէ էր, ի մարդ ընակեաց. Ասէ Ղևոն Հռովմայեցի, Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն, Բանն մարմին եղև և ընակեաց ի մեզ, այս ինքն յայսմ'ի մարմնի՝ զոր անն ի մարդոյ ընակեաց. Թէոդորիոսի Կիւրացւոյ. Ոչ եղև մարմին Բանն, այլ մարմին կենդանի

և բանական էտոս և ընակեաց ի նմա: Նեստոր ասէ. Բանն մարմին եղև և ընակեաց ի մեզ, այսինքն զմերն զգեցաւ բնութիւն. քանզի բնակութիւն կալաւ զմարդկութիւնն: Դարձեալ Նեստոր ասէ. Ոչ այլ որդի և այլ, այլ ինքն մի որդի է կրկնակ բնութեամբ, իսկ արժանաւորութեամբ միական: Թէոդորիտոս Վիւրոս քաղաքի եպիսկոպոս ասէ. Զբնութեանցն զանազանութիւնն ճանաչեմք երկաքանչիւրոյ բնութեանցն յատկացելոյց: Պաւղոս Սամուստացի ասէ. Ոչ ի Դաւթայ ծնեալն աւտար իցէ իմաստութեանն, և ոչ իմաստութիւնն յայլում այսպէս բնակէ, երևեալն ոչ էր իմաստութիւն, քանզի ոչ կարէր ի ձևի գտանիլ: Ղևոն Հոռովմայեցի ասէ. Ապրեցելոյ սոսուհետև յատկութեան երկաքանչիւրոյ բնութեանցն և ի մի դէմ եկանցելոյ: Դարձեալ Պաւղոս Սամուստացի ասէ. Յիսուս Քրիստոս կրեաց չարչարանս և կրեալ կեցոյց զմեզ, մեզկութիւն և թաղումն մարդոյ լուծաւ, և չարարեցաւ նա իբրև զոչխար ի զննումն ածեալն: Եւ Թէոդորիտոս Վիւրոս քաղաքի եպիսկոպոսն ասէ. Ոչ Աստուածն չարչարեալ, այլ ի մէջն յԱստուծոյ առեալն մարդ: Տեսանե՛ս հաւատեալ, թէ զիարդ Պաւղոսի Սամուստացւոյ ձայնակից է Թէոդորիտոս Վիւրոս քաղաքացի, մարդ ասելով զխաչելեալն և ոչ Աստուած. աւտարացեալ ի սրբոյն Պաւղոսէ առաքելոյ, զի նա ասէ, Հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ մահուամբ Որդւոյ նորա. և Տէր փառաց ասէ զխաչելեալն, և ի Գործս առաքելոցն ասէ, թէ՛ Զբանն առաքեալ ի Հաւրէ կախեցին Հրէայքն զփայտէն: Իսկ Թէոդորիտոս հակառակ սմա ասէ. թէ՛ մարդ էր խաչեցեալն և ոչ Աստուած: Եւ Նեստոր ասէ. անշատեմ զբնութիւնն, և միաւորեմ զերկրպագութիւնն: Եւ դարձեալ ասէ, Զի՛ խնդրէք զիս սպանանել, մարդ՝ որ ճշմարտութիւն խաւսեցայ. սա է որ զփշեղէնն ընկալաւ պսակ. սա է որ ասաց, Աստուած Աստուած իմ, ընդէ՛ր թողեր զիս. սա է որ երեք աւրեայ զմահն համբերեաց: Իսկ Ղևոն Հոռովմայեցի ասէ, Պաւղոս երկաքանչիւր բնութեանն անհատաբար զինքեան յատկութիւն: Եւ դարձեալ ասէ, թէ՛ Ոմն ի նոցանէն բացափայլ սքանչելագործութեամբ. իսկ ոմն ընդ թշնամանաւ ստոր անկեալ է: Տեսանե՛ս թէ զիարդ ստուգիւ համաձայն է Նեստորի Ղևոն Հոռովմայեցի, զի ահա զսքանչելիս՝ աստուածութեանն ասաց որպէս Նեստոր, և զթշնամանն և զխաչն՝ մարդոյ, և գտաւ հակառակ ամենայն սրբոց վարդապետաց: Զի Սքանչելագործն Գրի-

գոր ասէ. Եթէ որ ասէ, այլ է որ չարչարեցաւ և այլ որ ոչ չարչարեցաւ, նպովեալ լիցի: Եւ Գրիգոր Աստուածաբան ասէ. Եթէ որ զխաչելեան՝ ասէ, և երկրպագեցէ ոչ նմա իբրև Աստուծոյ ճշմարտի, եղիցի յզովեալ և կարգեսցի ընդ աստուածասպանն: Եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ասէ. Եթէ որ բաժանեսցէ զբանս գրոց սրբոց զաւետարանաց և զառաքելոց և զմարգարէից, և զմանս աստուածութեանն ասասցէ և զմանս մարդկութեանն՝ նպովեալ եղիցի: Եւ ահա Ղևոն բաժանէ զամենայն և զնուազագոյնս մարդոյ ասէ, և զբարձրագոյնսն Աստուծոյ, և ոչ երկնչի ի նպովից հարցն սրբոց, բայց մեզ մի լիցի անցանել զաւանդութեամբ հարց սրբոց մինչև յաւիտեան:

Եւ դու, պրդ Աստուծոյ, պինդ կաց ամենայն իրաւք, որպէս և կացեալդ ես գեղեցկաբար, և մի՛ տար տեղի ամենեւին այնոցիկ որք խոտորեալ են յաւանդութենէ հարցն սրբոց, զի Քրիստոս զբեզ զէն հաւատոյ Հայաստանեացս կամեցաւ առնել յաշխարհիդ յայդմիկ, և արդ անդրդուելի կաց միշտ ի ճշմարտութեանն, և մի ի պատկերապաշտութիւն նոցա և մի յայլ ինչ խոտորեսցիս, զի պատկեր Աստուծոյ խաչն է տուեալ մեզ ի պաշտան, զի պաշտեսցուք զԱստուած խաչին իւրով սրբով, որպէս և ամենայն Քրիստոնեայք և հարբն սուրբք յառաքելոցն մինչև ցայժմ: Իսկ զայլ պատկեր հրաժարեցուցանէ ինքն Աստուած ասելով. Թէ՛ Զի՛նչ նմանութիւն յիս տեսէք՝ զի պատկեր ինձ ձևացուցէք. ապա ուրեմն այլ պատկեր երևելի չէ՛ պաշտելի ըսյց միայն խաչն: Իսկ որք այլ պատկեր արարին՝ ըստ հեթանոսական սովորութեան արարին, և ոչ ըստ աստուածապաշտութեան աւրինացն, որ հրամայեալ է մեզ ի գրոց սրբոց: Բայց դու, խնդրողդ ուղիղ հաւատոյ բանի, զայս ամենայն առեալ և առաւելեալ, իմա զհաւատոյս զաւրութիւն, և արիաբար քաջացիր և յաղթեալ հերձուածողական հնարից, և առ ոչինչ համարեա զբանս նոցա այլայլականս:

Զբաղմանդ եւ զբիւր բանաբանոյ պարտւինս զԹուհոս՝ յիշենէ
ի Քրիստոս:

ՀԹԵՐԹ ՄԻ ԱՆԿԵԱԼ Է ԶՈՐԻՆԱԿԻՆԵ, ԵՒ ՊԸԿԱՍ ԳՏԱՆԻ ՍԿԻԶԻՆ ՆՈՐՈՑ ԳՐՈՒՄԻՆԵՆՆԵՆ ՈՐ Է ԶՐՈՒՑԱՅՈՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԻ ՄԻՔԷ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԱՅՈՑ ԿՈՄԻՏԵԱՄԸ ԵՒ ՊԸՏԻՄԸՐԻՆԵ ԿՈՄԵՏԱՆԻՄԻՏՈՒՄԸ),

.....
 փոխ առնես, և դու զԱրտեմոն ընդունիս, որ ոչ ծննդեանն էր սպասաւոր և ոչ մկրտութեանն և ոչ խաչելութեանն: Յետ առաքելոցն բաժանմանն ընդ երկիր, եկն անաւրէնն և աշակերտեցաւ Յովհաննու աւետարանչին յետ ԼԳ, ամի Քրիստոսի վերանալոյն: Արդ ասա, մինչ Յակոբոս յերուսաղէմ եկաց հայրապետ, և առաքելքն դեռ զվայրաւքն էին, միթէ այնչափ տըգէտք էին որ ՀԲ առաքելքն և երկոտասանքն հանդերձ Աստուածածնան, չկարէին գիտել թէ յոր ամիս եղև Քրիստոսի ծնունդն, կամ այնչափ զերուսաղէմ առանց կարգաւորութեան թողոյր նա: Թէ կերող և արեցող էր, արժան էր բեզ ասել իրս ինչ, նա աւանիկ ծունկքն խտացեալ էր իբրև զուղտու յանդադար աղաւթիցն, և դու զայնպիսի պր թողուս և զնորա ընթերցուածսն, և Արտեմոնի անիծելոյ հաւանիս:

Պատրիարքն: Առաքելոցն հետևող էր, պատշաճ է զոր գրեցան:

Հայրապետն: Զորք աւետարանչքն կամ այլ առաքելքն կամ հետևողք նոցա, զիարդ ոչ տաւնեցին կամ աւետիս կամ ծնունդ յայդ կարգաւորութիւնդ՝ յոր դուք տաւնէք, բայց միայն Յակոբոս՝ որ ընդ նմա էր ի Բեդիաէմ և յԵրիպոս ի Յունուարի Զ. միանալ ծննդեանն և մկրտութեան դնէ և սաղմոս և աւետարան միաբանութեամբ Վիւրդի Երուսաղէմացոյ, զոր և ասէ նոյն Վիւրեղ, թէ այլ բաղաք հետևեցան զկնի Արտեմոնի և ոչ կացին յուղղութեան, բայց միայն Հայք գտեալ յառաջին կանոնաց, ի դեկտեմբերի ԻԵ. Դաւթի և Յակոբու տաւնեն: Եւ մինչ ասես թէ տրտունջ բառնայ Վիւրեղ զՀայոց, ինքն ծննդեան կարգաւորութիւն ընդէր չէ կարգել բան մարտիրոսական տաւնախմբութիւն միայն, և զծնունդն յունուարի ի Զ. և յայտէ թէ Երուսաղէմ չէր տաւնել, թէ ոչ մինչ Յուստիանոս կայսր որ զՏեառնընդառաջն ի փետրուարի Բ, տաւնել տայր, նոքա ընդէր մեռանէին:

Պատ: Զծնունդն ընդէր արհամարհէք և չառնէք:

Հայր: Առնեմք, այլ ըստ առաքելոցն և ոչ ըստ ձերոց, զի Յակոբոս Տեառն եղբայրն և Անդրէաս՝ որ զտումարն շարադրեաց, և Վիւրեղ Երուսաղէմացին ի յունուարի ի Զ, ն ասեն, զի մինչ սկսանի յապրիէլի ի Զ. ն զԱւետիսն, և հինգ ամիս լեալ Նղիսարեթի յղութիւն, գտանի յունուարի ի Զ. ն ստոյգ,

և կատարի ինն ամիս յղութիւն Կուսին, և մեր ոչ անարգեմք
 Կծնունդն այլ մեծարեմք Կնա ընթերցուածովքն զոր Յակոբոս
 Տեառն եղբայրն կարգեաց. Եւ հովիւքն էին. Եւ ի ծնանելն Յի-
 սուսի. Եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս, և ի ծննդ-
 դոց կարգէ՝ Ի սկզբանէ արար Սատուած. Եւ ահա կոյս յղաս-
 ցի, Եւ երևեցան շնորհքն Սատուծոյ փրկիչ և եթէ՝ Տէր ասաց
 ցիս որդի իմ ես դու, և թէ՝ Սաաց Տէր ցՏէր իմ. Այսորիկ ծը-
 նընդեանն կարգեալք առ ի մէնչ յաւուր ճրագալուցին, վկայե-
 լով Գրիգորի Սատուածարանի այսպէս Քրիստոս ծնեալ լինի.
 Իսկ ի վաղիւն կատարեմք զխորհուրդ Մկրտութեան:

Պատու Իսկ զիմարդ լինի այդ. Կի ութ աւր զթլփատութիւն
 ողջ խնդրէ, ապա լնուլ մկրտութեան:

Հայր. Դու առնես Կծնունդն:

Պատու. Այո:

Հայր. Զթլփատութիւնն ընդունի՛ս:

Պատու. Յետ ութ աւուր:

Հայր. Եւ մկրտես յետ քանի՞ աւուր:

Պատու. Յետ Կծնունդն առնել ԲԺ:

Հայր. Մինչ աւետարանիչն Լ. ամ ասէ լինել, և ապա մը-
 կրտել, դու զիմարդ յետ ԺԲ. աւուր մկրտես, ո՛ւստի ուսար զպղծ-
 պիսի իրս, կամ ո՛վ կայ քոյ վկայ:

Պատու. Իմ վկայ այն է, որ քան զութ աւրն պակաս այլ չմար-
 թի առնել:

Հայր. Ապա չորք աւրն զոր պակասութիւն լնու քեզ, կամ
 ինչ դու Կծնունդն արարեալ ես ի քո ճրագալուցին, ընդ իս
 դարձեալ էր առնես կրկին ճրագալոյց, Կի Քրիստոս միանգամ
 ծնաւ:

Պատու. Ես վասն մկրտելոյն առնեմ Կքո ճրագալոյցն և
 ոչ վասն ծննդեանն:

Հայր. Երեկունն ո՞ր գիրք ասեն ԿՔրիստոս մկրտել:

Պատու. Այսպէս ընկալաք:

Հայր. Զաւետարանիչն ընդունի՛ս:

Պատու. Եւ զիմարդ ոչ:

Հայր. Յովհաննէս գրէ, թէ, Ի վաղիւ անդր ետես Յովհանն-
 նէս ԿՅիսուս՝ Կի գայր առ նա, և ի կատարել մկրտութեանն
 ետես զերկինս բացեալ և զհոգին Կի իջանէր ի վերայ նորա,
 և Հայր ի խորհուրդ եկեալ, Դա է որդի իմ սիրելի, և ապա ե-

լեալ ի ջրոյն վարեաց զնա Հոգին յանապատ, նոյն ժամայն և ոչ յայրի, և թէ երեկունն մկրտեցաւ, զգիշերն ընդէ՛ր ոչ կուէաց յայտնի:

Պատր. Ի Հրէիցն ոչ իշխէր մկրտիլ, վասն այնորիկ ի գիշերի և ի ծածուկ:

Հայր. Եւ զիարդ է պղծ, զի Յովաննէս ասէ, թէ՛ Ի միջի՛ ձերում կայ, զոր դուքն ոչ գիտէք, եւ թէ սակաւ էին. զիարդ ասէ, թէ՛ Ի մկրտել ամենայն ժողովրդեանն և Յիսուսի մկրտելն, անդ ժողովուրդ ասաց և ի՛նչ սակաւ, և առաւաւտ ասաց և ոչ գիշեր, դու զի՛ ասես:

Պատ. Ուստի՞ դու ուսար զ Լ. ամեայ պր մկրտել յառաջ քան զութաւրեայ թլիստութիւնն, ես անտի գերեկունն ուսայ առնել:

Հայրա. Մի՛ յետս ընդդէմ խոստովանիս, և մի՛ իբրեւ ըզմրտիմն *) ջրասոյզ լինիր և թաքէիր յորժամ յորձան պտուտիցն նեղեցէ զբեզ, և ապա ելանես փետրացածաբ յաստուածային կտակարանաց: Քանզի ուսոյց Գրիգոր Աստուածաբան, յերեկոյի աւուր Գրիստոս ծնեալ լինի, և ի միւսում աւուր. Երէկ զպայծառ լուսաւորութեան աւր տաւնեցաք, իսկ այսաւր յաղագս մկրտութեանն իմաստասիրեսցուք: Եւ յայտ է թէ ծնունդն առ նովաւ երեկունն էր կարգեալ, որպէս առաջնոցն, և մկրտութիւնն առաւաւտուն, զի մինչ այսաւր մկրտիլ ընդ միացեալ աւուրն ծննդեանն, յետ Լ ամի, նոյն աւր ծննդեանն և մկրտութեանն հանդիպի, և հարկ եղև առաջնոց վարդապետացն զծնունդն յերեկորին առնել, զի մկրտութեան պատիւ երեւեցի, ուստի մկրտութեան առաւաւտն մինչև գալ ի տաճարն լինի Խ. աւրեայ Յիսուս, ուստի հաշտութիւն Հաւր ընդ արարածս վասն մեծի ձայնին մեծարեսցեն պատուով: Բայց որ ասացեր անպարտ գոյ վարկանիմ յետ մկրտութեանն, ամաչեալ ի բանիցդ:

Պատ. Զի՛արդ է պղծ:

Հայր. Մինչ դու յառաջ հաւատացեր քան զիս ի Գրիստոս, ընդէ՛ր գտար յամենայն ինչ յետս ընդդէմ:

Պատր. Յո՛ր ինչ:

Հայր. Յաւրէնսն հրամայեալ է Խ. աւրեայ ածել զանդրանիկսն ի տաճարն, իսկ դու ընդէ՛ր յետս ընդդէմ գրաբանեալ թիւր գտար:

*) Այսպէս յօրինակին.

Պատ. Ասա:

Հայր. Առնես զծնունդն ի դեկտեմբերի Ին. Հմեղադրեմ զի յԱրտեմունէ ի բո ծուռ վարդապետէն ուսար, ապա՛ առնես զութաւրեայ զթլփատութիւնն, և Ղուկաս Լ. ամեայ առէ գալ ի մկրտութիւն, և դու յառաջ մկրտես, և ապա զԼ. ամեայ պրն տղայ արարեալ Խ. աւրեայ ի տաճարն ածես, և ի մկրտութիւն. և անտի յետ ութաւոր լեալ զՀոգւոյն սրբոյ իջումն ուրանայր, և զերախայիցն կարգայք նմա լրումն. արդ զինչ ա-
սես առ այսոսիկ:

Պատ. Աւա՛ղ վտանգիս՝ որ տիրեաց ի սուտ փախտակա-
նէդ, Բայց մի՛ պարսաբար լցեալ զանիւ այլ ունիմ՝ վերայե-
լումն *), զԺողովուրդն որ ընդ ծրմն Կարմիր անցին, և թըլ-
փատութեամբ յամպն մկրտեցան, զոր և Պաւղոս վկայէ, թըլ-
փատեալ էին և ապա մկրտեցան, լինի և Քրիստոսին նոյնպէս
ըստ մերոյս Բայց դու ցոյց ինձ վկայ զոր, որ ցուցանէ նախ
մկրտութիւն տալ, և ապա թլպատութիւն, և ստոյգ դուր էք:

Հայր. Յետու աւրինակ Քրիստոսի, և Յորդանան աւազա-
նին, և փոխանակ ամպոյն եղէց ընդ քեզ որպէս ընդ Մովսէսի.
Ի Յորդանան իջեալ մկրտեցան, և յայնկոյս ելեալ թլփատեաց
զամենայն ժողովուրդն ի դաշտին Գաղգաղեայ, որ է աւրինա-
կան թլփատ Հեթանոսաց, իջանել յաւազանն ըստ երկոտասան
քարանցն զոր ի ջուրն եղին, և Հանել զքարինսն ի գետոյն.
ԲԺ. առաքեալքն սուրբ տապանակն աւրինակ Աուսին զաշ-
խարհս ի Հեղձմանէ աւրինացն ազատեցին, քարին զթլփա-
տութիւն, զքարեղէն սիրտս նոցա, որ է Հիմն Հաւատոյ եկե-
ղեցւոյ, որպէս զգայլախապն ընդ իւր եղեալ Յետու ի գերեզ-
մանն զմեռեալսն ընդ Քրիստոսի մահուամբն. Արդ՝ Քրիստոս
փոխանակ Մովսէսի, և ամպն փոխանակ մկրտութեան, վասն
զի ոչ եմք ըստ Մովսէսի աւրինաւքն, որ արգելաւ յերկրէն
Աւետեաց, այլ ընդ Յետուայ, որ եմուտ ժառանգել յոստա-
ցեալ աւետիսն. Այս է մեր կարգ պարծանաց առնել ի միում
աւուր զերիս տաւնան. Բայց թէ ըստ գրոց կամիք առնել, յետ
ծննդեանն և թլփատութեանն, լո՛ւռ լերուք զաւուրս քառա-
սունս, և ապա զտաւն գալստեանն կատարեցէք, և զամս Լ. և
ապա զմկրտութեանն, և յետ ամաց երից զխաչելութիւնն, և
ապա չէ պէտք այլ աստուածապաշտութեան հոգ տանել:

*) Այսպէս յորինակին.

Պատ. ԶԱւետիան յառաջ քան զԾնունդն է՛ր ոչ առնէք:

Հայր. Զի ոչ ընկալաք յԱրտեմոնէ կամ Յուստակայ, այլ ի Յակոբայ և ի Կիւրղէ Երուսաղէմացւոյ, բայց ի Հակասակսն եկեացուք, Ո՞ր ուսոյց զԱւետիան տաւնել աշխարհի, զի հրեշտակն միոյ կուսի ասաց ուրախանալ, և Մատթէոս՝ Գիրք ծննդեան ասաց սկզբան, և ի բազում տեղիս զԾնունդն յիշէ, բայց զԱւետիան անփոյթ առնէ, և Մարկոս ոչ յիշեաց, և Ղաւկաս ի կարգս զրուցաց անցաւ, և Յովհաննէս ուշ ոչ դնէ, և Յակոբոս և Կիւրեղ աւետիս և ծնունդ առ մկրտութեան եգիս: Այլ գիտեմք թէ քան ի ծնունդ որդւոյն, թագաւորն ընդ տիրել որդւոյն ի վերայ թշնամեացն առաւել զուարճանայ: Իսկ Քրիստոս լուծեամբ Զաքարիայ. և Սիմէոն մկրտութեամբն՝ զոր դու անուանես ժողովուրդ Աստուծոյ, երկինք, հոգին, ջուր, աղաւնի. բայց յաւետիան մի հրեշտակ իսկ ի ծնունդն հովիւքն, հրեշտակքն, և մսուրն, փառք ի բարձունս Աստուծոյ, զի և այլ հրեշտակքն վերինք զնոյն ոչ գիտէին, զի ի ծննդեանն ոչ էին. ի համբարձմանն, ո՞վ է սա ասէին, և ի ներքին պարուսնակէն տեղեկացեալ, և ապա գիտացեալ. արժան է քեզ մեղադիր լինել. Յակոբոս Տեառն եղբայրն զաւետիան ի ծննդեանն դնէր, և ոչ որիշ և պատուով. և Կիւրեղ զԾննդեանն, և ապա զԽաչելութեանն. և զՊենդակոստէին, և զառն անխախտի վէմք եղեալ. և Յակոբոս դնէ զկարգս, այլ աշխարհս՝ երախայից և մարտիրոսաց ի միջոցն, բայց Քրիստոսի տաւնս՝ ոչ յաւելին զի քան զաւետիան, թէ առանձինն ընդէ՛ր ոչ եզ յառաջ քան զԾնունդն, ի դեկտեմբերի զվարդափսռն, զի որ վերագոյն էր քան զինքեանս քննութիւնքն, ապաստան ի Հոգին սուրբ արարին:

Պատ. Կրկին մկրտութիւն ընդէ՛ր առնէք:

Հայր. Ոչ կրկին, այլ միանգամ, զի Քրիստոս միանգամ մկրտի և ոչ երկու:

Պատ. Մեր յանուն Երրորդութեանն մկրտեմք, դուք յո՞ր Երրորդութիւն մկրտէք այլ:

Հայր. Պաւղոս ուսուցանէ քեզ թէ, Ո՛չ գիտէք թէ որ միանգամ մկրտեցայք ասէ, ի Քրիստոս Յիսուս, ի մահ անդր նորա մկրտեցայք, ոչ ի Հայր, կամ Յորդի, կամ ի Հոգին, այլ թէ ի մահ նորա, և Քրիստոս թէ, զմահ իմ պատմեցէք: Մեր վասնայնորիկ մկրտեմք զձեզ, ոչ զի յանուն Երրորդութեանն

մկրտէք, այլ զի զմահն Բրիստոսի ուրանայք, և բաժանէք յերկուս ընուծիւնս ըստ Եսեստորի, ապականացու խոստովանիք զմարմինն, ըստ Թէոդորի Սամուտացւոյ *), և աղ և ջուր զանգէք ի հաց սեղանոյն, որ յամուսնուծենէ և ի կարծեաց ծնեալ զՅիսուս, և զԱստուած ոչ անկեալ ընդ մահուամբ, և ոչ նորա արիւնն զձեզ փրկել, որ խառնմամբ միացաւ ի Վոյսն. զայն խառնումն կոչէք և երկու կիրք, և յայտոսիկ կերպարանեալ զմահն Բրիստոսի ուրանայք, ծածկելով Երրորդուծեանն անուամբ զհերեսիոտուծիւնդ ձեր, որպէս զխաչեցարն բարձեալ էք ուրանալով և զմահն, Երրորդուծեանն տայք զսրբասացուծիւնն:

Պատր. Ապա զմիւռոնն և զԵրրորդուծեանն խոստովանուծիւն զի՞նչ առնէք:

Հայր. Մինչ զեկեղեցին պղծէք խմորուն հացովն, և ջրաւ խառնուծեամբ զԲրիստոս թշնամանեալ ժողովիք, և ընդ նոյն հերձուածող բերանովք, և զպեղծ աջն ի վերայ եղեալ եպիսկոպոս ձեռնադրէք, և ի նմանէ բահանայք լեալ, և զնորին իւղն ի նորին աւազանն արկեալ մկրտի մանուկ, և ոչ ի մահն Բրիստոսի, և ապա հաղորդի ի նոյն մահուաց սեղանոյն, ըզհերեսիոտական բաժակն և զհացն ընկալեալ, ապա ամենայն խոտելի գտանի իրք:

Պատ. Ապա զխաչեցարն վասն թշնամանեաց ասէք դուք, թէ վասն պատուոյ տայք, թէ զուզապատուաբար:

Հայրա. Քեզ ո՞րպէս թուի:

Պատ. Մի կարծեր, թէ որպէս ընդ փորձ ինչ խաւսել ընդ բեզ, այլ վասն գիտելոյ, թէ ո՞ր ստոյգ է, կամ յուսմէ՞ ուսայք դուք:

Հայր. Որդւոյ ասեմք վասն պատուելոյ պատմութեամբք զԲրիստոսի տնաւաճնութիւնն:

Պատր. Յերրորդուծիւն անդ ոչ:

Հայր. Զի նորա արեամբն փրկեցար:

Պատ. Սուրբ Աստուած ոչ է:

Հայր. Որդի:

Պատ. Սուրբ և հաւար ոչ է:

Հայրա. Որդի:

*) Ա. յապէս յօր.

Պատրի Սուրբ և անմահ հիշ է:

Հայրա՛ւ Որդի, որ խաչեցաւ վասն մեր:

Պատր ԶՀայր և զՀոգի, վասն է՛ր նուաստացուցանէք:

Հայր, Որպէս դու ասես նուաստացուցանել, նոյնպէս և դու նուաստացուցանես ակամայ, զի ես երկրպագելովն միացուցանեմ, և ոչ բաժանեմ, թէպէտ և զսրբառացութիւնն Որդւոյ ասեմ:

Պատր, Ես յոր վայր բաժանեմ զԵրրորդութիւնն:

Հայրա՛ւ Զի Հայր ի կուսէ ոչ ծնաւ, և ոչ թլփտեցաւ, և ոչ մկրտեցաւ կամ խաչեցաւ, ոչ Հոգին ապտակեցաւ կամ թաղեցաւ և յարեաւ. բայց այն Որդին միածին՝ որում յարութեան է պատիւ, և ասեմք այսպէս. Սուրբ Աստուած, որ յառաջ բան զյաւիտեանս ի Հաւրէ, և ի կուսէ ծնեալ, և խաչեալ և թաղեալ ի գերեզմանի անբակ յԱստուածութենէն, անբաժանելին ի միութենէ: Իսկ թէ խաչեցարն դժուարին թուի բեզ և խոչ ընդդէմ բո, ոչ ասեմ այսպէս. այլ թէ որ պատարագեցար, կամ ձաղեցար, կամ թշնամանեցար, կամ ընեռեցար վասն մեր, ողորմեա՛ մեզ. կամ որ զբացախ և զլեզի արբեր, կամ որ կոփահարեցար, կամ դու որ գողանաւ զբեզ որպէս զԱստուած, որոյ գաղտաբար ասես շրջնջելով թէ, որ ի փայտին բարեբարեցար՝ ողորմեա՛ մեզ, զի նա վասն մեր գանեցաւ, և նորա վիրաւքն բժշկեցաք, և եթէ խաչն բեզ խոչ է, մահ նորա՛ բեզ կորուստ է, և եթէ ի՛չ, ասա՛ զի՛նչ հարցանեմս, զի ոչ այլ իւրք փրկեցաք, թէ ոչ թքովն և խաչիւն և մահուն Բրհատոսի:

Պատր, Սերովբէքն Երրորդութեանն ասացին զսրբառացութիւնն և դու Որդւոյ, սո՛ւրբ, սո՛ւրբ, սո՛ւրբ:

Հայր, Ասա՛ և դու նոյնպէս սուրբ, և լոեալ, և եթէ ո՛չ, ասա՛, զիմա՛դ ուսար. ուսար զի յաւելին ի նա Աստուած հպար և անմահ և զողորմեացն: Ադէ՛ ասա, ո՛ր ուսոյց բեզ յետս ընդդէմ խոստովանել և թիւրել զսերովբէիցն նուագն: Սուրբն ի նոցանէ, և այլն պատուով բան ի մէնջ. իսկ այլն ինոցանէ, այն ծառայիցն, մեզ ոչ է պարտ ի թագաւորական գովեստն զնուաստն զնել, եթէ ծառայք են, չէ արժան անգամ յիշել զնոսա, այլ նոր ինչ ասել, Աւրհնեալ Հայր, Աւրհնեալ Որդի, Աւրհնեալ Հոգի սուրբ. ապա եթէ տեարք են սերովբէքն, պարտ է զնոցայն ընդունել զսրբառացութիւնն, պասելն Տէր զաւրու-

Թեանց, լի՛ են երկինք և երկիր փառաւր նորա, այլ ասելն՝
Եսայեայ, եթէ՛ Տեսի զՏէրն նստել յաթոռ բարձրութեան, և
ձայն մի տէր և ոչ տեսարբ, և փառք նորա և ոչ ձև, զի զՈրդի
տեսին գուշակմամբ, և ասէ. Զո՛ առաքեցից առ այն ժողո-
ւընդ՝ և ասեմ, զիս առաքեա տէր, զի զոր մի դիմաց ասացին
գոլ, թէ և զսուրբ Երրորդութիւնն ասացին սերովբէքն: Բայց
չայս ի հարկէ պարտիբ ասել, զի առաջինքն զհաւատամբն ի
յերիս բաժին են եղեալ, զի ի սակս Որդւոյ յաւրինին բանքն,
և Հաւր և Հոգւոյ, որպէս և ի Փառք ի բարձունսն՝ որ երրոր-
դութեանն թիւ, և ոչ. Որդւոյ միայն, թէպէտ զՔաղկեդոնի
չերեսս ունիբ, և զԽաչեցարն բարձէբ, զԱստուածամաւրն բա-
րեւաւսութիւնն ուրանայբ, զի հակառակ ժողովեցայբ ընդ
երից սուրբ ժողովոցն զնեւ զքաջախառն խմորն, վկայ ա-
պականացու ընութեան՝ զոր ունիբ, զոր ձեռնարկեալ սպանիբ
զմեծն Դէոսկորոս, հալածելով զՊետրոս Անտիոքացին՝ գայլ
կոչելով, և զՅուլիոս Աղիկառնացի, և զՍտեփանոս եպիսկոպոս
Եփեսոսի, և զԱնատալիս, և զՏիմոթէոս. զայս Զ. եպիսկոպոսքս
փախուցիբ և սպանիբ, ճոգաւանբ, մոլար և խոտոր, ստափառ,
գայլախումբ, գառնակոտոր, դիածամբ, արիւնաթաթախբ, պղո-
ծաժողովբ, կարծես բերելով որպէս աստուածամարտբ, բրիս-
տոսապատառբ՝ հերետիկոսք գոլով, զոր յերիսն այսպէս ոչ
են արարեալ:

Պատ. Արդ նորա հերձուածողբ գոլով, անիծից գործ
գործեցին:

Հայրա. Բայց ասա դու, զո՞ր հերձուած հաստատեցին Զ.
հայրապետն:

Պատր. ԶԽաչեցարն:

Հայրա. Եւ նորա նախակարգեցին:

Պատր. Թէպէտ և առաքեալքն ասացին ուրեք ուրեք,
կամ որպէս մեծն Յովհան Ոսկեբերան և Անթիպատրուհայրա-
պետն, այլ սակայն չէր աւրինադրած ամենայն աւուր ասել,
և պատառեցին զուղիղ ցանկ հաւատոյ, ամենայն աւուր եղին
զասելն անամաչ:

Հայր. Եթէ հերձուածողբ էին, ընդէ՛ր ոչ հերձան յանի-
ծիցն որպէս զԱրիոս կամ Նեստոր, միայն զի Մարկիանոսի սուրն
եղև վրէժխնդիր փոխանակ Աստուծոյ, կամ թէ սուրբ էր ժո-
ղովն Քաղկեդոնի, ընդէ՛ր Յուդայի նման սատակեցան, բայց յո-

լով ազգ Կոստանդիանոսի, և Բ, Թէոդոսի Թագաւորացն տաւն առնեն, որպէս առաքելոց, բայց որ ասացին Բ, ընուծիւնս, և Բ, որդիս, որպէս Նեստոր զատեալ որոշեցին: Իսկ դուք երկուս ընուծիւնս ասէք ըստ Եւտիքէի և Լեոնի, զոր և գրեալ է ի յիշատակարանս. թէ Աղաղակեցին յոլովք ի Քաղկեդոնի ժողովոյն, եթէ այս Նեստորի աղանդն է, չհաւանիմք: Եւ ապա անիծեալն Յորնադ ի մէջ անցեալ զերկու որդիսն Նեստորի ծածկեաց Բ. ընուծեամբքն. և վկայէ նախարարեացն ասելն, եթէ Նեստոր ընդէր նկովեցաւ, մինչ դուք զնորայն ընկալայք: Բայց ասա ինձ, զԻ՞նչ սկորոս ընդէր հալածեցին ի ժողովոյն, զի յեփեսոսի յերկրորդ ժողովին նա էր գլխաւոր, զՓղաբիանոս և զԵւտիքէս պապանձեալ բասկնեցոյց, և զառաքելական հաւատս հաստատուն պահեաց մինչև ի մահ Ե, եպիսկոպոսաւրն, դուք զայն թողեալ, այլ ինչ եղիք նորաւանդ, քացախաւանդք, խմորակերք, ջրպղտորք, աղախարշք, աստուածատեանք, աղտագութք, մարդապաշտք, երեսամաշք, Քրիստոսատեանք, ամենապատմորք, ընձախալտք, փարախալմալք, իրամատողք, հովուատեանք, ընդդէմ Տեառն զաւղանջողք, մարկիոնապաշտք, նորափառք, որք Ո. և ԼԶ. համաշուռն Նեստորի, որք այլ աղարտումն արկիք յեկեղեցի Աստուծոյ, զոր ոչ այլ որ ընդունի յուղղափառաց սրբոց:

Պատ. Դուք ընաւ ընդունիք զժողովն Քաղկեդոնի:

Հայրն. Վասն այնր ընդունիմք, զի ոչ եթէ ժողովեցան. և զհաւատս հաստատեցին, այլ զի զառաջին սուրբ հարքն արհամարհեցին, որպէս և արարին իսկ, զի զբուն սուրբ հարքն հալածեցին:

Պատ. Վասն զի զնորս աւանդեցին, վասն այնր նդովեցին զնոսա, և զբեղ խառն:

Հայր. Մի՛ յարձակի՛ր ի նկովս, զի մի ատամնաթափ լինիցիս. մինչ ժողով արարիք, ի Հայք ընդէ՛ր ոչ արձակեցիք և կոչեցիք, որպէս և Կոստանդիանոս առ սուրբն Գրիգոր, և մեծն Թէոդոս՝ առ սուրբն Ներսէս, կամ գալ ի ժողովն, կամ տալ զիր հաւանութեան. Իսկ փոքր Թէոդոս առ սուրբն Սահակ գրէ գալ ի ժողովն Եփեսոսի, և զգուշանալ Բ, իրս ի Նեստորէ և ի Լեւոնի տումարէն: Արդ դուք զԴր հերձուած խլեցէք ի ժողովն, և զԴր ուղղափառութիւն տնկեցէք: Կամ եթէ հերձուած կայր ի Հայք, ընդէ՛ր չարարիք ազդ, կամ յառաջ, կամ զկնի, այլ

դուք լուծընկեցք լեալ, զերդմամբ Հայոց Թագաւորացն անցէք, զՏրդատայն և զՎոստանդիանոսի, նաև զձեր Հայրապետն սպանէք. Իսկ մեր որ զԽաչեցարն ասեմք, ոչ ի յանձնէ այլ ի ձերոց գրոց եմք ուսեալ, որպէս և գրէր Ներսիս Սեբեդեակոս Հոռոմայեցի, եթէ չեղև Տնար Յովսեփայ զմարմինն իջուցանել ի փայտէն՝ յորժամ զբեկոսն հանէր, զի փայլատակունք ի փորուածոյ բեկուացն հատանէին, ապա զձեռան ի վեր ամբարձեալ տարածանելով աղաղակեաց այսպէս. Սուրբ Աստուած սուրբ և հլաւր, սուրբ և անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա մեզ. Երիցս անգամ զայս ասելով ըմբռնեալ իջոյց զմարմինն ի խաչէն, և պատեալ եդ ՝ գերեզմանի. Իսկ յառաքելոցն ի ժամանակս յաւուր չորեքշաբաթու և ուրբաթու ի ժամ պատարագին սկսեալ նախ զայս ասէին կցորդիւ, և ապա զգիրսն ընթեռնուին, և պատարագ մատչէր. Բայց որպէս ասացին, ոչ եթէ աւրէնս եդին, այլ ըստ աւուրց և ժամուց հանդիպման, որպէս մարգարէի և սպասաւորի Քրիստոսի պատիւ արարեալ կարգեցին յեկեղեցւոյն. Իսկ ի փոխումն Աստուածածնին եդեալ ի գերեզմանին, և յետ երից յաւուրց խնդրեալ ի գերեզմանն և ոչ գտեալ, ապա ազդ լեալ ի Հոգւոյն սրբոյ ի նոյն աւուր առաքելոցն և Թուամայի ասացեալ աղաւթս, զոր այլ առաքեալքն ուսեալ եդին զհետ աղաւթից Յովսեփու, որ է Սուրբ Աստուածն, այսպէս. Փառաւորեալ միշտ Կոյս Աստուածածին Մայր Քրիստոսի, մատո՛ղաղաչանս մեր Որդւոյ բո և Աստուծոյ մերոյ. Եւ այսոքիկ կայ ի գիրս Աւրեղիանոսի Հոռոմայեցւոյ, որ Վանոնացն լրմունք կոչին, վասն յիշատակի եկեղեցւոյ Աստուծոյ. Չնոյն բան գրէ Որոգիւնէս ի Գիրս զատկաց, զոր ընթերցեալ Յովհան Ոսկեբերան, և կարգեաց յիւրում ժամադրութեանն զոր արգելուին Թէոփիլեանքն և ասէին, թէ ՉՈրոգիւնին Խորհի, և առ ժամանակս ինչ դադարէին բանքն. Եւ ապա Կիւրեղ կարգեաց ընդդէմ Նեստորի ի ժողովն Եփեսոսի, Միածին Որդի և Բանդ Աստուած, և անմահ էութիւն, որ յանձն առեր մարմնանալ ի սուրբ Աստուածածնէն և ի միշտ Կուսէն, անփոփոխելի մարդ եղեալ, և խաչեցար Քրիստոր Աստուած, մահուամբ զմահ կոխեցեր, միդ ի սրբոյ Երրորդութենէդ՝ փառաւորակից ընդ Հաւր և ընդ սրբոյ Հոգւոյն, կեցո՛ զմեզ. Եւ միախմբեալ Մ. սուրբ հարբն ի Հոգւոյն սրբոյ յազգմանէ ձայնիւ կատարեցին, զոր և Ասորիք ստոյգ ունին զայս, և յայնմ աւրէ և աստ. Զայս Դիոսկորոս լսաց

յեփեսոսի ժողովն, և ոչ յայլ տեղի ուրեք, և ի լինել ժողովոյն Բաղկեղոնի հալածական արարին զՋ, եքին սուրբ հարբն, զոր ածապարեալ Պետրոս Անտիոքացին գրէ զեկեալ իրսն զամենայն ի Հայք, զպատառումն Յունաց ի մահուանէն Քրիստոսի, զգաւ-
շացուցանէ պինդ կալ ի խոստովանութիւն առաջին սուրբ հոր-
գըն, զի նորա ասնն զԱթանասի ումեմն ապականագործի խմոր
և ջուր ընկալեալ՝ ի վերայ տնաւրէնութեանն Քրիստոսի յաւ-
դեցին, և զխաչեցարն չընկալեալ ի բաց բարձին, և զՄարիամու
գովեստն արհամարհեցին յայնմ տեղեղ որոշեցին բարձրվոյս-
թեամբ, Զայստսիկ յուեալ մեր եպիսկոպոսացն ժողով արարեալ
ի Դուին և ի Մանազկերտ և եղին սահման, եթէ՝ Որ որ՝ ոչ
ասէ զխաչեցարն երգով Որդւոյ յամենայն ժամ, նստվեալ եղի-
ցի ի սուրբ ժողովոյս: Մեր պատճառք խաչեցարին՝ այդչափ
երևի:

Պատր. Եւ չէ՞ ինչ պարսաւանք, ամենայն աւուր ասել:

Հայրա. Զոր աւրինակ. Թագաւոր երթեալ որդւոյն ի
վերայ ապստամբ ծառայի իւրոյ, այն որ ըմբռնեալ ունէր ի
կապանս զնախարարս իւր, զերկիրն բովանդակ, և որդի թա-
գաւորին յաղթեալ նմա ի պատերապմին հանէ զաւրսն որ ընդ
ձեռամբ նորա, և զընդդիմամարտն սպանանէ, իրրե դառ-
նայ ի մարտէն որդի թագաւորին արեամբ թաթաւեալ, և գե-
րիքն առաջի կացեալ աղաչեն ամենայն աւուր և ասնն, եթէ
որ վասն մեր հեղեբ զարիւն բո, և հաներ ի կապանաց որոր-
մեա մեզ: Արդ ասա ինձ նախատինս համարի թագաւորն և
որդի նորա զայսպիսի բարբառ և պատիւ:

Պատր. Թէ որդին միով գանիւ փրկէր զոր, պատիւ էր
գանն, թո՛ղ եթէ զբազում ոգիս, մանաւանդ եթէ ստոյգ էին
արեամբն փրկեալք:

Հայր. Զնոյն և մեք ասեմք, զի ծնաւ, թլփատեցաւ, և
մկրտեցաւ, և մահ ոչ խափանեցաւ, և արգելեալքն ոչ ելին:
Իսկ ի խաչին իբրև եհեղ զարիւնն ի վերայ կենդանեաց և
մեռելոց, և ի նոյն աւրն և ի ժամն զվճիռն պարտուցն պա-
տառեաց, և ապատեալք գտաք յաւիտեանս. զի՛արդ համարիմք
ամաւթ և կամ նախատինս յիշել զչարհարանսն Քրիստոսի, և
զսպիսն՝ որ վասն մեր դեռ ընդ իւր ունի առ Հաւր, զի չէ
հնար զոր ումեք արեամբ փրկել, բայց նա՛ որ ի խաչ ելեալ
էր վասն մեր:

Պատրի Բաղդամբ ի Յունաց՝ զայդ ևս գիտեն, և տեղի պատասխանոյ ոչ ունին տալ, որպէս ես որ գիտեմ, եթէ վաժենայն ինչ գիտես: Արդ ասա, և զայս ինչ ջուր գիտեմ զի չէ՝ աւրէն, բայց խմոր և աղ ընդէ՛ր ոչ արկանէք, զի աւետարանին ասէ, եթէ՝ Մանուկն Յիսուս ածէր և զաւրանայր:

Հայրաւ Ուրեմն այն՝ որ ասէր եթէ՝ Ընդ բանսն խռովեցաւ Մարիամ, կարծեմ եթէ խմոր երեւր ի կոյսն. կամ որ տէ՛ ես եմ հացն իջեալ յերկնից, մի՛թէ խմոր էր. ապա ի վեր խմորահարբ կան և բացախախոցք, այլ զոր աւրինակ վարդ և մանիշակն անապական են, և այլ ծաղիկ խառնեալ ի նա տնապական ասին, ո՛չ տան զիւրաքանչիւր հօտն, զի վարդին արմատն անգոյ է, և բուրէ առաւելապէս քան զայլոյն, նոյնպէս և ցորեանն ի ձեռն մշակի սպասաւորի. Իսկ եթէ ես և դու մեծ բնութեամբ անապական հող առեալ անխառն ի խոտոյ, և յայլ սերմանեաց, և արկանեմք ի բարձր ապառաժ վիմի, և անդ բուսանի հատ ցորենոյ ատոք ի հասկէն եղեալ, զոր ոչ ի յերկնից որ եղեալ ի նմա սերմանիս, և ոչ ի յերկրէ, և բուսանի որդն անսերմն ի փայտի, նոյնպէս և ցորենահատն յեալ, Արդ զո՛վ ասես ի նմա խմոր, զի չէր մարդ ի հողոյ Յիսուս:

Պատրի Ի հարկէ անապական պարտիմք ասել, և որ այսպէս ոչ անմտանայ:

Հայր, Այսպէս համարեա զՊոյսն հող յերկրէ, և անապական ցորեան ի նմանէ բուսեալ. բայց դաւանողք Բ. բնութեան, մեծն ի հերձուածողս անիծեալն Յոբնաղ, գրէր յիւր Պարսպմունս յութերորդ ճառին, եթէ՝ Ոչ է պարտ զնեյ խմոր ամենայն աւուր, զի ցորեանն ինքն խմոր ունի յինքեան, զծնանելն՝ այլ և զցորենացաւոն, և Բ. խմորն չէ գովելի: Այլ ասէր, աղ պարտ ոչ է, զի ցորենահատն ի միմեանս եկեալ համեղութեամբ պարկեշտիցն զտեղի աղին լնուն, բայց սուտ է. ի Ժողովն Քաղկեդոնի, այսպէս եղին սահման, եթէ չիշխեմք խոտել զսահման խմորոյ, զայսոսիկ նա՛ ասաց, Իսկ մեր հարցանեմք զձեզ, մինչ յախտից աճմանէ էր մարմինն Յիսուսի, յեկամուտ յառնէ բնութենէ, դուք զի՛արդ իշխեք եկամուտ համեղութեամբն անապական աճումն կոչել մարմնոյն Քրիստոսի:

Պատրի Քրիստոս ի վերնատունն ի՞նչ հաց եկեր:

Հայրաւ Յառաջին աւուրն բաղարջակերացն, ասէ աւետա-

րանիչն, և Յիսուս ի տան Յովսեփու Հրէի և աւրինապահի էր, և էր ի պասեքի զատկին, և Հրէայքն ի ծակ մկանց անգամ յուզէին զիսորեայն, և ի տունն չմարթի ասել թէ կայր, զի չէր Ննար, և Յիսուս դեռ չէր աւարտեալ զաւրէնսն, և Յուդաւ տարեալ զպատառն ասէր, ո՞վ Հրէայք աւրինապահք բաղարջ ի գինի թացեալ ետ մեզ և ասէ, թէ՛ Այս՝ է մարմին իմ, եթէ իւր կեանս կարէ տալ ապա և ձեզ տայ։ Զայս գրէ Լևոն յիւր երկրորդ գիրսն, եթէ Քրիստոս աւանդեաց զբաղարջն ի պասեքին, բայց պարտ է ձեզ խմոր դնել, զի լիցի ախտակիր մարմինն Յիսուսի կատարեալ մարդկութեամբն։

Պատ. Պարտ է զՍրբասացութիւնն Որդւոյ ասել խաչեցարիւն, և առանց խմորոյ բաղարջ կազմել։

Հայրաւ. Մեր ասեմք, Սուրբ Աստուած՝ որ ծնար ի կուսէն որպէս զԱստուած, սուրբ և հաւերեղապէս զգոյս զերեցեր. սո՛ւրբ և անմահ մարմին և ոգին ի դոյնս, զորմեաւ։ Ոչ որ ապաւկեցաւ կամ թաղեցաւ միայն, զի մի աւագակք աւճառողք երեւցին, այլ որ պարզեցար ի խաչին իշխանաբար, ողորմեա մեզ։ Սո՛ւրբ Աստուած առանց մեղաց մարմինդ, զի Աստուած ես ճշմարիտ, Սո՛ւրբ և հաւար ի կիրս երկրւդի և անբաւ, Սո՛ւրբ և անմահ միացեալ Բանդ, որի խաչին խոստացար փրկել զքո հաւատացեալս, ողորմեա մեզ։

Պատր. Գ, տիւք և Գ, գիշերք յո՞ր վայր կատարեցան։

Հայր. Ի վերնատանն բաշխմանէն մինչև ի յարութիւնն։

Պատր. Զառաջաւորաց պահսն ո՛ւստի ուսայք պահել։

Հայր. Ի գրոց սրբոյն Գրիգորի, զի ե, աւր անսուղաթութեամբ հրամայեաց ամենայն դիւագնեալ մարդկանն, յորժամ ել ի վիրապէն, ապա յիմաստի լեալ, զաւուրս Կ, միտ եղեալ վարդապետութեանն բժշկեցան։ Իսկ յետոյ զբա՛նայապետութիւնն առեալ, զ Կ, աւրն ոչ եդ պահս վասն յողորդացն, զ ե, աւրն կարգեաց մեզ յիշատակ ունել ի մտի, որպէս Իսրայելի գտաւաւաւորահարսն, և զբաղարջակերսն։ Եւ Կոստանդիանոս զիւր աւուրս մկրտութեանն, որ ի Սեղբեստրոսէ եղաւ, զոր վասն մեծարելոյ զթագաւորն պահեցին Եգիպտոս և Հռովմ և Ասորիք։ Իսկ ի դնել դաշինս ընդ իրեարս Տրդատայ և Կոստանդիանոսի, փոխեցին զմեր պահքն, և եդին ի Կոստանդիանոսի տեղին պահոցն յամառնային յաւուրս, զոր մեք առաջին աւր զմեր փրկութեան և բժշկութեան կոչեմք։ Իսկ ձեր ուղղափառքն ասացին

Թէ յառաջ քան զ Խ, երորդացն զմուտն զգուշացուցանէ յառաջապահ լինել որպէս կարապետի Բայց մինչև ի Մարկիանոս պահեցին զառաջաւորքն Յոյնքն, որպէս և մեր, և շարաթն աւրն հայրապետացն տաւն կատարէին: Նորա զսուրբն Գրիգոր և զՏրդատ մեծարեցին, և մեր զսուրբն Սեղբեստրոս և զԿոստանդիանոս: Իսկ Մարկիանոս ի բաց եբարձ պայն, և պանտրուտոյս կարգեաց: Նորա զԿոստանդիանոս անարգեցին և զՄարկիանոս մեծարեցին, ապա մեր՝ զմեր հայրապետին որպէս մատանի ունիմք, նշնպէս և պատուելով պարծիմք ընդդէմ ազգաց ժողովուրդ փրկեալ նորա արեամբն, որպէս առաքելաւն Թագէոսիւ և Բարթոլոմէոսիւ և Յուդայիւ, նշնպէս հոգ տարեալ վասն մեր և Թովմաս, և ի բուն սուրբն Գրիգոր, որով մեք այժմ պարծիմք, այս է մեր հաւատ և խոստովանութիւն զոր ունիմք:

Պատրիարզն ասէ. Աւրհնեսցէ զքեզ Տէր ի Սիովնէ, զի զամենայնն ուղղապէս խոստովանեցար, բայց մեզ չէ աւրէն առանց մեծի ժողովոյ և հաւանութեամբ թողուլ զմեր բուն պողոտայն, թէ ոչ նեղեսցեն յայտնի և գաղտնի պատերազմաւք ի հակառակս եկեալ: Ապա եթէ ոչ՝ եկեսցէ այն՝ որ բըննոյն է գաղտնեաց և յայտնեաց: Եւ զայս ասացեալ մեծաւ պատուով յուղարկեցին զհայրապետն Տէր Վաւմիտառ ի Հայք:

Զնոսապ գրող սուրբ Կոստան զԹուհաս, և զԾնուղան ի՛ն յեջէ-յէ՛ր ի Քրիստոս Աստուած Տէր:

**ԹՈՒՂԹ ԱՄԵՆԱԶՆՈՐՀ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԳՐԻ-
ԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՅ, ԶՈՐ ԳՐԵՆՑ Ի ՀՈՅՈՎԱՊ
ԵՒ ՅՆԿԱՆԱԻՈՐ ՈՒՒՏԵՆ ԿՃԱՒԱՅ, ՎԱՍՆ ԿԱՐ-
ԺԵԱՑՆ ՆՆԻԺԵԼՈՅ ԹՈՆՐԱԿԵԱՆՑ ՅՈՆԵՍԻ ԵՒ
ՅԱՄՐԵՍԻ, ՈՐ ԵԿՆ ԶԳԵՍՏԻ ՈՉԽԱՐԱՅ, ԵՒ Ի
ՆԵՐՔՈՅ ԳԱՅԼ ՅԱՓԱՏԱԿՈՂ, ՈՐ ԵՒ Ի ՊՏՂԱՅ
ԺԱՆՈՒՑՍԻ ԱՄԵՆԻՑ, ԶՈՐ ԼՈՒԵԱԼ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐ-
ԴԱՊԵՏԻՆ ԳՐԵՆՑ ՍԱԿՍ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ Ի ՉԱՐ
ԿԱՐԺԵԱՑՆ:**

Տէր Հայր, զոր գրեմս, իրք Հաւատալի Համբաւ չար տեղե-
կութեամբ, զի թէպէտ և յորոց լուանն Հաւատարիմք կարդէին,
և չէր ինչ իւր չարեաց քինիւ, ոչ այլ իմն ունի կերպարան Հա-
կաճառութեան, քանչի լուայ թէ յանյիշելի ամենապաշտի մը-
դնութիւն աղանդաւորութեան անիծելոց Թոնրակեանցդ ի միջի
ձերում բարեխորհիցդ յիշատակի, և հիացայ՝ զարմացայ՝ ընդ
այդպիսի անյարմար երեսս բանի, Աստուծոյ ատելեացդ՝ որ ա-
սեն զձէնչ ասել առաւել զայդ գիտնական անուն Մուշեղայդ,
թէ տեղեկացեալ եմք ի մերմէ առաքեալ թղթաբերէ, որ չեն
նորա աւտար յառաքելականդ դաւանութենէ, և ըզձալ ըողձալ
մեծաւ փափաղանաւք Հաւասարիլ մասին նոցա, և խառնիլ ա-
րեան ընդ կոտորեալսն ի սրոյ՝ վրիժախնդիր Հեթանոս ամի-
րային Ապլվարդայ, որ արդարեւ՝ գաւաղան սրտմութեան ի ձե-
ռին Տեառն Յիսուսի, եւ թէ յո՞ր գիրս հրամայէ նզովել զոր,
և զերջանիկ Տեառն մերոյ զԱնանիայի զզարմանագիծ Հակաճա-
ռութիւն նամակին, զրարանականս ասել կամ անպատեհս, կամ
ոչ Աստուծոյ խաւսեցեալ, Արդ եթէ այդորիկ աղղեցան ի ձէնչ,
թողում ասել թէ հաւանեցան, և անխայեմ գրել թէ ճաշակե-
ցան, ապա զլիաւորեցաւ առ ձեզ նախագրեալն, թէ Կերակուրժ

Նոցա ընդիրք զպզրացան, Բագում ինչ աստուածային և առաքելական ամենայն ինչ ուրացեալ է ի նոցանէ, և խափանեալ յաստուածային կարգաց:

Ա. Չեռնադրութիւնն՝ զոր առաքեալքն ի Քրիստոսէ ընկալան:

Բ. Եւ հաղորդութիւն մարմնոյն նորա՝ զոր ասաց առաքեալ. եթէ զհացն հաղորդութեան ճաշակելով, զնոյն ինքն զԱստուած միացեալ ի մարմնի ընդունիմք և ճաշակեմք, զոր Սբաքաա հասարակաց կերակուր զսարսափելին զարդապետեաց:

Գ. Եւ զծնունդն հոգեոր երկանցն, որ ի ջրոյ և ի հոգւոյ, ծանուցեալ թէ որդիս Աստուծոյ գործէ, ջուր ինչ լուսեաց զնոյն նոցին ուսոյց:

Դ. Եւ զաւրհնաբանեալ զաւր կիւրակէին՝ յորում արար զլոյսն առաջին և կատարեաց զլոյսն յարութեան իւրոյ ի նմին, և զլոյսն կենարար գալտեանն նոփաւ տնաւրինեաց, զայն պատկեր պաշտելի աւուր ընդ այլոցն զուգութեալ նոցին թարգմանեաց: Արդ զորս յայսցանէ զնոցա գիտեմք խափանեալս, ոչ առաքելական կամ աստուածականս:

Ե. Զծնադրութեանն խորհրդական պաղատանս՝ զոր ինքն արարիչն ամենայնի խոնարհեալ կրկնեաց:

Զ. Թէ զաւագանն ուրացեալ ի նոցանէ, յորում ինքն Քրիստոս մկրտեցաւ:

Է. Թէ զհաղորդութիւն անմահութեանն զոր ինքն բոլորից Տէրն ճաշակեաց:

Ը. Թէ զմծղնէական անխոր պղծութիւնն, զոր Տէրն ըզհայեցուածն արգելեալ խորեաց:

Թ. Թէ զնշանն երկրպագեալ զոր Աստուածն մարդացեալ յուսն իւր բարձեալ կրեաց իբր զփառս ինքեան և զիշխանութիւն:

Ժ. Թէ զմարդապաշտ ուրացութիւնն, որ գարշելի է և անիծեալ բան զկռապաշտութիւն:

ԺԱ. Թէ զինքնաձեռն բամահանաց քահանայութիւնն՝ որ սատանայի է նմանութիւն:

ԺԲ. Թէ զպսակին ամուսնութեան անգոսնութիւն, զոր Տէրն ինքեան քանչելեալք և մարոն իւրով Աստուածածնաւ յարդեաց և պատուեաց, զպսակն անգոսնեն, և զոր սիրով մերձնան յիրեարս՝ կատարեալ սէր համարին և յԱստուծոյ, և հա-

Հոյ Բրիստոսի. Թէ՛ Աստուած սէր է և զսիրով միաւորին կա-
մի և ոչ զպսակ:

ԺԳ. Թէ՛ զերախայրեացն կատակերգական երգիծանու-
թիւնն, զոր Աբէլ և Նոյ, և Արրահամ, և Դաւիթ, և Սողոմոն
և Եղիայ՝ աստուածային բարկութեանն ցուցին հաշտարարու-
թիւն:

ԺԴ. Թէ՛ որ զգլխաւոր աղանդին իւրեանց գարշութեանն
յանդգնեալ Բրիստոս անուանեն, զոր Բրիստոս կանխաւ վկայեաց
Թէ՛ յարիցեն սուտ Բրիստոսը և սուտ մարգարէք, և այս է ա-
սելն մարգարէին, Թէ՛ Խորհեցաւ անպգամն ի սրտի՝ իւրում Թէ
ոչ իցէ Աստուած: Արդ այդոքիկ են բննադիդ Մուշեղայ ան-
խոտոր հաւատոյ առաքելականքն:

Արդ՝ զայսոսիկ հաւերելայրն մեր և վարդապետ, մեծաւ
բննութեամբ խնդիրս արարեալ իբրեւ զԱստուծոյ ջատագով, և
անգստին իբր զիմաստուն նախամարտիկ տապալեաց զառաս-
պելարան հայհոյութիւն անաւրինելոցն Թոնրակեանցն, Թէ՛ ոչ
մեր զանուն պղծոցն ի համբաւուց ի սակաւ ինչ լոյս գիտէաք:
Արդ զի՛նչ պարզես ընդրութեան տեսեալ ի գարշելին Կումր-
րիկոս, և կամ յիշատակ բարւոյ ի Սիմոն, և կամ յոյս ակնկալու-
թեան ի Նեոն՝ որոց նոցա են աշակերտեալք, որ զերախտին
անպատում բարեգործին, չարչարանացն մոռացեալ, զնոսա կար-
գան ապաւէն՝ որ զնոցանէն ստացեալ: Որք են շարք շանց, և
գումարք գողոց, և գունդք գայլոց, և դասք դիւաց, և ազինք
աւապակաց, և կոյտր կերչաց, և բոյլք բարբարոսաց, և խումբ
խաչահանուաց, և ժողովք չարեաց, և արք արեանց, և երամբ
թունաւոր աւձից, և վտառք մարդագէմ զապանաց, և կաճառք
կախարդաստրաս աղանդաւորաց, և ոչ միայն եկեղեցականաց,
այլ և հեթանոսաց են անպոսնելիք:

Քանզի և այն հլաւր այր՝ խնդրող վրիժուց նախատա-
նացն Բրիստոսի, որ զանիծեալ քնախնիս նոցա խայտառակամա՛հ
սատակեաց, զայս ինչ ասէր ցերկրորդն Յամբէսի, Թէ՛ Բրիստոս
յերիր աւուր յարեաւ, արդ մինչ դու զքեզ Բրիստոս անուանես,
սպանանեմ զքեզ և թաղեմ, և դու զկնի Ն, աւուր կենդանացիր.
ես զիտեմ Թէ՛ Բրիստոս իցես, Թէպէտ այնքան աւուրբք բազ-
մաւր յետոյ յարիցես: Արդ նա մերձ էր և դրացի դառնացո-
ղացն մոյեզնութեան, և զայն լուր ի բազմաց ճառողաց կըր-
թեալ էր, և Բրիստոսի ճշմարիտ յարութեանն քմենէին հա-

ւատայր, և զնոցայն այսն արարեալ իբր զարժանիս Հննգնեւ-
լոյ եթող յիշատակ ըանից գովելեաց, քանզի և զայն Աստուած
և ոչ երկրային խորհուրդ տնկեաց, հրամայեալ տնտեսեաց, նո-
վաւ, չարաւ զչարիսն խրատեալ և կամ սատակեալ, որպէս
զվիշապն ահագին հնդկային ետ կերակուր, և զհրէայսն Բաղ-
դէացւոյն խրատեաց, և զխաչահանունն Տիտոսիւ և Վես-
պիանոսիւ և Ադրիանոսիւ, դատեալ խորտակեաց, եւ զԵգիպ-
տականացն ազգ Կիւրոսիւ կործանեալ կրկին կշտամբեաց, և
մեծահեծան հարուածոց ասի նոյն ինքն Բելիար կախեալ ի
տաճարին հրամանաց ահաւորին: Արդ դեքն Աստուած գիտա-
ցին զՄիածինն և դատաւոր ամենայնի դաւանեցին, և պեղծն
Սմբատ կրկին Սիմոն, իւրոցն դառնարմատ և որոմնաբոյս աշա-
կերտացն զինքն ետ երկրպագել, որպէս մոգն այն Սամարացի
և Մոնտանոս, և Պիւթագորաս, անգրական և հեթանոսային
խմաստասէր:

Արդ ամենեկին նուազս ի յորունց և սակաւս ի բազմաց
գծագրեցի, և մնամ յսել ի ընդից ձերոց. քանզի առաջի է
Տէրունական կանոնի սահման, եւ ի բանից քոց արդարասցիս,
և բանից քոց պարտաւորեցիս: Այլ եթէ ընդ գրաքանութիւն
նոցին զարմանայր, գիտեմք և զստանայ սաղմոս ասացեալ
յաւր փորձութեան ամենափրկչին: Եւ արդ՝ եթէ ոչ անէծս կըր-
կինս և նշովս բազմապատիկս ոչ արձանացուցանէք սկզբնա-
հաւրն նոցա Սմբատայ և մեռելոց նոցա, և կախարդական կրաւ-
նից նոցա և դաւանութեան նոցա, և զոր բարին կերպա-
րանին կրկին կղկղանըս գրէք և առաւել ուրացութիւն վար-
կանիք, և յիմ նամակիդ ոչ նշանակէք, որով զձեզ անարատ
յարմար է առնել, և զգայութակութեանն խէթ տարագրել, և
գիտէք և իմանայր եթէ վասն ձեր բարւոյ և խաղաղութեան
և սիրոյ գրեցի և հոգացայ, զի մի՛ ամրոցդ այդ ապաստանի ի
պահողաց դորին նենգեացի:

Ապա դուք ձեզէն պատուականութեան ձերում մա՛տն ե-
ղէք, զի այդ Մուշեղ՝ վարդապետ զինքն գրէ, պարտ է ախո-
յեան լինել ընդդէմ հակառակորդին, և զխրամհ հատեալ կարկա-
տել, և զթերին պատսպարել, և խաւարելոյն լո՛յս և աղ և խը-
րատիւ լինել ըստ աստուածային կանոնին: Ապա թէ լոյսդ կար-
ծեալ ի դմա խաւար է ստուգապէս, աւձահար թովիչ է, և ա-
նիմաստ գեղատու, զի գիտութիւն ոչ աւժանդակեալ մատարն

Աստուծոյ, ձայն է անընդրական անյարմարապէս ապդեցեալ և պատգամ է նենգական խափանիչ խաղաղութեան, եւ արդ՝ ո՛ր գիտութիւն դուրս ասելո՞ւ թէ՛ յո՛ր գրոց ունին նպովել զոր. Պաւղոս և Վհրեշտակն աւտարի ոչ խորհող, նպովեալ, և զնոյն կրկնեալ ոչ պատկառեաց, և Դաւիթ զխոտորեալսն ինքն անէծ կշտամբութեամբ ստորագրեաց, եւ Տէրն զքնաւ ահեկանացն դասալքութիւնն ասէ, Երթայք յինէն անիծեալք. և Վհրեշտաւածողական չարափառութիւնն ի նւագ դաւանութեանն որ զկնի աւետարանին կանոնեալ պաշտի, կրկին նպովեալ ի սուրբ Ժողովոյն Նիկիայ՝ ընկալաք և ուսաք, և դարձուած թղթոցն պատասխանեաց Պետրոսի և ի Սահակայ զորոշեալսն ի Քաղկեդոնականացն նպովական բանիցն խրատեաց, և Կիւրդի Աղեքսանդրացւոյ զյուսիք նպովականացն հատուածոց ընդդէմ՝ Նեստորի, և Հենատիկոն թուղթն Զենոն կայսեր որ նպովէ յանուանէ ըզբնաւ հերձուածողսն, Զի թէ որ ի մասնէ ունի թերութիւն՝ պատուիրանաւ պարտիմք նպովել, որչափ առաւել զբազմաչերձուած ժողովոյն զդաս, որ կտրեալ են ի Քրիստոսէ, և կապեալ միացեալ ընդ սատանայի, եւ արդ, Տէր Հայր, մի՛ դժուարիք ընդ բանս գրոյդ, և զանխարդախ սէրդ ատելութիւն վարկանիք, զի սէրն Քրիստոսի ստիպէ զմեզ յայսոսիկ, և կամիմք զձեզ աւրիծս լինել, և Վհաւրն Անանիայի, զլիազիառութեամբ զմատեանսն որ ընդդէմ հերձուածողացն հոգս տարեալ գրեաց, և դուք գրել հրամայեցէք:

**ԹՈՒՂԹ ԿՈՍՏԱՆԴԵՆՑ ԿԱԹՈՒՂՈՍԻՒՅՈՍԻ ՀԱՅՈՑ
ՋՈՐ ԳՐԵՆՑ ԱՌ ՀԵԹՈՒՄ ԹԱԳԱՌՈՐՆ Ի ՅԱՍ-
ՏՈՒՆԺԱՊԱՀ ԴՂԵԿԷՍ, Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ Ը-
ԹՈՌՈՑՅՈՒՆ ՀՈՒՄԿԼԱԷՍ, Ի ՄԱՅՐԱՓԱՂԱՔՆ ՍԻՍ.
ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԹՂԹԻՆ ՈՐ Ի ՊԱՊԷՆ ՀՈՒՄԱՑ
ԲԵՐԱԻ ԱՌ ԹԱԳԱՌՈՐՆ ՀԱՅՈՑ ՀԵԹՈՒՄ, Ի
ՁԵՌՆ ԼԻԿԱԹԻՆ ՈՐ ԿՈՁԷՐ ՏԻՄԱՆՁ, Ի ԹՈՒՍ
ՀԱՅՈՑ Ի ՈՂԵ. Ի ՁԵՌՆ ԱՐԴԻՒՆԱԿԱՆ ՎԱՐ-
ԴԱՊԵՏԻՆ ՎԱՐԴԱՆԱՑ ՅԱՐՄԱՐ ԻՐԻՍ:**

Սուրբ Թագաւոր ամենայն Հայոց, յառաքեալ գրոյ քո,
ծանեաք զքոյին հրամանսն, զոր հրամայել էիք քաղցր և կալ-
ղազոյն առնել զպատասխանին թղթի պապուն և նրբատես
առնդ Յիմանչիդ, որ առաքեցաւ ի Պապէն գտանել զմեզ յետ
Ռ, և Մ, և ԽԸ ամի գտանելոյս մերոյ ի Տեառնէ. Սարծեն
զՀայոց եկեղեցին աղքատ ի գիտութենէ. և յայս գիրս գտաք
ԺԵ, սխալ և անընդունակ բան, խառնեալ ընդ ճշմարիտսն. է-
զոր իմանալով և ի չար կամաց են գրել, և է՛ զի չեն կարա-
ցել տեսանել զթիւրն:

Յառաջ որ գրեալ է թէ Հոռոմայ աթոռն միայն ունի իշ-
խանութիւն ի վերայ երկրի կապելոյ և արձակելոյ և ծառայու-
թիւն պարտին նմա ամենայն եկեղեցիք: Զայս ընդէ՛ր ոչ էած
զմտաւ, զի յորժամ ախտացան այսպիսի առաքեալքն թէ ո՞ իցէ
ի նոցանէ մեծ, սաստեաց Տէրն և ասաց. այդ հեթանոսաց և
անհաւատից է բան, այլ ի ձեր միջի այդ ոչ լինի. Արդ դոքա
լրբութեամբ սուտ կամին առնել զՏէրն, և Յովհաննէս աւետա-
բանիչն ասէ թէ, յետ յարութեանն փչեաց յամեն առաքեալսն
և ասաց, Առէք Հոգի սուրբ, թէ ուրուք թողուցուք զմեզս թո-
ղեալ լիցի, և թէ զուրուք ունիցիք՝ կալեալ լիցի. Այս այլ ի՞նչ

է, քան իշխանութիւն կապելոյ և արձակելոյ, և յ ԲԺ, աթոռոն
 զմէկն ետ Պետրոսի Գ, առաքեալ յԲԺիցն, և Գ, յեւթանասնիցն
 ի Հայք կան, պատե՛հ է, որ դոքա կապեն զՀայք, Եւ Պետրոս
 նախ ի Կեսարեայ Փիլիպեան հաստատեաց եկեղեցի, և ապա
 յԱնտիոք, և յետոյ ի Հռոմ. ընդէ՛ր եղև Հռոմ առաջին: Թէ ըզ-
 Պետրոս իւրենք սպանին ի Հռոմ, զՊետրոսի Աստուածն Հրէայքն
 սպանին յԵրուսաղէմ: Երուսաղէմ ընդէ՛ր չէ հրամանատու ամե-
 նայն երկրի: Եւ պսպիսի բանս դոքա կու տան ասել. Թէ ոչ.
 Պետրոս և իր բանքն յետ Քրիստոսի է մեզ, իսկ դոցա վարքն
 և բանքն չէ Պետրոսին: Եւ մէք վասն հարցն մերոց երգմանն
 սիրոյն և ուխտին, նոցա չարին չեմք հաւատացել և զնոցա խա-
 լատն ջանացել եմք ողջացնել:

Երկրորդն՝ որպէս զայն՝ որ կու ասեն զՀոգին ի Հաւրէ
 և յՈրդոյ, որ պղտորումն և շփոթումն առնէ մտացն լսաւորին:
 Բայց մէք լսելով զնոցա բամբասանքն յայլոց ազգաց, ասցել
 ենք թէ չկայ մնաս և ի գրոց է բանն. և իրաւ եմք ասցել, զի
 իմաստնոցն միտքն ողջ մնայ ի լսելն: Բայց ախմարացն ցաւէ՛,
 յաւ չասելն է, զի մի է պատճառն Հայր, միոյն ծննդեամբ և
 միոյն ելլուութեամբ. և պատե՛հ է, որ մի լիցի պատճառ յատուկ,
 յստակ, մեկին, և պարզ. Եւ Հոգի Որդոյ ասի, զի Որդւով բաշ-
 խեցաւ պարզ և ի Հոգւոյն, որպէս հայրենի բարիքն:

Երրորդ սղալանքն, որ կայր ի Թղթիս Բ. բնութիւն են
 ասցել զմարդ, որ թէպէտ և է երկու, անմարմին և մարմին,
 հոգի և մարմին, այլ չեն ասցել ոչ եկեղեցի և ոչ արտաբիւրն
 երկու բնութիւն զմարդն, այլ մէ՛կ, զի թէ առանձնանան՝ պա-
 կասեաց բնութիւնն, զի ոչ զհոգին է ասցել մարդ, և ոչ զմար-
 մինն, զի ի մի բնութիւն կապեաց զնա արարողն. և զայլն ի-
 մանաս դու:

Չորրորդն որ ասցել են, թէ միշտ, նոր ստեղծանին հոգիք
 հանապազար, և թէ այդպէս է, սուտ է Մովսէս որ ասաց, կա-
 տարեաց Աստուած զամենայն և հանգեաւ: Ասէ զայս Նիսա-
 ցին Գրիգոր, թէ հնգիցս բիւր, մինչ զսակաւն ասացից, ամէն
 աւր՝ մարդ ծնանի, թէ նոյնքան հոգի ստեղծուաւ Աստուած յա-
 տուրն: Այլ թէ ասեն և մարմինք նոր ստեղծանին, զի զայս այլ
 են խալտել, սուտ են: Զի ի ծնաւոյցն ծնանին մարմինքն, և
 ոչ նոր, և հոգիք ոչ յառաջ ասին ստեղծանիլ ժարմնոյն, և ոչ
 զկնի, և ոչ ի հաւրէ և ի մաւրէ կտրեալ. այլ անճառելի է վա-

սըն նմա բանն, զի պատկեր Աստուծոյ է, քանզի որքան զկերպարան սկզբնատպին ունի պատկերն, ապա է պատկեր, զի թէ մեր հոգիս գիտելի էր և Աստուած անգիտելի, սուտ էր բանն, թէ պատկեր է Աստուծոյ հոգին, այլ դոցա լրբութիւն է զայդ ասելդ:

Հինգերորդ խալատն՝ այն է որ զՄարիամ կին և կոյս է գրել, և ոչ երբէք Աստուածածին է յիշել, որ յայտնապէս նեստորին է:

Վեցերորդ և մեծ հերձուած որ գրեալ է թէ եղև կատարեալ աստուածութիւն հաւասար Հաւր, զի ի վերայ Աստուծոյ Բանին եղեալ ասելն Արիստին է, զի աստուածութիւնն որդւոյ, ոչ է եղելութեամբ:

Եւթներորդ սղալ գրեալ է թէ՝ եղև մարդ, որով փոքր է բան զՀայր: Եղևն պատշաճի մարդկութեանն. բայց ասելն փոքր բան զՀայր մեծ փնաւ է, զի պակասն սան զՀայր, չէ Աստուած, եթէ այդպէս է, և ոչ կարաց ի փառս ածել զմարմինն և ոչ միաւորեցաւ ընդ Աստուծոյ, և ոչ աստուածացաւ ըստ նոցա վարձեացն, և թէպէտ ինքն ասաց, Հայր իմ մեծ է բան զիս, չասաց թէ ես փոքր եմ բան զնա, և մեծն պատճառին միայն է, զի նա ի Հաւր է և ոչ Հայր ի նմանէ, և այն առ անհաւատ Հրէայն ասացաւ, որ հակասակ կարծէին զնա՝ Հաւր, զփառսն ի Հայր վերաբերէր ամենայն ուրեք, և ասէր թէ՝ Հակառակն փառս անձին իւրոյ խնդրէ. իսկ որ խնդրէ զփառս այնորիկ՝ որ առաքեացն զնա, նա ճշմարիտ է: Նաև զՀայրն փառաւորելով, զանձն փառաւորէր, զի Որդի էր մեծութեան նորա, այլ որպէս դոքա յանդգնին. պակասեաց Որդի՝ մարդեղութեամբն, և վզէն եղև նմա, և զղջագեալ լինի ըստ նոցա, որպէս ամենայն զրկեալ, այլ ըստ ճշմարտութեանն և ըստ մեզ հարստութիւն և ճոխութիւն Որդւոյ՝ եղև մարդեղութիւն նորա և յաճախեաց փառաբանութիւն նորա և խոստովանութիւն և Հաւր և Հոգւոյն սրբոյ, զի որքան անմարմին էր, երկնայինքն միայն փառաւորէին զնա, իսկ մարդեղութեամբն ամենայն ազգ և լեզուք առ մենայն. թէպէտ նա ոչ վասն իւր փառաց, այլ վասն մեր մարգացաւ, զի և մեր փրկութիւն է փառք նորա:

Ութերորդ փնաւն. Բ. բնութիւն. և Բ. կամք Քրիստոսի. զի յառաջ զմարդն Բ. բնութիւն ասացին, և արդ զՔրիստոս Բ. բնութիւն, որ ըստ իւրեանց անմտութեանն. Գ. պարտ էր ա-

սեւ ըստ կարգի բանիցն իւրեանց, և թէպէտ զայն ընդ խալատ ասեն ասացեալ. սակայն Բ. բնութիւն ասելն, ոչ միայն զԱստուածածինն՝ մարդածին բերէ, և զԽորհուրդն մարդոյ միայն արիւն, այլ և յԵրրորդութիւնն մուծանեն Բ. բնութիւն և Բ. կամբ, որ է մեծ մեղք:

Ինն սղալն, գրել են, թէ Ջարդարսն միայն եհան ի դժոխոց և զայլսն եթող անդրէն: Ապա ընդէ՛ր աղաղակէ եկեղեցի թէ աւերեաց քակեաց քանդեաց զդժոխսն, ազատեաց զՏոգիսն ի սատանայէ, զի թագաւորն արարածոց մահուամբն ի բանդն երթեալ կալանաւոր մնայր անդ. և ո՛ւմ ասէ մարգարէն՝ Դարձցին մեղաւորք ի դժոխս, երբ ի տեղն կան: Եւ զի՛նչ է դժոխքն, եթէ ոչ իշխանութիւնն սատանայի ՚ի վերայ Տոգոյն յորմէ ընկէջ զնա Տէրն, և թէ ի տեղուղ ասեն. ո՛չ հակառակիմք, սակայն՝ Աւերեաց Տէրն զդժոխսն, գրեալ է՝ և յաւերն ոչ որ բնակէ, և եթէ նոքա թողան ի տեղն, յայտ է թէ և յայնմհետէ և յաւիտեան, անդ տանին զՏոգիս մեղուցելոցն դեքն, և Տէրն ինչ ոչ արար. զոր մի՛ լիցի մեզ ասել:

Տասն սղալն, գրեալ են թէ, Յետ յարութեանն և չարչարանացն, առաւել փառաւորեցաւ մարմինն Տեառն. Բայտնի է ասաւղն բանիդ, որ ասաց թէ՛ վասն վարձու չարչարանացն, փառաւորեցաւ յետ յարութեանն: Այլ մեր խոստովանիմք ընդ յղանալ բանին յարգանդ Կուսին և ի խառնիլն ընդ մարմնոյն փառաւորեցաւ, և այլ ոչ յաւելաւ նմա փառք, զի փառք մարմնոյն աստուածանալն է, զի թէ աստուածացաւ, և աստուածացեալ ծնաւ, ըստ որում Աստուածածին է ծնաւղն, ապա այլ ի՛նչ մնաց նմա ի փառաց:

Տասնութիւն սղալն, Ջմիրտութիւնն յերկուս են հասել. քահանայն մկրտէ, և եպիսկոպոսն մեռոնէ և հոգի տայ. Թէ այդպէս է որ քահանայն հոգի չկարէ տալ, ապա զի՛արդ զհացն և զգինին մարմին և արիւն Աստուծոյ գործէ, կոչելով զՀոգին սուրբ. ո՛չ ապաքէն մի և նոյն է խորհուրդ զախտի ծնունդն՝ անդամ Քրիստոսի, և զբոյսն հոգոյ՝ մարմին և արիւն Աստուծոյ առնելն նոյն հոգւովն՝ որ զԿոյսն մաքրեաց, և զՅորդանան սրբեաց, և զի՛արդ կարէ թողութիւն տալ խոստովանողացն Հոգւովն սրբով՝ քահանայն:

Երկոստասն սղալ, զոր մոռացեալ են յեւթն քահանայագործութենէն, Ջմեռոն աւրհնելն, որ է յատուկ գործ և կպիսկո-

պոսի, զի որպէս բաճանայն վեհագոյն աստիճան ունի սարկաւազի՝ զբաճանայութիւնն, և եպիսկոպոսն երկոքումք գործովքն պոր գործէ, վերագոյն գտանի բան զբաճանայն, բաճանայ աւրճն և մեռն կատարէ երկնաւոր խորհրդով, որով աւծանին ամենայն շնորհընդունակ աստիճանք և սպասք եկեղեցւոյ:

Երեքտասան սղալ, որ Զերրորդ և զչորրորդ և զևս աւելին ամուսնաւորքն աւրինաւորք են գրել, որպէս զառաջինն, և անդատապարտք և առանց խղճմտանաց, Եւ զիարդ իցէ անաւրէնութիւնն աւրինաւոր: Աստուած ասաց եղիցին երկուքն ի մարմին մի, և Յիմանչն կու ասէ թէ Ե և Զ ի մարմին մի: Յ և ԺԸ Հայրապետքն զերկրորդն ընդ խղճմտանաւք դնեն, և ի նոցունցն զԲ և զԴ, և զևս աւելին առանց խղճի մտաց, թող զայլ սուրբ ժողովսն, և զմեծն Աթանաս և զայլսն, որք Հոգւովն սրբով, և սքանչելաւք վարէին, որ և ամենեքեան պնդեցին չիլնել քրիստոնէից բոլանոց, և առանց լծոյ թողեալք և դոքա զայդ ասեն, և նոր կտակ մեզ գրեն: Ամ է՛ր չասեն թէ բովանդակդ առաջնորդացդ չէ մեղք, նա ժողովրդականացն մէկ ունելն, ինչ մեղք է. բանգ ի յայդ է եկեալ, որ ում պիտի դոցա լսէ, և ո՛ւմ պիտի նոցա լսէ, որովք Աստուած խաւսէր:

Չորեքտասան սղալ, որ ասեն, Մինչև յաւրն դատաստանի առնուլ զվարձ արդարոցն որք դասին ընդ Հրեշտակս, և անապաշխար մեռելոցն ի ներքոյ տանջանաց մտանել և չարչարիլ, զոր կոչեն Բիրկաթոր. ապա Քրիստոս յինչ է գալոց ի դատաստան. երբ ի գալստեանն նորա վճարեալ է ամենայն ինչ, Եւ զինչ անիրաւ դատաստան բան զայն մարմնով արդարանալ կամ մեղանչել, և առանց մարմնոյ փառաւորիլ Հոգւոցն կամ տանջիլ: Այլ մեք զնախամաքրումն պսպէս ասեմք և զնախաճանգչելին, թէ խոստովանութեամբ կատարեալ Հոգիքն թէ արդարք, թէ մեղուցեալք ի միում տեղուջ կան, մեղուցեալքն տանջին միայն վախելով և տրամութեամբ, զի զիտեն զինքեանս, և արգարանան խորհրդով եկեղեցւոյ և բաւին և սրբին յիշատակաւն յետնորդաց և ազաւթիւք և պատարագաւք, և համարեալ է երկիւղն և արամութիւնն նոցա տանջանք, և արդարոցն խնդութիւն յուսով առաջիկայ երանութեանցն, և վտառհաւթիւնն՝ զոր ունին առ Աստուած. այն համարեալ է նոցա նախահանգիստ. զի իմացականն Հոգւոյն է, ճանաչեն ո-

րոց արժանի են և խնդան, և տրտմին անդ ուր կանն. այլ զկատարեալ փոխարէնն ոչ ունին, երկաքանհիւր կողմանքն: Բայց այնքան միայն որպէս իցեն ժ պր ի միում տան արգելեալք ի ժամ յերեկոյին, հինգն ի նոցանէ ակն ունին ի վաղիւն պսակի, և հինգն հատման գլխոցն, և ոչ նմանապէս անցուցանեն նոքա զգիշերն, այլ խնդուլթեամբ և տրտմութեամբ բաժանեալք: Այս հանգստեան և տանջանաց վախճան է, և զալուստն է երկրորդ, և ապա այն լինի որ ասէ Տէր. Երթիցեն նոքա ի տանջանս յաւիտենականս, և արդարքն ի կեանսն յաւիտենականն: Ասցած է ազգ մի այլ, որ Ռ. ամալ յառաջ յառնեն բուն արդարոցն քան զանապաշխար մեղուցելոցն, բայց ոչ է ընկալած:

Հնգետասան սղալ, այս է որ գրեալ են, թէ Այնք՝ որք ընդ հրեշտակս դասեալք են, և որք ի Բիրկաթորն՝ միապէս փառաւորին, և անհաւատքն և մահուչափ մեղուցեալքն՝ ի միում տանջանս կայցեն: Եւ մեր ուսեալք ի գրոց ասեմք, թէ չափ և համար ոչ գոյ զանապանութեան փառացն արդարոց՝ ըստ պէս պէս և ըստ մատենակ առաքինութեանն, և ազգի ազգի ծանապարհացն՝ զոր Տէրն հրամայեաց՝ Ի տան Հաւրն բազում աւթեւանս լինել. և Պաւղոս ասէ, Այլ փառք արեգական, և այլ փառք լուսնի, և աստղ քան զաստղ առաւել է փառաւր. վասն զանապանեալ հատուցմանն ասելով կայս. զամենաճառազայթ երանութիւնն՝ զոր առնուցուն ըստ գործոց իւրեանց: Նմանապէս և տանջանացն է որոշումն և զանապանութիւն, ոմանց հուր, ոմանց հուր և խաւար, կիսոց դժոխք, և կիսոց յատակ դժոխոց, ոմանց որդն և հուր, և ոմանց սառամանիք և տարտարոսք, և կիսոց յոյժ սակաւ պատիժք, և այլոց ոչ տանջանք և ոչ հանգիստ, և գոքա երկուք միայն են ստուգել. Իսկ մահուչափ մեղք, մեք ասեմք թէ այն է, որ թէ որ արտաքոյ աւրինաց առնէ ոչ ինչ մի, և ասէ թէ այս փոքր է, որ ոչ համարի թէ մեղք է փոքր կարծելով. ոչ խոստովանի և ոչ ապաշխարէ, թուի թէ այդ իւրեանքդ են, որ լոյծ կենաւր կեան, անպահճ և խառնակեացք, և ապաշխարութեան փոյթ ոչ առնեն. թո՛ղ երթան սրբեն զիւրենք, և հանեն զգերանս իւրեանց, և ապա հային ի մեզ:

Չայս ամէնս կամեաք ասել ընդ իւրենք. և ի բո հրամադադդ արգելաք, և թէ ջանացել էին կարկատել զիւրեանց

բանն և կեցնել, և մեզ չէր պակաս Աստուծոյ ողորմութեամբն ճշմարտութիւնն զոր տուեալ էաք ի դէմ: Դուք թէ պատե՛հ տեսնոյք յայտնեցէք իւրենց զոր կամիք, ապա կեցիք մինչ զամէն՝ զոր կամին ասել՝ ասեն, և մեզ իմացնէք որ զայն այլ իմանանք: Թող բերեն առ մեզ զՊետրոսի դաւանութիւնն, և զՍեղբեսարոսին և զՆեղեստիանոսին և զՅուլիոսին, զպաշտօնեացդ առաջնորդաց խոստովանութիւնդ թէ չընդունիմք. յԱստուծոյ առնումք զբանադրութիւնն և ի նոցունց: Ապա զիւրեանց արուեստակեալ առասպելն իսկի չընդունիմք, այլ և արհամարհեմք, և չիշխեն ի վերայ մեր ամենեւին, և ոչ վասն դոցա ելնեմք յաշխարհականացն սիրոյ. և յաղաւթելոյ ոչ պակասիմք վասն դաշանցն հարցն մերոց սրբոց. և խաղաղութիւն կայցուք ընդ Աստուծոյ և ընդ սուրբ և ընդ անրիժ հաւատս նորա: Եւ ի գառնազգեցիկդ զգուշացուք, որ ընդ Աստուծոյ և ընդ այնպիսի թագաւորին իւրեանց շմորեն, կամին և ընդ մեզ շմորիլ. իւրենք գիտեն: Թէ ընդ քեզ հաւատ հարցանեն և պահանջեն, դու հրամէ, թէ ես զիմ առաջնորդացն ունիմ հաւատս և զիմ եկեղեցւոյն. և նոցա պարտիմ համարս տալ և ոչ ձեզ. Ու և Ի գաւառ են Հայր, յԵզնկայէն ի վեր, և կան որ աւեր են և կան որ ի ծառայութեան. թէ կու ցաւին ընդ Հայոց, թող երթան ազատեն, և խաւսին ընդ Հայոց վարդապետարանսն և ընդ Դպրատունսն, որ ոչ ըլլայթով և խաբէութեամբ ուսուցանեն և ուսանին՝ որպէս դոքա, այլ ճշմարտութեամբ և հիմամբ առաջնոցն, և ապա զան առ մեզ: Թէ կարեն զնոսա փոխել, մեր պատրաստ եմք, որ ոչ թողումք զճշմարտութիւնն յաւժարելով զկնի բազմաց ի կորուստ երթալ. թէ ոչ թող իսաւն առնեն և յղարկեն՝ թէ որպէ՛ս խոստովանին Հայր: Ողջ լեր կրկին թագաւորել, թագաւոր աստուածասէր:

**ԲԱՆՔԻ ԽՐԱՏԱԿԱՆՔ ՎԱՍՆ ՀԱՒԱՏՈՅ, ԶՈՐ
ՅԱՏՏԵՆԵԱԼ Է ՀՈԳԻՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԺԱՍԷՐ
ԱՐԱՆՑ ԱՒԳՏԱԿԱՐՔ՝ Ի ԺԱՄԱՆԱԿՍ ԺԱՄԱ-
ՆԱԿՍ:**

Ա. Պատմեաց մեզ հայրն մեր և հայրապետն սուրբն Պետրոս, եթէ սկիզբն աղանդին «Գաղկեդոնի» նեստորիոս եղև: Քանցի էի ես, ասէ, ի Կոստանդնուպալիս, ի տաւնի սրբոց քառանիցն, և էաք յաւագ եկեղեցին. հայեցաւ նեստոր ի պատուէր Տիրամաւրն և ասաց. Ո՛վ Մարիամ, մի՛ պարծեր եթէ զԱստուած ծնար, զի դու մարդ ես, և մարդ ծնար, որպէս ասաց քահանայն իմ: Եւ առ ժամայն հարաւի դիւէն և զարկաւ զգետնի. և բարձեալ զնա սարկաւագացն և տարան յարկս իւր, և այս եղև սկիզբն պղտորման եկեղեցւոյ: Թէ և սակաւ մի լըռեաց նեստոր յետ պատուհասին, այլ ոչ եթող զանաւրէնու թիւնն:

Բ. Պատմեաց ինձ և նոյն սուրբ հայրն իմ վասն Պլակիտոսի Ուռհայեցւոյ, որ էր սուրբ Ճգնաւոր և ունէր հոգի մարգարէութեան, եթէ լուաւ նա զհերձուածն Հիբասայ և յանդիմանեաց զնա, և ոչ լուաւ նմա: Եւ զայրացաւ սուրբն և եկն ի Փղիշտ, և կայր անդ լռութեամբ. և գայր առիս ի Գազաւուր ըստ աւրէ վասն հոգևոր իրաց ինչ: Եւ յաւուր միում եղև ի զարմացման ժամս ինչ, և իմացաք եթէ երևումն ինչ եղև նմա, և հարցեալ մեր զպատճառն յետ պնորիկ և ասաց. Բառնէ թագաւոր յետ է, ամբ Մարկիանոս անուն, և առնէ ժողով և հաստատէ զնեստորին, և կրեմք ես և դու վիշտս և ի նոյն կատարիմք:

Գ. Դարձեալ նոյն սուրբն Պլակիանոս յաւուր միում եղև ի տեսլեան և ասաց. Վայ Պողրեր Վայ Պողբեր. և ժողովեցան բազումք հարցանել և ասէ. Պողբեր՝ որ ի կուսանաց վանս կայր

հաւատովոր, և յետոյ կին լեալ Մարկիանոսի թագաւորի, նուիրեաց զանձն Աստուծոյ, պոռնկեալ անկանի յԱստուծոյ, և լինի կործանիչ ուղղափառութեան:

Դ. Պատմեաց նոյն պարն Պլակիոս, եթէ գնայի ես երբեմն յԵրուսաղէմ և գտի անդ զսուրբն Աստուծոյ զԵւելիոս եպիսկոպոս ճգնաւոր և առաքինի. և սուրբն Պանկիւլէ սարկաւագն աշաւթէր ի սուրբ Գողգոթայ, և եղև ի զարմացման, և յետ աղաւթիցն ասաց. Եղբարք, այս Եւելիոս որ պատուեալս է յամենեցունց, լինի ժողով ի Քաղկեդոն, և ընկենուն զսա յաքսորըս վասն ուղղափառ հաւատոյ, և յայսոսիկ մեռանի:

Ե. Դարձեալ նոյն սբանչելին Պլակիոս յաւուր միում ասաց ընդ հայրն մեր Պետրոս և Յուսէփ Ներքինի. Այժմ ընթերցարուր զգրեանդ, զգուշացուսիք զհաւան Քրիստոսի՝ զոր յանձնեաց ձեզ. զի գան աւուրք յորս ոչ պարապիք ի հալածանացն. և ասէ ցուրբն Պետրոս. Մեծ տրամութիւն կրեցք է եկեղեցի սուրբ յետ աւուրց, և յորժամ լինի յիշեցէք ապաքէն. Եւ ինքն սկսաւ աղաւթել. Տէր իմ Աստուած Յիսուս Քրիստոս, մի՛ տանիր զիս ի ժամանակն յայն, ոչ փախչիմ ի հալածանաց, այլ ոչ կամիմ տեսնել զանարգանս սուրբ եկեղեցւոյ, արդ որպէս կամիս առ զողի իմ ինէն և ուր կամիս ժողովեալ զիս. Եւ եղև ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ գնալ նմա ի տեղի իւր, և կալաւ զնա ցաւ, և պատահեաց նմա պր մի սուրբ, և Աստուծոյ կամեցեալ ընուր զաղաւթսն Պլակիոսի, անկեալ առաջի նորա, և ասէ. Հայր յիշեալ զիս յաղաւթսն, և վճարեցաւ. Եւ ազդ արար պարն մերձակայ գեղջն, և եկեալ տարան զնա և պատուով թաղեցին:

Զ. Պատմեաց մեզ Յովհաննէս քահանայն Աղեքսանդրացի, եթէ մինչ մանուկն էի ես, կամեցայ գնալ ի մեծ քաղաքն Ալատիս, յուսումն իմաստասիրութեան, և մտի ի յայր մի՝ ուր մարգարէն մեռեալ էր և սկսայ աղաւթել և խնդրել զկամս Աստուծոյ՝ բարեխաւսութեամբ առն Աստուծոյ. Եւ եղև առ իս ձայն և ասէ. Որդեակ, չկայ խաղաղութիւն, չկայ ժամանակ բարւոյ, զի յառնէ թագաւոր Մարկիանոս անուն և առնէ ժողով, որ ուրանան զմահն Աստուծոյ խաչիւ, և ասեն մարդ խաչեցաւ, և յառնէ Պատրիարք Դէոսկորոս անուն, որ կենայ ընդդէմ աղանդին և ի նոյն մեռանի վկայութեամբ, և շփոթ ժողովոյն ոչ դադարէ մինչև ցնեուն:

Է. Հայրն Զենոն ի Քրապրու գեղջէ, Փղշտացի, ասաց
ցՀայրն Ստեփանոս, թէ կամիս յաւտարութիւն գնալ՝ գնաւ. և
եթէ կամիս բարի ինչ առնել արդ՝ արա. զի ժողով լինելոց է
ի Քաղկեդոն խռովիչ եկեղեցւոյ. Եւ ինքն խնդրեաց ի Տեառնէ
մահ, և վճարեցաւ ըստ սրտի իւրոյ:

Ը. Պատմեաց Հայրն Անակտիոս Պանփիւլացի, գլուխ եղբարց
բազմաց, եթէ պր մի սուրբ բնակէր յառանձնական խրճիթս,
եկն առ նա սատանայ և ասէ ցնա. Հնապանդեա ինձ, և նա ա-
սէ. Մի՛ բարի բեղ, Եւ ասէ սատանայ. Չհնազանդի՞ս. ահա առ-
նեմ ժողով զի ամենեբին հնապանդին ինձ, Եւ զայս ասաց զի
լցին զկամս սատանայի ասել՝ թէ մարդ խաչեցաւ վասն աշխար-
հի, զի նա հաւանեցոյց:

Թ. Ի նմին ամի յորում լինելոց էր ժողովն Քաղկեդոնի,
խաւարեցաւ արեգակն, և տեղեաց աւդ քարինս և հողս ընդ
երկրի, և էին քարինքն որպէս ձեռագործս մարդկան, և որք
առին զքարինս ի ձեռս իւրեանց կուրացան յԵրուսաղէմ և ի
Փղիշտ. Այլ Եւսեբի առաքեաց ի Կոստանդինապոլիս առ Եւ-
դորսիայ, զի անդ ոչ եղև, և գուշակեաց թէ պատճառ խաւար-
ման եկեղեցւոյ լինելոց է. Իսկ Պետրոս և Անդրէաս աշակերտ-
քըն իւր վկայեցին, եթէ ի լինել ժողովոյն Քաղկեդոնի կուրա-
ցեալքն այն աւժանէին արեամբ սպանելոյն զաչս իւրեանց վասն
ուղղափառութեան, և լուսաւորէին ի փառս խաչելոյն Աստուծոյ:

Ժ. Ի նմին ժամու յորում եղին զթագն ի գլուխն Մաթ-
կիանոսի, խաւարեցաւ արեգակն, և ասաց Մարկիանէ, Նշանս
այս է, որ մինչև յիմ թագաւորութիւնս խաւար էր հաւատս
և արդ լինելոց է բարութիւն և լոյս հաւատացելոց, մի՛ ինչ
տրտմիմք ընդ պատահմունս:

ԺԱ. Յեկեղեցւոյն՝ որ կայր ի տեղւոյ Համբարձմանն
Տեառն, կայր խաչ մի ոսկի ի վերայ գումրայթին, որ ի լինել
ժողովոյն Քաղկեդոնի յանկարծ պրեցաւ և փռչի եղև, և գրե-
ցին ի Կոստանդնուպոլիս, և առաքեցին խաչ պղնձի գնել ի
տեղւոյն. Եւ յորժամ եղև ժողովն՝ վիճէին ընդ միմեանս ի Կե-
սարիա, թէ մարդն Քրիստոս խաչեցաւ, և եղև պատարագն նո-
ցա միս և արիւն մարդոյ, և ոչ կարացին ճաշակել, և պահեցաւ
առ բազումս ի վկայութիւն:

ԺԲ. Պատմեաց մեզ Հայրն Եսայի, եթէ ասաց Հայրն Պաւ-
ղոս Եթովպացի որ ճ և Ժ, ամաց էր ի Տէր. եթէ զկնի Ի ա-

մաց մեծ շփոթ լինի եպիսկոպոսաց ի ձեռն Մարկիանէ, որ թագաւորէ Զ. ամ, և յետ այնորիկ լինի սակաւ մի խաղաղութիւն և դառնան վերստին ի նոյն չարիսն, մինչև ի սուտ Քրիստոսն:

ԺԳ. Ասաց Հայրն սրա սիրեաք *) մեռեալ են, որ յանդիպն *) Աղբքսանդրի էր. թէ գնացի ես առ Հայրն Եսայի և նա ունէր ի ձեռն իւր Սիրա, և միտք իւր վերացեալ էր. և յամեցի առ նմա, և պատկառեալ իմ դարձայ, և կոչեաց զիս և ասէ. Նի՛ստ և գրէ՛, թէ սուրբն Տիմոթէոս՝ որ պսաւր յաբսորս է, յետ սակաւոյ դառնայ և կանգնէ. զուղղափառութիւն զերկուս ամս, և ննջէ. և յետ նորա լինի սարկաւազապետն իւր եպիսկոպոս, և յաւուրսն յայնոսիկ լինի պատառումն մեծ, որ ոչ ողջանայ մինչև յերևումն սուտ Քրիստոսին:

ԺԻ. Պատմեաց Հայրն Պաւղոս անապատաւորն և ասէ. Ոմն ի Հարանցն տեսանող մարգարէ՝ տեսանէր ժողովեալ զամենայն եպիսկոպոսս երկրի, որ վառէին թոնիր, և կալեալ լուսնապատկեր երիտասարդ մի, և ընկեցին զնա ի թոնիրն և ծեփեցին, և յետ երից աւուրց տեսանէր կենդանի ելեալ զերիտասարդն, և ասէ ցնա, Տէ՛ր ո՛վ էին որ ընկեցին զքեզ ի հուրն, և ո՛վ եհան զքեզ անտի. Եւ նա ասէ. Հրէայքն, Նեստորականքն, Քաղկեդոնայքն, եպիսկոպոսն պն՝ որ ասեն մարդ խաչեցաւ վասն աշխարհի, և պրեցին զեկեղեցի իմ. և ծեր մի՝ որ ոչ միաբանեաց ընդ նոսա, և փրկեաց զմարմին իմ յայրմանէ հրոյն. Եւ ասեմ. Ո՞ր էր նա Տէր. Եւ ասէ. Իէնսկորոս, զի որպէս Կիւրենացի էր Սիմոն՝ որ երարձ զխաչն իմ, և Կիւրէն է աշխարհն Լիբիոյ, որ բառնան զխաչն իմ պարծանաց ի ձեռն Դեոսկորոսի և պահեն զուղղափառութիւն:

ԺԵ. Սուրբն Տիմոթէոս ի ժամ ննջման իւրոյ պատմեաց, եթէ մինչ մանուկն էի ես և երթայի յաւուր միում ի դըպրոցն, և պատահեաց ինձ այր մի լուսազարդ ծեր, համրուրեաց զգլուխ իմ, և ասէ ցիս երիցս. Ողջոյն ընդ քեզ, Տիմոթէոս Հայրապետ կատարելութեան, զու լինիս պատճառ առողջութեան անդամոցն Քրիստոսի:

ԺԶ. Պատմեաց նոյն Տիմոթէոս, թէ գնայի ես ի տեսլեանն ի Սելուլամ, և տեսի անդ վանք մի աւեր, և ամենայն

*) Այսպէս յօրինակին.

պողարերքն նորա դարձեալ էին ի փուշ. և այգիքն բեկոտեալք ուռք և որթք. և ասեմ. Զինչ է այս, եւ ասեն զիս. Այս վանքն է Յուրնաղայ, ուստի կոչեցան յեպիսկոպոսութիւն, և եղև հակառակ Դիոսկորոսի ի ժողովն Քաղկեդոնի, և կատարեցաւ առ նա բանն, թէ՛ Եղիցի բնակութիւն նոցա աւերակ և ի յարկս նոցա մի:

ԺԷ. Յաւուրս աղուհացիցն, շրջէր Յուրնաղ ըստ առաջին սովորութեանն խրատել վնասա, և գնաց ի դուռն տեսողի միայնաւորի. և փակեաց ընդդէմ նորա. և նա երթեալ բախէր, և ասէ ցնա միայնականն. զնա՛ սուտ Քրիստոս, զնա՛ Յուդա մատնիչ, եւ նորա հենգնեալ ասէ. Պահքն տարեալ է զիւրսն, թո՛յլ տուք դմա, և գնացին ամաւթով:

ԺԸ. Անագանոս մի յԵրուսաղէմ ի Պրոպատիկէէն. տեսանէր զՏէրն զի մտանէր ի տաճարն հանդերձ հրեշտակաւք. որք ունէին յապտերս շիջեալս, և ասէր Տէրն. Մոռացան զերախտիսն իմ, վա՛յ բեզ Յուրնաղիոս, արարեր զտունս իմ այրս աւաղակաց՝ բոլոց և պոռնկաց և շնանոց, եւ րացաւ առաջի նորա խորհրդանոց. և սկին էր աղտեղեալ և փռշտեալ կտաւով ծածկեալ, և ասաց Տէրն. Հանէք և ձգեցէք արտաքս, զի չէ դա իմ. եւ ցԱնագանոսն ասէ. Ե՛լ աստի. և նա ասէ. Ողորմութեամբ աւգնեալ՝ ինձ Տէր, եւ վերացաւ Տէրն, և յուաւ Յուրնաղ զբանն, և զփտացեալ եթէ համբաւեալ էր տեսիլն, և ի զիշերի աներեղթ արարին ցԱնագանոսն:

ԺԹ. Յաւուրսն յայնոսիկ ոմն ի սրբոցն՝ Պետրոս անուն, ետես զսուրբ խորհուրդն ապականեալ ի տեսլեանն, և ոչ ևս հաղորդեցաւ մինչև զմահ *) մահուան իւրոյ:

Ի. Ոմն անապատաւոր՝ Պաւղոս անուն, որ բնակեալ էր յԵրուսաղէմ, հեռագոյն ի բաղաքէն Ժ. մզոնաւ տեսանէր ի տեսլեանն դաշտ մի և ի մէջ նորա բլուր մի. և ի վերայ նորա սիւն մի ոսկի ակամբք և մարգարտով զարդարեալ, և ցոլմունք շառաիղաց հրեղինաց հատանէին ի նմանէ, և բազմութիւն զաւրաց կային նմա ի սպասու, Ո՛ք հապարաց և բիւրք բիւրուց, և եղև ձայն յերկնից որ ասէր. Նշովեալք եղիցին որք ասեն Քրիստոսի Ի. բնութիւն, և շուրջքն ասացին. ամէն. եւ ալզ և լնզուք ամենայն լցեալ ունէին զդաշտն սասանեալք յոյժ. և

*) Ա. յսպէս յոր.

եղև կրկին ձայն որ ասէր, նշովեայր եղիցին որք բաժանեն զմինն և զանրաժանելին. անիծեալք են ուրացողքն մի բնութեանն, և միաձայնեալ հասարակ ասացին, Ամէն եղիցի՛ եղիցի՛: Եւ սուրբն տեսանէր զԹուրնաղ զի անցանէր և ասէր. անգանեմ ընդ բեզ. և ակն ոչ ունիմ տեսանել զբեզ. ի ժողովն գնամք, ի պատերազմ երթամք. կոխել տան զխորհուրդն Աստուծոյ կամ մեռանել, ուրանալ տան զհայրենի զհաւատս մեր, և զՍիմոնին խոստովանել և զՀրէիցն և ասել. Ոչ էր Աստուած խաչեալն:

ԻԱ. Յետ այսորիկ տեսանէր նոյն ծերն. զԹուրնաղիս յանկեան մի կանկնեալ և սեպեալ իբրև զաթուռնի, որ զբաղանիսն պրէ. և ասէ ցնա ծերն. Ընդէր ես պղպէս. և նա ասէ, Զի տեսանեմ զամաւթ իմ, քանզի ոսկի ժողովեմ սուտ Գրիստոսին, այնմ որ պատերազմելոց է ընդ բնութիւն հողոյ: Եւ իմացաւ ծերն թէ ընդ մարդկային բնութիւնս է պատերազմելոց, որ ի հողոյ է:

ԻԲ. Վանք մի էր ի սահման Տրապաւլսեաց, և անուն առաջնորդին Պանփիւրիոս, որ ի հարկէ լեալ էր եպիսկոպոս, այր սբանչելի վարուբ: Իսկ Վասիլիոս եպիսկոպոսն Սելեկիոյ, մինչ գնայր ի ժողովն, տարաւ զնա աղաչանաւք, և յորժամ ետես նա, զի զառաջինն նշովեցին զ Բ, բնութեան ասաւղն, և դարձեալ ուրացան և արսորեցին զուղղափառսն, և տրտմեցաւ, զայրացաւ, խռովեցաւ, և առանձնացոյց զինքն ի տան միում և խնդրէր յԱստուծոյ արտասուաւք զցայգ և զցորեկ, յայտնել նմա զոր արարին նորա, և եթէ զի՞նչ է հաճոյ նորա կամացն: Եւ եղև և սուրբն ի տեսլեան, և տեսանէր տուժար մի ոսկեգիր ի կամարէն երկնից մինչև առ ինքն պարզեալ, զրեալ ճարտարագրի յերկուց կողմանց զայս աւրինակ. նշովեալ եղիցի ժողովն Գաղկեդոնի, որ ուրացան զիս, ուրացան զիս. նշովեալք եղիցին, նշովեալք եղիցին: Եւ ետես զայս ի գիշերի միում, եմուտ ի նաւ և գնաց ի տեղի իւր, և պահեաց զբաղաբն իւր Տրապաւլիս յուղղափառութիւն ամս ժե. կրելով վիշտս ոչ սակաւ ի Վասիլոսէ:

ԻԳ. Ստեփանոս հայր եղբարց Իդակիու վանից ի Սելեկիա, ասէր թէ, Ոչ կարեմ հաւատալ եթէ Վասիլիոս անկաւ ի ճշմարտութենէն. զի շնորհունակ և զիտուն էր: Եւ յորժամ դարձաւ ի ժողովոյն խնդրեաց յԱստուծոյ ցուցանել նմա, եթէ

ունիցի գճջմարտութիւն. Եւ տեսներ ի տեսլանն զի մտանէր Վասիլիոս յեկեղեցին. և ժողովուրդն պատուէր զնա, և յորժամ կամէր բանալ զբերանն և ասել աղաւթս, այր մի լուսաւոր մը տեալ ընդ նմա, և ած զմատն ի բերան նորա, և ճշան զնա արտաքս և ասէ. Չես արժանի, այլ որպէս դու դարձուցեր զբերեդ յԱստուծոյ, դարձոյց Աստուած զերեսս իւր ի բէն:

ԽԻ. Դարձեալ նոյն սուրբն Ստեփանոս խնդրեաց ի Տեառնէ ցուցանել նմա թէ զի՞նչ է ժողովն Քաղկեդոնի. և տեսանէր զմի յառաքելոցն Քրիստոսի որ տանէր զնա յարբունիս ինչ, ուր կային եպիսկոպոսք ժողովոյն, և ասէ ցնա առաքեալն Քրիստոսի. Այս են ուրացողք նորա. և ետ ի ձեռս նորա խարապան և ասէ, Հանէք արտաքս զամենեսեան զթշնամիսն ճշմարտութեանն:

ԻԵ. Այր մի էր հոգետես Ռոմանոս անուն, ի գեղջէ Աբէլմուլա, ի Պաղեստին, առաջնորդ եղբարց ՋՃ ոց, որք ասէին ցնա, Ընդէ՛ր լոել կաս և ոչ նախանձիս զնախանձ Տեառն. և ասէին. խնդրեալ ի Տեառնէ, թէ զի՞նչ է աղմուկ ժողովոյն Քաղկեդոնի, որով խռովեալ է աշխարհ: Եւ ասէ ցնոսա, Ներեցէք զսուրբս Ժ. Եւ զնաց ընդ անապատն խնդրուածովք և արտասուաւք, և եղև առ նա ձայն և ասէ. Գնա և պահեա զհաւատն Նիկիայ, Եւ եկեալ պատմեաց նոցա. Ասեն եղբարքն. Իսկ Յոյնք ասեն, թէ զՆիկիայ հաւատն մեր ունիմք. Եւ զնաց հայրն և կրկնեաց զպահքն. Եւ ասէ ցնա երկրորդ ձայնն, Գնա և պահեա զխոստովանութիւնն Պետրոսի և Բարսղի և Գրիգորեանցն. և եկեալ ասաց եղբարցն. Եւ նոքա ասեն, Վասն Տեառն, որովհետև դուք շնորհս յԱստուծոյ պարզեա զսիրտս մեր, նոքա ասեն թէ մեր անսղալ ունիմք զդաւանութիւն յիշեալ սրբոցդ: Եւ դարձեալ սուրբն երրորդեաց զաղաւթն վասն խնդրոյն. և տեսանէր կոնդակս ինչ զրեալ և պարզեալ յերկնից մինչև առ ինքն, և զիրն էր այս. Ուրացան զիս ժողովն Քաղկեդոնի, և անցին զսահմանաւք ուղղափառացն. վայ է նոցա. և նպովք է ռաժին նոցա. Եւ իբրև ընթերցաւ զայս, նա ոչ չոգաւ առ եղբայրսն, այլ երթեալ յերուսաղէմ պատմեաց, և շարժեցաւ քաղաքն Երուսաղէմ, և հանին զչարափառսն, և հանին զԲուբնաղ, և եղին զԹէոդորոս, և լուաւ Մարկիանէ, և առաքեաց հաստատեաց զչարափառսն՝ տանջելով զընդդիմացեալսն, և լոեցին, և եղբարքն հաստատեցան:

ԻԶ. Պատմեաց բաճանայն Ավփել րացին, թէ
 փնջ էր Տիմոթէոս յաքսորս ի Խրաւսանաս կղզի, գնացի ես առ
 նա, և տեսի վէր սաստիկ յոռօնորա, որ էր նա սուր ցաւ ան-
 բժշկելի, և մերձակայք նորա ոչ դարձանէին զնա. և ես աղա-
 չեցի զնա զի լուացից զթարախն, և ասէ ցիս. Ո՛չ տեսանես
 սպի յաչս իսկ Եւ ասեմ ցնա, Այո՛ Եւ ասէ, Մինչ կայի ես ի
 ժողովն Քաղկեդոնի առանձնացեալ յաղաւթս, երեւցաւ ինձ Ե-
 թովպացի մի ահաւոր և ունէր ի ձեռինն՝ տուժար ինչ, յորում
 կայր ձեռագիր բազում եպիսկոպոսաց, և ասէ ցիս. Դի՛ր զձեռա-
 գիր քո ի սմա, թէ ո՛չ առից զոգիդ քո Եւ իբրեւ ոչ լուայ նմա,
 եհար ձեռամբն զաչս իմ, և փոյց զպտուղ մի յաչաց իմոց, և
 հեղաւ բազում արիւն, և անուամբն Քրիստոսի եղի զձեռն իմ
 ի վերայ աչաց իմոց և բժշկեցաւ, և տեսի, և մնաց սպիս փյս
 յիշատակ իրացն. նոյնպէս և այս վերքս ի ստտանայէ է, որ
 կաղացոյց զիս, և ես հաճեալ եմ ի սա, և արդ թոյլ տուր կա-
 յող է Տէր բժշկել զսա յորժամ և կամի:

ԻԷ. Այր մի էր զաւրազլուի Մարկիանոսի՝ Պետրոս անուն,
 պատմեաց զաւրաւարին Զինոնի և ասէ. Ի սրտէ հաւատացեալ
 էի ես ժողովոյն Քաղկեդոնի, և էի ջերմ հալածիչ ուղղափա-
 ռաց, մինչև տեսի ի տեսլեանն զոմն փառաւոր որ ասէր ցիս.
 Ի բաց կաց ի չարէզ, և եկ տես զոր ցուցանեմ բեզ, Եւ տա-
 րեալ եցոյց ինձ տեղի անճառելի հանգստիւ և լուսով լցեալ,
 և կային անդ Վոստանդիանոս և Թէոդոս, և տեսի այլ տեղի
 ուստի հօր բորբոքէր անյոյս, յորում կայր Մարկիանոս, և ա-
 մենայն դաւանողքն Լեոնի տուժարին, և տեսեալ զայն՝ եղէ
 ընդ Դէոսկորեայ և ընդ Տիմաւթէի:

ԻԸ. Արաւնաւորք Բ. Նիպրացիք, Նիրակոս և Յուլիոս ա-
 նուանք, պատմեցին մեզ. եթէ կայր առ մեզ վկայարան մի նշա-
 նագործ, և ի լինել ժողովոյն չարի, ձայն եղև ի շնորհէն որ
 անդ և ասէ, Ես այլ ոչ նստիմ աստ, զի ուրացան զՔրիստոս ի
 Քաղկեդոն, և առաջնորդն ձեր ընդ նոսա. այլ մի գայք առ իս:

ԻԹ. Ի Վեսարիա Փղշտացւոց կային տապանք Բ. Յովան-
 նաւ մկրտչին և Եղիսէի մարգարէի. և սարկաւագ մի Վոստան-
 դին անուն սպասաւորէր նոցա սրբութեամբ, և զկնի ժողովոյն
 Քաղկեդոնի, լայր սարկաւագն հանապաղաւր, և եղբայր ոմն
 Պաւղոս անուն եհարց ցնա, և նա ասէ. Քանի՜ ամբ են որ կամ
 ի սպասու սրբոցս, և ի մոռնելն իմ յամենայն առաւաւտու տե-

սանէի զսուրբն նստեալ յիւրաքանչիւր տապանի, և ի տարածել Բաղկեդոնի աղանդոյն այլ ոչ տեսանեմ. և կամիմ գնալ աստի, և զրկիլ ի միթարուծենէ սրբոցս: Եւ ասէ ցնա Պաւղոս, Նախ աղաւթիւք Հորց ընդ սուրբսդ և առ զիբառն. և տարար այնպէս, եւ երեւալ սրբոցն և ասեն ցնա. Արի՛ գնա աստի, զի և ոչ մեր կալոց եմք աստ, բայց մի՛ տրտմի՛ր. զի զամբ ընդ քեզ ուր և երթաս:

Լ. Հայրն Զոսիմոս անապատաւորն խնդրէր տեղի, և եկն ի Բեթէլ, և էր անդ վանք մի, և աղաչեցին զնա լինել առ նոսա, և նա ասէ՝ Յաղանդոյն Բաղկեդոնի փախչիմ ես. և նոքա ստեցին նմա ասելով թէ, առ մեզ ոչ եմուտ, և Հաւատաց նոցա, և յանձին կալաւ կալ առ նոսա: Եւ ի գիշերին յայնմիկ երեւեցաւ նմա սուրբն Յակոբ և ասաց նմա. Մի մնար այսր զի յուրապողացն Քրիստոսի են, և զնաց անտի:

ԼԱ. Պատմեաց մեզ Հայրն Պետրոս վասն Ալեթերոսի սրբոյ՝ որ ընակեալ էր ի Նիլիկիա, ի լեառն Տորոսի, զիսաւոր և ընդակեր: Եւ տեսեալ զնա որսորդք իրրե վանաստէն, և յորժամ իմացան, աղաչեցին զնա զի կացցէ ընդ եղբարս, և լուաւ նոցա, և զգեցաւ Հանդերձ, և յարեցան ի նա աշակերտք յոյովք, և մաւտ ի վախճանն իւր, ասաց աշակերտաց իւրոց. Գրեցէք որդեակք և առաքեցէք ընդ ամենայն երկիր թէ զկնի Ի՛Ի, ամայ լինի ժողով ի Բաղկեդոն և ուրանան զՔրիստոս, և դուք զնացէք ի Մեծն Հայք և յԱղեքսանդրեա, քանզի առ նոսա մնայ ուղղափառութիւն, և ի նոցանէ աճէ Հաւատն սուրբ, և փառաւորի Քրիստոս Աստուած յամեայնի:

ԼԲ. Դարձեալ պատմեաց Հայրն Պետրոս, թէ ի մեռանելն Թէոդոսի ոմն անապատաւոր Հոգևոյն իմացաւ, և զոչեաց մեծածայն և ասաց, Մեռաւ այսաւր ուղղափառութիւն. ահա փաւ երկինք, և ոչ որ է որ ցաւէ նմա, և ողբաց զաղէսս:

ԼԳ. Մինչ կայր Նեստոր յաքսորս ի Թրաս Եգիպտոսի, զնաց ոմն ի Թագաւորէն Վամիտոս տալ Հոռք վաւրացն, և երթեալ առ Նեստոր և ասաց թէ, կամին ժողով առնել և կոչել զքեզ, և խնդաց յոյժ: Եւ եկն կոչնականն վաղվաղակի մագիստրոս մի, և նա ոչ կարաց տանել զխնդութիւնն. այլ ասաց. Մի թէ կարացից փոխել զքան իմ, կամ սուտ երբէք խաչսեցայ, եթէ Մարիամ չէ Աստուածածին: Եւ առ ժաւայն թափեցաւ լեկուն, և սկսաւ ծամել զլեկուն և ուտել զմարմինն, մինչև սա-

տակեալ եղև, և գերեզմանն ոչ ընկալաւ զնա: Զայս ասաց Տի-
մոթէոս ի գիրսն իւրում:

ԼԴ. Պոտիմոն Սկիւթացի եկն յեգիպտոս առ սուրբն Պետ-
րոս և ասաց. Հայր մի տրտմի՛ր վասն չար ժողովոյն և Պռոտորի
զոր առաքեցին աստ Պատրիարգ, զի երկնաւորքն աղաչն զՏէր
վասն սուրբ եկեղեցւոյ և վաղվադակի կորնչին: Որ և զկնի Դ,
աւուր սպանաւ նա:

ԼԵ. Սարկաւագ ոմն Վասիլ անուն աշակերտ Պետրոսի
Թեքացւոյ, որ էր առանձնական ԼԷ, ամ, եղև առ նա ձայն երկ-
նաւոր, թէ՛ Ել ասէ, բարոջեա և աւգնեա ուղղափառութեան:
Եւ եկն ի Լիկիա գաւառ, և եղև անդ երկու ժամ, և զնաց ա-
նէճ զՆեստոր առնութեա Թէոդոսի, թագաւորն ոչ եհան զՆես-
տոր յաթոռոյն, և յանկարծակի անկաւ կղմինտր մի ի վերայ
գլխոյն Թէոդոսի, և ցաւեցոյց զնա շատ, և մագիստրոս ոմն
տանջէր զսուրբն. և լուաւ տեսլեանն Թէոդոս. թէ վասն սըր-
բոյն եղև, կոչեաց զնա, և ետ աղաւթել ի վերայ գլխոյն, և ող-
ջացաւ և զղջացաւ, և նա խրատեաց զթագաւորն, և արձակեալ
ժողով յեփեսոս և ասաց թէ, Որ զկնի բո թագաւորէ, նորոգէ
զադանդն Նեստորի վերստին:

ԼԶ. Ալինէ, կին մի երկիւղած ի Տեառնէ, խաւսեցաւ ի
տեսլեանն թէ Նեստոր անուն զայ պատրիարգ ի Կոստանդնու-
պոլիս, մի հաղորդի ի նմանէ, և լինի ժողով ի Քաղկեդոն
նովին ախտին, և դու զգուշացո՛ր զորդիս բո:

ԼԷ. Պատմեաց Հայրն Պետրոս Փիւնիկեցին, թէ մինչ մա-
նուկն էի ես առ վարդապետին իմում, անկաւ յիս տարակոյս,
թէ զիարդ սուրբ Երրորդութիւնն իցէ հաւասար Դ, և մի: Եւ
եկն ի վերայ իմ Հոգի, և երեւցաւ ինձ սուրբ առաքեալն Պետ-
րոս, և եհան զիս ի բլուր մի և եցոյց ինձ լոյս անպարագիր
մեծութեամբ և անհաս, և ասէ զիս. Ահա Հայր, եւ եցոյց ինձ
այլ լոյս անպարագիր. և ասէ, Ահա՛ Որդի, և ասեմ, Նման է
Հաւր յոյժ: Եւ եցոյց ինձ այլ լոյս անպարագիր և ասէ, Ահա՛
Հոգին սուրբ. և ասեմ. Նման է Հաւր և Որդւոյ: Բայց պատ-
կեա Որդւոյն՝ մարդատեսակ փայլատակէր անճառ և անհաս, և
Որդին ի մէջն յաջմէ Հաւր, և Հոգին սուրբ յաջմէ Որդւոյ:

ԼԸ. Անինոս ոմն Աղեքսանդրացի որ մկրտեալ էր ի Հաւ-
րէ իւրմէ, և կին նորա ոչ հաղորդէր ընդ առն, զի խմորեալ էր
յաղանդն Քաղկեդոնի. սա հիւանդացաւ մերձ ի մահ. և եկն ի

տեսիլ տեղոյ անապատի դրախտի, և ասէին. Այս է տեղի առն քու. Եւ տեսանէր տեղի հրախառն խաւարի, և գայր անտի ձայն լալոյ, և ասէին, Այդ է տեղի պղծ աղանդոյդ ուր կասդ: Եւ առողջացեալ դարձաւ յուղղափառութիւն:

ԼԹ. Մաւտիոնէ, որ ասի խոստովանող, խնամատար եկեղեցւոյ և յոյժ ողորմած, սա հիւանդացաւ և եկն ի տեսիլ նման ասացելոյ կնոջդ, և ետ տանել զինքն ի վանքն Ռոմանոսի ուղղափառի, և հաղորդեցաւ, և զկնի երեք աւուր հանգեաւ ի Բրիստոս, զի ողորմածութիւն իւր, ոչ եթող զնա ի կորստեան:

Խ. Պոնիփոսոս երէց ազգաւ Քրանգ, որ ոչ հաւանէր Բ, ընտելութիւն ասել Բրիստոսի, ոչ մտաւք և ոչ բանիւ. սա ետես ի տեսլեանն մեռեալ մի հոտեալ ի յարութեանն յՆրուսաղէմ, որ յանկարծ կենդանացաւ, և ունէր թուղթ ի ձեռն՝ երեմամբն ոսկեներկ, և ի բանալն լի ամենայն աղտեղութեամբ. և զարթուցեալ ելոյժ և ասաց. Դարձեալ նորոգի աղանդն Բաղկեդոնի, զի յայնժամն բարձեալ էր ի Զենոնէ արքայէ:

ԽԱ. Սարկաւագ մի սպասաւոր էր ի սուրբ յարութիւնն յՆրուսաղէմ, և անկաւ ի շնորթիւն, և եկեալ ի սուրբ Գողգոթայ ննջեաց, և շնորհն որ անդ՝ ձգեաց զնա արտաքս ի փողոցն. և եղև գոչիւն ահաւոր որ ասէր. Ապականեաց Յուսնադ և աշակերտք իւր զսրբութիւնս իմ: Եւ լուաւ քաղաքն և զըղջացան ռապումք յաղանդոյն, և խոստովան եղև սարկաւագն զչարիսն իւր:

ԽԲ. Պատմեաց երանելին Վասիլիոս եթէ ի գեղս մեր Պոտոլինէ երէց մի էր քաղկեդոնիկ, և պարզամիտ աշխարհական մի ուղղափառ վիճէին վասն հաւատոյ, և կատարումն ըսգն եկն յայս, զի կամեցան հրով փորձել հաւատն, և կապեցին զաջոյ ձեռսն զերկոցունց, և վառեցին ի ներքոյ հուր, և այրեցաւ ձեռն երէցուն անողջանալի, և աշխարհականին ոչ մազ մի խանձատեցաւ և աւրհնեցաք զԱստուած:

ԽԳ. Ի գեղ մի՝ անուն Սալտուն, էր պր մի Եպիփան անուն, ոչ հաղորդէր ընդ այլսն, և երէցն սպառնացաւ նմա, և նորա առեալ զորդիսն և զնաց անտի. և երէցն հարեալ բարկութեամբ Տեառն, և մեռաւ նոյնժամայն: Եւ իմացեալ գեղչն, և դարձուցին զԵպիփան, և ամենայն գեւղն դարձան յուղղափառութիւն:

ԽԴ. Պետրոս պատրիարքն յաքսորս կայր յԱղեքսանդրիա, և եղև ձայն առ Պիոլը մենաւոր և ասէ, Գնա՛ մխիթարեա ըզսուրբն Պետրոս: Եւ ետ նմա առաջնորդ սիւն լուսոյ, և չորսու ի առնն յորում կայր սուրբն Պետրոս, և ետես տանուտէն շնորհ երկնային ի վերայ նոցա. և աղաչեաց ցնոսա մկրտել զորդիս նորա և դարձաւ յուղղափառութիւն:

ԽԵ. Հայրն Պիոն ետես տեսիլ, զի բազմութիւն արեղայից առեալ խաչ մի ձգէին առ միմեանս. և ասաց թէ հերձուած լինելոց է, որ ոչ բժշկի մինչև ցկատարած:

ԽԶ. Կին մի էր բարեպաշտաւն յերուսաղէմ Ուրուակիա անուն, գնաց աղաւթել ի տաճար Համբարձմանն Տեառն, և ետես զՏիրամայրն նստեալ անդ փառաւք, և անկեալ ի վերայ երեսաց իւրոց, և կանկնեաց ցնա Տիրուհին և ասէ. Մի՛ երկնախի՛ր, այլ կանց յուղղափառութիւն, զի չարչարանք Որդւոյ իմոյ այլայլեցաւ ի բերանս պղծոց ոմանց. և եղև եկեղեցի իբրև ցկոտորեալ անտառ զլերամք, և ոչ խաղաղի մինչև ցկատարած:

ԽԷ. Զնոն անապատաւոր մարգարէացաւ վասն Լեոնտեայ Ասկաղոնացւոյ, թէ լինիս եպիսկոպոս, բայց ոչ մեռանիս եպիսկոպոս, որ և եղև իսկ Գանգի յաքսորելն Նեստորի, աղաչէր զՅուքնաղ ցնորայն հաստատել, և առաւել յորժամ եղև ժողովն, զերկու բնութիւնն, և ի դառնալն ի բաղաքն իւր, կամեցան քարկոծ առնել ցնա և փախեաւ ի Պիպրոս, և ցասմամբ Տեառն՝ մեռաւ անդ. եւ գնացին ընտանիքն բերել զմարմինն նորա նաւով, և ոմն աշխարհական մեռաւ ի նաւն. և ի լինել սաստիկ հողմոյն ձգեցին զԼեոնտիոս ի ծովն, կարծելով թէ աշխարհականն է. և կատարեցաւ մարգարէութիւնն:

ԽԸ. Կին մի Ասկաղոնացի Նիկէ անուն, և սաստիկ այսպանէր զբաղկեղոնիկսն, և երևեալ նմա սատանայի ի ձև հրեշտակի և ասէ ցնա. Ընդէ՛ր հայհոյես զսուրբ ժողովն. և փլոյց զորմն ի վերայ նորա, և ոչինչ եղև նմա չար. այլ յարուցեալ խաչակնքեալ զինքն, և չիք եղեալ չարն:

ԽԹ. Երկու եղբարք ի Կիլիկիա պատմեցին մեզ, թէ ցնացաք ի Մամուեստիա, և յանդիմանեցաք զԴէոդորոս, որ անկեալ էր ի խելաց, արարեալ էր մեկնութիւն Գործոցն և աւետարանին Յովհաննու, և ասացաք անէծս նմա, և մահացաւ: Սա՛ էր աշակերտ Նեստորի:

Ծ. Ի Պանփիլիա բազմութիւն արանց փայտ կոտորէին,

և էին երկու դասք ուղղափառաց և չարափառաց, և վիճեցան վասն հաւատոյ և վառեցին հօւր, և բերին գտումարն Լեոնի և զսահմանն ուղիղ, և արկին ի հօւրն, և այրեցաւ Լեոնին և մնաց անվնաս ուղղափառացն. և բոլորն դարձան յուղղափառութիւն:

ԵԱ. Երեք ամաւ յառաջ քան զԺողովն Քաղկեդոնի, յեւթն ժամ աւուրն, յերուսաղէմ քաղաք, երեք արեգակն տեսին՝ յարեւս, և յարեւմուտս և ի միջոց երկնից. և ոմն սուրբ միայնակեաց ասաց թէ, Երեք ժողովն լուսաւորեցին զաշխարհի զհաւատս. և այլն որ լինի ոչ է ընդունելի:

ԵԲ. Ի դառնալ ժողովոյն Յուրնաղեայ, ելին ընդդէմ նորա եկեղեցականքն յանդիմանել զնա. Իսկ հայրն Պետրոս նստաւ ի լուութեան, և երեւալ նմա Տէրն և ասէ, Ես զրկեցայ և հաւատն եկեղեցւոյ իմոյ այլայլեցաւ, և դու հանգիստ խնդրես: Եւ նորա երկուցեալ յոտն յարեաւ, և առեալ զԹէոդորոս և գնաց, և բուռն հարեալ զուրարէն Յուրնաղայ պատառեաց, և ասաց. Զայլ գործսն թ'դ, ասե՛մ զինչ գործեցեր յայսմ գիշերի, և կոչեմ հօւր երկնաւոր մաշել զքեզ, և դու հաւատ փոխես: Եւ անկեալ Յուրնաղ յոտս սրբոյն, և ասաց. Խնայեա՛ Հայր սուրբ: Եւ առեալ զԹէոդորոս և դարձաւ, այն որ եպիսկոպոս ձեռնադրեցին զկնի:

ԵԳ. Թէաւեալս, այր սուրբ և իմաստուն տարակուսէր վասն երկու բնութեանցն, և արտասուաւ խնդրէր յԱստուծոյ յայտնել նմա, և երեւալ նմա Յովհաննէս աւետարանիչն և ասէ, Որ էրն իսկզբանէ Բանն, զնա շաւղափեցաք զկեանքն, և ոչ է Բ. բնութիւն, այլ մի. Եւ լուեալ զայս հաւատացաւ միութիւնն:

ԵԴ. Ոմն ի տեսողացն սրբոց, տեսանէր ժողովս եպիսկոպոսաց, և Պաւղոս առաքեալն ի մէջ նոցա ասէր, Ո՛վ եղկելիք ա՛յդ է իմ պատուէրն, զա՛յդ ուսուցի ձեզ, արդ առէր ի սափորոյս և յուացէք զերեսս ձեր: Եւ իբրեւ լուացան սևացան, և ասէր. Այդպէս ամենեքեան սեք եղէք, վա՛յ է ձեզ:

ԵԵ. Մարկիանէ ոմն անուն աշխարհական յանդիմանէր զՊաւստոսեայ եպիսկոպոսն վասն Բ. բնութեանցն, և մատենեցին զնա Տուկի բաղաբին, և տանչեցին զնա սաստիկ մինչև ի ջանէր արիւնն յովով ի նմանէ, և արար բժշկութիւն յովով ցաւոց, և հրեշտակն առ ընթեր կացեալ, և դիւրէր նմա և մըխիթարէր զնա, և զվէրսն բժշկէր:

ԾԶ. Սուրբն Տիմոթէոս պատմեաց հաւրն Յովհաննու յորժամ յաքսորս էր, թէ յորժամ եկին հրաւիրեցին զիս ի ժողովն չար, յայնմ գիշերի տեսանէի զիս ի պատարագի, և նըշխարն հնացեալ և սևացեալ էր, և զինին բացախեալ, և ոչ կարացի ճաշակել, և իմացայ զինչ լինելոցն էր:

ԾԷ. Անաստաս արեղայ Ուռհայցի հաղորդեցաւ ի հաւրէն մերմէ Պետրոսէ, և յայնմ գիշերի նոր մկրտեալ լինէր և նոր զգեցեալ, և մեկնեցին նմա թէ դառնալն յուղղափառութիւնն նոր մկրտութիւն է և նորածնեալ:

ԾԸ. Թամասին երէցն պատմեաց մեզ, եթէ յորժամ գայր ի ժողովոյն հերետիկոսաց, ել եպիսկոպոսն մեր. մկրտէի ես տըղայ մի, և տեսի ես և ժողովուրդն զհոգին սուրբ զի աղաւնակերպեալ երթայր յաւազանէն ելեալ, և լուաք զի ասէր. ես այսուհետեւ յաւազանս այլ ոչ լինիմ:

ԾԹ. Պատմեաց մեզ հայրն Պետրոս, թէ կայր եկեղեցեւպան մի ինձ՝ խմորեալ աղանդովն Բաղկեդոնի, և հանդիպեցաւ ինձ ի մէջ փողոցին նեղագոյն, անկաւ յոտս իմ և ողջունեաց զիս, և ես յամաւթոյն առի զողջոյնն, և յայնմ գիշերի տեսի դաշտ մի, ուր ժողովեալ կային ամենայն սուրբք և Քրիստոս Աստուած ի մէջ նոցա փառաւր շատեալ, և գնացեալ երկրպագեցին նմա, և նա դարձոյց զերեսս իւր յինէն, մինչև աղաչեցին ամենայն սուրբքն և ոչ դարձաւ յիս Տէրն:

Կ. Երկու աշխարհականք ոմանք արեւելայր Հայ ազգաւ ի պատճառս աղաւթականութեան գնացին մինչև ի Բիւրիտոնեա, և կոչեաց զնոսա սիւնակեաց մի և ասէ ցնոսա, Լսեմ թէ ոչ հաղորդիք յեկեղեցիս մեր, և նորա ասեն. Ունիմք առ մեզ հաղորդ ի մեր հարցն ուղղափառաց և անտի հաղորդիմք: Եւ նա ասէ, Եւ դուք աշխարհական էք. զիարդ իշխէք, և այդ ոչ է հաղորդ: Եւ տրտմեցան նոքա: Եւ յաւուր կիւրակէի տեսին զհաղորդն իւրեանց վառեալ հրով և լուսով և անուշահոտով լցեալ, և հաղորդեցան: Եւ ոմն սարկաւագ մի տկարացեալ էր ի բանս Սիւնակեցւոյն, և վասն նորա եղև միս արիւնոտ, և զղջացաւ. և ելաց, և փոխեցաւ դարձեալ ի նոյն, և հաղորդէին անխիղճ:

ԿԱ. Ստեփանոսի սարկաւագապետին Երուսաղէմի քոյր մի էր կուսան սուրբ և պարկեշտ, և հասեալ ի կատարելութիւն այնչափ, զի յորժամ երթայր յեկեղեցին սրբոյն Ստե-

փանոսի և Յովաննու Մկրտչին, և երեւին նմա սուրբքն, և զկնի Բաղկեղտնի ժողովոյն ըստ սովորութեանն երթայր աղաւթէր ընդ խորեալսն յաղանդն, և երեւալ նմա սուրբն Ստեփանոս և ասէ, Բո՛ղբ, գնա աղաւթեա ի տան քո, և մեք զամբ առ քեզ զի ոչ կամիմք լինել ընդ ուրացողացս:

ԿԲ. Կին մի ուղղափառ Պանփիւլացի, ընակէր յԵրուսաղէմ, և գնաց ի տաճար Համբարձմանն Տեառն ի տաւնի իւրում, և մնաց ի պատարագին, և յորժամ գնաց ի տուն իւր և Հիւանդացաւ ի մահ, և խնդրեաց աւրէնս, և ետ զխոստովանութիւն Հաւատոյն, և տեսանէր զՏրեշտակս Աստուծոյ, զի ասէին ընդ նմա, Թէ՛ Զի՛արդ Համարիս կատարեալ ուղղափառութեամբ զկեանս քո, զի տեսեր զանարժանիցն զպատարագն և աղաւթեցեր ընդ նոսա: Իսկ կինն այն բարեպաշտ, ապա խնդրեաց յԱստուծոյ, տալ նմա ապաշխարութեան ժամանակ, և տուաւ նմա, և յարեաւ ի Հիւանդութենէ և արտասուաւ Տայցէր յԱստուծոյ յեկեղեցւոյն յայտնել նմա զարժանաւոր խոստովանութիւնն, և եղև նմա բան լսելի ի սեղանոյ անտի որ ասէր. Որդին Աստուծոյ նոյն էր, որ ծնաւ ի Կուսէն և խաչեցաւ, և թաղեցաւ և յարեաւ, մի ընութիւն փառաւորեալ անշփոթ միաւորեալ ընդ նմա կատարեալ մարմին:

ԿԳ. Յիտալիա վանք մի էր կուսանաց, անուն աւագին Զոյի, որ յափշտակեցաւ ի դրախտն մտացն թաւելով և ետես անդ զծառն կենացն, և զի պարբ մեղուաց ջանային հպիլ ի նա, և սարկաւագ մի լուսապատկեր, հալածէր զնոսա և ասէր զԶոյի. Քրիստոս է ծառն, և մեղուքն հաւանեալքն Բաղկեղտնի, որ չեն արժանի մերձենալ ի Տէր: Եւ իբրև եկն Կլաւդոնիոս յԻտալիա և մեղադրեաց նմա Զոյի, Թէ ընդէ՛ր ձեռնագրեցեր զտումարն Լևոնի, և նա ասէ. Ձեռաւք գրեցի, բայց մտաւք ոչ միաբանեցայ: Եւ նա ասէ, ձեռք մեռեալ զի՛արդ գրէ առանց կենդանի մտացն: Եւ հրաժարեաց ի նմանէ:

ԿԴ. Լեւոնիոս անապատական, տեսանէր զեկեղեցին մերկ և զխորհուրդն հեղեալ, այս է եկեղեցին և պատարագն, որ չորրորդութիւն խոստովանեցին ի Բաղկեղտն:

ԿԵ. Յորժամ ել համբաւն Բաղկեղտնի, ոմն ի սրբոցն տեսանէր զեկեղեցին Կոստանդինուպաւլսի զերդ գոմ լցեալ, գարշ և զազիր անսուրբ կենդանեաւք:

ԿԶ. Եպիկտիոս հայր վանիցն Պանփիւլեայ, տեսանէր

զԱմդիրքս զՍեւդրիա քաղաքի եպիսկոպոս, որ կոչէրն ողորմած, և զԵպիփան Պերգացի թաղեալ ի յաղբ մինչև ցպարանոցսն, Եւ ասէ Ամդիրքս. Բարեգործդ, զիարդ եղեր պղպէս, Եւ նա ասէր, Բարին յԱստուծոյ էր, իսկ չարս ի մէջ եղև. զի Հաւանեցաք ժողովոյն Քաղկեդոնի, Եւ ասեն թէ, նորոգեաց նա զսոււմարն Լեռնի:

ԿԷ. Կին մի զգաստ և սուրբ Ակթասալիա անուն, զկնի ժողովոյն Քաղկեդոնի, յերկուս բաժանել մոռաբ, և հայգէր յԱստուծոյ ցուցանել նմա թէ յորոց հաղորդեսցի, Եւ տեսներ եկեղեցի մի երկու խորանի, մինն մեծ և մերկ և քաղկեդոնիկ ի վերայ նորա, և միւսն փոքր և զարդարեալ լուսով, և մանուկ մի հրեղէն ի վերայ նորա, որ էր ինքն Քրիստոս, և ասէր՝ Ի բաց կաց յուրացողէդ, առիս եկ և հաղորդեալ կենաց:

ԿԸ. Երկու եղբարք էին ի վանսն Ռոմանոսի, Տիմոթէոս և Յովհաննէս անուանք նոցա. Տիմոթէոս մեռաւ և տարան ի թաղել, և յանկարծակի նստաւ ի դագաղսն և ասէ, գիտացիք, եղբարք, զի առիս չկայր ինչ պատճառ վնասու, բայց միայն իրաւ կարծէի զերկու բնութիւնն, և ահա տանէին զիս ի տանջանս, և խնայեաց Տէր ի ձեզ, և ետ ինձ ասել զայս զգուշութիւն, և խնդրեցէք և ինձ ողորմութիւն, և դարձեալ ննջեաց:

ԿԹ. ՅԱնտիոք Աստուծոց բնակեալ էր մերձ յարքունիս, այր մի սքանչելի, որ սակաւ բանջարով ընդոյր զպէտս իւր, և չառնոյր ինչ յումբէ, և էր յոյժ յանդիմանիլ Քաղկեդոնացւոցն, և ասէր. Հոտ անաւրէնութեան և մահու զայ ինձ ի ձէնջ, և ոչ կարեմ տանել լուութեամբ, Եւ սպանին զնա, և բազում նըշանք եղեն ի նմանէ:

Զ. Գտեալ եղև յՈւռհայ քաղաքի տապան մի Հրէի, որ ունէր գիր ի հալար ամաց հետէ, և այս ևս գրեալ էր ի նա, եթէ Աստուած մարմնով ծնցի ի կուսէ, և խաչիւ ծագէ լոյս փառաց նորա ընդ տիեզերս ամենայն, Եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փառք յաւիտեանս:

Ջոռառաք Գրող սուրբ Կոստան և զյաւնայնի Ռեզաւ լշեալս, զսոսանաւն վանից Կաղանայ զԹովմաս, և զԾնաւոյնն ի, և զսոսանայն աղգարանն ի, յիշեցէ ի Քրիստոս:

ՎԱՐԴԱՆԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՍԵՑԵԱԼ

ՀԱՐՑՈՒՄՆ. Ապա զի՞նչ է այն, որ ասէի տեսիլ սրբոյ ումենն թէ ի վերայ վիրապին գոչէ հրեշտակապետն:

ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ. Դիտենաիոս յասեյէ թէ ամենայն ազգի հրեշտակապետ տայ պահապան հանդերձ հրեշտակաւք. արդ յայտ է թէ ամենայն հրեշտակապետ զիւր յանձնեալ ազգն կոչէ ձայնիւ յայն տեղն՝ ուր ազգին առաջնորդն չարչարանաւք զազգն ածեալ է ի հաւատն. և այսպէս Հայոց վերակացուն ի վերայ վիրապին հնչեցեալ առ սուրբն Գրիգոր՝ ժողովին Հայաստանեայք, և նա ընդ իւր առեալ զհաւատացեալսն վերանայ ընդ առաջ Քրիստոսի ասելով, Ահա ես և մանկունք իմ զոր ետ ինձ Աստուած, Զայս ի մեր վարդապետէն լուաք մեր:

Այսմ վկայ պատմեմ բեզ զոր լուայ ի Գառնեցի միակեցէն ի Յովանիսէն, թէ ի թուականութեանն ի Ո և ՀԱ, կայի ես ի սուրբն Երուսաղէմ, և գնացեալ էաք ի Յորդանան ի տաւն յայտնութեանն Տեառն. և մինչ կայի ես մեկուսի յաղաւթս, եկն առ իս մուգրի մի երկու որդաւք, և խնդրէր յինէն մկրտութիւն, թարգմանաւ միով ընդ իւր. Եւ ասեմ ցնա, Դվ ես դու, և յի՞նչ պատճառս մկրտիս և լինիս բրիստոնեայ. և ասէ, Այո՛ լինիմ քրիստոնեայ և թէ ուզես և զպատճառն կամիս իմանալ, նիստ և լճւր, Եւ մինչ նստաք, ասէ, Ես ի պարսից եմ գաւառաւ և ազգաւ. և ի քաղաքէն որ կոչի Զանկեան, և ունէի գիւղ արտաբոյ քաղաքին և շատ մուլք, նոյնպէս և ի քաղաքն և շինեցի մնիրա մի բարձր յոյժ, և ի վճարման գործոյն արարի կոչումն մեծ ժողովոյ և արարի խաթութիւնս, և նախ քան զհացկերոյթն հանին զիս ի մնարայն, տալ զառաջին ժամն մեր, և մինչ գնացի և շրջէի ի մնարայն ի գլուխն, և հայեցայ ի կողմ արևելից, և տեսի բացեալ զերկինս, և իջանէր թագաւոր մի անձառելի կերպիւ և անհուն զաւրաւք հրեշտակաւք, և եկեալ ի զաւրացն հանդէպ իմ կալմեցին աթոռ ի վերայ

աւգոյն, և եկեալ Թագաւորն նստաւ, և հնչէին փող յամենայն կողմանց, և սկսան զալ ազգ ամենայն բրիստոնէից առաջնորդաւն իւրեանց և երկրպագանէին նմա, և Թագաւորն ընդունէր զամենեսեան գլխովն, և անցեալ նստէին ամենեքեան, Ապա զայր ազգ մի աւտար պայծառ լուսով և փառաւորեալ զարմանալի առաջնորդաւ, և յարեաւ Թագաւորն յաթոռոյն և գնաց ընդ առաջ նորա, և գիրկս արկեալ համբուրեաց զնա, և սկսաւ գովել և գոհանալ զնմանէ ասելով. Իմ քաջ նահատակ, իմ զուարթ և քաջ ժիր մշակ, իմ մեծ և յաղթող սպառազէն, և տարաւ նստոյց զնա առ ինքն, և զազն նորա համբուրեաց և ողջագուրէր, և եկն ոմն առ իս և տեղեակ առնէր զիս, և ես այսպէս սպառեալ և հիացեալ կայի. Իսկ որ ի վայրն կային զարմացեալ կային ընդ յամեն իմ, և առաքեցին առ իս զաւագ որդիս իմ, և սա եկեալ զնոյն տեսեալ և յիմարեալ եկաց, և նոքա այլ նեղասրտեալ առաքեցին զկրսեր որդիս ստիպել զմեզ գնալ առ նոսա, և յորժամ եկն տղայս, նա էանց տեսիլն, սակայն մեր պատմեցաք սմա զտեսիլն, և ասացին զիս որդիքս իմ. Զի՞նչ կամիս առնել, և ես ասացի. Չայնել կամիմ, Թէ Քրիստոս է Թագաւոր փառաց և պարծանք բրիստոնէից. Եւ աւագ որդիս ասաց. Այո՛ հայր, զայդ արա՛ զի սպանցեն զմեզ, որ երթանք խառնինք ի զաւրս Թագաւորին Քրիստոսի. Իսկ կրսեր որդիս զայս ասաց, Ոչ է արժան զայդ առնել, զի մի զմեզ և զազն մեր ամենայն ջնջեսցեն, և դուք իսկ ասէք Թէ ամենայն ազգն չէր միապատիւ, այլ երթամք գտանեմք զսիրելի ազգն զայն և զառաջնորդն սուրբ, և խառնիմք յազգն յայն մկրտելով ի նոցանէ, և մեր հաւանեալ իջաք ի վայր և տուաք հաց ամբողին. Եւ երթեալ ի գեղն մեր առաք հինգ հարիւր կարմիր և երեք զրաստ և ելաք ի գիշերի և Աստուծով եկեալ եմք աստ, և արդ տեսաք նշան ինչ ի բեզ, եթէ յազգէն Հայոց ես, և էք դուք ծառայք Քրիստոսի, և մեր կամիմք լինել իրեւ զձեզ, և ելից առաջի իմ զոսկին. և ես ոչ առի անտի, և ես առեալ մլըրտեցի զերեսինն, և բերի յերուսաղէմ, և առին հաղորդ և ասացին զնալ յայնկոյս ծովուն մեծի ի պատճառս աղաւթից:

Յիշեսցուք ըան մի այլ ի սքանչելի հաւրէն. Ի Թուին ի Ո և ՀԲ, ասէ, էաք մեր ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, և կայր փակեալ սուրբ եկեղեցին Յակովբայ. Կայր վարդապետ մի Պաւղոս անուռն, և էր աշակերտ մի նորա յոյժ առաքինի, և

ի ժամ առաւաւտուն աղաւթէր նա, և ետես տեսիլս և լուաւ հրաշս և եկեալ պատմեաց վարդապետին թէ չինչ պատկերկայր յեկեղեցին, ամէնն խաւսեցան ընդ պատկերն Մարիամու Աստուածածնին. և էր պայպէս. Գաբրիէլի պատկերն պայծառացաւ յանկարծակի և խաւսել սկսաւ, և ասէր ընդ պատկերն Մարիամու, Ուրախ լե՛ր բերկրեալ Տէր ընդ բեզ. և նա ասէ. Զի՛արդ լինիցի ինձ պդ, և նա ասաց, Հոգին սուրբ եկեսցէ ի բեզ, և զաւրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քոյ, և ասաց Մարիամու պատկերն, Եղիցի ինձ ըստ բանի բում. Եւ ապա չինչ որ պատկեր կայր յեկեղեցին, սկսան աղաղակել, Ուրախ լեր բերկրեալ Տէր ընդ բեզ. և աւրհնեալ ես դու ի կանայս, և աւրհնեալ է պտուղ որովայնի բու Եւ վարդապետն կոչեաց զիս և ասէ, Լսե՛ս չինչ ասէ եղբայրս. և պատմեաց ինձ զնոյնն. Եւ ես սկսայ բննել տուժարական արեւեստիւ զաւրն, և էր ճշմարտապէս յապրիելի ամսոյ ի Զն. և գիտացաք եթէ ճշմարիտ է կրաւնքս մեր. և ես յորժամ լուայ ի սուրբ հաւրն Յովանիսէ, հաճեցայ թէ տաւնելն պատեհ է յապրիելի ի Զն, Աւետեացն. զի սուրբ Գրիգորի գնելն վասն անահտական պատկերին տաւնին խափանելոյ էր, և այն լռեալ է, և զոր ասեմքս բանիւ՝ գործովք առնել արժան է:

Պատմեմ ձեզ յայս նման բան եղեալ յերուսաղէմ. Եպիսկոպոս և վարդապետ մի, անուն նորա Յովաննէս ի Տուոց գաւառէն, այր մթին վարուք և ճգնաւոր, որ զերեք յիսնակն ի տարւոյն անհաց և անջուր կենայր, և զամէն պահք ար չոգաւ նա յերուսաղէմ, և զամէն աղուհացսն ճգնութեամբ յոտն եկաց յանդիման սուրբ գերեզմանին, և պատմեաց ինձ զպատճառն, թէ խնդրեցի նշան ինչ վասն վկայութեան ազգիս, որ յամէն ազգէ կտիրենք և նախատինս կրենք. Տեսանէր զիս, ասէ, Քրանգ մի, որ զկուպա գերեզմանին ծառայէր, զի կայի այնպէս, և ոչ խաւսեցայ ամենեին, և նա սիրէր զիս, և հարկէր խաւսել կամ ուտել ինչ, և ոչ լուայ նմա. Ապա ի մեծի շաքաթին խաւսեցայ աղաչելով զլուսարարն, և ետու նմա երկու կարմիր և մտեալ ի գերեզմանն դրի Գ. կանթեղս զորս գնեալ էի. զմէկն ի մեր ազգիս անունն, և զմիւսն ի Քրանգաց, և զմիւսն այլն ի Հոռմին, զի այս ես գլխաւոր ազգ, և ասացի Տէր Աստուած մեր Յիսուս Քրիստոս, տաքակոյս է իմ յերկու ազգ միայն որ կու ասեն ոմանք թէ չէ ի վառել լոյս. և միայն

կամիմ գիտել, թէ յայս Գ. ազգացս ո՞վ է առաւել ըստ կամաց քոց դաւանութեամբ և կրանիւք. և զայս ցոյց ինձ վառմամբ լուսայ քո ի կանթեղ ազգի յոր հաճեալ ես: Եւ զայս արարի և առի զբանալին, և զմատնեհարն, զկնի փակելոյն և մաանեհարին իմոյ. և այնպէս պաղտանելով և յուսով մնայի: Իսկ յորժամ ազգումն ինչ եղև և վառեցաւ լոյսն. և ես իսկ լուս հանդարտ հնչումն որոտման, և սոսկումն եղև ի մարմինս իմ. և եկն առ իս փակապահն և ասաց ինձ բանալ, և չոգայ բացի, և մտայ ես մէն զառաջինն. և գաի զմեր ազգիս նշանեալ կանթեղն միայն վառեալ: Զայս լուեալ իմ յեպիսկոպոսէն, և ունէի առ ինքն համարձակութիւն, և առաւել քննէի, և նա երգուաւ յոյժ և ասէ, Գեղ միայն յայտնեցի. և զի մի թուիմ ես թերի յայս իրք, և կամ ախմար մանաւանդ, կամ թէ վասն այլոց արարի:

ՏԵՍԻՆ ԼՈՒՆ ԱՍՏՈՒԺՈՅ ՍՈՒՐԲ ԵՆ ԺԳՆԱԶԳԵԱՅ ԿՐԱՆՆԱԽՈՐԻՆ ՅՈՎԱՆԻՍԻ ԳԱՌՆԵՅԻՈՅՆ

Պատմեաց մեզ բարեհոգի ճգնաւորն մինչ հանդերձեալ էր ի նոյն ամի վախճանել, մինչ էր յանառիկ գղեական Հոռոմկայն. Ասէ. Յորժամ ես ի խցին իմում կայի ի ձորն որ կոչի Աշորնիս, անկաւ ի խորհուրդս իմ, թէ ո՞րք են յազգացս ընդունելի Աստուծոյ, և ասրակուսէի զբազում աւուրս. Եւ մինչ էի յայս տարակուսանս եկն ի վերայ իմ զարմացումն. ոչ էի ի թանձրութիւն քնոյ և ոչ յարթնութեան, տեսի ես տեսիլ զարմացման. Յետանէի զիս ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, և առաջի իմ դաշա հարթայտաակ, որ ոչ բաւէի տեսանել ծագէ ի ծագ, և կայր ի մէջ դաշաին բլուր մի զարմանալի՝ ընդարձակ ունելով գագաթն և ձգեցաւ ի վերայ բլրին ամպ լուսաւոր իբրեւ խորանարդ, հայէի նշմարել թէ ո՞ւմ է բնակութիւնս այս. և տեսանէի բեմք ի մէջ նորա և քառադիմի աթոռ, զորոյ ոչ բովեաց բիրք իմ նկատել ի վայելչութեան լուսոյն, զորոյ և ոչ կտրեմ բովանդակել կամ աւրինակ բերել նմանութեան, այլ լուութեամբ պատուեսցի, Եւ մինչ հիացեալ և զարմացեալ էի ընդ տեսիլ իրին, նա լուսաւորեցաւ երկինքն, և լցաւ լուսով առ զն ամենայն, և անթիւ բազմութիւն թեազգեցիկ հրեշտակաց, և հրաշալի եղանակաւ աղաղակէին և ասէին. Սուրբ, սուրբ սուրբ, Տէր զաւրութեանց, և յապուշ մնացի ի քաղցրութենէ եղանակացն, և անկայ ի վերայ երեսաց իմոց յերկիր իբրեւ կիսակենդան, և ոչ մնաց յիս կենդանութիւն, Եւ եկեալ ոմն ի բարեաեսիլ արանցն, կարդաց զանուն իմ, և յարոյց զիս և ասէ. Զաւարացիր և ի միտ առ զոր տեսեր, զի վասն քո է տեսիլդ. և յարուցեալ յոմն կացի և ասեմ, Ո՛վ Տէր, գողացաւ սիրտ իմ ի փորի իմում, և ոչ կտրեմ նկատել, արս՝ զիս

խելամուտ, զի այր տառապեալ եմ և կամ հիացեալ, Եւ ասէ, Յուցաւ քեզ ի Յեամնէ որպիսութիւն հանդերձեալ դատաստանին, և ահա Երրորդական աստուածութիւնն նստեալ է յաթոռ փառաց իւրաց, առնէ հատուցումն արդարոց և մեղաւորաց, և սուրբք ամենայն առ նա ժողովին, զոր հանդերձեալ ես տեսանել, Եւ անկեալ երկրպագեցի հանգեպ սուրբ աթոռոյ Աստուծոյ, և ոչ զաւրեցին աչք իմ տեսանել, բայց միայն զճանաչ լուսոյն:

Եւ եղև յանկարծակի հնչիւն ահաւոր փողոյ, և գողաց առ հասարակ երկիր և ծով չորեքանկեան աշխարհիս, և տեսանէի ամպաւք եկեալ յարևելից և յարևմտից, ի հիւսիսոյ և ի ծովէ հարաւոյ, զամենայն սուրբս գունդս գունդս եկեալ յայն հարթայասակ դաշտին, նկատէի և ի բլուրն զարմանալի և տեսանէի ներքոյ վարագուրին առաջի չիւս, աթոռոյն զԿայրն Տեսուն Աստուծոյ յաղաչանս բազկատարած, և եզան երկոտասան աթոռ առաքելոցն, և նստան ի դատաստան փառազարդեալքն, և անգէր տեսանել հոյք արեգականց թագազուսի սրտոյն պարք՝ առաքելոցն և մարգարէիցն, հայրապետացն և մարտիրոսացն, և ամենեքեան ի մի բերան փառաւորեցին զԱստուած ի ձայն մեծ և ասեն, Ահա ժամանակ այցելութեան, առնուլ բարի մշակացն զվարձս բարեաց, Եւ ես ջանայի ամփոփել զայնքան տեսութիւնն ի զգայութիւնս իմ, և ոչ զաւրէի, զի ի վեր էր քան զհասումն մտաց, բայց վասն որոյ փափագէի տեսանել՝ զայն եցոյց ինձ բարձրեալն:

Տեսանէի զԼուսաւորիչն մեր և զկենաց առիթն զսուրբն Գրիգոր, բիւրաւորաւք լուսեղինաւք հրաշագործման թագիւ եկեալ, և մինչ մասնէր ի հանդէսն, երանէին վնա հրեշտակք և երկնային զաւրք, այլ և եկեղեցիք անդրանկաց փառաւորէին զնա և ասէին, Ե՛կ ի մարմնի անմարմին, որ նորաւրէն ժուժկալութեամբ յաղթեցեր ամենայն կարեաց, և գերագոյն գաւոր քան զամենայն սուրբս, մո՛ւտ յառագասան կենաց, և ժառանգեա զզանազանեալ փառսն, զոր դու ինքնին քեզ հիւսեցեր, Եւ եղաւ աթոռ նորա գերապատիւ առաքելոցն, ընդ ինքեան ունեւով զանթուելի լուսաւոր գունդն իւր, և մերձ լեալ աթոռոյ աստուածութեանն զուարթ և համարձակ դիմաւք ասէր. Տէր իմ և Աստուած. ահաւասիկ ես և մանկունք իմ զոր ետուրցիս, և ոչ կորուսի ի սոցանէ և ոչ զաք, բայց որ խոտորեցան

ի խրատուէն իմէն և մնացին ի կորուսան, 'ներես' Տէր, քաւան Տէր, զի քոյ է փրկելն և կորուսանելն, Եւ եկն առ նա ձայն ահաւոր իբր զթնգիւնս որոտման, և զկնի ձայնին սիգ քաղցրալիւ որ առէ. Ե'կ մշակ իմ խոնջեալ և քրանեալ. ե'կ բարի վկայ աստուածութեան իմոյ, ե'կ բազմավիշտ նահատակ, զի ես եմ որ ջնջեմ զամենայն քիրան յամենայն երեսաց, և հանգուցանեմ զամենայն աշխատեալսն վասն իմ, զի ահա ժամանակ վշտին էանց, և կայ և մնայ քեզ արդարութեան պսակն, զի ուր եսն եմ, անդ և պաշտանեայն իմ եղիցի, Եւ անտանէի իբրեւ զաջ ձեռին զի առեալ նստուցանէր զնա բարձրագոյն քան զամենայն սուրբս, նոյնպէս և զժողովուրդն իւր:

Եւ անդ տեսի ժողովեալ զամենայն ազգս և զազիւնս, և հրեշտակքն զառեալ մեկնէին զնոսս ի միմեանց, և զառեալ զանթուռելի գունդս մեղաւորացն, և տանէին յայրուսն հրոյ և յազգի յազգի տանջանս: Եւ մինչ հայէի տեսանել, տեսանէի գունդս գունդս, զի ծփէին իբրեւ զալիս ծովու և ջանային խառնել ի ժողովն Հայոց, և հրեշտակքն վարէին զնոսս հրեղէն գաւազանաւք, և ընթանային ի ժողովն Հոռոմոց, և հրեշտակքն և անտի վարէին զնոսս, և ընթանային ի ժողովն Ֆրանգաց, և հրեշտակքն անտի և ս վարէին զնոսս, և ծփէին և ոչ կարէին խառնիլ յազգս: Եւ ես ասացի ցմաւտաւոր հրեշտակն որ ցուցանէր ինձ զտեսիլն. Տէր ընդէ՞ր ողորմելի շրջի ժողովն այն, և ոչ թողուն խառնիլ ի ժողովս միթէ՞ առանց մկրտութեան են այնքիկ: Առէ ցիս. Գիտեա, եղբայր, զի Աստուած կամեցաւ ցուցանել քեզ զստուգութիւն իրիգ. Այնքիկ կամեցան ազգէ յազգս փոխել, և արհամարհեցին զմի մկրտութիւնն և եղեն Հոռոմ, կամ Ֆրանգ կամ Ասորի, և ահա ոչ ընդունին զնոսս իբրեւ զժողովուրդ Աստուծոյ, այլ իբրեւ զարհամարհողս, և տանջելոց են ընդ մեղաւորոս:

Եւ իբրեւ տեսի ես զայս հրաշալի տեսիլ զարթեայ, և եկեալ յիս զգայութիւն իմ փառաւորեցի զբարեգործն Աստուած որ ոչ անտես արար զաղաշտնս իմ, և երանեցի զազգն Հայոց՝ որք կացին ի կանոնս խրատու սրբոյն Գրիգորի. և ոչ յայտնեցի զսա մինչև ցայժմ, զի հանդերձեալ եմ վախճանել, և յայտնեմ ձեզ զտեսիլս զի և դուք ի միամիտ սրտէ փառաւորեցէք զՔրիստոս Աստուածն մեր՝ որ է աւրհնեալ յաւիտեան:

ՎԱՆՍԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԸՍՍՑԵԱԼ ԲԱՆ ՀԱՌԱ- ՏԱԼԻ ԱԶԳԻՍ ՄԵՐՈՒՄ:

Սենսաբեր սուրբ աւետարանն զԹաղէոս զմեր առաքեալն
յերկոտոսանիցն է ասցել: Ղէբէոս՝ որ անուանեցաւն Թաղէոս:
Յայա է ի Քրիստոսէ անուանեցաւ՝ զանունն փոխեալ որպէս
զՊետրոսին և զՈրդւոցն Որոտման: Զի՞նչ է պատճառն որ ո-
մանք յեւթանանից ասեն. այս է ՀԲ. աշակերտացն զԼուիս և
վարդապետ էր: որպէս Պետրոս ԲԺ. իցն: զի առաջինքն ամե-
նայն ուրեք յետնոցն անուամբ կոչէին: այս է ստոյգ պատ-
ճառն: Ի վիճակել նմա յերկիրս Հայոց, արամեցաւ և ասաց, եր-
կիրն ցուրտ է և մարդիկքն բրտաբարք: Եւ ասացին. Մի՛ ընդ-
գիմանար Հոգւոյն. և ետուն նմա զեզն աւծման՝ զոր Քրիստոս
էր աւրհնել՝ աւգնական: և զգեղարգն և յայլ ազգ չկայ այս
պարծանքս՝ մեր մեռոնս հանապազ և միշտ զնոյն շնորհ ունի:
Եւ ի գալն նմա ի Սեսարիա և կ: և զառաջին ձեռնադրութիւնն
անգ արար. և եպիսկոպոս ձեռնադրեաց Թէոփիլոս անուն: և
եկեղեցիս հիմնարկեաց, և այս էր պատճառն Հայոց անդր ի
ձեռնադրութիւն գնալոյն: և վասն այնր ամոռ սահմանեցին, և
սեփական քաղաք է Հայոց Սեսարիա. և սուրբն Գրիգոր անգ
սնաւ: և ծնաւ յղացեալ ի գերեզմանին Թաղէոսի առաքելոյն:
և սնաւ ուր առաքեալն սկսաւ քահանայագործել, և փոխեաց
յինքն զշնորհս նորա: անդ եղև եպիսկոպոս: և գնացեալ յերու-
սաղէմ եղև հայրապետ: և ի Հռովմ գնացեալ, եղև պապ: զի այս-
պէս սահմանեցին: Ինքնակալ թագաւոր մի և ինքնագլուխ հայ-
րապետ մի նստցի ի Հայս և ինքնակալ թագաւոր մի և ինքնա-
գլուխ հայրապետ մի նստցի ի Հռոմ: և ի միմեանց վերայ գնի-
ցեն զանձինս իւրեանց ցմահուչափ: և գրով սոսկալեաւ եղեն
եղբարք միմեանց թացեալ զգրիչն յահաւոր խորհուրդն: Եւ բա-
ժանեալ զսուրբ տեղիսն տնաւրինական: և ետուն զՍուրբ Յու-

կորն պատրիարքորան և զԳողթոթայն, և արկեալ վիճակս ի վերայ Յարութեանն և անկաւ Հայոց, և արամեցան ոմանք յազգէ: Ապա հեղն յամենայնի սուրբն Գրիգոր եռ ցնոստ, զի ինքեանք շինեսցին ընդարձակ, զի դեռ շինեալ, և էաւ Հայոց զԳողթոթայն և զՎուրբ Կարապետն և զՍնարսն, և սահմանեալ զտեղին կախեաց կանթեզս յանուէն ազգաց, և նա ինդրեաց յԱստուծոյ զիջումն լուսոյն ի նշան յարութեան Քրիստոսի, և վասն այնորիկ այլ ազգդ չհաւատան, զի յառաջ չկայր մինչ ի նա, և առաւել վասն այնորիկ անուանեցաւ Լուսաւորիչ: Եւ մի ոք անհաւատասցի, զի այնպիսի աշխարհալուր և առաքելական այր, և տինգերասաստ թագաւոր, յարեւելից յարեւմուտս գնացեալ, վարդապար գնացին, կամ նոքա փոքր պատիւ համարեցան ինքեանց զգալն նոցա: և յամենայն տինգերս այլ ո՞վ կայր իբրեւ զնա, կամ յետոյ եղև իբրեւ զնոսա, և դեռ սկիզբն էր հաւատոյ:

Աքք մտաւորք, պատեհ է որ Յոյնք զմեզ աւտարացնեն որպէս Հրէայք զհնթանոսսն, և յետին ասեն, Զիւրդ է յետին, զի Սրգար թագաւորն յառաջ քան զԽաչեղութիւնն՝ հաւատաց ի Քրիստոս և երանեցաւ ի նմա: Եւ երեք առաքեալ ունին Հայք Բժ. իցն, զԹագէոս և զԲարթոլղիմէոս, և զՅուդայ Յակոբեան՝ որ կայ յՈրմի քաղաք, որ է սեփական Հայոց: Եւ յառաջ Յրդատ հաւատաց, և ապա Կոստանդիանոս, և յայտնի է և ասէ Ագաթանգեղոս, Յայնժամ յլուաւ Յրդատ թէ հաւատաց ի Քրիստոս Կոստանդիանոս որդի Կոսդեայ, այլ և ի սուրբ Հռիփսիմեանցն գալոյն յայտնի է: Եւ թէ ասեն թէ սուրբ Գրիգոր ի Կեսարիա ձեռնադրեցաւ, և այն մեր քաղաք է, և շատ Հայք անդ էին բնակել, և մեր Առաքելոյն ամբողջ: Բայց թէ գիր չունէին Հայք, թէ զայս կարեն ասել, այլ տես զի յԱստուծոյ առաւ գիր ազգիս՝ որպէս Մովսէսիւ Իսրայելի, և այլ ո՞ր ազգ պարծի այսու: Եւ ընդ նոսա զի՞ զարմանաս, մեր ոչինչքս Հայոց յետին ծառայքս՝ վիրք այլ նախատեն զմեզ և ուրանան: Մեսրոպ եռ նոցա գիր և զՎարծիոյ խաչն Մեսրոպ է աւրհնել, և լալ թե ին կայ հայ գիր, և զայն սկզբով ծածկեալ են թէ թո՞ղ չերեւի: Ագաթանգեղ Հոռմայեցի է և վկայած ժամանակագիր, և վկայեալ է թէ յառաքելոցն Պետրոսի և Պաւլոսի ի նշխարացն բերին ի Հայք, և յանուէն նոցա շինեցին զՍուրբ Առաքեալքն, և անդ պահեցին զնշխարս նոցա, և յովովք ի ֆրան-

գաց ասեն թէ չկայ ուրեք ի նշխարաց առաքելոցն, ապա մեք
չուրանմբ և իբրև զնոսա սուտ լինիմք:

Բազում ինչ այլայլեցին յառաքելական կարգաց, որպէս
զառն ծննդեանն և զջուրն՝ որ ի խորհուրդն արկանեն: Բո՛ղ
ցուցանեն մեզ զվէճն՝ Սեդեստիանոսի ընդ Բարսուղայի թէ
չվկայէ մեզ որ ասաց Բարսուղայ թէ դուք միայն էք անխմոր
և անջուր խորհրդով, և նա ասէ: Մի՛ բարի քեզ, ահա ազգն
Հայոց Մեծաց ընդ մեզ են, որք ուսան ի սուրբ Գրիգորէ որ
հրեզէն սինէ, և երկնահաս լեառն: Չկարեն ուրանալ զի մերքն
ինոցունց թարգմանեցին, և զծննդեան տաւնն մինչ ի յո . . .
. . . չառնէին ընդ մեզ: Թողում զլուծութիւն եկեղեցականաց,
զանհամեալ ազսն՝ որ ոչ իմիք է պիտանացու: Մեք զճշմար-
տութիւնն առցուք մեզ ընկեր և աւգնական, եղբարք, և նովաւ
գնացուք, փառաւորելով զԱստուած յերեսին դէմն և ի մի
ընութիւն, և ի մի կամս, և ի մի թագաւորութիւն և զՔրիս-
տոսի մարգեղութիւնն ուղղափառութեան՝ կատարեալ Աստուած
կատարեալ մարդով միաւորեալ անշփոթելի:

Զայլն է Վարդանայ լըր'ի գիրքն գի'դ Ըէ ապէս:

ԱՅԼ ԲԱՆ Է ԱՍԱՅՅԱԼ ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ՝

Յարեւելից եկին մողքն առ Քրիստոս, վասն զի դրախտն յարեւելս է անկեալ, և յարեւելից ելանէ արեգակն, նոյնպէս և յարեւելից է հանդերձեալ գալ արեգակն արդարութեան Քրիստոս: Եւ ոսկի բերեալ, զի ոսկի երկրին այնորիկ քան զամենայն պատուական է: Եւ այլ պատճառ՝ զի զժի մի յաստեղացն կենդանի և բանաւոր դաւանէ հեթանոսն:

Եւ մօտն ի Հայք առաքեալքն Բարթուղիմէոս և Թադէոս և Յուդա Յակոբեան. բայց զԲարթուղիմէոս, վասն այն եզի սկիզբն, զի ոմանք զԹադէոս յեւթանասնիցն ասեն, և զԲարթուղիմէոս մէն յԲԺ. իցն: Թադէոս՝ զոր աւետարանն պատմէ թէ յառաջ կոչէր Ղէբէոս, և ի Յեառնէ անուանեցաւ Թադէոս: Յուդա Յակոբեան՝ որ և սա՝ յԲԺ. իցն վկայի և կայ յՈրմի քաղաք Հայոց, Սիմոն՝ որդի Յովսէփու, եղբայր Յեառն մերոյ. և սա քարոզեաց ի Հայս, և անդ կատարեցաւ և կայ յՈրմի քաղաք Հայոց, Եւ Եղիշէ և Խադայ, Բ. յեւթանասնիցն են և գնացին ի կողմանս Աղուանից հրամանաւ Թադէոսի, և անդ կատարեցան, Թէոփիլոս՝ առաջին ձեռնադրածն՝ Թադէոսի Յեսարիա Հայոց ի Կապադովկիայ, Ադդէ կերպասագործ Արգարու թագաւորին, զոր կացոյց ի Միջագետս յՈւրհայ քաղաքի, Զաքարիա՝ զոր ձեռնադրեաց յարեւելս փոխանակ ինքեան և ասաց, Զսա՝ ետու ձեզ վարդապետ, զոր եցոյց ինձ Հոգին սուրբ, Դադիուս՝ յեւթանասնիցն, որ գնաց հրամանաւ Թադէոսի ի Մեծն Հայք, և ի կողմանս հիւսիսոյ, և լուեալ զմահն Արգարու, և դարձեալ եմուտ ի փոքր Սիւնիս, և կրուեաւորեալ անդէն ծածկաբար վախճանեցաւ, և տեղին շինեցաւ վանք, և յանուն նորա կոչեցաւ: Որոյ աղաւթիւքն ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս:

(ՅԻՉԱՏՈՒԿԱՐԱՆ)

Շնորհք մեծապէս և երկրպագութիւն ամենասուրբ, Աստուածն Հոգւոյ՝ ի փառս Հաւր և Որդւոյ, ամէն: Որ անբաժանելի գոլով բազմամասնապէս բաժանէ շնորհս ըստ չափոյ ընդունողաց մեծամեծացն և փոքունց, ոչ առ մեծսն խնայելով իբր զլացմամբ, և ոչ առ նուաստսն լաճախ քան զարժանն: Ի վատնումն զծիրսն տալով, զորս ունաւղքն բանականապէս իւրաքանչիւր զիւրն ճանաչէ զչափ: Յորոց ի բնաւիցն լոքունց և իմա նուաստութիւն, որ և փոքու մասին անարժան գոլով Խոգմաս ոմն անուն, տարաշխարհիկ եղեալ ի հալրենի տեղոյ իմոյ, թերթեմն ի վաղնջուց ամաց հայրապետական աթոռոյ ճոխութեամբ փառաւորեցելոյ, ի նշանաւորն ասեմ զղեկէ Հռոմկլալէն, վասն իմոյ մեղաց, նախ քան զվեց ամ գրութեան տարիս ի ձեռս Տաճկաց մատնեցելոյ, լորմէ ամաւ և կիսով նախ քան զառնուլն պատահեաց ինձ ելանել և գալ լաշխարհս Նիկիիոյ, լուսով տեսութեան սուրբ գերեզմանին Քրիստոսի: զոր վարկանիմ թէ և ոչ ըստ իմոյ արժանեաց, ալ վասն անչափ խնամոցն Տեառն դիպեցաւ ալս, ոչ տեսանել ի ժամանակի պաշարման զղեկին զանհանդուրժելի նեղութիւնն, որոյ և լուրն պակուցանէ զամենայն լսաւղս: Ուր և բազումք մանաւանդ բռնաւքն սննդակիրք իմ և ազգայինք ի պէս պէս մահս, և ի գերութիւն վարկցան մեծ թշուառութեամբ, արտաքս քարշեալք ի մալրենի գրկաց պանծալի զղեկին, զորոյ լիշատակ երջանկութեանն, և զալժմու թշուառութեան, որպէս ի զկպէ հարազատ զաւակի առ սիրելի ծնաւղսն, և ոչ առանց արտասուաց թերեմ մշան զի զերեալ եղև և Սջ սրբոյն Դրիգորի և հռակաւոր նշանն սուրբ վանկոյլի: առ ոտն ընկեցեալ նշխարք ոսկերաց սրբոց վկայիցն: Եւ և աստուածաբնակ և երկնանման շքեղաշուք և գերապաճառ սուրբ տաճարուն, զսրբոյն Դրիգորի ասեմ և Տիրամաւրն սրբուհւոյ Աստուածածնին, և լանուն Որդւոց նորա սուրբ փրկչին, կոխան եղև և աւթարան անհաւատիցն: Ալ զիմ անարժանութիւն ի վեր քան զիս պատահեալ շնորհի

քանանալութեան, և ուղիղ դատմամբ լոյժ պակաս գտանելով
 զիս ի վալելականացն, գործնականացն ասեմ և տեսականաց լա-
 ւագոյն մասանց հարկաւորաց ալսր աստիճանի, գրեթէ անպատ-
 շաճիւք լցեալ, և մեծապէս ընդ ալսր զանձն իմ պարսաւեմ.
 Ալլ սուղ ինչ և զալս ոչ անմասն ի բարեաց ծանեալ զճանա-
 չելն զանձին նուաստութիւն. և թէ չէ իրաւ, գոնէ ի սակա-
 ւուց ինչ ձեռնհաս գտելոց մասանց բարեաց պղերգանալ բարձ-
 րամիտ խոկմամբ, ալլ լստ չափով կարողութեան ժրանալ, և
 ալսու մտածութեամբ, իբր թէ ի հոգևոր սքաղանս տրուպ ան-
 ձինս և ի սփոփանս սգապատ ոգևոյս, մանաւանդ վասն առ ի
 Քրիստոս լուսոյն ձեռնարկեցի գրել զսրբոց հարցն պէս պէս և
 զանազան ԹՂԹՈՅ զ ԳԻՐՍ, որք վասն ուղիղ հաւատով ի Քրիս-
 տոս խոստովանութեան ի զանազան ժամանակս հանդիսացեալք
 և վասն աւգոյի զկնի եկելոցն լիշատակ թողեալ: Որոց Աստուա-
 ծասէրն կամաց, և ես անարժանս և տկարս հետևող եղեալ խոշոր
 և անարուեստ գրով ձաքուտեցի զսուրբ մատենան հաւաքեալ
 թղթոցս. լիշատակ բարեաց մնալ մեղաւոր անձին խոշոր գրչիս
 Թովմալի: և և իմոց ի Քրիստոս հանգուցեալ ծնաւդացն, և հաւ-
 բեղբարցն՝ սրով խողխողելոց, և ալլոց ևս տոմակցացն, ի վերալ
 պահպանութեան և զգուշութեան նախալիչեցեալ Նլալին և ալլոց
 լլի ողբերգելի առման բերդին անդ սպա-
 նելոց, և ալլոց գերի վարելոց, և ի բանդի խոստովանութեամբ
 ի Քրիստոս վճարելոց, և ոմանց դեռևս ի բանտի կապելոց: Յա-
 զագս որով լոտս սրբոցդ և իմաստնոց անկեալ, պատահելոցդ
 ասեմ սուրբ մատենիս, և աւգտեցելոց ինչ ի խոշոր աշխատու-
 թենէս. *)

Առումն Հռոմկլայի ի Սուլտանէն Նզիպադսի եւ գե-
 րութիւն Ստեփանոսի Կաթողիկոսի Հռոմկլայեցոյն
 եղեւ յամի Տեառն 1292 յորում եւ ծոպապատիկն էր. եւ
 զի վեց ամաւ յետոյ ղնէ զրիչն Թովմաս զթուական
 գրութեան, յայտնի է թէ յամի Տեառն 1298, եւ հայոց
 Ձիւլ ընդօրինակեալ է ԳԻՐԲՍ ԹՂԹՈՅ, հաւանաբար
 ի Սիս, զի յիշէ զաշխարհն Կիլիկիոյ առանց անուան
 քաղաքի կամ վանաց:

*) Պակասի վերջ լիշատակաբանիս:

ՑԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

- Աբա (երէց) 41.
 Աբաա (եպս. Պարտաւալ) 81.
 Աբաա (երէց Փարպիոյ) 151.
 Աբգար (Թագաւոր) 414. 534. 536.
 Աբղիշոյեան Խուժիկ 47.
 Աբղիսոյ կամ Աբղիշոյ (երէց, ապա եպիսկոպոս) 54. 55. 57.
 59. 62. 66. 68. 73. 78. 81. 344.
 Աբեններ 242.
 Աբէլ 500.
 Աբէլմէուլա (գիւղ) 516.
 Աբիմէլէք (քահ.) 476.
 Աբիուդ 392.
 Աբիրովն 258.
 Աբրահամ (Հալը) 6. 37. 88. 126. 285. 288. 327. 347. 388. 500.
 Աբրահամ (եպս. Տարաւնոյ) 78. 81.
 Աբրահամ (եպս. Ռշտունեաց) 146. 149.
 Աբրահամ (Կթղ. Հալոց) 151. 153. 161. 162. 164. 166. 176.
 178. 180. 185. 189. 196. 211. 222. 455.
 Աբրահամ (երէց Կաթութիկի) 151.
 Աբրահամ (երէց Փարպիոյ) 151.
 Աղաթանդեղոս 534.
 Աղաթոն (Հռովմայ հալրապետ) 300.
 Աղամ (նախահալր) 64. 205. 230. 231. 256. 336. 341. 342.
 344. 352. 370. 386. 389. 422. 440. 451. 452. 453.
 Աղդէ 536.
 Աղսուէլ 183.
 Աղրիանոս (կալսր) 501.
 Աթանասիոս | (Աղեքսանդրացի) 50. 69. 91. 94. 101. 214.
 Աթանաս | 299. 306. 364. 369. 370. 372. 375. 377. 379.
 385. 386. 389. 423. 427. 428. 436. 442. 447. 449.
 452. 453. 461. 470. 474. 477. 479. 507.

Աթանաս (եպ. Նփրկեբրտոյ) 224.

Աթենացիք 380.

Աւանք 304.

Աւթերիոս (սուրբ) 518.

Ախա (երէց) 42.

Ակակ (եպ. Մելիտինացի) 14. 16. 19. 103. 296. 376.

Ակակ (պարսիկ՝ հերետիկոս) 43. 46. 50. 57. 67. 83. 216-220. 278.

Ակակ (եպ. Կոստանդնուպոլսոյ) 243. 244. 245. 247-249. 250. 251. 253. 256. 258. 262. 264. 265-267. 268. 269. 272. 274. 276. 300.

Ակթասաւիա 525.

Ակի Կոմ Ակէ 70.

Ալատիս (քղք.) 511.

Ահարոն (երէց) 53. 55.

Ահարոն (եպ. Մհնունեաց) 146. 149. 151.

Ահարոն 237. 252.

Աղան (եպս.) 41.

Աղբէոս (եպս. Հարքալ) 223.

Աղեքսանդր (քաղաք) 88. 119. 120. 121. 179. 185. 214-259. 260. 262. 268. 269. 273. 277. 280. 299. 306. 375. 377. 380. 396. 423. 428. 429. 435. 442. 511. 513. 518. 521.

Աղեքսանդր (եպս. Աղեքսանդրիոյ) 306.

Աղեքսանդրացիք 244. 247. 249. 250. 251. 253. 256. 258. 259. 262. 264. 265. 267. 268. 269. 272. 274. 276. 297. 300. 306. 310. 398.

Աղեքսանդրոս 258.

Աղիվարդ 258.

Աղուանք 43. 45. 46. 51. 81. 130. 133. 162. 163. 183. 193-194. 196. 211. 221. 300. 322. 466. 536.

Աղցք 151.

Ամատունիք 42. 70. 78. 81. 146. 149. 151. 196.

Ամարաս 81. 196.

Ամասիա 224.

Ամբակում (եպս. Շաքիոյ) 81.

Ամբակում (մարգարէ) 455.

Ամդիքոս (հպս. Սևանդրիոյ) 525.

Ամոնացիք 394.

Ամպեղիս (հպս.) 49. 51.

Ամպրոսիոս 51.

Այրարատ 42.

Անակ 323.

Անանիա (Նարեկացի) 498. 502.

Անաստաս

Անաստասիանս | (կալսր) 126. 140. 141. 142. 277. 300. 328.

Անաստաս (Ուռհայեցի) 523.

Անատոլի 119.

Անատոլիս (հպս.) 329. 491.

Անատոլիս (Էրէց) 49. 51.

Անդրէաս (Առաքեալ) 103. 146. 278. 484.

Անդրէաս (Տօմարազէտ) 354.

Անդրէաս (աշակեբոս) 512.

Անթիպատր 491.

Անինոս (Աղեքսանդրացի) 519.

Անկիւրա 421. 446.

Անձեացիք 70. 146. 149. 151.

Անձն (Էրէց) 21.

Անոկտիոս (Պանփիւլացի) 512.

Անտեղիս (հպս.) 254. 259.

Անտեղիս (Էրէց) 259.

Անտիոք (աղեք.) | 20. 119. 120. 142. 179. 185. 186. 224.

Անտիոքիա | 297. 298. 300. 307. 323. 344. 466. 504.

Անտիոք Ասորուց | 525.

Աշոտ (Իշխանաց Իշխան) 279. 283.

Աշորնիս (Չոր հռովմէակի) 530.

Աշտիշատ 220.

Ապահունիք 42. 73. 151. 196. 223.

Ապաւղինարիոս (Լաւողիկեցի) 24. 31. 53. 56. 67. 83. 215.

Ապոզինար | 278. 287. 307. 315. 375. 383. 386. 389.

Ապաւղինարէս | 430. 433. 448. 449. 453. 473.

Ապլվարդ (Ամիրալ) 498.

Ապողոն 383.

Ապրուեզ Խոսրով (արքայից արքայ) 149. 151.

Աջ (սրբոյն Գրիգորի Լուսնաորչին) 537.

Աջհա 47.

Առաւելեալք 42.

Առիստակէս կամ Արիստակէս (որդի սրբուն Գրիգորի Լուսա-
ւորչի) 44. 51. 88. 215. 220. 295. 304. 374.

Առնա	146. 149. 151.
Առան	

Ասալէլ 242.

Ասեր 439.

Ասիա 296. 307. 415.

Ասիացիք 416.

Ասկաղոն (քաղաք) 521.

Ասորեստան 41. 43. 60. 307.

Ասորեստանեայք 322.

Ասորի 532.

Ասորիք 52. 55. 59. 62. 73. 78. 81. 227. 306. 331. 334-
335. 336. 345. 352. 466. 493. 496. 525.

Աստարտէ 342.

Աստուածաբան տես Գրիգոր Նազիւնզացի:

Աստուածատուր (եպս. Բժնունեաց) 70.

Աստուածատուր (Վանանդալ տէր) 74.

Աստուածատուր (Արշաւրեան) 74.

Աստուածատուր (հաւենունի) 74.

Ավփիլոս (Կեսարացի) 517.

Ատատէ (եպս.) 41.

Ատաիկոս 51.

Ատրներսեհ (Ռշտունեաց տէր) 42.

Ատրներսեհ 133. 138. 168. 170. 174.

Ատրպատիճ, Ատրպատիճք 91. 95.

Արա 5.

Արաբիա 322.

Արագած 111.

Արած գիւղ 109.

Արամազդ 346.

Արեաց աշխարհ 171.

Արապիւնար 322.

Արղն 218.

Արիանոսք 8. 33. 98. 258. 298. 366. 369. 377. 411. 430. 466.

Արիճ 151.

Արիոս 49. 50. 53. 56. 66. 83. 146. 149. 152. 215. 278. 284.
295. 307. 328. 374. 415. 417. 449. 459. 491. 505.

Արիստոտէլ 384. 433.

Արծափք 151.

Արծրունիք 42. 70. 73. 146.

Արդահա (Սրկգ.) 41.

Արշակունի 323.

Արշամունիք 42. 73.

Արշարունիք 41. 42. 73. 223. 224. 232.

Արշոտ (Վարազաիրոցեան) 74.

Արուստ 218.

Արտաշիր 41.

Արտաշիր (մախազ) 42. 48.

Արտաշիր (Սիւնեաց տէր) 42.

Արտաշիր (Առաւելենից տէր) 42.

Արտաւազդ (Մամական) 74.

Արտաւազդ (Ապարանից) 151.

Արտեմոն 88. 307. 325. 326. 352. 484. 487. 488.

Արքանգեղոսիք 216.

Աւան 151.

Աւդոս 258.

Աւշական 151.

Աւրելիանոս (Եպս. հռովմայեցի) 493.

Ափոց (Եպս. Յուրտաւալ) 178.

Ափրիկեցիք 466.

Բաբ (Եպս. Ամատունեաց) 78. 81.

Բաբգէն (Կթղ. հայոց) 41. 42. 47. 48. 177. 183. 220. 221.
300.

Բաբգէն (Սերգիս) 47.

Բաբելոն 347.

Բաբէ (Կթղ. Ասորեստանի) 45. 50.

Բաբիւլաս (Երէց) 111.

Բաբիւլաս (Երէց ս. Յովհաննու) 151.

Բագարան 151.

Բաղրեանդ կամ Բաղրաւանդ 70. 73. 151. 196. 412.

Քահաղիմանք 394.

Բաղասական 81.

Բաշխեն 42.

Բասաղէ իմաթեան 41.

Բասեն 41. 70. 73. 78. 81. 146. 149. 150. 151. 223. 412.

Բասիլիոս

Բարսեղիոս (Կեսարացի) 8. 25. 50. 69. 91. 94. 101. 214.

Բարսեղ

231. 306. 315. 334. 343. 355. 368. 380. 388.

Բարսիլիոս

Բասիլ

Բասիլիակոս (ժկալ) 253.

Բարդեթան 66. 278.

Բարդողիմէոս

Բարթողոմէոս

Բարթողիմէոս

Բարծումա

Բարծումէ

Բարսումա

(Ունծիւհնացի կամ Մծբնացի) 43. 46. 50. 53. 56.

57. 67. 83. 216. 220. 278. 344. 535.

Բղեշի (Երէց) 52.

Բղնա 52. 54. 55.

Բեղղեւէմ կամ Յեղիաւէմ 436. 484.

Բեթել 518.

Բենեամին (Կալ. Մնգրի) 218.

Բերդոշմ 42.

Բզնունիք 223.

Բժնունիք 70.

Բիւթանացիք 295.

Բիւրիտոնիա 523.

Բղադ 41.

Բոժունիք 146. 149. 151.

Բողնիս 183.

Բրատոկ 41.

Բրզմիհր 133. 138.

Բրիխիսոյ (քահ.) 54. 55.

Գաբրիէլ (հրէց) 52.

Գաբրիէլ (հրէց) 52.

Գաբրիէլ (հրէց) 52.

Գաբրիէլ (հրէց) 52.

Գաբրիէլ (հրէց) 52.

Գաբրիէլ (հրէց) 52.

Գաբրիէլ (հրէց) 52.

- Գաբրիէլ (կթղ. վրաց) 177. 182. 300.
 Գաբրիէլ (եպս. Տաճկաց) 218.
 Գաբրիէլ (եպս. Քարմալ) 218.
 Գագիկ (թգր. վասպուրականի) 295.
 Գաղա 510.
 Գալիլիա 348. 353.
 Գաղատացիք 226. 383.
 Գաղղաղա 487.
 Գալինոսք 216.
 Գալիոս (սպասաւոր Պաւղոսի) 380.
 Գանգրա 259.
 Գառնի 151. 526. 530.
 Գառնիկ (եպս. Յուրտաւալ) 178.
 Գարդման 81. 224.
 Գարմեկան կամ Գարմիկան 41. 42.
 Գարջուր (Մաղխազ) 74.
 Գերմանոս (պտք. կ. Պաւլսոյ) 373.
 Գէորգ (կթղ.) 278.
 Գէորգ (կթղ.) 335.
 Գիգ Դաշտկարին 108. 149. 150. 151. 168. 170.
 Գիորգիս (երէց Սրճոյ) 151.
 Գիւտ (եպս. վանանդալ) 78. 81.
 Գնադիոս (եպս.) 256. 259.
 Գնեալ Գնունի 74.
 Գնէլ 42.
 Գնիբա 41.
 Գնիսթա 52.
 Գնունիք 42.
 Գողգոթա 65. 511. 520. 534.
 Գողթն 73. 146. 149. 151.
 Գոմոր 329.
 Գումա 52.
 Գունդչապուհ 43.
 Գրիգոր (Լուսաւորիչ, Սուրբ) 51. 71. 78. 79. 82. 88.
 Գրիգորիոս 90. 93. 110. 112. 113. 123. 128. 132. 133. 136.
 138. 161. 166. 171. 174. 176. 179. 180. 189. 212.
 214. 218. 220. 222. 224. 237. 289. 291. 295. 296.

297. 298. 302. 303. 304. 306. 308. 323. 324. 327-
333. 334. 336. 358. 374. 414. 416. 419. 420. 424.
432. 433. 456. 492. 496. 497. 526. 528. 531. 532.
534. 535.

Գրիգոր (հայ. Արժրունեաց) 70.

Գրիգոր | (Աստուածաբան. Նազաղացի) 6. 50. 69. 213.
Գրիգորիոս | 214. 236. 289. 299. 306. 315. 316. 323. 354.
355. 366. 380. 386. 421. 430. 432. 445. 465. 470.
475. 478. 480. 482. 485. 486.

Գրիգոր | (Սքանչեւագործ. Նեոկեսարացի) 26. 214. 298.
Գրիգորիոս | 306. 442. 481.

Գրիգոր (Նիւսացի) 306. 343. 368. 369. 377. 379. 380. 388.
423. 424. 434. 435. 450. 471. 474. 504.

Գրիգոր (հայ. Մարգարտական Կոմ Սեպհական գնդին) 70. 73-
76. 81.

Գրիգոր (հայ. Բառնչոյ) 70. 73.

Գրիգոր 73.

Գրիգոր (հայ. Արժրունեաց) 73. 76.

Գրիգոր (Հմայեակեան) 74

Գրիգոր (Վասակեան) 74.

Գրիգոր (Աբեղեան) 74.

Գրիգոր (հայ. Կապադակեան) 81.

Գրիգոր (հայ. Անձեացեաց) 146. 149. 151.

Գրիգոր (Քերդոյ) 153.

Գրիգոր Սիւնի 196.

Գրիգոր (Մագիստրոս) 219.

Գրիգոր (Նարեկացի) 498.

Գրիգորեանք | 91. 94. 101. 516.

Գրիգորք

Գրիգորիս (Վկալստէր կթղ.) 219.

Գրիգորիս | (Արշակունեաց Քորեպիսկոպոս) 223. 224.
Գրիգորէս

Դադան 258

Դադիում 536.

Դամասոս 306.

Դանիէլ (հայ.) 41.

Դանիէլ (հայ. Ռշտունեաց) 42.

- Դանիէլ (եպս. Անձեացեաց) 42.
 Դանիէլ (երէց Գնիսթալի) 52.
 Դանիէլ (երէց Բդնալի) 52.
 Դանիէլ (Մարգարէ) 338. 392. 439.
 Դաշտակարան 42. 149. 150. 151. 168. 170.
 Դատ (Գարջուղեան) 74.
 Դատ աւան 151.
 Դաւիթ (Մարգարէ) 34. 35. 69. 87. 88. 200. 216. 231. 235.
 236. 246. 285. 303. 312. 318. 324. 326. 339. 350.
 354. 365. 389. 416. 419. 420. 425. 429. 436. 437.
 457. 458. 461. 467. 479. 481. 484. 500. 502.
 Դաւիթ (եպս.) 42.
 Դաւիթ (երէց Սոքփոնիէ) 52
 Դաւիթ (երէց Խափալի) 53. 55.
 Դաւիթ (երէց Փարթնալի) 54. 55.
 Դաւիթ (արեգ.) 54 55.
 Դաւիթ (երէց Երեանալ) 151.
 Դաւիթ (եպս. Բողնիս) 183.
 Դաւիթ (եպս. Սիւնեաց) 196.
 Դեղփոս (եպս.) 377. 449.
 Դէոսկորոս (եպս. Աղեքսանդրիոյ) 91. 94. 119. 120. 186.
 Դիոսկուրոս 187. 259. 300. 305. 307. 308. 328. 331.
 Դիոսկորոս 333. 491. 492. 493. 511. 513. 514. 517.
 Տէոսկորոս
 Դիոնիսիոս (Աղեքսանդրացի) 26. 296. 306. 459. 460.
 Դիոնէսիոս (Արիսպագացի) 306. 380. 442. 459. 470. 479.
 526.
 Դիոս 383.
 Դիոսուր,
 Դիոդոր(է)
 Դիոդորոս, (Դիոդորոս=Diodorus, Տարսոնացի) 20. 21. 43.
 Դեոդորոս 46. 49. 50. 53. 56. 60. 67. 146. 216. 277.
 Դէոդորոս 416. 424. 480.
 Թէոդորոս
 Դէոդոր
 Դովսիթէոս 307.

Դուին 42. 70. 90. 93. 146. 149. 150. 191. 221. 222.
223. 494.

Երեքթոս (եպս. Անտիոքի Պիսիթեալ) 26.

Երբալեցիք 153.

Եզիպտացիք 237. 352. 396. 466.

Եզիպտոս 113. 235. 237. 256. 269. 287. 307. 322. 325.
334. 344. 347. 484. 496. 501. 518. 519. 538.

Եգնադիոտէ (եպս.) 254.

Եգնատիոս Խոֆ Իգնատիոս (Անտիոքացի) 50. 298. 466.

Եգուա 308.

Եդովմ 388.

Եզեկիէլ (Մարգարէ) 346. 393.

Եշնիկ 509.

Եզր (Կթղ. Հալոց) 221. 222. 223. 224. 227.

Եզրաս (եպս. Կիսդադ) 183.

Եթիոպա 322.

Եթովպացիք 466

Ել

Եղ 146. 149. 151.

Եշ

Եղադէս (եպս. Մանգեղաց) 183.

Եղիա (Մարգարէ) 46. 154. 240. 246. 340. 500.

Եղիա Սիւնական (երէց) 52.

Եղիա (Վանական) 54. 55.

Եղիա (Կթղ. Հալոց) 222.

Եղիշա (եպս. Յուրտաւալ) 178.

Եղիշէ 536.

Եղիսաբեթ 352. 353. 484.

Եղիսէ (Մարգարէ) 517.

Եղիփաս (եպս. Սամուրիադ) 183

Եմեսու 306.

Եմամնուէլ 4. 38. 199. 200. 361. 404. 405. 426.

Եմամնուիէլ 429. 452

Ենէս (եպս. Մարուէլ) 183.

Ենովք 46.

Ենովք (եպս. Միդկանու) 183.

Նպիկտիգոն (եպս. Կորնթացւոց) 452

Նպիկտիոս (հայր) 524.

Նպիփան (Կիպրացի) 306. 313. 436. 448. 452.

Նպիփան (Սալտունցի) 520.

Նպիփան (Պերգացի) 525.

Նսապի (Մարգարէ) 87. 157. 204. 210. 211. 234. 297.
318. 331. 343. 350. 363. 368. 394. 438. 454. 463.
467. 491.

Նսալի (եպս. Յուրտաւայ) 178.

Նսալի (հայր) 512. 513.

Նստգէն (եպս. Քորչոնա) 183.

Նրեմիա (Մարգարէ) 26. 115. 157. 181. 204. 205. 318.
350. 356. 438. 439. 443. 468. 469.

Նրեւան 151.

Նրինոս և՛ Նրինիոս (հետևողն Առաքելոց) 296. 298 306.

Նրկարնակք 193. 224. 230. 413.

Նրկիր Աստեաց 487.

Նրուսաղէմ 38. 115. 119. 121. 123. 140. 167. 174. 176.
177. 179. 182. 183. 185. 186. 221. 230. 280. 298.
306. 325. 327. 337. 353. 407. 408. 410. 484 504.
511. 512. 514. 516. 520. 521. 522. 523. 524. 526.
527. 528 530 533.

Նրուսաղէմացիք 184. 300.

Նւա 477.

Նւգենէս (եպս. Սամթաւցի) 183.

Նւդոկէ և՛ Նւդոքսիոս (Թագունի) 260. 512.

Նւելիոս (եպս.) 511.

Նւղոգիոս (քհնյ.) 376.

Նւղուրիոս (եպս. Դիկոմեղացւոց) 146.

Նւնոմիոս և՛ Նւնոմոս 5. 83. 138. 146. 278. 307. 377.
379. 380. 385. 450. 474.

Նւսերի 512.

Նւսերիոս (Ժամանակագիր) 306.

Նւսերիոս (Նմեսացի) 306.

Նւսերիոս (երէց) 260.

Նւտիքեանք 286. 287 292.

Եւտիքոս 49. 50. 53 56. 66. 83. 104. 106. 119. 138.
Եւտիքէս 146. 149. 152. 186. 187. 215. 262. 268. 271.
 272. 278. 281. 286. 307. 308. 309. 331. 369. 372.
 375. 383. 416. 417. 473. 492.

Եւփիմէ 142. 143.

Եփեսացիք 15. 366.

Եփեսոս 20. 50. 52. 55. 57. 66. 72. 78. 82. 94. 119.
 120. 138. 144. 191. 215. 220. 262. 271. 272. 277.
 279. 286. 295. 296. 304. 308. 314. 331. 332. 351.
 360. 374. 396. 417. 491. 492. 493. 494. 519.

Եփրեմ (Խորին Ասորուոց Կոմ Բաճալեցի) 306. 335. 344. 347.
 422. 429. 430. 431. 435. 437. 445. 446. 462. 463.
 475. 480.

Ջամրի 391.

Ջանկեան 526.

Ջարիհաւան 42. 70.

Ջաւրակ (Գղաւոնան) 74.

Ջաքարիաս (Եպս. Կասդրացի) 183.

Ջաքարիաս Կոմ Ջաքարիա (Մարգարէ) 200—1. 206. 392.

Ջաքարիա (քահնայտ) 353.

Ջաքարիա (Եպս.) 536.

Ջենոն (Կալր) 49 126. 140. 141. 142. 262. 266. 267.
 268. 269. 277. 300. 328. 502. 520.

Ջենոն (հալր.) 512

Ջենոն (Ջաւրավար) 517.

Ջենոն (Անապատաւոր) 521.

Ջիկ (Վանանդալ տէր) 42.

Ջոլի 524.

Ջոսիմոս (հալր) 518.

Ղնծիհնայ Կոմ Հնծիհնայ 53. 56. 67. 216.

Քաղէոս (Առաքեալ) 78. 189. 302. 323. 414. 497. 533.
 534. 536.

Քաղէոս (Եպս. Մեհնունեաց) 70. 73.

Քաղէոս (Եպս. Առնալոյ) 146. 149. 151.

- Քաղէոս** (եպս. Ոստանայ) 223.
Քաթուլ (եպս.) 41.
Քամասին (երէց) 523.
Քրաս (=Քերաս) 518.
Քեանք 8.
Քէաւէաւս 522.
Քէմրա (եպս.) 42.
Քէոդոս (Քզր.) 119. 328. 378 492. 516. 519.
Քէոդոս (եպս. Գարդմանից) 224
Քեոդոս (սպասաւոր Յուլիանէ Սրգի.) 243. 244. 267.
Քէոդոս (եպս. Նրուսաղէմի) 259. 516. 522.
Քէոդոս (անապատաւոր) 518.
Քէոդոսք (Թագաւորք) 281. 328. 412.
Քէոդոր
Քէոդորոս (Քէոդորոս=Theodorus, Մոպսուեստացի) 8. 13.
Քէոդորոս 15. 17 20. 46. 50. 53. 56. 60. 67. 83.
Քէոդորիոս 146 216. 277. 489. 521.
Քիոդորիտեանք 308.
Քէոդորիտոս (Կիւրացի) 49. 50. 53 56. 57. 60. 67. 83.
 103. 119. 120 125. 143. 146. 216. 278. 297. 385.
 416. 424. 446. 449. 480. 481.
Քէոդորոս Մարդպետական կամ Սեպհական գնդին եպս.) 146.
 151. 196.
Քէոդորոս (եպս. Փորթայ) 183.
Քէոդորոս (եպս. Բզնունեաց) 223.
Քէոդորոս (եպս. Ամասիոյ) 224.
Քէոդորոս (Մետրապոլիտ Մելեթինոյ) 302.
Քէոդրոս 43. 46.
Քէոփիլեանք 330. 493.
Քէոփիլիս և **Քէոփիլոս** (Աղեքսանդրացի) 51. 380. 423.
Քէոփիլոս (եպս. Կեսարիոյ) 533. 536.
Քոնրակեանք 498. 500.
Քովմաս և **Քումմաս** (Առաքեալ) 15. 39. 192. 206. 293.
 331. 351. 381. 462. 493. 497.
Քովմաս (եպս. Տարսի) 183.
Քորզոմ 415.
Քուղթն Լոննի և **Տումարն** Լոննի.

Քումաս (**Քովմաս քահանայ, գաղափարող թղթոցս**) 28. 40.
47. 54. 61. 65. 69. 77. 89. 98. 107. 127. 145.
162. 219. 238. 278. 322. 334. 357. 395. 482. 497.
525. 537. 538.

Քուրք 304.

Իբա		50. 57. 67. 83. 103. 278. 510.
Իբաս		
Հիբաս		

Իգնատիոս Կէ'ն Եգնատիոս

Իդակիա (վանք) 515.

Իսահակ (եպս. Փունանակերտ) 183.

Իսմայէլ (երէց Գառնոյ) 151.

Իսրայէլ		6. 87. 201. 235. 237. 256. 338. 353. 391. 455. 476. 496. 534.
Իսրայել		

Իսրայելեանք 334.

Իսրայէլ (երէց Պողոսմանից) 151.

Իտալիա (=Ատալիա) 524.

Իրենիոս 451.

Լախուարտք 304.

Լաւորիկէ 215.

Լեոն Կո՛ Ղ Լեոն (հռովմայեցի) 53. 56. 60. 67. 83. 97. 119.
120. 121. 125. 138. 146. 149. 152. 164. 165. 177.
182. 183. 186. 192. 216. 226. 247. 249. 252. 256.
257. 258. 262. 265. 275. 277. 284. 285. 300. 308.
309. 310. 311. 312. 314. 317. 318. 319. 358. 369.
372. 375. 376. 377. 386. 416. 427. 449. 480. 481.
482. 492. 517. 522. 524. 525.

Լեոն (կալսր) 260.

Լեոնտիոս (Ասկաղոնացի) 521. 524.

Լիբիա		215. 269. 513.
Լիբա		

Լիբէացիք 416.

Լիկիա 519

Լիւնիք 322.

Խաբբա (եպս.) 42.

Խաղ 536.

Խաչիկ (կթղ. հալոց) 302.

Խառան 224. 344.

Խափա 53. 55.

Խոսրով (եպս. Ամատունեաց) 70.

Խոսրով (Արքայից Արքայ) 72. 76. 194. 221. 223.

Խոսրով (երէց Աւշականու) 151.

Խոսրովչնում (Ամբատ Բագրատունի) 218.

Խորասանիկ

Խորասանիկք | 91 95.

Խորխորունիք և՛ Խոռխոռունիք 41. 70. 73. 78. 81. 151. 196.

Խուժաստան 41. 47. 72. 79.

Խուժիկ 136. 138.

Խուժիկք 70. 72. 166. 178.

Խրաւսանաս (կղզի) 517.

Միղկան 183.

Կաթարա 41.

Կաթարոս 124

Կաթութիկ (վանք) 151.

Կաղանդէոս 329.

Կաղնի Արամաղդալ 346.

Կաղփք 322

Կամբիշոյ (Մեարապոլիտ) 218.

Կամիտոս (Բգր.) 518.

Կայէն 77. 392

Կանա (Փալիւիացոց) 404.

Կապադովկացիք 50.

Կապադովկիա 536.

Կապաղական 81.

Կասդրա 183.

Կարզոն 307.

Կարին 221. 223.

Կարմեկան, Կարմիկան 41. 42.

Կարմիր ծով 85 487.

Կարպոկոստէս (=Կարպոկրատէս) 307.

Կաւատ (Արքայից Արքայ) 41. 42. 43. 164. 192. 220.

Կաւկաս 132.

Կելիստինոս |
Կելեստինոս | (Եպս. Հռովմայ) 185. 241. 306. 397. 509. 535.
Կեղեստինոս |

Կենա 54. 55.

Կեսար կամ Կեսարիա (Կապադովկացւոց) 214. 433. 448.
512. 533. 534. 536.

Կեսարիա (պաղեստինացւոց կամ փղտացւոց) 306. 517.

Կեսարիա (փիլիպեան) 504.

Կերինթոս (Ասիայի) 307. 415.

Կիլիկիա 518. 521. 537. 538.

Կիլքք 322.

Կիպրոս 436. 521.

Կիսդադ 183.

Կիրակոս (Կրօնաւոր Կիպրացի) 517.

Կիրոֆն | (Վրաց Կաթողիկոս) 138. 164. 166. 168. 170. 176.
Կիւրիոն | 178. 180. 185. 194.

Կիւբէ 278.

Կիւրեղղոս | (Աղեքսանդրացի) 26. 49. 51. 69. 91. 101. 103.

Կիւրեղ | 119. 185. 214. 220. 271. 272. 285. 290. 296.

Կիւրղոս | 299. 300. 306. 310. 331. 363. 364. 366. 368.

369. 371. 375. 376. 377. 378. 379. 384. 385. 386.

389. 396. 435. 443. 444. 445. 450. 452. 464. 471.

474. 475. 476. 478. 482. 493. 502.

Կիւրղոս | (Նրուսադիմացի) 88. 306. 325. 326. 327. 354. 355.

Կիւրեղ | 429. 484. 488.

Կիւրէն (քղք. Լիբիոյ) 513.

Կիւրոս (քղք.) 119. 216. 424. 449. 481.

Կիւրոս (Թգր.) 501.

Յլլալ Կե'ն Հռովմլլալ

Յլլադդոնիոս 524.

Յլլեմէս 306.

Յլլոդդիանոս

Յլլադդիանոս | 421. 430. 445. 465. 475.

Յլլադդիանոս

Յլլոդդիանոս

Յլլաւ (վանք) 498.

Պողոս (երէց Ուրտալ) 151.

Պոմիտաս Կոմ Կոմիտաս (կթղ. հայոց) 211. 212. 218. 222.
483. 497.

Պոսդաս (կալսր) 534.

Պոստանդիանոս | (մեծն) 43. 328. 329. 330. 334. 492. 493.

Պոստանդինէ | 496. 507. 517. 534.

Պոստանդիանուպալիս (= Կոստանդնուպալիս) 14. 26. 46.

Պոստանդինոյ պալիս 49. 52. 55. 57. 66. 72. 78. 82

119. 138. 144. 179. 185. 186. 191. 215. 220. 243.

244. 256. 258. 262. 265. 267. 268. 269. 272. 274.

276. 277. 279. 300. 301. 304. 306. 343. 351. 358.

373. 374. 417. 467. 512. 519. 524.

Պոստանդին (հայս.) 224.

Պոստանդին (կթղ. հայոց) 503.

Պոստանդին (սրկզ.) 517.

Պորիս 258.

Պորնթաղիք 36. 88. 391.

Պորնթոս Կերինթոս

Կուխորդ 183.

Պուկի (կղզի) 215.

Պուլբրինոս (= Մանի) 216. 500.

Պուլբրիկոս 265.

Պրեստաղիք 32.

Հաբա 46.

Համազասպ (Գուգվառամեան) 74.

Համազասպ, Սահակ (Հմալակեան) 74.

Համազասպ (Զիւնական) 74.

Համազասպ (Սահակեան) 74.

Հայաստան 42. 47. 93. 94. 108. 149. 212. 291. 323.

Հայաստանալք 128. 140. 191. 222. 302. 304. 305. 413.

414. 415. 416. 417. 419. 420. 446. 482. 526.

Հալկադնեալք 413.

Հալք 17. 41. 42. 44. 45. 46. 48. 51. 52. 55. 59. 60.

62. 70. 72. 73. 74. 76. 78. 79. 90. 103. 130. 146.

149. 150. 151. 163. 164. 167. 168. 170. 172. 176.

178. 179. 180. 183. 185. 196. 212. 218. 220. 221.
 222. 223. 227. 231. 232. 234. 239. 295. 296. 300
 302. 303. 322. 323. 335. 358. 407. 408. 413. 492.
 493. 494. 497. 503. 504. 509. 526. 527. 533. 534.
 536.

Հարթ (Հարթալ) 41.

Հարք 41. 70. 73. 223.

Հառակ (հպս. Արշարունեաց) 73.

Հեբրայեցիք 6.

Հեթում (Թգր. հալոց) 503.

Հելլենացիք 433.

Հեղի (քհնյալա) 353. 391.

Հենատիկոն և Հենետիկոն (Ջենոնի) 126. 277. 300. 502.

Հերսկղ (կալսր) 222. 223. 383

Հերովդէս 216. 338.

Հերովդիանոսք 216.

Հիբաս Դե' Իբաս.

Հիմննոս 258.

Հմակակ (Վարաժնունի) 74

Հնդիկք 322. 466. (Արևմտեան և Արևելեան)

Հնծիհնալ Դե' Ընծիհնալ.

Հոն (երէց) 21.

Հոնք 446.

Հոռոմանոս (հպս. Ակիոլ) 70.

Հոռոմ-կլալ Դե' Հոռոմ-կլալ.

Հոռոմ, Հոռոմք 1. 43. 45. 46. 49. 121. 151. 164. 179.

192. 194. 221. 222. 223. 270. 300. 304. 325. 352.

358. 532.

Հոսքել 201.

Հոլիփսիմէ (վանք) 151.

Հոլիփսիմեանք 534.

Հոմակ (հպս. Ամարասու) 81.

Հոմ-կլալ 503. 530. 537. 538.

Հոովմ | 119. 179. 185. 186. 241. 262. 280. 296. 298.

Հոովմ | 301. 306. 307. 310. 344. 372. 375—377. 379.

386. 397. 398. 427. 435. 446. 448. 496. 503. 504.

533.

Հառվմայական (թուղթ հառվմայեցոց) 226.
Հառվմայեցիք 105. 272. 369. 391. 416. 466.

Ղազար (եպս. ֆողդբիդ) 183.
Ղազարոս 377. 440. 450.
Ղևոն ֆե՝ն Լևոն.
Ղևոնդ (եպս. Մեծկուանց) 81.
Ղէբէոս (=Թադէոս Առաքեալ) 533. 536.
Ղէգէոս 367.
Ղութարիս 278.
Ղուկանացիք 32.
Ղուկաս (Աւետարանիչ) 179. 205. 334. 339. 340. 351. 353.
354. 355. 487. 488.
Ղուկիանոս 307.
Ղուկիսիերա 372.

Հենաստանեալք 466.
Հիկք 304

Միգիսարիանոսք 104.
Մաթէ (Մաթեալ) 5.
Մաժտոց |
Մաշտոց | (=Սուրբն Մեսրոպ) 1. 9. 180. 220. 236.
Մակաբայեցիք 155.
Մակար եպս. (Սրուսաղէմի) 306. 407. 408. 410.
Մակեդոն |
Մակեդոնիս | 5. 66. 149. 152. 220. 278. 284. 295. 307.
328. 374. 416. 417.
Մակեդոնիք 216.
Մահարձ 42.
Մաղաքեա (Մարգարէ) 201.
Մաղական 41.
Մաղբէ (քորեպիսկոպոս) 41.
Մամիկոնք, Մամիկոնեանք 41. 52. 62. 70. 72. 73. 74. 76.
78. 81. 218. 223.
Մամուստիա (=Մոպսուստիա) քիշատակի ընդ Քէոդորոսի:
Մալէն (երէց միւս Սրճոյ) 151

- Մանազկերտ 223. 294.
 Մանաճրհ (Ռաժիկ) 72.
 Մանասէ (եպս. Բասենոյ) 108. 109. 146. 149. 150 151.
 Մանասէ (Թադաւոր) 121.
 Մանգեղք 183. 194.
 Մանգին (Ամատունեաց տէր) 42.
 Մանի 43. 46. 53. 56. 66. 83. 146 216. 278. 281. 307.
 Մանիքեցիք 2.
 Մանուկ (Սպանդունի) 74.
 Մաշդոց (Սուրբն Մեսրոպ) ահա Մաժդոց
 Մաշդոց (եպս. Խոռխոռունեաց) 70. 73. 74. 81.
 Մատթէոս (եպս.) 79. 83.
 Մատթէոս (եպս. Ապահունեաց) 196.
 Մատթէոս (Աւետարանիչ) 338. 350. 351. 377. 450. 479. 488.
 Մարա (դպիր) 42.
 Մարաթովն 5
 Մարդաղի 73. 78. 81.
 Մարդպետական (- սեպհական գունդ) 41. 70 73. 76. 81.
 146. 151. 196.
 Մարեթոնեալք 8.
 Մարի (երէց) 41.
 Մարիամ (Աստուածածին) լանախ.
 Մարիեղոս, Մարկեղոս (գաղատացի) 216. 383. 415.
 Մարկիանոս (կալսր) 115. 119. 120. 121. 124. 143 186.
 192. 249. 254. 256. 259. 260. 284. 307. 328. 333.
 334 491. 497. 510. 511. 512. 513. 516. 517.
 Մարկիանոս (ոմն) 522.
 Մարկիրովն | (պոնտացի) 53. 56. 66. 83. 138. 146. 215.
 Մարկիոն | 278. 307. 415.
 Մարկոս (եպ. Բաղրեանդալ) 73.
 Մարկոս (Աւետարանիչ) 179. 262. 272. 328. 339. 351. 488.
 Մարհալա 53. 55.
 Մարուէլ 183.
 Մարտ (գիւղ) 54. 55.
 Մաւախոնէ (խոստովանող) 520.
 Մաւրիկ (կալսր) 151. 278.
 Մաքսեմոս (մոնաղ Կ. Պուլի) 301.

- Մաքսիմոս (եպս. Անտիոքայ) 146. 186
 Մելիտինէ 302. 376
 Մելիտոս (եպս. Անտիոքայ) 297.
 Մելքիսեդեկ 216.
 Մելքիսեդեկիդք 216.
 Մեծ կողմք 196.
 Մեծկուանք 81.
 Մեծ հալք 41. 59. 214. 215. 218. 279. 283 302 518.
 535. 536.
 Մեհնունիք 42. 70. 73. 146. 149. 151,
 Մեղքի (երէց) 52.
 Մենանդրոս 307.
 Մեսրոպ (սուրբն) 220. 304. 534 *ռե'ն և Մաժղոց*
 Մերչապուհ (եպս. Մամիկոնեանց) 41. 48. 52. 55. 62. 70.
 72. 73. 76
 Մերչապուհ (շինական) 74.
 Միգամիդ 183.
 Մինր Արտաշիր 78.
 Միջագետք 211. 307. 536.
 Միրնորմիդդ (սրկդ.) 41
 Միքա 43
 Միքալէլ (եպս. Զարեհաւանից) 70.
 Միքալէլ (երէց Աղցից) 151.
 Միքալէլ (հրեշտակապետ) 248. 286.
 Մխիթար (եպս. Ամարասայ) 196.
 Մժրին 41. 83. 107.
 Մժրնացիք 72.
 Մժխիթա, Մցխիթա 164. 171. 172. 178. 182. 194.
 Մնգր 218.
 Մոկք 42. 70. 81.
 Մոնդանոս 216. 307. 415. 501.
 Մովաբացիք 394.
 Մովսէս (քերթողահայր, Խորենացի) 22
 Մովսէս (մարգարէ) 23. 85. 125. 159 162 204. 225.
 235. 240. 241. 251. 252. 258 265 329 330
 337. 339. 341. 348. 350 356 393. 427. 435. 436.
 455 457 458. 461. 469. 476 487. 504 534
 Մովսէս (եպս. Զարեհաւանի) 42.
 Մովսէս (եպս. Բ...ղատու) 81.

- Մովսէս (եպս. Վրաց) 110. 112. 113. 119. 128. 133. 135.
 140. 141. 176. 161. 163. 178. 179. 184.
 Մովսէս (կթղ.) 136. 138. 146. 149. 164. 166. 222.
 Մովսէս (եպս. Խոռխոռունեաց) 151. 196.
 Մուշեղ (Հմայեակեան) 74.
 Մուշեղ (Քոնրակեցի) 498. 500. 501.
 Մուշեղեան 41.
 Ռազդեն (երէց) 52.
 Յազկիրտ (արքայից արքայ) 220
 Ռակոր Բեղ 41.
 Ռակոր (քնլ.) 53—54.
 Ռակորիկ 224. 322.
 Ռակովր (նահապետ) 26. 38 181. 201. 438
 Ռակովր (եպս. ցուրտաւայ) 178.
 Ռակովր, Ռակորոս (Տեառնեղբայր) 88. 179. 325. 326. 327.
 354. 355 181. 185. 188.
 Ռակոր (սուրբն) 518.
 Ռակովրէ (եպս. Կրտաւի) 183.
 Յամբէս 498.
 Յանէս 498. 500.
 Յախեան (երէց Աղ/վարդայ) 151.
 Յափկան (եպս.) 42.
 Յեսու (եպս. Բասենոյ) 223.
 Յեսու 389. 487.
 Յի. րիպիդէս (Աթենացի) 384.
 Յրբ. Յովր 337. 350. 382.
 Յրբիանոս (Թգր.) 442
 Յոհան (Կ. պաւլսեցի) 26.
 Յոհան (Անտիոքացի) 185.
 Յոհան (Եղեսացի) 278.
 Յոհան (երիցապետ) 41.
 Յոհան (եպս. Ապահունեաց) 73.
 Յոհան (եպս. ցուրտաւայ) 178.
 Յոհանէ (« ») 178.
 Յոհանան 43.
 Յոհանիկ (եպս. Գարդմանայ) 81.
 Յոհանիկ (եպս. Նլոյ) 146. 149.
 Յոհանիկ (երէց Արտաւազդայ Ապարանից) 151.
 Յոհանիկ (երէց Արծափայ) 151.

Յոյս (եպս. Գողթան) 73.

Յօրն. Յօրնք 14. 221. 232. 295. 297. 300. 302. 307.
352. 413. 428. 466. 467. 470. 479. 494. 495. 496.
516. 534.

Յովաննէս 51.

Յովաննէս (միայնակեաց Գառնեցի) 526.

Յովաննէս (եպս. ի Տուոց) 528.

Յովբնաղ Գե'՝ Յուբնաղ

Յովդաննիա 52.

Յովել (մարգարէ) 200.

Յովհան (եպս. Սառուսթիէ) 183.

Յովհաննէս (Աւետարանիչ) 26. 30. 57. 79. 83. 117. 201.
205. 225. 226. 287. 293. 297. 318. 325. 326. 330.
331. 337. 338. 342. 350. 351. 352. 399. 440. 441.
443. 446. 455. 466. 485. 486. 488. 503. 521. 522.

Յովհաննէս (կթղ. հայոց) 29. 78. 81. 85. 222.

Յովհաննէս (Մկրտիչ) 64. 86. 88. 106. 111. 213. 338. 354.
381. 382. 476. 485. 517. 524.

Յովհան (Ոսկերեբան) 91. 94. 101. 236. 298. 306. 309.
313. 317. 377. 415. 450. 463. 466. 467. 479. 491. 493.

Յովհաննէս (եպս. Ամատունեաց) 108. 109. 146. 149

Յովհաննէս (երիցապետ) 126.

Յովհաննէս (եպս. Արծրունեաց) 146. 151.

Յովհաննէս (իմաստասէր) 220. 222. 223. 227. 230. 232.
234

Յովհաննէս (Մանդակունի) 239.

Յովհաննէս (եպս. Աղեքսանդրացի) 277.

Յովհաննէս (եգուացի) 307

Յովհաննէս (պատրիարք Ասորոց) 335.

Յովհաննէս (քնլ. Աղեքսանդրացի) 511.

Յովհաննէս (հայր) 523.

Յովհաննէս (եղբայր) 525.

Յովհաննէս Կ-՝ Յովհան (Նրուսաղեմացի) 306. 451.

Յովհաննու (վանք) 151. 172

Յովնադան 41.

Յովնան (եպս. Վանանդալ) 73.

Յովնան (եպս. Հերթալ) 218.

- Յոճան (մարգարէ) 346.
 Յովսէփ, Յուսէփ (հայր) 34. 205. 285. 325. 352. 354. 438-
 Յովսէփ 476. 496.
 Յովսէփ (վանական) 54. 55.
 Յովսէփ (եպս. Աղսուէլ) 183.
 Յովսէփ (եպս. Կուխորդոյ) 183.
 Յովսէփ (եպս. Միդամիդ) 183.
 Յովսէփ (գեղեցիկ) 201
 Յովսէփ Նրէց (կթղ. հայոց) 220.
 Յովսէփ (հայր Սիմոնի) 536.
 Յորդանան 46. 64. 86. 88. 89. 210. 213. 354. 381. 425-
 426. 427. 428. 487. 526.
 Յուբնաղ
 Յուբնաղիոս 119. 121. 125. 177. 185. 186. 300. 328. 468-
 Յոբնաղ 492. 495. 514. 515. 516. 520. 521. 522.
 Յուդա (ցեղ) 157. 353. 393.
 Յուդա (իսկարիովտացի) 325. 347. 491. 496. 514.
 Յուդայեան (թուղի) 226.
 Յուդա (Առաքեալ) 497.
 Յուդա (Յակոբեան) 534. 536.
 Յուլիանէ (սրկդ) 243. 244.
 Յուլիոս (մեծն Հռովմայ եպս.) 26. 51. 101. 296. 298. 306.
 310. 37. 435. 446. 450. 462. 509.
 Յուլիոս (Աղկորնացի=Աղիկառնացի) 329. 491.
 Յուլիոս (Կրօնաւոր Կիպրացի) 517.
 Յունանէս (երէց Աւանի) 151.
 Յունաստան 484.
 Յուսէփ, Յովսէփ (նախարար) 331. 340. 493.
 Յուսէփ (ներքինի) 511.
 Յուստին, Յուստիանոս (կայսր) 141. 142. 221. 300. 328-
 326. 484.
 Յուստինոս 300.
 Յուստինեան 142.
 Նարաղ 392.
 Նարովթ 241.
 Նորովթ 451.

Նազարէթ 4. 204.

Նազիւզ, Նազիւնզ 26. 213. 214. 236—7. 289. 299. 306.

Նաթանաէլ 127. 204.

Նաւատիանոս 216. 307.

Նեստոր 8. 14. 15. 17. 20. 26. 43. 46. 48. 49. 50.

Նեստորիոս 53. 56. 60. 62. 67. 72. 76. 78. 81. 83. 91.

Նեստորիանոս 101. 103. 104. 105. 107. 108. 115. 116.

119. 120. 121. 122. 124. 138. 139. 141. 143. 146.

149. 152. 185. 186. 191. 192. 194. 214. 215. 220.

221. 231. 232. 241. 262. 271. 277. 279. 281. 284.

285. 288. 290. 291. 293. 295—7. 307—312. 315. 328—9.

331—33. 344. 363. 365. 366. 367. 369. 371—2. 375.

379. 383—85. 391. 396. 416. 420. 424. 427. 429.

444. 449. 459. 466. 472. 474. 481. 482. 489. 491.

492. 493. 502. 505. 510. 513. 518. 519. 521.

Նեստորիանոսք. Նեստորականք 45. 46. 62. 66. 70. 72. 76.
79. 80. 155. 173.

Ներսէ (եպս. Բասենոյ և Մարդաղոյ) 78. 81.

Ներսէս (եպս. մարդպետական) 41.

Ներսէս (կթղ. հայոց) 52. 55. 59. 62. 70. 72. 73. 76.

Ներսէս (եպս. Մարդաղոյ) 73.

Ներսէս (եպս. Սամսոնեան) 74.

Ներսէս (եպս. Բժնունեաց) 146. 149. 151.

Ներսէս (եպս. Վանանդալ) 151.

Ներսէս (սուրբն, մեծն) 220. 295. 304. 492.

Ներսէս (Բագրեւանդացի) 221. 222. 223.

Ներսէս (եպս. Հռովմայ) 306. 493.

Նէոկեսարիա 26. 214. 306. 375.

Նիկէ 521.

Նիկիա 8. 15. 33. 43. 44. 46. 49. 50. 52. 55. 57. 66. 72.

78. 82. 88. 95. 122. 123. 126. 138. 144. 191. 215.

220. 262. 269. 272. 277. 295. 304. 318. 329. 330.

351. 369. 374. 397. 468. 502. 516.

Նիկիացիք 390.

Նիկողոս 87.

Նիհորական 72. 218.

Նինուէ 41. 218.

- Նինուէացիք 240. 334.
 Նոյ (երէց) 54. 55. 126.
 Նոյ (նահապետ) 286. 347. 350.
 Նոյիրական 41.
 Նոր Հռովմ 279. 283. 295.
 Նանաբարսաղէ 41.
 Նփրկերտ 224

 Շահապուզան 220.
 Շահէ (եպս.) 42.
 Շապուհ (երէց) 52.
 Շարսաղար (վարդապետ) 149. 150. 151. 168. 170.
 Շաւտ (քորեպիսկոպոս) 41.
 Շաքէ 81.
 Շմաւոն (երէց) 42. 45. 47.
 Շմաւոն (եպս. Խառանու) 224.
 Շմաւոն (վանաց երէց) 254. 256. 259.
 Շոշարի 47.
 Շուշանիկ 164. 178. 194.

 Ոնեսիմոս 88.
 Ոնորիոս (եպիսկոպոսապետ Հռովմայ) 379. 448.
 Ոստան 223.
 Ովփես 52.
 Որդեակ (երէց Փարպիոյ) 151.
 Որդիք Որոտման 414. 533.
 Որիկնի 41.
 Որմազդ 194.
 Որոգինէս 330. 331. 493.
 Որոտա 183.
 Ուլուակիա 521.
 Ուզպիան 385.
 Ուստաւ 183.
 Ուրդի 151.
 Ուրհայ, Ուռհայ 183. 224. 437. 523. 525. 536.
 Ուրմբ 534. 536.

 Պաղգէն (եպս. վրաց թղրկն. տան) 182. 183.

- Պալունիք 42. 70. 73.
 Պահլաւ 323.
 Պաղեստին 6. 516.
 Պաղեստինացիք 306.
 Պանդրուտոյս (տօն) 334.
 Պանփիւլիա, Պամփիւլիա 521. 522. 524.
 Պանփիւլէ (սրկդ.) 511.
 Պարզն (եպս. Հարքայ) 70. 73.
 Պարթև 214. 323.
 Պարսիկք 41. 50. 192. 221. 223. 306. 526.
 Պարսք 41. 156.
 Պարտաւ 81.
 Պաւղէ, Պաւղի 43. 46.
 Պաւղիկեանք 73.
 Պաւղոս Տարսոնացի (Առաքեալ) 4. 5. 6. 7. 14. 17. 20. 26.
 32. 33. 35. 46. 62. 88. 117. 122. 124. 128. 133. 153.
 158. 162. 183. 193. 197. 199. 203. 204. 207. 209.
 226. 234. 236. 240. 245. 258. 265. 298. 301. 305.
 313. 316. 318. 320. 325. 327. 334. 342. 343. 345.
 356. 357. 367. 378. 380. 381. 391. 392. 393. 394.
 410. 428. 437. 439. 440. 445. 446. 449. 454. 459.
 46. 467. 468. 472. 478. 481. 487. 502. 508. 534.
 Պաւղոս Սամուստացի և՛ Սամուստացի 49. 50. 53. 56. 66.
 83. 146. 192. 216. 277. 297. 307. 312. 391. 416. 424.
 449. 459. 461. 470. 473. 480. 481
 Պաւղոս (եպս. Արուստայ) 218.
 Պաւղոս (հայր. Եթովպացի) 512. 513. 514.
 Պաւղոս (եղբայր) 517. 518.
 Պաւղոս (վարդապետ) 527.
 Պաւղքերեանէ և՛ Պողքեր.
 Պեղատոս, Պիղատոս (Պոնտացի) 64. 299. 337. 338. 340.
 361. 362.
 Պեղինոս 259.
 Պենտուապաւլիա 269.
 Պետրոս (Առաքեալ) 4. 30. 67. 122. 125. 157. 179. 187.
 204. 207. 217. 235. 245. 258. 265. 307. 345. 347.
 378. 381. 386. 399. 414. 428. 450. 504. 509. 519.
 533. 534.

- Պետրոս (եպս. Սիւնեաց)** 70. 72. 73. 76. 79. 222.
Պետրոս (աղքատաւէր) 81.
Պետրոս 99. 133. 136
Պետրոս (Անտիոքացի. Գայլ) 126. 328. 491. 494.
Պետրոս (Աղեքսանդրացի) 243. 244. 245. 247. 249. 250.
 251. 253. 256. 258. 262. 264. 265. 267—69. 271.
 274. 276. 516. 521.
Պետրոս 300.
Պետրոս (վկայ) 306.
Պետրոս 333.
Պետրոս (եպս. . . . ?) 502.
Պետրոս (եպս. Վերի-Յէ) 510. 511. 518. 519. 523.
Պետրոս (աշակերտ) 512.
Պետրոս (գաւազդուիւ) 517.
Պետրոս (Թերացի) 519.
Պետրոս (հալր, փիւնիկեցի) 519. 522.
Պերգա 525.
Պերոզ (արքայ) 43
Պերոզշապուհ 41. 42.
Պիոն (հալր) 521.
Պիուր (մենաւոր) 521.
Պիւթագորոս 501.
Պլակիանոս, Պլակիոս (Ուռհալեցի) 510. 511.
Պղատոն (ական) 322. 413.
Պողինոս (եպս.) 254. 259.
Պողքեր 115. 254. 259. 260. 284. 510.
Պոնիփոսս (երէց, Փրանգ) 510.
Պոնտոս 216.
Պոտէ (Արիանոսաց) 258.
Պոտէ (Լեոնի) 262.
Պոտիմոն (Սկիւթացի) 519.
Պոտոլինէ (գիւղ) 520.
Պռոսկիդոն 298.
Պռոտոր 519.
Պտղավանք 151.
Պրեզմիոս Ագատղիոս Էօ՛ճ Ագատեղիոս 268. 269. 272.

Պրոկղ (հայ. Կ. Պաւլսի) 1. 9. 51. 220. 296. 306. 451.
 Պրոկղոս 464.
 Պրոպատիկէ 514.
 Պրոտորէ (հայս.) 121. 258.

Ջոջիկ (երէց Երեանից) 151.

Ռաժիկ (Մանածրճ) 72.
 Ռափայէլ 127.
 Ռըմբան 41.
 Ռշտունիք և՛ Ռուշտունիք 42. 70. 81. 146. 149.
 Ռոմանոս (կալսր) 295.
 Ռոմանոս (Աբէլմէուլացի) 516.
 Ռոմանոսի (վանք) 520. 525.
 Ռստակէս Կէ՛ւ Աւիստակէս.

Սաբախոյ Կոհնի հորական (հայս.) 218.
 Սաբէացիք 38.
 Սաբէլիոս, Սաբէլ (Լիբիացի) 138. 146. 215. 291. 307. 375.
 415.

Սալսահիկք 281.
 Սալտուն (գիւղ) 520.
 Սահակ (Սուրբն, մեծն) 1. 9. 14. 16. 220. 296. 304. 492.
 Սահակ (հայս. Պալունեաց) 42.
 Սահակ (քորեպիսկոպոս) 41.
 Սահակ Կամսարական 42. 48.
 Սահակ (հայս. Ռշտունեաց) 70.
 Սահակ (Վարդանեան) 74.
 Սահակ (Մանուկեան) 74.
 Սահակ (Համազասպեան) 108. 109.
 Սահակ (հայս. ցուրտաւոյ) 178.
 Սահակ (հայս. Տփղեաց) 183.
 Սահակ (հայս. Մամիկոնէից) 223.
 Սահակ (վրդ.) 283.
 Սահակ (կթղ. հալոց) 413.
 Սահակ (կթղ. ?) 502.
 Սաղիմա 52.

- Սամարեա 307. 350.
 Սամէզ (Արտաւազդեան) 74.
 Սամթաւաց 183.
 Սամոտ (Երէց Բազարանի) 151.
 Սամուտացի տէս Պաւղոս Սամուտացի
 Սամուեղ (Մամական) 74.
 Սամուէլ (Եպս. Տումասուէլ) 183.
 Սամուէլ (Եպս. Բղնունեանց) 41.
 Սամուէլ (Եպս. Բասենոյ) 41.
 Սամուիէլ 37.
 Սամուիէլ Կո՛ Սամուէլ (Մահարձոյ Վանաց Երէց) 42. 45.
 47. 52.
 Սամուիէլ (Երէց Հախիսիմեան) 151.
 Սամուիէլ (Եպս. Տուրտաւայ) 178.
 Սամուիէլ 203.
 Սամուիէլ (Կամրջաձորեցի) 302
 Սամուրեաղ 183.
 Սառուսթիէլ 183.
 Սարակինոսք 393.
 Սարգիս (Զաւրականեան) 108. 109.
 Սարգիս (Եպիս. Տալոց). 223
 Սարերա 52. 54
 Սաւղոս 45
 Սերերիանոս 306. 315.
 Սեւեկիա 515
 Սելովամ 513.
 Սեկունդոս (Եպս. Մոկաց) 181.
 Սեկունդոս, Սինկիտոս 103. 285. 310. 367. 444. 475.
 Սեղբեստրոս (Եպս. Հռովմայ) 306. 334. 396. 497. 509.
 Սենեքերիմ 295.
 Սերգիս (Բարգէն) 47.
 Սերգիս Կո՛ Սարգիս (Երէց) 54. 55.
 Սեւազրիա 525.
 Սեւերիանոսք 60.
 Սեւերոս, Սեւերիոս 53. 56. 57. 60. 62. 83. 138.
 Սէթ (պաշտօնէսի Տամոքայ) 54.
 Սիմեոն (Ժերուսի) 326.

- Սիմէոն, Սիմոն (երէց) 48. 51.
 Սիմէոն (Անտիոքացի) 120. 142. 143.
 Սիմոն (երէց Դաառաւանից) 151.
 Սիմոն (եպս. Մեծկողմանց) 196.
 Սիմոն (Կիրենացի) 513.
 Սիմոն (որդի Յովսէփու) 536.
 Սիմոն (Կախարդ) 88. 97. 145. 158. 258. 265. 307. 500.
 501. 515.
 Սիմոն (եպս. Նինուէի) 218.
 Սիմոն Դ՛-՝ Պետրոս (առաքեալ)
 Սինա, Սինէական (լեռան) 240. 455.
 Սիոն, Սիովն (լեռան) 59. 123. 176. 183. 436. 497.
 Սիոն, Սիովն (եպս. Գողթան) 146. 149. 151.
 Սիս 503. 538.
 Սիւնական (Սաբերալի) 52.
 Սիւնակեաց (Յովհաննէս) 523.
 Սիւնիք 42. 70. 72. 73. 76. 78. 146. 149. 151. 183.
 196. 323. 358. 373. 536.
 Սմբատ Վրկան է-ժ Գուրկան մարզպան 149. 150. 151. 163.
 168. 170. 172.
 Սմբատ Բաղրատունի (Խոսրովչնում) 218.
 Սմբատ (Թոնրակեցի) 498. 501.
 Սնարք 534.
 Սողոմ 329. 391.
 Սոկրատ, Սուկրատ (պատմագիր) 298. 330. 466.
 Սողովմոն (եպս. Մոկաց) 70.
 Սողովմոն (իմաստուն) 99. 367. 454. 500.
 Սորմենոս (Ստրատելատ Հալոց) 90. 93.
 Սուկաւեանք (վկայք) 323.
 Սուսինա 52.
 Սուկինոս
 Սուկենոս | (Նիոյ Կեսարացի) 375. 376. 384.
 Սուկենոս
 Սուրբ Սոփի 393.
 Սուրբ Յակոբ (եկեղեցի Նրուսաղէմի) 527. 533.
 Սուրբ Յարութիւն 534.
 Սուրբ Կարապետ 534.

- Սուրբ Գրիգոր (տաճար Հռոմկլայի) 537.
 Սուրբ Աստուածածին (տաճար Հռոմկլայի) 537.
 Սուրբ Փրկիչ (" ") 538.
 Սոփիոնիս 216.
 Սոփիոնիա (մարգարէ) 392.
 Սոքփոնէ 52.
 Սպանդիատ (ասպետ) 42.
 Սպանիացիք 466.
 Ստեփաննոս (եպս. Անձեացիաց) 70.
 Ստեփանոս (եպս. Տալոց) 81.
 Ստեփանոս (եպս. Բագրեանդալ) 151. 196.
 Ստեփանոս - (եպս. Յուրտաւալ) 178.
 Ստեփանոս Է (եպս. Յուրտաւալ) 178.
 Ստեփանոս (եպս. Ութաւի) 183.
 Ստեփանոս (Սուրբն) 205. 213. 246. 366. 523
 Ստեփանոս (եպս. Արզնի) 218.
 Ստեփաննոս (եպս. Սիւնեաց) 323. 358. 460. 373. 375.
 Ստեփանոս 329
 Ստեփաննոս (եպս. Եփեսոսի) 491.
 Ստեփանոս (հայր) 512. 515. 516.
 Ստեփանոս (սարկաւազապետ) 523.
 Ստեփանոս (կթղ. հայոց՝ Հռոմկլայեցի) 538.

 Վահան 133. 174.
 Վահանիք 42.
 Վահրամ 171. 172. 173.
 Վահրամ (որդի Գրիգորոյ Մաղխտարոսի) 219.
 Վաղենտին 216
 Վաղենտիանոս 307.
 Վաղենտիանոսք 97.
 Վաղերիանոս 103.
 Վաղոտ (եպս. Արշամունեաց)
 Վանական վարդապետ 533. 536.
 Վանանդ 73. 74. 78. 81. 151.
 Վանկոյի Ս. Նշան 537
 Վասիլ (սրկդ.) 519
 Վասիլիոս (եպս. Սելեկիոյ) 515 516.

- Վասիլիոս 520.
 Վաթիկ (Վաթիկեան) 74.
 Վարազ Թոհան (Յաննան) 74.
 Վարազներսէ 42.
 Վարազպանդակ 41.
 Վարդ (Հմայակեան) 74.
 Վարդ (Մամիկոնեան) 42. 47 48.
 Վարդ (Մամական) 74.
 Վարդան (Վասակեան) 74.
 Վարդան (Մուշեղեան) 74.
 Վարդան (Վահուհի) 74
 Վարդան վարդապետ 503. 526. 535.
 Վաթիկ 534.
 Վեհաբարձիւր (Յաննիգ) 42.
 Վեպաթաթանոս (Կարար) 501.
 Վիրք 43. 45. 46. 51. 110. 130. 132. 162. 163. 164. 167.
 168. 170. 172. 174. 176. 178. 179. 180. 185. 193.
 194. 221. 300.
 Վստամ 42.
 Վրթանէս (Եպս. Սիւնեաց) 78.
 Վրթանէս (Քչկան որդի) 90. 93.
 Վրթանէս Քերդող (տեղապահ) 110. 112. 130. 132. 133. 134.
 136. 138. 140. 141. 162. 174. 196.
 Վրթանէս (Եպիսկոպոսապետ Տալոց) 408.
 Վրիւ (Արտաշրան) 74.
 Տանատ (Եպս.) 41.
 Տանիկք 42. 218. 306. 537.
 Տամոքա, Դամոքա 54. 55.
 Տալք 41. 81. 223.
 Տարաւն 48. 52. 62. 70. 73. 76. 78. 81.
 Տարոս (Տարսուս, Տարսոն) 424.
 Տարսի 183.
 Տարսոֆն 216.
 Տեառնատուր (Եպս.) 41.
 Տէր վրդ. (Քչկան) 109.
 Տիմանչ (Լիկաթ) 503. 507.

Տիմաթէոս (եպս. Բաղասականու) 81.

Տիմոթէոս (Աղեքսանդրացի) 91. 94. 101. 103. 126. 140.
259. 300. 329. 491. 513. 517. 519. 523.

Տիմոթէոս (եղբայր) 525.

Տիսպոն, Տեսքոն 42. 156.

Տիտոս (կայսր) 115. 501.

Տիրակ (եպս. Բագրևանդալ) 70. 73.

Տիրոա (Պալուսնեաց տէր) 42.

Տմորիք 42.

Տորոս 518.

Տումասուէլ 183.

Տումար Լեոնի 53. 56. 60. 67. 83. 103. 105. 124. 136. 142.
146. 149. 152. 164. 165. 177. 182. 183. 192. 216.
226. 247. 249. 250. 251. 254. 256—8. 262. 265. 267.
275. 277. 284. 300. 308—311. 358. 386. 492. 517.
522. 524. 525.

Տուոց գաւառ 528.

Տուրգ (եպս. Բասկնոյ) 412.

Տսերմիդ 183.

Տրապաւլիս 513.

Տրդատ (թգր. հալոց) 220. 334. 493. 496. 497. 534.

Տփղիս 172. 183.

Յուրտաւ 110. 111. 113. 164. 166. 169. 177. 178. 184. 194.

Փաղէկ 126.

Փարաւոն 37. 38. 334.

Փարպի 151.

Փիլաքսոն եպս. (Փիլոքսենոս Նաբուգալ կամ Նաբոլկալ) 451.

Փիլիպեցիք 309.

Փիլիպպոս (Առաքեալ) 204. 211. 381.

Փղափիանոս (Անկիւրացի) 119. 125. 307. 381. 416. 417.
420. 492.

Փղիշա 510. 512.

Փոկաս (եպս. Տսերմիդ) 183.

Փողզբիդ 183.

Փովկաս (եպս. Բղնունեաց) 41.

Փոլիկաս (եպս. Բասենոյ) 41.

Փոտ (պորք. Կ. Պաւլսի) 279. 283.

Փոտինոս 216. 307.

Փորթա 183.

Փռանգք 486.

Փաղաքադաշտ 220.

Փաղղէացիք 501.

Փաղկեղանիտք

Փաղկեղոնականք 79. 94. 98. 356. 513. 525.

Փաղկեղոնեայք

Փաղկեղովն, Փաղկեղոն 48. 49. 53. 56. 57. 60. 62. 67. 80.

81. 83. 94. 97. 101—103. 105. 107. 110. 115. 119.

120. 121. 123. 124. 126. 130. 133. 136. 138. 139.

141—144. 146. 149. 153. 164. 165. 177. 182. 183.

186. 192. 194. 216. 221—224. 226. 227. 229. 231.

232. 262. 272. 277—279. 284—286. 290. 304. 305.

307. 308. 310. 311. 314. 317. 334. 344. 351. 358.

360. 364. 365. 369. 373—376. 491. 492. 494. 495.

502. 510—512. 514—520. 522. 524. 525.

Քարմա 41. 218.

Քերսոն 49.

Քերսովնացիք 49.

Քոթ (եյէց) 20.

Քորչինա 183.

Քունանակերտ 183.

Քրազրու (գիւղ) 512.

Քրիստափոր (եպս. Պաւլոնեաց) 70. 73.

Քրիստափոր (եպս. Ռշտունեաց) 181.

Քրիստափոր (եպս. Սիւնեաց) 146. 149. 151.

Քրիստափոր (եպս. Ապառնեաց) 151. 196

Քրիստափոր Բ. (Կթղ. Հալոց) 222.

Յրանգք 528. 532. 534.

ՅԵՆԿ ՎՐԻՊԼԿԵՑ ՏՊԵՐԳՐԱԹԵԱՆ *

ՍԷԻ	ՏՈՂ	ՍԷՆ	ՈՒՂԵ (ըստ ձեռագրերի)
1	14	* հատուցանես	մատուցանես
1	16	* աղաւթից	աղաւթից
2	2	Աստուած	Աստուած,
2	5	* հանգին	հինգին
5	27	* հախոթեալմբն	հախոթեալմբն
6	28	աստուած Թափեաց	ած Թափեաց
7	18	* Ամորեալ	չամորեալ
9	14	ցաւորաց	ցաւորաց
10	9	Թղթոյ	Թղթոցս
13	26	Թէոդորեայ	Դիոդորեայ
14	17	ճնդ Թիւ կիրս	և ընդ բնաւ կիրս
14	30	աստուածութեան	աստուածութեան
15	28	* յիսմանէն	ուսմանէն (այսպէս և վերես 21 և ի տողն 12
			* թիւս ուղղագրել տես նաև երես 194.
16	6	երեկցան	երեկցաւ
16	17	ղմեք	ղմեք
16	20	պարզամտութիւնս	պարզամտութիւնս
16	21	հրեութեանն	հրեութեանցն
16	23	ուսմունսն	ուսմունսն
16	29	* մի քինել	ի վինել
19	7	Թէոդորի	Դիոդորի
19	15	մշակացն, Արժանի	մշակացն արժանի
20	18	զկոչեցեալսն	զաւանեցեալսն
20	19	Թէոդորի	Դիոդորի
21	12	* խումն	ուսումն

*) Աստղանշաններ ըստ իմաստին ուղղագրելի բառերը կը ցուցնեն:

21	20	դադարիմ	դադարեմ
23	3	* մատենիցն	մատենանքն
23	22-23	և անանջատապատ արատ-
կանեալ լարդարեցան	և անանջատ պատկանեալ
լարդարեցաւ
23	27	ոչ զաւրին	ոչ զաւրեն
23	32	միայն	միգին
24	19	* մի լսել	մի ասել
24	33	* ըստ նոցա շմկեալ	ըստ նոցա աղմկեալ
24	33-34	վարկի՝ լանձն առնուլ	վարկ իլանձն առնուլ
25	26	անհաւատար	անհաւատար
27	6	եղում	եղում
27	10	նոցա ասն	նոցայն
30	26	* ոչ վերժանէր	ոչ վերժանէր
32	14	* ամպարշտութիւնն	ամպարշտութեանն
32	19	ախոյեանի	ախոյեանք
32	30	նմա եթէ.	նմա.
33	28	սպանեն	սպանին
34	10	լուծգնազդոյն, գոչէ.	լուծգնազդոյնս գոչէ.
34	12	և ալս է	և ալս իսկ է
36	12	հատուցանողն զգատա-
տանս	զհատուցանողն դատա-
տանս
39	13	զապնեմ	չգտանեմ
39	29	Ընդ Որս	Ընդ որս
41	8	շահատանի՝ կարմենա-
նան	շահատան, ի կարմենա-
նան
41	14	Նոնաբարսագէ	Նոնաբարսագէ
41	29	ի փովկասալ և ի Սամուե-
լէ Բզնունեաց եպիսկո-
պոս է	(Ջնջելի)
Զարեհուանի
Արշարունեաց
Վանազալ (=Վանանդալ)
Պաշտակարանի տէր,
Հոռոմոց և Հալոց, Վրաց
Մանի,
զանազանս իրողու-
թեամբն
42	5	զարիհուանի	Զարեհուանի
42	12	արշարունեաց	Արշարունեաց
42	13	վանազալ	Վանազալ (=Վանանդալ)
42	15	Պաշտակարանի, տէր,	Պաշտակարանի տէր,
43	7	Հոռոմոց, Վրաց	Հոռոմոց և Հալոց, Վրաց
43	34	Մանի,	Մանի,
44	16-17	զանազան սիրողու-
թեամբն	զանազանս իրողու-
թեամբն

45	8	առաքելական	և առաքելական
45	29	* որպէս զմեզս	որպէս զմեզս
50	33	որոմամբ	որոմամբ
51	26	և զզջումն	և ի զզջումն
52	6	խալին նորա	խալին նորա
53	19	Դև	Եւ
54	9-10	ձեռնադրութիւն	ձեռնադրութիւն
55	3	Մամիկոնէից	Մամիկոնէից
56	10	և զԲարժումայ, Ընծիհնայ	և զԲարժումայ Ընծիհնայ
56	20	մարմնոյ	ըստ մարմնոյ
56	29-30	և զմարմնաւորութիւնն	զմարմնաւորութիւնն
57	1	և Չիբու	և զԻբա (*) Յօր. զԳԻԲԻ-
(Չնջեւի)
59	14	սրտի	Որդի
60	21	չարչարեցաւ տեառն	չարչարեցաւ* Ժալի տեառն
63	34	Ես	Եւ
65	4	* ժախտց	խախտց
66	16	որպէս զնոսա	որպէս և զնոսա
66	21	զՊաւղոս	և զՊաւղոս
67	29	և զսկեբոս	և զՍկեբոս
68	4	հաւատոյ	հաւատայ
71	2	հոգևորական, ձեր	հոգևորական, Ձեր
73	26	Ես	Ես
74	2	մաղխալ	մաղխալ
79	25	զոր	որ
85	3	աւուրսն	աւուրս
85	11	զապականեալ	և զապականեալ
85	13	Աստուածապաշտս	և զաստուածապաշտս
86	5	երեսումն	երեսուն
87	13	* զծնանիլն	զծնանիլն
87	14	լեալ	լեալ (*) Այսպէս լօրի-
նակին) (Չնջեւի)
87	29	և ելանել հաւատովք	և ելանել և մտանել հա-
ւատովք
87	32	ընդ որ	ընդ որս
89	4	նախ	նոյն
90	12	գրեցէքն	և գրեցէքն

90	26	* առաքեցէ	առաքեցէք
91	2	զՏիմոթէոսին	և զՏիմոթէոսին
93	3	Գիտեմք	Գիտեմ
97	1	շիցուցեալ	շինչուցեալ
97	17	* ոչ զաւրաց	ոչ զաւրեաց
97	25	* ցասնուլ	ցածնուլ
99	19	* և միջի	ի միջի
99	21	Ալսղան նմանի	Ալս զաննմանի
99	28	չարացելոց	կարացելոց
100	9	* որք	որոց
100	21	կերպարանաց	կերպանալ
100	23	և լարակալութեանց	և լարակալութեան
100	34	անցանիմք	անցանեմք
101	17	* մոլորութիւն	մոլորութեամբ
101	25	Գրիգորացն	Գրիգորացն
101	32	զերանելի	զերանելոյ
102	5	ի մարնանալոյ	և ի մարմնեանալոյ
102	24	առաջնակի	առաջնակի
103	32	համախորհուրդք	և համախորհուրդք
104	4	որ արժանի	ոչ արժանի
104	26	* զալրն	զԱլն (= զԱստուծոյն)
108	19	և մի կերակուրս	և ի կերակուրս
109	1	տացից... և կնքեցից *)	տացից *)... և կնքեցից
109	3	վաւերական	վաւերականի
110	8	ողջունի	ողջունի
110	14	* ինձ արժանի	ինձ անարժանիս
110	18	քանզի լախչափ	քանզի լետ լախչափ
110	21	լորում ոչ եզիտ պտուղ Տէրն	լորում պտուղ ոչ եզիտ Տէրն
111	4	գնդալուզ	գնդալուզ (* փքալուզ)
111	5-6	սուրբ հարցն: ճշմարիտ...	սուրբ հարցն ճշմարիտ...
112	15	* և անկնքելի շնորհիւն	և անքակելի միալ շնորհիւն
112	18	* լընկերսիրութիւնն	լընկերսիրութեանն
113	23	* հաւատացան	հաւատացն
114	9	դիւրանալ	դիւրեանալ
114	23	թէ գուցէ	եթէ գուցէ
114	26	կոչեցեալ եղեաք	կոչեցեալք եղեաք

114	37	էի արժանի	է արժանի
115	2	և ինքեան	և ինքեանք
118	8	վախճան	վախճանի
120	2	սորա	սոքա
122	1	ժառանգս	ժառանգ
122	30	* ընդունայն ալն (ըն- ընդունայն
դունանայն)	ընդունայն
123	24	սուրբ և անմահ	սուրբ անմահ
123	31	Ներորդութիւնն	զՆերորդութիւնն
124	4	բողոք է	բողոքէ
124	22	պէսպէս	պէսպէս
125	3	պահք	պաք
125	12	զսուրբ հաւատն	զհաւատն
125	21	և չարչարանք ևս	և չարչարանք ևս
126	4	և լանդատան	և լանդատանս
126	6	* լամայի	լամենայն
126	22	եղբէնէն	և լարենէն
128	5	* Տէր	Տէրդ
128	7	* Սւ որք մնացեալ	Սւ որք մնացեալ
128	12	ի ձեռս	ի ձեռն
128	25	ի սուրբ հոգի	ի սուրբ հոգին
130	14	հերձուածոց	հերձուածոցդ
130	21	* սոլորութեան	մոլորութեան
131	5-6	զհալհորութեան բանս
բանախաւսողացն	զհալհորութեան բանս
խաւսողացն
132	6	չաեկան	չաեկան
132	7	* զսոլորութիւն	զդալարութիւն
133	19	սալթագիցին	սալթագիցեն
133	22	* նախ իսկ	նա իսկ
133	28	թնձին	աւձին
135	10	զժուարութեան	դժարութեան
138	24	քան զերից	քանզի երկց (.)
139	11	ալդպէս է	ալդպէս է
141	20	ընթերձուածասէր	ընթերցուածասէր
142	8	* քանի	քանզի
144	16	քակեցին	քակեցին
147	20	երդմամբ	երեմամբ

150	6	զաւրհնեալսդ	զաւրհնեալսն
150	11	դձեռնարկս ալս	դձեռնարկս զալս
151	2	ի միաբանութեան	ի միաւորութեանն
151	16	և պշխարականաց է ուղ-
ղափառաց	և աշխարհականաց ուղ-
ղափառաց
152	6	հաւատին	հաւատին
153	15	զնդն	և զնդն
153	17	* վրան ալլապէս է խոր-
հիցն	վանս ողբ ալլապէս խոր-
հիցին
153	25	* խաչարդարար	խաչարդարար, խաչար-
դարող, խաչալարդար (?)
154	5	ճշմարտագործ է	ճշմարտագործէ
154	7	զտեղնալ ի հրոցն	զտեղնալի հրոցն
154	17	շինիցի	շինիցի
155	25	քոքովք	քոքովք
156	13	արդիւէ	արդիւ է
157	3	նախաջուցաւ	նախ ցուցաւ
157	8	որ	որք
157	9	և զալս պղծ	և զալս պղծ
157	13	արդիքս	արդիքս
157	22	զոչ կորսողութիւն	զոչկորսողութիւն
157	25	առ առնչ	առաւել
158	5	ապաքան իսկ	ապաքանս իսկ
158	13	հաւատացս	հաւատաց
159	10	անարդութիւն ինչ	անարդութիւն ինչ
159	11	ուրէմն	ուրեմն
159	28	Բան մք	Բան մք
159	34	դատինն	դատին
160	3	ալս եկն բանս.	ալս եկն բանս,
160	8	կամաց մերոց	կամացս մերոց
161	15	Բարձրամեալ ժամանակաւք	Բարձրաժամանակաւք
164	5	եպիսկոպոսաց քոց	եպիսկոպոսաց աթոռակ-
ցար քոց
164	11-12	մեզ եհառ լոնլ	եհառ մեզ լոնլ
165	14	* Թագաւորութիւն	Թագաւորութեամբ
167	10	* հաւատի	հաւատի
167	31	* ի բանի	ի բանի

168	16	առ միմեանս	և առ միմեանս
168	24	ուրեմի	ուրեմի
169	26	պատուհասել	պատուհասել
170	29	զի ազտինոր և ինձ	զի ազտին՝ որ ինձ
171	8	* ի մարտի	իմ սրտի
172	24	թղթոյն	թղթոցն
173	5	* զանձն ունել	զքեզ լանձն ունել
173	19	որով և	որով և է
174	3	* զոր ասացեալ	զարմացեալ
178	8	տեղւոյ	տեղւոյս
180	17	* և մանաւանդ զիս	և մանաւանդ զի
183	12	Քորչոնա	Քորզոնա
185	25	ի պատկեր եղև	ի պատկեր մեր եղև
186	3	* եկորդի	եկ որդի
188	17	Եթէ	Եւ թէ
191	30	* և ոչ կամ	և ոչ նկարագիր կամ...
192	1	շնչով	շնչով
194	1	Կիւրովն	Կիւրիովն
194	1	Եւստիքի՝ սխմանէն, ժխուցանել	ոխմանէն, ժխուցանել
195	5	լիցին	լինիցին
196	8	հաւատար հարց	հաւատար ընդ հարց
196	25	* ի կէր	ի կէս
198	3	զաւզանջն	զաւզանջն
198	6	նմանեն	նման են
190-200	37	առնելով զնորաչարչար միտս	առնելով զնորա չարաչար միտսն
200	14	իսկզբանէ	ի սկզբանէ
200	28	զգայնութեամբ	զգայնութեամբ
201	36	ընդհանուր	ընդ հաւր
203	33	չլինելն	չլինելն
203	36	չիշխես	չիշխես
204	4-5	քրիստոսք	քրիստոսք
205	2	մարդացեալ	մարդկացեալ
208	31	բանաձգել	բռնաձգել
209	32	զբնութիւնն	բնութիւնն
210	37	առանց	է առանց
211	3	* ի լառելութիւն	(Թերևս յաբելութիւն, որպէս զտանեմք և լալուր)

216	23	զՄեկքիսեղեկիդան	զՄեկքիսեղեկիտան
220	6	քաղաքին	քաղաքին
223	17	ցալթմ	է լոսանցոյ՝ յաւելոս «Յովհաննէս»
223	18	վարեալ	է լոսանցոյ՝ փոխեալ
227	24	* զորոմն	զորոմն
227	35	* խաթեալք	խալթեալք (?)
228	21	* ի գրեհականացն	ի գրեհականացն
229	16	Ալդ	Ալս
229	20	* վարժիմք	վարժեմք
230	3	հոգւոյն	ոգւոցն
230	8	փառաւք	փառաւքն
231	14	հերձուածոգն	է լոսանցոյ՝ յաւելոս ալսինքն
			ջրաբնակ և ալլանամանոց,
			ալսինքն ցամաքալինք.
235	32	* զի նմա	զի ի նմա
239	27	ցղատիկն...	քանզի քաւիչ և թողիչ
			մեղաց տարույն կոչի.
241	4	* հեղեալ	լեղեալ
241	24	ոչ առ ինքն է	ոչ սա ինքն է
245	27	բարի ոք	բարիքք
251	21	զհարսն	զհարսն
252	12	ի թերհաւատութիւն	ի թերհաւատութեան
253	10	փակեմ	փակեցից
253	28	* զեաւդի	զաւդի
261	26	գրեալ ի,	գրեալ է,
261	27	ընկերակից եմ ես	ընկերակից քմ ես
261	32	* նզովեցի զտումար	նզովեցի տումար
262	36-37	հայրապետէ Պետրոսէ	Պետրոսէ հայրապետէ
264	8	գրեցի	գրեցից
269	7	է լոսանցոյ՝ «Ալս թուղթ աղաւաղ և պակաս է ի վերջն»	
274	15	ինչ(ձ)	ինձ
277	11	հաւատան	հաւատալ
280	19	* ...ոքն	զալլոյն
280	23	* տեսութեանն	տնտեսութեանն
291	5	* զոր լերկուցն	զոր լերկուցն
291	14	* ըստ երկուսն ասելով	աստ երկուսն ասելով
294	13	մաւաւ ես	միւս ես

296	3	Պրոկզի ե առ Ակակայ	Պրոկզի ե Ակակայ
296	28	և ապա խաչի	և ապա վասն խաչի
397	29	խորհրդովք	խորհրդով
299	29	հոլովք	լուովք
302	25	և առ գաւաղան...	և առ ի գաւաղան
303	11	չի ոչ	չի ոչ
307	22	* կորնթոս	կերինթոս
314	37	նովին	նոքին
315	8	շփոթումն	շփոթութիւն
315	26-27	որիչ իցէ	որիչիցէ եւ որոշիցէ
316	4	նորաբանութիւն	նորա բնութիւն
318	35	Աստուածաբանութիւնն	աստուածաբանութիւնքն
323	9	իբրեւ անձն	իբրեւ զանձն
324	5	* զգրեցելումն	ըստ գրեցելումն
327	24	ալս	ալս
328	15	ի ներքս թծական	ի ներքսածական
330	8	* լար ի գազանութիւնն	լարի ի գազանութիւնն
330	9	* կաղուեալ	կղուեալ
330	36	լուրում	լիւրում
334	10	սլանդրուտոլս	սլանրուտոլս
335	29	պժ	լովժ
336	28	ի վե—րալ	ի վե—րոլ
345	3-4	* դաղձուէ գանակած	դաղձու գանակոծ
347	31	ասպիսիք	ասպիսիք
348	1	հանդեպ	հանդէպ
349	10	* ստացուածք	ստեղծուածք
351	17	* խունկս եւղս	խունկս և եւղս
359	13	տարածանմամբ	տարժանմամբ
359	36	գիւտըն—կալ	դիւրըն—կալ
360	11	* որ առ թէ և սողել	որ առ թէ և սողել
363	7	չարամտածութեան	չարամտածութեան
375	37	Դիոկլեսարիալ	Նիոկլեսարիալ
377	15	եւ լետ ալլոց	եւ յետ ալլոց
380	36	ի մարդկանէ	ի մարդկանէ
383	16	գրաբանին	գրաբանին
390	37	* բանակութիւն	բանակութիւն
391	30	աստորիկ	աստորիկ

391	2	* առողհաց	ոռողհաց
393	23	գաւտաւք	Էրէ-- գաւթաւք
394	11	սրտի	որդի
407	19	հոգւոյ	հոգւոց
409	22	* և լսնպէտ ամանի	և լորպէտ ամանի
416	29	աննպեր	աննպեր
417	32	Հաւր	Հալք
421	30	պիծ	կալծ
423	33	քնութեանցն	քնութեանն
424	8	զխաշէն	զխաշն
424	12	Տարոսացի	Տարոսացի
424	15	զմարմին	զմարմինն
424	37	զալս աւրածին	զալսաւրածին
425	14	եւ եթէ ալդ' ալդպէս է	և եթէ ալդպէս է
425	27	ալդպէս է	ալդպէս է
429	2	մի աւրինակ	միաւրինակ
433	17	Հրեշտակք ըստ	հրեշտակք դարձեալ ըստ
439	18	սուրբ	սուրբս
441	37	զբանն կենա	դրանն կենաց
442	19	մի ասաց	մի բնութիւն ասաց
446	15	նոյնանուանի	նոյնպէս անուանի
453	17	* . . . կանութեան	ապականութեան
453	18	* մոլ..... կանացու էր	մոլորելոց թէ ապականացու էր
453	19-20	* ի ճշմար... սաց	ի ճշմարտութենէ անաց
453	20-21	և մ թեան	և մեղանչութեան
453	21-22	նախ ք	նախ քան զիտաշն
453	25	* մեղանչութեան	մեղանչութիւն
453	26	և . . . միաւորեալ	և ապա միաւորեալ
454	3	* պտութեան	և մականացութեան
454	5	* քան զ	քան զիտաշն
454	6-7	* նդիմանեացէ	...լանդիմանեացէ
454	10	* սքանչե իգոր	Սքանչեղագործն Գրիգոր
454	11	* ալլ	ալլալլելի
454	21	* աշն	. . . խաշն
454	23	* և լաւի	և լաւիտեան
454	30-31	* եր համուռ
ամենալն արարածք բա
ւա . . . նեղ զնա	երկիր միահամուռ ամե
նալն բաւական չեն տա
նեղ զնա
459	16	և մէ	և մի
459	31-32	* Աստուածայեւտա...	Աստուածայեւտականն
462	26	ուրեմն	ուրումն
472	32-36	միաւորուլ-թեանն	միաւորութեանն

482	3	զխաչեղեալն՝ ասէ	զխաչեղեալն՝ Աստուած
ոչ ասէ
487	11-12	լցեալ զանիւ ալ ու-
նիմ վերալելումն	լցեալ զանիւ (է շատեց-
ալումնիմ) վերալ՝ ելումն
489	14-15	ջրախառնութեամբ	ջրախառնութեամբ
497	6-7	* պանտրուտոյս	պանտրուտոյս
498	12	չարեաց	կարծեաց
498	13-14	մըծ-ղնութիւն	մծղնէութիւն
500	25	* չարեաց	չարաց
502	5	ինքն անէծ	ինքնանէծ
504	21	պարզև ի Հոգւոյն	պարզեք Հոգւոյն
505	15	սան զչալր	քան զչալր
513	5	սրա սիրեաք մեռեալ են,
որ լանդիայն
ս.պ. Էրադ. 1871 էջ 181 — 182
որ ասի երէտ-հետ-
չեռն, որ լանդիման)	որ ասիրեաք մեռեալ են...
(ըստ Մեխակէլի Ասորոյ,
ս.պ. Էրադ. 1871 էջ 181 — 182
որ ասի երէտ-հետ-
չեռն, որ լանդիման)
513	7	* Սիրա	սիրա
514	20, 23	Անագանոսն	անագանոսն
517	1	* Ավիելրացին	Ավիելոս կեսարացին
519	12	թագաւորն	և թագաւորն
519	15	տեսիանն	ի տեսիանն
520	14	ոսկենէրկ	ոսկեներկ
520	27	* ...րացն	ի րացն
520	27-28	* հաւատն	զհաւատն
522	35	* Տուկի	տուկի (=դուքսի)
523	15-16	* եկեղեցեպան	եկեղեցպան
526	9	հնչեցեալ	հնչեցեալ
526	17	մուղրի	մուղրի
526	22	Ջանկեան	Ջանկիեան
530	17	* բովեաց	բաւեաց
534	4	շինեալ	չէր շինեալ
534	19	ի նաւ	ի նմանէ:
534	31	վիրք	Վիրք
537	14	տարիս	տառիս
538	23	...ւի	...ւի

Այս ցուցակը փոքր ինչ ստուար եղած է հրատարակչներու ան-
կախ պատճառներով: Նախ որ բնագիրը Աստուանդնուպոլիս մնացած
լինելով առձեռն ընթերցանութիւններ Տիգրա յղուեցան և վերջնա-
կան բազմաթիւներ նորէն Աստուանդնուպոլիս մէջ կատարուեցաւ
և երկրորդ որ վերականգնէ զատ ուղղութեանց և փոփոխութեանց
ցանկն ալ ի միասին խառնուեցաւ, բնագրին յալտնի կամ հաւանական
կերպով ուղղագրելի կէտերը ցուցնելու և ըստսիրաց մտադրութեան
յանձնարարելու համար:

3 2044 108 732 819

HD